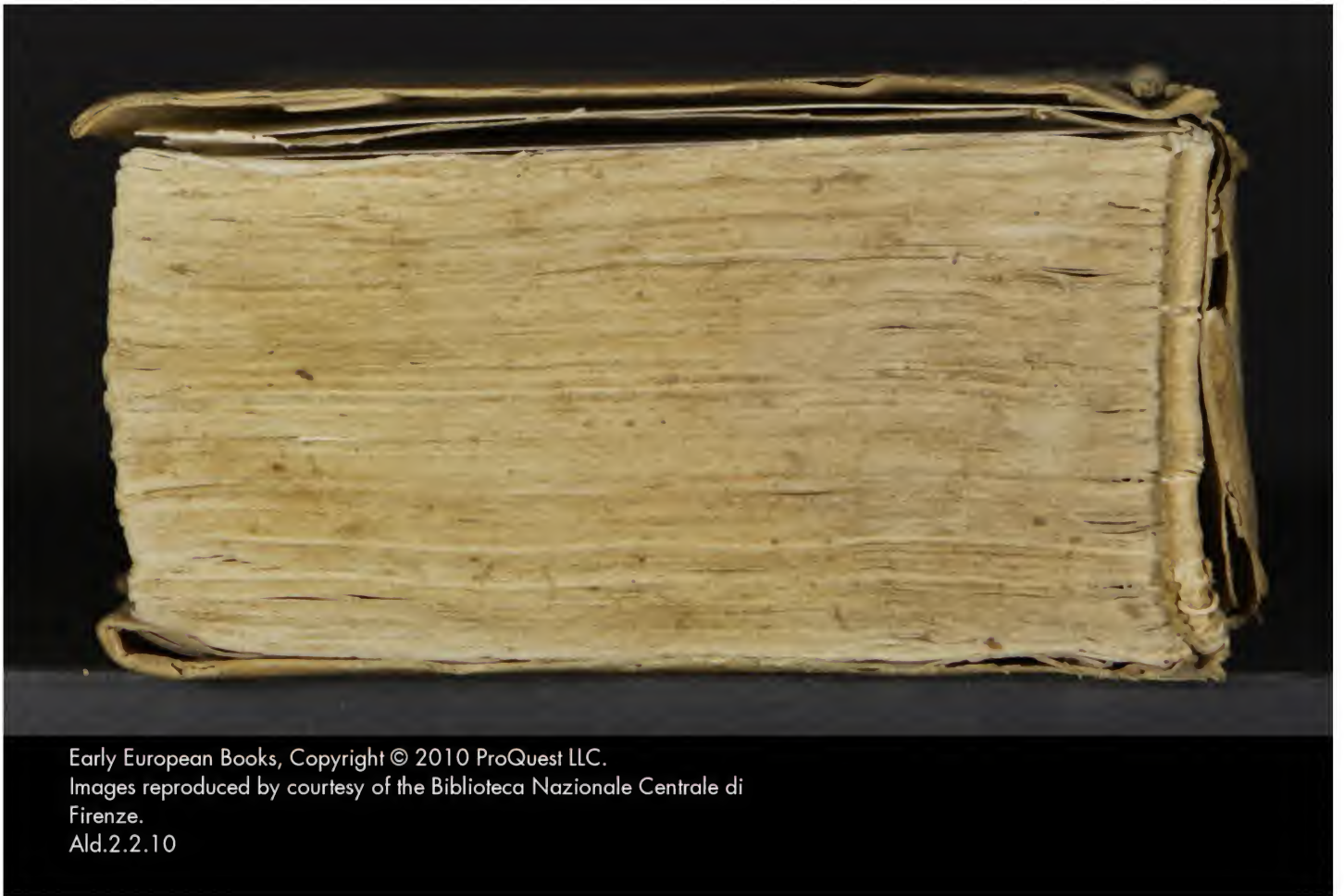

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Ald.2.2.10

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Ald.2.2.10

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Ald.2.2.10

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Ald.2.2.10

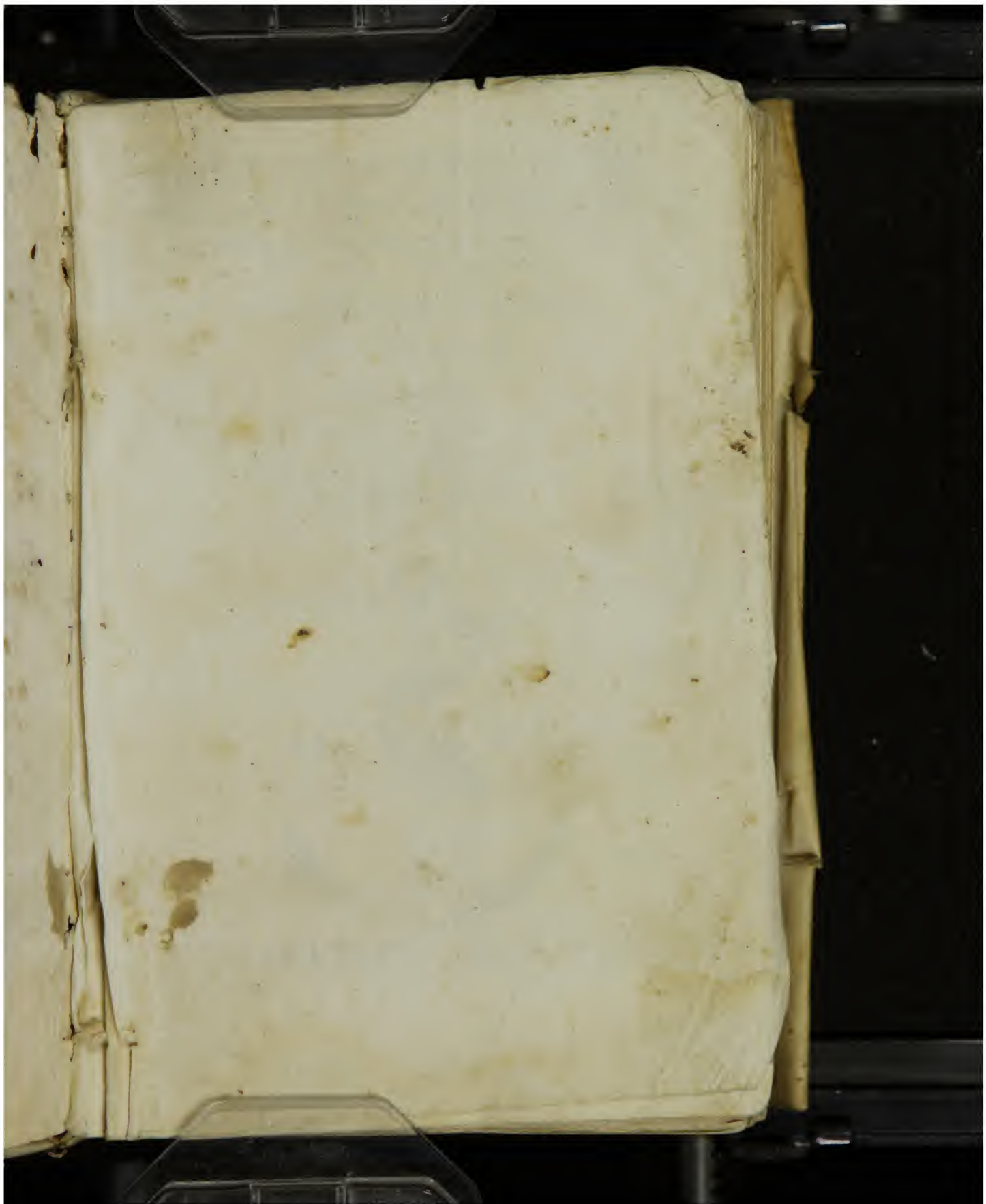

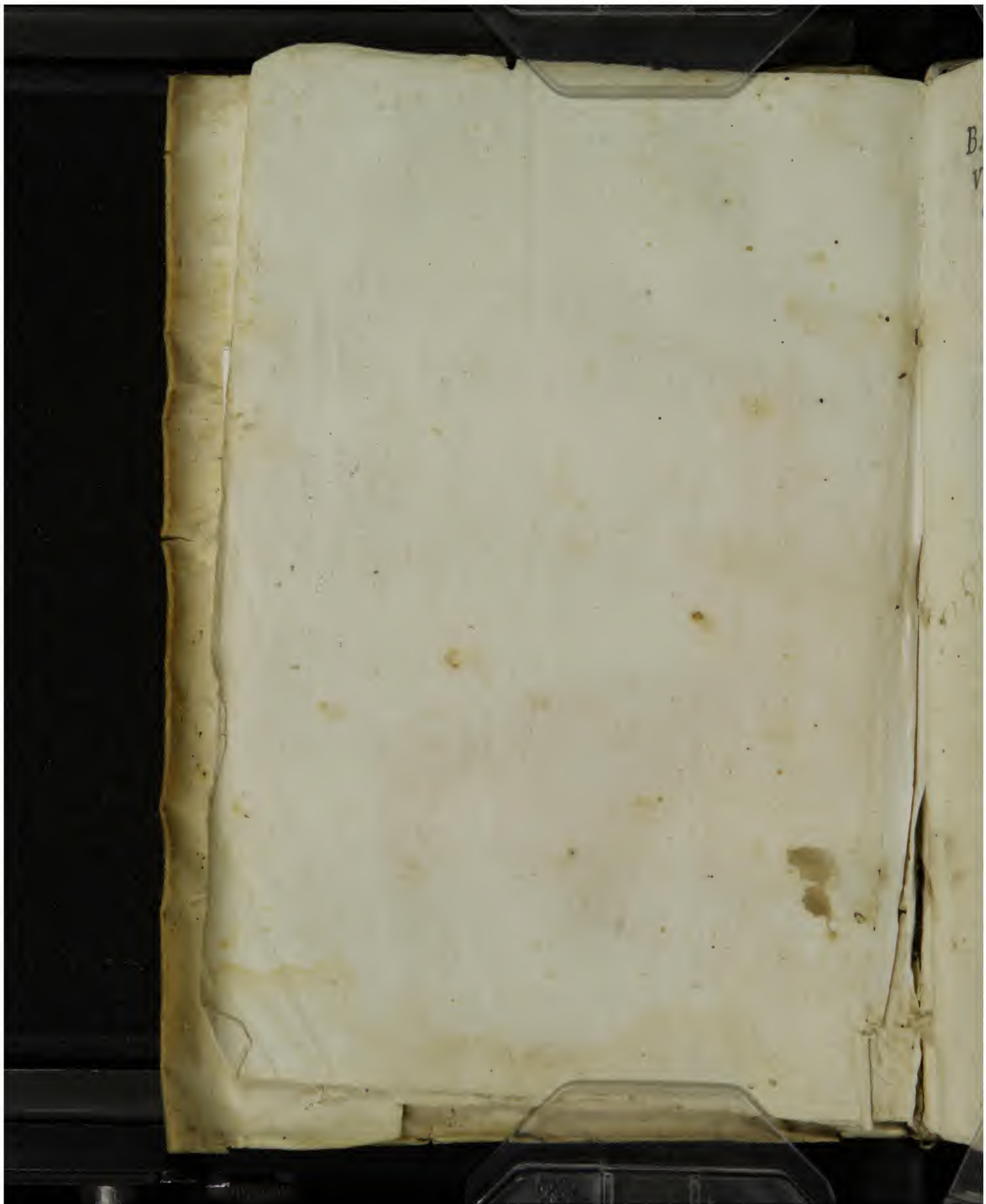
Ex Libris Joannis Nenaini
1874

il mondo di sette feste e molte
che una uocem in cingolo tiene
del manto e, il quale ha
bucce ancora, e ne la
capa porta a occhio in fronte
e le gambe giunte e
feste.

ingramato nato in Perù con
diamante, con una gran
moglia del sig. Benvenuto di Alar
B. alio. d. perano et a
gamba destra rossa, e il resto
del corpo di color d'ora con
cinque coroni, et a pelle di can
ne. che gli penne da la testa
in basso. in schiena, e un altro
pello in corpo al collo.

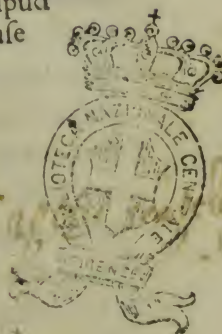
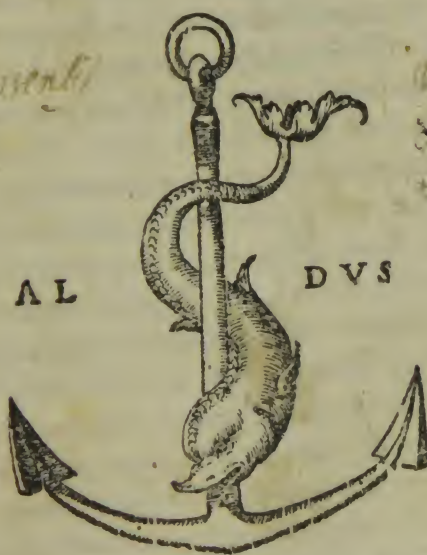
ps. 12.
S.E.A.

BARTHOLOMAEI FVMI
VILAVRENSIS PLACENTINI
ORDINIS PRAEDI. AC HAERETICAE
PRAVITATIS INQUISITORIS
SVMMA: quæ AVREA
ARMILIA
inscribitur,

CONTINENS BREVITER, ET
strictim quæcunque in iure Canonico, & apud
Theologos circa animarum curam diffuse
dispersimque tractantur.

VENETIIS, M. D. LIIII.

IN THE THIRTIETH YEAR OF THE
REIGN OF CHARLES THE FIRST
BY
JAMES HARRISON
OF THE MIDDLE TEMPLE
ESQ.

LONDON: Printed by J. Streater, at the Sign of the Anchor, in St. Dunstons Church-yard, 1643.

R

len
per
sta
cet
in q
mai
mun
ter or
tatu
tioner
globa
astra
tibus
dum
dum
ipso
scri

REVERENDISSIMO D. D.
CATELANO TRIVULTIO,

EPISCOPO PLACENTINO,
COMITIQUE, FRATER

Bartholamæus Fumus, Vilauren.

Placentinus, ordinis Prædic.

ac hæreticæ prauitatis

Inquisitor.

S. P. D.

V M M V S Ille rerum omnium artifex
Deus optimus, Reuerendissimæ Archiman-
drita noster, antequam ulla conderet
creaturas, in seipso sufficiens, omnem
perfectiōis plenitudinem, omnem excel-
lentia gradum, oēm denique entitatis (ut ita loquar) modū,
perfectissimè complectebatur. Verum quoniam (diuo atte-
stante Dionysio) boni natura hæc est, ut sese alijs communi-
cet, mundum hunc multifarias rerum species continentem,
in quibus ipse orbis artifex multis modis suam ostenderet
maiestatem, plasmare decreuit. Vnde supermondanos pri-
mum illos spiritus, tribus Hierarchijs partitos, nouem pari-
ter ordinibus discretos protulit, in quibus inexhaustæ boni-
tatis specimen depinxit, seq; ab eisdem per intellectualem cogni-
tionem participandum exhibuit. Dehinc tornatiles cælorum
globos, radiosum solis iubar, pallentem lunam, fulgentia
astra, mirabili composuit harmonia, quæ omnia proprijs mo-
tibus perpetua lege, congruenter aptauit. Quatuor postmo-
dum finxit elementa, ignem, uidelicet, aera, pontum, et ari-
dam, in quibus animantia quæque, præcipuè hominem ad
ipsius Dei optimi imaginem formatum, collocauit. At ne mi-
seri mortales improba urgerentur fame, deperirentq; lubri-

cos undis pisces, dulcia arboribus poma, uirentia campis graminia producere mandauit. sicq; factum est, ut mundus iste ita examussim, & perpulchrè compactus fuerit, ut melius, rectiusq; fieri nequiuert, quandoquidem superuacaneum, uel ociosum nihil sit reperiri, neque necessarium quicquam in eo deesse contingat. Vnde fit, ut creaturæ omnes, & quæ præsertim ratione uigent, authorem suum toto uirtutis conamine studeant imitari: ita siquidem ut gratiam, & bonitatem, quam à Deo optimo gratis acceperunt, gratis impartiantur, ne cum in extremo uitæ termino ante tremendum Dei tribunal steterint: ut quid pecuniam meam in sudario repositam seruastis, audire cogantur. Igitur iuxta uirium mearum mensuram aliquid commodi alijs afferre cupiens, laborem hunc haud paruum, humeris meis certè imparem, animarum me ardore stimulante, lubenter assumpsi. Conspiciens itaque in enucleandis conscientiæ casibus summarum lata uolumina, perplexas materias, opinionum uarias sententias, multiplices distinctiones, infinitas doctorum citationes, & prolixam disputationum seriem, legentium animos ad nauseam prouocare, quam pluresuè sacerdotes disputationibus non assuetos, à ueritate ieiunos relinquere, lassasq; eorum mentes confundere, librum hunc, quem Armillam Auream appellare dignum duxi, summo studio, nec minori labore, ædere curauim. Armillas in manibus mulieres hebrææ, ut in Ezechiele legere est, Sabini uerò in laevo brachio portare solebant, sic sacerdotes, opus hoc in manibus per operis exercitium habere studeant. Hic profectò canones, & mensuras, quibus salubres animabus præparent medicinas breui calle inuenire poterunt. Prolixum uolumen nequaquam connexui, neque adeò breue, aut muti-

lum, ut opportuna ad animæ salutem omisserim remedia,
 sed compendiosius truncatis, qui ad rem non faciebant api-
 cibus reiectis etiam multarum legum citationibus, ac ua-
 riis doctorum opinionibus omissis, aliquibus tamen de sa-
 crorum canonum capitibus, theologicis necnon, & physi-
 cis rationibus breuiter collectis, nudam, digestamq; uerita-
 tem in ianuis patenter exposui, ut qui huic operi incumbe-
 re uoluerint, ueritate citius reperta, animosius prosequan-
 tur. sufficiat enim sacris sacerdotibus animarum curam
 gerentibus sinceram inuenisse ueritatem, qua reperta, poe-
 nitentem corrigere, instruere, & iudicare ualeant. Si qui
 autem ingenio præstantiores, hæc altius repetere uoluerint,
 citatos in hoc uolumine doctores uideant, legantq;. Sat
 itaque mihi sit animæ negotium fideliter pertractasse, &
 imbecillioribus ueluti edentulis pueris, digestum cibum sub-
 ministrasse. Hos igitur Reuerendissime antistes labores
 meos, quos multo sudore in hoc opere collocaui, ipsumq;
 opus, humanissimæ amplitudini tuæ offero, dico, confero,
 humili supplicatione te uti patrem obsecrans, ut lætis su-
 perciliis, & serena fronte uolumen hoc, (& si tam dt-
 gnum haud mercatur habere patronum) suscipias, ample-
 ctaris, nec despicias, ut sub tanti præsulis foelici auspicio, in-
 lucem prodire audeat. Ne quæso optime præsul, filii tui
 munus, (& si exiguum) reiicias, quandoquidem recta
 mente, æquoq; animo offertur. Iampridem solertissime
 animarum pastor, Philotheam, laborum meorum ueluti
 primitias Reuerendissimæ, D. tuæ obtuleram, quæ immor-
 talis animi dignitatem continebat, nunc uero ipsius (si for-
 san ægrotauerit,) salubrem medellam, & opportuna ex-
 hibeo remedia, quæ te præcipue decent, cum ob uitæ tuæ

probitatem, & morum honestatem, necnon ingenii præstantiam, ad Placentini gregis curam, domino donante electus fuerit, teq; ad maiora ascensurum annuente rerum authore speremus. Vade urbis nostræ pater, & splendor.

Ad Lectorem Author.

Hylæos defert lustrando dulcia campos
Mella apis, in parua collocat inde domo.
Tantillumq; animal passim formica per agros
Facta memor brumæ paruula grana legit.
Congerit & somno indulgens corylosq; , nucesq;
Glis, ne forte cadat deficiente cibo.
Sic ego multa legens sapientum scripta priorum,
Pluribus electis, hoc opus inde tuli.
Abieci ressecanda procul: magnumq; uolumen
Exiguo imposui uase, fauente Deo.
Hic poterit quicumque leget medicamina uitæ.
Et morbos pariter tempore scire breui.
Hic mentis lampas nebulosis eruta cellis
Emicat, in foribus lumina clara patent.
His quibus à domino pecudum commissa suarum
Cura est, huic studeant, inuigilentq; animo.
Vt laqueos uitare queant, ac ducere cæcos,
Et tutum discant quo grandiat iter.
Vos rogo Lectores humili modo parcite carthæ,
Ad dominum pro me fundite deinde preces.
Gloria sit summo pro tantis tota parenti
Muneribus, matri perpetuumq; decus.

INDEX OMNIUM TITVLORVM,
qui in hoc uolumine continentur.

A

A	Bbas	fol.i.	Argumentatio	38
	Abbatissa	2	Arra	38
	Aborsus	2	Arreptitij	38
Absens		3	Arrogantia	38
Abrogatio		3	Arrogatio	39
Abolutio		3	Ars	39
Abstinentia		12	Affassinus	40
Acceptio personarum		12	Astrologia	40
Accidia		13	Astutia	40
Accolitus		13	Auaritia	41
Actio		14	Audacia	41
Accusatio		14	Augurium	41
Adiuratio		17	Austeritas	42
Administratio		18		
Adoptio		18	B	
Admonitio		19	Alista	42
Adoratio		20	Balneum	42
Adulatio		21	Bannum	42
Adulterium		22	Baptismus	42
Aduocatus		24	Bellum	49
Affinitas		24	Benedicere	53
Agresta		24	Benefacere	53
Alchimia		25	Beneficium	53
Alienatio		28	Bestialitas	62
Alimentum		29	Bigamia	62
Altare		31	Blasphemia	62
Ambitio		31	Bulla	64
Angaria		31		
Appellatio		32	C	
Apostasia		34	Alix	64
Aqua		34	Calumnia	65
Arbiter		36	Campfor	65
Archidiaconus		37	Canonicus	66
Archiepiscopus		37	Canonica, portio	67
Archipresbyter		37	Canonizatio	70

I N D E X.

Cantus	70	Confirmatio electi	103
Capitulum	71	Confraternitas	103
Carcer	71	Coniuratio	104
Charitas	72	Conscientia	104
Casus	73	Consecratio prelatorum	104
Casus fortuitus	74	Consecratio, ecclesiæ	104
Cathedra	75	Consensus	106
Cæcitas	75	Conseruator	106
Cedere	75	Consilium	107
Celatio	76	Constitutio	107
Censura	76	Consuetudo	108
Census	76	Contemptus	110
Chorea	76	Contendere	111
Cimiterium	77	Contritio	111
Circumstantia	77	Contumacia	111
Citatio	79	Contumelia	112
Ciuitas	80	Correctio	112
Clauis	80	Corpora sanctorum	114
Clericus	81	Corporalia	114
Coactio	85	Corpore uitatus	114
Cogitatio	86	Credere	115
Collusio	86	Crapula	115
Columbarium	86	Crisma	115
Commenda	87	Credulitas	115
Commissio	87	Curiositas	115
Commodatum	88	Custos	116
Compensatio	89		
Compositio	89		
Compromissio	89		
Communio	89		
Concessio	92		
Concilium	93		
Concubina	94		
Concubinitus	94		
Concusio	94		
Confessio iudicialis	94		
Confessio sacramentalis	98		
Confessor	101		
Cōfirmatio sacramentalis	103		
		D	
		Amnum	117
		Debitum coniugale	117
		Decimæ	119
		Defensio	120
		Degradatio	121
		Delectatio morosa	121
		Delegare	122
		Demoniacus	123
		Denuntiatio	123
		Depositum	124

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Ald.2.2.10

I N D E X.

Denisio	125	Euagatio mentis	168
Desperatio	125	Euangelium	168
Detractio	125	Eucharistia	168
Diaconus	126	Euietio	170
Dignitas	127	Excommunicatio	170
Dilapidator	127	Excusatio	207
Discordia	128	Executor	207
Disputatio	128	Exemptio	209
Dispensatio	128	Exequiæ	211
Diuotium	132	Exhæreditatio	212
Diuortium	132	Expensæ	212
Doctor	135	Expositio	213
Dolus	135	Expositi	213
Domicilium	135	Extimatio	214
Dominica dies	136		
Dominium	136		
Donatio	138		
Dos	142		
Dubitatio	145		
Duellum	145		
Dulia	146		

E

E Brietas	146
Ecclesia	147
Aedificatio	148
Electio	149
Elemosina	153
Emancipatio	155
Emphiteosis	155
Emptio	157
Emunitas	161
Enormitas	164
Episcopus	164
Aequitas	167
Error	167
Erubescencia	167
Aetas	167

F

F Actum	214
Falsarius	215
Fama	215
Familia	216
Familiaritas	217
Fautor	217
Fœmina	217
Festum, uel feriæ	218
Feudum	221
Fictio	221
Fideiussor	222
Fides	223
Filius	225
Fornicatio	225
Forus	226
Fraus	226
Frigidus	226
Fructus	226
Fugere	227
Funeralia	227
Furiosus	227

I N D E X.			
Furtum	227	Impietas	249
G		Impubes	249
		Impudicitia	249
		Incantatio	250
		Incendiarij	251
		Incerta	251
G Abella	229	Incaestus	251
Generalis clausula	230	Inconsideratio	252
Gloria	231	Inconstantia	252
Gratia	231	Incontinentia	252
Gula	232	Inditium	252
H		Indignatio	253
		Indulgentia	253
		Infamia	259
		Infernus	260
		Infidelitas	260
H Abitus	232	Infirmas	262
Haustiludium	233	Ingratitudo	262
Hæres, uel hæreditas	233	Inhumanitas	263
Heremita	235	Iniuria	263
Hæresis	236	Iniustitia	264
Hermophroditus	238	Inobedientia	264
Hipocrysis	238	Inquietudo	264
Hystrio	238	Inquisitor	267
Homicidium	238	Inquisitio	269
Homo	240	Insensibilitas	271
Honor	240	In stirpes	271
Horæ canonicæ	240	Intentio	271
Hospitale	244	Interdictum	271
I		Interesse	283
		Interpretatio	284
		Intestatus	284
		Intrusus	284
		Interrogatio	284
I Actantia	244	Intimiditas	287
Idolatria	244	Inuenta	287
Ieiunium	244	Inuentarium	288
Ignorantia	247	Inuidia	288
Illegitimi	248	Inuocatio	28
Imago	248		
Immunditia	249		
Immunitas	249		
Impedimentum	249		
Inanis gloria	249		

I N D E X.

249	Ira	289	Minor	352
249	Ironia	289	Minari	352
249	Irregularitas	289	Missa	353
250	Iudæizare	300	Miserabilis persona	358
251	Iudex	303	Moderamen	358
251	Iudicium	308	Mollicies	359
251	Iurare	309	Monachus	359
252	Ius	314	Monasterium	360
252	Iuspatronatus	314	Moneta	381
252			Monopolium	381
252	L Aicus	316	Mora	381
253	Larua	317	Mortuus	381
253	Lenocinium	317	Mortuaria	381
259	Legatum	317	Mulier	382
260	Legatus	324	Murmuratio	382
260	Legitimus	325	Mutilare	382
262	Lepra	326	Mutuum	382
262	Lex	326		
263	Libellus	329	N Aufragium	383
263	Literæ	329	Necromantia	383
264	Litigium	330	Negligentia	383
264	Liellum	330	Negotiatio	383
264	Locatio	330	Næmesis	384
267	Ludus	333	Nominatim	384
269	Luxuria	334	Notarius	384
271			Notorium	384
271	M Agifter	335	Nouitius	384
271	Maledictio	336	Nuptiæ	387
271	Maleficium	336		
283	Malitia	336	O Bedientia	388
284	Mandatum	336	Oblatio	357
284	Manifestum		Oblatus	358
284	M artyrium		Obligatio	358
284	Matrimonium		Obstinatio	359
287	Medicus	350	Ocium	359
287	Mendacium	351	Odium	359
287	Mercantia	352	Officium	359
288	Meretrix	352	Oleum	360
288	Miles	352	Opinio	360

I N D E X.

Oratio	361	Præcipitatio	382
Ordo	361	Precium	382
Organum	364	Prædicare	382
Ornatus	364	Prælatuſ	384
Oſculum	365	Præſcriptio	385
	P	Præſumptio	386
P Actum	365	Præuaticatio	387
Pallæ	366	Primi motuſ	387
Pallium	366	Prinuilegium	387
Papa	366	Probatio	389
Paraphernum	367	Procurator	390
Parentes	367	Proditio	390
Patria poteſtas	368	Prodigaliſ	391
Peccatum	368	Profeſſio	391
Peculium	369	Proſoneta	391
Pecunia	372	Prudentia	391
Pedagium	373	Purgatio canonica	391
Pœna	373	Purgatorium	392
Pœnitentia	374	Purgatio poſt per.	393
Percuſſio	375	Puſillanimitaſ	393
Peregrinuſ	375		
Perfidia	376	Q Væſtuarij	393
Periculum	376		R
Periurium	376	R Ancor	393
Promiſſio	377	Rapina	393
Permutatio	377	Ratiocinium	394
Pertinax	378	Ratihabitio	394
Pietas	378	Reconciliatio	395
Pignuſ	378	Recompenſatio	395
Pigritia	379	Recuſatio	395
Pirata	379	Religio	395
Piſcatio	379	Religioſuſ locuſ	391
Placere	379	Reliquiæ	391
Pollutio	379	Renuntiatio	392
Populuſ	380	Repreſaliæ	393
Poſtulatatio	380	Reſcriptum	393
Præbenda	380	Reſidentia	393
Precarium	380	Reſtitutio	394
Præceptum	381	Rixa	404

I N D E X.

381	S	Sufuratio	439
382	Sacerdos	404	T
382	Sacramenta	405	Abellio
384	Sacrilegium	405	Tactus
385	Sagittarij	406	Talia
386	Sarraceni	406	Temeritas
387	Satisfactio	406	Tentatio
387	Scandalum	407	Testamentum
387	Scientia	408	Testis
389	Scisma	409	Timor
390	Scrupulosus	409	Tyrannus
390	Scurilitas	410	Tornamentum
391	Secretum	410	Tortura
391	Seditio	410	Transactio
391	Sententia	411	Tutella
391	Sepultura	411	V
391	Seruus	414	Agatio
391	Simonia	415	Vanagloria
392	Simulatio	423	Vasa sacra
393	Societas	428	Vestigal
393	Sodomia	428	Venatio
393	Solicitudo	428	Venditio
393	Solutio	428	Verberatio
393	Somnium	428	Vestis
393	Sors	428	Vicarius
393	Sortilegium	429	Vindicatio
394	Spectaculum	429	Vinum
394	Sponsalia	430	Virginitas
395	Statutum	433	Virginum consecratio
395	Strigæ	433	Visitatio
395	Stuprum	433	Vnctio extrema
395	Suffragia	433	Vnio
395	Subdiaconus	434	Voluntas
396	Subfannatio	434	Votum
396	Substitutio	434	Vfucaptio
396	Superbia	434	Vfura
396	Superstitio	435	Vfufuctus
396	Suspensio	436	Vxor
396	Suspicio	439	

CONSTANTII LANDI COMITIS,
& Iurisconsulti Placentini. Ad Reuerendum,
ac religiosissimum Dominicanum Virum
Bartholamæum Fumum
Vilaurensem.

Qui bonos est Vates: & qui bona carmina condit,
illum suspiciunt Musæ: miratur Apollo.
Huic clari et Reges cædunt: Regumq; Triumphi,
Cædit & ipse Tagi, Pactoliq; aurifer amnis.
Ast ille æterno diuum dignatur honore.
Qui populis dat iura, viamq; ostendit Olympi,
Qui & legum præcepta docent: nodosq; resoluit
Iuris & innumeras ambages ducit in arctum,
Hunc admirantur Populi iuuenesq; senesq;
Hos Deus arcitenens cunctos tibi præstat honores,
Dominica religio necnon te propter eundem
Exultat, meritosq; parat tibi sancta Triumphos,
Bartholomæe sacros inter uenerande Poetas.
Qui modicis chartis quæcunque uolumine magno
A sanctis patribus fuerant conscripta, notasti.
Ergo tuam præsens & postera Perlegat ætas
summam, cui cædant AZonis scripta disertæ,
Necnon Angelicæ summæ, te carpere quisquam
Inuidus haud ausit, rabidaue laceßere lingua.
Cum tua cælestes sanctissima facta probarint,
Et tua iam cælo gratissima fama uagetur,
Vine igitur Fœlix cunctos celebrande per annos.

DEO Optimo maximo concedente, huic nostro operi, assiduisque laboribus, terminum tandem imposuimus. Ob uarias quippe, quæ nobis occurrere occupationes, inæptam protraximus prouinciam, longum, dubiumque, breui, ac fragili nauicula fulcauimus mare: nunc uero dextra aspirate aura applicuimus, portumque tenemus. In his omnibus, summæ, & indiuiduæ trinitati, beatissimæ uirgini Mariæ, & diuo Dominico, patre, ac tutelatore nostro, grates persoluimus infinitas. Expleta est denique summa hæc, in qua nimia breuitate usi sumus, multa omittentes, quæ citare potuissimus. Opiniones uariæ a nobis relicte sunt, tum quia proposito nostro parum deseruiebant, tum ne lucubrationes nostræ obscuritate confunderentur. De his tamen sententiis, meliores, securioresve excerptimus, quæue nobis rationabiliore uisæ sunt, ut melius confessoribus prodesse possemus, fideliter, studioseque conscribere curauimus. Postergata autem uerborum pompa, legentium utilitatem desiderantes, clarius quam fieri potuit, hæc pauca reposuimus. At ne lectorum animi tenebris inuoluerentur, conclusiones in principio firmare dignum duximus, exin uel ratione, uel peritissimorum testimonio corroborauimus, ut quicumque legerit, dictorum nostrum firmum inueniat fundamentum. Verum quoniam omnem hominem mendacem esse lectitamus, prudens lector, si quid tibi uisum fuerit ueritati repugnare, præmissio tamen prius diligenti examine, reice, meæque imperitiæ ascribito, quod uero rectum, ueritatiq; consonum occurrerit, cape, & domino, a quo omnis ueritas est, & sanctis doctoribus tribue. De meo si quidem (labore excepto) parum, uel nihil fere inuenies, sed quod a uiris sapientioribus, sacrisque canonibus exhaurire potui. At tamen si in hoc nostro opere modicam aliis utilitatem fortassis attulerimus nobis tamen emolumentum multum contigit, cum plerosque reuoluentes libros, plura nobis incognita didicerimus, tempusque cessum sine otio transire haud permissimus. Verum si in hoc nostro libello quodpiam appareret (quod minime arbitramur) orthodoxæ, Christianæque fidei non consonum, aut minus recte prolatum, totum Sanctæ Matris ecclesiæ debitæ correctioni summitimus, & pro non dicto haberi uolumus. Valete Lectores amantissimi, & pro nobis orate.

Series chartarum.

✠ ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ.
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM
NN OO PP QQ RR SS TT VV XX YY ZZ.
AAA BBB CCC DDD EEE FFF GGG HHH
III KKK LLL MMM NNN OOO PPP.

Omnes sunt quaterniones.

VENETIIS, APVD ALDI FILIOS.
M. D. LIIII.

REVERENDI PATRIS
FRATRIS BARTHOLOMAEI

FVMI, VILLAVREN. PLACENTINI,

PRAEDICATORIAE FAMILIAE

professoris, prauitatisq; hæreticæ

Inquisitoris Aureæ Armillæ

principium.

B B A S Debet annum uigesimumquintum incepisse, clemen. generalem, de æta. & qua. or. & esse presbyter. extra, eo. ti. c. j. & a monasterio, cui debet præesse eligi. c. abbatem. xvij. q. ij. de eodēque monasterio, si ibi sit persona idonea eligi, alias de alijs monasterijs, eadem. q. c. quā sit, & Pa. in. c. cum monasterium, de elec. Nō professus, uel alterius

religionis, eligi non potest, quamuis postulari. Debet a prelato immediate superiori confirmari, secundum Host. & ab episcopo diocesano benedici, nec ante benedictionem debet ordinare. c. quoniam uidemus. d. lxix. si tamen consuetudo est quod benedicatur secundum quosdam.

- 2 Abbas non potest præesse, uel pertinere simul ad duo monasteria, nisi unum sit sub alio, uel ad aliud pertineat: de relig. do. c. ult. fi.
- 3 Abbas potest facere, quæ ad officium suum pertinet, si episcopus tertio requisitus cum humilitate, recuset eum benedicere: de sup. negli. prel. c. j.
- 4 Abbas non potest renunciare exemptioni suæ: de arbi. c. cum tempore.
- 5 Abbas potest absoluere monachos suos ab omnibus peccatis, & censuris, nisi specialiter alteri de iure referuentur, secundum Inn. in. c. nuper, de sen. ex. & Tho. in. iij. sen. d. xvij. q. ij. 2. j. ql. j. & Archie. flo. ij. parte, ti. xxv. c. lxxvij. Pa. tamē in. c. mo.

A

- nachi. de sen. excom. tenet cōtrarium, contra cōmunem opi-
prædictorum, & aliorum multorum docto. sunt etiam in spi-
cienda eorum priuilegia super huiusmodi.
- 6 Abbas presbyter benedictus, uel recusatus ab episcopo, potest
conferre omnes ordines minores in suo monasterio, & suis
monachis, seu illis, qui ut efficiantur monachi illuc accesserunt,
omnibus etiam secularibus, super quibus habet quasi episco-
palem iurisdictionem, & etiam in alio monasterio, si est inui-
tatus ab eius abbate, & illud monasterium sit exemptum, po-
test conferre, alias non, secundum d. Ant. post Host. in c. cū
contingat de æta. & quali. or. & eadem ratio est de omnibus
ordinibus minoribus secundum doct. & præcipue Arc. in c.
quoniam dist. lxxix. quia hoc priuilegium, late interpretandū
est, quoniam alteri non præiudicat.
- 7 Abbas potest dispensare cum monachis super irregularitate,
quam recipiendo ordines in excommunicatione contraxe-
runt, facti tamen memoriam, uel iuris peritiam non habent-
es, & factum non fuit enorme, secundum communiter doct.
in alijs autem irregularitatibus non potest de iure commu-
ni, secundum Pa. in c. illorum. de sent. excom. nisi expresse ius
commune concedat. Potest etiam dispensare in uotis ante re-
ligionis ingressum factis, secundum Glo. in c. noluit. xxxij. q.
ij. facta uero in religione, irritare, & annullare. Infra uotum,
vij. & ix. Sunt tamen uidenda eorum priuilegia super absolu-
tione, quia multa habent, sed de iure cōmuni hæc dicta sunt.
- 8 Abbas potest cōsecrare ecclesias, uel altare: cimiterium recon-
ciliare, consecrare oleum ad infirmos, benedicere moniales,
consecrare corporalia, benedicere uestes, & uasa, calices, &
omnia, quæ ad Dei cultum appropriantur, si habeat a Papa
ex commissione, uel ex iure, uel ex priuilegio, uel ex consue-
tudine scita, & approbata per Papam, quia hæc non habent
actum immediate circa corpus Christi uerum, sed circa cor-
pus mysticum: ideo per Papam possunt sacerdoti committi,
quia non sunt stricti ordinis episcopalis. Non tamen potest
ex commissione Papæ, ordines sacros conferre, quia hoc cir-
ca corpus Christi uerum, uel circa eius materiam, actum ha-
bet immediate, & est stricti ordinis episcopalis. Hæc eliciun-
tur ex s. Tho. iij. sen. dist. vij. q. iij. a. j. q. l. ij. ad. ij. & dist. xxij.
a. ij. q. l. ult. & ex Pe. de pa. iij. dist. vij. quāuis multi, ut Abb. in

c. quanto, de consue. Ang. uer. benedictio. & Ros. uer. eo. diuer-
sa loquantur, quæ adducere longum esset. Multa alia potest
iuxta sua priuilegia, quæ essent inspicienda.

- 9 Abbas, seu alijs prælatus, non potest, sine consensu capituli
officiale generalem cum iurisdictione, ut gerat omnia eccle-
siæ negotia, tam in iudicio, quam extra, facere, quia hoc com-
putari potest inter ardua: nec talis potest esse laicus, ut in. c.
iudicatum. dist. lxxxix. & sic intelligitur, quod no. Inno. c. edo-
ceri, de rescrip.
- 10 Abbate mortuo, officiũ prioris claustralis expirat, si ab ipso
abbate fuit institutus, sicut mortuo episcopo, officium uica-
rij expirat, ut no. Glo. in cl. si. de procura.
- 11 Abbas nõ uenit appellatione monachorum in materia odia-
sa, licet bene in materia fauorabili, secundum doct. in. c. fina.
de simo.
- 12 Abbas tenetur habere curam animarum sibi cõmissarum, et
monasterij, & magna negligentia est mortalis, secundum Glo.
in. c. ea quæ, de offi. archi. & corrigere excessus subditorum,
ut. d. Glo. de re. iu. c. pen.

A B B A T I S S A.

- 1 **A**bbatissa ante trigessimũ annum non debet eligi, de elec.
in. vj. c. indemnitatibus. Antiquitus tamẽ debebat esse sexa-
genaria. c. iuueniculas. xx. q. j. secus si postuletur. Et dicit Tho.
j. thimo. v. inordinatum esse, quod iuueniculæ fiant abbatissæ.
Debet etiam esse professã ordinem regularem.
- 2 Abbatissa non potest ordinare, nec clauem iurisdictionis, uel
ordinis habere, sed ei committitur aliquis usus clauium, si-
cut corripere mulieres subditas, secundum Tho. iij. sen. dist.
xix. a. ij. Et dist. xxv. q. ij. a. j. q. j. ad secundum dicit, quod abba-
tissæ non habent prælationem ordinariam, sed quasi ex com-
missione, propter periculum cohabitationis uirorum.
- 3 Abbatissa post confirmationem potest conferre ecclesias, be-
neficia, instituere clericos in ecclesijs ad suum monasterium
pertinentibus, quæ sunt sibi pleno iure subiectæ, quo ad tem-
poralia, & spiritualia, secundum Pa. c. dilecta. de ma. & obe. &
sic uidetur capax huius iurisdictionis spiritualis, quod intelli-
ge ex commissione, & non ex ordinaria potestate: non dat ta-
men auctoritatem absoluedi, uel alia, quæ sunt clauium,
quarum capax mulier non est.

A B O R S V S.

- 4 Abbatissa pōt aliquo modo suspendere ab officio, beneficio, & ordine, puta, subiectis, præcipiendo ne celebrent donec satisfecerint, & similia, non tamen proprie potest suspendere, ita ut contrafacientes irregularitatem incurrant: Pa. in. c. dilecta, de ma. & obe. & c. meminimus, de accu.
- 5 Abbatissa licet nō possit excommunicare, nec ab excommunicatione absolvere, ut in. d. c. dilecta, tamen secundum Rod. ut recitat Asten. lib. vj. tit. xxvj. suis presbyteris potest præcipere ut excommunicent, & absoluant moniales delinquentes, & illi tenentur obedire, si tamen hoc habeat ex concessione speciali, uel generali episcopi, uel papæ, si sit exempta, uel ex antiqua, & approbata consuetudine, infra excommunicatio, §. uigesimoquarto.
- 6 Abbatissa potest in matutinis euangelium legere, nō tamen in missa, nec prædicare, aut publice docere, secundum Glo. c. noua, de poeni. & re. potest tamen suas moniales, & sibi subditos monere, & hortari. Non potest uelare moniales. xx. q. ij. c. statuimus. Non debet loqui cum aliquo sola. xvij. q. ij. c. diffinimus, neque moniales mittere ad locutorium ad loquendū solas, secundum Archie. quia par, immo maior ratio est.
- 7 Abbatissa potest permittere monialibus, ut uictum, & lucra, quem, & quæ manibus acquirunt, in proprios, & necessarios usus conuertant. no. Pa. c. edoceri, de rescri. & Io. an. in c. cum ad monasterium, de statu re.
- 8 In electione abbatissæ debet seruari forma. c. quia propter, de elec. Vide ibi Dominicum de s. Ge. & in. c. indemnitatibus. §. sane. eo. tit. lib. vj. cum ibi dicatur uia scrutinij, & subdit aliud speciale in electione abbatissæ, quia potest fieri accessus, recedendo ab una electione, trāseundo ad aliam, sicut in electione papæ: debet tamen fieri antequam diuertant ad actus extraneos: earum tamen decreta, & priuilegia, si qua habent, debent inspicere, & seruari. Qui uero ad dirigendum eas in huiusmodi electionibus, quomodo incurrant excommunicationem, nisi abstineant ab his, per quæ discordia possit oriri, uide infra excommunicatio. lxxxvij.

A B O R S V S.

- 1 Aborsus inter maleficia computatur, & est contra naturam, quia etiā bruta foetum expectant: ideo procurans abortum uoluntarie, si foetus formatus est anima rationali, uere est

ABROGATIO.

ABSENS.

3

homicida, mortaliterque peccat, & si sequitur effectus, irregularis est, secundum Tho. iij. sen. dist. xxxj. in litera. Si autem foetus non uiuebat anima rationali, licet mortaliter peccet, non tamen efficitur irregularis. Facit ad hoc. c. aliquando, xxxij. q. ij. Alijs autem poenis secundum leges ciuiles, tales puniuntur.

2 Dare medicinam pręgnantibus ut abortiantur, ad pręseruandum eas a morte, secundum Io. de Neap. in. x. quol. si foetus est animatus anima rationali, non licet sine mortali. Non enim debemus uni nocere, ut alter inueteretur. Si uero nondum erat tali anima uiuens, licet dare talem medicinam, ut mulierem pręgnantem a morte liberet, quia licet impediatur talem animationem, non tamen est causa mortis hominis. Si tamę res dubia esset, uideretur mortaliter peccare, secundum Archi. flo.

3 Tępus animationis in masculino, est spatium dierum. xl. in fęmina uero. lxxx. uel circa. Pa. c. si quis, de homi. Poenę corporales procurantium abortum cum effectu ponuntur. ff. de poe. l. si quis aliquid. §. qui abortionis

ABROGATIO.

1 Abrogare est destruere, uel in totũ delere, unde lex abrogata, id est in totũ sublata, uel destructa. Derogatur autem legi multipliciter. Primo, contraria consuetudine, quę est nota principi. d. iij. §. leges. Secundo, contraria constitutione. xxxj. d. c. ante triennium. Tertio, cessatione causę. c. neophitus. lxj. d. Quarto, locorum uarietate. c. aliter. xxxj. d. Quinto, nimio rigore canonis. xxxij. d. c. fraternitatis. Sexto, propter malum inde sequens. d. lxij. §. uerum. Summi stę ad tria reducunt, uel scilicet propter consuetudinem, propter disparem temporum successionem, & propter emergentia mala, de quibus Tho. xij. q. xcviij. a. i. ij. Hęc intellige de legibus humanis tantum.

ABSENS.

1 Absentes sine eorum culpa, ut quia sunt exules, uel timent potentiam tyranni, uocandi sunt, ut saltem constituent procuratorem: Inno. in. c. ij. de no. oper. nun.

2 Absens si ab uniuersitate contemnatur in actibus, in quibus debet uocari, uel legitime non uocetur, debet ad eius petitionę actus retractari, quia legitime gestus non est, de elec. c. bonę memorię, el. ij. Idę sentit Bar. l. oēs populi. ff. de iur. & iur.

A 3

A B S O L V T I O .

3. Absentes uocandi sunt in actu electionis, ubi hoc dicat consuetudo, ut no. Glo. c. ij. de testi. in. vj. Item in cessatione a diuinis, ut. c. si canonici, de of. or. in. vj. In collatione præbendarum, ut i. c. cum i ecclesijs, de præben. in. vj. in alijs casibus regulariter non sunt uocandi. Et dicuntur absentes, qui non faciunt residentiam in loco ubi est ecclesia, ut in. c. hoc ius porrectum, x. q. ij. Sed ubi occurreret casus similis in pondere prædictis tribus, deberent absentes uocari, propter identitatem rationis: ut in. c. cum dilecta, de confirma. uti. uel inuti.
4. Absentare se ab ecclesia sine rationabili causa non debet prælati, ut in. c. ne pro defectu, de elec. nec maritus ab uxore, cum non habeat sui corporis potestatem: not. in. c. manifestum. xxxij. q. v. nisi propter uotum subsidij terræ sanctæ. c. ex multa, de uo. Ambasciatores dolose absentes plusquam expediat, uel ex sua uoluntate, peccant, & tenentur restituere expensas mittenti. l. qui data. ff. ex qui. cau. ma.

A B S O L V T I O .

1. Absolutio idem est, quod uinculi ruptio, uel remotio impedimenti. Sed relicta absolutione corporali, de spirituali loquamur, quæ est duplex scilicet iurisdictionis, & ordinis, & de ista scilicet ordinis, primo dicendum est.
2. Absolutio ordinis, est de necessitate salutis illi, qui in peccatum mortale cecidit, quia per hoc sacramentum fit particeps passionis Christi, cuius uirtute omne peccatum dimittitur, secundum Tho. iij. sen. dist. xviii. q. ij. a. ij. ql. j. dist. xvij. q. ij. a. j. ql. j. In articulo necessitatis, sufficit absolutio in uoto, ut dicit idem Tho. iij. sen. dist. v. q. ij. a. j. ql. ij. ad secundum.
3. Absolvere potest solus sacerdos, & omnis sacerdos est capax huius potestatis, secundum eundem, ubi supra, ubi dicit, quod non est hæc absolutio de lege naturæ, sed diuina a Christo instituta.
4. Forma huius sacramenti, consistit (ut in concilio Florentino sub Eugenio legitur) in his uerbis. Ego te absoluo. Nec aliud de necessitate requiritur: Tho. iij. parte. q. lxxxij. a. iij. Ly ego, non est de necessitate, sicut nec in forma baptismi, quia subintelligitur in ly absoluo, secundum Caie. in summa, uer. absolutio. Neque impositio manuum super caput est necessaria. Est etiam decens dicere illud, Dominus noster Iesus Christus, &c. Et illud. Passio domini nostri, &c. secundum Caie.

ibi. Et si absoluens dicat nos absoluiamus te, uel uos, causa honoris, secundum Caie. ibi, tenet absolutio, quia ex accommodatione usus, idem significatur, peccat tamen sic faciens, quia a uerbis per ecclesiam determinatis in forma huius sacramenti declinat.

- 5 Absolui debet quis prius ab excommunicatione minori, & maiori, si est ligatus, quam a peccatis, ut fere omnes theologi dicunt, & precipue Tho. iij. sen. dist. xix. q. j. a. ul. q. l. ij. ad. ij. quia quoad quis est excommunicatus, non potest recipere aliquod ecclesie sacramentum. Hanc opinionem sequitur Pet. de pa. iij. dist. xvij. q. vj. in conclusione. ij. ubi expresse dicit, quod excommunicatus, etiam ignorans suam excommunicationem, tenetur reiterare confessionem post absolutionem, quando ei innotescit, quia talis absolutio nulla fuit, sicut si eligeretur etiam ignoranter, electio nulla esset. Hoc idem tenet Archiflo. & communiter omnes: & qui oppositum facit, mortaliter peccat, quia contra legem agit: de sen. ex. c. a nobis, el. ij. & quia participat cum excommunicato in sacramento. xxij. q. j. c. quicumque. Caie. tamen uer. absolutio, uidetur tenere contrarium. Dicit enim primo, quod absolutio ab excommunicato suscepta non tenet quantum ad presentem fructum, & sacrilegium absoluens committit. Secundo, quod si excommunicatus recipit absolutionem ignoranter, tali uidelicet ignorantia, quae potest excusare, ut puta iuris, uel facti, & est uere poenitens, tenet absolutio, etiam quantum ad presentem fructum, & licet teneatur postmodum quærere, & obtinere absolutionem ab excommunicatione, non tamen a peccatis, et propterea dicit, poteris multos scrupulosos consolari. Hoc directe est contra Pe. de pa. ubi supra. Tertio dicit, quod absolutio impensa excommunicato, tenet, quia licet sit iure prohibita, & illicita, non tamen dicitur quod sit nulla. Affertque similitudinem de excommunicato ordines suscipiente, quia licet peccet, ordo tamen tenet. A simili de sacramento poenitentiae. Et dicit quod licet tunc absolutus non recipiat poenitentiae effectum, quia perseverat in peccato, tamen recedente peccato habebit effectum. Hæc opinio uidetur esse contra s. Tho. qui dicit, quod excommunicatus non potest absolui a peccatis, tamen non dicit Tho. quod si absoluatur non teneat absolutio, multa enim non possunt fieri, scilicet de iure, quæ

ABSOLVTIO.

quæ si fiant, tenent. Qui ergo dicunt non posse absolui, intel-
ligunt de iure, uel sine peccato mortali, quia illa dicimur pos-
se, quæ de iure, & iure possumus. Propterea licet hæc opinio
sit contra Pe. de pa. & Archie. non tamen uideo quod sit con-
tra Tho. securior tamen est prima opinio.

- 6 Absolutio facta sub cōditione de futuro, non tenet, ut puta,
si solueris decem, quia talis non est simpliciter absolutus:
de re. i. lib. vi. c. actus. Secus de præterito, quia non est pro-
prie conditio secundum Pa. c. de quibus, de baptis. Conditio
enim de futuro, suspendit actum usque ad aduentum condi-
tionis, & ex consequenti, cum deficiant uerba prolata adue-
niente conditione, non poterunt operari. Nec sub ratihabitio-
ne tenet, quia res pendet, licet uoce fiat, potest enim irritari.
Constat enim non esse in potestate absoluentis conferre nūc
sacramentum, & suspendere effectum illius in tempus futu-
ræ ratificationis, secundum Caie. ibi, & exponere discrimini,
ut sit nullum si irritetur. Nec debet fieri sub conditione de
præsentis, ut dicendo, si promittis restituere, uel superiori te
præsentare, ego te absoluo. Facta tamen, extante conditione,
tenet. Si tamen dubitat de absolutione, potest absolvere hoc
modo. Si non es absolutus, ego te absoluo, sicut de baptizan-
te. Quod si reiteret absolutionem, nisi hoc modo, peccat in iu-
riam faciens sacramento. Vnde si alicui sit commissæ a supe-
riori potestas absoluendi ab aliquibus casibus reseruat, sub
aliqua conditione, ut puta quod faciat talem elemosinam,
debet pœnitentem talem pœnitentiam acceptantem absolue-
re simpliciter, & absolute, quia nulla commissio potest altera-
re formam sacramenti, secundum Caie. ibi. Et si non facit pœ-
nitens, peccat quidem, non tamen tenetur reiterare confessio-
nem, quia uere fuit absolutus, sed de hoc peccato confiteri.
Per hoc patet opinionem quam recitat Rosel. in uer. Absolu-
tio, quinto, quæ dicit, quod prælatus potest committere ea,
quæ ad ipsum pertinent sub hac conditione, uidelicet. Com-
mitto tibi audire cōfessiones, & absolvere de talibus casibus,
quando absens fuero, sub tali conditione, quod mihi eadem
confiteantur, quando fuero reuersus, non esse securam, quæ
non prosequor, quia sufficiunt rationes adductæ.
- 7 Absolvere potest sacerdos ante satisfactionem, & iniunctionē
pœnitentiæ dummodo satisfactio præcedat in præparatione

animi, aliter nō esset capax absolutionis, ut habetur in Glo. in uer. audire, per cle. dudum, de sepul. melius tamen est, ut imponatur prius pœnitentia, quā si acceptet, absoluat, si autem acceptare nollit, quid fiet: uide infra, Confessio. §. xxix Satisfactio. §. ij.

Absoluere nō potest unus, & alius audire, ne sacramentum diuidatur: ar. c. quorundam. xxij. d. Secus esset in foro exteriori, scilicet in excommunicatione. Neque plures in foro pœnitentiæ simul absoluere, neque absolui, eadem ratione possunt.

8 Quādo quis habet multa peccata, quædam reservata, quædā non, debet omnia uni sacerdoti confiteri, ut confessio sit integra, & hic absoluet à quibus poterit, de alijs uero ad superiorem remittet, cui dicet se confessum omnia peccata, sed de talibus non potuisse absolui, ideo petere absolutionem. Sed melius est, quod primo uadat ad superiorem, & petat licentiam ut possit absolui, & obtenta licentia, confiteatur de omnibus. Hæc eliciuntur à Tho. iij. sen. dist. xvij. q. iij. a. iij. ql. ij. ad. iij. Et hunc usum seruat ecclesia, secundum Pe. de pa. ar. xxxij. q. ij. c. latorē. Quod si absoluerit ab omnibus sacerdos, etiam de quibus non potest, non est absolutus, nisi de his, de quibus potuit, de alijs si à superiori fuerit absolutus, non tenetur amplius reconferri, neque redire ad primum, quia nō uitatur utile per inutile, nec oportet, quod omnia confiteatur secundo, si omnia confessus est primo.

9 Si solus sacerdos, secundum Tho. iij. sen. dist. xvij. q. iij. ar. iij. ql. j. potest absoluere in foro pœnitentia, sequitur quod nō sacerdos, & si in articulo mortis possit audire, nō tamen absoluere à peccatis, secus de excommunicatione ut infra. §. xxxix. & si absoluat ut sacerdos, secundum aliquos est irregularis, sicut si celebrat, hoc tamen est dubium, quia non est expressum in iure, sicut de celebrante, ideo non uidetur irregularis, c. is quib. de sen. ex. lib. vj. infra irregularitas. §. lxx. lxxj.

10 Absolutio a proprio sacerdote obtinenda est, quia ad absolutionem non sufficit ordo, sed requiritur iurisditio, & per. c. omnis utriusque, de pœ. & re. Et quilibet sacerdos potest audire, & absoluere de licentia papæ, uel episcopi, etiam contra uoluntatem proprii sacerdotis parochialis, secundum Tho. quol. xij. a. xxxj. Vnde dicentes quod confitentes fratribus habentibus licentiam generalem audiendi confessiones, tenen-

ABSOLVTIO.

tur eadem peccata reconfiteri proprio sacerdoti, & quòd Romanus Pontifex stante statuto. c. omnis utriusque sexus, de pœ. & re. non potest facere quòd parochiani non confiteantur peccata sua semel in anno proprio sacerdoti, idest suo curato immo quòd Deus hoc non potest facere: & quòd Papa non potest dare licentiam generalem, seu potestatem audiendi confessiones, sunt condemnati tanquam heretici, in extraua. Io. xxij. quæ incipit, Vas electionis. &c.

- 11 Multi sunt proprii sacerdotes, ut dicit Pa. i. d. c. omnis. uer. proprio sacerdoti, sed quia hodie sunt quasi infiniti religiosi, qui per privilegia possunt audire & absolvere, non me extendam ultra.
- 12 In articulo necessitatis quilibet sacerdos dicitur proprius, quando probabiliter imminet mortis periculum, & aliquis de propriis sacerdotibus haberi nō potest, qui sacerdos potest quēlibet, de quolibet peccato audire, & absolvere, & de omni excommunicatione, ut tenet glo. in. c. pastoralis, de of. or. quam sequuntur communiter doct. ita quòd de prædictis peccatis non oportet amplius reconfiteri, nec absolui, nec etiam de excommunicationibus quantumcunque reseruatis secundum Inno. in. c. nuper, de sen. ex. de excommunicatione tamē post euasione periculi, oportet se presentare ei, qui poterat absolvere, non ut absoluat, sed ne reincadat, ut in. c. eos, de sen. ex. in. vj. & secundum Archie. iij. parte. ti. xiiij. c. xviiij. conditione. xv. & hoc intellige, de quolibet sacerdote, siue sit præcisus, hereticus, suspensus, uel excommunicatus, dummodo intendat absolvere, & non sit periculum subuersionis, quia necessitas. legi positue non subiacet, & propter characterem semper est sacerdos. Articulus autem necessitatis extremæ est, quando ut in pluribus accidit mors, & superior, qui possit absolvere non adest, glo. c. pastoralis, de of. or. Et hic nomine casuum non ueniunt dispensationes, uel commutationes, quæ non sunt peccata.
- 13 In articulo necessitatis deficiente sacerdote, potest quis laico confiteri, non tamen (secundum ueriores opinionem) tenetur, & secundum Archie. tertia parte, ti. xxiij. c. xvij. post Gul. & Pe. de pa. bene tamen facit si confiteatur, quia hæc confessio ex desiderio sacerdotis est quasi sacramentalis, secundum Tho. iij. sen. dist. xvij. q. iij. a. iij. ql. ij. Tamen si euadit, oportet

postmodum sacerdoti uero confiteri de eisdem, ut sacramentum sit perfectum, secundum eundem. An autem possit laicus absolueri ab excommunicatione, uide infra §. xxxix.

- 14 Prælati exempti, ut abbates, priores, guardiani, ministri, uicarij, generales, qui superiorem in domo non habent, possunt sibi eligere confessorem, sicut episcopi, cardinales autem non episcopi, neque legati, non, neque priores sub abbate. Et supradicti possunt absolui ab omnibus papæ non reservatis ubicunque sint. Hæc omnia probantur in. c. ul. de pœ. & re. & rationem adducit Tho. iij. sen. dist. xvj. ubi su. quia prælati dispensare sacramenta incumbit, ideo mundi esse debent. Omnis sacerdos proprius, qui iure ordinario potest confessiones audire, quia habet causam meri imperij, potest committere audientiam confessionis, secundum Pe. de pal. iij. dist. xvij. & quilibet per electionem, & confirmationem habens curam animarum, quia est ordinarius, secundum Pa. c. cum ab ecclesiarum, de of. or. potest dare licentiam cuilibet subdito suæ curæ.
- 15 Absolutionis actus non potest committi excommunicatis, suspensis, & interdictis, nisi prius impedimentum auferatur, quia executionem ordinis pœnitentialis non habent nisi in periculo mortis ut supra. xij. §. secundum Pa. in. d. c. omnis. neque religiosi, sine licentia suorum superiorum. quia non habent uelle, neque nolle, etiam si papa alicui daret licentiam posse eligere in confessorem, quem uellet religiosum, dummodo non nominaret aliquem in particulari, non deberet religiosus sine licentia prælati sui eum absolueri, si tamē absolueret, teneret absolutio, licet male faceret. Quando autem sunt habilitati à prælati, potest eis committi.
- 16 Vagabundi qui non habent domicilium certum uel habitationem, uel si habitationem habent cum uxore & filiis, cōtinue tamen sunt in motu ut in pluribus, ita quod etiam in pascate consueuerunt inueniri extra, hi cui uolunt possunt confiteri, non enim est maior ratio de uno, quàm de alio, cum nulli sint subiecti, secundum Archie. & Caie. uer. absolutio.
- 17 Presbyteri omnes inferiores episcopis, qui non sunt prælati exempti, debent confiteri suis prælati, uel alteri de eorum licentia: & unus sacerdos parochialis non potest alium absolueri, secundum Gul. sine licentia superioris generali, uel speciali taci.

ABSOLVTIO.

- ta, uel expressa. Et si episcopus scit, & tacet, uidetur approbare.
- 18 Casus in quibus alteri quam proprio sacerdoti licet cōfiteri, sunt plures. Primus si proprius sacerdos nō sit idoneus, quia tenetur quærere sufficientem. c. qui uult, de pœ. d. vj. & Tho. iij. sen. dist. xvij. q. iij. a. iij. Causæ autem per quas scitur quod sit minus idoneus, sunt, si est confessionis reuelator, sollicitator ad malum, ignorans, & confitens supplere non potest, si probabiliter iminet periculum, uel confitenti, uel confessori, si ad peccatum, quod uult confiteri est pronus, uel contra ipsum est commissum, si est excommunicatus, hereticus, suspensus, uel huiusmodi, secundum Host. Si iminet aliquod, ex quo melius esset non confiteri ei. Tunc recurrere debet ad superiorem uel licentiam alteri confitendi petere, & obtinere, quod si non uult dare, & superiorem non potest adire, alteri confiteatur, de pœ. d. vj. c. sacerdos. Et secundum Pe. de pa. sufficit petisse. c. licet, de regularibus, ideo male faciunt prælati, qui sine rationabili causa, sunt difficiles ad dandam licentiam, secundum Tho. iij. ubi supra. Caueant tamen confitentes, ne decipiant seipso, dicendo habebit me suspectum, non habebit bonam opinionem de me. & c. quoniam hæc non esset sufficiens causa alterum adeundi. Alios casus ponit Tho. iij. sen. dist. xxj. in litera, uidelicet de uagabundis. & c.
- 19 Ex consuetudine nō potest introduci, ut quis sine licentia sui superioris expressa, uel tacita, ad libitum possit sibi eligere confessorem, ut in. c. si episcopus, de pœ. & re. lib. vj. Pa. in. c. conquerenti, de of. or. intelligit quo ad subditos simplices, aliter quo ad constitutos in dignitate, quia nomen dignitatis posset præscribere hanc curam, & fieret proprius sacerdos post præscriptionem.
- 20 Parochialis sacerdos, dicenti se fuisse alteri confessum, & absolutum, quo ad forum penitentiale tenetur credere, nec potest ei eucharistiam negare, secundum Tho. iij. sen. dist. xvij. q. iij. a. iij. q. l. v. ad secundum. & in quol. j. ar. xij. secus in foro iudiciali, ut si constabat de excommunicatione, & dicat se absolutum, non creditur, nisi probet, & iuste eucharistia negatur. Idem in. iij. ubi supra. & Pe. de pa. Credere etiam dicenti se habere licentiam confitendi, & recipiendi communionem, quia nemo debet censi immemor propriæ salutis, nisi de opposito constet.

- 21 Fratres prædicatores præsentati a suo prælato episcopis, uel qui habentur pro præsentatis, expositi a suo prælato, habent priuilegia, & gratias in audiendo confessiones, ac si per omnia fuissent præsentati secundum formam cle. dudum, ex gratia Sixti. iiii. qui fratres ex gratia Pij secundi possunt audire, & absolvere quoscumque, & undecunque uenientes seculares. Et si episcopus humiliter requisitus, non uult dare licentiam, tunc ipso iure prælatus potest dictos fratres exponere. Si contendit de numero, requiratur arbitrium boni uiri. Si uult minuere consuetum, uidetur quod non possit, secundum glo.
- 22 Confessores tales deputati, si simpliciter deputentur, durant etiam post mortem episcopi, secus si deputentur usque ad beneplacitum c. gratiose, de rescri. lib. vj. hæc secundum Cal. Nec potest nisi simpliciter deputare inuitis fratribus, quia est authoritas papalis, quæ durat. Et sic deputati, alteri committere non possunt, secundum Cal. quia habent tantum nudum ministerium, & in hoc, à parochianis differunt: nec possunt audire nisi in diocesis, in quibus sunt expositi, & in hoc etiam differentes sunt ab ordinarijs, qui suos subditos ubique audire possunt, quia in his, quæ fiunt sine strepitu, & sub silentio, nullius territorium læditur. Pa. in. c. cum cōtingat, de foro cō.
- 23 Quauis prædicti fratres possint audire uenientes de alia diocesi, in qua non sunt expositi, per priuilegium Pij secundi, nō tamen religiosos, qui habent priuilegium, quod non possunt absolui, nisi a suis prælatis, sicut habent fratres prædicatores olim congregationis Lombardiæ, nam si aliqua licentiæ erāt, sunt reuocatæ per Alex. sextum.
- 24 Si episcopus admittat fratres sine solēnitate Cle. taliter tamē, ac si esset seruata, eandem authoritatem habent, ac si esset seruata. Si uero concedit simpliciter licentiam audiendi confessiones, tunc non possunt absolvere, nisi in quantum episcopus eis concedit, & possit sibi reseruare quot casus uellet, quia tunc non absoluerent authoritate. d. cle. dudum, sed ex mera commissione episcopi. Prælati ergo debent esse cauti, ut faciant fratres acceptari secundum formam. d. c. dudum. Fratres tamen olim congregationis Lombardiæ, ordinis præd. habebant gratiam, quod acceptati a prælatis habebant omnes gratias & priuilegia, in audientia confessionum, ac si essent præsentati secundum dictam formam. c. dudum, quam gratiana

ABSOLVTIO.

Magister Io. de Tabia, dicit se uidisse autenticam, uer. absolu-
tio. §. xxxiiij. in fine. supra. §. xxj.

25 Fratres qui habentur pro præsentatis secundum dictam for-
mam cle. dudum, ab omnibus casibus absolvere possunt, ex-
ceptis præcise reseruatís episcopo, uel superiori, in iure, quan-
tumcunque reseruentur episcopo ex consuetudine, uel consti-
tutione, uel beneplacito alij casus. Hanc opinionem uidetur
fundasse Gul. Spec. & Io. de lign. efficaciter prosecutus est, in c.
omnis, de pœ. & re. & sequitur Pa. & rationabiliter, quia gra-
tiam, quam concedit papa, uidelicet absolvere posse ab omni-
bus, nisi reseruentur a iure, reuocare, uel arctare non potest
inferior, ut in c. inferior. dist. xxj. Ista enim concessio non est
episcopalis, sed papalis. Ipsi nãque nudum præbent misterium,
quod patet, quia si nollet concedere nihilominus dicti fratres
haberent, ideo hæc opinio secure tenenda est, & praticanda,
sicut tenent Sil. uer. Confessor. ij. §. v. & Tab. uer. dispensatio,
§. xv. nisi quando casui, per constitutionem esset annexa ex-
communicatio, reseruata diocesano, uel superiori, ut dicetur
hic infra an scilicet possint. Qui autem sunt casus de iure refer-
uati, infra, casus. §. v.

26 Fratres prædicatores habet ex gratia, omnes gratias, & priuile-
gia, quæ habent omnes aliæ religiones in genere, & in specie,
ut patet per breue directum magistro Tho. Caie. quod inci-
pit, cum inter ceteros, quod uidi & legi. Et magistro Georgio
de Casali, Leo Papa. X. præsentate fratre Augustino de Brivia di-
cto Mauro, & fratre Augustino Iustiniano de Genoua, anno
M. D. XII. die XII. Aprilis. uiue uocis oraculo, cõcesit om-
nia priuilegia, & singulana, & omnes, & singulas gratias, quã,
& quas habent omnes congregationes de obseruantia in Ita-
lia, & hoc in foro conscientia. Cum ergo canonici regulares
habeant ab Euge. quarto. quod deputati ad audientiam con-
fessionum, possunt absolvere omnes ad se uenientes, absque
alia licentia superiorum, ab omnibus, & singulis peccatis, &
quibuscunque suspensionum, uel excommunicationum sen-
tentijs, alijsque censuris, & pœnis ecclesiasticis, quas a iure, uel
ab homine latas incurrisse quomodolibet cõsebuntur, prout
episcopi, & ordinarij locorum, ex ordinaria iurisdictione pos-
sunt, & in uotis commutare, dummodo non sint posita in iu-
dicio, & propter hoc sedes apostolica consulenda non esset,

& eis in suis ecclesijs sacramētum eucharistiæ ministrare, excepto festo Paschæ: similem gratiam habent monachi congregationis sanctæ Iustinæ, & ut quidam tenent minimi minimorum, quorū priuilegia participant fratres prædi. per dictā gratiam concessam magistro Tho. Caie. constat quod fratres prædi. eadē possunt dummodo non reuocentur. Multa sunt priuilegia aliorum, quæ forent inspicenda. Vnde patet, quod est magna eorum autoritas, tamen caute & cum grano salis ambulandum est, uide infra, quid de iure possunt, uer. ca. su. §. vij.

- 27 Quando aliquis tenetur de præcepto confiteri, etiam pluries in anno, parochialis sacerdos tenetur eum audire, secundum Ric. iiii. dist. xviij. secus si non tenetur confiteri. Et quando proprius sacerdos non uult eum audire, potest alium adire sufficientem, qui poterit eum absolueri, a quibus poterat parochianus. Dum enim non uult audire, uidetur ei licentiam dare, nisi ad alium particulariter eum mitteret. Ex hoc consequitur, quod qui non sunt parochiales, non tenentur audire confessiones, nisi quantum charitas eos stringit, sicut nec ipsi tenentur eis confiteri.
- 28 An habens licentiam generalē confitēdi ab episcopo cui uult, possit semper ea uti. Respondetur, si datur ad beneplacitum, mortuo concedente expirat, uel amoto, si autem ad beneplacitum sedis, durat. c. gratiose, de rescri. lib. vj. & hæc est uerior opinio, ideo quando petitur, deberet peti ad beneplacitum sedis, & quando petuntur casus, deberet peti tota autoritas, & non autoritas casuum, quia nomine casuum, non ueniunt nisi peccata, ut dicunt doctores, infra casus. §. j.
- 29 Quando quis habet licentiam confitendi ab episcopo, uel curato, propter hoc non poterit absolui a reseruatis, quia hoc est contra iuris dispositionem. c. si episcopus, de pœ. & re. & sic tenet Caie. ibi, uer. absolutio.
- 30 Cōfessio facta cum excommunicato occulto, & tolerato, ualeat, nec est iteranda postquam confessus scit, & in quadam extrauagante concilij Constantien. consensu utentium approbata (ut dicit Caie. ibi) dicitur quod in foro pœnitentiali, gesta per confessores irretitos quibuscunque ecclesiasticis censuris, etiam non occultis, tenet, nisi in duobus casibus, scilicet propter notoriam percussione[m] clerici, uel propter publicam no-

ABSOLVTIO.

minatim denuntiationem, nam ibi conceditur receptio sacramentorum ab excommunicatis ministris, nisi altero duorum modorum excommunicatis, licet ipsi sacerdotes sic excommunicati, mortaliter peccent absoluentes, & sacramenta ministrantes, poenitentes tamen, absolutionis beneficium consequuntur. At poenitens talem sacerdotem inducens ad hoc, mortaliter peccat, quia ad peccatum inducit, si nouit. Cum intruso autem sine superioris autoritate, gesta non tenent, nec comunis error per eum acta sustinet, ex quo deficit possessio iuridica. Ad hoc. l. barbarus. ff. de of. prae. Confessio autem cum tali facta, quando sciretur, esset iteranda, similiter facta cum priuato, uel suspensio notorie, est iteranda, quando scitur fuisse tale impedimentum, uel superioris inhibitionem praecessisse, ut in. c. ueritatis, de dolo, & contu. & secundum Pa. c. nihil, de elec. Simile dic de confesso cum non exposito qui non potest audire, quando scitur est iteranda nisi in casu necessitatis. supra. §. xi.

- 31 Absoluere ab excommunicatione, uel excommunicare non potest excommunicatus, uel suspensus a iurisdictione, quia tales sunt priuati usu iurisdictionis, quae iurisditio in foro exteriori requiritur ad hoc, quod quis possit absoluere ab excommunicatione. Ex Tho. iij. sen. dist. xvj. q. ij. a. v. ql. j. ad primum. ar. ij. ql. iij. nisi in articulo necessitatis, ut supra absolutio. §. xi.
- 32 Absoluere non possunt, nec excommunicare, nec dare indulgentias, schismaticus, uel hereticus, quod si fecerint, nihil est, quia non manet in eis potestas iurisdictionalis, secundum Tho. secunda secundae. q. xxxix. a. iij.
- 33 Absoluere ab excommunicatione, uel excommunicare nullus potest seipsum, uel superiorem, uel aequalem, quia per iurisdictionem, sine qua, absoluere nequit constituitur quis in gradu superioritatis, quia eius efficitur iudex secundum Tho. iij. sen. dist. xvij. q. ij. a. iij. quol. j.
- 34 Absoluere potest ab excommunicatione etiam maior, ex commissione Papae, & excommunicare, quilibet, etiam laicus, secundum Pa. c. decernimus, de iudi. Idem tenet Vgo. & etiam mulier, secundum Pe. de pa. iij. dist. xvij. q. ij. a. iij. quia secundum Tho. ubi supra, haec potestas ex simplici hominis iniunctione est, ideo cui uult committere, potest, Papa.
- 35 Absoluere a sententia hominis potest solus, qui tulit eam, uel superior,

superior, uel successor. Si est lata a iure, episcopus, uel etiam sacerdos potest absolvere, nisi a reservatis in cano^e, ut d. Tho. iiii. sen. dist. xviii. q. ij. a. v. ql. j. Vnde tempore San. Tho. quilibet proprius sacerdos poterat absolvere ab excommunicatione maiori non reservata in iure, nunc autem est casus episcopalis secundum aliquos, ut infra, casus. §. v.

36 Absolvere potest episcopus, & alius quilibet prælatus, habēs iurisdictionem episcopalem, in foro exteriori, ab omni excommunicatione lata a iure subditos suos, uel lata per statuta synodalia, nisi canonis conditor sibi reservasset. Hoc patet ex dictis Tho. ubi supra, & c. nuper, de sen. ex. & ibi Inno. & Host. Et hoc idem potest capitulum, sede uacante. Pa. tamen tenet contrarium, de inferioribus episcopis, de sen. ex. c. monachi. Vide supra, Abbas. §. v. Idem dico de abbatibus ut supra, prioribus, & similibus erga suos subditos. Inspicienda tamen sunt eorum privilegia.

37 Absolvere ab excommunicatione minori potest quilibet confessor, non autem quilibet sacerdos, primum patet. c. nuper, de sen. ex. secundum probatur, quia excommunicatio minor est uinculum ecclesiasticum, ideo in absolvente exigit potestatem ecclesiasticæ iurisdictionis, quam purus sacerdos non habet, ideo non potest absolvere. Potest tamen a uenialibus absolvere, quia ad hæc remittenda, sufficit potestas, ordinis. Hæc secundum Caie. uer. Absolutio, circa finem s. Tho. in. iiii. ubi supra, dicit quod quilibet sacerdos, qui potest absolvere a peccato participationis, per quam incurritur excommunicatio minor, potest etiam ab excommunicatione hac absolvere, cum ergo ad absolutionem uenialium non requiratur aliqua iurisditio, ut idem ibi dicit, sequitur quod purus sacerdos possit absolvere ab excommunicatione, quæ sequitur peccatum ueniale saltem, & sic ad. c. nuper, possemus dicere, quod intelligit, quando excommunicatio sequitur peccatum mortale, secus si participatio sit uenialis. Prima tamen opinio satis rationi consona uidetur.

38 Absolvere ab excommunicatione potest non sacerdos, habēs saltem primam tonsuram, secundum Tho. iiii. sen. ubi supra, & Pe. de pa. in. iiii. dist. xviii. q. ij. a. iij. dummodo habeat iurisdictionem, & hoc in foro iudiciali, & sine solennitate, cum solennitate uero dubitant quidam, tamen etiam cum solenni-

B

ABSOLVTIO.

tate secundum Pe. de peru. quem sequitur Arc. flo. potest.

- 39 Absoluere non potest laicus regulariter ab excommunicatione, tamen in articulo mortis, deficiente sacerdote, potest absolvere ab omni excommunicatione, quia necessitas legem non habet. Hoc probatur per dicta Th. iij. sen. dist. xx. q. j. a. j. q. j. & dist. xvij. q. iij. ar. iij. d. quod secularis accipit iudicium ratione necessitatis super confitentem, nec si euadit oportet quod amplius ab his absoluator, sed presentet se (ut supra dictum est) ne nouam incurrat excommunicationem, ut in. c. eos. de sen. ex. lib. vj. consentit Pa. c. a nobis, el. ij. de sen. ex. in glo. Idem dic de absoluto, qui propter impedimentum non potuit superiorem adire, & de illo, qui fuit absolutus a Papa, uel Legato, cum ista conditione, ut satisfaciatur iniuriatis, si non adimplet: in. d. c. eos. Et hoc extenditur ad quemcunque absolutum sub conditione, ut aliquid faciat, secundum Pa. c. porro. de sen. ex. Nota quod quando est periculum, uel impedimentum, quod non potest adire Papam, quærat episcopum, si non potest, quærat proprium sacerdotem, & c. secundum Pa. c. de cætero, de sen. ex. Legitimum autem impedimentum est: omne quod arbitrio boni uiri impedit rationabiliter, ut quia habet capitales inimicitias, etiam sine mortis timore, quia infirmus, quia pauper, habet subuenire familiæ, est senex, & c.
- 40 Quomodo autem, & a quibus possunt priores prouinciales, & priores conuentuales, absolvere suos subditos, non potest dari certa regula, sed oportet uidere sua priuilegia, & gratias, quæ interferere esset nimis prolixum: propterea non scribo. infra suspensio. §. xxiiij.
- 41 Ordinarie, qui potest ligare, potest etiam soluere, & econtra, xxj. d. c. inferior, & secundum Tho. iij. sen. dist. xvij. q. ij. ar. v. q. j. Fallit tamen in multis. Primo in delegato Pape, qui in obediens suæ sententiæ excommunicare potest, sed post annum, a sententia diffinitiuā absolvere non potest. c. quærenti, de offi. deleg.
- 42 Secundo si iudex postquam tulit sententiam, esset excommunicatus, tunc non posset neque absolvere, neque excommunicare. c. audiuius. xxiiij. q. j. Secus si esset excommunicatus minori excommunicatione. c. duobus, de sen. ex. Tertio in incendiarijs, quos episcopus potest excommunicare, sed post denuntiationem non potest absolvere. c. tua. de

senten. excommunic.

Quarto in clericis exhibentibus hereticis ecclesiastica sacramenta, & eos sepelientibus, quos ordinarius potest suo priuare officio, sed restituere non potest, absque indulto apostolico speciali, de hereticis. c. excommunicamus, el. j. §. sane.

Quinto in suspensis per concilium a beneficijs conferendis, pro eo, quod indignis scienter post secundam admonitionē, ecclesiastica beneficia contulerunt. c. graue, de præbendis.

Sexto quia ordinarij aliquem degradare possunt, restituere autem non possunt, sed tantum Papa, de cle. no. refi. c. ex tua.

Septimo in sententia lata ab inferiore, & confirmata per Papam ex certa scientia, quod est intelligendum, de sententia, quæ est ab homine, secundum Io. an. c. ex frequentibus, de institu. secus si sine certa scientia, aut cognitione confirmat, aut si sententia esset per statutum, quia quantumcunque confirmatum, poterit inferior absolvere, nisi in confirmatione, sibi, uel alteri reseruasset.

Octauo, in eo, qui non sacerdos excommunicauit, qui licet possit absolvere quo ad forum contentiosum, nō tamen quo ad pœnitentiale, quod solus sacerdos potest, ut supra dictum est. §. nono.

Nono, in illo cui Papa mandauit, ut sine causæ cognitione aliquem excommunicet, talis enim de iure nō est executor, ideo absolvere non poterit, ar. c. super quæstionum, & c. fi. de offi. deleg. aliter si cū cognitione causæ mandasset, quia tunc posset, de pœ. d. j. c. uerbum, sed si Papa mandat simpliciter ut excommunicet, dicit Inno. in. d. c. fi. de of. deleg. quod debet causam cognoscere, cum monitione. Si uero constat Papam cognouisse causam, debet excommunicare, secus si non constat, Pa. in. d. c. fi.

43 Absolvere non potest archiepiscopus a sententia sui episcopi suffraganei, aut aliorum inferiorum, qui non sunt de sua diocesi, licet sint de sua prouincia. c. romana. c. uenerabilis, de sen. ex. lib. vj. nisi quando hoc consuetudo habet, uel ad ipsum est appellatum, de of. or. c. ad reprimendum.

44 Absolvere potest episcopus excommunicatum a suo inferiore, ut puta archidiacono, & simili, secundum Inno. in. c. cum ab ecclesiarum, de of. or. etiam non præmissa satisfactione, quia ordinarius est in tota diocesi, de of. or. c. j. nisi haberent ex con.

ABSOLVTIO.

- suetudine, quòd non possent absolui ab episcopo, de offi. archi. Hoc tenet Inno. & communiter doc. quāuis alijs non placeat omnibus. Vide Pa. in. d. c. cum ab ecclesiarum. An autem uicarij episcopi, hæc grauiora possint, infra, uer. Vicarius. §. v.
- 45 Absoluere episcopus excommunicatos a se, uel a suis inferioribus, extra territorium suum, quando requiritur causæ cognitio, nō potest, quia ubi requiritur cognitio causæ, oportet sedere pro tribunali, secundum Inn. in. c. nouit, de of. leg. quod in aliena diocesi facere non potest. c. episcopum. ix. q. j. si tamen haberet licentiam, episcopi diocæsani, posset. Episcopus tamen expulsus, petita lata, licet non obtenta, hoc potest scilicet sedere pro tribunali, & exercere iurisdictionem supra suos subditos, dummodo non trahat eos ultra duas dietas a fine suæ diocæsims qui non fuerunt expulsores, fautores, uel consiliatores, de. unica, de fo. compe. In his uero, quæ causæ cognitionem non exigunt, possunt ubique exercere, quia uoluntariæ iurisdictionis sunt, & in foro conscientiæ omnia possunt. ar. l. omnes proconsules. ff. de offi. proconsul. De legatis, uide uer. legatus. §. vj. communiter enim auctoritatem suam habet in literis suis legati.
- 46 Participans in crimine criminoso, ab excommunicatore illius, cui participando incurrit excommunicationem maiorem, est absoluendus. c. nuper, de sen. ex.
- 47 Absolui potest ab excommunicatione, & si non a peccato inuitus, sicut potest excommunicari inuite, secundum Tho. iij. sen. dist. xviij. q. ij. ar. v. & Pa. in. c. apostolicæ, de excep. fac. quāuis quidam oppositum teneant, & tenet absolutio, etiam si sine causa fiat. Absens similiter potest absolui, & per procuratorem, quando adest causa iusta. ij. q. j. c. quanto, & erit absolutus, quando receperit literas, uel certificabitur, nisi aliud constet de mente absoluentis: Io. an. c. quid ad agendum, de procu. lib. vj. Et quāuis debeat adesse causa iusta, tamen etiam si sine causa facit, est absolutus, quia excommunicatio depēdet a uoluntate habentis iurisdictionem, secundum Tho. ubi supra, licet non debeat sine causa fieri. Et in hoc sensu intelligenda sunt iura, quæ dicunt non posse fieri. i. non debere.
- 48 Absolutio contra ius tertij, licet male, & iniuste fiat, tenet tamen, quia non est contra ius constitutionis, ut in. c. uenerabilibus, de sen. ex. ut si episcopus absoluat aliquem, qui non fa-

tisfecit, in præiudicium partis, tunc potestate abutitur, tamen absolutio tenet. Si autem absolutio sit contra ius constitutionis, non tenet: ut quando cōstitutio dat certum modum absoluedi, uel excipit, ita quòd non impendatur absolutio, nisi concurrente tali conditione, uel obseruatione, ut cum dicit, non possis absolvere ante satisfactionem, uel non possit impendi absolutio ante satisfactionem. In his, uerba canonis limitant potentiam ordinarij, ac per hoc irritam esse absolutionem ostendunt, si aliter fiat. Vel cum dicit. Qui fecerit hoc, nō possit absolui, nisi satisfaciatur, uel nullatenus absoluator, nisi satisfecerit. In his omnibus non tenet absolutio, secundum Caie. ibi. Et hæc uia tutior est, & textui conformior, & hanc sequendam putat Caie. ibi. Similiter quando decretum explicite absolutionem sine his irritat, ut cum dicit, aliter absolutio impensa non ualeat. Vel cum committitur alicui absolutio ab homine cum uerbis conditionalibus, uel equipollentibus, de talibus cautionibus habendis, tunc si commissarius exit fines mandati dum absoluit, nihil facit. Vt si dicat absoluas satisfactis læsis, prius debet interuenire conditio, aliter nulla est absolutio.

49 Absolutio quo ad formam debet esse sine conditione de futuro, ut dicendo absoluo si satisfeceris, quia sic non est absolutus quo usque adueniat conditio, secundum Gul. de re. iur. c. actus. lib. vj. & Pa. c. de quibus, de baptis. De præterito autē, uel de præsentis potest fieri, ut dicendo si incurristi excommunicationem, uel si es excommunicatus, uel si non es absolutus, & c. ut supra. §. vj. Hæc proprie non est conditionalis, secundum eundem Pa. ibi.

50 Absoluendus ab excommunicatione maiori, debet iurare stare mandatis ecclesiæ, uel ipsius absoluētis. c. ex timore, de sen. ex. & hoc pro horrendis criminibus, ut incendiarijs, falsarijs, & similibus, secundum Vgo. quod est satis æquum, secundum Arch. flo. hoc tamen non est necessarium de forma, secundum communiter doc. ut dicemus infra. §. lj. Debet etiam sufficientem cautionem secundum quòd potest dare parti læsæ. c. porro, de sen. ex. & quando paratus est facere quòd potest, debet absolui, non obstante contradictione, uel appellatione partis, de appella. c. qua fronte. Vide ibi Pa. quid debeat facere iudex, & c.

A B S O L V T I O.

- 51 De ceremonijs, quæ seruantur in absolutione excommunicatorum, uide summistas, Tab. Absolutio. iij. §. iij. non enim pono, quia non sunt annexa absolutioni tãquam substantialia, debita tamen seruari, quando oportet, ut in absolutione solenni. Sequitur postmodum absolutio. Authoritate omnipotentis, &c. absoluo te a uinculo excommunicationis, &c. & restituo sacramentis, &c. c. a nobis, el. ij. de sen. ex.
- 52 Debent hæc supradicta seruari ab eo, cui committitur absolutio in forma ecclesiæ, aliter non seruans peccat, licet sine illis teneat absolutio, nisi ius disponeret, uel mandans imponeret, quod sine huiusmodi non absolueret. Tunc enim talia omitendo nihil facit.
- 53 Absolutio ab excommunicatione, nõ requirit aliquam determinatam formam uerborum, quia non est absolutio sacramentalis, secũdum Tho. opuscu. xxij. c. ii. in principio, sed uerba iudicis habent efficaciam ab intentione dicentis. Vnde nõ refert quibus uerbis utatur ad exprimendam suam intentionem, ut si dicat benedico te, uel absoluo te, secundu Tho. opusculo. xxii. c. ii.
- 54 Absoluens debet absoluto mandata rationabilia facere, aliter posset appellare, de pac. c. fi. Si autem sententiam fuisse iniustã appareat, absoluto nullum fiat mandatum, de sen. ex. c. sacro.
- 55 Si defunctus excommunicatus sepultus est in loco sacro, & apparuerunt in eo signa contritionis, nec etiam a seculari fuit absolutus, non exhumabitur, sed uerberabitur sepulchrum, et fiet sicut uiuo: quod si in loco non sacro est, exhumabitur, & corpus uerberabitur, & similiter fiet, de sen. excom. c. a nobis, el. secundo.
- 56 Non sufficit sola salutatio, uel receptio ad osculum pacis, sed necessarium est ut utatur aliquo uerbo denotante absolutionem, ut dicit Inno. in. c. cum olim, de priuile. nisi sit Papa, qui hoc intendat, scilicet absoluere, secundum eundem Inno. Et non reputatur absolutus, nisi exprimat, in clemen. Si summus pontifex, de sen. excom.
- 57 Absolutus ab una excommunicatione quando plures habet non intelligitur absolutus ab alia, quia non habent connexionem adinuicem, secundum Tho. iiii. sen. dist. xviii. q. ii. art. v. q. v. nisi quando pluribus excommunicationibus est ab uno iudice excommunicatus, tunc intelligitur ab omnibus absol-

ui, nisi contrarium exprimatur, uel quando de una absolutio-
nem impetrat. Secus quando a diuersis iudicibus est excom-
municatus, quia absolutus de una, non intelligitur absolutus
de aliis. Vide declarationem bonam per Pa.c. cum pro causa,
de senten. excommu.

58 Absolutio obtenta ex falsa causa non ualet, secundum Inno.
in.c. ex parte, de of. or. quia talis non intendit absoluere. Se-
cus si absolute intendit absoluere.

59 Dubitant de excommunicatione, uel de absolutione, si adest
commoditas absoluentis, debet petere absolutionem ad cau-
tellam, quia in dubiis tutior pars est eligenda c. iuuenis, de
spon. si tamen nullum iminet periculum, uel interesse, et tali
petitione. Hoc autem cessante, si probabiliter dubitat, debet
petere, si autem leuiter, non, sed deponat scrupulum: ar. in.c.
inquisitioni, extra. eo. titulo.

60 Absolutio a suspensione, uel interdicto, non habet formam
determinatam, sicut de excommunicatione dictum est, sed po-
test dici, ego absoluo te a uinculo suspensionis, uel interdi-
cti, &c. Quo autem ad irregularitatem secus est, quia relaxatio
eius debet fieri per hoc uerbum dispenso (& non absoluo) te
cum, super irregularitate, uel irregularitatibus si quam, uel
quas incurristi, propter talem, uel talem causam, & habilito te
ad actus legitimos, &c.

61 Si quis percussit regularem, eiusdem monasterii, absoluitur
ab abbate, priore, uel guardiano. Si uero. ulterius monasterii,
per prælatus percussus absoluetur, de sen. ex. c. cum illorum.
Se clericum secularem, absoluetur per episcopum, de sent. ex.
in. vi. c. religioso: si tamen excessus non sit enormis. infra, enor-
mitas. §. iii. Eodem modo potest absolui regularis, si ante in-
gressum religionis tale quid commisit. d. c. cum illorum.
Quod si regularis non habeat prælatus, uel sit excommuni-
catus, & huiusmodi, ad episcopum recurat, ut not. Host. in. c.
monachi, eo. ti. quod intellige tam in exceptis, quam non, tam
uirorum, quam mulierum, secundum Gul. Ista autem et mul-
ta alia, quæ a summis ponuntur circa absolutiones regula-
rium, nunc uacant, propter eorum priuilegia.

62 Quando aliquis excommunicatus est receptus in religione,
& ratione huius absoluitur, intelligitur si perseverauerit, ali-
ter reducendus est ad eandem sententiam ab eo, qui absoluit,

ABSTINENTIA. ACCEPTIO.

secundum Host. uel secundū quosdam debet hoc ei imponi.
63 Absolutio mortui ab excommunicatione ualet ad hoc, ut possit in loco sacro sepeliri, uel ut de loco sacro, si ibi sepultus fuit, non proiciatur, & ut pro eo orationes, & officia fieri possint.

Absolutio, quæ uulgariter dicitur a pœna & culpa, est illa plenissima peccatorum remissio, quæ conceditur cruce signatis pro subsidio ultramarino, de qua doc. in. c. ad liberandam, de Iudeis. & solus Papa concedit. c. cum ex eo. de pœ. & re.

ABSTINENTIA.

Abstinentia indiscreta, qua quis abstinet a cibo necessario ad ualitudinem, ex quo reddit se inhabilem ad ea, ad quæ tenetur, peccatum est, & non uirtus, quia medium nō seruat: secundum Tho. quol. v. ar. xviii. si quis autem ut carnem spiritui subiiciat, uel ut pœnitentiam pro suis peccatis faciat immoderate abstinet, si aduertit se excedere, putans tamen benefacere, peccat quidem, & communiter citra mortale, si autē non aduertit hanc indiscretionem, nihil peccat. Si tamen hac intentione abstineret, ut cito uel breuiori tempore moreretur, peccaret mortaliter, quia seipsum interficeret, ut inquit Hieronymus. Ex Caie. secunda secundæ. q. cxlvii. ar. i.

ACCEPTIO.

1 **A**cceptio personarum scilicet facta in re importantiæ, est peccatum mortale, quia contra iustitiam distributiuam, ut in distributione communium bonorum, uel beneficiorum, uel in iudicio, secundum Tho. quol. vi. art. ix. & prohibetur, Deu. i. c. Non accipietis (inquit) cuiusque personam. Et ultra peccatum, acceptor personarum tenetur de damnis sequentibus iniustas promotiones, & iniurias, secundum Caie. ibi, in summa. Hoc nāque peccato, ecclesiæ, & uniuersitatis bonum destruitur, ideo graue est.

2 Acceptio personarum est, quando in electione aliqua non eligitur melior, & peccatur: ut infra, electio. §. iii.

3 Dans beneficium consanguineis minus dignis omnibus consideratis, peccat, & est acceptor personarum. si autem sunt æque digni, secus est. Nec est personarum acceptor, præferens suos consanguineos, uel amicos æque dignos, in quibus plus potest confidere, nisi propter scandalum esset omittendum: secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxiii. ar. ii. & q. lxxiii. art. xv.

uel ne alii ex hoc sumant occasione[m] dandi consanguineis indignis.

- 4 Honorans aliquem diuitem propter diuitias, & non propter uirtutem, personarum acceptor est, quia accipit pro causa, quod non est causa, non enim diuitiae sunt causa honoris, sed uirtus, quia honor praemium uirtutis esse dicitur. Ex S. Tho. secunda secundae. q. lxxiii. ar. iii. Similiter si iudex det sententiam pro aliquo, non quia sic iustitia requirit, sed quia est amicus, uel quia offert munus, & est peccatum maius, & minus, secundum actus qualitatem, & quantitatem.
- 5 Acceptio personarum non est in his, quae gratis dantur: quilibet enim de suo potest dare uni, & non alteri, cum non teneatur: secus enim si ex debito distribueret: Tho. ibi. ar. i. ad tertium. & prima secundae. q. xcvi. ar. iiii. ad secundum, Unde cum Deus nulli sit debitor, acceptio personarum in eo locum non habet.
- 6 Peccatum acceptionis personarum est grauius in re spirituali quam temporali: secundum Tho. secunda secundae. q. lxxiii. ar. ii. quia offenditur maius bonum.
- 7 Peccatur etiam quandoque hoc genere peccati, in his quae sunt fidei, in impositione poenitentiae, & circa matrimonia. xxix. q. ii. c. i. In receptione hospitum. xlii. d. c. quiescamus, & in elemosinarum largitione. c. si cupis. xvi. q. i. si diues praefatur pauperi in iudicio, eo quod diues est, uel pauperi iudex misereatur subtrahendo diuiti, quod iuste sibi debetur, contra illud, Exo. xxiii. pauperis quoque non misereberis in iudicio.

ACCIDIA.

- 1 Accidia secundum Tho. secunda secundae. q. xxxv. ar. ii. de ma. q. ix. ar. i. quoddam tedium operandi importat, mentem aggrauans, & semper est peccatum, quia uel facit dolore de bono spirituali, de quo gaudendum est, uel de malo, sed immoderate. Et est speciale uicium, quod facit tristari de bono diuino, de quo charitas gaudet. Et ex suo genere est mortale peccatum, quia secundum propriam rationem contrariatur charitati, secundum Tho. ibi. ar. iii. Si tamen in sola sensualitate consistat, & non pertingat usque ad rationis consensum, propter imperfectionem actus, erit ueniale peccatum. Si autem peruenitur usque ad rationis consensum, est mortale. Et hoc est, quando ratio conuertitur in fugam, horrorem, & detestatio-

A C C O L I T V S.

nem boni diuini, carne contra spiritum omnino præualente: & contrariatur præcepto de sanctificatione sabbati, secundum Tho. ibi supra.

- 2 Accidia mortalis est tunc, quando homo tristatur in his, quæ imminent facienda de necessitate propter Deum, & ad salutem animæ, & adest rationis consensus. Talis enim tristitia cōtrariatur delectioni quæ sequitur Dei dilectionem, & consequenter charitati contrariatur. Quando ergo quis propter tale tedium dimittit ea, quæ sunt necessaria ad salutem uel deducitur in aliquod mortale, ut puta, in desperationem uel deliberate appetit mortem, uel nunquam esse creatum, uel uellet esse bestia, & huiusmodi, uel deliberat facere minime ea, ad quæ tenetur ex præcepto, uel incurrit aliquam magnam infirmitatem potens se iuuare, peccat mortaliter. Et nota quod hoc peccatum communiter est mixtum cum alio, ut si nunc delibero propter accidiam nō ire ad missam, est unum peccatū mortale, & post non uolo ire, est aliud peccatum omissionis, hæc secundum Tho. ubi supra. ar. iii. de ma.
- 3 Accidia est uitium capitale secundum Tho. secunda secunde, supra. ar. iiii. cui Greg. sex filias assignat, scilicet malitiam, quæ bonum detestatur, rancorem, pusillanimitatem, desperationem, torporem circa præcepta, euagationem mentis circa illicita, de quibus in suis locis dicemus. Qui de alterius prosperitate tristatur, eo quod uidet talem prosperitatem nocere contra iustitiā alteri, non dicitur accidiosus nisi talis tristitia adeo eū grauaret, ut negligeret faciēda, uel in malū aliqd laberetur.

A C C O L I T V S.

- 1 Accolitorum officium est præparare luminaria, & ipsa portare coram ministris altaris, ut in. c. perlectis. xxv. dist. Huic tradit episcopus candelabrum, dicens. Accipe ceroferarium cū cero, & scias te ad accendenda luminaria ecclesiæ mancipari. Accipit etiam urceolum uacuum ab Archidiacono, dicēte episcopo. Accipe urceolum ad effundēdum uinum, & aquam in eucharistiam sanguinis Christi, & in datione urceoli, imprimitur character, secundum Tho. iiii. sen. dist. xxiii. q. ii. & circa ipsum est eius principalis actus.
- 2 Accolitus est sup̄remus ordo inter quatuor minores, secundum Tho. ibi. Accolitus etiam præparat urceolos cum uino & aqua, Tho. supra, cuius principalior actus est in ministe

ACTIO.

Actiones a iure ciuili ortum habent, secundum Inno. c. que in ecclesiarum, de consti. quarum quædam dicuntur bonæ fidei, ut in. c. cum uenialis, de excep. quædam stricti iuris, isti. de ac. §. actionum, quædam dicuntur actiones personales, de quibus refert Gemi. c. dispendia, de resc. lib. vi. adducens Fraciscum Vercellen. quædam dicuntur reales, de quibus Gemi. ubi supra. Sed quoniam hæc materia ad forum cōtentiosum pertinet, propterea non me ultra extendo de huiusmodi. Actus moralis est bonus, uel malus principaliter, ex obiecto, & fine, aut ex circumstantiis, secundum Tho. prima secundæ, q. xviii. ar. ii. Et obiectum, finisque, ad speciem moris actum determinat ex Tho. iii. sen. dist. xxxviii. q. ii. ar. ii. ql. ii.

ACCVSATIO.

- 1 Accusatio contra reum ad uindictam, a canone est instituta, secundum Tho. iii. sen. dist. xli. q. v. ql. ii. & ne habēs culpam, quasi innocens sustineatur, ibi, dist. xxxv. ar. iii. Et exerceri debet ad punitionem, propter bonum conseruandum, quo remoto, iustitia destrueretur, sicque ut cæteri quiete uiuant, uel propter suum interesse, fieri debet, alias peccatum incurritur: Tho. ibi.
- 2 In criminibus, tribus modis procedit potest, scilicet inquisitione, quam præcedere debet clamorosa insinuatio, quæ accusationis locum tenet, accusatione, quam debet præcedere inscriptio, denuntiatione, quam debet præcedere fraterna correctio, secundum Tho. quol. xi. ar. xiii. & de accusa. c. qualiter & quando, el. ii. Vide ibi. Pa.
- 3 Accusatio proprie sumpta, differt a denuntiatione, quia in accusatione attenditur criminis punizio, in denuntiatione uero fratris emendatio: Tho. secunda secundæ. q. lxvii. ar. iii. ad. ii. lxxviii. ar. i. Differt secundo, quia accusationem non debet de necessitate præcedere secreta admonitio, sicut in denuntiatione, iuxta præceptum euangelicum, quando scilicet de peccantibus emenda agitur, secundum Tho. uer. q. iii. ar. ii. ad. iii. Differt tertio, quia accusatio fit in scriptis, ut dictum est, & xxiii. q. viii. c. accusatorum. Quarto quia accusator obligat se ad probandum, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxviii. art. ii. ad. iii. non autem denuntiator. Quinto, accusator obligat se ad

ACCUSATIO.

- pœna talionis (ideſt ſimilem, uel talem) ibi ar. iiii. non autem denuntians. Et nota quòd inſcriptio ad pœnam talionis eſt neceſſaria, ſecundum Io. glo. c. inſcriptio. iiii. q. iiii. Et licet non fiat talis inſcriptio, tamen deficiens in probatione, debet pœna talionis puniri, ſecundum Accur. & Barto. l. ii. C. de inſtru. & hæc eſt communior opinio, quam ſequitur etiam. Io. an. hic dicit Speculator poſſe tolerari, quòd talis inſcriptio nō fiat.
- 4 Conſuetudo per quam pœna talionis eſt abolita ualet, ſecundum Feli. in. c. ſuperbis, de accu. col. iiii. in princi. quia propter antiquum rigorem ab accuſatione multi retrahebantur. Et Tho. ſecunda ſecundæ. q. lxxviii. ar. ul. ad. i. dicit, quòd accuſans ex iuſto errore, & deficiens, non punitur pœna talionis.
 - 5 Nullus debet accuſare niſi de re certa, unde non poteſt interuenire facti ignorantia. Tho. ibi. ar. iiii. ad. i. Vide in. c. qualiter & quando, el. ii. eo. ti. & Pa. in ul. not. debet etiam accuſatio uiua uoce exprimi, & præſente accuſato. c. præſcripta. ii. q. fi.
 - 6 Accuſare tenetur quis alterius crimen, quòd uergit in multitudinis corruptelam corporalem, uel ſpiritualem, dummodo ſufficienter poſſit probare, quòd ad accuſatoris officium pertinet: ſecundum Tho. ſecunda ſecundæ q. lxxviii. ar. i. quāuis canoniftæ oppoſitum teneant, ſecundum Glo. in. c. qua propter ii. q. ii. & peccant non accuſando, uel non denuntiando, propter bonum publicum, quòd anteponi debet malo, particula ri, quòd ex accuſatione ſequitur. Secus autem quando nō poteſt probare, quia nullus tenetur ad id, quòd debito modo non poteſt perficere, ſecundum Tho. ibi ſupra. Qui autem dicunt, quòd non tenetur, debent intelligi in foro exteriori, ſecus in conſcientia, ſecundum quam a Deo ponuntur.
 - 7 Quid ſi tale habetur in ſecreto? Reſpōdeo, quòd ſi ſit in ſecreto per confeſſionem ſacramentalem, nullo modo debet reuelari, quia hoc ſcit non ut homo, ſed ut Dei miniſter, & maius eſt uinculum ſacramenti, quam cuiuſlibet hominis. Si uero aliter, tunc uel hoc uergit in periculum corporale, uel ſpirituale multitudinis, uel in graue damnum alicuius perſonæ, & tūc tenetur propalare, uel teſtificando, uel denuntiando, Non enim potuit contra hoc debitum obligari per ſecretum commiſſum. Si uero ſint talia, quæ prodere non tenetur, & habet in ſecreto, non debet prodere, etiam prælato præcipiente, quia ſeruare fidem eſt de iure naturali, cōtra quòd nihil ab homi-

ne potest præcipi. Hæc ex Tho. secunda secunda. q. lxx. ar. i. & Pa. c. qualiter & quando, el. i. de accusa. Idem de religioso, cui præcipitur ut reuelet huiusmodi secreta, quæ manifestare nō tenetur: peccaret enim frangendo fidem &c. Tho. q. l. ar. xv. intellige non teneri quando non potest probare, nec præcessit infamia, uel huiusmodi, nec obstat si iurauit dicere ueritatem, quia iuramentum intelligitur salua conscientia, & secundum formam iuris. Eodem modo dic secundum prædictam distinctionem, si iurauit non manifestare, debet intelligi iuramentū salua iustitia, infra iuramentū. §. xvii. Inquisitio. §. viii.

8 In priuato crimine non admittitur, ac accusationem regulariter nisi ille cuius interest: ut uidetur uelle glo. ff. de priua. delict. l. si. nisi sit tale delictum, ex quo pœna pecuniaria fisco applicanda imponi debeat, tunc quilibet de populo ad accusandum pro illa pœna admittitur, secundum Bar. in ru. de po. ac. quāuis Bal. contrarium teneat. C. de fur. l. aduersus.

9 In crimine publico, quilibet, qui nō prohibetur specialiter lege, aut statuto, aut conditione, admittitur ad accusandum. Qui autem prohibeantur, habes de accusa. in multis. c. & iii. q. iii. & v. per totum.

10 Clericus tamen ad publicam uindictam accusare non debet, etiam si pœna sanguinis non uenit imponenda, facit. c. sicut sacerdotes. ii. q. vii quia huiusmodi odiosis, non debet se immiscere, secundum Pa. in. c. cum P. de accu. sed si prosequitur iniuriam suam potest, etiam si uenit sanguinis pœna imponenda, secundum Pa. ubi supra, dummodo protestetur, quod non intendit accusare, ut pœna imponatur. Textus est clarius, in. c. prælati, de homi. lib. vi.

11 Accusans aliquem, & imponens ei falso aliquod crimē, quod est calumniari, peccat mortaliter, agens contra iustitiam, in re magni ponderis, teneturque satisfacere, intellige, quando ex malitia in falsam prorumpit accusationem, & non ex animi leuitate, uel iusto errore. ex Tho. secunda secunda. q. lxxviii. ar. iii.

12 Peccat reus dās aliquid accusatori, ut a iusta accusatione desistat, etiam si esset damnatus ad mortem, quia inducit eum ad peccatum, secundum Tho. secunda secunda. q. lxxix. ar. ii ad primum, quāuis huic peccato, lex ciuili remediū non apponat.

13 Accusato licet se defendere, non calumniosè, sed uel ueritatē, quam non tenetur propalare occultando per aliquem cōue-

A C C V S A T I O.

- nientem modum, uel non respondendo, ad quę non tenetur respondere, non tamę licet ei falsitatem dicere, uel ueritatem occultare, quam confiteri tenetur, neque dolum, uel fraudem adhibere, quia dolus, & fraus, uim mendacii habent, & hoc est calumniosę se defendere. Tho. secūda secūda. q. lxxix. art. ii.
- 14** Accusato licet declinare iudicium per appellationem, quādo iniustę aggrauatur a iudice, sicut Paulus Cęsarę appellauit, Act. xxv. non autem causa morę afferendę, ne contra eum iusta sententia proferatur, hoc enim est calumniosę se defendere, quod non licet, quia iniuriam iudici facit, officium eius impediendo, & aduersario, cuius iustitiam quantum potest perturbat, secūdam Tho. ibi supra, ar. iii. & ii. q. vi. c. omnino.
- 15** Condemnato ad mortem iustę, non licet se defendere, quia ex parte sui bellum esset iniustum, sicque peccaret. Potest tamen fugere sine peccato, quia nullus ita damnatur, ut sibi mortem inferat, sed ut patiatur: ideo non tenetur id facere, unde mors sequatur, quod faceret, si ibi maneret. Et licet custodes fugiendo ponantur in periculo, tamen hoc non intendit fugiēs. Et quia dat operam rei licitę, malum quod custodibus infertur, ei non imputatur, secundum Tho. ibi, ar. ul. & Caie. secunda secūda supra.
- 16** Si uero detinetur in carcere pręter pœnam sanguinis, ut propter debita, uel alterius offensam, uel quia est damnatus ad carcerem in pœnam ad tempus, uel aliter, nō potest sine peccato fugere, quia alteri iniuriam faceret, & tenetur facere pœnitentiam, Tho. ubi supra, & Caie. art. in glo. c. inter cetera. xxii. q. iiii. infra, carcer. §. iii.
- 17** An incarceratus ad mortem, possit frangere carcerem, infra carcer. §. tertio.
- 18** Condemnato iniustę, licet resistere, & se tueri, quia tale iudicium simile est uiolentię latronum, quibus licite resisti potest, ita & malis principibus in tali casu, & fugere: nisi forte propter scandalum uitandum, cum ex hoc aliqua grauis turbatio timeretur quia non quęlibet sui defensio est licita, sed tantum illa, quę cum debito moderamine exercetur, ex, S. Tho. ubi supra, ar. ultimo.
- 19** Religiosi tamen incarcerati ex quacunque causa fugere non possunt extra sua claustra, quoniam uoto supposuerunt se pręlatis suis. Caie. secunda secūda. q. lxxix supra.

- 20** Qui iurauit redire ad carcerem, nisi carcer sit iniuriosus, tenetur redire, secundum Pa. in c. si uero, de iu. iu. etiam si subsit mortis periculum, infra iuramentum. §. xiii. uide latius.
- 21** Condemnatus carceri, ut fame moriatur, potest si sibi ministratur ab aliquo comedere sine peccato, quia non sumere esset seipsum occidere, non tamen tenetur comedere si non uult, sed potest patienter ferre. ut quidam dicunt. Caie. secunda secunde. q. lxxix. ar. ul. ad. viii. dubium dicit, quod tenetur comedere, & alii a custodibus cibum ministrantes non peccant, quauis etiam in hac extrema necessitate non teneantur cibum ministrare, quia secundum iustitiæ ordinem in illa constituitur, prima opinio uidetur magis consona, quia legimus sanctos condemnatos ad mortem posse fugere, & non fugisse, sed patienter tolerasse, ita & quilibet damnatus iuste, potest patienter mori, nec seipsum interficit, sed a iustitia. Sed opinio Caie. est uerior, & conformior, dictis S. Tho. ibi, si recte consideretur, infra, carcer. §. iiii.
- 22** Accusatus negans ueritatem, quæ ab eo secundum formam iuris exigitur, peccat mortaliter, quia contra iustitiæ debitum est, ut quis non obediat suo superiori, & ideo si negat, uel occultat ueritatem, quam fateri tenetur, mortaliter peccat. Si uero iudex non exigit secundum formam iuris, uel exigit de his, de quibus non potest, non tenetur respondere, sed potest prudenter subterfugere, uel per appellationem, uel alio modo, ad eius intentionem non respondendo, nunquam tamen mentiri debet, quia omne mendacium peccatum est, ex Tho. secunda secunde. q. lxxix. ar. i.
- 23** Si prælatus extra iudicium præcipiat alicui ut reuelet peccatum alterius, quod non est publicandum, peccat, nec ille tenetur suum, uel alterius peccatum prodere. Si autem in iudicio, ordine iuris exigente, non peccat iudex præcipiendo, quia ipse non exigit, sed accusans, cui iudex ius reddere tenetur, & tunc quis tenetur profiteri peccatum proprium uel alterius, ad præceptum iudicis, uel appellare si contra ordinem iuris ei præcipiatur. Tho. iiii. sen. dist. xix. q. ij. ar. ij. ql. v. ad. v.
- 24** Si peccatum sit omnino occultum, non debet in iudicio confiteri, nec debet exigi iuramentum de ueritate dicenda, super eo, quia occulta soli diuino iudicio reseruantur: sed quando de peccato præcesit infamia, uel aliqua signa, quæ uehemen-

ACCUSATIO.

- tem suspicionem facere possunt, uel quādo est semiplene probatum, quōd facere potest unus testis omni exceptione maior, tunc debet exigi iuramentum de ueritate dicenda, & reus tenetur ueritatem confiteri. Tho. quol. v. ar. xvj.
- 15 Quando prælatus præcipit ut sibi manifestetur quōd quis sciuerit corrigendum, intelligendum est hoc præceptum, saluo ordine fraternæ correctionis, siue sit præceptum generale ad omnes, siue speciale, ad aliquem : quōd si prælatus contra hunc ordinem præciperet, peccaret, nec ei esset obediendum, quia contra præceptum Christi obediens peccaret. Tho. xxij, q. xxxij. ar. vij. ad. v.
- 16 In quibuscunque casibus iudex secularis, uel ecclesiasticus, potest iuramentum exigere, siue in uia denuntiationis, siue inquisitionis, siue accusationis. Tho. uer. q. iij. ar. 2. ad. xij.
- 17 Quando crimen non est occultum super occultis circumstantiis illius, potest testis interrogari secundum Pa. c. qualiter, & quando, el. j. de accu. circa finem: sufficit enim quod crimen non sit locutum.
- 18 Si delictum sit notorium, ut quia uidetur domus combusta, sed ignoratur quis eam combuserit, potest iudex sine alicuius citatione, ex officio suo inquirere generaliter, & non contra certam personam. Et si aliqui nominantur in illa generali inquisitione, debet postea procedere specialiter contra illos, secundum Pa. in. c. bonæ memoriæ, de appel. el. j. & Inno. qui dicit hanc praticam seruare totum mundum. An autem ille, qui scit, teneatur reuelare hoc delictum secretum, sunt opiniones. Quidam dicunt. Tho. tenuisse in quodam capitulo generali, quōd tenetur, quia quando iudex potest præcipere, subditus tenetur obedire, ad quod facit dictum Pe. de Pa. iij. dist. xix. a. ul. in sol. ar. ubi uidetur tenere quōd factum publicum sit sufficiens ad inquisitionem. Oppositum tenet Pa. post Inno. et Host. in. d. c. bonæ memoriæ, el. j. unde rationabiliter dicendū est ex supradictis, quōd quando factum est notorium, & aliqua persona est de hoc suspecta, uel infamata, tenetur tā reus, quā alij propalare, uel si sunt tot testes, quōd sufficiēter possit hoc probari. Si uero non præcesit infamia personæ, nec inditia sufficientia, nec semiplena probatio, non tenentur, & si specialiter interrogentur, debent subter fugere prudenter, uel appellando, uel dicendo quōd probent, & fiat ius, &c.
- 19 Episcopo

29 Episcopo præcipiente, ut qui scit reuelet tale delictum, &c. ille qui nouit, primo debet correctionem facere ei, ut satisfaciat episcopo, quod si non uult debet, reuelare si potest probare, quia communiter episcopus querit tanquam iudex. Si autem non potest probare, non tenetur dicere ei tanquam iudici, potest tamen dicere secrete, ut patri, si credit quod episcopus salutem animæ delinquentis quæret. glo. in c. sacerdos, de pœ. dist. vj. & vj. q. j. c. si omnia.

30 Cōuictus, uel diffamatus de uno crimine & iuste inquisitus, secundum Pe. de pa. iij. dist. xix. ar. ul. circa fi. potest de omnibus alijs inquiri peccatis, & occultis circumstantijs, & tenetur dicere ueritatem, (credo tamen de illis tantum, de quibus nō satisfecit) similiter socios prodere, cōtra quos iuste potest agi, maxime quando sunt incorrigibiles: illos autem quos pœnitet accusare nō debet, nisi de eis specialiter interrogetur, huic cōcordat Ange. de ar. in suo tra. mal. uer. inquisitio §. xj. Caie. autem secunda secundæ. q. lxxix. ar. j. & ij. oppositum tenet: dicit enim quod inquisitio non potest fieri nisi de crimine illo, de quo aliquis est diffamatus, nec est uerum id, quod quidā scripserunt, scilicet quod diffamatus de uno crimine, de alijs possit inquiri, hoc est manifeste contra. c. inquisitionis, de accusa. ubi dicitur. Inquisitio fieri debet solummodo super illis, de quibus clamores aliqui præcesserunt, & in tantum decreta lis illa exigi uult præcedentem infamiam super aliquo crimine, quod si duo, uel plures iurati aliquem affirmant crimē aliquod eijsdem uidentibus commisisse, de quo aliqua non laborat infamia, non est contra eum propterea inquirendum. Nec ratio quæ illos mouit, scilicet quia non propter occultationem peccati, sed propter occultationem peccatoris prohibetur homo de occultis iudicare, concludit intētum eorum, quoniam falsum est, quod iudicium de occultis sit prohibitum, nō propter occultationem peccati: immo quoniam peccatum est occultum, ideo exemptum est ab inquisitione humana, & iudicio humano, quoniam omnia humana iudicia ad publicam potestatem, scientiamque spectant. Caueant ergo suæ, & subditorum suorum conscientie prælati illorum religiosorum, qui diffamato de uno præcipiunt inquirendo de alijs, de quibus non est diffamatus, Peccant enim præcipiēdo, & illi respondere nō tenentur. Nec excusantur prælati di-

C

A D I V R A T I O.

centes, quòd aliquando alias de tali crimine fuit aliqua suspitio, oportet enim infamiam, seu clamorofam infinuationem pracedere, & non simplicem suspitionem.

- 31 An fratres prædicatores possint appellare? Respondeo, quòd sic dicitur in eorum constitutionibus, in. c. de capitulo generali. Declaramus, quòd licet appellatio sit de iure naturali, unusquisque potest iuri suo renunciare, & eo ipso, quòd quis obedientia sponte profitetur secundum constitutiones nostras, secundum quas non licet appellare, ex hoc etiam renuntiat iuri sibi a natura competenti de appellatione, sicut & iuri possidendi aliquid ut proprium, & iuri ducendi uxorem, quibus natura omnes liberos fecit. Vnde in. c. apud carcasonam. M. CCC XII. celebrato sic dicitur. Volumus, & ordinamus, quod quicumque, frater repertus fuerit iudicio eius, ad quem spectat, sine causa rationabili a quocunque superiori suo appellasse, carcerali custodiæ mancipetur, denuntiantes fratribus uniuerfis, quod de iure communi, & ex priuilegio ordinis speciali, nulli fratrum licitum est a correctione, uel ab officiorum amotione appellare, sicut fuit declaratum cenomanis, M. CCCC XCI. infra appellatio. §. xvj.

A D I V R A T I O.

- 1 **A**diuratio secundum Arc. flo. ij. parte, ti. x. c. viij. est inductio alicuius personæ, uel creaturæ, ad aliquid faciendum, uel non faciendum, ex inuocatione rei sacræ & si fiat cum debitis circumstantiis est actus latræ, sicut iuramentum, secundum Tho. secunda secundæ. q. xc. ar. j.
- 2 Adiurare superiorem non quasi rogando, sed quasi cogendo, prout Cayphas Christum adiurauit, est peccatum mortale, secus si adiurat inferiorem, uel superiorem, non intendens aliquam necessitatem ei ex hoc imponere, sed tantum reuerentiam rei sacræ, secundum Tho. ibi supra.
- 3 Adiurare demones per modum depræcationis, uel inductionis ob reuerentiam rei sacræ, non licet, quia talis modus ad beneuolentiam, uel amicitiam quandam uidetur pertinere, quam cum demonibus habere non licet. Adiurare uero eos per modum compulsionis licet quandoque, uidelicet, ut nobis non noceant, uel alijs, repellendo eos ut inimicos, quandoque non licet, ut ad sciendum aliquid ab eis, uel obtinend.

dum aliquid ut sanitatem, uel huiusmodi, quāuis dum expellitur dæmon possit adiurare de ueritate dicenda, & inquiri aliquid, quod occurrit, ad aliorum utilitatem, uel ut cognoscatur si uere est dæmon, cum hæc ad eius amicitiam non pertineant, ex S. Tho. ubi supra, & secunda secundæ. q. xcv. art. iij. Ex instinctu tamen spiritus sancti, aliqui præceperunt dæmoni aliquod seruitium, ut S. Iacobus, qui Hermogenem per dæmones fecit ad se adduci, non tamen ut dæmonis amicitiam haberet.

- 4 Adiurare creaturas irracionales non licet secundum se, qui uanum est, sed in ordine ad Deum a quo mouetur, licet, uel per modum depræcationis ad Deum directæ, quod pertinet ad eos qui miracula faciunt diuina inuocatione, uel per modum compulsionis, quæ refertur ad dæmonem, qui in nocuumentum hominum irrationabilibus utitur, & hoc modo utitur ecclesia in exorcismis, per quos dæmonum potestas ab irrationabilibus excluditur. Tho. ubi supra. ar. iij.
- 5 Adiuratio facta debito modo est licentia, & meritoria, habet enim similitudinem cum iuramento, estque actus latræ, sed oportet quod fiat cum reuerentia, de re bona, bona intentione, & debitis circumstantiis. Et si fiat ad subditos debito modo, cum intentione obligandi, obligat sicut preceptum, & iuramentum. Tho. ubi supra.
- 6 Adiurans aliquem de eo, quod non potest, uel quem non potest, intēdens eum obligare, mortaliter peccat, ut dictum est, agitque contra iustitiam, & taliter adiuratus ex hoc non tenetur obedire. Adiuratio in casibus non licitis, de genere suo est mortale peccatum contra secundum preceptum. Non assumes nomen Dei in uanum. Tho. ubi supra.
- 7 Volens demonem expellere, & adiurans ut dicat aliqua ex curiositate, quæ ad expulsionem nihil faciunt, ut puta. Quid tenuit Aristo. de immortalitate animæ, uel huiusmodi, & hoc non facit ut credat firmiter, uel ut discat a diabolo, uenialiter uidetur peccare: quia per hoc non uult diaboli amicitiam, sed est ex quandam leuitate, quod tamen fieri non debet, ne alij forte diabolo credant. Sil. uer. Adiuratio. §. v. cauendum tamen est in huiusmodi adiurationibus, ne quis adiuret obsecratiue, aut ad aliquod consequendum, ut puta obsequium uel notitiam, quia tunc mortale uideretur.

ADMINISTRA. ADMONI. ADOPTIO.
ADMINISTRATIO.

- 1 Administrator tenetur de mala administratione satisfacere, secundum Inno. c. ex presentium, de pignoribus. Et ille cuius est administrator, habet actionem negotiorum gestorum contra eum ff. de neg. gest. l. iij. §. ul. xij. q. ij. c. si quæ de rebus.
- 2 Administrator tenetur de dolo, secundum glo. in l. cum ostendimus. ff. de fidei. tu. tenetur etiam de lata culpa. l. curatoris, C. de neg. gest. et etiam de leui. l. quicquid. C. de arb. tu.
- 3 Administrationem committens indigno scienter tenetur de mala administratione, secundum Inno. in c. ex ratione, de eta. & quali. & mortaliter peccat. Quando autem administrator de casu uel fortuna teneatur, uide in l. negocia. ff. de neg. gest. quia in quinque casibus tenetur.

ADMONITIO.

Admonitio debet fieri ante denuntiationem, secundum glo. in c. qualiter, & quando, c. ij. de accu. uide infra, correctio fraterna. §. iij. Admonitio præuia secreta, est de præcepto ante publicam denuntiationem in iudicio, si correctio speratur, Tho. secunda secunda. q. xxxij. ar. vij.

ADOPTIO.

- 1 Adoptio secundum Tho. iij. sen. dist. xlij. q. ij. ar. j. est extrema personæ in filium, uel nepotem, uel deinceps, legitima assumptio. Pa. in rubrica, co. ti. dicit, quod est quædam propinquitas a lege inducta.
- 2 Adoptio duplex est, secundum Tho. ibi ad primum una quæ naturalem filiationem perfectæ imitatur, & hæc uocatur arrogatio, per quam reducitur adoptatus in potestatem adoptantis, ita ut adoptatus succedat adoptanti ex intestato, nec potest eum pater adoptans quarta parte hæreditatis priuare. Et sic adoptari non potest, nisi qui est sui iuris, & postquam est adoptatus non habet potestatem, aut si habet, est emancipatus, quæ quidem non fit, nisi principis autoritate. Alia est simplex adoptio, per quam adoptatus non transit in potestatem adoptantis, & secundum hanc potest adoptari etiam ille qui non est sui iuris, sine autoritate principis, ex autoritate magistratus: nec succedit in bonis adoptantis, nec adoptas in testamento tenetur ei aliquid relinquere. Pa. c. x. eo. ti.
- 3 Adoptare non potest aliquem, qui non est sui iuris, uel minor, xxv. annis, uel mulier. nisi ex speciali autoritate principis,

quia isti disponendi de hereditate non habent potestatem. Tho. ubi supra ad. iij.

- 4 Adoptare non potest, qui ad generandum habet naturale impedimentum, ut frigidus: secus si ex accidentali defectu non potest generare, ut gladio castratus: Pa. in. c. unico, de cog. leg. talis enim non indiget solatio, filiorum, sicut qui habitos filios amiserunt, uel habere potuerunt, sed casu accidentali non habuerunt, & oportet quod adoptans sit tanto maior, ut adoptatus possit esse eius filius, & quod per annos. xvij. precedat eum, & sit ita senex, ut naturaliter possit esse pater adoptati, secundum Tho. supra ad. v.
- 5 Quicquid est in potestate adoptati transit in potestatem adoptantis. Tho. ibi ad. iiii. secus in adoptione simplici, quando filius non emancipatus adoptatur, quia non transit in potestatem adoptantis, nec succedit, ut dictum est supra ibi ad. iiii.
- 6 Adoptato patre, adoptantur eius filii, & nepotes, non emancipati, ibi. Tho. ad. iiii.
- 7 Consanguineis non conuenit adoptari, quia iure nature debent succedere ibi, Tho. ad. vii. & iiii. dist. x. q. ii. ar. i. q. l. i. ad. ii.
- 8 Ex adoptione causatur cognatio legalis impediens matrimonium, autoritate legis confirmata ab ecclesia. Tho. iiii. sent. dist. xxiii. q. ii. ar. ii. per totum infra matrimonium. xvi. & est triplex, prima de scendentium inter coniugem adoptantis, & ipsum adoptatum, & econuerso, perpetuo impediens matrimonium, tertia inter filios naturales, & adoptatos, impediens tantum quoad durat adoptio: ibi, ar. iiii. de hoc plenius infra matrimonium. §. xvii.
- 9 Adoptari nullus potest in fratrem, uel sororem. l. nec apud. C. de here. insti. nec etiam in patrem, nec si quis dicat coram multis accipio te in filium, & c. Pa. in. c. unico de cog. leg. sed oportet, quod seruetur forma: uidelicet, quod fiat autoritate principis, uel magistratus, & c. & tam masculus quam femina, possunt arrogari, & adoptari per masculinum intelligitur & femininum, secundum Tho. in. iiii. supra.
- 10 Adoptio secundum Pe. de pa. iiii. dist. xlii. q. i. ar. ii. sex modis soluitur, uidelicet naturali morte adoptantis, morte ciuili, propter nuptias incestuosas, dignitate, per sententiam, & per emancipationem.
- 11 Adoptatus, & arrogatus a coniuncta persona, ab intestato suc-

A D O R A T I O.

cedunt, sicut naturales, & legitimi filij, & habent quærelam inofficiosi testamenti, si sine causa sunt exheredati. Arrogatus autem habet quartam partem si emancipetur, & forte idem est de adoptato a persona coniuncta, quia quasi assimilatur arrogato. Secus est de adoptato ab extranea, quia nihil habet nisi quod ab intestato succedit, sicut naturalis, & legitimus. Itē adoptans, durante adoptione, adoptatum quāvis extraneum egentem, tenetur alere, sicut naturalem filium licet emancipatum, & e contra, filius tenetur patri ad alimenta si indiget. Itē pater potest eum uendere in casu, sicut filium naturalem. Hæc secundum Pe. de pa. quarto, ubi supra. Adoptio imitatur naturam carnalis matrimonii, hinc est, quod per hanc cognitionē legalem, etiam sacerdos, qui naturaliter, & de facto potest generare, potest & filium adoptare, & ita de quocunque ualente generare. l. si pater. ff. eo.

A D O R A T I O.

- 1 **A**doratio est reuerentiæ alicui rei propter eius excellentiam exhibitio: Tho. secunda secundæ. q. lxxxiii. ar. i.
- 2 Adorare Deum est de iure naturæ, ut est principium creationis, & gubernationis, & tenetur homo deputare aliquod tēpus uitæ suæ ad uacandū diuinis, de præcepto morali. Quod autem hoc uel illud faciat, uel hoc tempore, est ex institutione legis diuinæ, uel humanæ, & contra hoc præceptum, nulla consuetudo potest introduci: Tho. ibi. q. lxxxi. ar. iii. secus de præcepto, quod est de iure positio: ut quod tali die, ab operæ serui abstinemus. facit ad hoc, infra uer. feriæ. Vide aliquid ibi.
- 3 Tres personæ, diuinæ relationes, attributa, & omnia, quæ in Deo sunt, una adoratione adorantur, quia omnia sunt unum in ipso Deo: Tho. secunda secundæ. q. lxxxiii. ar. i. ad. iii.
- 4 Sacrificium soli Deo exhibetur, secundum Augu. in. x. de ciui. ibi, ar. i. ad. i. Tho.
- 5 Humana natura, quæ semper in Christo fuit unita diuinitati, simpliciter adoratione latræ debet adorari, suppositū enim est, quod adoratur, & non natura humana, secundum rationē separata, Tho. iii. ad. ix. q. i. ar. ii. q. i. consentit magister Augu. & Damasc. Imago Christi, non ut res quædam materialis, sed ut imago Christum representās, eadem adoratione, qua Christus debet adorari, scilicet latræ: quia idem motus est ad ima-

ginē, & ad imaginatū: Tho. ubi supra. q. ii. Imagines autē aliorum sanctorum adorari possunt eadem adoratione, quæ sanctos convenit adorare, videlicet dulia, uel hyperdulia.

- 6 Verum nostris diebus quidam hæretici insurrexerunt, dicentes imagines non debere adorari, quia dicitur Exo. xxi. Non facies sculptile, &c. & iii. Re. xviii. legitur, quod Ezechias serpentem aneum iussit confringi, & Io. iii. dicitur. Veri adoratores adorabunt in spiritu, &c. Ideo uidetur, quod huiusmodi imagines non possint adorari. Respondetur, quod hic fuit error condam græcorum, & licet hæc scriptura, usus imaginum nō habeatur, tamen ut dicit Dama. lib. iii. usum imaginum ex traditione apostolorum habemus, qui a Christo erant edocti, & ipse Dama. simul cum Eusebio refert, Christum suam imaginem Abagaro misisse, (licet hoc pro apocripho habeatur.) dicitque idem Dama. Lucam imaginem, Beatæ Vir. Mariæ pinxisse. Et fuit usus imaginum approbatur in. ii. cōcilio Niceno, & Constantinopolitano, & in tribus aliis lateranens. sub Gre. & aliis pon. ideo convenienter Christiani utuntur imaginibus, tenentes eas ad instructionem rudium, in memoriā Christi, & sanctorum, & ad excitandum homines ad uirtutes. Nec adoramus pro Deo sanctos, quorum imagines facimus, quod esset contra illud, Non facies sculptile, scilicet tanquam pro Deo adorandum. Et Ezechias fecit confringi serpentem, quia erat occasio idolatriæ, & sic fieri deberet imaginibus, quando homines eas pro Deo adorarent, quod non faciunt. Principalis tamen nostra adoratio debet esse in spiritu, & ueritate. Restat ergo, quod licitum est, etiam imagines adorare, ut supra dictum est.
- 7 Crux Christi in qua ipse pependit, in quantum repræsentat Christum, eadem adoratione, qua Christus, scilicet latrea, debet adorari, in quantum uero est res quædam Christi, adoratur hyperdulia, & non latrea: quia non pertinet ad personam uerbi. Aliæ autem Cruces pictæ, uel factæ, non adorantur nisi adoratione latræ: quia non nisi in quantum repræsentat Christum. Idem dicas de aliis Christi rebus, ut de ueste, corona, clauis, & cæteris. Si adorantur ut imago, latrea debent adorari, si ut res Christi, hyperdulia. Et sic concordat quæ dicit Tho. in. iii. sen. supra, cum dictis in. iii. q. xxv. ar. iii.
- 8 Beata Virgo quæ fuit Mater Dei, quando honoratur ratione

ADVLATIO.

fili, adoratur hyperdulia, ratione autem sui, dulia, nunquam tamen latrea. Tho. in. iii. supra. q. iii. reliquias uero sanctorum, & angelos, dulia adoramus nisi repræsentarent Deum per aliquam similitudinem, sicut angeli apparetes Habraæ repræsentabant trinitatem, ideo adorauit eos adoratione latrea. Secus si in propria natura adorantur. Thom. iii. q. xxv. ar. vi. & ii. senten. supra, ad. iii.

- 9 Hostia quæ offertur a sacerdote in missa, non debet adorari cum actuali conditione, si est cōsecrata, sed sufficit quod hæc conditio sit in habitu: quia si non crederet esse consecratam nō adoraret. Tho. iii. sen. dist. ix. q. i. ar. ii. ql. vi. Quod si diabolus in forma Christi appareat, propter rei nouitatē debet homo adorare cum actuali conditione: hæc enim nouitas attentionem, & considerationem requirit, ibi ad. iii.
- 10 Prelato dum est actualiter in mortali, non debet exhiberi dulia, secus quando est sine peccato mortali, uel nescitur in quo statu sit, tunc enim non apparet contrarium uirtuti, cui honor debetur. Malo tamen prelato ratione officii, aliquis honor debetur.
- 11 Dæmonibus non debetur honor, nec damnatis, quia est ligata in eis aptitudo naturalis ad uirtutem. Similiter nec irrationalibus, Tho. iii. ubi supra. q. ii. ar. iii.
- 12 Latrea est seruitus, quæ soli Deo exhibetur, propter dominium, quod super omnem creaturam exercet. Tho. secunda secunda q. ciii. ar. iii. Dulia seruitutem erga dominos dicit. Hyperdulia media esse uidetur inter latream, & duliam, & exhibetur creaturis, quæ habent specialem affinitatem ad Deum, sicut Beate Virgini. Tho. ibi, ar. iiii. ad. ii.
- 13 Adoratio Dei duplex, interior, scilicet quæ est deuotio mentis, & exterior, quæ est humiliatio corporis, prima tamen principalior est propter quam, & ad quā fit secunda, ut dicit Tho. secunda secunda q. lxxxiii. ar. iii. per to. Et adorantes genua flectimus, & prosternimur quia infirmi, & nihil sumus, ibi, articu. ii. ad. ii.

ADVLATIO.

- 1 Adulatio est excessus delectandi alios uerbis, uel factis laudis, intentione alicuius lucri consequendi. Tho. secunda secunda q. cxv. ar. i. & quia est excessus, ideo peccatum. Contingit tripliciter esse mortale, secundum Caie. ibi, uel ratione ma-

terit, ut quando quis alium laudat de actu, quod est peccatum mortale uel ratione finis, ut si laudando intendit nocere corporaliter uel spiritualiter, & hoc notabiliter, uel ratione occasionis, ut cum præter intentionem laudantis, alteri præbetur occasio peccandi.

- 2 Aduertendum tamen hic circa occasionem, an sit data, uel accepta, an laudans cognouit, uel excogitauit laudatum ex simili laude in mortale ruere esse solitum, & an sponte, uel ex debito laudauerit: quia si dabat operam rei licite laudando ex debito, præter malam intentionem, si alius ruit, non ei imputandum est. Vide infra scandalum. §. iiii.
- 3 Adulans tantum occasione delectandi alios, uel ad uitandum aliquod malum, uel ad consequendum aliquod bonum in necessitate, seruatis his, quæ dicta sunt quod non sit occasio ruinæ, nec de materia mortali, & c. uenialiter peccat, Tho. ubi, supra. Non enim contra charitatem agit.
- 4 Dare aliquid adulatoribus ex appetitu nimie laudis, uel iniustæ uel iniquæ (ut puta de malo) peccatum est, quia fauetur peccato adulatoris, & communicatur in crimine, secundum Tho. ibi. q. clxviii. ar. iiii. ad iii. dare etiam prodige istis, uel sustentare eos, qui illicitis adulationibus uacant, extra casum necessitatis, non licet: præbetur enim eis mali occasio. Secus quando dant his, qui moderate laudant, uel ad bonum finem, & causa delectandi, sine periculo, sicut etiam histrionibus: quia sicut hi non peccant huiusmodi moderate exercentes, ita nec eos sustentantes, sed iuste agunt, eis quasi mercedem tribuendo. Tho. secunda secundæ. q. clxviii. ar. iiii. ad iii. Vide. lxxxvi. d. c. donare, & duobus sequentibus.
- 5 Clericus uacans adulationibus, & proditiōibus, si depræhenditur, degradatur ab officio. c. clericus. xlv. dist. Vide infra, Histrion. per to.
- 6 Adulator beneficium impetrans per adulationem, licet secundum Arc. flo. ii. parte ti. i. c. v. §. iiii. reputandus sit simoniacus, i. q. i. c. ordinationes, non tamen tenetur illud beneficium resignare: ar. extra eo. c. fi. & allegat Inno. & Host. qui hoc not. in c. uam, de æta. & quali. & ratio est, quia mentalis simonia est, quæ tantummodo poenitentia purgatur, nec resignatio necessaria est, per. d. c. fi. de simo. ad fi. quauis quidam oppositum dicant. Adulatio secundum se turpius peccatum est, & uerecū-

ADULTERIVM.

dixit. litigio, sed est leuius, quia minus contrariatur amicitia, id est affabilitati occultae, sine ui, & minus cum contemptu. Tho. secunda secunda. q. cxvi. ar. ii.

ADULTERIVM.

- A**dulterium est accessus ad alienum thorum. secundum Tho. secunda secunda. q. cliii. ar. viii. & est determinata species luxuria, specialem deformitatem habes circa actus uenereos, secundum Tho. ibi, unde peccatum est, quia contra castitatem, & mortale, quia contra bonum proles educandae. Est & grauius simplici fornicatione, quia non solum contra castitatem, sed contra fidem etiam est matrimonii, minus tamen graue, quam incestus, uel sacrilegium uel uitium contra naturam, tripliciterque fit, uidelicet, quando coniugatus cognoscit solutam, & econtra, quando coniugatus coniugatam, uel econtra.
- 2** Mulier adulterans plus peccat quam uir, secundum Pe. de parratione incertitudinis proles, & scandali, quo autem ad fidem matrimonii equaliter peccant, sed quantum ad dominium rationis, uir plus peccat. Tho. iiii. sen. dist. xxv. ar. iiii.
- 3** Adulterantes per leges puniuntur ciuiles, sed non pertinet ad forum animae. Puniuntur etiam lege canonica, secundum Pa. in. c. plerumque, de dona. inter ui. & ux. quia mulier perdit dotem, & uir donationem propter nuptias, si matrimonium separatur per sententiam iudici ecclesiastici, aliter non, secundum Io. an.
- 4** Aliam poenam incurrit, quia amittit ius petendi debitum, de quo infra, debitum. §. xvii. Si tamen reconciliatur omnia recuperat, ut. d. c. plerumque.
- 5** Adultera per uim uiolata absolute, nullam poenam patitur, secundum Pa. in consilio. iiii. si uero uiolentia fuit conditionalis (ut puta timens occidi consensit.) peccauit coram Deo, non tamen per leges adulterii poena punitur, ut dotem perdat aut mariti consortio priuetur, quod et patet. l. uim passam. ff. de adult.
- 6** Ex adulterio multa mala eueniunt, quandoque dannificatio heredum legitimorum, ad cuius satisfactionem, adulteri, qui causam danni dederunt, tenentur, aut manifeste, si negotium patitur, aut occulte, donando legis meliori modo, quo fieri possit: si ex manifestatione adulterii periculum iminet, occulte satisfaciat quomodo potest, reliquum diuinæ misericordie relinquat, iuxta. c. officii, de pœ. & re. Non enim tenetur perdere famam, uel uitam, ut satisfaciat. Itē si ex reuelatione adul-

terii nō speratur fructus, quia nec filius tenetur matri in hoc credere, neque maritus, ideo etiam cessante periculo, & nō est, spes fructus, non tenetur reuelare, secundum Caie. ibi. Concordat Arc. flo. secunda parte ti. ii. c. x. §. iiii. & Pa. non multum discrepat post Inn. in c. officii, de pœ. & re. si tamen posset mulier hoc probare sufficienter, & nullum periculum imineret, nec fame, nec alterius rei, teneretur reuelare, secundum Arc. flo. ibi, alias satisfaciatur de suo si habet, ueniētibus ab intestato, uel his, quos maritus uerisimiliter heredes instituisset, si sciuisset hunc non esse filium proprium. Idem dic si partum alienum mulier sibi supposuit. Ex his quidam colligunt, ut Ros. quod præceptum posituum non obligat aliquem cum scandalo, etiam si sit præceptum Papæ, & iusta causa dimittitur, si ex eo scandalum corporum, uel animarum uenturum credatur, ut in d. c. officii, & quod ius posituum, etiam interpretatur ius diuinum, ut hic, quia restituere alienum, est de iure diuino.

- 7 De adulterio idem dicit Caie. ibi, quia similiter causam damni dedit, tenetur modo meliori, quo potest satisfacere, ut dictū est. c. si culpa, de iniur. & dā. dat. Hoc tamen intellige quādo est certus, quod ualde difficile est scire, quia uel potest esse mariti, uel alterius. Mulier enim certior est, sed ipse adulter non tenetur credere ei. Tamen quando credit firmiter quod sit suus filius, uel habet probatiōes ad hoc, tenetur & ipse satisfacere.
- 8 Quid si mittunt secrete ad hospitale: dico quod possunt mittere ne adulterium manifestetur, quia propter hoc facta sunt hospitalia puerorum. Tamen si adulteri sunt diuites, tenentur hospitali secrete satisfacere in expensis, & dare operam bono modo, ut puer instruatur. Secus quando sunt pauperes, quia propter pauperes principaliter sunt instituta huiusmodi loca, secundum Caie. ibi, & Arch. flo. ubi supra. c. vii. Nullo tamen modo debent querere mortem pueri propter scandalum euitandum: ar. xxii. q. ii. c. faciat.
- 9 Spurius si credit matri dicenti ipsum esse spurium (licet non teneatur credere) debet renūtiare hereditati bono modo, sine tamen scandalo matris, aliter non esset tutus in conscientia, quia alienum teneret cum mala fide, secundum Pa. in d. c. officii. De his autem, quæ consumpsit quādiu fuit in bona fide, credens non esse spurium, non tenetur restituendo satisfacere. C. de rei uin. l. i. & secundum Host. secus postquam habet

A D V O C A T V S.

conscientiam lesam, ut in. c. litteras, de rest. spol. Omne enim quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam, secundum glo. ad Ro. ix.

- 10 Si uir legitimos habens filios, uiuente uxore aliam ducat sciētem impedimentum filij ex ea generati, secundum Veruer. tenentur restituere totam hæreditatem filiis primi matrimonij cum fructibus mala fide consumptis, quāuis ex hoc oporteat eos mendicare, nisi bona fide, completa sit legitima præscriptio, maxime etiam si post completam præscriptionem retinent bonam fidem, non tenentur, neque etiam si post præscriptionem, probetur eos non esse legitimos, & incœpit currei præscriptio, qñ cœperunt reputari legitimi. c. p. tuas, de proba.
- 11 Mulier filios susceptos de adulterio, potest sibi hæredes instituere, quia non prohibetur, reseruata tamen legitima parte liberis suis, nisi repugnet huic regionis consuetudo, secundum Alberi. & Sum. confes. lib. ii. tit. v.
- 12 Adulterium dicitur publicum secundum Pa. in. c. intelleximus, de adul. quando adultera stat in domo cum concubinario, & cōuincitur de adulterio notorie, quando habet eam in mēsa, in domo, in lecto, de cohabita. cle. c. tua. c. fi. Item quando uir, & mulier deprehenduntur in latebris se osculantes, & huiusmodi actus adulterio propinquos facientes. Facit. l. si quis non dicam. C. de episcopis, & cle. Item quando passim admittit uiros pro adulterio. l. palam. ff. de ri. nup. Poena lapidationis imposita erat mulieribus adulteris, & non uiris, Leui. xx. quia secundum Augu. mulier plura habet retrahentia a peccato, quā uir, uidelicet custodiam uiri, confusionem mundi, & prolis incertitudinem.

A D V O C A T V S.

- 1 Aduocare prohibitus, non censetur prohibitus in camera consulere, uel allegationes in scriptis facere, secundum Pa. in rubrica de postul. quia aduocatus proprie dicitur, qui in iudicio apud eum, qui præst. iurisdictioni sui, uel amici desiderium exponit, uel alterius desiderio contradicit, secundū doc. in. l. Paulus, la. i. ff. de legatio.
- 2 Aduocatus debet esse iurisperitus, & saltem per quinquennium studuisse, doctorumque iuramento probatus. l. nemici. C. de addi. iudi.
- 3 Quāuis multi sint, qui aduocare prohibetur, tamen quidam

sunt, qui sine peccato aduocare non possunt, & primo hæretici, propter suspicionem heresis, de here. c. excommunicamus, el. i. Secundo, excommunicati. ii. q. iii. c. excommunicatos. Et iudex eos admittēs grauitèr peccat in. d. c. excommunicamus. Similiter nec infideles admittendi sunt.

- 4 Episcopi, & superiores non possunt aduocare coram ecclesiastico, uel ciuili iudice. c. te quidem. xi. q. i. ratione irreuerentię, & occupationis.
- 5 Sacerdotes non possunt similiter aduocare, nisi in quatuor casibus, uidelicet pro se pro sua ecclesia, pro personis cōiunctis usque ad quartum gradum, quando scilicet alium, uel ita bonum, habere non possunt. Pro miserabilibus etiam personis, quę, scilicet per se proprias causas ministrare nō possunt, uel ecclesiastico auxilio indigent. c. sacerdotibus, ne cle. uel mo. Et in glo. xiiii. q. v. c. denique. In criminali uero coram seculari iudice nullo modo possunt. c. sententiam, ne cle. uel mo. Non tamen propter hoc diuinum officium omittant: ar. distin. lxxxi. c. clericus.
- 6 Clerici qui sunt in sacris, & qui sunt in minoribus, si tamen sunt beneficiati, coram iudice seculari non possunt aduocare, nisi in quatuor prædictis casibus. c. cum sacerdotes, de postu. coram uero ecclesiastico possunt, ut satis uidetur. ar. in. c. clerici, de postu. quia uidetur tantum episcopis & sacerdotibus interdictum coram utroque, nisi ut dictum est. Si uero in minoribus constituti, nō sunt beneficiati, in causa ciuili possunt aduocare, tam coram seculari, quàm ecclesiastico iudice, in criminali autem coram seculari iudice nullo modo possunt, in d. c. sententiam, ne cle. uel mo. Et hoc tutius est, quāuis quidā dicant, quòd pro rei possunt postulare, appellare, & appellationes prosequi.
- 7 Clericus potest esse procurator layci in foro seculari, secundū Abb. in. c. per uenerabilem, qui si. sint legi. in uua causa, & iura prohibentia talem procuracionem, debent intelligi de procuratore generali, & ita uoluit Inn. in. c. unico, de obli. ad ratio. Ex hoc sequitur, quòd clericus in foro seculari possit esse procurator clerici a fortiori. Ita concludit Pa. in. d. c. per uenerabilem.
- 8 Religiosus non potest procurare, nisi hæc duo concurrant, uidelicet. utilitas monasterij, & imperium abbatis, de post. c. ex

ADVOCATVS.

parte. Et extenditur ad canonicos seculares, ut ibi. Et necesse est hæc duo concurrere, secundum Pan. & tunc possunt etiam coram iudice seculari, in causa civili tantum procurare. Non tamen licet pro lucro applicando monasterio, secundum Io. an. quāuis aliqui dicant posse, Pa. tamen in. d. c. ex parte, dicit fore magis æquum, & honestum abstinere.

- 9 Habens beneficium in duabus ecclesijs, potest aduocare pro una cōtra aliam. Primo, si in una est prælatus, potest ratione prælationis, secundum Inno. in. c. fi. de postu. Secundo, si necessario fungatur officio instar tutorum, potest, ut dicit Inn. in. d. c. fi. Tertio, si pro priori agit contra secundam, de iur. iur. c. tuam.
- 10 Aduocatum dare tenetur iudex illis, qui propter paupertatē, uel potentiam aduersæ partis habere non possunt. ff. de offic. con. l. nec quicquam. §. fi. Et si aduocatus iussus a iudice hoc facere renuat, sine causa, potest per iudicem ab officio aduocationis perpetuo remoueri. C. eo. ti. l. prouidendum: intellige tamen si ei competens salarium constituitur.
- 11 Aduocatus, & procurator peccant assumentes causam iniustā defendendam scienter, siue ad uincendum, siue non, siue ad concordandum, siue ad differendum, seu aliter, etiam si caput aliquod iustum capiant, ut iustum impediunt, uel differant, aut peruertant. Si non uult, uel negligit scrutari merita causæ, sed qualiscunque sit, assumit tuendam, & non curat, an quod assumit sit iustum, uel non, quod contra charitatem est. Si prosequitur causam iniustam, quā a principio iustam credebatur. Hæc enim prosecutio, iniuriam infert, proximo, debet enim deferere causam, & monere partem ut cedat. Si negligit studere, & adhibere debita remedia causæ, secundum quod potuit, & debuit. Si non manifestat suo clientulo causam esse iniustam, quā ipse iustam credit, sic enim iniuriam facit clientulo, & aduersario. Si docet clientulum dicere falsum, uel dolose incedere. Si exigit a clientulo plusquam debet. In omnibus his casibus peccatum mortale interuenit manifeste, quia contra iustitiam, charitatemque agitur, nisi nocuementi adeo esset paruum, ut ratione actus imperfecti, ad ueniale reduceretur. Hæc secūdu Caie. ibi, in summa. Et tenetur de dānis etc.
- 12 Aduocatus nolens aduocare in causa pauperis in extrema necessitate, & potens, mortaliter peccat, sicut in alijs operibus

misericiordiæ est, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxj. a. j. & Caie. in summa ibi.

- 13 Non potest aduocatus sine uitio ingratitudinis aduocare cōtra eum, a quo beneficium recepit, ar. in. c. fi. de postu. Excipe nisi pro se, uel sibi coniunctis, uel miserabilibus agat, secundum Spec. ti. de aduocato.
- 14 Aduocato, seu procuratori non licet facere pactum de quota litis, neque etiam de certa quantitate, uel re, cum hac conditione si uincat. l. si qui. C. de postu. Est enim eadem ratio sicut de quota litis promissione, quæ ideo prohibita est, ne per fas, & nefas, ad uictoriam causæ intendat, ut promissum consequi possit. Licet tamen ei pro mercede promittere quid certum, siue quantitatem, uel rem, siue uincat, siue non, etiam si ultra hoc, aliquid parui munusculi promittatur, quia in hoc ratio prohibitionis cessat.
- 15 Aduocatus, & procurator, in una causa non possunt accipere salarium, quod excedat sex aureos. ff. de ua. & extraor. cogni. l. j. nec possunt facere contractum causa incepta, & non finita cum clientulo. ii. j. q. vii §. item si quis.
- 16 Si litigator promissit centum si uincat, si uero nō uincat. 50. secundum Spec. pacta seruantur. Et si lis per concordiam, uel alio modo terminetur, ita quod aduocatus, & procurator nō perficiant, debent habere de salario, uel de promissio, secundū proportionem litis, de æquitate.
- 17 Salariatus de publico, non potest aliquid accipere a litigantibus, sicut nec medicus ab infirmis, quāuis a sanis possit accipere, secundum Panor. c. j. de postu. post Inno. quia talia salaria sunt constituta pro litigantibus, & infirmis.
- 18 Aduocatus deferens causam, ex causa, quā prius potuit præiudicare, suæ imperitiæ imputatur. Si autem deferat ex causa noua, & repentina, ut quia clientulus aliquid confessus est contra se, habebit salarium nihilominus. ff. de ua. mu. l. pe. §. fi.
- 19 Aduocatus habens iustam causam, licite potest decipere aduersarium. Glo. in. c. dominus noster. xij. q. ij. & xij. q. ij. c. utile. Intellige dummodo non apponat falsas allegationes, aut faciat aliquod de se malum, ut sunt mendacia, & huiusmodi: licet enim cauillationes, cauillationibus retundere, secundum glo. in. c. cupientes, de elec. in. vj.
- 20 Aduocatus ubi scit iustitiam, uel iniustitiam causæ, non po-

A G R E S T A. A L C H I M I A.

test pro utraque parte aduocare, quia semper ex una parte tueretur inultam causam scienter, quod nō licet, ut supra dictum est. §. xj. Si uero est in dubio sicut tueri singulas potest. Ita etiam utrasque partes, quia in casu dubio patrocinari potest, secundum Rod. quod Sil. ibi. §. xij. limitat in diuersis articulis, & diuersa instantia, ut si pro una parte aduocat in causa principali, pro alia in causa appellationis, cauendo tamen a scandalo pusillorum. Spec. ti. de aduo. Sed in eadem instantia, etiam in dubijs, hoc fieri non potest, tum quia rarissime potest fieri sine scandalo, detrimentoque fangi, tum quia uideatur impossibile, quod uisa materia, habeatur bona fides de utraque causa, tum quia oportebit allegare contraria, & allegans contraria non est audiendus, ut in l. j. C. de fur. & l. precum. C. de h. ca. de appel. c. sollicitudinem.

21 Aduocatus potest aduocare contra rempu. a qua salarium recipit, quia salarium non est beneficium gratuitum, sed merces, secundum Specula. tit. de aduo. quāuis contrarium teneat Bar. l. ij. C. de aduo. diuer. iu.

22 Aduocantes scienter pro excommunicato nominati in crimine pro quo fuit excommunicatus, sunt excommunicati, quia participant in crimine criminoso, infra excommunicatio. §. xxv. Similiter si hæreticis præstent patrocinium, & possunt contra eos inquisitores procedere, & sunt suspensi ab officio. c. Si aduersus, de hæretici. Quædam personæ prohibentur per canones aduocare, infames, scilicet surdi, muti, cæci penitus, perpetuo furiosi, impuberes usque ad annum. xvij. seruus, scæmina, passus uoluntarię muliebria, & alij, de quibus in l. j. ff. de post. & iij. q. vij. infames. §. tria.

A F F I N I T A S, infra, ubi impedimentum.

A G R E S T A.

A Gresta non est uinum, ideo in ipsa non potest confici sanguis Christi. Est enim in uia generationis. cum musto tamen potest confici, quia iam species uini completa est, quāuis non sit decens cum musto confici, quia non est adhuc purgatum. Ex S. Tho. iij. sen. dist. xi. q. ij. ar. iij. ql. iij.

A L C H I M I A.

1 A lchimia ars, secundum se non est illicita, si fiat sine fraude, nec est peccatum uendere per alchimiam factum, pro re, quæ est, sicut de alijs rebus artificialibus. Non tamen licet uendere

ALIENATIO.

25

uendere illud pro re, quam apparet, quæ in ueritate non est, quoniam hoc est decipere proximum, secundum Caie. ibi.

- 2 Si per alchimiam uerum aurum posset fieri, non esset illicitum uendere illud pro uero auro, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxvij. ar. ii. ad. j. An autem hoc sit possibile, dubitatione habet. Apud S. Tho. non habemus, quod uerum aurum per artem possit fieri, licet secunda secundæ, ubi supra, dicat, quod si fiat uerum aurum, potest uendi: sed potius uidetur dicere in. ij. dist. vij. q. iij. ar. j. quod uerum aurum per artem non possit fieri, propter suam perfectionem, neque uerum argentum. Hoc etiam tenet, de po. q. vj. a. j. ad. xvij. potest tamen fieri ali quod, quod est propinquum auro, & argento. Caie. tamen in secunda secundæ, ubi supra, dicit quod S. Tho. non reputat impossibile, per alchimiam fieri uerum aurum, & argentum. Quando ergo dicit quod non potest fieri, dicit quia nunquam, aut raro fit, potest tamen fieri ab habente ueram artem, si talis esset.

- 3 Oldradus in consilio. lxx. tenet etiam, quod hæc ars est licita, dummodo non fiat per artem magicam, uel aliam artem, legibus odiosam. l. unica. c. de thesau. unde Ange. ibi uidetur tenere, quod hæc ars sit simpliciter damnanda propter rationes quas ibi adducit.

ALIENATIO.

- 1 Alienatio est actus per quem transfertur dominium, si proprie sumatur. C. de fundo do. l. j. sumpta uero communiter, includit emphiteosim, locationem ad longum tempus, uenditionem sub conditione, donationem, uenditionem, permutationem, ac perpetuum contractum in c. nulli liceat, de reb. ec. non alie. & in materia odiosa capiemus proprie, & stricte, in materia fauorabili large, & communiter, secundum Pa. ibidem.

- 2 Cui prohibetur alienatio, prohibetur etiam locatio, & fructuum uenditio ad longum tempus: Pa. in. d. c. nulli, & est text. cum glo. in de. j. de reb. ec. non alie. & Io. an. Modicum uero tempus quid sit, secundum Glo. in. d. de. relinquitur arbitrio iudicis, propter uarias locorum consuetudines. Dicit tamen gl. in. l. j. ff. de superfi. §. quod autem, quod modicum tempus est infra decennium, perpetuum autem est. xxx. annorum, secundum glo. xij. q. ij. in. c. hoc ius, uel quod durat quādiu ui-

D

ALIENATIO.

uit is, cui conceditur. c. præcarie. x. q. ij. uel durat quādiu pensio soluitur, Inst. de loca. §. adeo, uel quod durat usque ad quartam generationem, aucten. de non alie. emphite. Verūta men Paulus in extraua. quæ incipit, Ambitiose cupiditati, fulminauit excommunicationem contra alienantes uel locantes quomodolibet ultra triennium, quo ad res ecclesiasticas. Vide in fine Sil. ibi est. totum decretum

- 3 Solus prælatus potest alienare bona mobilia, quæ commodè seruari nō possunt, ut sunt uestes tritæ, fructus, & huiusmodi, secundum gl. in. d. c. nulli, præciosa uero, quæ seruari possunt, & quæ faciunt fructum, non alienantur sine solennitate. Res enim immobilis, & mobilis preciosa, in hoc æquiparantur, ut in. l. lex. C. de admi. tuto.
- 4 Pecunia non est de his, quæ seruando seruari possunt, secundum Pa. in. d. c. nulli, nisi ad emenda immobilia deputata esset, uel in magna quantitate consisteret.
- 5 Id quod habet fructum, & est in magna quantitate, & non consumitur infra triennium, dicitur quod seruando seruari potest, & sic alienari non potest, infra locatio, uide aliquid. Et infra. §. x.
- 6 In alienatione rei ecclesiasticæ, secundū Pa. in. c. cū apostolica, de his quæ fiunt a pla. quinque requiruntur. Primo tractare an expediat, uel nō. Secūdo capitulo cōsensus. Tercio quod pro ecclesiæ utilitate fiat. Quarto supioris autoritas. Quinto cū subscriptione. c. tua, de his quæ fi. a pla. & in. d. c. nulli. Subscriptio nunq̄ requiritur nisi in casibus in iure expressis: secundū Pa. c. j. de his quæ fi. a pla. allegantē regulā Inn. Et tantum hæc tria, uidelicet, uenditio, permutatio, & donatio, requirunt subscriptionem, in. d. c. tua. hæc tamen subscriptio non oportet fieri manu clericorum, uel religiosorum, sed sufficit manu notarij fieri, ut consuetudo declarat.
- 7 Vnus tractatus solennis sufficit, & non requiruntur tres, secundum Pa. ibi. in. d. c. tua, qui tractatus non requirit cōsensum, sed quandam discussionem circa rem disponendam, ut dicit gl. ibi. primo enim discutitur an magis expediat alienare hoc uel illud, uel alio modo ecclesiæ subueniri possit, & post peruenitur ad consensum per alienationem.
- 8 Si tractatus præcesit, in quo deliberauerunt alienare, ualent consensus canonicorum non habiti in communi, secus quā-

do non præcesfit, quia requiritur consensus in communi, secundum glo. & sic concordat opinioniones doc. quorum quidam dicunt, quod non ualeat, ut Bar. Host. & Inn. aliqui uero, quod sic. ut Gof.

9 Causæ alienandi secundum Pa sunt quatuor, in.c. nulli, de re. ec. non alie. Prima est necessitas, si debita urgeat, & de fructibus ecclesiæ non possit satisfieri, Secunda utilitas, ut scilicet rem meliorem habeat. x. q. ij. c. hos ius. Tertia pietas. c. sanctorum. xij. q. ij. Quarta incommoditas, ut quia res magis damnosa, quam utilis est ecclesiæ, ut in.c. terrulas. xij. q. ij. & ibi glo.

10 Ad hoc, quod res ecclesiæ sine prædictis solennitatibus possint alienari, requiritur quod sint res mobiles, ita quod non habeant locum determinatum, a quo non possunt transferri, secundo quod non possint commode seruari, quod est, quando infra triennium consumuntur, ut dictum est, tertio quod non sint res preciosæ, cultui diuino deputatæ. Reliqua possunt alienari. Hæc ex supradictis iuribus patent. & Alberi. in aucten. hoc ius. C. de sac. san. ec. An res sacræ possint uedi, infra emptio. §. xiiij.

11 Nomine mobilium, & immobilium, non ueniunt iura, actiones, & nomina debitorum proprie, secundum Pa. in. d. c. nulli, unde consuluit Old. Si princeps relinquit bona mobilia distribuenda, non ueniunt pœnæ nondum exactæ. Si quis tamen uolens comprehendere totum patrimonium suum, facit solum mentionem de mobilibus, & immobilibus intelliguntur etiam actiones, iura, & nomina debitorum comprehensa. Idem dic de fructibus, siue annuis redditibus, qui tamē alienari non possunt sine debita solennitate, cum sint, de his, quæ seruando seruari possunt, licet quidam dixerint consulendo, quod ex magna causa possunt.

12 In ecclesijs non cathedralibus sed inferioribus, ubi ecclesiæ non habent capitulum, non requiritur prædicta forma in alienatione rerum immobilium, sed sufficit superioris consensus, secundum Pau. ut refert Ge. in. c. j. de re. ec. non alie. lib. vj. ar. in cle. j. eo. ti. Causa tamen legitima semper requiritur, ut in. d. clemen.

13 Si propter aliquod impedimentum episcopus capitulum non haberet, debet aduocare aliquos clericos honestos, secundum

ALIENATIO.

Pa.in.c.primo.de his quæ s.a.pæla.

- 14 Superior, ad quem recurrendum est causa alienationis, in nō exemptis, est episcopus proprius, in exemptis, eorum prælatus: ut abbates in ecclesijs eis subiectis, prouinciales in ordine prædicatorum, & ministri in ordine minorum, ut elicitur ex.d.cle.j. & per Car.c.st ituinus, de transac.
- 15 Recipiens rem ecclesiæ prædictis solennitatibus non obseruatis, tenetur eā restituere ecclesiæ, cum fructibus perceptis, nec precium potest repetere, nisi sit conuersum in bonis ecclesiæ: ar.in.c.j. de depositis, quia secundum Pa.in.d.c. nulli, alienatio est nulla, non seruata forma, quæ dat esse rei. In cōscientia tamen, quando affuit causa legitima alienationis, & non fuit deceptio, non tenetur restituere, quia iste solennitates, adinuentæ sunt ad tollendas deceptiones. Hoc ponit Pa.in.c. quia plerique, de immu. ecclesia.
- 16 Prælatus ecclesiæ non potest renuntiare exceptioni competenti ecclesiæ, aut transigere euidenter in damnum ecclesiæ: secū dum Pa. & Immo.in.c.i. de depo. nisi ex speciali concessione Papæ, ex quo inferitur, quod non potest cedere liti, & causæ, aut transigere, nisi sit causa euidens, & debita solennitas, si actio sit ad rem immobilem: iuxta not.in.d.c.nulli. Secus si ad rem mobilem, ut not.glo.in.d.auct. hoc ius. Aliqui autem tenent, quod indifferenter potest, quia stat in acquirendo, secus circa rem iam acquisitam immobilem.
- 17 Prælatus solus sine solennitate potest repudiare hæreditatē, seu legatum delatum ecclesiæ, ut tangit Feder. consilio. ix. & Pa.c.j. de do. & contu. quia nondum ecclesiæ acquisitum est dominium ante acceptionem legati, licet Pau. de cast. consilio. xj. dicat quod non. Primum tamen, est uerum. Vnde monasterium quando renunciat hæreditati, quæ debet prouenire ei ex successione fratris, non dicitur alienare, ut incurrat poenas iuris, quia non est adhuc uere ius sibi acquisitum.
- 18 Si prælatus iurauit non alienare simpliciter, intelligitur non de re modica, quæ sine solennitate alienari potest, sed de magna, & de alienatione illicita, secundum Pa.in.c. ut super, de re. eccle. quia iuramentum est stricti iuris: ar.in.c. penultimo, de iure iu. Si iurauit non alienare in consulto Papa, aut sine licentia superioris, tunc intelligitur, tam de licita, quàm illicita, quàm non potest facere sine conditione interueniente,

etiam si adsit ecclesiæ utilitas, & necessitas, sicut poterat in primo iuramento. Si tamen summa necessitas imineret, quæ tantum celeritatem requireret, quod a Papa consilium, uel a superiore licentia haberi non posset, tunc credit Pa. in. c. fin. de re. eccle. posse alienare, non obstante iuramento. Hoc facit pro religiosis, qui sæpe suum superiorem a remotis habent, & non ita cito possunt habere ab eo recursum.

- 19 Prælati potest facere alienationem, etiam suis consanguineis, secundum Pa. in. c. ut super, de re. eccle. non ali. non tamē hoc potest œconomus, uel alij, secundum eundem Pa. ibi, quāuis in cōscientia ex causa legitima & sine fraude excusentur, & ualeat talis alienatio: ar. in. c. j. de coha. cle. & mu. in tex. & in glo.
- 20 Terræ incultæ, datæ ad culturam cum promissione dandi eas ad emphyteusim, post culturum possunt dari existētibus ex stirpe, siue eorum hæredibus, alijs uero non, nisi seruata debita solennitate, quia non amplius syluestres sunt, secundum Pa. in. c. ad aures. de re. eccle. non ali.
- 21 Si bona redeant ad ecclesiam pleno iure, quia finitum est tēpus concessionis, uel ex defectu hæredum, uasalli, uel emphyteotæ, uel propter eorum delictum, quia non soluerunt pensionem, ut in. c. potuit, de lo. cat. possunt alteri dari sine solennitate, etiam si iurasset nō alienare, nisi fuissent applicata mensæ, & esset notum. Et dicuntur applicata mensæ, quæ sunt monasterio, quātum ad ius, & usum incorporata. Et si stetit per annum applicata monasterio, dicerentur esse de mensa. Tex. est clarus in. c. ij. de feu. hæc secundum Pa. in. c. si super, de re. eccle. non ali. Vide ibi tex. & Feder. cōsilio. clxxiij. circa medium. infra, feudum. §. xix.
- 22 Sede uacante, bona ecclesiæ episcopalis, quæ seruando seruari non possunt, sine alia licentia per œconomum, uel capitulum, poterunt uendi, secundum Pa. in. c. j. ne se. ua. si uero sint bona, quæ seruari possunt in ecclesia episcopali, non poterūt uendi sine licentia papæ, ar. in. c. j. de re. eccle. non ali. lib. vj. In ecclesijs autem inferioribus, magna urgente necessitate, ecclesiaque diu sit uacatura, nec cōmode creatio alterius prælati expectari potest, tunc stantibus his duobus casibus, secundum Inno. dabitur curator bonis, & per illum fiet alienatio, nec prius poterit fieri, etiam per archiepiscopum, ut in. d. c. j.

ALIENATIO.

- in.vj.de re.eccle.
- 23 Non ualet alienatio facta a scismaticis, uel intrusis: de scisma. c.j. xij. q. ij. c. alienationis, & qui sic recipit, tenetur restituere cum fructibus, etiam qui a iusto possessore possent recipi: de resti. spo. c. grauis. Et est excommunicatus, qui talibus alienationibus innititur. infra. Excommunicatio. l. xij.
 - 24 Prælatus habens bona distincta a bonis capituli, potest illa concedere alicui, ad ipsius prælati placitum sine capituli consensu, & alia solennitate, secundum Pa. in. c. cõtinebatur, de his quæ fi. a præla.
 - 25 Alienatio rerum minorum, secundum Inno. in. c. j. de re. eccl. non alie. requirit solennitatem, scilicet causæ cognitionem, decretum, & causam legitimam, & uerum est etiam in mobilibus præciosis, alias habet contra possidentem, rei uendicationem, & actionem tutelæ, uel negotiorum gestorum, contra tutorem, uel curatorem. ff. de re. eo. qui sunt sub tute. l. magis puto. §. Si es. & C. de præ. mi. l. & si præsens. Nota, quòd decretum est sententia, & non imponitur sine causæ cognitione, & ideo in scriptis est dandum, secundum Inno. ubi supra, & in. d. §. Si es, quâuis in iure decretum sæpe dicatur auctoritas. C. de mi. uef. l. j.
 - 26 Alienatio facta per eum, qui commisit capitale crimen, & ad piam causam, tenet, secundum Inn. in. c. quia propter, de elec. dummodo fiat ante sententiam. C. de bon. dan. l. Si quis post hæc, quæ præcipit ut illius, qui capitale crimen commisit bona publicentur, scilicet inuenta post sententiam, uel quæ ex suspicionem pænæ sunt alienata. ff. de do. causa mortis. l. si aliquis. Fallit tamen in crimine læsæ maiestatis, & hæresis, ut in c. cum secundum, de hære. lib. vi. quia sunt in commissum a die commissi criminis, infra, donatio. §. iij. idem dic in omni crimine, quo perpetrato ipso facto bona perpetrantis essent confiscata.
 - 27 Alienatio facta in fraudem creditorum, uel patronorum, nõ ualet, secundum Inno. ubi supra, sed debet reuocari. ff. de his quæ infra cre. per totum, etiam si non sit facta in fraudem, sed fraus est in ipso facto, reuocatur. ff. eodem titu. l. omnes, §. Lucius.
 - 28 Fratres præ. congregationis olim Lombardiæ alienare possunt cum licentia uicarij generalis, ex gratia Sixti Papæ. nunc

uero cum licentia sui provincialis.

29 Quod donatum fuit, uel legatum ecclesie, cum hac conditio-
ne, ut non possit alienari, secundum doc. & præcipue Hug. &
x. q. j. c. sic quidam, & Anto. quando ecclesia alias possessiones
non habet, pro utilitate, & cæteris casibus in iure permisis,
potest alienari. xij. q. ij. c. aurum, quia pactum, ne liceat mihi
rem meam alienare, a iure reprobatur. ff. de pac. l. pe. Idē sen-
tit Gos. Hoc placet Pa. quia si donator aliter sensisset, nō fuis-
set mētis compos. Quod si legaretur monasterio, quod pos-
sessiones tenere non potest, cum additione pœnæ, si aliene-
tur, locum non haberet talis pœna, quia condito tanquam
turpis habenda est, secundum Archie. Possit ergo uendi in
quocunque casu, etiam extra necessitatem.

30 Quomodo intelligatur utilitas ecclesiæ, pro qua debeat fie-
ri alienatio: dicit Lan. quod precium rei uenditæ sit uersum in
evidentem utilitatem, & perpetuam. Zāber. tamen in cle. mo-
nasteriorum, eo. ti. dicit, quod est necesse, quod duret uersum
in utilitatem, nec oportet emptorē scire, ad quem usum pecu-
nia conuertatur: secundum gl. x. q. ij. c. ea enim. §. hoc ius, sed
sufficit probare ecclesiam tūc indigere pecunia, reliquum au-
tem relinquat uendentium conscientijs. An constitutio Pau-
li. ij. de non alienando ultra triennium sub pœna excommu-
nicationis teneat, dic ut in excommunicatione. lxij. cōclusum
est. cui & Caie. in summa de excoicatione. c. lxxv. consentit.

A L I M E N T V M.

1 Alimentorum nomine secundum Canonistas, ueniunt in
legatis, uestimenta, & calciamenta. ff. de ali. & ci. leg. l. lega-
tis. Idem si legatus est uictus. ff. de uerb. si. l. uerbo uictus, se-
cus si cibaria sunt relicta. ff. de ali. & ci. lega. l. antepe. Item ue-
niunt nomine alimentorum medicinæ: Imo. in. l. si cum do-
tem. §. si maritus. ff. sol. mat. & nomen uitæ necessaria, impor-
tat uestes, cibos, medicinas, & huiusmodi, sicut dicimus de
alimentis legatis, in. d. l. legatis. Et ille cui debentur alimenta,
debet habere expensas pro studio, sine quo uiuere non pos-
set secundum decentiam suæ personæ: puta pro grammatica,
& huiusmodi, secus de expensis in studijs, in quibus dicitur
militare, ut tenet Bar. & not. in. l. de bonis. ff. de car. edic. §. nō
solum. infra, legatum. §. xxxj.

2 Filij a parentibus, & parentes a liberis sunt alendi. C. de al. li.

A L I M E N T V M.

a pa. l. j. Intellige quando ille, qui petit est inops, & alius est diues. Et si ex arte sua potest se pascere, non debet petere alimentum, nisi sit infirmus. ff. de li. agno. l. si quis. Idem dic de emancipatis, ut in. d. l. si quis.

3 Nepos ex filia pascetur ab auo materno, si non possit alia paterna linea: ar. in. d. l. si quis. Idem dic de filio adoptiuo.

4 Vxorem, nurum, & pronurum alet uir. ff. de do. inter ui. & uxo. l. si quis pro uxore, nisi in contrarium fiat pactio. Not. secundum Barto. in. d. l. si quis, quod pater tenetur alere filium, non ex iure patrie potestatis, sed naturali iure, & ex charitate. Vxor locuplex, alet uirum inopem, & econtra, nisi essent in culpa, quod si fiat diuortium, & uir dedit causam diuortij, filius minor triennio, nutrietur apud matrem expensis patris, nisi mater ad secundas nuptias transferat. Si uero dedit causam mater, apud patrem aletur expensis matris locupletis, nisi pater minus idoneus sit, quia tunc apud matrem locupletem. Quod si alter eorum esset infidelis, apud fidelem sunt nutriendi liberi. C. de diuor. ci. fac. & ap. que. li. edu. l. unica, & in auct. Si pater ibi posita. De hoc uide infra matrimonium. §. xl.

6 De iure canonico secundum Pa. in. c. cum haberet, de eo qui dux. in ma. ultimo notabili, filij spurij, uel nati ex damnato coitu, debent alii a parentibus, & huic iuri statuitur hodie, etiam de iure ciuili, quia hoc induxit ecclesia ex quodam naturali equitate, ne filij alimentis priuati pereant. Et dicit idem Pa. quod per rationem huius textus, parentes possunt legare filiis spurjis ratione alimentorum, & dotare, & relinquere dotes filiabus, cum dos loco alimentorum succedat. Immo pater cogitur dotare filiam bastardam. ff. de leg. iij. l. uxorem. §. pater naturalis, deducto tamen semper ne ipse egeat conuode secundum suam dignitatem. ex. l. si. C. de do. promi.

7 Educatio filij infra triennium ad matrem pertinet, si potest. C. de pa. po. l. nec filium. Ultra uero triennium ad patrem spectat, nisi esset pauper, & mater diues, quia tunc ad matrem pertineret. Pa. in. d. c. cum haberet, ut supra est dictum: nisi forte erga matrem esset aliquod impedimentum, quo filium lactare non posset, uel non condeceret, quia in his casibus expensis patris lactabitur: ar. ff. de li. agno. l. si quis a liberis. Not. quod nomine patris, ueniunt ascendentes ex paterna linea, & similiter nomine matris ex linea materna. Vnde non tenetur mater nisi

- deficiente paterna linea, uel egeant. ff. eo. tit. l. si quis. §. utrum.
- 8 Multi sunt casus, in quibus pater non tenetur alere filium, secundum Pa. & glo. in. d. c. cum haberet: Videlicet si filius accusauit patrem, si est minor triennio, si pater est pauper, si fuit ingratus contra patrem, si filius habet artem ex qua possit uiuere, si tamen sit decens ut eam exercent, secus si ob nobilitatem non esset decens. Et generaliter dic, quod omnes causae sufficientes ad exheredationem, sufficiunt ad priuationem ab alimentis.
- 9 Frater cogitur alere fratrem naturalem, secundum Bar. in. d. l. si quis, a fortiori legitimum: & secundum eundem Bart. in. l. dedit. ff. de col. bon. tenetur dotare sororem.
- 10 Dominus tenetur alere seruum, ut in. l. cum plures. ff. de adm. tu. §. pe. Similiter tutor tenetur alere matrem, & sororem pupilli si egent. Et not. quod alimenta debent praestari secundum consuetudinem regionis, ad arbitrium boni hominis, & iuxta facultatem debentis, & dignitatem legatarij, secundum Bar. in tractatu de duobus fratribus.

A L T A R E.

- 1 Altare non debet esse nisi lapideum. c. altaria, de conse. d. j. ex institutione sancti Syluestri, ut. d. Tho. iij. sen. dist. xiiij. q. j. ar. ij. q. l. v. ad secundum. Lapis enim Christum significat, qui in altari imolatur, quauis ante essent altaria lignea. Vnde & altare Lateranen. ut. d. Pe. de pa. est ligneum. Debet ergo esse lapideum, uel saltem tabulam lapideam habere consecratam, super qua situetur hostia, & calix, quod dicitur altare uati cum, secundum Archie. tertia parte. tit. xi. c. secundo. & debet esse secundum Pe. de pa. latitudinis, & longitudinis tantae lapidis in capsula, quod in eo capi possit pes calicis, & hostia consecrata: uel quod in conficiendo, cum tenet sacerdos in manibus panem, uel calicem, super lapidem teneat, & sic super lapidem conficiat: ar. in. c. concedimus, de co. dist. j. intellige quod saltem sint super lapidem pro maiori parte.
- 2 Altare stabile non licet presbyteris in ecclesia consecrata constituit, seu noua erigere, sine episcopi consensu. c. quamuis. dist. lxvij. sed in ecclesia non consecrata, possunt construere propria autoritate, per argumentum a contrario: in. c. nullus, de con. dist. j.
- 3 Altaria consecrata, non sunt destruenda sine episcopi consensu.

ALTARE.

sensu. c. ecclesia, de con. dist. j.

- 4 In altari portatili conceditur celebrari in ecclesia non consecrata, uel in uia. c. concedimus, de con. dist. j. & super hoc celebrari facere in itinere, & ubique conceditur episcopus, & superioribus. c. quoniam, de priui. in. vj. prædicatoribus, & minoribus etiam conceditur, sine præiudicio tamen parochialis ecclesiæ, quod præiudicium intelligitur, secundum quod declarat Greg. ix. in quædam extraua. quæ incipit, Nos attendentes, &c. de decimis, oblationibus, & primitiis. Et si esset constitutio synodalis in oppositum, nõ eos arctaret, quia de priui. c. in his, dicitur libere: in quo innuitur, quod sine licentia parochialis, hoc possunt: ar. in cle. de sepul. c. dudum uer. libere. Alijs autem secundum Pa. in rub. eod. ti. non conceditur, nisi in magna necessitate, sine licentia episcopi, uel in ecclesia cõsecrata. In mari, uel super fluuium, nullo modo permittitur.
- 5 Altare tam stabile, quàm portabile, tantum ab episcopo potest consecrari, ut in. d. c. nullus, & d. c. concedimus. Et quia secundum Arc. flo. alia est consecratio ecclesiæ, alia altaris, una sine alia fieri potest: eo. ti. c. j. Et possunt simul in eadem ecclesia, plura altaria consecrari, eo. ti. c. uniuersis. Et non consecratur altare sine reliquijs. c. placuit de con. dist. j.
- 6 Non potest consecrari altare super sepulchrum hominum, nisi scomunicorum c. non oportet, de con. dist. j.
- 7 Corpus Christi consecratum, non potest poni pro reliquia, secundum Inno. cum consilio asistentium. Tamen dicitur, quod Leo Papa dedit partem corporalis, & corporis Christi, in consecratione cuiusdam ecclesiæ. Pa. in c. proposuisti, de con. eccle. Quidam dicunt, quod in altari portatili non requiruntur de necessitate reliquiæ: opinio tamen prima est melior, quàm sequitur Arch. flo. & Pisa. uer. consecratio. §. iij.
- 8 Altaria stabilia tribus modis consecrantur, secundum Pa. c. i. de con. eccle. & al. Primus modus est, quando fit unum foramen paruum in superiori parte in ipsa mensa lapidea altaris. Secundus modus, si fiat foramen uel ante altare, uel in latere dextro altaris, & post cõsecrationem clauditur lapide paruo, & quadrato, uel rotundo, qui uotatur sigillum, & in dicto foramine ponuntur reliquiæ, & nomen consecrantis, & nomen sancti, in cuius honorem consecratur. Tertius modus est secundum Inn. in eo. ti. c. j. si fiat foramen in ipso altari sub mē-

sa, & eadem mensa claudatur.

- 9 Altare portatile, quantum ex practica ecclesiæ colligitur, etiã tribus modis consecratur. Primo, quando fit ex lapide in ligno. ita quod lapis est sigillum, & lignum est sepulchrum. secundo, fit ex lapide solum, ita quod in ipso lapide est sepulchrum. Tertio, ex ligno, & lapide, ita tamen, quod in lapide est sepulchrum, & sigillum, & opponitur lignum pro augenda latitudine. Quidam addunt quartum modum, quando consecratur sine reliquijs. Sed iste modus supra reprobatus est, nec est in practica, ideo dimittatur. His ergo dictis facilius est uidere quando altare exacratur.
- 10 Altare stabile quantum ex doct. colligitur, in rub. & in c. j. de con. eccle. & al. quatuor modis exacratur. Primo, si mensa penitus, uel enormiter frangatur, ita ut deformitas appareat. i. ultra medietatem, ut exponit Io. uel etiam si est fracta in cornibus in quibus consuevit fieri consecratio. secundum Ro. secus si esset modica. eo. ti. c. in ligneis. An autem talis deformitas sit enormis iudicio episcopi stabitur, secundum Host. Idẽ dic si est amota, ut dicit Host. Si tamen erat affixa, secundum Ro. secundo, si mota fuit iunctura, qua mensa stipiti adheret, siue sepulchrum in latere altaris fuerit, siue multo magis sub ipsa mensa, quia in illa coniunctione præcipue intelligitur esse consecratio altaris, secundum Pa. in c. proposuisti, eo. ti. Tertio, si quid de lapidibus stipitis tangens ipsam mensam moueatur, ut in c. ad hoc, eo. ti. secundum Ray. quod tamen intelligitur, secundum Ro. & glo. quando mensa est fundata super quatuor columnas lapideas, quarum una mouetur. Secus de lapidibus parietis, uel de ipso pariete, cui compaginaturn est aliquando altare, quia propter horum amotionem non uiolatur altare, nec reconsecratur. Idem dic de lapidibus stipitis non tangentibus mensam, secundum Pisa. & de tangentibus mensam, sed non principalibus, secundum Sum. cõ. l. iij. ti. xxiii. nisi tot amoueantur, quod altare formam amittat, secundum gl. Ray. ibi. Quarto, si frangatur, uel amoueatur, uel minuatur signum sepulchri. c. si motu, de cõ. d. j. Et hoc ubicumque sit sigillum: etiam in latere, secundum Archie. Hi quatuor modi sunt de mente Pa. in c. ad hæc & c. quod in dubijs, eo. tit. Innuit etiam alium modum in directe, in c. in ligneis, eo. tit. ubi dicit. Si contingat enormis fractura in altari, exacratur: ut

ALTARE.

si tantum minuatur, uel augeatur, quod formam amittat. Forma enim est, quæ dat esse rei. Vnde idem uidetur esse enormis fractura, & notabilis additio quantum ad hoc, quia est eadem ratio.

- 11 Altare portatile exacratur primo, ex remotiōe lapidis a ligno, quando sepulchrum est in ligno, secundum Ioā. an. in. c. si ligneis, eo. ti. secundo quando mouetur sigillum sepulchri existentis in lapide, siue lapis sit in ligno, siue non: secundū omnes doct. Tercio ex notabili lapidis fractione, ut in. c. in ligneis, eod. tit. & hoc modo non potest uiolari si consecratur sine reliquijs, quod non est in usu, ut dictum est supra. Non enim exacratur ex eo, quod degradati, uel huiusmodi, celebrauerint in eo, ut re consecratione indigeat, neque reconciliatione, cum nullo iure sit cautū, ar. c. his qui, de sen. ex. li. vj. Si uero sepulchrum est in ipso lapide, licet lapis sit in ligno, propter remotiōem lapidis a ligno non exacratur, secundū Io. an. in. d. c. in ligneis (licet quidam dubitent) quia non fit consecratio in unione, sed consecratio est solius lapidis. Additur autem lignum, ut commodius calicem, & hostiam capiat: & hoc tene.
- 12 Exacrata ecclesia, nō exacratur altare, quia ecclesia potest destrui & altare remanere, ita tenet Pa. c. proposuisti, eo. ti. Polluta tamen ecclesia, polluitur altare stabile: ita ut reconciliatione indigeat, quia pollutio concernit totum corpus ecclesiæ. Ideo cum altaria sint intra corpus ecclesiæ, sunt polluta. nec ante reconciliationem, in ipsis potest celebrari, & polluto altari, polluitur etiam ecclesia. Secus autem de eo, quod est extra ecclesiam, nisi esset unum cum eius pariete: & quot modis polluitur ecclesia, tot modis & altare. In altari, in quo cōsecrauit episcopus, non potest alius eodem die consecrare, cap. fina. de con. distin. ij. nisi de licentia episcopi, uel urgente necessitate, quando episcopus non posset complere. vj. q. j. c. nihil.
- Altaria plura eodem die possunt consecrari, sicut plures episcopi. c. cum sis, de con. eccle. & al.
- 13 Altare, lapideum esse debet, tum quia Christum significat, tū quia Christi corpus in lapideo sepulchro fuit reconditum, tū quia de facili hæc materia ubique potest inueniri, ut scribit Tho. iij. q. lxxxij. ar. iij. ad. v. & iij. sen. dist. xij.

• A M B I T I O .

1 **A**mbitio importat inordinatum appetitum honoris secundum Tho. secunda secundæ. q. cxxx. ar. j. ideo est semper peccatum quandoque mortale, quandoque ueniale. Est autem mortale ex fine, quando ibi ponitur finis, quod est, quando quis est paratus facere aliquod peccatum mortale, propter consequendum talem honorem. Secundo ex materia circa quam ambitiosus querit honorem, ut si querat reputari ut Deus, uel de aliquo crimine honorari, ut de blasphemia, homicidio, & huiusmodi, est mortale: uel si appetit honorari, ut aliquod crimen mortale possit committere. In reliquis autem casibus, communiter est ueniale, ut si querit honorari de scientia, quam non habent, uel plus quam habet, uel tale honorem non ordinat in Deum, uel ad utilitatem proximi, non tamen propter hoc mortaliter Deum offenderet. Hæc san. Tho. secunda secundæ. q. supra. & Caie. in summa, ibi. Si quis autem appetat honorari de uirtute, quam habet, & in ordine ad Deum, a quo uirtutem habet, ambitiosus non est, quia appetitus eius ordinatus est, sed dicitur magnanimus.

ANGARIA infra, GABELLA per totum.

A P P E L L A T I O .

- 1 **A**ppellatio iudicialis, est a minori iudice ad maiorem prouocatio. ij. q. vj. c. omnis oppressus: & Pa. in rub. de ap. Appellatio autem extra iudicialis, a præfenti, uel uerisimiliter futuro grauamine, ad superiorem prouocatio est. Prima si legitima est, suspendit pronuntiatum, ac etiam iurisdictionem iudicis, quo ad illam causam, & ipsius ad superiorem trāsfert, cognitionem. Secunda si est probabilis, causam ipsam ad superiorem transfert, ut ea pendente, in ipsius præiudicium nil tentetur. Facit. c. super, de appel.
- 2 Quia appellatio inuenta est propter iniquitatem, uel imperitiam corrigendam, & est de iure naturali, ideo princeps, quo ad eius substantiam tollere non potest, ut dicemus, licet appellationis formalitatem tollere possit. Facit cle. pastoralis, de re iudi. infra. §. xij.
- 3 Quando autem, & quotiens sit appellandum, uide. C. de appel. auct. hodie autem. & l. ultima. C. quomodo & quando iudex. l. ab eo. ff. de appella. rec. l. j. §. si. extra de appella. quia hoc magis ad forum exterius quam ad animam pertinet.

A P P E L L A T I O .

- 4 Appellatio interposita post censuram excommunicatiōis, suspensionis, & interdicti, uel ab ingressu ecclesiæ, non tollit ipsius effectum. *tex. in. c. is cui, de sen. ex. in. vj. intellige, quando tales sententiæ absolutæ sunt inflicte: tunc enim secum trahunt executionem. c. pastoralis, de ap. aliter si conditionaliter essent emanate, ut dicendo excommunico te, uel interdico, nisi infra mensem feceris sic, & c. in. c. præterea, el. ij. de ap.*
- 5 Si quis dicat excommunico te, si appellaueris, appellatio secundum Inno. in. d. c. præterea, suspendit effectum. Si uero dicat, excommunico te si disposueris ad appellandum, tunc si prælatus non potest prohibere appellationem, non erit excommunicatus: secus si potest infra interdictum. §. j.
- 6 Excommunicatus post legitimam appellationem, non est euitandus, ut not. in. c. licet, de sen. ex. lib. vj. & c. pastoralis, de ap. tamen si excommunicatus nominatim, & expresse, & specialiter, infra tempus a iure, uel a iudice determinatum non fuerit prosecutus appellationem, ut debuit, eo elapso poterit denunciari excommunicatus, & tunc erit uitandus tam in iudicio, quam extra: & ab actis legitimis remouendus: in. d. c. licet. & post talem denunciationem, debet reputari pro excommunicato, donec per sententiam fuerit declaratum, appellationem ante sententiam fuisse interpositam. Aliqui tamen dicunt, quod illa excommunicatio fuit nulla, propter appellationem, primum tamen uidetur uerius.
- 7 Celebrans post prædictam denunciationem, & desertionem appellationis, & se diuinis ingerens, non efficitur irregularis, secundum Arch. in. d. c. licet, quem sequitur Ge. quia per appellationem legitimam ante excommunicationem positam, excommunicatio fuit suspensa. Et licet postmodum denunciatur excommunicatus, non tamen excommunicatur, nec uere est excommunicatus.
- 8 Appellare ex confidentia iustæ causæ, in conscientia licitum est, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxix. ar. iij. supra, Accusatio. §. xiiij.
- 9 Allato grauamine per iudicem, potest hoc expresso contineri appellari, nec est opus ut petatur reuocatio grauaminis, sed illo illato de præsentī, potest statim appellari propter timorem futuri grauaminis, de quo uerisimiliter timetur, non tamen licet appellare a futuro, nisi exprimat grauamen de

presenti. Pa. in. c. j. de dilat. ult. not.

- 10 Quâuis a pœna legis non possit fieri appellatio. l. si qua pœna. ff. de uerbo. signi. tamen a declaratore Pœnæ legis, potest quis appellare. glo. est singularis in. c. cupientes. §. quod si per xx. de elec. lib. vj.
- 11 Non appellatur a mero executore, nisi modum excedat, uel arctius exequatur: de appel. c. nouit.
- 12 Non appellatur a legato, cui Papa causam commisit appellatione postposita, de officio dele. c. super quæstionum, quo casu, sola friuola inter dicitur appellatio: de appel. c. super eo, el secundo. a uero grauamine appellatur tunc, non cōtra rescriptum, sed contra iudicis malitiam, ut not. ij. q. vj. c. uiduum: non enim potest tollere princeps, quod est de iure naturali, ut dictum est supra. §. ij.
- 13 Non appellatur a citatione. c. cum parati, eo. ti. nisi appelletur a breuitate, termini, aut nisi citatio fiat contra formam canonis: infra, citatio. §. j.
- 14 A denunciatione, uel declaratione excommunicationis, uel alterius censure, potest quis appellare. secundum Pa. in. c. peruenit, de appel. quia hæc non est sententia iuris, a qua non liceat appellare. c. quia, de appel. sed iudicis declarantis, & hominis, nisi sit excessus notorius, quia notorius criminofus appellans, non auditur. Facit quod not. Inno. in. c. ex parte, el. j. de uerb. sig. dicit enim ibi, quod in notoriis non requiritur sententia proprie, sed fit iuris executio: limita tamē, si excessus est ita notorius, quod nulla tergiuersione celari possit.
- 15 Appellare potest tantum ille cuius interest, & per alium facta appellatio non tenet. c. ex tenore, de his quæ fi. a ma. par. ca. nisi quādo procuraret pro eo, qui ducitur ad supplicium: ut in. l. non tantum. ff. de appel.
- 16 Religiosus non potest appellare a correctione suorum prelatorum, si fiat secundum statuta ordinis, & regulæ. c. ad nostram, & c. reprehensibilis, de appel. supra, accusatio §. xxxj.
- 17 Appellatio fieri debet a iudice pronunciante, & ubi ius reddi consuevit, & coram iudice, qui sententiam tulit, si eius sit copia, quia si non sit copia tempora appellationis non currunt, & iudex nolens recipere appellationem punitur. l. quoniam, C. de appel. Et cum eius uiolentia timetur, tunc pro appellante reputatur, dummodo publice protestetur. l. cum quidam

APOSTASIA.

- ff. de appel. uel curam aliqua persona honesta appellet.
- 18 Appellare ab arbitris, qui non sunt iudices ordinarij, nō licet secundum Tho. secunda secundæ, q. lxxix. ar. iij. ad secundum. quia non habent auctoritatem, nisi ex consensu litigantium, & ideo ex quo semel approbarunt, non licet subterfugere, infra, arbiter. §. v.
 - 19 Appellari potest a subdelegato cum iurisdictione, non autem sine iurisdictione, nisi modum excedat, & tūc recusari potest, nisi sit datus de partim consensu: de of. dele. c. supra quæstio num. §. uerum, infra, Arbiter. §. v.
 - 20 Appellatio semper ad superiorem, & gradatim est facienda, ff. de appel. l. imperatores. Modum autem hic pertransio, quia ad confessorem parum pertinet.
 - 21 Appellare ad iudicem infidelem, catholico non licet, secundum Tho. ibi ad primum. quia ubi non est uera fides, non præsumitur esse rectitudo: & debet excommunicari talis. c. catholicus. ij. q. vj. nisi a iudice infideli, ad alium superiorem infidelem, ut Paulus fecit appellando Cæsarem, Actu. xxv. nec contra hoc docuit, ut ibi Caie. testatur.
 - 22 Appellatio si fiat incontinenti, sufficit uiua uoce sine scriptis fieri. C. de appella. l. litigatoribus, alias debet porrigere libellū appellatorium infra. x. dies. C. de appel. auc. hodie. Qualiter autem practicatur, uide Sil. & Tab. ibi. Appellatio. §. xv. & xvj. Multi alij casus ponuntur a summistis, quos pertransio, quoniam ad causidicos magis & ad procuratores spectant, quam ad confessores.
 - 23 Appellare, causa afferendæ moræ, ne contra reum iusta sententia proferatur, non licet, quia hoc est calūniose se tueri, quod non licet. Tho. ubi supra, ad tertium.

APOSTASIA.

- 1 Apostasia nominat temerarium recessum a statu fidei, obedientiæ, & religionis, secundum Host. & secundum Glo. in c. primo. de apost. & est triplex, uidelicet fidei, obedientiæ, & religionis. Tho. secunda secundæ. q. xij. ar. j.
- 2 Apostatæ a fide, quamprimum denunciantur excommunicari, perdunt ipso facto iurisdictionē: ita, quod eius subditi sunt liberi a dominio eorum, & iuramento fidelitatis, quo tenebatur, ex decreto Gre. hæc ex S. Tho. ubi supra, ar. ij.
- 3 Apostatæ a fide, sunt excommunicati, quia tales sunt omnes hæretici:

hæretici. c. j. de apost. Et quia omnes hæretici sunt excommuni-
nicati, de hæreti. c. excommunicamus. j. & .ij. Ideo & ipsi sunt
excommunicati, & consequenter eorum bona sunt confisca-
ta. c. cum secundum, de hære. lib. vj. Nō possunt testari, & bre-
uiter dic, sic de alijs excommunicatis. infra excommunicatio
§. ix. Hæresis. §. ij.

- 4 An licitum sit Christiano habitum infidelium pro aliquo ca-
su assumere, uel eorum fidem uerbis, & signis profiteri, uide
infra infidelitas. §. xiiij. Fides. §. ix.
- 5 Apostata ab obedientia est, qui superiori obedire renuit (ut
puta) papæ, & hoc, uel quia non credit ipsum potestatem ha-
bere condendi canones, & talis est hæreticus: & ut hæreticus
punitur, in. c. nulli fas, dist. xix. uel non uult obedire ex contē-
ptu, & tunc mortaliter agit, quia contemptus ubique damna-
bilis. Agit enim contra iustitiam, & grauius punitur, quia de-
ponitur: dist. iij, §. hæc & si legibus, & c. generali, in. vj. de elec.
Et si est incorrigibilis, traditur curiæ seculari, & poterit excō-
municari. in. c. cum non ab homine. de iudi. Si autē non uult
obedire ex quadam concupiscentia, tunc mitius est agendum
in pœnis, de quibus, in. c. nam concupiscentia, & c. j. de const.
- 6 Alia est apostasia a religione, primo, deponendo habitum re-
ligionis temerarie, cum assumptione uitę secularis, & talis est
excommunicatus, in. c. ut periculosa, ne de. uel mo. in. vj. non
tamen debet iudicari apostata, siue fugitiuus, & si diu ad lon-
ginqua uagetur, nisi postquam sic uiuit, quod animum non
redendi se habere ostendit. ff. de re mil. l. desertor: quod si re-
dierit, recipietur in monasterium, secundum quod in regula
continetur. Hoc dico si monasterium regulariter uiuit. Quid
autem de rebus illius fiat, uide. c. Si qua monachorum. xxvij.
q. j. & c. si quis rapuerit. xvj. q. vj. Cuius debeant esse bona
acquisita in apostasia, uide. c. j. de infan. & lan. & c. fin. lxxxvij.
dist. & c. abbates. xvij. q. ij.
- 7 Monachus apostata, si non uult redire, uel habitum resume-
re, debet capi, & sub graui custodia incarcerari. c. a nobis, de
apo. Quomodo fugitiuus sit requirendus, supra abbas. §. xij.
& infra religio. §. xvj. & quomodo sunt tales excommunicati.
infra excommunicatio. liij.
- 8 Clerici constituti in sacris relinquentes habitum, dicuntur
apostate. c. tuæ, de apost. & Pa. ibi. Si autem est in ordinibus

E

APOSTASIA.

minoribus, & tenet beneficium ecclesiasticum, dimittendo habitum clericalem, & tonsuram dicitur apostatare, quia ratione beneficij tenetur habitum, & tonsuram portare. c. fi. 50. d. Secus si non tenet beneficium, quia tunc potest habitum dimittere sine apostasia, & etiam peccato mortali, ut etiam dicit Caie. ibi, uer. apostasia, & Inno. cum Pa. in. d. c. tuæ. Vnde huiusmodi clerici, ex depositione habitus non puniuntur, cle. quoniam, de uita & ho. cle. dummodo deferant tonsuram. nil perdunt. Si tamen moneatur primo, secundo, & tertio, ab episcopo ut deferant habitum, & nolint reassumere, perdunt priuilegium clericale, secundum Pa. & in. c. in audientia, de sent. excom. & bonum est talem monitionem facere, ut multa mala uidentur eorum, qui clerici, esse uolunt, & non uiuere clericaliter.

- 9 Religiosi, & clerici in sacris, & in minoribus existentes beneficiati, cogi possunt ad reassumendum habitum, in. d. c. tuæ, & in. c. fi. dist. 50. Secus si non habent beneficium existentes in minoribus, uel si uolunt renunciare beneficio.
- 10 Religiosi, & clerici in sacris, non possunt renunciare priuilegio clericali, ut in. c. si diligenti, de fo. comp. In minoribus uero de clerici non possunt renunciare uerbo, ut in. d. c. si diligenti, sed facto renunciare possunt exercendo actum omnino contrarium clericatui, uel in alijs casibus expressis.
- 11 Religiosus professus recedens sine licentia prælati sui, & non subiiciens se alterius obedientiæ, proprie est apostata, quantumcunque habitum & tonsuram retineat, secundum Inno. in. c. fi. de renū. & Pa. in. c. fi. de apo in fi. Oportet enim ut ingrediatur monasterium, si uult uitare apostasiam. Secus autem si intret monasterium latius, quia non erit proprie apostata, secundum Glo. in. c. fi. de apo. & in. c. ex parte, de temp. or. uide infra religio. §. xvj.
- 12 Monachus in apostasia ordinatus, non poterit exercere actum illius ordinis: Pa. in. c. fi. de apo. & in ordine sacro solus papa dispensabit, in minoribus, episcopus: & non poterit ad superiores ordines promoueri. Sed hodie quia tales sunt excommunicati, recipiunt ordinem in excommunicatione, & dicendum est, ut habetur in. c. cum illorum, de senten. excom.
- 13 Episcopus potest dispensare cum clerico, qui existens in sacris, de facto duxit uxorem, ut utatur ordine prius rite suscepto,

& ascendat ad superiores, si sit bene contritus. Sicque ad clericatum redeat. Cum eo uero, de cuius poenitentia dubitatur, non potest dispensare, nisi ut utatur minoribus, non autem in maioribus, nisi religionē ingrediatur. c. j. & ij. q. de. uel uo.

- 14 Religiosi eiekti, & fugitiui, reuerti uolentes, ut dicit Anto. de but. sunt admittendi, immo praelatus ad hoc compellitur. c. ne religiosi, extra de reg. & hoc nisi regula contradicat, qua contradicente non sunt habendi pro derelicto, sed sunt alimentandi in locis competentibus, si sine graui scandalo fieri potest, alioquin in alijs domibus religionis id fiat. Loca in quibus poni debent, sunt seruientium, secundum dominum Anto. & graue scandalum est, quando alij dicunt, se potius exituros, quam cum eis moraturos. In hoc tamen standum credo esse arbitrio boni hominis.

- 15 Cuius sint bona acquisita per religiosum apostatam, uide Sil. uer. Apostata. §. xj. & Tab. §. xv. infra religio. §. xvij. De apostasia infamatus se purgare cōpellitur. Ab. in. d. c. tuæ, & ibi an ad habitus resumptionem compelli debeat, & ordini clericali renunciare possit, & an affligi quæat, ut habitum resumat. Ab. in. c. a nobis, eo. ti.

A Q V A.

- 1 **A**qua benedicta, uel sancta, quædam per solum episcopū, cum uino & cinere fit, ad reconciliationem ecclesiæ pollutæ, sanguinis, uel seminis effusione: ut in. c. aqua. de conse. ec. uel al. alia quæ est ad aspergendum homines, domos, ad expellendos dæmones, & c. a sacerdotibus benedicitur cum sale: de con. dist. iij. c. aqua, quam diaconus benedicere non potest: ar. in dicto. c. aqua, & c. perlectis. xxv. d. §. ad presbyterum: & omni die dominico debet benedici ex consuetudine.
- 2 Aquam hanc non dicimus esse sacramentum, quia non ordinatur directe ad causandum gratiam, sed ad remouendum prohibēs, scilicet contra dæmonum nequitias, & omne quod sacramentorum effectum impedire potest, sed est quoddam sacramentale, secundum Tho. iij. sen. dist. vj. q. j. ar. ij. ad septimum. Et datur contra impugnationem exteriorem dæmonum: exorcismus autem contra interiorem. Tho. iij. sen. dist. xvij. ar. ij. ad tertium. & iij. sen. dist. vj. q. ij. deletque uenialia, inquantum excitat feruorem deuotionis. Et si addatur aqua non benedicta benedictæ, tota erit benedicta. Tho. iij. senten.

E 2

A R B I T E R.

distin. lxxvij. ar. viij. ad. iij. si tamen minor sit quæ additur, ex Tho. iij. sen. dist. xij. q. i. ar. ii. ql. vi. in cor. Quidam uero indistinctæ dicunt, siue maior, siue minor sit, quia hæc transmutatio naturali uirtute non fit, sed ex ordinatione ecclesiæ, uel approbatione, secundum Pe. de pa. Vide. c. quod in dubiis, de conse. eccle. & al. Idem de oleo consecrato dicas, quādo non consecratum apponitur, secundum Pa. in. d. c. quod in dubiis: non autem sic de uino addito sanguini Christi, quia non fit sanguis: Tho. iij. sen. dist. lxxvij. ar. viij. ad. ii. Nam aqua, uel alius liquor additus sanguini in calice, non conuertitur in sanguinem, nec e contra: siue fuerit in parua, siue in magna quantitate. Poterit tamen conuerti in uinum uirtute specierum uini ibi existentium, habentium modum agendi substantiæ. Si autem tantus liquor poneretur, quod non remaneret accidētia illa prima eadem numero, desineret ibi esse sanguis Christi, non per corruptionem sanguinis, qui incorruptibilis est, sed accidentium. Non ideo est simile, sicut in aliis. Nā aqua benedicta remanet aqua, & oleum consecratum remanet oleum, sed uinum consecratum, non remanet uinū. Hæc ex S. Tho. in sententia.

- 3 Si excommunicatus aquam benediceret, uel suspensus, esset irregularis, quia benedictio aquæ est certi ordinis, secundum Inno. c. i. de exce. prela. non autem sic de benedictione mēse. Aqua benedicta non ordinatur directe ad præstandum remedium, sed contra dæmones, & contra omne impedimentum sacramentorum: Thom. iij. parte. q. lxxv. ar. i. ad. vi. & iij. sen. dist. ii. q. i. ar. ii. ad septimum.

A R B I T E R.

- 1 Arbitrator, & arbitrator, inter se differunt, nam arbiter, ut dicit Inn. in. c. quinquaginta, de iure iur. est ille, qui ut iudex eligitur, ut seruato iuris ordine in substantialibus, procedat. ff. de arbit. l. i. Arbitrator autem eligitur, ut Inno. ibidem dicit, ut aliquid existimet, uel quod sibi uidetur de aliqua re dicat, & sine ordine iudiciario ea arbitretur. Institu. de emp. §. precium.
- 2 Tales possunt eligi, secundū Tho. secunda secundæ. q. lxxij. a. i. ad. 2. quamuis non sint superiores alijs, quia homines propria sponte possunt se aliorum iudicio subijcere, cum committunt in aliquos arbitros. Et inde est, quod necesse est

arbitrium aliqua poena uallari, quia cum ipsi non sint superiores, non habent potestatem coercendi.

- 3 Arbitrator, ab arbitratore dignoscitur, ex modo compromittendi, quia uel compromittunt ut arbitretur seruato ordine iuris in substantia, & sic est arbiter, uel ut dicat quid sibi uideatur, sine alio iuris ordine, & tunc est arbitrator, infra, Iudex. §. xxvij.
- 4 Anto. de bu. in. d. c. quinquauallis, distinguit de his arbitris, & in summa quinque colliguntur, quoniam quidam sunt iudices ordinarij, quidam ordinarij, & arbitrarij simul, quidam arbitratore, quidam arbitri iuris, quidam arbitri.
- 5 A sententia arbitri iuris, potest fieri appellatio, non à sententia arbitri compromissarij, ij. q. iij. c. à iudicibus, & rationem affert Tho. secunda secundæ, q. lxxix. a. iij. ad. ij. quia leuis uidetur, ut quis non permaneat in eo, quod semel approbavit, ideo rationabiliter denegatur subsidium appellationis à iudicibus arbitrarijs, qui non habent auctoritatem, nisi ex consensu litigantium. Non sic autem à sententia arbitri iuris, cuius potestas ex consensu eligentium non est, sed principis auctoritate: ideo contra huius grauamen lex appellationis subsidium tribuit, supra, Appellatio §. xvij.
- 6 Quæ sit differentia inter arbitrum, & arbitratorem, quoniam in multis differunt, uide Pa. in. d. c. quinquauallis, & Sil. ibi. §. ij.
- 7 Si appareat euidenter dictum arbitri iniquitatem peccati continere, secundum Host. ordinarius ex officio suo hoc emendari faciet, de arbi. c. ij. & hoc si infra decem dies pars læsa petierit: in d. c. secundo.
- 8 Iurans stare sententiæ arbitratorum, in conscientia potest reduci ad arbitrium boni uiri, secundum Pa. in. d. c. quinquauallis. Si arbitramentum est iniquum, ita ut deceptio interueniat ex proposito, & hoc respectu cuiuscunque læsionis potest peti reductio non obstante quocunque pacto, quia dolus futurus, non potest nec expresse, nec sub generalitate uerborum tacito renunciari. ff. de pac. l. Si unus. §. illud nulla, & hoc sequuntur communiter doc. & dicitur dolus ex proposito, quando scienter per fraudem gratiam, seu odium grauat partem alteram. Si autem læsio interuenit sine dolo, uel læsio est modica, uel non, si modica, non potest peti reductio. ff. de arbi. l. Si de meis. §. recepisse, etiam si renunciatio

E 3

A R B I T E R.

non interuenit, ut in. c. nisi essent, de præben. Vbi secundum quod not. Pa. Arbitrator solum pro bono pacis potest tollere de iure unius, & dare alteri, licet clarissime ex eius pronuntiatione hoc appareat, & hoc potest non solum in casu dubio, sed etiam certo, ex quo pro bono pacis facit. Si uero læsio non est modica, tunc uel est magna, uel maxima, et enormis, si primo modo, potest reduci, nisi interuenerit renunciatio, ut scilicet possit dare uni, & tollere alteri, renunciatio enim hæc aliquid operatur, ut in. c. si papa, de priui. l. vj. Si autem sit maxima, & enormis, in hoc casu poterit reduci, quia in dubio uidetur excepta. ar. ff. de his quæ in frau. cre. l. omnes. §. Lucius. Et ratio est, quia non fecit, sicut bonus uir facere debuisset, ideo ex quo maxima læsio non fuit expressa, non debet trahi ultra intentionem agentis, ut sentit Bal. in. l. pe. C. de arbi. & Anto. in d. c. quinquaginta, & magna quantitas dicitur respectu personarum, & causarum. Si in commissione fuisset dictum, quod possit facere alte, basse, in totum, uel in partem, de iure unius dare alteri, tunc dicerem quod non possit, dolo non interueniente, nisi prædictæ commissioni additum fuisset hoc uerbum restrictiuum, uidelicet, alte, & basse, prout sibi uidebitur, & placuerit, quia hæc uerba important arbitrium boni uiri. ff. de fideicom. l. thays. §. fore suæ.

- 9 Arbiter sententiam in ecclesia ferre non potest, sicut nec iudex, & lata non tenet, de immu. ec. c. decet, in. vj. Secus est in arbitratore.
- 10 Arbiter esse non potest, qui est excommunicatus, sicut nec iudex, in. c. ad probandum, de re iu. similiter nec arbitrator secundum ueriores opinionem, quam sequitur Io. an. in regula, dolo: de re iu. in. vi. & Pa. quia non potest dici bonus uir, ex quo in excommunicatione perseverat.
- 11 Arbiter non potest esse monachus, sine utilitate monasterii, & Abbate imperante: ar. in. c. ii. de postu. sed arbitrator potest esse ex sola abbatis licentia, quod placet Pa.
- 12 Arbiter, & arbitrator non potest esse laicus solus, secundum Pa. in c. contingit, de arbi. in rebus spiritualibus, quia tex. dicit, quod laici non debent tractare negotia ecclesiastica, & loquitur generaliter, & nullus præter Papam potest committere causam spirituales laico, ex glo. in. d. c. contingit.

- 13 Compromitti potest in causa spirituali, auctoritate superioris, in clericum, & laicum. c. per tuas, de arbi. & prohibetur laico arbitrari in causa spirituali propter honestatem, secundum Pa. in. d. c. per tuas, non tamen per episcopum causa spiritualis potest delegari clerico & laico, quia ut dicit Ioan. an. in. d. c. per tuas, arbitrium de re spirituali non est actus spiritualis, ideo in clericum, & laicum compromitti potest. iudicare uero in causa spirituali, est quid spirituale, ut in. c. quanto, de iudic. cuius iuris spiritualis laicus non est capax, etiam cum clerico associatus, ut in. c. massana, de elec.
- 14 In rebus temporalibus compromittere possunt clerici in laicos, secundum Inno. in. d. c. contingit & facit ad hoc. c. dilecti, de arbi.
- 15 Laicus etiam potest esse assessor iudicis ecclesiastici, ut communiter tenent doc.
- 16 Quamuis iudex, uel arbiter cum bona conscientia non possint tollere uni, & dare alteri, quia tenentur reddere unicuique quod suum est, hoc tamen possunt arbitratores, qui eliguntur ad componendum inter partes, tanquam boni uiri, dummodo enormiter non laedant, secundum Pa. in. d. c. quintuallis, ut supra dictum est §. viii.
- 17 Arbiter permittens pertransire tempus, tenetur partibus. Facit quod not. l. fi. C. de contrahen. emp. intellige si ex dolo, uel lata culpa hoc facit, alias non, nisi se obtulisset, quia tunc etiam de leui tenetur. Et multo magis tenetur ad restitutionem, si ex dolo, uel lata culpa, iniustam sententiam protulit, & etiam ex leui, si se obtulit, egit enim scienter contra iustitiam proximum damnificans.
- 18 Si duo arbitri non concordant, compelluntur per iudicem eligere tertium. c. speciali, de arbi. non autem sic de arbitratoribus, ut consuluerunt quidam sapientes, quos refert Bal. ut Pa. in. d. c. quintuallis recitat.
- 19 Arbiter ex quo semel pronunciauit super toto, seruando formam compromissi, non potest mutare sententiam suam, secundum Pa. ubi supra, siue bene, siue male pronunciauerit. Functus est enim officio suo. l. diem. ff. de arbi. Idem uidentur doc. concludere de arbitratore, licet sint opiniones circa hoc.
- 20 De conditionibus arbitrorum, & differentia inter iudicia &

ARCHIDIACONVS.

arbitria relinquo caufidicis confiderare, tamē uide Tab. ibi §.xiii.&.xv.multa alia ponunt fummiſtæ, quæ ad negotium animæ non pertinet. De his omnibus qui uult plenius informari uideat Pa.in.d.c.quintauallis. Peccant tamen arbitri, & arbitratoreſ, ſi dolofe, & contra conſcientiã iuſtum non iudicant, & non ſeruant æquitatem ut ſciunt, etiam tenentur parti læſæ in conſcientia, quia contra æquitatem, uel iuſtitiam eam læſerunt, ſecus ſi rationabiliter pro bono pacis partium.

ARCHIDIACONVS.

- 1 Archidiaconus quali princeps miniſterij, omnia, quæ ad miniſterium pertinent, ipſe tradit, ſicut cæreum, & uiceum accolito, ſecundum Tho.iii.ſen.d.xxv.ar.i.ad.iii.
- 2 Quamuis Archidiaconus de iure multa poſſit, tamen quia conſtitutiones, & conſuetudines in diuerſis locis in officiis ſunt, ſecundum Inno.in.c.i.de offi. archi.& in.c. cum olim, de conſue.ideo in officio ſuo faciet, ſecundum quod conſuetudo præſcripta ſuæ eccleſiæ habet, ubi autem non eſt conſuetudo, uel ſtatutum, locum habet.c.tituli, de of. archi. ſecundum Inno.& ſic poſt epiſcopum, eſt uicarius in omnibus, & habet curam in clero, tam in urbe, quàm in parochiis habitantium, & debet de tertio in tertium annum, ſi epiſcopus non poteſt, uiſitare, ut in.d.c.i.debet auſcultare euangelium, epiſtolam, & reſponſoria, quæ nullus debet cantare, niſi prius auſcultatus, & iuſſus ab eo, cæro ferariosque ordinare, eo. ti.c. ij. Et niſi propoſſe prouideat, tenetur ſi quid ex ſua negligentia, uel alterius fraude, de rebus eccleſiæ periit, in.d.c.ii.Clericos ad ordines ſacros promouēdos, illius intereſt examinare.c. ad hoc, eo.ti.Abbates, & abbatifas in ſede collocat.c.ad noſtrum, eo.ti.
- 3 Interrogante epiſcopo dum præſentatur ordinandi: ſcis hos, eſſe dignos? Si reſpondeat archidiaconus, ſcio, quantum humana, &c. & ordinandi ſunt præſentati a probis hominibus, & ipſe neſcit quid mali, uel impedimenti, non peccat, ſecundū Inno.in.c.unico, de ſcru.in ordi.fa.ar.de præſump.c.dudum. Si uero ſcit aliquod de eo malum, quod eſt ſecretum, debet obtinere à prælato, ut eo abſente faciat ordinationes, quod ſi ſine ſcādalo non poteſt, nō peccat ſic reſpon

dendo : quia dicit ut minister tantum ecclesiæ , quæ de occultis nihil scit : aliter tacendo crimen publicaret illius . Si uero tale crimen esset publicum, mortaliter peccaret sic dicendo. xxij. q. ii. c. primum. Si tamen illud crimen mortale esset, secus si ueniale. ut. §. criminis. xxv. d.

- 4 Archidiaconus licet de iure multa possit , tamen ut dictum est stabitur consuetudini præscriptæ : ut supra §. ii.
- 5 Archidiaconus, qui præsentauit aliquem ordinandum sine titulo, & non habet unde uiuat, tenetur ei providere, ut dicit glo. in dicto. c. ad hoc, aliter tenebitur episcopus, qui eum ordinauit, quia debuit uidere quis, à quo, & ad quem titulum præsentaretur : de æta. & qualita. ord. c. accepimus , ne contingat eum mendicare in opprobrium ordinis clericalis. Si autem fecit eum ordinari ad titulum sui patrimonii, quæ non habere sciebat, uel non sufficiens, agetur primo contra archidiaconum , qui fuit in dolo : secundo contra episcopum , qui fuit in culpa. Quod si ordinandus mentitus est dicens se patrimonium habere, ei imputetur, & hoc placet Host. si solus est in dolo. Qui uero ad titulum suæ pauper tatis se ordinari fecit : & promoueri illam sequatur, ut mendicantes : infra beneficium. §. xj.
- 6 Archidiaconus peccat si est negligens in examinâdo, si ignorantes, & non idoneos admittit, uel ex amicitia, uel munere, uel humano respectu. infra simonia. §. xxxij. ordo. §. i.
- 7 Archidiaconus non tenetur se facere promoueri in sacerdotem, sed satis est, quod sit diaconus : ut in cap. primo de æta. & qual. or.
- 8 Archidiaconus Bononien. ut not. Ab. in. c. fi. de of. or. in gl. fi. gl. singularis. ex priuilegio aboluit excommunicatos in studio Bono. commorantes, & ibi delinquentes propter uiolentam manuum iniectionem in clericum , & hoc sequitur Io. an.
- 9 Archidiaconus Bononien. confert gradû doctoratus ex priuilegio Honorii tertii, ut dicit gl. in cle. ii. uer. suspensum, de magistris. Præsentate episcopo in diocesi non potest archidiaconus, literas commendaticias dare promouendis ad ordines, ut in. c. significasti. de offi. archidi. Secus si est absens episcopus, & necessitas. uel utilitas ordinandorum suadeat, quia episcopo absente, eius uices supplet. c. i. eo. ti.

ARCHIEPISCOPVS. ARCHIPRES.
ARCHIEPISCOPVS.

- 1 Archiepiscopus est iudex ordinarius omnium episcoporum suae provinciae de communi iure, secundum Pa.in. c.pastoralis, de of. or. & sufficit, quod habeat decem episcopos sub se, ut in. c. scitote. vj. q. iii. licet non sit necessarium.
 - 2 Archiepiscopus potest cognoscere de crimine episcoporum, & eos punire: ut in. c. sacro, de sententia ex. non tamen potest eos deponere, hoc enim soli papae seruetur, ut in cap. ii. de transac.
 - 3 Ad archiepiscopum pertinet tollere malam consuetudinem de sua provincia, & contra illam obseruantem, excommunicationem fulminare, secundum Inno. quem sequitur Pa. in. c. ex frequentibus, de insti.
 - 4 Archiepiscopus suam provinciam uisitare potest, quamuis eius suffraganei non sint negligentes, & iterare uisitationem, & procuraciones recipere, non obstante contraria consuetudine, & dum uisitat suffraganeorum suorum confessionem recipere, absolueret, poenitentiasque eis iniungere, & aliis committere: de cen. l. vi. c. perpetuo.
 - 5 Archiepiscopus non potest tollere consuetudines ecclesiarum suae provinciae in diuinis officiis, quae sunt rationabiles, etiam quod deuiant a consuetudine ecclesiae Metropolitanae: ar. in. c. de trina, de con. d. 4. & secundum Pa.
 - 6 Archiepiscopus negligentiam episcopi supplet in his, quae facere debet: Pa. in. d. c. ex frequentibus, non autem in delicto, nisi delicta sint notoria, secundum quod limitat doct. & Pa. in. d. c. ex frequentibus.
 - 7 Archiepiscopus potest celebrare concilium irrequisito primatus. c. si quis episcopus uacans. d. lxxxii. In multis casibus archiepiscopus in subditos episcopi ordinariam habet iurisdictionem, qui casus ponuntur, in. c. pastoralis, de offi. or. & Syl. ponit. xii. uide si placet ibi. q. i.
- ARCHIPRESBYTER.
- i Archiepresbyter ciuitatem sis, ut habetur de of. archipresbyteri. c. officium, debet quando praesul deest, officium uice eius inchoare, benedictiones presbyterales in ecclesia dare missam quando uoluerit cantare, uel committere, cui uoluerit, praecipere ministris, quando episcopus uult missam cantare, ut praeparant se, qualiter ad missam procedant. De-

bet etiam præcipere custodi, ne eucharistia pro infirmis desit, prouidere ne infirmi sine sacramentis moriantur, confessiones forensium cum aliis sacerdotibus recipe. hæc ibi. Et si quis ex eius negligentia sine confessione moriatur, reus erit animæ illius. c. si presbyter. xxvi. q. vi. & negligentia in huiusmodi quandoque mortalis, quandoque uenialis est, ut in uer. negligentia, dicitur.

2 Archipresbyter ruralis ad quid teneatur, uide. c. si. de offi. archipresb.

3 Archipresbyter ciuitatem licet omnes de episcopatu possit absolvere, non tamen à reseruatis sine speciali licentia episcopi, secundum Io. an. in. c. si episcopus, de pæ. & re. l. vi. non autem sic archipresbyter ruralis potest absolvere omnes de episcopatu, quia solum præest plebi. & quantum ad maiora nihil debet facere sine relatione ad episcopum, in. d. c. si. Potest tamen omnes pertinentes ad ecclesias, existentes sub suo plebanatu, absolvere. quod patet per. d. c. si.

ARGUMENTATIO.

Argumentatio non solum apud logicos, sed etiam apud canonistas reperitur. Et prima est ab ethimologia nominis, ut in. c. placuit, el. i. & xvi. q. i. Secunda est à toto ad partem affirmatiue, ut si prohibetur furtum, ergo & rapina. xiiii. q. v. c. pœnale est. Tertia à minori, ad maius affirmatiue, ut in. c. si in laicis. xxxviii. d. Quarta à maiori ad minus negatiue. xxxi. q. v. c. si Paulus. Quinta ab auctoritate. xxxii. q. i. c. dicit Dominus. Sexta à simili, ut in. c. translato. de consti. Septima à contrario, ut in. ca. sciendum. viii. q. i. ut si repugnare fidei est graue peccatum, ergo obedire est magnum meritum. Octaua à communiter accidentibus, in. c. cum contingat, de iur. iur. ibi Pa. Nona à paritate, in gratiis fauorabilibus. c. ad aures, de rescri. pa. Decima à sufficienti partium diuisione, ut no. in. c. quanto, de iur. iur. Vndecima ab ordine literarum, gl. in. c. quorundam, de elec. l. vi. Duodecima ab absurdo uitando, in. c. in genesi. de elec. & ibi Ab. Tertiadecima significatione recti sermonis, in. c. ex literis, de spon. Quartadecima de tempore ad tempus. ff. de re. mil. l. non omnes. §. barbaris. Quintadecima de personis ad res, & e contra. l. qui fu rem. ff. de sta. homi. Sextadecima de loco ad tempus. l. uinum. ff. si cer. peta. Alia plura reperies.

ARRA. ARREPTITII. ARROGANTIA.

A R R A.

- 1 **A**rra per duplex R. est signū, siue securitas emptionis, uel uenditionis, uel futuri matrimonii, quibus aduenientibus, non amplius dicitur arra, sed precium, uel donum, de arra reali emptionis, uel uenditionis habetur. ff. de contrahen. emp. l. quod saepe, in prin.
- 2 Arra data nomine arræ, & pro parte pagamenti, in contractu: emptionis, & uenditionis, à tali contractu recedere nō licet quia cum pars pretii sit soluta, res non est integra. C. quando li. ab emp. dist. l. unica. Si uerò data sit tantum nomine arre, ille qui dedit, perdet arram, si per eum stat, quod cōtractus nō sequatur. quod si per eum qui recepit arrā stat, receptor arræ in duplū restituet: Insti. de emp. & uēdi. §. in his.
- 3 Arra, quæ ad matrimonium pertinet, ut annulus, pecunia, uel aliud datum sponsæ, quorum datio sub arratio uocatur, præsertim si per annuli immisionem fiat, uulgo dicitur desponsatio: & præsumitur matrimonium, nisi probetur in contrarium. Vel esset contraria consuetudo, uel ætas repugnaret, ut no. in. c. tuæ, de spon. in pub. Si uero hæc à parentibus sint facta, sola sponsalia præsumitur, ut ibi dicit glo. per modum tamen quo sponsalia à parentibus cōtrahi possunt: ut infra sponsalia. §. iii. & vi.
- 4 Arra sponsalitia, non secuto matrimonio sine alterius culpa, simpliciter debet restitui, ut quia alter religionem intrauit, uel est defunctus, uel repertum est impedimentum, & huiusmodi. Si uero non est secutum propter culpam dantis, ipse, qui dedit, perdet. Si propter culpam recipientis, recipientis soluet eam in duplum. C. de spon. l. aris. In conscientia tamen secundum aliquos non tenetur, nisi fuerit facta condemnatio: quod potest colligi ex not. per. glo. in. c. fraternitas, ii. q. ii. infra poena. §. i. sponsalia. §. x.

A R R E P T I T I I.

Arreptitii facile discernuntur ab his, qui propriæ rapiuntur, ut sunt prophetæ, quia in raptu prophetarum, nulla inordinatio contingit, sicut in arreptitiis, & furiosis. Tho. secunda secunda. q. clxxiii. ar. iii.

A R R O G A N T I A.

- 1 **A**rrogantia, qua sibi quis, quod supra se est tribuit, siue illud ad scientiam potentiam, & auctoritatem, uel bonā,

uoluntatem pertineat, peccatum est, quia contra rectam rationem. sed mortale non est, nisi id quod sibi usurpat, sit contra Dei reuerentiam, aut contra proximum, ut tyrāni faciunt, uel finis ultimus in huiusmodi elatione ponatur, ut de ambitione supra dictum est, uel ceteri despiciantur, sicut pharisæus, qui dicebat, non sum sicut ceteri, &c.

- 2 Est etiam frequenter uenialis, quando proximo non fit notabile præiudicium, neque Deo magna irreuerentia.
- 3 Neque leue peccatum se meliorem quam sit existimare, est quoniam superbiæ species dicitur. Hęc secundum Caie. ibi, infra, superbia. §. ii.
- 4 Arrogantia non est idem quod instantia, sed sæpius eam efficit. Tho. secunda secundæ. q. c. clxxii. ar. i. ad. ii. Vnde arrogans, quod docet, humiliter inferre nescit. d. xlv. c. i. §. i.

A R R O G A T I O, supra adoptio: per to.

A R S.

- 1 **A**rtē magicam, quæ sub se continet micromantiam, auguriū, & sortem, licet appetere scire, dummodo propter finem bonum appetatur, ut ad destruendum, & bono modo acquiratur, & conueniat personæ, & non prohibeatur, & non sit periculum alicuius mali, uel maioris boni impedimentum. Cū his conditionibus liceret nō solum appetere, sed etiam adiscere, quia scire absolute bonum est. Sed quia hæ artes non sunt scientiæ, sed dæmonum fallaciæ, ideo earum usus est prohibitus, ut Augu. 4. li. confes. confitetur, & Tho. secunda secundæ. q. xcvi. ar. i. & Ioan. xxii. prohibuit sub pœna excommunicationis. Ideo eis utentes, & addiscentes ad hoc ut utantur, mortaliter peccant.

- 2 Images, quæ astronomicæ à quibusdam nominantur, ex dæmonum operatione habent efficaciam, cuius signum est, quod necesse est eis inscribi quosdam characteres, qui naturaliter ad nihil operantur. Non enim figura est naturalis operationis principium. In quibusdam imaginibus ut in micromanticis, sunt inuocationes expressæ, ad expressa pacta cum dæmonibus inita, in aliis sunt tacita pacta per figurarum, seu characterum quædam signa, ideo huiusmodi artes sunt penitus repudiandæ, secundum Tho. ibi. ar. ii. ad. ij. infra, superstitio. §. iii.
- 3 Ars si qua est faciens ea, quibus homines non nisi ad pecca-

- tum uti possunt, non est licita, & talia facientes, uel uendentes, peccant, quia occasionem alijs peccandi præbent. c. culpa, de in iu. & dan. dato. ut si quis idola fabricaret, candelabra ad idolatriam, uel aliqua alia pertinentia ad ritum iudæorum, si militer ratione, uel ad usuram, & simoniam, secundum Ray. ad furta, ad artem magicam, & similia, secundum Tho. secunda secundæ. q. clxix. ar. ii. ad. iij. Tales mortaliter peccarēt.
- 4 Ars quæ facit aliqua, quibus homines ad bonum, & ad malum uti possunt, non est prohibita, ut ars faciendi arma, cartas, fascos, fucos, & similia, & facientes talia non ad malum usum, & uendentes similiter, non peccant mortaliter. Si autē scirent, quod ille cui uendunt uult uti ad mortale peccatum, ut ad bellum iniustum, ad incantationes, peccarent mortaliter uendendo, dantes auxilium, & cooperantes ad peccatum mortale, ut dicit Caie. secunda secundæ. q. supra melius tamē facerent tales, si aliam artem possent inuenire. Si tamen talis ars esset prohibita, uel per principes, uel per papam, non liceret ea uti, neque uendere huiusmodi artificiata ob prohibitionem.
 - 5 Qui uendunt huiusmodi prohibita, ut puta idolum, an teneantur restituere, uel dare pauperibus lucrum? dic secundum Ar. flo. quod non de præcepto, quamuis Pa. in. c. multa sunt, ne cle. uel mo. dicat quod sic infra, restitutio. §. xix.
 - 6 Utentes balistis contra Christianos, intellige in bello iniusto, secundum glo. in. c. unico, de sagittarijs, mortaliter peccant, & debent excommunicari. Sed hodie canonistæ pro nihilo est, secundum Caie. in summa, uer. sagittarij, dum quilibet bellum suum ut iustum habet.
 - 7 Ars histrionum, & instrumentorum musicalium, si fiat debito modo, & a personis quibus non prohibetur, & temporibus debitis, & non per turpia uerba, & dare eis etiā aliquid, non est illicitum, supra, Adulatio. §. iiii. infra Histrion. §. i. & ij.
 - 8 Ars mercatoria non est licita, quando mercatores inter se conueniunt, ut alios non instruant, aut non uendant nisi certo modo, causa fraudis, secundum Pa. post Inno. de appel. in fi. c. significante. secus si ex privilegio, uel ex consuetudine hoc facerent, uel propter aliquam causam licitam, non autē propter causam illicitam, etiam si iuramento firmassent. infra, Mercantia, per totum. Monopolium, per totum.
 - 9 Artes in quibus periculum uitæ propriæ, uel alienæ imminet

ut in pluribus, uel frequenter, sicut ars transeuntium super cordas, ars torneamentorum, (quæ est prohibita, de torneam. c.1.) non possunt sine mortali peccato exerceri, quia exponere se, uel alium, periculo mortis, nisi pro honore Dei, uel salute animæ, &c. mortale est. Neque ars facientium fucos, quibus mulieres faciem pingunt illicita est, cum & mulier sine peccato se ornare queat, ut dicit Tho. secunda secundæ. qu. cxix. Ideo male faciunt hi, qui talibus negant absolutionem.

A S S A S I N V S.

- 1 **A**ssasini erant quidam homines infideles, qui de facili inducebantur ad occidendum christianos, & contra (non eos) sed inducentes, est lata excommunicatio in. vi. de homi. c. pro humani, & bona istorum sunt capientium, si sunt bona temporalia, & sit declaratum per sententiam iudicis illos esse assassinos, uel deductores, uel mandatores talium. secundum Ioh. an. in. d. c. pro humani. infra, excommunicatio. §. lxxvij.
- 2 Vnum notabile hic accipe, quod quando iura dicunt poenam imponi ipso iure, uel ipso facto, debent intelligi dummodo sit secuta sententia declaratoria, per quam declaratum sit, fuisse commissum id, propter quod ueniebat imponenda talis poena, aliàs illa effectum non sortiretur, & executionem. Et hoc etiam tenet Inno. in. l. si quis maior. C. de transac. etiã quod tale sit ita notorium, quod non possit aliqua tergiversatione celari, adhuc talis sententia declaratiua requiritur, quamuis Pa. in. c. cum non ab homine, de iudi. tenuerit contrarium. Voluit etiam Pa. in. c. cum canonum, de cõsti. quod quando bona alicuius sunt ipso iure confiscata, quod talis cum bona conscientia non possit illa retinere, quia statim sunt fisco acquisita, & hoc etiam reprehenditur. infra, hereticus. §. v. Si tamen textus diceret ipsa iure sit priuatus, & quod non requiratur alia sententia declaratiua: sicut fecit Paulus. ij. in extraua. ambitiose, secus esset. Et quando dicitur, quod poena iuris requirit sententiam declaratoriam, intelligitur de poena, quæ actum hominis quantum ad executionem requirit, ut priuatio bonorum, non de poena, quæ hoc non requirit, ut excommunicatio. Ad hoc quod quis inuoluatur prædicta sententia excommunicationis, oportet quod actu interficiat per assassinos aliquem christianum, uel mandet hoc

ASTROLOGIA. ASTVTIA.
fieri, uel patenter receptet, uel defendat, uel occultet.

ASTROLOGIA.

1 Astrologia una est de septem artibus liberalibus, & est uere scientia, neque de se mala, aut prohibita, secundum Pa. in c. ex timore, de forti. Vnde & iura pramiant has scientias exercentes. l. i. ff. de ua. & extraor. cogni. Peccant tamen quandoque homines circa eam. Et primo, si ea, quæ sunt fidei Christianæ habeantur tanquam causis cœlestibus subiecta. Secundo, si de futuris contingentibus certum fiat iudicium. Tertio si actus humani necessario cœlestibus causis subiecti esse credantur: hoc enim esset tollere liberum arbitrium. Et quodlibet horum trium, ex suo genere mortale peccatū est, secundum Caie. ibi, quia hæc tollunt fidem, liberum arbitrium, & gratiam diuinam, legemque, & totam christiano- rum uitam.

2 Si quis dicat corpora cœlestia, & cōstellationes inclinare homines quandoque ad uitia. quandoque ad uirtutes, non errat, dummodo non credat homines cogi, quia uolūtas, quæ est principium humanarum operationum, non subicitur cœlo, ut s. Tho. in pluribus locis dicit.

3 Iudicare etiam de infirmitatibus, sanitatibus, pluuiis, & aliis, quæ ex cœlesti influenza procedere possunt, bonis astrologis permittitur, quamuis sæpe errent, quia ueram astrologiā non habent. His etiam Caie. in summa ibi consentit, & Tho. i. q. cxv. ar. iij. ad. iij. Angelica, quæ dicit astrologiam potius mittere homines in errorem intelligit de diuinatoria, & ea, quæ arte dæmonum habetur, de qua omnia iura per eum allegata debent intelligi, & non de ea, quæ uere est scientia.

ASTVTIA.

Astutia est per simulatas, & dolosas, & fraudulentas uias ad finem aliquem progressus: Ex S. Tho. secunda secundæ. quæst. lv. ar. iij. ideo manifeste est peccatum, prudentiæ oppositum, & secundum subiectam materiam inuenitur mortale, uel ueniale. Si enim nocet notabiliter proximo, inter mortalia computatur, sicut mendacium perniciosum. Si autem non nocet multum, uel nihil, uel officit, uenialis erit, secundum Caie. ibi, in summa. Est et quædā astutia bona, quæ ad bonum finem ordinatur, de qua. i. Cor. xii. cū essem astutus dolo uos cœpi.

AVARITIA.

- 1 **A**varitia secundum quod importat uoluntatem accipien-
di, uel retinendi alienum, est peccatum mortale, nisi ex
imperfectione actus, & hoc modo opponitur iustitie. Secun-
dum autem quod nominat inordinatum appetitum pecu-
niæ, contrariatur liberalitati, & communiter est peccatū ue-
niale. Tamen posset esse tantus, affectus ad acquirendum,
uel retinendum, quod esset mortale, ut si quis propter hoc
postponeret ea, quæ pertinent ad salutem animæ, non curas
transgredi præcepta Dei, & ecclesiæ, & huiusmodi. Ex suo ta-
men genere, mortale non est. ex Cate. ibi, & Tho. secunda
secundæ. q. lxxxiii. ar. iiii. & q. cxviii. ar. iiii.
- 2 In auaritia mortaliter peccatur, furando rem alicuius impor-
tantiæ, uel si esset paruæ importantiæ, tamen magnam iniu-
riam crederet per hoc facere domino rei, ut infra furtum. §. i.
secundo, per rapinam, ex qua sequitur magna proximi iniu-
ria, uel damnum. tertio, si alienum retinet in uito domino, &
posset restituere, & totiens peccat, quotiens deliberat non re-
stituere: ar. in. c. sepe. de restit. spo. infra. restitutio. §. i. quarto,
quando non facit elemosinam in casu, quo tenetur infra ele-
mosina. §. ii. quinto, quando iniusto modo ut per usuram, si-
moniam, meretricium, & c. uel per modum quod est mortale
peccatum lucratur, etiam si quod acquirit sit minimæ quanti-
tatis. sexto, appetendo alienum, ut supra, uoluntate delibera-
ta. Nota regulam, quod quando quis ita appetit diuitias, uel
rem aliam, taliter, quod pro illa esset paratus facere peccatum
unum mortale, tunc mortaliter peccat. Si autem nullo modo
ueller Deum mortaliter offendere, talis appetitus est uenialis.
- 3 Auaritia est uitium capitale, secundum quod multa uitia or-
dinantur ad habendas diuitias, secundum S. Tho. ii. sen. dist.
xxii. q. ii. ar. iiii. cuius species sunt nouæ, ut ponit Philosophus
iiii. Ethic. & Tho. secunda secundæ. q. cxviii. ar. ulti.
- 4 Auaritiæ filiæ secundum Greg. xiii. l. mor. sunt septem, uideli-
cet, proditio, fraus, fallatia, perurium, inquietudo, uiolentia,
& obduratio contra misericordiam. Quando hæ sunt pecca-
ta mortalia, uide in suis titulis, uel per ea quæ supra dicta
sunt, iudica. Sub istis secundum Isid. continentur mendaciū,
falsum testimonium, furtum appetitus turpis lucri, rapacitas,
& inhumanitas. Flura tamen alia ex hoc peccata oriuntur.

F

AVDACIA. AVGVRIVM.

AVDACIA.

Avdacia est passio existens subiectiuæ in irascibili, quæ secundum translationem, & usum hominum, significat uirtutum fortitudinis oppositum per excessum, secundum Tho. secunda secundæ. q. cxxviii. Si talis excessus esset tantus, quod quis paratus esset facere contra præcepta (. Vt supra de auaritia dictum est) esset peccatum mortale, alias, & communiter est ueniale. Et si effectum mortalem faciat, ut si per audaciam quis assumeret ea ardua, quæ sibi totaliter sunt improporcionata, exponendo se periculo magno, &c. mortaliter ageret. Exponere enim se uel aliū periculo magno ut est peccatum mortale quo nihil maius, peccatum mortale est.

AVGVRIVM.

1 **A**vgurium, aruspitium, & auspitium, inter superstitiosas diuinationes computata, Christianæ religioni opponuntur, quibus idolatræ utebantur, & forte adhuc aliqui obseruant.

2 Augures dicuntur, qui diuinant a uocibus auium, seu aliorum animalium, auspices, qui ex inspectione sine expressa demonum inuocatione, aruspices, qui diuinant cum expressa demonum inuocatione per figuras, uel signa, quæ rebus in inanimatis apparent, in uisceribus animalium imolatorum in aris demonum, secundum Thom. secunda secundæ. q. xc. ar. iii. Huiusmodi diuinationes si fiant cum pacto tacito, uel expresso cum demone, ut communiter fit, sunt peccatum mortale, & non licet uti tali arte, ut supra ars. §. i. Si autem hæc fierent sine superstitione, sed secundum quandam animalium naturam, ut quia cantus mergorum notat tempestatem, similiter apparitio delphinorum in mari, non esset peccatum, quia secundum naturales effectus diuinant de futuris, sine pacto cum demone, & superstitione, sed mere ex naturalibus, uel ex longa experientia. Sed quando hæc sunt cum quibusdam obseruantis, quæ ad talem effectum nullam habent uirtutem, potest aduerti, quod sunt peccatum mortale, uel quando homo nimis eis credit, uel nimis timet, putans se cogi ad opera, uel hæc pro lege suorum operum accipit, secundum Caie. ibi & Tho. ubi supra. Tales enim auguriis seruietes, ab ecclesia sunt separandi, in. c. auguriis. xxvi. q. v. Nullus autem separatur ab ecclesia, nisi propter mortale, igitur mortaliter peccant infra; superstitio, per totum. Sors, per totum. Aruspex ab ara dici.

tur, hoc est a uictimis in ara conspiciendis.

AVSTERITAS.

- 1 AVsteritas quandoque accipitur pro uirtute temperantiæ, quandoque pro uitio, quando quis in austeritate excedit medium uel erga seipsum, uel alios, tunc uirtus esse non potest, quia medium excedit.
- 2 Qui enim excedit in austeritate sibi, & aliis, taliter ut natura non possit conseruari, uel ut propter hoc notabilem incurrat infirmitatem scienter, mortaliter peccat, agit enim contra charitatem. Secus quando arbitraretur posse hoc facere, & facit propter bonum finem, licet decipiatur. Secundo peccat prelati, subditis cum austeritate imperas. xlv. dist. c. hoc habet, & contra hos clamat propheta dicens. Et cum austeritate inperabatis illis. Tercio quando sunt austeri in dispensando, & recipiendo ad misericordiam: quia si Deus benignus est, ut quid sacerdos austerus uult apparere? vi. q. vii. c. alligat. Austeritas enim immoderata, nec correctionem inducit, nec salutem. c. disoluendi. xlv. dist.

BALISTA.

BAlistarum ars an liceat, supra. Ars. §. vi. & quomodo prohibetur ibi.

BALNEVM.

- 1 BAlnea intrare pro uoluptate non honesta, & pro luxuria, nunquam licet, quia peccatum est mortale, uel ueniale, pro necessitate autem semper est licitum, etiam diebus festis: in. c. peruenit, de conse. dist. iii. Clericis etiam est permittum pro necessitate, in. c. omnis qui. xxiii. q. i.
- 2 Religiosis etiam Aug. in regula concedit pro necessitate. Non licet uiris intrare balnea cum mulieribus in. c. non oportet, lxxxi. dist. & hoc propter periculum concupiscentiæ, cum propria autem muliere, sine aliorum scandalo non credo prohibitionem tenere, quia cessat ratio peccati. Et dicit ibi gl. quod si uir cum muliere extranea ingrediatur, priuatur donatione propter nuptias, & mulier si cum extraneo ingrediatur, priuatur dote, §. inter culpas. C. de re. pu. l. fi.
- 3 Non licet Christiano balneare se cum iudæo, quia est pœna excommunicationis in iure. xxviii. q. i. c. nullus: neque clerico sub pœna depositionis: ibi in. d. c. & hoc de omni infideli intellige, secundum glo. in. c. omnis. xxiii. q. i.

BANNVM. BAPTISMVS.
An præceptum. d. c. non oportet, sit obligatum iudica iuxta
dicta infra, præceptum. §. vi.

BANNVM.

- 1 Bannitum occidens lege concedente, non liuore uindictæ,
sed tantum zelo iustitiæ, non peccat, quia est in illo casu iu-
stitiæ minister, sicut famuli prætoris: si tamen talis sit ex ra-
tionabili causa bannitus, & tale statutum si fiat, quod impu-
ne banniti possint occidi, etiam cum aliquo premio, ualet, se-
cundum Pa. de consue. c. fi. in. ii. glo. in fi. Tales enim sunt ho-
stes ciuitatis. Idem dic quando statutum, uel consuetudo dat
facultatem consanguineis uindicandi mortem suorum con-
sanguineorum, secundum Io. an. in addi. Spec. in ti. de constitu.
Intellige ut hoc faciant sicut ministri legis, & zelo iustitiæ. Se-
cus autem quando lex non concedit, sed permittit non pu-
niendo, sicut permittit meretrices: tunc non licet, sine morta-
li occidere. Nec etiam licet prædictos bannitos extra terminos
illius potestatis occidere, secundum Archi. flo. infra, Homici-
dium. §. ii.
- 2 Banniens iniustæ aliquem, de amissis, & damno secutis, ex
iniusto banno satisfacere tenetur, ultra mortale, secundum Inn.
in. c. fi. de his quæ ui. me. ca. fi. Causam enim damni attulit in-
iustæ. Bannum enim fuit occasio amissionis rerum suarum,
nec metus fuit uanum, sed talis, qui poterat in constantem
uirum cadere.

BAPTISMVS.

- 1 Baptismus Io. Baptistæ non erat sacramentum, nec confere-
bat gratiam, sed tantum disponebat homines, & erat figu-
ra baptismi Christi: Tho. iii. parte. q. lxx. ar. i. & omnes, qui fue-
rant baptizati baptismo Io. tenebantur baptizari baptismo
Christi: Tho. iii. parte. q. xxxviii. & iiii. sen. dist. ii. q. ii. ar. ii. con-
tra magistrum.
- 2 Baptismus secundum Thom. iii. parte. q. lxvi. ar. i. est ablutio
corporis exterior facta sub præscripta forma uerborum, adde-
cum intentione baptizandi & c. hæc enim tria, de substantia
huius sacramenti sunt.
- 3 Ad baptismum cœperunt homines obligari post Christi pas-
sionem, & resurrectionem, secundum Tho. iii. parte supra, quia
per baptismum cōfiguramur passioni, & resurrectioni Christi,
inquantum morimur peccato, & resurgimus ad nouitatem:

uitæ spiritualis.

- 4 Baptismi forma est hæc. Ego te baptizo in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Aliqui addunt, amen, in. c. 1. de bap. & Tho. iij. parte. q. lxxvj. ar. v. Ly ego, non est de substantia huius formæ, secundum Tho. ibi supra, sed ponitur ad maiorem expressionem. Concor. Inno. in. d. c. j. Si enim esset de substantia, Græci, qui non ponunt, non baptizarent, & tamen uere baptizant, cuius signum est, quia quando ad Romanam ecclesiam reuertuntur, non baptizantur de nouo. peccant tamen latini dimittentes Ly ego, secundum Pe. de pa. quia faciunt contra ecclesiæ præceptum. Ad hoc est tex. in. c. retulerunt, de con. dist. iij. ideo si dimittatur tenet baptismus, ut dicit glo. in. c. multi, de con. dist. iij.
- 5 Hoc uerbum baptizo, est de substantia, & sine illo non esset baptismus: S. Tho. ubi supra, & secundum decreta. Alexā. loco cuius græci dicunt baptizetur. Item ly te, est de substantia, secundum Tho. ibi, & Pe. de pa. & dictam decretalem. Si tamen loco te, poneretur nomen proprium, ut dicendo ego baptizo Petrum, Tab. dicit se credere quod ualeret, quāuis peccaret, cū & græci ponāt nomen propriū, dicēdo, baptizetur Petrus, &c.
- 6 Expressio personarum trinitatis, est de substantia formæ, secundum Tho. ubi supra, quia baptismus a sancta trinitate primo efficaciam habet, & sic habet determinatio ecclesiæ, in. c. in synodo angelorum, de con. dist. iij. Ita ut, qui unam tantū personam, uel duas nominaret, nihil efficeret, nisi hoc ex instinctu spiritus sancti faceret, ut dicit S. Tho. & ut in primitiua ecclesia, factum esse legimus, Act. viij. Sic enim instituit Christus, Matth. ultimo.
- 7 Baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritui sancto. &c. Hoc tenet Pe. de pa. qui dicit Io. gl. errasse, in. c. a quodam, de con. dist. iij. Neque etiam ualet, si quis dicat, In nomine trinitatis, nisi exprimat personas, secundum communiter doc.
- 8 Ly amen, non est de substantia, neque de præcepto, ita ut qui non dicit peccet, nisi forte ubi particularis consuetudo hoc haberet, secundum Pe. de pa. ly in, & ly &, ut dicunt quidam sunt de substantia, quāuis loco ly &, posset ponique, secundū Inno. in. c. j. de baptis. alias si dimittantur non erit baptizatus.
- 9 Non licet mutare formam baptismi, neque aliorum sacramentorum, quia si non licet mutare materiam, multo minus for-

BAPTISMVS.

nam, quæ principalior est in sacramentis, secundum Tho. supra, intellige in his quæ sunt de essentia formæ & nisi ex instinctu spiritus sancti. Si autem aliquid pertinet ad formam ex determinatione ecclesiæ, & id dimittatur, perficitur quidē sacramentum, licet peccatum incurrat.

- 10 Quilibet siue catholicus, siue hæreticus, uel infidelis baptizans, si seruat ea, quæ sunt de essentia formæ, & materia huius sacramenti, & intendat facere quod facit ecclesia, siue addat, siue minuat, uere baptizat, etiam si intenderet inducere errorem, secundum Pe. de pa. ubi supra: sicut græci uere consecrant in fermentato, & tamen errorem inducunt, dicentes non posse confici nisi in fermentato. Si tamen intenderet mutare formam ecclesiæ, & sic induceret errorem, nil faceret, quia non intenderet facere, quod facit ecclesia, secundum Tho. iii. sen. dist. vj. in expositione literæ.
- 11 Græci baptizant sub hac forma, uidelicet. Baptizetur N. in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, & tenetur communiter apud doc. quod tales sunt uere baptizati, & sic ecclesia habet, quia sic baptizati non amplius rebaptizantur, ut supra dictum est. §. iij. & si latinus baptizaret modo græcorum, credo quod baptismus teneret, licet mortaliter peccaret, peruertendo ritum ecclesiæ, sicut si in fermentato consecrare. t. Quidam tamen dicunt, quod talis non esset baptizatus, quod tamen non uideatur uerum, quia seruantur ea, quæ sunt de essentia huius sacramenti, quo ad formam, & materiam, aliter neque græci uere baptizarent.
- 21 Qui dicit ego baptizo uos, quando simul plures baptizantur, propter magnam necessitatem, sicut tempore apostolorum, efficit baptismum, nec peccat: cessante autem necessitate, peccaret, licet uere baptizaret, quia dicendo uos, non mutatur forma, quo ad significatum. Vos enim significat te, & te, secus quando mutaret ego, in nos dicendo nos baptizamus, quia nihil faceret, & peccaret. Non enim ego, significat idem quod nos. Si tamen cum quis dicit nos, non intendit significare plures baptizantes, sed hoc dicit secundum consuetum modum, quo magni uiri utuntur ob grauitatem. Similiter dicendo baptizamus uos. ob reuerentiam personæ, intendens unam personam, & non plures, licet peccaret, tamen efficeret sacramentum, quia non uariatur significatio. Hæc secundum Pe. de pa.

iiiij. dist. iij. q. j. ar. iij. Secus autem esset, quando per ly nos intelligeret plures baptizantes exprimere, secundum eundem Pe-

- 13 Si plures simul immergerent, ita quod quilibet diceret, ego te baptizo, &c. esset baptizatus, licet peccarent non seruantes ritum ecclesiæ, nec essent puniendi tanquam iterantes baptismum, nisi hoc intenderent, quia eadem actio potest a pluribus exerceri. Si autem dicant nos baptizamus te, non erat baptizatus, quia non seruatur forma, quando non remanet idem significatum: ex S. Tho. iij. sen. dist. vj. q. ij. ar. j. ql. j. ad. iij. Ex hoc patet, quod S. Tho. non est oppositus Pe. de pa. qui dicit, quod dicendo nos, efficitur baptizatus: quia Petrus loquitur, quando unus baptizat, S. Tho. loquitur, quando plures baptizant. Non potest etiam baptizans mutare nomina personarum dicendo, in nomine genitoris, geniti, & spirati, uel dicendo, in nominibus patris &c. secundum Tho. ibi supra.

- 14 Baptizans, & corrupte uerba proferens ex industria, non uidetur intendere facere quod facit ecclesia, & consequenter non uidetur baptizare. Vel hæc profert ex ignorantia, uel ex linguæ defectu, & tunc si est tanta corruptio, quod auferat locutionis sensum, non baptizat, si autem remanet, erit baptizatus, & hoc est maxime signum quod sensus non mutetur, si corruptio non sit in principio dictionis, sed in fine, secundum Tho. Et dicit Pe. de pa. quod qui nescit, uel non potest bene, proferre uerba absteineat, nisi in necessitatis articulo. Melius enim est non facere, quam male facere.

- 15 Baptismus, & alia sacramenta, in omni lingua, & omni uoce, dummodo remaneant principalia significata cōfici possunt. Vnusquisque ergo linguam suam seruet, & usum uerborum, ut nec uetula in latino, nec latinus in græco, nec e contra, nec Italus in alamanico, ne errēt, baptizēt, secū. Pe. de pa. ubi supra.

- 16 Baptizans, & diminuēs aliquid, quod est de forma substantiali, secundum Pa. in. c. i. de bap. nil facit, ut dictum est supra. Addens autem aliquid contrarium formæ, uel intendens per addita mutare ritum ecclesiæ, nil facit, quia non intendit facere, quod facit ecclesia. Secus addendo aliqua, uel propter deuotionem, uel alio respectu: ex S. Tho. iij. sen. d. iij. Quippe seruantur substantialia huius sacramenti.

- 17 Si puer moritur antequam compleatur forma uerborum, ut postquam dixit sacerdos, ego te baptizo in nomine patris,

BAPTISMVS.

- summus sacerdos supplet, & censetur baptizatus, potestque in sacro sepeliri. Tho. supra. Et quando occurrit dubium an sit baptizatus uere, potest sub conditione baptizari, dicendo si non es baptizatus, &c.
- 18 Si ordo, uel aliquid circa uerba mutetur, quod non mutet significationem, uel uerborum integritatem, erit uere baptizatus, ut dicendo: In nomine patris, & filii, & spiritus sancti, ego te baptizo, uel aliter.
- 19 Si autem fiat tanta interruptio, ut intercipiatur baptizantis intentio, tunc non erit una forma, & ideo utraque per se erit imperfecta, nec sufficit ad baptismum, ut si dicat baptizans, ego te baptizo, & post interponatur longa historia, qua finita, postmodum dicat, In nomine patris, & fi. &c. Si autem fiat parua interruptio, uerbi non corruptentis formam, ut si dicat in nomine patris, omnipotentis, uel silentium teneat, & sequantur alia uerba, uel si tu scis interueniat, uel huiusmodi, quod intentionem non discontinuet, tunc erit unitas formae ab unitate intentionis. Hæc ex Tho. iiii. sen. supra, Pe. de pa. dicit, quod si fiat tanta interruptio, quod non solum actualis, sed etiam habitualis interrumpatur intentio nil fiet, secus quando tantum actualis interrumpitur.
- 20 Prolatio uerborum est necessaria, & sine ea nil efficitur, in. c. detrahe. i. q. ij. ideo mutus baptizare non posset.
- 21 Baptismi materia est aqua naturalis, quæ ueram aquæ speciem retinet: ideo si esset ita corrupta, uel mixta, quod ueram speciem aquæ non haberet, non esset conueniens materia, secus si non amisit speciem, ut quia est calida, frigida, turbida, uel clara, maris, fontis, fluminis, cisternæ, ex lisciuo, aqua balnearum, ex brodio, nisi adeo esset spissum, ut aqua non appareret. Si tantum eo stillat aqua, sicut ex luto, potest fieri baptizatus. Et signum quod aqua amiserit speciem, ex permissione, est, quando amisit debitam raritatem, & eam non habet actu, uel potentia. Nam glacies, & nix, licet non habeant raritatem in actu, habent tantum in potentia, quia possunt liquefieri, & sic uere sunt aqua. Tho. ubi supra.
- 22 Baptismus debet fieri cum crismate nouo. scilicet anni, nisi urgente necessitate, & sacerdos contrarium faciens punitur, ut in. c. si quis, de con. d. iiii. & idem dic de confirmatione. c. quoniam, de sen. ex. l. vj.

- 23** Cum aqua rosata, uel de alijs rebus per lambicum resoluta, uel alchimica, urina, salua, sudore, aqua sanguini supernatante, non potest fieri baptismus: quia ueram aquæ speciē non habent, secundum Tho. supra, & Pe. de Pa.
- 24** Ex aqua pluuiali, resoluta ex nubibus, ex rore, ex aqua resoluta, ex niue, grandine, glacie, & pruina, licet baptizare, non autem, ex niue, grandine, glacie, & pruina, secundum Pe. de pa. supra. De aqua ex sale resoluta, secundum Angelicam in uer. baptis. ij. non licet: nisi ad dulcedinem reduceretur, tamen hæc ratio non ualet, quia dulce, & amarum, non mutat speciem aquæ, cum aqua maris sit amara, & ex aqua fiat sal, & ex sale aqua, sicut glacies fit ex aqua, & iterum aqua ex glacie. Hoc tamen habet dubitationem, ideo si fieret baptismus cum ea, crederem tenere, propter rationem dictam. Consulem tamen, ne quis faceret, nisi in articulo necessitatis.
- 25** Baptismus potest fieri per trinam immersionem in aqua, & per unam tantum. Potest etiam fieri, & per immersionem, & per effusionem, & asperisionem, peccaret tamen, qui baptizando non seruaret ritum suæ matricis ecclesiæ, non Metropolitanæ, uel Romanæ, nisi urgente necessitate, ut quia aqua est pauca, ut non possit fieri immersio, uel propter pueri debilitatem, uel baptizantis, & huiusmodi. Vbi est consuetudo immersionis, non fiat asperio, &c. ut in. c. de trina, de cō. d. iiii. Tho. iij. par. q. lxxvj. ar. vij. communior tantum & conuenientior est per immersionem ritus.
- 26** Si baptizans trinam immersionem intendit, & in prima puer moriatur, non est baptizatus, secundum Tho. ubi supra, & baptizans est irregularis, secundum Pe. de pa. quia uidetur esse causa mortis. Si uero unam tantum intendit, prolatis uerbis in prima immersione, est baptizatus, secundum Tho. supra.
- 27** Nō est necesse totum corpus baptizandi immergere, uel abluere, uel aspergere, sed caput sufficit, quod est pars principalis, secundum Tho. iiii. sen. d. iij. & prolatio uerborum quæ simul debet fieri cum ablutione, sufficit quod incipiat a baptizante antequam finiatur ablutio, & contra, secundum Sco. & Ric. in 4. sen.
- 28** Nullus in utero matris existens debet baptizari, ut in. c. qui in matris, de con. d. iiii. natus tamē ex utero, si caput emisit, & periculum mortis immineat, aspergi debet aqua, & a

BAPTISMVS.

quocūque baptizari, & si seruata fuit debita forma, natus ex utero non est amplius baptizandus. Si uero manum, uel pedem emisit, illa pars aspergatur aqua, cum uerbis baptisimi, & sic Deo committatur. Si tamen natus uixerit, est iterum baptizandus cū conditione, quia talis communiter a doc. non reputatur baptizatus. hæc secundum Tho. iij. parte. q. lxxviii. Apostoli tamen aspergendo baptizabant, in qua aspersione, clarum est, quod non omnes in capite ab aqua tangebantur, sed in aliqua alia parte corporis. Ad hoc dicit Pe. de pa. quod dominus supplebat, uel ex Dei dispensatione erat, sicut quod in nomine Christi baptizarent. Et si appareret cum pelle secundina, sic etiam debet baptizari.

29 Mater uiua nullo modo debet scindi, ut puer extrahatur, & baptizetur, etiam si illum moriturum sine baptismo constaret, secundum Tho. iij. par. supra, etiam si mater esset damnata ad mortem: tūc in illo casu, executio debet differri usque post partum. ff. de pæ. l. prægnantis. sed mortua matre prægnante corpus eius non debet sepelli, donec puer extrahatur eam scindendo, secundum Pe. de pa. & Ar. flo.

30 Proliciens puerum morti propinquum de ponte in flumen, uel in puteum, & dicens uerba, intendensque baptizare. secundum Pe. de pa. iiii. d. vj. q. j. ar. ij. non erit baptizatus. oportet enim quod baptizans, aliquo modo attingat baptizatum. Si uero cum fune in canistro eum deponat immergendo, & eleuando puerum de aqua cum uerbis, & intentione, erit baptizatus, secundum eundem Pe. de pa. non enim est necessarium, quod immediate baptizans tangat baptizandum. Idem tenet Ric. Et in tali casu deberet uestem deponere in aquam, & cum illa extrahere aquam, & cum illa aqua postmodum de ueste expressa, baptizare, ut dicit Pe. de pa. ibi.

31 Solennitates quæ solent fieri secundum consuetudines ecclesiarum non requiruntur de necessitate, tamen dimittens eas nisi articulo necessitatis, mortaliter peccat. Quilibet. n. debet ritum suæ ecclesiæ seruare. Et secundum Pa. in. c. non ut, supradicto solennitates dimissæ, debent suppleri si supuiuat.

32 Adultus non potest constituere procuratorem, qui pro eo respōdeat, sicut pro paruulis fit. c. nō pro paruulis: de cō. d. iiii.

33 Si dubitatur de aliquo an sit baptizatus, & sit dubium iuris propter diuersitatem opinionum, uel dubium facti, quia

inuenitur in nemore, uel ad hostium alicuius, tunc est sic baptizandus. Si tu non es baptizatus, ego te baptizo, &c. Ex alio autem dubio non debet de nouo baptizari, secundum Tho. iiii. sen. d. vi. ar. j. ql. i. intellige secundum Pe. de pa. & Ar. fl. iij. parte ti. xiiij. c. xiiij. si omnia quæ sunt de substantia concurrunt. Si autem esset probabile dubium, quod non fuissent ea, quæ sunt de substantia, ut quia uetula nesciuit bene proferre uerba, potest sub conditione dicta baptizari.

34 Pannus, quo ligantur frontes confirmatorum, & uestis, quæ ponitur in capite baptizati, possunt iterum summi ad idem officium. c. si quis noluerit, de con. d. 4.

35 Pueri sunt statim baptizandi secundum ritum propriæ ecclesiæ, maxime propter periculum mortis, ut in. c. uenerabilis, de con. d. iij. ideo à peccato non excusantur differentes, neque qui primo pueros baptizari faciunt in domo sine solennitate, extra necessitatis casum, sed propter maiorem pompam, uel expectationem compatrium. Non enim hoc est sufficiens causa, & illi uere non efficiuntur compadres, quia iam erat puer baptizatus. ut dicit Ang. uer. bap. iij. Ex quo potest elici, quod non oritur inter eos spiritualis affinitas, matrimonium impediens.

36 Adulti si mortis periculum immineat, sunt statim baptizandi, fide prius eis exposita. c. ne quid absit, de con. d. iij. Si uero periculum non imminet, per menses. viij. debent cathetizari. i. instrui, uel tempore arbitrario, & sic intellige. c. iudæi, & se. de con. d. iij. & proprium tempus baptismi istorum est pascha, & pentecostem, ut in. c. cathetisinus, de con. d. iij. Et his consentit. Th. iij. par. supra. Possunt etiam alijs temporibus baptizari, postquam sunt bene instructi, & probati in stabilitate. Cessat enim ratio differeudi.

37 Non requiritur de necessitate in baptismo; quod sit aliquis leuans. i. patrinus, sed de bene esse est secundum Tho. iij. par. q. lxxvij. ar. vi. quia paruuli de nouo uenientes ad fidem, indigent instructore in spiritualibus, & ad hoc tenentur compadres, quando puer alium instructorem non haberet.

38 Quamuis non baptizatus possit baptizare, non tantum leuare baptizatum, ut fuit declaratum in concilio Maguntino, quia persona leuans non est necessaria, sicut baptizans.

39 Pater, & mater carnales, non possunt leuare filium. Abbas,

BAPTISMVS.

monachus, uel religiosus, non debent tenere ad baptismum, ut in. c. non licet, e. l. i. de con. dist. iij. tamen si tenent sunt compadres. Et ne sit confusio, debet esse tantum unus principalis leuans. c. de cathetismo, de co. dist. 4 alij autem possunt esse coadiutores: sed de consuetudine non seruatur. infra. matri monium. §. x.

- 40 Minister baptismi est sacerdos parochialis, secundum Tho. iij. par. q. lxvii. ar. i. ii. iij. & v. nec alius sine eius, uel episcopi licentia, cessante articulo necessitatis, debet baptizare: qui proprius sacerdos, & presente episcopo, potest baptizare, & etiam ipse episcopus, propter excellentiam, & sacerdos non proprius baptizans extra articulum necessitatis, est irregularis. c. i. de cle. non or. mi. sed in necessitate quilibet homo sciens, & potens proferre uerba, potest baptizare, ut supra diximus, etiam mulier, quod sine necessitate si baptizant, efficiunt quidem, sed mortaliter peccant.
- 41 Solennitates, quae fiunt in baptismo, nullus siue in necessitate, siue extra, debet facere, nisi sit proprius sacerdos, uel episcopus, uel de eorum licentia.
- 42 Presente proprio sacerdote etiam in necessitate, nullus alius debet baptizare, nec presente sacerdote, non sacerdos, nec presente diacono, non diaconum, nec presente subdiacono, non sub diaconus, nec presente clerico, non clericus, nec presente fidei infidelis, nec presente uiro foemina: si tamen ille, cui incumbit uult: & scit baptizare, & potest, alias succedens ordine dicto potest baptizare. haec ex San. Tho. supra, & c. in necessitate, & multis. c. alijs de con. d. iij.
- 43 Nullus seipsum baptizare potest. c. debitum, de bap. dicit tamen Tho. in. iij. sen. dist. v. quod Inn. iij. in quadam decretali, dicit, quod quidam iudeus seipsum in aquam immerfit dicens. Ego baptizo me in nomine, & c. si discessisset, ad patriam euolasset. quod intelligendum est ex ui contritionis, ex qua hoc procedere uidebatur, uel etiam baptismi in uoto, An plures possint baptizare eundem, dictum est supra §. xij.
- 44 Malus minister baptizans secundum Tho. iij. sen. dist. v. q. ij. ar. ij. confert sacramentum, & rem sacramenti, quia bonitas ministri, non est de substantia baptismi, & gratia, & character, causatur ex opere operato. Peccat tamen minister existens in mortali, si sollemniter, uel sine necessitate baptizet, nec est per

plexus, quando ex officio sibi incumbit, quia potest conteri, & post baptizare.

45 Extra casum necessitatis accipiens baptismum à præciso ab ecclesia, peccat. Si uero non sit præcisus, potest recipendummodo non inducat eum ad baptizandum: ex San. Tho. supra.

46 Si sacerdos non uult sine pecunia baptizare, ipse qui offert, puerum potius baptizet, si alium clericum non habet, quam pecuniam det sacerdoti simoniace, quia mortaliter peccaret. Aquam tamen pro baptismo potest emere, si aliter habere non potest. Si uero baptizandus sit adultus, non debet dare pecuniā, sed sufficit quod petat baptismū, quia baptizatur baptismo flāminis: ex S. Tho. iiii. sen dist. v. q. ii. ar. ij. q. v. ad. ij. quidam tamen dicunt, quod hoc non est simoniam committere, sed uexationem suam redimere: sed primum melius uidetur, quia non dicitur quis redimere uexationē eius. cuius non est in possessione: infra, simonia. §. xxix. Caie. nihilominus, secunda, secunda. q. c. ar. ij. tenet quod quando infans est baptizandus, & renuente sacerdote sine pecunia baptizare, non apparet aliud remedium, quo puer possit baptizari, licet tum est dare pecuniam sacerdoti, ut baptizet, non emēdo sacramentum, sed pueri uexationem redimendo, & hanc uiam ipse Caie. approbat pro meliori, quam etiam sequitur Pa. in. c. cum in ecclesiā. de simo. & sic esse teneo rationabiliter: licet alij uideantur tenere oppositum, sed non omnes.

47 Baptizare non potest dæmon, quia hæc dispensatio est commissa homini, & non angelo, secundum Tho. supra. Tamē si certum esset bonum angelum aliquem baptizasse, præsumendum esset, quod ex diuina commissione hoc fecisset, & sic esset baptizatus.

48 Intentio, faciendi quod facit ecclesia in baptizante, de necessitate requiritur, nec est necessariū quod sit actualis, sed sufficit quod prius, hoc intenderet. Ideo qui non est rationis compos, ut ebrius, furiosus, lunaticus, stultus & huiusmodi, non possunt, baptizare, nisi quando habent lucida interual-

49a. S. Tho. supra.

Baptizans ludēdo, intendens tamē facere quod facit ecclesia, sicut dicitur Athanasium fecisse, uere baptizat, & sic fuit iudicium ab Alexā. episcopo: ex S. Tho. supra, in expositione literæ.

BAPTISMVS.

- §0. Si quis baptizaret sine intentione faciendi quòd facit ecclesia, si talis baptizatus est adultus, est securus de salute, quia bonum propositum eum saluat, nesciens intentionem baptizantis, si est puer credendum est, quòd Deus suppleat, secundum opinionem quam recitat Tho. in. iij. sen. supra, & in. iij. par. uidetur eam improbare. Tab. tamen tenet hoc pro meliori, & si constaret postmodum de intentione baptizantis, deberet puer iterum sub conditione baptizari, quia intentio ut diximus necessaria est.
- §1. Recta intentio non est necessaria, dummodo intendat baptizans conferre sacramentum, secundum Tho. supra, & Pa. in c. si. de bapt. Similiter non requiritur bonitas, neque fides, ut ex prædictis patet, & ex Tho. iij. sen. dist. vj.
- §2. Credens baptizare Socra. & baptizat Ioan. uere baptizat, secundum Tho. iij. sen. dist. xxx. q. i. ar. i. ad. iij. quia caracter baptismalis non causatur ex intentione baptizantis directe, sed ex elemento materiali exterius adhibito, intentio autem operatur, ut dirigens elementum materiale solum ad effectum proprium.
- §3. Quando baptizatur monstrum, si clare apparet quòd sint duæ animæ, quia sunt duo capita & duo pectora, &c. baptizentur sigillatim unus post alium. Si uero non potest decerni, primo baptizetur unus determinate, uidelicet, hic, uel hic, & non uage, post alius sub conditione, s. Tho. in quol.
- §4. Omnes tenentur baptizari, quia sine baptismo salus nō est, etiam quòd essent in utero sanctificati, quia per baptismum accipiunt caracterem, quo Christo figurantur, quem per sanctificationem non habent, Tho. iij. par. q. 68. ar. i.
- §5. Baptizandi non sunt, persistentes in mortali uoluntarie, quia Christo sic incorporari non possunt, si tamen baptizentur, recipiunt caracterem alijs concurrentibus, secundum Tho. supra, non autem recipiunt gratiam, sed recedente fictione, & uoluntate peccandi, baptismus incipit habere effectum suum. ita quòd peccata præcedentia baptismum delentur, quo ad culpam, & poenam sequentia uero, tantum quo ad culpam mediante contritione. Tho. iij. parte, supra. lxix. q.
- §6. Peccatoribus baptizatis nulla poenitentia satisfactoria est imponenda, hoc enim esset iniuriam facere passioni, & morti Christi, quasi ipsa non esset sufficiens ad satisfactionē: Tho.

iii. par. q. lxxviii. ar. v. iniungendum tamen eis est, ut male ablata restituant si habent, quia tenentur cessare à peccato, & læsum placare, & tenentur conteri de mortalibus si habent, non autem confiteri, quia primum sacramentum est baptismus, Tho. supra. ar. vj.

57 In habentibus rationis usum baptizandis, requiritur intentio recipiendi sacramentum, aliter non recipiunt, & quando clare sciretur, non essent baptizandi, non autem in pueris: Tho. ibi. ar. 7. Nec est necessaria fides ad recipiendum characterem, quamuis sit necessaria ad recipiendum gratiam. In pueris autem sufficit intentio parentum, seu fides communis ecclesiæ. Tho. supra. ar. viii.

58 Pueri infidelium inuitis parentibus baptizari non debet, quia est contra ius naturale, si non habent usum rationis. Si tamen baptizentur, secundum Thom. sunt baptizati. iij. parte quæsti. lxxviii. ar. x. & quod hæc sit opinio Tho. Caie. ibi expresse dicit, quod. S. Tho. hoc supponit, & ad hoc multum facit autoritas Aug. quam adducit Tho. ibi. iij. parte, supra. dicentis, quod uoluntas patrum. s. iudeorum non nocet filiis. Pe. de pa. iij. sen. dist. iij. q. iij. ar. ul. dicit quod non debet baptizari, propter rationes. S. Tho. & quod si baptizentur, non sunt baptizati affirmat, quia non adest consensus parentum. Angelica, uerbo baptismus. xj. q. ij. & xii. post Sco. dicit, quod possunt baptizari & tenet, quod debent baptizari, quia possunt uendi, ergo à fortiori baptizari, hoc argumentum, & alia, Soluit Caie. in. iij. parte. qu. supra. Hæc opinio est contra communem usum ecclesiæ, quem in sacramentis debemus sequi. Opinio ergo. S. Th. uerior est & securior, & ideo sequenda. Si tamen unus parentum consentiret, possent baptizari, uel alter eorum si ueniret ad fidem, dari deberet eidem filius, secundum Tho. iij. sen. dist. xxxix. q. i. ar. iij. ad. iiii. Si uero dicti pueri iam incipiunt habere rationis usum, & cōsenserint, baptizari possunt inuitis parentibus. Tam enim incipiunt esse sui iuris quantum ad ea, quæ ad diuinum ius pertinent, & & possunt persuasionem induci ad fidem, non coactione, secundum Tho. iij. par. supra.

59 Furiosi, & amentes à natiuitate, qui nunquam habuerunt rationis usu, neque lucida interualla, sunt baptizandi sicut pueri in fide ecclesiæ. Amentes uero, qui prius sanæ mentis fuerant

BAPTISMVS.

runt, si quando sanæ mentis erant constat eos habuisse uoluntatem ad baptismum, superueniente amentia, uel furia, sunt baptizandi, etiam inuiti. Secus si dum essent sanæ mentis, nullum signū apparuit in eis ad baptismum. Si uero fuerunt amentes etiam a natiuitate, tantum aliqua habent lucida interualla, debent quando habent lucida interualla baptizari, si petunt, & etiam constituti in amentia, si tamē prius uoluerunt baptizari. Melius tamen est, ut expectetur lucidum interuallum, nisi mortis periculum immineat, ut deuotius sacramentum recipiant. Idem dic de dormientibus secundum Tho. supra.

60 Quum omnino coacte quis baptizatur interiori uoluntate renitente, non est baptizatus, qui autem coacte conditionaliter baptizari uult: ut scilicet mortem fugiat, non tamen sponte recipit, est baptizatus, si intendit recipere sacramentum, licet non recipiat gratiam, & cogendus est seruare fidē, ut in. c. maiores, de bap. & secundum Arc. flo.

61 Baptismus secundum Tho. iii. par. q. lxxix. ar. i. & iii. sen. supra. quantum est de se, tollit omnem culpam originalem, mortalem, & ueniamalem, & omnem pœnam debitam solui in purgatorio, uel in inferno. c. regeneratē, de con. d. iiii. quāuis quandoque culpa uenialis post baptismū remaneat, mortali sublata culpa, propter in dispositionem recipientis. Non tamen tollit pœnam quæ debetur in foro exteriori, secundū Tho. Et dicit Pe. de pa. quod non tollit suspendium à fure, nec pœnam ecclesiasticam, ut irregularitatem, quæ ex bigamia contrahitur, sed illam, quæ sequitur homicidium, secundum ueriores opinionem. c. si quis uiduā. d. 50. gl. tamen, in. c. deinde. d. xxvi. uidetur dicere, quod tantum tollit illam, quæ sequitur homicidium cum peccato: infra Bigamia. §. viii. Irregularitas. §. lxxxvii. Ex his sequitur, quod quis accusari possit in iudicio de his, quæ ante baptismum fecit, secundum Pa. in. c. de his: de accu.

62 Baptismus delet infamiam, in. c. sine penitentia, de con. dist. iiii. ibi gl. quia per baptismum tollitur peccata, & consequenter, quæ ex peccatis in quantum peccata, consequuntur, & quia infamia sequitur peccatum sub ratione peccati, ideo tollitur, secus de irregularitate, ut supra est dictum. §. lxxi. Multos alios effectus efficit baptismus, nam caracterē imprimit,

BELLVM.

gratiam confert, nili sit ob ex impediens, & potestatem confert homini, ad alia sacramenta recipienda.

B E L L V M .

- 1 **B**ellum iustum dicitur, quando adiunt hæc tria, uidelicet auctoritas principis, de qua. xxiii. q. i. c. culpatur, iusta causa bellandi, de qua, in. c. dominus noster. xxiii. q. ii. & recta intentio bellantium, de qua, in. d. c. culpatur. Nomine principis, intellige Papam, Imperatorem, Regem, dominum liberum superiorem non habens. xxiii. q. j. c. j. & secundum Inn. in. c. olim, el. ij. de rest. spol. Rex Franciæ, Hispaniæ, & similes, superiores non recognoscunt Quantum uero ad bellandum resistendo impugnantibus, non requiritur dicta auctoritas, secundum Arch. flo. ii. j. parte. ti. iij. c. ulti. quia de iure naturali, licet uim ui repellere a se, & a socijs cum moderamine inculpatae tutelæ, & incontinenti. in. c. significasti, el. ij. de homi.
- 2 **Q**uo ad causam Tho. secunda secunda. q. xl. tunc dicitur iusta, quando ulciscuntur iniuriæ, quas populus, uel ciuitas uindicare neglexerit, ut in. d. c. dominus noster, si sint contumaces, uel rebelles ecclesiæ, uel Imperio, si quis defendit se, uel suos, uel paternas leges. c. si nulla. xxiii. q. viij. defensio Regni, uel acquilitio sui iuris, quando non habet superiorem, a quo ius habere possit: infra, irregularitas. §. xxxv.
- 3 **Q**uo ad rectam intentionem dicitur, quia tunc recta est, quando intenditur ut promoueatur bonum uel ut malum uitetur, secundum Arch. flo. supra & non ex odio, uel liuore uindictæ, sed zelo iustitiæ, & deficientibus his, uel uno ex his tribus, bellum dicitur iniustum, & ex propria ratione est peccatum mortale.
- 4 **S**i bellum est iustum, nullum peccatum est militi scienti, ferre opem. Si uero certum non est quod sit iustum, iubente domino non peccant subditi bellari, obedientia enim eos excusat, neque tenentur discutere, an sit iustum, uel non, dummodo non credant firmiter esse iniustum, tunc enim contra conscientiam agerent, & sic peccarent, sicut si constaret esse iniustum bellum, quia tunc non tenentur obedire. Non subditi autem, & extranei, qui ante bellum non erant confederati cum principe, si audito bello ueniunt pro stipendio, & nesciunt an sit iustum uel iniustum, nec curant scire, manifeste sunt in statu damnationis. Secus si subditi essent iussi, ut dictum est, ex

G

B E L L U M .

Caie. quamprimum tamen certi sunt , quòd bellum est iniustum, tenentur recedere, & quæ sic acquireret, non essent sua, c. qui culpatur. xxij. q. j.

- 5 Clericis prohibetur bellare. c. clerici. xxij. q. viii. tum propter inquietudinem : tum propter contemplationis impedimentum, tum quia eis non competit sanguinis effusio. Possunt tamen assistere iuste bellantibus, ut eis de rebus spiritualibus subueniant. c. quòd ortatu. xxij. q. viij. infra, irregularitas. §. xx. & lviij. Licet prælatis ecclesiasticis ob defensionem rerum ecclesiæ, uel fidei, inuocare auxilium seculare, contra uiolentos hortari tales, non ut occidant, uel mutilent, seu uulneret, sed ut fidem, patriam, uel ecclesiam liberent, uel terram ab infidelibus occupatam ad Christum reducant. Et quauis in huiusmodi bellis homines occidantur, eis non imputatur, immo se non opposcentes malefacerent, ut in. c. de occidendis. xxiii. q. v. infra, Irregularitas. §. lv.
- 6 In bello iusto licet uti insidijs, non in dicendo falsum, uel nõ seruando promissum, (hæc enim nunquam licent) sed occultando inimicis consilia, tractatus, simulando fugam, abundantiam, & similia: hæc enim iustitiæ non repugnant, secundum Tho. secunda secundæ. q. xl. ar. iii.
- 7 Diebus festis, & prohibitis in iure, in. c. treguas, de treg. & pace, bellari non licet sine necessitate, cessante uero necessitate bellandi, si quis bellatur in prædictis diebus, peccat, sed non mortaliter, secundum Caie. ibi in summa, nisi propter hoc diuina omitteret, ut missam, quia hoc seruile opus non est, sicut nec corizatio, ut dicit Caie. secunda secundæ. supra. ar. ult. Nec tempore treguæ conuentionalis, pugnare licet inuadendo: ar. c. Si nulla. xxiii. q. viii. & c. i. de treg. Et credo mortaliter peccare, qui contra hanc fidem datam, frangit treguam, alia parte seruante.
- 8 Capta uiolenter ab hostibus in bello iusto, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxvi. ar. viii. ad. i. sunt capientium, nec tenentur restituere, licet quandoque mortaliter peccent ut si ex cupiditate, odio, uel alia mala intentione faciant principaliter. Idem tenent Host. & Arc. in. c. dominus. xxiii. q. ii. Ex hoc sequitur quòd quando dominus belli totum interesse suum, & suorum habuit, non debet ultra procedere, nec petere, & illa, quæ fuerunt ablata ab armigeris, uel damna data antequam

esset sibi satisfactum, uel reus exponeret se ad satisfaciendum, non ponuntur in sortem, quia propter contumaciam, uel rebellionem, facta sunt sua. Hec secundum Arch. flo. in parte. ti. iiii. c. ii. §. iii. & Pis. uer. bellum. §. v. & gl. in. d. c. dominus. Si autem bellum fuit iniustum ratione autoritatis, uel causæ, tenetur ad omne damnum, & interesse, cuius fuit sufficiens causa, sicut de rapina: ar. c. ius gentium, dist. i.

- 9 Reperti in terris iniustæ bellantium, qui dominis non dederunt consilium, auxilium, nec fauorem, non sunt spoliandi, neque in aliquo puniendi. Poena enim tantum suos actores tenere debet. ut in. c. quæsiuit, de his quæ fiunt a ma. per. ca. Si militer neque clerici, religiosi, cœueri, peregrini, mercatores, transeuntes (non autem incolæ secundum Caie.) rustici euntes, & redeuntes, uel existentes in culturis agrorum, animalia quibus arant, & semina portant. ut in. c. innouamus, de tre. & pa. molestanda sunt.
- 10 Caietanus tamē in summa, ibi dicit, quod si ciuitas aliqua ex iusto bello in prædam daretur liceret cuiusque ciuis bona diripere, licet aliquis eorum forte esset innocēs, quia sententia iustitiæ bellicæ, non tenetur discutere an aliqua pars reipub. sibi iniuste hostis, sit innocens, quia præsumitur tota hostis, & totam habet pro hoste, & totam damnat, & iustæ per se loquendo accipit, quāuis innocens per accidens patiatur. Secus esset si ex intentione contra innocentem ageretur. Et quia personæ exceptuatae in. d. c. innouamus, non sunt pars populi, ideo iniustæ diripiuntur. Quando ciuitas aliqua potest dici deliquisse, & iustæ dari in prædam, ut possis iudicare de raptis ibi, infra excommunicatio. iii. notabili. iii. & infra ciuitas. §. secundo.
- 11 Existentes in bello iniusto, tenentur de damnis illatis, nisi ex ignorantia legitima excusentur, quæ tamen non excusat a restitutione ablatarum rerum apud eos remanentium, quando compertum est bellum fuisse iniustum, secundum Caie. ibi in summa.
- 12 Existentes in bello, siue iusto, siue iniusto, non debēt alicui calumniam facere, & debent esse contenti sui stipendii, ut dixit Io. Ba. & mortaliter peccant rusticos apprimendo, & hospitando ad discretionem (ut dicitur) immo sine discretionem, & alia latrocinia committendo, nec excusantur, si stipēdia eis

B E L L U M.

non dantur, quoniam ex hoc, bona ciuium, uel rusticorum, eis non sunt obligata, neque autoritas capitanei eos excusat, nisi in poenam eis inflictam hoc fieret, ut si essent rebelles, &c. Si tamen consuetudo probata haberet, ut ligna, & paleas militibus hospitatis darent gratis, tolerari posset, nec de mortali essent damnandi: ex Caic. ibi, in summa.

13 Habens iustum bellum, secundum Gul. non tenetur de illis damnis, quæ ipse, uel sui, bona fide intulerunt, aut a quibus commode abstinere non potuerunt. Si autem animo crassam diuinitiose intulit, potes sibi alias consulere, restituere tenetur, & damnorum illorum cum damnis propter quæ motum est bellum compensatio fiet, facta hinc, & inde diligenti computatione. Suis uero bellatoribus subditis, qui se, & sua exponere tenentur pro domino, de damnis passis ab aduersarijs restituere non tenetur talis iuste bellans, nisi quando fuisset negligens in defendendo eos. Similiter neque tenetur eis, qui ex debito uenerunt, uel causa humanitatis, uel consanguinitatis de damnis passis: in. c. nec inferenda. xxiiij. q. iij. neque illis quos pro certa mercede conduxit, sed tantum illis, qui uocati simpliciter uenerunt. Et intellige de damnis, quæ mandans, seu uocans potuit uerisimiliter aduerrere.

14 Bellum iniustum exercens, primo tenetur aduersarijs de damnis omnibus datis, secundo, suis hominibus de damnis ab aduersarijs receptis iustæ pugnantis, si tamē ipsi homines iuuerunt eum bona fide, uel fuerunt inducti eius consilio, timore, uel coactione, & de se non erant facturi. Secus si mala fide uenerunt: nam in re turpi nulla contrahitur obligatio, Insti. mandati. §. illud. Similiter tenentur omnes, qui in tali bello fuerunt principales, ita quod sine eis non fuisset factum. Alij autem de damno, quod singuli contulerunt uerbo, uel opere, secundum Gul.

15 In dubijs, bellum præsumitur iustum, quando est ab eo, qui superiorem non recognoscit. secus quando est ab eo, qui superiorem recognoscit, ut in. c. in ecclesiarum, de consti. Ideo ad illud accedere non debent, a fortiori quando sciunt esse iniustum, secundum Pa. in. c. sicut, de iur. iur. nec eos timor excusat. Magis. n. timere debemus facere contra iustitiam, q̄ mori.

16 Si quis habet aliquid contra dominum suum, debet adire regem, quod si contra regem habet discordiam, etiam quod ex

parte sua iustam causam habeat, non tamen debet bellari cōtra regem sine licētia papæ, qui poterit monere regem, & excommunicare si sit contumax, & licentiam mouendi bellum contra eum, secundum Gul. dare. Credo tamen, quod possit resistere regi contra iustitiam eum impugnāti, quia licet uim ui repellere, &c. Si Rex contra Imperatorem, uel econtra, non erit aliquis coram quo quærimonia adduci possit, nisi papa, tamen passus iniuriam, peccaret alteri mouendo bellum parato ad satisfactionem.

- 17 Domini bellantes, non possunt secundum. d. Gul. componere inter se de dānis illatis subditis, qui causam non dederunt iniusti belli, nisi ipsis liberi consentientibus. Quod si domini componunt ipsis inuitis, in eorum præiudicium, tenentur eis satisfacere de rapinis, incendijs, & huiusmodi damnis notabilibus, nisi hoc facerent ad euitandum eorum maius damnum, sicut maiores deuastationes, & similia. Sic enim agerēt negotium ipsorum subditorum. Debent ergo procurare, ut eis satisfiat. Possunt tamen desistere a bellando, quando eis placet, quia sicut habent auctoritatem incipiendi bellum, ita & cessandi ab eo. Concordat Host.
- 18 Congregato exercitu, si hostis iniquus, antequam sit factus conflictus aliquis, offert plenam satisfactionem, non solum iniuriæ, & rerum, sed etiam sumptuum, tenetur princeps bellum reuocare, & satisfactionem admittere, quia ex quo offertur satisfactio, belli necessitas cessat, pro qua bellum est licitum, ut in. c. noll. xxij. q. i. Postquam uero semipræliatum est, & mortes hinc inde affuerunt, non tenetur, nisi uelit uti misericordia, quia se habet ut iudex procedens secundum iustitiam uindictiuam aduersus perturbatores reipu. secundum Caie. ibi, in summa. Si Dominus uult alios bellando inuadere pro libito suæ uoluntatis, & non fauore reipublicæ, uasalli proprie, qui tenent feudum ab eo, non tenentur eum etiā iubentem sequi. c. de forma. xxij. q. v. nisi aliud habeat consuetudo, uel pactum. Si dominus inuaditur, & timor est subitaneus, & improuisus, omnes apti ad pugnam, seu custodiam tenentur fauore reipub. & hac de causa, clerici tenentur ad custodiam, in. c. peruenit, de immu. ec. si uero timor non est talis, tunc uasalli proprie dicti, tenentur, per. d. c. de forma, & ueri milites, scilicet iurati. l. pe. ff. ex qui. ma. Alij uero non sunt

B E L L U M .

- compellendi, dummodo dominus sufficiat per se de redditibus, qui si non suppetunt, tunc omnes tenentur pro salute domini, ut in. c. si nulla, & c. omni timore. xxiii. q. viii.
- 20 Incendentes ecclesias non incastellatas ex proposito, tenentur secundum Gul. ad emendam, si uero sunt incastellatae, uel incendunt non ex proposito, sed a casu: dantes operam rei licitae bellando, & si alias commode pugnare non possunt, & bellum est iustum, non tenentur ad emendam de damno.
- 21 Rapiantes bona clericorum, seu ecclesiarum, quae sunt in terra illa, contra quam bellum agitur, uel bona secularium existentia in ecclesijs, nisi concedente prelato ecclesiastico, debent restituere, secundum eundem Gul. nisi essent uictualia reposita ibi ab iniustae pugnantis, ad eorum sustentationem, uel eorum arma, uel alia, quibus iuuabantur.
- 22 Si aliqui fugiant ad ecclesiam, quam incastellauerunt, ut inde pugnarent contra iustae bellantes, non gaudent immunitate ecclesiae, quam ipsi uiolauerunt inde pugnando, ideo possunt capi, & extrahi a iustae pugnantis, secundum eundem Gul. infra, emunitas. §. v.
- 23 Capti in bello iusto serui efficiuntur capientium, quauis hodie inter Christianos non seruetur haec lex, & bona efficiuntur capientium: debent tamen capitaneo assignari, ut distribuat unicuique secundum merita, ut dicit Bar. in. l. si quid bello. ff. de capti. nisi consuetudo habeat, quod unusquisque sibi retineat, quod capit.
- 24 Imperatorem uolentem contra ecclesiam mouere bellum, subditi non tenentur sequi, nec ei obedire, secundum Io. de lig. quia cum teneatur eam defendere, non potest eam impugnare: & indicendo bellum, meretur hoc priuilegio spoliari propter abusum. c. priuilegium. xj. q. iij.
- 25 Papa bellum contra Imperatorem scismaticum, haereticum, uel usurpantem ecclesiarum iura mouente, omnes fideles tenentur Papam adiuuare, & uasalli Imperatoris a iuramento possunt absolui, & declarari, quod non tenentur. xv. q. vj. c. nos sanctorum, secundum Io. de lig. & Arch. flo.
- 26 Barone uno mouente bellum contra suum regem, & iubente suis hominibus iuratis ut eum adiuuent, non tenentur ipsi praebere auxilium ad hoc, secundum eundem Io. de lig.
- 27 Pugnante uno barone contra alium baronem, & uocante suos

in auxilium, qui simul uocantur a rege sui baronis pugnante contra alium regem, homines uocati, primo seruiunt regi, quia ad maius tribunal uocantur, secundum Io. de lig. & etiam quia pro maiori bono uocantur, scilicet pro defensione coronæ.

- 28 Vassallus iuratus duorum dominorum, uocatus ab utrisque in auxilium, debet personaliter iurare primum, & per substitutum iuuare secundum, si hoc patiatur natura feudi. secundum Io. de lig. & Arch. flo.
- 29 Vassallus, secundum glo. xxij. q. v. c. de forma, tenetur iuuare dominum contra patrem ipsius domini, & patrem contra filium, ratione iuramenti. Gl. tamen, in c. quoniam multos. xj. q. iij. aliquantulum sentit contrarium. sed considerata hic esset qualitas subsidij impendendi, secundum Arc. flo. post Io. de lig.
- 30 Vassallus tenetur sequi dominum euntem ad bellandum ultra mare contra barbaros, si prædecessores domini hoc consueuerunt facere, & ipse etiam debet: exemplo liberti, qui tenentur ad operas consuetas. l. opere. ff. de ope. liber. providebitur tamen a domino de moderato sumptu, ad arbitrium boni uiri. Serui autem indistinctæ tenentur sequi dominum ubique, nisi nimis seuiet in eos, & liberti ad operas impositas, non autem inconsuetas.
- 31 Confederati dominis, sunt omnino liberi, nec eis tenentur, nisi in his, quæ ex pactis promiserunt, quæ semper sunt seruanda. ff. de pac. l. j.
- 32 Non omnes subditi iurisdictioni, tenentur ire ad bellum, ut persone, quæ excusantur ab oneribus personalibus, sicut sunt minores, senes, infirmi, grauati liberorum numero, profecti, & mulieres.
- 33 Licet clericis prohibitum sit pugnare manu propria, ut in c. clerici. xxij. q. viij. tamen in casu necessitatis, ne ciuitas, uel exercitus euerteretur: in quo casu si legislator adesset dispensaret, possunt pugnare, ut dirigendo bombardas, alijs ad hoc non existentibus, uel alio modo. ut defendant, sed non pro uictoria consequenda de hostibus, quia non est ita necessaria, sicut defensio patriæ, nisi in aliquo casu quando uictoria habita esset causa magnæ pacis ecclesiæ, & protectionis fidei: Caie. secundum c. de secunda. q. xl. ar. ij. Et non solum hoc potest, sed in tali articulo necessitatis tenetur. Nec obstat quod fiat irregularis, ut ibi dicit Caie.

B E L L U M.

- 34 Duce belli capto, & humiliato, ac desistere uolenti, uenia est danda, dummodo ex concessione uenia pacis turbatio non timeatur: in. c. nolli. xxiii. q. i. alioquin plectendus est.
- 35 Qui tenentur ire ad bellum, non obligantur ire cum armis, equis, & proprijs expensis, secundum Inno. nisi ex speciali pacto, se ad hoc obligauerint. Vide. c. de forma. xxij. q. v.
- 36 Prælati licet indicare bellum pro temporali iurisdictione, ut not. Inno. in. c. quod in dubijs, de pœ. & episcopus pro causa spiritali, ut pro extirpandis peccatis, uel bonis ecclesiasticis defendendis uti potest bello, ut in. c. Maximianus. xiiij. q. iij. concordat Host. in sum. Et pro iniuria sui subditi, de qua iustitia non fit, secundum Inno. in. c. dilectus. de appel. non tamē contra iudeos, quia ubique parati sunt seruire, nec Christianos persequuntur: bene tamen cōtra sarracenos. xiii. q. viii. c. dispar.
- 37 Qui interfuit bello licito, in quo mortui sunt homines, non tamen ipse interfecit, nec mutilauit, nec causam ad hæc dedit, si aliter idoneus est, sine alia dispensatione ad ordines promoueri potest. Secus si fuit in bello iniusto, in quo occisi sunt homines, licet ipse non dederit causam, secundum Ray. & c. ultimo. xv. q. j. Credit tamen cum prædictis, per episcopum posse dispensari: ar. in. c. j. de cle. pug. in duel.
- 38 Clericus rapiens aliquid in bello iusto tenetur restituere ei, a quo rapuit si scit, alias dare pauperibus, quia sicut nō licuit ei pugnare: nec etiam rapere, nec dominus ei potuit hanc licentiam concedere, secundum Veruer. Si tamen ab alijs, qui rapuerunt iustæ aliquid detur, potest retinere, secundum tamen Monaldum dominus posset dare licentiam retinendi, postquam rapuit, quamdiu bellum durat.
- 39 Ecclesia non potest incastellari ad offendendum aliquem, secundum Arch. in. c. sanctorum patrum. x. q. j. ad defensionem uero bonorum, & eorum, qui in casu licito ad eam confugiunt incastellari potest, ar. in. c. cum ecclesia, de immu. eccle. concordat Inno. & Host.
- 40 Papa potest dare licentiam clerico pugnandi in bello iusto, sine non irregularitatis, secundum Cal. in. c. petitio, de homi. sen. ex. l. vj.
- 41 In bello iusto christiani uti possunt auxilio infidelium, exemplo Machabæorum, qui cum Romanis confederationem fe-

erunt, ut dicitur li. i. Mach. & fideles infideli domino auxilia
ri possunt, secun. Pa. in. c. quod super his, de uo. & uo. re. uide
Oldr. consi. lxvij. infra, infidelitas. §. xi. Not. quod licet milites
uadant ad bellum iustum, ex causa iusta, & ex autoritate in
dicentis, & pugnent, occidantque hostes non zelo iustitiæ,
sed liuore uindictæ, & rapiant eorum bona, nihilominus
peccant mortaliter, sicut iudex occidens reum secundum
iustitiam, sed non zelo iustitiæ: non tamen restitutioni ob-
noxij sunt, quia iuste eorum bona in prædā data fuerant.

B E N E D I C E R E.

- 1 **B**enedicere communiter conuenit sanctis hominibus so-
lenniter uero cum uersu: adiutorium nostrum, &c. con-
uenit episcopus in sua diocesi, & archiepiscopus in sua pro-
uincia, & lega is in terris suæ legationis, & abbatibus, qui-
bus ex priuilegio concessum est, ut no. in. c. ministrare. xxvj.
q. vj. Benedicere simpliciter pertinet ad sacerdotem in missa,
absente episcopo, uel præsentē de eius mandato. c. denique.
d. xxj. Videtur tamen permittere ut benedicat, dum permit-
tit ipsum celebrare, cum benedictio ad missam pertineat, ut
in. c. missas, de con. d. i. ar. c. præterea, de of. de le.
- 2 Benedicere non conuenit minori, præsentē maiore. Tho.
quol. iij. qu. xij.
- 3 Benedici debet iterum uestis, quæ ita repetiatur, ut adeo de-
formetur, quod sine ipsa repetitione, cum ea celebrari non
posset, ut si amoueantur manicæ, quia formam amittit. ar. in.
c. i. de con. ec. & al. secus de stola si breuietur, quia breuitas
non mutat formam. Eodem modo dic de manipulo, corpo-
rali, uel similibus, quæ non habent propriam formam. Vn-
de secundum Pe. de pal. de longo manipulo liceret facere sto-
lam, & econtra: & cingulum ruptum possumus connectere,
uel ex una parte nos cingere. de casula dupla possumus face-
re duas, dummodo ambæ maneant integræ. Idem de stola
dupla. Quis possit has uestes benedicere, supra. abbas. §. viij.
infra, consecratio. §. xij.
- 4 Benedicere non potest mulier, nisi ut bonus christianus. c.
noua, de pæ. & re. quia quæ sunt ordinis, non cadunt in mu-
liere: in. d. c. noua.
- 5 Benedicere mensam pertinet ad sacerdotem, & præsentē illo

BENEFACERE. BENEFICIUM.

diaconus non potest, nisi esset cardinalis, secundum not. xciiij. dist. c. legimus.

- 6 Benedictio aquæ est certi ordinis, secundum Inno. in. c. i. de ex. præla. l. vj. Ideo esset irregularis, excommunicatus, uel suspensus, illam benedicens. supra, Aqua. §. iii. Secus de benedictione mensæ, quæ non est ordinis. De benedictione aquæ, supra, aqua. §. j.
- 7 Libri ecclesiastici non sunt benedicendi, secundum Gl. in. c. i. de pig. Quis potest calicem, corporalia, & c. benedicere, supra, Abbas. §. viij. infra. Consecratio. §. i. De benedictione nuptiarum, infra, impedimentum. §. lxij. Nuptiæ, per totum. Vestes benedictæ à scismaticis, sunt rebenedicendæ, secundum Pe. de pal. iij. dist. xxiiij. licet ille, cum quibus celebrauerunt, nō sint rebenedicendæ, secundum eundem Pe. ibi, sicut nec altaria, in quibus celebrare, reconsecrari debent: de fa. non ite. c. nobis.

BENEFACERE.

- 1 Benefacere tenemur secundum præparationem animi omnibus, si tempus, necessitas, & facultas adsint, magis tamē, & prius propinquiōibus, nisi tempore necessitatis magnæ, in qua plus extraneo quam propinquo tenemur, si in eo sit extrema necessitas, & non in propinquo, secundum Tho. secunda secunda. q. xxxj. ar. j. ij. & iiij.
- 2 Benefacere non ex amore, sed timore, reputatur non benefacere. xxiiij. q. v. c. ad fidem infra, Elemosina. §. i. Malis in auxilium naturæ, non autem culpæ benefacere debemus. Tho. secunda secunda. q. xxvj. a. vi. Ro. xii. lec. ii. fi.

BENEFICIUM.

- 1 Beneficium ecclesiasticum secundum Feli. in. c. in nostra, de resc. est duplex. s. sæculare, & religiosum, à rectore. Nam sæculare est, quod per clericum sæcularem, uel per plures fuit gubernatum, religiosum uero eodem modo per religiosum. Nec gubernatio alicuius sæcularis frangit præscriptionem præcedentis regularis, nisi esset per tempus annorum. xl. & fuisset ibi positus, ut mutaretur status, quod episcopus facere potest, & secundum eundem Feli. in impetratione debet fieri mentio, an sit beneficium sæculare, uel regulare, aliter impetratio non ualeat. Vide ibi dictum Feli. qui multa dicit.

pertinentia ad regulas cancelariæ, ut citat Tab. uer. benefici-
cium. ij. in princi.

- 2 Beneficium regulare diuiditur in simplex, ut canonicatus re-
gularis, & duplex, ut abbatia, prioratus, & habēs iurisdictionē.
- 3 Beneficium ſeculare diuiditur, quoniam aliud eſt ſummum,
ut papatus, aliud maius, ut episcopatus, aliud mediocriter, ſeu
duplex, ut dignitas, perſonatus uel aliud habens curam ani-
marum. Aliud ſimplex ut canonici, capellani, aduocatio, &
huiusmodi. Aliud non habens adminiſtrationem, quod lar-
go modo dicitur beneficium, ut quando quis habet benefi-
cium non in titulum, ut ſunt capellani, ad nutum amouibi-
les, ſed quando habet in titulum aliquod beneficium, cui
eſt aſſignata dos, quantumcunque ſit ſimplex, dicitur habe-
re beneficium cum adminiſtratione, ſecundum Ge. in. c. præ-
ſint, de of. ordi. l. vj. Et quia omnia iſta aliquam ſpiritualita-
tem includunt, ideo dicuntur beneficia eccleſiaſtica.
- 4 Eſt & aliud beneficium. ſ. ſimplex præbenda, ſine ſpiritualita-
te, quæ poteſt conferri laico, ſecundum Pa. in. c. dilecto, de
præben. quinto notabili, ex quo ſequitur, quod habens à pa-
pa præbendam ſine ſpiritualitate, non oportet quod ſit cleri-
cus, uel quod dicat officium, ex quo non eſt beneficium ec-
cleſiaſticum, ſecundum Feli. in. c. ad audientiam, de reſcri.
- 5 Beneficium eccleſiaſticum per ordinarium regulariter cōfer-
tur, niſi ex ſtatuto ſpeciali, uel conſuetudine, ad alium perti-
neat, ſemper alium inferiorem prælatum, in conferendis be-
neficijs ius episcopale habentem: quia talis ſecundum Pa. in.
c. quæſitum, de re. permu. exercet omnia iura episcopalia, quæ
ſunt iurisdictionis.
- 6 Capitulum, ſede uacante, non poteſt illa conferre, quæ ad
epiſcopi collationem ſpectant, quæ uero ad episcopum, &
capitulum communiter pertinent, poteſt: poſſet etiam hu-
iuſmodi beneficia conferre episcopum ſuſpenſo à collatione
beneficiorum, etiam ſi episcopus in tali collatione haberet
interſeſſe, tanquam prælatus, & idem poteſt episcopus capi-
tulo ſuſpenſo, uel maiori parte, uel omnibus maiori excom-
municatione excommunicatis. c. ſi ad episcopum. ne ſe. ua. l.
vj. Si uero ad episcopum cum conſilio, uel aſſenſu capituli
ſpectat, non poteſt ſe intromittere, niſi ſuſpenſus eſſet in mo-
ra petendæ relaxationis. Si autem capitulum, uel alius. de.

BENEFICIUM.

- consuetudine, uel statuto, debet conferre de consensu episcopi, defuncto episcopo, uel in remotis existente, ita quod in breui eius presentia haberi non potest, non propter hoc debet differri collatio. ut in. d. c. si ad episcopum.
- 7 De collatione beneficiorum ad papam spectantium, quia parum ad confessores pertinet scire, pertransco: tamen inde Thab. uer. beneficium. §. v. & c. licet. el. i. c. statutum. c. present. ti. c. si apostolicam, de praben. l. vj. & Feli. in. c. in nostram, de rescrip. Presentanti a patrom sede uacante, licet si episcopus uiueret ad eum pertineret a capitulo tamen possunt admitti, & institui, ut in. c. & si capitulum, de insti. l. vj.
 - 9 Si episcopus absenti conferat beneficium. licet non fiat illius donec consenserit, tamen episcopus non potest alteri conferre, donec ille recusauerit, & si conferat non tenet collatio, nisi terminum assignasset, infra quem consentiret, quo elapso, & non consentiente, potest conferre. Si autem consentit elapso termino antequam alteri detur, ualet: in. c. si tibi absenti, de praben. l. vj.
 - 10 Episcopus, uel alius, cui mandatum est prouideri clerico pauperi de beneficio, non tenetur amplius prouidere, si ipse clericus aliud beneficium consecutus est, ut in. c. si pauper, de praben. l. vj.
 - 11 Episcopus tenetur prouidere de beneficio ei, quem ordinauit in sacris. c. cum secundum, de praben. Similiter ei, quem per alium ordinari commisit, ut certa persona: de praben. l. vj. c. si episcopus, nisi suam, uel paternam hereditatem, unde sustentari possit, habeat, secundum gl. in. d. c. si episcopus uide supra, Archidiaconus. §. v.
 - 12 Ordinatus ad titulum patrimonij paterni potest illud uendere, secundum ueriores opinionem, sicut potest beneficio renuntiare, nisi bona patrimonalia transissent in beneficiu.
 - 13 Si episcopus commississet ordinari clericos talis uillæ, uel suæ diocesis, solum in generali, non tenetur ipse committes eis prouidere, sed ordinator. Neque etiam tenetur pro ordinatis ad ordines minores: in. d. c. si episcopus.
 - 14 Promittens alicui de beneficio non uacante prouidere, uel qualitercunque promittat cum potuerit, non tenetur, & promissio est nulla. c. detestanda. de concess. prab. l. vj.
 - 15 Recipient beneficium ecclesiasticum de manu laici, secundum

Inno. in. c. quisquis, de elec. ipso iure est intelligibilis, potest tamen episcopus dispensare cum eo, secundum eundem: ar. in. c. nuper, de sententia ex infra, ecclesia, §. xii.

- 16 Potest quis renunciare beneficio, ut alij provideatur dummodo in actu renuntiationis non deducat in pactum, sed ipsam renuntiationem pure, & libere faciat, secundum Pa. in. c. dilecto, de præben. aliàs esset simonia, ut dicit gl. in. d. c. dilecto. Si autem gerit in animo deducere in pactum dummodo non faciat pactum, licet sit simonia mentalis, & consequenter mortale peccatum, non tantum punitur per ecclesiam, secundum Feli. in. ca. quia uerisimile, de præsum. circa prin. infra, Renuntiatio, §. iij.
- 17 Est regula canzelariæ. xvij. quod infirmus renuntians, uel permutans, uiuat per dies. xx. post mortem beneficium dicitur uacare.
- 18 Beneficium ecclesiasticum solum dari potest clericis non coniugatis, & habentibus etatē debitā, ut infra dicemus, §. lxxxij.
- 19 Coniugatus clericus, nedum ecclesiastica beneficia, sed nec etiam ecclesiasticam administrationem habere potest, & credit Pa. quod per hoc, non possit esse uicarius episcopi, in. c. sane, el. i. de cleri. coniu. quod tenent doc. c. i. eo. ti. l. vj. infra, uicarius. Nec potest cum eo dispensari per episcopum, ut habeat beneficium ecclesiasticum, licet per papam, secundum Pa. in. c. Ioan. de de. coniu.
- 20 Si beneficiatus contrahat in sacris per uerba de presenti, secundum doc. in. c. i. de de. coniu. non est priuatus ipso facto, sed priuandus, quia matrimonium non tenet, ideo uxorem dimittere compelletur, & est excommunicatus. infra, excommunicatio. xlv. impedimentum, §. xlii. Si uero est in minoribus tantum, & contraxit sponsalia, ipsis solutis ad beneficiū suum redire poterit. Secus si contraxit per uerba de presenti matrimonium, non recuperabit beneficium, quia uinculum incompatible cum ipso beneficio contraxit. Eodē modo perdit beneficium clericus in minoribus contrahēs cum consanguinea, & quod probata consanguinitate matrimonium rumpatur. Quomodo episcopus dispensat, supra apostata, §. xiiij.
- 21 Filius legitimus sacerdotis, potest obtinere beneficium ecclesiasticum in ecclesia patris, ut in. c. ad hæc, de si. presb. dum-

BENEFICIUM.

- modo non ad illas dignitates, uel præbendas, quas immediate pater eius habuit, non promoueatur. c. constitutus, de fi. presb. Idem de nepotibus dic, de iure in hæreditatem succedentes, ut sunt nepotes per rectam lineam descendentes, qui filiorum nomine intelliguntur. Insti. de here. qual. & dist. 8. sui, secundum Host. & c. ad extirpandas, de fi. presb.
- 22 Nepos, secundum Host. potest poni in ecclesia, quā auus eius habuit, patre eius uiuente, non autem mortuo, quia in primo casu cessat ratio successionis, & non in secundo.
- 23 Si pater habuit personatum, immediate filius nō poterit habere uicariam in eadem ecclesia. c. Michael, de fi. præ. & econtra. in. d. c. constitutus, de fi. presb.
- 24 In beneficio simplici, cui nō imminet animarum cura, cum illegitimo potest episcopus dispensare. c. is qui, de fi. præ. l. vj. & non oportet secundum gl. ibi distinguere, an sit spurius adulterinus, uel naturalis. In alijs autem solus papa. infra. dispensatio. §. xxij.
- 25 In canonicatu in ecclesia cathedrali, potest episcopus dispensare cum prædictis, secundum Arc. in. d. c. is qui, ex quo non inuenitur prohibitum. Concor. Ge. & Io. mo. quamuis alij dicant: non tamen primum melius. In persona tu autem, uel dignitate sine cura, non potest, sed tantum papa, secundum gl. in. d. c. is qui, & eam doc. communiter sequuntur.
- 26 In rectoria, & omni beneficio, cum prædicti s poterit dispensare episcopus, dummodo non cadat nomen dignitatis, uel personatus, uel curam animarum habeat. Quidam uero tenent contrarium, ut dicit Ge. in. d. c. is qui. Et quia hæc habent uarias opiniones, & maxime de dispensatione in beneficio simplici cum cura animarum, quia quidam uolūt quod episcopus possit, ideo uide Ge. Arc. lapum. Io. imo. in. d. c. is q.
- 27 Si statuto iurato, & per papam approbato, in ecclesia caueatur, quod nullus illegitimus ibi promoueatur, episcopus nō poterit dispensare, secundum Io. mo. & Ge. in. d. c. is qui. Secus si non esset iuratum, uel confirmatum, secundum not. c. licet canon, de elec. l. vj.
- 28 Si cum illegitimo dispensat papa, ut ad ordines sacros promoueatur, non tamen per hoc dispensatur, quod possit habere beneficium cum cura, secundum Ge. in. d. c. is qui. Vide aliqua in uerbo Clericus, infra.

- 29 Si cum illegitimo dispensetur ut possit habere beneficiū ec-
clesiasticum, & dispensatio sit super certo beneficio, non po-
test post primum habere aliud uice dispensationis, si ex cul-
pa sua fuit, ut illud non haberet, secundum Ge. in. d. c. is qui.
secus si non fuit in culpa, & dispensatio fuit super incerto be-
neficio, tunc poterit obtinere post primum aliud, secun-
dum eundem.
- 30 Si talis dispensetur super beneficio curato, non propter hoc
poterit habere dignitatem, secundum Gemi. in. c. fi. de fi. pre.
quia ista ponuntur ut diuersa: in. dist. c. fi. ideo uno conce-
llo, non uenit aliud.
- 31 Illegitimus, uel irregularis, dispensatus in ordine, & benefi-
cio, & promotus, non potest impetrare super pluralitate, nisi
facta mentione de illegitimitate, & irregularitate, secundum
Gemi. in. d. c. fi.
- 32 Episcopus cum prædictis illegitimis dispensare non potest,
ut plura beneficia simul possint retinere, secundum Ge. ubi
supra, quia quando conceditur alicui ut possit beneficiū con-
ferre, intelligitur tantum de uno: in. c. is, cui, in primo re-
spon. de præben. l. vj.
- 33 Episcopus non potest dispensare, quod illegitimus in eccle-
sia patris sui uiuentis, habeat beneficiū simplex, uel præben-
dam, in. c. cum decorem, de fil. presby. neque canonicatum. c.
cum audientiam, de fil. presby. neque mortuo patre dispen-
sari potest super beneficio, uel præbenda, quam pater imme-
diate tenebat, secus si non tenebat, uel mediate tenebat: si-
militer de canonicatu, secundum ueriores opinionem, li-
cet Gof. dicat, quod canonicatum in eadem ecclesia nun-
quam habebit.
- 34 Dispensante papa cum illegitimo, ut possit habere benefi-
cium curatum, non propter hoc poterit habere beneficium,
cui per electionem esset præficiendus, nisi in impetratione
fieret mentio de beneficio electiuo, secundum Fely. supra,
quia papa non intendit præiudicare electoribus, quia oport-
eret tunc facere specialem mentionem, secundum Fely. in. c.
ueniens, de accu. & hoc magis mihi placet, licet Ge. in. d. c. is
qui, uideatur tenere oppositum, dicens per talem dispensa-
tionem uitium ex toto ablatum.
- 35 Infra quot dies debeant fieri electiones beneficiorū uacan-

BENEFICIUM.

tiū, uide. c. ne pro defectu, de elec. Ar. flo. iij. parte. ti. xv. Tab. beneficium. ij. §. xxj. Hoc confessori parum confert.

- 36 Appetere beneficium siue curatum, siue non, ex suo genere peccatum non est, quia eius obiectum, infra ordinem appetibilium recta ratione est, sed peccatum contingit ex defectu alicuius circumstantiæ requisitæ. Caie. ibi, in summa.
- 37 Appetens beneficium plene curatum, ut episcopatum, uel non plene curatum, ut parochiam, & sciens se habere conditiones requisitas ad tale beneficium, non peccat ex parte personæ, concurrentibus aliis circumstantiis, ut bono fine, & modo debito desideret. Debet enim uires proprias mensurare, ad regimen animarū, ne præsumptuose assumat, & ad oues suas, aquarum uita ita distare debet, sicut uita pastoris à grege. Debet habere respectum ad alios, ne se dignioribus, uel æqualibus præferat, hoc enim esset acceptio personarū. Quo autem ad finem, ne appetat propter uitam delicatam, uel splendidam, uel opulentam, uel alio malo fine. Ex Caie. ibi, supra.
- 38 Qui paruifacit prædicto modo se commensurare, ob appetitus beneficii curati, appetens peccat mortaliter, quia contra charitatem ouium christi agit, & contra iustitiam distributiuam. Secus quando simpliciter, & bona intentione appetit, non cogitans de dignioribus, nec intendit eos impedire, etiam quod cogitet de illis, sed pro se procurare, ut licite habeat, tunc non peccat. ex Caie. supra, infra, Cathedra, p. totū.
- 39 Ex dictis haberi potest, quando est mortale peccatum procurare beneficium, quia quando non licet appetere, non licet etiam procurare. Sed quia actus exterior potest scandalizare proximum, maiori rectitudine indiget, ideo in procurando, maiori cautela utendum est. Sanctus Tho. iij. sen. d. xxv. q. iij. ar. iij. ad. iij. & secunda secundæ. q. c. ar. v. ad. iij. uidetur dicere, quod quis si sit dignus potest petere pro se beneficium ecclesiasticum sine cura animarum, si indiget, non autem si habeat curā, quia præsumptuosum est, & redditur indignus ex ipsa præsumptione, & sic offert preces pro indigno. Potest tamen dici secundum Tho. q. ix. q. ult. ar. pe. quod hoc est uerum si petat ut sit ditior, uel lautius uiuat, uel facilius ascendat, & similia, sic enim peccatum est, non autem si petat propter necessitatem, ne mendicet in uituperium clericatus, uel ut possit

ut possit pro
bet defectum
cordis etiam
damnatu per
ut homo inte
dictos respect
abiolue. Ap
placuit uel
cum tremore
& salute ead
rate urget
Non est ergo
do obsequi
dum Caie. i
40 Non relin
line ratione
ut quando
& contra de
dum, a mag
41 Dispensare
est, ut si cap
dispensatio
uel in alio
fator ecclesie
dispensare ten
42 Habens bene
fufficit ad uita
de de non ne
ut dicit glo. in
propter se tantu
in, sed propter
ne concubina
præben & non
dispensatio, si p
cundum Pa. in d
firmat. disp
Caie. etiam in iu
fca sunt. concu
est postulat in

ut possit prodesse, uel similia, ex quo est ordinatus, & non habet defectum potest petere, & sic debet intelligi S. Tho. & concordat etiam Caie. supra, qui dicit, quod ideo a doctoribus damnatur petere regimen animarum, quia uix possibile est, ut homo integri sensus, & rectæ mētis reputet se habere prædictos respectus, sine quibus appetere est præsumptuosum absolute. Appetere tamen secundum quid, idest si superiori placuerit, uel uidebitur expedire, cognoscendo se indignum, cum tremore committēdo negocium Deo, pro honore Dei, & salute ecclesiæ, non est pernitiosum, sed ueniale, nisi charitate urgēte, quia hoc non est petere, sed offerre se si opus est, Non est ergo in magno periculo indigēs, & dignus, hoc modo offerens se pro beneficio simplici curato, uacante, secundum Caie. supra.

- 40 Non residere in beneficio, de iure requirente residentiam, sine rationabili causa, de genere suo mortale peccatum est, ut quando est beneficium curatum, quia est contra iustitiā, & contra debitam charitatem. Paucitas autem temporis, uel clāni, a mortali potest excusare: de de. non re. c. q. nonnulli.
- 41 Dispensare male prouentus ecclesiasticos mortale peccatum est, ut si ea, quæ superfluum necessitati naturæ, & personæ, dispensantur in ditando propinquos, in pompis, & luxibus, uel in alijs exorbitantibus. Non enim est dominus, sed dispensator ecclesiasticorum prouentuum, quos in pauperes Christi dispensare tenetur, si ultra necessitatem suam supersunt.
- 42 Habens beneficium quantumcunque simplex, quod per se sufficit ad uitam beneficiati, secundum Pa. in. c. conquerente, de de. non re. non potest aliud tenere sine peccato mortali, ut dicit glo. in. c. dudum, el. ij. de elec. Limita secundum Pa. si propter se tantum habet. Secus si collatum esset non ratione sui, sed propter utilitatē beneficiorum, ut quia est homo bonæ conscientie, uel industrius, ut in. c. cum iam dudum, de præben. & non est tutus talis in conscientia, etiam si a papa dispensetur, si pro sua utilitate, beneficium est ei collatum, secundum Pa. in. d. c. dudum, quia in tali casu patrimoniū Christi iniustæ dispergitur. Hoc tenet Host. in. d. c. dudū, & Io. an. Caie. etiam in summa idem uidetur affirmare, quando beneficia sunt incompatibilia, quia residentiam requirunt, & non est possibile in omnibus residere. Posset tamen talis excusari

H

B E N E F I C I U M.

propter necessitatem, quando plures ecclesiæ alicuius obsequio indigerent, uel plus, aut tantum, seruire ecclesiæ posset absens quam præsens, uel quando plures idonei non inuenirentur, uel prerogatiua meritorum hoc requireret, uel alia rationabili causa. tunc enim cum dispensatione, esset tutus in conscientia. Vide Tho. ql. ix. q. ult. ar. pe.

43 Habens plura beneficia incompatibilia cum dispensatione, sine tamē causa rationabili, si eis bene prouidet per uicarios, ita, ut non accidat ecclesijs aliquod damnum, neque circa temporalia quantum ad ecclesiarum reparationem opportunā, quantum ad paramenta, ad numerum ministrorum diuini cultus, & ipsum Dei cultum, & sacramentorum ministratiōnem, nec circa curam animarum, quod & si sit hoc possibile, est tamen difficile, & rarum, potest absolui, etiam quod uno beneficio retento, alia nolit renunciare. Si autem damnum aliquod notabile de prædictis interuenit neganda est absolutio: quia continuatio pluralitatis beneficiorum hoc modo non est absque mortali peccato, & hoc est ex parte damni ecclesiarum. Ex parte autem distributionis, licet in distributionem acciderit peccatum iniqui distributionis, non propter hoc tenetur ad renunciandum, sed ad bene regendum. Igitur pensanda sunt duo ultra damnum ecclesiarum, uidelicet dānum clericorum benemeritorum in illis partibus, qui de his beneficiis honorari deberent, & sustentari. Secundo scandalū bonorum uiuorum, qui ex talibus iniquis distributionibus scandalizantur: & alij similia audent, & sic ruit ecclesia. Et qui hæc paruipendit, quia sic communiter fit, & papa dispensat, immo dissipat, non est absoluendus. Ex Caie. in summa, ibi.

44 Habēs beneficium curatum, si secundum cum cura recipiat, ipso iure est priuatus primo, statim adepta pacifica possessio ne. c. de multa, de præben. uel quando per eum stetit, quo minus haberet. c. licet. el. ij. de præben. lib. vj. Et nisi primum resignet in manus eius, cui competit, ipso iure est priuatus etiā secundo & ad quodcunque beneficium, & ad sacros ordines inhabilis est, cuius dispensatio ad papam pertinet, per extravagantem Io. xxii. quæ incipit, exacrabilis. Et hoc tenet in omni beneficio, quod requirit residētium, non absolute, sed residentiam sub pœna priuationis beneficij, ut si statuto, uel consuetudine hoc caueatur: in glo. c. gratia, de rescrip. lib. vj.

quia tunc est
nec expecta
re. Fallit in m
rum secundu
do, expendit
& ipsum ret
de but. per. c.
incepta, se
casu sit tot
re iracundi
duor. quæ
iudcet.
ter benefi
consue. lib.
cium in a
selsionem
nactus. c.
sationem
tu, qui no
de rescrip.
cus dereli
oppositu
rabat. c. gra
in alio ep
centia ep
beneficium
45 Episcopus
ut quis habe
in diuersis
plica, secund
dummodo si
canonicatum
duobus con
46 Duo altari
fuit. ab eodem
mon. quæ ad
rebus, secun
tur. et similit
ro, digna

quia tunc est eadem ratio: alias secus, quia in iure non reperitur expressum. Concordat Pa. in. c. quia nonnulli, de cler. nō re. Fallit in multis casibus. Primo, quando, primo est annexum secundum. c. super eo, de præben. lib. vi. Secundo, quando, expendit de proprijs bonis in utilitatem primi beneficij, & ipsum retinet, donec sibi fuerit satisfactum, secundum Ant. de but. per. c. quicumque. xii. q. iiii. & sufficit quod expensa sit incepta, secundum Io. an. in. c. ex parte, de consti. licet post a casu sit totum perditum. Tercio, quando acceptavit calore iracundiæ, secundum Io. de lig. facit glo. in. c. ex literis, de diuor. quæ uult, quod confessio ex iracundia facta, non præiudicet. Quarto, quando acceptum est ad tempus, donec aliter beneficio fuerit prouisum, secundum Pe. de Anc. c. j. de consue. lib. vi. Quinto, quando commutauit unum beneficium in aliud, habens alia beneficia curata, dummodo possessionem ipsius beneficij, in quod commutauit, non fuerit nactus: cle. si plures, de præben. Sexto, quando per dispensationem, ut in. c. dudum, el. ii. de elec. Septimo, in episcopatu, qui non uacat per secundum, ut dicit Inno. in cle. gratiæ, de rescrip. Octauo, quando primum, uel, secundum, esset locus derelictus ab habitatoribus: de elec. lib. vi. c. licet canon, oppositum tamen tenent Abb. & Inno. Nono, quando ignorabat. c. gratia, de rescri. lib. vi. Decimo, si secundum recipit in alio episcopatu, maxime si requirat residentiam, & cum licentia episcopi primi beneficij. c. si quis. xxi. q. i. Et accipitur beneficium large, quomodocunque iurisdictionem exerceat.

45 Episcopus causa rationabili interueniente, potest dispensare, ut quis habeat unum beneficium curatum, & aliud simplex, in diuersis tamē ecclesijs, & in una ecclesia habeat plura simplicia, secundum glo. in. c. literas nostras, de cancel. præben. dummodo sint difformia, secundum Io. an. ut dignitatem, & canonicatum, & hoc sequitur Pa. in d. c. literas. non autem in duobus conformibus, ut duos canonicatus.

46 Duo altaria non possunt haberi in titulum, in eadem ecclesia, ab eodem, ex dispensatione episcopi, secundum Gui. de mon. quia altaria data in titulum perpetuum, dicuntur beneficia, secundum glo. cle. ii. de deci. secus quando non dantur in titulum, ex dispensatione episcopi. In personatibus uero, dignitatibus, administrationibus, uel officijs perpetuis

BENEFICIUM.

quocunque nomine censeantur, solus papa dispensat. c. j. de consue. in eadem ecclesia, uel in diuersis, secundum doc. per c. quia nonnulla, de de. non re. quāuis Inno. in. d. c. multa, uideatur dicere, quod episcopus potest in diuersis ecclesijs dispensare, dummodo curam animarum non habeant.

47 Casus in quibus quis plures ecclesias, uel præbendas habere potest sine dispensatione sunt hi.

Primus, quando sunt ita tenues, quod neutra sufficeret ad sustentationem, de reli. do. c. quia monasterium.

Secundus, quando una ex altera dependet. c. eam te, de æta. & qualita. ordi.

Tertius, propter raritatem clericorū. xxj. q. j. c. clericus, in fine.

Quartus, si ecclesia est annexa dignitati, uel præbendæ, in quo casu, cum ipse teneatur in maiori personaliter residere, in ipsa parochiali tenetur habere uicarium perpetuū, & idoneum, qui congruentem habeat de prouentibus ipsius ecclesiæ portionem, ut in. c. extirpandæ, de præben.

48 Quintus, quando habet unam intitulatam, & aliam commēdatam. c. si plures. j. q. j. Talis commendata non potest fieri nisi sacerdoti habenti. xxv annos, & de una tantum ecclesia parochiali, & pro euidenti utilitate, uel necessitate, & non durat nisi per sex mēses. c. nemo, de elec. lib. vj. declarantur in extrauagante. lo. xxij. quæ incipit, Exacrabilis. & tenetur seruare ecclesiam commendatam in statu suo, secundum Panor. in. c. de monachis, de præben. Vnde si in monasterio stabant. xx. monachi, debet stare, & de similibus, de superfluo autem potest sibi providere.

49 Si mandatur prouideri de beneficio alicui habenti aliud, non propter hoc conceditur quod habeat simul duo. c. non potest, de præben. lib. vj.

50 Si papa alicui habenti aliquod beneficium, motu proprio conferat aliud, non facta mentione de priori, non propter hoc inualidatur gratia. Secus si ad petitiones alterius coedit: c. si motu proprio, de præben. lib. vj.

51 Beneficiorum fructus, uacationis tempore, in utilitatem ecclesiæ expendi debent, uel successoribus reservari, alioquin in cathedralibus ecclesijs, uel regularibus, & collegiatis si fiat contra, per capitula, conuentus collegia uel singulares personas, ipsi contrafacientes sunt suspensi ab officio, & beneficio,

quousque satisfecerint, non obstantibus privilegijs, consuetudinibus, uel statutis, etiam iuramento, uel sedis apostolicæ autoritate firmatis. c. quia sæpe, de elec. lib. vi.

Similis prohibitio fit generaliter de omnibus ecclesijs. Vide c. præfenti, de of. or. lib. vi. & quomodo episcopi, uel superiores sunt suspensi ab ingressu ecclesiæ.

52 Fructus iam percepti de beneficio secundum ea, quæ dicta sunt supra uer. Alienatio. §. iij. clarum est, quod alienari possunt, sed recipiendi locari possunt, etiam si sunt decimæ. c. ueltra, de loca. quæ locatio non debet extra tempus locantis extendi, quia clericus in beneficio, comparatur usufructuario, uel tutori. xvj. q. vj. c. illud. Si tamen locatio fuit facta nomine ecclesiæ, successor ratam habere debet, secundum Inn. in. c. querellam, ne præ. con. ui. su.

53 Prælati, uel rector ecclesiæ potest locare fructus sine solennitate, & autoritate superiorum, usque ad annos. vii. ut in. d. c. querellam, immo secundum Pa. ibi, pro tota uita sua. Dicit tamen idem Pa. quod si locatio fuit facta ultra nouē annos, non tenet nisi sit facta, secundum solemnitatem iuris, & in casu licito. qui casus not. in. c. in summa. xij. q. ij. Et si ista interuenierint, successor tenetur ratam habere. Si tamen ecclesia esset lesa, posset restitutionem in integrum petere. c. ad nostrā, de re. ec. non ali. Si uero est facta ad modicum tempus, idest infra annos decem, & locans non habebat administrationem, successor non tenetur stare contractui, quia non potuit obligare beneficium suum ultra tempus uitæ suæ, cum comparatur usufructuario, qui alienare non potest. l. si quis domum. ff. loca. uel habet administrationem, ut plebanus, uel rector, & tunc si locat nomine proprio, non tenetur stare, alias tenetur.

54 Si habens administrationem, multa debita contraxit urgente infirmitate, honesta causa, uel utilitate ecclesiæ, successor tenetur soluere, secundum Pa. c. ex præsentium, de pigno. etiam si habebat bona aliunde, quia debet de bonis ecclesiæ sustentari secundum eundem Pa. ibi supra, nisi de bonis paternis ad uiuendum se obligasset. Potest etiam prælati, & rector obligare bona ecclesiæ generaliter, pro obseruatione contractus rationabilis. Vide Pa. c. ij. de præca. & c. dilecti, de arbi. & potest providere sibi, & parentibus per modum elemosinæ, ma

BENEFICIUM.

gis quàm extraneis, secūdum Pa. in. c. coniugatus, de conuer. comu. Vide infra, Clericus, quomodo bona clericorum debent dispensari, a. §. xx. usque ad. xxvj.

- 55 Canonici, uel alij beneficiati, qui diuinis officijs non interfunt, quotidianas distributiones percipere non debent, etiā contraria consuetudine existente, restituereque perceptas tenentur, nisi ob infirmitatem, uel rationabilem causam, uel corporalem necessitatem, uel ecclesiæ utilitatem, excusentur: ut in. c. j. lib. vj. de cleri. non re. Idem de anniuersariis defunctorum, ibi.
- 56 Beneficia ecclesiastica iniustæ possidens, tenetur resignare in manu illius, cui competit recipere, uel in articulo mortis alteri recipienti nomine illius, cui erat fienda, secundum Inn. fructusque perceptos restituere. c. post translationem, de renun. §. rursus.
- 57 Si quis beneficium minus canonice obtinet, scilicet per simoniam, uel fraudem, aut surreptionem aliquam, non præscribet in perpetuum, secundum Arch. & in. c. postulasti, de cle. ex. mi. Tales secundum Host. uitæ necessaria stricte poterunt retinere, de consilio confessoris, ita ut solum ne egeat, & nisi obtineant dispensationem, & donationem, non possunt absolui, nisi restituant, nec subditi hoc scientes, tenentur obedire eis.
- 58 Propter crimen læsæ maiestatis humanæ, uel diuinæ, ut hæresis, & schismatis, commissum a patre, filij beneficiis habitis ecclesiasticis non debent priuari, ut dicit glo. in. c. satis peruersum. lvi. dist. licet prohibeantur admitti, de hære. lib. vi. c. quicunque, de schisma. lib. vi. c. unico.
- 59 Si papa, uel maiores, qui possunt dispensare, sciunt, & tolerant expresse, uel alius de mandato eorum, obtinentem beneficiū non canonice habitum, remouetur omne impedimentum, quod si non fuit expressa tolerantia, nec approbatio, uel fuit ab inferiori, non ualet, secundum Arch. flo. post alios.
- 60 Habens beneficium, quod aliquo modo requirit residentiā, si monitus, sine causa non redeat, potest spoliari, secus si nõ requirit residentiā, quia sine noua causa rationabili, non potest reuocari. viii. q. i. c. quia frater.
- 61 Omne beneficium secundum Io. an. post Inno. requirit residentiā, nisi probetur contrarium. c. ulti. de clericis non re.

nec debet ita stricte intelligi residentia, quin quandoque possint discedere, secundum Io. an. supra, cessante tamen negligentia, & fraude.

- 62 Dicuntur residere, pro negotiis ecclesiae se absentantes. c. ex parte eo. ti. Secundo, si rationabiliter se absentant, ut quia capitalem inimicitiam habent. c. inter quatuor, eo. ti. Tertio, si ex mandato Papae in curia resident, secundum Host. uel episcopo seruiant. iuxta. c. ad audientiam, eo. ti. Quarto, si in Theologia studeant, ut in. c. super specula. de magi. non autem in aliis scientiis, sine licentia praelati. c. tuae, eo. ti. de cle. non re. & hoc tantum per quinquennium, nec distributiones quotidianas recipiunt, nisi sint infirmi, qui solebant residere, in d. c. ad audientiam.
- 63 Ex probabili causa non licet abesse sine licentia praelati, nisi hoc consuetudo permittat, secundum Inno. & Host. non tamen uagentur, quia hoc consuetudo non potest permittere.
- 64 Dum nescitur ubi uagans clericus sit, ad ecclesiam tribus editis citabitur, nec sufficit, secundum Ioan. an. unum edictum peremptorium, & expectatus per sex menses, si non ueniat, priuabitur ecclesia, quam habet. c. ex tuae. eod. tit. nec hoc de episcopis absentibus intelligitur.
- 65 Papa mandante alicui, ad quem spectat, quod beneficium conferat Petro, & ipse conferat Antonio, collatio tenet, ipse tamen pro transgressione debet puniri. c. dilectus filius, de pbe. fallit in multis casibus. Vide Tab. beneficium. iii. §. vii.
- 66 Si duo canonici sunt electi ad unum canonicatum, & unam praebendam in ecclesia, etiam interueniente autoritate legati sedis apostolicae, non tenet receptio, secundum Inno. in. c. dilecto, de praeben. non enim licuit praelato infringere priuilegium canonicorum. Si tamen ipsi canonici, ad quos spectat receptio, autoritate propria fecissent, teneret receptio, non praebendae diuisio. c. per illorum, eod. ti. primum enim est de iure priuato, cui potest renunciari, non autem secundum, quod est de iure communi.
- 67 De una praebenda possunt fieri duae, si eius facultates suppetunt, alias diuidens tenetur integrare. Intellige quando uacat. c. uacante, de praeben. requisitis tamen quatuor, quae ponit Host. & Io. an.
- 68 Clerici non residentes in beneficiis suis, nec in eis officia ua-

BENEFICIUM.

implentes, sed uoluptatibus uocantes, nil iuris habent in rebus ecclesiasticis, & si recipiunt, restitutioni tenentur, secundum Arch. flo. iii. parte. ti. xv. c. i. nam redditus ecclesiarum, sunt stipendia seruientium, quicquid sit de foro contentioso, infra residentia. §. iiij.

69 Clericus non dicens officium sine rationabili causa, tenetur restituere fructus, quos interim recipit, secundum lo. cal. c. i. de cele. mis. quia clericus non residens priuatur beneficio, & fructibus, ut in. c. pen. de cle. non re. sed non dicens officium effectualiter non residet, igitur debet priuari fructibus. Item beneficium datur propter officium, ut in. c. fi. xcii. dist. quāuis Pa. dicat ibi, quod hæc opinio est nimis rigida, & quod clericis non solum datur beneficium propter officium, sed etiā ut de patrimonio Christi uiuant, & non mendicent. c. ii. de præben. Videturque concludere, & bene quod non tenetur ad restitutionem similiter & Car. infra restitutio. Vide aliqd ad propositum. infra clericus. §. xxvii.

70 Clericus potest transire de una ecclesia ad aliam, secundum Arch. flo. iii. parte. ti. xv. c. pen. primo, causa necessitatis, puta propter inimicitias, & huiusmodi, quo casu etiam si propria autoritate transeat, non punitur. vii. q. i. c. pastoralis. Secundo propter utilitatem, ut si uni ecclesiæ magis sit utilis, quā alteri, & hoc autoritate superioris. vii. q. i. c. mutationes. Tercio, propter sanctitatem, ut cum transit ad religionem, in qua professus non potest amplius repetere primam ecclesiam. vii. q. i. c. hoc nequaquam. Si uero propter cupiditatem, uel ambitionem, ad aliam transeat, debet utraque carere. c. si quis episcopus. vii. q. i. & c. quanto, de transla.

71 In prædicto transitu requiritur licentia, uel consensus superioris. Vide. c. mutationes. vii. q. i. c. qui uxorem. xxxiiij. qu. v. lxxi. d. per totum. tamen de transitu clerici ad religionem, nisi sit episcopus, non oportet petere licentiam, sed de transitu unius religionis ad aliam, infra religio. §. xiiij. uide Tab. beneficium. iij. §. xiiij.

72 In permutatione beneficiorum dat Pa. in. c. ad quæstiones, de re. permu. regulam unam generalem, quod omnia beneficia, & quæcunque iura habentur in eis, quali acunque sint, cum autoritate superioris permutari possunt, quam per dictum commune doctorum probat. Quod autem authori-

rate superioris
est. prela. & ma
bet auctoritat
none: ex quo
bet hanc auct
alias habet se
re. permu.

73 Volentes per
modo nati e
ni superioru
d. c. quæstio
tur tenent e
Pa. ibi, quod

74 Præben. d
ri non poss
rem oris. se
de iug. in. c.

75 Quando q
secundum
monia. pa
qua cura e

76 In tali com
tione ten
qua eile. li
tione debet
ten. d. c. ad qu

77 si quis sit
tur ut conle
matte, secun
tamen tales di

78 prædictis, tu
ma expressa. d
cum al. most
tentia Deo i

79 Beneficium
reforma. po
communi. E
ita, qua non e
au. de præben.

tate superioris hoc possit fieri, patet per c. quæsitum, de excess. præla. & multa alia. c. & secundum Io. an. Qui enim habet auctoritatem conferendi beneficia, etiam in transmutatione: ex quo sequitur quod sede uacante, capitulo non habet hanc auctoritatem, quando collatio est solius episcopi: alias habet secundum eundem Io. an. in cleri. unica, de re. permu.

- 73 Volentes permutare beneficia possunt inter se tractare, dummodo nihil concludant de permutatione, sed de dispositioni superiorum supponant, & hæc opinio secundum Pa. in. d. c. quæsitum, est uerior, quamuis Io. an. post Host. uideatur sentire quod non possunt. in. d. c. quæsitum, dicit tamen Pa. ibi, quod hæc opinio est multum periculosa.
- 74 Præbendæ eiusdem ecclesiæ, & eiusdem qualitatis, permutari non possunt sine auctoritate superioris, secundum ueriores opi. secundum Pa. in. tex. dist. c. quæsitum. & Host. & Io. de ig. in. c. fi. eo. ti. licet Inn. in. d. c. quæsitum, oppositum teneat.
- 75 Quando quis renunciat beneficio tenui, ut habeat pingue, secundum Feli. in. c. uerisimile, de præsum. est præsumptio si moniæ, nisi ex alia causa sit præsumptio ad oppositum, ut quia cura est magna, & ipse est senex.
- 76 In tali commutatione potest dari pecunia in recompensationem temporalium prouentuum, non autem spiritualium, quia esset simonia, nec etiam simpliciter, & sine determinatione debet dari ab altera parte, sed debet seruari cautela, tex. d. c. ad quæstiones, secundum Pa. ibi.
- 77 Si quis fiat monachus cum spe ut fiat abbas, & qui ordinatur ut consequatur beneficium, simoniam mentalem committit, secundum glo. in. c. consuluit. lxxiiij. d. c. per laicos: non tamen tales dignitates adepti tenentur resignare, nisi pactum præcessisset, tunc deberent renunciare, quia interuenit simonia expressa. c. fi. de simonia. Et hæc omnia secundum Pa. c. cum ad nostram, de elec. Tenetur tamen talis per poenitentiam Deo satisfacere, ut probatur in. c. fi. de simo.
- 79 Beneficium in commendam secundum Pa. in. c. cum olim, de re. permu. potest permutari, quamuis Fed. dicat simpliciter contrarium. Expectatiuæ uero, non, secundum eundem Pa. ibi, quia non excedunt personam, cui conceduntur: ut in. c. cui, de præben. l. vj.

B E N E F I C I U M.

- 79 Ecclesia concessa in comenda, secundum Feli. in. c. si constiterit, de accu. ad libitum concedentis potest reuocari, secus si detur in titulum.
- 80 De ætate requisita primo ad Abbatem, & Abbatissam, suprabbas. §. i. Abbatissa. §. i. & in. c. indemnitatibus, de elec. l. vi. & c. cum in cunctis. §. inferiora, de elec.
- 81 In prioratu conuentuali habente sub se collegium, requiritur ætas annorum. xxv. ar. in. c. ne in agro. §. cæterum, de sta. re. Si uero sit prioratus non conuentualis, exercens curam animarum, de consuetudine etiam debet habere annos xxv. quia debet esse presbyter, ad quem ætas. xxv. annorum requiritur: de. generalem, de æta. & qual. or. Si uero curam non exercet per se, uidetur sufficere ætas. xx. annorum, ut in. d. §. cæterum. Si autem est prioratus sine collegio, & sine cura, sufficit ætas. vij. annorum, ut uidetur uelle Fed. cōsi. xlvij. Alij dicunt & melius, quod saltem requiritur ætas. xliij. annorum, ar. in. c. decorum, de æta. & qual. & in. d. §. cæterum.
- 82 In episcopatu ætas. xxx. annorum requiritur, ut in. d. c. cū in cunctis, de elec. Si sit dignitas secularis beneficij inferior, requirit annum. xxv. ut in. d. §. inferiora, quæ quidē ætas requiritur etiam in beneficio curato, ut in. d. §. inferiora. Potest tamen episcopus dispensare in personatu non curato, in anno. xx. nō autem in aliis dispensat: tex. in. c. i. de æta. & qual. vi. & Pa. in. d. §. inferiora, ultimo no. In beneficio uero simplici, & sine cura, secundum Cal. sufficit ætas. xliij. annorū, & est casus in dicto. c. indecorū, licet gl. ibi aliter intelligat, nec sufficit ætas vij. annorū, quia talis nō est idoneus regere ecclesiam, quum seipsum regere nesciat, & quādo beneficium sonat in nomē rectoriæ. Si uero hoc beneficium non sonat in uocem rectoriæ, sed est beneficium in ecclesia, requirens maturitatem consilij, ut canonicatus ecclesiæ cathedralis, secundum Host. & Ar. in. d. c. si eo tempore, requiritur ætas. xliij. annorum, quia ante illam ætatem, non potest sapienter iura tractare. & hanc opinionem seruat curia. Si non requirit maturitatem consilij, sufficit ætas. vij. annorum, hæc Pa. in. d. c. super inordinata, de præben.
- 83 Conferre beneficia ecclesiastica pueris, existentibus aliis idoneis adultis, non solum inexcusabile, sed intollerabile uidetur, tum quia pueri tantum in spe sunt idonei, adulti autē

in re, tum quia
uere nesciunt,
nata, de præben
ta lint pro pue
dum Cae. ibi.
Promouendū
sufficit secundū
bus, & quod in
num in his be
cipitur de ep
a malis, de e
de elec. & do
cium esset fu
piscopo, uel
nili sit facere
moueri nū
ficiū, non m
pa, dicendo
esset ab episc
facit regulat
natus, uel o
runt sacerdot
tium quam e
cis ubi non
ne, non tenen
consuetudo h
Qui infra ann
moueri ad fac
§. inferiora, & p
intelligitur in
tatum, de elec.
lum, quia de p
episcopus potest
beneficium cum
ad sacerdotiū
nis, subdisting
dum ita in illa
in uoluntatem
86 Accipere benef

in re, tum quia diuinum officium deuote, & studiose perfoluere nesciunt, tum quia hoc reprehenditur. c. super inordinata, de præben. & si aliquæ prouisiones in ecclesia ordinatæ sint pro pueris, non tamen beneficia ecclesiastica, secundum Caie. ibi, in summa.

84 Promouendus ad quodcunque beneficium ecclesiasticum, sufficit secundum ueriores opinionem quod sit in minoribus, & quod habeat tempus, ut possit promoueri infra annum in his beneficiis, quæ requirunt aliquem ordinem. Excipitur de episcopatu, in quo requiritur quod sit in sacris. c. a multis, de elec. secundum Pa. post Ioan. cal. c. dudum, el. i. de elec. & doc. ibi, quamuis alii aliter dicat. Si tamen beneficium esset fundatum cum hac conditione, uel statuto ab episcopo, uel ab instituyente beneficium, non ualeat promotio, nisi sit sacerdos, si conditio sic dicit, quod non possit promoueri nisi sit sacerdos. Et quando est ab instituyente beneficium, non intelligitur derogari per clausulas generales à papa, dicendo non obstantibus quibuscunque, &c. Secus si esset ab episcopo. Et Pa. in fine. d. §. inferiora. c. superscripti facit regulam generalem, quod quælibet dignitas, uel personatus, uel officium, quæ habent curam animarum, requirunt sacerdotium, & consequenter tenentur accipere sacerdotium quam citius possunt, ideo debent habere tempus. Secus ubi non est cura, nec in iure specificatur de aliquo ordine, non tenentur ad sacros ordines ascendere, nisi aliter loci consuetudo haberet.

85 Qui infra annum, in ecclesiis parochialibus non facit se promoueri ad sacerdotium, incontinenter est priuatus, ut. d. Pa. in. d. §. inferiora, & per. c. licet canon, de elec. l. vi. quod tamen non intelligitur in ecclesiis parochialibus collegiatis, ut in. c. statutum, de elec. l. vi. quia secundum Pa. non est tantum periculum, quia ibi plures sunt sacerdotes. Propter tamen studium, episcopus potest dispensare, ut usque ad septennium habes beneficium cum cura animarum non teneatur promoueri ad sacerdotium, tenetur tamen in primo anno acceptationis, subdiaconatum accipere. c. ex eo. de elec. l. vi. Et talis dum stat in studio, de bonis ecclesiæ potest accipere, quia in utilitatem ecclesiæ, dicitur exponere, secundum Dominicum.

86 Accipiens beneficium, & non intendens clericari, tenetur de

BESTIALITAS. BIGAMIA.

perceptis ad restitutionem, secundum tex. & glo. in c. commissa. §. ceterum. de elec. l. vi. & conferens scienter, ecclesiam indemnem seruare tenetur. Secus si a principio bonam intentionem habuit, postmodum mutatus est, non tenetur, secundum glo.

87. Semper in rescripto apostolico ad beneficia, intelligitur si preces ueritati innitantur. c. ex parte, de rescriptis, & de cura mentio debet fieri. Feli. in c. nostra, de rescri. cor. xx. Expressio ualoris de iure communi non est necessaria, in impetratione, secundum glo. in de. i. de praben. tamen si exprimitur, & sit maioris ualoris, impetratio non ualet, quia in gratiis apostolicis, causa habet uim conditionis, etiam si ex simplicitate fuisset dictum, nec ignorantia adiuuat, quia debet se informare. Debet etiam mentio fieri omnium beneficiorum, quæ quis obtinet tempore impetrationis, alias gratiæ sunt nullius ualoris.

88. Quando gratia sit motu proprio, non est necessaria mentio ualoris, nec cure, nec alterius. Vide Feli. in c. ad aures, de rescri. col. secunda. uer. de expressione ualoris. Ibi enim multæ limitationes ponuntur.

Quando aliquis uitiose, & de facto nanciscitur possessione alicuius beneficii, etiam quod tenuta sit nulla: quia non habente potestatem conferendi est data, alia beneficia, quæ simul cum illo teneri non possunt, dicuntur uacare. c. cum qui, de praben. l. vj.

90. Beneficia habentes in multis peccant, ut si non resideant sine causa rationabili, si fructus in malos usus conuertunt, si sunt circa curam animarum negligentes & in multis alijs, de quibus iuxta prædicta sunt interrogandi.

BESTIALITAS.

Bestialitas est cum quis more bestiarum operatur in comedendo, occidendo, & coeundo, & communiter peccatum mortalissimum est, nisi propter imperfectionem actus, uel ioci causa fiat. Vide Tho. secunda secundæ. q. clviij. ar. xi. infra, Luxuria. §. v. ut cum quis, ad rem non eiusdem speciei per coitum accedit.

BIGAMIA.

Bigamia secundum Pe. de pa. iij. sen. dist. xvij. q. iij. ar. j. est defectus ex secundis nuptijs proueniens. Et Tho. iij. sen.

d.xxvij.q.iiij. ar.i. dicit quod bigamus fit irregularis, quia significatio sacramenti non remanet integra.

2. bigamia contrahitur, cum quis habet plures uxores de iure successiue.c.acutius.d.xxvi.& ambas cognouit. Secundo,cum simul plures habet,unam de iure,alteram de facto, siue ambas de facto,ambasque cognouit.c.nuper, de bigamis. Tercio,quando uiduam duxit uxorem. Et his omnibus irregularitas est annexa,ut dictum est. Intellige tertium modum,si uidua a primo uiro fuit cognita, & ipse etiam cognouit est bigamus. Similiter si contrahit cum aliqua,que fuit ab alio cognita extra matrimonium, est bigamus cognoscens eam. Item contrahens cum uirgine,& cognoscit eam,quæ post permittit se ab alio cognosci, & postmodum iterum cognoscit eam, siue scienter, siue ignoranter, siue quemodocunque, efficitur bigamus. Item si contrahat cum aliqua, quæ prius contraxerat per uerba de presenti cum alio, non tamen consummauit cum primo, secundus ut sic non est bigamus. Quod si contraxit cum uirgine, & consummauit, illa postmodum permittit se ab alio cognosci talis non fit bigamus, si eam non amplius cognoscat. hæc secundum Tho. & Pe. de pa.quarto,ubi supra. Nota quod nunquam fit bigamus nisi contrahendo,& cognoscendo, nec requiritur comixtio seminum, sed sufficit,quod corrumpat intrando pudoris claustra.
3. Mulier quia non est capax ordinis,non potest fieri capax huius defectus.s.priuationis,executionis ordinis,ideo non dicitur bigama, & uir magis fit bigamus ex defectu mulieris, quam uir,quia ipse est quasi terminus ad quem,a quo fit de nominatio respectu mulieris.Tho.supra.
4. Omnes bigami sunt priuati executione ordinis, & promotione,ita quod ad aliquem ordinem non possunt promoueri, nec actum alicuius ordinis sine dispensatione exequi. c.quotquot xxvij.q.i.&c.2. qui cle.uel uo. & ibi Pa. in iiij.not.
5. Omnis bigamus priuatur omni priuilegio clericali,& est foro sæculari astrictus,consuetudoque opposita non ualet, & ne tonsuram deferat prohibetur sub anathemata. c.unico, in tex.de biga.l.vj. & gl.in uer. bigamos, restringit ad illos, qui in minoribus contraxerunt aliquo illorum quattuor modorum,adeo ut qui sunt in sacris,uel professi in aliqua religione approbata, illas pœnas incurrere non possunt, cui

B L A S P H E M I A.

concor. Pe. de pal. ubi supra. ar. iii. conclu. i.

6 Contrahens cum aliqua, quam prius fornicarie cognouerat postmodum cognoscit ut uxor secundum ueriores opinionem non fit bigamus, quia carnem suam non diuisit in plures. Concor. Pa. & gl. in. c. sane, de cle. coniu.

7 Existens in sacris, uel professus uotum solemniter continentia, & contrahens siue cum uirgine, siue cum corrupta, non est uere bigamus, quia matrimonium ibi esse non potest, sed est similis bigamo, si cum corrupta contrahat: tamen est irregularis siue cum uirgine, siue cum corrupta contrahat, glo. in. c. quotquot. xxvij. q. j. differt tamen quo ad dispensationem contrahere cum uirgine, & cum corrupta ut dicemus infra. §. nono.

Bigamia non tollitur per baptismum, secundum Tho. supra, quia non soluit coniugium, ex quo bigamia sequitur. c. acutius. xxvj. d. nec in hoc tenetur Hieronymus, qui oppositum uidetur tenere super epi. ad Titum. supra, baptismus. §. lxxi. lxxij.

9 Papa potest dispensare in omni bigamia, quia irregularitas non est adiuncta bigamiae de iure naturali, sed tantum positio, secundum Tho. supra, & etiam quo ad omnes ordines: c. lector. xxxiii. d. Episcopus autem quo ad ordines minores potest dispensare. c. i. qui cle. uel uo. cum religiosis autem ad euitandum discursum, potest etiam dispensare in ordinibus maioribus, ut quidam dicunt. c. ii. qui cle. uel uo. etiam cum eo, qui existens in sacris, contraxit cum uirgine: in. d. c. i. dispensa etiam cum bigamo occulto, aliter non dispensat, secundum Pe. de pal. supra, concor. Pa. in. c. i. qui cle. uel uo. infra dispensatio, aliquid uide. circa finem.

10 Qui cum pluribus fornicatur non fit bigamus, quia coniunctio fornicaria non significat coniunctionem Christi cum ecclesia. Tho. iii. sen. d. xxvij. Heb. i.

B L A S P H E M I A.

1 Blasphemia consistit in attribuendo Deo aliquid, quod non conuenit, uel negando aliquid, quod ei conuenit, uel attribuendo creaturae, quod soli Deo conuenit, uel Deo, aut sanctis iniuriam irrogando, ut dicendo maledictus sit, &c. uel nominando membra pudenda Dei, & sanctorum cum indignatione, sic etiam irrogatur iniuria, uel remouendo a san-

tas, quod De
de non esse,
est gloriosus,
malum, quali
da. quod est. xij
tum mortale
tur, leu. xxiii
grauis cont
mentis com
quando ma
proferit, no
tisset non p
terialiter, de
les a mortu
dicere ad
reloquendo
homo fact
le peccatum
cter aliam
1 Blasphemia
felsoni trib
Eph. iii. sup
grauis hinc
re, quoniam
3 De blasphem
hodie non
tas ibi posita
uantur. Sed in
li Lateranen.
4 Blasphemantes
mo supplicio
& Cy. in. l. iii. C
rodine fit, & in
luen. xxi. quod
intelligitur.
5 Blasphemia no
peccatum, quod
in uerbo aut
na imputatur

ctis, quod Deus dicit in eis esse, uel attribuendo eis, quod dicit non esse, hæc enim redundant, in deum qui in sanctis est gloriosus, uel dicendo sic ueniat Deo, impræcando Deo malum, quasi ipse his sit subijcibilis. ex Tho. secunda secunda. quæst. xii. ar. i. & Caie. ibi, uer. blasphemia. Et est peccatum mortale, quia talibus blasphemis poena mortis infligitur, Leui. xxiii. quod non fieret, nisi propter mortale. Et est grauius contra Deum, quam contra sanctos. Nec quis si sit mentis compos blasphemando, à mortali excusatur, nisi quando inaduertenter ex lapsu linguæ, uerba blasphemiae profert, non aduertendo sensum uerborum, quod si aduertisset non protulisset. Est enim tunc tantum blasphemia materialiter, ideo neque passio extranea, neque consuetudo, tales à mortali excusat, secundum Caie. ibi, supra. ibi dicit, quod dicere ad corpus, uel ad sanguinem Dei, siue iurando, siue resonando in rixa, non est blasphemia, quia ex quo Deus homo factus est habet carnem, & sanguinem, nec est mortale peccatum, nisi dicatur per modum iniuriantis, uel mendaciter assumeretur.

- 2 Blasphemia est maximum peccatum, quia opponitur confessioni fidei, & maius est quam periurium, secundum glo. Eph. iii. super illud, blasphemia tollatur à uobis. Est etiam grauius homicidio. Grauius enim est Deum uelle offendere, quam hominem, quod blasphemans intendit.
- 3 De blasphemorum poenitentia qualis debeat esse, quamuis hodie non seruetur, uide. c. statumimus, de male. has poenitentias ibi positas non refero, quia secundum Pa. ibi, non seruantur. Sed maior poena ponitur, in nona sessione Concilii Lateranen. sub Leo. x. infra. §. v.
- 4 Blasphemantes deum, & sanctos, etiam secundum leges, ultimo supplicio debent puniri. Sali. in. l. ii. C. ad. l. Iuliam maie. & Cy. in. l. iii. C. de re. credi. & intelligitur quando ex consuetudine fit, & in contemptum, & glo. in. c. si quis per capillum. xxii. quæst. i. Et per ultimum supplicium, mortis poena intelligitur.
- 5 Blasphemia non est amplius casus reseruatus, cum solemnibus poenitentia, quæ blasphemis imponebatur, non sit amplius in usu, ut infra, uer. casus. §. viij. & dispensatio. §. xxvi. Alia poena imponitur in concilio Lateran. in nona sessione, quæ non

B V L L E. C A L I X.

refero, quia non est usu probata, in qua imponitur confessio-
ribus ut blasphemos sine grauissima pœnitentia nō absoluat.

B V L L E.

BVllæ papales, possunt depræhendi falsæ comparādo scri-
pturam ad scripturam, modum dictandi, cartam conside-
rando, an sit rasa, & pulchra, an sint ibi in scriptura consueti
tractus calami, & puncta solita fieri, si sigillum sit omnino
completum, & æquale, si episcopus uocatur frater, & cardina-
les fratres, & inferiores filii, si est uera latinitas, uel falsa, &
alia de quibus Pa. de cri. fal. c. quā graui, & c. licet, ubi no-
uem modi. not. & de rescri. per totum.

De excommunicatione falsariorum infra, excommunicatio.
xii. Si aliquid conceditur in priuilegio quod ab omni æqui-
tate deuiet, & à communi cursu priuilegiorum, præsumitur
à sede apostolica non emanasse, secundum Pa. in distin. c.
quā graui.

C A L I X.

- 1** Calices in quibus sanguis Christi consecratur, secundum
Tho. iii. q. lxxxiii. ar. iii. debent fieri ex auro, uel argento,
uel stamno, de con. d. i. c. uasa, non ex ære, auricalco, ligno,
uitro, uel lapide. Concor. Pa. in c. fi. de cele. missa. & Petrus
de palu. iii. distin. xiii. quæst. ii. ar. v. qui dicit ex alia materia
fieri non posse.
- 2** Calix debet consecrari, & perungi chrismate, secundum Pe.
de palu. supra: in quo non licet episcopo dispensare, ex or-
dinatione Siluestri Papæ, in. c. i. de sac. unc. nec perdit conse-
crationem, nisi perdat formam principalem, ut si modici
refectione ciphii, uel pedis indigeat, non propter hoc exacra-
tur. Si autem seperetur ciphus a pede, ut sit in calice tornæ-
li, uel aliter, secundum Pet. de pal. indiget consecrari iterum,
quia nec pes sine ciphio, neque ciphus sine pede, consecrari
potest, secundum eundem Pet. Quidam uero dicunt, quod
quando per artem sic fit, ut possit separari, & coniungi, & ita
consecratur, quod etiam si separetur, non amittit consecratio-
nem, & ita uidetur esse in usu apud quosdam dominos, ha-
bentes huiusmodi calices, quos separant, ut minorem locum
occupent, & facilius portentur. Neque hæc opinio uidetur
reprobanda.
- 3** Calix argenteus consecratus, si deauretur, est iterum conse-
crandus,

C A L V

indus, quia ex
as uidetur si
non ita uide
simile de dex
itari propter
de con. dist. i. in
Calix per aduq
quod exacerat
defiæ. s. j. Cal
qui utuntur
consuetudine
Abbas. s. vi.

1 Calumnia
dum Tho
peccatum fa
nitentia dele
quis alteri ex
maliter calum
ultra pœnit
enim debebat
in alterius pe
rit, mortaliter
no non paru
mortalis.

1 Campora in
gotiano in o
lecho lutepe
materia tractat
fins, qua lura g
camporis beato
firationem, te
ex Thoma opus
mianente ad d
cri, ad alia pte
miratione morti
se non pte pte
dum lumen,

crandus, quia consecratio fit in superficie, secundū Pe. de pal. Secus uidetur si deauratio propter usum cadat, quia consecratio non ita uidetur esse in auro, quin etiam sit in argēto, nec est simile de decrustatione parietum ecclesiæ, quæ indiget cōsecrari propter decrustationem, secundum glo. in c. ecclesijs, de con. dist. i. ita seruat consuetudo legis interpres.

- 4 Calix per aliquos ictus datos a fabro, non probatur in iure, quòd excretur. A quo consecratur, uide, infra consecratio ecclesiæ. §. j. Calicis consecratio uidetur posse fieri ab abbatibus, qui utuntur insignibus episcopalibus, quando habēt hoc ex consuetudine, ut dicit Car. in de. attendentes, de sta. re. supra, Abbas. §. viij.

C A L V M N I A.

- 1 Calumnia est falsa, & malitiosa impositio criminis, secundum Tho. secunda secunda. q. lxxvij. ar. iij. quomodo est peccatum, supra, Accusatio. §. xi. Hoc peccatum nō solum poenitentia deletur, sed oportet proximo læso satisfacere. Si autē quis alteri ex errore imponit crimen falso, non incurrit formaliter calumniæ uitium, sed tātum materialiter, teneturque ultra poenitentiam satisfacere læso. Fuit enim in culpa: non enim debebat asserendo proferre, quod pro certo nesciebat, in alterius præiudicium, & cum notabiliter proximum læserit, mortaliter peccauit. Debebat enim aduertere, quia de bono non paruo proximi agebatur, negligentia in hoc fuit mortalis.

C A M P S O R.

- 1 Campsoria ars, secundum Caie. in quol. de cambijs, est negotiatio in commutatione numismatum, & quāuis a philosopho uituperetur, & ratione materiæ, quia tantum numismata tractat, a proprio nummi usu diuertens, & ratione finis, quia lucri gratia, quod sine caret, fit. Si tamen ex parte campforis bono fine honestetur, puta si propter familiæ sustentationem, uel alio bono fine exerceatur, erit licita. Et dicit Thom. opusc. lxxij. c. xij. quòd ars campsoria utitur de se munifmate ad debitum, & idoneum usum: & quòd illud lucrū, uel illud plus, quod accipitur a campforibus in tali permutatione monetæ, non accipitur ratione pecuniæ, quæ de se non parit pecuniam, seu de se, est inuēdibilis, sed ad uitādum damnum, sine ratione periculi, uel interesse, ut subue-

niatur salarijs personarum, domorum, & ministrorum, laboribusque, & expensis in arte necessaria, & licita, ne frustra ponant operam, & sudorem suum ad aliorum utilitatem, neque dominus hos campfores de templo expulit, quia sit illicita, sed quia in tali loco fieri non debebat, secundum Thom. opusc. supra.

- 2 Pecunia formaliter sumpta secundum ualorem, quem ex statura legis habet est inuendibilis, ut dicit S. Tho. supra, est. n. mensura in permutationibus, ut dicit. Idem Thom. primo de re. princ. c. xliij. cuius primus usus est permutatio pro rebus uenalibus necessarijs ad humanam uitam. Secundus usus est commutatio pro alia pecunia, & ad hoc utitur ars campforia: ex Caie. i. quol. supra. Materialiter autem sumpta, ut est aurum, uel es conflatile, potest uendi sicut ceteræ res, & locari.
- 3 In cambiis datur talis regula, uidelicet: Quotiescunque in cambiis arbitrio bonorum, & peritorum in tali arte, pars capiens cambium non magis grauatur, quam dās, nec econuerso, & distantia temporis nil lucri affert, nunquam est ibi peccatum mortale, nisi obliqua esset intentio, Sil. usura. iij. q. ix. §. ij. ibi, enim iniustitia non est.
- 4 Cambiorum tria sunt genera, uidelicet minutum, per literas, & ficcum. Primum cambium reale ad minutum, ut si campfor det aureum, & accipiat pro scontro monetam, uel econuerso, & accipit aliquid moderatum secundum consuetudinem patriæ pro suo labore, & quia seruit communitati, ultra precium, hoc licitum est, secundum Caie. in summa ibi, & quol. non tamen hoc licet omnibus, sed tantum his, qui tenent mensam paratam communitati seruientes, secundum Caie. quol. supra, quāuis Rosel. uer. usura. vi §. vi. in fi. dicat quod etiam alijs licet: prima tamen opinio uerior est, quia qui non tenet mensam, parum temporis expendit in numerando, pro quo tale mercedem habeat. Dabet tamē hoc cambium sine omni fraude fieri, et auaritia. Vide Arch. flo. secunda parte ti. i. c. vii.
- 5 Secundum dicitur cambium reale per literas, & fit duobus modis, & primo sic. Petrus habet Mediolani C. aureos, quos uellet habere Rome, dat campfori ut respondeat. xcv. & reliquos lucretur. Hic contractus est licitus, propter rationes predictas, & propter periculum portandi pecunias. Secundo modo sic fit. Petrus Mediolani habet C. ducatos Venetos, quos uult

Venetias portare, & ibi expendere, quia plus ibi ualent, inuenit campforem indigentem pecunia Mediolani, & habentem banchum pro Venetijs, cui tradit dictam pecuniam ad forum cabij pro Venetijs, ubi recipit C. et quinque, quandoque plus, quandoque minus. Si hoc plus recipit non ratione expectationis, sed quia uolebat sibi providere pro suis necessitatibus Venetijs, contractus est licitus. Cursus enim monetæ, hoc operatur, & monetarum diuersitas, & industria accedit rei licitæ, ff. ad l. fal. l. fi. si autem intenderet principaliter lucrum propter expectationem, esset mutuum cum intentione lucri, quod usura esset.

- 6 Caie. in summa dicit, quod cambia uera, & realia, quibus moneta in uno loco, ac tempore accipitur, & alio loco, & tempore redditur, prout in loco redditionis, tempore restitutionis marcha auri ualeat, cessante omni fraude, sunt licita. Si tamen hæc ad prolixius tempus sunt, aut protrahuntur, ut ex longiori tempore plus lucretur, ad usuram declinant: quia dum temporis, quo pecunia occupata tenetur, ratio habetur, ad eum usuræ modum labitur, quo tempus uendi dicitur.
- 7 Tertium cambium dicitur sicum, quorum aliud est uerum aliud fictum. Cambia sicca uera, multis modis uariantur secundum uariationem locorum, & temporum. Ut do tibi Duca. C. Ianuæ, & hinc ad mensem restitutes mihi tot libras, quot ualeat ducatus Venetijs, ubi uerisimiliter plus ualebit, licet aliquando minus ualeat, tamen ut in pluribus semper plus ualeat, uel secundum quod aliter tales contractus uariantur, quia quasi infinitis modis uariari possunt, & cum expectatur lucrum propter dilationem temporis, uidetur usura, sicut mutuans granum, quod alio tempore, quo uerisimiliter plus ualebit est recepturus, & tamen non erat illud usque ad illud tempus seruaturus. c. nauiganti, & c. in ciuitate, de usu. Sicque non est licitus. Similiter quando in tali mutuo intenditur principaliter lucrum. Secus uidetur quando lucrum ratione interesse, uel expensarum accipitur, uel quia dubium est, quod minus ualeat, ex eo quod se periculo exponit, uel quando principaliter facit, ut amico seruiat, & non cum proprio damno, tunc uidetur licere. Sed quoniam hi casus horum cambiorum sunt dubij, quibusdam doc. tenentibus licere, quibusdam non licere, ideo oportet semper regulam suprapositam inspicere.

CANONICATVS.

Et quia breuiter hæc sunt summata ex Caie. & Tab. & Sil. ideo uide latius ibi, ut uerbo usura. §. xv. & Sil. usura. §. iij. & infra, usura. §. xj. uide aliquid. & circa si. de pagis.

- 8 Aliud cambium est fictum non reale, sed fictum. Ut cum cāpsor lucrari intendens Petro egenti dat Romæ certam summam pecuniæ sub nomine cambij de Venetijs, uel Londres, & tamen ibi Romæ fienda est restitutio, utrinque scienter, siue fiant literæ & non præsententur, siue non fiant, hoc secundum ueritatem non est cambium, sed uere mutuum, sed nomine cambij paliatum, & sic est usura.
- 9 Fit etiam hoc modo. Petrus egens pecunia recipit a campfore Mediolani. c. duc. hinc ad mensem restituendos ibidem, secundum quod tunc ualebunt Venetijs secundum cursum cambiorum decem libræ grossorum, quæ regulariter. c. duc. æquiualent, sed in cursu cambiorum Venetijs quandoque excedunt, quandoque exceduntur. Hic secundum ueritatem est contractus mutui nomine cambij paliatum, & cum sit spe lucri, est usura, contra illud Lucæ, Mutuum date: &c. & quia communiter plus ualent, ideo hic usura est. Posset tamen excusari cāpsor, si in promptu haberet cum illis. c. duc. cambium pro Venetijs, sed ut seruiat Petro, dat cum hoc pacto, si tamen tale cambium sit secundum se licitum, quod supponitur. Ex Caie. in quol. supra. Hæc materia cambiorum est difficilis & experti mercatores plus de ea sciunt circa practicā quàm plerique doctores.

CANONICATVS.

- 1 Canonatus non est dignitas, tamē in magno honore ponitur in choro, & processione præcedunt abbatem, quia sunt collaterales episcopis, quāuis Abbas sit dignior, secundum Feli. in. c. pastoralis, de of. deleg.
- 2 Canonicus non potest committere extraneo ea, quæ ad tractatum capituli pertinent, ne extraneis secreta capituli reuelentur, sed bene uni canonico. Feli. in. c. nō potest, de p̄scri. iij. col.
- 3 Canonicus debet facere, quæ ad Canonici officium spectant, quod si puer est, per alium faciat. c. ij. de æta. & qual.
- 4 Canonicus habet uocem in capitulo nisi sit puer, uel non in sacris, & non potest esse laicus. c. cum. M. Ferrarien. de consti. in glo. & non potest agere pro alio canonico, quāuis in canonicatu sint coniuncti, nisi habeat mandatum. Feli. supra.
- 5 Canonicus habens capellam, dum in ea celebrat, non perci-

CANONICA PORTIO. 67

pit distributiones illa hora canonicis currentes, quia non ut canonicus, sed ut capellanus celebrat: Fel.c. cum olim, de sen.& re.iu.

- 6 Canonicus uadens ad horas canonicas principaliter propter distributiones, mentalem simoniam committit: Fel.c. ex parte, el.i. de of. deleg. Quando non debent distributiones recipere, supra, beneficium. §.lv.
- 7 Canonici possunt remouere propria autoritate statuta sua iurata, non autem si sunt per papam confirmata, & si contraueniant tenet, licet sint periuri: Fel.c. cum accessisset, de consti. An episcopus cum illegitimo possit dispensare, supra, beneficium. §.xxxii.
- 8 Canonicus regularis ad religionem monachorum transire potest, & non e contra, nisi sint laici, secundum Tho. secunda secunde. q. clxxxix. ar. vii. ad. ij. Intellige tamen superioris petita licentia, ut in. c. statum. xix. q. iij. infra, religio. §.xiii.
- 9 Canonici sunt recipiendi litterati, seu nobiles iuri, secundum glo. in. l. Societates, uer. non suppleat. ff. pro socio.
- 10 Acquisita per canonicum intuitu ecclesie, seu prebende, non cedunt successori in prebenda, sed capitulo. Vide Abb. in. c. relatum, el. ij. de test.

CANONICA PORTIO.

- 1 Canonica portio, de iure decretorum debita, & a canonicis approbata est, ideo canonica dicitur. c. de his. x. q. j. Quando quis eligit sepulturam alibi quam in sua parochia, de omnibus, quae illi loco ubi elegit sepulturam dimittit, sua parochialis ecclesia debet habere canonicam portionem de iure communi, nisi ex priuilegio, uel aliis exceptionibus aliter sit ordinatum, secundum Arch. flo. iij. parte ti. x. c. v. c. dudum. de. de sepultu.
- 2 Canonica portio est duplex, una quae debetur episcopo ab omnibus ecclesiis diocesis, ut in. d. c. de his, alia quae debetur ecclesiae parochiali, in. d. c. dudum, quae est uaria, secundum uarias locorum consuetudines, quae debent seruari. de sepul. c. certificari.
- 3 Canonica portio, quae episcopo debetur, secundum Pa. in. c. officij. de testa. no. primo diuersificatur, etiam secundum diuersas locorum consuetudines, quo ad quottam, ut in. c. cer-

CANONICA PORTIO.

- tificari, de sepul.
- 4 Canonica portio in parte, & in totum potest præscribi, & sufficit tempus sine titulo, de cuius principio non extat memoria, quia illud habet uim tituli, ut in. c. i. de præscriptio. lib. vj. secundum Panor. in. dicto capitu. certificari, ubi etiam dicit se hoc consuluisse. Concor. Pe. de an. in tractatu de canonica portione, & hoc uerius, quamuis Host. in summa de sepul. cum Gof. teneat oppositum, & Pet. de peru. in simili trac. dicat, quòd requiritur titulus, uel tempus, cuius contrarij memoria non existat.
 - 5 Per pactum dictæ quartæ renuntiari non potest, quando ecclesia damnificatur, secundum Arch. in. c. pactum, de pact. l. vj. secus si non damnificaretur.
 - 6 Canonica episcopalis debetur, secundum Pa. in. d. c. officij. solum ab ecclesiis episcopo subiectis, non autem ab exemptis, uel papæ immediate subditis, & sic cõmuniter tenetur a doct. & hæc est uerior opinio: quia hæc quarta datur episcopo ratione sollicitudinis, quam de ecclesiis sibi subditis debet habere tantum, ut in. c. conquerente, de of. or.
 - 7 Exempti tenentur soluere quartam canonicam papæ, secundum Pa. in. c. requisisti. de testa. legatus tamen de latere non potest petere, quia non est diocesanus exemptorum. c. auctoritate, de priui. lib. vj. in glo.
 - 8 Episcopo debetur quarta de omnibus legatis factis quibuscunque ecclesiis, uel piis locis, & etiam quarta decimarum & eorum, quæ ueniunt occasione funeris, ut in. d. c. requisisti, & Pa. ibi. Fallit tamen secundum dictum Pet. de an. ibi supra, in vij. casibus. Primo, in relictis pro ornamentis ecclesiæ, ut no. doct. in. c. fi. de testa. inter quæ computantur calices, cruces, paramenta, & similia, secundum Inno. in. c. ad sedem, de resti. spo. Secundo, in relictis pro redimendis, ornandis, uel reparandis dictis ornamentis, secundum Inn. in. c. fi. de testa. Idem si pro libris diuino officio necessariis, uel monumento fiedo. Tertio, in relictis pro fabrica ecclesiæ, quæ reparatione indiget, & portio pro fabrica non habetur sufficiens. Secus qñ nõ indiget, secundum Host. Quarto, in legatis pro luminaribus. Quinto, in legatis pro anniuersario annuatim celebrando: in c. cū creatura, de cele. mis. similiter pro vij. uel trigesimo, uel lxxi secūdum Host. in. d. c. fi. Sexto, in relictis ad cultum Dei

CAN
petum, ut
ella dicatur
mo, secund
donatione in
actu person
modo non
mulegia alqu
De relictis ho
sturo, debetur
hctum in factu
an. quia præ
ad locum. nõ
absolutæ, se
hospitale non
ctum fuit me
Pa. ibi supra
bebit curam
tunc relictu
tur, quòd de
debetur qu
10 Si quis re
puellis nub
bo. signi. Se
tribuerent
11 De legatis fa
quintur clerico
nem, seu alicu
requisiti. si a
loco, uel dom
moribus, uel
peregrinis, uel
uerbo signi. no
tum, de sepul. le
sunt legata, sed
dum eundem. E
sim a suo subde
sti. intellige tam
esse seruanda.
12 De quarta par

perpetuum, ut quod omni anno fiat tale festum, uel in tali capella dicatur omni die una missa, &c. in. c. fi. de rescrip. li. vj. Septimo, secundum Pa. in. d. c. requisisti, in oblationibus, & in donatione in uita. c. de his, de sepul. & quando relinquitur intuitu personæ: ut quia est filius, uel frater, secundum Host. dummodo non fiat in fraudem: in. d. c. requisisti, uel si extat priuilegia aliqua, de quibus. infra. §. xvij.

- 9 De relictis hospitali religioso idest autoritate episcopi constituto, debetur quarta, secundum Pa. in. d. c. officij: etiam si relictum sit factum pauperibus talis hospitalis, secundum Ioā. an. quia præsumitur, quod qui reliquit habuerit respectum ad locum, nō ad personam. Si uero relictum fiat pauperibus absolutæ, sic non debetur quarta. l. nulli. C. de epi. & cleri. Si hospitale non est religiosum, & illi cuius autoritate cōstru- ctum fuit mortuus est, episcopus quartam habebit, secundū Pa. ibi supra, licet diuersæ sint opiniones, quia episcopus ha- bebit curam. Si autem uiuit, nō debetur quarta quia uidetur tunc relictum esse pauperibus simpliciter. Ideo ex hoc sequi- tur, quod de relictis confraternitatibus, siue societatibus, nō debetur quarta episcopo. ut tenet Pa. supra.
- 10 Si quis relinquat C. scuta distribuenda pauperibus, uel pro puellis nubendis, non debetur quarta. c. ex parte, el. iij. de uer- bo. signi. Secus si relinqueretur ut per aliquod hospitale di- stribuerentur, cuius curam habet episcopus.
- 11 De legatis factis alicui ut singulari personæ, ut quando relin- quitur clerico administrationem non habenti, uel prælatio- nem, seu alicui canonico, secundum Pe. de pa. supra, & in. d. c. requisisti. §. fi. uel cum relinquitur leprosis morantibus in tali loco, uel domo, uel heremitis, uel fratribus in aliquo loco morantibus, uel quibusdam mulieribus, pro dote, uel uiduis, peregrinis, uel huiusmodi: in quibus cessat. c. ex parte, el. iij. de uerbo. signi. non debetur quarta. Idem tenet Inno. in. c. rela- tum, de sepul. Idem dic de legatis pro male ablatis, quia non sunt legata, sed debita, siue restitutio sit certa, siue non, secun- dum eundem Pe. supra. Idem de legatis ecclesiæ extra dioce- sim a suo subdito, non debetur quarta. Cō. Ab. in. d. c. requisisti. Intellige tamen omnia nisi consuetudo aliter habeat, quæ esset seruanda.
- 12 De quarta parochiali standum uidetur glo. in. c. cum quis, de

CANONICA PORTIO.

sepul. quæ dicit, quòd uel seruetur consuetudo uel saltem detur quarta. Ideo si patet de consuetudine, illa seruetur, in c. certificari, de sepul. si non, tantum quarta detur: in cle. dudum, quamuis aliqua iura dicant medietatem, aliqua tertiam partem. Quo autem ad fratres prædicatores, & minores, determinatum est, quòd soluant quartam reprobata omni alia consuetudine, in. d. de. dudum. Idem dicit Io. an. quòd quartam soluant, & non ultra. Vide infra. §. xvii.

- 13 Potest etiam ex consuetudine introduci ut nihil soluatur, sicut supra, de canonica portione episcopi, dictum est.
- 14 Quarta parochialis debet solui de omnibus, quæ ueniunt ratione funeris, & de legatis factis ecclesiæ, apud quam electa est sepultura: in. d. de. dudum, & de sepul. per totum. Fallit tamen quando consuetudo est in oppositum secundum Pe. de peru. supra, & in illis. vii. casibus dictis supra, de quibus quarta episcopalis non soluitur: in. c. fin. de testa. & quando ecclesiæ donatur inter uiuos. c. de his, de sepul. lib. vi. §. si uero. Et quando sepultura electa in aliquo monasterio, sanus existens, illud intrat animo mutandi uitam, & magis si proficetur, quia tunc desinit esse parochianus alterius ecclesiæ, secundum Arch. in. c. beneficium, de regula. lib. vi. Idem dic de leproso, qui intrauit domum leproforum, secundum Ge. nò debetur quarta. Secus de eo, qui recipitur in confraternitatibus, quia retinet proprium. c. cum & prælaturæ, de priuilegiis, quia debetur quarta. Secus cum reseruato sibi tantum usufructu, donat bona sua, quia tunc gaudet priuilegio religionis. c. cum priuilegia, de priuilegiis. De nouitio, infra, Nouitius. §. xviii. Item quando quis legat ecclesiæ, in qua non sepellitur, non debetur quarta, secundum Pa. in. c. pe. de sepul. & est uerior opinio.
- 15 Si quis ex eo quòd ecclesiæ erat interdicta, uel ciuitas, sepelitur apud fratres, ipsis fratribus inuitis, cum multis oblationibus, non debetur quarta, secundum Fed. confi. cxix. & Ge. in. d. c. i. de sepul. l. vi. quia talis tempore interdicti, non potuit eligere sepulturam apud fratres, ut no. Inno. in. d. c. cum & prælaturæ. Immo dicit idem Fed. quòd si fratres mendicantes sponte sepelirent, quauis de uiolatione interdicti tenerentur, non tamen de quarta. Vnde dicit Inno. in. c. nostra, de sepul. quòd quando non de iure, sed de facto quis sepelitur,

debetur corpus, & omnia quæ ratione sepulturæ facta sunt sed non legata facta.

- 16 Si parochialis ecclesia ex culpa sua, & non parochianorum, est interdicta, & aliquis eligat sepulturam apud aliam ecclesiam, uel sepeliatur ratione suorum maiorum, non debetur quarta, ut not. Ge. in. c. i. de sepul. l. vj. Idē si quis reuocat electionem sepulturæ, & non legatum, & alibi sepeliatur, quia paria sunt non eligere, & electam mutare. Ita consuluit Fed. conf. x. non deberi quartam. Item quando elegit, sed non sepelitur ex facto hæredum, uel ex facto contingenti, non debetur quarta, quia uerba sunt intelligenda cum effectu. ff. quod quisque iur. l. i. & ita tenet Fe. supra, dummodo hæc non fiant in fraudem. Ber. in. d. c. de his. dicit se circa hoc dubitare. Gem. uero uidetur aduersari.
- 17 Item ratione priuilegii non debet solui quarta de legatis: d. Cle. dudum. Et tales sunt fratres prædicatores, & minores, per priuilegium Benedicti. xi. quod incipit, inter cunctas. Non enim tenentur de rebus, & legatis ad canonicam portionem, nec ad quartam episcopalem, & per priuilegium Greg. xi. quod incipit, uirtute conspicuos, non tenentur de his, quæ legantur pro ornamentis, libris, fabrica, luminaribus, anniuersariis, septimo trigesimo, pitantiis, uictu, indumentis, annuis censibus redimendis, domibus, prædiis, ortis, aliisque locis, &c. Et Sixtus quartus, in priuilegio, quod incipit. Regimini, determinat quod de candelis, quæ dantur in manibus fratrum, non soluatur quarta. In priuilegiis minorum Iulii secundi, neque quarta funeralis datur, quibus priuilegiis fratres prædicatores gaudent, per breue concessum magistro Tho. Caie. à Leone. x. quod incipit, cum inter. &c.
- 18 Si defunctus suæ ecclesiæ parochiali reliquit. xxx. hoc modo, ut sit illis contenta, ecclesiæ autem in qua elegit sepulturam nullæ, uel huiusmodi, Si sacerdos sciuit legatum, & recipit, uidetur renuntiare iuri suo, nec potest ultra petere, secundum Ray. si uero absolute relinquit, & sacerdos absolute recipit, poterit de reliquis portionem canonicam petere. c. officij, de testa. nisi appareat de intentione testatoris, quod noluerit hoc in sortem poni, & tunc poterit supplementum petere. Idem intelligas de quarta episcopali.
- 19 Socrates eligit sepulturam in ecclesia parochiali, & nihil ei

CANONICA PORTIO.

- in* testamento relinquit, alteri autem ecclesiæ multa legat, si est consuetudo quod eligens sepulturam in propria ecclesia aliquid relinquat ei, secundum Ray. potest ab hæredibus illud petere, non iure actionis, nec differendo propter hoc sepulturam, sed superiorum auxilium implorando. c. ad apostolicam, de simo. Si autem non est consuetudo, exceptis funebribus, nihil potest petere, nisi depræhenderetur dolus.
- 20 Si quis dimissa ecclesia in qua sui maiores sepeliebantur, aliam pro sepultura eligit, ecclesiæ dimissæ non debetur portio canonica, sed ecclesiæ, in qua consuevit recipere sacramenta. c. cum quis, de sepul. l. vi. quia illi ecclesiæ debetur. Si uero quis transtulit domicilium, & moritur antequam nouum domicilium acquirat, debetur ecclesiæ parochiali in qua moritur, secundum Ar. in. c. i. de sepul. l. vi. quia ibi debet sepeliri, nisi alibi elegerit. Inno. uero in. c. nos, de sepul. dicit quod ecclesiæ cathedrali debetur. Si autem in diuersis locis habet domicilium, diuidetur, & hoc est æquum, secundum Inno. & Host.
- 21 Si quis in una ecclesia audiat diuina, & in alia recipiat sacramenta, dabitur ecclesiæ in qua recipit sacramenta. ar. in. d. c. cum quis, de sepul. quia ista datur parochialibus ecclesijs, nisi de consuetudine aliter appareat. Et hæc opinio uerior est quam sequitur Pis. uer. sepultura. §. iij. & Ar. flo. licet quidam dicant, quod debet diuidi, si utraque habet cimiteriū, & curā.
- 22 Si quis in plebe tantum accipiat baptismum, reliqua uero sacramenta in capella, tunc superior arbitrabitur, quis horum plus laboret, secundum Pa. in. dicto. c. de his, ubi hoc dubium mouet.
- 23 Quando quis in sua parochia propter longam uacationem potest audire, nec recipere sacramenta, & alibi sepulturam eligit, non debetur quarta, secundum Bal. in suo tractatu, quia cum quarta pro labore detur, ut in cle. dudum, de sepul. cessante labore, debet cessare merces. Et hæc opinio melior, quamuis Host. & Ioan. an. in. c. relatum, de sepul. teneant quod debetur.
- 24 Quartæ huiusmodi sic extrahendæ sunt, secundum Host. in summa, de sepul. Primo, quarta episcopalis, quia antiquior, demum parochialis, si uenit extrahenda, quæ si prius extracta fuisset, episcopus habebit quartam quartæ, & quartam de reliquis.

C
Si testator in
cundum Ar.
Si infirmus f
propter hoc
cundum Ray
rantes relinq
stitutionem
chiales cor
17 Si episcopus
betur ecclesi
bet sepeliri
d. cle. dudum
1 Oleria
cundum
fecisset. In
orat aliqu
secundo. b
1 Non licet t
etorum in
est an sint
3 In canoniz
desiæ non
co, de re. &
rum dictum
1 C Antus ad
di secundum
in Deum, & qu
uerimode dicit
deo salubriter
rum animi ad
lum ad delectat
& non licet, aut
li. consil. sed m
quia contra iur
1 Quando foras
sunt uacare, qu

CANONIZATIO. CANTVS. 70

- 25 Si testator in uita soluit, nihilominus soluetur quarta, secundum Ar. flo. & Ioan. Pau. quia uidetur soluere ut legatū.
- 26 Si infirmus facit se transferri de una parochia ad aliam, non propter hoc prima ecclesia priuatur canonica portione, secundum Ray. ar. in. d. c. de his. Et secundum Ar. flo. procurantes relinqui his, qui non soluunt quartam, tenentur ad restitutionem eorum, in quibus fraudata sunt ecclesie parochiales coram Deo.
- 27 Si episcopus sepeliatur apud fratres mendicantes, quarta debetur ecclesie cathedrali, quæ est eius parochia, ubi debet sepeliri, quando eligit alibi sepulchrum, secundum Fran. in d. cle. dudum.

CANONIZATIO.

- 1 Colere aliquem pro sancto non licet sine licentia papæ, secundum c. i. de reli. & uene. san. etiam si in uita miracula fecisset. Intellige pro sancto, & publice, secus si secrete quis orat aliquem, quem beatum credit, secundum Inno. in cap. secundo. eo. ti.
- 2 Non licet uenerari reliquias nouas publice, & tanquam sanctorum, in d. c. i. neque reliquias illorum, de quibus dubium est an sint sancti, per d. c. ii. & hæc not. Pa. in d. c. ij.
- 3 In canonizatione sanctorum pie credendum est iudiciū ecclesie non errare, secundum Tho. ql. ix. a. fi. & glo. in. c. unico, de re. & ue. san. l. vj. De ueneratione imaginum sanctorum dictum est supra, adoratio. §. vi. & infra, imago. §. ii.

CANTVS.

- 1 Cantus ad hoc inuentus est secundum Thom. secunda secundæ. q. xci. ar. ut affectus hominis prouocetur in Deum, & quia ex diuersis melodijs, animi hominum diuersimode disponuntur, (ut d. Boe. in prolo. musices) ideo salubriter cantus in ecclesia fuit institutus, ut infirmorum animi ad deuotionem prouocentur. Si uero cantus solum ad delectationem fiunt, uel trahunt, sunt uituperandi, & non liciti, ut in. c. cantantes. xx. d. & secundum Augu. c. x. li. confes. sed magis uitandi sunt, qui ad lasciuiam prouocant, quia contra intentionem instituentis sunt.
- 2 Quando sonatores, & cātatores huiusmodi, melioribus possunt uacare, ut prædicationibus, confessionibus, studio, &

CANTVS.

huiusmodi, debent his uacare, & sic intelligitur. c. sancta Romana ecclesia. xiii. d.

- 3 An autem organa, uel instrumenta musicalia, sint sonanda, uideretur dubium, quia S. Tho. secunda secunda, supra. ar. ij. ad quartum dicit huiusmodi magis mouere animum ad delectationem, quam formare interiorem bonam dispositionem, & quod patres in testamento ueteri utebantur illis, quia populus erat rudis, & durus, & in figuram.
- 4 Cantas, seu pulsans in instrumentis musicis in diuinis officiis uana, ex intentione ingerendi ille uana, & prouocatoria ad impudicitiam, & huiusmodi, manifeste est mortale peccatum, non solum in diuinis, sed etiam extra ex genere suo. Si uero sunt tantum uana, talis sonus, uel cantus, dupliciter contrariatur diuino cultui, Primo, quia non excitat mentem ad deuotionem sed ad uana, quod est contrarium actui diuini cultus. Secundo, quia cultus Dei reddendus per canentem, uel pulsantem falsificatur, & isti actus ad primam superstitionis speciem spectant, qua Deo cultus indebito modo exhibetur, & quia superstitio ex suo genere peccatum mortale est, ideo pulsare, uel cantare in diuinis officiis ex intentione, siue mala, siue uana, huiusmodi uana, ex suo genere mortale est. Si quis tantum nesciens propter hoc iniuriam facere diuino cultui, & si crederet, nullo modo faceret, sed tantum credit esse uanum, & gratia uanae delectationis hoc facit excusaretur a mortali superstitioso. Infra, organum, per totum.
- 5 Qui ex intentione inter diuina talia miscet, quae si exprimeret uerbis a mortali non excusaretur, a grauissimo, & forte mortali peccato non excusatur, iniuriam enim rebus sacris facit, quod est species sacrilegij, ex alia parte, loco sacro iniuriam infert.
- 6 Si uero haec praeter intentionem cuiuscunque materiae, sed solum intentione soni, uel cantus fiant, tunc non erit secundum se peccatum, sed ratione usus, uel euentus, potest esse peccatum, ut si usus talis soni est, communiter accommodatus ad materiam decedentem sacra, uel si ex hoc communiter animi ad uana excitantur, & posset esse mortale, ut si esset multum ad uenerea excitatiuus, uel multum distractiuius. Si tantum in supradictis interueniret scandalum pusillorum, esset dimittendum, haec ex Caie. in secunda secunda. q. xci. a.

ul. Vide infra. Organū, per totum. Ambrosius authore Augu. li. ix. confes. in ecclesia Mediolanē. cantum instituit, quē non instituisset, si esset illicitus. Consuetudinem ergo ecclesie bonam sequamur.

CAPITVLVM.

IN capitulo prælatus religiosus præest, sicut iudex ecclesiasticus in foro iudiciali super illos, qui sunt suæ iurisdictionis, unde ad ea potest ex excepto subditos obligare, ut ei pā-dantur illa propter quæ potest iudex ecclesiasticus in foro iudiciali iuramentum exigere. Tho. quol. i. q. vii. ar. ii.

Capitulum sede uacante absolvere ab excommunicatione à iure, uel ab homine, à qua episcopus potest, nisi à sede apostolica sit ei specialiter interdictum: in. c. unico, de maio. & obe. l. vi. dare etiam confessorem, & absolvere à casibus episcopo referuatis, ut no. Pa. post Fed. in. c. cum olim de maio. & obe. nō tamē succedit in alienatione: supra, alienatio. §. xxii. In uisitatione tam generali quā spetiali, secundum Pa. succedit, licet Ioan. an. teneat, quod non in generali: in cle. i. de hæreti. nec in uisitatione monasteriorum exemptorum monialium, secundum ueriores opinionem, nec in priuilegijs indultis dignitati, quia priuilegium non excedit personam. c. sane, de priuileg.

3 Capitulum consistit in maiori, & saniori parte, ideo totum capitulum dicitur facere, quod hæc pars facit. c. cum in cunctis, de his quæ fi. a. ma. par. c. nisi, quando aliquid commune est pluribus, ut singulis, & non ut collegiatis, tunc oportet quod singuli consentiant. c. omnes, de consi. in gl. Secundo, quando maior pars capituli deliquit, propter quod potestate est priuata. c. cum nobis, de elec. tunc tota autoritas capituli manet in minori parte, quæ non deliquit, ut no. Pa. in. c. i. de his quæ fi. a. ma. Tertio in Romani Pon. electione ubi necesse est duas partes consentire. c. licet, de electio. uide. c. cum inter, de elec.

4 Maior & sanior pars capituli dicitur illa, quæ meliori rationi innititur, & pietati. c. sana quippe. d. ix. Standum tamen semper est maiori parti, nisi probatur in contrariū. c. nullus. d. lx.

5 Sine capitulo instituere aliquid, uel destituere, uel negotia ecclesie tractare, prælatus non debet, & est casus literalis in c. nouit, de his quæ fi. a. præla. quia prælatus, & capitulū, sunt

C A R C E R.

- unum corpus, ut not. Pa. & in fauorabilibus, unum compræhenditur in alio, non autem in penalibus, & odiosis.
- 6 In negotio ecclesiæ, episcopus tenetur petere consilium capituli, sed non consensus, & gesta per episcopum sine consilio, ipso facto sunt nulla, ut no. Pa. supra, nisi consuetudine existente in contrarium. c. iij. de consue. l. vj. & nisi in paruis, quæ per prælatum solum possunt fieri, ut not. Innocen. in. c. si. de maio. & obedien. & nisi causa rationabili, quam arbitratibus bonis homo, in qua prælati etiam in arduis non tenetur petere consilium, secundum Pa. ibidem. Vide Pa. in. c. quanto, de his quæ fiunt a. ma. par. c.
- 7 Capituli consensus requiritur secundum Pa. in. d. c. nouit, de his quæ fi. a prælati. primo, in alienatione rei ecclesiæ cathedralis. Inferioris autem ecclesiæ si episcopus non alienat, consensus episcopi, & collegij illius ecclesiæ si habet requiritur. Secundo in omnibus casibus concernentibus ecclesiæ præiudicium, requiritur consensus capituli, & in his, quæ communiter ad episcopum, & capitulum spectant, & in concernentibus præiudicium capituli. c. ad hoc. de of. or. regulariter autem consilium sufficit, non tamen requiritur in notorijs, Vide aliquid supra, alienatio. §. vi.
- 8 Cum iura dicant capitulum succedere in iurisdictione, & non distinguant inter uoluntariam, & contentiosam, teneri potest secundum Pa. capitulum posse dare indulgentias, de quibus in. c. cum ex eo, de præ. & re. Si tenetur quod sint iurisdictionis prout communiter tenetur, & de mente S. Tho. in quarto sen. d. xx.
- 9 Si episcopus habet auctoritatem doctorandi ex priuilegio speciali, hæc potestas non transit ad capitulum, secundum Pa. si autem a iure communi secundum opinionem quæ sentit Host. ut no. gl. in de. ii. de magi. tunc succedit. In capituli tractatibus non est necessaria canonicorum subscriptio regulariter ut. d. Pa. in. d. c. quanto, nisi in his, quæ in iure exprimuntur, utile tamen est secundum Bal.

C A R C E R.

- 1 Carceri aliquem tradere, uel quomodocunque detinere non est licitum, nisi fiat secundum ordinem iustitiæ, aut in poenam, aut ad cautelam alicuius mali uitandi, secundum Th. secunda secundæ. q. lxxv. ar. iij. detinere autem aliquem ad ho-

ram ab aliquo malo statim per eum perpetrando, ut cū quis aliquem includit ne se occidat, uel similia, cuilibet est licitū, & qui secus faciunt, secundum leges puniuntur. C. de priua. carce. l. unica. Et tales tenentur de danuo, & iniuria. c. pœnale. xliii. q. v. & mortaliter peccant, quia notabilem iniuriam proximo inferunt, utpote priuando eum libertate.

Clericum inuentum de nocte, familia prætoris potest capere, & detinere, secundum Pa. in. c. ut fame, de sen. ex. quia uerisimiliter potest timeri delictum committendum. Nec incurrit excommunicationem, si postmodum præsentat suo prælato, quia hic non potest notari diabolica suasio. Idem uidetur de capiente clericum debitorem suum fugientem. Immo, ut. d. Inno. habens clericum seruientem suspectum de furto, potest illum detinere scilicet ad tempus, ut præsentet prælato. Infra, Excommunicatio prima.

- 3 Incarceratus iuste pro debito, uel alterius offensa citra mortem, non potest fugere, sed tenetur facere pœnitentiā, & satisfacere. Si uero ad pœnam sanguinis detinetur, potest fugere sine offensa, uel resistentia alterius, aliter non potest sine peccato fugere, nec frangere carceres, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxi. ar. iiii. licet Hen. de gan. quol. ix. ar. xxv. dicat, quod non licet frangere uincula, & c. quia hoc esset resistere iudici, Sed hoc impugnat Caie. ibi, secunda secundæ. dicens, quod potest frangere uincula, & c. & alij ad quos nō pertinet eum custodire, possunt adiuuare ministrando instrumenta, ut limam, maleum, & c. Aliud enim est resistere iudici, aliud frangere, & ruptio uinculorum ad fugam pertinet, & custodibus imputandum est, qui non bene custodierunt.
- 4 Incarceratus iuste ut famæ moriatur, si sibi occulte ministraretur cibus, potest comedere, potest etiam si uult nō comedere sine peccato secundum unam opinionem, & patienter mori. Nec etiam peccant sic damnato secreta cibū ministrantes, dum tamen non sint carceris custodes, neque ob hoc exponant se magno periculo. Nullus tamen tenetur sic damnato cibum ministrare, & sine periculo, quamuis sit in extrema necessitate, supra, accusatio. §. xxi. Caie. tamen secunda secundæ. q. lxi. a. ult. dicit quod tenetur comedere, & bene dicit. ui. de supra, Accusatio. §. xxi. An iurans redire ad carcerem, tenetur, supra, accusatio. §. xx.

C H A R I T A S.

- 5 Cedens bonis pro debito, non potest incarcerari, quia secundum Pa.in.c.lator, de pig. non potest quis etiam per pactum, carceri se obligare pro debito, renuntiando beneficio celsionis bonorum, quia est contra bonos mores, uide tamē si placet Tab.& Sil.uer.carcer.§.iii.
- 6 An contractus per incarcerationem facti teneant, & quando, & quomodo, uide Panor.in.c.accedens, de procura. per multas conclusiones.

C H A R I T A S.

- 1 Charitatem omnes tenentur habere sub præcepto, secundum Tho.uirtu.q.xxiii.ar.vij. amando Deum super omnia, & proximum, siue amicam, siue inimicum sicut seipsos. i.ad eundem finem uitæ æternæ, etiam peccatores, & infideles, nō quo ad peccatum, sed quo ad naturam, & secundum quod nobis uitæ æternæ socii esse possunt, & eis tenemur opera pietatis exhibere in articulo necessitatis, & semper animum paratum habere ad eis subueniendum in tali articulo. Item eis exhibere signa amoris in communi, ut quando pro aliis oramus, uel aliquod beneficium communiter exhibetur, eos non excludamus. Hoc enim pertinet ad liuorem uindictæ, quæ prohibetur Luc.xix.ubi dicitur. Non eris memor iniuriæ cinium tuorum. Hoc enim esset mortale. Particulare autem signum non tenemur exhibere, nisi in articulo necessitatis extremæ (prout dictum est) ut loqui cum inimico uel respondere, seu familiariter conuersari, nisi quando pro hoc graue scandalum oriretur. Immo quādoque bonum est eis non loqui, ut humiliantur, & se recognoscant, dummodo tollatur rancor de corde, & sit dicta animi præparatio. Petenti autem ueniam uere, & non simulate, parcendum est. Non tamen tenetur remittere actionem iuris contra iniuriantem, nisi pro iniuria satisfiat, ut si diffamauit, uel accusauit falso, &c. uide Caie.secunda secundæ.q.xxv.ar.viii.
- 2 Amare Deum principaliter, & finaliter, & seruire ei propter mercedem temporalem, uel æternam, est mortale, secundario autem potest propter hæc amari, secundum Tho.secunda secundæ.q.xxvii.ar.iii.&.iiij.sen.d.xix.q.1.ar.iiii.Charitas per quodlibet peccatum mortale perditur, & per poenitentiam restauratur, secundum Tho, in pluribus locis.

C A S V S.

- 1 **C**asuum nomine proprie intelliguntur peccata tantum, ideo si episcopus concedat absolutionem a casibus, & nil aliud dicat, propter hoc non concedit absolutionem ab excommunicationibus, uel uotorum commutationem, uel dispensationem super irregularitate, nisi aliter de eius mente constet, uel in concessione casuum referuet sibi aliquam excommunicationem, uel uotum, uel aliquid huiusmodi, tunc alia intelliguntur concedi, quia exceptio, regulam firmat in contrarium; xxxij. q. vij. c. dominus, de quo Pa. in. c. quoniam, de coniu. le. pro. quod intellige in his, quae sunt eiuidem generis. Vnde re seruata una excommunicatione non conceditur dispensatio uoti, seu irregularitatis, quia sunt diuersorum generum.
- 2 Quando papa in gratis concedit omnes casus papales, tunc casus extenditur ad censuras, quia nullum peccatum est adeo graue quod papae referuetur, nisi ratione censurae.
- 3 Quando in bullis dicitur, uel gratis, quod possit eligere confessorum qui possit absolvere ab omnibus casibus, non intelliguntur censurae, nisi dicatur, & censuris, quae nomine casuum non ueniunt ut diximus.
- 4 Si quis excommunicatus ob simoniam obtinuit absolutionem, simplex sacerdos potest ipsum a peccato absolvere, & sic de aliis, quia ratio reservationis cessat, & qui semel est absolutus a reueruatis, quamuis fuerit fictus, ut quia sine aliqua contritione fuit confessus, postmodum poterit absolui a simplici sacerdote, de dictis reueruatis, quia semel fuit iudicatum ante tribunal, cui erat reueruatum crimen, secundum Caeta. in uer. casus.
- 5 Casus episcopo reueruati secundum diuersos doctores sunt uarij, sed isti sunt certi, uidelicet, percussio clerici uiolenta, etiam leuis, ut in. c. peruenit, de sen. ex. Si uero sit grauis non potest etiam episcopus, sed papae reueruatur, infra, excommunicatione. j. Secundus, est peccatum per quod inducenda esset sollemnis poenitentia. xxvi. q. vi. c. ult. sed hic non est amplius in usu. ideo uacat, & per solennem poenitentiam non intelligitur tantum publica, sed illa, de qua dicitur, in. c. in capite, dist. 50. Nam publicam potest etiam sacerdos imponere pro peccato publico, secundum Thom. iij. sen. dist. xiiij. & Host. Tertius, est de incendiariis, qui malo animo incenderint, uel hoc

C A S V S.

fieri fecerint, uel suaferint, in. c. pessimam. xxij. q. viij. qui etiā sunt excommunicandi. Quartus, est dispensatio super quauis irregularitate, quæ ad episcopum, uel papam tātum pertinet, secundum Tho. iij. sen. dist. xix. Quintus, est peccatum a quo episcopus rationabiliter noluit absoluerē. dist. xxj. c. inferior. Aliqui ponūt excommunicationem maiorem, sed dico quòd sacerdos parochialis potest absoluerē ab excommunicatione maiori iuris, quam conditor legis sibi non reſeruat, nec alteri. Hoc etiam Sil. uer. absolutio, primo. §. iij. & excommunica- tio. viij. in principio, tenet Bona. in. iij. dist. viij. est cum San. Tho. sequitur Inno. & Host. in. c. nuper, de sen. ex. Absolutio, §. xxxv. supra.

- 6 Casus aliqui episcopis dicuntur reſeruati de consuetudine, qui sunt uarij, secundum quòd quidam plures, quidam pau- ciores reſeruare consueuerunt. Benedictus tamen. xj. declara- uit quinque, uidelicet homicidium consummatum. Secundum est peccatum falsariorum, seu falsorum, & hoc ſumando ſtri- cte hoc nomen, quia ſunus in materia pœnali, quo crimine tenentur, secundum notata per doc. in. c. i. de crimine fal non solum falsantes litteras, uel ſcripturas, sed etiam testis falsus, & non solum dicens mendacium, sed etiam occultans uerita- tem, quod intellige secundum Pa. ibi, quando interrogatur super aliquo articulo, & dicit se nescire, uel quando iurauit dicere meram, & puram ueritatem & multa subticuit. Eadem pœna tenetur, & crimine, testis recipiens pecuniam ne teste- tur, uel ut uerum dicat testimonium, ut in. l. i. ff. eo. tit. & ibi Bar. dicit glo. tenere, quòd testis accipiens pecuniam ut testifi- cetur, tenetur crimine falsi, sicut dicimus in iudice accipiente pecuniam, ut ueram sententiam ferat. ff. de condi. ob. tur. cau. l. ii. Idem dic de notario, & aduocato, uel procuratore, qui in- ſtrumenta unius partis alteri ostendit, in. d. l. i. §. qui deposita. Tertium, est peccatum uiolatorum ecclesiasticæ libertatis, qui hodie per processum curiæ sunt excommunicati. Quar- tum, est uiolatorū immunitatis ecclesiasticæ, qui ſcilicet pro- ximum offendunt in persona, uel in rebus in loco ſacro, & sunt excommunicandi. c. si quis. xvij. q. iiii. & ita omne ſacrile- gium uidetur casus episcopalis. Quintum, est fortilegium, di- uinatio, incantatio, & huiusmodi. xvi. q. i. c. i. Alij uero ponūt alios casus, qui sunt dubij, uidelicet blasphemiam publicam,

uotum, matrimonium clādestinum, aut contra interdictum ecclesiæ contractum, usuram manifestam, & incertorum restitutionem.

- 7 An fratres prædicatores, & minores expositi, secundum. c. dudum, possint absolvere ab excommunicatione maiori, sicut parochiani, quia in. c. religiosi, de priui. dicitur, quod religiosi, qui excommunicatos absoluerint, excommunicationis sententiam incurrant? Respondeo quod est una oppositio, quā credo ueram. Nam in. d. c. dudum, de sepul. cl. papa concedit dictis fratribus æqualem auctoritatem in absolutione cum parochialibus, cū ergo ipsi parochiales possint (ut dictum est) & fratres possint. c. autem religiosi, allegatum, est contra religiosos non electos, uel præsentatos secundum formam. c. dudum. Vnde Io. de ligna. super. c. omnis, dicit quod dictum. c. religiosi, intelligitur de reseruatis episcopo in iure, & non aliter. Non tamen possunt dicti fratres nisi habeant priuilegiū absolvere a sententiis sinodalibus, nisi tales sententiæ fierent in fraudem, ut scilicet fratres haberent minorem auctoritatē, quam detur eis a papa. Quomodo habet priuilegium, supra. Absolutio. §. xxi. usque. xxvi.

- 8 Blasphemia quantumcunque publica, non reseruatur ullo iure episcopo, secundum Tho. iiii. sen. dist. xix. q. i. nisi ratione solemnis penitentiae, quæ non est amplius in usu (ut dictum est) neque in sessione. ix. concilij Lateranen. sub Leone X. ponitur inter reseruatos casus, neque sortilegium, licet Benedictus. xj. ponat inter illos, qui sunt de cōsuetudine. Neque commutatio uotorum, possunt enim parochiani dispensare, & commutare uota, minore, ut peregrinationum, ieiuniorū, & huiusmodi, dummodo non sint reseruata, quia hæc relinquuntur arbitrio præsentis, ut in. c. i. eod. ti. de quorum numero sunt parochiani, secundum Thom. & Host. oppositum tamē tenet Pa. c. i. eo. ti. & consuetudo in contrarium est, sed de iure loquor. Nam neque Benedictus. xi. hunc inter alios casus numerat. Religiosi tamen licet a transgressione uoti possint absolvere, non tamen dispensare, uel commutare uota, quia non sunt præsentis respectu secularium, licet habeant æqualem auctoritatem cum parochianis respectu absolutionis, sub qua non continetur dispensatio, uel commutatio uotorum. Si tamē conceditur eis ab episcopo, uel ex priuilegio,

CASVS FORTVITVS.

ut supra, dictum est, possunt. Vide supra, Absolutio. §. xxvi.

- 9 Restitutio certorum, uel incertorum, cum sit de lege naturæ, non pertinet ad episcopum, sed quilibet potest per se restituere, si eget consilio, potest episcopum, uel sacerdotum consilere. In hoc conueniunt communiter Summistæ. Pa. in. c. cum sit, de iudæ Io. an. Arch. flo. ii. parte, tit. ii. c. iiii. infra restitutio, §. xx. & xxxix.
- 10 Matrimonia clandestina absoluere potest sacerdos in foro poenitentia, sed quo ad forum contentiosum ad episcopum pertinet. Eodem modo potest de homicidio absoluere, ut in ca. Deus, de pœ. & re. Et S. Tho. in. iiii. sen. dist. xix. ubi supra, non computat inter reseruat, non tamē expedit quod absoluat ob grauitatem facinoris, sed ad superiorem remittat nihilominus si absoluit, tenet absolutio.
- 11 Potest etiam sacerdos absoluere a peccato, propter quod incurritur irregularitas, licet ipsa irregularitas ad superiorē pertineat, ut clare. d. Tho. iiii. sen. ubi supra. q. i. ar. iii. ql. ii. ad secundum, nec obstat declaratio Benedicti, quia est reuocata. c. dudum, de sepul. in cle.
- 12 Usurarij non iudæi, sed Christiani, facta restitutione, uel data cautione si possunt, a parochiano possunt absolui, nec est casus episcopalis, nec obstat. c. quanquam, de usur. quia tantum de iudæo loquitur, alia opinioes sequuntur uiam communem, tene quod placet.
- 13 Episcopus quo ad fratres priuilegiatos per. c. dudum, non potest plures casus reseruare, quia hoc esset eorum authoritatē, quam a papa habent restringere, quod non potest, sed sufficit quod dicti fratres seruent casus de iure episcopo reseruat, ut dictum est supra, Absolutio. §. xxv. Quo autem ad curatos, & alios non priuilegiatos potest, licet peccet, si sine rationabili causa faciat. Sacerdotes ergo conentur habere casus ab episcopo, & secundum taxationem eius faciant, & in dubiis, securiorem partem teneant. Vide infra, dispensatio. §. xxvi. Caueant confessores ne ab his quæ non possunt, absoluant, & sciant quid, & quantum possunt.

CASVS FORTVITVS.

- 1 Casus fortuitus est inopinatę rei euentus, cui prouideri nō potest, ut ruina domus propter terremotum, uel fulgur, & nulli imputandus est, secundum Pa. c. unico, de cōmo. in glo.

- 1 Furtum computatur quandoque inter casus fortuitos, ut quā fit ab ea persona, a qua nec diligentissimus precauisset, ut si ab uxore fiat, uel filio, secus si a famulo: ar. l. quæ fortuitis, C. de pig. ac.
- 3 In contractu, qui fit etiam gratia alterius tantum, casus fortuitus non imputatur, sed res perit domino, nisi primo, quādo præcessit culpa, ut si commodauit equum, ut ires Mediolanū, & iuisti uiqueriā, & incidisti in latrones, tibi imputatur, & nō domino. c. unico, de commo. Secundo si pacto conuenisti ut tenereris pro casu fortuito, quia pactum contra accidentalia cōtractus uincit legem. ff. de pos. l. j. §. si conueniat. Secus quā esset contra substantialia. Tertio, quando præcessit mora, ut quia tempore debito non restituiisti rem comodatam, & perit, tibi imputabitur, secundum Pa. ubi supra.
- 4 Ex generali pacto, ut commodatarius teneatur de omni casu fortuito, nullo expresso, secundum Ioā. an. in. d. c. unico, non tenetur, ne quis sub inuolutione uerborum renuntiaret ei iuri, cui non esset in specie renuntiaturus. Et hoc in conscientia maxime tenet. Secus si aliqui casus fortuiti fuerunt nominati, & secuta est clausula generalis uidelicet, & sic de omnibus alijs, secundum Bar. in §. quæsitum. l. sed & si quis. ff. si quis cau. quia tunc ueniunt casus consimiles expressis, non maiores, quia generalis clausula in odiosis, non comprehendit maiora expressis, & est tex. no. in de. non potest, de procu. secus in non odiosis, ut no. Inno. in. c. sedes, de rescrip. & intellige supradicta, etiam si firmetur iuramento, quia iuramentum non obligat ultra consensum iurantem. c. quinquaginta, de iur. iur. intellige etiam si res comodata extimetur, quia extimatio non facit, quod commodatarius ad plus teneatur, quā si non extimetur, secundum Pa. in. d. c. unico, sed ad hoc facit, ut si ex culpa recipientis pereat, dominus liberetur a probatione ualoris rei comodatæ. Si autem res estimata datur cum pacto, quod uel res, uel estimatio reddatur, periculum peremptionis transit, non deteriorationis. l. plerunquæ. ff. de iur. do.

CATHEDRA.

- 1 **A**ppetere cathedram magistralem, idest authoritatem cōmunicandi sapientiam, quam quis habet, ex se nullam turpitudinem habere uidetur, quia communicare alijs sapiē-

CAECITAS. CEDERE.

tiam ad charitatem pertinet. Effet tamē præsumptuosum hoc petere, quando petens non esset idoneus ad docendum, uel si ob superbiam, uel ambitionem hoc peteret, uel alio malo sine. Appetere autem cathedram pontificalem, secundū Tho. quol. iii. q. iii. ar. i. non licet, quia cathedra pontificalis requirit charitatem excellentem, quam nullus scit se habere, sicut scientiam, ideo non est simile de appetitu cathedre pontificalis. Cōcor. Aug. qui dicit locus superior, sine quo populus Dei regi non potest, & si administraretur ut decet, indecenter tamē appetitur, hoc idem Pa. in. c. cum in cunctis, de elec. & glo. in cle. ii. de magi. An liceat recusare iniunctam, infra, Episcopus, §. primo.

- 2 Prælationem appetere non licet, secundum Thom. quol. i. q. vi. ar. i. ubi dicit quod qui hanc appetit, aut est superbus, aut iniustus. Et quol. v. q. ix. ar. ii. in fi. sic concludit, quia difficile est purgatum se quemlibet posse agnoscere. Et secunda secūde. q. clxxxv. ar. i. & ii. concludit, quod est illicitum, & præsumptuosum, & quod uidetur peccatum mortale hoc appetere, uel aliquid facere ad hoc. Concor. Pa. in. c. per uestras, de iure pa. & dicit ibi Pa. quod non est idem de beneficio simplici. Vi de supra, Beneficium. §. xxxvi. usque ad. xxxix. infra, dignitas. §. iii. ibi enim diffusæ de hoc dicemus.

CAECITAS.

- 1 Cæcitas mentis, secundum Tho. secunda secundæ. q. xv. est mortale peccatum, quando homo non uult intelligere necessaria ad salutem, ut liberior possit male agere, sine scrupulo, & remorsu conscientie. Secundo, quando ita occupatur in delectationibus ueneris, uel aliis, quod omittit necessariam occupationem, quā Deo tenetur exhibere, ut audire missam in festo, & huiusmodi. ar. dist. xxxviii. c. qui ea. Cæcitas mentis luxuriæ filia a Grego. dicitur, sicut hebetudo sensus gulæ, de quibus in locis suis, infra dicitur.

CEDERE.

- 1 Cedere bonis debet non ualens creditoribus suis satisfacere, & talis cessio ei ad tria ualebit. Primo, ne incarceretur Pa. in. c. odoardus, de solu. supra carcer. §. iiii. Secundo, ne excommunicetur, & si erat excommunicatus, absoluitur, recepta debita cautione de soluendo, si ad pinguiorem fortunam uenerit. d. c. odoardus. Tertio, quod non condemnatur, nisi

CELATIO. CENSURA. CENSUS. 76

inquantum facere potest, habita ratione ne egeat. Non enim fraudandus est quotidianis alimentis. ff. de re iud. l. sunt qui in id. Limita hoc, quādo nō conuenitur ratione delicti, quia non haberetur respectus ne egeret, etiam in clerico, secundū Pa. in. c. olim nobis, de restitu. spo. Et ut ualeat, debitum confiteri oportet: Pa. in. d. c. odoardus.

CELATIO.

- 1 Celare peccatū alicuius, quod quis indicare tenetur ad correctionem, & poenitentiam, propter pecuniam, aut gratiā non perdendam, seu ob consanguinitatem, uel huiusmodi, est simonia, ut in. c. nemo, de simonia, saltem quo ad punitionem, & mortaliter peccat, quia cōtra charitatem agit, proximi salutem minus quā pecuniam, uel temporalem gratiā existimans. Non est tamen proprie simonia, secundum Inno. sed ut simoniacus talis uenit puniendus.

CENSURA.

Censura ecclesiastica nominat interdictum, excommunicationem, & suspensionem, ut in. c. quærenti, de uerbo. signi. Irregularitas uero, quandam indecentiam, siue inhabilitatem dicit, infra, irregularitas. §. i. Censura etiam ecclesiasticæ disciplinæ neruus appellatur, secundum Pa. c. cum inter, de consue. no. ii.

CENSUS.

- 1 Censur est quædam pensio, quæ de prouentibus soluitur, i. q. iii. c. quæsitum, siue quod annuatim soluitur in quantitate, uel summa. ff. de cens. l. ætatem, & est duplex, uidelicet, publicus, & priuatus.
- 2 Qui habet ius in quacunque re, in illa censum imponere potest. Inst. de usufruc. §. sine testamento. Ecclesiis autem nouos census imponere, uel ueteres augere, episcopis, & prælati citra papam, prohibetur, ut in. c. prohibemus, de cens. etiam si eriperent eas de manu laici. ut in. c. ecclesiis, eo. ti. Et hoc uerum est secundum Pa. in. d. c. prohibemus, quando ad utilitatem propria hoc facerent, ut in cle. ii. de re. ec. non alie. Secus si ad utilitatem alterius ecclesiæ, ex rationabili causa faciant, & fiat a prælato episcopalem iurisdictionem habente, & in ecclesia sibi pleno iure subiecta. Tunc enim potest, ut not. Inn. in. d. c. prohibemus, cum consensu capituli. ar. in. c. tua. de his quæ sunt a præla. Episcopus nouum censum imponere mo-

CHOREA
nasterio non potest. c. scientes, de cen. nec antiquum augere,
eadem ratione.

- 3 Auctis facultatibus, non potest augeri census, nec pars reddituum retineri, ut in ca. nostrum, in fi. ut eccle. bene. dicitur de episcopis, & de abbatibus, & aliis inferioribus praelatis. Et est tex. in de. quia regulares. §. i. de sup. neg. praela. nisi locus sit de mensa eorum, non possunt partem reddituum sibi retinere, quauis glo. in uer. nec ueteres, in. d. c. prohibemus, uelit posse augeri censum, auctis facultatibus, quod glo. sequens limitat, respectu presentationis, aut procurationis, non autem census. Secus autem est in pensione, quia illam quis soluit ratione fructuum, quos de alieno percipit, secundum Bar. in. l. si merces. §. uis maior. ff. loca.
- 4 Prælatus, seu rector ecclesiæ, non potest præsertim post mortem, ecclesiæ suam constituere censualem. c. præterea, eo. tit. quia secundum Pa. non potest quis alienare res ecclesiæ sine iuris solemnitate. xii. q. ii. c. sine exceptione, & a fortiori non potest imponere censum, cum sit quædam alienatio, & quædam seruitus imposita. Põt tamen autoritate superioris & c. ex causa rationabili, ut dictum est. Immo simplex sacerdos, etiam in uita sua, ecclesiæ suam censualem constituere non potest, secundum Pa. licet alii dicant quod potest se personalliter, & non ecclesiæ obligare, ad soluendum censum.
- 5 Census soluendi sunt secundum Pa. post Io. an. in. c. olim, de cen. ad antiquam monetam, in qua fuerunt instituti, similiter & pensiones, uel ad eius extimationem, quod Pa. extēdit ad omne debitum contractum ex quacūque causa, quod debeatur solui secundum monetam correntem, tempore debiti contracti. Vide, infra. Pecunia. §. ii.

CHOREA.

- 1 Choreas ducere ex suo genere peccatum non est, aliter nūquam liceret, & tamen aliquando licet, ut in nuptiis, & publicis letitiæ, secundum Caiē. ibi, qui dicit, quod imprudenter arcetur rustici assueti diebus festiuis choreas ducere, quia nisi hæc agerent, ocio uacarent, & peius agerent. Vnde ex frequentia chorizandi, uel ex die festo, non est mortale, nec ex genere actus, periculum est, quia hic non est actus libidinis, sed letitiæ, ideo si ex qualitate personæ imineat periculum libidinis, unusquisque sibi provideat, & caueat periculū, sicut caueret,

quando imineret periculum ex aspectu mulieris, licet hoc ex se peccatum non sit.

- 2 Actus qui ibi ex leuitate fiunt ut stringere manum, & huiusmodi, sunt uenialia peccata, nisi fiant intentione mala, ut prouocandi se, uel alios ad libidinem extra matrimonium, secundum Veruer. uel si fiant contra prohibitionem, uel in ecclesia, seu loco sacro, magis uidetur mortale, quam ueniale, propter contemptum præcepti, uel irreuerentiam Dei. Similiter si fierent à clericis, uel religiosi cum monialibus, propter scandalum: secus si fiant ab huiusmodi sine scandalo inter se, & secrete.
- 5 Choreæ ad hoc quòd sint licitæ, secundum Alber. iiii. sen. d. xvi. debent fieri tempore debito. Secundo, cum honestis personis. Tertio, honesto modo. Quarto, non simul clerici, uel religiosi cum sæcularibus mulieribus. Quinto, quòd sonus, & cantus sint de honestis.
- 4 Qui se, uel alios exponunt probabiliter peccato mortali in choreis, non excusantur à mortali, quia uidentur magis de huiusmodi delectatione curare, quam de animæ suæ salute, quam pro huiusmodi delectatione periculo damnationis exponunt. Et quoniam ut plurimum in his choreis accidunt peccata multa, ideo & si choreæ non sint penitus damnandæ, sunt tamen homines bonis persuasionibus ab huiusmodi retrahendi, nec laudo dicentem, quòd imprudenter rusticis arcentur, nisi si arceantur taliter, ac si omnino corrizantes peccarent mortaliter. Hoc enim malum esset. Sed si moueantur ut caueant à tali consuetudine, tanquam à re periculosa, non uideo imprudenter aliquid factum, immo bonum esset si hæ choreæ modernorū temporum possent anihilar.

C I M I T E R I V M.

- 1 Cimiterium habet eandem immunitatem, quam habet ecclesia, quo ad omnia capitula, exceptis duobus, uidelicet quia nullus mortuus debet in ecclesia sepeliri. c. nullus. xiii. q. ii. licet non seruetur. Secundo, quia in choro laici esse, nō debent, secundum Ray. & Host. licet de consuetudine nō seruetur. Violatur, & reconciliatur ab eodem, & eodem modo, sicut ecclesia, secundum Host. & Ber.
- 2 Cimiterium censetur pollutum, quando ecclesia sibi coniungitur.

C I R C V N S T A N T I A .

Etā. i. contigua, est polluta effusione seminis, uel sanguinis iniuriose facta, & non parua, ut infra, Consecratio. §. iij. & antequam sit reconciliatum, nemo debet ibi sepeliri: secus quando cimiterium esset remotum. c. unico, de conse. eccle. & alta. l. vi.

- 3 Polluto cimiterio, non est polluta ecclesia, ne minus dignū uideatur ad se trahere magis dignum, de consecra. eccle. l. vj. c. si ecclesia.
- 4 Quando murus mediat inter duo cimiteria contigua, & porta est in muro, per quam est accessus ad utrunque, non est unum, sed duo cimiteria, & uno polluto alterum nō polluitur, ut in eodem capi. unico. Quod si pollutio fiat in medio hostij, secundum Ioan. an. illud erit pollutum, cuius causa paries, & hostium facta sunt, Quod si nescitur, sed uideatur quod sint facta, ut faciant duo cimiteria, utrumque erit pollutum, prout ibi Tex. inuit.
- 5 Si pollutio fiat in porta ecclesiæ extra lineam, ad quam percutiunt ualuæ in liminibus, ecclesia non est polluta, secus si intra, secundum Ge. Io. an. & Imo. Quomodo autem reconcilietur, infra, consecratio. §. iiii. & de conse. d. i. c. ecclesiam, de sepul. c. sacris. Cimiterium locus est in quo defunctorū corpora requiescunt, quod ante ecclesiam esse solet.

C I R C V N S T A N T I A .

- 1 Circumstātia peccati est actus humani mali accidēs quoddam, quæ in hoc uersu communiter continetur. Quis, quid, ubi, per quos, quotiens, cur, quomodo, quando: ex S. Tho. prima secundæ. q. vij. ar. i. & ii. Ray. addit quotiēs, quæ proprie non pertinet ad circumstantiam, sed ad substantiam actus.
- 2 Circumstantiæ aliæ sunt alleuiantes, ut furari pro elemosina faciendā, aliæ aggrauantes, quæ uel aggrauant in infinitum, uel non. Alleuiantes nullo modo quis tenetur confiteri. Aggrauantes nō infinite, de necessitate non sunt confitendæ, sed de bene esse, secundum Tho. iiii. serm. d. xvi. q. iij. quia peccata uenialia de necessitate non sunt confitenda, nisi uel propter instructionem, uel propter periculum, uel scandalū, uel huiusmodi. Quæ autem in infinitum aggrauant, necessario sunt confitendæ, tanq̃ mortalia peccata secun. Tho. ubi supra.
- 3 Circumstantia repugnans rationi, primo, & per se, & non ra

tionem alterius, mutat speciem, non autem si ratione alterius, adueniat, ut si ad hunc actum, qui est accipere rem, adueniat alienam, mutat speciem, non autem accipere alienum in parua, uel magna quantitate. Ex Tho. iiii. sen. supra.

- 4 Circumstantia non dans speciem, nunquam infinite aggrauat: & tamen quæ dat speciem, non aggrauat semper infinite, ut quando ipsa de sui ratione est peccatum ueniale, aliquando tamen in infinitum aggrauat: ex Tho. iiii. sen. sup.
- 5 Circumstantia quandoque grauat peccatum, & speciem non mutat, & tunc nunquam aggrauat in infinitum. Si uero mutat speciem, & circumstantia adueniens sit mortalis circumstantia, puta contra charitatem, ut si uerbo ocioso adueniat intentio luxuriandi, tunc proprie dicitur grauari in infinitum, quia recedit simpliciter ab infinito bono ex S. Th. sup.
- 6 Circumstantia aggrauans infinite est, quæ habet oppositionem directe ad charitatem Dei, uel proximi, quod est, quando fit contra aliquod præceptum, quia finis præcepti est charitas, & intelligitur præceptum in speciali, ut est illud, Non mechaberis, non ut illud, declina à malo, &c. secundum Sco. & Tho. iiii. sen. d. xxii. & debet intelligi literaliter, & non spiritaliter, nec metaphorice. Vnde propter hoc, circumstantia temporis non aggrauat infinite, secundum Tho. ibi, neque circumstantia personæ, nisi in tribus casibus, uidelicet ratione uoti, uel præcepti, uel scandali. Vide Tho. in quæstionibus de malo. q. vii. ar. vii. c. & de ueri. q. xxii. ar. vii. l. iiii. sen. d. xxxvij. q. j. ar. i. ql. ij. ad secundum.
- 7 Circumstantia mutans speciem, non proprie aggrauat infinite, nisi ut dictum est, sed speciem constituit, secundum Th. in. iiii. sen. supra.
- 8 Circumstantiæ aggrauantes infinite, ponuntur communiter in dicto uersu, Quis, quid, ubi, &c. Quis, quærit de persona, & eius conditione. Quid, quærit de conditione peccati. Vbi quærit de loco, an in sacro, an in publico, &c. per quos, quærit de auxilio. Quotiens, quærit de numero, & non de consuetudine. Cur, quærit de causa finali, quia moralia trahunt speciem à fine. Quomodo, scilicet naturali, uel non. Quando, quærit de tempore, sacro, uel non sacro.
- 9 Circumstantia de tempore, non aggrauat in infinitum, secundum Tho. iiii. sen. d. xxxvj. ar. vj. & d. xxxvij. ar. v. ql. ii. ad secundum.

CIRCUMSTANTIA.

dum, quia peccare in festo, non est opus seruile, de quo immediate intenditur in præcepto de sanctificatione sabbati, secundum literale sensum, quia prohibetur immediate opus manuale, ad quod serui deputantur, ideo hæc circumstantia non est de necessitate confitenda, quamuis Ar. flo. iii. parte ti. xiii. §. v. in si. uideatur oppositum dicere de mente. S. Tho. cum. Nic. ly.

10 Circumstantia etiam de numero, est necessaria ad confitendum, secundum Tho. ubi sup. eo modo, quo quis potest, sicut de quolibet peccato, de quo recordatur tenetur conteri, ita & confiteri, nec sufficit dicere, multotiens tale peccatum feci, sed numerus ad memoriam reducatur meliori modo, quam sit possibile, uel saltem dicatur tempus in quo stetit in tali peccato, & sic confessor coniecturabitur aliquem numerum, & sic confitens dicit numerum implicate, infra confessor. §. iii.

11 Circumstantia necessaria ad confitendum, an debeat dici quando uergit in alterius infamiam, Rñ. secundum Tho. iii. sen. d. xvi. q. iii. ar. ij. q. l. ul. ad ultimum, quod homo debet omnia facere, quæ potest iuste, & omnem cautelam adhibere, ne alterius peccatum reuelet, ut etiam. d. Pet. de pal. & Ar. flo. sed si aliter facere non potest, tunc uel talis circumstantia est utilis confitenti, uel ei cum quo peccauit, & debet confiteri, aliàs secus. Et quando nominatio personæ esset cum periculo alterius, secundum Pe. de pal. ubi supra, debet dimitti. Idem dicendum, quando sacerdos non posset confiteri peccatum suum, nisi diceret ali quod, per quod alterius peccatum auditum in confessione manifestaretur, non tenetur de eo confiteri, etiam si sit mortale, sed sufficit contritio, donec possit habere copiam alterius confessoris, cum quo possit confiteri sine tali reuelatione, hæc Pe. de pal. iii. d. xxi. Caie. tamen in uer. confessio, in tertia conditione, dicit, quod nullomodo debet confiteri illam circumstantiam, per quam uenit in cognitionem personæ, quia confessio non debet fieri cum iactura aliena, & in tali casu, potest uel differre confessionem, uel de alijs confiteri, & hæc opinio satis æquitati consonare uidetur, debet tamen prius omnia facere quæ potest, secundum regulas, quas ibi dat Caie. ut mutare habitum, uel extra terram suam ire, uel huiusmodi quantum potest facere.

- 12 Circumstantia peccati, quando quis peccat cum ea personā, quam audiuit in confessione, est de necessitate confitenda, secundum Tho. secunda secundæ. q. cluij. ar. x. ad secundum: infra, sacrilegium. §. j.
- 13 Peccatum habens plures deformitates, uel circumstantias diuerfarum specierum, ut si quis furetur in ecclesia, ut fornicetur, uel occidat hominē, ut ipsum spoliēt, secundum Tho. in questionibus de uer. q. xxij. ar. vij. ad secundū Ma. q. ij. ar. vi. ad duodecimum. ar. vii. in cor. est unum tantum, sed hæ plures circumstantiæ sunt de necessitate confitendæ. Quidam tamen dicunt esse plura peccata, quod uerum est, quo ad differentiam formalem, non autem quo ad materiale, & numerum.

C I T A T I O.

- 1 Citatio, quæ est ante iudicem iuridica uocatio, quattuor modis potest fieri. Primo, per nuntium, uel literas citatorias. Secundo, per præconem. Tercio per edictum, ut in cle. i. de iud. Quarto, ex dispositione iuris tribus edictis, uel uno peremptorio, quod tantum temporis continere debet, quantum tria edicta, nisi urgeat necessitas. c. i. de dilat. in gl. ubi dicit Pa. quod terminus diceretur breuis ad iudicis arbitrium, considerata causæ qualitate, & locorum distantia, & quando iudex abbreviaret, poterit appellari supra, Appellatio. §. decimotertio.
- 2 Non sufficit una citatio peremptoria, quando secundum iura trina requiritur, ubi agitur ad pœnam incurrendam, secundum Io. an. in. c. ex tuæ, de cle. non resi. quia in pœnali- bus uerba debent stricte, & proprie intelligi: de iur. iuran. c. in nostra. Idem Pa. in. c. fi. de ui. & ho. cle.
- 3 Spatium temporis in citatione, debet attendi secundum consuetudinem, uel ad iudices, arbitrium, licet aliter lex habeat, quæ non seruatur, secundum Pa. in. d. c. fi. supra.
- 4 Quando in citatione non ponitur peremptorium, citatus potest secundam, & tertiam expectare, secundum Pa. ubi supra, tamen non comparens, potest condemnari in expensis factis.
- 5 Citatus à iudice habet uim peremptorii, secundum Feli. in. c. consuluit, de officio de leg. col. vi. circa fi.
- 6 Iudices moderni secundum Feli. in. c. cum non ab homine,

CITATIO.

de iudi. post Saly. inuenerunt bonam praticam, ut habita bona informatione per testes, incipiant a citatione reali, & hoc maxime, quando timetur de fuga, uide Feli. in dicto capit. consuluit, col. v.

- 7 Citatus, & corporaliter impeditus, non tenetur per alium comparere, secun. Pa. in. c. in nomine Domini, de testi. & actus gestus eo absente, est ac si non fuisset citatus.
- 8 Sententia lata contra non citatum ullo modo, ipso iure est nulla. c. inter quattuor, de maio. & obe. ideo non ualet secundum Car. in cle. pastoralis. §. denique, de re iud. In facto tamen notorio, cum certum sit absenti nullam competere defensionem, secundum Pa. in. c. causam, de rescrip. & in. c. cum sit, de appel. potest fieri contra absentem non citatum, excepta sententia excommunicationis. c. sacro, de senten. excom. & quando non citatur legit, ne secundum Car. ubi supra, uidetur quod debeat haberi pro non facta. c. bone, el. ii. de elect.
- 9 Si excessus sit notorius, etiam non citatus potest denunciari excommunicatus, secun. Pa. in. c. puenit, de appel. alias non.
- 10 Si iudex citet aliquem ad sententiam, dicendo sic, ad audiendam uoluntatem iudicis, uel intentionem, sequens sententia est nulla, tanquam si contra non citatum esset lata, secundum Feli. in. c. consuluit, de offi. deleg. col. v. secus quando diceret, alias procedemus quantum de iure poterimus, uel, nisi ueneris ad sententiam procedetur, &c. tunc habet uim peremptorij.
- 11 Prælati religionum possunt suos subditos etiam non citatos ab officijs deponere, suspendere, & huiusmodi, si ita habet eorum consuetudo, & constitutiones. no. in. c. cum speciali, de appel. ubi dicit. Pa. quod dispositio. c. sacro, de sen. ex. non necessario seruanda est in religiosis, contra suas obseruantias speciales.
- 12 Citatio redditur nulla secundum glo. in. c. si episcopus. iij. q. ii. propter angusta tempora, & quando non exprimitur causa citationis, quando nimis maturat peremptorium, & ratione temporis, ratione loci, ratione iudicis, & quia rescriptum apostolicum, non in ea inseritur. Vide infra, legatus. §. i. &c. Tutius tamen est citatum semper comparere, & iura uel priuilegia allegare, nisi ipsum non esse suum iudicem constet, in. c. ueniens, de accu. in glo.

- 13 Citato in die feriata, pro die non feriata, de iure non ualet, secundum Pa. in. c. de feri. & per. l. dies festos. C. de feriis. Vnde secundum eundem Pa. ibi supra, non ualet, nec præceptum de citando, nec actus citationis, nec processus factus uigore talis citationis. Si tamen consuetudo sit in contrarium secundum eundem Pa. ibi, est seruanda.
- 14 Citatio facta die non feriata ad comparandum die feriata, non ualet, sed noua citatio debet fieri, secundum Pa. ibi supra nisi iudex esset priuilegiatus, ut de plano posset procedere, prout inquisitor hæreticæ prauitatis, & ubi proceditur ad punitionem criminis Feli. in. c. meminimus, de accus. col. secunda circa fi. & sententia facta in nocte non ualet, secundum eundem Feli. in. d. c. consuluit, col. vi. nisi necessitate, uel conuenientibus partibus, uel stante consuetudine contraria, & accensis luminaribus fieri debet, quia non exercentur iudicia in tenebris, secundum Feli. in. d. c. consuluit.
- 15 Iudex ecclesiasticus non citatum, uel non uocatum, uel non prius denuntiatum, quod ceciderit in excommunicatione, non potest denuntiare excommunicatum, secundum Pa. in. c. peruenit, de appel. nisi excessus sit notorius.
- 16 Licet quis non possit appellare à sententia iuris, ut in c. quia de appel. potest tamen appellare à sententia iudicis declarantis, quia illa declaratio est sententia hominis, non iuris.
- 17 Ad audiendam sententiam, non sufficit una citatio tantum, sed peremptorium, uel trina requiritur, secundum Feli. in. d. c. consuluit, col. iij. circa medium. Fallit tamen ubi summarie proceditur, & de plano, quando citatus personaliter dixit se nolle comparere, uel preparauit se iturus ad partes longinquas. Item in notorijs, & quando iudex proprio ore citauit, quando citandus se occultat, uel si citatur tyrannus, uel persona terribilis, quando citatur quis in Romana curia, & in omnibus casibus ubi parte non citata potest procedi, secundum eundem Feli. ubi supra. In citationibus religiosorum, attendendæ sunt eorū constitutiones, & consuetudine.

C I V I T A S.

- 1 Ciuitatis nomine aliquādo ueniunt suburbia. ff. de uerbo sig. l. ii. aliquādo mille passus à muro ciuitatis. ff. eo. l. mij. le. Pa. autem in. c. Rodolphus, de rescri. dicit quod nomin

CLAVIS.

ciuitatis, in materia stricta, & odiosa, non uenit nisi quod intra moenia est. Vide Ioan. an. in. c. si ciuitas, de sen. excom. l. vj. Secus in materia larga, uel indifferenti, ut est tex. in. l. unica. §. & urbem. ff. de offi. prefec. urb.

- 3 Ciuitas non dicitur aliquid facere, nisi illud sit collegialiter deliberatum, etiam si maior pars illud faciat, ut. d. glo. in. l. sicut. ff. quod cuiusque uniuers. no. Et communis opinio tenet secundum Pa. in. c. ii. de post. prel. & Io. an. in. c. Felicis, de pe. l. vj. quod uniuersitas tunc dicitur delinquere, quando prius aliquid fuit deliberatum in ipsa uniuersitate, pulsata campana, & aliis requisitis ad congregationem. Vnde si omnes alii cuius uniuersitatis facerent aliquid delictum, non diceretur factum ab uniuersitate, sed per singulos uniuersitatis, etiam si facerent pulsare campanam, & leuaret uexillum, quia istud est factum singulorum. Facit quod no. Pa. in. c. dilectus, el. ij. de symo. infra, excommunicatio. iii. not. iij.
- 3 Destrueta ciuitate autoritate superioris propter eius delictum, neque amplius remanent eius priuilegium, neque ciues amplius appellandi sunt illius homines, secundum Inno. cen. c. ii. de no. oper. nuncia. & de conse. di. i. c. placuit. Idem dic de aliis locis, siue sacris, siue prophanis. Secus quando ab hostibus, uel a tyranno, uel ut reedificentur, destruuntur, quia tunc retinent omnia priuilegia. vij. q. i. c. pastoralis. Idem uidetur quando autoritate superioris, ad alium locum transferuntur, uel alteri uniuntur: ut no. in. c. i. ne sede ua. de re. do. c. quia monasterium. Quae sint delicta ob quae etiam innocentes possint puniri cum ciuitate. uide Tab. ibi. §. ij.

CLAVIS.

- 1 Clauis ecclesiae secundum Hiero. super Mathe. xvj. ut refert Magister sen. in. iiii. d. xvij. est potestas ligandi, atque resoluedi, qua ecclesiasticus index dignos recipere, & indignos excludere debet a regno caelorum. Et dicitur ad similitudinem clauis materialis, qua clauditur, & aperitur, & qua data uidetur dari possessio omnium quae sub illa sunt. c. ex li. teris, de consue.
- 2 Clauis quedam est ordinis, quaedam iurisdictionis, secundum Pe. de pa. iiii. sen. d. xix. quae clauis ordinis diuiditur in clauem scientiae, & potentiae, de quibus nunc agitur. Clauem ordinis quilibet sacerdos habet, non autem iurisdictionis.

Clauis

- 3 Clavis hæc, qua immediate aperitur, & clauditur, quæ propriæ dicitur clavis, non potest esse nisi in sacerdote, secundum Tho. & Pet. de palu. ubi supra, usus tamen huius aliquando propter defectum materiæ remanet impeditus, ut in suspensis, excommunicatis, &c.
- 4 Claves huiusmodi fuerunt datæ b. Pet. quando sibi commissa fuit ecclesia. c. quicumque. xxiii. q. j. & personæ absolutæ, & non qualificatæ, ut hæretici dicunt, secundum Caie. in opus. de potestate papæ.
- 5 Sacerdos non habens iurisdictionem super subditos, quantum ad hoc, non habet usum clauium, secundum Thom. supra, quia iurisditio materiam ministrat.
- 6 Sacerdoti non licet uti his clauibus pro libito suæ uoluntatis, secundum Tho. supra, quia cum operetur ut instrumentum Dei diuinam motionem sequi debet, aliter peccat. Et subdit Tho. ibi dist. xvij. q. j. ar. ulti. ql. ultima, hæc uerba. Et quia poenæ satisfactoriæ infligendæ, ut medicinæ sunt, sicut medicinæ in arte determinatæ non competunt omnibus, sed uariandæ sunt medicantis arbitrio, sequentis scientiam medicinæ, non propriam uoluntatem, ita poenæ satisfactoriæ determinatæ in canone non competunt omnibus, sed uariantur arbitrio sacerdotis, diuino instinctu regulato. Vnde non semper totam poenam uni peccato debitam iniungat, ne desperet infirmus, & a poenitentia recedat, sicut nec semper prudens medicus dat ita efficacem medicinam, quæ ad morbi curationem sufficiat.

CLERICVS.

- 1 Clericus nullus dicitur, nisi habeat aliquem ordinem, saltem primam tonsuram. c. cum contingat, de æta. & qualit. or. licet quid diu est in minoribus, possit clericatum dimittere.
- 2 Clericorum nomine, in materia fauorabili, intelliguntur omnes in aliqua clericali dignitate positi, sed in materia odiosa, nomine clerici non ueniunt episcopi, canonici, nec alij in dignitate constituti, nec monachi, nec religiosi exempti. Facit. c. quam periculosum, de sen. ex. l. vj. & Pa. in. c. bonæ memoriæ. el. j. de postulatione præla. Neque clerici coniugati ueniunt appellatione laicorum, in materia odiosa, ut infert Io. an. in. c. Ioannes, de clericis coniu. Ideo si episcopus excommunicat laicos, clerici coniugati non includuntur.

L

CLERICVS.

- 3 Appellatione populi in materia stricta, non ueniunt clerici. Pa.in.c.j.de ui.& ho.cle.secus in materia fauorabili, ut si populo conceditur priuilegium, includuntur etiam clerici. Facit c.dilecti, de for.compe. Et no.Bar.in.l.j. ff. ad municip.
- 4 Appellatione clericorum non ueniunt monachi, nec appellatione ecclesiarum, ueniunt monasteria in stricta significatione, secus in largar. in gl.c. iij. de sup. neg. præ. Si dispensat papa cum illegitimo ut possit effici clericus, non propter hoc poterit promoueri ad sacros ordines, q̃a est in materia odiosa, ideo solum ad minores promoueri poterit. Pa.in.c. si quisquam, de coha. cle. & mu.
- 5 Ad ordines accedens cum scientia peccati mortalis, licet recipiat ordinem, mortaliter tamen peccat, secundum Tho. iij. sen. dist. xxiii. q. i. ar. ult. q. i. sufficit tamen contritio. Et promouens talem indignum, ratione mortalis peccati scienter, mortaliter peccat, secundum Tho. supra, q. iiii.
- 6 Non baptizatus, non potest recipere caracterem ordinis, licet bene is qui est sine confirmatione, sed confirmatio de congruitate requiritur. Tho. ubi supra.
- 7 In clerico ordinando tanta scientia requiritur, qua possit dirigi in actu illius ordinis, quem uult suscipere, & quilibet debet scire ea, ad quæ officium suum se extendit. Tho. supra. ar. iij. q. ii. maior tamen scientia requiritur in his, quibus cura animarum committitur, secundum eundem ibidem, & Pan. post Innocen. in ca. cum in cunctis, de elec. unde papa maiorem cæteris scientiam debet habere. Episcopi debent habere notitiam noui, & ueteris testamenti, de quo est bonus tex. in c. quia episcopus, dist. xxiii. & lxii. dist. c. i. & ii. debent habere scientiam iuris canonici, quia secundum illud habent iudicare præcipue in causis matrimonialibus, de consan. & af. ca. j. & sic dic in aliis successiue, secundum eorum officia, unde patet quod ignorantes non debent ordinari: in. c. fi. de temp. or. Et quia secundum Tho. iij. sen. dist. xxiii. q. j. ar. ult. qui promouet indignum mortaliter peccat, & talis ignorans est indignus, per c. non est putanda. j. q. j. ergo talem promouens uidetur peccare mortaliter, & religiosus ignorans, non tenetur obedire prælato præcipienti, quod uadat ad ordines sacros, immo mortaliter peccaret eundo, & ille præcipiendo, maxime quando de ignorantia constat. Si uero est dubium, obe-

dientia subditum excusabit, non autem exponentem se, uel promouentem, infra, confessor. §. ij.

- 8 Clericus quomodo debeat bona temporalia dispensare supra uer. beneficium §. lxviii. xli. & xxiiij. dist. per totum.
- 9 Clericus prælatus, debita propria, de bonis, quæ habet in sua potestate potest soluere, non autem de fructibus, quos non habet in sua bailia, quia alteri successori præiudicium fieret contra iustitiam.
- 10 Clerici ad multa tenentur ex iuribus, quæ uix possunt explicari, tenentur non nutrire comam, uel barbam. c. si quis, de ui. & ho. cle. & portare tonsuram, in. d. c. si quis. Eis duos colores interdiciuntur, uidelicet rubeus, & uiridis, in. c. clerici, eod. tit. Debent deferre habitum clericalem clausum desuper, non nimis breuem, uel longum, absque palio diffibulato. Caligæ scatae, uestis uergata, uel partita, manicæ, sotulariaque confuticia, epitogium, insula linea, fibulæ, corrigiæ aureæ, uel argenteæ, annuli, nisi quibus ex dignitate conuenit, frena, selle, pectoralia, calcariaque aurea, eis prohibentur: in cle. ii. de ui. & ho. Quo ad officia, multa sunt eis prohibita, ut ars macellarij, tabernarij, hystrionis, goliardi, buffoni, cirugici. Prohibetur etiam ne sint præpositi balistariis, ne sint ministri sub dicendo temporali, notarij, aduocati, procuratores in placitis secularibus, nisi in quibusdam casibus, quod non portent arma, non uadant ad tabernam, nisi itinerando, ad uenationem, accipitres, & canes pro uenatione non habeant, non conducant agros a secularibus, ad aleas, uel taxillos non ludant, nec his ludis adsistant, mercantias non exercent, non habitent cum mulieribus, nisi cum matre, sorore, & amita. Mandatur ut mensam benedicant, & gratias referant in fine, lectione semper intermedia, & quod sibi uinum temperent, infra. Ludus. §. quarto.
- 11 An horum transgressio quando non adest temeritas, contumacia, uel contemptus, sit peccatum mortale, quantum ex præcepto iuris positiui pendet, secundum Caie. in uer. clericus, non inducit peccatum mortale, quamuis aliqua præcipiatur sub pœna excommunis. Nō enim uidetur clericus magis obligari ad habitum suum, quam religiosus ad habitum suæ religionis, sed religiosus non arcetur, nisi ex temeritate dimittat habitum, ergo nec clericus. Et infert Caie. quod præcepta

C L E R I C V S.

legis naturalis, diuinæ, uel humanæ, non obligant ad peccatum mortale, nisi ea, quorum transgressio est contra charitatem, etiam si apponantur poenę graues, grauiiores, & grauiissimæ, nisi sit poena excoicationis latę sententię, si tales sunt, ut sine peccato mortali incurri possunt, exigunt enim monitionem, ut non nisi in contumacem ferantur. Possunt tamen in huiusmodi multa interuenire peccata mortalia, ut si in horum transgressione admisceatur consumptio bonorum ecclesiasticorum, superbia, auaritia, scandalum, & similia. Alij autem dicunt. d. c. clerici. loqui tantum de consilio, ita quod horum transgressio non est mortalis, ut dicit Inno. Alij autem ut Petrus de pal. & Pa. dicunt, quod in aliquibus loquitur præceptiue, in aliquibus uero non, ut accidit in regula religionum, & dicit Pa. ibi, quod constitutio concilij generalis, non semper ligat transgressorem ad mortale, sicut nec lex civilis semper ad mortem inducit transgressores. Videtur clericus mortaliter peccare circa habitum, si non portat tonsuram, secundum Pa. in. d. c. Si quis, de ui. & ho. intellige si excessus sit notabilis ultra consuetum, & sit in sacris, uel beneficiatus. Ad hoc facit. c. Ioannes, de de. coniu. Secundo, si portat tabarum, secundum Stephanum allegantem. c. si quis omnem. j. q. vij. & xvij. dist. 6. j. Intellige si publice portat, & sine rationabili causa. Tertio, utendo uiridibus, uel rubeis uestibus, secundum Pa. in. d. c. clerici officia, contra Inno. Et idem uidetur esse de ueste lingulata, & quacunque alia notabiliter irreligiosa, uel scandalosa, uel preciosa nimis, nisi habeat ad conformandum se illis cum quibus uiuit: ar. in. c. episcopi, dist. lxxx. ne. f. uilescat. Quarto, in nutriendo barbam, nisi ex rationabili causa secundum glo. Si sit in sacris, uel beneficiatus, quia potest excommunicari, quia igitur sunt opinioes diuersę, iudicare de mortali est periculosum.

- 12 Clerici omnes tenentur ad castitatem quando sunt in sacris, ita quod non possunt contrahere matrimonium: de uoto. in vi. c. unico. Si tamen sunt græci, possunt uti matrimonio prius cum uirgine contracto, ex quo elicitur, quod castitas in clericis, est de iure positiuo. Peccant ergo mortaliter contrahendo, nisi sint in minoribus, & prælati suportantes clericos incontinentes, grauitur peccant, & eadem poena debet puniri, si propter lucrum, uel commodum temporale, hoc faciant. Secus

quando faciunt ad peiora euitanda, secundum Pa. in. c. ut clericorum, de ui. ho. cle. Et dicit Pa. ibi, quod antiquitus pro fornicatione, clericus deponeretur: in. c. a multis, de æta. & qual. hodie uero suspenditur, ut in. d. c. ut clericorum, & si sic suspensus celebrat, priuatur beneficiis, & perpetuo deponitur, secundum Pa. sed propter adulterium debet deponi. c. cum non ab homine, de iudi. Idem dic de peccato contra naturam. c. clerici, de excel. præla. Et concubinaris potest priuari beneficio: c. ex parte, de testi. Similiter de incestu, & stupro. Intellige hæc suspensionem, quando facta est ab homine.

- 13 Clericus publicus concubinaris, & notorius, uel per sententiam, uel per propriam confessionem factam in iudicio, sine dubio est suspensus, etiam quo ad alios, & efficitur irregularis si celebrat, & non est licitum audire diuina a tali, & contrafacientes ueniunt contra præceptum ecclesiæ. Si uero sit notorius notorietate facti, quia tenet concubinam in domo, & habet filios, & non potest aliquomodo se excusare, ut dicendo quod est ancilla, & huiusmodi, non tamen est condemnatus, nec confessus in iudicio, an talis sit euitandus, quidam dicunt quod sic, etiam non præmissa monitione, ut in. ca. si eut, de coha. mu. & cle. & in. c. si celebrat, de cle. exco. mi. Hanc sequitur Host. & Ioan. an. in. c. uestra, de coha. cle. & mu. Alij autem dicunt monitionem debere necessario præcedere, ut Vgo. Arch. in. c. nullus, & c. si quis, dist. lxxx. Io. de lig. & d. Car. in. d. c. uestra. Itaque potest dici secundum istos, quod audientes diuina ab his ante monitionem non peccant. Pa. uero in d. c. uestra, dicit quod quando fornicatio est ita notoria, quod nullam dubitationem habet, non requiritur alia monitio, & hoc probat tex. c. uestra, & glo. ibi, uer. Ex euidencia. Et hoc uidetur tenere Tho. iij. sen. dist. xij. ut supra. q. j. ar. ulti. quol. fi. Et dicit Pa. hanc esse iuris intencionem. Secus autem est quando potest aliqua tergiuersione celari. Credo tamen rusticos, qui ius posituum ignorant, in hoc excusari audientes ab huiusmodi. Secus quando scirent ius. In alijs autem peccatis, etiam notorijs, non est sic, licet tales quo ad se sint suspensi, quia grauiter peccant celebrando diuina in mortali, non autem alij audiendo, secundum Pa. in. d. c. uestra, infra, concubinatoris. §. ulti. Irregularitas. §. lxxiiij.

- 14 Clerici simoniaci, scismatici, & excommunicati, ex statuto ec-

C L E R I C V S .

- clesiæ, a dispensatione huius sacramenti sunt suspensi, quia sunt extra unitatem ecclesiæ, & ab istis suscipiens sacramenta peccat, nec debet cum his quis communicare in diuinis quantumcunque sint occulti, ab aliis peccatoribus, præter fornicarios prædictos, possunt sacramenta necessitatis recipi, non tamen inducendi sunt ad celebrandum, uel sacramenta ministranda, nisi in necessitatis articulo. Multa tamen sunt ordinata circa huiusmodi in Concilio Constantiensi. Vide, infra, interdictum. §. xxxvj. excommunicatio. §. 50. absolutio. §. xxx.
- 15 Non credo clericum mortaliter peccare habitando cum mulieribus, contra. c. j. & secun. de coha. cleri. & mu. quia illi canones non sunt præceptiui, peccaret tamen mortaliter ratione scandali, & si ex hoc exponeret se scienter peccato mortali, uel contumaciter, aut contemptibiliter hæc faceret. Quomodo clericus teneatur ad officium, infra horæ, per totum. Quomodo debeat residere, supra, beneficium. §. xl. infra, residentia. §. secundo.
- 16 Clericus negociator propriæ, & religiosus, secundum Pet. de pal. & c. ij. ne cle. uel mo. mortaliter peccant, quia debent excommunicari, non autem secundum Caie. ut supra dictum est. Si autem sit in minoribus, non peccat mortaliter negociando, secundum Pa. in. c. fi. de uita & hone. cle. Et si faciant contra alia prohibita, secundum Caie. non uidentur mortaliter agere, ut diximus.
- 17 Clericus in mortali exercens officium, exhibendo se ministrum ecclesiæ, mortaliter peccat, secundum Tho. iij. sen. dis. v. q. ij. ar. ij. & dist. xxiiij. q. i. iij. parte. q. lxiiij. ar. vj. secundum uero alios, etiam tangendo res sacras, quasi fungens officio suo mortaliter agit, secus si facit ut laycus, ut cantando epistolam sine manipulo, infra, suspensio. §. ij.
- 18 Clericus potest habere de proprio secundum Tho. secunda secundæ. q. clxxxv. ar. vj. quia non habet uotum paupertatis ut religiosi. Probatum etiam in. c. episcopi. xij. q. j. potest etiam testari, & donare bona laicalia, quæ sunt acquisita intuitu personæ, uel per donationem, uel successionem, uel industriam: de testa. c. ad hoc, & c. quia nos, de rebus autem ecclesiasticis mobilibus, uel immobilibus non potest testari. Potest tamen de fructibus perceptis, & mobilibus, in agnitione constitutus dummodo sit mentis compos, conferre pau-

peribus, & locis religiosis, & sibi honestæ seruientibus, ut in
 c. ad hoc. de test. c. relatum, el. ij. quod etiam dum est sanus fa-
 cere potest, ut in. c. cæterum, de dona. & consanguineis indi-
 gentibus, uel sibi honestæ seruientibus, in. d. c. relatum. In ali-
 quibus locis clerici testantur de mobilibus, & de fructibus
 ecclesiæ acquisitis, sed de iure est contrarium, ut in. d. c. & iu-
 ribus, non tamen de uasis sacris, uel aliis deputatis ad Dei cul-
 tum, Et dicuntur bona ecclesiæ, omnia, quæ intuitu ecclesiæ,
 uel de facultatibus ecclesiæ, acquisita sunt, ut in. c. j. de testa.
 Et glo. in. c. pñti, de off. or. l. vj. post Host. tenet, quod clerici
 non habentes administrationem, possunt disponere, & testa-
 ri de fructibus perceptis usque ad diem mortis, de consuetu-
 dine, & etiam de percipiendis anno sequenti si consuetudo
 esset, ut refert Pa. in. c. cum in officiis, de testa. Ipse tamen in
 d. c. relatum, tenet cōtrarium de canonicis, de his, scilicet que
 ueniunt ratione beneficij, & non ratione personæ. Vin. tamē
 in. d. c. ad hæc, dicit, quod consuetudo non excusat clericos,
 quod omnia bona mobilia acquisita intuitu ecclesiæ dimit-
 tunt in morte suis consanguineis. Quæ autem acquirit cleri-
 cus ex confessionibus, uel missis, ut parochianus est, ad ec-
 clesiam pertinent, nec de his potest disponere, secundum Pa.
 in. d. c. cum in officiis, & Inno. c. inter. de uer. signi.

- 19 Prælati inducens simplici uerbo, & blando sermone testa-
 torem ad relinquendum sibi, quæ ecclesiæ reliquisset, cessan-
 te dolo non tenetur restituere, secundum Cyn. ar. in. l. fin. ff. si
 quis ali. te. & Pa. in. c. ij. de pecu. cle. & hoc tene, secus si do-
 losæ fecisset.
- 20 Clericus qui rem ecclesiæ industria sua meliorauit, de tali
 melioratione non potest disponere. Facit. c. inquirendum, de
 pecu. cle. & ratio est, quia ad hoc tenebatur: secus quando de
 proprio patrimonio, uel de suo, meliorasset.
- 21 Quando aliquid relinquitur clerico habente administratio-
 nem, præsumitur quod relinquatur intuitu ecclesiæ, aliter
 non. Tamen recurrendum est ad coniecturas, ut in. c. requisi-
 sti, de testa. Et quando clericus non habet hæredes, qui de iu-
 re debeant succedere, ecclesia succedit ab intestato. xij. q. v. c.
 si Et si habet plures ecclesias, fiet diuisio per illas. Vide Pa. in
 d. c. relatum, qui dicit, quod acquisitum per canonicum intui-
 tu ecclesiæ seu præbendæ, non cedit successorī in præbenda,

CLERICVS.

sed capitulo ipsius ecclesiæ.

- 22 Quia bona superflua clericorum sunt pauperum, ideo clericus de bonis ecclesiæ potest alere parentes, dotare sorores, uel filias, secundum Pan. in. cap. peruenit, de arb. intellige tamen quando egent.
- 23 Clericus habens patrimonium, potest illud seruare parentibus, & ipse uiuere de bonis ecclesiæ, cui seruit, dummodo honestæ uiuat, & hæc communior uia est secundum Inno. in. c. episcopus, de præben. & Pa. in. d. c. & Host. ibi. Nec obstat dictum. c. ult. xvj. q. i. quia secundum Veruer. hoc intelligitur in extrema necessitate pauperum.
- 24 Clericus omnia superflua tenetur erogare pauperibus sub peccato mortali, nisi fabrica egeat, uel nisi uelit cultum Dei in ecclesia ampliari, nulla etiam extrema necessitate currente, ar. eorum quæ not. in. c. dudum. el. ij. de elec. & in. c. cum secundum, de præben. uide Tho. secunda secundæ. q. clxxxv.
- 25 Clericus conuertens bona ecclesiæ in usus inhonestos, ut in histriones, meretrices, & in ditando parentes non pauperes, secundum Veruer. est raptor, & consequenter mortaliter agit, & restituere tenetur ecclesiæ, secundum Pa. in. d. c. cum secundum, si habet de patrimonio, uel aliunde. De altari, enim uiuere debet, & non luxuriari. Vide Arch. flo. in secunda parte, ti. ij. c. j. §. fina.
- 26 Accipientes ab huiusmodi clericis turpiter, ut meretrices, histriones, & alii, non causa elemosinæ in summa necessitate, secundum Ray. & Host. tenentur restituere. lxxxvi. d. c. pasce. Similiter qui acceperunt per fraudes, & minas, &c. Secus quādo propter aliam honestam causam acceperunt. Et tenentur restituere ei qui turpiter non dedit, sed timore, uel huiusmodi. Sed si turpiter dedit, restituent ecclesiæ, cui ablatum est, secundum Host. uel dabitur pauperibus illius loci, si uidebitur expedire, secundum gl. Ray.
- 27 Clericus dimittens officium sine causa rationabili, secundum Io. cal. in. c. i. de cele. mis. tenetur restituere fructus interim perceptos, quia iste effectualiter non residet, & non residens priuatur beneficio, & fructibus c. pe. de cle. non re. sed Pa. in. d. ca. i. hanc opinionem nimis rigidam esse dicit, ideo opinio Pan. quod non tenetur restituere, est uerior, & magis dictis §. Tho. conformis, qui in quol. vj. dicit, quod subditi tenen-

tur decimas soluere etiam clerico diuiti, ut in. c. tua nobis, de deci. Ita tenent Inno. Io. an. butr. in. c. i. de ce. mis. Pet. de pal. Archie. Zaba. Ioan. de lig. & multi alij, & hoc tenet: supra, beneficium. §. lxxix.

- 28 Clericus excommunicatus, quamdiu dormit in excommunicatione, & est in mora petendæ absolutionis, non debet habere fructus beneficij, sed sunt alteri assignandi, qui pro eo celebret, ut dicit Ber. & in. c. peruenit, de app. neque recuperabit sibi sublatos, si fuit iuste excommunicatus, secus si iniuste, ut in ca. super causas. ij. q. 5. non enim debet habere beneficium, qui non facit seruitium, de appel. c. pastoralis. Si tamē talis non haberet unde uiueret, prouidendum esset ei de bonis ecclesiæ, quia etiam depositis prouidetur. d. 50. c. studeat, ne in opprobrium clericatus mendicare cogatur.
- 29 Priuilegia clericorum sunt hæc, ut recitat Car. in cle. i. de ui. & ho. cle. Primum, non conueniuntur coram iudice sæculari, de foro compe. c. si diligenti. Secundum, quod uerberans eos est excommunicatus. c. si quis. xvij. q. iij. Tertium, quod non tenentur præstare onera personalia, uel realia, de immu. ec. c. non minus. Quartum, quod possunt uendicare rem concessam ecclesiæ ante traditionem. c. ex literis. de consue. Quintum, gaudent eodem priuilegio sicut eorum familiæ. ii. qu. j. c. clericum, el. primo. intellige quo ad forum, ut dicit glo. in. c. eos. xxiii. d. Sextum, quod facientes statuta cōtra eos, sunt excommunicati. c. eos qui. de immu. ec. li. vi. Septimū, quod soli clerici possunt obtinere beneficium ecclesiasticum. c. ex literis, de trans. supra, beneficium. §. xvij. Octauū, quod per literas contra laicum impetratas cum generali clausula, non potest conueniri, ut glo. in. c. sedes, de rescri. Nonum, quod non tenentur dare sportulas. c. cum ab omni, de ui. & ho. cle. Decimum, quod acquisita etiam sub potestate patris, ad libitum disponunt: autem. presbyteros. C. de epi. & cle. Undecimum, quod pro rebus suis recuperandis, agere possunt, sine patris consensu, secundum Ar. in. c. fi. de iudi. in. vj. Duodecimum, quod pro necessitate non possunt distrahi à patre. C. de pa. qui fi. li. ij. Decimum tertium, quod seruus ordinatus à Domino sciente, & non contradicente, liberatur à dominica seruitute. c. si seruus. liij. d. Decimum quartum, quod possunt facere collegium. ar. in. c. fi. de re. do. Decimum quintū, quod

C O A C T I O.

gaudent privilegijs militum, quæ non sunt contra statutum clericale. Pa.in.c.episcopus, de pa.

- 30 Clericus qui cum uirgine contraxit deferens tonsuram, & uestes clericales, gaudet tantum duobus primis priuilegijs. c. uno, de cle.coniu.in.vi. potest etiam uti statutis, & consuetudinibus laicorum ad suum commodum, secundum Pa. in.c. fi. de ui. & ho. cle. quæ tamen eos non ligant in eorum præiudicium.

Si clericus propter bona ecclesiastica est obnoxius restitutioni, restituet de bonis laicalibus si habet, uel habere potest, uel parcius consumendo ea ecclesiastica bona, quæ licite consumere poterat.

C O A C T I O,

- 1 Coactio, uolentia, uis, metus, & timor, secundum quod sunt inhumanis, minuunt de uoluntario, adeo ut coactio, & uolentia absoluta, & simpliciter non possunt esse peccatum, quia inuoluntarium omnino causant, & peccatum semper uoluntarium est, secundum Tho. prima secundæ. q. vi. ar. v. unde mulier uiolenter corrupta, non peccat. Violentia autem non simpliciter, sed secundum quid, quam dicitur metus, quia non est sine uoluntario, non excusat totaliter à peccato, in his, quæ secundum se sunt peccata. c. in sacris, de spon. Quid autem sit metus cadens in constantem uirum, & quomodo impediat matrimonium, infra, Impedimentum. §. xli. quomodo baptizati coacte, non sunt baptizati, supra baptis-mus. §. lxxi. & eodem modo dic de ordinatis.
- 2 Metus cadens in constantem uirum, non causatur ex supplicatione regis, uel domini, secundum Pa. in.c. fi. qui cle. uel uo. Nisi sit solitus tyrannizare, & male tractare non obtemperantes suis precibus, ut dicit Io. an. in. d. c. fi. Nec sola mariti reuerentia, nisi minæ præcesserint, causat talem metum, secundum Bar. in. l. ad iudicem. C. quod metus cau. & Inno. in. c. causam matrimonij, de offi. delega.
- 3 Metus perdendi bona temporalia, uel grauem iacturam in eis, ut maiorem partem, quando sine illis quis non potest sustentari, est iustus metus, secundum Pa. in. c. abbas, eo titu.
- 4 Contractus factus ex iusto metu, quando in eo requiritur libera uoluntas, non tenet, secundum Pa. in. c. cum locum, de spon. & c. olim inter, eo. ti. In alijs autem ubi non requiritur

liber consensus, non est ipso iure nullus, sed uenit rescindendus, actione quod metus causa, uel officio iudicis.

- 5 Agens certum quid, metu, & sequenti tempore tacens ex taciturnitate, non praesumitur consentire, secundum gl. iuncto tex. in c. accedens, de conuer. coniug. nisi interueniat aliquis actus positivus approbatiuus primi actus. Facit. c. ad id, de spo.
- 6 Metus levis, uel tantum probabilis, non excusat, nec rescindit, uel annullat, ut not. Pa. in c. ueniens, de spon. el. ii. tamen quo ad conscientiam considerandae essent circumstantiae rerum, & contractus. Seruiens Deo metu poenarum tantum, non meretur beatitudinem, quia non adest charitas.

COGITATIO.

- 1 Cogitatio aliquando est de ueniali peccato, & tunc uenialis est, si adsit consensus, aliquando de mortali perpetrato, uel perpetrando, siue absolute, siue conditionaliter, cum consensu, & tunc est mortalis, etiam si factum, uel fiendum esset impossibile, aliquando est de re licita absolute, sed non pro tali statu, uel tempore, ut cum quis cogitat, & dicit si non intrassem religionem, non intrarem, &c. tunc non est mortale, nisi esset male contentus de diuino beneficio, tunc enim credo ipsum mortaliter peccare. Item quando cogitat de re mortali cum conditione, ut quando dicit si non esset peccatum, interficerem talem, accipere concubinam, & huiusmodi, non est mortale peccatum, quia non consentit peccato. Hæc ex Caie. in sententia, in summa, uer. cogitatio.
- 2 Cogitatio morosa est quando. s. quis cogitat de aliquo actu, non ut illum faciat, sed ut delectetur de ipso actu cogitato, secundum Tho. prima secundæ. q. lxxiii. ar. viii. & si talis actus sit uenialis, talis cogitatio, uel delectatio, erit uenialis, si mortalis, erit & delectatio mortale peccatum, quia quod aliquis consentiat in talem delectationem, nihil aliud est, quam consentire in hoc, quod eius affectio inclinetur in fornicationem, quia nullus delectatur nisi in eo, quod est conforme suo appetitui. Consentire ergo in delectationem rei cogitatae peccati mortalis, ut uer. gra. fornicationis, est mortale peccatum, & dicitur cogitatio, uel delectatio morosa, non propter moram temporalem, sed quia durat usquequo ratio deliberet, in qua deliberatione est aliqua mora.
- 3 Ad hoc autem quod sit mortale peccatum exigitur primo,

COLVSIO. COLVMBARIVM.

quòd actus de quo ē cogitatio sit mortalis. Secūdo, quòd qs aduertat de quo cogitat. Tertio, quòd consentiat in talem delectationem approbando, cum deliberata ratione, & plena nam si incēperit aduertere, & præualeat impetus passio- nis, non plene aduertit. Quarto, quòd positiue consentiat in illam, quia si discentit, non est mortale, si uero non consen- tit positiue, neque discentit, tamen uoluntarie in illa delecta- tione perseverat conuincitur consentire, quia potest, & de- bet expellere. Si autem aduertit, & non expellit, credens se es- se firmum, nec dubitans casurum, non peccat mortaliter. Item si moueatur ad talem cogitationem, non ex nouitate, uel mirabilitate rei, sed uel ex opere malo, uel ex delectatio- ne, mortaliter agit, secundum Cai. uer. delectatio. Consen- sus uero in delectationem cogitationis ut obiecti, ut cum quis delectatur non de re cogitata, sed de ipsa cogitatione, non est mortale peccatum, secundum Tho. ubi supra. Vide in quæstionibus de uerita. q. xv. articulo quarto.

- 4 Cogitatio morosa non solum est in peccato carnis, sed etiā intelligitur de oībus alijs peccatis, ita quòd cōsentiēs in de- lectationē cogitationis furti, uel homicidij, mortaliter peccat, ea- dē rōne, secundū Tho. prima secūda, supra ad. v. & de veri. su- pra. Differētia tñ est inter delectationē sequentē, ad apprehen- sionē peccati carnis, & ad alia peccata, qā in apphensione pec- cati carnis cōiter seqtur subito delectatio, ita quòd est diffici- le cogitare de peccato hoc, & nō sequatur motus delectatio- nis, & nō prorūpat in aliquē actum inordinatū, quòd in alijs non est sic. Vide diffusius infra, delectatio. §. ij. & per totū.

COLVSIO.

Colusio importat inter reum, & actorem, latētem, & frau- dulentam conuentionem, ut cum quis cum suo aduersa- rio mediante pecunia, uel gratia, paciscitur, ut pro se in cau- sa, uel iudicio permittat sententiari: de col. cap. i. & secūdo. Est enim hoc manifeste peccatū in utroque, secundum Cai. ibi, & mortale, qā uterque fraudi consentit, & contra debitam iusti- ciā tendit. Sic enim interdum delicta impunita remanent aut de nouo patrantur, secundum Hostien. in summa.

COLVMBARIVM.

Columbaria ut uulgo dicitur & columbi, secundum Arc- flor. ij. par. ti. ij. cap. i. post Petrum de palude cum bo-

nae onscientia non possunt teneri, nisi sufficienter pascantur ne inferant damna seminibus, uel fructibus, quando tenens non habet tantum territorium circūcirca, quod in eo uerisimiliter pascantur. Cai. ibi dicit, quod habere huiusmodi columbaria contra statuta municipalia disponentia, quod qui uult tenere columbarium habeat tantam terræ quantitatem, uel ubi statutum nullum est, contra quærelas eorū, qui dantur, peccatum est, nisi ex consuetudine, uel prescriptione legitima ius hoc habeat. Et si notabile damnum inferant alteri, non excusantur a mortali. Credo tamen licitum esse columbaria habere ubi est consuetudo, & statuta non prohibent, & ubi patronus habet magnum terræ circuitum, ubi pasci possunt, quia si non essent columbaria, essent columbi, etiā uagantes, sicut sunt nunc, & sunt aliæ aues, ut anseres, grues, & huiusmodi, quæ agros eodem modo uastant, sic & columbi facerent, sicut in aliquibus locis ubi nō sunt columbaria, & tamen in magnis turmis uolant columbi, itaque nō credo tales tenentes columbaria, etiam quod non habeant tantam terræ quantitatem, de mortali esse dannandos, cum etiam ab ecclesia, & principibus tolerantur. Nihilominus patroni, tempore quo possunt dannificare agros, beneficerent si pascerent eos, & clauderent, non tamen credo eos ad hoc teneri, quia non sunt animalia domestica, sicut gallinæ, cum possint capi, & interfici ubicunque reperiātur. Hæc sunt quæ iudicio meo & rationabiliter uidentur tenenda. Non est ergo precipitanda sententia de mortali.

C O M M E N D A .

Commenda est duplex scilicet ecclesiæ curatæ, & non curatæ, & duplici ex causa ecclesia consuevit commendari rationabiliter. Primo, ad utilitatem ecclesiæ commendatæ. Secundo, ad honestam subuentionem commendatarij, quia licet. c. nemo, de elec. li. 6. dicat, quod non fiat nisi ex euidenti necessitate ipsius ecclesiæ, tamen loquitur de curatæ. Quomodo autem fienda sit commenda ecclesiæ curatæ, uel parochialis, uide in. d. c. nemo. Vbi dicitur quod non commendetur nisi constituto in ætate legitima, &c.

Commendatarius talis ecclesiæ curatæ, non est prælatus, sed curator secundum Io. an. habet tamē legitimam administrationem. 22. q. 1. c. relatio, quando debite fit, nec de iure facit

COMMISSIO.

fructus suos, secundum eundem Io. an. & Bar. quia custos est & ius in ecclesia non habet in fructibus, nisi ad colligendū, gubernandum, & providendum sibi, & ministris, residuum conuertendum in ecclesie utilitatem, sicut de uisitatoe, ut in c. obitum, d. 16. & hoc tenet Host. licet de facto contrariū fiat, quia ecclesie commendatæ funditus ruunt.

- 3 De beneficio non curato licet subuenire clerico si indiget, ad necessitatem, aut decetiam, unum si abbatia habet superflua, & aliquis cardinalis, uel episcopus, uel alius clericus indiget potest fieri hæc commenda, & maxime quādo non possunt inueniri regulares monachi numero pari redditibus. Et eo casu secundum Pa. in c. de monachis, de præbē. tenetur commendatarij ecclesias in solito statu cōseruare, & de superfluo possunt sibi providere ad necessitatem, & decetiam sui status. Contingit tamen circa hoc mortaliter peccare. Primo si in ueritate nō indigent, sed solum ad pompam, uel ad suam concupiscentiam, uel auaritiam, hoc faciunt, quia sanguinē pauperum sibi usurpant. Secundo, si notabiliter cultum diuinum minuunt, ut si ibi. 20. consueuerant officiare, & propter hoc, uix. x. officiant ex auaritia eorum, sic enim honorē Dei lædunt, & damnum defunctis iniuste inferunt. Tertio, si ducti auaritia opponunt se reformationi dictarum abbatiarū eadem ratione. Quarto, forte propter scandalum seculariū, ob hoc blasphemantium, & tepescentium in fide, prout in diebus nostris fieri uidemus, ita ut quod ad necessitatem cōcessum erat, ad luxuriam, & in scandalum fiat. Talis namque commēda est ac si oues lupo quis commendet. Videant igitur hi, quomodo absolui queant.

COMMISSIO.

- 1 Commissio facta alicui per Papam, expresso dignitatis nomine, & facta mentione quod residet in alio loco, operatur quod talis possit cognoscere in loco residentie, secundum Io. an. in c. exhibita, de re. permutat. Si autem de residentia nō fiat mentio, tunc commissio intelligitur facta in loco dignitatis expresse: nec ultra illam diocesim poterit cognoscere de illa. c. statum, §. in nullo, de scr. in. vi. & quod ibi nō.
- 2 Quando eligitur industria personæ, quod fit, quando nominatur persona, tunc non potest committere: secus quando eligitur industria, & nominatur dignitas, puta dicendo, priores

vel prælati, c. fi. de of. or. & c. is cui de of. dele. in. vi.

- 3 Commissio Papæ, siue rescriptum, debet interpretari secundum ius commune, & conformari æquitati secundum iustitiam, & saluo iure alterius, etiam si materia verborum non patiat, nisi expresse hoc exprimat, vt dicendo non obstante, & c. vel ex certa scientia, vel similia, secundum Fede. in c. causam, de rescri. §. interpretatio. Et licet priuilegiij verba debeant aliquid operari, intelligitur, tamen si ius hoc patiat, nec præsumitur derogare, nisi exprimat.

COMMODATVM.

- 1 Commodati contractus est alicuius rei ad aliquem specialem vsum gratuita facta concessio, secundum glo. in c. vni co, de commo. & Host. Nam si gratis non fieret, sed merces pecuniæ interueniret, vel rei alterius gratia fieret non posset dici commodatum, sed locatio, vel aliquid aliud.
- 2 Res mobiles, & immobiles, quæ vfu non consumuntur, locari possunt, & finito tempore. Et si ante tempus reuocantur, tenetur reuocans de damno, in de. c. vnico. ff. commo. l. in rebus, nisi commodans damnum simile erat passurus, & commodatarius, non poterat sibi aliunde prouidere, in conscientia non tenetur si reuocat: secus si poterat a principio sibi aliter prouidere, quia tenetur.
- 3 Quicumque potest contrahere, potest commodare: ar. in. l. Iulianus. ff. de emp. vend. & ac. & est de iure naturali, vt res commodata restituatur. c. ius iur. naturale. d. j. & dominium rei non transit in recipientem, secundum glo. in. d. c. vnico, nec commodatarius tenetur domino de re commodata si perit sine eius culpa, vt in. d. c. vnico: quia res si perit, perit illi cuius est. Nec etiam si deterioretur vtendo ad illum vsum, ad quem accepit, & sine culpa. ff. commo. l. eum qui rem, nec potest retineri ratione recompensationis, prætextu alicuius debiti, etiã liquidum. l. vl. ff. eo. quamuis Pa. contrarium teneat. c. bona fides, de depo. & glo. in. d. l. fi. vbi. §. debitum est liquidum. Et si commodatarius facit aliquam expensam notabilem necessariam, vt in medicinis, potest repetere a domino: nisi hoc sit ex eius culpa: secus si expensa est modica. ff. eo. l. in rebus. §. possent.
- 4 Si commodatarius non potuit vti re commodata infra præfixum tempus, etiam sine culpa sua non poterit vltra illud

COMMODATVM.

tempus uti sine licentia commodantis, secundum Panor. in d.c. unico.

- 5 Commodans alicui rem uitiosam scienter, & non dicens ei uitium, tenetur de damno secuto propter hoc commodatario, secundum glo. in. d. c. unico. non autem si dixit uitium, uel ignoranter fecit: in. d. l. in rebus.
- 6 Si commodator rem extimari fecit, nil aliud dicens, non propter hoc tollitur, quin si pereat, dño pereat, sed certificatur de precio, si ex culpa accipientis periret, secundum Pa. & Ioā. an. in. d. c. unico, quia pactum generale non obligat ad casus fortuitos, supra casus fortuitus. §. iiii.
- 7 Commodatarius non tenetur de casu fortuito, nisi in tribus casibus. Primo, si culpa sua accidit. Secundo, si interuenit pactum, quia commodans non uult stare sub aliquo casu fortuito. Tertio, si fuit in mora restituendi. ut in. d. unico. Aduerte tamen quod in conscientia, si eodem modo apud dominum erat peritura res, non tenetur, nisi de interesse, quod dominus passus est propter rei suae absentiam, supra casus fortuitus. §. iiii.
- 8 Recipiens rem commodatam si recipit gratia sui tantum, ut communiter accidit, scires deterioretur, uel pereat, tenetur de dolo & culpa lata, leui, & leuissima, in. d. c. unico, quia in talibus debuit adhibere talem curam qualem & in rebus suis, nec hoc sufficit si res potuit diligentius custodiri. ff. de act. & obliga. lib. j. de casu autem fortuito, quem etiam diligens, & fidelis homo prauidere non potuit, non tenetur, ut est dictum supra. §. vij. Si uero recipit gratia dantis tantum, ut si commodauit tibi uestes pulchras, ut ornatior ad me uenires, ad me honorandum, recipiens tenetur de dolo tantum. l. si ut certo. ff. eodem. Hostien. uero addit, quod etiam tenetur de lata culpa, & hoc tenet, quia lata culpa equiparatur dolo. l. quod nerua. ff. de positi. ubi dicitur, quod lata culpa est, si minor cura alienis rebus adhibeatur, quam proprijs. Si uero recepit gratia utriusque, tenetur de dolo, & de culpa lata, & leui, sed non leuissima, secundum glo. in. d. l. si ut certo. §. interdum, & Hostien. notat autem Pan. in. d. c. unico, hoc non esse speciale in commodato, sed generale in omnibus contractibus. ff. de regul. iur. l. contractus. Fallit tamen in precario, ubi quis non tenetur nisi de dolo, quia precarium potest semper reuocari, non autem commodatum.

- 9 Si comodarius rem comodatam p nuntium remisit idoneum, & casu fortuito res perit, non tenetur comodarius: in l. argentum. ff. comoda. & ibi gl. Bar. in l. eum q. ff. eo. & idem de deposito, ut in c. signare, de pigno. secus quoniam nuntius non est idoneus, secundum Bar. supra, & ex culpa nuntij perit. Si et fuit infidelis, & tamen reputabatur fidelis communiter, non tenebitur, quia non fuit in culpa: in d. l. argentum.
- 10 Si comodarius utitur re commodata ad alium usum, qui acceperit, contra voluntatem domini, furtum committit, contrahendo rem alienam invito domino, & si esset de re importanti mortaliter peccaret, ut si ex hoc multum dominus rei damnificaretur. & tenetur de damno, & si res pereat, vel damnificetur, tenetur, ut in d. l. ut si certo, & ff. de fur. l. qui iumentum. Secus quando existimabat dominum fore contentum, & habebat veram causam hoc extimandi, quia non tenebitur, l. qui re. ff. de fur. supra, casus fortuitus. §. ij.
- 11 Commodarius qui non potest saluare res proprias, & accommodatas, potest preferre suas, etiam viliores, accommodatis pretiosioribus, quando accommodatum fuit factum gratia accommodatis. in d. l. si ut certo. ff. eo. Si res erant eiusdem pretiositatis, & commodatum fuit factum gratia recipientis, non potest preferre suas. l. in rebus. ff. eo. Si est factum gratia utriusque potest ceteris paribus suas preponere, quia plus sua, quam aliena diligere debet. Quando vero fit tantum gratia commodatarii potest preponere res suas digniores, alijs minus dignis accommodatis, quia quilibet diligens, & diligentissimus, hoc faceret, & ipse recipiens ad plus non tenetur, ut supra dictum est.
- 12 An commodarius allegans res perditas teneatur probatur, vide Pa. in c. bona fides, de depo. & Bar. in l. si quis ex argentijs. ff. de eden. quomodo autem probabitur dic quod si sunt casus aperti, ut incendium, bellum, tempestas, &c. aperte probabitur. Si vero casus sunt occulti probabitur per coniecturas, habito respectu ad qualitatem personae, & similitum. Si vero ex aduerso dolus, vel culpa allegetur, probabitur ex casu non facili sine culpa. Vide Syl. ibi, in fi.

COMPENSATIO.

- 1 Compensatio importat debiti & crediti inter se contributionem. l. j. ff. de compensa. quae admittitur in omnibus.

M

COMPOSI. COMPROMIS. COMMVNIO.

quæ in suo genere recipiunt functionem. i. quando vna res potest fungi vice alterius, sicut sunt ea, quæ consistunt in numero, pondere, & mensura, secundum Pa. in. c. bona fides, de depo. In aliis autem cessat compensatio. Et requiritur debitum esse liquidum, uel in proximo liquidandum, ut in. l. fina. C. de compen.

- 2 An quis æquiualens retinere possit si ad manus eius uenit, uel accipere, quando suum habere non potest: infra, furtum, §. v. Vide Inno. in. c. cum olim causam, de resti. spo. & in. c. dominus. xxij. q. ij. In deposito tamen non potest fieri compensatio, ut supra, commodatum. §. iij.

COMPOSITIO.

- 1 Compositio amicabile potest interuenire etiam in spiritualibus contractibus, ut dicit glo. in. c. statuimus, de transac. & c. nuper, de deci. ita tamen, quod nullum temporale pro spirituali detur, quia simoniacum esset. Si fiat compositio inter clericos super decimis in futurum soluendis, non excedet uitam transigentium. c. ueniens. de transac. & potest fieri etiam sine autoritate superioris.

COMPROMISSIO.

Compromittere potest res quilibet, quas potest alienare, seu libere disponere, quas autem sine solemnitate non potest disponere, etiam sine tali solemnitate de illis non potest compromittere. Facit. c. cum tempore, de arbi. & Pan. ibidem. Vide in uer. Arbiter §. xiii. xiiii. Vnde prælati possunt de fructibus beneficiorum compromittere, sicut libere disponere, ut no. Host. in summa.

COMMVNIO.

- 1 Communio qua sacramentum eucharistiæ sumitur, ex parte sumentis quatuor requirit. Primo, ut præmissa diligenti examinatione, & contritione, credat se mundum a peccato mortali, & sine peccatis mortalis cogniti contritione communicans, mortaliter peccat, quia indigne sumit, & sic reus corporis, & sanguinis Christi, secundum Apostolum efficitur. Sine confessione autem, si rationabilis causa est non confitendi, excusatur communicans, quia præceptum de confessione præmittenda communioni non est de iure diuino, nec positiuo, cum nullibi inueniatur, nisi semel in anno. Si autem commoditas confitendi adest, & habens conscientiam peccati mor-

talis differre uult confessionem, & communicare cum alijs, uel celebrare, peccare uidetur ualde grauiter, quia minus digne uoluntarius accedit, citra tamen mortale, propter rationem tactam, secundum Caie. ibi. Alij autem uidentur tenere oppositum quasi omnes, & præcipue. Tho. iiii. sen. dist. xvii. q. iiii. ar. i. ql. iiii. & hæc opinio est securior.

- 2 Secundo, requiritur quod communicans sit ieiunus, ieiunio non ecclesiæ tantum, sed naturæ, uidelicet quod a media nocte nihil sumperit per modum cibi, uel potus, & ab omnibus, quæ per os sumuntur, etiam medicinalibus, ita quod sciēter, & aduertenter, non ieiunus, hoc modo communicans (excepto mortis articulo) mortaliter peccat, ut communiter tenetur, secundum Caie. ibi, & in. c. liquido, de conse. dist. ii.
- 3 Tertio, requiritur tempus. In paschate omnes tenentur communionē summere, ut in. c. omnis, de pœ. & re. per octo dies ante, & per octo post, secundum determinationem Euge. iiii. aliter mortaliter peccant, nisi rationabiliter differatur de consilio sacerdotis. Requiritur & debita ætas in communicante, ut in. d. c. omnis, uidelicet anni discretionis, quæ tamen discretio maior uidetur debere esse in communionē, quàm in confessione, & quia cōsuetudo est optima legum interpres, ideo cum sit consuetum quod pueri, uel puellæ non communicāt nisi quando parentes eorum ad hoc illos inducunt uel confessores, ideo etiam quod ad annos discretionis peruenerint, & non communicant, quia eorum parentes tardant ob maiorem reuerentiam communionis, non peccant, & parētes etiā excusantur a uiolatione præcepti, secundum Caie.
- 4 In mortis etiam articulo tenetur homo communicare, quia sic habet usus ecclesiæ, & dimittens peccat quidem, non tamē dimittens ob negligentiam uidetur mortaliter peccare, quia uiaticum ut sic, nō est sacramentum necessitatis, dummodo communicauerit qui in paschate, secundum Caie. ibi, contemptusque absit.
- 5 Quarto, requiritur reuerentia, & deuotio, ita quod pollutus in nocte, & qui rem habuit, etiam matrimonialem, illo die cōmunionem sumere non deberet, nisi ex rationabili causa, tamen si est contritus, & communicet, dummodo absit contemptus, non peccat mortaliter, sed uenialiter tantum, quia debita reuerentiam omnimodam non adhibet tanto sacramē-

COMMUNIO.

to. Tamen quando ex reuerentia dimittit cessante scandalo, bene facit, quia hoc sacramentum requirit actualem deuotionem. Posset etiam tantam habere contritionem, & deuotionem, quod communicando mereretur, etiam sine necessitate celebrando, quia nulla est ecclesiae prohibitio. Caie. infra, polutio. §. secundo.

- 6 Qui non communicauit in paschate ex negligentia, uel quia noluit, licet mortaliter peccauerit, non tamen tenetur de precepto communicare ante aliud pascha, quamuis sit hortatus quod communicet, qui uero distulit de consilio proprii sacerdotis, uel ex alia causa legitima, tenetur, quia talis adhuc potest implere preceptum, secundum Arch. flo. secunda parte, ti. ix. c. ix. §. quarto.
- 7 Sacerdos celebrans debet sub precepto sub utraque specie se communicare: de cō. d. ij. c. prelatum, nisi in die Parasceues, quia tunc non consecrat, tamen quando ipse celebrat, & consecrat, debet in utraque specie sumere. Tho. iij. sen. dist. xij. aliter esset sacrilegij reus: de con. se. d. ij. c. comperimus.
- 8 Non licet sacerdoti extra missam seipsum communicare regulariter, tamen Caie. dicit se credere, quod in necessitatis articulo, ut cum peste laborat, si quis deferret sibi corpus Christi, posset seipsum communicare.
- 9 Communicans aliquem ubi non est consuetudo sub utraque specie, mortaliter peccat. secundum Caie. ibi, propter presumptionem. Similiter si communicat indignos, ut pueros, ante annos discretionis, natos amentes, excommunicatos, interdictos, publicos peccatores, & publicas meretrices, lenones, & huiusmodi, si scienter hoc facit, si dat communionem in loco interdicto contra prohibitionem ecclesiae. Caie. ibi.
- 10 Quandoque, ubicunque, & quibuscunque potest dari sacramentum poenitentiae, potest etiam dari si est in mortis articulo, uiaticum, quia pro eodem computat ius, de poe. & re. c. quod in te, tamen prius debet prouideri scandalo, ut scilicet publicetur peccatum remissum, & ab excommunicatione absolutum, & huiusmodi, secundum Caie. ibi.
- 11 Communicare etiam eos, qui irreuerentiam exhiberent sacramento huic, ut sunt phrenetici, expuentes, & huiusmodi, scienter mortaliter peccatur, secundum Caie. ibi. Similiter peccato negligentiae inuoluuntur, qui infirmis uiaticum ministrare

negligunt, secundum eundem.

- 12 Si hostia appareat caro, uel sanguis, nō debet summi ab eo, cui sic apparet, secundum Thom. iij. parte. q. lxxxij. ar. iij. nec propter hoc sacerdos efficitur legis transgressor. Consulendū tamen esset sacerdoti, ut iterato corpus, & sanguinem consecraret, & summeret, secundū Tho. ibi, ex quo apparet quod nō tenetur ex praecepto. Idem dic de sanguine, & si perseverat in tali specie, ponendum est cum reliquijs, secundum Tho. iij. sen. dist. x. ar. iij.
- 13 Monachi tenentur omni mense summere communionē, sicut seculares omni anno. tex. in cle. r. de statu mon. §. sane. Ibi etiam glo. Videtur etiam hoc ad ceteros religiosos pertinere, quia gl. dicit hoc satis honestum esse, ut dilatetur ad alios religiosos. Idem Pa. in. d. c. omnis. Credo tamen quod sit religionis seruanda consuetudo cuiuscunque.
- 14 Sacerdos non legitime impeditus, tenetur celebrare saltem in praeceptis festis, in quibus fideles deuoti celebrare consueuerunt. Tho. in. iij. parte. q. lxxxij. ar. ulti. & iij. sen. dist. xiii. q. iij. ar. ij. q. l. nisi ex instinctu spiritu sancti quis abstineret. Et Pe. de palu. in. iij. sen. dist. eadem, hoc idem dicit, & in. c. dolētes, de ce. mis. repræhenduntur, qui uix quater in anno celebrant, an autem mortaliter peccent nolo sententiam præcipere, tamen rationes S. Tho. ubi supra, uidentur fortes.
- 15 Non debet quis pluries in die se communicare, secundum Tho. iij. sen. dist. xij. q. iij. ar. j. q. l. ul. sacerdos tamen, qui non solum pro se, sed etiam pro alijs celebrat, necessitate cogēte, potest in uno die pluries celebrare, concordat Pet. de pal. iiii. sen. de ea. q. j. infra. Missa. §. xxv.
- 16 Communicans in peccato mortali sine contritione, mortaliter peccat, secundum Tho. iij. par. q. lxxx. ar. iij. & incurrit sacrilegium, tanquam uiolator sacramenti. Intellige si scienter cum conscientia mortalis peccati hoc facit. Similiter si habet mortale, & negligentia discutiendi conscientiam non recordatur de illo, peccat mortaliter, quia huiusmodi omisio uideatur uoluntaria, ex quo non fecit quod debuit facere probando se ipsum, ut dicit Apostolus. Veniale autem peccatum nō impedit, quia non aufert charitatem.
- 17 Immunditia corporalis, siue sit perpetua, siue ad tempus, de necessitate non impedit communionem, in lege noua, nisi

COMMUNIO.

propter aliquod periculum irreuerentiæ circa sacramentum, uel ob scandalum: in. c. tua nos, de cle. egro. Prohibetur ne publice celebret, propter horrorem, tamen in secreto potest celebrare propter deuotionem, nisi adeo esset corruptus, quod ministerium sine periculo explere non posset. Leprosos tamē sacerdotium promouere non decet, ex S. Thom. iij. sen. dist. ix. q. iij. quol. ulti.

- 18 Infirmus semel pro uiatico communicatus, si superuiuat, potest iterum communicari pro uiatico, etiam non ieiunus, imminente casu, ut credit Tab. & rationabiliter, quia potest contingere quod hoc tempore intermedio mortaliter peccauerit, & uelit iterum Christo incorporari per desiderium ad eucharistiam, & sumptionē si potest. Ex deuotione etiam ieiunus pluries potest communicare in eadem infirmitate.
- 19 Capitulum sacra, de conse. dist. j. in quo dicitur, quod cōmunio possit summi in die cœnæ post alios cibos, est abrogatū per contrariam consuetudinem, secundum Tho. iij. sen. dist. viii. q. ii. ar. iij. ql. j. ad. v.
- 20 Post cōmunionem potest quis statim comedere, nec obstat c. si mane, de conse. dist. ii. quia est abrogatum, & secundum Thom. loquitur de tempore, quando raro celebrabatur antiquitus.
- 21 Ad sacerdotem pertinet dispensatio huius sacramenti. Tho. iij. parte. q. lxxxij. ar. iij. ideo diaconus non potest cōmunio nem dare, nisi in necessitatis articulo, & de linea episcopi, uel presbyteri, ut in dist. xcij. c. præsente, illis autem absentibus, potest sine linea, ut in. c. diacones, eadem d. aliter oportet esse sacerdotem. c. peruenit, de cōse. dist. ii. & curatum, uel de eius licentia, ut in cle. religiosi, de priuil. & comunicas alienum parochianum peccat uiolando ius, nisi hoc faciat sub rati habitatione, secundum Caie. ibi, & si esset religiosus, esset excommunicatus, infra excommunicatio. xlix.
- 22 Communio ab hæreticis, excommunicatis, publicis concubinarijs, & huiusmodi, summi nō debet, sup. clericus. §. 13. & 14.
- 23 Si peccator occultus petat communionem a sacerdote illius peccati conscio, & est proprius sacerdos, & in publico petat, non potest ei negare, secundum Thom. iij. parte. q. lxxx. ar. vi. potest tamen ipsum secrete monere ne communique, uel dicē do publice in generali. Caueatis fratres, ne in mortali cōmu

nicetis. uel similit. Secus quādo peccatum est publicum, quia tunc debet denegare, secundum Tho. supra.

- 14 Idem dicas de suspectis suspitione uiolenta, & fama publica, sicut de publicis peccatoribus, quando petunt communionē, secundum Thom. in. iij. sen. supra, & illud. c. saepe contingit, i. q. v. in quo dicitur, quod detur ad experimentum, est abrogatum. Secus de suspectis leuiter, & uehementer.
- 15 Amentibus qui nunquam deuotionem ad hoc sacramētum habuerunt, non debet dari, qui uero habuerunt aliquando usum rationis, & fidem ad hoc sacramentum, & superuenit amentia, si petunt dari debet, nisi timeatur periculum de uomitu, uel aliqua alia irreuerentia, ut in. c. is, qui in. xxvj. q. vj. & Thom. in. iij. supra, & dæmoniis eodem modo debet dari, nisi constet eos ob mortale torqueri, secundum Dio. & Tho. ubi supra. Non baptizatis minime dandum est.
- 16 Nunquam debet dari hostia non consecrata pro consecrata, etiam indigno, quia in sacramento ueritatis, nulla debet esse fictio, secundum Tho. supra, & c. de homine, de cel. missarum, & secundum Ang. quia daretur occasio idolatrandi.
- 17 Omnibus peccatoribus uere pœnitentibus, & confitentibus peccata sua in mortis articulo, etiam suspendendis, est danda communio si petūt, nec eis negatur sepultura, nisi in iure specifice negetur, & missa pro eis est dicenda. c. j. xxvj. q. vij. sicut hæretico relapso datur. c. super, de hære. lib. vi. & etiam excōmunicato pœnitenti, infra, eucharistia, uide de materia huius sacramenti, per totum.
- 18 Volens communicare dum iam est in missa, & recordatur de aliquo mortali non confesso, & pro tunc non habet cōpiam confessoris, & nō potest commode, uel sine admiratione differre communionem, si est contritus, potest communicare, & postmodum confiteri. Idem de sacerdote, qui non habet cōpiam confessoris, & oportet celebrare, uel quia tenetur, uel quia sic consueuit, uel quia non celebrando esset admiratio, sufficit contritio. Immo secundum Arch. flo. post Pe. de palu. imminente communione paschali, & aliquis uult communicare, & habet casum reservatum superiori, ad quem non potest pro tunc accedere, potest communicare contritus, uel ratione scādali, uel infamiae. Et addit Ric. unum in. iij. sen. distin. ix. quod si quis de propinquo aliquem sacerdotem expectaret,

C O N C E D E R E .

cum quo deuotius confiteretur, contritus posset communio-
nem accipere, de hoc. §. j. supradictum est, sequendo uia Caie.
Tales tamen si haberent aliquam sententiam excommunica-
tionis, uel huiusmodi, etiam iniustam, debent abstinere. In
huiusmodi enim contritio non sufficeret. Neque pugnantibus
in duello debet dari. in. ca. monomachiam. ij. q. v. in glo.
Reliqua uide in uer. Eucharistia. Sic igitur diligens sacerdos
in ministrando communionem.

C O N C E D E R E .

- 1 **C**oncedere simpliciter, idem est quod donare, secundum Pa.
de excep. c. cum uenerabilis, nisi ex circumstantiis contrarium
appareat, ut cum quis dicit commodum mihi equum tuum, &
alius dicit concedo, uel alia subest coniectura, non transfer-
tur dominium, sed usus. xvj. q. j. cap. possessiones. Verba ergo
præcedentia, & subsequenda, insinuant an transferatur domi-
nium, uel ne. Si dicas concedo causa mortis, restringitur ut
non sit de præsentis, secundum Pa. supra.
- 2 In generali concessione ueniunt accidentalibus, uel solemnibus
consuetis exprimi, secundum Feli. in. c. M. ferra. de cõsti. & uno
commisso, censeantur omnia commissa, sine quibus illud expe-
diri non potest ullo modo, secundum eundem Feli.
- 3 Concesso consequenti non conceditur antecedens, quando
antecedens per se stare potest. Et concessio facta ecclesiæ
censetur realis. Feli. supra.
- 4 Concessum de iure communi, intelligitur quod non est
prohibitum. cap. qui spirituales. xxx. quæst. quarta quomo-
do intelligatur, uide gl. c. inter corporalia, uer. non inuenitur.
- 5 Concessum propter necessitatem, ultra necessitatem non
extenditur. Pan. in cap. Deus qui, de uita & honesta. cleri.
causa enim limitata effectum limitatum producit, ar. in. d. ca.
Deus, in uer. quantum ad hoc spectat.
- 6 Concessum ex gratia speciali, ab aliis non debet trahi in ex-
emplum, de priuilegiis. c. sane. An, per papam concessa ipso mortuo
expirent, infra, gratia. §. iij.
- 7 In concessione generali non ueniunt ea, quæ quis non esset
in specie uerisimiliter concessurus, de re. i. l. vi. c. in generali,
ut si concedatur alicui omnis autoritas faciendi, quicquid
ipse posset, non tamen conceditur ut possit pro eo matrimo-
nium contrahere, nisi exprimat.

- 1 Concilium generale auctoritate solius papæ congregari potest, aliter est synagoga sathanæ, ut. d. xvii. per totum, & secundum Tho. secunda secundæ. q. i. a. x. & eius statuta omnes astringunt. Et secundum Pa. in. c. significasti, de elec. concilium non potest statuendo præfigere legem papæ, quia nemo potest primam sedem iudicare: in c. nemo. ix. q. ii. & c. aliorum, & per hoc. c. dicit Io. an. quod sententiæ papæ standum est, quando contradicit sententiæ totius concilij, & quod solus papa potest interpretari statuta concilij, tollere, & limitare, ut in. c. statutum, de rescri. l. vi. intellige tamen secundum Pa. in his, quæ dependent a plena dispositione papæ, ut in his, quæ sunt iuris positiui, cum sit caput ecclesiæ, sed in his, quæ non dependent a plena potestate papæ, non est simpliciter supra concilium. Vnde in concernentibus fidem, concilium est super papam, & in his non potest contra concilium disponere. Vide. c. anastasi, cum gl. di. xix. unde concilium, papam de heresi potest condemnare. cap. si papa. di. xl. Et in hoc est eius iudex, secundum doc. in. c. in fidei fauorem, de heretici. lib. vi. In concernentibus etiam uniuersalem statum ecclesiæ, non potest papa disponere contra statutum generalis concilij, si statuendo de coloraretur status ipsius ecclesiæ. c. & si illa. i. q. vii. & Inno. in. c. quanto, de consue. Pe. autem de anc. dicit, papam posse tollere hoc, uel illud statutum iuris positiui, sed non omnia simul, quia hoc esset uniuersalem ecclesiæ statum destruere.
- 2 In concilio, circa ea quæ sunt fidei, sententia papæ uel alterius melius sentientis, cæteris est præferenda, secundum eundem Pa. quia concilium aliquando potest errare, sicut de facto errauit circa matrimonium inter raptum, & raptam, & sententia Hiero. præualuit. xxxvi. q. ii. c. tua, & c. placuit. Cai. in secunda secundæ. q. i. ar. x. dicit quod papa ut singularis persona potest errare in fide, ut papa tamen iudicando, & diffiniendo quid tenendum sit ab ecclesia de fide, errare non potest, quia dicitur Matthei ul. Ecce ego uobiscum sumusque ad consumationem seculi, & papa iudicialiter determinante, & diffinitive aliquid esse hereticum, & pro heretico tenendum, omnes tenentur acceptare, & qui oppositum pertinaciter teneret, esset hereticus.

CONCILIUM.

- 3 Concilium in spectantibus ad fidem, & mores, errare non potest perseveranter, sicut nec ecclesia, secundum Tho. quol. ix. a. xvi. quia dicit idē Tho. secunda secunda. q. v. a. iiii. quod doctrina ecclesie inherere oportet, sicut infallibili regula, quæ doctrina non est alia, quam concilij. Vide Cai. secunda secunda. q. i. a. i. ad. iiii. Dubium.
- 4 Si concilium, & papa discrepent de fide, & papa uideretur habere meliores rationes, nō propter meliores rationes statum est sententia papæ, sed quia est caput ecclesie habens auctoritatem determinandi ea, quæ sunt fidei, aliter oportet esse aliquem iudicem determinantem, quæ essent meliores rationes, secundū Tho. de po. q. x. a. iiii. & Io. de tur. cre.
- 5 Non potest esse controuersia inter papam ut papa, & concilium de fide, aut moribus perseveranter, secundum Tho. secunda secunda. q. i. ar. x. quia neutra pars potest errare, si tamen erret in fide ut singularis persona, definit esse papa, & caput ecclesie, quo ad deum, licet non quo ad ecclesiam, quousque deponatur per iudicium: similiter si errent in moribus perseveranter.
- 6 Sicut pro hæresi, non ita pro quolibet peccato notorio, etiā si esset incorrigibilis, & scandalizaret ecclesiam, a concilio papa iudicari potest, licet Pa. inducat glo. in. cap. si papa. di. xl. dicentem, quod sic, & multum eam approbat. Sed Pe. de pa. dicit dictam glo. non esse ueram, nec illam pertinaciam dicit esse hæresim, sed de crimine scismatis, quod secundum Arc. flo. oritur post electionem, non uer, & indubitati pastoris, sed cū probabiliter dubitatur, an electio fuerit canonica, an uiolenta, uel huiusmodi, sicut fuit electio Urbani. vi. prout fuit statutum in concilio Constan. M. CCCCXVII.
- 7 Concilium generale debet fieri de mandato papæ ipso interueniente, uel alio, de eius mandato. di. xvii. c. i. & ii. & Tho. de po. q. iiii. a. iiii. ad. xiii. nisi papa esset hæreticus. Si autem esset diffamatus uehementer de hæresi apud graues, & nolet se corrigere, uel purgare, aut congregare concilium, iam hoc ad cardinales spectaret, ad inquirendum contra papam auctoritate diuini iuris, secundum Ioan. de tur. cre. uel ad alios prelatos cardinalibus negligentibus. Idem dic, quando aliter graui scandalo ecclesie prouideri non posset, & papa nolet congregare concilium, quia eo casu esset de hæresi suspectus:

CONCVBINA. CONCVBINATVS. 94

ex.c.error.di.lxxxiii. Alii casus sunt, de qbus uide Syl. ibi. §. iiii. circa finem.

- 8 A papa ad concilium appellari non potest, quia papa confirmat, & sententiat concilium, & est eo maior, ut dictum est, & appellatio non fit nisi ad maiorem. Immo hoc asserere hereticum esset, quia hoc esset auferre priuilegium traditum à Christo ecclesie romanæ, quod est hæreticum, ut in.c. omnes. di. xxii. uide Cai. secunda secundæ. q. i. a. x. Si uis uidere concilia facta, uide. di. xv. & Tab. uer. concilium. §. iiii. usque ad. xii. De concilijs prouincialibus, uide Syl. circa si. ibi. Hæc non multum faciunt confessoribus. Concilia quatuor generalia principalia sunt Nicenum, Constantinopolitanum, Ephesinum, & Calcedoniense. xv. di. c. sicut, quæ ecclesia ueneratur. c. post translationem, de renunt. §. i.

CONCVBINA.

Concubina quandoque dicitur, quæ coniugali, & mutuo affectu asciscitur à uiro, legalibus cessantibus instrumentis, siue quæ sine solennitate legis à uiro deducta est, mutuo interueniente consensu coniugij, concubina nuncupatur præsumptione legis, etiam uxor uera sit. di. xxxiii. c. omnibus. c. is qui. c. christiano, iuncta glo. ibidem.

CONCVBINATVS.

- 1 Concubinatus est prohibitus lege canonica, secundum Pa. de ui. & ho. cle. & Feli. in. c. cum sit, de fo. compe. & iure diuino, cum dicitur. Non mechaberis. Ideo nemo super hoc potest dispensare. Intellige tamen secundum quod concubinatus accipitur pro concubitu fornicario, uel illicito, & non licito, quia secundum mentem iuris, concubina nō dicitur, nisi quæ tenetur per modum uxoris, ut in. c. si quis. di. xxiiij. ubi dicitur, qui habuit concubinam post uxorem ordinari non potest.
- 2 Concubinarius, uel concubina nolens abijcere alterum, uel alteram, si est periculum recidiui, non debet absolui, quia non est uere contritus, quia uera pœnitentia non est sine re inotione causari peccandi. c. satisfactio, de pœ. di. iiii. Si uero tale periculum ad arbitrium sacerdotis non est, tamen factū est notorium, uel uiolenta suspitio, propter scandalum non potest absolui nisi abijciat, licet sit contritus de peccato. De pœna clerici concubinarij, supra, Clericus. §. xiiij.

CONCVSSIO. CONFESSIO.

- 3 Concubinæ afficiuntur de foro ecclesiastico, secundum Felij in.c. Si concubinæ, de sen. ex. Ita quod ecclesia potest eas excommunicare.
- 4 Adeuntes meretrices, ignorantes esse peccatum, an mortaliter peccent? peccant quidē mortaliter, nec excusantur, quia ignorantia iuris naturalis, & diuini in tali casu manifesto, ne minem excusat. i. q. i. per totum. Sine enim maxima negligentia, nullus potest hoc ignorare.
- 5 Quilibet clericus etiam constitutus in minoribus concubiniarius publicus, prout supra, clericus .§. xiii. declaratum est, secundum Arc. §. hæc de malis. xxxii. di. exercēdo actum cuiuscunque ordinis sit irregularis, & solus papa dispensat, de re iud. c. i. li. vi. Et idem de fornicario quocunque scilicet notorio, secundum Inno. quod no. Arc. in .§. ad hæc. di. xxxii. quomodo intelligatur notorietas, supra, clericus .§. xiiij. infra notorium. Concubinatus secundum leges ciuiles crimen nō est. ff. de concubi. l. in concubinato.

CONCVSSIO.

- 1 Concussionis crimen committitur, cum quis in officio constitutus extorquet aliquid à subditis per metum, aut cū non uult facere quod tenetur, nisi data pecunia, aut quando extorquet ultra constituta sibi stipendia, aut cum quis accusat, uel ab accusando desistit propter pecuniam, uel aliquid æquiualens, ut colligitur. i. q. i. c. concessionis, & c. iubemus, & est peccatum mortale in re notabili, quia cōtra iustitiam, secundum Tho. secunda secundæ. q. lix. a. iiii. & accipiens restituere tenetur danti, nisi turpiter dederit. xiiij. q. v. c. nec sane, sed si turpiter dedit, restituatur illi, in cuius iniuriam est datum, uel pauperi, iusta ecclesiæ arbitrium, ut in di. c. nec sane, hoc tamen in foro conscientie secundum glo. Ray. magis est de consilio. Vide infra, restitutio. §. xvii. Est etiam mortale peccatum in re notabili, quia contra iusticiam. Facit. c. militare. xxiii. q. i. & Tho. secunda secundæ. q. lix. a. iiii.

CONFESSIO.

- 1 Confessio iudicialis secundum Fa. in. c. ex parte, de confes. præiudicat confitenti, si sit maior. xxv. annis, & fiat sponte, & ex certa scientia, & expressa causa, & coram suo iudice & presente parte, & non sit contra naturā nec contra ius, & fiat de re litigiosa, & non sit contra libertatem, alias non

præiudicat, secundum Pa. in. di. c. ex parte.

- 2 Confessio deliberata reuocari non potest secundum Feli. in. c. uenerabilis, de excep. col. ii. circa prin. Confessio uero geminata non potest reuocari pretextu errorum, & geminata dicitur deliberata. c. si quis reatus. ii. q. iii.
- 3 Confessio facta in tormentis non ualet. li. i. §. diuus. ff. de questionibus, & ibi Bar. dicit quod leuis terrore non quolibet facit confessionem uideri factam formidine pœnæ, uel tormentorum, sed debet esse positus in tormentis, uel directus ad ea. Item si erat in carcere in quo multum fame, & frigore cruciatur. Item si fiat calore iracundiæ non præiudicat, nisi perseueret. c. ex lteris. de diuor. multa alia dicit Pa. in di. c. ex parte.
- 4 Post confessionem factam in tormentis: reducitur reus in locum publicum iudicij, & ibi coram personis publicis, & notario confitetur per tex. in. lib. ii. C. de custo. reo. non autem sic est de confessione facta extra tormenta.
- 5 Officiales, qui non præcedentibus indicijs sufficientibus personas ponunt ad torturam, secundum Ludo. de roma. sunt homieidæ, & tenentur ad restitutionem omnium dannorū, cum propter confessionem factam ui tormentorum suspenduntur, & huiusmodi, & talis confessio sine inditij non ualet, in. di. li. i. etiam si indicia post quæstionem habitam superueniant confessionem non confirmant, ut uult glo. in. l. Martinus. ff. eo. ti. Ita tenet Bal. in. ca. ad nostram, in fi. de proba.
- 6 Confessio facta metu torquendi filium non nocet, secundum Feli. in. c. afferte, de presum. & Bal. ubi supra, in. di. c. ad nostram, quod licet reus perseueret negando dummodo contra eum sit plene probatum per testes debet condemnari.
- 7 Confessus non appellat. c. romanus. §. cum autem, de appel. in. vi. & lata sententia statim punitur, de alijs conditionibus. Vide Tab. ibi. §. vi.
- 8 Si iudex procedit per inquisitionem ex mero officio suo, tenetur reus respondere ueritatem sub peccato mortali si factum est notorium, uel infamia flagrat, uel semiplene probatum est, secundum Tho. secunda secunda. q. lxxix. a. i. & Pa. in. c. cum super, de confes. Vide Cai. secunda secunda, supra, & in uerbo accusatio. §. xxviii. & hoc uerū est quando agitur ad

CONFESSIO SACRAMENTALIS.

pœnam spiritualement, de qua infra, pœna. §. ii. non ad aliam. Si uero factum non est notorium, nec flagrat infamia, non tenetur respondere: de accu. c. qualiter & quando. elec. i. etiam. si dicere ueritatem iurasset, secundum Henr. de gan. quol. i. q. xxxiii. nec in hoc prælato debet obediri, quia contra charitatem est, & occulta non sunt publicanda, sed deo relinquenda. c. Si omnia. vi. q. i. non tamen mendacium debet dici, sed ueritas occultari &c.

9 Confocius criminis non est testis idoneus regulariter contra socium, ut not. glo. in li. si filium. C. de li. causa, potest tamen interrogari, ut per dictum eius ueritas inueniri possit ab alijs. Vide Pa. de confes. c. i.

10 Si petatur aliquid quod est falsum ratione qualitatis, ut si petatur an occideris tunc in ecclesia, potest negari, quia licet occideris, non tamen in ecclesia, sed si est falsum ratione quantitatis, ut si petitur centum, & non debes nisi. 50. debes confiteri. 50. secundum Panor. c. i. de plus peti. quia qui petit totum, petit & partem.

11 Si petitur aliquid quod est uerum sub conditione & absolute petitur debet negari simpliciter, secundum Pa. in. c. i. de postulatione. ut si quis interfecit hominem defendendo se, non debet confiteri se interfecisse hominem, quia non posset probare hoc fecisse pro defensione.

12 Duo testes singulares, uel tres confitentes contra tertium, non possunt coniungi ad faciendum sufficiens indicium nisi unus eorum sit omni exceptione maior, qui solus faceret, & multo minus ad faciendum plenam probationem: patet per An. in. c. licet, de testi. Vide infra, testis. §. viii.

CONFESSIO SACRAMENTALIS.

1 Confessio sacramentalis secundum Ray. est legitima coram sacerdote peccatorum declaratio, & est pars sacramenti poenitentiae, cuius materia sunt actus poenitentis, & peccata, de quibus dolet mortalia, secundum Tho. iii. q. lxxxiii. a. ii. & secundum ipsum Tho. & alios Theo. uirtute clauium ex attrito fit contritus, ideo in confessione attritio saltem est necessaria, & secundum Tho. iii. sen. di. xvii. q. iii. a. iii. ql. ultima. Debet confessio. xvj. condiciones habere ad hoc quod sit perfecta, quae in his uersibus continentur.

Sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis,

CONFESSIO SACRAMENTALIS. 96

Atque Frequens, Nuda, Discreta, Libens, Verecunda,
Integra, Secreta, Lachrimabilis, Accelera,
Fortis, & Accusans, & sit parere Parata.
Has conditiones declarat. S. Tho. in. iiii. sen. supra, & Cai. in
summa, ibi, ideo hos sequar.

- 1 Prima conditio est quod sit simplex. i. sine admixtione hy-
storiarum, & aliorum impertinentium. Quando tamen isti
idiotæ, & præcipue mulieres debent aliqua impertinentia
cum intentione melius declarandi peccatum nõ uitiant con-
fessione, secundum Ar. flo. iiii. parte, ti. xiii. c. xviii. in. x. condi-
tione, ideo prudens confessor, huiusmodi studeat resecare
re nugas.
- 2 Secunda, humilis, quo scilicet ad actum interiorem, recogno-
scendo se peccatorem, & quo ad actum exteriorem, cum uer-
bis humilibus, non iactando se, &c. Flexis genibus, licet hoc
non sit necessarium, tamen est congruum si potest fieri, nisi
ob infirmitatem, & huiusmodi.
- 3 Tertia, pura. i. cum bona intentione ad deum facta, ut eccle-
siæ obediat, & deum placare possit, quoniã si quis confite-
tur propter infamiam populi fugiendam, uel ut deuotus tan-
tum appareret, & hoc esset principaliter intentum, mortali-
ter peccaret, quia ibi uidetur finem ponere, quãdo aliter, hoc
cessante, non confiteretur. Secus quando ad confessionem
mouetur propter hoc tamẽ principalis finis est, propter deũ
& remissionem peccatorum suorum, & ut dei gratiam as-
sequatur.
- 4 Quarta, fidelis. i. uera, nam si quis confitendo peccata sua, ex
industria utatur tali eloquentia, uel talibus uerbis, ut pecca-
ta sua non ponderentur a confessore, uel ei non displiceant,
peccat. Mentiri etiam in confessione de pertinentibus ad ip-
sam confessionem, est mortale, quia est mendacium in iudi-
cio, non qualicumque, sed sacramentali. Et hoc dico mentiri
non solum de mortalibus, sed etiam de uenialibus, quando
confitens assumit illa uenialia, ut materiam confessionis: ideo
tenetur facere illum confessionis actum ueracem. Si autem
non intendit de uenialibus confiteri, uel de hoc ueniali, nõ
peccat mortaliter, ideo negans in confessione aliquod uenia-
le propter uerecundiam, non intendens tunc de eo confite-
ri, licet a principio hoc intenderet, non peccat mortaliter. Si

CONFESSIO SACRAMENTALIS.

militer de impertinentibus ad confessionem mentiens, non agit mortaliter. Qui uero negat, uel tacet quod credit, uel dubitat mortale, mortaliter peccat. Ideo dubia pro dubijs, & certa pro certis dicenda sunt in cōfessione, ita ut neque quis propter humilitatem debet se accusare de eo, quod nō fecit, ut dicit Augusti. xxii. q. ii. c. cum humilitatis causa.

- 6 Quinta, frequens, de frequentia confessionis non inuenitur preceptum nisi semel in anno, in. c. omnis, de pœ. & re. neque de peccato semel rite confesso, quis tenetur amplius confiteri, etiam ex precepto pape, secundum Pe. de pal. quia est quiddam sacramentale, diuino & non humano subiaccens imperio. Sunt tamen aliqui casus, in quibus reconfiteri oportet; de quibus infra dicemus, & aliqui in quibus oportet statim confiteri. Primus, quando quis uult cōmunionem accipere, uel celebrare, secundum cōmuniorem oppositionem, supra, cōmunio. §. i. Secundis, quando quis est in mortis periculo notabili, in quo frequenter moriuntur homines, ut est grauis infirmitas, ingressus ad conflictum belli, procella maris, & huiusmodi, secundum Pe. de pal. iiii. sen. Tertius, quando conscientia hoc dictaret, quia omne quod est contra conscientiam ædificat ad gehenam. xviii. q. i. §. ex his. Quartus, quando credit quod pro illo anno non poterit habere copiam confessoris, quia ubi periculum imminet tollēda est mora. c. baptizari. di. v. de hoc uide aliquid supra, Absolutio. §. xii. & xiii.
- 7 Reconfiteri totiens peccata per generales confessiones quandoque bonum est, ut facilius pœna peccatorum remittatur, quandoque malum est, quando propter hoc conscientia efficiuntur scrupulosæ, & inquietæ. ideo istis consulerem ut quando semel, uel bis bene confesi sunt cum idoneo sacerdote, & non fuerunt ficti quod non amplius reiterent, quoniam sic conscientia nimis timida sunt. Sunt tamen aliqui casus, in quibus necessario est confessio iteranda, de quibus secundum Tho. & Pe. de pal. in. iiii. & Cai. in summa, dicendum est.
- 8 Primus, casus reconfitendi ex parte contentis est, quando non habuit contritionem, nec attritionem de peccatis, ut quia non displicuit peccatum præteritum, uel non proposuit de futuro abstinere. quia hæc non est confessio, sed magis
confessionis

CONFESSIO SACRAMENTALIS. 97

confessionis simulatio, & est per se contra formam sacramenti. Si autem dolet de præterito, cum proposito cauendi a futuro, licet dolor esset imperfectus, ita ut neque esset attritus, propter hoc, non esset iteranda, quia si hoc esset, nunquam posset sciri an homo sit uere confessus, ita quod non indigeat reiterare confessionem, quia nemo sit si fuit cōtritus, uel saltem attritus, secundum Caie. ibi.

9 Secundus, est ex parte confessionis, quando nō fuit integra, quia confitens omisit scienter, uel ex uerecundia, uel aliter, aliquid mortale, uel quod credebat mortale, uel circumstantiam necessariam, ex negligentia recordandi nimis crassa, quā nec etiam mulierculæ faciunt, uel quia noluit dicere, tunc n. dicitur fictus, & confessio est reiteranda, secundum Tho. supra, & Caie. ibi. Si tamen eundem adiret, qui adhuc peccatorum suorum memoriam haberet, uel saltem pœnitentiæ impositæ, secundum Pet. de pal. & Bona. sufficeret dicere in generali, Pater dico meam culpam de his, quæ uobis dixi &c. postque explicare peccatum occultum, dicendo quomodo fuit fictus illud celando, &c. Et not. secundum Sco. quod homo tenetur exhibere tantam diligētiam in recordatione peccatorum suorum, quantum poneret in re ardua, quæ multū sibi esset cordi.

10 Tertius casus est, quando non impleuit pœnitentiam taxatam a confessore pro mortalibus ex contemptu, uel notabili negligentia, & illius est oblitus, tunc tenetur reiterare cōfessionem secundum communem opinionem doct. Caiet. autē in summa, ibi dicit. Ex satisfactionis, defectu nullum scio casum, quo rite confessus, & absolutus, teneatur reiterare confessionem. Nam si in mortali satisfactionem impositam fecit non propterea tenetur reiterare, quoniam sine pœnitentia sunt dona Dei. Ro. xj. nam si non satisfacit Deo, satisfecit ecclesiæ. Si sit oblitus pœnitentiæ, non etiam propter hoc tenetur reiterare, quia sine pœnitentia sunt dona Dei, tum quia potest commutari pœnitentia existimando quod satisfactio oblita non excedat tria psalteria, uel mille aureos, tum quia omittens peccat quidem peccato omissionis, & in reatum temporalis pœnæ perseverat. Ex nullo autem horum sequitur, quod teneatur iterare confessionem, sed quo debeat pœnitentiam delicti agere, & satisfacere soluendo illam pœnam, uel

N

CONFESSIO SACRAMENTALIS.

- æquivalentē, & hæc opinio uerior uidetur, alia aut̃ securior.
- 11 Ex inhabilitate uero confitentis ad susceptionem sacramenti propter cēsuras ecclesiasticas, quia scilicet tenetur maiori, uel minori excommunicatione, quarum utraque a participatione passiva sacramentorum separat non taliter quòd sacramentum nullum sit, quoniam sicut cætera sacramenta ab excommunicatis suscepta sunt uera sacramenta, ita & pœnitentiæ sacramentum, sed intelligitur, quòd excluditur a sacramentis, ad hunc sensum, quia si summit, ad iudicium suum summit, & sacrilegus efficitur, & quia excommunicatio non annullat sacramentum pœnitentiæ, secundum Caieta. ibi, in summa, etiam quòd quis fuerit prius absolutus a peccatis quam ab excommunicatione, confessio non propter hoc est iteranda, sicut matrimonium, & extrema unctio, ab excommunicatis suscepta. Alij autem communiter dicunt, quòd pœnitentiæ est nulla, ideo iteranda: supra, Absolutio. §. v.
- 12 Quartus, casus est ex parte confessoris, uel quia non est sacerdos, uel quia nō habet iurisdictionem ordinariam, nec delegatam, uel quia non habet usum propter excommunicationem maiorem, uel suspensionem. Tunc quia non potest absolute, confessio facta tali esset iteranda, intellige tamen de excommunicato denunciato, ut supra, Absolutio. §. xxx. Not. quòd si confessor nō potuit absolute ab omnibus, licet absoluerit, quando constiterit confesso, poterit alteri iterando confessionem tantum de illis, de quibus ille non potuit absolute, reconfiteri, & absolui: sicut quando ad episcopū mittitur. Ex defectu scientiæ, quando sacerdos est ita ignorans, quòd de omnibus peccatis nescit discernere inter mortale, & ueniale, uel nescit dicere formam absolutionis, uel non intellexit quid dixerit, & confitēs nesciuit ipsum instruere, & sciēter uadit ad illum potens alium idoneum adire, tenetur iterare confessionem. Quanta autem debeat esse eius sciētia, dicemus infra. Ex parte etiam uoluntatis, si fingit se absolute, & non absoluit, aut quia tunc non erat mentis compos, aut noluit absolute, uel erat semidormiens, in his omnibus est iteranda confessio. Memento de his, quæ supra, diximus, qñ reconfiteretur eidem, quòd sufficit confessio in generali, &c.
- 13 Si quis habet multos casus reſeruatos, & uadit ad superiorem, & absoluitur ab omnibus, & postmodū recordatur de

CONFESSIO SACRAMENTALIS. 98

quibusdam aliis reſeruatis, ſi uadit ad ſacerdotē, poterit abſolui, etiam de illis reſeruatis, ſecundum Pet. de pal. quando intentio epiſcopi fuit abſoluere ab omnibus ſibi reſeruatis, & non tantum explicatis coram eo tunc.

14 Reciduiantes non tenentur reiterare confeſſionem, ſecundū Tho. iij. ſen. diſt. xxi. q. j. niſi forte per accidens, ut ſcilicet cōfeſſor aliquod remedium, uel pœnitentiam cōfidenti adhibeat. Ingratitudo enim ut eſt generalis circumſtantia, nō eſt de neceſſitate cōfitenda.

15 Sexta conditio, debet eſſe nuda, ut non inuoluantur uerborū obſcuritate, ſed ſic loquatur cōfitens, ut ſacerdos intelligat, quia in confeſſione latens morbus debet apparere, ſecundū Aug. & etiam dicat peccatorum circumſtantias neceſſarias, de quibus ſupra, circumſtantia, per totum, ut eius cōſcientia bene niundetur.

16 Septima conditio, debet eſſe diſcreta, ideſt prudenter facta, ut uerbis honeſtis explicentur peccata, & circumſtantiæ, & maxime in peccato carnis, & quantum ad modum narrandi, ne cōfeſſorem tedio afficiat. Ideo prius in ſeipſo meditetur peccata, & bene computet. Sit etiam diſcretus in eligendo bonū cōfeſſorem, & cōfeſſor in examinando, & præcipue puelas, &c.

17 Octaua conditio, libens, ideſt uoluntaria, nō timore pœnæ, uel infamiæ, &c. Et accedens ad confeſſionem debet habere uoluntatem dicendi omnia peccata ſua, etiam quòd non interrogaretur, aliter mortaliter peccaret, & ſi cōfeſſor omnia interrogaret, & cōfiteretur de omnibus, tamen non fuiſſet cōfeſſus niſi interrogaffet, tenetur in fine confeſſionis cōfiteri ſuam fictionem, quia fictè acceſſit, & debet dicere. Pater ueni cum tali animo deliberato, non dicendi peccatum hoc, niſi interrogarer, &c. Nihilominus debet cōfeſſor interrogare. ut in. c. j. de pœ. diſt. vj. de his, quæ ex ſeipſo cōfitens non dicit, & de his, quæ perpendit illum uelle occultare, diſcrete de eius ore eruere, & quando ſcit, uel probabiliter credit illū non recolere peccata quædam, debet ad memoriam reducere, uel cōſcientiam de eis illi facere, alioquin indignum ſciēter abſolueret, ſecundum Pet. de pal. Et ille qui ad interrogata tantum reſpondet, paratus tamen dicere peccata ſua ſi nō interrogaretur, ſed rogat interrogari, ut melius cōfiteatur.

N 2

CONFESSIO SACRAMENTALIS.

satisfacit, quia non tenetur nisi uel ore proprio, uel signo affirmare, uel negare. Et dicit Tho. iiii. sen. dist. xvij. quod quis tenetur confiteri peccatum, etiam si est manifestum confessori, quia non est notum in forma iudicii.

- 18 Si confessor sciat aliquem habere peccatum mortale, de quo confitens non facit sibi conscientiam, & consequenter non confitetur, secundum Gof. debet ei facere conscientiam, nec eum ob soluere, sed reputare indignum, quod si res dubia est, & opiniones doct. sunt uariae, an sit mortale tale peccatum si confessor est ordinarius, ipsum admonitum prius, tamen in sua opinione persistentem, debet absolue. Si uero non est ordinarius, & tenet firmiter esse mortale, non debet absolue, quia ex mera uoluntate dependet eius absolutio, sed ad alium remittat.
- 19 Si confessor scit, uel probabili coniectura uidet confitentem deficere in sua confessione, adeo quod confessio non sit perfecta, sed diminuta, uel ficta, tenetur interrogare, uel instruere confitentem, secundum Pet. de pal. supra, & Tho. iiii. sen. dist. xix. q. ij. ar. ij. q. l. ubi ponit rationem, quia ordo singulorum adinuicem est, ut unusquisque alteri auxilium praebeat ad bonum suum consequendum, &c. Vnicuique enim Deus de proximo mandauit: sicque mortaliter uidetur peccare, negligendo procurare salutem proximi scienter in necessariis ad confessionem, infra interrogatio. §. j.
- 20 Si confessor audiat aliquem dicentem peccasse cum altero, confessor non poterit alterum interrogare de hoc peccato in speciali, sed in generali tantum, secundum Arch. flo. iii. parte, ti. xiiij. c. xvij. in conditione. §. xiiij.
- 21 Nona conditio, quod sit uerecunda apud ipsum poenitentem, quia ut dicit Philosophus, peccatum omne est erubescibile. Pudor enim magna pars est poenitentiae. c. i. de poe. dist. vi.
- 22 Decima conditio, quod sit integra, quantum ad mortalia certa, & dubia, alias rite non confessi, & eorum circulantias necessarias, ut supra, circumstantia, per totum, alias est confessionis simulatio. Et est per se non integra, quando uoluntaria diuiditur, & non ualet, sed sacrilegij uitium committitur. Si uero dimidiaretur tantum, materialiter, ut propter obliuionem, uel propter casus reseruatos, non restat quin sit integra formaliter. Si autem quis dicat peccata sua uni, tamen tacet

CONFESSIO SACRAMENTALIS. 99

aliquod, non ex uerecundia, sed quia timet aliquid graue malum, uel sibi, uel alteri, ut quia confessor sollicitabit illā personam ad malum, uel huiusmodi, & non habet alium idoneum, non peccat mortaliter, nec dicitur diuidere confessionem ex intentione, sed rationabiliter, ad hoc cogitur. Si autem diuidatur in directe non dicendo omnia, quia noluit cogitare, & paruifecit discutere conscientiam notabiliter, & propter hoc aliquod peccatum relinquit, quod non dicit, dicitur mortaliter peccare, & diuidere confessionem indirecte, quia nō fecit id ad quod tenebatur. Qui autem habet aliqua reſeruata, dicat omnia ſacerdoti, qui abſoluet a quibus poterit, poſtmodum a dea ſuperiorem, cui dicit tātum reſeruata, & ipſe abſoluet, quæ quidem abſolutio eſt ſacramentalis: & ſic habet uſus eccleſiæ.

23 Vndecima conditio eſt, quòd ſit ſecreta, propter hoc excluduntur interpretæ, nuntius, ſcriptura, quibus nemo tenetur confiteri de neceſſitate, ſecundum Caic. ibi. Quando tamen alius modus confitendi non eſt, poteſt homo ſi uult hoc modo confiteri, quia plus ab homine non exigitur quā poſſit. Neque publicæ debet cōfeſſio fieri, ſed ſecretæ, ne ab aliis audiat, & pœnitentia ſecretæ iniungenda eſt, & grauiter peccaret ſtans ad audiendum confessionem alterius, & ſi caſu audiuit, tenetur tenere ſecretum. Quomodo autem debet celari, infra confessor. §. v.

24 Vnus ſacerdos non debet plures ſimul audire, nec plures ſacerdotes unum ſimul, quia uidetur eſſe contra. c. omnis, de pœ. & re. licet Ric. dicat in caſu neceſſitatis hoc licere. Sco. tamen. iiij. ſen. diſt. xvj. contrarium tenet dicens confessionem pluribus factam, non eſſe ſacramentalem. Tho. etiam in. iiij. ſen. diſt. xvj. in expoſitione literæ, dicit, quòd quando peccatum eſt publicum, quis poteſt publicæ confiteri, alias non licet, quia talis confeſſio præiudicat proximo, qui ſcandalizari poſſet, nec debet dicere pœnitentiam iniunctam, quia ex hoc poſſet ſequi infamia, maliuolentia, uel aliud malum ſibi, uel confessor, ſecundum Ric. his autem ceſſantibus, poteſt confeſſus dicere pœnitentiam, ſecundum Pet. de pal.

25 Duodecima conditio eſt, quòd ſit lachrymabilis, hoc eſt cū diſplicitia omnium peccatorum mortalium commiſſorū ſupra omne odibile, & cum propoſito uitædi omne mortale

N 3

CONFESSIO SACRAMENTALIS.

supra omne euitabile, saltem cum attritione, quia uirtute clauium ex attrito fit contritus, ut dicunt doc. & sic dicitur la-
chrymabilis. An autem propter in contritionem sit iteranda
dictum est supra, in. v. conditione.

- 26 Tertiadecima conditio est, quod accelerata sit. Non inueni-
tur autem præceptum de acceleratione, nisi tantum semel in
anno, præter casus necessitatis de quibus supra diximus, in
conditione quinta.
- 27 Decimaquarta conditio, quod sit fortis, id est superans timo-
rem mundanum, & uerecundiam, ne propter huiusmodi di-
mittat aliquod peccatum, uel circumstantiam de necessitate
confitenda. Aliter non esset sufficiens.
- 28 Decimaquinta conditio, accusans, id est sibi imputans, non
cælo, uel alteri, quia uoluntas hominis nõ potest cogi, licet
possit persuaderi. Et non debet alterius crimen in confessio-
ne manifestare. An peccatum, uel circumstantia, per quam ue-
nitur in cognitionem peccati alterius, sint confitenda, supra
circumstantia, §. xj.
- 29 Decimasexta conditio, & sit parere parata. Confitens debet
esse paratus satisfacere pro peccatis suis, si non satisfecit ante
confessionem. Si autem sit ita male dispositus, quod nullam
uelit acceptare poenitentiam in hoc mundo, neque saltem
unum pater noster, sed uult in alia uita satisfacere, talis est
etiam absoluendus, ne desperatus in infernum ruat, a quo pa-
rum distare uidetur. Est tamen paratus satisfacere per satisfa-
ctionem purgatorij, secundum Scot. & Caieta. ibi, in summa.
Istæ enim defectus non annullat hoc sacramentum, quod
non erit omnino perfectum secundum suæ materiæ partes
integrales, quia sacramenta omnia, ad pntem uitam spectant,
in qua satisfactio ualde manca esset, sed quia essentialia hu-
ius sacramenti saluantur, ideo non annullatur. Caie. supra. Si
autem acceptauit poenitentiam, tenetur adimplere si est ratio-
nabilis, & discreta, quod si ex contemptu non perficit, morta-
liter peccat, infra, Satisfactio. §. v. & secundum Caie. supra. ni-
si per alium confessorem fuisset mutata. Tenetur etiam adim-
plere ea, ad quæ teneri confessor declarat, ut concubinam di-
mittere, & huiusmodi. Similiter si imponit ei aliquid ne rela-
batur in peccatum, ut quod non uadat ad talem locum, uel
huiusmodi, tenetur obedire, quia hoc est occasio peccandi il-

CONFESSIO SACRAMENTALIS. 100

li, quam uitare debet. Ex Caie. ibi. Non est etiam melius dare unum pater noster pro poenitentia, & post unum psalterium ad suum placitum dicat, ut quidam dicunt, sed melius est dare poenitentiam rationabilem, & honestam pro peccatis, quam ex obedientia confessoris expleat, quia ex ui sacramenti est magis meritoria, infra, Satisfactio. §. iij.

50 Secundus confessor secundum Monal. mutare potest poenitentiam iniunctam a primo confessore, dummodo casus pro quo fuit data non sit reseruatus superiori, & superior non libi reseruauerit poenitentiae mutationem. Secus quando reseruauit, uel crimen erat reseruatum, quia tunc non potest nisi necessitate urgente, uel utilitas suadeat, in quibus casibus pius est interpretari, quod superior licentiam dederit, & requiritur confessio peccatorum, pro quibus talis poenitentia fuit taxata. secundum Ray. quia non debet fieri hoc nisi extimata causa. secus secundum Caie. ubi supra.

51 Confessio sacramentalis, & uocalis, cum sit de iure diuino, secundum Theologos, & praecipue Tho. iij. sen. dist. iij. & dist. xvi. est ita necessaria, quod existens in mortali, non potest etiam a papa dispensari, quin confiteatur, quia hoc pertinet ad Christum, qui est sacramentorum institutor. Posset tamen dispensare, ut ultra annum differret, quia hoc de iure positio est, in. d. c. omnis.

52 Nullus tenetur etiam in articulo mortis confiteri laico, sed tantum sacerdoti, qui solus potest absolvere, non autem is, qui non est sacerdos, licet possit audire, & cum proprio sacerdote fienda est confessio regulariter, in. d. c. omnis, uel cum alio de eius licentia, sed quia hodie sunt multi religiosi, qui habent auctoritatem audiendi, & absoluendi, ideo non me extendo ultra ad declarandum, quis sit proprius sacerdos. ui de supra, absolutio. §. x. usque. xxij.

53 In multis casibus potest quis confiteri, & absolui alteri quam proprio sacerdoti, ut quando transfert quis, domicilium usque quo inueniat, quando est uagabundus, quando deliquit in aliena parochia pro quo delicto excommunicatus, absolutio, spectat ad alium parochianum, etiam propter studium, ut scolares, & in casu necessitatis, quando non adest, proprius sacerdos, supra. Absolutio. §. xvij. uide diffusius.

54 Proprius sacerdos subditum suum ubique, siue in territorio

N 4

CONFESSIO SACRAMENTALIS.

suo, siue extra, audire potest, secundum Host. quia poenitentia est de iurisdictione uoluntaria, & de loco nihil exprimitur, in. d. c. omnis, sed Car. in cle. dudum, de sepul. dicit esse uera de praelato ordinario, siue perpetuo, siue temporali, quia in his, quae fiunt sine strepitu iudicii, nullius territorium leditur: ar. de offi. le. c. ultimo. Secus de confessore extraordinario, ut sunt mendicantes.

- 35 Proprius sacerdos requisitus de licentia confitendi cum altero, non debet esse difficilis in dando licentiam, secundum Tho. in. iij. sen. supra, dummodo non sit in damnum petentis, uel aliorum. Potest etiam negare si uult, quia hoc est ex honestate, & quandoque bonum est negare, ne detur peccandi occasio.
- 36 Sacerdos parochialis, secundum Tho. in. q. l. tenetur credere petenti communionem, si dicat se alteri confessum, quantum ad forum animae, non autem quantum ad forum iudiciale, ut si erat excommunicatus, non debet communicare, nisi probet se absolutum, & hoc uerum, quando iam delictum est deductum ad iudicium, si autem sit secretum credendum est ei, quia tunc non est in preiudicium, tertij, & sic intellige de excommunicatione, quae peruenit ad forum iudiciale. Sic intelligunt Io. an. Pa. & alij, in. c. sicut, super glo. j. de sen. excom.
- 37 Dicens se habere licentiam confitendi alteri a suo praelato, ei est credendum, secundum Ric. nisi per signa probabilia constaret de opposito, supra. Absolutio. §. xx.
- 38 Quando subditus tenetur confiteri, proprius sacerdos tenetur audire, secundum Ric. in. iij. sen. Si autem audire noluerit tunc, uel quando uoluerit pluries confiteri, & non direxit subditum ad determinatum sacerdotem, potest confiteri qui uult. Videtur enim tacite licentiam dare pro illa uice, & ille sacerdos poterit eum absolvere a quibus poterat proprius sacerdos, qui uicarios non habet, sed si habet uicarios, tamen a non reseruatis poterit absolvere supra, Absolutio. §. xxvij. Fratres praedicatores quid possunt circa confessionem, supra Absolutio. §. xxj. usque xxvij. casus. §. vij.
- 39 Confessiones factae cum excommunicato occulto, & tolerato, ualent, nec superueniente scientia sunt iterande, quia licet non haberet iurisdictionem ueram, habebat tamen toleratam qui uero ignoranter cum intrusis confitetur, uel huiusmodi,

qui nunquam habuerunt institutionem à superiore, superueniente scientia, tenentur reconferri. Ex Pa. in. c. nihil, de ele. supra, absolutio. §. xxx.

An liceat confiteri cum suspenso, supra absolutio. §. xxxj. & multa alia habes ibi ad confessionem spectantia, ideo diligenter uide ibi.

CONFESSOR.

1 Confessor debet habere. v. condiciones. s. potestatem, scientiam, prudentiam, bonitatem, & sigillum, debet habere potestatem ordinis, quia non sacerdos non potest absolvere à peccatis, et in mortis articulo. Secundo potestatem iurisdictionis ordinariam, uel delegatam. Tertio potestatem, quo ad usum, quia excommunicatus, suspensus, & huiusmodi, & si habent potestatem non tamen habent usum talis potestatis. Ex defectu enim huius potestatis (sicut dictum est supra) confessio redditur inualida, & mortaliter peccat sacerdos audiens confessionem sine huiusmodi potestate, & tenetur si commode, & sine scandalo potest, confessum auisare, uel pro eo absoluendo licentiam impetrare, & caute absolvere.

2 Secundo scientia confessoris tanta esse debet, secundum Tho. iij. d. xvij. in litera, ut sciat distinguere inter peccatum & non peccatum, inter mortale, & ueniale, & si in aliquo esset dubitatio, sciat dubitare, & ad peritos recursum habere. Debet etiam scire circumstantias peccatoris, ut si excommunicatus, si tenetur restitutioni, si uult perseverare in peccato, si habet casus reseruatos, si est ei subditus, & si hæc nescit, nescire eum à mortali excusare, nisi poenitens eius ignorantiam suppleret, secundum Alb. in. iij. tenetur saltem scire in communi, quæ sunt peccata capitalia, & mortalia communia, & quæ uenialia ex genere, & nesciens ista mortaliter peccat audiendo confessiones, & similiter ille, qui eum instituit scienter plus peccat. secundum Bona. debet scire ad quam se extendit sua auctoritas, & ratio omnium est, quia quilibet debet scire ea, quæ ad suum officium spectant, aliter se offerens peccat peccato præsumptionis, & plus peccant, qui se offerunt, quam qui coguntur, secundum Caic. ibi, debet scire circumstantias peccatoris, & peccati, siue latine, siue uulgariter, ut si est excommunicatus, & c. ut supra, facit. c. qui uult, de pœ. d. vj. de-

CONFESSOR.

bet etiam scire an ea, quæ pœnitens exprimit, sint licita, uel ne, ut de bello, de usuris, & contractibus, de matrimonio, & in quibus casibus, confessio est iteranda, & de excommunicationibus. Credo quod qui uidit libellum, qui dicitur defecerunt, Ar. flo. & illum habet in praticam, sit sufficiens ad audiendum confessiones.

- 3 Tertio, debet esse prudens, pœnitentem instruendo, interrogando, hortando, animando ad spem, &c. sobrie inuestigando, ne seipsum in tentationem præcipitet, & pœnitentem doceat peccata, quæ ignorat, præcipue circa materiam uenereorum. Vnde habita ultima spem peccati, non ultra procedat, uerbis etiam honestis interroget, sufficit enim ut intelligat, quando de tor uicibus interrogat, uideat ne fastidium generet nimis subtiliter calculando, sed sufficit ut grosso modo, secundum suam extimationem, instruat de remedijs contra peccata, det etiam pœnitentiâ discretam, magis breuē, quam longam, quam uerisimiliter facit, instruendo eum, quod quā non fecerit in hoc mūdo, soluet in purgatorio, &c. & sit ualde pronus ad misericordiam iuxta. c. alligant. c. ponderet. xxvj. quæst. ult.
- 4 Quarto, debet esse bonus, in conscientia, quia si in mortali audit confessiones mortaliter peccat administrando sacramentum hoc, & quilibet debet quærere bonum medicum spiritualem, quia qui proprie animæ curam non habet, multo minus alienæ.
- 5 Quinto, debet esse secretus, ita quod quocunque præcepto ei facto, etiam à papa, non debet manifestare, quæ audiuit in confessione, secundum Tho. iij. sen. d. xxi. q. ij. ar. i. ql. i. ad. ij. quia quantum ad hoc nulli nisi Deo subijcitur, & hoc est contra præceptum naturale, & diuinum, quia contra charitatē. Et si requiratur sub quacunque pœna an tale quid sciat, potest dicere se nescire absolute, quia nescit, ut homini subiectus, & hoc potest iurare, secundum Tho. ibi, ad. iij. Idē die etiam quando fit confessio, & non sequitur absolutio, uel propter in contritionem, uel propter aliam causam, secundū Tho. ubi supra, etiam si aliquod grauissimum malum non reuelando immineret, ut occisio regis, uel ciuitatis ruina, secundum Tho. supra, debet tamen si potest sine reuelatione, remedium apponere, ut monendo contentem, monendo

alios, ut caueant ab hæreticis, auisando prælatum, ut inuigilet super gregem, & huiusmodi, ita tamē ut nil dicat quo uerbo, uel motu, uel nutu confitentem prodatur.

- 6 Accepta sub sigillo confessionis, non tamen in confessione sacramentali non debent ita secreta teneri, sed possunt reuelari in casu in quo superior posset præcipere, quia hoc secretum non potuit præiudicare superiori, secundum Pa. in. c. omnis, de pæ. & re. consultitur tamen omnibus, ut secreta non accipiant sub sigillo confessionis, quia secundum Pe. uidetur fieri iniuria sacramento, & propter periculum, quia reuelando in casu non licito, mortaliter peccaret, hoc enim secretum non plus obligat quam iuramentum de tenendo secretum, quod si uergit in malum communitatis potest manifestari. c. inter cætera. xxii. q. iii.
- 7 Si quis scit aliquem tantum in confessione excommunicatum, uel inimicum, non debet propter hoc ipsum uitare, nec peiorem faciem quam antea ei ostendere, & breuiter nihil agere, propter quod possit confitens retrahi, & taliter se debet habere confessor, ac si nil de eo unquam audisset, nisi aliunde hoc sciat. Potest tamen ipsum secreta monere, uel ex alia causa currente eum ab aliquo officio remouere, & huiusmodi, non propter ea, quæ in confessione audiuit. ex S. Tho. ubi supra, & Ric. in. iii.
- 8 Si laycus audit aliquem in articulo necessitatis, licet illa confessio non sit sacramentalis, quia non potest absolvere, tamē eadē ratione tenetur celare quæ audiuit, sicut sacerdos.
- 9 Illa quæ cadunt sub sacramentali confessione directe, pertinent ad sigillum confessionis, alia autem per quæ posset peccator, uel peccatum deprehendi, cadunt indirecte, & hæc etiam summo studio sunt celandæ, secundum Tho. iii. ubi supra, ql. ii. conclude ergo, quod illa per quæ peccator potest manifestari per se, uel per accidens, directe, uel indirecte, & per quemcunque alium modum, in aliquam cognitionem, suspensionem, uel opinionem, potest ueniri de confesso, uel in quantum potest sibi prouenire nocumentum, circa animam, corpus, bona temporalia, uel famam, aut huiusmodi, uel ex eo quod confessio reddatur odiosa, uel minus preciosa, sunt à confessore celandæ. Ideo caueat ne dicat se audisse sic, uel sic in confessione, quia per hoc confessio apud ali-

*de confessione
in articulo
mortis dicitur
in laicum*

CONFESSOR.

quos fit onerosa, & minus preciosa, & multotiens contingit ex aliqua circōstantia ibi narrata, ueniri in cognitionē peccati. An autem hoc ultimum sit mortale non iudico, licet sit ualde periculosum.

- 10 Si quis dicat, talis confessus est mihi peccata sua, nō propter hoc est reuelator confessionis, nisi addat aliud, ut puta magna peccata, uel carnalia, & huiusmodi. Scitur enim, quōd omnis homo peccator est, sed ignoratur qualis sit. Alia autē quæ scit, etiam extra confessionem, si necessitas immineat, debet dicere, quando tenetur, nunquam tamen dicat se audisse in confessione, quia uidetur reuelare, secundum quōd scit ut Deus. Tho. & Pe. ubi supra, de licentia tamen confitentis potest reuelare, secundum Tho. & Pe. supra, debet tamen cauere, ne propter, hoc alij scandalizentur.
- 11 Dans pœnitentiam publicam pro peccato solum in confessione audito cum assensu confitentis, non dicitur reuelare confessionem, licet præsumptionem faciat de magno peccato, infra pœnitentia. §. ii. Tho. iiii. sen. d. xiiij. q. i. ar. v. ad. j.
- 12 Si aliqui socij tractauerunt occidere sacerdotem in taberna, & unus eorum pœnitentia ductus confitetur illi sacerdoti reuelans talem tractatū, sacerdos ex hoc potest summere occasionem recedendi de taberna, occasione aliunde sumpta fingendo aliquam causam, nec dicitur reuelare confessionē, nisi faciat aliquid, quod ex natura sua prodat peccatum confessum, quod quidem talis recessus non est, ex S. Th. iiii. sen. ubi supra ar. i. q. l. ad. iij.
- 13 Reuelans confessionem peccat mortaliter, agens contra legem diuinam, & humanam, & si est sacerdos, debet deponi. c. sacerdos, de pœ. d. vj. & alijs pœnis plectendus est, in. dist. c. omnis, sæcularis autē si cōtincitur pœna arbitraria punitur.
- 14 Confessor interrogatus de absolutione alicuius si dicat non absolui eum, non propter hoc dicitur reuelator cōfessionis, secundum Caie. ibi, quia ista negatio nullum manifestat peccatum, potest enim ex pluribus hoc procedere, tamen non debet sic dicere, sed se fecisse quæ debuit.
- 15 Si curatus audiuit aliquem publicum peccatorem ut usurarium, quem enim absoluit propter eius obstinationē, & uadat hic ad communicandum cum alijs, potest ipsum repellere, dicendo quōd publice constat de peccato, sed nō constat

CONFIR. SACRAM. CONF. ELECTI. 103

de pœnitentia, & quod non communicabit quousque conf-
stet de pœnitentia, nec propter hoc dicitur reuelare confes-
sionem. Et si aliquando dicat ego non absolui, nec possum
absolvere, quia non uideo pœnitentiam publicam, de tali
peccato publico, non reuelat etiam confessionem, quia non
dicit quod scit per confessionem, sed quod tam ipse, quam
alii uident, secundum Caie. ibi, non tamen debet dicere iste
est obstinatus, non uult pœnitere, &c. De confessore nihil
ultra dicimus, quia per ea quæ hic dicta sunt patere potest
qualis esse debeat quo ad scientiam, auctoritatem, &
conscientiam.

CONFIRMATIO SACRAMENTALIS.

- 1 Confirmationis sacramentum, quia non est necessitatis,
ideo dimittens non ex contemptu, sed tantum ex negli-
gentia, peccat quidem, sed non mortaliter, secundum Caie.
ibi. Qui ordinandi sunt, prius debent confirmari, quia or-
do præsupponit characterem confirmationis, non de neces-
sitate, sed de congruentia, secundum Tho. iiii. sen. d. xxiii. q. i.
a. ij. q. l. iij. in qua cōfirmatione caueat maritus ne teneat uxo-
rem, neque uxor uirum, quia contraheretur sic spiritualis af-
finitas, de qua infra, matrimonium. §. ix.
- 2 Materia huiusmodi sacramenti ex oleo, & balsamo: forma
uero est hæc, configno te signo crucis, & confirmo te crisma
te salutis uel sanctificationis, (quod idem est) in nomine pa-
tris, &c. Tho. iij. q. lxxj. a. ij. iij. & iij. Pe. de palu. & Alb. intelli-
ge sicut de forma baptismi, secundum Alber.
- 3 Papa potest committere confirmationem soli sacerdoti, se-
cundum Tho. Episcopus non consecratus, secundum Pe. de
pal. non potest confirmare, quia est actus ordinis, & secun-
dum eundem, episcopus non debet confirmare subditos a-
liorum episcoporum, si tamē facit tenet, nec incurrit suspen-
sionem, sicut ordinando alienos. Nō enim est lege cautum.
Hoc sacramentum cum imprimat characterem iterari nō po-
test sine mortali, gratiam confert, & per hoc contrahitur spi-
ritualis affinitas matrimonium impediens, & omni tempo-
re conferri potest. Tho. iij. par. q. lxxij.

CONFIRMATIO ELECTI.

- 1 Confirmatio electorū est petenda de necessitate, ita quod
electus ad regimen cuiuscunque ecclesiæ, aut religionis, si

CONFRATERNITAS.

administrationi dignitatis se ingerit ante confirmationem, ipso facto priuatur omni iure, quod per electionem in ipsa dignitate habebat, ut in. c. auaritia, de elec. in. vj. Idem dicas de postulatione, immo magis, secundum doc. ibi, quia de iure minus acquiritur. Fallit in abbatissa. Vide. c. indemnitatibus, de elec. in. vj. Fallit etiam quando confirmatio est à papa petenda, & electus est ualde remotus. c. nihil, de elec. Si tamē non sit in mora petendæ confirmationis. Vide Host. & Ioan. an. in. d. c. nihil. Secus quando extaret aliquod priuilegium in oppositum.

- 2^a Præfata habent locum in episcopo, secundum Gemi. in. d. c. auaritia, quia secundum iura antiqua, nomine dignitatis cōpræhēdebatur episcopalis, ut in. c. nosti, & c. qualiter, de elec. Non autem habet locum in imperatore, secundum Vgo. & Io. in. c. legimus. xcij. d. quod imperator potest omnem iurisdictionem exercere imperij, quamuis contrariū sentiat Pa. Glo. tamen in cle. unica. de iureiur. magis approbatur.
- 3^a Quando debeat peti electio, uel infra quantum tempus, uide. c. quam sit, & c. cupientes, de elec. in. vj. à quo debeat peti. c. abbatem, ibi.
- 4^a Confirmator debet diligenter examinare electionem, eligentes, & personam electi maxime in scientia, honestate uitæ, & ætate, quia si indignum confirmat, uel illegitime, mortaliter peccat, & est priuatus ipso iure à potestate confirmandi. Vide. c. nihil, de elec. & c. si. eo. in. vj. Et quia hæc materia parum pertinet ad confessores, ideo remitto legentem, ad summistas alios. Attamen examinandi sunt à confessore electores quomodo elegerunt, si dignum, uel indignum, & confirmatores, quomodo confirmauerunt, & c.

CONFRATERNITAS.

- 1^a Confraternitates si fiant ex causa licita, fieri possunt, secundum glo. in. c. si qui clericorum. xi. q. j. secus quādo ad malum finem fierent ut pro lucro, & c. Statutum quo cauetur ne aliquis recipiatur in confraternitatem nisi tantum soluat, si fiat propter honestam causam, ut pro alendis pauperibus, & c. Valet. ar. in. c. non exemplo. xxvj. q. ij. Consuluit tamen Arc. in. c. Si quis despicit. d. ij. quod si fiat per uerba affirmatiua, ualeat si autem per negatiua, non ualeat, ut dicendo nullus recipiatur nisi soluat, & c. all. c. ad apostolicani, de symo.

& addit Ludo. de ro. quod potestas inueniens societatem in qua sit statutum inhonestum, potest eam cassare, secundum Bar. l. sub prætectu. ff. de extraor. cri.

CONIVRATIO.

Coniuratio & conspiratio qua plures ad inuicem fide prestita conueniunt ad malum aliquod patrandum uel ad se tuendum contra potestatem publicam, uel ad non obediendum in aliquo licito communiter mortale peccatum est, & scandalosum, quia contra bonum publicum, uel alicuius priuati, secundum Caie. ibi, & in. c. cōstitutionem, de uerbo. sig. Et tales grauiter per. l. l. puniuntur, secundum gl. in. c. fi. de testi. cog. & C. de his qui ad eccl. confu. l. denuntiamus. De cōspirantibus in papam, infra, excommunicatio. lxx. Contra conspirantes multæ apponuntur per leges pœnæ. C. de secun. li. i. & ij.

CONSCIENTIA.

1. Conscientia etiam erronea, secundum Tho. ij. sen. d. xxix. ar. ul. & xij. q. xix. ar. v. taliter ligat, quod illa durante contra eam faciens semper peccat, & si dicat esse mortale, mortaliter peccat, si ueniale uenialiter, quia secundum glo. Ro. xiiii. omne quod est contra conscientiam ædificat ad gehennam. Igitur quando conscientia alicui dictaret aliquod faciendum, quod mortale est, tunc tenetur deponere conscientiam illam erroneam, uel per se si potest, uel ad consilium sapientis, aliter si sequitur illam peccat, secundum Tho. & Pe. de pal. supra. Agit enim contra ligamen interius, quod maius est quam exterius.
2. Si papa præcipiat alicui etiam sub pœna excommunicationis, ut faciat aliquid contra illius conscientiam, dictante conscientia, non debet obedire, quia fortius est ligamen interius conscientia, quam exterius, secundum Tho. supra tenetur, tamen deponere conscientiam quando est erronea. Si autem sit recta, & sit certus, potius toleret excommunicationem quam facere contra conscientiam, quia melius est obedire præcepto Dei, quam hominum. Sic enim excommunicatio in foro Dei non ligaret, licet forte in exteriori.

CONSECRATIO PRAELATORVM.

1. Consecratio episcoporum, & aliorum quomodo habet fieri, in. c. qui episcopus. xxiiij. d.

CONSECRATIO ECCLESIAE.

- 2 Consecratur episcopus à tribus episcopis, quòd si pauciores essent, nihil ageretur, secundum glo. in. c. episcopi, de tempore or. Tamen Pet. de pal. in li. de potestate papæ, dicit, ternarium numerum non esse de substantia consecrationis, Vnde & Greg. in anglia nouiter conuersa, legitur in hoc dispensasse. Quò autem, ubi, & quando fiat, uide summistas. Parum enim prodest confessoribus.
- 3 Consecrat papam ex consuetudine episcopus hostien. Primates, & Metropolitanos consecrant tres episcopi eorum suffraganei. d. lxxvj. c. archiepiscopus. c. porro. Sed nùc iura antiqua non seruantur, sed à papa quando omnes consecrantur, uel ab alijs de eius commissione, & die dominica fit, & infra tres menses. Vide Sil. uer. consecratio.

CONSECRATIO ECCLESIAE.

- 1 Consecratio ecclesiæ, altaris, uestium, & uasorum, secundum Tho. iij. par. q. lxxxij. ar. i. ad tertium, reseruatur episcopo tanquam principali ecclesiastici totius ordinis, & potest fieri tam diebus festiuis, quàm ferialibus. c. tua. eo. ti. Modus consecrandi ponitur in pastoralis, à quo non est recedendum. c. omnes basilicæ, de conse. d. i. neque sine missa debet consecrari, in. d. c. omnes, licet non sit de substantia, secundum Bar. & Host. in. c. quod sicut, de elec.
- 2 Ecclesia non consecrata, potest reconciliari per simplicem sacerdotem aqua exorcizata tantum, in. c. si. eo. ti. quàm aqua, potest exorcizari per simplicem sacerdotem, ex quo patet, quòd non requiritur licentia episcopi, secundum glo. in. d. c. si. Non autem hæc procedunt, quando ecclesia est consecrata. Ecclesia reputatur consecrata, secundum Inno. quando unus testis affirmat de uisu, uel auditu, uel si extant aliqua scripta in libris ecclesiæ, uel aliqua signa in columnis, uel parietibus, quia hoc non est in præiudicium tertij, in quo casu, unus testis sufficiens est, de con. distin. iij. c. paruulos & c. cum itaque.
- 3 Ecclesia consecrata debet reconsacrari, secundum Pa. in. c. proposuisti, eo. ti. quando nescitur an fuerit consecrata, quia nō apparent signa supradicta. Secundo, quando parietes sunt combusti, & decrustati in toto, uel pro maiori parte, quia litigio fit in ipsis parietibus. Secus si tantum tectum comburatur uel ruat. Tercio quando ita corruit ecclesia, quòd parietes

CONSECRATIO ECCLESIAE. 105

rietes in totum, uel in maiori parte simul oportet reficere etiam ex eisdem lapidibus, de conse. d. j. c. si fabricam. Secus, secundum gl. ibi, si successiue fuerint reparati, licet Pa. in. d. c. proposuisti non sequatur illam glo. sed in hoc casu dicat esse reconsecrandam, tamen prima opinio melior, qua fundatur super dicto Th. iii. parte. q. lxxxii. ad. iij. alia etiam opinio potest teneri.

4 Ecclesia polluitur ita quod indiget reconciliatione, secundum Pa. in. d. c. praposuisti, ex effusione sanguinis magna, & iniuriose facta in ecclesia, quod si unum ex his tribus desit, non polluitur, quia si quis percussus extra ecclesiam, fugeret in ecclesiam, & ibi effunderetur sanguis, non pollueretur, & si percussus in ecclesia, reciperet sanguinem in uase non minus esset polluta, quam si in terram caderet. Adde quartum, uidelicet quod factum sit publicum.

5 Secundus casus secundum Pa. ibi supra, quando quis in ecclesia occiditur, etiam sine sanguis effusione, uiolenter, & iniuriose. in. c. unico, e. ti. li. vj. secus si casualiter, uel pro defensione cum moderamine fiat, uel quando quis ibi marizaretur pro fide, &c. Sed Glo. in. d. c. unico, oppositum tenet, & bene, quia sceleratius est sanctum occidere, quam prauum, xxv. q. v. c. si non liceat. Si quis percussus in ecclesia extra moriatur, est polluta, non autem econtra, secundum glo. in. d. c. unico. Si quis supra ecclesiam, ut in recto, uel sub interficiatur, quia est extra non erit polluta ecclesia, secundum Vgo. Si quis etiam enormiter percutitur in ecclesia, sine tamen sanguinis effusione, non erit ecclesia polluta, secundum Pa. supra, licet aliquorum consuetudo non improbanda ecclesias in casu hoc reconciliet ad aliorum terrorem, ut innuit glo. in. d. c. unico.

6 Tertius casus est per effusionem uoluntariam seminis humani, siue sit criminosa, siue non, siue fiat in debitum uas, siue extra, siue cum propria uxore, siue non, & factum sit publicum: in. c. significasti, de aliud. & c. ecclesiis, de conse. dist. j. & in gl. in. d. c. unico.

Quartus, quando ibi sepelitur excommunicatus, uel infidelis, in. c. ecclesiam, & c. consului, de conse. ec. & al. Vide Io. an in. d. c. praposuisti.

7 Quintus casus est, si ecclesia uel altare seu cimiterium, ab

CONSECRATIO ECCLESIAE.

- episcopo publice excommunicato, consecrentur uel etiam benedicantur ante reconciliationem, neque enim celebrare neque sepeliri ibi quis potest: in. c. prapositioni, supra, & ibi Pa. post Host. reddit rationem.
- 8 Ante reconciliationem ecclesie secundum Pa. in. c. fi. de cose. ec. uel al. non solum missae celebratio, sed & aliorum diuinorum officiorum suspenditur.
 - 9 Reconciliatio ecclesie pollutae potest per papam committi simplici sacerdoti sicut & alia quae sunt iuris episcopalis ex dispositione humana, quia in his papa habet plenitudinem potestatis, in. c. proposuit, de concess. praebe. quae autem ex diuina dispositione certo ordini sunt commissa, non possunt committi non habenti illum ordinem. supra, Abbas. §. viij.
 - 10 Celebrans in ecclesia polluta secundum Lapum, est suspensus ab ingressu ecclesiae. c. episcoporum, de priui. lib. vi. & si cum tali suspensione in ecclesia celebret, suum agens officium, erit irregularis. c. is cui, de sen. excom. lib. vi. & sic celebrans in ecclesia polluta grauiter peccat, non tamen efficitur irregularis, secundum Gemi. in. d. c. unico. licet Host. dicat quod est irregularis, qui tamen non tenetur in hoc, nisi celebret postquam suspensus est.
 - 11 Ecclesiae, oratoria, monasteria, hospitalia, ad secularem usum uel prophanum non debent reuerti. c. quae semel. xix. q. iij. & in. c. ligna, de conse. dist. j. dicitur, quod cum ligna ecclesiae fuerint uetustate consumpta, non ponantur in loco indecenti, possunt tamen in loco honesto, ut in claustro, uel refectorio, & c. poni, ad secularem usum minime dari, secundum gl. in. d. c. quae semel.
 - 12 Consecrare, seu benedicere uestes, paramenta, & huiusmodi non potest simplex sacerdos, nisi ex commissione papae. Sixtus tamen quartus, secundum Rosel. in uer. consecratio. §. i. indulget sacerdotibus simplicibus ordinis minorum, ut possint benedicere quaecunque ornamenta ecclesiae, uel altaris, & uestes sacerdotales, & alia, corporali excepto. Item in priuilegiis heremitarum sic dicitur. Tibi generali, tuoque uicario pro tempore, potestatem sacrandi, benedicendique corporalia, uestes, & ea, quae sacris usibus necessaria sunt, concedimus. Et quia fratres praedicatores, per eundem Sixtum. iij. habent priuilegia, & gratias aliorum mendicantium, ideo & ipsi supradicta facere possunt.

De pollutione cimiterij, uide supra, cimiterium, & quomodo reconciliatur. In priuilegio minimorum quo gaudet fratres prædicatores, per breue Leonis. X. quod incipit cum inter cæteros, sic dicitur. Quodque generalis illius, nec non prouinciales, ac eorum uicarij eiusdem ordinis minimorum, corporalia, & alia ornamenta ecclesiastica suorum locorum, ac domorum præter calices, & patenas, benedicere ualerent, concessimus, statuimus, & ordinauimus. Itē quod prædicti possint quando episcopi nolunt, uel negligunt, ecclesias, cimiteria, capitula, oratoria sua, ubique solenni benedictione benedicere, & eas pollutas, uel ea polluta quomodocunque aqua prius per aliquem catholicum episcopum (ut moris est) benedicta reconciliare.

C O N S E N S V S .

- 1 **C**onsentire, est actum uoluntatis, ad aliquid applicare, ex S. Tho. prima secundæ. q. xv. & secundum quod Theologi accipiunt consensum.
- 2 **C**onsentire non semper dicitur tacens, probat regula. Is, qui tacet non fatetur, sed nec utique negare uidetur. de re. iu. lib. vj. ita quod tenet medium, nam aliquando pro consentire accipitur, quandoque pro dissentire. Sed quomodo poterit sciri quando sit idem quod consentire, uel non? Responder Pa. in. c. non ne, de præsum. quod iudex ex coniecturis arbitratitur, ad quam partem magis trahatur. Et in. c. olim inter, de resti. spo. post Inno. facit regulam aliam, quod in actu negatiuo abstinens, & tacens, non habetur pro consentiente. Idem in. d. c. non ne, facit aliam regulam, quod quando proponuntur duo, uel plura, & negatur unum, uidetur alterum affirmare. Et Feli. in. c. cum in iure, de offi. deleg. col. v. in fi. dicit. Paria esse in actibus iudicialibus, partem expresse consentire, & præsens esse, & non contradicere.
- 3 **T**acens in capitulo, uel consilio, quando aliquod malum tractatur, secundum Pa. in. c. j. de his quæ sunt a ma. post Inno. si non expresse contradicit, peccat eo modo ac si consentiret, & in male gestis, tacens in uniuersitate, habetur pro consentiente, cum ex officio suo teneatur consulere. Ex his collige religiosos in capitulo existente, & propter humanum respectum uoci suæ renunciantes, quod est tacere, quando ui-

CONSERVATOR.

dent, quòd auctoritas prouidēdi propter hoc remanet apud eos, qui carent zelo, grauiter peccare, secundum grauitatem negotij.

- 4 Quando aliquis actus debet expediri per consensum in cōmuni præstitum, si singuli non collegialiter consentiant, nō ualet secundum Pa. in. c. cum ecclesia, de causa pos. & proprie. nec est speciale in electione, quamuis glo. in. c. j. de re. ec. non alie. lib. vj. contrarium habeat, cuius dictum non tenetur. Io. etiam an. ibidem in nouella non ualere tenuit, quem sequitur Cal. in. c. cum omnes, de consti.

CONSERVATOR.

- 1 Conseruatores propriæ secundum Arch. in. c. j. de of. dele. dicuntur hi, qui dantur contra infringentes priuilegia, & latius, qui dantur ut defendant ab iniuriis, & offensis. Et de his intelliguntur iura loquentia de conseruatoribus. Aliquādo dantur generalius secundum priuilegia, quæ sunt inspicēda. Vnde in priuilegio Sixti. IIII. quod incipit regimini: datur auctoritas fratribus prædicatoribus, & minoribus eligendi quemlibet canonicum, uel habentem dignitatem, & quòd possit defendere ab omnibus iniuriis, idest secundum Arch. ab omnibus quæ sunt contra ius, & quòd ministret iustitiæ complementum, sine strepitu, &c. Multa alia possunt, quæ non possent conseruatores secundum iura allegata.
- 2 Vicarius episcopi, quia est in dignitate quasi episcopali, & abbates, priores mendicantium, & guardiani, qui superiore in domo non habent, possunt esse conseruatores: Gemi. in. c. nullus, de elec. lib. vj.
- 3 Si conseruator secundum iura allegata, ubi aliter non exprimitur in rescripto, se intromittit de aliis a manifestis iniuriis, & uiolentiis, uel de his, quæ requirunt iudicalem indaginem, est per unum annum suspensus ab officio, & consequenter a beneficio, secundum Arch. & pars, quæ hoc fieri procurauit, excommunicationis sententiam incurrit ipso facto, de qua, infra, excommunicatio. lxxxv. & tenetur de expensis legitimæ factis, & propter hanc causam. c. in primis. ij. q. j. quòd si alius, cuius non est conseruator, hoc fieri procuraue rit, secundum Ge. non est excommunicatus.
- 4 Conseruator durat usque ad obitum concedentis tantum, quo ad negocia non incepta. c. fi. de of. dele. lib. vj. nec potest

Alteri uicos suam committere, nisi citationes, & sententiarū denuntiationes, in d. c. fi. nisi ex literis aliter constet. Conferuator secundum Arch. in d. c. j. est delegatus, quia materia eius ponitur in titu. delegati. licet in multis differrat. Tab. ibi. §. v.

CONSILIVM.

- 1 **C**onsilium quod est idem quod persuasio non habēs uim coactiuam, tenetur homo non contemnere, non autem adimplere, & ordinantur consilia Christi ad hoc, ut firmius, & tutius eius præcepta seruentur. ex Thom. de uer. q. xviij. ar. iij. ad. ij. De consulente, & consilio, uide infra, Restitutio, quā quis tenetur. §. lviii.
- 2 **Q**ui tenetur facere aliquid de cōsilio aliquorum, si talis qui petit non est sani, uel integri sensus, ut cum pupillus tenetur cum consilio duorum agnatorum facere aliquid, ibi consilium accipitur pro assensu. Si uero sit integri iudicij, tamē tenetur petere consilium ab his, qui sunt participes illius officij, & tunc cōsiliū pro ascensu etiam capitur, in. c. uenerabili, iuncta glo. de offi. deleg. Alias qui tenetur facere cum cōsilio, licet teneatur petere consilium, non tamen tenetur sequi: Pa. in. c. cum in ueteri, de ele. in glo. j. secus quando teneatur facere de consilio, & ascensu. Nec differt dicere de consilio, uel cum consilio, licet Cyn. contrarium tenuerit, in. l. id quod pauperibus, de episco. & cleri. primum tamen tene, quia melius.
- 3 **Q**uando uero tenetur facere cum consensu alicuius, distinguunt doct. aut iste de cuius consensu agitur potest esse particeps huius officij, aut non, si secundum, non est necesse sequi eius assensum, ne per aliam uiam eidem permittatur, qđ alia uia negatur, per regulam cum quid una uia, de re. iu. l. vj. Si uero potest esse particeps, tunc aut necessitas petendi consilium iniungitur ab homine ei, qui habet potestatem a lege, & tunc consensus non necessitat, quia homo non potuit auferre potestatem datum a lege. c. tua, de testa. aut iniungitur a lege, uel ab homine habente potestatem ab homine, & tunc debet assequi assensum illorum, per glo. in. c. unico, in. vj. ne se. ua. credo tamen quod committentis intentio esset attendenda, quando committens habet auctoritatem, in dubio procede, ut supra dictum est.
- 4 **Q**uando ille de cuius consilio aliquid est agendum, est mor-

C O N S T I T U T I O .

tuus, uel ita absens, quod non potest adiri, uel non uult con-
sulere, secundum Pa. in. c. ex parte, de consti. & in. d. c. cum in
ueteri. Si periculum ex dilatione iminet semper sine consilio
potest procedi. Hoc sentit etiam Barto. in. l. i. §. si pluries. ff. de
exerci. act. quia de mente iuris est, ut si consilium non potest
haberi, procedatur ad cōsumationem actus, ut in. d. c. unico.
Si uero non iminet periculum, aut ille est mortuus, & tūc si
nomine proprio expresso potestas consulendi fuit sibi attri-
buita, expirat mandatum, & secunda iussio debet expectari:
ar. in. c. cum dilecta, de rescrip. Si uero fuit expressum nomen
dignitatis, debet expectari successor, ar. c. quoniam Abbas, de
offi. dele. Idem si est ita absens quod eius consilium nō pos-
sit requiri. Si uero est præsens, & non uult consulere, uel ab-
sens, & non uult uenire, nec consilium præstare, tunc potest
mandatarius sine consilio procedere. tex. in. d. c. cum in uete-
ri, uel secundum Pa. in eo. c. poterit appellare.

- 5 Si quis ex forma mandati debeat requirere consilium, & nō
petito consilio procedit ad actum, secundum Pan. in. d. c. ex
parte, non ualeat, quando lex a principio potestatem ei tradi-
dit cum tali modificatione. Si uero prius habebat potestatem,
& superior mandauit fieri cum consilio Titij, tenet actus si-
ne tali consilio, licet transgrediens ueniat puniendus: ar. in. c.
dilectus, el. ij. de præben. aliter quando requiritur assensus,
hæc procedunt de consilio, & c.
- 6 Qui tenetur petere consilium, & male ei consulitur, si sequi-
tur tale consilium aduertēter, non excusatur, quia licet tene-
tur petere, non tamen sequi. secundum Pa. in. d. c. cum in ue-
teri, ideo iudex qui tenetur pronuntiare cum consilio sapiē-
tis, non excusatur si malum consilium sequitur, secundum
Bar. in. d. §. si plures. Nec frustra dicitur esse petitio consilij, &
quod non teneatur petens sequi, quia petendo posset consu-
lentes in suam trahere sententiam, & quia salus ibi, ubi mul-
ta consilia. c. pro uerbis. xxiii. dist.

C O N S T I T U T I O .

- 1 Constitutio proprie dicitur, quam princeps statuit. c. cōsti-
tutio, dist. ij. & large pro omni iure accipitur, ut in. c. cum
omnes, de constitutio. Et fit constitutio proprie a principe
cum suis consiliarijs, secundum Pa. in Rub. eo. ti. quandoque
a collegio, & de eius natura est, ut sit perpetua, nisi reuocet-

tur. Non autem sic ordinationes, quæ a collegijs fiunt, quia non sunt perpetuæ. Vnde Arch. flo. dicit. iij. parte. ti. xxiiij. c. ij. §. iij. quod ordinationes quæ fiunt in capitulis generalibus, uel prouincialibus, obligant usque ad sequens capitulū, postquam promulgatæ fuerint, sed postquam non practicantur in obseruando, uel non publicantur, uel a fortiori quando non sunt in memoria, non obligant.

- 2 Quando prælatus aliquid ordinat sine collegio, durat tantum eius prælatione durante, nisi auctoritate papæ fieret, secundum Arch. flo. ibi. Tunc enim durat donec reuocetur.
- 3 Constitutio nulla ligat, uel afficit ignorantes uere, secundum Pa. in. c. ij. de consti. post glo. & si est synodalis, uel prouincialis, & non est positus terminus, sed fit simpliciter, immediate ligat omnes scientes, ignorantes uero ad arbitrium boni hominis. Papales post duos menses ligant, scientes tamen immediate ligantur, nisi sit terminus appositus secundum Panor. supra.
- 4 Constitutio iudicis secularis quæ specificè disponit super rebus ecclesiæ, secundum Pa. in. c. ecclesia Sanctæ Mariæ, de cõsti. non debet seruari, quia fit a non superiore, etiam si generaliter loquatur, cum non possit sine peccato seruari, non ualet. Sed quando est generalis, & non contraria canonis, rationabilis, & ecclesiæ fauorabilis, est seruanda.
- 5 Constitutio principis contra ea, quæ sunt de iure gentium, uel naturali, facta ex rationabili causa, secundum doc. & precipue Pa. in. c. quæ in ecclesiis, de constitutio. tenet, ut de prescriptione, & confiscatione bonorum. Si autem nõ subest causa, & certum est, principem non posse statuere, ut in cle. pastoralis, de re iudi. ubi dicitur quod Imperator non potest tollere rem alterius sine causa, nisi in re parua non tenet. Nõ enim Imperator, nec Papa, sine causa auferre bona iustè possidentium possunt, quia contra ius naturæ est.
- 6 Constitutio papæ, quæ a principio non recipitur ipso sciente, & tollerante, secundum Pa. in. c. quia circa, de affi. & consan. non obligat ad peccatum. Si uero a principio a maiori parte recipitur, obligat, quamuis minor pars non seruet, multa enim tollerantur propter patientiam, quæ si fuerint in iudicio deducta exigere iustitia tollerari non debent. Non oēs constitutiones emanatæ post compilationem decretalium

C O N S V E T V D O .

habent vim, sed ille de quibus fit mentio in. vj. Et nisi sint factæ post dictum lib. vj. ut patet in prolo. sexti. Et quæ factæ sunt inter sextum, & de. tenent.

7 Constitutio, uel lex, seu statutum, in quo mandatur sic, uide licet prohibemus ne fiat tale quid, & qui fecerit illud, talem poenam luat, ita quod ibi sunt duo præcepta, obligat ad culpam, & ad poenam, ut dicit Ange. uer. obedientia. §. j. secus secundum Hen. de gan. quando est unum tantum præceptum, ut cum dicitur, qui fecerit sic, soluat talem poenam, quia tunc ex forma statuti obligat tantum ad poenam. Intellige post condemnationem iudicis notam, secundum glo. in. c. fraternitatis, in fi. xij. q. ij. Similiter semper obligat ad mortale, quoniam imponitur poena mutilationis, mortis, uel alterius grauis poenæ, quia exponere se periculo grauis mali, uel infamiæ uerisimiliter, nescio a mortali excusare, cum sit contra charitatē suipsius. Posset etiam esse mortale, quando transgrediretur lex tantum poenalis ratione materiæ, quia uidelicet continet aliquod necessarium ad salutem, uel propter contemptum. Vide infra, lex. §. iij. & xj.

8 Quando princeps mandat fieri festum aliquod propter uictoriam habitam, uel aliquid huiusmodi sub certa poena, licet poena possit exigi, transgressores tamen non peccant mortaliter. An autem constitutio obliget ad mortale, & quando, & quomodo, infra, uerbo, lex. §. iij.

C O N S V E T V D O .

1 Consuetudo est quoddam ius non scriptum assiduus actibus constitutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex: in. c. consuetudo, dist. j.

2 Consuetudo habet vim legis, & legem, abolet, & interpretatrix legis est: quia quod multotiens fit, uidetur ex deliberato iudicio rationis provenire, secundum Tho. prima secundæ, q. xcviij. ar. iij. Et secundum Pa. in. c. fi. de consue. Etiam consuetudo assumit uires ex autoritate papæ, permittentis induci consuetudinem contra canones. Sic enim tollerando uidetur approbare, secundum Tho. supra.

3 Consuetudo non potest mutare legem diuinam, nec naturale, secundum Tho. ubi supra, & per doct. in. d. c. fi. Potest tamen limitare, distinguere, declarare, augere, & huiusmodi, sicut potest ius positium. Lex diuina dicit in ore duorum,

uel trium stet omne uerbum, &c. Sed lex limitauit, quòd alia quando plures requiruntur. Et illud non occides, limitauit lex, quòd in aliquibus casibus licet occidere. Non manente ratione, propter quam lex erat, consuetudo uincit legē. Si uero eadem ratio maneat, & non sit inutile seruare legem propter impossibilitatem, ex consuetudine patriæ, quæ est una de conditionibus legis, tunc lex uincit consuetudinem, secundum Tho. prima secundæ, ubi supra ad. ij.

- 4 Consuetudo semel reprobata a lege, non potest amplius introduci, nisi subsit ratio noua, ut concluditur ex. l. fi. C. si contra ius, uel utili. & glo. in de. statutum, de electione.
- 5 Ad hoc quòd consuetudo habeat vim legis, requiritur. Primo, quòd sit rationabilis, & ad cognoscendū quomodo est rationabilis, uide Pa. in. d. c. fi. & Tho. supra. Secundo, quòd sit obtenta per cursum temporis requisiti ad præscriptionē, per glo. in. d. c. fi. & si de iure civili, secundum Pa. ibi, requiritur, tempus decem annorum, ut communiter tenent docto. etiam si consuetudo sit contra ius. De iure canonico si consuetudo est præter ius, requiritur tempus decem annorum. glo. not. in. c. fi. de consue. li. vj. uel est contra ius canonicū, & tunc requiritur tempus. xl. annorum, & in hoc casu requiritur, quòd consuetudo sit præscripta, ut in. d. c. fi. si tamē consuetudo uenit contra reseruata principi, in signum specialis priuilegij, tūc utroque iure requiritur tempus, de cuius principio non est memoria, in. c. super quibusdam, de uerbo. sig. Si tamen papa scit consuetudinem, & tolerat, secundum Ant. in. d. c. fi. sufficit tempus decem annorum. Tertio, quòd sit inducta per certam scientiam, & non per errorem potentis legem condere, secundum Tho. supra, qui quidem error tantus sit, quòd auferat consensum populi, uel potentis legem condere, secundum Th. supra. Quarto, quòd tale quid possit præscribi, ideo Pa. in. d. c. fi. not. quòd sicut ex præscriptione laycus non potest acquirere ius spirituale, ita ne ex consuetudine, etiam si talis sit de cuius principio non sit memoria: contra Ioan. an. c. ij. de præscri. li. vj. in his tamen in quibus papa potest dispensare, & scit, & tolerat, & non contradicit, uideretur consuetudinem posse introduci, secundum Pa. supra. Quinto, quòd homines sint usi consuetudine uarijs uicibus, animo introducendi consuetudinem, & secundum

CONSVETVDO.

communem opinionem doc. tot requiruntur actus, & ita notorii, ut uerisimiliter transierint in notitiam populi, uel illius, a quo habet uirtutem. Non enim actus, sed tacitus populi consensus, uel principis, consuetudinem inducit, nec unus actus potest consuetudinem facere, ut placet Pa. in gl. d. c. fi. nisi actus ille haberet causam successiuam, & continuationem per tempus, in quo introducitur consuetudo. c. cū de beneficio, de præben. li. vi. Sexto, requiritur ut maior pars populi utatur illa consuetudine, & intelligit Pa. de parte populi habente consensum habilem ad introducendam consuetudinem, quia mulieres, infantes, furiosi, & similes, non computantur in numero, quia non possunt legem condere, l. i. ff. de legi. Idem intelligit Pa. in. d. gl. de consuetudine totum populum tangente.

Quando maior pars populi, uel ille cuius autoritate consuetudo introducitur, intendit se obligare ad mortale peccatum, cuius signum potest accipi, quando credunt contrafaciendo se peccare mortaliter, tunc obligat consuetudo ad mortale, alias non, sicut nec omnis lex ad mortale astringit. Hęc supradicta faciliter possunt deduci ex S. Tho. ubi supra. Ad consuetudinem alicuius collegij, duas partes sufficit seruare. ff. quod cuiusque uni. l. nulli.

- 7 Consuetudo nondum completa interrumpitur per unum actum contrarium, ita ut sit necesse de nouo reincipere, secundum Pa. in. d. c. fi. secus quando erat completa, quia tunc tollitur eo tempore, & modo, quibus fuit introducta, quia iam lex est, ideo instar legis tolli debet, secundum Pa. in. d. c. fi.
- 8 Arbiter qui secundum compromissum tenetur pronunciare secundum iura, potest pronunciare secundum consuetudinem, etiam iura contrariam, & statuta loci, secundum Pa. in rub. de consue. quia consuetudo est quoddam ius non scriptum, & quia iura mandant iudicari secundum statuta, & consuetudines locorum, ut in. c. iij. de eo qui mit. in posses.
- 9 Consuetudo praua excusat a poena huius mundi, quando eius prauitas, per ius non est declarata, secundum gl. d. iij. c. denique, non autem quo ad Deum, quando ignorantia esset crassa, ut quando esset contra ius naturale. xxxij. q. vij. c. flagitia, secus ubi probabile esset dubium super prauitate.
- 10 Consuetudo interpretatur priuilegia, indulgentias, & statu-

ta, sicut & legem. c. cum dilectus, de consue. & habet locum ubi uiguit, ut not. Pa. de consue. c. cum olim.

11 Consuetudo ut aliquid exigatur pro spirituali, potest introduci, & introducta debet seruari, immo possunt laici ad seruandum dictam consuetudinem compelli, ut in. c. ad apostolicam, de symo. Et Pa. in. c. suam nobis. de symo. dicit se semper tenuisse, ut talis consuetudo possit introduci, quando non præcessit exactio, sed ex mera liberalitate, & deuotione populi est introducta, tunc enim non habet fundamentum uitiosum, sed laudabile, quia non est magnum, neque mirum, si ab eo metuntur temporalia, qui seminat spiritualia, ut in. c. si episcopus, de of. or. l. vi. Secus quando præcedens exactio consuetudini principium dedit, tempus quoque decennij sufficit ad introducendum hanc consuetudinem, quia est præter ius, secundum Fede. in consilio. clv. & Feli. post Io. de ana. in. d. c. ad apostolicam, dicit quod layci ad hoc possunt constringi, quando consuetudo principium coactum non habuit.

12 Quando non apparet an introducentes consuetudinem uoluerint se obligare, recurrendum est ad præsumptionem, secundum doct. quod si non præsumitur, uel non apparet nisi mera liberalitas, non insurgit aliqua obligatio, secundum Io. an. in. c. Ioannes, de cle. coniu. & quia quando offertur aliqd ratione sacramenti, uel propter rem spiritualement exhibitam, uidetur populus hoc longo tempore obseruando, se ad hoc uelle obligare, in recompensationem spiritualium, recognoscendo Deum in suis muneribus, ideo ad hoc uidentur obligari, non artem sic, ut clerici dent clericis, ex consuetudine, ut dicit Pa. in. d. c. iacobus, de sy. non enim est eadem præsumptio, sacramenta tamen semper, & libere prius sunt danda, & siante nulla exactio est fienda. d. c. cum ecclesiæ.

13 Compellere populum ad hoc non pertinet ad rectorem ecclesiæ, sed ad episcopum: sic enim habet iurisdictionem in laycum, secundum Feli. in. c. cum sit, de fo. compe. col. j. post Inn. Ratio quam quidam afferunt dicentes se non petere pro sacramentis, sed pro labore, non ualet, secundum Pa. in. d. c. suam nobis, quia uidetur exactum pro spiritualibus, cum unum siue alio non procedat. i. q. iij. c. si quis obiecerit. Differentiam inter consuetudinem, & præscriptionem. Vide Sil.

CONTEMPTVS.

uer. consuetudo. §. ult. An layci possint præscribere, ut parrochianus det candelas in die purificationis, uidetur quòd sic, secundum Fed. consi. clv.

CONTEMPTVS.

- 1 Contemptus quo despicitur proximus, cum illi inferat notabile malum actu, uel uoluntate, secundum Caie. ibi, est mortale peccatum, formaliter loquendo, quando. s. spernit ut spernat, si autem contemnat tantum materialiter, non peccat mortaliter, nisi ex hoc proximus notabiliter lædatur.
- 2 Contemnens subijci, cui oportet subijci, formaliter ex suo genere peccatum mortale est, quia & contra rationem, & contra dilectionem Dei, uel proximi, & propter hoc peccare ex contemptu formaliter loquendo, ut dicere uerbum ociosum, non seruare consilia Christi, &c. est mortale peccatum, hoc enim nihil aliud est, q̄ nolle subijci consilijs Christi, quod tamen necessarium est, quamuis seruare sit de bene esse. Hæc enim peccata raro accidunt, nisi pessime dispositis. Not. est quòd si quis facit aliquid, uel non facit ex indignatione, non dicitur fieri hoc ex contemptu, ut si prælatus dicat alicui ut cantet, & ipse nolit cantare, ut prælatus hanc consolationem non habeat, non dicitur facere, ex contemptu. Caie. ibi conformiter. S. Tho. secunda secundæ. q. clxxxvj. ar. ix. ad. iij.
- 3 Non omnis peccans uenialiter ex contemptu, mortaliter peccat, nisi esset paratus etiam hoc facere, si esset mortale, secundum Tab. ex. S. Tho. Dicit tamen quòd religiosus peccat ex contemptu, in his quæ pertinent ad perfectionem, quæ etiã de se non sunt mortalia, mortaliter peccat, quia contemnit id, in quod tenetur tēdere. Caie. uero dicit, uerum esse, quòd peccans quomodocunque ex contemptu simpliciter, mortaliter peccat, sed qui contemnit aliquod ex eo quòd minimū est, non contemnit simpliciter, sed secundum quid, ideo nō peccat mortaliter, modificat enim illum contemptum cum illo minimo, sicut qui accipit minimum non dicitur furari simpliciter, & in hoc sensu intellige Tab. dictum.
- 4 Item aliud est contemnere regulam, seu monitionem superioris, aliud est contemnere id quod mandatur, ideo frangēs silentium ex contemptu constitutionis, secundum prius dicta, mortaliter peccat, frangens autem, & contemnens silentium tanquam rem nū nimiam, & peccatum ueniale, ueniali-

CONTENDERE. CONTRITIO. 111

ter peccat, quia non simpliciter contemnit, sed secundū quid solum. Vnde Tho. in quæstionibus de ueri. q. xv. ar. v. ad. ij. dicit, quod non quilibet contemptus facit mortale peccatū, sed contemptus Dei solum, per hoc enim solum homo auertitur à Deo.

CONTENDERE.

- 1 **C**ontendere secundum Tho. secunda secundæ. q. xxxviii. ar. i. est contra aliquem uerbis tendere, quæ quidem contentio potest attendi & quantum ad intentionē contendētis, & quantum ad modum. Quantū ad intentionem si quis impugnat ueritatem modo indebito, scienter, uel quādo est in iudicio, uel in disputatione, non gratia disputationis, sed ueritatis impugnādæ, sic est peccatum mortale, quia est mendacium pernitiosum contra honorem Dei, & utilitatem proximi. Quo autem ad modum, si modus est scandalosus, uel propter inordinatos clamores, uel propter opprobria, quæ ibi ut plurimum dicuntur, est etiam mortale. Scriptum est enim. Ve illi per quem scandalum uenit. Bonus ergo confessor considerabit qualitatem modi. Secus quando impugnat ueritatē credens dicere uerum, uel dicens rationes suas audenter cum aliquali turbatione, tunc potest esse sine peccato omnino, uel tantum ueniali.
- 2 **C**onstitutiones fratrum prædicatorum, quæ dicunt in. c. de graui culpa, si quis cum prælato suo contenderit, non intendunt de illa quæ est, secundum se mortalis, quæ diuino iure prohibetur, sed de ea, quæ est communiter uenialis, quia tales contendentes, etiam ueritatem clamose defendentes, aut despectiue, aut derisorie, debitam prælatis reuerentiam, & subiectionem non seruant. Propterea merito grauius puniuntur, quia grauius quam alij seculares peccant.

CONTRITIO.

- 1 **C**ontritio, secundum Magistrum in. iiii. senten. d. xvij. est dolor uoluntarie assumptus pro peccatis, cum intentione confitēdi, & satisfaciendi: qui quidem dolor si sit perfectus, dicitur contritio, si imperfectus, uocatur attritio, quæ attritio nunquam, secundum Tho. in. iiii. supra, potest fieri contritio, & debet esse de quolibet peccato, de quo habetur memoria, de alijs obliuiscitur sufficit generalis contritio, secundum Tho. ibi, & Pe. de pal.

CONTVMACIA.

2 Contritionis dolor tantus debet esse, ut peccatum nobis displiceat supra omne odibile, cum proposito uitandi supra omne uitabile, secundum Caie. ibi, ita quod maximus esse debet, neque nimius esse potest, & debet peccator ita esse dispositus, ut paratus sit potius quodcunque malum pati uelle, quam mortaliter peccare. Non tamen debet ad poenas particulares descendere, quia hoc esset parare sibi laqueum tentationis, secundum Tho. supra: & qui sic se habet, est certus de sua contritione humana, non autem formata gratia diuina, secundum Caie. ibi.

Quam primum occurrit memoriae, peccatum proprium mortale commissum practice sub ratione detestabilis, uel detestabilis, tenetur homo de eo dolere, secundum Pe. de pal. in iij. Cai. autem dicit, quod semper tenetur peccator ad hoc, ut nunquam placeat sibi peccatum, quia preceptum negatiuum obligat ad semper, sed quod actu conteratur non obligatur, nisi in casu, & periculo mortis, in susceptione, uel administratione sacramentorum, & in quolibet actu, qui requirit hominem sine peccato, & semel in anno ex precepto ecclesiae, non autem quodcunque occurrit memoriae tenetur conteri, sicut nec confiteri, nisi in proposito, nec die festo si non conteritur, peccat mortaliter contra preceptum de sanctificatione festi, nec hoc est contra id quod dictum est, si occurrat practice, ex Caie. ibi, in summa.

CONTVMACIA.

1 Contumax qui contra iudicis obedientiam tendit, mortaliter peccat, cuius signum, quia propter contumaciam potest excommunicari, secundum Caie. ibi.

2 Contumacia triplex est, prima, non ueniendo ad iudicium, c. ex literis, de dol. & con. & haec tribus modis committitur. Primo, quando peremptorie citatus uenire contemnit. Secundo, quando malitiose se occultat. Tertio, quando latitat, uel impedit ne citatio ad eum perueniat, ut in. c. quonia frequenter, ut lit. non conte. Secunda, est, quando citatus ad iudicium uenit quidem, sed non uult iuri parere, uel ante finitam causae examinationem contumaciter recedit. c. certum. xj. q. iij. Tertia, quando manifesta offensa existente, ad iussu iudicis, non uult se emendare. c. ex parte, de uerbo. sig. Multis etiam alijs modis committitur contumacia uera, uel

presumpta, de quibus, uide Tab. ibi, in principio.

- 1 Excommunicatus ob contumaciam non debet absolui antequam satisfaciatur de expensis, & caueat de sistendo in iudicio. Secus quando non est uere contumax, sed presumptus, & petit absolui. in ca. uenerabilis, de sen. ex. Præfens, & respondere nolens dicitur contumax, secundum Feli. in c. consultationibus de of. dele. col. ij.

CONTUMELIA.

- 1 Contumelia, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxij. ar.

i. Videtur importare de honoratione alicuius, siue per uerba, siue per facta, siue per quicquid habet uim significandi. Differt autem a conuitio, quia per conuitium representatur per uerba contumeliosa defectus pænæ, siue culpæ generaliter, sed per contumeliam, tantum defectus culpæ, ut cum dicitur alicui, læno, uel meretrix, & huiusmodi. Cum uero representatur defectus minorationis, uel indigentia, quod etiam derogat eius honori, dicitur improprium: ut dicendo, ego te de famæ eripui, &c. Et possunt hæc fieri in facie eius personaliter audientis, uel uidentis, & literis, seu libello, ut ad ipsum deueniant, possunt etiam fieri in absentia, uerbis, uel signis, ut ad eius notitiam deueniant, sicut esset deturpare hostium, pingere cornua, & huiusmodi, ut illius honorem minuunt.

- 2 Contumelia, & conuitium, sumpta formaliter, sunt peccata mortalia, quia quantum in se est, lædunt bonum honoris proximi, & hoc est, quando ex intentione dehonorandi fiunt, nisi ex imperfectione actus, uel in primo motu, uel pro re minima, quia sic ueniale peccatum esset. Si uero non adsit intentio dehonorandi, tunc non est mortale, quia non est formaliter contumelia, sed materialiter, nisi quando ex hoc, notabilis dehonoratio proximi sequeretur. Debit enim proferens contumeliam, quid posset ex hoc prouenire aduertere, Cæter. ibi.

- 3 Qui fecit contumeliam, uel conuitium alteri, secundum Nico. de ly. tenetur per se, uel interpositam personam, dicere iniuriato culpam suam, uel saltem æquipollentia signa ostendere, nisi constet iniuriatum remisisse ei, nisi sit prælatus, uel paterfamilias, qui in corrigendo excesserint modum, ut dicit Aug. in regula, si tamen hoc fecerunt correctionis gratia, &

CORRECTIO.

non liuore uindictæ. Et secundum Vmb. debet cito satisfieri, sicut in restitutione. Hoc tamen intellige quando contumelia est publica, secus quādo esset secreta, quo ad iniuriatū.

- 4 Sustinere contumelias quo ad præparationem animi, semper bonum est, & ad hoc tenemur, secundum Tho. supra, nō tamen quando cedunt in malum animæ irrogantis, quia ob hoc fit audatior, uel quando ex sufferentia, profectus aliorū impeditur, secundum Gre. omel. ix. super Ezech. infra, uindictio per totum. Corrigentes in dicendo contumelias debet esse discreti, quia ex indiscretionem, possent mortaliter peccare.

CORRECTIO.

- 1 Correctio qua subditi a suis superioribus debent corrigi, siue per punitionem in facto, siue per correctionem in uerbo, si omittatur ab ipsis superioribus, siue prælatis ecclesiasticis, quando, sicut, & ubi oportet, proculdubio mortale peccatum est, nisi propter imperfectionem actus, quia præceptum de hac correctione, est de actu iustitiæ necessariæ ad bonum, præcipue publicum. In casibus autem singularibus non facile potest regula assignari, quia quandoque propter aliquod bonum reipu. prætermittitur, & propter aliquam aliam causam rationabilem incidentem, ideo in administrante huiusmodi iustitiam, & correctionem, necessaria est magna prudentia, & bona conscientia, quam spiritus sanctus dirigit.

- 2 Correctionis fraternæ præceptum, cum sit affirmatiuū, non ad semper obligat, sed quando est articulus necessitatis, sicut dare elemosinam: ideo quādo aliquis est in mortali, & credis te ei posse prodesse probabiliter ipsum corrigendo, & non uis corrigere, mortaliter peccas, sicut si morientē famæ, potens non pascis. Si autem ex sola negligentia, uel quia nō speras correctionem, uel quia times ne peior fiat, hoc omit- tis, non peccas mortaliter, nisi tanta esset negligentia, & proximi necessitas, quod ratione notabilis damni proximalis, & magnæ negligentia, esset mortale, ac si ex intēione fecisses. Contra enim proximi charitatem esset.

- 3 Si quis dimittat correctionem fraternam de peccato mortali, quando tenetur facere, uel propter timorem damni tēporalis, uel infamiæ, uel pœnæ corporalis, peccat mortaliter, quia salutem animæ, postponit his, quod est contra charitatem,

tatem, secundum Tho. ubi supra, & Ric. in. iiii. sen. dist. xix. Si autem differt correctionem, quia expectat tempus magis congruum, prudenter facit, quia omnia tempus habent. Si autem prætermittit correctionem de ueniali propter humanum respectum, non peccat mortaliter, nisi illud esset periculosum ualde ad mortale. Item quando timore retrahitur a correctione de mortali, non tamen est tantus timor, quod si omnino crederet peccatorem a peccato retrahere, quod propter talem timorem cessaret a correctione, tunc tantum uenialiter peccat. Intellige etiam prædicta quando occurrunt nobis corrigendi. Non enim debemus quærere corrigendos, ex S. Tho. in. iiii. sen. supra, & secunda secundæ. q. xxxiii. ar. ij. & ex Ric. & Pet. de pal. in. iiii. Et hoc præceptum etiam extenditur ad inferiores respectu superiorum, quos tenentur corrigere cum reuerentia tamen, & humilitate, secundum Tho. ibi, & semper intellige teneri, quando speratur correctio, alias non. Et omnes ad hanc tenentur, quia unicuique Deus mandauit de proximo suo.

- 4 Tenentur etiam seruare ordinem datum a Christo Matth. xviii. secundum Thom. secunda secundæ, supra, ar. vii. Dicit enim Christus, (si peccauerit) scilicet de præterito. Igitur de peccato futuro non debet fieri secreta monitio, sed statim potest denuntiari, ut impediatur, quando aliter non potest obuiari. (In te), idest contra te, & te solo sciente. Alias quando est publicum, potest denuntiari, quia non solum lesit conscientiam tuam, sed etiam aliorum. Et hoc etiam si speraretur emendatio delinquentis, quia oportet satisfacere scandalo. Si tamen æque, & bene posset satisfieri non denuntiando, non esset denuntiandus. Item quando peccatum uergit in malum corporis, uel animæ aliorum, non requiritur secreta monitio, quia non tantum est in te, sed in alios, ut esset crimen hæresis, &c. alias, secreta monitio debet præcedere denuntiationem publicam.
- 5 Secundo, quando secreta monitio non prodest, & speratur correctio, dicatur prælato ut singulari personæ, secundum Arch. floren. & secundum Augu. in regula, quod si hoc non prodest, inducantur testes, si speratur correctio. Quarto, si non audit eos, dicatur ecclesiæ, accusetur prælato, si sunt testes. Et semper seruanda est hæc regula, quod quando potes

p

CORRECTIO.

seruare conscientiam, & famam proximi, teneris, si non utrunque, relicta fama serua conscientiam: ex Thom. supra, & q. de ueri.

- 6 Faciens contra prædictum ordinem, ut denuntiando prælato ante correctionem fraternam, ut frater confundatur, uel malitiose, ut deprimatur, & c. mortaliter peccat, quia contra charitatem, & præceptum. Secus quando hoc ex simplicitate faceret, credens melius sic posse corrigi, similiter si ex in cautela dicat, dummodo infamia non sequatur, ex S. Tho. supra, quæ summopere cauenda est, ne pro posse ledatur.
- 7 Si prælatus præcipiat aliquod huiusmodi sibi reuelandum, debet intelligi secundum ordinem fraternæ correctionis, contra quem si præcipiat, non est ei obediendum, secundum Tho. secunda secunda, supra: nisi præcesserit infamia, uel semiplena probatio, ut quia est unus testis, tunc tenetur quilibet subditus deponere quicquid scit, licet non præcesserit monitio, uel non possit probare, quia tunc uenit, non ut denuntiet, sed ut testificetur. Fecit. c. j. de testi. cog. cū ibi notatis.
- 8 Si factum sit publicum, & peccator occultus, ut quando homo mortuus reperitur, iubente prælato ante correctionem fraternalem reuelatione, non est ei obediendum, quia secundum Pet. de pal. in. iij. sen. dist. xix. q. iij. peccatum dicitur publicum, quando publicum est, quis illud commiserit, non autem si effectus sit publicus, sed bene prælatus potest percipere super ueritate dicenda, & ad inquisitionem procedere, saluo tamen semper dicto ordine, & in generali præcipere, supra, Accusatio. §. xxiiij.
- 9 Episcopo præcipiente reuelationem alicuius sub pœna excommunicationis, supra, Accusatio. §. xxix. an, & quomodo, sit ei obtemperandum quando probatio deficit.
- 10 Existens in peccato mortali, siue sit iudex ecclesiasticus, siue secularis, secundum quod determinat, S. Tho. secunda secunda. q. lx. a. iij. & Caie. ibi, secunda secunda, & Tab. uer. correctio. §. iij. utens officio suo in his, quæ non sunt ordinis, sed iurisdictionis, quamuis sit in mortali etiam publico, non peccat mortaliter per se loquendo, dum punit, & corrigit delinquentem, sed per accidens ratione scandali, potest peccare mortaliter, ideo cum humilitate potest arguere, corrigere, & punire: nec sequendus est, S. Thom. in. iij. sen. sed in secunda

CORPORA SANCT. CORPORALIA. 114

secundæ, supra. Qui uero est in mortali, prius deberet se corrigere, & inde alios, & dum sistit in mortali, debet corrigere potius rogando, quàm increpando, & maxime quando peccatum suum est publicum. Sic enim non nascitur scandalum. Nihil ergo facit in hac materia peccatum mortale, sed scandalum, quod semper quantum possibile est debet uitari, ne ob malum exemplum, alij infirmi in præcepta trahantur.

- 11 Multi sunt casus in quibus correctio potest dissimulari, & etiam punizio, ut quando mali, a bonis non possunt discerni, quando propter talem punitionem timeretur scisma, uel scandalum, quando speratur emendatio sine alia correctione, & breuiter quando esset aliquis bonus respectus, ex quo maius bonum probabiliter speretur, tunc cessatio a correctione non esset contra charitatem, & consequenter non esset mortalis. Facit. c. commensationes, distin. xxiii. & c. ipsa pietas, xxiii. q. iiii. c. cum quis, ibi. Et quando mali profunt ecclesiæ bonos excitando, & correctio non speratur, dimitti potest.

CORPORA SANCTORVM.

Corpora sanctorum non possunt transferri de loco ad locum postquam tradita sunt sepulturæ perpetuæ, sine licentia episcopi, in. c. corpora, de consecr. distin. j. uide infra, Reliquiæ. §. tertio.

CORPORALIA.

- 1 Corporalia debent esse de puro panno lineo albo, & benedicto ab eo, qui potest benedicere, non de panno tincto, uel serico, c. in consulto, de consecr. dist. j. quæ non debent tangi, neque abluui per foeminas. c. sacratas. xxii. dist. & c. nemo, de consecr. dist. j. el. ij.
- 2 Diaconi debent corporalia lauare, pro quibus debent peluim nouam habere, & primam lotionem in sacratio proicere: in d. c. nemo, post primam abluitionem possunt lauari per moniales, & repetiari, secundum Pet. de pal. qui excusat moniales in hoc, quod tamen uerum puto ubi est consuetudo, quæ opinionem sequitur. Caie. in uer. mulier, in summa.
- 3 Corporalia possunt consecrari per abbatem supra Abbas. §. viij. & generalem, ac prouincialem mendicantium ex priuilegio: supra, consecratio. §. xij.
- 4 Corporalia post abluitionem non indigent re consecratione, licet amittus recesserit, neque si aliquo modo repeterentur, non

CORPORE VITIATVS.

enim perdunt formam, etiam quod alius amittit ponatur.

- 5 Corporalia debent teneri munda, ut præcipitur de cust. euca. c. relinqui, & c. statuimus, & negligentes in hoc puniri debent, & peccant mortaliter, quando ita relinquunt immunda, ut res rusticorum uideantur, ut etiam. d. Sil. in uer. Vasa. De purificatoris eadem uidetur ratio, quamuis subdiaconi ea tangant, & abluant, in ipsis enim aliquando imbibuntur stillæ sanguinis Christi.

CORPORE VITIATVS.

- 1 Corpore uitiatus, in ordine, ad ordines sacros respectu non testamenti secundum Asten. & canonistas, est mutilatus, idest qui caret membro, & habens membrum debile, ut oculum cæcum, uel manum aridam, uel aliud membrum inefficax, si eo careat, mutilatus dicitur.
- 2 Corpore uitiati supradicti, non sunt promouendi ad ordines sacros duplici ex causa, secundum Canones. Primo propter inhabilitatem ad officium exequendum. Secundo propter deformitatem ad scandalum tollendum, unde generaliter tenendum est, quod uitium corporis quomodocunque prouenerit, si reddit inhabilem ad frangendum, uel contrahendum hostiam, uel calicem, impedit promouendum, & promotum ministrare prohibet. Similiter omne uitium notabile in quocunque membro, scandalum generans, impedit, ut dicemus.
- 3 Item tene, quod uitiatus corpore ex sua culpa repellitur, non autem sine culpa, secundum Ray. nisi ex deformitate, scandalum, uel inhabilitas proueniant, & in dubio episcopus iudicabit, secundum Inno. in. c. j. de cor. uitia. cum archidiaconi consilio, ar. ibi. c. ij. iuncta glo. eo. in religiosis exemptis eorum prælatus ordinarius.
- 4 Quando tale uitium non reddit inhabilem, nec multum deformem, est tunc distinguendum, quia uel euenit sponte, & sine causa iusta, & tunc in quocunque membro fiat, repellitur, & promotus deiicitur: in c. poenitentes, dist. lv. Host. tamen dicit in apparatu, quod si tale membrum est occultum, episcopus potest dispensare, nisi in castrato, & cum religioso potest dispensari, ut pede ligneo celebret. Si uero uitium apparet, non nisi papa dispensat, quia uitiatus fuit in culpa. c. j. de corp. ui. Vel non euenit uitium sponte, sed casu, & non gene-

rat nimiam deformitatem, & tunc potest promoueri, ut in. c. præsbyterum, de cle. agro. Si tamen quando fuit uitiatus a casu, dabat operam rei illicitæ, sic non potest promoueri, secus si rei licite, & uitium est in membris minimis, siue occultis, tunc non repellitur: in. c. qui parte, dist. lv. non autem si in magnis, uel manifestis, ut in oculo, uel manu. c. si euangelica, dist. lv. Similiter si modicum tantum generat scandalum, ut in. d. c. præsbyterum. Si autem sponte, sed ex iusta causa, ut propter sanitatem sit priuatus aliquo membro, siue occulto, siue manifesto, si propter hoc redditur inhabilis, uel multum deformis repellitur, ut supra. Si uero, non sit propter hoc inhabilis, nec multum deformis, non repellitur, nec promotus reiicitur, nec est necesse, quod membrum abscisum secum portet, ut quidam absque ratione dicunt.

- 5 Amittens ungulam policis dando operam rei illicitæ, sine dispensatione celebrare non potest, quod trahitur per contrarium sensum, ex. c. si iuncta glo. de corp. ui.
- 6 Habens membra superflua, etiā si ea absiderit, non propterea repellitur, nisi ex hoc proueniret inhabilitas, uel nimia deformitas, ut supra, secundum glo. in. c. partem, dist. lv. & Host. quia talis non est propriæ mutilatus, uel colobon.
- 7 Claudū a natiuitate, uel sine culpa sua, qui ad altare sine baculo accedere potest, consuetudo non repellit saluis prædictis: ar. in. c. nullus, de conse. dist. j.
- 8 Cæcus a natiuitate, etiam uno tantum oculo, repellitur, secundum Arch. quod probat per. d. c. si euangelica, de habere maculam in oculis, & de gibbofo, leprofo, iudica secundum regulam generalem superius datam. Furiosus autem, lunaticus caducus, & dæmoniacus, non debet promoueri, etiam postquam fuerint liberati, secundum glo. in. c. communiter, dist. xxxij. & c. maritum. Promoti uero, si sunt omnino liberi, expectato tempore ad arbitrium boni uiri, poterunt exequi, si autem non sint omnino liberi, iudica secundum regulam superius datam, quæ ad quam plures casus ualet. Hermosofrida quomodocunque, non admittitur, & ordinatus repellitur, licet magis ad masculinum uergat, & characterem habeat, secundum Gul. Quomodo autem in his dispensatur supradictis casibus, infra, uer dispensatio. §. xxij. Vide etiam Tho. iij. sen. dist. ix. ar. iij. ql. iij. ad. iij. Tales promoti, a beneficio non re-

CREDERE. CRVDELI. CVRIOSITAS.

pelluntur, ne addatur afflictio afflicto. vij. q. j. c. percussio, sed dabitur adiutor si per se non potest. De eo qui nullo modo potest bibere uinum, dicitur quod ordinari nō debet, neque ordinatus celebrare, quia non posset perficere sacramentum sumēdo sanguinem. Neque fœmina promoueri potest, quia ordinis huius capax non est, secundum Gul.

C R E D E R E.

- 1 Credere in Deum ita est necessarium omnibus habentibus usum liberi arbitrij, quod qui non credit, est in mortali, quia sine fide est impossibile placere Deo. Hebre. vj.
- 2 Credere articulos fidei explicite, maxime illos, qui solemnizantur in ecclesia, omnes Christiani sub præcepto tenentur, ut misterium trinitatis, incarnationis, passionis, & huiusmodi, alia autem implicite, sed magis, & minus, secundum personarum qualitatem, secundū Tho. secunda secundæ. q. ij. ar. vij.
- 3 Quilibet habens officium docendi fidem, ut prælati, prophetae, sacerdotes, doctores, prædicatores, tenentur credere explicite totalem distinctionem articulorum, secundum substantiam, non autem alij, secundum Tho. ueri. q. xiiij. ar. xj. Nullus potest excusari si non credit, infra fides. §. ij. Credere autem est cum assensu cogitare, secundum quod a uoluntate determinatur ad unum, ex Tho. ubi supra.

Crapula, in uer. gula.

Christina, supra confirmatio.

C R V D E L I T A S.

Cruelitas qua quis modum puniendi excedit notabiliter, mortale peccatum est: quia contra bonum proximi, & contra ordinem iustitiæ, quæ modum in delictorum punitione statuit, & secundum Tho. secunda secundæ. q. clx. ar. j. opponitur directe uirtuti clementiæ.

C V R I O S I T A S.

- 1 CVriositas cum importet inordinatum appetitum cognoscendi, siue per intellectum, siue per sensum, peccatum est, quia plusquam ratio distet, appetitum protrahit. Non est autem peccatum mortale ex se, sed ex adiuncto, secundum Caie. ibi, & hoc multis modis. Primo si ordinetur ad finem qui sit mortale peccatum, ut qui uult scire quomodo fiant usurae paliate, ut eas faciat. Secundo, quando uult scire a quibus nō licet, ut a dæmonibus, a quibus prohibetur scire. xxvj. q. j. c.

illud. Tertio, quando uult scire quæ non licet, ut dicta in cōfessione, uel alia secreta, &c. & ea, quæ prohibentur adisci, & doceri, ut artes magicæ, & huiusmodi, quia eadem culpa est adiscere, quæ, & docere, in l. culpa. C. de male. & ma. nisi aliquis bonus finis excuset, ut ad impugnandum. Facit. c. nec mirum. xxvj. q. v. Quarto, uelle uidere ea, uel cognoscere, quorū cognitio, est alicui periculosa cadendi in mortale, ut uidere coeuntes bestias, uel homines, uel scire modos secretos agēdi turpia, uel huiusmodi, tunc curiositas in tali esset peccatū mortale, quia exponere se mortali probabiliter, est peccatum mortale, secus quando non esset tale periculum. Ideo quod uni potest esse mortale, alteri potest esse ueniale, uel nullū. Quinto, si propter curiositatem omittat ea, ad quæ tenetur sub præcepto, ut missam, confessionem, uel studere ea, quæ tenetur, &c. sicut multi clerici propter curiositates poetarum, &c. non uacant scripturis, & canonibus, quos tenentur scire. Facit ea. non ne, dist. xxxvij. Sexto, quando facit prohibita, uel patitur, ut experiatur aliquid sicut mulier ut experiatur delectationem cum uiro, uel ex curiositate facit incantationes, &c. Septimo, propter scandalum, ut quando quis uult scire quid dixit talis de eo, & est curiosus ualde in hoc, peccat, quia exponit se scandalo secuturo, quia dum sciet talem maledixisse de eo, mouebitur ad odium, uel persecutionem contra eum. Ex his regulis, poterit quis facile uidere, quādo est curiositas mortalis, uel uenialis.

- 2 Velle uidere aliquod, quod ex se mortale est, quando non placet sibi illud, nec est periculum probabile, quod quis ruat in peccatum propter hoc, nec, quod actus ille quantum ad deformitatem placeat sibi, sed ex nouitate rei cupit uidere, ut quando aliquis irruit super aliquem ut interficiat illum, talis curiositas non est mortalis, nisi quando esset prohibitum talia uidere, quia non uult hoc malum fieri ut uideat, sed dū fit uult quis uidere, tantum ex curiositate. Concor. Arch. flo. ij. parte. ti. iij. c. vij. §. xj. Secus quando ex tali inspectione, daretur animus malefactori, uel quasi approbaretur factum, uel graue malum imineret corporis, uel animæ. Et Tho. secunda secundæ. q. clxvij. ar. ij. ad. ij. consentit. Curiositas non uidetur addere peccato differentiam talem, quæ sit necessaria ad confitendum, sed sufficit peccatum mortale exprimere.

- 1 **C**ustos in triplici differentia inuenitur, quidam sine mercede, sed gratis custodit, quidam accipit mercedem, sed non specialiter pro custodia, quidam accipit mercedem specialiter pro custodia rei. Primus tenetur de dolo, & lata culpa tantū, quia gratia alterius custodit. Secundus, tenetur de dolo, lata culpa, & leui. Tertius, tenebitur etiam de leuissima, secundū glo. in l. qui mercedem. ff. loca. Aduerte quōd quando sumus in contractu, in quo quis tenetur solum de dolo, & lata culpa, ut in deposito, acceptio mercedis pro custodia, facit ut teneatur de leui, & sic intelligitur. c. bona fides, de depofi. Si uero sumus in contractu, in quo tenetur de leui culpa, sicut in locato, quando res non requirit diligentissimam curam, sic acceptio mercedis pro custodia facit ut teneatur pro leuissima, & sic intelligitur. d. l. qui mercedem, & tenetur etiam de culpa eorum, quorum opera utitur, si ipse diligentiam non adhibuit. l. si merces. ff. loca. §. qui columnam.
- 2 Qui locat operas suas in re, quæ curam diligentissimam requirit, ut in gemma pollienda, uel ueste preciosa incidenda, & huiusmodi, tenetur etiam de leuissima: in. d. §. qui columnam, alias de leui tantum, ut in dicta glo.
- 3 Custode negante, suo dolo, uel negligentia amisisse rem, in foro iudiciali, & contentioso, ipse custos probabit, secundū glo. in. d. l. qui mercedem, secus in conscientia. Idem dic de custode carceris, & in deposito. ff. de custo. & exhibē. re. l. ulti. In aliis autem casibus regulariter, qui dolum allegat, probare debet: in. l. quotiens. ff. de proba.
- 4 Si quis conducit equum, & patronus equi mittit famulum pro custodia illius, & constat hoc fecisse a principio, conductor non tenebitur pro custodia. Si autem locauit equum, & famulum, negligentia famuli non excusat dolum conductoris, antequam restituat equum famulo, secundum glo. §. si de me. l. si ut uero. ff. commo. Si autem post restitutionem equi famulo, equus pereat, non tenebitur conductor: in. l. Si mei causa. ff. commo. De hoc, infra locatio. §. xxij. Depositū, §. ij. Violentia per testes probari debet, secundum Pan. in. c. super eo, de his qui ui. me. res uero amissæ, & earum ualor iuramento.

DAMNVM. DEBITVM CONIVGALE. 117
D A M N V M.

1 **D**amnum est ex hoc, quod aliquis minus habet quam debeat habere, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxiij. ar. iiij. & dare damnum, uel occasionem damni, & periculi, est semper peccatum, uel mortale, uel ueniale, secundum uoluntatem dantis, uel quantitatem damni. Qui enim parum damnificat, uolens tamen damnificare multum si posset, mortaliter peccat: & qui multum damnificat mortaliter peccat, quia proximum multum offendit, quod est contra charitatem, & iustitiam, & tenetur ad restitutionem, ut infra. Restitutio. §. xxj.

2 Omnes qui sunt causa damni continentur in his uersibus. Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus, participas, mutus, non obstands, non manifestans: de quibus dicitur infra, quomodo tenentur restituere, in uer. Restitutio. §. iii. & ibi uide Caie. quomodo bene declarat. Damna refarciri debet. C. ad. l. Iuliam, de ui pub. l. si quis a se fundum, si tamen dolose, uel ex culpa sunt data.

DEBITVM CONIVGALE.

1 **D**ebitum coniugale. i. copulam inter coniuges, exactus reddere tenetur sub præcepto, secundum docto. & Tho. & Apostolum. i. cor. viij. nisi rationabilis causa excuset, de quibus causis loquitur Pe. de pa. iiij. sen. d. xxxij.

2 Prima causa excusans a redditione debiti est in potentia, siue per coitum præcedentem, siue per ieiunium moderatum, siue propter aliam causam licitam, quia impossibile nulla est obligatio. ff. de re. iul. l. possibile. Et secundum Ric. mortaliter peccat, qui modo indebito, reddit se impotentem ad hoc, & scienter, secundum etiam Ar. flo. quia facit contra iustitiam. Immo non est consulenda uxor talis poenitentia, per quam uiro reddatur deformior, aut præiudicet proli, secundum eundem Ar. flo.

3 Secunda causa est, quando reddenti periculum mortis, uel infirmitatis notabilis imminet. Redditio enim debiti intelligitur, non solum salua consistentia personæ, sed sanitatis, secundum Caie. in uer. matrimonium. Vnde quando iudicarent medici de infectionis periculo, siue in casu lepræ, siue in alio, non tenetur tunc debitum reddere. Et per hanc regulam, multos poteris soluere casus, ut in laboratibus mor-

DEBITVM CONIUGALE.

- bo gallico, uel alio, infra, matrimonium. §. lxxix.
- 4 Tertia causa est adulterium; quia adulterans perdit ius petendi debitum, & continens potest quo ad thorum adulterantem dimittere, de quo infra, uer. matrimonium. §. lxxix. & supra, Adulterium. §. iij. Et si accusata uxor pendeat lis de adulterio, secundum Ric. si notorium est, idest sibi notum illam esse adulteram, uir nec exigere, nec reddere debet, alioquin peccaret mortaliter, nisi forte abstinere ab adulterio uellet, & agere poenitentiam, quo casu potest eam sibi reconciliare, ut in. c. i. xxxij. q. i. Et si ecclesia præcipiat redditionem debiti, non tenetur, si infra, paucos dies potest probare: ar. c. solet, de sen. ex. in. vj. secus quando probare non potest. ar. xi. q. iij. c. i. infra, diuortium. §. vij.
- 5 Quarta causa est, quando alter coniugum nult religionem intrare, quia reddere non tenetur statim, sed debet statui tempus, infra quod ingrediatur. in. c. ex publico, de conuer. coniug. i. infra duos menses, & secundum Tho. ubi dicit Pa. post illud tempus iudicis arbitrio fore taxandum. Quod si non uult intrare religionem, habet debitum tempus ad parandas debitas solennitates. Vnde ante benedictionem non tenetur reddere.
- 6 Quinta causa est locus sacer, in quo non licet exigere, nec reddere debitum, etiam tempore obsidionis, quia locus publicus, & esset peccatum sacrilegij. Nec etiam in loco publico debet reddi, quia honestas humanæ societatis, hoc non permittit, quæ seruari debet.
- 7 Sexta causa est, quando modo indebito exigitur, ut uiro succubo, & uxore incuba, uel alio modo periculoso de non generando, aut inhonesto, aut indebito tempore, ut tempore menstruum, de quo dicunt quidam quod si menstrua sunt perpetua, non est peccatum reddere, nec exigere. s. mortale. Si uero sunt naturalia, tunc est mortale in exigente sciēter. nisi forte timeret labi in fornicationem, & propter hoc petendo non peccaret mortaliter, reddere tamen deliberate exigenti, tenetur, quamuis aliquando impotentiam simulare possit, dum non timetur maius malum: suam tamen immundiciam uiro non tenetur iudicare. Cai. tamē ubi supra, dicit quod tempore menstruum, neque reddendo, neque exigendo est mortale; quia nulli facit iniuriam, qui utitur

iure suo, cui consentit Pe. de pa. supra. Sil. tamen in uer. debitum. §.vj. contrarium concludit, dicens quod in muliere exigente tempore menstruorum naturalium, semper est mortale, quia illo tempore non ita imminet periculum corruptionis, sicut uiro. Opinio tamen Caie. magis uidetur rationabilis, infra matrimonium. §.lxviii.

- 8 De tactibus impudicis inter coniuges, multi multa dicunt, ex quibus, quæ mihi magis uera uidentur excerpti. Vel enim ordinantur huiusmodi tactus ad coitum, & sic non sunt mortales, sicut nec ipse coitus, uel non ordinantur, & tunc, uel fiunt tantum ex amore coniugali, ut oscula, amplexus, &c. & sic non sunt mortales, quia non libidinosi, uel fiunt ex libidine, & tunc aut non cogitant de coitu, & sunt in loco apto ut in lecto, & sic non est mortale, uel cogitant de non consummando coitum, uel non sunt in loco apto ad consummandum illum actum, sed solum propter ueneream delectationem hoc faciunt, & tunc est mortale, quia omnis actus ueneretis, qui non est coitus, uel ad illum ordinatus actus, uel habitu, inter coniuges est mortale. Caie. enim supra dicit quod tactus huiusmodi quando fiunt ratione usus matrimonij sunt liciti, quando uero in huiusmodi tactibus nil aliud intenditur nisi delectatio, & periculum de pollutione in altero coniugum non est; non sunt mortales, sed superflua delectatio, si uero cum periculo pollutionis in altero ipsorum fiant, dicendum est sicut de multum bibentibus uinum cum periculo ebrietatis, & peius hic. Ideo si persona est experta ex similibus tactibus se fuisse pollutionem sæpe passam, & aduertit periculum, & non obuiat, etiam si non sequatur pollutio, nescio eam à mortali excusare, & hæc uidetur bona resolutio, mihi que placet.
- 9 Qui incepit actum coitus, & sentit se corrumpi, si retrahit se à consummatione actus, etiam altero coniuge consentiente, peccat mortaliter, si ex hoc sequitur, uel sit periculum sequi pollutionem extra uas, quia est contra naturam: secus quando non esset tale periculum pollutionis, neque in uiro, neque in muliere, & in hoc sensu intelligo Pe. de pa. supra, dicentem, quod non est mortale se retrahere ante complementum actus ne seminet, propter proles multiplicationem.
- 10 Nullum tempus sacrum impedit debiti redditionem, secum

DEBITVM CONIVGALE.

- dum Pet. supra, uel petitionem de necessitate, licet sit bonum his diebus ab exactiōe abstinere, secundum Cai. supra, ut ad contemplationem sit maior aptitudo.
- 11** Quia debitum aliquando petitur uerbis expressis, aliquando interpretatiuis, aliquando nutibus, aliquando aliter, ideo quando alter coniugum aduertit socium petere aliquo istorum modorum, tenetur reddere.
- 12** Reddere debitum ante benedictionem non est mortale, nisi fiat in contemptum, uel ratione scandali, secundum Cai. supra, & S. Tho. in. iij. supra. Inno. & Ant. in. c. i. de spon. quia licet consuetudo habeat uim legis, non tamen semper lex obligat ad mortale, nisi sit præceptiua. in. c. generali, de elec. in. vj. licet aliqui teneant contrarium, ut Ar. flo. Gul. &c.
- 13** Habens uotum castitatis simplex, si contrahit, tenet matrimonium, tamen potest consummationem matrimonij, exactus expresse, uel interpretatiue, tenetur reddere, petere aliquo modo non potest sine mortali, quia quantum in se est, tenetur uiuere caste, & dispensatio in hoc ad papam spectat, quia est uotum continentiae, tamen quando adiri non posset, episcopus posset, ut Gul. dicit hæc, secundum Cai. supra, & ratio peccati in petendo est, quia uotum est de negativo, quod obligat ad semper.
- 14** Qui uouit religionem ingredi, & perseverare, si post ducat uxorem, & consumet, licet mortaliter peccauerit, tamen potest postmodum petere debitum sine mortali, quamuis habeat uotum simplex, quia uotum istius est affirmatiuum de religionis ingressu, & non de seruanda castitate, nisi cum fuerit religiosus, Cai. secunda secunda. q. lxxxviii. ar. iij. uotum autem illius est de non exercendo actu uenereo, secundum Cai. supra, licet hoc non placeat canonistis.
- 15** Affinitas superueniens contracto matrimonio impedit petitionem debiti in eo, ex cuius causa uenit, ut si titius cognoscat uxorem fratris sui, illa non poterit petere debitum, uel consanguineam uxoris suæ, & tunc ipse non poterit amplius debitum exigere, licet matrimonium non soluatur, episcopus tamen in hoc potest dispensare, secundum Pe. de pal. supra, licet Ar. flo. dubitet, intellige quando non adest possibilitas adeundi papam.
- 16** Reddere debitum, uel exigere, altero coniugum manente in

adulterio, est mortale, secundum Ric. etiam si sit occultum, secundum aliquos, dummodo sit notum sibi, quia est cōtra statutum ecclesiæ. c. si quis uxorem. xxxj. q. ij. tamen fallit hæc regula in multis casibus. Primo, secundum Tho. in. iiii. sen. supra, quando innocens exigit timore suæ incontinentiæ, non enim tenetur quis cum suo periculo socium corripere. Secundo, ut dicit Hug. quādo ex hoc in peius proficeret, uel nihil, uel si andala sulcitarentur, quia ordinatio ecclesiæ non est facta propter malum, sed propter bonum. Tertio, secundum Pe. de pal. supra, quando adulterium est occultum, & continentia non proficit ad correctionem, quæ fuit causa huius constitutionis. Quarto, quando est spes de correctione statim fienda. Quinto, quando uir potest incorrigibile uxorem includere ne quis intret ad eam, secundum Pe. de pal. Sexto, quando propter hoc, uir timeret ne uxor se prostitueret. Prius tamen negotium exponi deberet his, qui sciunt hanc esse fornicariam, ne ex hoc scandalizarentur. De muliere autem terga uirum non sic est dicendum, secundum Pe. de pal. quia illa non facto, sed uerbo, tenetur uirum corrigere, & uerisimile est, quod quanto magis ad illam accedit, tanto minus ad meretricem uadit, ideo non tenetur uirum dimittere, nisi quando uellet eam modo non naturali cognoscere, aut quando ex cohabitatione, eius peruersio timeretur, quo casu debet, eum etiam quo ad domum deferere, ne peruersionis periculum interueniat.

- 17 Adulterans, licet exigere non debeat in foro animæ, nisi purgata sua culpa, secundum Rai. quia ius petendi debitum perdidit, exactus tamen reddere tenetur. Non enim eius culpa alteri præiudicium inferre debet. Multi tamen sunt casus, in quibus alter coniugum adulterantem non potest dimittere, neque negare debitum, de quibus infra. Diuortiu. §. iij.
- 18 Coniuges post redditionem debiti possunt sumere communionem, secundum Tho. iij. sen. d. xxxij. ar. i. ad. i. licet esset bonum differre usque ad diem alteram propter maiorem deuotionem, nisi propter necessitatem, uel scandalum.
- 19 Vxor post uotum simplex mariti, non tenetur ei reddere debitum, licet non possit alteri nubere, secundum Th. iij. sen. d. xxvij. neque alter coniugum potest uouere de non reddendo debitum sine consensu alterius, quia esset contra præ-

DECIMAE.

ceptum Dei, & iustitiam, neque de non petendo, quia fieret onerosus alteri, si semper alter petere deberet, secundum Tho. iij. sen. d. xxxii. q. iiii. & alter coniugum non consentiens uoto alterius de continentia, non peccat, ne praedudicet sibi. Tho. ibi, ad. ii. Immo uota coniugum occulta de castitate seruanda, non sunt approbata, quia periculosa, quod in iudicio ecclesiae non possunt probari. Tho. supra.

¶ Si quis accipit bertam clandestine, & secundam in facie ecclesiae, reddet debitum non secundae, etiam si excommunicetur, quia non est eius uxor, sed prima, si sine scandalo potest. Si autem scandalum imminet, non reddet, neque primae, neque secundae, licet possit cogi per ecclesiam ad cohabitandum cum secunda, non tamen ad reddendum debitum, sed potius debet excommunicationem sustinere, Vide infra, matrimonium, aliqua.

DECIMAE.

¶ Decimae solui debent ubi consuetum est, aliter peccatum mortale sacrilegij incurritur, ex suo genere, ex imperfectione actus in re minima, est ueniale. Vbi autem non est consuetum, secus est, salua tamen cura sui pastoris, si aliunde non habet unde uiuat, quia tunc subditi tenentur, quilibet pro rata sua providere ut habeat, unde honeste, secundum sui status decentiam possit uiuere, etiam nulla consuetudine ibi existente, secundum Caie. ibi.

¶ Quo tempore debeant solui decimae standum est consuetudini, & etiam in quo loco, secundum quod est approbata, & praescripta, & hoc communiter tenetur, & securius. Et si pereunt, pereunt illi, qui est in mora, & si non appareat de consuetudine ubi soluantur, debent portari ad domum recipientis, quia secundum Tho. secunda secunda. q. xxx. iii. a. ij. ad. iiii. debitor adueniente termino, debet quærere creditorem, alias esset in mora, cum terminus ipse interpellat. Nec debent deduci expensae, etiam factae in colligendis fructibus. in. c. cum homines, de deci. & c. tua, neque seuen deducendum est, secundum Host. De personalibus, quae insurgunt ex rebus iam deci matris deducuntur expensae, aliter non. in. c. pastoralis, eo. ti.

¶ Sacerdoti etiam diuiti, ubi est consuetudo, debent solui decimae, secundum Tho. quol. vj. q. v. ar. iiii. Vbi autem non est

consuetudo, & ecclesia petit, debent solui, quia talis obligatio non potest quacunque consuetudine præscribi, ut si petuntur, non soluantur, quia de iure diuino est, ut ministris ecclesiæ provideatur: & in hoc conuenit Tho. quol. vj. supra, secunda secundæ. q. lxxxvij. Host. in. c. a nobis, eo. ti. Inn. notat unum dictum Gul. dicentis, quod ecclesiæ acceperunt semel totam decimam, cum receperunt possessiones sufficientes ad earum necessitates, & sic posset dici, quod continue recipiunt decimas. i. redditus ratione decimæ, quod si est uerum, tota quæstio est soluta, quia non amplius possunt petere, & credo sic esse, cum uideamus omnes ecclesias, episcopos, & prælatos diuites de possessionibus.

- 4 Omnes tenentur ad decimas nisi sint exempti, etiam clerici de propriis prædiis, secundum Tho. secunda secundæ. quæ. lxxxvij. ar. iiii. & c. a nobis, de deci. Et quando res non decimata uenditur, tam a uenditore, quam ab emptore potest exig. ar. in. c. moneinus. xii. q. ii. & Tho. secunda secundæ, supra, etiam de furatis per negligentiam possessoris, decimæ solui debent, secundum Tho. supra. Quod si sacerdos sit diues, & non indigeat decimis, non tamen uidetur quod possit relaxare decimas homini diuiti, ubi tenetur soluere, sed debet recipere pro pauperum sustentatione, aliter est infidelis dispensator relaxando diuiti, quod tenetur dare pauper infra, Restitutio, uide aliquid. Sed quia in solutione decimarum attenditur consuetudo, ideo satis dictum sit relictis aliis iuribus, ad quæ te remitto, si plura scire uolueris. Quomodo retrahentes a solutione decimarum excommunicantur, infra, Excommunicatio. 50. De rebus male acquisitis quam obnoxia sunt restitutioni non debetur decima, secus de agro, ex usura empto.

D E F E N S I O .

- 1 Defensio mannalis dupliciter est illicita. Primo, si fiat ex intentione, & animo lædendi offensorem, quia fieri debet ut defendat, & si aliter non potest fieri defensio nisi lædatur inuasor, debet illum lædere, ita quod læsio sequatur ex necessaria defensione, & peccant mortaliter, qui non curant seruare illæsos inuasores, cum possunt aliter defensionē exercere. Secundo, cum uim ui repellunt, sed non cum moderamine inculpatæ tutelæ ex proposito, quia si quis putat

DEFENSIO.

se defendere cum moderamine, & non aduertendo, aliqua-
liter excedit, aut non peccat, aut leuiter, quia actio exterior
accensa non omnimode subiacer mensuræ, hæc Cai. ibi.

- 2 Quomodo autem fiat, uel quàm sit hæc moderatio, uide gl.
in. l. si ex plagis. ff. ad. l. aquilam. Primo oportet quod agres-
sus sine armis, sed cum pugno, uel paruo baculo, non resi-
stat armis. Secundo, quod hoc fiat incontinenti, & non ex
interuallo. Tertio, ut fiat causa defensionis, & non uindi-
ctæ. Sed quo ad primum, non potest dari certa regula, quia
aliquando plus potest aggressor pugno, quàm aggressus ense.
Quo ad secundum distingue, quia si uis infertur personæ,
potest quis incontinenti percutere ante quàm percutiatur,
ad euadendum percussione, uel iniuriam, quia hoc est in-
iuriam repellere, plus quam inferre, quod tamen Bar. l. imi-
tat, si uerisimilia præcedunt inditia, & actus manifesti, quod
ille uolebat percutere, uel offendere, & iste alter alio modo
non poterat se defendere. Facta autem iniuria personæ, nõ
est licitum percutere etiam incontinenti, quia non esset de-
fensio, sed uindicta, nisi secundum Inno. geminata percus-
sio timeretur. Et si percussus, percussorem iam nolentẽ per-
cutere insequitur, & uulnerat, non punitur ut dolosus, sed
ut culpabilis, ut in. l. i. ff. ad turpi. Si autem uis infertur rebus,
secundum lac. de are. uel res uia iudicii recuperari possunt, &
tunc non licet percutere, etiam si res aliter salua esse nõ pos-
set. Si autem uia iudicii reparari non possunt, dicit secundũ
aliquos quod licet, & hoc uerum puto. s. quod etiam liceat
pro defensione occidere in continenti. ff. ad. l. cor. de sic. l. fu-
rem, quia non est uindicta, sed defensio. Hoc etiã tenet Sil.
Excommunicatio. vi. §. iiii. casu. ix. Idem tenet Inno. in. cap.
olim de re. spo. tam pro propriis rebus, quam alienis, quan-
do iniuriõse rapiuntur. quia secundum eum licitum est pro-
pter hoc mouere bellum. Intellige tamen incontinenti an-
tequam ad alia diuertat, & iam exportauerit.
- 3 Percutere etiam licet inuasõ, quando fuga esset sibi iniurio-
sa defendendo, & non tenetur fugere, secundum Pa. in. d. c.
olim, secus quando non esset iniuriosa notabiliter, secundũ
eundem, sed Barto. indistincte tenet, quod non tenetur fuge-
re, in. l. item apud labionem. ff. de iniur. & consequenter po-
test percutere repellendo. Et hoc omnibus est licitum, tam
laycis,

laycis, quam clericis, quia de iure naturali est, secundum Ioā. de lig. & in omni loco est licita etiam in ecclesia, quæ nō pol- lueretur forte, q̃a effusio sanguinis non esset iniuriosa, quod requiritur ad pollutionem. c. uno, de conse. eccl. in. vj. supra, consecratio. §. v. Licita est etiam omni occupato in quocūque officio etiam celebranti. vij. q. j. c. illud, excepto officio bapti- zandi quando dimittendo pro defensione certum esset ip- sum baptizandum sine baptismo mori debere, quia bonum animæ præponitur bono corporis, & maxime si esset pro- prius sacerdos baptizans, secundum Io. de lig.

- 4 Talis defensio contra quemcunque inuadentem iniustæ, est licita, quia naturalis, siue fiat contra superiorem, siue iudicē limites legis excedentes. Secus quando, secundū legem agūt, quia tūc non licet eis resistere. c. qui resistit. ij. q. iij. Et non so- lum pro seipso talis defensio licet, sed etiam pro amicis, con- iunctis, & pro quolibet de populo, secundum Bar. in. l. ut uim, sed not. quo ad pœnam, secundum Io. de lig. quod occidens, uel mutilans defendendo se, uitat irregularitatem, non autē si alterum etiam patrem, & huiusmodi, ut not. gl. c. furiosus, de homi. cle. Et defendendo se, & patrem, & matrem, uxore, filium, uel filiam, uitat excommunicationem si clericum per- cutiat, secundum Inno. non autem defendendo extraneum. Sed hoc uidetur ualde durum, quod quis non peccādo mor- taliter nec dando operam rei illicitæ, incurrat excommunica- tionem, & quia dictum est esse licitum quemcunque defendere cum debito moderamine, ideo non uidetur incurrere excommunicationem etiam percutiendo clericum hoc mo- do, quia non fit diabolo suadēte. xxvij. q. iij. c. Si quis. Potest enim is sibi facere conscientiam mortaliter non peccasse, er- go nec excommunicationem incurrisse.
- 5 Ex his inferri potest, quod si quis aufert ui, & incontinenti rem ablatam sibi a clerico, non incidit in canonem, quia nō facit suadente diabolo, sed secundum ius naturale: nisi res es- set uolentis rapere, & non tenentis, & nolentis restituere, se- cundum Io. de lig. qui allegat Inno. in. c. ij. de rest. spo. & non solum licet percutere, sed etiam occidere cum moderamine tamen si insurgat contra defensorem raptor. Arch. in. c. si per- fodiens, de homi. uer. defenderit.
- 6 Quid si clericus rapuit equū meum, & fugit cum illo, & ali-

Q

DEGRADATIO. DELECTA. MOROSA.

ter non possum habere nisi illum sagitta, uel aliquo alio instrumento occidam, dicunt quidam quod licet occidere, etiā sine excommunicatione, sicut uidemus pro tēporalibus quoti die bella moueri, quod fieri non posset in conscientia, si esset contra legem Dei, & Sil. in uer. Excommunicatio. vj. casu. iij. §. ix. Inno. etiam extendit hoc ad expulsionem de domo, de qua clericus nolens recedere potest percuti, &c.

- 7 An pro defensione rerum suarum liceat alium interficere, uide Caie. secunda secundæ. q. lxxij. ar. vij. quia concludit licere, quia quis plus curam habere rerum suarum quæ sunt adminicula, uitæ propriæ, uirtutis, & fœlicitatis, quàm uitæ alienæ tenetur, & ibi soluit rationem in oppositum.

DEGRADATIO.

- 1 Degradatio actualis potest fieri sine numero episcoporum, secundum Ge. in. c. degradatio, de pœ. lib. vj. non autē uerbalis, quæ oportet fieri a primo episcopo, cum debito numero episcoporum, ut in tex. & glo. d. c. degradatio. De forma, & modo degradandi, uide in. d. c. degradatio. & in pastoralis, & de numero episcoporum, quæ ad confessorem parum pertinent.

- 2 Per actualem degradationem clericus incontinēti perdit priuilegium clericale, & efficitur de foro seculari, secundum Pa. in. c. nouimus. de uerb. sign. & qui eum uerberat, non fit excommunicatus, secundum glo. in. d. c. degradatio. Secus de degradato tantum uerbaliter fiat, uide Pan. in. c. ad abolendam, de hære.

- 3 Degradatus si uult potest consecrare corpus Christi, quia nō amisit caracterem sacerdotij, secundum Thom. iij. parte. q. lxxxij. ar. viij. peccaret tamen si hoc faceret, & tenetur dicere officium si erat in sacris. c. dolentes, de cele. mis. & similiter si non erat in sacris, & retinet beneficium, secundum Gul. sine tamen dominus uobiscum, uel alia solennitate. Et solus papa tales restituit, infra dispensatio. §. xxij. Degradatus traditur brachio seculari pro tribus peccatis, quæ ponit Tab. ibi. §. ij.

DELECTATIO MOROSA.

- 1 Delectatio morosa, hoc est uoluntaria, quando scilicet homo delectatur de actu malo cogitato, sine uoluntate tamen perficiendi talem actum malum, potest considerari ex parte actus, de quo est delectatio, cuius est etiam obiectum,

& ex parte consensus. Ex parte actus, si sit mortalis, & delectatio morosa de eo, erit mortalis, ut de furto, adulterio, & huiusmodi. Si erit uenialis, similiter & delectatio uenialis. Ex parte autem cogitantis iuxta ueritatem deliberati consensus iudicanda est. Nam si cogitando de actu quantumcunque malo, persona delectetur non aduertendo ad id, de quo delectatur, quod si aduerteret, non approbaret, etiam si per unum diem sic cogitando delectaretur, non est peccatum mortale, quia rationalis consensus ibi non est. Si uero plenae aduertens consentit in illam, ut supra declaratum est in uer. cogitatio. §. iij. mortaliter peccat. Vide ibi quid est plenae aduertere, ex Caie. ibi. Multi enim aduertunt, sed non plenae.

2. Discutere etiam oportet causam quare talis cogitatio delectabilis continuatur, quia si ex complacentia illius delectationis prouenit, quod negligit expellere illam continuationem, delectatio fit uoluntaria, & morosa. Si autem non ex complacentia, sed ex negligentia non extimatae cogitationis, uel delectationis, propter quam non timet ruere, confidens in constante uoluntate sua, tunc peccat, sed uenialiter, negligens extirpare bella, & pericula, non tamen mortaliter, quia in ueritate non consentit, nec putat se illam delectationem continuare, sed magis pati. Ex parte autem rei, de qua est delectatio sciendum est, quod delectatio potest esse, uel de opere cogitato, ut de homicidio, uulneribus, & huiusmodi, & hi sunt, qui ualde affecti sunt talibus facinoribus. Potest etiam esse de ipsa cogitatione, nam anima naturaliter delectatur in conferendo, & praecipue noua, & mira, dum occurrit aliquis nouus modus peccandi, & haec cogitatio tanquam mira, aut noua inharet animae, & parit delectationem, & hoc accidit praecipue curiosis, & affectis ad subtiles inuentiones. Potest esse etiam de utroque. Si primo modo delectetur iam est cogitatio morosa, & consequenter mortalis. Si secundo modo non, quia non est de opere malo. Hoc peccatum communiter non accidit in bene dispositis, sed tantum in male habitutis, qui si sine infamia, aut mundano respectu, possent peccare, iam parati essent. Nam opus malum eis placet, nec timor Dei castus tenet. Si autem quis de huiusmodi cogitat, ut studeat, componat, uel huiusmodi, non est cogitatio morosa, quia de malo actu non delectatur. ex Caie. ibi. conformiter di-

Q 2

D E L E G A R E.

- Etis, S. Tho. secūda secūda. q. lxxiiij. ar. viij. de uer. q. xv. a. viij.
- 3 Vidua, quæ delectatur de actibus præteritis coniugij, nō peccat mortaliter, secundum Caiet. ibi, & Ric. quia delectatur de operibus sibi licitis pro tunc. Si tamen ex hoc imineret periculum pollutionis, & aduerteret, peccaret mortaliter exponēdo se periculo. Si autem ex hoc insurgunt motus sensuales imaginando, pñtem uirum in tali actu turpi, & huiusmodi delectatur, tunc, secundum Sil. ibi §. iij. peccat, quia hoc non licet nisi in ordine ad consumādum actum matrimonij, Eodem modo dic de cogitatione tactuum, osculorum, & huiusmodi, quando hi sunt mortalia peccata.
 - 4 Quamuis quis licite cupiat delectari cum aliqua, cum hac cōditione si esset eius uxor, tamen delectatio uoluntaria, quam istæ in pñti accipit de tali operæ cogitato cum illa, est morosa, quia pñs delectatio non fertur cum conditione, sed de facto habetur sine conditione, unde religiosus, & si non peccet mortaliter concupiscendo delectari cum tali si esset eius uxor legitima, peccat tamen mortaliter uoluntariæ delectando de actu carnali cogitato, quia conditio excusat desideriu futuri, sed non pñtem delectationem, secundum Caiet. ibi. Non aut sic in uiro coniugato, uel uxore, delectatio talis est morosa etiam abñte altero coniuge, quia actus ille pro tunc est sibi licitus, secundum Caiet. supra. Secus quando ex hoc aduertenter pollutioni se exponeret.
 - 5 Delectatio de uisione mulieris, uel uiri pulchri quando talis uisio non est libidinosa, etiam consequenter non est mortalis, neque etiam ipsa delectatio, & sic hoc pro regula habeatur, quod si opus cogitatum non est mortale, neque & cogitatio formaliter loquendo, hoc dico, quia aliunde peccatum oriri posset, uel ratione periculi, uel aliter, supra cogitatio, per totum. Caute tamen puellæ de huiusmodi morosis cogitationibus interrogandæ sunt.

D E L E G A R E.

- 1 **D**elegare est alteri uices suas committere, & delegatus, secundum Gos. est is, cui a papa, uel alio ordinario, seu principis delegato, causa dicenda, uel cognoscenda committitur. Vide Pa. in ru. eo. ti. Princeps quilibet delegare potest, nec in hoc dubitatur. Legatus de latere, est qui uniuersitatem causarum, & ordinariam iurisdictionem habet, de offi. le. lib. vj. c. ij.

& secundum Pa. in. c. Bertoldus, de re. iu. eius delegatus potest subdelegare, ad instar procōsulis, quia talis legatus participat de conditione principis. Ordinariæ tamen delegatus legatus non potest subdelegare, secundum Pa. in. d. c. Bertoldus.

- 2 Item omnis ordinarius potest delegare, & uicarius, episcopi generalis, habet ordinariam auctoritatem, glo. in. c. ij. de off. uic. lib. vj. quia facit unum tribunal cum episcopo. c. ij. de cō. sue. lib. vj. secus de uicario foraneo. Vide tamen Fell. in. c. super quæstionum, de offi. deleg. §. Si uero.
- 3 Delegatus non potest committere causam appellatione remota, uel summariæ: glo. in. de. sæpe, uer. mandamus.
- 4 Si causa pluribus est commissa, quilibet potest delegare. c. quamuis, de offi. deleg. nec tamen unus a pluribus delegatus ferret nisi unam sententiam.
- 5 Delegatus principis potest punire testem falsum deponentē, non autem delegatus inferiorum, nisi per illam falsitatem eius processus impediretur, secundum Feli. in. c. de causis, de offi. deleg. col. penul.
- 6 Quando papa delegat causam dicens præcipimus, uel mandamus per uos, &c. tunc non potest subdelegare. c. si pro debilitate. co. ti. Similiter quando aliquid magnum ministeriū committitur, in quo industria personæ eligitur, uel ut negotium personaliter exequatur, nisi de consensu partium. cap. quantum. §. is autem, de offi. deleg.
- 7 Delegatus exercet iurisdictionem etiam in quoscunque impediētes. c. j. de offi. deleg.
Quādo committitur aliquid alicui subdelegato, cum auctoritate subdelegandi, tunc potest subdelegare, alias non: Pa. in. d. c. Bertoldus.
- 8 Nullus potest esse delegatus papæ in foro ecclesiastico, nisi sit in dignitate constitutus, uel habens personatum, uel canonicus cathedralis ecclesiæ. c. statutum, de rescrip. lib. vj. & sit saltem. xx. annorum, nisi ex certa scientia papa causam committeret. c. cum uigelimus, de offi. deleg. Cause spirituales, laicis delegari non possunt. c. decernimus, de iudi. Multa alia uide de offi. deleg. in iure.
- 9 Cum potestas delegata sit stricti iuris, secundum glo. in. c. solet, de sen. excō. ideo id solum potest delegatus, quod sibi est commissum, & sine quo causa expediri non potest: de offic.

DEMONIACVS. DENVNTIATIO.

deleg. c. j. non autem id propter quod, facilius potest expediri, nisi expresse committatur.

- 10 Delegatus potest inuocare brachium seculare, secundum Paul. de cast. in quodam consilio, & Arch. in. cap. administratores, xxij. q. v. nisi sit data forma in rescripto. Multa de hac materia, habentur in iure, sed quia non multum ad forum poenitentiale attinet iudicibus relinquuntur. Vide infra, legatus. Delegati in iudicio, reintegra per delegantis mortem expirat cum innotescit, de offi. deleg. c. gratum. Tab. ibi. §. vij.

D E M O N I A C V S.

Demoniacus, quomodo non potest promoueri ad ordines, supra, corpore uitiati. §. viij. quomodo potest depræhendi quod sit demoniacus: in. c. ij. vij. q. ij. in tex. & in glo. Si nullam senserit læsionem, constabit non est demoniacum.

D E N V N T I A T I O.

- 1 DENVNTIATIO ut est unus de tribus modis, quibus in criminibus proceditur, ut in. c. qualiter & quando, el. ij. de accu. debet fieri, Primo, tali ordine, ut si conueniens emendationi fratres, Secundo, non de necessitate sit per inscriptionem, sicut accusatio, quia denuntians non obligat se ad probandum supra, accusatio §. ij. & .ijj.
- 2 Si prælatus mandat sub poena excommunicationis denuntiationem alicuius peccati, non seruata forma euangelica, non est obediendum ei, nisi quando peccatum est publicum, quoniam periculum iminet sibi, uel proximo, quando non speratur emenda, quando peccatum est leue, non infamatorium, & hoc in publica denuntiatione. In secreta autem ultra hoc, secundum Ange. tenetur siue præcesserit monitio, siue non, siue secuta fuerit correctio, siue non, quia ualet ad præcauendum reciduum, & non est in præiudicium famæ, si talis est prælatus qualis esse debet, quia quilibet tenetur obedire suo prælato in pertinentibus ad officium eius, quæ non sunt contra Deum, secundum Tho. in quol. quod tamen fallit quando per signa ualde probabilia, & præsumptiones quasi uiolentas crederet, quod prælatus uellet ex hoc subditum infamare, sed hoc non. d. Tho. ita indistinctæ. Ideo nota quod si id quod denuntiatur ad præceptum prælati non possit denuntiari sine peccato, absque præcepto, cum præcepto non debet denuntiari, & hoc tene pro regula, quia prius obediendum est

Deo, quæ homini. Item si est correctus, & non est periculū de recidiuo, non debet denuntiari prælato, quia apud illum notaretur de peccati macula, quod est contra charitatē proximi infra, Inquisitio. §. viij. Excommunicatio. §. xxxj.

- 3 Qui iurauit denuntiare omne crimen quod scit de aliquo, debet intelligi eo modo, quo licet, ideo quādo denuntiatio est illicita, iuramentum non tenet. Facit. c. ex parte tua, de cle. non re. & si intendebat iurare, etiam in casu non licito, peccauit, infra, iuramentum. §. ix. sicut qui iurat facere aliquod peccatum. Et si iurauit non denuntiare, intelligitur in casu, in quo non tenetur sub præcepto supra, correctio. §. vij. Quicunque alterius crimen denuntiat non ex odio, sed zelo iustitiæ moueri debet aliter peccat.

DEPOSITVM.

- 1 Depositum dicitur quod alicui custodiendum traditur. l. j. in principio. ff. de po. quod quidem in rebus mobilibus locum habet, secundum glo. in. c. bona fides. eo. tit. nisi forte ubi a pluribus res, quæ est in controuersia pro sequestro deponitur. c. examinata, de iudi. nec in eo transfertur dominiū, ut in. l. licet. ff. de po.
- 2 Depositum amittens sine culpa, non tenetur restituere, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxij. ar. vi. tenetur tantum de dolo, & lata culpa, quæ est dolus præsumptus, si res depositata pereat, uel deterioretur, ut in. d. c. bona fides, ubi lata culpa pro latiori accipitur, quia communiter fit gratia deponentis. Commodatum. §. viij. Quando uero depositarius accipit mercedem, tenetur de leui culpa, & quando fit pactum, quia pacto modificatur contractus, nisi sit contra naturam contractus. Quando depositarius exponit se, tenetur de leuissima, quia uidetur factum gratia depositarij. Si tamen exclusit diligentiam. De casu fortuito non tenetur, nisi quando fuit in mora restituēdi, uel in culpa, uel ex pacto sic conuenerāt, secundum Pa. in. d. c. bona fides.
- 3 Depositarius non debet esse minus diligens in deposito, quā in re propria, & si sit negligens in re sua, in deposito tamen debet esse diligens, aliter est in culpa.
- 4 Depositum reuocari potest ad placitum deponentis, in. d. c. bona fides, nec ecclesia tenetur de deposito facto apud prælatum, uel alium officialem, nisi fiat per capitulum cum so-

DEPOSITVM.

- lennitate. c. j. de depo. nisi sit uersum in utilitatem ecclesiæ, ut ibi uide Sil. §. ij. ibi.
- 5 Si depositum deterioretur ex culpa depositarij, iuxta ea quæ dicta sunt, tenebitur pro damno extimato depositarius, & si totum perijt totum reddet, in. d. l. i. §. si res deposita.
 - 6 Si depositarius non ualens res suas, & alienas seruare simul, saluat suas tatum, in conscientia non tenetur iuxta dicta supra, commodatū. §. xi. Si uero tenebatur æquæ seruare utraq, & saluis suis uilioribus preciosiores alterius perire permisit, ad iudiciū boni uiri tenebitur. Pan. in. d. c. bona fides.
 - 7 Si mortuo depositario hæres distrahat depositū mortui dolosæ, tenebitur, si autem bona fide ignorans rem esse depositatam, nō tenebitur, nisi de eo quod ad eum peruenit, & eodem modo in commodato. l. j. §. ulti. ff. depo. sed si uendidit ex ignorantia, & precium non accepit dabit actionem exigēdi deponenti tantum. l. ij. ff. eo. ti.
 - 8 Qui rebus suis maiorem est curam quā communis usus hominum requirit adhibuit, deposito uero non tātam, sed q̄tū naturæ usus requirit, secundum Bart. in. l. quod nerua. ff. depo. tenebitur, si tenebatur deposito tantam diligentiam exhibere sicut suis, præsumitur enim dolus, & non bona fides. idē tenet glo. ibi.
 - 9 Si quid deponatur in taberna, uel naui, & perdatur, pro eo non tenebitur tabernarius, uel nauta, nisi res fuerit ei consignata, per not. a Car. post Spec. in cle. ne in agro, de statu monacho. & si consignetur in burfa, uel taliter, quod non uideatur, non creditur deponenti aliqua periisse nisi probet, secundum Matthæ. in eadem Cle. §. sane, nec stabitur eius iuramento: de iur. iur. c. fi. quia iuramentum non datur, nisi quando semiplena probatio præcedit, ut in. c. fi. quod me. ca. secus q̄n ad oculum rem ostendisset, ut pecuniam, & c. Idem dicas erga bidellum de libro relicto in scolis, & aliis.
 - 10 Depositarius re depositata utens sine licentia domini habitata, uel credita dari si petisset, furtum committit. l. qui furtum, ff. de condi fur. & consequenter peccatum mortale est ex genere suo. Fallit in his, quæ pondere, numero, & mēsurā depomuntur, nisi pecunia daretur in sacculo signata, uel deponēs diceret nolo hoc frumētum, uel huiusmodi distrahi. ff. depo. l. si sacculum, in hoc casu non debet distrahere.

- 11 Depositarius non tenetur reddere depositum petente deponente in quatuor casibus. Primo, quando deponens effectus furiosus gladium depositatum repetit, etiā si iurasset ad eius petitionem semper reddere. c. ne quis. xxij. q. ij. Secūdo, si post depositionem bona eius fuerunt publicata, quia publico deposito dandum est. l. bona fides. ff. de positi. Tertio, quando fur deposuit aliquid, & fur, & dominus rei simul concurrūt, & in repetitione præponitur dominus rei, in. d. l. bona fides. Quarto, quādo fur deponit apud dominum cui subripuit, uel apud proprietarium rei: in. d. l. bona fides.
- 12 Depositum, causa compensationis (de qua supra compensatio) retineri non potest, neque in totum, neque in partem ut in. d. c. bona fides, quamuis in alijs admittatur si debitum est liquidum, ut supra dictum est. Limita tamen de compensatione directa, quia in foro animæ compensatio indirecta in hominibus admittitur, secundum Pa. in. d. c. bona fides. Vide infra, furtum. §. v. quomodo fiat compensatio.
- 13 Deponens non potest furtiue rem depositam accipere, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxvi. ar. quinto, quia grauat depositarium ad restituendum, uel ad offendendum se immunem, ideo tenetur eum reuelare. Neque alius, qui rem suam habet apud depositarium depositatam, hoc potest facere eadem ratione, nisi quando depositarius sciuit rem depositatam iniuste possessam à deponente, uel quando uero Dominus cum usurpante simul repetente denegasset, tunc quia depositarius rem iniuste detinet, ab eo furtiue auferri potest, eo modo quo alia iniuste detenta. ar. in. l. ancillæ. C. de furtis. Cætera uide in uerbo commodatum. An existimatio in deposito aliquid operetur, uide supra, commodatū §. vi.

D E R I S I O .

Derisio qua aliquis alterius malum, uel defectum, in ludū, uel risum ponit, ut erubescat, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxv. ar. i. sine fiat uerbo, uel cachino, naso, uel facto, est peccatum mortale, secundum Tho. ibi. ar. ii. quando deridens omnino paruipendit aliquem, & ita uillem existimat ut de eius malo curandum non sit, sed sit pro ludo habendum. Et tanto grauius, quanto persona contra quam fit irrisio, est digna ab eo reuereri. Deridere autem de malo proximi, quod est leue, uel parum, & siue notabili uillificatione

DESPERATIO. DETRACTIO.

proximi, uel perturbatione, erit ueniale. Et hoc communiter est, quando fit derisio materialiter, non ut proximus erubescat, uel turbetur, sed ex ioco. Quando autem formaliter fit, mortale est ex genere suo, quæ irrisio si in Deum fiat, non tantum irrisio, sed & blasphemia dicitur. Deinde irrisio sanctorum, de hinc parentum, post prælatorum, ultimo iustorum. Propter hanc enim multi à bono retrahuntur opere.

DESPERATIO.

Desperatio, qua homo non sperat consequi beatitudinem ex gratia Dei, & suis operibus, peccatum mortale est, quia est omisio actus necessarij ad salutem æternam. Cum ergo quis existimat se damnatum, uel quod Deus non parcat sibi, uel existimat se non posse conuerti, etiam cum auxilio diuino, & huiusmodi, peccat mortaliter, & hoc peccatum communiter ex accidia prouenit, ex S. Tho. secunda secundæ. q. xx. ar. i. ii. iii. iiii. & est grauissimum peccatum & periculosius quia spe relicta homo in uitia facile prolabitur, & à bono opere retrahitur.

DETRACTIO.

Detractio, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxiiij. ar. i. & alios Theologos, est denigratio famæ alterius per occulta uerba, in eius absentia, & eo ignorante, & differt a contumelia, quia contumeliosus per manifesta uerba nititur remouere honorem, detractor autem per uerba occulta remouet famam, & hoc multipliciter, uel quia detrahens falsum alicui imponit, uel auget peccatum, uel reuelat occultum, uerbis, uel signis, aut cantilenis, uel scriptis, uel asserit bona, sed mala intentione, uel negat bonum alterius, uerbis, uel malitiose tacet, uel diminutiuè fatetur. Ex S. Tho. supra.

Detractio formaliter sumpta, hoc est ex intentione lædendi famam, notabiliter, est peccatum mortale, & maius quam furtum, cum fama diuitiis sit preciosior, siue fiat dicendo uerum, seu falsum, seu asserendo, seu referendo, seu addendo, uel minuendo, uel interpretando, uel tacendo, & quouis alio modo fiat, quia est contra charitatem proximi. Si autem non ex intentione mala, sed ex loquacitate, uel alio respectu quis detrahat, non est mortale peccatum, sed uel nullum, uel ueniale, nisi adeo notabiliter proximi fama læderetur, quod actus rediret in naturam suæ formæ, dum non curauit a tan

ta proximi læsione, quod tamen debuerat facere. Similiter est ueniale, quando intendit lædere famam proximi detrahendo, sed in modico, quia minimum pro nullo accipitur, secundum Caie. ibi, detractio.

- 2 Confessor igitur habet aduertere, Primo, ad intentionem detrahentis, quia si intendebat multum diffamare, etiam quod dixerit quid minimum, mortaliter peccauit. Secundo, ad id quod dicitur, an ex natura sua sit infamatorium. Tertio, ad personam de qua dicitur, quia dicere malum de persona malæ famæ, ut meretricis, non est diffamare, quod tamen uirum probum diffamaret. Quarto, ad detrahentem, an sit persona magni, uel minimi crediti. Quinto, an dixerit recitando audita, quia talia dicta ex auditu dicendo audiui sic, &c. secundum Sco. non sunt sufficientia ad infamandum, nisi adiungatur aliquid aliud, uel modus ad faciendum ut talia credantur. Facile enim sic poterit iudicare, quando detractio materialiter sumpta sit mortalis, uel uenialis, & quando teneatur ad restitutionem famæ, quæ si uere ablata est formaliter, uel materialiter restitui debet.

Audiens alterius detractioem ex complacentia infamæ mortaliter peccat. Secundo, etiam quod non malo animo audiat, tamen non corrigit detrahentem, neque obuiat detractioem cum possit, & ex officio suo debeat. Tertio, quando potest, & tenetur obuiare, tamen non obuiat detrahenti, ex timore humano, uel uerecundia. Debemus enim famam proximi seruire in quantum possumus. Quarto, si aduertit ex tali detractioem, malum magnum uenturum, & non obuiat arguendo, uel non præbendo aures, uel modo alio cum possit. In aliis autem casibus communiter audire detractioem est ueniale. Ex S. Tho. ubi supra. Quarto. in sententia, & Caie. ibi, supra. Vnde quandoque audientes detrahentibus plus delinquant.

- 4 Detrahere sibi ipsi. i. seipsum infamare, ex genere suo peccatum mortale est, grauius quam detrahere proximo, quia seipsum quilibet magis tenetur diligere, quam proximum, nec excusatur quis a peccato mortali ob tormenta. Et si in iudicio hoc fiat, duplicatur iniquitas, quia non solum peccat infamando seipsum, sed etiam mentiundo in iudicio, quod est mendacium perniciosum, & mortale, secundum Caie. supra.

DIACONVS.

Alii autem uidetur dicere oppositum, quod quando infamat seipsum, ut fugiat cruciatus, non peccat mortaliter, quia non intendit seipsum infamare, sed cruciatus uitare, sicut qui occidit hominem inuasorem, ut se defendat, & hanc opinionem sequuntur Thab. & Sil. ibi. Sed opinio Caie. in summa uidetur rationabilior. Nam semper minus bona debemus exponere pro magis bonis, sicut bona temporalia pro uita corporali. Cum ergo fama melior sit uita, & sanitate corporalia, quia inter immortalia bona computatur, ideo præponenda est uitæ corporali. Nec est uerum, quod liceat se infamare, sicut inuasorem occidere, nec est simile. Nam ille qui inuasorem interfecit, proponit uitam propriam, uitæ proximi, quod est secundum ordinem charitatis. Qui autem infamat se, præponit uitam corporalem famæ, quod non est secundum ordinem charitatis, & propter hoc prima opinio mihi magis placet. Et quamuis sit licitum infamiam pati quando in aliorum detrimentum non redundat, non tamen licitum est infamare. Aliud enim est pati, aliud inferre. Si uero se infama uit mendaciter, tenetur retractare, quia sicut tenetur aliis quando commode potest ita, & sibi. Quomodo restituatur fama, infra, Restitutio. §. xli. Magnam cautellam confessores adhibere tenentur ut debito modo fama restituatur.

DIACONVS.

1. Diaconus non est minister alicuius sacramenti, sed aliquorum sacramentalium, sicut exorcismi, & expulsionis immundorum a diuinis. Tho. iiii. sen. dist. v. a. i. quol. ii. Ad ipsum pertinet euangelium prædicare, & legere in ecclesia. Th. iii. parte. q. lxvii. ar. i.
2. Ad diaconem non pertinet quasi ex officio proprio tradere sacramentum baptismi, sed incolatione huius, & aliorum, assistere, & ministrare maioribus. Tho. iii. parte. q. lxvii. art. i. & in. c. perlectis. §. ad diaconum. xxv. d.
3. Diaconus, & subdiaconus sunt ministri sacerdotis, sed ordinate unus sub alio, & subdiacono indicitur continentia, ex statuto Gregorij, sicut eis uti non liceat matrimonio antea contracto, sicut nec diaconibus, neque sacerdotibus ecclesiæ occidentalis: in. c. ante triennium. d. xxxi. Diaconus quoque græce, minister latine dicitur, quia sacerdotis minister immediatus est.

- 4 Ordo subdiaconatus est primus ex sacris, qui nuda manu potest tangere sacra uasa, secundum Pe. de pal. & nullus eo inferior.
- 5 Diaconus ministrat sacerdoti in sacramentis, prædicat. i. legit euangelium in ecclesia, declarare autem, & hortari ad sacerdotem pertinet, & non sine licentia episcopi potest prædicare: in.c. adijcimus.xvj.q.i.& est proprius dispensator sanguinis Christi in calice, secundum Ar.flo.& dicit S. Tho.iiii.sen.d.xiii.q.i.ar.ul.qi.ii. quod adhuc hodie in quibusdā ecclesijs, sanguis, per diaconum ministris altaris dispensatur, non autem corpus, quod etiam tangere ei non licet, quia non habet manus consecratas, nisi in necessitate, & de iussu episcopi, uel presbyteri. Immo in extrema necessitate, secundum Veruer. quando. f. presbyter est fessius, uel impotēs, potest populo dispensare. c. diaconi. xciii. d. & c. ita se. immo. S. Tho. uidetur uelle, quod hoc possit præsentē episcopo, uel presbytero, & iubente, etiam sine necessitate. Peccarent tamen iubendo sine necessitate.
- 6 Diaconus indutus uestibus sacris ad cantandum euangelium potest cantare in choro non obstante. c. in sancta romana xcii. d. quia ad hoc quod quis incidat in illam censuram, requiritur quod sit cardinalis. Secundo, quod sit in ecclesia romana, secundum glo. ibi. Tertio, quod ex iactantia, uel alijs inhonesta causa faciat, alias non est locus poenæ. Aliqui tamen dicunt quod intelligitur generaliter de quolibet diacono, per. d. c. in sancta romana, quia loquitur generaliter. & in omni ecclesia, sed ex tex. patet quod tantum intelligitur in Romana ecclesia incursum censuræ, in alijs autem consuetudini stare.

DIGNITAS.

- 1 Dignitas ecclesiastica dicit administrationem rerum ecclesiasticarum cum iurisdictione, etiam in modicis causis, secundum Pe. de ancha. in cle. si dignitatem, de præben. Intellige in foro contentioso. Vnde quilibet rector, seu prior ecclesiæ collegiatae, dicitur habere dignitatem, ut no. Pan. in cle. i. de elec. & Domini de Rota decisione. clxvj. & talis strictē, & proprie dicitur prælatus. c. cum ab ecclesiarum, de of. or. Et ad hoc quod aliqua sit dignitas, quæ includatur in cōstitutione. c. multa, de præben. requiritur, quod sit perpetua,

DILAPIDATOR.

uel possit esse perpetua, sicut prior in religione. *Tex. in. ca. j. de consue. li. vi.*

- 2 Quamuis uicarius episcopi non sit in dignitate, de qua intelligit. d. c. multa : tamen est in tali dignitate, ut possit esse conseruator, & delegatus papæ, supra conseruator. §. ij. sed quid de prioribus, qui secundum bullam Iulij. ij. non possunt durare nisi per biennium, nunquid possunt esse conseruatores, cum non possint esse perpetui ? Tab. dicit quod sic, de uicario episcopi, Gemi. in. c. nullus, de elec. in. vi. idem dicit.
- 3 An dignitates appetere, uel quærere liceat ? not. Omnes dignitates uidentur ad tria genera reduci. Nam cum omnis dignitas habeat annexum honorem, uel habet honorem præcise sine administratione, & iurisdictione, ut militia in sæculo, & stallus in clero, & hæc potest appeti sine peccato, si timorate, & propter aliquem bonum finem appetatur, secundum Th. secunda secundæ. q. cxxxj. Aut honorem habet & administrationem præcise, ut thesaurarius regis, & ecclesiæ syndicus, & hanc licet appetere ab eo, qui idoneus est ad talem dignitatem, & bono fine, ut ad sustentationem suam, uel aliorum utilitatem. Aut habet honorem, iurisdictionem, & administrationem, sicut rex, iudex, & prælatus, & si hæc sit secularis, licet appeti modo debito, ut propter utilitatem reipublice. si scit se habere hæc tria, uidelicet amorem reipublice, potentiam, & uirtutem, & iustitiam. Si uero sit ecclesiastica cum iurisdictione, & animarum cura, ad quam nullus est dignus, nisi ex Dei gratia, quam nullus scit se habere, non licet quærere, nec etiam appetere, etiam ad bonum finem, quia tamen aliqui tenent, quod non tantum licet appetere hoc, sed etiam procurare, uide supra ample, Beneficium. §. xxxvij. xxxviii. xxxix. Vbi citatur opinio Caie. Item supra, cathedra. §. i. & ij. An huiusmodi officia uendi possint, infra officium. §. i. Dominus. §. x. An liceat mutuare dominis pro huiusmodi officijs, Vide Th. ad duchissam barbantia. & Sil. ibi. §. vij.

DILAPIDATOR.

Dilapidator appellatur prælatus res ecclesiasticas alienans, & male expendens, qui dent deponi, ut in. c. apostolicas, xii. q. ii. Ideo dilapidatore inspecto, dari debet coadiutor, in c. uenerabili, de of. del. Hi grauiter peccant, pauperum bona infideliter tractantes.

1 Discordia quæ importat uoluntatum segregationem, & charitati contrariatur, ex suo genere peccatum mortale est, secundum Tho. secunda secunda. q. xxxvi. quando scien- ter ex intentione quis à bono diuino, uel proximali, in quo consentire tenetur, discentit. In re autem modica, uel quan- do unus existimat hoc esse bonum, & aliud contrarium cre- dit, non est mortale, nisi procedat ex ignorantia eorum quæ quis scire tenetur, uel adiungatur pertinacia, quæ sit morta- lis, secundum Caie. ibi.

2 Discordare in his, quæ sunt de consilio, ad quæ quis non te- netur sub præcepto, non est mortale, quia non excludit cha- ritatem. Est etiam quandoque mortale peccatum, quando ex discordia infertur notabile damnum proximo in bonis cor- poralibus, uel spiritualibus, quia hoc est contra proximi di- lectionem. Vnde sæpe consiliarij mali, ex superbia, uel malo animo mortaliter peccant, nolentes concordari cum alijs in bono reipu. uel potius quærentes bonum proprium, quam commune. Constat hoc esse maximum peccatum cum talium oblationem ecclesia repellat. xc. d. c. oblationes.

DISPUTATIO.

1 Disputare de fide dubitando, mortale peccatum est, quia dubius in fide, infidelis est, secundum Tho. secunda secun- da. q. x. ar. vij. si autem fiat disputatio ad confutandos erro- res, uel ad exercitium, sine tamen periculo audientium, ut quando fit inter doctos, est laudabilis. Si autem immineat periculum, ut quando fit inter simplices, non est laudabilis, sed peccatum, & tanto maius, quanto periculum grauius. Et propterea prohibitum est cuiunque laico disputare de fide, & contrariis debet excommunicari. in. c. quicunque, de he- re. §. inhibemas, li. vi. & eadem ratione prohibetur seculari prædicare. c. sicut in uno corpore, de here. & c. de sum. tri. & si. catho. l. nemo, prohibetur necdū laicis, sed & clericis, turbis coadunatis publice disputare de fide. Ideo laicus sciēs sub ta- li pœna hoc sibi prohibitū si disputat mortaliter agit Ca. ibi.

2 Sustinentes opiniones philosophorum, ut Auerrois de uni- tate intellectus, & de infinitate temporis, mortaliter peccant, quia sunt directe contra fidem, & est prohibitum in octaua sessione Concilij Lateranensis.

DISPENSATIO.

3 Episcopi, & inquisitores potentes obuiare huiusmodi enervationibus fidei, & non facientes mortaliter peccant, cum te neantur, & tamen quandoque contenti de sola reuerentia, hæc negligunt, secundum Sil. uer. disputatio, in. fi. quia ista est notabilis, & pernitiosa negligentia.

DISPENSATIO.

- 1 Dispensatio secundum Canonistas est iuris relaxatio, & dicitur uulnus, quia ius commune uulneratur. c. ipsa pietas. xxij. quæst. iij.
- 2 Dispensare potest papa in omnibus, inquantum dispensatio declarationem dicit, quando oritur dubium aliquod circa articulos fidei, sacramenta, ius naturale, & diuinum, secundum Tho. prima secundæ. q. c. a. viii. ad. iij. & Ar. flo. ii. par. ti. xi. c. xxi. & hoc modo sumitur large dispensatio, sed proprie dispensare, est facere, quod oppositum legis bene possit fieri. Commutatio uerbo est, quando unum pro alio fit, ut elemosina pro ieiunio, uel huiusmodi.
- 3 Præcepta decalogi sunt omnino indispensabilia, quia continent intentionem legislatoris. Nam præcepta primæ tabulæ ordinant ad ipsum Deum, secundæ uero tabulæ, continent ordinem iustitiæ inter homines seruandæ, secundum Tho. supra, & i. sen. d. xlvii. ar. ul. ut unicuique suum reddatur, alterum iniuste non lædamus.
- 4 Papa non potest dispensare in præceptis primæ, uel secundæ tabulæ, quia non est institutor diuinæ legis sicut Deus, neque potest dispensare quo ad articulos fidei, uel sacramenta gratiæ, uel præcepta moralia, quæ sunt de lege naturæ, secundum Tho. quol. iij. ar. xij. quia hoc non esset posse pro ueritate, sed contra ueritatem, & Pa. in. c. ex publico, de cōuer. coniu. in gl. fi. circa fi.
- 5 Papa, & si non possit noua sacramenta instituere, uel instituta remouere, potest tamen circa illa, aliquam legem facere, ut patet in matrimonio circa personas contrahentes. Capreolus. iiii. sen. d. vij. q. i. ad. vij.
- 6 Papa potest dispensare in omnibus, quæ sunt de iure diuino, præter quam in articulis fidei, sacramentis gratiæ, & præceptis iuris naturalis, ut supra dictum est, sicut dispensat cum bigamo, quod est contra præceptum apostoli. ti. i.
- 7 Papa potest dispensare in omnibus, quæ sunt iuris humani, uel

uel positiui, quia in his in ecclesie habet plenitudinem potestatis, secundum Tho. in. d. quol. & in. c. significasti, de elec. nisi in his quæ determinata sunt ad fidem pertinere, uel ex diuino iure deducta, ut dicit gl. in. c. sunt quidam. xxv. qu. i. quia hoc non est mere de iure positiuo.

- 8 Papa, secundum unam opinionem non potest dispensare in matrimonio, et non consumato, ut quis aliam accipiat, quia hoc est dispensare in iure diuino, in sacramentis, quod papa non potest ut dictum est supra, hanc uiam uidetur sequi. S. Tho. iii. sen. dist. xxxij. q. ij. ar. ij. quol. j. ad. ij. Pet. de palu. iii. sen. dist. xxvij. q. j. ar. ij. Pa. in. c. ex publico, de conuer. coniu. circa si. oppositum tenent Vincen. Host. & quædam glo. in. d. c. ex publico, quam sequuntur Ang. & Ros. Prima tamen opinio uidetur uerior, & conformior sacre scripturæ. Et si papa aliquando dispensauit, quod nescitur, dicendum est hoc fecisse uel ex speciali instinctu spiritus sancti, uel errasse ut homo. Caie. tamen in quol. Tomo. ij. q. xxv. oppositum tenet, dicens, papam ex causa rationabili posse dispensare in matrimonio non consumato, quia non significat matrimonium unionem Christi & ecclesie, nisi post consumationem, & tunc indissolubile remanet. Ante autem potest dissolui, quod probat ex dictis S. Tho. in. iii. sen. dist. xxvij. q. j. ar. ij. ql. ij. ubi in responsione ad primum dicit quod quia matrimonium contractum significat coniunctionem spiritualium Christi & anime, & hæc est solubilis, ideo religionis ingressus aufert sacramentum. In responsione ad tertium dicit, quod quia matrimonium contractum tantum, non est perfectum, ideo non habet omnimodam indiuisibilitatem. Ex quibus patet, quod authoritate papæ potest dissolui. Et hæc opinio subtilis est, & magis consonat rationi, quam & ego amplector: cum & ecclesia in hoc dispensauerit, ut patet de Martino. V. & Eugenio. III. quorum bullas se uidisse Arch. flo. attestatur.
- 9 Papa non potest dispensare in gradibus consanguinitatis, uel affinitatis diuina lege prohibitis, ut tenet glo. in. c. literas, de resti. spol. ubi postquam exposuit tex. non potest, nec consueuit, id est non uult, uel non expedit, in fine determinat, tenens quod non potest, & quod tex. ibi stat propriæ, quam sequitur Pa. ibi Et ratio est, quia quasi omnes tales casus sunt naturaliter etiam lege prohibiti, quia ad omnes illas personas co-

R

DISPENSATIO.

habitanter est naturalis amicitia, sine alio foedere. Et particulariter non potest dispensare in primo gradu ascendentium, & descendendum, secundum Tho. iij. sen. dist. xl. q. j. art. iij. & Arch. flo. iij. parte. ti. j. c. de affi. quia est contra ius diuinum, & naturale, cum uxoribus parentum exhibeamus reuerentiam, sicut & parentibus nostris, uel contra ius diuinum fundatum in iure naturali, & sacramento gratiae, quaedam naque personae prohibentur, secundum Tho. supra, iure diuino, naturali, & humano, ut pater, & mater, quaedam iure diuino fundatum in iure naturali secundario, & humano, quae sunt. xij. personae, uidelicet mater, nouerca, soror, neptis, idest filia fratris, amita. i. soror patris, matertera. i. soror matris, uxor patris. i. fratris patris, uxor fratris, filia priuigni, uel priuignae, soror uxoris, nurus, idest uxor filij, priuigna, idest uxor patris, haec personae numerantur in. d. glo. d. c. literas, haec etiam, secundum Pet. de pal. in. iij. Clarius.

Hi sunt casus diuino iure prohibiti, & inter has personas matrimonium esse prohibetur. Primo, inter filium, & matrem. Secundo, inter filiam, & patrem. Tertio, inter fratrem, & sororem, siue sunt legitimi, siue non. Quarto, inter auum, & neptem. Quinto, inter fratrem, & sororem ex parte patris, & non matris, sed filiae nouercae. Sexto, inter filium, & sororem patris. idest amitam. Septimo, inter filium, & sororem matris. i. materteram. Octauo, inter filium, & uxorem fratris patris. i. compatruam. Nono, inter patrem, & nurum, idest uxorem filij. Decimo, inter Socratem, & uxorem fratris eius regulariter. Undecimo, inter uirum, & filiam alicuius ab eo cognitae siue affectu maritali, siue fornicariae. Duodecimo, inter priuignum, & nouercam. Vltimo, uir cum duabus sororibus uiuentibus contrahere prohibetur: ex Caie. super Leui. c. xviij. Opinio autem Caie. in secunda secundae. q. cliiii. ar. ix. est, quod papa dispensare potest cum omnibus personis coniunctis, nisi cum matre, & patre, ut matrimonium contrahant, quia illa praecipua diuina de inhabilitatione tot personarum, sunt iudicialia, & non moralia simpliciter, sed secundum quid. Ideo hodie non ligant, nisi quatenus ab ecclesia sunt assumpta. Unde per papam dispensabilia: & huic opinioni suffragatur. Augu. de ci. Dei. lib. xv. ubi dicit. Commixtio sororum, & fratrum, non natura, sed religione prohibente facta est damnabilis.

Ita etiam dicit super Matth. 9. & Leui. xviii. & ideo nō audeo dicere papam non posse hoc facere, quia rationes Caiet. quas in secunda secundæ. q. ut supra, facit, sunt fortes, & auctoritas papæ, & ecclesiæ magna est.

10 Papa dispensare non potest in linea transuersali in primo gradu consanguinitatis, & affinitatis, ut quis cum germana contrahat, uel cum uxore germani, secundum communem opinionem, quia diuino iure prohibetur, & aliquo modo contra ius naturæ, nec in lege mosaica permittebatur, nisi causa suscitandæ proles, neque potest dispensare in secundo gradu transuersali superioris, ut cum amita, & matertera, eadem ratione, secundum Pet. de pal. & Io. an. in. ca. per uenerabilem, qui fil. sint leg. & Pa. ibi, ubi etiam dicit quod inspiciendus est tex. scripturæ sacræ, post factum tamen dicit Arch. flo. Martinum. V. dispensasse cum quodam, qui cum sua germana contraxerat, & consumauerat, habito tamen prius peritorum cō filio, propter scandala, & alia mala uitanda. Consulendū est igitur omnibus ante factum licentiam non esset petendam, cum sit dubium ipsum posse. Caiet. tamen secunda secundæ, q. cliiii. ar. ix. dicit papam in omnibus gradibus consanguinitatis, & affinitatis, nisi cum patre, & filia, & matre, & filio, ut in superiori. §. diximus, posse dispensare, & hoc uerius uidetur. Et quando facit, credendum est talem dispensationem esse ualidam. Pur Deus ipse nouit.

11 Papa non potest dispensare, ut quis duas uxores habeat, & minus, quod una habeat duos uiros, quod est contra ius diuinum fundatum in naturali. De hoc est tex. in. c. gaudemus, de diuor. & ibi Pa. & Th. iiii. sen. dist. xxxiii. q. i. Neque potest dispensare, quod quis contrahat ad tempus, quia perpetuitas est de essentia matrimonii, ut est sacramentum fidei, & gratiæ, secundum Pa. qui mouet hanc. q. in. c. ex publico, de conuer. coniug. tenendo partem negatiuam.

12 Non potest papa, secundum unam opinionem, quam credo ueram, dispensare in uoto solenni castitatis, quia continētia est essentialiter annexa statui religionis, & sicut calix consecratus ipso manente, non potest fieri quin sit consecratus, licet possit prohiberi ne in eo consecretur, sic in homine per uotum solenne religionis approbatæ, fit quædam actualis consecratio, & benedictio totius corporis sui, quæ insepara-

DISPENSATIO.

bilis est ipso uiuente. Vnde non potest per quemcunque dispensari, secundum Thom. secunda secunda. q. lxxxviii. ar. xi. Et hoc etiam probat. c. cum ad monasterium, de statu mon. dicens castitatem annexam esse regulæ monachali. Non est autem simile de uoto annexo sacro ordini ex statuto ecclesiæ: in. c. unico, de uoto, lib. vi. Cum. S. Thom. uenit Abb. Alij autem, ut Pa. in. d. c. cum ad monasterium, Pet. de pal. iiii. sen. dist. xxxviii. q. iiii. concl. xi. Ric. ibi, & alij. Cai. quoque secunda secunda. q. lxxxviii. supra, tenet cum canonistis dicens, quod papa potest separare statum monachalem ab hoc homine, faciendo de monacho non monachum. Allegat Cœlestinum. l. i. l. qui dispensauit in hoc.

13 Dispensare in lege, uel uoto, uel similibus sine rationabili causa, peccatum est, quia actus humanus est non consonans rationi, secundum Cai. ibi, & tales prælati sic dispensantes sunt dissipatores, & quando impetratur dispensatio ex falsa causa, uel tacita ueritate, dispensatio nulla est. c. ii. de si. præsb. in vi. & in re notabili est peccatum mortale, secundum Cai. ibi, ut si absque rationabili causa, quis dispensetur, ut habeat plura beneficia, ex quo creditur, quod animæ priuabuntur debita cura, uel quod ex hoc quis excessiuos habeat redditus, & alij esuriant, & huiusmodi. Peccant enim mortaliter tales dispensantes, nec qui dispensatur hoc modo sine rationabili causa, etiam quod papa dicat motu proprio, & certa scientia, & de plenitudine potestatis, &c. quo ad Deum est tutus in conscientia, quia papa non habet potestatem in destructionem, sed in ædificationem ecclesiæ. Idem dic de dispensatione iuramenti, & aliorum, quæ sunt de iure diuino, secundum Caieta.

14 Causæ dispensandi iustæ sunt hæc, uidelicet tempus. c. tempus. i. q. vii. Secunda, utilitas. xxii. q. iiii. c. ipsa pietas. Tertia, qualitas personæ, meriti, & scientiæ. c. tali. i. q. vii. Quarta, necessitas, in. d. c. tali. Quinta, pietas. Sexta, rei euentus. Septima, scandalum multitudinis, dist. 50. c. ut constitueretur. Et quia casus sunt uarij ideo non potest dari generalis regula, sed arbitrio boni uiri iudicantis an causa sit iusta, standum est. c. dño sancto, dist. 50. Et quando causa est iusta prælatus peccat non dispensando, ar. c. quanto. ii. q. v. nec requiritur quod princeps cognoscat causam, sed sufficit eius uoluntas, secundum

dum Pa.c. diuersis, de cle. coniu. in his scilicet, quæ sunt iuris positiui tantum, secundum Inno. in. d. c. cum ad monasteriū. Secus in inferiore, ut not. glo. in. §. nisi rigor. c. multorum. j. q. vij. In conscientia tamen quando adest causa, ille qui dispensatur erit tutus, licet dispensans sine cognitione causæ malefaciat, & debeat puniri, quia contra legem egit. Facit glo. c. ij. de scisma.

- 15 Dispensare, & interpretari potest quilibet in legibus, casu subito occurrente necessitatis, maxime cum ad superiorem recursus non possit haberi: in. c. Si ergo. j. q. j. quia in obseruatione legis, uel præcepti legislatoris intentio maxime obseruanda est, alias autem ad prælatos pertinet.
- 16 Solus papa dispensat uotum terræ sanctę. c. magno, de uoto, ex consuetudine autem uotum. S. Iacobi, ad limina Apostolorum. Pa. not. in. c. ex multa, de uo. quod legatus non potest dispensare in uoto ultramarino. Item not. quod quando uotum, siue ultramarinum, siue. S. Iacobi, uel alterius peregrinationis factum est solum causa, deuotionis, & non in subsidium illius loci, ut quia uouit offerre, portare, uel aliquid facere, tunc episcopus potest dispensare, secundum glo. in. d. c. ex multa, quamuis communis consuetudo teneat contrariū.
- 17 In uoto simplici castitatis, & perpetuo, papa potest dispensare, secundum Pa. in. c. ueniens, qui cle. uel uo. ex magna tamē causa ita ut qui ea dispensatione utatur, peccatum euitet. Si autem uotum hoc fuit a principio meticulosum, licet metus non fuerit iustus, & iminet periculum fornicationis, putat Pa. ibi, quod potest episcopus dispensare, ex quo casus est cōcessus ab ecclesia, & non prohibetur episcopo dispensatio, extra uero hunc casum, quia casus talis est arduus, debet papæ referuari, ut in. cap. maiores, de bapti. in principio, secundum Pa. supra.
- 18 Episcopus potest dispensare in uoto temporali castitatis, ut per annum, uel huiusmodi, quia non est casus arduus, & in eo, qui uouit non contrahere, quia est minus quam uotum simplex castitatis, & de petendo debitum, quando non potest ratione uoti, uel affinitatis superuenientis. c. ij. de eo qui cogn. confan. Antonius de but. in. c. rursus, qui cle. uel uo. Et potest episcopus, uel episcopalem authoritatem habēs in omnibus aliis dispensare, secundū Tho. iij. sent. dist. xxxviii.

DISPENSATIO.

q. j. Nota quòd uota perpetua, quæ papæ referuatur, sunt uotum continentia, & religionis. Alia autem uota, non adiecto tempore, non sunt perpetua. Si autem adiungatur tempus, ut semper ieiunare in sabbato, & si sint perpetua, non tamen papæ referuantur.

- 19 Episcopus potest dispensare in gradibus prohibitis in matrimonio, quando impedimentum est occultum, & ad papam non potest haberi recursus, & separatio sine magno scádalo fieri non potest, ut sæpe euenit in mulieribus cognitis a consanguineis uiri, antequam matrimonium contrahatur, secundum Sil. uer. dispensatio. §. ix. & idem putat in eo, qui post uotum simplex matrimonium consumauit, quia non est uerisimile, quòd papa uelit animas in huiusmodi laqueis manere, cum nò possint Romā ire, uel mittere pro tali negotio.
- 21 Quando aliquis facit uotum determinatæ personæ, uel collegio, aut ecclesiæ tali, dare decem, uel facere calicem, uel huiusmodi, si tali personæ, uel ecclesiæ sit acquisitum ius, uel per instrumentum, uel testamentum, uel donationem, uel promissionem factam coram testibus, & ipse cui acquiritur ius scit, & acceptat, & habet actionem contra promittentem per uotum, uel aliter, non potest dispensari in hoc, nisi consentiente eo, cui ius est acquisitum, quia nemo potest alienum donare. Si tamen dispensans esset superior illi ecclesiæ, uel collegio, aut personæ, qui posset de eorum bonis disponere, & tollere uni dando alteri, posset dispensare, secundum Arch. flor. ij. parte, ti. xj. c. j. Pis. in uer. uotum. §. vj. Secus uero, si non est acquisitum ius modo prædicto, licet promissio sit facta, uel uotum ad specialem locum, uel personam, de re speciali.
- 22 Casus. xlvij. in quibus solus papa est petendus, & aliis prohibitum est ne se intromittant. c. huic sedi, distin. xvij. uidelicet de quæstione fidei, de translatione episcopi, de depositione episcoporum, de acceptione renunciationis episcoporum, de exemptione episcoporum, de restitutione depositorum ab ordine, de interpretatione priuilegiarum suorum, de mutatione sedis episcopalis, de constitutione sedis episcopalis de nouo, de submissione unius episcopatus alteri, de commutatione uotorum Ierusalem, S. Iacobi, & c. uoti continentia, ut supra, quòd quis ueniat contra iuramentum licitum, de dispensatione irregularitatum multarum, de bigamia, de cle-

rico non ordinato ministrante, de clerico uiciato tali uitio, quòd impediatur ordinis executionem, de homicidio, uel mutilatione membri, de excommunicato maiori recipiente ordines, de excommunicato suspensò, &c. ministrante in ordine sacro, de illegitimè natis, quo ad susceptionem ordinum, &c. de pluritate beneficiorum cum cura, de etate episcopi, de etate ordinandorum, de celebratione concilij generalis, de priuatione personæ ecclesiasticæ, de excommunicato a se nominatum, & a suo legato, de causis appellatione remota, de eo quem papa ordinauit in subdiaconum, de usu palij semper, & ubique, de dispensatione cum eo, qui non est in sacris, de confirmatione electi Imperatoris, de absolutione sententiarum, quas sibi reseruat, de pronuntiatione electionis nundum factæ, de canonizatione sanctorum, de facere ualere, quòd non est, de abstractione monaci de monasterio, de eius sententia, quæ facit ius, eadem die ordinat quo consecrat, de dispensatione in gradibus prohibitis, de ablatiõe legis, quo ad utrūque forum, de concessione indulgentiarū plenariarū, de legitimatione quarumque personarum, quo ad spiritualia ubique, de solutione obligationis, qua homo homini tenetur, solus papa de nullo crimine potest accusari, nisi de hæresi. solus potest committere simplici sacerdoti, ut confirmet, cōferat ordines minores, consecret ecclesias, & uirgines, de dispensatione contra concilium generale. Hos casus uide diffusi in Tab. dispensatio. §. xiiij. cum suis iuribus allegatis, quæ breuitatis gratia prætermissi. Vide aliquid infra, papa, quasi per totum.

- 23 Episcopus ab omni peccato potest absolvere, secundum Pa. in. c. Deus qui, de pœ. & re. & Arch. flo. iij. parte. ti. xvij. cap. iij. Et etiam ab omni excommunicatione iuris, quæ non reseruat papæ expresse. c. nuper, de sen. excom.
- 24 Potest etiam episcopus dispensare in omnibus his criminibus infrascriptis, uidelicet, in clerico uenatore, uel ludente ad alias, uel ebrioso, uel faciente strepitum in sinodo, in adulterio, furto, sacrilegio, periurio, fraude cum dolo, in cæstu, uitio sodomitico, quæ uocantur peccata grauiora, & grauiora, maxime ultima. c. clerici, de exces. præla. & similia maiora adulterio. Fornicatio etiam simplex ubi admonitus nolet se corrigere, & talia, quando sunt notoria, impediunt promo-

R 4

DIVINATIO. DIVORTIVM.

uendum, & promotum deiciunt: secus quando sunt occulta. In his potest episcopus dispensare, nisi expresse a iure prohibeatur. de pœ. dist. vj. c. i. in fin. Et hæc opinio est communior, quomodo autem possit dispensare contra canonicum, uide Pan. in. c. at si clerici. §. de adulteriis, de iudic. Alia uero enormia, de quibus supra, papæ reseruantur.

25 Episcopus etiam potest dispensare in gradibus prohibitis in matrimonio, ut supra dictum est. §. xix. & hoc rationabiliter ut supra. Dispensat etiam in proprio statuto, nisi iurasset seruare, secundum Ioan. an. Quomodo autem dispensat in matrimonio, uide infra, Impedimentum. §. lv. & supra. §. xvij. xvij. xix.

26 In quibus parochiani, & fratres mendicantes possint absolueri, uide supra, uer. absolutio. §. xxiii. xxv. xxvi. & de casibus reseruat. episcopo, supra, casus. §. v. usque ad. xi. Princeps sciens impedimentum alicuius, & eum ad aliquod officium assumens, eo ipso dispensare intelligitur. Panor. in. c. in cunctis, de elect.

DIVINATIO.

Diuinitas prout importat futurorum, uel præteriorum, uel præsentium cognitionem, est mortalis ex suo genere, pro quanto dæmonis auxilio inititur, tacite, uel expresse, quod conuinci potest, quando quis ad hoc inititur aliqua re, uel uerbo, quasi habentibus uirtutem ad talem effectum, ad quem constat. nec naturalem, nec diuinam habere uirtutem, ratione autem actus imperfecti erit ueniale, ut quando non est inuocatio dæmonis tacita, nec expressa, uel si est, nescit, nec credit, neque dubitat faciens, quod si crederet nõ faceret. Tunc enim est quædam uanitas, ut qui in libro fortunæ, uel rota Pithagore, uolunt scire aliqua, uel in apertione librorum, & huiusmodi. Idem iudica de fortibus, secundum Caieta. ibi, infra superstitio. §. iii. Sors. §. ii. incantatio, per totum.

DIVORTIVM.

Diuortium est legitima uiri ab uxore, uel econtra separatio. Et dicitur legitima, ut non fiat sine lege, uel ratione, aliter non debet fieri, quia quos Deus coniunxit, homo non separat. xxxi. q. i. c. si qua. §. obijcitur, & fit aliquando in totum, secundum Rai. ita ut uterque coniugum possit contrahere,

sicut in maleficiatis, aliquando uero alter tantum, ut in frigidis, interdum dirimitur in parte, quantum ad mutuam seruitutem debiti coniugalis, & cohabitationis, ita tamen quod eorum neuter contrahere possit, ut quando separantur propter adulterium, uel causa religionis post copulam carnalē. In his, uir & uxor ad paria iudicantur, quia sicut licet uiro uxorem dimittere, ita & e contra. c. si quis uxorem. xxxii. q. j.

- 2 Matrimonium firmatum per uerba de præsenti, ante carnalem copulam soluitur, uel morte naturali, uel ciuili. i. professione tacita, uel expressa religionis approbatæ, ita quod remanens in seculo libere potest contrahere, nisi aliunde impediatur, ut ex uoto. Si autem sit consummatum, non potest ullo modo solui, ut in. c. gaudeamus, de diuor. nisi esset inter infideles, ut dicemus infra: matrimonium. §. xxxviij. uide c. ex publico, de conuersio. coniu. quia neque etiam auctoritate papæ potest solui. Sed Caie. Matthæi. v. & xix. exponens illud, Quod deus coniunxit, &c. & quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, &c. dicit hæc uerba. Intellego ex hac domini nostri Iesu Christi lege, licitum esse Christiano dimittere uxorem ob fornicationē carnalem ipsius uxoris, & aliam uxore posse ducere, salua semper ecclesiæ diffinitione, quæ hactenus non apparet, nā decretales pontificiæ de hac materia, non sunt diffinitive fidei, sed iudiciales facti, in quibus iudicijs matrimonialibus, errasse romanos pōtiffices profitentur, ut. c. quanto, de diuor. & c. licet, de spons. duo: non tamen ex hoc intelligas eodē modo, uxorem uirum posse dimittere, quia nec etiam in ueteri lege, uxor uirum poterat repudiare, sicut uir uxorem. Adiungitque quod diuus Ambrosius. i. Cor. vij. dicit hoc. Tamen ibi Caie. dicit quod non audet se opponere contra torrentem tot doctorum, & iudiciorum ecclesiæ. Oppositū autem tenet S. Tho. i. Cor. vij. exponens illud uxorem à uiro non discedere, quam si discesserit manere innuptam, & uir uxorem non dimittat, &c. dicit. Si uxor discesserit. f. propter causam fornicationis, præcipio inquam manere innuptā, uiuente marito, quia si soluitur matrimonium quo ad thorum, non tamen quo ad uinculum, & similiter uir uxorem non dimittat, nisi ob causam fornicationis. Similis forma in uiro, & in muliere seruatur. Ideo supplendum est, quod

DIVORTIVM.

de uxore præmissis. s. quod si dimiserit non ducat aliam. Ad dictum Ambro. quod allegat Caie. dicit Magister sen. quod a falsarijs fuit appositum. ideo nullo modo tenendum, licet ergo opinio Caie. sit subtilis, & uideatur quadrare literæ, tamen debet exponi non de totali dimissione, sed quo ad thorum, ut infra, matrimonium. §. lxxij. supra, Adulterium. §. iii. Eodem modo uidetur Theophylactus exponere, & .xxxii. q. vii. per totum.

- 3 Ex quatuor causis potest matrimonium firmatum, & consummatum dirimi, quo ad conuersationem conjugalem. Primo, propter adulterium. xxiii. q. i. c. dixit dominus. Secundo, propter periculum, dum alter alterum ad peccatum mortale trahere nititur, secundum Inno. in. c. maritus, de adul. Intellige quando aliter compesci non potest. Tertio, propter heresim, ut infra. §. viij. Quarto, propter religionis ingressum, uel uotum: quia ambo de comuni consensu possunt uouere. c. carissimus, de conuer. coniug. Quod autem ob periculum animæ liceat consortem thori relinquere, probat Pe. de palu. in. iiii. sen. d. xxxix. quia si corporis periculum imminet, non tenetur cohabitare cum coniuge, a fortiori propter periculum animæ, ideo falsa est glos. de diuor. c. ij. dicens uxorem non esse dimittendam, si uitæ uiri fuerit insidiata.
- 4 Casus sunt vii. secundum Tho. i. Cor. vij. in quibus ob causam fornicationis uxorem uir non potest dimittere, uide infra, Matrimonium. §. lxxiii. latius.
- 5 Si alter coniugum ingreditur religionem, alter remanens in seculo, tenetur expectare professionem, quia ante non soluitur uinculum, in. c. uirum, de conuer. coniug. intellige de religione approbata, quia si fieret mantellatus, non solueretur matrimonium, secundum Pa. in. c. ex parte, el. ii. de conuer. coniug. Professionis autem tempus non potest breuiari, secundum Tho. iiii. sen. d. xxvii. q. i. ar. iii. q. iii. Expectabit ergo per annum.
- 6 Si sponsus sponsam ante duos menses cognoscat carnaliter & uiolenter absolute, & ipsa ingreditur religionem, & profiteatur soluitur matrimonium, quia non uidetur ad huc corpus suum illi communicasse, cum uiolenter fuerit cognita, secundum Pa. in. d. c. uerum, & Monal. Secus si non fuit

absolute uiolenta, uel post duos menses.

- 7 Quando adulterium ita est manifestum, quod iustificationi non est locus, potest innocens reo non cohabitare propria auctoritate. c. significasti, de diuor. & multo fortius negare debitum. Intellige quando moratur cum adultero uel adultera, non tenetur tunc cohabitare, secundum limitationem Inno. Si uero delictum non est notorium separatio fieri non potest quo ad cohabitationem, sine auctoritate, & iudicio ecclesie secundum Host. quod uerum est, secundum Ric. quando matrimonium est publicum in facie ecclesie, uel coram testibus. Si uero clandestinum est, potest propria auctoritate. Quo autem ad thorum, quando constat alteri coniugum de adulterio alterius, non tenetur reddere debitum propria auctoritate, supra, debitum coniugale. §. iij. Aliter auctoritate ecclesie fienda est separatio.
- 8 Propter spirituales fornicationem. i. heresim potest fieri separatio, secundum Pa. in. c. quæsiuit, de diuor. & si sit notoria, maritus potest intrare religionem inuita uxore, & e contra, secundum Pa. in. c. fi. de conuer. coniu. & hoc introductum est in fauorem fidei. Intellige quod potest intrare. s. ille, qui est innocens, nocens uero non, ante latam sententiam diuortij, neque post latam sententiam sine licentia innocentis, secundum ueriores opinionem. c. ex literis, de diuor. cum licentia uero potest, uel quando innocens intrauit, & est professus, uel quando mulier detruditur ad faciendum perpetuam penitentiam pro adulterio, &c. uide Pa. in. d. c. gaudemus, & in. d. c. fi. de conuer. coniu.
- 9 Si ille qui spiritualiter fornicatus est, uelit ad fidem redire, fiet recompensatio cum altero, qui corporaliter fornicatus est, secundum Pa. in. c. fi. de conuer. coniu. non autem quando nolit redire, sed contra eum procedetur, & ipse contra alterum non audietur, cum hæreticus accusare non possit coniugem de aliquo delicto. Facit. c. a nobis, de excep.
- 10 Alter coniugum uouens castitatem ante consumationem, tenetur ingredi religionem, uel reddere debitum, quod si reddit, prima uice mortaliter peccat, secundum Pet. de palu. potuit enim inuenire remedium. s. religionem intrando. Potest etiam post copulam uouere, sed non in præiudicium alterius, quia tenebitur reddere exactus, non autem petere, nisi

DIVORTIVM.

- si ex non petendo alteri fieret onerosus, tunc enim petendo non peccaret mortaliter, nisi de licentia alterius uouisset. Facit. c. quidam intrauit, de conuer. coniu. Si uero uir consentiat uxori, ut uoueat, nihilominus debitum petere poterit, secundum Pa. c. i. de conuer. coniu. non autem uouens, licet reidderet teneatur. Idem dic de uxore consentiente uiro.
- 11 In omni casu, quo post consummatum matrimonium licet religionem intrare, licet etiam ad ordines accedere, secundum Pe. de pal. si uero non licet religionem ingredi, multominus ordines recipere, quia talis ab ordinis executione esset suspensus. Si uero quis uult episcopari, oportet uxorem suam prius in religione esse professam, secundum Pa. c. i. de conuer. coniu. secus quando uult ad ordines promoueri, sufficit uxoris consensus cum promissione continentiae: ex. c. significauit, de conuer. coniu. nisi dans licentiam esset de incontinentia suspecta: in. c. cum sis, eo. ti. tunc. n. requiritur religionis ingressus.
 - 12 Ordinatus consentiente uxore fragili, & ad eam reuocatus, ipsa mortua tenetur clericaliter uiuere, uel si erat professus, ad monasterium reuerti, quia ex quo uxor consenserat, uere est religiosus. Facit. c. ex parte, de conuer. coniu.
 - 13 Ordinatus contradicente uxore, uel ignorante, potest reuocari. in. d. c. quidam, & tenetur reddere debitum, sed exigere non potest, nisi propter hoc onerosus fieret uxori, ut dictum est supra. Quando autem uxor sciuit, nec contradixit nec licentiam dedit sed dissimulauit, etiam idem dicas. per not. in c. consuluit, de conuer. coniu. Idem si iusto timore consentit, ut in. c. accedens, eo. ti. uel p. dolu cōsensit. c. ueniēs, eo. ti.
 - 14 De diuortio ex impedimento frigidity, & alijs, infra, matrimonium. §. xlvii. xlix. & c.
 - 15 Si in diuortio ecclesia fuit decepta per falsos testes, uel aliter, poterit uir uxorem reuocare, & econtra, non obstante ordine, uel professione alterius, secundum Rai. quando continentia eis non potest persuaderi, & tenebitur reddere debitum, non autem exigere, propter ordinem uel professionem.
 - 16 Si fiat diuortium, & uterque coniugum credens iuste factum diuortium ingrediatur religionem, & post amborum professionem reperiatur quod causa diuortij fuit falsa, secundum ueriores opinionem alter coniugum alterum reuocare non poterit, secundum Veruer. quia falsa causa, non impedit uo-

tum monachatus. ar. in. c. magne, de uoto. in hoc conuenit
Pis. licet contra arguat Pa. sed assumit unum falsum. s. quod
ingressus ex falsa causa, non teneat. Reliqua uide, infra, Ma-
trimonium. §. lxxii. usque in finem.

DOCTOR.

1 DOctorem fieri, uel facere insufficientem, quando ex hoc
alij notabiliter læduntur, peccatum mortale est, ut in do-
ctoratu medicina, & theologia, quia ex hoc imminet sine
dubio periculum corporis, & animæ, & constituentes men-
datum perniciosum committunt. In alijs autem doctori-
bus, tale periculum non est, ideo non sic uniuersaliter pec-
cant mortaliter. Tamen nō uidentur excusari à mortali in-
stituentes huiusmodi doctores in iure indoctos, quia etiam
ex hoc periculum graue clientulis imminet, ex Caie. ibi.

2 Doctores in consilio decisiuo, non debent facere allegatio-
nes, secundum Pa. in. c. uestra, de coha. cle. & mu. sicut nec in
sententia, ut in. c. sicut nobis, in glo. de sen. & re. iu. secus in cō-
silio postulato à parte, quia in primo est approbata fides cō-
sultoris, non autem in secundo.

3 Doctor in theologia debet præcedere canonistam, & canoni-
sta, ciuilem, & ciuilem artistam, secundum Pa. in. c. clerici, de
iudi. An debeat appeti, supra, Cathedra, ibi. Vide aliquid uer.
Magister. i. quomodo peccant. Quæ requirantur in docto-
rando ne reprobetur, & quis, & quomodo possit doctorari.
Sil. ibi. v. §. vj.

DOLVS.

1 DOLus siue machinatio in facto, siue in uerbo, ad decipien-
dum ordinata, peccatum est, prudentiæ uirtuti opposita,
& iuxta subiectam materiam potest esse mortale, & ueniale.
Quando intentio decipiendi est pernitiōsa notabiliter, erit
mortalis, si iocosa, uel officiosa, uel de re modica, erit uenia-
lis, secundum Caie. ibi, quia paruum, uel nullum affert
nocumentum.

2 Ignorantia iuris non excusant à lata culpa, excusat tamen à
dolo, & consequenter à pœna, quam dolus requirit, secun-
dum Cy. in regula, ignorantia, li. vj. ex quo inferitur, quod ubi
ius, uel statutum requirit dolum uerum, ignorans quan-
tumcunque sit culpabilis, non incurrit pœnam ipsius, secus
ubi non requiritur dolus uerus, sed præsumptus, quia igno-

D O M I C I L I V M.

rans crasse, & supine, non excusatur, ut patet in censuris ecclesiasticis, quæ cum requirant dolum præsumptum, taliter ignorans non euitat: in. c. ut animarum, de consti. li. vj.

- 3 **C**ausa etiam instituta excusata à dolo, ut no. Bal. in. d. ca. ut animarum, ut si turbans aliquem in possessione, credens sibi licere, cum tamen causam iustam non habeat, excusatur à pœna statuti requirentis dolum, ex no. per Ioan. an. titu. de arbi. in addi. ad Specu.
- 4 **P**œna corporalis, Infamiae, status, sine dolo inferri non debet, secundum Bart. in. l. in actionibus. ff. de in litem iuran. & in his lata culpa dolo non æquiparatur.
- 5 **N**on potest quis facere pactum ut non teneatur de dolo. ff. depo. l. i. §. conueniat, quia est contra bonam fidem, & bonos mores.
- 6 **D**olus non annullat contractum spirituales, ut cum quis dolo inductus est ad religionem, secundum Pa. in. c. cum dilecti, de emp. & uen. ideo tenet contractus, sed contractum temporalem, qui est bonæ fidei, annullat, ut quôdo quis dolo inductus est ad uendendum aliquod, quod tamen non erat uenditurus, secundum Pa. in. d. c. cum dilecti. In contractibus autem stricti iuris tenet, sed agens ex eo eliditur ope exceptionis. ff. de uer. obli. l. si quis cum aliter, uide tamen Tab. ibi dolus. §. vij.

D O M I C I L I V M.

- 1 **D**omicilium alicuius ibi est, ubi fortunæ suæ maiorem partem constituit, uel bonorum suorum partem magnam, uel si ibi familiam habet. l. si ciues. C. de inco. & censu. Et si ibi nihil haberet, assidue tamen ibi conuersaretur. l. ii. C. ubi fena. sola domus non constituit domicilium. ff. ad muni. l. libertus. Vide Inno. in. c. ex parte, de fo. competen. ubi etiam dicit, quôd quis in pluribus locis domicilium habere potest. Habet etiam quis domicilium, ubi sibi eligit, & clericus habet ubi est eius beneficium requirens residentiam: tex. in. c. nullus, de tempo. ordi. in. vj.
- 2 **P**rælati & religiosi habent domicilium ubi sunt assignati, & ibi debent citari. Vide Pan. in. c. nullus, de paro. Quomodo aliqui plura domicilia habent, quia uno tempore habitant in uno loco, alio tempore in alio. Vide Arch. flo. in sua parua summa. c. iii.

Dominica dies inter præcipuas festiuitates cōtinetur, propter honorem dominicæ resurrectionis. c. sabbato, de cōse. d. iii. in qua die uacanda est tantum canticis spiritualibus. c. ieiunia, de conse. d. iiiii. Solo in hoc die consecrari potest episcopus. c. quod die dominico. d. lxxv. & S. Tho. secunda secundæ. q. cxii. ar. iiiii. succedit loco sabbati ex constitutione ecclesiæ, & consuetudine populi christiani, nō ex præcepto legis, & in sabbato, præcipue laborandum est, ne populus uideatur iudeizare, sicut prohibetur cessatio ab opere illo die, in. c. peruenit, de conse. d. iii.

Die dominico debet quisque se, & sua referre in Deū actualiter, saltem semel quia hoc est principale sacrificium, quod de iure naturæ Deo offerendum est. Ex hoc sequitur, quod existens in peccato mortali, tenetur in die festo saltem semel conteri in genere, si occurrat ei peccasse mortaliter quia aliter non posset se, & sua in Deum referre sicut debet, Hoc tamen, (ut dicit Sil. uer. Dominica) non est ex ui præcepti de obseruatione festi, sed ex ui præcepti, sub quo cadit cōtritio, quod obligat pro omni statu, in quo peccatum memorię occurrit practice sub ratione dolendi, ut supradictum est. cōtritio. §. iii. infra festum. §. xii. Nam secundum Caie. in uer. cōtritio, die festo non tenetur quis sub præcepto conteri de mortali, semper tamen tenetur, ut non placeat peccatū sibi.

D O M I N I V M.

Dominiū à quo dominus dicitur, nominat ius habendi, possidendi, fruendi, utēdi, ac disponendi de aliqua re pro libito uoluntatis, uel secundum aliquem determinatum modum, secundum quod communiter diffiniunt canonistæ.

Dominium quatuor modis acquiritur, Primo, autoritate legis naturalis, ut cum ea quę nullius sunt, fiunt occupantis: in lti. de re. di. §. singulorum. Secundo, principis autoritate, uel habentium potestatem a principe, qui potest ex iusta causa rem alicuius ab eo auferre, & alteri dare, ut not. communiter doc. in. c. quæ in ecclesiarum, de consti. Tertio, per consensum illius cuius est, ut per donationem, permutationem, uenditionem, &c. Quarto, iure civili. s. usucaptione, præscriptione, adoptione, deportatione, cessatione, & huiusmodi. ff. de acqui. re. domini. l. i. in glo. differentia tamen est inter spi-

DOMINIVM.

ritualia, & corporalia, quia in spiritualibus, ex solo titulo, si ne traditione, dominium transit in alium: tex. est in. c. sit tibi absenti, de præben. li. vj.

- 3 Dominium iuste acquiritur, Primo, legitima successione. Secundo, electione, uel consensu populi habentis facultatē eligendi Dominum. Tertio, superioris institutione, ad hoc habentis potestatem Quarto, emptione, permutatione, donatione, præscriptione, uel aliquo alio iusto titulo. Quinto, ex acquisitione belli iusti, & qui non his modis intrat, non est uerus Dominus, sed fur est, & latro, teneturque resignare si potest sine notabili periculo animarum, corporum, uel rerum, & ad restitutionem omnium reddituum habitōrū ex tali dominio, & de damnis, maleficijs, & huiusmodi. xxiii. q. v. c. si non licet. Nec potest absolui si non disponat se ad huiusmodi. ar. de pæ. d. v. c. falsas. Idem dicas de horū dominorum officialibus, qui neque salarium possunt recipere, nisi quando eorum officium est reipu. necessarium, de quo in. c. literis, de resti. spo.
- 4 Ciuitas nulla potest sibi eligere dominum, quia esset in præiudicium superioris, nisi haberet ex consuetudine, uel privilegio ius eligendi, quia consuetudo dat iurisdictionem. c. dilecti, de arb. Intellige de subiectis alicui domino. Neque dominus potest componere super iure superioritatis in præiudicium superiorum, & subditorum, ipsis non consentientibus, secundum Pa. in. c. si. de maio. & obe.
- 5 Dominis nullum titulum, uel iniustum habentibus, subditi non tenentur obedire, secundum Tho. secunda secundæ. q. ciiii. ar. ulti. ad ulti. nisi forte per accidens, ratione scandali uitandi. Secus quando habent iustum titulum, & præcipiunt iusta.
- 6 Quando familia alicuius dicendi deliquit in aliquo officio, uel ministerio, in quo dominus eius opera utebatur, tenetur tunc pro facto familiæ, & multo magis si res rapta uenit ad ipsum, uel mandauit, uel ratum habuit, secundum Pan. in. c. j. de resti. spol. & c. cum ad sedem. Nam imputetur ei si non præposuit honestam familiam, ut in. l. j. ff. de pub. s. familiæ. Idem dic de præpositis alicui territorio, uel super uestigalibus, & huiusmodi. Dicit tamen Bar. in. d. s. familiæ, quod exhibendo malefactores, liberantur. Item quando domini locorum,

corum, uel propositi sciunt maleficia, & possunt prohibere, & non prohibent, tenentur. C. de ful. mo. l. j. secus quando nesciunt, uel non possunt.

- 7 Tenentur etiam, secundum Tho. in epistola ad duc. bar. de grauamine, si dederunt officia, gabellas, & huiusmodi, personis, de quibus præsumebatur, quod non essent utiles, uel iustæ, si hoc fecere scienter, uel ex negligentia, si etiam uendiderint tanto precio, quod emptores recuperare non possint sine grauamine subditorum, quia in utroque casu tenentur de damno secuto. Alias uendere huiusmodi officia licet, non tamen expedit, nec habet speciem boni, sed potius deberent eligi officiales huiusmodi, ut dicit Tho. ibi, quia sic res melius succederent.
- 8 Peccant etiam in exigendo collectas indebitas, uel contra pacta constituta secum, uel cum antecessoribus bona fide, & sine coactione inita, uel quando nimis grauāt ad arbitrium boni uiri, rerum, ac temporum conditione inspecta, etiam quod quantitas non sit pacto determinata, uel si noua exigunt, iusta causa non apparente, uel si exigunt aliqua instituta propter aliquid fiendum, quod tamen non fit, ut pro securitate uiarum, & huiusmodi, & non tenentur securæ: si ad solutionem prædictorum cogunt, subditos per se, uel per alios, directe, uel indirecte, peccant tanquam prædones, & tenentur restituere. Sponte tamen oblata, sine omni fraude, possunt recipere. c. placuit. j. q. ij. Similiter peccant, & tenentur, secundum Gul. spoliantes subditos, uolentes ad alium locum, uel domum transferre se, nisi hoc esset ibi consuetum, uel esset certum, quod tale onus a principio in concessione terræ expresse fuisset impositum, uel si usurpant sibi ea, quæ sunt communis, quia resignare tenentur, & fructus restituere: c. si re. xiiij. q. vi. uel si non sinum disponere in morte peregrinos, uel non habentes consanguineos, & huiusmodi, sed eis mortuis, testatis, uel intestatis, bona eorum usurpant, quia tenentur restituere, uel pauperibus erogare. Si a uasallis, uel aliis subditis seruitia personarum, iumentorum indebita exigunt, sine mercedis solutione, uel si cogunt ad uendendum, quando pretium est uille, & emendum quando est carum, uel quando non cogunt ad satisfaciendum eos, qui sunt de sua familia, uel concedunt dari ad usuram, quando

DOMINIVM.

- non expedit, secundum Io. de nea. quol. x. uel si talliant iudæos, nihil præter usuras habentes, secundum Pet. de pal. tenentur restituere eis a quibus iudæi extorserunt. Et dicit Zamba. in. c. post miserabilem, de usu. quod possunt cogere iudæos ad restituendum usuras, & si sint negligentes iudex ecclesiasticus procedet. Etiam dicit Veruer. quod si non compellunt usurarios, uel iudæos ad restituendum usuras cum possunt, tenentur ipsi restituere, etiam si ad eos nihil peruenit: intellige tamen, quando non est bonum eos tolerare.
- 9 Domini aliquando possunt ultra consueta, aliquid exigere, secundum Ray. Host. & Tho. supra. Primo, pro defensione suæ terræ, si aliter facere non possunt, quia ad hoc tenentur subditi, non solum de rebus, sed corporaliter laborare, ut sic se saluent. c. fortitudo. xxij. q. iij. Secundo, quando iubente principe, uel ecclesia, uult ire contra hæreticos, uel infideles, nec propriæ expensæ suppetunt, potest a subditis moderatū subsidium petere. Tercio, si in bello ex parte sua iusto captus, uult se redimere, & non potest absque graui danno. Quarto, si uult adire principem, pro sui, & suorum utilitate, & cōmode expensas facere non potest, & pro alia simili causa iusta, potest moderatum grauamen imponere. c. unio. x. q. iij. & c. cum Apostolus, de cen. Si autem absque causa iusta extorquet, ut pro ludo, pompis, & huiusmodi, restituere tenetur. De his confessores eos interrogent, nec absque satisfactione absoluant.
- 10 Si iudex habeat plenariam potestatem, & parti non fiat iniuria, neque communitati noceatur, quia ex hoc nullum malū oritur, potest pœnam iuris minuere, uel totaliter relaxare, faciendū misericordiam merenti pœnam pro delicto, non autem quando non est habens plenariam auctoritatem, uel quando pars offensa petit ius, uel quando hoc cederet in malum reipublice. quia alij non uerebuntur talia facere, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxvij. ar. iij. & Pan. in. c. ij. de emp. & uen. & tamen, dicit quod iudex potest ex causa mitigare pœnam, etiam statuti. Intellige modo prædicto. An domini temporales possint officia uendere, uide, infra officium. §. primo supra, dominus. §. vij.
- 11 Si statuto cauetur, ut uilla teneatur deprædato ibi, si deprædatus probauerit uiolentiam sibi factam, stabitur eius iura-

mento de rebus amissis, secundum Pan. in. c. super eo, de his quæ ui met. non autem si non potest probare uiolentiam, saltem per uiolentia inditia.

- 12 Domini non possunt accipere mutuo ab aliquo, cum pacto, quod accipiet officium aliquod, quia usurarium est pro mutuo accipere officij potestatem, propterea ei dāt occasionem peccandi, & ipsi officio taliter acquisito tenentur resignare. Si autem gratis mutuarent, postmodum officia darentur, uel prius darentur officia, & post mutuarent, ut de officio possent accipere, esset licitum, secundū Tho. ad ducissam, supra.
- 13 Domini, & officiales non possunt aliquid recipere, quando tenentur gratis officium exhibere, quia prohibetur eis accipere. l. fi. C. ad. l. iul. de amb. infra iudex. §. vj. Domini iustitiā facere, & oppressos defendere publica peccata, præcipue blasphemias, de suo dominio abradere pro posse tenentur.

DONATIO.

- 1 Donatio, secundum Tho. j. sen. dist. xviii. art. ii. est datio liberalis, siue irredibilis recompensationem non intendēs, quæ secundum Azo. in summa, est duplex, scilicet donatio inter uiuos, & causa mortis: Donare inter uiuos est, quando rem quam dono potius habere uolo alium, quam me, sed causa mortis est quando uolo me potius, quam alium, cui dono, quem malo habere, quam hæredem meum, secundū eundem Azo. Et quando alia causa in donatione est, quàm liberalitas, potius dicitur recompensatio, quam donatio, secundum Pa. in rub. eo. ti.
- 2 Donationum inter uiuos prima dicitur absoluta, secunda conditionalis, tertia modalis, quarta remuneratiua. ff. de dona. l. j. C. de dona. sub mo. l. j. & ij. quæ non reuocatur causa ingratitudinis, cum mera donatio non sit.
- 3 Omnis qui habet rei dominium, uel proprietatem, & iure non prohibetur, potest donare, (& non loquor nunc de donatione remuneratiua,) sed. xlij. generibus personarum prohibetur huiusmodi donatio, Et primo illis, qui non sunt inētis compotes, ut furiosis, & huiusmodi: in cle. si furiosus, de homi. Secundo, prodigis, in. l. j. ff. de cur. furio. Tertio, minor. xxv. annis. C. si maio. fa. ra. ha. l. ulti. Quarto, filio familias, ff. de do. l. filius familias. Fallit in aliquibus casibus, ut si est in dignitate, uel filius senatoris, uel si pater dedit liberā ad-

DONATIO.

ministrationem, uel peculium castrense, uel quasi, &c. Vide Inno in. c. grandi. de sup. ne. præ. lib. vj. & d. l. filius familias. Quinto, his qui non habent proprium, ut seruus, religiosus, & huiusmodi. c. non dicatis. xij. q. j. nisi de licentia superioris, uel habeant legitimam administrationem, ut ex iusta causa donent: in. d. l. filius familias, & xij. q. j. quia. c. tua, de his, scilicet quæ seruando seruari non possunt, supra, alienatio. §. iii. Sexto, abbatibus, & aliis prælatis, nisi habeant administrationem, ut de filio familias dictum est, & generaliter nulla persona ecclesiastica, potest donare bona immobilia, uel mobilia preciosa, supra, alienatio. §. iii. Septimo, uxori, nil ultra dotem habenti, potest tamen facere elemosinam, ut dicitur infra, elemosina. §. vi.

4 Octauo, illi, qui crimen læsæ maiestatis commisit. l. fi. C. ad l. iul. ma. Nono, hæreticis, quorum bona ipso iure sunt confiscata. c. secundum leges, de hære. lib. vj. Decimo, contrahentibus incoestas, scilicet inter ascendentes, uel descendentes, aut nepharias, scilicet inter collaterales, uel inutiles alias prohibitas nuptias, quia de iure, bonorum suorum dominium perdunt: in. d. c. secundum leges. Undecimo, illi qui in aliqua re cadit in commissum, quia quod commissum est, statim desinit esse illius, qui crimen contraxit. Duodecimo, illi, qui capitale crimen commisit, propter quod eius bona ueniunt publicanda, post condemnationem donare non potest, licet ante possit. l. post contractum. ff. de dona. supra, alienatio §. xx. Decimotertio, militi, qui concubinæ, uel meretrici donare non potest. l. ij. C. de dona. inter uir. & uxo. Idem dic de clerico, doctore, & aduocato, qui dicuntur milites, per not. in. l. milites. ff. de sen. & re iud. Vide tamen Cy. in. d. l. ii. quomodo intelligitur milites, non opere, luxu, uel dignitate. Decimoquarto, uiro erga uxorem, etiam est econtra, ut infra, dicitur. Decimoquinto, patri, qui filio, ac filię donare non potest, quia censentur una persona. Fallit tamen in casibus nonnullis. Vide glo. in. l. pater. C. de inof. dona.

5 Decimosexto, qui dominium in re non habent, donare non possunt, ut fures. Nemo enim plus iuris in alium transferre potest, quam ipse in re habeat, in. l. nemo. ff. de re. iu. Decimoseptimo, prohibetur donatio pro quacunque causa illicita, quæ a lege puniatur, siue pro adulterio, siue pro alio

erimine, & sic intelligitur. l. affectionis. ff. de dona.

Decimooctauo, quilibet donare prohibetur ultra. 50. solidos l. pe. C. de dona. quod tamen intellige sine insinuatione procedente. Fallit nihilominus in septem casibus. Vide Tab. ibi, §. j. casu. xiiij.

Decimonono, qui fiunt ex donatione impotentes ad soluendum debita, non possunt donare.

- 6 Vigesimo, qui donat iudicibus, praefidi, seu alijs officialibus, quibus constitutum est proprium salarium, pro aliquo beneficio tempore suae administrationis praestito, puniuntur: l. si. C. ad. l. iul. si tamen occultae donant, secundum glo. exceptis esculentis, & potulentis, quae in paucis diebus possunt consumi, infra, iudex. §. vj.

Vigesimoprimo, qui uisitoribus, uel eorum famulis aliquid donare uolunt, Vide infra, uisitatio. §. iij.

Vigesimosecundo, illi quibus per statuta municipalia est prohibitum, nisi cum certo modo donare.

- 7 Donatio fieri potest absenti, siue mittendo per nuntium rem donatam, siue iubendo, ut rem quam habet de tuo pones se, teneat pro sua, non autem ignorantem. l. absenti. ff. de dona. Fallit tamen quando donans mittit per seruum donatarij, ea mente, ut statim fiant sua: in. d. l. absenti.

- 8 Donans tenetur de euictione donatario, secundum Azo. si de ea fuit promissum, secundum glo. Inst. de dona. §. alia, uel cum donatio coepit a pactione, uel promissione, tunc potest agi. in. l. aristo. ff. de dona.

- 9 Quando donans donare non potuit, donatarius tenetur restituere, ut ex supra dictis constat.

- 10 Donatum ambasciatori ratione personae, illi acquiritur, Facit. l. socium. ff. pro socio. §. j. si uero donatur ratione officij, acquiritur domino. ff. de castr. pe. l. si forte. In dubio autem, secundum Pan. in. c. postulatis, de concess. praeben. debemus attendere qualitatem doni, quae si conueniat ambasciatoris personae, ut est uestis, & huiusmodi, indicabitur pro ambasciatore, si autem conueniat domino, ut esset donatio leonis, uel huiusmodi, erit domini. Si uero ambasciator prius erat notus, uidebitur donatum esse intuitu non officij, sed personae.

- 11 Quando donans, uel legans, dicit dono, uel lego Titio tale terram, in tali loco, quae est pertinet. C. uel lego uxori meae ta-

DONATIO.

lia iocalia, quæ ualent mille aureos, & tamen terra inuenitur C C. perticarum, & iocalia duo mille, secundum Pan. in. c. per tuas, de dona. donatarius non tenetur illud plus restituere, neque quando minus ualerent, quam fuerint extimata, potest residuum petere, quando res donata est, specificata. l. demonstratio. ff. de condi. & demon.

12 Si donans dicat, do tibi uillam meam, & omnia iura mea, quæ in illa habeo, propter hoc non donat iura spiritualia, ut ius patronatus, & decimarum, secundum Pa. in. c. sedes, de rescrip. secundum dictum Inno. c. ex literis, de iurepatro. quia hoc signum omnis, non se extendit ad ea, quæ sunt alterius iuris, & naturæ. Secus quando aliquid habens simul temporalia, & spiritualia iura, cum omnibus pertinentiis suis, sicut est præbenda, quæ simul habet possessione, & decimas, quia tunc omnia simul transeunt, concor. Host. in. d. c. ex literis.

13 Donatio mera, ex poenitentia donantis non reuocatur: art. in. c. uerum, de condi. ap. & dicit Bar. in principi. ff. de pac. quod per poenitentiam donatio non reuocatur.

14 Donatio mera potest reuocari propter multas causas, ut colligitur ex. c. fi. de dona. Et primo, propter defectum causæ, ob quam fuit facta donatio. c. quod a te, de cle. coniu. Secundo, propter conditionem adiectam. d. c. uerum. Tertio, propter dati enormitatem, ut cum pater tantum donat, quod euacuat hereditas filiorum. c. si quis irascitur. xij. q. ij. Quarto, quoniam donatarius manum uiolentam iniiecit in donatorem, uel si atrocem iniuriam facit scilicet uerberando, fugando, uel carceri mancipando, uel huiusmodi, uel graue damnum rebus intulit donatoris, etiam citra maiorem partem substantiæ, uel inferre tentauit uitæ periculum, licet effectus non sit secutus, uel si non seruauit conuentiones factas in donatione. Hæc supradicta habentur, in. l. fi. C. de reuoca. dona. Adiunge alium casum, secundum gl. ibi, si donatarius neglexit alere donatorem inopem, quando donatio fuit in magna rerum quantitate, secundum Cy. in. d. l. fi. In prædictis casibus reuocatur donatio per donatorem, non per hæredes: in. c. fina. de dona. quando ingratitude commissæ fuit in donatorem, & non in hæredes, secundum Pa. in. d. c. fina. Quinto quando presumitur de uoluntate donatoris, ut quando post donationem nascuntur filij, sed quia circa hoc sunt uariæ opinio.

nes, uide decisionem Pa & Ioan. an. in. d. c. fina. & Bartol. l. titia, de lega. ij. §. Imperator. Sexto, quando est contra uoluntatem donatoris ratione inofficiositatis, de qua uide Bartol. in l. si ut alligatis. C. de inofficio. dona. Intellige prædicta etiam si donatio sit iuramento firmata, & in ea sit apposta conditio, quod non possit reuocari, etiam propter ingratitudinem, quia hoc est contra naturalem æquitatem. l. ex eo. C. de inuti. stipula.

15 Donatio facta sub modo, non reuocatur, etiam quod modus talis non interueniat, quando scilicet talis modus non est principalis causa, uel finalis, sed magis impulsiva. Facit. l. me uia. ff. de manu. testa. nisi sit expressum, quod reuocetur, uel alteri detur, tali modo non existente. Secus si modus fuit principalis uel finalis causa ipsius contractus.

16 Si donatio sit facta ecclesiæ sub certo modo, & solus præfatus non seruat modum, secundum Vin. in. d. c. uerum, non potest reuocari, quia delictum prælati, non nocet ecclesiæ, in regula delictum, lib. vi. secus si prælatus cum capitulo. Secus etiam quando esset sub conditione, quia si solus prælatus non seruat, donatio non tenet, quia in acquirendis solus prælatus potest nocere, non autem in acquisitis, ut not. Inno. in. c. fraternitatem, de dona. & no. quod quando dicitur quod possit reuocari, quod requiritur sententia, secundum Innoc. in. d. c. uerum, & Host. quamuis alij dicant contrarium, sed primum uerius, nisi diceretur quod propria autoritate possit reuocari, nisi esset effecta sacra. l. si quis curialis. C. de episcop. & de.

17 Si quid donatum sit ecclesiæ, uel altari, cum pacto quod alienari non possit, secundum Anton. de but. in. d. c. uerum, si pactum positum est post contractum donationis, uel ante contractum, id est ante traditionem, & post obligationem, nihil operatur tale pactum, si uero apponitur tempore contrahendi obligationis, & tunc si reseruat sibi aliquod ius in re, uel alteri, non ualet alienatio. Si uero nec sibi, nec alteri reseruat, tunc si sequatur alienatio ualet, sed aget qui pactum apposuit ad existimationem. l. ea lege. C. de condi. ob causam. Quod si apponitur pactum de re non alienanda, non ualet tale pactum, nisi paciscentis interfit de non alienando, quia tunc aget ad interesse. l. penul. C. de condi. ob cau. & hoc ue-

DONATIO.

rum in priuato. In ecclesia si alienet, semper uidetur interesse dantis, cum tali pacto de non alienanda, quasi sit fauorabile animæ dantis, nisi alienaret pro necessitate, quia aliter prouideri non potest, uel alienaret ob causam magis piam, secundum Anton. de but. supra, quamuis aliqui contrarium teneant. Primum tamen melius, quia sic secundum rectam rationem debuit uoluisse donator.

- 18 Prohibiti donare donatione mera, uel conditionali, uel modalis, non prohibentur donare donatione remuneratiua, quia non proprie donatio est, ut not. in. c. si quos. xij. q. ij. nisi prohibeantur donare, eo quod non habent administrationem, de quibus supra dictum est, uel quia non potest donare, nisi in damnum aliorum, & talis donatio remuneratiua non potest reuocari, sicut aliæ, secundum Panor. in. d. c. fina. quia iura scripta de donatione, non habent locum de remuneratiua.
- 19 De donatione Constantini erga ecclesiam an fuerit, quia non est multum ad propositum, uide si placet Arch. flore. tertia parte titu. xiii. cap. v. & Pa. in. c. per uenerabilem, qui fil. sint le gi. colum. secunda.
- 20 Donatio causa mortis est quasi instar legatorum, differt tamen in aliquibus, differt etiam a simplici donatione, quia hæc poenitentia reuocatur, illa non. l. qui mortis causa. ff. eo. titu. Hæc quinque testes requirit illa duos tantum. l. final. C. eod. titu.
- 21 Donatio causa mortis reuocatur, secundum glo. l. non omnis. ff. si certum petatur. Primo, si prius moriatur donatarius quam donator. Secundo, si illum poenitet donasse. Tertio, si cesset conditio sub qua est facta donatio. Si uero iurauit non reuocare, adhuc potest. Primo, ex noua causa, Secundo, si donauit omnia bona præsentia, & futura, quia iuramentum esset uinculum iniquitatis. Petet tamen prius absolutio nem a iuramento. Secus quando donauit omnia bona, non facta mentione de futuris. l. fin. C. de pact. & l. stipulatio hoc modo. ff. de uerbo. obliga.
- 22 Quicumque testamentum condere potest, etiam potest donare causa mortis: tamen filius familias, & si non possit facere testamentum, etiam patre iubente, donare tamē potest causa mortis patre promittente. l. tam is. ff. eo. ti. Et cuicum-

que prohibetur donatio inter uiuos, prohibetur etiam causa mortis, quia à quo remouetur genus, remouetur, & species: in. d. l. filiusfamilias. §. pari ratione. Sicut à superiori ad inferius negatiue, secundum logicum consequentia tenet.

- 23** Donatio facta causa mortis non tenet in eo, qui commisit crimen capitale, siue ante, siue post fiat, cum testamentum rumpatur, & omnia publicentur. l. si aliquis. ff. eo. ti. tenet tamen in re donata uxori ante reatum commissum, & non potest. l. cum hic status. ff. de dona. inter ui. & uxo. §. si maritus. Est etiam tex. cum gl. in. l. res uxoris. C. de dona. inter uir. & uxo.
- 24** Donatio simplex de qua dictum est, non ualet inter uirum, & uxorem constante matrimonio, quia lege prohibetur, ne mutuo inuicem spolientur rebus ob mutuum amorē, ideo non tenet etiam si per interpositam personam fiat. l. si sponsus. ff. eo. tit. nec ualet remissio debiti, uel assignatio debitoris, quia habent rationem donationis: secus in donatione remuneratiua, quia non prohibetur. l. quod autem. ff. eo. ti.
- 25** Si uolenti mihi donare. C. causa mortis, mando ut donet uxori meæ, non tenet donatio, quia uidetur ac si ego uxori meæ donarem. l. idemque. ff. eo. ti. secus si mando quod legget, quia legatum non facit donationem, cum non transferatur dominium, sicut in donatione etiam causa mortis, licet possit reuocari. l. ii. ff. eo. ti.
- 26** Quamuis donatio inter uirum, & uxorem, non sit communiter licita, tamen in quibusdam casibus licet. Primo, si imperator donat coniugi, uel econtra. l. pe. C. eo. ti. Secundo, si dans, dat pecuniam propter refectionem ædium cōbustarum. l. quod si uir. ff. eo. ti. Tertio, quando donans ex hoc non fit pauperior, licet alter fiat ditior: l. sed & si constante. ff. eo. ti. Quarto, quando recipiens non fit ditior, licet dans fiat pauperior. d. l. quod autem. Quinto, si donatur in tempore finiti matrimonij, ut. f. res fiat alterius morte secuta. l. sed interim. ff. eo. ti. Sexto, quando donatur causa mortis cuiuscunque speciei sit. d. l. sed interim, nisi fiat quod nullo modo reuocetur, quia non ualeret, secundū gl. in. d. l. interim. Septimo, quando donat uxori causa honoris, uel dignitatis adipiscendæ. l. quod adipiscendæ. ff. eo. ti. Octauo, si maritus constante matrimonio remittat uxori promissam dotem in

DONATIO.

totum, uel in partem, secundum Bal.in. l. si constante. C. de do. ante nup. Adde, secundum Host. si ad sustentationē sui, uel suorum, uir donet uxori annuum, uel menstruum, usque ad fructus dotis.

- 27 Donatio inter coniuges inualida potest firmari, primo, per iuramentum, secundū Pa.in.c. donatio. eo. ti. qui dicit, quod hæc est communis opinio, nec tale iuramentum est contra bonos mores naturales. Vide ipsum in.c. cum contingit, de iureiur. ubi dicit, quod non est contra bonum publicum, neque continet aliquam turpitudinem ex parte iurantis. Secundo, firmatur morte donantis, & non reuocantis, tacite, uel expresse. in.d.c. donatio, si tamen non sit ultra quingentos solidos, siue aureos, quia si esset ultra, & sine insinuatione, non confirmatur, nisi in morte approbauerit, quo casu ualebit, ut legatum, quod insinuatione non indiget, secundum gl. in.d.c. donatio. Secundo si fuit facta simplici promissione, nisi traditio in uita donantis interueniat. l. quod suo. C. de do. cau. non mi.
- 28 Donatio inter sponso de futuro, secundum gl. in.d.c. donatio, ualet etiam si matrimonium postea eodem die contrahatur. l. inter eos. ff. eo. ti.
- 29 Donatio inter uirum, & uxorem, multis modis reuocatur. Primo, quando donantem poenitet. l. cum hic status. ff. eo. ti. Secundo, per alienationem rei donatæ. C. eo. ti. l. si maritus. Tertio, quando donans rem donatam pignorat, & nil aliud exprimit. d. l. cum hic status. Quarto, si præmoriatur donatarius. d. c. donatio. Similiter si ambo simul moriantur, secundum gl. ibi. Idem si simul capiantur ab hostibus, & nullus redeat, quia uidentur simul interiisse, secundum Azo. Quinto, quando fit diuortium ex displicentia, nisi aliter appareat uoluisse donationem ualere. l. si interim. ff. e. tit. Quædā alia uide in.d. l. cum hic status, & d. c. donatio. De presumptione donationis uestium, &c. infra, peculium. §. xvii.
- 30 Donatio propter nuptias, soluto matrimonio reuertitur ad uirum. l. si. C. de do. ante nup. uel propter nup. sicut dos ad mulierem reuertitur. l. unica. C. de re. uxo. ac nisi pactum aliter habeat, tamen consuetudo locorum est seruanda, ut not. in.d. c. donatio.
- 31 Donatio propter nuptias ad hoc tantum ualet, nisi aliter pa-

ciscatur, ut uxor sit de docte securior. secundum gl.in. d.l. fi. Nam uir res suas alienat consentiente uxore, sed mulier non potest renuntiare obligationi pro iure suo, quod in donatione propter nuptias habet, nec eius consensus ualet. C. ad uelle. autem. siue auiæ, nisi interueniant iuramentum. in. c. licet, de iu. iu. li. vi. aut quod uxor post biennium consentiat secunda uice, & quod tantum sit in facultatibus uiri, ut indemnitatibus uiri possit cōsuli pro tempore toto, quo uxor agere potest, ut not. in. d. autem. siue auiæ, uel per tres annos tacuerit, licet in secundo non consenserit, ut not. Pan. in. c. peruenit, de uen. & emp.

- 32 Si soluat matrimonium aliter quàm per mortem, pactum, uel consuetudo facere non poterit, quod uir lucretur dotē, secundu[m] Host. ut no. in. d. c. donatio.
- 33 Si statuto cauetur, ut moriēte altero coniugum, alter superuiuens lucretur dotem, uel donationem propter nuptias, intelligitur de morte naturali tantum, non autem de spirituali, quæ fit per religionis ingressum, immo nec posset statuere quod muliere intrante religionem, uir partem dotis lucraretur, quia esset in grauamen libertatis religionis dotis diminutio, quod no. l. i. ff. quarum re. ac. non da. Secus si pactum fiat, ut altero moriente, alter lucretur, quia tunc per ingressum religionis pactum manet ualidum. l. Deo nobis. C. de epi. & cle. Non præsumitur donatio, sed mutuum uel depositum, si dixerit Titio, tolle hanc pecuniam, quia nemo præsumitur suum iactare, de renun. c. super hoc.

D O S.

- 1 **D**O s ut colligitur à canonistis, in. c. rainutius, de testa. est quod datur uiro ab uxore, uel ab aliquo eius nomine, pro oneribus matrimonii subeundis: & est dos proprium mulieris patrimonium, tandiu durans, quandiu matrimonium, quo soluto soluitur, quia sine eo esse non potest. ff. de iur. dot. l. iii. oportetque matrimonium contractum esse de iure, & de facto ut dos dicatur. d. l. iii.
- 2 Pactum factum à filia dum nuptui traditur, quod de dote contenta nullum regressum habebit ad bona paterna, licet ex ciuilibus improbet, tamen si firmatur iuramento facto non ui, neque dolo, seruari debet. c. quamuis, extra de pac. l. vi.
- 3 Quandiu matrimonium durat, dominium dotis est pœnes

uirum, secundum gl. in l. denique. ff. de mino. unde ex ea uxor elemosinam facere non potest, sed eo soluto redit ad uxorem uel eius heredes. C. de pac. conuen. l. pe.

- 4 Dos profectitia est, quæ a patre, uel à superiore aliquo de linea patris, tanquam à patre proficiscitur. s. de bonis eius, uel ab alio nomine patris, ipso ratum habente. Neque refert an filia sit in potestate patris, uel emancipata, quia non prima potestas facit dotem profectitiam, sed nomen patris, quia si pater daret, uel alius, nomine alterius, quàm patris, nõ diceretur profectitia, sed aduentitia, quæ est alia species dotis, quæ aduenit nomine alterius quàm patris. ff. de iur. dot. l. profectitia.
- 5 Si dos datur æstimata, damnum, lucrum, & fructus sunt mariti, si uero inæstimata, damnum, & lucrum sunt uxoris, fructus uero mariti. ff. de iur. dot. l. plerumque, si tamen sustinet onus matrimonii. Ideo factus animalium sunt mariti, nõ autem ancillarum dotalium, qui nomine fructuum non censentur. in. d. l. plerumque. & alia quæ non computantur inter fructus, nec lapifodiæ, ubi lapis non renascitur.
- 6 Pater tenetur dotare filiam suo consensu nubentem, & contra eum potest implorari communiter iudicis auxilium, ut filiam dotet. l. si. C. de do. promiss. quia non est minus fauorabilis dos, quam alimenta. Si uero nupsit sine cõsensu patris, secundum Pa. c. i. de despon. impub. distinguitur, quia uel nupsit indigno turpi indignitate, & non indignitate imparis conditionis, & tunc non tenetur dotare, secundum Ant. de but. in. c. accedens, de procura. si uero sit indignus quia nõ est par conditionis, minorem dotem poterit dare ex conditione personæ. ff. de iur. dot. l. cum post diuortium. §. gener. Aut elegit dignum, & tunc uel promissit dotem, uel uon, si secundo, non potest pater cogi ad dotem, nam pater cogitur, ut filia possit maritum repetere. l. si. C. de do. promiss. & maritus tenetur eam alere in tali casu, secundum Inno. in. c. per uestras, de do. inter. ui. & uxo. sic ergo intelligendæ sunt gl. quæ debent patrem teneri. s. si filia promissit. Si autem promissit, uel nupsit post annos, xxv. & sic pater non potest filiæ aliquam culpam imponere, ex quo tanto tempore tardauit eam collocare: autem. cum, de ap. cog. §. si alicui, aut contraxit ante. xxv. annum, & tunc, secundum Pa. supra pater non potest sibi negare alimenta ex contractu talis matrimonii, cum in istis spi

ritualibus non sit in potestate patris. c. si annum, de iudi. li. vj. Fortius ergo tenetur dotare, quia causa dotis favorabilior est causa alimentorum, ut not. Cy. in. l. non omni. C. de amittuto. De hoc habes glo. xxxii. q. i. c. si.

- 7 Frater tenetur dotare sororem ex eodem patre natam, secundum Pa. in. c. peruenit, de arbi. quia sicut tenetur alimentare, a fortiori dotare, ut supra dictum est. Idem dic a fortiori de clerico, qui magis tenetur ad charitatem. c. i. de emp. & uedi. & si non habet alia bona, de bonis ecclesiae poterit eam dotare, & aliam consanguineam inopem. in. c. i. de cohabi. cle. et mu. sicut potest eas alere, per. c. omnino confitemur. xxxj. d. intellige pro necessitate suae conditionis.
- 8 Vir ante contractum matrimonium potest uxorem dotare. l. i. C. de do. ante nup post uero non, secundum Pa. in. c. si necesse, de do. inter uirum, & uxo. nisi plebeus reciperet nobile in uxorem, quia tunc uidetur donasse causa recompensandi in nobilitatem, secundum glo. in. d. c. si necesse, & Bart. in. l. diuortio. ff. solu. ma.
- 9 Aliquis potest uxorem sine dote accipere, & si sic accipit, tenetur eam alere, secundum Inno in. d. c. per uestras, & si praemoriatur relictis filiis, tenetur sibi quartam partem suorum bonorum relinquere, ar. in gl. in autem quibus mo. na. effi. le. §. pe. secus si non relinquit filios.
Feudum potest dari a uasallo in dotem, secundum Pa. in. c. nuper a nobis, de do. inter uir. & uxo. Intellige in quo filia succedit, non autem quando non succedit, secundum Io. an. in. d. c. nuper a nobis infra, Emphyteosis. §. x. Rem autem emphyteoticam dare potest pater in dotem, sine consensu domini, secundum Spec. ti. de loca. §. nunc aliqua, non tamen plus iuris transfertur, quam ipse habeat, in. d. c. nuper: nec soluet laudemium, quia est necessaria alienatio, secundum Gul. & Bart. in. l. & ideo ff. de condi. furti, & dari potest etiam extraneae, & si inextimata detur, soluet laudemium sed aestimata tantum filiae dari potest.
- 10 Maritus potest uxorem repellere non soluta dote sibi promissa, secundum Host. in. d. c. per uestras, quia dos propter onera matrimonii sustinenda datur, in. d. c. per uestras: ex quo concluditur, quod non tenetur eam ducere, nisi soluaturs dos. si tamen eam sine dote ducat, tenetur eam alere, se-

cundum conditionem personæ uxoris, ut dicit Inno. quia suam personam tradidit, non tamē potest repellere quo ad redditionem debiti coniugalis.

- 11 Mulier constante matrimonio dotem donare non potest, tex. l. astante. C. de dona. secundum gl. neque dos, uel donatio propter nuptias possunt alienari, etiam consentiente uxore, nisi interueniat iuramentum sine ui, & sine dolo sponte præstitum. c. cum contingat, de iure iuran. lib. vi. Circa uero rem immobilē, si est extimata, uir eam alienare potest, quia est emptitia, nisi fieret extimatio, ad sciendum quantum esset deteriorata res soluto matrimonio. l. si inter. C. de iure do. & in dubio præsumitur primo modo, ut gl. ibi. Si uero non fuit extimata, non potest alienari, nisi in casu primo dicto. s. uxore consentiente, & c. uel ex prouocatione locij ad diuisionem fundi dotalis, qui communem cum eo habet fundum. C. de fun. dota. l. si. uel quando alienat simul cum uniuersitate, uel si pro necessitate alienat, aut in utilitatem uxoris conuertat, uel uxor consentiat post biennium secundo. Hec ibi, in. d. l. si. & l. i. & d. c. cum contingat, in glo. dummodo sint uiro aliæ res, ex quibus ei consulere possit. C. ad uelle. autem. siue à me.
- 12 Si mulier iurauit non alienare dotem, neque donationem propter nuptias, sine causa rationabili, & iudicis autoritate, nec consentire alienationi, & postmodum cōsentiat cum iuramento de non contraueniendo, sine autoritate iudicis stabit primo iuramento, secundum Hostien. in. d. c. cum contingat. Et debet intelligi, quod non contraueniet propria autoritate, secundum Hostien.
- 13 Mulier propter adulterium, à uiro per iudicem ecclesiasticū separata perdit dotem. Si uero propria uoluntate, uel maritus propria autoritate adulterio existente notorio eam expellit se lucratur dotem, non autem quando per iudicem secularem separatur, quia non est iudex competens, lo. an. in c. fi. de fo. compe. Eodem modo dic de uiro adulterante, quia perdit donationem propter nuptias, similiter uxor perdit donationem, quam debeat lucrari ex pacto facto soluto matrimonio, & parafrasalia, quamuis quantum ad hoc ultimū, quidam teneat contrarium, quia sumus in poenalibus, & appellatione dotis non ueniunt parafrasalia, hæc omnia intel

lige si tamen fuerunt reconciliati, uel tantum alter peccauit, secus si ambo, etiam secrete. in. d. c. plerunque. Neque quādo uir & uxor sciuerunt, & tacuerunt, eorum hāeres possunt hoc allegare, quia finguntur reconciliari.

- 14 Si uxor amisit dotem propter adulterium, & post probatur quōd matrimonium nullum erat propter impedimentum, non recuperabit dotem. Nō enim debuit uiolare neque matrimonium, neque speciem matrimonij. Et hāc omnia eliciuntur, ex. d. c. plerunque, tam ex tex. quam glo. uide ibi Pa.
- 15 Mulier ingrediens balneum cum alio uiro, & uir cum alia muliere perdit mulier dotem, & uir donationem. c. nō oportet. d. lxxxi. in. gl. nisi uxor habeat filios, quia tunc filij habebunt dotem, quo ad proprietatem, & alia bona matris, secundum Ioan. an. in. d. c. plerunque.
- 16 Vidua petens dotem a fratre mariti repellitur per exceptionem de fornicatione, secundum Ioan. an. in. d. c. plerunque, fecit enim iniuriam defuncto.
- 17 Pater si non est stipulatus dotem restitui propter adulteriū filiae, perdit, non autem si est stipulatus, quia tunc post mortem uiri habebit dotem, & non ante, quia nemo debet puniri, neque lucrari, ex alterius peccato, secundum Io. an. supra.
- 18 Maritus expellens propria autoritate uxorem adulterio nō existente notorio, soluet mutuum quod accepit uxor ante sententiā pro alimentis. Non notoriū enim non priuat ipso iure, sed requiritur sententia. l. post contractū. ff. de donatio.
- 19 Maritus uxorem in adulterio repertam interficiens, perdit dotem, quā debbat lucrari propter adulterium, secundū Bar. in. gl. si ab hostibus. ff. solu. matri. nisi ex statuto, uel cōsuetudine licebat interficere. l. quid ergo. ff. de le. j. §. si hāeres. Similiter si fuit in dolo, uel in causa suae mortis. Idē dic de uxore aduersus uirum, secundum Bar. supra nec obstat. l. si quis in grauē, quia ignoscitur ei ad minorem poenam, non ut in totum releuetur.
- 20 Quando extraneus à muliere. i. qui eam non habet in sua potestate constituit dotem mulieri, & est stipulatus dotem sibi reddi soluto matrimonio, ad ipsum dos reuertitur, sed si non fuit stipulatus dabitur mulieri, quia uidetur ei donasse, ut est tex. not. in. §. accedit. l. unica. C. de rei ux. act. Quod si mulier ipsa de suo proprio constituit dotem, tunc ad eam

dos reuertetur. Fingitur enim stipulasse, in. d. l. unica. Si uero pater pro filia dotem constituit, & est stipulatus redibit ad ipsum, si non est stipulatus sibi reddi, sed simpliciter constituit, si filiam emancipauit erit filiae dos, si autem filia premoriatur, actio competet patri. d. l. unica: etiam liberis existentibus ex ipsa filia, secundum Vin. & per. l. dos a patre. C. sol. ma. Not. quod mortua muliere intestata deficientibus liberis, & propinquis, uir succedit uxori, dotemque lucratur, & econuerso. l. i. C. unde uir & uxor. In aliis autem casibus dos ad mulierem, & donatio propter nuptias ad uirum redit, nisi consuetudo approbata obstet. in. d. c. donatio, quae consuetudo in omnibus casibus praedictis seruari debet.

- 21 Si filia perdit dotem sine culpa, & dolo eius, pater tenetur eam iterum dotare, alias secus, secundum Bar. in. l. si cum dotem. ff. sol. matr. si. si post. A simili, si filius ex culpa sua legitimam consumpsit, pater ei non tenetur amplius, ut. d. Bar. C. de colla. autem. quod locum.
- 22 Fructus pignoris ratione dotis non computantur. c. salubriter, de usu. Vide Panor. in. d. c. uestras, multa enim tangit ad hunc propositum.
- 23 Vxor stante matrimonio, in quibusdam casibus potest dotem repetere, ut si maritus in insulam deportetur, secundum Pe. de pa. iiii. sen. d. xlii. uel si banniatur de regno. l. ubi. C. de iure dot. uel si bona sua omnia uel pars, publicatur. l. Si marito. ff. solu. matri. Si uir etiam sine culpa sua ad inopiam uergat, modo ipsa non sit dotem consumptura, secundum communem opi. ut. d. c. per uestras. Si substantia mariti non sufficit ad satisfaciendum doti, & creditoribus. l. si constante. ff. solu. matri. Si maritus ita se habeat, quod ad inopia uergat. in. d. l. ubi, uel si maritus incipiat male uti substantia sua etiam quod esset ditissimus: Bar. in. d. l. constante. Et non solum mulier in praedictis casibus potest agere pro dote, sed etiam pro donatione propter nuptias, ut est tex. in. d. l. ubi. Si tamen mulier a principio nupsit pauperi, uel uergenti ad inopiam, uel male utenti suis rebus, repetere non poterit, quia semel mores eius approbavit. Bar. tamen in. d. l. constante, contrarium tenuit quia uxor per tacitum pactum, non potuit sibi praui dicare, quia dotem integram mulieribus manere publicae utilitatis est.

24 Dos consistens in rebus immobilibus soluto matrimonio statim solui debet, si uero in rebus mobilibus infra annum, secundum Pa. c. iij. de dona. inter uir. & uxor. & si uxor isto interim non habet unde uiuat, ab herede mariti alimēti debet, in d. l. unica.

25 De priuilegiis dotis, uide Sil. ibi. §. xij. & Tab. §. xvij. Non licet marito ad paupertatem uergente, etiam iubente iudice, dare pecuniam mercatori cum salute capitalis, ut inde uir, & uxor recipiant lucrum, quia cōtractus est usurarius, nec hoc habetur in dicto. c. per uestras, sed potius oppositum, iuncta glo. quamuis Ioā. an. & Car. in. d. c. teneant quod est cōtractus licitus, sed. c. dicit lucrum honestum, infra, usura. §. xvij. j. ij.

26 Ecclesia potest se intromittere de dote non solum in fauore uiduarum, ut in. c. nuper, de dona. inter uir. & uxor. sed etiam mariti petentis dotem sibi promissam. d. c. per uestras. Alij tenent quod tantum accessorie habet cognoscere: de do. inter uir. & uxor. c. j. ij. iij.

27 Confessio qua uir constante matrimonio se recepisse dotē fatetur non ualet, nisi appareat de numeratione, quia uidetur donare, secundum Bal. l. j. C. de do. promiss. Si tamen maritus faciendo testamentum legaret uxori dotem expressa certa quantitate, uxor eam omnino habebit, etiam quod probe tur quod nunquam fuit soluta, ut not. Ang. arc. instit. de le. §. sed si uxori, quod uidetur uerum, nisi uir esset non soluendo suis creditoribus. Pro dote, omnia uiri bona hypothecata sunt: de pig. c. ex literis: & propter uiri, aut patris maleficium non perditur, ut not. glo. in. d. c. ex literis, etiam si sit crimen læsæ maiestatis. C. ad. l. iuliam maie.

D V B I T A T I O.

1 DVbitatio prouenit ex eo, quod quis ad utranque partem rationes habet, ideo nō determinat se ad unam partem, secundum Tho. iij. sen. dist. xvij. ar. ulti. dubia tamen semper in meliorem partem interpretanda sunt, secundum Tho. secunda secunda. q. lx. arti. iij. quia habere malam opinionem de aliquo, sine rationabili causa, est contemnere, & ei iniuriari, & si esset cum determinato iudicio de re mortali, esset peccatum mortale, infra, iudicium. §. viij.

2 In dubiis, ubi uersatur periculum animæ, tutior pars est cli-

T

genda, secundum Pa. in. c. iuuenis, de spō. & quod est certius in ipsis tenendum.

- 3 In dubiis ut in irregularitate, excommunicatione, & huiusmodi, ubi agitur in foro animæ, uel in foro quasi poenitentiali, & non ad poenam propriam, sed ut a ministerio abstineatur, secundum Pan. in. c. cum tu fili, de testi. debemus potius interpretari quod sit irregularis, & sic de aliis poenis, in foro autem contentioso debemus interpretari quod non maxime ubi agitur de poena, quia in poenis mitior interpretatio est fienda. c. oia, de re. iur. lib. vj. & sic intellige Innoc. in. c. ad audientiam, & iura per eundem allegata.
- 4 Dubia uerba, secundum proferentis intentionem sunt accipienda. c. in ambiguis, de re. iur. & ut res potius ualeat, quam pereat. c. abbate, de uer. sig.
- 5 In re dubia fidei, autoritas Ro. ecclesiæ requirenda est. c. palam, dist. xi. & in re dubia in persona, uel in facto, uel in iure, nullo modo sententia est ferenda. c. iudicante. xxx. q. v.
- 6 Dubio existente in iure matrimonij, titius est contra statuta hominum dimittere copulatos, quam disiungere coniunctos contra statuta Dei. c. licet, de testi. In rebus quoque ambiguis, absolutum non debet esse iudicium. c. habuisse. xxxij. dist.

D V E L L V M.

- 1 **D**Vellum, idest duorum bellum indicens, & acceptans, siue pro ueritatis manifestatione, siue ad uirium ostentationem, siue spectaculi gratia, siue ad propulsandam ignominiam, siue ad terminandam litem civilem, uel criminalem, peccatum mortale est, quia eligitur percussio proximi, & expositio propriæ, & alienæ uitæ mortis periculo, absque sufficiente causa. Eodem modo dico, quando decem contra decem pugnant propter eandem causam. Si tamen quis iniuste inuaditur, potest bellando se tueri. Similiter licitum est bellum iustum duelo definire, quando habens iustum bellum, uidet se succumbere: utitur enim uiribus suis prout melius potest, hæc Caie. ibi, sed diffusius in secunda secundæ. q. xcix. circa fi.
- 2 Principes concedentes duella, mortaliter peccant. si tamen ex rationabili causa permittant, sicut permittunt meretrices, secus esset.
- 3 Duellum prohibetur. c. monomachia. ij. q. iij. & Matth. iij. ubi dicitur, non tentabis dominum Deum tuum. Et mortaliter

peccant omnes dantes auxilium, consilium, & fauorem, & ualentes prohibere ex officio, & non prohibentes, nisi (ut dictū est) ex rationabili causa non prohibeant: & omnes aspicientes, & de tali actu delectantes, mortaliter peccant, secus quando displicet.

- 4 Clericus duellās debet deponi, estque irregularis, et si mors, uel mutilatio non interuenierit, episcopus potest dispensare: c.i. de cle. pug. in duel. etiam si alium pro se pugnare faciat, est irregularis. c. ij. eo. ti. Et mandans, consulens, uel defendēs si sequitur homicidium, uel mutilatio, est irregularis: in. d. c. ij. Dispensat tamen episcopus cum clerico in beneficio habito, uel de nouo habendo, solum pro sustentatione, sine tamen animarum cura: in. d. c. ij.
- 5 Si quis cogatur inire duellum, aliter ut suspectus de aliquo crimine occidetur, hoc dicit Arch. flo. iij. ti. iij. circa fi. de mente Ray. citatis multorum opinionibus non esse licitum, & talem mortaliter peccare, licet inuite intret duellum, & solum ut uitam conseruet, & idem uidetur sentire Tho. supra, minus peccat nihilominus, quā si sponte iniret.
- 6 Morientes in duello, si appareant signa contritionis debent sepeliri in sacro, quia non prohibetur nisi morientibus in tornamentis, & quia pœnæ non sunt extendendæ, ideo nō debet extendi ad moriētes in duello, nec etiam in astiludio. Hunc uia sequitur Pa. in. c. ij. de torneia. & cōiter alij summittæ.
- 7 Idem dic de iudicio ferri candentis, & aquæ bulientis, quia eodem modo prohibentur, de purg. uulg. ibi uide: & secundum Tho. ubi supra.

D V L I A.

DVlia, & hiperdulia, supra adoratio. §. viij.

E B R I E T A S.

- 1 Ebrietas uoluntaria, & præcognita, ob delectationem in potu immoderato uini, uel eius quod inebriare potest, secundum Doc. cōmuniter est mortale peccatum, quia homo imponit sibi necessitatem uinculi tolerantis rationis usum. Si autem non sit intenta, uel præcognita, non est mortalis culpa. Similiter si sit non propter delectationem, sed ratione medicinæ excusat, & non est mortalis, & excusat a peccatis ex tali ebrietate prouenientibus, nisi talia sint præuisa, & non præuisa. Nam talis sciens suam conditionem, debet prouidere,

E B R I E T A S.

ne possit talia committere quando erit ebrius. Quando autem ebrietas est culpabilis, nam excusat a peccatis sequentibus, licet ea aliquantulum alleviet. Dat enim operam rei illicitę, ideo sibi imputantur, mala sequentia.

- 2 Ebrietas non plena, ut cum quis est bene confortatus, & sibi uidetur quod domus giret, quando est uoluntaria, nõ est mortalis, licet sit graue peccatum, citra tamen mortale, quia ratio non obumbratur. Hęc secundum mentem Tho. secunda secunda. q. clar. j. & v. & Caie. ibi.
- 3 Qui semel uoluntarie inebriatur mortaliter peccat, sicut qui frequenter, ideo non prima, neque secunda, uel tertia uice est mortale, sed tantum quando sciens, & uolens incurrit, licet doc. dicant quod qui frequenter inebriatur peccat mortaliter. Præsumitur enim quod qui frequenter inebriatur, percipiat uirtutem uini, & sic præsumptiue loquuntur, & non ut uere est.
- 4 Dans operam ut aliquis inebrietur, siue propter solatium, siue propter aliud, nisi fieret ratione medicinæ, cum debitis remediis, ne ex hoc exponatur alicui peccato mortali, secundum Arch. flo. ij. parte. titu. vj. c. iij. §. ij. mortaliter peccat. c. culpa, de iniur. & dam. da. peccato enim consentire uidetur mortali.
- 5 Inebrians ob sanitatem consequendam, & medicus hoc confules, cum debitis remediis (ut dictum est) non peccat mortaliter, secundum Caie. quando aliter procurari non potest sanitas: etiam hoc elicitur ex Tho. secunda secunde, supra, licet Arch. flo. supra, & quidam alij, uideantur oppositum tenere.
- 6 Clerici ebriosi deponuntur si sunt in sacris, & moniti nõ desistant. Si sunt in minoribus priuantur communione: de ui. & hone. de. c. a crapula, & c. clerici. Et miles propter ebrietatem remouetur a militia. l. omne delictum. ff. de re mili.
- 7 Clericus non debet bibere uinum sine aqua, & in uno prandio tantum trina potatione debet contentari, sicut mandatur in. d. c. a crapula, & c. quando. xliij. dist. ubi Pa. mouet dubium, an contrafaciens mortaliter peccet, & cõcluditur quod tantum mandatur temperate se a uino, ne inebrietur, ideo non peccat mortaliter contrafaciens, nisi propter ebrietatē, uel contemptum, uel si se periculo ebrietatis uenissimilis exponit.
- 8 Ebrius, cuius ebrietas peccatum non fuit, occidens, uel mu-

tilans, non efficitur irregularis (licet aliqui dicant oppositū) sed quia in cle. unica, de homi. excipiuntur furiosi, quod occi- dentes non incurrunt irregularitatem, de qua specie uiden- tur esse ebrii, ideo non uidetur quod tales incuriant. Hoc se- quitur Pa. c. quia diuersitatem, de concess. praben. & Ang. etiā quod ebrietas fuerit peccatum. Ric. in. iij. dist. xv. & Tho. te- nent, quod incurrit, quando ebrietas fuit peccatum, etiam ci- tra, mortale infra, irregularitas. §. vi. vii. viii.

- 9 Gestā per ebrium, quando non est compos mentis, non te- nent, secus quando non est proprie ebrius, licet sit conforta- tus, scit tamen quid agit, quamuis ei per iuris misericordiam succurratur, secundum glo. in. c. ex literis, de diuor. nec potest matrimonium contrahere, secundum Vener. eo quod non potest consensum liberum rationis habere, secus si rationis usu non omnino careat.

ECCLESIA.

- 1 Ecclesia quæ est congregatio solum bonorum, & dicitur catholica, & non habet maculam, neque rugam, quæ tem- pore mortis Christi fuit tantum in beata uirgine. c. quāuis, dist. xxi. & hæc circa bonos mores, & ea, quæ sunt fidei, non potest errare: supra, concilium, §. iij. & Caie. secunda secundæ q. j. ar. j. ad. ii. dubium.
- 2 Ecclesiam solus Christus fundauit, eius ministerium com- misit Petro, & successoribus eius in ædificationem, & non in destructionem, secundum Tho. iij. lib. de re. princip. c. i. & quilibet tenetur inhære ecclesiæ tanquam regulæ infallibi- li, secundum Tho. secunda secundæ q. j. & in canonizatione sanctorum, pie creditur, non errare, ibi, supra, colere, §. tertio.
- 3 Alia est ecclesia materialis, uidelicet cathedralis, idest episco- palis, uel principalis, quæ dicitur matrix, alia est parochialis, idest baptismalis. c. uenerabili, de uerbo. signifi. & c. ex trans- missa, de rescrip. quomodo consecratur, & a quo, supra, con- secratio. §. j.
- 4 Nemo ecclesiam ædificare potest sine licentia episcopi, qui primum lapidem ponit, figit cruce, cimiteriū designat, suffi- cientem petit dotem, sine qua ecclesia consecrari non potest: c. nemo, el. j. & c. placuit, de cō. dist. j. exceptis ecclesiis mendi- cantium. Et sufficit pro dote assignare unum prædium, pro

ECCLESIA.

uno pari bouum, totaliter liberum. c. j. de cen.

- 5 Exempti, in locis non exemptis, non possunt construere oratoria, ecclesias, uel capellas, sine diocesani licentia, nec in sic constitutis celebrari facere, uel celebrare tempore interdicti, in casibus non expressis, alias per ordinarium compesci debent, & propter hoc, si eorum conseruatores sententias ferrent contra ordinarios non ualerent de priuilegio. c. auctoritate, lib. vi. In locis uero exemptis, nullus edificare potest sine licentia sedis apostolicæ. in. d. c. auctoritate. De erectione altaris, supra altare. §. ij.
- 6 Ecclesia in alieno solo fundata, domino fundi sciente, & non contradicente, erit omnino libera, & sibi imputetur. ar. in. c. si seruus, dist. liiij. Si uero dominus ignorauit, ecclesia remanebit libera, & consecrata, nec efficietur censualis laico, edificator tamen tenetur dominum seruare indemnem, uel etiam episcopus, si ponendo primum lapidem, uel eam consecrando fuit negligens. in. d. c. nemo, & xliij. q. ult. c. comperimus. Quod si solum erat alterius ecclesiæ, uel collegij, debet ei restituere hoc modo, quod ecclesia consecrata sit ei subiecta, quo ad ius patronatus. in. c. apostolicos xi. q. ij. & xviij. q. iiii. c. quæsti.
- 7 Ecclesia reparatione indigens, si portionem ad fabricam habet, de ea debet reparari. c. unio. x. q. iiii. quod si non sufficit, rector & alij in ea beneficiati conferri debent. c. i. eod. titu. in quo standum est dispositioni maioris partis capituli. c. si. de his quæ fiunt a maiore parte ca. & ubi est consuetudo, tenentur laici facere expensis propriis, cum ibi percipiant sacramenta, & audiant diuina. c. quicunque. xvi. q. vii. & possunt compelli seruare talem consuetudinem. c. ad apostolicam, de simo. Intellige tamen quando populus non eget. Vide Pan. c. i. de eccle. ædi.
- 8 Ecclesia præcipue consecrata, oratoria, monasteria, & huiusmodi, ad secularem habitationem, uel prophanos usus, non debent reuerti. c. quæ semel. xix. q. ii. nec hospitalia ad alium usum. c. ad hæc, de reli. do. de lignis tamen, & lapidibus destructi monasterij, potest dormitorium, uel alius honestus locus construi, secundum glo. in. d. c. quæ semel, supra consecratio. §. xj.
- 9 Oblationes factæ capellæ, cedunt ecclesiæ parochiali, infra

quam est sita, secundum Pan. c. pastoralis, de his quæ sunt a præla. Ex hoc inferit Anto. de but. ibi, quod oblationes factæ imagini pictæ in muro alicuius parochiæ cedunt ecclesiæ parochiali, quando, scilicet sunt intuitu ecclesiæ parochialis, alias non, & oblationes, quæ sunt celebranti in ecclesia alterius, sunt rectorum illius ecclesiæ, nisi sit episcopus in propria diocesi, uel archiepiscopus in tota prouincia, secundum eundem Ant. but. infra, oblatio. §. ij.

- 10 Quicquid fuerit emptum de pecuniis ecclesiæ, est ecclesiæ. c. j. xii. q. i. quia statim acquisitum fit ecclesiæ, nec poterit alienari, licet ante potuisset pecuniam, qua emit fundum alienare intuitu pietatis, siue sit emptum nomine ecclesiæ, siue nomine alieno. c. j. de pecu. de. Nec differt an pecuniam ecclesiæ habuerit furtiue, uel ex deposito.
- 11 Ecclesia pro alienis debitis non potest obligari, nec eius possessiones, & qui obligauerit, erit suspensus ab administratione temporalium, & spiritualium: de solut. c. ij. hanc tamen sententiam episcopus poterit relaxare, quia papæ non reservatur. c. nuper, de sen. excom. hæc tamen poena episcopos non comprehendit. c. quia periculosum, in. vi. de sen. excom.
- 12 Nullus propter aliquod ius, quod habet in ecclesia, magnam eius utilitatem impedire potest. c. cum accessissent, de consti. Quomodo de nouo usurpantes regalia, uel collectas in ecclesia, sunt excommunicati, infra excommunicatio. xxxviiij.
- 13 Clericus recipiens ecclesiam a laico, uel retinens colatam, si monitus non resignauerit, est ab officio & beneficio suspensus, & deponendus si contumax perseverauerit, laicus uero excommunicandus. c. præterea, de iur. patronatus supra. beneficium. §. xv.
- 14 Legatum factum ecclesiæ construendæ, seu monasterio, debet solui cum fructibus medij temporis, secundum Pan. in. c. nos quidem, de testa. quia tex. d. c. dicit, quod debent solui sine diminutione, hoc enim est in fauorem ecclesiæ, uel monasterij, quæ si fuissent constructa, ita reliquisset tunc, & non in diem.
- 15 Ecclesia parochialis non potest conferri illi, qui. xxv. annum non attigit, & collatio ipso facto nulla est, & tenetur qui assumitur, infra annum fieri sacerdos, a tempore cõmissionis, & adeptæ possessionis, alias est priuatus, & uacat. Tenetur

A E D I F I C A R E.

etiam residere, licet in hoc possit episcopus dispensare ad tēpus, ex causa. c. licet canon, de elec. in. vi. Episcopus propter studium potest dispensare ut non promoueat, super beneficium. §. lxxxiii. lxxxv. Si uero taliter assumptus non potuit ordinari aliquo adueniente impedimento, sine culpa tamen sua non incidit in pœnam. d. c. licet, secundum Io. an. in regula imputari, de re. iu. in. vi. in mar. Quomodo donatio in infinitum potest fieri ecclesiæ absque insinuatione, Auten. col. ii. de non alie. aut permut. re. ec. §. si minus.

A E D I F I C A R E.

- 1 Poteſt quis ædificare in re ſua, etiam cum alterius nocumēto, dummodo animo iniuriandi hoc non faciat, nec peccat, nec tenetur illi de aliquo, quia qui utitur iure ſuo, nulli iniuriam facit. Si autem animo iniuriandi hoc facit, conueniri poteſt actione iniuriarum, ut. l. fi. ff. de iniur.
- 2 Aedificans in ſolo alieno, ordinarie perdit ædificium, & efficitur eius, cuius eſt ſolum: inſt. de re. diui. Intellige ſi ſine licētia, uel ſcienſer, uel non bona fide hoc fecit, quia ſi bona fide credens in proprio fundo ædificare, in conſcientia ſecundū aliquos, dominus fundi tenebitur, uel fundum eidem uēdere, uel ſatisfacere pro expenſis ædificij ad arbitrium boni hominis, ſi tamen dominus fundi poteſt hoc facere ſine ſuo dāno, alias non credo teneri in conſcientia.
- 3 Aedificans de rebus eccleſiæ in fundo alieno habebit ædificium, & ſolum, tunc enim ſolum cedit ædificio, ut in. c. apoſtolicos. xii. q. ii. ſecundum Io. an. Eccleſia tamen ſoluet precium fundi, ſupra, Eccleſia §. vi.
- 4 Habens ius, uel cauſam in re a domino, ut emphiteota, feudatarius, & huiusmodi, & ædificans in fundo alieno, in quotalē ius habet, non perdit ædificium, uel expenſas, quando ædificium erat eidem neceſſarium ad ampliorem uſum, quia dominus ei tenebatur, not. Inſtitu. de re. diuiſio. §. ex diuerſo.
- 5 Aedificans in proprio fundo de alieno. ſuum erit ædificium per. l. adeo quidem. §. cum in ſuo. ff. de acqui. re. do. Sed ſi fuerit condemnatus reſtituet duplum in d. §. ex diuerſo, de iure uero, exſtimationem, & ita etiam in conſcientia.
- 6 Intendens piſcationem, ſi ædificat caſam in litore maris, erit ſua quamdiu durabit. l. in tantum. ff. de rerum diuiſio.
- 7 In alieno poteſt quis aliquid facere, quando ſibi prodeſt, &

alteri non nocet, secundum Ange. de a. et. insti. de lege fusciana. tollen. secus si noceret. C. de serui. & aqua. laquam. Et a contrario, nemo potest facere in suo, quod sibi non prodest, & alteri nocet. De aedificatione castrorum, infra, Emphiteosis. Quando aedificas, aedificium tenetur demoliri. ff. de oper. no. nuncial. prator ait.

ELECTIO.

- 1 **E**lectio canonica nominat uocationem alicuius personae, ad dignitatem, uel fraternam societatem, seruata forma canonica. c. cum in cunctis, eo. ti. & secundum Host. Et dicit Pa. in rubrica, de postu. quod est magna differentia inter electionem, & postulationem, ita ut qui de iure potest eligi, non debet postulari, & nihil faciunt electores illum postulantes, quia tenentur ecclesiae providere, & de meliori, & meliori modo, quod per electionem fit. Potest tamen ille qui eligibilis est, postulari, si alicuius alterius praecessit electio, secundum eundem Pa. ibi. Est alia differentia secundum Pa. in. d. c. in cunctis, quod postulantes possunt recedere a postulatione, & uariare, quousque superiori sit praesentata. c. bona, eo. ti. non autem sic in electione. c. publicato, de elec. quia in electione ex quo est publicata, & conclusa, est acquisitum ius electo, non autem sic in postulatione est acquisitum ius.
- 2 In postulatione solenni debet seruari forma electionis, quae fit per scrutinium. §. quia propter, in. d. c. in cunctis. Fratres tamen praedicatores habent priuilegium. Sixti quarti, quod incipit Regimini, ut superiores possint quando electiones ueniunt ad eos causa confirmationis, confirmare illum, quem cognoscunt quocunque modo per literas eligentium, quod maior pars consentit in eundem quocunque modo.
- 3 Eligens aliquem in prelatum, in conscientia tenetur eligere, quem credit esse sine mortali peccato, & quem credit ad tale officium, pro hic, & nunc, & pro tali collegio magis idoneum omnibus, qui possunt eligi, & haberi, aliter mortaliter peccat eligens, etiam quod bonum eligat, dimisso meliore, quia personarum acceptator est, secundum Caie. in summa, ibi, in principio, & Tab. electio, Primo. §. xiii.
- 4 Idem dicendum de promissore pastoris, quando absque electione, uel postulatione providetur, per eandem rationem. Secus de confirmatore, quia ipse non eligit. Tenetur tamen

E L E C T I O .

de postulatis æqualiter, dare quem meliorem credit, sicut dictum est, ratione eadem.

- 5 Electio officialis secularis (ut prætoris, & huiusmodi) debet fieri de persona ad tale officium idonea, et oppositū scienter, uel negligenter faciens, mortaliter peccat, quia notabiliter reimpu. dannificat ex malo rectore, secundum Caie. ibi. Et sufficit idoneum eligere, etiam prætermisso meliore. Melius tamen esset meliorem eligere. In electione uero officialium communitatis, debet seruari iustitia distributiva, ut melioribus, qui proponuntur, detur uox, aliter mortale est, nisi ex imperfectione actus, secundum Caie. ibi.
- 6 Quælibet congregatio debet sibi de iure communi eligere prælatum, nisi consuetudo sit in oppositum. c. i. de elec. etiā si duo, uel tres tantum fuerint: in. d. c. j. Imo ut tenet glo. in c. ij. de postu. Inn. Host. & communiter doct. ius uniuersitatis in uno solo omnibus alijs mortuis, uel excommunicatis, uel huiusmodi, potest remanere, & coram testibus uotum suum exprimere, & eligere dummodo seipsum non eligat, quia notaretur de ambitione, per. c. uestras, de iure patrona. Secus quando consuetudo, uel priuilegium stant in contrarium.
- 7 Electores de communi consensu possunt communicare ius eligendi in electione, quæ imminet, si tamen omnes consentiant, quia uno contadicente non ualeret, secundum Pa. c. scriptum, eo. ti. col. i.
- 8 Electione instante, si dubitatur de aliquo an habeat uocem, & commode non potest recipi probatio, admittatur protestando ut uox eius ualeat, si & in quantum appareat postmodum eum debuisse interesse, & sic non nocet, secundum Pa. in. c. humana, de elec. not. vj.
- 9 Unus non potest habere uocem in duobus collegijs, nec prælatus unius collegij, potest habere uocem in alio collegio, secundum Pa. in. c. constitutis, de elec. no. secundo, nisi aliter consuetudo haberet, uel unum dependeret ab alio, ut. in. c. fi. de relig. domi. Vide ibi Pa. & Innocen. qui dicunt, quod stant dum est consuetudini.
- o Si priuati, uel inhabiles ad eligendum non uocentur, licet nondum sit discussum, an sint priuati, tenet electio, secundum Pa. in. c. ij. de elec. Sufficit enim quod postea possint conuinci. Secus si essent priuandi.

- 11 Multi priuantur potestate eligendi. Primo, qui sunt in maiori excommunicatione. c. constitutus de appel. non autem in minori. Secundo, suspensi ab officio. c. cum dilectus, de consuetu. non autem suspensi à beneficio tantum. c. apostolice de excep. Tertio, interdicti. c. cum inter, de ele. Quarto, qui bus sine licentia superioris eligere est interdictum, de elec. c. fi. Quinto, qui scienter in loco interdicto celebrauerunt, nisi super hoc sint priuilegiati. c. is qui, de senten. ex com. libro. vj. Sexto, qui in ea uacatione indignum scienter elegerunt, de elec. c. innotuit. Idem si peccauerunt in postulando. c. scriptum, eo. ti. pro ea uice sunt priuati potestate eligendi. Si facta nominatione secuta est postulatio, aliter si non est secuta c. perpetuo, eod. titu. libro sexto.
- 12 Quando omnes sunt priuati potestate eligendi, in prima uice deuoluitur hæc potestas ad superiorem, sed si aliquo accidenti electio facta, per superiorem non habet effectum, redibit potestas ad primos, purgatum est enim eorum uitium. secundum Pa. in. c. cum uintonien. de elec. Item qui peccauerunt in forma electionis, iure eligendi pro ea uice debent priuari. c. quia propter. e. ti. Septimo, qui ætatem debitam non habent, masculi ante. xiiii. annum, foeminae ante. xii. nec in hoc malitia ætatem supplet. c. ex eo, de elec. in. vj. tam in tex. quam in gl. Octauo, qui per laicalem abusum elegerunt. c. quisquis, e. ti. Nonno, non eligentes infra debitum tempus. Decimo, laici conuersi non possunt eligere secundum Lud. qui allegat. d. c. ex eo, nisi antiqua consuetudo hoc haberet, secundum Innoc. in. c. ii. de insti. Idem tenet Fede. consilio. cvii. Itē qui non sunt professi, tacite, uel expresse in locis regularibus, per. d. c. ex eo, nec qui per suam ecclesiam, uel eorum constitutiones prohibentur. Item qui non sunt in sacris, in ecclesiis collegiatis secularibus, uel regularibus. Conclude tamen sic in ordine prædicatorum, ex declaratione capituli generalis, & non ex constitutionibus, qui non est in sacris, non habet uocem in electione. Non professi nullo modo habent uocem, et ex consuetudine, conuersi professi, de iure non habent, licet ex antiqua consuetudine possint habere. Clerici seculares non subdiaconi, non habent. Clerici in regularibus professi non prohibentur de iure communi etiam si non sint in sacris. In ordine prædicatorum prohibentur omnes ante quartum

ELECTIO.

annum à professione per suas constitutiones, etiam quòd sint in sacris.

- 13 Elector absens iusto impedimento detentus, potest unum, uel plures procuratores ad eligendum instituere in solidum, tamen aliter non admitterentur, & quòd procurator sit de collegio, quia extraneum capitulo nolente non potest deputare, neque potest per literas uotum suum exprimere, & non oportet quòd procurator institutus eligat unum nomine suo, & alterum nomine procuratorio, quia nihil ualeret nisi dominus mandatum dedisset de aliquo nominando, quia tunc illum nomine domini, & alterum suo nomine poterit nominare c. si quis, de elec. in. vj. & tenetur talis procurator optimum eligere, sicut pro se, nisi de aliquo nominato habet mandatum, secundum Pa. in. c. constitutis, & .iii. c. de app. In ordine tamen prædicatorum, non admittitur elector nisi sit præsens, neque per literas, neque per procuratorem. Si tamē in eodē conuentu, ubi fit electio essent infirmi, qui non possent esse præsentēs, scrutatores ad eos tenentur accedere prout in eorum constitutionibus continetur. de. ii. c. ii. Et secundū Host. scrutatores debent accedere ad infirmos, qui sunt in ciuitate, & eorum uota inquirere. Et dicuntur præsentēs secundum eum, qui sunt in orto, uel in ciuitate. ff. de procur. l. v.
- 14 Electiones in cathedralibus, uel regularibus ecclesijs infra tres menses fieri debent, aliter electio deuoluitur ad superiorem proximum, qui si infra dictum terminum non elegerit, ad alium superiorem, & sic deinceps usque ad papam deuoluitur. in. c. ne pro defectu, c. ti. nisi iusto impedimēto sint detenti. In or. tamen prædicatorum, secundum eorum constitutiones, tenentur infra mensem eligere, aliter ad prouincialem deuoluitur potestas providendi, qui nisi infra tres menses prouiderit, ad generalem deuoluitur. Multa circa hoc Tab. electio. i. §. vij. quomodo debet præsentari electio, & quomodo electus habet consentire.
- 15 Electio ante sepulturam prædecessoris fieri non debet. c. bonæ memoriæ, el. ij. si tamen fieret, ualeret secundū glo. ibi.
- 16 Electio facta de nocte, non tenet, secundum Pa. in. c. i. de clau. despon. quem sequitur Feli. in. c. consuluit, de offi. deleg. col. pe.
- 17 Electio in quocunque loco honesto, maxime secundū con

suuetudinem, potest fieri. c. causis, de elec. dummodo nō sit locus clandestinus, quia electiones in cameris per occulta cōuenticula factæ, reprobantur. c. ii. & c. transitus, di. lxxix. secundum Host. debet seruari consuetudo.

18 Electio, & postulatio facta in loco interdicto, secundū Arch. in. c. in nomine. xxiii. di. non tener, oppositum tenent Vgo. uerzel. Io. an. & communiter doct. quia sunt quidam contractus, & probant quod ualeant, per. c. i. de postu. præla.

19 Ad electionem uocandi sunt, qui sunt præsentēs, debent, uolunt, & possunt interesse. Absentes sunt uocandi, & expectandi secundum consuetudinem. c. coram eo. quæ si est, quod non uocentur, non sunt uocandi de necessitate, & tenet electio, secundum Pa. in. d. c. coram, & c. cum ana, e. ti. & quando sunt uocandi uerbo, uel scripto, uel signo consueto campanæ secundum consuetudinem, & qui nolunt, non sunt cogendi. Et si uocati infra competentem terminum non uenerint, non sunt ultra expectandi, cum mora in electionibus sit damnosa. c. cum inter, de elec. Vide tamen plenius Tab. Electio primo. §. x. & xi. Quomodo uocati nolentes comparere, non sunt computandi in numerum absentium, seu eorum, qui sunt de capitulo.

20 Si quis de electoribus contemptus, nō fuit uocatus ad eius petitionem cassanda est electio, potest tamen si uult eam ratam habere. c. quod sicut, eo. Et quilibet elector potest renuntiare uoci suæ, sicut iuri suo. C. de pact. l. si qs in scribendo.

21 Eligens, quem credit esse in mortali, mortaliter peccat, quia talis secundum Tho. secunda secundæ. q. clxxxv. ar. iii. nō potest uti prælatura. Concordat Cai. ubi supra, & Fel. in. c. quāuis, de officio deleg. & Pa. in. c. constitutus, de appel. el. ii. ubi dicit quod peccat mortaliter eligens pro alio, si non eligit optimum, ergo eodem modo si pro se eligat.

22 Eligens aliquem, de quo non habet noticiam nec per se, nec per alios, qui cum ipso conuersati sunt, non saluat conscientiam suam, secundum Pa. in. c. bonæ memoriæ, el. ii. de postu. præla. & de elec. c. scriptum, & consequenter mortaliter peccat.

23 Reddatur quis indignus ad prælationē ex quocunque mortali peccato, secundum Tho. quol. vii. si excommunicatus maiori excommunicatione est, per. c. constitutus, el. i. de appel. uel minori, per. c. si. de cle. ex. mu. Si est suspensus, uel interdi

ELECTIO.

- ctus, uel interdicti uiolator. c. i. de post. prela. & c. cū dilectus, de consue. Si irregularis. c. ex eo, de electio. in. vj. si illegitime natus, non competentis ætatis, & litteraturę. c. cum in causa, de elec. uel habet alia impedimenta circa ordinandos : supra clericus. §. vii. Beneficium. §. xxx. Si propter uitium personæ fuit reprobatus, de elec. c. super eo, non autem si ob processum uitiosum. c. innotuit, eo. Si est episcopus, qui eligi non potest, sed postulari tantum. c. fi. de post. præla. Si religiosus non professus expresse. c. nullus, eo. tamē nouitius in episcopum potest eligi: in. d. c. nullus, li. vj. si sit alterius religionis, de elec. Cle. i. & religiosus de ordine mendicantium trāsiens ad non mendicantes, non potest in prælatum eligi.
- 24 Electio de habente prædicta impedimenta, ipso iure est nulla, excepto primo, tamen si crimen sit occultum non inducens irregularitatem, potest tenere, quando uero est graue, & manifestum non ualet electio, secundum Pa. in. d. c. innotuit. Vide Feli. in. c. dilecta, de exces. col. ii.
- 25 Eligens excommunicatum minori etiam, est priuatus ipsa uice electione, & triennio ab ecclesiastico beneficio suspensus : in. d. c. in cunctis.
- 26 Habens aliquem defectum ex dictis, secundum Pa. in. c. susciatus, de rescrip. si non est amplius occultus sed manifestus, uel per sententiam, uel aliter, tenetur manifestare, ne eligatur, uel confirmetur. Si autem est occultus, & impedit officii, uel dignitatis exercitium, tenetur manifestare, alias peccat, & uenit plectendus, ut si est bigamus, uel homicida, quia etiam quod sint occulti, non possunt ministrare. c. fi. de tēp. or. de biga. per totum. Si autem tale impedimentum non est aliter dicitur, ut de infamia. Idem dic de omni alio defectu occulto, cui prouideri potest, sine manifestatione, infra Episcopus. §. primo.
- 27 De modo formædi scrutinia, accipiendi uoces, collatione, ac scrutinij publicatiōe, & huiusmodi pratica, quia cōfessoribus parum prodest prætermittito, si tamen uis scire, uide summistas, & præcipue Tab. Electio. i. §. xviij. usque. xxiii. & c. quia propter, de elec. & Pa. ibi.
- 28 Si quis cogeretur eligere certam personam, electio illa ipso iure esset nulla, quia uoluntas ibi non fuit libera. c. ubi periculum. §. ecce, li. vj. eo.

- 29 In electionibus, postulationibus, & huiusmodi, in quibus ius eligendi oritur, uoces incertę, & conditionatę, seu alternatiuę, puta dicendo, consentio in quem talis consentit, uel si talem non potero habere, consentio in talem, uel dicendo consentio in Io. uel in Petrum, & huiusmodi, non ualent. c. electionibus. in. vi. eo. Nec uoces debent per fabas dari, quia nō posset sciri quę sit sanior pars, quę ualidat electionem: per tex. ca. ecclesia uestra, eo. & secundum Pa. ibi.
- 30 Publicato scrutinio uariari non possunt uoces, ergo a contrario sensu ante publicationem possunt electores uariare, & alios nominare. c. quod sic, de elec. quia nominato, iā nulum ius acquisitum fuerat, potest tamen post publicationē, qui non consensit, consentire in eum. In postulatione autē possunt uariare, usquequo presentetur superiori, ut supra. §. i.
- 31 Electio illius, qui requisitus consensit electioni de se fiendę antequam fieret, cassanda est, quia pręsumitur ambiciosus. c. cum post pœnitentiam, eo. Neque potest quis seipsum eligere, quamuis iurasset meliorem eligere, & talem se esse crederet, neque electus debet computari in numero eligentiū, cum nullus seipsum eligere possit. d. c. cum ana, licet forte locum habeat, quando per uiam compromissi proceduntur, ut infra. §. xxxv.
- 32 Electus administrans ante confirmationem, remouēdus est, per. c. qualiter eo. Pa. ibi dicit, quod talis non perdit ius ipso facto sibi acquisitum per electionem, sed per sententiam debet irritari: sed nunc per textum. c. auaritię, li. vi. eo. uidetur indubitātū, quod talis electio ipso facto sit irrita. Dicit enim sic tex. Nullus de cætero, administrationem dignitatls, ad quam electus est, prius quā celebrata de eo electio confirmetur sub nomine Iconomatus, uel procurationis, aut alio de nouo quæsito colore in spiritualibus, uel temporalibus, per se, uel per alium, pro parte, uel in totum, gerere, uel recipere, aut illi se immiscere pręsumat, omnes illos qui cōtrafecerint, iure si quod in eis per electionem quæsitum fuerit, decernentes eo ipso priuatos. Excipitur papa, in. c. licet, eo. & ultramōtanus concorditer electus, qui sub papa immediate est. c. nihil, eo. & ita de citramontano, quando papa esset ultramontes. Si autem administrat secundum Ioan. an. in nouella, super. vi. ex spiritali iure, uel ex consuetudine, quia per

ELECTIO.

- tinebat ad eum administratio episcopatus uacantis, tunc non incurrit. Ponderanda sunt bene uerba singula textus.
- 33 Si religiosus electioni de se factae ad praelationem extra suum monasterium, uel ecclesiam, non petita, & obtenta licentia consenserit, electio ipsa uiribus euacuatur, & praelati religionis irrequisitis conuentibus possunt hanc licentiam dare, in. vj. c. si religiosus, eo.
- 34 Quando in scrutinio uoces diuiduntur, & sunt duae electiones, illa de iure communi ualeat, quae melioribus, & maioribus meritis adiuuatur, c. licet, eo. ti.
- 35 Electio etiam uia compromissi fieri potest, & quomodo fiat habetur in. d. c. quia propter, c. cum causis, & Pa. ibi, in. c. cum causis. i. & iii. no. Quomodo compromissum dupliciter possit fieri, uide Pa. in. d. c. quia propter. §. ii. & Tab. Electio. ii. §. i. usque ad. iiii.
- 36 Electio facta per communem inspirationem, requirit quod omnes consentiant, uno enim contradicente, non ualeat, quia non uidetur a Deo facta: ar. viii. q. i. c. non est nouum, & hoc tenent communiter doct. & bene. De eius forma, & modo, uide. d. c. quia propter.
- 37 Electus, sub poena mortalis peccati tenetur consentire electioni de se factae, secundum Ric. in. iii. quol. q. xxi. Primo, quando a superiore per obedientiam cogitur. c. nisi cum pridem, de renun. Secundo, quando secundum conscientiam suam uidetur imminere graue damnum, & periculum animarum nisi assentiat. viii. q. i. c. in scripturis, ut quia non est, uel non inuenitur, qui possit, aut uelit procurare salutem animarum. Tertio, quando per uiam illicitam refugit, ut quia fugit, uel fingit aliqua, & c. nisi hac instinctu spiritus sancti faceret. His autem calibus cessantibus si refugiat ob humilitatem, reputans se indignum, meretur. Concordat Tho. quol. v. ar. xxii. infra, episcopus. §. i.
- 38 Electio papae nunc ad cardinales pertinet. c. licet, de elec. & c. ubi periculum, in. vi. de elec. & toto collegio cardinalium deficiente, ad canonicos, & clericos lateranensem. quia papa est episcopus lateranensem. Dicit tamen Aug. de anchona, quod in tali casu congregandum esset concilium per imperatorem, reges, & principes. Vide tamen Pa. in. d. c. licet. Et possunt eligere unum de collegio, & etiam de non collegio, secundum

Aug. de

Aug. de ancho. ut patet in. d. c. in nomine. Et debent eligere meliorem pro regimine, quem credunt, modo existimetur bonus, & doctorem præcipue in theologia, magis quam in iure, secundum. d. Aug. Et Clemens quintus, ut patet in cle. ne Romani, de electio. ne quis Cardinalium per exceptionem excommunicationis, suspensionis, uel interdicti excludi possit ab electione ordinavit, & multa alia, ut ibi patet. Vide.

- 39 Electio Imperatoris a solo Papa, secundum. d. Aug. potest fieri, ex iusta, & rationabili causa, & propter electorum negligentiam, uel discordiam, & propter electi bonitatem, & decetiam, aut Christianitatis, & pacis prouidentiam, aut hæreticorum, scismaticorum, uel huiusmodi audaciam reprimendam. Papa enim est Vicarius Dei, cuius Imperator est minister, & potest papa ex rationabili causa electores Imperatoris instituere, & institutos remouere, Imperatorem electum confirmare, & confirmatum deponere, ut Stephanus papa. I. fecit transferens Imperium a Constantino, & Leone, ad Carolum Magnum, ut dicit glo. in. c. uenerabilem, de electio. De electione monialium, uide Sil. electio. iiii. §. vj. & vij. Admittuntur ad electionem moniales completo anno. xij. si sunt professæ, in qua electione tantum fit collatio numeri ad numerum, non meriti ad meritum, neque zeli ad zelum.

E L E M O S I N A.

- 1 Elemosina secundum Magistrum in. iiii. sen. dist. xv. est opus, quo datur aliquid indigenti ex cōpassione, unde est actus charitatis mediante misericordia. Et secundum Tho. secunda secundæ. q. xxxij. ar. j. secundum quod diuersæ sunt necessitates proximorum, diuersa sunt misericordiarum opera, quædam corporalia, quædam spiritualia correspondentia necessitatibus corporalibus, & spiritualibus, & his uersibus continentur. Visito, poto, cibo, redimo, teco, colligo, cōdo. Hæc respondent corpori. Correspondentia autem animæ sunt hæc. Cōsole, castiga, instrua, sol, dimitte, fer, ora. Et spirituales sunt corporalibus potiores, cæteris paribus, secundum Tho. supra.
- 2 Non facere elemosinam quando quis habet de superfluo naturæ, & personæ, & quando pauperem in extrema necessitate uidet constitutum, mortale est, secundum Cai. ibi in summa. Superfluum intellige consideratis sumptibus secundum

ELEMOSINA.

decentiam sui status, filiorum, familiae, euentuum, hereditum,
& huiusmodi, ita quod hoc attento, raro apparet aliquem su-
perfluum habere. Attende etiam extremam necessitatem, quae
scilicet apparet, quod propter carentiam rei necessariae, quis
moretur cito nisi subueniretur, & non apparet qui subueniat,
tunc subueniendum est, nec ultra expectandum, quando de
eius uita desperabitur. Sed not. (quia uidetur esse aliqua di-
sonantia inter dictas S. Tho. in secunda secundae q. xxxij. ar.
v. & iij. sen. dist. xv. & aliis locis, quae tamen non est,) quod
duplex est superfluitas, naturae, scilicet & personae. Similiter
duplex necessitas in pauperem, uidelicet naturae, & personae.
iuxta hanc distinctionem pono duas conclusiones, quarum
prima est. Habens superfluum naturae, & personae, tenetur de
praecepto illud erogare pauperibus, etiam si non patiantur
extremam necessitatem naturae, secundum Tho. iij. sen. dist.
xv. q. ii. ar. i. q. iij. Secunda conclusio: patienti extremam ne-
cessitatem naturae, qui habet superfluum naturae, etiam quod
non sit superfluum personae, tenetur dare sub praecepto. ex
S. Tho. ibi, supra. Vide Caie. in quol. de elemosina, ubi osten-
dit Tho. non sibi contrariari.

3 Concludo igitur secundum Tho. iij. sen. dist. xv. q. ii. ar. i. q. i.
iij. secunda secundae q. cxxviii. Pe. de pal. & communiter doc.
in. iij. supra, quos uidetur etiam sequi Arch. flo. ii. parte. ti. i. c.
xxiii. quod qui habet superflua quo ad naturam, & quo ad
decentiam sui status pro se, & familia, & non subuenit ne-
cessitatibus aliorum non tantum extremis, sed & magnis,
quas nouit, mortaliter peccat. uidetur enim facere contra il-
lud praeceptum, Quod superest date elemosinam, Luc. xi. Se-
cundo qui habet de superfluo naturae, & si non secundum de-
centiam sui status, & non subuenit pauperibus, quos in ex-
trema necessitate nouit, mortaliter peccat, cum dicat Amb.
Pascite famam morientem, si non pauperis occidisti. Et quod di-
ctum est de elemosina corporali, dicendum est etiam de spi-
rituali, cum quis suffragari potest uisariam animae patienti,
quae grauior est corporali.

4 Elemosinam facere de necessario naturae, sine quo uita pro-
pria non potest conseruari, secundum Tho. secunda secundae
q. xxxii. ar. vi. non licet, nisi personae magnae, per cuius conser-
uationem, ecclesia uel respu. sustentaretur: tunc enim liceret

subtrahere sibi pro sustentatione illius, laudabiliter, tamen & non necessario.

- 5 Elemosinam dare non possunt, qui nec donare, quia de proprio fieri debet, sicut scriptum est. De tua substantia fac elemosinam. De seruis, famulis, ancillis, dicit Tho. secunda secundæ. q. xxxii. ar. viii. quod ecclesia facere non possunt, nisi quatenus a superiori eis fuerit commissum, Si tamen habent aliquod proprium, de hoc possent dare elemosinam. Si iminet magna necessitas, & non est tempus recurrendi ad superiorem, possunt, secundum Pa. c. si quis, de fur. uel si aliquem uident in extrema necessitate constitutum, etiam contra superiorum prohibitionem, possunt dare elemosinam, secundum eundem Pa. ubi supra, & glo. in. c. non dicatis. xii. q. i. Inimmo possunt furari, & rapere, ut dent, & hoc facere tenentur, bono tamen modo, & dare pauperi, quia in tali casu, omnia sunt communia, secundum Tho. iiii. sen. dist. xv. supra, & secunda secundæ, supra. Possunt etiam de uoluntate dominorum expressa, uel presumpta, ut quia habent administrationem commissam a superioribus: ar. in. l. filius familias. ff. de dona. intellige tamen, secundum Tho. in. iiii. sen. supra, in quantum datur eius commissio. Item possunt dare in illa necessitate, in qua dominus eius teneretur. Debemus enim existimare, quod quilibet uelit facere ea, ad quæ tenetur. Item quando de licentia superiorum peregrinantur, uel sunt in scholis, possunt elemosinas facere, quas alij peregrini, & scolares communiter faciunt: ar. in. c. præterea, de offi. deleg. supra, donatio. §. iii. Idem dic de religiosiis prælato subiectis, & filius familias, secundum Tho. quarto supra.
- 6 De uxore dicit Tho. ubi supra, quod si præter dotem habeat alia bona, uel ex proprio lucro, uel quocunque alio licito modo, potest dare elemosinam, alias non, nisi de rebus paruis, ex quibus uir non fit pauperior, nisi expresse ei prohiberet aliquas facere elemosinas, tamen in necessitate, & in illis modis supradictis de seruis, quod sunt quatuor, posset. Ultra hoc potest dare secundum consuetudinem, quia consuetudo dat iurisdictionem, licet maritus aliquando sic generaliter prohiberet, quia debet sane intelligi prohibitio. Item quando uir est crudelis ad pauperes, & tenetur dare, & non dat, tunc uxor dando, mariti negotium gerit, & potest dare moderatas ele-

ELEMOSINA.

mosinas, & occulte. c. reuertimini. xvi. q. i. exemplo Abigail. j. Re. xxv. Item quando uir assignauit uxori certum quid pro uictu, & ipsa abstinet, de superfluo potest elemosinam facere, nec debent computari expensæ, quia ad illas tenetur uir, ex dote, & gubernatione familiæ. Item quando uir esset fatuus, & gubernatio domus ad uxorem pertineret, uel quando uir dedit uxori gubernationem domus. Prudenter igitur circa huiusmodi se habeat mulier.

- 7 Idem dic de minoribus a. xxv. annis, quia non habent plenariam administrationem, secundum Pet. de pa. iiii. sen. dist. xv. q. iiii. ar. vi. curatores tamē & tutores, bene possunt facere elemosinam, sicut possunt remunerare benemeritos pupilli, & multo magis pauperes Christi, discrete tamen, de superfluo.
- 8 Subueniendum est prius cæteris paribus sibi coniunctis, secundum Tho. secunda secundæ, supra, ar. ix. si aliqui alij essent fanciores, uel utiliores, & magis necessitatem patientes, prius eis, quam coniunctis non existentibus in tali casu, & quorum cura nobis non esset iniuncta, subueniendum esset, deinde suis, post notis, postea bonis, postea extraneis. Intellige semper cæteris paribus.
- 9 Cum quis factus est distributor aliquorum bonorū in pauperes, & ipse est pauper, potest de illis bonis sibi pro sua necessitate retinere, & alia distribuere, secundum Thom. supra, ad primum.
- 10 Peccatoribus etiam subueniendum est, ut eorum natura sustentetur, secundum Tho. supra, ar. in. c. quiescamus. xlii. dist. nō autem ut in peccato foueantur, & sic intelligitur, S. Tho. secunda secundæ, ubi supra, ad primum.
- 11 Elemosina non est danda ut quis ditetur, nec ut sit occasio negligentiae, uel non laborandi, secundum Tho. supra. ar. in. c. episcopus, dist. lxxxii. §. j. nec quando creditur quod sit occasio mali.
- 12 Non est furandum ut fiat elemosina, quia non sunt faciēda mala, ut eueniant bona, ut in. c. forte. xliii. q. v.
- 13 Elemosina est magis satisfactoria, quā oratio, uel ieiuniū, secundum Tho. iiii. sen. dist. xv. supra, & etiam, quā alia opera, ut peregrinatio, & huiusmodi.
- 14 In extrema necessitate magis deserendi sunt filij, quam parētes, secundum Tho. secunda secundæ, supra. concordat Gof.

EMANCIPATIO. EMPHITEOSIS. 155

& Host. propter beneficium ab eis receptum, & domini præceptum.

- 15 Licet de turpi lucro possit fieri elemosina, non tamen de re obnoxia restitutioni, secundum Tho. secunda secundæ, supra, nisi in casu extremæ necessitatis. De hac materia, uide in Rosa aurea casu. lviij. & Sil. uer. elemosina. Elemosina debet fieri animo hilari, recte intentione, & pie, & sic dicitur liberare a peccato, impediendo ne fiat uel disponendo ad gratiam, secundum Tho. in. iij. sen. dist. xv. q. ij. ar. ij. ql. i. ad. j.

EMANCIPATIO.

- 1 Emancipatio est relaxatio patriæ potestatis coram iudice competenti, uoluntate patris, & filij cōcurrente, in utriusque præsentia. l. nō nudo. C. de eman. li. insti. qui. mo. ius pa. po. sol. §. prætereā.
- 2 Sicut pater cogitur emancipare filium ex causa, ita filius cogitur emancipari, licet aliter dicat glo. & male. Insti. qui. mo. ius pa. po. sol. in fi.
- 3 Quamuis regulariter pater non teneatur emancipare filium, nec filius possit compelli ut emancipetur, fallit tamen in pluribus. Primo, quando pater cōtra pietatem filium afficit uerbis. Secundo, quando compellit eum peccare in corpus suum. Tertio, si filius est arrogatus impubes, & pubes factus probat non expedire quod sit arrogatus. Quarto, si pater agnouit sibi relictum legatum, ut emanciparet filium, & in istis pater tenetur, ut not. Azo. in summa. C. de emanci.
- 4 Pater potest filium emancipare per procuratorem, ut no. Bartol. in. l. gallus. §. forsitan. ff. de liber. & posthu.
- 5 Filius emancipatus reuocatus in patriam potestatem propter alimenta non præstita patri, secundum Cy. in. l. filius. C. de ingra. li. de hac materia, quia parum ualet confessoribus, uide si uis summistas. Effectus patriæ potestatis ponuntur ab Angelo de are. insti. de pa. pote. & sunt sex.

EMPHITEOSIS.

- 1 Emphiteosis, quod sermone uulgari dicitur ad liuellum, est contractus medius inter locationem, & uenditionem, per quem transfertur dominium in emphiteotam, retento dominio directo apud dominum, secundum Pa. in. c. fi. de loca. & soluit emphiteota aliquid domino singulis annis. ff. si ager uecti. l. i. dominium uero utile remanet apud emphiteotam,

EMPHITEOSIS.

- & habet possessionem eius civilē, emphiteota uero naturalē.
- 2 Contractus emphiteoticus differt a censuali, in quo, & directum dominium transfertur. c. constitutus, de reli. domi. differt, & a feudo, quia in feudo dominus in personā uasali ius habet, non autem emphiteotæ, & in aliis de quibus Tab. feudum. §. i.
 - 3 Ius emphiteoticum secundum opinionem Io. de imo. in. c. fi. na. de loca. quæ est melior, transit ad extraneos hæredes, etiā in re ecclesiastica. dummodo sit data secundum illam solennitatem. c. i. de re. ec. non alie. lib. vi. consuetudo tamen debet seruari, secundum. d. Feli. in. c. in pñtia, de proba. col. xii.
 - 4 Emphiteosis concessa ab ecclesia pro se, & filiis, priuato, secundum Abb. in. d. c. in pñtia, non transit ad filios naturales, etiā si legitimarentur, nisi quando legitimarentur per sequens matrimonium.
Quando quis accipit emphiteosim pro se, & filiis suis, nō intelliguntur filiaæ fœminæ, sed tantum masculi, secundum Io. de imo. in. c. fi. de loca. per dictum quoddam Arch. in. c. si quis suadente. xvii. q. iiii. ubi uoluit, quod in materia contractuum, masculinum non cōcipiat fœmininum, per. l. ueteribus. ff. de pac. in quo, & multi alij concordare uidentur.
 - 6 Emphiteota non potest dimittere rem emphiteoticam, & se liberare quando uoluerit, secundum Paulum in. c. iudicatum, de immu. eccle. quia quod a principio est uoluntatis, ex post facto est necessitatis. l. sicut. C. de act. & ob. nisi pactum, uel consuetudo, aliud inducat, & quod possit renunciare, tenet etiam. d. Feli. in. c. quæ in ecclesiarum, de const. col. xxx.
 - 7 Qui rem emphiteoticam habet, potest alteri dare in emphiteosim: Insti. locati. §. ad eo, non tamen ita ut ipse sit liber a præstatione canonis, & si secundus, emphiteota uult alienare tenetur querere consensum directi domini, & non primi emphiteotæ, ut no. glo. in. l. fi. C. eod. & directus dominus debet habere laudemium.
 - 8 Emphiteota cuicunque rei etiam ecclesiastice, potest donare, aut legare meliorationes, quas facit in rem emphiteoticam, sine alia solennitate, secundum glo. in. c. fi. de loca. & commu. niter doc. Permutare autem, uel pignori obligare, non est tutum sine consensu domini, quia multi doc. tenent quod nō possit. in. l. fi. C. de iur. emphiteo.

- 9 Emphiteota, potest uendere meliorationes etiam rei ecclesie, secundum Pa. in. c. fi. de loca. dummodo seruet solennitatem, uidelicet quod primo requirat rectorem ecclesie, secundo, denuntiet precium, tertio, labantur duo menses ecclesia non respondente, quarto, non uendat personis prohibitis, quinto, quod non uendat nisi utile dominum, sexto, quod non prius ceciderit a iure non soluendo. Vide de hoc Tab. ibi. §. ix. pot tamen dare fratri suo sine dicta solennitate, secundum Bald. in l. uoluntas. C. de fideicom. quando duo fratres habent emphiteosim paternam.
- 10 Potest etiam sine consensu domini dari in dotem filie, secundum Spec. ti. de loca. §. nunc aliqua, uer. exc. nec transfert plus dominij quam ipse habet, per. c. nuper, de dona. iter ui. & uxor. & idem dic in donatione propter nuptias, nec tenetur soluere laudemium, quia alienatio est necessaria, secundum Gul. & Bar. in. l. & ideo. ff. de condi. fur. Similiter potest dari in dotem extraneae, si non extimata detur, & soluet laudemium, sed extimata non potest dari nisi filie.
- 12 Si alienauit emphiteota rem conditionaliter, uidelicet si domino placuerit, & si dominus uoluerit tantundem dare, teneatur restituere, non cadit in commissum, secundum Alberi. post Alber. pap.
- 13 In re emphiteotica, propter bella, sterilitates, & huiusmodi, non fit recompenfatio annui census, nisi census esset ita magnus, quod non plus perciperetur, ac si res esset locata de anno in annum, secundum Bal. in. l. i. C. de iur. emphit. Et dicit Bar. ibi, quod tunc non est propria contractus emphiteoticus quando datur tanta quantitas, quanta pro locatione. Si tamen substantia rei in totum periret, uel ab hostibus irreparabiliter raperetur, debet fieri remissio, secundum glo. in. d. c. fi. Et Pa. ibi. Idem dic de augmento, quia non augetur pensio in casu, quo non minuitur propter eius laesionem, secundum Pa. in. d. c. fi.
- 14 Destrueta re emphiteotica (ut domo combusta) & reparata, destruitur obligatio, quae erat super rem illam. Bar. in. l. dani, ff. de damno infec. §. si is. quia illud dicitur nouum.
- 15 Emphiteota non soluens per triennium, si est priuati, cadit a iure. l. ij. C. de iure emphi. Si est ecclesie per biennium, nisi celeriter soluat. c. fi. de loca. & si expectat libellum, uel requisitionem, non dicitur celeriter soluere, secundum glo. in. d. c. fi.

EMPHITEOSIS.

Ista celeritas erit in arbitrio iudicis, & perdit omnes meliora
tiones, secundum Abb. confi. lxxiii. i. uolu. Si tamen dominus
ei tenebatur in maiori quantitate, uel tanta, non cadit, secun
dum Pa. in. c. bona fides, de depo.

- 16 Dominus recipiens canonem ab emphiteota lapsa, pro solu
tione præteriti, postquam expulit, non sibi præiudicat, secun
dum Pa. in. d. c. si. si recipit etiam ante expulsionem, cum pro
testatione quod non intendit sibi præiudicare, non præiudi
cat. Si uero non facit protestationem, sed simpliciter recipit,
sunt uariæ opiniones, tamen de subtilitate iuris non præiui
dicat, quia in dubio non uidetur quis uelle renunciare iuri
suo, ut in. c. super hoc, de renuncia.
- 17 Res emphiteotica reddita ecclesiæ propter non solutionem
pensionis, potest iterum dari ei, qui cecidit a iure suo, sine ali
qua solennitate, & causis requisitis in alienatione rei ecclesia
stica, secundum Fed. confi. clxxxiii. & etiam eius hæredibus,
per tex. d. c. si. & per consuetudinem, sed non alteri, nisi eccle
sia per aliquod tempus fuisset in pacifica possessione, quod
communiter fit spacio unius anni supra, alienatio. §. xxi.
- 18 Emphiteota, in quinque casibus cadit. Primo, si domino ne
gat pensionem petenti, & negat se eius emphiteotam, quia
magis debet operari contumacia expressa, quam tacita. l. si ita
expressum. ff. de condi. & demon. Secundo, quando sine con
sensu domini uendit, & res emphiteotica tradita est secun
dum Canonistas, in. c. potuit, de loca. & si essent duo dñi, &
cum assensu unius tantum uendidit, pro altera parte cadit tm̃
quia non plus debet puniri, quam deliquerit. l. heres. ff. de his
qui. ut indi. Tertio, qñ res emphiteotica est data pro se, & fi
liis, & nepotibus hæredibus, si filius, uel nepos refutat hære
ditatem cadit, ut not. Bar. in. l. ut iuris iurandi. §. si liber. ff. de
ope. liber. Secus si non ponitur hoc uerbum, & hæredibus.
Quarto, qñ emphiteota moritur sine legitimis, relictis tantū
naturalibus: sed limita, secundum Bar. in. l. lex facto. §. si quis
rogatus. ff. ad tre. qñ emphiteosis est data ab ecclesia, non si a
priuato. Quinto, qñ nō soluit canonē, ut supra dictū ē. §. xv.
- 19 Si multi sunt, & oēs soluerunt præter unum pensionem to
tam, non cadunt, secundum glo. in. d. c. si. si non totam solue
rint, cadunt oēs. Soluant ergo totam, & post agant contra
nō soluentem. Idem dic quando unus solum partem soluit,

cadit a toto, nisi ob paupertatem, uel errorem, hoc fieret, secundum communioem opinionem.

- 20 Laudemium est soluendum quando res emphiteotica transit ad alium emphiteotam, quod non debet excedere quinquagesimam partem precij emphiteoticæ. l. fi. C. de iure emphi. tamen de consuetudine est trigesima pars, quæ secundum Host. debet seruari, nisi in quatuor casibus, in quibus non datur. Primo, quando hæres adiit emphiteosim ratione hæreditatis, si tamen non est extraneus, secundum Pet. heliæ in quodam trac. Debetur etiam laudemium ab eo, qui ex donatione rem emphiteoticam habuit, secundum eundem Petrum. Vide Specu. ti. de loca. Secundo, si ex antiqua causa traditur, secus si ex noua, quia ex antiqua causa nõ uidetur noua traditio. Tertio, si emphiteota uendit, & re integra à uenditione retrocedit, non soluitur, quia dominus nõ habet mittere nouum emphiteotam in possessionem, & hoc uerum de æquitate licet de rigore iuris sit aliter, secundum eundem Petrum. Quarto, quando alienatio est necessaria, ut in dotatione filiæ, sicut supradictum est. §. x. Quinto, quando habentes rem emphiteoticam diuidunt eam inter se, quia facere possunt etiam domino irrequisito, secundum Bar. in. l. uoluntas. C. de fideicom. & hæc opinio melior, nisi consuetudo in contrarium obstat.
- 21 Ex deterioratione facta in re emphiteotica ab emphiteota, si est notabilis, & perpetua deterioratio fundi, ut si uinea nõ putatur, uel arbores inciduntur, emphiteota cadit, secundum eundem Petrum, quia cessat causa. s. melioratio, propter quã datur emphiteotesis. Dominus propria autoritate non potest expellere emphiteotam, secundum Pa. in. d. c. fi. quia emphiteota habet ius in re, ut in. l. i. ff. si ager uecti. licet quidam contrarium teneant, primum tamen melius est.
- 22 Quando soluitur laudemium de terra pauci ualoris, in qua sunt ædificata magna palatia ab emphiteota, soluetur de palatiis, & non de ualore tantum soli, quia domus cedit solo. l. i. §. quod ait. ff. de superficie. Si emphiteota pro multis uult soluere annis non tenetur dominus accipere, secundum Cy. in. l. ii. C. eo ius enim eius uideretur adimi. Bar. tamẽ limitat, ut non procedat ultra tres annos, sed pro tribus annis futuris possit soluere: per. l. placuit. C. de fun. pa.

EMPTIO.

EMPTIO.

- 1 **E** Mptio nominat alienationem quandam ex uenditore in emptorem mutua uoluntate precio interueniente, & dominium, periculum, & fructus, stant apud emptorem, quia uenditio rite acta est. Pa. in. c. cum dilecti, de emp. & uen. in gl. fi. & oportet quod precium soluat, uel detur fides de solutione. Aliquando tamen periculum remanet apud uenditorem, ut quando fit pactum, uel quando dicitur quod ponatur in scriptis, antequam fiat scriptura, uel quando uenditur cum conditione, quousque extat conditio, uel ex dolo, in quo fuit uenditor, uel ex incertitudine, ut si uendatur unus seruus, uel equus ex multis, sed non hic determinate, uel quia indiget degustatione, uel ex mora, quia uenditor est in mora tradendi rem ueditam, & precium rei in emptione, non attenditur secundum preciositatem naturalem, qua una musca uiua preciosior est uitulo mortuo, sed attenditur preciositas rei, quo ad usum nostrum. Et hoc precium tripliciter consideratur, uel propter uirtuositatem, quia una res quo ad usum uirtutem maiorem habet, quam alia, ideo carior reputatur, uel propter raritatem, quia rari dicitur preciosum: xcii. d. c. legimus, uel propter complacentiam, uel utilitatem uendentis, secundum Th. secunda secunda. q. lxxvii. a. i. & ij.
- 2 Not. est, quod precium rei iustum secundum doc. dicitur, quod est secundum communem appreciationem, & est triplex. scilicet minimum, medium, & maximum, quod rigidum appellant, ut puta. xix. xx. & xxi. & quodlibet horum dicitur iustum precium. Non enim precium rerum in indiuisibili consistet, sed habet latitudinem.
- 3 Emere rem minus iusto precio ex intentione emendi, seu soluiendi minus iusto precio pro hic, & nunc, mortale est, quia laeditur proximus contra iustitiam, secundum Caie. ibi. Et not. secundum eundem, quod precium dicitur iustum, non solum quod communiter currit in illa ciuitate, uel loco, sed etiam illud quod nunc, & hic, sub hoc modo uendendi, uel emendi, potest communiter inueniri. Nam res quae uenditioni exponitur uoluntarie, uilescit, uel aliquando emptores non inueniuntur, uel non adsunt pecuniae, uel quia pauci tunc indigent. Nec redditur precium iniustum ex eo quod quis cogitur ex necessitate uendere, nisi alia conditio mala

adfit. Fundamenta omnium horum, uide in Caie. secunda secunda. q. lxxiii. ar. i. cum his itaque regulis, infinitos casus solues, applicando eos occurrentibus.

- 4 Emens rem minori precio citra dimidium, licet in foro citi-
li excusetur, non tamen diuino, & mortaliter peccat, secundū
Caie. ibi, nisi pro re minima. Iniustitiam enim committit, &
proximum notabiliter lædit.
- 5 Emere iura aliena litigiosa, quamuis liceat, tamen turpe uide-
tur, iusto nihilominus precio debent emi, quod erit, id quod
communiter inuenitur absque dolo, sicut in cæteris, res tan-
tum ualeat, quantum uendi potest. Ex Caie. etiā si paruo pre-
cio emantur, cum pauci emptores sint, iustum erit.
- 6 Emptio illicita redditur, quando non soluitur iustum pre-
cium ex fraude, ut cum quis, à rustico emit gemmam tribus
solidis, ualentem decem aureos, quia rusticus eam nō cogno-
scit, si autem cessat fraus, quia neuter eam cognoscit, sed qui-
libet se exponit fortunæ, & est in bona fide, uenditio est lic-
ita. Si etiam emptor illam cognoscit, & dicit uenditori dabo
tibi tantum, etiam quod ualeret mille aureos, & quod si plus
ualeret, non uult id plus habere cum mala conscientia, sed
ex dono uult habere, non uidetur iniuste emere, nec teneri
ad restitutionem, ex quo dominus rei monitus cum prote-
statione, neglexit querere uerum ualorem rei, & emptor nō
teneretur explicare ualorem rei suæ, cum possit ab alijs inqui-
rere, ex Caie. ubi supra.
- 7 Emptio etiam redditur illicita ex fraude, in substantia, quan-
titate, uel qualitate, ut si emit uerum lapidem preciosum pro
lapide uitreo, uel equum bonum pro uitioso, uel rem ma-
gnam pro parua, ut terram pro quatuor iugeribus, cum sit
fex, secundum Caie. ibi uide tamen diffuse, secunda secunda.
q. lxxvii. ar. primo.
- 8 Redditur etiam illicita ex fraude, propter anticipatam solu-
tionem, ut cum quis uiliiori precio emit, quia prius soluit, ha-
bendo respectum ad anticipationem solutionis, non ad exi-
stimationem ualoris rei tempore assignationis, quia si con-
tractus esset licitus: de usu. c. nauiganti. Not. tamen quod
emens uiliiori precio, quia anticipat solutionem, dummodo
nō emat minori precio, quam sit humile, iustitiā nō uiolat.
- 9 Res potest uendi carius, & emi uilius, quam ualeat secundū

EMPTIO.

se, ut quando est multum utilis uendenti, & commoda, potest eam plus uendere, quia uendit non solum rem, sed etiam propriam utilitatem, & emere potest quis uiliori precio, quia res parum sibi utilis est, non tamen quis potest carius uendere, quia est ualde utilis res ementi, neque uilius emere, quia res parum utilitatis affert uendenti, quia neque utilitas aliena potest uendi, neque aliena incommoditas comparari. Posset tamen emens sponte aliquid plus dare ex honestate, propter utilitatem quam consequitur. & uendens minori precio dare, ex eo quod parum utilis res sibi est, non tamen tenentur, per rationem dictam.

10 Quando uendens, & emens sciunt ualorem rei, & cessat fraus, & non est talis necessitas, quæ excludat uoluntarium, & non desit prudentia, ut solet fieri in luforibus, uel furiosis, & quod sit ab eo, qui potest alienare, talis contractus etiam in conscientia est licitus, etiam si maiori precio uendatur, uel minori ematur, quam sit iustum precium. Ex Pa. in. c. quia plerique, de immu. eccl. q. ix. post Inno.

11 Vendere rem suam, quam quis uenalem exposuit, secundum ueriores opinionem potest cogi sub certo precio, de his, quæ necessaria sunt uitæ hominis, ut quod macellarij tantum uendant carnes, & tabernarij tantum uinum, & panem, & non plus, secundum Pa. in. c. i. de emp. & uen. Et quia domus, & uestes, necessariae sunt ad uitam humanam, etiam de his potest statui certum precium, ut quod pannus non plus pro brachio uendatur, & c. ut infert Bar. in. l. i. C. de epi. audien. Secus quando non exponit rem suam uenalem, uel non subest necessitas, ut in. l. iniunctum. C. de contrahen. emp. habet si adest necessitas, possunt exuberantes compelli ad uendendum iusto precio necessaria ad uitam hominis, quia tempore necessitatis omnia uictualia communia esse debent, & excusatur quis à furto. c. si quis propter necessitatem, de fur. eo enim casu omnia fiunt communia, & necessitas legi non subest.

12 Homines qui uere, & propriae sunt serui. i. qui non sunt sui iuris, siue sint serui iure, uel emptione, uel natiuitate, possunt uendi, & emi, etiam quod paganus, uel iudæus seruus baptizaretur, quia secundum doc. & præcipue Tho. baptismus non aufert conditionem seruitutis. ii. sen. d. xliiii. q. ii. ar. ii. ad. ii. de consilio tamen, deberent domini eos facere liberos, secundum

dum Archi. flo. iii. par. ti. iii. c. vj. §. iii. Quomodo autem quis seruus efficiatur, & quot modis fiant serui, uide insti. de iure perso. §. serui. ff. de stat. homi. l. libertas, & l. si qui.

- 13 Iudæus, uel paganus seruus iudæi, uel pagani, non ad mercimoniam sed ad seruiendum, si baptizatur, liberatur à seruitute tali, nullo precio dato, si uero est emptus ad mercimoniam, & non exponitur uenditioni infra tres menses, per baptismum efficitur liber sine aliquo precio, sed si exponitur, & non inuenitur emptor infra dictum tempus, liberatur. xii. solidis. i. ducatis. c. i. de iudæ. & pa. ibi gl. ii. Si autem infidelis emeret christianum, liberatur sine precio. c. generalis. di. l. iiii.
- 14 Eni, & uendi possunt res spirituales, ut uasa sacra, paramenta, sepulchrum, & huiusmodi, non ratione spiritualitatis, uel benedictionis, sed in quantum sunt quædam res, ut pannus, aurum, lapis, fundus, & huiusmodi, dummodo non interueniat irreuerentia rei sacræ, & adsit necessitas, secundum Th. iiii. sen. d. xxv. q. iij. ar. ij. ql. iij. & c. hoc ius porrectum. x. q. ij. Quædam sunt in quibus principaliter consideratur id, quod spirituale est, ut oleum sanctum, aqua baptismalis, & hoc uendere non licet, quia uendi uideretur quod est spirituale, ut communiter dicitur: tamen distinctio prius data, etiam in hoc tenere posse uidetur, si adsit intentio.
- 15 Opera quæ habent pro principio rem sacram, non possunt uendi: ut celebratio, Auditio confessionis, cuius principium, est sacer ordo, secundum Tho. iiii. supra, quæ uero habent terminum spirituales, & non principium, ut doctrina possunt uendi. Et quando datur aliquid pro primis operibus spiritualibus, ut pro missa, debet applicari non ad spirituale, sed ad temporale, ut pro sustentatione, uel talibus, infra, Simonia. §. xix. xxxiiii.
- 16 Vendens scienter unam rem pro alia ignoranti, ut uinum mixtum pro puro, uel aurum alchimicum, quod non habet ueram speciem auri, pro uero, peccat, & restitutioni tenetur tam de re ipsa, quam de danno secuto, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxvij. ar. ii. & mortaliter peccat ledens proximum contra iustitiam, secus quando ignoranter hoc fit, uel uendit scienti, quia scienti, & consentienti, non fit iniuria: de re. iur. li. vj. Ex hoc infero, quod uendens unam rem pro alia, æque bonam, ad finem ad quem emitur, ut medicinam, &

non excedit iustum precium, non tenetur aliter ad restitutionem, licet peccet non seruando fidem, non tamen damnum aliquod ementi infert. De fraude circa quantitatem, & qualitatem, dictum est supra. §. vij.

7 Vendens rem uitiosam scienter, quando uitium est occultū ementi, dānosum, uel periculosum, tenetur exponere ementi tale uitium, aliter peccat, & tenetur de damno, secundum Tho. secunda secundæ, supra. Si uero uitium est manifestū, secundum Ar. flo. emēti, ut quia est cæcus, uel cum usus rei, & si non competat uenditori, potest tamen competere alijs, non tenetur tale uitium manifestare; dummodo diminuatur de precio, quod iustum est, propter tale uitium. Vnde uenditor potest sic suæ indemnitati non manifestando consulere, ne res sua plus debito uilior reddatur.

8 Si quis uendat equum lunaticum, sed occultum est hoc uitium emptori, & dicat do tibi hunc equum pro cæco, claudō, lunatico, & cum omnibus defectibus, nec uolo in aliquo teneri, & tamen emens credit ipsum dicere in omnibus falsum, quia uidet equum non esse cæcum, neque claudū, non tamen aduertit quod sit lunaticus, dicit Spec. in ti. de emp. & uen. quod nihilominus tenetur, quia non specificè propalaui defectum, & emptori duæ actiones contra uenditorem competunt. Vide Pa. in. c. iniustum, de re. permu. in. l. glo.

Si defectus est patens, tamen emptor non aduertit, uel quia est negligens, uel quia non est practicus, nihilominus tenebitur uenditor, secundum eundem Pa. supra, quia est in dolo, & non dixit uitium. Et quando morbus in breui apparet præsumitur fuisse, & tenetur: dolus enim præponderat, ut

6 In. l. Item si obstetrix. ff. ad. l. acquili. Et hæc etiam ualent in foro contentioso.

Si emptor emisset rem uitiosam, etiam si sciisset uitium, non tamen tanto precio, tenetur uenditor defalcare de precio, per actionem quantum minorum, secundum Pa. ubi supra. Quod si nullo modo emisset, tenetur uenditor restituere precium, & retro accipere rem, per actionem redibitoriam, per quam receditur a contractu. Pa. supra.

3 Venditor non tenetur manifestare circumstantias de futuro, quæ si adessent, facerent rem minus ualere, ut dicere, quod ueniunt multæ naues cum grano, quod si scirent ementes,

expectarent, & sic res sua uilesceret, secundum Tho. supra, huiusmodi enim circumstantiæ nō sunt defectus rei uendendæ, ideo non est necesse est eas manifestare.

22 Non est licitum mercatoribus inter se cōuenire, ut unus solus uendat, uel quod non uendant minori precio, secundū Host. & officiales non punientes tales, uel concedentes licentiam prædictis, ut possint prædicta facere, puniuntur. l. unica. C. de mono. Secus quando hoc fieret propter utilitatem reipū. ut de sale, & similibus. Intellige ergo quādo hoc fraudulenter faciunt in damnum reipū. secundum Inno. in. c. significante, de pigno. Et hoc intelligendum est etiam de omnibus alijs artibus, & de procurantibus quocunque modo, ut annonā carius uendatur, utputa impediētes mercatores portantes huiusmodi, & debent puniri, per. l. ii. ff. ad. l. iulian. anno. Idem de eo, qui emit omnia blada, aromata, & huiusmodi, ut carius uendantur supra, Ars. §. viij. infra, Monopolium, per totum. Hos omnes mortaliter peccare credo, quia contra bonum commune faciunt, & notabiliter proximum damnificant, & sic contra proximalem charitatem.

23 Petrus fingit literas, in quibus continetur, quod hoc anno non est oleum in riparia, & eas proijcit ut inueniatur, Ticius inuenit, & credens esse uerum, omne oleum quod reperit ibi, comparat, sperans multum lucrari, & post, multum perdit. Ad hoc dicitur quod Petrus contra fraternam charitatē agens, si intendebat decipere mercatorem illum, uel alterū, non uideo quomodo a mortali possit excusari, non tamen tenetur restituere damnū, quia titius leuiter motus est, propter tales literas emendo huiusmodi oleum, ideo sibi imputet damnum.

24 Quid si Socrates inueniat literas apertas, uel laceratas, missas Ciceroni, continentas quod in tali loco non sunt aromata, & quod quærat emere, &c. & socrates his lectis, festinat emere ante Ciceronem? Dico Socratem non peccare, nec ad aliquid teneri, sed prudenter fecisse, & hoc placet etiam Ar. flo.

25 Non licet rem emere ut statim uendatur cum lucro, non facta mutatione rei, temporis, uel loci, sicut faciunt, qui rem prius uendunt pro. xii. quam emant pro. x. Si tamen re emptā; accadat aliquem eam uelle statim, potest carius uendi, quā fuerit emptā, quia iustum precium est diuisibile, uel

EMPTIO.

quando uariatur modus, ut quia emit in grosso, & uendit ad minutum, uel quando statim mutatur precium. Potest enim accidere quod una res in principio mercati ualebit. x. & antequam finiatur mercatum ascendet usque ad. xv. uel propter multitudinem ementium, uel quia parum est de illa re. in hoc sensu intelligendi sunt, Archi. flo. & Ros. supra. & Sil. uer. emptio. §. x.

- 26 Non licet aliquid emere, ut carius uendatur, quando lucrū, est ultimus finis negotiationis, secundum Tho. supra. ar. iij. si autem hoc fiat propter aliquem honestum finem, ut pro sustentatione sui, uel familie, uel huiusmodi, licet. infra, Mercantia, per totum.
- 27 Non licet clericis negotiari, secundum Tho. supra. ad. iij. supra clericus. §. x. xj. & secundum Pe. de pal. non excusantur a mortali, quia debent excommunicari, ut in. c. nemo episcopo rum. xi. q. iij. & si se non correxerint, debent deponi, ut in. c. clericus. d. xci. & lucrum debent dare pauperibus, secundum Pa in. c. i. ne de. uel mo. & hoc secundum Ray. est de consilio tantum, & non praeceptum. Caie. tamen, non uult quod peccent mortaliter, supra, clericus. §. xi. Intellige praedicta de clericis beneficiatis, uel existentibus in sacris, & de omnibus religiosis. Possunt tamen necessaria emere, & superflua uendere, quia hoc non est negotiari.
- 28 Per alios autem uidetur quod possint exercere negotiationem, dando pecuniam mercatori, quia cessat ratio prohibitionis, quia non impediuntur hoc modo uacare diuinis, dummodo lucrum ordinent ad honestum finem, & sine fraude, quia sic nulli liceret.
- 29 Emere uel uendere negotiando in die festo non licet, computatur enim inter opera seruilia: c. i. & si. de ferijs, nisi secundum Pe. de pa. in nundinis toleratis ab episcopo sciente, uel propter necessitatem, secundum Tho. secunda secundae. q. cxxii. ar. iiii. ad penul. Ea enim quae uictui quotidiano, necessaria sunt, non prohibentur uendi, & emi. Neque in loco sacro, ut in ecclesia, licet negotiari, propter irreuerentiam, quae committitur. Possunt tamen uendi candellae, non propter auaritiam, sed pro satisfactione populi. Vide Ar. flo. ii. parte ti. i. c. xvj. §. iij. infra, emunitas. §. xxiii.
- 30 Petrus dat Io. equum ad uendendum pro decem ducatis, & ipse

ipse Io. uendit pro. xii. tenetur illos duos restituere Petro, quia salarium pro labore datum, debet sibi sufficere, secundū Ar. flo. & Ros. in uer. emptio, nisi Petrus dixisset, uende pro. x. si plus potes habere, sit tuum, tunc non tenetur restituere. Si tamen excederet iustum precium, teneretur ementi, quem contra iustitiam damnificauit.

- 31 Vendentes, uel ementes cum falso iuramento, etiam in re minima peccant mortaliter, ratione falsi iuramenti, & mentientes similiter, si notabiliter lædunt proximum: est enim mendatium pernitiosum: infra, mendatium §. j.
- 32 Venditor tenetur emptori de euictione secundū Pa. c. si uenditori, de empti. & uen. nisi quando emptor post litem contestatam, non denuntiavit uenditori, ut eum defenderet. l. emptor. C. de euic. licet uenditor sciret litem motam. Secundo, qñ emptor citatus, contumaciter ab fuit tempore scientiæ, quia per contumaciam suam uidetur cōdenatus, in. d. l. emptor, uel absente uenditore non appellauit. l. eremus. ff. de euict. Tertio, quando per iniuriam fuit lata sententia, contra emptorem, quia iniuria quæ fit emptori, non contingit uenditori: uel si per uiolentiam auferatur extraiudicialiter. l. si per imprudentiam. ff. de euict. Quarto, si emptor compromissit, & contrariam sententiam reportauit. Quinto, quādo emptor potuit usucapere, & non usucepit. Sexto, qñ scienter rem alienam emit, nisi specialiter sibi de euictione cauerit. l. si fundum. C. de euict. Septimo, si aliquod casuale sibi contingat. c. ad nostram, de re. ec. non alie Si autem fiat pactū, quod nō teneretur de euictione, nihilominus re euicta tenetur ad precium, ut in. l. exempto, in fin. de ac. emp. & uen. ff. Intellige quādo pactum fit in genere, secus si persona specificatur, uel causa una, secundum Ludo. ro. infra, Euictio, per totum.
- 33 Emptum ex aliena pecunia est eementis, si nomine suo emit, C. de rei uen l. si ex ea, nisi sit emptum ex pecuniis ecclesiæ, ut in. c. j. xij. q. iij. uel de pecunia pupilli, uel minoris, a tutore, uel procuratore. l. ij. ff. quando ex facto tuto. Idem de emptis ex pecunia militis. C. de rei uen. l. si ut propositis. Idem de empto a marito, uel uxore, de pecunia sibi ab altero eorum donata, de hoc uide. ff. de dona. inter uir. & uxo. & limita ut Sil. uer. emptio. §. xxij. Si res duobus uendatur, erit illius, cui primo traditur res, non cui primo uēditur, & idem in donatio-

EMVNITAS.

ne: ar. in. c. ex literis, de consuetu. & l. quotiens. C. de rei uen. uenditor autem tenetur crimine falsi. ff. ad. l. cor. de fal. l. qui duobus, de hoc uide plenissime las. in repe. d. l. quotiens.

EMVNITAS.

- 1 **E**Munitas ecclesie, est priuilegium ecclesiastice libertatis, uel personarum, uel rerum ad eam pertinentium, secundum Gof. in summa. eo. ti.
- 2 Secularia placita, in ecclesia, uel cimiterio, non sunt tractanda, ecclesiastica tamē bene possunt. c. j. de immu. ec. Et sententia iudicis secularis data in ecclesia, ipso iure est nulla, præcipue sanguinis, quæ sub anathemate ibi fieri prohibetur. c. cū ecclesia, eo. ti. si tamen sententia alia a sanguine sit ibi data per uiam uoluntariæ dispositionis, uel iurisdictionis, tenet, secundum Pa. in. d. c. cum ecclesia.
- 3 In ecclesia quis potest doctorari secundum Ioā. an. in. c. decet eo. ti. lib. vj. & tenent etiam contractus facti in ecclesia, secundum glo. in. d. c. decet.
- 4 In ecclesia, uel cimiterio, non debent fieri conclamationes, seditiones, impetus, uniuersitatum concitationes, publica parlamenta, & c. ut in. d. c. decet, nisi pro actu pietatis, secundum Io. an. ut refert Pa. in. d. c. cum ecclesia, & mortaliter peccat talia facientes, quando ex se sunt mala, uel si faciant ex contemptu, uel impediendo totaliter diuinum officium, uel orationem, tempore suo, secundum Pa. in. d. c. cum ecclesia, aliter nō est mortale, maxime quando non aduertunt ad prædicta.
- 5 Ecclesia nō debet incastellari, nec in propugnacula construi, ut inde fiat bellum, uel ibi recipiantur bellantes, nisi iusta necessitas ad hoc urgeat, & episcopi licentia adsit. c. relinqui, de custo. eucha. Iusta necessitas est, ut boni uiri a malis defendantur: Pa. in. d. c. cum ecclesia. Neque in ea, uel cimiterio, poni debent suppellectilia, uel hospitari, nisi urgente necessitate, aliter uidetur mortale in omnibus prædictis, ut in. d. c. relinqui, non tamen est, ut dicitur infra. §. xxij.
- 6 Facientes uiolentiam in ecclesia, uel cimiterio, extrahēdo aliquid uiolenter, aut confringendo confinia, aut ui, uel furto auferendo aliquid inde, sacrilegium committunt. c. quisquis inuentus. xvij. q. iij. contra prohibitionem faciunt. c. licet antiquitus. xvij. q. iij. & mortaliter peccant, in. d. c. quisquis. Antales sint excommunicati, & quando, infra, excoīcatio. xxij.

- 7 Excommunicatus confugiens ad ecclesiam, gaudet priuilegio immunitatis ecclesiae, quia non excipitur, ergo cum simus in gratiis debemus, & eos includere.
- 8 Seruus fugiens ad ecclesiam sine armis, ut domino se subtraheret, reddetur domino, praestito prius iuramento de impunitate, ut in. c. inter alia, eod. tit. si uenit cum armis, continuo extrahetur. l. si seruus. C. de his qui ad ec. confu. promissa tamen impunitate.
- 9 Iudaeus fugiens ad ecclesiam, non gaudet hoc priuilegio, quia non propter zelum fidei confugit, sed propter euasione debitum, uel criminis, & haec uerior est opinio, secundum Pa. in. d. c. inter alia, nisi confugiendo peteret baptismum. Idem dicas de quolibet infideli. Alij oppositum tenent, quia hoc priuilegium gratiosum est, & ita Sil. uer. immunitas. iij. §. iij. tenet, multos allegans Docto. prima tamen opinio uidetur uerior, quia isti nulla reuerentia mouentur erga ecclesiam fugientes.
- Clerici, & religiosi confugiētes ad ecclesiam, possunt extrahi a suis praelatis, qui eos zelo religionis quaerunt, non autem si quaerunt odio, uel ex alia mala causa: Pa. in. d. c. inter alia.
- 11 Fugiens ad ecclesiam propter debitum ex tributo principis, non debet extrahi, sed ibi citari, & si non potest se defendere procedatur ad missionem in possessionem bonorum, & ita intelligit autem. de mandatis principum. §. publicorum, uide tamen Pa. in. d. c. inter alia. si uero sit debitum propter aliud, non extrahetur inuitus secundum omnes. De modo autem procedendi sunt opiniones, sed hoc ad confessorem non spectat, ideo relinquatur causidicis.
- 12 Committēs maleficium, & fugiens ad ecclesiam, non potest inde uiolenter extrahi, nec amplius de illo maleficio, ad mortem, uel poenam corporis, afflictiuam damnari, etiam si egrediatur sponte, & capiatur, secundum Pa. in. d. c. inter alia, potest tamen pecunialiter puniri, uel alia poena extra corpus mulctari, & cogi ad poenitentiam, & satisfactionem peragendam, ita tamen quod non uiolenter extrahatur, secundum ueriores opinionem, & sequitur glo. in. c. reuin. xvij. q. iij. & sunt ab ecclesia tales defendendi, nisi sint publici latrones, ut pyratæ, & qui stant in stratis ad deprædandum, uel nocturni, depopulatores agrorum, uel committētes maleficium in ecclesia.

E M V N I T A S.

- fia, ut ab ecclesia defendantur, secus si extra ecclesiam, uel cimiterium committerent cum hac spe, ut in. c. fi. eo. ti. & licet loquatur de homicidio, tamē habet locum in aliis grauibus delictis, secundum Pa. ibi. Sed si commisit delictum in ecclesia, non cum spe defensionis, Pa. dicit, quod non gaudet priuilegio, in. d. c. fin. Alij tenent quod gaudet, & melius, per. d. c. fin. Caie. in uer. immunitas, uidetur tenere cum Pa. quia frustra legis auxilium implorat, qui in legem committit. Item raptores uirginum, secundum Pet. de anch. homicidæ, adulteri, secundum iura antiqua, quamuis de istis teneatur secundum ius canonicum quod gaudent immunitate.
- 13 Confugientes ad ecclesiam non incastellatam tempore belli non possunt capi, neque res eorum ibi repositæ: ar. iiii. d. c. fi. nisi essent ad pugnandum, ut in. d. c. sicut antiquitus.
 - 14 Iniuste detentus in carcere, & dimissus cum iuramento redeundi, si fugit ad ecclesiam, non potest abstrahi inuitus, sed petet absolutionem a iuramento, maxime si imminet periculum mortis, uel mutilationis, secundum Ioan. an. in addi. ad Spec. ti. de iur. iurando. Si uero iuste detineatur, compellendus est redire, secundum Bär. in. l. relegati. ff. de pœnis, non tamen ecclesia pati debet, ut inuitus abstrahatur, nisi præstita cautione, ut supra.
 - 15 Abstrahens aliquem de ecclesia in casu nō permissio, tenetur illum restituere, secundum Pa. in. d. c. inter, & ecclesia potest contra eum agere, in. c. miror. xvij. q. iiii. nec liberatur per præstationem iuramenti, uel cautionis, nisi restituat.
 - 16 Abstrahens huiusmodi uiolenter de ecclesia, de iure canonico debent excommunicari, & pecunialiter condemnari, & imponi eis publica pœnitentia, nec restitui communioni, nisi restituant, quem uiolenter extraxerunt: in. d. c. miror, & sic mortaliter peccant. Idem dic de eo, qui constringit, uel negat requiem, uel uictum, uel uestitum. Not. quod ecclesia habet hoc priuilegium, & cimiterium, & xl. passus, si est maior, uel matrix, & xxx. si est minor, ut capella: in. d. c. sicut antiquitus. Similiter & monasteria religiosorum, secundum Arch. flo. & Host. licet non sit in iure expressum, de his. xxx. passibus capellæ, uide Host. in. d. ca. Quisquis. xvij. q. iiii. Et passus continet. v. pedes, secundum Isido.
 - 17 Fugiens taliter, faciet sibi expensas de suo, si habet, secundum

Pa.in.d.c.inter,quòd si non habet,ecclesia providebit,secun-
dum Arch.post Vgo.in.c.diffiniuit.xvij.q.iiij.Debèt ecclesię,
pastores,seruare uitam,& membra illis qui confugiunt.xvij.
q.iiij.c.constituimus.

18 Nota emunitatem fratrum prædicatorum,quia nullus de or-
dinibus mendicantium potest construere ecclesiam,uel ora-
torium,uel constructa recipere,iuxta oratoria, & ecclesias di-
ctorum prædicatorum,infra spacium.cxl.cannarum, & si se-
cus factum fuerit, diruatur secundum priuilegium cle. quia
plerique,&c.cuius autenticum est Bononię,& Regij, in con-
uentu prædicatorum.

19 Hac emunitate gaudet ecclesia non consecrata,secundum Pa.
& Host.in.c. ecclesia, eo. ti. & hospitalia, ac oratoria alia priua-
ta, secundum Gof. si autoritate episcopi, uel superioris, sunt
constructa, secundum dictum Gof. in. c. fi. de eccl. ædi. & pla-
cet Pa.in.d.c. ecclesia, & palacium episcopi. c. id constituimus
xvij.q.iiij. & ecclesia etiam interdicta, secundum communi-
ter doct. & corpus Christi, secundum Host. quia ibi maior est
ratio, licet in iure non sit expressum.

20 Personales immunitates manifestæ sunt, quòd ecclesiasticæ
personæ, sunt exemptæ, a iudicibus secularibus, sunt liberæ,
a manibus uiolentis suadete diabolo, a pedagogis, & angariis,
de quibus, infra, excommunicatio. j. xxxj. xxxvij.

21 Reales emunitates sunt, quòd personæ ecclesiasticę exemptę
sunt a gabellis, pro rebus suis, uel ecclesiæ, quas non negotia-
tionis causa deferunt, quòd possessiones ecclesiæ non possunt
pro alienis debitis obligari, & quòd rustici nō possunt eius
rura deferere, &c. c. iij. eo. ti. & alia quæ in iure ponuntur.

22 Violare ecclesiasticam emunitatem quocunque modo, ex
intentione agendi contra libertatem ecclesiasticam, quo ad
locum, & personas, siue in communi, siue contra talem eccle-
siam, secundum Caie. ubi supra, est peccatum mortale, quia
committitur sacrilegium, si autem fiat non ex tali intētiōe,
sed ex passione adhuc mortale est, nisi ex imperfectiōe actus,
quia tunc esset ueniale, ut cum parua iniuria fit loco, uel per-
sonis sacris, nec fit contra præceptoriam prohibitionem, ut
si quis comederet in ecclesia sine necessitate, uel hospitaretur
uel faceret cōsiliū, poneret ligna, & huiusmodi, & nō adest
contēptus, per hmo. i. n. non rei sanctę magna fit irreuerētia.

EMVNITAS.

- 23 Tenentes banchum in ecclesia ad uendendum cādelas, im-
gines, & aliud, peccant mortaliter, quia domum Dei faciunt
domum negotiationis, secundum Caie. supra, non autem sic
si tenent in cimiterio, quod est domus defunctorum. Pone-
re candelas in aliquo loco in ecclesia, ut qui uult emat, ut cō-
muniter fit sine persona ibi stante, pro seruitio populi, sine
auaritia, & pauperes portantes cādelas per ecclesiam, uel ima-
gines, dummodo non teneant banchum, & qui propter plu-
uiam retrahunt se cum bācho in ecclesia ad horam, excusan-
tur omnes p̄dicti a mortali, secundum Caie. supra, sic enim
solet fieri, & p̄lati sciunt, & tolerant.
- 24 Nota differentia inter uiolare libertatem ecclesiasticam, &
emunitatem, ad discernendum censuras. Nam qui iniuriam
facit loco sacro uiolat emunitatem, qui autem iniuriatur per-
sonæ, non solum quo ad ipsam personam ecclesiasticam, sed
etiam omnibus rebus, quibus per liberum arbitrium utitur,
uel quas possidet, uiolat libertatem ecclesiasticam. Ex Cai. su-
pra. Ideo sunt distincti casus uiolantium emunitatem, &
libertatem.
- 25 Multas alias emunitates habet ecclesia, & personæ ecclesiasti-
cæ, quas uide in diuersis locis, supra, clericus. §. xxix. ecclesia,
per totum, infra, gabella. §. x. pedagium, per totum. Excom-
municatio. j. xxxvii. & Tab. ibi, a. §. xv. usque ad. xx. Excom-
municatio. xj. xx. xxxi. xxxii. xxvij. lxij.
- 26 Nota quod tunc fit contra emunitatem, uel libertatem eccle-
siasticam, quando uiolatur priuilegium concessum super ge-
nerali libertate ecclesiæ, & hoc siue uioletur quo ad omnes
ecclesias, uel quo ad unam, siue quo ad omnes clericos, siue
quo ad unum, non autem si uioletur libertas unius ecclesiæ,
uel clerici, & similiter qui agit cōtra libertatem fratrum p̄-
dicatorum, uel minorum, non agit contra libertatem eccle-
siasticam. Et licet peccatum mortale in his omnibus sit, tamē
aliter puniuntur, qui contra libertatem ecclesiasticam agūt,
quā qui contra libertatem specialem. Poena autem uiolan-
tium hanc emunitatem est, quia aliquando mortaliter pec-
cant, ut supra. §. xxij. quandoque incidunt in excommunica-
tionis latæ sententiam, interdum debent excommunicari, ali-
quando puniuntur poena priuationis, aliquādo aliter, iuxta
leges canonicas, ciuilesque.

ENORMITAS.

- 1 ENormitas criminis est, quando crimen est tale, quod etiā peracta pœnitentia remanet aliquid de pœna, quæ impedit ordinis excusationem, & beneficij retentionem, & hæc cōmuniter sunt tria, scilicet homicidium uoluntarium. c. minora. dist. 50. uel quasi uoluntarium, uidelicet quando præcessit culpa, de homi. c. continebatur, secus si non præcessit culpa, & fuit casuale. c. ex literis, eo. ti. Secundo, hæresis, in qua post sanatum uulnus, remanet cicatrix. c. uentum. j. q. j. Tertio, simonia in ordine. c. inquisitionis, de accu. & idem ibi patet de simonia in beneficio.
- 2 Dicitur etiam enorme crimen, quod dispensationem non recipit, ut simonia in beneficio. c. erga. j. q. j. Dicuntur etiā enormia omnia crimina, & delicta, quæ inducunt infamiam civilem, etiam post pœnitentiam. x. q. viij. §. porro. Idem de crimine, quod inducit irregularitatem, secundū Tab. ibi, circa fin.
- 3 Enormis iniuria explicatur in. c. cum illorum, de sen. excom. ut si membrum mutiletur, si effusio sanguinis sit abundans, & de membro, de quo nō facile exit sanguis. Si in ipsum, uel abbatem, uel prælatum, uel superiorem sit iniecta manus. Insti. de iniur. §. atrox. Si quis ita uulneretur ut indigeat medicamine chirurgiæ, uel emplastro, uel aliorum medicaminum secundum Monal. Si quis fustibus cæditur. Si in theatro, foro, uel ante iudicem uerberetur. Si in ecclesia, cimiterio, dormitorio uerberetur, secundum aliquos : ar. in. c. cum pro causa, de sen. excom. Si fiat iniuria sacerdoti induto uestibus sacerdotalibus, magistratui, parenti, patrono, & prælato. ff. de iniur. l. prætor. §. atrocem, & C. eo. titu. l. atrocem. Ex tempore dicitur enormis iniuria, si fiat tempore ludi, uel festiuitatis, & hoc est arbitrium. Ex re ipsa, ut ex uulnere, quia magnitudo uulneris atrocitatem facit, secundum leges, & aliquando locus uulneris, ut si fiat in oculo. ff. de iniur. l. ita incipit. Ex modo, ut quando est in publico, ut in ecclesia, uel platea, & excessus est notorius, secundum Pa. in. d. c. illorum : & de his iniuriis factis personis ecclesiasticis, episcopus non potest absolvere, secundum eundem Pa. ibidem, supra, Absolutio. §. lxj.
- 4 Qui habet absolvere, & ligare, poterit arbitrari, an, & quando talis iniuria sit enormis, ut sciat an possit eum absolvere,

EPI SCOPVS.

nec ne: ar. in. c. super literis, de rescrip. Sed caueat ne iudicet leuem quam lex dicit atrocem, quia non absolueret, sed deciperet. Vide Caie. uer. Excommunicatio, contra percutientes clericum, circa si. ubi declarat, quæ sit enormis iniuria, & in quibus casibus episcopus, etiam in enormi percussione clerici possit absolvere. Vide infra, excommunicatio. j. §. x.

EPI SCOPVS.

- 1 **E**piscopatum, uel aliam prælaturam iniunctam a superiore per præceptum, non licet renuere, secundum Tho. secunda secunda. q. clxxxv. ar. ij. tum quia repugnat charitati proximorum, tum quia est contra humilitatem, qua quis suo superiori subiicitur. Sed quid agendum si sentit se habere impedimentum, & sic non esset idoneum? Dico secundum Tho. ubi supra. Aut hoc impedimentum potest remoueri per ipsum, ut si habet propositum peccandi, quod potest deferere, & sic non excusatur, quin teneatur obedire suo prælato in hoc, si uero non potest remouere ipse, sed prælatus iniungens, tenetur impedimentum præcipienti prælato exponere, qui si remouere uoluerit, tenetur obedire, si uero noluerit, uel non potuerit remouere, non tenetur ei obedire, ut prælaturam, uel episcopatum suscipiat. Nec requiritur quod sciat se sufficientem, sed sufficit, quod non constet ei de opposito, supra, electio. §. xxxvij.
- 2 Episcopus secundum Tho. supra, ar. iij. potest procurare absolutionem a suo officio, quando aduertit quod non proficiunt animæ sibi commissæ, uel ex ipsius episcopi defectu, uel ipsarum animarum, uel quando existimat, quod per aliū meliorem melius disponentur, & sic ad sui quietem potest accidere ad superiorem, & procurare ut amoueatur.
- 3 Episcopus, uel alius prælatus secundum Tho. ibi, ar. v. neque propter aliquod commodum temporale, neque propter aliquod personale periculum imminens, potest gregem suū personaliter deferere, si subditorum salus exigit personæ pastoris pntiam. Si autem saluti gregis per alium prouideri potest, pro aliquo commodo ecclesiæ, & propriæ personæ, periculo, gregem, personaliter deferere potest, sicque tenetur oīa, etiā uitam exponere pro gregis sui salute, sub præcepto. Bonus. n. pastor aīam suā ponit pro ouibus, &c. Tho. supra, ar. vij. ad. j. intellige qñ fuerit opus, & necessitas hoc requiret.

- 4 Quilibet non solum prælatus, tenetur sub præcepto charitatis propriam uitam exponere pro salute animæ proximi, ut si puer moriatur sine baptismo, quilibet in hoc casu tenetur se exponere periculo mortis, si aliter fieri non potest, & ad ipsum accedere ut baptizetur, & sic saluetur, secundum Th. iij. fen. d. xxiii. ar. ul. q. ii. ad. ij. & opusculo de perfectione uitæ spiritualis. c. xiiii.
- 5 Prælatus uerisimiliter dubitans de salute animæ suorum subditorum, propter ipsiusmet absentiam, tenetur stare, non autem sic alij, quibus cura non est commissa, quando non uident actualiter periculum animæ proximi, licet dubitent. Ex S. Tho. supra secunda secundæ. q. xxvj. ar. v. & in hoc differt prælatus ab alijs. Secus si actualiter, apparet periculum.
- 6 Prælatus pro administratione sacramentorum, quæ nõ sunt de necessitate salutis, sicut baptismus, sed sufficit præparatio animi, non tenetur se morti exponere, neque pro salute corporis, nec hoc potest alteri præcipere, secundum Tho. secunda secundæ. quæst. cv. artic. v. ad. iij. si autem etiam quod non teneatur, se exponat periculo mortis, est signum magnæ charitatis.
- 7 Episcopus, & prælatus, tenetur ad querendum defectus subditorum ut corrigat, uel releuet, quando fama, uel sufficiens motuum uenit ad eum, quia est pater, & iudex ipsorum, & prætermittendo actum iustitiæ necessarium, peccat, supra, correctio. §. primo.
- 8 Episcopus qui prius erat religiosus professus, tenetur ad obseruantias religiosas, quæ non impediunt pontificale officium, ut sunt tria uota, & quædam alia. Ad ea autem quæ impediunt, non tenetur, ut est silentium, & huiusmodi, secundum Tho. secunda secundæ. q. cv. ar. ul. Et quia nil proprii habent, testari non possunt, quia sola eis dispensatio rerum ecclesiasticarum committitur, quæ morte finitur. Si tamen facit testamentum ex dispensatione papæ, non de proprio facit, cum nihil habeat, sed ampliatur eius potestas dispensationis, ut etiam post mortem ualere possit.
- 9 De autoritate episcopi, supra. Dispensatio. §. xix. usque in finem. Beneficium. §. xlv. xxxij. viij. ix. x. xi. Sil. uer. episcopus. §. viij. De offi. or. per totum.
- 10 Habens uotum simplex religionis, si efficiatur episcopus, se-

E P I S C O P V S.

cundum Tho. secunda secundæ. q. clxxxix. ar. iij. ad. i. tenetur renuntiare episcopatu, & ingredi religionem, & est casus literalis in. c. per tuas, de uoto.

- 11 Episcopus non potest dare auctoritate non episcopis, circa ea, quæ pertinent ad ordinem episcopalem, sicut est ordinare, crismare, consecrare, & huiusmodi, de quibus supra, Abbas. §. viij. Potest tamen committere illa, quæ ad dignitatem episcopalem spectant, ut est cognoscere de causa matrimoniali, de poenitentia solenni, iudicare de clericis, & huiusmodi, secundum Pa. in. c. accedentibus, de excess. præla. & c. uis. xvi. q. ii. præter insignia, & usus mitræ, & pontificalium, quæ solus papa concedit: ar. in. c. apostolici, de priui. in. vi. Ea etiã, quæ sunt iurisdictionis potest concedere, etiam si non sit consecratus, nec sacerdos. De auctoritate episcopi in dispensando dictum est supra. Dispensatio. §. xvij. xix.
- 12 Episcopus non potest cadere in poenam suspensionis, uel interdicti, ex aliqua constitutione, nisi in ipsa, de ipsis episcopis fiat specialis mentio. Similiter nec eorum superiores, ut in. c. quia periculosum, de sen. ex. li. vi. Idem dic de suspensione à beneficio à iure posita, ut in. c. si compromissarius, de elec. secus de excommunicatione, ut not. in. d. c. quia periculosum.
- 13 Episcopus tenetur seruare formam, quam seruare tenebatur executores, quando propter eorum negligentiam ad ipsum deuoluta est executio. Facit tex. in. c. i. de sup. negl. præla.
- 14 Episcopo mortuo, expirat auctoritas uicarij, secundum Pan. in. c. i. ne se. uac. ut not. glo. in. c. si. de procu. Idem dic priore constituto ab abbate, eo mortuo: ar. ex not. in. d. c. si. secus quando est constitutus ab abbate cum capitulo: ar. c. ij. de sta. regu. uel cū patribus consilij, uel à diffinitoribus capi.
- 15 Episcopus in synodo debet constituere testes synodales. xxv. q. vi. c. episcopus in synodo. Vide ipsorum officium, ibi.
- 16 Episcopus religiosos mendicantes cogere potest ire ad processiones ex magna causa tantum, ut puta ex introitu noui legati, uel episcopi, uel peste, aut alio graui flagello imminente: c. nimis praua, de excess. præla. etiam, in generalibus letanijs, ut not. Pa. in. c. dilectus, de offi. or. consuetudine, & priui legio aliquo ipsorum, in oppositum obstante minime.
- 17 Episcopi omni anno synodum debent tenere, admonendo clericos, legendo constitutiones, & prædicando laicis. c. pla-

cuit. x. q. i. & uisitando si possunt ecclesias, monasteria, & hospitalia subiecta eis.

18 Episcoporum multa sunt peccata, ut si conferant ordines indignis, si consecrent non uirgines, ut uirgines, si conferant ecclesiastica beneficia indignis, si non resideant in sua cathedra, & ecclesia, sine rationabili causa, si non intersint diuino officio, saltem dominicis diebus, si non uisitent ut dictum est, & in uisitatione seruent iura tam de inquirendis, & prouidendis, quam de prædicando, procuracionibus, &c. si non instituant prædicatores in ecclesia cathedrali, potentes in operæ, & sermone. Si non celebrent synodum, ut dictum est. Si non prouideant de idoneis ministris, uidelicet Vicario, assessore, notario, ecconomo non propinquo, sed clerico, de græmio ecclesiæ idoneo. Si negligent executionem legatorum ad se de uolutorum, quo ad executionem. Si enim corrigant uerbo, & facto, subditos, ut opus est. Si non conficiant crisma annis singulis. Si non dispensant redditus suos pauperibus & ecclesiæ, ut debent. Si negligunt ut magistri instituantur ad docendum opportuna, & artes liberales. Si negligent pascere oues sibi creditas. ex Caie. ibi.

19 Not. quod ex supradictis, quædam sunt secundum se mala, ut consecrare non uirgines, conferre ordines, uel beneficia indignis, &c. ideo errantes in his mortaliter peccant, nisi ex imperfectione actus. Quædam uero sunt mala non secundum se, sed propter aliud, uidelicet, ex malis aptis inde oriri, ut non residere, non uisitare, &c. & hæc iudicanda sunt grauius tantum, quantum est bonum, quo oues priuantur, & malum quod sequitur. Quædam autem sunt perpetuæ durationis instituta, ut de residentia, uisitatione, &c. & hæc non seruare est peccatum mortale, uel ueniale, iuxta prædicta. Quædam uero antiquo tempore instituta, non sunt amplius in usu, ut de instituendo Iconomo, de prædicando in uisitatione, &c. & hæc non seruantes non uideo peccare. Ex Caie. ibidem.

20 De deputatione prædicatorum, & confessorum cum subuentione eorum, ut dicitur in. c. inter cætera, de officio or. non est amplius in usu.

21 Episcopus quos uult ordinare, debet inquirere de ætate, literatura, & ignorantes si ordinat ad sacros ordines, uidetur

EPISCOPVS.

- mortaliter peccare, supra, clericus. §. vij. quantam scientiā de
beant habere ipse episcopus, & qui ordinantur, uide supra,
Clericus. §. vij. Non debet etiam permittere notariū scriben-
do ordinandos petere salarium, quia prohibetur, in. c. sicut
episcopum. ii. q. i. quando. f. est salariatus, secundum gl. ibidē,
aliās potest accipere aliquid pro suo labore, dummodo epi-
scopus non participet in lucro, infra, Simonia. §. xxxij.
- 22 Episcopus non debet propinquis committere ecclesiastica
beneficia, uel officia, uel rerum ecclesiasticarum administra-
tionem. c. indicatum est nobis. lxxxix. d. sed Iconomus debet
esse clericus, ut honeste uiuāt, ut in. d. di. probatur per totum.
Episcopus dando beneficia, debet attendere, ut det dignis,
aliter peccat, ut supra dictum est. §. xvij. sic enim personarum
acceptator esse conuincitur.
- 23 Episcopus in publico debet uti lineis indumentis, nisi sit reli-
giosus, in. c. cleri. officia, de ui. & ho. de. & tempore interdicti
potest celebrare, & celebrari facere ubicunque, & audire diui-
na. c. fi. de priui. in. vj. interdictis tamen exclusis, non pulsatis,
& c. ut in. c. quod nonnullis, de priui. nisi ipse specialiter sit in-
terdictus, uel causam dederit interdicto, & potest ubique in
altari portatili celebrare, & celebrari facere d. c. fi.
- 24 Episcopus non seruans, uel non faciens seruari canones ex
contemptu, secundum Pa. in. c. ego, de iur. iur. allegans gl. in
c. sacerdos, el. i. ii. q. vij. est periurus, & potest recedi ab eo, si-
cut ab excommunicato recedere, & præciso. Episcopalis etiā
dignitas à conditione seruili, uel ascriptitia liberat, immo &
sacerdotalis. d. liiii. c. si seruus sciente.
- 25 Episcopus habens temporalem iurisdictionem in aliquo lo-
co, debet constituere iudicem laicum, qui in causa præcipue
criminali faciat iustitiam, & potest etiam in speciali delega-
re in aliquo maleficio, ut faciat iustitiam, & non incurrat ir-
regularitatem, dummodo per suam iurisdictionem, neque di-
recte, neque indirecte indicet iudici, quod debeat poenā san-
guinis irrogare, sed solum in genere, quod faciat iustitiam, &
quod cōsulat peritos, aliter esset irregularis. c. ex literis, de ex-
ces. præla. & secundū Rodo. potest dicere quod puniat reos,
secundū quod ius requirit, dummodo non exprimat de mor-
te, uel mutilatione, ut no. etiā Vgo. in. c. omnis. d. iij. Vindictæ
tamen sanguinis præfens esse non debet, ut in. d. c. ex literis.

- 26 Episcopus ita ignorans, quod nescit. x. præcepta, articulos fidei, etiam in generali, uirtutes, & uitia, & sacramenta, si interrogatus in sua ordinatione an sciat nouum, & uetus testamentum, & respōdeat quod scit, mortaliter peccat, quia pernitiose mentitur, secus quando scit ea, quæ officio suo sunt necessaria, quia sic est consuetum, ideo non uidetur mortaliter peccare.
- 27 Episcopus non potest doctorare, nisi habeat ex priuilegio, & tunc non requiritur, quod cum consensu, uel consilio capituli faciat, secundum Pa.in.c.cum apostolica, de his quæ fiunt à præla. in fine.
- 28 Iura episcopalia ponuntur in.c.conquerente, de offi.or.& ab Arch.flo.iiij.par.ti.ix.c.v. Vide Pa.in.c.accedentibus, de excess. præla. Sil. uer. episcopus. §. viij. Episcopus dicitur quasi superintendens eo quod superintendit laicis, & clericis sibi commissis: d.x.c.cleros. & cum in hoc sit multum negligēs mortaliter peccat, & dicitur canis impudicus.c.qui nec.ii. q.i.

AE Q V I T A S.

Aequitas secundum Tho. secunda secundæ.q.cxx.alio nomine epicheia dicitur, uirtus est, legis intentionē seruans, & non uerba, ut quando lex mandat reddi deposita, æquitas dicit, non reddi gladium furioso, quod est contra legem scriptam, sed secundum legis intentionem, quam legislator non expresse, sed seruari debet.

E R R O R.

- 1 **E**rrare est falsum pro uero putare, & error eorum, quæ quis tenetur scire, est peccatum, ut quando errat circa ea, sine quibus actum suum exercere recte non potest, ut si sacerdos nesciat ea, quæ ad sacerdotium pertinent, et christianus articulos fidei, & necessaria ad salutem, peccatum est. Quando autem sit mortale, uide infra, ignorantia. §. ii. & Tho. secunda secundæ.q.lxxiiij.ar. secundo.
- 2 **E**rror dicitur intolerabilis, quando aliquid communiter, uel in suo genere est peccatum: in. c. uenerabilibus. §. potest, de sen. ex. in. vj. uel si aliquid impossibile contineat, ut in glo. c. per tuas, de sen. ex. uel contra ius, uel legem, uel si quis excommunicetur quia bonum fecit, ut elemolinam, & huiusmodi: in. d. gl. infra, Excommunicatio. §. xvj.
- 3 **E**rrantes non uidentur consentire. ff. de re. iur. l. nihil. Et si sit

ERV B E S C E N T I A . A E T A S .

error iuris, excusat à dolo, & consequenter à pœna, quæ propter dolum debetur. d. xcv. c. ecce ego. Errans in his, quæ quis tenetur scire, mortaliter peccat ut in his, sine quibus salus animæ esse nō potest, ut sunt articuli fidei, supra credere.

ERV B E S C E N T I A .

Erubescencia qua quis timet, & erubescit in his, quæ sunt de necessitate salutis, ut confiteri peccatum mortale, & huiusmodi, aut confiteri ea, quæ sunt fidei in articulo, peccatum mortale est, in alijs autem ueniale, secundum Cai. ibi in summa. Erubescencia est turpitudinis uitiosæ timor, propter uitiosum aliquod quod uellet agere, secundum Tho. secunda secundæ. q. cxliiii. ar. ii. Vnde est de turpi fiendo timor, uerecundia uero timor de turpi facto.

A E T A S .

Aetas determinata in multis requiritur necessario a iure, si ne qua, quod est actum, non tener, ut in sponsalibus. vij. anni completi requiruntur, in matrimonio anni. xii. in fœmina, & in masculo. xiiii. de sponsa. impu. li. vj. c. unico, nisi quando malitia ætati supplet, quod tunc est, quando sunt potentes ad coeundum simul, ut no. in. d. c. unico. In professione in fœmina. xii. anni completi, in masculo. xiiii. requiruntur: in. c. cum uirum, de regu. & c. significatum ibi, & c. i. de regu. in. vj. In ordinibus primæ tonsuræ, & trium minorum. vij. anni completi. c. in singulis. dist. lxxvij. Accolitus, post annum. xii. in. d. c. in singulis. Subdiaconatus post annum. xvij. completum. Diaconatus post. xix. completum. Presbyteratus post. xxiiii. completum, in cle. generalem, de æta. & quali. or. Si tamen quis ante dictam ætatem ordinetur, suscipit characterem, sed non executionem ordinis, usque ad completum tempus, ut not. in. d. cle. generalem, nec episcopus posset dispensare, ut ibidem not. Non autem reperitur quod aliam pœnam incurrat, secundum Ar. flo. Sed secundum Ray. Ant. de but. in. c. uel non est, de tempo. or. non est suspensus ab executione illius ordinis, sed debet suspendi, tamē si exercet illum ordinem ante tempus, peccat mortaliter totiēs quotiēs exercet, licet non efficiatur irregularis, nisi prius suspēdatur à superiore, intellige, igitur quod non suscipit executionem, quia sine mortali non potest exequi, non autem quod ipso

iure sit suspensus, sed quod suspendi debet, infra, irregularitas. §. lxxxii. in fi.

- 2 In electione monialium requiritur ætas. xii. annorum completorum, aliter nulla ad electionem admittitur. c. indemnitate, de elec. in. vj. In iuramento, & testimonio, exigitur tempus pubertatis in. c. paruuli. xxij. q. v. Idem in testamentis, & in electione sepulturæ: ar. in. c. licet, de sepul. li. vi. de ætate inquisitoris infra, inquisitor. §. i. In abbatissa ætas. xxx. annorum completorum, similiter in matre, seu priorissa, uel ministra, quæ habet regere monasterium. in. d. c. indemnitate. In abbate annorum. xxv. incæptorum, per. c. in cunctis. §. inferiora, de elec. ubi regulariter ad quamlibet dignitatem acquirendam, id tempus exigitur, licet de abbate nō sit aliquid expressum, supra abbas. §. i. In prioratu habente sub se collegiū. xxv. annorū incæptorum. ar. in. de. ne in agro. §. cæterum, de sta. regu. In prioratu non habente curam. xiiii. annorum completorum, quia oportet quod sit professus. c. nullus, de elec. li. vj. ita tenet Pa. in. c. super inordinata, de præbendis, licet alij dicant quod sufficit esse. iiii. annorum, quod non tenetur. In episcopo. xxxv. annorum completorum. c. cum in cunctis, de ele.
- 3 Not. secundum glo. in dicta cle. generalem, quod si annus significatur in ablatiuo, ut dicendo in anno. xxv. quis possit fieri sacerdos, requirit tantum incæptionem, si uero significatur in genitiuo, ut dicendo sit. xiiii. annorum qui uult profiteri, requirit complementum. Et hac regula intelliges annos in iure quando debent esse completi, & quando tantum inchoati. Vide Tab. ibi. §. i. Idem dicit Io. de lig. in dicta cle. generalem, & Bar. in. l. si cui. ff. de leg. i. dicens quod si proferatur in ablatiuo cum præpositione in, sufficit inchoasse si uero sine, requiritur quod sit completum. Syl. ibi, q. ii. §. primo.

E V A G A T I O.

EVagatio mentis peccatum est, quia a ratione declinat. Si munda sit ueniale est, si ad illicitas materias declinat, iudicanda est iuxta regulas talium peccatorum, & hoc secundū se. Si autem adiungatur missæ, uel orationi, uel alijs, quæ requirunt attentionem, aliud iudicandum est, propter irreuerentiam, uel iniuriam annexam, secundum Caie. ibi, in summa. Et tunc peccatum mortale est, cum per eam sit contra

EVANGELIUM. EVCHARISTIA.

aliquod præceptum, ut cum per soluens officium, ad quod æneter ex præcepto, uagatur mente ex proposito, uide infra Horæ canonicæ. §. xx.

EVANGELIUM.

Euangelium audiendum est in missa non sedendo, nec genuflexo, sed stando, capite discoperto, quo ad uiros tantum, ut præcipitur in. c. apostolica, de con. dist. i. non tamen obligat ad mortale. Euangelium super se portare sine aliqua superstitione, ponendo spem non in uerbis scriptis, sed in Deo, est licitum, & eodem modo alias orationes: & dicit, S. Tho. Ro. l. vi. col. i. in fi. quod uerba euangelij scripta, habent ueritatem salutaris, sicut Barnabas curabat infirmos per illud secunda secundæ. q. xcvi. ar. iiii. infra reliquie. §. iiii. Postquam prædicatum fuerit euangelium in toto orbe, secundum Aug. ad Esitium: mundi consumatio adueniet.

EVCHARISTIA.

- 1 **E**ucharistia, quod sonat bona gratia. i. sacramentum altaris, ex pane, & uino conficitur, secundum Tho. iii. par. qu. lxxiii. ar. i. pane. s. triticeo, & uino uitis, ibi, ar. iiii. non ex pane ordeaceo, uel ex lolio, uel milio, quia non sunt eiusdem speciei cum frumento, secundum Tho. in. iiii. sen. & in. iiii. parte, supra. Alber. uult quod ex frumento, spelta, fare, siliga, possit fieri, quia dicit esse species sub genere frumenti contentas: Pe. autem de pal. in. iiii. sen. d. xi. q. i. ar. iiii. in. ij. conclu. dicit quod far, & spelta, quæ generantur ex tritico, sunt eiusdem speciei, ideo ex ipsis potest confici, & dicit quod in quibusdā locis ex hoc conficitur. Ric. uero, & Sco. dicunt in nullo istorum posse confici, sed in solo frumento. Ar. flo. iii. par. ti. xiii. c. vi. §. i. dicit hoc esse incertum. Tho. autem. iii. par. q. lxxiii. a. iiii. ad. ii. dicit quod si aliquid granum ex frumento generari potest, sicut ex tritico generatur siligo, ex eo confici potest, non autem ex spelta, fare, ordeo, & alijs, & hoc tene.
- 2 **A**dmixtio alterius grani cum frumento si est modica, non uariat speciem, ideo in ea potest confici, secus quādo est multa, æqualis, uel in plus, secundum Tho. supra, & communiter doc. ideo in eo non debet confici.
- 3 **E**x pane totaliter corrupto, non potest confici, secus quando est in uia corruptionis, quia saluatur species panis, licet peccet sacerdos in tali consecrando propter irreuerentiam, secundum

secundum Thom. cum alijs. Neque cum amido, secundum Tho. & Sco. quia fit ex tritico corrupto, Quidam tamen contrarium tenet, sed quia incertum est hoc esse uerum panem, taliter uolens conficere, exponeret se periculo, & sic male faceret.

- 4 Ex pasta cruda non potest confici, secundum Tho. supra, & Scotum, quia pasta panis non est, Si autem coquatur erit panis: non enim consuetum hominibus uti pasta pro cibo.
- 5 In azimo conficit Romana ecclesia, & Græca in fermentato, & omnes tenentur seruare ritum suæ ecclesiæ, ideo ita peccaret sacerdos latinus celebrans in ecclesia Græcorum in azimo, sicut peccaret græcus in ecclesia latinorum conficiens in fermentato, quia ritum ecclesiæ peruerterent: in. c. literas, de cele. mis. & secundum Tho. supra, Rationabilius tamen latini faciunt, quia sic fecit Christus in azimo consecrans, prima die azimorum, & quia corpus Christi conceptum fuit sine ulla corruptione. Concordat Sco. probans Christum in azimo consecrasse.
- 6 Ex pane confecto cum aqua non naturali, sed uel rosacea, uel alterius conditionis, non potest confici, quia hic non est uerus panis, quia sicut dicit Inno. in quadam decre. sicut allegat Tho. supra, uere admixtio aquæ ad farinam, est de necessitate, huius sacramenti. Con. Sco. & Ric. licet Astē. & Dur. or. mi. dicant quod ex hoc potest confici, licet taliter conficiens peccaret. Prima tamen opinio communior, & melior.
- 7 De solo uino uitis, & non alio liquore, etiam balsamo, sanguis Christi potest confici, secundum Tho. iij. par. q. lxxiiij. ar. v. Neque cum aceto, quia per corruptionem uini fit acetum, neque cum agresta, quia cum sit in uia ad uinum, nondum est uinum, secundum Tho. supra. Secus de uino acetofo, quia licet sit in uia corruptionis, tamen adhuc est uinum, peccaret tamen sic conficiens, ut dictum est de pane, qui est in uia corruptionis.
- 8 De musto expresso etiam nouiter ex uua, potest confici. c. si necesse, de con. di. ij. & Tho. supra, non tamen debet uua in calicem exprimi propter impuritatem, nisi ob necessitatem. In uua tamen non potest, quia uua non est potabilis, sed magis comestibilis.
- 9 De uineta multum adaquata, non potest confici, quia uinum

EVCHARISTIA

non est, secus quando parum esset de aqua, ita quod non mutasset speciem uini, non tamen liceret, nisi cum aliud non posset haberi.

- 10 Papa non posset dispensare, ut sine uino conficeretur in locis ubi uinum non potest haberi, quia in sacramentis, in essentialibus papa non potest dispensare. Vnde dicitur, quod Alexander ultimus uoluit dispensare quibusdam petentibus, & fuit declaratum, quod non poterat. Posset tamen secundum Pis. & Ang. in uerb. Eucharistia, dispensare, quod tantum corpus conficeretur, hoc tamen dubium habet, ratione perfectionis sacramenti.
- 11 Admixtio aquæ in uino est de præcepto, in c. literas, de cele. mis. & consecrans sine aqua, mortaliter peccaret, non tamen est de essentia, nam Græci consecrant uere, secundum Pe. de pal. & non ponunt aqua, & debet esse aqua naturalis, ut supra, de aqua qua conficitur panis, aliter mortaliter peccaret conficiens scienter, & debet esse modica, ut cito in uinū conuertatur, secundum Tho. supra, & Sco. unde bonum est in principio missæ calicem præparare, ut faciunt fratres prædicatorum, ut interim aqua possit in uinum conuerti, & debet apponi in missa, & non ante in bocali, uel uegete secundum Pe. de pal. debet etiam benedici quando apponitur, quia non amplius poterit benedici, quia in uinum erit conuersa. Vinum autem non benedicitur tunc, quia remanet.
- 12 Sacerdos potest consecrare totam materiam panis, & uini, positam coram se quantacunque sit, siue pro usu fidelium, siue ad alium effectum malum, non tamen omnem panem, & omne uinum, quæ sunt in ciuitate, quia oportet quod materia sit præsens, secundum Tho. in. iij. sen. dist. xj. q. ij. ar. j. ql. iij. ad i. iij. par. q. xlvij. ar. ij. De præsentia materiæ, dicit Pe. de pa. quod oportet materiam esse præsentem, alias esset falsitas, dū dicitur per pronomen demonstratiuum. Hoc est, & hic est, &c. & non est determinata quantitas, ut possit consecrare tot hostias, & non plures, secundum Tho. quicquid dicant alij. Hæc est communis sententia, & tenenda. Hic, angelica mordet, s. Tho. sed non est curandum de eius uerbis, sed de rationibus, s. Th. quæ sunt multum rationabiles, & bene fundatæ.
- 13 Forma consecrationis panis est hæc. Hoc est corpus meum, secundum Tho. iij. sen. dist. viij. q. ij. ar. j. ql. j. Sco. uero ibi di-

cit, quod hoc non est certum, uidelicet quod sit forma, nec est necesse scire, quæ sit forma determinata. Sed Tho. iij. par. q. lxxviii. i. ad. i. tenet, quod hæc est forma, & qui diceret hæc tantum, cum intentione, consecraret licet grauiter peccaret, opinio autem Sco. est contra usum ecclesiæ, ideo non tenenda. Ly enim non est de essentia, tamen debet dici, quia secundum usum Romanæ ecclesiæ est, & scienter omittens peccaret, faciens contra consuetudinem ecclesiæ, consecraret tamē, hæc secundum Tho. ubi supra. ql. ij. ad. ij.

14 Forma consecrationis uini est hæc. Hic est calix sanguinis mei noui, & æterni testamenti, misterium fidei, qui pro uobis, & pro multis effundetur in remissionem peccatorum, secundum Tho. iij. par. q. xxxviii. ar. iij. sic enim habet consuetudo ecclesiæ. Ly enim non est de essentia, tamen debet dici sicut supra dictum est de forma panis consecrandi. Sic stat in missali sancti Ambrosij, scriptum literis aureis tantum uerba consecrationis. Et his formis nihil debet addi, nil minui, aliter quis grauiter peccaret ut dicendo, hoc est uerum corpus meum: & huiusmodi.

15 Quid si miraculose hostia appareat caro, &c: supra, communicatio. §. xij. ibi ponitur quid sit agendum. Solus sacerdos potest hoc sacramentum conficere. d. xxv. c. perlectis, & omnis, tam bonus quam malus, etiam degradatus, quia habet caracterem ordinis sacerdotalis indelebilem, ideo semper potest, licet non de iure.

16 Duo sacerdotes possunt eandem hostiam consecrare, ita ut unus medietatem unam, alius alteram consecret, secundum Pe. de pa. iiii. sen. d. xiii. q. iiii. ar. i. Immo plures possunt eandem hostiam simul consecrare, ut solet fieri in ordinatione sacerdotum, qui simul consecrant cum episcopo, & omnium intentio debet ferri ad instans principaliter consecrantis, hoc tenet s. Tho. iij. par. q. lxxxii. ar. ii. post Inno. iij. & Petrus de pal. licet quidam oppositum dicant, contra tamen usum ecclesiæ, ideo non tenendum, sed primum uerum est.

17 Qui habet coram se. xx. hostias, de quibus intendit consecrare tantum. x. sed non determinat, quas uelit consecrare, nullam consecrat, quia eius intentio est indeterminata, sed si credit hostias esse. xl. & sunt. l. tamen intendit consecrare omnes quas coram se habet omnes consecrat, quia eius intentio est

EVICTIO. EXCOMMUNICATIO.

determinata. Et si aliqua hostia essent ibi sub mapis, uel aliter, in altari, quia eas non intendit consecrare. Similiter si aliqua gutta uini esset extra calicem, non essent consecratae hostia, neque guttae uini tales, quia non intendit.

18 Missa mali sacerdotis quantum ad sacramentum, quod est principale, tantum ualeat, quantum missa boni sacerdotis, quantum autem ad orationes, siue oret in propria persona, siue ut minister ecclesiae, melior est missa boni, quam mali. Nam meliori instrumento opus melius artifex facit. Ita tenet s. Tho. supra, & Alex. papa in. c. ipsi sacerdotes. i. q. i.

19 An uinum congelatum cum non potest commode liquefieri, possit consecrari? Sil. uer. eucharistia. ii. circa, si. dicit, quod sic, quia a non congelato non differt specie, sed uidetur habere dubium, quia non est per modum potabilis, sicut non potest consecrari botrus, in quo est uinum, ut supra dictum est, quia uua magis est comestibilis, quam potabilis, ita uidetur, & de glatie, cum qua, glatie ex aqua facta, uel niue, licet uere sit aqua, tamen quis non potest baptizari, quia non habet modum ablutionis, sic forte posset dici de uino glatiato, quod non possit confici, saluo tamen meliori iudicio. Consulerem igitur sacerdoti, ut uinum omnino glatiem factum, non sacraret, sed aliud potius uinum apponeret non congelatum, quod consecraret, reposito primo in piscina.

EVICTIO.

Evictio secundum Azo. est rei enipta, aut ex alia iusta causa accepta per sententiam iudicis abductio. Sicut si. A. emat agrum a. B. & C. in iudicio probauerit esse suum, dicitur illi euincere, & hinc oritur euictio, unde. B. qui uendit, tenetur A. de euictione, idest pro re euicta, supra. Emptio, circa si. 6. xxxii. & pro re euicta, & dannis ob hanc causam datis satisfacere, si de euictione tenebatur.

EXCOMMUNICATIO.

1 Excommunicatio nota debet esse confessori, tam maior, quam minor, ut primo sciat in quibus casibus excommunicatio incurritur, ut cognoscat an poenitens sit excommunicatus uel ne. Secundo, in quibus casibus excommunicatus, dicendo, faciendo, suscipiendo, peccat, & cognoscat peccata, quae in excommunicatione manendo fecit. Tertio, perpendat peccata, quae ex excommunicatione occasionantur in altero

non excommunicato. Quarto, sciat qualitatem uinculi, an superiori, & cui reseruetur. Ex Cai. in summa ibi.

- 2 In excommunicatione qualibet, siue à iure, siue ab homine. Primo, est consideranda persona, quæ excommunicatur, an excommunicatio se extendat ad illam. Secundo, an actio, propter quam quis excommunicatur sit consummata, quia nisi sit consummata, non est locus excommunicationi, etiam quod sit incepta. Ex parte autem egentis, à quo egreditur actio, exigitur, quod sit agens eliciens, & non tantum imperans: quia si excommunicatur occidens ticium, qui mandat occidi, nō est excommunicatus, ideo quando canon uult comprehendere etiam cooperantes, dicit quicumque dederit consilium, auxilium, &c. uel quicumque fecerit, uel mandauerit, &c. ideo bene uidendi sunt tex. antequam detur iudicium circa excommunicatos. Nec obstat excommunicatio iuris cōmunis contra participantes in crimine criminoso, quia loquitur de participante cum iam excommunicato, ut infra, declarabitur. Excommunicatio. xxv. Cai. ibi supra.

- 3 Quando excommunicantur dantes consilium, fauorem, uel mandantes, &c. nunquam sunt excommunicati, nisi sequatur talis effectus, pro quo consulerunt, mandauerunt, &c. & quando excommunicantur retrahentes à solutione decimarum, & huiusmodi, sunt excommunicati, si quantum in se est retrahant, etiam quod non sequatur retractio, quia actus propter quem lata est excommunicatio non est retractio à solutione decimarum, sed dicere aliquid propter quod retrahantur, & sic de similibus, Cai. supra.

- 4 Excommunicatio secundum Tho. iiii. sen. d. xviii. dicit separationem à communione ecclesiæ, quo ad fructum, idest à sacramentis, & suffragia generalia, idest à participatione spiritualium, & hoc de maiori excommunicatione intelligitur. Vnde sacerdos, ut minister ecclesiæ orans, non potest pro eo publice, & specialiter orare, licet secundum quosdam in ipso memento missæ possit orare tanquam persona priuata, quia illud spacium conceditur sacerdoti, ut possit orare pro suis, siue sint Christiani boni, uel mali, siue infideles, siue aliter.

- 5 Excommunicatio minor, de qua in. c. cum excommunicatio xi. q. iii. excludit præcise a passiuâ participatione sacramentorum, quia sic ius disponit. c. si celebrat, de cle. excom. mi. & ab

EXCOMMVNICATIO

electione, quia talis est inhabilis ad quodcunque ecclesiasticum beneficium, & si eligatur etiam per ignorantiam nullam consequitur dignitatem, ut no. in eodem. c. si celebrat, ut tenet etiam ibi Inno. A cœtu autem fidelium non excludit, nec a participatione spiritualium bonorū, nec a sacramentis conferendis, ita, ut collata non teneant, licet ipse peccet conferendo, ut in eodem. c. de excommunicatione, quæ est a deo propter peccatum mortale, hic non fit mentio.

- 6 Incurritur autem minor excommunicatio post concilium Cōstantien. si participatio interueniat cum excommunicato publice, & nominatim. Secundo, participando cum excommunicato propter notoriam manum uiolentam in clericum, nisi participet in casibus a iure permissis, de quibus infra. §. xxxix. tunc non incurrit. Vide infra. §. xx. reliqua de minori excommunicatione.
- 7 Excommunicatione utitur ecclesia, secundum Tho. supra, ut medicina, quia finis eius est, ut excommunicatus delictum suum recognoscat, & ad deum redeat, & est maxima poena. c. corripiantur. xliiii. q. iii.
- 8 Cum excommunicatio non feratur nisi propter mortale tale peccatum, secundum Tho. & Pe. de pa. ubi supra, ideo qui potest sibi facere conscientiam, quod non peccauit mortaliter, nunquam incurrit excommunicationem iuris, quia sententia iuris non est iniusta. A iudice autem non nisi propter contumaciam infligitur, nō autem solum pro mortali, secundum Tho. supra, ut si noluit comparere, uel recessit ante sententiam, uel noluit se monitus corrigere, &c. c. ex parte, de uer. sig. & in. c. certum. xi. q. iii. & Pa. de iudi. c. i. secundum Ar. flo. iii. par. ti. xxv. c. lxxiii. Potest quis excommunicari pro inuasiōe, uel retentione rerum ecclesiasticarum. c. pisanis, de resti. spol. in. vi. pro iniuria facta prælato. c. Guilisarius. xxv. q. iii. pro defensione iuris sui potest excommunicare ordinarius. c. dilecto, de sen. ex. in. vi. propter negligentiam quis potest excommunicari. c. nemo, de con. d. i. Dominus etiam propter contumaciam serui, uel procuratorum. Ut lit. non conte. c. i. cum modificatione ibi not. secundum Io. de lig. & singuli culpabiles propter contumaciam capituli. c. romana, de sen. ex. in. vi. Vide Pa. in. d. c. i. de iudi.
- 9 Effectus excommunicationis maioris sunt multi. Primo, tali-

ter excommunicati priuantur fructu orationum , & bonorum factorum per bonos Christianos , licet aliquando pro eis in publico orare tantum in generali, in speciali uero tantum in secreto. Secundo, priuat participatione in diuinis officiis, ut nō possint cum aliis interesse, uel in ecclesia cum aliis orare, sine mortali peccato, nec extra ecclesiam audire diuina. c. quod in te, de pœ. & re. non tamen prohibentur ab ingressu ecclesiæ, dummodo non audiant diuina, uel orent cum aliis. Prædicationem autem audire possunt. Tenentur tamen dicere officium si sunt clerici, & c. sed soli dicant, sine dominus uobiscum, secundum Pe. de pal. iiii. sen. d. xviii. q. iiii. ar. i. nec debēt uidere corpus Christi. Hæc intellige de publice excommunicatis, de secrete autem excommunicatis, qui hæc faciendū seipso publicarent, & proximos scandalizarent, & non sunt in mora petende absolutionis, credo non peccare participando, quia nec hoc debet intendere lex, nec excommunicator, qui autem possunt non participare sine tali scandalo seruare debēt. Tertio, si est iusta, excludit a regno cœlorum. c. quisque. xxiii. q. i. & iniusta lata si contennatur similiter. x. q. iii. c. nemo. Quarto, excludit ab actu, & officio cuiuscūque ordinis, ita quod exequens fit irregularis. c. apostolica, de cle. ex. mi. nec potest nisi per papam dispensari. c. æterni, de sen. & re iud. nisi quando baptizaret in casu necessitatis, ut facit uetula sine solennitate, secundum Gul. Si recipit ordines fit irregularis, secundum Pe. de pal. iiii. sen. supra, nisi probabilis ignorantia eum excuset, in dicto. c. apostolica, ignorantia. f. facti, quæ etiam celebrantem excusat, si cantet epistolam priuate, uel solēniter sine manipulo si est consuetum sic cantari per non ordinatum, si exercet actum quatuor minorum etiā solenniter non incurrit, nec si officiat simul cum aliis in ecclesia, non sicut sacerdos officia ret solenniter, quia, & sæculares idem facere possunt. Item si episcopus excommunicaret celebrantem in tali capella, celebrans ibi non prima uice, sed secunda, fit irregularis, & illi, qui admittit excommunicatum ad diuina, est interdictus ingressus ecclesiæ, & non est excommunicatus, & si celebrat fit irregularis. c. is cui. de sen. ex. li. vi. Quinto, excludit a beneficio ecclesiastico, ita quod nullum acquirere potest. c. postulasti, pe. de. ex. mi. nec alteri conferre. c. tanta, de exce. præla. de beneficiis habitis dum est in mora

EXCOMMVNICATIO

petendæ absolutionis nil percipit. c. pastoralis, de appel. secus si non est in mora. in. d. c. tanta, si tamen nō haberet unde uiueret debet sibi prouideri ne cogatur mendicare in opprobrium cleri. Et perseverans per annum in excommunicatione omnibus beneficiis potest priuari. c. rursus. xi. q. iii. præcipue si est excommunicatus pro causa criminali, & quomodo est suspectus de heresi. infra. Hereticus. §. iii. Sexto, excludit ab ingressu religionis: debet enim prius absolui, quia sic intrare non decet, secundū Pa. in. c. ex publico, de conuer. cōiu. in gl. ii. & fratres prædicatores, possunt ex priuilegio eos absolvere ante ingressum. Septimo, excludit ab electione canonica, tam actiue, quam passiue. c. cōstitutus, de app. et electio nulla est. c. dilectus, de consue. Intellige de notoria, & secundum Pe. de pal. hoc est etiam uerum in dignitate laicali, unde in Regem, uel Imperatorem non potest eligi excommunicatus. c. per uenerabilem, de electio. Sed si excommunicati non possunt expelli de capitulo, de iure, uel de facto, secundum Inno. possunt admitti cum protestatione, quod non intendunt eis communicare ius eligendi, & potest fieri protestatio publice, & occulte, quando timetur. ar. in. c. i. quod me. ca. debent tamen expelli si possunt, aliter electio est nulla, secundum Pa. supra intellige de maiori excommunicatione tantū, quia minor non excludit a potestate eligendi actiue, sed passiue tantum. c. si celebrat, de cle. ex. mi. Pa. in. c. illa, de elec. quare autem non priuatur actiua, quia non est priuatus communionem hominum. Octauo, excludit ab officio, ita quod excommunicatus est suspensus ab officio, beneficio, & usu iurisdictionis, ut neque ligare, neque absolvere possit. c. audiui. mus. xxiii. q. i. & Tho. iiii. sen. d. xviii. q. ii. ar. ii. ql. iii. Inno. intelligit, quādo non est toleratus, secus si sit toleratus. Nono, excludit ab omni spiritali potestate, ita ut non possit alium ordinare, nec ab alio ordinari, quantum ad executionē, quia & si imprimit, uel recipit characterem ordinis, non tamen executionem. Idem dic de heretico, & scismatico. Tamen si tales sunt secreti, & tolerati, recipiunt, & dant etiam executionem, secundum Inno. in. c. i. de scismaticis, & Col. in. c. fi. de ordi. ab epi. Et hæc uia est tutior, & placet Pa. Nunc autem multum est modificata per concilium Constans. infra. interdictum. §. xxi. xxxix. Et ideo non incurritur ista suspensio executionis,

uel irregularitas, nisi quo ad illos, quos tenemur euitare, supra Absolutio. §. xxx. xxi. Decimo, excludit a collatione beneficiorum, quia beneficia non potest conferre. d. c. tãta, de con. præben. Secus quamdiu toleratur, iusta dictam Extrauagantem Constantien. Item excommunicatus nullum actum legitimum potest exercere, ut iudicare, accusare, testificari, etc. iii. q. ii. §. euidenter. Similiter intellige de omnibus actibus publicis, ut est procurare, aduocare, instrumenta facere, etc. secundum Pa. in c. ueritatis, de dolo, & contu. col. xii. Vide ibi qui actus tenent, & qui non. Item fidelitas uasallorum durante excommunicatione in domino, est suspensa. c. nos sanctorum xv. q. vi. uer. apostasia. §. i. Item excommunicatus non potest contrahere matrimonium sine mortali, si tamen contrahit. tenet. Potest etiam exigere, & reddere debitum sine mortali. Et sic excommunicatus moriens non debet sepeliri in sacro, & si fuerit sepultum corpus, debet exhumari si potest discerni. Et est infamis. vi. q. i. c. infames. Multa alia mala generat excommunicatio, quæ propter prolixitatem omittuntur.

10 Excommunicatio quamuis sit iniusta, dum tamen non sit nulla, & si sit annullanda, debet timeri, secundum Pe. de pa. 4. sen. di. xviii. q. i. a. iii. siue sit iniusta ex parte excommunicati, qui est innocens, siue ex parte excommunicatis, non ferentis eam zelo iustitiæ, sed uel ex odio, uel alia mala causa, uel ex parte ordinis, quia procescit uel per falsos testes, uel sine monitione, uel sine scriptis, uel huiusmodi. Et qui eam contineret, mortaliter peccaret, propter inobedientiam ad ecclesiam, & pœnas iuris incurreret, & tunc fit iusta. Querenda est, ergo absolutio, & est seruanda. Si autem est omnino nulla, & non seruando illam, non sequitur scandalum, non est neque timenda, neque seruanda. Si autem non seruando sequitur scandalum astantium, ratione scandali est seruanda. Quando autem est iusta, sed secreta, quomodo se debeat habere, dictum est supra, in secundo effectui excommunicationis. Vide supra.

11 Excommunicationem debet precedere trina monitio, uel una pro tribus, coram personis idoneis facta, cum interuallo dierum, nisi aliud suadeat necessitas, aliter est iniusta, & iudex per mensem est suspensus ab ingressu ecclesiæ. c. sacro, de sen. ex. Et hanc pœnam non incurrit episcopus, uel supe-

EXCOMMUNICATIO

rior. c. quia periculosum, eo. ti. in. vi. Et quamuis sit iniusta, tenet. c. romana, eo. ti. li. vi. & excommunicator condemnatur ad expensas, secundū Pa. c. reprehensibilis, de appel. glo. ii.

- 12 Ista monitio potest fieri sine scriptis coram personis, ut supra. Potest fieri etiam scriptis, sine præsentiā dictarū personarum, secundū Pa. in. d. c. sacro. Secus de sententia, ut dicemus. Et quando ius excōicat propter aliquod delictum, iudex potest pro eodem excōicare sine tali monitione, secundum Pa. in. d. c. reprehensibilis, quia non est noua excōicatio, sed pronuntiatio iuris, secundum Host. Eodem modo si Papa cōmittat alicui, ut excommunicet titium, quē constat Papam iam excommunicasse, secus si solum committat quod excommunicet, requiritur monitio tunc, & ratio quod requiratur monitio in excōicatione, est quia cum sit maxima pœna, ut dicit Tho. in. iiii. sen. d. xviii. sine monitione fieri non conuenit.
- 13 Quando fertur excommunicatio pro contumacia de præsenti, uel præterito, debet præcedere monitio, nisi aliter necessitas suadeat, ut supra. Si uero sit de futuro, & sit per modum statuti generalis, uel municipalis, secundum Pa. in. c. excommunicationi, de rap. post Inno. quando statutum infert sententiam de re futura negatiue, ut cum dicit nisi quis restituerit furtum, &c. requirit monitionem, & terminum, uidelicet infra tot dies, uel horas, aliter non incurritur excommunicatio. Quando uero infert affirmatiue, ut dicendo quicumque apparuerit apotecam tali die, uel hora, sit excommunicatus, non requiritur monitio. Si uero sit de futuro per modum sententiæ affirmatiuæ, ut dicendo omnes soluant decimas, non debet fieri sine monitione, ut supra, nisi ex causa rationabili precedente, ut supra, quæ in sententia debet exprimi. Vel negatiue, ut dicendo nemo blasphemet, &c. & tunc secundum quosdam potest fieri sine monitione, quia committens actum prohibitum habet contumaciam annexam, sed quia hoc uidetur esse contra tex. & glo. d. c. romana, ideo tutius dicitur, quod fiat hoc modo, monemus, uel præcipimus, primo, secundo, & tertio, peremptorie, ne quis faciat tale, &c. sub pœna excommunicationis, &c.
- 14 Excommunicatio siue fiat contra certam personam siue incertam, debet fieri in scriptis, ut dictum est, & requisitus infra mensem a die sententiæ, loco, & tempore debito, tenetur

tradere exemplum, de qua requisitione fiat instrumentum, uel literæ cum sigillo autentico, aliter excommunicator est, suspensus per mensem, ab ingressu ecclesie, & diuinis officijs: eo. ti. c. i. li. vi. & si se ingerit, efficitur irregularis, & non absoluitur nisi a papa, & similiter seruetur in suspensionis, & interdicti sententia. Episcopus tamen, & superior non incurrit. d. c. quia periculosum, pœnam. religiosi quoque excusantur ab hac pœna, quia cum continue habeant corrigere, oporteret semper habere notarium, uel quia alium modum corrigendi habent, uel ex suis constitutionibus, uel ex consuetudine, uel ex ignorantia iuris excusantur, secundum Lapum. Gemi. autem in. c. cum medicinalis, in. vi. de sen. ex. contrarium tenet dicens dictum. c. omnes excommunicatores altringere ad dictam formam. Et Lapi, ratio nihil uel parum ualeat, quia prælatus non habet continue corrigere de criminibus, quæ requirant summam pœnam. Potest igitur limitari, quod talis forma non teneat quo ad omnes, quando seruando eam periculum esset in mora, uide Syl. ibi, excommunicatio. i.

- 15 Excommunicatio ad hoc quod iusta sit requirit expressionem causæ, in scriptis, ut dicendo, quia fuisti peremptorie citatus, & noluisti comparere, coram nobis, & c. alias est locus pœnæ dicti. c. primi. Igitur ad hoc quod fiat iusta quatuor requiruntur, uidelicet monitio competens, & præcedens. Secundo, causa rationabilis. Tertio, quod causa sit manifesta non tantum prælato, sed & aliis. Quarto, quod fiat in scriptis modo supradicto, & sine istis sententia siue excommunicationis, siue suspensionis, siue interdicti, est iniusta.
- 16 Excommunicationis sententia in multis casibus est nulla, & consequenter non seruanda. Primo, quando lator eius non erat iudex excommunicati, nec habebat potestatem super eum: ca. ad nostram, de consue. Secundo, quando est a iudice proprio, sed excommunicato publice. c. audiuius. xxiii. q. i. uel intruso. c. alienationes. xii. q. ii. uel suspenso aut interdicto a iurisdictione. c. quia, de concess. præbe. Secus si ab ordine tantum, tunc enim posset ea, quæ sunt iurisdictionis, sicut suspensus uel interdictus a iurisdictione, potest quæ sunt ordinis. Tertio, si ille qui tollit, est uiolator interdicti hominis, & non fuit absolutus. c. tanta, de excess. præla. Quarto, si excommu-

EXCOMMVNICATIO

nicauit subditum contra eius priuilegia. c. capella, de priuile-
giis Quinto, quando fertur a delegato impetrato, in casu nō
permisso in. vi. de rescri. c. i. Sexto, cum quis excommunica-
tur a delegato contra delegantis intentionem. c. si. de praebe.
Septimo, quando quis excommunicatur post legitimam ap-
pellationem. c. uenerabilibus. e. ti. in. vi. quod fallit, secundū
Pa. in. c. uenerabili, de cen. quando praelatus procedit extra-
iudicialiter ut pars ad conseruationem iurium suorum. Octa-
uo, quando sententia continet intolerabilem errorem. c. per
tuas, eo. ti. quod multis modis contingit, ut si precipiatur il-
licitum, ut dicendo excommunico te nisi fureris, &c. uel pro-
hibetur bonum absolute, ut colere deum, & huiusmodi: in
d. c. uenerabilibus, uel si praecipitur impossibile, secundum
glo. c. per tuas, eo. uel quando pronuntiatur contra ius scri-
ptum, ut si pronuntietur excommunicatio post legitimam
appellationem. ii. q. vii. §. diffinitiuā, & error debet esse ex-
pressus in sententia, aliter tenet secundum glo. in. d. c. per tuas.
Nono, quando quis excommunicat participantes excommu-
nicato in illis casibus, in quibus participando incurreretur
tantum excommunicatio minor, talis excommunicatio ipso
iure est nulla, nisi trina monitione, uel una pro tribus prae-
missa. c. constitutionem, eo. ti. in. vi. Decimo, quando praela-
tus suos subditos excommunicat si exponant suis superio-
ribus, aut legatis, aut inquisitoribus, statum suarum ecclesia-
rum, monasteriorum, personarum, & rerum suarum. c. quia
plerique, de off. or. lib. vi. Hos casus ponit Io. an. in. c. prae-
sen- ti, de sen. ex. in. vi. Undecimo, quando praelati excommuni-
cant nolentes procurare ultra euictionis, & personarum nu-
merum taxatum. c. cum Apostolus, de cen. dum eos uisitant.
Duodecimo, quando sententia profertur generaliter contra
non facientes aliquid, ut contra non soluentes, & aliquis nō
potest, non ligatur, quia secundum Pa. in. c. i. & glo. de offi.
dele. uerba generalia debent intelligi modo ciuili, & impo-
ssibile nullum est obligatio. ff. de re. iu. l. impossibile. &c.
Tertiodecimo, si mandatur sub poena excommunicationis,
ut, A. soluat. x. aureos infra. x. dies B. & B. prorogat terminum
non currit excommunicatio, quia est facta in fauorem credi-
toris, secundum ueriores opinionem, & Pa. & casus uide-
tur expressus. c. i. de loca. Quartodecimo, quando iudex ferēs:

sententiam non intendit ligare, quia excommunicatio ab intentione vires sumit. secundum Pa. in. c. ex parte, el. i. de offi. or. Quintodecimo, quando proferitur sub conditione, non ligat antequam extet conditio, secundum Host. c. a nobis, eo. ti. In omnibus prædictis casibus quando notorie constat de casu, non est timenda excommunicatio. Si uero non constat, timenda est, quo ad ecclesiam, & continens mortaliter peccat, ut supra dictum est.

17 Non est aliqua forma uerborum excommunicationis determinata, secundum Ar. flo. iii. par. ti. xxv. c. lxxiii. oportet tamen quod utatur talibus uerbis, quæ exprimant intentionem iudicis uolentis excommunicare de præsentī, unde si dicat habeo talem pro excommunicato, uel denuntio talem excommunicatum, quem prius non excommunicauit non est excommunicatus in foro contentioso, si autem constaret de eius intentione, quia sic consuevit excommunicare, esset excommunicatus: & tenet sententia siue proferatur ore iudicis, siue per literas, secundum Pa. & c. nullus. iii. q. iiii. sicut & absolutio per literas fieri potest. c. quanto. ii. q. v. & facit ad hoc practica.

18 In excommunicatione siue a iure, siue ab homine, non est lata sententia, quando dicitur sub pena excommunicationis, uel anathematis, sed est comminatio, secundum Pa. c. unico de sagit. Quomodo autem cognoscitur quod sit lata sententia? Dico secundum Pa. c. si diligenti, de fo. compe. Si promulgatur per participium præteriti temporis, ut dicendo sit innodatus, sit excommunicatus, sit suspensus, & huiusmodi, est lata sententia. c. cupientes, de elec. nisi appareat per aliud ius, quod sit ferenda, uel secundum materiam subiectam. Sic intelligitur glo. c. nullus, de fo. compe. Quandoque non sunt uerba præteriti temporis, sed declaratoria, & est canon latæ sententiæ, ut dicendo decernimus uiribus carere, uel excommunicationi subiaccere, & tunc ligat. c. nouit, de his quæ sūt a præla. iuncta glo. Si uero sunt dispositiua, & sonant in futurum, ut dicendo priuetur, excommunicetur, & huiusmodi est sententia ferenda, nisi addatur aliquod uerbum, per quod appareat, quod sit lata, ut dicendo ipso facto excommunicetur, ipso iure, uel eo ipso, & similia. De hoc in regula, in pen. de reg. iur. li. vi. Idem dic de hoc uerbo subiaceat excom-

EXCOMMUNICATIO

municationi, secundum Pa. in. c. clericus, ne de. uel mo. & per ista uerba excommunicationi, noueris te subiacere, fertur sententia ipso facto. c. non minus, de immu. eccle. De hoc uerbo, sicut excommunicatus uitetur, dicit Pa. in. c. super specula, ne de. uel mo. Secundo no. debet ponderari materia, si a iure proferatur, si ab homine. De se non sunt uerba latae sententiae. Haec dictio prorsus, & poenitus, tantum ualent quantum in ipso facto, uel ipso iure, ideo quamuis iungantur uerbis futuri temporis, tamen est lata sententia, de poen. c. pen.

- 19 Excommunicatio cognoscitur quod sit maior, quando simpliciter fertur siue a iure, siue ab homine. c. pe. de sen. ex. quia in concernentibus periculum animae tutior interpretatio est fienda, secundum Pa. ibi, & secundum eundem, in. c. illa quotidiana, de elec. in prima glo. excommunicatio minor potest fieri a iure, & ab homine, & potest cognosci per uerba excommunicantis, uel suspendentis, quando important effectum maioris, uel minoris, in dubio tamen, semper praesumitur maior: in. d. c. illa.
- 20 De excommunicatione minori ultra ea, quae dicta sunt supra. §. v. dico quod existens in tali excommunicatione, potest, absolvere ab excommunicatione, non autem a peccatis, quia priuat a participatione sacramentorum, non autem ab usu iurisdictionis, secundum Pa. in. c. excommunicato, in gl. i. de resc. Idem dic de suspensio ab ingressu ecclesiae, quod potest absolvere ab excommunicatione. Vnde si essent duo excommunicati minori, & uellent inuicem confiteri unus potest alterum absolvere ab excommunicatione, & absolutus alterum potest absolvere ab excommunicatione, & a peccatis, & postmodum facere se absolui a peccatis.
- 21 Excommunicatus minori, mortaliter peccat si se immisceat participatione sacramentorum actiue, uel passiue, licet non efficiatur irregularis etiam celebrando. Et licet sacramenta per eum collata, non careant uirtutis effectum, mortaliter tamen peccat scienter conferens, & suscepta per eum carent effectum ultimato. i. executione, ex. s. Tho. supra. Sil. Excommunicatio. iiii. circa principi.
- 22 Excommunicatio, & absolutio possunt fieri ad tempus, quia est poena, & non culpa, licet supponat culpam, & sic de con-

suetudine curiæ fit, secundum Pa. in. c. ueniens secundo, de testi. in glo. fi.

- 23 Excommunicari non potest collegium, uel communitas, ut in. c. romana, eo. ti. & Ar. flo. iii. par. ti. xxv. c. vii. circa fi. sed bene possunt excommunicari singuli de collegio, secundum Host. Et quia quidam dicunt, quod sic, quidam quod non ideo not. ut elicitur ex. s. Tho. iii. sen. d. xviii. q. ii. art. iii. q. ii. quando dicitur, excommunico talem uniuerstatem, uel collegiū, non tenet excommunicatio, quia sic animam non habet, uel dicendo excommunico singulos de tali collegio, uel omnes, nil aliud addendo, non tenet, quia contingeret aliquando irretiri innoxios, quod est contra. d. c. romana, uel dicendo excommunico priorem, uel abbatem propter talem culpam, & omnes alios, qui commisserunt, uel consenserunt, & hæc est sententia illius. c. circa fi. ubi dicit, sed in illos duntaxat de collegio, uel uniuerstate, quos culpabiles esse cōstiterit promulgare. Non est sic de interdicto, uel suspensione, secundū Tho. quia non tam graues poenæ sicut excommunicatio sunt. Ad hæc Pet. de pal. in. iii. sen. adducit rationes optimas. Concor. Ricar. in. iii.
- 24 Papa potest committere puro laico, & mulieri quod excommunicent, quia est de iure positiuo, secundum Ar. flo. iii. parte, ti. xxv. c. lxxv. & Pa. in. c. decernimus, de iudi. col. i. supra, abbatissa. §. v.
- 25 Nullus potest seipsum, æqualem, uel superiorem excommunicare, secundum Tho. iii. sen. supra, & per. c. cum inferior. xxi. d. Ideo quando episcopus excommunicat omnes, quia fecerunt furtum, si ipse fecit furtum, uel aliqui alii non ei subiecti, non sunt excommunicati.
- 26 Excommunicationes a iure facere possunt omnes iudices ecclesiastici, qui possunt facere ius, ut papa in uniuersali ecclesia, legatus in sua prouincia, episcopi in suis diocesibus. c. uis. xvi. q. ii. & multo fortius concilium prouinciale. Qui uero non possunt facere ius, uel statuere, nec etiam excommunicare. Excommunicationem uero ab homine potest facere omnis iudex ecclesiasticus, potens constituere. Facere excommunicationem maiorem, proprie pertinet ad episcopum. d. c. uis. In furto autem, & rapina, ut dicit. Tho. in. iii. sen. concessum est a iure parochiano excommunicare. Ex-

EXCOMMUNICATIO

communicare etiam possunt de iure communi omnes ecclesiarum praelati, ut in. c. necessarium, de offi. or. & c. i. de elec. nisi episcopi præscripissent contra eos, ne hoc possent. Abbatēs confirmati, etiam non benedicti, in. c. sicut tuis, de symo. priores etiam in omnes de collegio, & in alienos, si in eos, aliquo iure speciali, habent iurisdictionem: in. c. cum ecclesiarum, de offi. or. Idem de Archidiacono, licet non sit præsbyter: ar. in. c. perfectis. d. xxv. nisi consuetudo obstet. Vide tamē Pa. in. c. cum in cunctis, de elec. Vide multa alia, quæ prætermitto. Sil. excommunicatio. i. notabili. ii.

- 27 Excommunicari non potest papa nisi propter heresim, de qua & iudicari potest, & deponi. c. si papa. d. xl.
- 28 Excommunicari non potest mortuus, quia non est homo nec potest esse contumax, neque peccare, pro quibus fertur excommunicatio, ut supra patuit, in quibusdam tamen casibus excommunicatur ratione præcedentis uinculi ad terrorem, propter quod ei sepultura negatur, & communio orationis, sicut in heresi, & in notorio crimine morientes, & hi etiam, quorum scripta continent hereses, nisi seipso correctioni ecclesiæ subiecerint, ut fecit abbas Ioachim. c. damnamus, de sum. tri. & fi. ca. Et qui hereticos instituunt heredes. c. sane. xxiii. q. i. c. Infideles non possunt excommunicari. ii. q. i. c. multi, neque pueri, uel furiosi, & quicunque carent usu rationis, quia peccare non possunt, neque fratres medicantes ab episcopis: uel aliis praelatis ecclesiæ, nisi ex speciali licentia, & autoritate papæ, ut patet in priuilegiis suis, quæ sunt notoria infra priuilegium. §. vii. Nec non subditi ordinariorum ab eis possunt excommunicari, eo quod participant cum exemptis. c. quanto, de priui. secus ratione delicti contractus, uel rei, de qua agitur. c. i. de priui. in. vi. Neque Imperator, neque princeps ab episcopo suo. ii. q. vii. §. Balam. Imperator & rex post monitionem pro notoriis tantum excommunicatur. d. lxxvi. c. ualērianus. De hoc uide Tab. Excommunicatio. §. iiii. excommunicari non potest, qui cesit bonis, quia quoad bona quasi desit esse subditus. c. iiii. de solu. Pe. de pal. ubi supra, Ar. flo. pariter.
- 29 Statutum ordinarij, uel synodale, ligat omnes factos subditos ratione delicti (& hoc dico quia non omnes delinquentes fiunt subditi, ut archiepiscopus secundum aliquos, & medicantes,

dicantes, qui ex sua exemptione habent, quòd ratione delicti non fiant subditi) in.c. a nobis , el.i. de sententia ex. quia lex semper loquitur. l. arriani. C. de hæreti. Si autem feratur per modum sententiæ generalis, sic uidetur quòd non liget nisi subditos sententiatis tunc, quando sententiam profert, respectu delicti, committendi. Hanc distinctionem ponit Pa. post Inno. in. d. c. a. nobis.

- 30 Subditi delinquentes extra territorium statuentis, secundum Pa. in. d. c. a. nobis, non afficiuntur pœna statuti, licet Inno. ibi tenuerit quòd sic hoc tamen uerius, per. c. ut animarum, de consti. li. vi. quia statutum est lex territorij, nec uires ultra extendere potest. Si episcopus præcipit, ut qui acceperunt tales res restituant, &c. & subditus illius accepit res huiusmodi in territorio, sed tempore sententiæ est extra territorium, secundum Ge. in. d. c. ut animarum, ligatur. Si episcopus excommunicat non facientes residentiam, clerici existentes extra, & habentes notitiam de hoc ligantur, quia habent initium in proprio territorio, uel finem. Episcopus subditum suum existentem extra suam diocœsim potest excommunicare per specialem sententiam, secundum doct. in. c. fi. de foro compe. uide ibi Pa. qui multa ad propositum ponit. Subditi committentes in loco exempto non ligantur, quia locus exemptus æquiparatur loco extra diocœs. existenti, secundum Io. an. in. c. ut animarum, in nouella. Si episcopus præcipiat quòd nullus accedat ad monasteria monialium, sub pœna excommunicationis, &c. qui accedunt ad monasteria exemptarum nõ incidunt, quia delictum committitur in loco exempto. Sed si diceret ad monasteria exempta, posset dici quòd incidunt, quia delinquant in uia, qui est locus non exemptus.
- 31 Si episcopus in excommunicatione dicat excomunico omnes scientes fecisse tale quid nisi reuelauerint, &c. sciens non tenetur reuelare hoc iniuriam passo, quia hoc est nutrire odia, nec sic debet intendere iudex. Item si hoc mandatum est generale, non tenetur reuelare iudici, quando non potest probare secundum Ange. intellige publice, bene tamen secreta ad correctionem. Si autem exprimat quòd uult sibi dici in iudicio, debet intelligi saluo ordine Euangelico, & si fecit correctionem, nec ipse debitum suum fecit, debet comparere in iudicio, & dicere se scire, sed non posse probare, sed si

Z

EX COMMVNICATIO.

non facit correctionem, dicat se scire, sed uelle prius facere correctionem iuxta Christi mandatum. Quod si uult iudex, ut probet cum non possit, uel denuntiet ante correctionem, sententia continet intollerabilem errorem. Si potest probare non tamen tenetur suis expensis facere, tamē si præcipiat, ut faciat sub poena excommunicationis, tenet excommunicatio, licet sit iniusta: sed debet petere dispensationem. De hoc uide infra, inquisitio .§. viii. clarius. Denuntiatio .§. ii.

32 Si iudex apponat in sententia de furto &c. etiam si quis teneret sub titulo recompensationis, quod seruat stylus rocuriæ, ideo potest fieri, qui habet tale quid sub titulo recompensationis tenetur manifestare, quia excommunicatio non continet intollerabilem errorem. Vide tamen infra latius, in uerbo furtum .§. xv.

33 Quæ sunt per modum statuti mortuo statuente semper durant, donec reuocentur. Est tex. in c. si. de offi. lega. & quod statuit capitulum sede uacante, durat etiam creato episcopo, secundum Fed. in consi. suis. Sententia autem quo ad effectum productum remanet: ut si iudex excoicauit initium, remanet excoicatus donec absoluitur, et quod iudex moriatur. c. pe. de cle. non re. post glo. sed quo ad effectum producendos non, quia hoc pendebat ex sua iurisdictione, quæ non remanet.

34 Si episcopus præcipiat, ut qui habet librum titij, infra sex dies restituat, & post sex dies fulminat sententiam, Plato habens librum, & ignorans monitionem, quia absens, uenit, & post illos dies sex, intelligit latam fuisse excommunicationem, etiam quod non restituat, non incurrit excommunicationem, quia sententia ultra terminum statuentis, nullum habet uigorem.

35 Socrates Placentinus deliquit in diocesi Lauden. & post recessit ueniens placentiam nunquid episcopus lauden. potest eum excommunicare? Dicitur quod non, nisi citasset eum antequam recessisset de suo territorio, uel per requisitionem episcopi lauden. citaretur per iudicem placentinum, ubi manet, ad quod etiam tenetur de iure, ut not. doc. de fo. cōpo. c. si. ut ier. ad comparandum, uel respondendum, &c. quod si non faceret, posset excommunicari etiam extra suum territorium, & puniri secundum statuta loci ubi deliquit, secundum Pa. in. c. i. de rap. in glo. Non tamen sic sequitur in foro pos-

nitentia, ut qui deliquit in aliena parochia, teneatur confiteri illi parochiano, secundum Pa. in. d. c. de rap. Ratio autem diuersitatis est, quia in foro contentioso oportet satisfacere populo scandalizato, in foro autem animarum, sufficit Deo fieri satis, cuius proprius sacerdos uicarius est.

36 Quis possit ab excommunicatione minori absolueret, supra, Absolutio. §. xxxvij. & potest talis secundum ueriores opinionem interesse diuinis, quia tantum a sacramentis separatur, secundum Pe. de pal. supra.

37 Participans cum excommunicato minori excommunicatione, neque peccatum, neque sententiam aliquam incurrit, quia excommunicatio maior in tertiam personam non transit, ut communiter dicitur. c. quoniam multos. xj. q. iij.

38 Excommunicatus maiori separatus est a tribus in communi. Primo, a communione sacramentorum, quod est commune omnibus fidelibus, ut supra dictum est, & in hoc semper peccant mortaliter contrahendo. Secundo, est separatus a communione ecclesiasticorum actuum, in quibus communicant Christiani, & quantum ad hoc secundum Cai. supra, non semper peccant mortaliter contrahendo, sed quando in huiusmodi actibus admiscetur aliqua iniustitia, aut aliqd aliud quod ex suo genere mortale est, ut quando excommunicatus iudicat, mortaliter peccat, quia usurpat sibi iniuste hanc potestatem, uel si eligit, uel electioni de se factæ consentit, quia per tales actus alius iniuriatur, Alias uenialiter peccat, ut si ferat testimonium uerum, si petat debitum sibi, & huiusmodi. Tertio, est separatus a communione operum humanorum, quæ sunt communia omnibus hominibus, non solum Christianis, quæ in hoc uersu continentur. Os, orare, uale, communis mensa negatur. Et in his non est peccatum mortale communicare, nisi fieret per contemptum. Sed quia hæc possunt esse obscura ideo declarabo per singula, ut clarius intelligantur.

39 Os negatur, idest osculum secundum Tho. & consequenter locutio, quæ solet esse inter amicos, & literæ missæ, uel receptæ, nuntij, munera, secundum Gul. & Hug. in. d. c. quoniam multos. Nec pudor, uel scandali timor excusat. Orare, scilicet cum eo negatur, idest participare non tantum in sacramentis, sed etiam in diuinis, audire orationes cum eis, unde si

EXCOMMUNICATIO.

excommunicatus ueniret in ecclesiam tempore officii, alij teneantur uel exire, uel eius exitum procurare, secundum Ray. in. c. sicut Apostoli. xj. q. iij. intellige tamen si intrat causa orandi, uel audiendi diuina, & si est publice excommunicatus. Secus quando est occultus, uel a paucis scitur. Nihilominus qui sciunt caute si possunt exhibent, ne illius manifestatio sequatur, alias non exhibent. c. si tantum. vj. q. j. Si autem incepta missa intrat, & est occultus, sacerdos non debet missam dimittere. c. nihil. vij. q. j. Si publicus, sacerdos publice eum moneat qui si nolit exire, uel expelli non possit commodè, & canonem sacerdos non inchoauit antequam eum uiderit, dimittatur missa: ar. in. c. omnis. xiiij. q. j. Et canon incipit ibi, Te igitur, & c. secundum Arch. de cō. dist. ij. c. de hymnis. Secundum autem Inno. incipit a consecratione. Quod si inceptum canonem sequatur usque ad summptionem sacramenti, & antequam finiat postcommunione, moneat ut supra, de con. dist. ij. c. relatione: & si expelli commodè sine effusione sanguinis proprii, uel alieni non potest, ar. eo. c. ueniens, redeat ad sacrificium, & quod reliquum est perficiat secundum Host. & Gof.

- 40 Vale, id est salutatio, & resalutatio, unde si scribatur excommunicato in casu concesso non debet poni salutatio consueta, sed loco eius potest poni, spiritum consilij sanioris, secundum Arch. flo. & quando salutat quempiam excommunicatum, potest responderi, Deus uos emendet, & huiusmodi, secundum eundem.
- 41 Si salutatus ab excommunicato nihil respondeat, sed moueat caput, uel assurgat ob reuerentiam, non propter hoc incurrit aliquam censuram, secundum quosdam, quia poenae sunt restringendae, sed secundum alios & praecipue Inno. in cle. si. de sen. excom. incurrit, quia haec sunt quaedam salutationes operae, & quaedam participatio, quae prohibetur generaliter: in. d. c. sicut Apostoli.
- 42 Communio, ne scilicet quis ei communicet in aliquo exercitio, uel habitatione in domo eadem. No. tamen quod si quis sit in eadem domo, uel camera cum excommunicato, pro diuerso negotio, non dicitur participare cum eo, secundum Inno. in. c. nuper, eod. tit. & eodem modo in aliis exercitiis, & cum eo quis contrahere non potest, licet si contrahat, contractus teneant aliqui.

- 43 Mensa, idest commestio in eadem mēsa, uel dormitio in eodem lecto, ideo si superueniat excommunicatus, & non potest expelli commode ut supra, tenetur surgere quis de mensa, ne cum eo comedat. Potest tamen in alia mensa. etiam in eadem domo comedere, & in eadem camera, dummodo nō fuerit inuitatus ad conuiuium, secundum Gul. quia omnes sic uenientes communicare dicuntur. Si autem quis exeat de domo, & uenienti excommunicato relinquat clauein, & domum ad comedendum, incidit nihilominus, quia hoc in fauorem excommunicati facit: secus si in casu necessitatis cum protestatione, secundum Gul. Non enim excommunicati ut famæ pereant relinqui debent, quia contra charitatem esset contra quam nemo potest præcipere.
- 44 Casus liciti in participando cum excommunicato maiori extra diuina ponuntur in hoc uersu. Utile, lex, humile, res ignorata necesse. Hæc quinque faciunt ne anathema possit obesse. in. d. c. quoniam multos. Utile, idest propter utilitatē participantis, ut petat, uel recipiat, quod sibi debetur ab excommunicato. c. si uero, eod. ti. aliter commodum de suo delicto excommunicatus reportaret. Et propter utilitatem ipsius excommunicati, ut loquendo de eius salute, dando ei consiliū, & etiam petēdo ab eo non solum in spiritualibus sed etiam in temporalibus si necessitas adsit, & alius ita idoneus inueniri non possit. Facit. c. cum uoluntate. eo. ti. & c. cum excommunicato. xj. q. iij. Moderate tamen hæc fiant secundum Rai. & non in fraudem.
- 45 Lex, scilicet matrimonialis, quia uir potest reddere debitum uxori excommunicatæ, & econuerso si tamen constet de matrimonio, in. d. c. quoniam multos. xj. q. iij. Potest etiam exigere, & in aliis participare secundum omnes, non autem participare cum excommunicato, cum quo alter coniunx participat, secundū Veruer. Quidam autem dicūt, quod non est eadem ratio uiri erga uxorem, quæ est uxoris erga uirum, & quod uir incidit communicatio cum uxore excepto debito, matrimoniali, quia & si uir & uxor iudicantur ad paria quantum ad debitum carnale, ut in. c. gaudemus, de diuor. non tamen quo ad alia, ideo in tali casu uir deberet interpretationem, uel dispensationem recipere a superiore, & hoc uidetur magis uerū, q̃a ad ipsum ptinet uxore corrigere, & nō ecōtra.

EXCOMMUNICATIO.

- 46 Humile, idest hi qui sunt in subiectione, ut filij non emanati
pati, uel emancipati, sed commensales patris, uel recipientes
ab eo necessaria, monachi erga abbatem, secundum Gul. quia
quasi de familia eius sunt, clerici erga pontificem, cuius serui
tuo sunt deputati, non autem alij. c. miratus. xcij. dist. Et serui
ac ancillæ seruilis conditionis, rustici seruietes, & qui sunt
de familia: non tamen si de eorum consilio scelera perpetren
tur: in. d. c. quoniam multos. Intellige tamen prædicta si ante
sententiam tales personæ erant strictæ ad familiare obse
quium. c. inter alia. eo. ti. & massarij colentes terras, inquantū
exigit cultura, & de omnibus aliis idem dicas, secundū Host.
qui contraxerunt societatem, uel alio modo erant obligati
per contractum, & sine incommodo non possunt abstinere:
ar. in. c. si uero. eo. ti. Econuerso communicant superiores in
ferioribus excommunicatis licite, in his ad quæ tenentur. Si
militer iudica de omnibus, qui aliter uiuere non possunt, sic
enim communicando non incidunt.
- 47 Res ignorata, idest ignorantia facti probabilis. c. apostolicę,
de de. excom. ni. non autem iuris, nisi eos quibus licet igno
rare, ut sunt non capaces doli, & rustici. Non autem qui scit
tantum per confessionem sacramentalem tenetur uitare. Ne
cesse. Necessitas enim tam excommunicatum, quam partici
pantem excusat, unde in necessitate, licet ab excommunica
tis recipere elemosinam, secundum Inno. & in. d. c. quoniam
multos, & generaliter omnis participatio pro damno uitando
comunicantis, excusat, nisi sit in crimine, uel in diuinis, quia
si possunt petere debita, a fortiori uitare damna, ar. in. c. nos
sanctorum. xv. q. vj. quanta autem debeat esse necessitas, iudi
cium superioris arbitrabitur: ar. de offi. deleg. c. de causis, quę
si nō facile possit adiri, unusquisque per se iudicabit. c. quod
præcessor. xj. q. iij.
- 48 De participante in crimine damnato, uel propter quod quis
est excommunicatus, infra excommunicatio. xxv. dicitur.
- 49 Participans scienter cum excommunicato in diuinis, ut reci
piendo ad officia diuina, uel ad sacramenta, uel ecclesiasticā
sepulturam, ultra excommunicationem minorem, quam in
currit, mortaliter peccat, & est ei interdictus ecclesiæ ingres
sus si excommunicatio erat publica, donec satisfecerit com
petenter ad arbitrium eius, cuius sententiam contempnit. c.

episcoporum, de priui. in. vj. & si post illud interdictum ingerat se diuinis in suo officio, efficitur irregularis, & sic mories in sacro non sepelietur. c. is cui, lib. vj. & hoc secundum Gemi. habet locum non solum in sententia hominis, sed etiam iuris. Si uero participat cum excommunicato non in diuinis, neque in crimine damnato, uel mortali, sed in humanis actibus, de quibus supra, non peccat mortaliter, secundum Tho. iij. sen. dist. xvij. nisi in contemptum ecclesiasticæ disciplinæ hoc faceret, uel contra præceptoriam prohibitionem superioris factam nominatim, ut in. c. constitutionem. eo. ti. li. vi. uel quando ex tali communione credit sententiam uenire debere in contemptum, secundum Bona. in. iij. His casibus exceptis, est ueniale, nec obstat. c. satis, quod me. cau. quia intelligitur quando participatio est in his, quæ de se sunt peccata mortalia.

50 Circa participationem huiusmodi facta est modificatio in Concilio Constantiensi, & confirmata in Concilio Basilien. ante scissuram, de qua supra, absolutio. §. xxx. uide Sil. excommunicatio. v. notabili. iij. ibi ponitur tota constitutio de uerbo ad uerbum. Ex hac sequitur, quod nullus tenetur uitari in diuinis, uel extra quantumcunque excommunicatus, nisi sit publice, & nominatim denuntiatus, excepto percussore clerici ita notorio, quod non possit aliqua tergiversatione celari, nec aliquo iuris suffragio uero, uel apparenti licet falso (ut exponit Sil. supra,) excusari. Vnde si papa excommunicat Petrum cum suis participibus, Petrus debet uitari, alij autem non, quousque nominentur, facta fide de eorum participatione, uel notorie constet de eorum participatione.

51 Papa participando cum excommunicatis non incidit in minorem, secundum glo. in. c. nulli. eo. ti. quia hoc uinculum iure positiuo trahitur, quo papa non ligatur. c. proposuit, de concess. præben. Peccat tamen si sine causa participat, quia est contra ius diuinum, ubi dicitur, sit tibi sicut ethnicus, & publicanus, secundum Pa. in. c. cum desideres. eo. ti. sed quilibet inferior papa prælatus bene incidit, secundum Pa. ibidem etiam si talem uolet haberi pro absoluto, quia non potest illo modo absolvere.

52 Delegatus potest excommunicare maiori excommunicatione omnes participantes excommunicatis ab eo, & non pos-

EXCOMMVNICATIO.

sunt absolui nisi ab eo, uel ab eius delegante. cap. præterea, de offic. deleg.

- 53 Non potest quis contrahere emendo, uel uendendo cum seruo excommunicati, si agit nomine ipsius excommunicati, secundum Veruer. neque accipere aliquid a familia excommunicati, quando dant nomine ipsius, secus si nomine proprio, nisi fieret in fraudem, ut quando daretur nomine excommunicati, tamen dicunt nomine proprio, quia aliter credunt non recipi. Intellige prædicta extra casus necessitatis. In dubio autem non est accipiendum, nisi necessitas urgeat.
- 54 Prædicatores possunt elemosinas ab excommunicatis recipere, etiam extra casum necessitatis. c. cum uoluntate. eo. tit. quæ constitutio propter prædicatores specialiter est facta, secundum Host. Intellige tantum causa prædicationis, & cōfessionis, uel necessitatis, alias nequaquã. xc. d. c. oblationes.
- 55 Legatum factum ab excommunicato licet recipere, etiam si sit factum, ut oretur pro anima eius, quia debet intelligi eo modo quo potest orari in priuato, ut supra dictum est, & sic cessat ratio Innoc. in. d. c. cum uoluntate, qui dicit, quod licet recipere, dummodo non sit factum ut oretur pro anima eius.
- 56 Episcopus participans in crimine damnato, uel criminoso cum excommunicato a se, secundum Innoc. & Host. incurrit excommunicationem, non illam, quam ipse tollit, quia nemo seipsum ligare potest, ar. ff. de arbi. l. penul. sed incurrit sententiam iuris latam contra participantes taliter, de qua infra, Excommunicatio. §. xxv.
- 57 Obligatus alicui cum iuramento soluere certam summam pecuniæ infra mensem, si creditori isto interim superueniat excommunicatio, obligatus adhuc remanet, nisi a superiori absoluator, secundum ueriores opinionem, & præcipue San. Thom. iij. ubi supra, quam etiam sequitur Arch. flo. & Sum. Pis.
- 58 Si clericus participet in diuinis cum excommunicato sententialiter, & nominatim à papa, incurrit eandem, ut infra excommunicatio. §. xxiiii. non autem si ab inferiori à papa erat excommunicatus, licet mortaliter peccet. laicus autem non sic, sed mortaliter peccat, & minorem incurrit (ut di-

ctum est) excommunicationem.

- 59 Participans cum excommunicato etiam in diuinis ex metu cadente in constantem uirum, secundum ueriores opinionem excusatur tam à peccato, quàm ab omni censura, nisi participaret in crimine, uel teneretur non participare propter fidem. In hoc fere omnes conueniunt, secus quando non est metus cadens in constantem, &c.
- 60 Si episcopus mandet alicui parochiano ut denuntiet ticium pro excommunicato, ante denuntiationem non tenetur uitare ticium, licet præsumat eum excommunicatum, non autem denuntiatum, sed bene post denuntiationem.
- 61 Qui notorie Venetijs est excommunicatus, & publicatus, si eum inuenio Genuæ, non teneor illum uitare in publico, cum ibi sit occultus, sed bene in priuato, quia maior est ratio de isto, quàm de eo, qui nullibi est notorie excommunicatus. secus si possem probare sufficienter per testes, uel instrumenta, ipsum fore excommunicatum, secundum Veruer. & sum. conf.
- 62 Si scio. A. anno elapso fuisse denuntiatum, nunc autē nescio an fuerit absolutus, non teneor ipsum uitare, si cognosco ipsum uirum timoratum, uel alias seruantem excommunicationem, nunc autem non: ar. in. c. ex parte, de offi. or. alias debet euitari, donec probabiliter constiterit de eius absolutione, per regulam, semel, de re. iu. li. vj.
- 63 Qui intrat domum excommunicati accipiendo aliquid, cōfiscans de illo, quod gratum habebit, quando sciuerit, incidit in minorem, quia quodammodo contrahit cum eo, secus si non credit ipsum habere gratum, tunc enim non incidit, sed furtum committit, quia rem alienā tractat inuito domino.
- 64 Vt autem excommunicationes, quę multę sunt facilius possint inueniri, infra ponemus canones excommunicationum breuiori modo, & meliori ordine, quo sit possibile, quamuis non credam omnes posse comprehendere, & primo ponemus tabulam, siue rubricam, deinde sigillatim excommunicationes per ordinem, incipientes a papalibus, & inde alias sequendo, earum materiā quā breuius potero perstringam.

EXCOMMUNICATIO.

Ordo excommunicationum.

- Prima, Contra percutientes clericos.
2 Contra infectatores cardinalium.
3 Contra aggredientes episcopum.
4 Contra inuadentes romipetas.
5 Contra percutientes in curia.
6 Contra offendentes litigantes in Romana curia.
7 Contra impediētes ne obediatur literis papæ.
8 Contra remouentes se ab obedientia papæ.
9 Contra hæreticos.
10 Contra non obediētes inquisitoribus cum sex alijs annexis.
11 Contra exigentes pedagia, & gabellas.
12 Contra fallarios.
13 Contra pyratas.
14 Contra portantes arma saracenis, & merces Alexandria.
15 Contra impediētes uictualia romanæ curiæ.
16 Contra inuadentes terras ecclesiæ.
17 Contra inquisitores si odio, uel amore procedant, &c.
18 Contra asserentes Ro. ecclesiam non esse caput.
19 Contra impediētes executionem literarū apostolicarum.
20 Contra inquisitores, uel eorum uicarios extorquentes pecunias.
21 Contra impediētes se. apo. in cognitione causarum.
22 Contra fractores locorum sacrorum.
23 Contra incendiarios.
24 Contra participantes in diuinis excommunicatis a papa.
25 Contra participantes in crimine.
26 Contra eligentes senatorem.
27 Contra impugnantes literas papæ electi.
28 Contra appellantes ad futurum concilium.
29 Contra non seruantes constitutionem Iulij secundi, de electione papæ.
30 Contra grauantes eos, qui tulerunt sententiam excommunicationis, &c.
31 Contra statuētes contra libertatem ecclesiasticam.
32 Contra concedentes reprefalias.

EXCOMMUNICATIO. 132

- 33 Contra submittentes bona ecclesiæ laicis.
- 34 Contra grauantēs nolentes eligere.
- 35 Contra impediētes litigare.
- 36 Contra mandantes ne uendantur ecclesiasticis.
- 37 Contra occupantes bona ecclesiarum uacantium.
- 38 Contra imponētes angarias ecclesiasticis personis.
- 39 Contra cogentes reuocare sententias.
- 40 Contra cogentes celebrare in loco interdicto.
- 41 Contra impediētes sequestrationem fructuum ecclesiasticorum.
- 42 Contra impediētes uisitatores monialium.
- 43 Contra sepelientes hæreticos.
- 44 Contra sepelientes tempore interdicti, uel excommunicatos, &c.
- 45 Contra contrahentes in gradibus prohibitis affinitatis, & consanguinitatis, alijsque.
- 46 Contra religiosos usurpantes decimas.
- 47 Contra inducentes eligere sepulturam.
- 48 Contra religiosos exeuntes ut audiant phisicam.
- 49 Contra absoluentes excommunicatos, uel ministrantes sacramenta.
- 50 Contra retrahentes a solutione decimarum.
- 51 Contra non facientes conscientiam de decimis.
- 52 Contra non seruantes interdictum.
- 53 Contra dimittentes habitū, euntes ad studia, & magistros.
- 54 Contra monachos intrantes curiam.
- 55 Contra monachos tenentes arma.
- 56 Contra usurpantes præsulatum.
- 57 Contra non præsentantes se post absolutionem.
- 58 Contra non exenterantes corpora mortuorum.
- 59 Contra simoniacos in ordine uel beneficio.
- 60 Contra simoniacos pro ingressu religionis.
- 61 Contra transeuntes ad alios ordines.
- 62 Contra alienantes bona ecclesiæ.
- 63 Contra impugnantes literas papæ.
- 64 Contra facientes libellos in fratres, & multa alia.
- 65 Contra intrantes monasteria ordinis prædicatorum & sanctæ Claræ.
- 66 Contra detinētes apostatas.

EXCOMMUNICATIO.

- 67 Contra minores recipiētes fratres prædicatores ad habitū.
- 68 Contra artistas Parisien. &c.
- 69 Contra accedentes ad sepulchrum Christi.
- 70 Contra conspirantes in personam papæ.
- 71 Contra prædicantes de peccato originali, &c.
- 72 Contra impediētes legatos apostolicos.
- 73 Contra officiales papæ accipientes munera cum iudicant.
- 74 Contra impugnantes montem pietatis.
- 75 Contra impressores librorum sine licentia, & reuelantes dicta in concistorio.
- 76 Contra prædicantes falsa miracula.
- 77 Contra interficientes per assassinos.
- 78 Contra spoliātes naufragantes.
- 79 Contra facientes solui usuras.
- 80 Contra locantes domos usurarijs, & non expellentes.
- 81 Contra non seruantes seruanda in electione papæ.
- 82 Contra mittentes nuntios cardinalibus, in conclauī existentibus.
- 83 Contra mendicantes, loca de nouo accipientes.
- 84 Contra fingentes casum, ut iudex mittat pro muliere, &c.
- 85 Contra conseruatores si se intromittant ultra id quod possunt.
- 86 Contra sacerdotes facientes officium uicecomitis.
- 87 Contra absoluentes in casibus contra sextinam.
- 88 Contra dirigentes moniales in electionibus.
- 89 Contra principes non facientes iustitiam clericis.
- 90 Contra inuenientes nouam religionem.
- 91 Contra doctores cōducentes domos sine licētia, Bononiæ.
- 92 Contra tenentes ordinationes octauiani, &c.
- 93 Contra electum tantum a tertia parte cardinalium, si se pro papa gesserit.
- 94 Contra perseuerantes in secta fraticellorum biginarū, &c.
- 95 Contra inquisitores procedentes contra minores, & ecōtra.

EXcommunicationes plures particulares à pōtificibus, & diuersis prælatis diuersarū diocēsū, ecclesiārum, & religionum, sunt factæ quas referre neminem posse arbitror, Aliæ enim sunt in ordine fratrum prædicatorum, aliæ minorum, aliæ monachorum, aliæ in diocēsi Mediolanē. aliæ in alijs. Curet ergo cōfessor scire locorum, & religionum in quibus

EXCOMMUNICATIO. 183

est censuras prout melius potest, quoniam hic, quæ in iure communi, & in quibusdam extrauagantibus reperiuntur col legi, licet forte sint aliæ, quæ ad manus nostras non uenere, & quæ in uiridi obseruantia non sunt. Sit insuper cautus ne absoluendo à quibus non potest, se, & pœnitentē illaqueet. Bene etiam canones inspiciat, ne excommunicatos iudicet, qui sine dolo, temeritate, aut præsumptione contra canones materialiter commiserunt. Nam in pœnis stricte interpreta tio fieri debet. Propterea cum per se nescit, peritos consulat, Accedendum igitur nūc est ad cuiuslibet excommunicatio nis declarationem, iuxta scripti canonis interpretationem, in qua non multum me à Reuerendissimo Caie. elongabo, quoniam ipsum circa hoc negotium ualde diligentem & so lertissimum reperi, cum omnia fere canonum uerba scrupulose examinet.

1 EXcommunicatio. i. una habetur. c. si quis. xvij. q. iij. & est Inno. ij. si quis suadente diabolo, huius sacrilegij uitiū, uel crimen incurrerit, quod in clericum, uel in monachum ma nus uiolentas iniecerit. Anathematis uinculo subiiciatur, & nullus episcoporum præsumat illum absolvere, nisi mortis urgente periculo, &c. Not. quia canon est uniuersalis, com præhendens omnes doli capaces. Not. quod per manū uiolentam, uenit non solum quæcunque percussio, sed pulueris, luti, aquæ, sputi, & huiusmodi iniectio, uiolenta acceptio rei cuiuscunque de manu eius, captio, detentio, carcer, non autem præceptum exilij, uel confinementis, quia hæc uiolen tia præcepti est exterior.

2 Per inferentem manum uiolentam intellige, non solum excu torem, sed mandantem, consulentem, auxiliantem, fauen tem, consentientem, & ratum habentem factū nomine suo, & potentem impedire cum debet, & non obuiantem. c. quan te, de sen. ex. si tamen ex intentione nolunt, cum sine eorum periculo possint. Tales enim dicuntur consentire, etiā quod non sint officiales. Violentas. Si quis acciperet furtiue ali quid, quod est in manu, uel circa clericū, ut bursam, uel cin gulum, &c. non incidit, quia uiolentiam non infert. Item uiolentam, idest iniuriosa. Nam si quis seipsum uerberaret, uel ab alio uerberari permetteret, quamuis non esset manus uiolenta, esset tamen iniuriosa, & sic tam ipse, quàm uerberans

EXCOMMUNICATIO.

incideret. Vnde si monialis procurans abortum per incisionem uenæ, uel alio modo, licet hæc manus sit uiolenta naturæ, non tamen iniuriosa statui ecclesiastico, nec uiolenta personæ, ideo non incidit. Item manus uiolenta, quæ ablute est iusta, potest esse sacrilega, quia contra ius, ut si clericus malus, & homicida, percutiatur a laico, sacrilegium est, quia hoc iure prohibetur, licet talis maius malum iuste mereatur. c. uniuersitatis, de senten. excommu. tales ergo percutientes clericum, etiam zelo iustitiæ, incidunt.

- 3 Permittitur tamen laico officiali clericum inuentum in crimine patrato, uel patrando, capere, præsentandum quam citius suo prælato. Permittitur etiam cuicumque posse uiolenter res sibi sublatas a clerico accipere, dum est in uia asportandi, antequam ad alia diuertat, & sit quasi inquieta possessione. Similiter licet creditori clericum debitorem fugientem capere, uel fugam parantem detinere, præsentandum suo prælato, quia hoc non ad iniuriam, sed ad iustitiam tendit, & in iure non prohibetur.
- 4 Item percutiens clericum inuentum turpiter operantem cum uxore, matre, filia, uel sorore, non incidit, licet mortaliter peccet. c. si uero, de sen. ex. nisi adsit dolus, ut quia uir consensit uxori ad percutiendum clericum. Item quando percutitur clericus ab eo, qui habet potestatem, non ex odio, uel uindicta, sed causa correctionis discrete, non incurrit, ut si prælati subditos uerberant, uel detinent, magister discipulum clericum, pater filium, & senes pueros, &c.
- 5 Item non incidit quis, si percutit defendendo se, sua, aut alios, quia licet uim ui repellere, cum moderamine, &c. etiã si posset fugere, quando fuga esset sibi ignominiosa. Similiter si mulier, uel puer impetatur a clerico, & defendendo honorem ne uioletur percutit, mordet, &c. clericum, non incidit, quia si pro rebus hoc licet, multo magis pro honore.
- 6 Item percutiens clericum in primo motu iræ, non aduertens quid faciat, ex subita passione, & sine deliberatione, non incidit, quia actus est imperfectus, nec etiam mortaliter peccat, ideo non est suadente diabolo, & idem dicas quando exceditur modus in defensione non ex deliberatione, sed ex iræ impetu, uel in correctione.
- 7 Item quando percussio est ita leuis, quod si esset in laicum

non constitueret peccatum mortale, non est locus huic pœnæ, quia non est sacrilegium completum, ut hic supponitur. Item si non adest intentio percutiendi iniuriose, etiā quod fiat grauis percussio, non est locus pœnæ, ut cum ignoranter clericus percutitur, nisi ignorantia esset culpabilis, uel cū arcetur turba aliquis grauitur percutitur præter intentionē, ex aliquo casu. Ex hoc multos casus solues, ut cum quis inuasus ab inimico ui ense a clerico aufert, ut se defendat, nō ad iniuriandum clerico, & huiusmodi.

In clericum, appellatione clerici, uel monachi, ueniunt omnes habentes ordines, etiā primam tonsuram, omnes utriusque sexus professi religionem aliquam approbatam, nouitij, & conuersi earundem religionum, hoc est, hi qui se, & sua, mutato habitu alicui religioni perpetuo dedicauerunt, nisi tales fuerint priuilegio clericali priuati, uel degradati, & secundum quosdam hæretici, bigami, uel coniugati sine habitu, & tonsura, & apostatæ, seu uacantes sæuis enormitatibus. Illi de tertio habitu alicuius religionis, & Iesuati, non ueniunt de iure, nomine clerici, nec gaudent hoc priuilegio, nisi ex speciali concessione habeant. Inspicienda ergo essent singulorū priuilegia. Hæc quasi omnia ex Caiē. in summa ibi, sed pro regula generali sit tibi, quod omnes qui obligantur ad seruendum Deo perpetuo, in seruitio ecclesiæ, ut possint uere dici perfecte oblati, gaudent hoc priuilegio, alias non, secundum Pa. in. c. nullus, de foro comp.

- 9 Nullus episcoporū, &c. Reseruatur papæ. Primo, ex qualitate facti, uidelicet si percussio sit grauis, uel enormis, papa, uel legatus de latere absoluit. Si leuis, episcopus. Declarabit autem episcopus an sit leuis, uel ne. Et grauis iudicatur primo, ex magnitudine facti, ut esset mutilatio membri, uel graue uulnus requirens medicinam chirurgiæ, &c. uel ubi est abundans effusio sanguinis. Secundo, ex persona læsæ, ut si episcopus, uel prelatus percutitur, etiā quod simpliciter percussio sit leuis, tamen grauis iudicatur. Tertio, ex persona ledente, ut si laicus officialis autoritatie percutiat clericū. Quarto, ex scandalo, ut si regularis clericum secularē percutiat. Quinto, ex irreuerentia, ut si percutiatur sacerdos indutus sacris uestibus, uel percussio fiat coram prelato. Sexto, ex loco publico, ut sit in platea, uel in ecclesia. Septimo, ex loco uulne-

EXCOMMUNICATIO.

ris, ut si uulnus fiat in oculo. Octauo, ex tempore, ut si tempore magnæ festiuitatis. Nono, ex qualitate personarū, quia excessus puerorum infra annos pubertatis, & mulierum, ab episcopo possunt absolui semper, & religiosorum in clauistro seinuicem percutientium, & ad religionem transeuntium, nisi si difficilis, & enormis fuerit excessus. c. cum illorum, de sen. ex. Qui etiam si iuris non sunt, ut serui, filij familias, & huiusmodi, possunt absolui ab episcopis in duobus, primo, si deliquerunt in fraudem, ut. s. se subtraherent ab obsequio domini eundo ad papam, secundo, si domini propter hoc sine sua culpa graue damnum incurrerent, nisi excessus sit talis, quod ad tollendum scandalum, & ad aliorum exemplū, debeant ad sed. ap. mitti.

10 Ex impedimento interueniente, possunt absolui citra papam. Primo, in mortis articulo. Secundo, impediti ex infirmitate, uel impotentia corporali, ut senes communiter, habentes capitales inimicitias, qui sunt inopes, & quicūque impediti ne possint se præsentare papæ, uel delegato, possunt per episcopum absolui. Cum hac moderatione. Primo, ut læsis satisficiant. Secundo, ut iurent cessante impedimento se præsentare sed. ap. & parere illius mandato. Si autem sint magni domini secundum iuris dispositionem, prius excessus se. ap. significabitur, & secundum illius determinationem fiet, nisi periculum sit in mora. Hæc quasi omnia iuxta determinationem Caie. ubi supra, sunt dicta prætermisissis ob breuitatem tot capitulis, & allegationibus quæ citari potuissent.

11 Personæ priuilegiatæ, secundum Pa. in. c. cum illorū, de sen. ex. sunt. xviij. quæ continentur in his uersibus. Regula, mors, sexus, hostis, puer, officialis, deliciosus, inops, æger, senex, atque sodalis. Ianitor, astrictus, dubius, causæ. Leuis ictus, debilis absolui sine summo antistite possunt. Regula. i. religiosi: per. d. c. cum illorum. Mors idest mortis in articulo: per. c. non dubiū, eo. ti. Sexus idest mulieres. per. d. c. mulieres. Dubius, per. d. c. cum desideres. Causæ, scilicet iustæ ad non eundem: per. c. quod de his. Hostis: p. c. de cætero, eo. ti. puer: per. c. primum eo. ti. officialis: per. c. Si uero, el. i. eo. ti. Deliciosus, per. ca. d. mulieres. Inops: per. c. quod de his eo. Ager, ibidē. Sodalis: per. c. quoniam, de ui. & ho. de. Ianitor, per. d. c. si uero. Astrictus alterius potestati, per. d. c. mulieres. Leuis ictus:

ictus : per. c. peruenit, eo. ti. Debilis : per. c. ea noscitur, eo. ti.

- 12 Persequens iniuriōse clericum, si ipse fugiendo proiciat se in aquam, ut euadat mortem, & submergatur, uel cadens graui- ter offendatur, incidit in canonem: uiolentiam enim iniurio se ei infert. Secus quando non animo iniuriandi, & clericus cadit sine percussione, secundū Veruer. Qui uero proicit la- pidem animo percutiendi clericum, non tamen illum tangit, non incidit secundum Host. & Io. an. in. c. perpetuæ, de elec. li. vi. quia licet attentauerit, non tamen ad actum consuma- tum peruenit: etiam si tangat, non tamen uim, uel læsionem infert, secundum Pa. in. c. cum in cunctis, de elec. §. clerici sane ubi dicit, quod cum pœna apponitur à iure ipso facto, pro- pter aliquod delictum nunquam est locus illi pœnæ, nisi il- lud delictum sit consumatum, licet sit inchoatum.

- 13 Accipiens clericum per corrigiam, caputium, uel capillos ani- mo iniuriandi, & dicens, si non esses clericus percuterē te, & c. incidit secundum Veruer. est enim inferens uiolentiam, & iniuriandi animum habet.

EXcommunicatio. ii ponitur in. vi. de pœnis. c. fœlicis. Si quis in hoc sacrilegii genus irrepperit, qui sanctæ Romanę Ecclesiæ Cardinales hostiliter fuerit insecutus, uel percusse- rit, uel cœperit, uel socius fuerit facientis, aut fieri mandaue- rit, aut factum habuerit ratum, aut consilium dederit, uel fa- uorem, aut postea receptauerit, uel defensauerit scienter eun- dē, sicut criminis læsæ maiestatis reus, perpetuo sit infamis. (Et infra) ex insecutione prædicta, sicut ex iniectione ma- nuum uiolenta, ipso facto, sententiam excommunicationis quis incurrat, tam ipse insecutor, quam alii supradicti tanti mali participes. Nec ab alio, quam a Ro. pon. possit absolutio- nis beneficium obtinere, nisi in mortis articulo. Si princeps, senator, consul, potestas, uel alius dominus, siue rector, con- tra præsumptores prædictos præsentis constitutionis teno- rem non fecerit obseruari, tam ipse, quam officialis eius, in- fra mensem postquam res ad eorum notitiam uenerit, eo ipso sententiam excommunicationis incurrant. Horum abso- lutio est papalis, quo ad primum canonem, de insectatori- bus, & c. quo ad secundum, de non facientibus obseruari, est episcopalis. Simili pœna plectendi sunt faciētes prædicta cle- ricis, & religiosis familiæ papæ, uel cardinaliū. Nota de man-

AA

EXCOMMUNICATIO

dante, hic, & alibi, quod nunquam est excommunicatus si nō sequatur effectus, nisi i uno casu, qui ponitur in. vi. de homi. c. pro humani, uidelicet mandans Christianum per assassinos interfici, etiam quod non sequatur effectus, est excommunicatus secundum ueriores opinionem, ut tenet ibi gl. Rursus no. quod dantes consilium, auxilium, &c. nudum, quod nihil ad malefacium operantur, uel adiciunt, tunc non incurrunt, per tex. d. c. foelicis, & per gl. in cle. i. de pæ. secus quando dolose ad actum aliquid operantur, per. d. tex. & gl. tunc enim sunt communicantes in crimine, ideo pari pœna debent puniri: de offi. delega. c. i.

Excommunicatio. iiii. ponitur in cle. i. de pœ. ubi sic dicitur. Siquis suadente diabolo in hoc genus sacrilegii proruperit, quod quemuis iniuriose, uel temere pontificem (intellige consecratum) percusserit, acceperit, seu bannierit, uel hoc fieri mandauerit, aut facta ab aliis rata habuerit, uel socius in his fuerit facientis, aut consilium in his dederit, uel fauorem, seu scienter defensauerit eundem, in illis casibus de prædictis in quibus excommunicationem per iam æditos canones non subiret, sit huius nostræ constitutionis autoritate, anathematis mucrone percussus, ac non queat nisi per summū pontificem (præterquam in mortis articulo) absolui. Potestas uero, consilarii, baliui, scabini, aduocati, rectores, consules, & officiales ciuitatis, quæ in episcopum suum commiserint aliquid prædictorum, in præmissis culpabiles existentes, similiter excommunicationis sententiæ a qua (nisi ut præmittitur) ualeant beneficium absolutionis obtinere, sint subiecti. Est papalis. Præter istum canonem, est alius canon in cœna domini, ita loquens. Excommunicamus, & anathematizamus omnes temere mutilantes, uulnerantes, interficientes, capientes, incarcerantes, & detinentes patriarchas, archiepiscopos, episcopos, eorumque mandatores. Et hæc est etiam papalis, sicut cæteræ, quæ sunt in cœna domini. Not. quod tunc ciuitas dicitur culpabilis, ut debeat puniri, uel interdicto, uel alia pœna secundū Pa. in. c. dilectus, el. ii. de simo. post Bar. quando prius fuit deliberarum in ipsa uniuersitate pulsata campana, & aliis requisitis ad congregationem uniuersitatis. Vnde si omnes homines ciuitatis certum delictum committerent, & insurgerent, non diceretur factum per uniuersitatem, sed

per singulos de uniuerſitate, etiam ſi facerent pulſari campam, & leuari uexillū uniuerſitatis, oportet enim prius, quòd fiat deliberatio in uniuerſitate. Ex quo patet etiam, quòd omnia iſta requiruntur, ad hoc, quòd ciuitas, uel populus dicatur rebellis, ut poſſit in prædam concedi.

EXcommunicatio. iiii. contra inuadentes romipetas, & eſt in cœna domini, ubi dicitur ſic. Excomunicamus, & anathematizamus omnes mutilantes, uulnerantes, & interficientes, ſeu capientes, & detinentes, ſeu depredantes romipetas, & peregrinos ad urbem cauſa deuotionis, ſeu peregrinationis accedentes, & in ea morantes, uel recedentes ab ipſa, & in hiſ dantes auxilium, conſilium, uel fauorem. Et eſt papalis, & tenet etiam ſi curia papæ ibi non ſit, quia cauſa huius eſt deuotio. Not. quòd capiens euntem Romam non cauſa deuotionis, uel peregrinationis, non incidit, neque capiens habitantem Romæ, etiam quòd cauſa deuotionis illuc fuerit peregrinatus. Aliud eſt enim habitare, & aliud morari.

EXcommunicatio. v. in cœna, contra percutientes in curia, ubi excommunicantur omnes qui non habentes iuriſdictionem ordinariam, uel delegatam, morantes in curia (ubi-
cunque ſit, ſiue Romæ, ſiue alibi) temeritate propria, capiūt, ſpoliant, detinent, aut ex propoſito deliberato, uerberare, mutilare, uel interficere præſumunt, & qui talia fieri mandant, eu faciunt. Not. quòd ſi quis ex ira, uel rixa, aliquem occidat in curia, non incidit in hunc canonem, quia non eſt ex propoſito deliberato, licet peccet mortaliter. Hęc etiā eſt papalis.

EXcommunicatio. vi. in cœna, contra offēdentes litigantes in Romana curia, ubi dicitur. Excomunicamus, & anathematizamus omnes illos, qui per ſe, uel alium, ſeu alios quauſcunque perſonas eccleſiaſticas, uel ſæculares, ad Romanam curiam ſuper ſuis cauſis, & negotiis recurrentes, illaque in eadem curia proſequentes, aut procurantes, negotiorūque geſtores, aduocatos, uel procuratores ipſorum, uel etiam auditores, ſeu iudices ſuper dictis cauſis, ſeu negotiis deputatos, occasione cauſarum, uel negotiorum huiusmodi uerberant, mutilant, uel occidunt, ſeu bonis ſpoliant. Vel qui per ſe uel alium, ſeu alios, directe, uel indirecte prædicta exequi, uel procurare, aut in eiſdem conſilium, auxilium, uel fauorē præſtare non uerentur, cuiuſcunque præeminentia, dignita-

EXCOMMUNICATIO

tis,&c. fuerint. Etiam est papalis. Not. quòd si alia ex causa quam hic exprimat prædicta agerent, non incurrerent sententiam.

EXcommunicatio.vii.in processu curiæ, contra omnes illos, qui ne pareatur literis, aut mandatis apostolicis, uel legatorum, uel nuntiorum, uel iudicum delegatorum, eorundem gratiam, uel iustitiam concernentibus, decretisque super eis, & re iudicata, seu processibus executoribus, non habito prius eorum beneplacito, & assensu, ne ue tabelliones, & notarii, super huiusmodi literis, & processibus executoribus, instrumenta, seu acta conficere, aut cōfecta parti cuius interest tradere, sub grauissimis pœnis prohibere, statuere, seu mandare præsumunt: & contra dantes consilium, auxilium, seu fauorem, qui ue iurisdictiones, fructus, redditus, & prouentus ad ecclesiasticas personas, ratione ecclesiarum, monasteriorum, & aliorum beneficiorum ecclesiasticorum per eas obtentorum pertinentes, usurpant, uel arripiunt, seu quauis occasione, uel causa absque Romano pontifice expressa licentia sequestrant, uel qui per se, uel alium, seu alios, directe, uel indirecte prædicta exequi, uel procurare, aut eisdem cōsilium, auxilium, seu fauorem præstare non uerentur, cuiuscunque præminentia, dignitatis, &c. fuerint. Est papalis.

EXcommunicatio.viii. in processu cœnæ, contra omnes, qui se ab obedientia Romani pontificis, pertinaciter subtrahere, uel quomodolibet recedere præsumunt, & cōtra dantes consilium, auxilium, &c. Et est papalis. Materia huius canonis est scisma.

EXcommunicatio.ix. Honorii.iiii. de sen.ex.c.nouerit, & in processu cœnæ. Excommunicamus omnes hereticos utriusque sexus, quocunque nomine censeantur, & fautores, & receptatores, & defensores eorum. Item ex processu. Excommunicamus omnes hereticos, gazaros, patarenos, pauperes de Lugduno, arnaldistas, speronistas, passagerios, uniclesistas, seu usitas, fraticellos de opinione nuncupatos, nec non Martini Lutheri heresim sequentes, ipsique Martino quo minus puniri possit quomodolibet fauentes, & quoslibet hereticos alios, quocunque nomine censeantur, ac omnes fautores, &c. Est papalis. Not. quòd fauere heretico, uel eum defendere, intelligitur in quantum hereticus, quia qui in alio defen-

dit, non incidit in hunc canonem. Not. etiam quod hereticus hic propriæ accipitur, qui pertinaciter, perseveranter, & malitiose dubitat de his, quæ pertinent ad fidem, secundum Feli. non solum in mente, sed cum aliquo actu exteriori, siue manifesto, siue oïno occulto, secūdū Tho. quia ecclesia nō ligat quæ sūt ī mēte tātū, sed quæ foris sunt, etiā quod sint occulta.

Excommunicatio. x. ponitur extra de hereticis in. vi. c. ut inquisitionis, ubi multæ persone excommunicantur, uidelicet omnes potestates, domini temporales, rectores, quibuscunque dignitatibus, uel officiis, & nominibus censeantur, & eorum officiales, baliui, qui diocesani, uel episcopis, uel inquisitoribus hereticæ prauitatis non obediunt in hereticorum, uel ipsorum credentium, uel defensorum, receptatorum, fautorum inuestigatione, captione, & custodia diligentī, cum ab eis fuerint requisiti. Octo hic feruntur excommunicationes. Prima contra prædictos si non obediunt in inuestigatione, captione, custodia, prædictorum hereticorum, & aliorum defensorum, &c. Secunda in omnes prædictos rectores, & officiales, si prædictas personas pestíferas non duxerint, uel duci fecerint sine mora, postquam fuerint requisiti, in potestatem, seu carcerem episcoporum, seu inquisitorū, uel ad quem alium locū, de quo ipsi, uel aliquis ex ipsis mandauerint, infra eorum dominorum, uel rectorum districtū, ubi per uiros catholicos, a prælatis, episcopis, uel inquisitoribus, uel eorundem aliquo deputatos, sub arcta custodia, & diligenti teneantur, donec eorum negotium per iudicium ecclesiæ terminetur. Tertio, omnes supra dicti rectores, & officiales eorum, & nuntii, si de heresi ab episcopis, uel inquisitoribus condēnatos, & eorum brachio derelictos, non statim cœperint, indilate animaduersione debita puniendos, nō obstantibus appellationibus ipsorum prædictorum, sunt excommunicati. Quarto, omnes supradicti rectores, & officiales, si captos pro crimine heresis absque dictorum episcoporum, seu inquisitorum, aut saltem alterius eorum licentia, uel mandato a captione, uel carcere liberauerint, simili innodantur censura. Quinto, omnes prædicti rectores, ipsorumque officiales. Si de crimine heresis (cum mere sit ecclesiasticum) cognouerint quoquomodo, uel indicauerint, excommunicantur. Sexto, omnes supradicti, si executionem pro huiusmodi

EXCOMMUNICATIO.

crimine a dioceſanis, uel inquitore, iniunctam prompte prout ſuum ſpectat ad officium facere detractent, uel ſi dioceſani, uel inquitore iudicium, ſententiam, ſeu proceſſum, directe, uel indirecte impedire præſumant, excommunicatione ſimili ligantur. Septimo, omnes ſupradicti, qui præſato fidei negotio, epiſcopo, uel inquitore incumbenti ſe oppone re præſumpſerit, uel ipſum aliquo modo impedire. Octauo, omnes etiam alii, ſunt excommunicati, ſi faciunt prædicta, ut faueant hereticis, uel auxilientur, aut defendant, aliàs eſt epiſcopalis, ſecundum Cai. quantum eſt ex iſto canone, ſed per proceſſum cœnæ eſt papalis.

EXcommunicatio. xi. de cen. li. vi. c. quanquam, nunc uero in proceſſu curiæ, contra exigentes (ſcilicet coacte) per ſe, uel per alium, pedagia, uel gabellas, à perſonis eccleſiaſticis, pro rebus ſuis, uel eccleſiarum, quas non negotiationis cauſa deferunt, ipſo facto ſunt excommunicati. Canon talis eſt. Conſtitutionem ſe. re. Alex. papæ. iiii. prædeceſſoris noſtri, qui ſtatuit eccleſias, & perſonas eccleſiaſticas, ad pedagia, & guidagia non teneri, nec ad exhibendum ad ſoluendum talia pro rebus ſuis propriis, quas non cauſa negotiandi deferunt, uel deferri faciunt, ſeu tranſmittunt, uolentes propter multorum inſolentiam, & abuſum, pœnæ adminiculo adiuuare, adiiciendo diſtrictius inhihemus (contraria conſuetudine quoruncunq; non obſtante) ut nec collegium, nec uniuerſitas, nec aliqua etiam ſingularis perſona, præſatis perſonis, ſeu eccleſiis pro perſonis ipſis, aut rebus prædictis, talia exigat, uel extorqueat per ſe, uel per alium ſuo nomine, uel etiã alio no, aut eas ad huiusmodi perſoluenda compellat. Qui uerò contrafecerint, ſi perſonæ fuerint ſingulares, excommunicationis, ſi autem collegium, uel uniuerſitas ciuitatis, caſtri, ſeu loci alterius cuiuſcunq; ipſa ciuitas, caſtrum, uel locus, interdicti ſententiam ipſo facto incurrant, nec ab excommunicatione huiusmodi abſolutionem, uel interdicti relaxationem obtineant, donec exacta plenariæ reſtituerint, & de tranſgreſſione ſatiſfecerint competenter. Not. nomine pedagiorum intelliguntur ueſtigalia pro tranſitu, ſiue paſſu infra, gabella .ſ. ii. Si quis autem petat non tanquam debitum, ſed rogando, & non aliquo modo cogit, non incidit ſecundum Pa. in cle. quoniam, de immu. ec. Et hæc cenſura erat epiſcopalis.

Nunc uerò est in præcessu cœnæ, ubi dicitur, quòd nò solum exigentes prohibita, sed etiam noua imponentes ligantur. Sic enim inquit. Excommunicamus omnes, qui in terris suis noua pedagia imponunt, uel prohibita exigunt. Augentes etiã pedagia, & huiusmodi, secundum quosdam hanc censuram uidetur incurrere, quia augere, & de nouo ponere, par ratio censetur, ut in. c. prohibemus, de cen. uerum alii sanius oppositum tenent, quod testui quadrare uidetur. Not. quòd si negotiationis causa deferunt tenentur, & exigentes, censuram non incurrunt. Item, & coloni eorum, de his quæ colligunt in terris clericorum, tenentur soluere pro parte sua, secundum Car. post Feli. Quando autem uniuersitas dicatur delinquere, ut merito huic interdicto supradicto supponi queat. Vide supra excommunicatio. iii.

EXcommunicatio. xii. Inno. iii. de cri. fal. c. ad falsariorum, & c. dura. Contra falsarios literarum apostolicarum, qui per se, uel per alium, uitium falsitatis exercet, cum defensoribus, & fautoribus suis. Not. subreticæ litere, falsæ non dicuntur. Item non comprehenduntur hic utentes falsis, sed exercentes falsas. Secundo, subiungitur alius canon contra laicos utentes literis apostolicis falsis, non contra clericos, quia alia pœna, pro hoc crimine plectuntur, scilicet priuationis ab officiis & beneficiis, secundum Pa. ibidem. Neutra harum excommunicationum secundum ius antiquum seruatur papæ. Tamen quia est in processu cœnæ, nunc reseruatur prima, quæ prima etiam extenditur ad bullas, gratias, supplicationum signaturas, & c. secundum Cai. ibi. Et est hæc excommunicatio. ii. in. d. c. falsariorum, & intelligitur de utentibus literis ab aliis falsificatis, & est episcopalis. Aduertendum est etiam, quòd absolutio tenentis literas apostolicas falsas post. xx. dies, si episcopus tullit contra tales in communi excommunicationem seruatur papæ, per. d. c. dura, non autem tenendo simpliciter falsas, dummodo non utatur, non incurrit, cum non falsauerit, nisi per episcopum feratur sententia. Nullus etiam potest abradere, corrigere, addere saltem unam figuram, nec complere literis apostolicis sine licentia illius, ad quem spectat, secundum Host. & doc. in. c. ex literis, de fid. instru. & Pa. ibi. Vide Ar. flo. iii. par. ti. xxv. c. xvi. aliter sunt excommunicati, & est papalis.

EXCOMMVNICATIO.

EXcommunicatio. xiii. ex processu curiæ, contra piratas. Excommunicamus, & anathematizamus omnes piratas, cursarios, latrunculos maritimos, & illos præcipue, qui mare nostrum a monte Argentario usque ad Terracinam discurre, & nauigantes in illo depredari, mutilare, interficere, ac rebus, & bonis suis spoliare, præsumpserunt hactenus, & præsumunt, ac omnes receptatores eorundem, & eis auxiliū dantes, consilium, uel fauorem, & est papalis. Si autem aliqui bello, spoliarent, non dicerentur piratæ, ideo non inciderēt in hunc canonem, sed tantum illi, qui hoc officium exercent, huc illucque discurrentes.

EXcommunicatio. xiiii. de iudæ. & sara. c. ad liberandum, in extrauaganti Gregorii. Nicolai, & in processu cœnæ. Excommunicamus, & anathematizamus illos, qui contra Christum & populum Christianum, Saracenis arma, ferrum, & lignamina deferunt galearum, eos etiam qui galeas eis uendunt, uel naues, quique in piraticis Saracenorum nauibus curam, uel gubernationem exercent, aut machinis, aut quibuslibet aliis aliquid, eis impendunt consilium, auxiliumque in dispendiū terræ sanctæ, ipsosque rerum suarum priuatione multari, & capientium seruos fore censemus, &c. Not. quod deferendo quicquid sit illud, quo possint impugnari Christiani, uel se a Christianis tueri infideles, dicta excommunicatio incurritur. Et deferendo merces tempore guerræ, ut patet in. c. quod olim, de iudæ. & sar. & deferendo omni tempore uictualia, & quaslibet merces in Alexandriam, uel ad alia loca saracenorum terræ Aegypti, ut patet in extrauaganti Cle. v. quæ incipit. Multa nimis. Hæc tertia cum prima sunt papales. Aliqui habent gratiam, ut possint portare merces etiam tempore belli, ut dicitur de Genuen. sunt tamen eorum priuilegia inspicienda, quomodo stant. In cœna domini sic dicitur. Excommunicamus omnes illos, qui equos, arma, ferrum, lignamina, & alia prohibita deferunt Saracenis, Turcis, & aliis Christi nominis inimicis, quibus Christianos impugnant. Tempore autē guerræ, excommunicati sunt deferentes quodcunque mercimonium, ut patet in. d. c. olim. Tertia uero excommunicatio, quatenus ab aliis duabus separatur, seruatur episcopo. Appellatione armorum, ueniunt secundum Cai. non solum offensiuæ, sed & defensiuæ, ex quacūque materia sint. Per ferrum ue-

ro, & lignamina, præcipuam materiam armorum intellige, & nauium, ac galearum. Et per alia prohibita accipe non solum naues, & galeas, sed quascunque secundarias proprias materias armorum, galearum, & nauium, ut sunt sarcinæ, uella, &c. & breuiter quæcunque ad hoc sunt, ut Christiani impugnentur ex eis. Sic enim processus cœnæ explicat. Victualia autem, & communis usus, merces, ut panni linei, uel lanei, & alia huiusmodi, non ueniunt appellatione prohibitorum. Ex quo sequitur, quod excommunicatio cœnæ, non extenditur ad deferentes uictualia, & merces communes. Vnde deferentes has merces extra tempus guerræ, non sunt excommunicati, sed in tempore guerræ, aut nisi in Alexandria, uel partes ægypti deferat, cū excommunicatio nō inueniatur contra illos, nisi ubi dictum est, & ultra pœnam excommunicationis, est alia pœna, ut patet in canone sallegato quē bene notabis.

EXcommunicatio. xv. in processu cœnæ. Excommunicamus, & anathematizamus omnes impediētes, seu inuadētes uictualia, seu alia ad usum Romanæ curiæ, necessaria adducētes, uel qui ne ad Romanam curiam, ipsa adducantur, uel deferantur impediunt, seu perturbant, & qui talia fieri faciunt, uel defendunt, cuiuscunque fuerint ordinis, præminentia, etc. Est papalis. Not. quod si quis non, ut impediat, uel perturbet ea, quæ ad curiam deferenda sunt, sed ut consulat propriæ prouintia, uel ciuitati, prohibeat ne quis extrahat frumenta, & alia uictualia de prouincia sua, propter hoc non incidit in hunc canonem, quia non ex proposito impedit. Item si quis tempore pestis prohibet ne quispiam uadat ad curiam Romanam, reuersurus, non incidit. Per se enim quærit salutem patriæ, sed per accidens sequitur damnum curiæ, iuxta quod per accidens censuræ non intelliguntur.

EXcommunicatio. xvi. in processu cœnæ. Excommunicamus, & anathematizamus omnes illos qui per se, uel alium, seu alios, directe, uel indirecte sub quocunque titulo, uel colore occupant, detinent, uel hostiliter destruunt, seu inuadunt aut occupare, detinere, uel discurrere, uel inuadere hostiliter præsumunt in totum, uel in partem, aliam urbem, regna Sicilia, seu trinacria, insulas Sardinia, & Corsica, terram citra pharum, patrimonium beati Petri in tuscia, ducatum Spoletanum, comitatum uenaisynum, sabinensem, Marchia

EXCOMMVNICATIO

anthonitanæ, massæ, trebariæ, romadiolæ, campinæ, & maritimæ prouincias, ac terras specialis commissionis arnulforum, ciuitatesque nostras Bononiam, Ferrariam Beneuentû, Perusium, Auinionem, ciuitatem castelli, tudertum, & alias ciuitates, terras, & loca, uel iura, ad ipsam romanam ecclesiã, spectantia, & adhærentia, ac fautores, & defensores eorum, seu in his dantes auxilium, consilium, uel fauorem. Est papa lis. No. quòd quando una pars ciuitatis est extra, & uult intrare, & alteram expellere, & de facto intrat, quamuis non intendat auferre dominium a papa, quia tamen hostiliter inuadunt partem, incidunt in canonem istum, secundum Cai. ibi, licet sub colore manendi in domo sua hoc faciant. Sic liberum ecclesiæ regimen nidetur auferri.

EXcommunicatio. xvii. contra inquisitores & inferiores episcopis, quibus officium inquisitionis committitur, si odio, gratia, uel amore lucri, uel commodi temporalis obtentu contra iustitiam, & contra conscientiam suam omiserint contra quempiam procedere ubi fuerat procedendum. Episcopi uero, & superiores, incurrunt suspensionem. Et est in. c. multorum, in cle. de here. Item excommunicantur prædicti, si eodem obtentu prauitatem ipsam heresis, uel impedimentum sui officij alicui imponendo præsumpserint aliquem quoquo modo uexare. Absolutio reseruatur papæ, nisi in mortis articulo, & tunc præmissa satisfactione potest absolui. No. contra iustitiam & conscientiam copulatiue, sine enim utroque nõ incurritur sententia hæc. Not. quòd dimittentes propter timorem uel scandalum, non sunt excommunicati, secundum gl. quia non odio, nec gratia, nec amore hoc faciunt.

EXcommunicatio. xviii. c. nulli fas. Contra asserentes cõtumaciter ecclesiam Romanã, non esse caput omnium ecclesiarum, & non posse concedere canones, uel sibi tanquam capiti non esse obediendum, & est papalis, cum tales sint heretici, & scismatici, & consequenter in processu cœnæ. Qui peccant transgrediendo præcepta papæ, etiam ex contemptu, dummodo recognoscant ipsum pro capite, non incidunt.

EXcommunicatio. xix. In processu cœnæ, contra omnes illos, qui sub quibuscunque psonis in genere, & in specie, ne aliquas literas apostolicas, etiam in forma breuis, tam gratiam, quam iustitiam concernentes, & citationes, & executoriales,

quæ a sede prædicta emanarunt, & pro tempore emanabunt, sine eorum, uel principum beneplacito, & examine executioni mandent **inhibent**, ac notarios executores, uel sub-executores literarum, monitoriorum, citationum, & inhibitionum huiusmodi, capiunt, incarcerant, & detinent, uel capi, uel incarcerari, & **detineri** faciunt, & qui ex eorum officio, uel ad instantiam quorumcunque, personas ecclesiasticas, & capitula, conuentus, & collegia ecclesiarum, quarumcunque coram se ad suum tribunal, audientiam, cancellariam, consilium, uel parlamentum trahunt, ac præter iuris communis dispositionem trahi faciunt, uel procurant directe, uel indirecte, quouis quæsito ingenio, uel colore. Hæc est papalis, tam ecclesiasticos, quam dominos temporales contrahentes includens.

EXcommunicatio. xx. de here. in cle. nolentes, contra inquisitores, & uicarios ipsorum, uel episcoporum, seu capitulorum sede uacante super hoc deputatos, si prætextu inquisitionis officij quibusuis modis illicitis ab aliquibus pecuniam extorquent, aut scienter attentant ecclesiarum bona ob clericorum delictum prædicti occasione officij, fisco ecclesiæ applicare, nec absolui possunt præterquam in mortis articulo, donec illis a quibus extorserint, plene satisfecerint de pecunia sic extorta. Hæc est papalis ante satisfactionem, sed post episcopalis. Not. quod nomine pecuniæ uenit quodcunque pecunia potest extimari, ut frumentum, uinum, panni, etc. Not. etiam quod si quid accipiunt inquisitores debito modo, uel per uiam muneris, non est locus huic pænæ, quia ad hoc quod incidant oportet quod extorqueant, & illicite.

EXcommunicatio. xxi. in processu cænæ, contra omnes, & singulos uicecancellarios, & consiliarios, ordinarios, & extraordinarios quorumcunque regum, & principum, ac cancellariorum, consiliorum, & parlamentorum: necnon procuratores generales eorundem, uel aliorum principum secularium, etiam si imperiali, regali, ducali, uel alia quacunque præfulgeant dignitate, necnon archiepiscopos, & episcopos, abbates, & commendatarios, eorumque uicarios, & officiales, qui per se, uel alium, seu alios, quarumcunque exemptionum, uel aliarum gratiarum, & literarum aposto-

EXCOMMUNICATIO

licarum, necnon decimarum, & beneficiales, ac alios spiri-
 tuales, & spiritualibus annexas causas, ab auditoribus, &
 commissarijs nostris aduocant, ac executiones monitorio-
 rum, citationum, inhibitionum, sequastrorum, executoria-
 lium, & aliarum literarum apostolicarum, tam gratiā, quā
 iustitiam concernentium, a nobis, necnon a camerario, &
 praesidentibus camerae apostolicae, ac auditoribus, & com-
 missarijs apostolicis in eisdem causis pro tempore emanata-
 rum, illarumque cursum, & audientiam, ac personas, capi-
 tula, conuentus, & collegia, causas ipsas prosequi uolentes
 autoritate laicali impediunt, & se de illarum cognitione
 tanquam iudices intromittere, ac partes actrices, quae illas
 committi fecerunt, & faciunt, ad reuocandum, seu reuocari
 faciendum, citationes, uel inhibitiones, aut alias literas in eis
 decretas, & ad faciendum eos contra quos tales inhibitiones
 emanarunt, a censuris, & poenis in illis contentis absolui or-
 dinant, uel compellunt. Hæc est papalis. Aduertendum est,
 quod .n. processu cœnæ domini sæpe dicto, sub Adriano. vi.
 excluduntur excusationes principum, uel huiusmodi, qui
 excusant se dicentes, quod pontifex tolerat ista prædicta. Hæc
 excusatio non ualet, quia papa post omnes censuras subin-
 fert hæc uerba. Declarantes nihilominus, ac protestantes
 prout tenore præsentium declaramus, ac expresse protesta-
 mur, absolutionem, hodie, uel alias etiam sollemniter per
 nos faciendam, præfatos uicecancellarios, consiliarios, &
 procuratores, ac alios excommunicatos prædictos, nisi prius
 a præmissis cum uero proposito ulterius similia non com-
 mittendi destiterint, non comprehendere, nec illis aliter suf-
 fragaturam esse. Ac insuper in præmissis omnibus, & singu-
 lis, ac alijs, quibuscunque iuribus, sedi apostolicæ, ac sanctæ
 Romanæ ecclesiæ, undecunque, & quolibet quæsitis, seu quæ-
 rendis per quoscunque actus contrarios, aut quomodolibet
 præiudicantes, tacitos, uel expressos, a nobis, uel sede aposto-
 lica, quolibet factos, aut faciendos, aut quæcunque temporis
 fluxum, seu patientiā, uel tollerantiam nostram nullatenus
 quolibet præiudicari debere, aut quomodolibet posse, & sic
 nostræ incommutabilis intentionis semper fuisse, fore, & esse.
 EXcommunicatio xxii. in. c. conquestus, de sen. excōmuni-
 ca. Contra expoliantes ecclesias cum effractione, uel por-

tarum, uel parietum, uel clausuræ, aut discooperiendo tectū, uel huiusmodi. Tales enim sunt excommunicati, & post denuntiationem etiam in communi factam, a papa tantum absoluentur. Not. quod tantum rapiens in ecclesia, uel frangēs non est excommunicatus, sed faciens utrumque, uel cum fur to incendit ecclesiam. Not. etiam quod hic non infertur sententia, sed supponitur lata. Sed ubi? In decretis a Lucio papa, in. c. omnes ecclesiæ. xvii. q. iiii.

EXcommunicatio. xxiii. in. c. tua, de sen. ex. Contra incendia rios locorum ecclesiasticorum, & religiosorum, siue quorumcunque locorum, secundum communioem opinionē, ut etiam intelligit Cai. ibi. Hi per hoc factum, non sunt excommunicati, quia nullibi inuenitur, sed si per praelatos ecclesiæ excommunicentur, & publicentur, tunc post publicationem absolutio reseruatur papæ secundum Cai. ibi. Alij autem dicunt ut Tab. ibi. quod qui incēdunt ecclesiam ipso iure sunt excommunicati, & ante publicationem episcopus potest absolute, sed quia alia loca incendunt non sunt excommunicati, sed excommunicandi, & tunc a papa tantum absoluentur secundum communioem opinionem. Not. quod incendiarij dicuntur, qui malo animo, & studiose incendunt domum, segetem, & huiusmodi. Et dicit Cai. quod diligenter quæsiuit canones, & non inuenit incendiarios ecclesiarum esse excommunicatos, & præcipue per. c. canonica. xii. q. iiii. quia ille canon non est papæ, nec cōcilij uniuersalis, sed particularis synodi, uidelicet Aurisiacē. quæ ad uniuersas Christi ecclesias non extenditur. Dantes etiam fauorem, auxiliū, uel consilium scienter, & propria authoritate, sine causa, hic comprehenduntur. Opinio Cai. satis cōsona uidetur, cum simus in pœnis, propterea sequenda uidetur.

EXcommunicatio. xxiiii. in. c. significauit, de sen. ex. Contra clericos, qui scientes sponte participant in diuinis officijs excommunicato a papa, & absolutio reseruatur papæ. Intelligitur secundum Pet. de palu. de excommunicatis nominatum, non autem per canones, uel sententias generales, nisi essent tales circumstantiæ, quibus proprium nomen exprimeretur. Item per diuina officia, intellige tam de his, quæ in ecclesia dicuntur, quàm extra. Item quia canon dicit. Et ipsos in officio recipiunt, dicit Cai. ibi, quod si clericus inter es-

EXCOMMUNICATIO

set diuinis cum talibus excommunicatis, sicut unus de populo non tanquam recipiens, ad diuina, non esset excommunicatus.

EXcommunicatio. xxv. in. c. nuper, de sen. ex. Siquis nominatim excommunicato scienter communicat in crimine criminoso, ei consilium impédendo, auxilium, uel fauorem, cum ratione damnati criminis uideatur iu eum delinquere, qui damnauit, ab eo, uel eius superiore, merito erit delicti absolutio requirenda. (Et infra) uerum si difficile sit ex aliqua iusta causa, quòd ad ipsum excommunicatorem absoluendus accedat, concedimus indulgentiam, ut præstita iuxta formam ecclesiæ cautione, quod excommunicatoris mandato parebit, a suo absoluator episcopo uel proprio sacerdote. Not. quòd quis dicitur participare in crimine criminoso cum excommunicato, quando participat in eo pro quo quis fuit excommunicatus, ut si clericus fuit excommunicatus quia commisit fornicationem, & aliqua mulier fornicetur cum eo, dicitur participare in crimine criminoso, quia pro tali crimine fuit damnatus. Si autem fuit excommunicatus quia fornicatus est cum Berta. Et postmodum Antonia cum illo fornicatur. Antonia non erit excommunicata, quia propter hoc crimen scilicet cum Antonia non fuit excommunicatus, sed pro crimine cum Berta, ideo si Berta iterum fornicetur eum eo erit excommunicata. Item qui participat cum aliquo, in crimine, propter quod talis incurrit excommunicationem, quam ante non incurrerat, nò propter hoc participans est excommunicatus, nisi excommunicatio esset lata contra facientem tale quid cum participibus, uel quando esset lata contra dantes auxilium, consilium, & fauorem, uel quando extenderetur ad omnes cooperantes, ut de percussione clericorum supra est dictum. Absolutio huius reservatur illi, qui intulit sententiam regulariter, ut papæ, si papa tulit, nisi ex aliqua causa, ut supra dicitur in canone. Item not. quòd si papa excommunicaret aliquem, & ei participantes quomodocunque (quod potest facere) tunc omnes participantes etiam loquentes cum eodem essent excommunicati. Vide in. c. si concubinæ, de sen. ex. uide etiam supra, quomodo excommunicatio incurritur: excommunicatio. 49. 50. 51.

EXcommunicatio. xxvi. in. c. fundamenta, in. vi. de elec. ubi excommunicantur. Omnes cuiuscunque nobilitatis, præ eminentiæ, etc. qui sine licentia sedis Apostolice, nominationi, electioni, uel assumptioni in senatorem, capitaneum, patricium, aut rectorem, uel ad regimē urbis Romæ assentiunt, uel se intromittunt, per se, uel per alium. Excipiuntur romani, ex ipsa urbe naturaliter oriundi, uel ibi continue habitantes, qui licet sint prædictorum fratres, filii, uel nepotes, aut subcomitatus, uel baroniæ nomine extra territorium, urbis iurisdictionem perpetuam, uel temporalem obtineant possunt tamen iu senatores Romanos, assumi ad unum annum, dummodo non habeant extra territorium talem potestatem, quod possent euacuare rationem huius constitutionis scilicet ecclesiæ libertatem. Item excommunicantur, omnes alij a prædictis, quia assentiunt ad prædictum regimen ultra annum, sine licentia sedis apostolicæ. Et intendentes, uel obedientes illis sic assumptis, & dantes auxilium consilium, & fauorem, publice, uel occulte, tam nominatoribus, & assumptoribus, quam nominatis, & assumptis, & est reseruata papæ, secundum ueriores opinionem, quamuis aliqui dicant, quod est episcopalis. Cai. dicit quod est papalis, ut patet in fine canonis.

EXcommunicatio. xxvii. in extrauaganti Benedicti undecimi, ut refert Ar. flo. iii. parte, ti. xxxiii. c. lxviii. contra impugnantes literas electi in papam antequam coronetur, qui sunt ipso facto excommunicati.

EXcommunicatio. xxviii. in extrauaganti Iulij. ii. suscepti regiminis, & Pij. ii. ubi præcipitur sub excommunicationis latæ sententiæ, & interdicti pœnis, ne qua persona cuiuscunque dignitatis, siue etiam uniuersitas, aut collegium, quousquis quæsito colore ab ordinationibus sententijs, seu mandatis quibuscunque suis, & successorum suorum appellationē huiusmodi interponere audeant, & contrafacientes una cū fautoribus suis, & consilium, auxilium uel præstantibus, siue tabelliones sint, siue testes, siue aduocati, siue alij quicunque, non solum pœnis prædictis, & censuris, sed etiam his, quæ læsæ maiestatis, & hereticæ prauitatis reis imponuntur, obnoxios esse statuit. (Et infra.) Dictasque pœnas, & earum quamlibet, omnes illos ipso facto incurrere uolumus cuius-

EXCOMMUNICATIO

cunque conditionis existant, & gradus prærogatiua præfulgeant, qui in senatu, concilijs, parlamenti, congregationibus etiam sinodalibus, & provincialibus, uel alias quomodolibet, tacite, uel expresse, uoce, uel scripto, per se, uel per alium cuiuscunque timoris, uel reuerentiæ uelamine, uel prætenfa excusatione, & superioris mandato non obstant. decreuerint, consuluerint, seu deliberauerint, uel aliorum dicta approbauerint, consilium, aut uocem dederint, ut ad futurum uniuersale concilium a nobis, uel successoribus nostris, Romanis Pontificibus contra prædictam constitutionem appellare liceat, possit, uel debeat, dictas, pœnas ad ipsos, & eorum quemlibet contra uenientem in præmissis, tenore præsentium extendentes, & locum habere declarantes, omni ambiguitate cessante.

EXcommunicatio. xxix. in extrauaganti Iulij. ii. Cum tam diuino, approbata in concilio lateran. Inhibemus omnibus, & singulis sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalibus, qui pro tempore erunt, & eorum sacro collegio, ne apostolica sede uacante, prædictis scilicet de romani pontificis, præter simoniam faciendo electione conuenire, uel contra præmissa, uel aliquod præmissorum statuere, disponere, ordinare, uel aliquo modo facere, seu attentare præsumant, quocunque exquisito colore, uel causa, sub excommunicationis latæ sententiæ pœna, quam ipso facto incurrant, & a qua non nisi per Romanum pontificem canonice electum absolui possint, nisi in mortis articulo. Ex hoc habetur, quod cardinales contra uenientes contra ordinata de electione papæ præter simoniam, uel statuentes, sunt excommunicati, & est papalis. Et not. quod post hanc constitutionem electus simoniace, non est in ueritate papa, & cardinales sede uacante, iurant se seruatueros hanc constitutionem.

EXcommunicatio. xxx. in. c. quicunque, de sen. ex. in. vi. Qui-
cunque pro eo quod in reges, principes, & barones, nobiles, & baliuos, uel quoslibet ministros eorum, aut quoscunque alios excommunicationis, suspensionis, siue interdicti sententia fuerit promulgata, licentiam alicui dederint occidere, capiendi, seu alias in personis, aut in bonis suis, uel suorum grauandi eos, qui tales sententias protulerunt, siue quorum occasione sunt prolata, uel easdem sententias obseruantes, seu

tes, seu taliter excommunicatis communicare nolentes, nisi licentiam ipsam re integra reuocauerint, uel si ad bonorum captionem occasione ipsius licentiæ sit processum, nisi bona ipsa fuerint, infra septem dierum spatiū restituta, aut satisfactio pro ipsis impensa, eo ipso sententiā excommunicationis incurrant. Eadem quoque sententia sint inodati omnes, qui ausi fuerint prædicta licentia data uel, uel aliquid præmissorum, ad quæ committenda dari licentiā prohibuimus alias committere suo motu. Qui autē in eadem sententia permanerint, duorum mensium spacio, ex tunc ab ea non possint nisi per sedem apo. absolutionis beneficium obtinere. Ante duos menses est episcopalis, post uero papalis. No. quod nomine suorum, ueniunt omnes siue propinqui, siue remoti, qui quacunque relatione, ut sui grauati sunt. Item not. quod grauari dicuntur aliqui quando contra iustitiam agitur contra eos, secus autem si secundum iustitiam, licet ex malo animo, uel propter hoc ageretur.

Excommunicatio. xxxj. in. c. nouerit, de sen. ex. Excommunicamus omnes, qui decetero seruari fecerint statuta ædita, & consuetudines, uel potius abusiones introductas contra ecclesiasticam libertatem, nisi ea de capitularibus suis infra duos menses post huiusmodi publicationem sententiæ fecerint amoueri. Excommunicamus quoque statuarios, & scriptores statutorum ipsorum, nec non & potestates, & consules, rectores, & consiliarios locorum, ubi decetero huiusmodi statuta, & consuetudines ædita fuerint, uel obseruata, nec non & illos, qui secundum ea præsumpserint iudicare, uel in publica forma scribere iudicata. Secundum Io. an. hæc est episcopalis, sed ex processu curiæ est papalis. Not. quod illud est contra libertatem ecclesiæ, quod uniuersaliter est contra omnem ecclesiam, ut quod non soluantur decimæ. Et dicit Cai. hic, quod iste canon respicit statuta, & consuetudines tunc temporis ædita, & introductas, scilicet tempore Honorij tertij, & faciens prædicta seruari est excommunicatus, & non faciens deleri, dummodo non faciat seruari, non est excommunicatus. Item quo ad secundum canonem, not. quod si consules, rectores & c. non concurrunt ad alteram harum duarum actionum, uidelicet ad ædendum huiusmodi statuta, uel ad seruandum, non incurrunt hanc sententiam. Secus si concurrunt

B B

EXCOMMUNICATIO.

Item statutarij, & alij nominati, si pura mēte predicta faciūt, non intendentes aliquid contra libertatem ecclesiæ, sed secundum quod a doctōribus consulti fuerunt, ita statuerūt, propter hoc non incidūt, & excusantur etiam a peccato, quia consuluerunt, & fecerunt quantum in ipsis fuit. Item not. quod facere contra libertatem ecclesiæ, est eā arctare in his, in quibus nō subiicitur, siue hoc habeat iure naturali, siue spirituali, siue ex dono naturali, uel gratuito, siue ex iure communi, siue ex priuilegio undecunque habeat, siue a Deo, siue a papa, siue ab Imperatore: & sic canones intelligunt in. c. libertatis, in. vj. de immu. eccle. Et nomine ecclesiæ intellige de libertate communi omni ecclesiæ, & non uni tantū, uel pluribus, ita ut qui facit contra libertatem alicuius ecclesiæ, ut monachorum, uel prædicatorum, non incurrit hunc canonem, supra, emunitas §. xxvj. Not. hic secundum Cai. quod statuētes circa mortuaria, imponendo modum ne fiant excessus in luminaribus, uestibus, indumentis equorum, multitudine crucum, religionum, &c. non incidunt in hunc canonem, quia hæc per se ad temporalem honorem ordinantur, & si tagant clericos, & ecclesias, quæ priuantur elemosinis, hoc est per accidens. Nec obstat. c. fi. de re. ecce. non alienandis, ubi decernitur esse contra libertatem ecclesiasticam statuere de mortuariis, tanquam de annexis ecclesiasticæ libertati, siue iurisdictioni, quia ut ipse Cai. glosat, de mortuariis intelligitur ordinatis per se ad ecclesiam, ad salutem defuncti, seu cultum diuinum, secus de ordinatis per se ad tēporalem honorem, Determinationem huius quæstionis uide infra, exequiæ, per totum. Tab. excommunicatio. v. casu. xx. quia communior opinio est contra Cai. quia tamen ex utraque parte fortes rationes sunt, nullam uolo damnare opinionem.

Excommunicatio. xxxij. in. c. unico de iniu. & dam. in. vj. Illi qui repræsentat aduersus personas ecclesiasticas, seu bona ipsorum concedunt, uel extendunt ad eas, nisi presumptionē huius reuocauerint, a cōcessionis, uel extēSIONIS tpe infra mēsem, si persona singularis fuerit, sentētiā excommunicatio nis incurrat, si uniuersalis ecclesiastico subiaceat interdicto, & est episcopalis. Quid si ante mētem processerunt ad actū? Dicit Gemi. quod incidunt. Cai. autem dicit quod non & rationabilius dicere uidetur: tamen bona clericorum infra mē-

sem debent restitui in integrum reuocando, &c. Si conceduntur repræsentationes clerici debitoris solum contra eius bona, præmissis, ac seruatis his, quæ de iure præmittenda, & seruanda sunt, non est locus huic pœnæ, quia non proprie sunt repræsentationes illæ, in quibus unus pro alio grauari non potest.

EXcommunicatio. xxxiii. in. c. hoc consilissimo, in. vj. de re. eccle. non alie. Illi qui prælatos, uel personas ecclesiasticas, ad submittendum ecclesias, bona immobilia, seu iura ipsarum laicis, non concedendo bona ipsa, uel iura in emphiteotum, seu alias alienando in forma, & talibus a iure præmissis, sed constituendo, uel recognoscendo, seu profitendo, a laicis et tanquam a superioribus se tenere, seu ab ipsis eadem aduocando, uel ipsos patronos, uel aduocatos ecclesiarum, seu bonorum ipsorum perpetuo, aut ad tempus non modicum statuendo compulerint, cuiuscunque conditionis sint, aut status, excommunicationis sententia sint innodati. (Et infra.) Laici ex contractibus super præmissis, consensu capituli, & licentia apostolica interuenientibus innitis, seu occasione illorum ultra id quod ex natura contractuum ipsorum, uel adhibita in illis lege permittitur aliquid usurpantes, nisi legitime moniti ab huiusmodi usurpatione destiterint, restituendo etiam, quæ taliter usurparunt, eo ipso sententiam excommunicationis incurrant. Istæ duæ excommunicationes ambæ sunt episcopales. Causa huius canonis fuit, quia prælati oppræsi aliquando inuocabant nobiles, tanquam suos dominos defensores, qui aliquando procurabant talem oppræssionem, ut ad eos confugerent, tanquam ad ecclesiæ patronos, uel dominos, & huic, per hunc canonem prouisum est, secundum Gul.

EXcommunicatio. xxxiiii. in. c. sciant cuncti, lib. vj. de elec. Sciāt cuncti, qui clericos, uel quascunque personas ecclesiasticas, ad quos in aliquibus monasteriis, aut in aliis piis locis spectat electio pro eo quod rogati, seu alias inducti, eū pro quo rogabantur, seu inducebantur eligere noluerunt, uel contra guineos eorum, aut ipsas ecclesias, monasteria, seu loca cetera, beneficiis, seu aliis bonis suis, per se, uel per alios spoliando seu alias iniuste persequendo, grauare presumpserint, se (ipso facto) excommunicationis sententia innodatos. Est episcopalis: includens etiam ipsos episcopos, secundum gl. Not. quod siue spolient auferendo publice, uel occulte, siue per uim, siue

EXCOMMUNICATIO.

per dolum, quemodocunque hoc faciant, secundum Arch. & Ge. incidunt. Not. etiam quod per consanguineos, hic non ueniunt affines, secundum Gemi. Item si quis debet hanc sententiam incurrere, oportet quod adsint omnes conditiones positæ in canone, quæ bene debent notari hic, & in aliis. Et hic, nomen electionis non extenditur ad electiones, quæ sũt in confraternitatibus, uel huiusmodi, quæ non sunt ecclesiastica personæ.

EXcommunicatio. xxxv. in. c. quoniam, de immu. eccle. Statuimus ne quis impetratores literarum nostrarum ad nos uel ad forum ecclesiasticum recurrentes, super causis quæ ad idem forum de iure, uel antiqua consuetudine pertinere noscuntur, per se, uel per alium, ad desistendum, uel in foro seculari de quæstionibus huiusmodi litigandum per eorundem iudicum ecclesiasticorum, uel impetrantium, aut litigantium, seu uolentium litigare, aut propinquorum ipsorum, seu rerũ illorum, seu ecclesiarum suarum, etiam captionem modis ne aliis quibuscunque compellat, seu compelli faciat, uel procuret, nec per se, aliosue impediat, quo minus coram iudicibus ecclesiasticis delegatis, seu ordinariis, quærellantes de causis quæ (ut præmissum est) ad cognitionem pertinent eorundem possint libere iustitiam obtinere, nec ad præmissa faciendæ det cõsiliũ, auxilium, uel fauorem. Si quis uero cõtra præsumpserit, se (ipso facto) excommunicationi nouerit subiacere, a qua nisi tam iudici, cuius cognitio fuerit impedita, uel iurisditio usurpata, quàm parti, quæ in prosecutione sui iuris turbata fuerit, de iniuria, damnis, expensis, & interesse, prius per eundem fuerit integre satisfactum, nullatenus absoluat. Iste canon non arctatur ad curiam Romanam tantum, sed in omni diocæsi fouet libertatem ecclesiasticam, & est episcopalis præmissa satisfactione. Si quis tamen ante satisfactionem absolueretur, esset absolutus, secundum communioem opinionem, ut dicit Tab. Absolutio. ij. §. ij. licet esset male factum. Not. quod pro quanto quis literas apostolicas impediret contra processum curiæ, esset papalis.

EXcommunicatio. xxxvj. in. c. fi. de immu. eccl. Eos qui temporale dominium obtinētes, suis subditis, ne prælatis, aut clericis, seu personis ecclesiasticis quicquam uendant, aut emant aliquid ab eisdem, ne ipsis bladum molant, coquant

panem, aut alia obsequia exhibere præsumant, aliquādo interdiciunt, cum talia in derogationem ecclesiasticæ libertatis præsumantur, eo ipso excommunicationis sententiæ decernimus subiacere. Est episcopalis. Tamen per processum curiæ aliter est. Not. si tales non habent dominium, licet mandent non incurrunt. Nō enim pœnæ ultra limites extendi debēt.

Excommunicatio. xxxvii. in. vj. de elec. c. in generali. uniuersos, & singulos, qui regalia, custodiam, siue guardiam, aduocationis, seu defensionis titulum in ecclesiis, monasteriis, siue quibullibet aliis piis locis uacantibus, de nouo usurpare conantes, bona ecclesiarum, monasteriorum, aut locorum ipsorum uacantium occupare præsumunt, clericosque ecclesiarum, monachos monasteriorum, aut personas cæteras locorum eorundem, quæ hoc fieri procurant, eo ipso excommunicationis sententiæ decernimus subiacere. Est episcopalis. Not. quod qui conantur usurpare huiusmodi dicta, non tamen præsumunt occupare prædicta bona, non incidunt, sed oportet utrunque fieri. Item qui procurant, si non sequitur effectus, non incidunt, secundum Cai. Item not. secundū glo. ly. de nouo, id est, a. xl. annis citra.

Excommunicatio. xxxviii. in. c. aduersus, de immu. eccl. Excommunicantur omnes officiales laici, uel habentes regimen quoruncunque locorū, qui angarias, collectas, exactiones indebitas, ecclesiis, uel ecclesiasticis personis imponunt, uel eos pro huiusmodi affligunt, & qui auctoritatem, & iurisdictionem (scilicet temporalem) prælatorum quam habent in suis hominibus euacuant (ita ut nihil potestatis uideatur eis remansisse in suos) supradicti si moniti competenter nō desistant, ipso facto tam ipsi, quā fautores eorū, a iure sunt excommunicati, nec debent absolui, donec satisfecerint. Et si successores predictorum officialium, qui succedunt in honore, & onere, infra mensem excessum suorum prædecessorum non purgauerint, & satisfecerint, incidunt in hunc canonē. Et est episcopalis præmissa satisfactione, & in. c. non minus, de immu. eccl. Not. quod hic sunt duo canones, & secundus supponit primum, & supponit quod officialis, cui aliter succedit, sit excommunicatus, tanquam primi, canonis transgressor. Ad incurrendum primum canonem requiritur monitio, ad incurrendum secundum, requiritur lapsus mensis. Item

EXCOMMUNICATIO.

not. quòd iste canò differt a canone de pedagijs, gabellis &c. quia ibi ipso facto incurritur sententia, hic autem non nisi præmissa monitione. Aduerte etiam, quòd constitutio Bonifacii. in. vj. c. clericis, de immu. eccl. cum tot censuris in hac materia est totaliter reuocata, in cle. quoniam, de immu. eccl. & redditur ad ius hoc antiquum.

EXcommunicatio. xxxix. in. c. fin. de his quæ ui me. ue. ca. & canonico in. vj. Absolutionis beneficium ab excommunicationis sententia, uel quamcunque reuocationem ipsius, aut suspensionis, siue etiam interdicti (siue sententia talis sit iustitiae, uel iniusta) per uim, uel metum (siue sit magnus, siue paruus extortam, pñtis constitutionis autoritate, omnino uiribus euacuamus. Ne autem sine uindicta uiolentiæ crescat autoritas, eos qui reuocationem, seu absolutionem huiusmodi, ui, uel metu extorquēt (taliter quòd sequatur effectus) excoicationis sententiæ decernimus subiacere. Et est episcopalis. Not. quòd siue excoicatio talis sit contra reuocantem, siue contra alios, siue lata ab homine, siue a iure, canon iste locū habet, & ligat extorquentes, & metus debet esse illatus, & nō innatus. Et dicitur metus sufficiens, mortis, uel grauis corporis cruciatus, uel qui possit in constantem uirum cadere, secū dum Pet. de ancha.

EXcommunicatio. xl. in. c. grauis, de sen. excom. in cle. Præsumptores præfatos, qui in locis interdicto suppositis, quē quam decætero diuina celebrare officia quomodolibet cogere, aut qui modo prædicto ad officia audienda aliquos excoicationis præsertim, uel interdicti ligatos sententia euocare, seu qui ne excommunicati publice, aut interdicti, de ecclesijs dum in ipsis missarum aguntur solemnia, ac a celebrantibus moniti ut exeant prohibere, nec nō excommunicatos publice, & interdictos, qui in ipsis ecclesijs nominatim a celebrantibus ut exeant moniti remanere præsumpserint, excoicationis sententia, a qua per sedem dūtaxat apostolicā, possint absolui, sacro approbante concilio innodamus. Et est papalis, primo contra dominos temporales cogentes celebrare, &c. contra uocantes excommunicatos, uel interdictos ad diuina, uoce, campanis, præconizatione, &c. prohibentes ne exeant dum missa celebratur particulariter. Alius casus communis est omnibus utriusque sexus qui publice sunt exco-

municati, uel interdicti, & nominatim moniti a celebrantibus, ut exeant.

EXcommunicatio. xli. in cle. unica, de seque. pos. Diffinimus ut una contra possessorem diffinitiva sententia super beneficio apud sedem apostolicam, dumtaxat in petitorio, uel possessorio promulgata, beneficium ipsum a possessore huiusmodi dum tamen triennio pacifice antea possessum ab eo non fuerit, per loci ordinarium apud idoneam personam sequestretur, &c. Si quis autem, sequestrationem huiusmodi impedire, uel fructus sequestratos quoquomodo presumpserit occupare, excommunicationis sententiam incurrat ipso facto, a qua nisi impedimento prius amoto, & occupatis per eum fructibus restitutis, nullatenus absoluitur. Est episcopalis.

EXcommunicatio. xlii. in c. attendentes, de stat. mo. in cle. Si quis uisitatores monialium, aut mulierum, quæ uulgo dicuntur canonice seculares, in præmissis, seu in aliquo præmissorum impedire præsumpserit, nisi monitus (post impedimentum) rescipiscat, ipso facto excommunicationis sententiam se nouerit incursum, priuilegiis, statutis, & consuetudinibus quibuscunque in contrarium non ualituris. Est episcopalis.

EXcommunicatio. xliii. in c. quicumque, de hære. lib. vi. Quicumque hereticos, credentes, receptatores, uel fautores eorum scienter præsumpserint ecclesiasticæ, tradere sepulturæ, usque ad satisfactionem idoneam excommunicationis sententiæ se nouerint subiungere, nec absolutionis beneficiū mereantur nisi propriis manibus extumulent publice, & proiciant huiusmodi corpora damnatorum, & locus ille perpetuo careat sepultura. Censura hæc, est episcopalis, saluis tamē conditionibus in litera positis. Not. quod credentes hæreticis dicuntur illi, qui plus credunt hæreticis quàm ecclesiæ, etiam si nesciunt quid credant hæretici, secundum Caie. delib. tato tamen consensu. Iste canon omnes personas comprehendit, actionem unam circa quatuor hominum genera punit.

EXcommunicatio. xliiii. in cle. j. de sepul. Eos qui proprie temeritatis audacia, defunctorum corpora non sine contemptu clauium ecclesiæ, in cimiteriis, tempore interdicti, in casibus non concessis a iure, uel excommunicatos publice, uel

EXCOMMUNICATIO.

nominatim, uel manifestos usurarios, scienter sepelire præsumunt, ipsos excommunicationis sententiæ decernimus subiacere, a qua nullatenus absoluantur, nisi prius ad arbitrium diocæsani episcopi, eis, quibus per præmissa fuerit iniuria irrogata satisfactionem exhibuerint competentem. Est episcopalis, præmissa satisfactione, ut dicitur in litera. Not. Primo, quod si non sepeliant in loco sacro, non est locus huic pænæ. Secundo, per excommunicationem publice, intellige manifestationem rei, & noticiam publicam, & non secundum fictionem iuris, aut iudicis, secundum Caie. Tercio, tantum sepelientes usurarium publicum, & scienter, & præsumptuose, incidunt, non autem mandantes uel consulentes, quia pænæ non sunt extendendæ secundum Caie. licet aliqui dicant quod etiam mandantes: infra interdictum. §. liij.

EXcommunicatio. xlv. in cle. unica, de cōsan. & affi. Eos qui diuino timore postposito, scienter in gradu consanguinitatis, uel affinitatis constitutione canonica, interdictis, aut cum monialibus, contrahere matrimonialiter nō uerentur, nec non religiosos, moniales, ac clericos in sacris ordinibus constitutos, matrimonium contrahentes, & inter eos scienter eadem celebrantes, ipsos excommunicationis sententiæ ipso facto decernimus subiacere. Est episcopalis. Not. quod ignorantia facti excusât. Item per spōsalia, uel simplicem coitum, non incurritur hæc sententia, nisi coitus post sponsalia sequeretur. Si etiam ante contractum consanguinitas, uel affinitas erat ignota, postmodum ante copulam fit nota, si simul coeant, sunt excommunicati: debēt enim se quā citius separare. Itē sacerdos dicēs uerba. Verbi gratia placet tibi, &c. est excommunicatus, non autem si secularis. Item qui cōtraxerunt, & consumauerunt ignorāter, si in commixtione matrimoniali affectu perseverant, non minus sunt excommunicati, quā si a principio scienter contraxissent, si tamen scienter perseverant, secus si adhuc ignorant impedimentum secundum Caie. Dantes auxilium, consilium, &c. ad hoc non incidunt, quia non ueniunt nomine contrahentium, licet mortaliter peccent: neque qui hortatur, ne a tali matrimonio recedat. Facit glo. in ea. clemen. in uer. scienter, quia cle. non punit nisi solum contractum, nec is dicitur participare in crimine pro quo est excommunicatus, qui contraxit.

EXcommunicatio. xlvj. in cle. de deci. c. religiosi, ubi excommunicantur omnes religiosi non habentes administrationem, uel officia, habentes uero officia sunt suspensi ab officijs, si decimas ecclesijs debitas sibi usurpant, uel appropriant, aut si de animalibus, quæ in fraudem ecclesiarum emunt, emptaque uenditoribus, uel alijs ab ipsis tenenda tradunt, seu qui animalibus familiaribus, aut pastorum suorum, uel aliorum etiã animalium immiscentium eorum gregibus, seu qui de terris quas tradunt alijs excolendas decimas soluere non permittunt, aut prohibent, si post requisitionem factam ab eis, quorum interest non desisterint, infra mensem uel infra menses non fecerint sufficientem satisfactionem ecclesijs, uel damnis. Hæc non extenditur ad animalia, quæ ipsi religiosi habuerunt per eos, qui uere se, & sua obtulerunt, qui dicuntur oblati. No. quod nomine religiosi hic ueniunt etiam feminae. Est episcopalis satisfactione præmissa.

EXcommunicatio. xlvij. in cle. ultima de pœnis. §. ult. Contra cogentes eligere sepulturam. Sane temerarios uiolatores constitutionis illius, quàm religiosi, & clericis secularibus prohibet, ne aliquos ad uouendum, iurandum, uel fide interposita, seu alias promittendum inducant, ut sepulturas apud eorum ecclesias eligant, uel iam electam ulterius non immutent, similem sententiam pœna in ipsa constitutione contenta in suo perdurante robore incurrere uolumus ipso facto, ab alio quàm a sed. apo. præterquam in mortis articulo nullatenus absoluendos, nullis priuilegijs, aut statutis cuiuscunque tenoris existât in contrarium super his ualituris. Est papalis. Not. quod si quis inducit ad prædicta, tamẽ non sequitur effectus, non incurrit, similiter. Si nõ ex malitia hoc facit. Item si hortatur, non tamen inducit ad illa tria. s. uouendum, iurandum, uel promittendum, promissione nuda, uel fide uallata, non incidit, quæ autem pœnæ sequantur contrafacientes si sepeliant defuncta corpora contra dictam constitutionem, uide in. c. plerique, de pac. & de sepul. c. ex parte, el. i. & c. uero, de sepul. in. vj.

EXcommunicatio. xlviii. in. c. super specula. ne cle. uel mo. contra religiosas personas de claustris exeutes ad audiendum leges (. s. ciuiles) uel physicam (idest medicinam) Alex. prædecessor noster olim statuit in concilio turoñ. ut ni-

EXCOMMUNICATIO.

si infra duorum mensium spacium redierint ad claustrum, sint excommunicati, & ab omnibus euitetur, & in nulla causa, si patrocinium præstare uoluerint, audiantur. Reuersi autem in choro, mensa, capitulo, & cæteris locis, ultimi fratres existent, & nisi forte ex misericordia se. apo. totius spem promotionis amittant. Verum quoniam nonnulli ex talibus propter quorundam opiniones diuersas excusationis aliquid assumebant, nos uolentes de cætero, ut excommunicationis sententiam incurrant ipso facto, districte percipiendo mandamus, quatenus tam a diocesanis & capitulis ipsorum, quam a cæteris episcopis, in quorum diocesis huiusmodi student tales excommunicati, & prædictis pœnis obnoxij, publice nuntientur. Ad archidiaconos, plebanos, decanos, præpositos, cantores, & alios clericos personatus habentes, nec non presbyteros, nisi ab his infra spacium præscriptum desisterint, hoc extendi uolumus, & appellatione postposita firmiter obseruari. Est episcopalis. Not. quod si audiant in claustro huiusmodi, uel extra, dummodo reuertantur quottidie ad claustrum, non incidunt: & includuntur omnes professi quomodo, & omnes sacerdotes, & omnes in dignitate constituti, siue curata, siue non curata, & qui stallum honorificum habent in ecclesia, etiam sine iurisdictione, ut sunt cantores, secundum Caie.

EXcommunicatio. xlix. in cle. religiosi, de priui. Religiosi, qui clericis, aut laicis, sacramentum unctionis extremæ, uel eucharistiæ ministrare, uel matrimonium solennizare, non habita super his parochialis presbyteri licentia, aut quæque excommunicatum à canone præterquam in casibus à iure expressis, uel per priuilegia sedis apo. concessis eisdem, uel a sententiis per statuta prouincialia, aut synodalia, promulgatis, seu si a culpa, & pœna absolvere quenquam præsumpserit, excommunicationis sententiam incurram ipso facto, à se. apo. duntaxat absoluedi. No. quod si quis ex ignorantia, uel rati habitatione faceret prædicta, non incidit, quia non præsumit. Item si religiosus alium religiosum exepu communicet, non incurrit, quia in canone mentio fit tantum de clericis, & laicis, & per hoc non fit iniuria parochiano presbytero, in cuius fauorem hic canon est editus, etiam quod sint alterius religionis: licet Ar. flo. uideatur tenere opposi-

tum. iij. par. ti. xxv. c. liij. tamen hoc magis est conforme textui, quia nomine clericorum in materia odiosa, ut hic, non ueniunt religiosi, ut no. Pa. in ru. de ui. & ho. cle. In articulo tamen necessitatis, quando non est alius, qui ministret, & non potest haberi licentia, communiter tenetur, quod ista poena locum non habet, secundum Inn & Host. in c. omnis, de pe. & re. & per. c. quod in te, de pæ. & re. licet Ar. flo. ubi supra dicat, quod non debent ministrare. Primum, tamen uerius. Secundum, tutius. Not. quod qui absoluit excommunicatū ab homine, siue sit papa, siue alius, non incidit, quia hic non est excommunicatus, a canone, nam canonis nomine intelligitur proprie, quod a papa promulgatur, & de maiori tantum excommunicatione intelligitur. Est papalis.

EXcommunicatio. 50. in. c. cupientes, de pœnis, cle. Religiosos qui aliqua, ut audientes a decimarum ecclesiis debitarum solutione retrahant, in suis sermonibus, uel alibi proferre præsumunt, excommunicationis sententiæ subiacere decernimus ipso facto. Est episcopalis. Not. quod si desit intentio retrahendi a dicta solutione, licet uerba proferat religiosus, non incurrit hanc poenam. Item tantum religiosi ligantur proferentes uerba quomodocunque, siue in prædicationibus, siue aliter, & facit præsumptuose cum malitia, & intentione.

EXcommunicatio. lj. in. cle. cupientes, de pæ. Religiosi, qui scienter postposuerunt confitentibus conscientiam facere de soluendis decimis ecclesiis debitis, ab officio prædicationis tandiu maneant ipso facto suspensi, donec confitentibus ipsis, si hoc ipsum eis dicendi commode facultatem habuerint, conscientiam fecerint. Excommunicationis incursum sententiam ipso facto, si prædicare præsumperint, prædicta negligentia (ut præmittitur) non purgata. Ad religiosos tamen monasteriorum, uel ecclesiarum, decimas percipientes uolumus extendi. Est episcopalis. Not. quod ligat tantum confessores religiosos prædicantes, quia si non prædicent non est locus huic pœnæ secundum Caie. Item intelligitur quod negligant requisiti, quod si non requirantur, non possunt incurrere. Tempus uero quo debent requiri est determinatū, uidelicet: prima, quarta, & ultima dominica quadragesimæ, dies Ascensionis, Pentecostes, Natiuitatis domini, lo. Bap.

EXCOMMUNICATIO.

Assumptionis b. Mariæ, & Natiuitatis eius, extra hoc tempus si requirantur, & negligent, non incurrunt. Vide tamen bene illam decretalem totam.

EXcommunicatio. liij. in cle. i. de sen. ex. Circa interdictorum obseruantiam generalium, autoritate sed. apo. uel a locorum ordinarijs positorum, de fratrum nostrorum cōsilio districte præcipiendo mandamus, quatenus religiosi quicunque tam exempti, quam non exempti, cuiuscunque ordinis, uel conditionis existant, cum cathedrali, uel matricem, seu parochialem loci ecclesiam, illa uiderint, uel scuerint obseruare, non obstantibus quibuscunque appellationibus antea etiam ad eandem, uel alium, seu alios interiectis, & alijs obiectiōibus quibuscunque, absque dolo, & fraude, cum moderatione tamen decretalis Alma, inuolabiliter ea obseruent, alioquin non obseruantes, excommunicationis sententiæ hoc ipso uolumus subiacere, Quod etiam in interdictis, & in cessationibus a diuinis interdictis per prouincialium conciliorum statuta, uel ipsorum autoritate, uolumus obseruari. Est episcopalis. Ligat, etiam quod interdictum sit nullū. Si interdictum sit uerum, & matrix ecclesia non seruat, debent tamen religiosi seruare, quando sciunt id seruandum. Leo tamen decimus, concessit congregationi Lōbardiaē fratrum prædicatorum, quod quando matrix ecclesia non seruat, etiam quod sit uerum interdictum, quod nec dicti fratres teneantur seruare. Not. quod si matrix ecclesia seruat, quia ipsa specialiter est interdicta, non est locus huic pœnæ religiosi. Item ecclesiam matricem secundum Pau. & Io. an. uocamus baptismalem, uel loci maiorem. Quod si in aliquo loco non est ecclesia cathedralis, sed plures matrices, si omnes seruant, est locus huic pœnæ, non seruantibus. Secus, quando una seruat, alia non.

EXcommunicatio. liij. in. c. periculosa. in. vj. ne clerici, uel mo. Vt periculosa religiosi uagandi materia subtrahatur, districtus inhibemus, ne cetero aliquis quamcunque religionem tacite, uel expresse professus, in scolis, uel alibi, temere habitum suæ religionis dimittat, nec accedat ad quæuis studia literarum (etiam theologiæ, uel iuris canonici) nisi à suo prælato, cum consilio sui conuentus, uel maioris partis eiusdem, sibi eundi ad studium licentia primitus sit conces-

fa. Si quis autem horum temerarius uiolator extiterit, excommunicationis sententiam ipso facto incurrat. Doctores quoque, siue magistri, qui religiosos habitu suo dimisso, leges, uel physicam (.i. leges ciuiles, uel medicinam) audiētes scien- ter docere, aut in scolis suis præsumpserint tenere, simili eo ipso sint sententia innodati. Est episcopalis. Not. quod dimittens habitum, uel occultans ex aliqua licita causa, non incidit, si autem sine causa dimittit, uel occultat habitum, & incedit taliter, quod non cognoscatur religiosus ab his cum quibus conuersatur, incidit secundum Cai. quia sic non auferitur materia uagandi, ob quam factus est iste canon. Et quia formaliter dicitur dimittere habitum, & si nō materiali- ter, licet aliqui canonistę teneant quod occultādo nō incidit, quia pœna non est extendenda ultra literam, tu tamen tene- primum: quia hoc in ratione literæ includitur. Itē si dimittat suum habitum, & assumat habitum alterius religionis si- ne causa, incidit, nisi ad aliam religionem transeundo. Item doctores huiusmodi tenentes tales religiosos, duplici iure sunt excommunicati. Primo, per istum canonem. Secundo, quia participant cum excommunicato in crimine crimino- so, siue damnato, quod si dicti religiosi nolent exire, uiolen- ter possunt expelli sine metu excommunicationis. Not. etiā quod religiosus non incurrit audiendo, nisi habitu dimisso, secundum Cai.

EXcommunicatio. liiii. in cle. i. de sta. mona. Hoc edicto per- petuo prohibemus, ne monachi, aut regulares canonici, administrationem aliquam non habentes, ad curias princi- pum absque speciali licentia prælatorum suorum se confe- rant, quod si ut damnum aliquod inferant suis prælatis, aut monasterio, se conferre præsumpserint, excommunicationis sententiam eos incurrere uolumus ipso facto. Prælatis eorū nihilominus districte iniungentes, ut ipsos à curiarum pre- dictarum accessu, & alijs quibuscunque uacationibus, & dis- cursu diligenter compescere, ac super hoc non parentes eis- dem, seuerè corrigere non omittant. Est episcopalis. Siue er- go tales intrent cum licentiā prælati, siue non, dummodo in- tendant damnum (ut præsertur) incurrunt sententiam, siue sequatur damnum intentum, siue non, secundum Cai. Quid si habentes administrationem animo damnificādi intrant

EXCOMMUNICATIO.

Tab. ibi credit, quod incurrant, quia uidentur esse duę prohibitiones una ne intrent sine licentia, & huic non apponitur sententia, alia ne intrent animo damnificandi, siue habeant administrationem, siue non, siue licentiam, siue non, & huic ponitur sententia excommunicationis, cõcordat Cai.

EXcommunicatio. lvi. in cle. ii. de sta. mo. Præfatæ quoque sententiæ monachos, infra septa monasterii sine licentia abbatum suorum arma tenentes, decernimus subiacere, (siue sint inuasua, siue defensiva.) Est episcopalis. Monachos quosunque includit, siue albos, siue nigras. Item si tenent formaliter. s. malo animo, & nolunt abbatem scire. Secus autem si materialiter tantum, sine malo animo, uel ex ignorantia huius canonis, uel quia credunt abbatem contentum, &c. uel quando accipiunt ut exeant extra claustrum, tunc non incidunt, & solos ligat monachos, non autem alios religiosos, qui monachi non sunt.

EXcommunicatio. lvj. in. c. quoniam in plerisque, de offi. ordi. contra eos, qui usurpant præsulatum in ciuitate, uel diocesi, ubi est alius episcopus, propter diuersitatem linguarum. Sed quoniam canon iste, parum, uel nihil uidetur seruari, quia sed. apost. prouidet, ideo non me ultra extendo. Est episcopalis.

EXcommunicatio. lvij. in. c. eos. de sen. ex. li. vj. Eos qui a sententia canonis, uel hominis, cum ad illum, a quo alias de iure fuerant absoluendi, nequiuertunt pp imminentem mortis articulum, aut aliud impedimentum legitimum, pro absolutionis beneficio habere recursum, ab alio absoluntur, si cessante postea periculo, uel impedimento huiusmodi, se illi a quo his cessantibus absolui debebant, quam cito commode poterunt contempserint præsentare, mandatum ipsius super illis pro quibus excommunicati erant humiliter recepturi, prout iustitia suadebit, decernimus in eandem sententiam recidere ipso iure. Idem statuimus de his, quibus cum a sed. apost. uel legato ipsius absolutionis beneficium a quibusuis sententijs consequuntur iniungitur, ut ordinarioi suorum, uel aliorum quorumlibet suscepturi pœnitentiam ab eisdem, se conspectibus repræsentent, & passis iniuriã, seu his quibus propter hoc ligati existunt satisfactionem exhibeant competentem, si hæc cum primum poterunt non cu-

rauerint adimplere. Est episcopalis, uel papalis secundū quod erat illa, a qua fuerat absolutus. Not. quod si non præsentat se corporaliter, sed uel per procuratorem, uel per scripturam, non uidetur incidere in canonem, quia non contrahit illi, secundum Caie. No. secundo, quod si impedimentū est perpetuum, non habet locum ista pœna, quia cessare nō potest, quæ autem sint legitima impedimenta, uide Tab. absolutio primo, & secundo. §. xv. & v. Excommunicatio. v. casu. xl. §. iij.

EXcommunicatio. lviij. in extrauaganti Boni. viij. de sepul. quæ incipit. Detestandæ. Si defuncti executor, uel executores, aut familiares eius, seu quamuis alij cuiuscunque gradus fuerint aliquid contra nostri statuti, & ordinationis tenorem præsumpserit attentare, defunctorum corpora sic inhumane, & crudeliter pertractando, uel faciendo pertractari, excommunicationis sententiam, quam ex nunc in ipsos proferrimus ipso facto se nouerint incurfuros, a qua nisi per ap. se. præter quam in mortis articulo possint absolutionis beneficium obtinere. Et nihilominus ille cuius corpus sic inhumane tractatum fuerit, ecclesiastica careat sepultura. Est papalis. Hæc non ligat, nisi mortuus sit in loco ubi cultus fidei uiget, & si exenterant, incidunt in frustra, elixant, excutiunt carnes ab ossibus, & cum animi præsumptione contra huiusmodi statutū, ad hunc finem, ut huiusmodi corpora transferantur ad alia loca. Si autem alia de causâ fieret, non haberet locum excommunicatio, ut si fieret propter uindictā, uel cirugiam, uel notomiā, uel ui corpora minus feteat, uel huiusmodi, secundum Caie.

EXcommunicatio lix. in extrauaganti Pau. ij. in qua excommunicantur omnes quacunque dignitate pfulgeant, qui quomodolibet dando, uel recipiendo simoniam commiserint, aut qui fuerint mediatores, ut ipsa fiat in ordine, uel beneficio tantum. Vnde omnes simoniaci in ordine, aut beneficio, siue in curia, siue extra. Sunt ipso facto excommunicati. Aliæ extrauagantes fuerunt circa hoc factæ, sed quia sunt reuocatæ, ideo transeo. Et sic non inuenitur in iure excommunicatio contra simoniacos, nisi in ordine, & beneficio, Ad idem est Sixtus in extrauagante quæ incipit. Et si dominici gregis. Et uult quod sit papalis absolutio. Cæteræ extrauagantes, ut illa Marti. dānabile, & Euge. detestabile, sunt omnes

EXCOMMUNICATIO.

abrogatæ per non usum, uidelicet quod scientes in curia aliquem commisisse simoniam reuelent, &c. papa namque scit quod non seruatur, & tolerat, & illa Boni. in qua statuitur, quod qui facit, uel recipit prouisionem de aliqua recuperanda pro gratia impetranda, uel uisitia consequenda in curia Ro. est excommunicatus, &c. est reuocata, secundum Io. cal. & Io. de lig. in lectura super. c. nemo, de simo. Et Pe. de pa. dicit, quod Cle. v. reuocauit. Appellatione autem beneficij, hic ueniunt etiam prælaciones, ut prioratus in ordine mendicantium, & officia pastoralia, & guardianatus, & similia quouis nomine uocentur, quamuis non computentur inter ecclesiastica beneficia secundum Caie.

EXcommunicatio. lx. in extrauaganti Vrba. v. sane, ne in uinea domini, &c. Contra singulares personas, tam uiros, quam mulieres quocunque nomine censeantur, qui tam a maribus, quam a foeminis religionem ingredi uolentibus, si ante uel post, ex pacto præsumunt dare, uel recipere quocunque pastus, prandia, coenas, pecunias, iocalia, aut res alias ad ecclesiasticum usum, seu alium deputatas, uel deputandas, à qua excommunicatione citra papam absolui non possint, nisi in mortis articulo. Et si collegium est suspensioni subiaceat. Not. quod si pactum non interueniat, licet sit mala intentio aliquid habendi faciendo, non habet locum iste canon. Item si aliquid petatur, non contra alia iura edita circa hoc, non incurritur. Item si petatur aliquid secundum laudabiles consuetudines, non incurritur, quia non præsumitur contra hoc ius. Vnde moniales petentes dari solitas dotes, lectisternia, uestes, & huiusmodi, instantes ut parentes faciant sicut alij, etiam quod monasterium non egeat, non incurrit sententiam, cum ibi non incurrat pactum. Sed instantia faciendi sicut faciunt alij. Si autem monasterium eget, possunt pacisci ut oportet secum unde possit sustentari, quoniam ius naturæ hoc requirit. Hæc secundum Caie. ibi.

EXcommunicatio. lxi. in extrauagan. Marti. v. Viam ambitiosæ, &c. In futurum nullus ex professoribus alicuius ex ordinibus mendicantium quorumcunque in aliquem monasticum ordinem, tam. S. Benedicti, quam Cisterciën. Camaldulën. uallis umbrosæ, canonicorum regularium. S. Aug. uel aliorum monasticorum ordinum Cartusiën. duntaxat ex ce-

pro,

pto, possit, aut debeat per quemcūque recipi, uel admitti uirtute alicuius licentiæ, uel indulti, absque sed. apo. licentia speciali sub dictis poenis (scilicet excommunicationis latæ sententiæ, reſeruate papæ) quas tam recipientes, quam recepti, ipſo facto incurrant, & nihilominus ſecus facta non teneant ipſo iure. Eſt papalis.

Excommunicatio. lxii. in extrauaganti Pau. ii. Ambitioſe, &c. Omnium rerum, & bonorum eccleſiaſticorum alienationem, omneque pactum, per quod ipſorum dominium transfertur, conſeſſionem, hypotheſam, locationem, & conductionem ultra triennium, nec non infeudationem, uel contractum emphiteoticum (præterquam in caſibus à iure permiſſis, aut de rebus, & bonis in emphiteoſim ab antiquo concedi ſolius, cum eccleſiarum euidentè utilitate, ac de fructibus, & bonis, quæ ſeruando ſeruari non poſſunt pro instantis temporis exigentia) ac perpetuo ualitura conſtitutione præſenti fieri prohibemus. ſi quis autem contra huius noſtræ prohibitionis ſeriem, de bonis eiſdem quicquid alienare præſumpſerit, alienatio, hypotheſa, conſeſſio, locatio, conduction, & infeudatio huiusmodi, nullius ſit momenti, & tam qui alienat, quam is, qui alienatas res, & bona prædicta receperit, ſententiam excommunicationis incurrat. Eſt epiſcopalis. Not. quòd in locis ubi aliter habet conſuetudo, uel decretalis, hæc non eſt acceptata, non ligat, ſi autem eſt recepta quo ad aliquid, & quo ad aliquid non, quo ad receptum tenet, quo ad non receptum non tenet, quia niſi conſenſu utentium lex fuerit firmata, pro non lege habetur, ſecundum Cai. ibi. Totus iſte canon recitatur à Syl. in fine ſuæ ſummæ de uerbo ad uerbum.

Excommunicatio. lxiii. in extrauaganti Benediſti. ii. Quia nonnulli, &c. ubi excommunicantur illi, qui literas papæ impugnant, hac occaſione, quia ante coronationem ſuam poſſeſt officiū ſuum exercere, ut in. c. in nomine domini. xxiii. d. Hanc excommunicationem ponit Ar. flo. iii. par. ti. xxiii. c. lxviii. uidens ſi placet.

Excommunicatio. lxiiii. in extrauaganti Alex. iiii. Ex alto, &c. Contra eos, qui libellos famoſos, cantilenas, aut riſtunos faciunt, detinent, uel publicant, in infamiam ſtatus ordinis prædicatorum, uel minorum. Item contra prædicantes, do-

EXCOMMUNICATIO

centes, uel defensantes, quod præfatorum ordinum fratres, non sunt in statu perfectionis, uel quod non licet eis de elemosinis uiuere, aut quod non possunt prædicare, siue confessiones audire de licentia Ro. pon. seu aliorum prælatorum ordinariorum, sine consensu curatorum, a qua non possunt absolui nisi præsentent se se.apo. Item contra eos, qui faciunt uiolentiam damnabilem in locis prædictorum ordinum, & non possunt absolui nisi a papa, uel conseruatoribus dictorum ordinū. Item ex priuilegio Boni.ix. Sacræ religionis, &c. Idem habetur, in quo etiam excommunicantur impediētes eosdem fratres, ne possint in suis ecclesiis celebrare, recipere elemosinas, uel prædicare.

EXcommunicatio.lxv.in bulla ordinis prædicatorum contra intrantes monasteria monialium ordinis præ. in casu non concesso a constitutionibus earum, uel sine licentia magistri or. uel alterius ab ipso magistro habentis super hoc potestatem, sunt ipso facto excommunicati, a qua excommunicatione nisi in mortis articulo, citra papam, uel magistrū ordinis, possunt absolui, minime. Intrantes autem monasteria s. Claræ, seu monialium ordinis minorum in casibus non concessis in regula ipsarum, uel sine licentia eorum, qui dare possunt, ipso facto sunt excommunicati, & papæ, uel earum generali reseruatur.

EXcommunicatio.lxvi.in priuilegio Bonifatii, Virtute, &c. contra omnes, qui in monasterio, uel ecclesiis suis detinēt apostatas ordinis prædicatorum, nisi eos eiiecerint postquā eis per fratres præ. ne detineant fuerit denuntiātum.

EXcommunicatio.lxvii.clemētis ad minores. Quos nos, &c. Contra fratres minores, qui præsumunt recipere ad habitum fratres or. prædicatorum professos, sine licentia summi Pon. faciente expressam de huiusmodi indulto mentionem, uel nisi prius suorum priorum licentia fuerit petita, & obtenta. Idem heremitanis, Alex. ad heremitas. Vestrarum, &c.

EXcommunicatio.lxviii.Alex.Ex alto, &c.contra rectores artistarum, & scolarium, & magistrorum studii Parisien. qui publice, uel occulte fratres prædicatores, uel minores, a consortio uniuerſitatis Parisien.excludere moliuntur, ipso facto sunt excommunicati, nec possunt absolui nisi personaliter se.apo.se præsentent.

EXcommunicatio. lxi. quæ est in libro Pœnitentiariæ (ut refert Arch. flo. iii. par. ti. v. c. xxx.) contra accedentes ad sepulchrum domini, etiam causa deuotionis, sine licentia pape cui absolutio referuatur, uel summo pœnitentiero.

EXcommunicatio. lxx. Sixti. Et si Dominici: contra conspirantes in personam, aut statum Ro. pon. seu cuiusuis offensæ, inobedientiæ, aut rebellionis eiusdem papæ, & dictæ sedis, & est papalis. Item contra prohibentes deuolutionem causarum ad curiam Ro. & est papalis, & cōfirmata per Inno. ultimum. Item uiolantes interdictum ab apostolica sede positum, & est papalis.

EXcommunicatio. lxxi. in extrauaganti Sixti. iiii. Graue nimis, & c. contra omnes cuiuscunque status sint gradus, & conditionis, qui de cetero ausu temerario præsumpserint in suis sermonibus ad populum, seu alias quomodolibet affirmare, quod tenentes b. Vir. Ma. conceptam esse in peccato originali in sua conceptione, poluantur labe heresis, uel mortalis peccati, neque tenere libros, uel legere, aut habere pro ueris hoc tenentes. Similique sententia etiam ligantur, qui ausi fuerint asserere tenentes contrariam opinionem, scilicet quod sit concepta sine originali peccato, incurrant heresim, uel peccatum mortale. Et est papalis. Si quis autem huiusmodi assereret simpliciter sine temeritate, uel ignorāter, non ligaretur, quia non ausu temerario hoc facit.

EXcommunicatio. lxxii. in extrauaganti Io. xxii. Super gentes, & c. contra quoscunque impediētes præsumptuose legatos, seu nuntios apostolicos ne recipiantur, & faciāt ea, ad quæ missi sunt, eo ipso sunt excommunicati. Est episcopalis quantum ad hunc canonem.

EXcommunicatio. lxxiii. pauli. ii. in extrauaganti, Munera, & c. in qua excommunicantur omnes officiales, & ministri papæ, etiam si pontificali fulgeant dignitate, præter cardinales, qui in terris ecclesiæ exercent officium quodcunque, & accipiunt munera quæcunque præter comestibilia, & potabilia, quæ in biduo, idest duobus diebus consumi possunt, & similiter dantes, & est papalis, & tenentur illud, quod acceperunt restituere. Nam contra prohibitionem accepta sunt.

EXcommunicatio. lxxiiii. Leonis. x. in concilio Lateranen. circa montem pietatis, ubi dicitur. Declaramus, & diffini-

EXCOMMVNICATIO

mus montes pietatis per respu. institutos, & autoritate sed. apo. haftenus approbatos, & confirmatos, in quibus pro eorum impensis, & indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas, & aliarum rerum ad illorum conseruationem pertinentium pro eorum indemnitate duntaxat, ultra sortem absque lucro eorundem montium recipere, nec speciem mali praeferre, neque peccandi incentiuum praestare, neque ullo pacto improbari, quinimmo meritorium esse, ac laudari, & probari debere tale mutuum, minime usurarium putare, licereque illorum pietatem, & misericordiam populis praedicare, etiam cum indulgentiis. Multo, tamen perfectius, multoque sanctius fore, si omnino tales montes gratuiti essent, &c. Qui contra huius formam praedicare, seu disputare uerbo, uel scriptis ausus fuerit, excommunicationis poenam latae sententiae (priuilegio non obstante) incurrere uolumus.

EXcommunicatio. lxxv. eiusdem Leonis ibidem. Excommunicantur imprimantes, uel imprimi facientes libros, nisi per dioecesanum, & inquisitorem uideantur, & approbentur. Quomodo autem haec, & quaedam aliae ligent, dicam immediate in excommunicatione. lxxvi. Item excommunicantur omnes, qui uota in Concistorio data, & quaecunque ibi gesta, aut dicta quae in odium, aut praedudicium, aut scandalum alicuius reducere possent, uerbo, uel scripto, uel quouis alio modo reuelant, & omnes non tenentes silentium de quacunque re, de qua specialiter, & expresse Ro. pon. dixerit esse silentium: & sunt omnes papales.

EXcommunicatio. lxxvi. contra omnes, qui in suis praedicationibus ad populum miracula falsa, aut incerta, uel prophetias, quae ex sacra scriptura non constant, praedicare, seu episcopis, aut suis superioribus (scilicet ecclesiae praetatis) detrahere ausi fuerint, ultra poenas contra tales a iure statutas, excommunicationis etiam sententiam, a qua non nisi a Ro. pon. praeterquam in mortis articulo absolui possint, eos incurrere uolumus. Multae aliae sunt excommunicationes particulares, ut illa de asserentibus Christum non conceptum in utero Mariae, & non natum per genitalia, &c. quae non ita manifeste, sunt de quibus dicam. Pro noticia dictarum immediate excommunicationum, Not. quod excommunicationum tria genera inueniuntur, quaedam sunt notae, non tamen sunt con-

sensu utentium approbatæ, quales sunt omnes contra non reuelantes simoniam, & contra dantes pro habenda gratia, uel iustitia in curia Ro. de quibus supra est dictum, excommunicatio. 50. Aliæ sunt cõmuniter ignotæ, quales sunt multæ quam dicuntur. Ioan. xxii quæ non possunt cõsensu utentium approbatæ esse, ex quo ut ignotæ, aut incertæ fuerunt. Et hæc duo genera non ligant, quia sunt infirmæ, & abrogatæ. Aliæ sunt notæ quidem, sed nouæ, ut sunt quæ sub Iulio ii. & Leone. x. in concilio Lateranen. factæ sunt, de quibus ne scitur an ligent, ut dicit Cai. ibi, quod est ambiguus, & eas præsumere glosare est ibi uetitum, sub pœna excommunicationis latæ. Vna est contra cardinales reuelantes, ut supra. Secunda, contra impressores librorum. Tertia, contra prædicantes miracula, &c. ut supra, hæc secundum Cai. ibi. Si tantus hō eas ambiguas habet, neque ego ausim eas ligare asserere.

EXcommunicatio. lxxvii. in. c. pro humani, in. vi. de homicidio. Statuimus, ut quicumque princeps, prælatus, seu quauis alia persona ecclesiastica, secularisue, quæpiam Christianorū per assassinos interfecerit, uel interfici mandauerit, quauis mors forsitam ex hoc non sequatur, aut eos receptauerit, defenderit, uel occultauerit, excommunicationis sententiam, & depositionis a dignitate, ordine, honore, officio, & beneficio ipso facto incurrant. Est episcopalis. Assassini, erāt quoddam genus hominum infidelium, quod genus hodie ignotum est, supra, assassinus.

EXcommunicatio. lxxviii. in concilio Lateranen. de rap. c. excommunicationi. Illi qui Christianos naufragium patientes spoliant rebus suis, nisi ablata reddiderint excommunicationi nouerint se subiācere. Est episcopalis. Qui autem capiunt, uel spoliant infideles ex iusta causā nauigantes, debent excommunicari. Tamen hodie isti piratæ excommunicantur in processu curiæ, supra. Excommunicatio. xiii. No. quod si statim non restituant, etiam non præcedente monitione, sunt excommunicati, quia determinatio tēporis, quoad statim restituendum ipso iure est determinata, secundum Cai. ibi. Item aduertendum est, quod non obstant leges, uel statuta aliquarum terrarum determinantia, quod bona naufragantium sint capientium, quia non essent leges, sed corruptelæ contra iustitiam.

EXCOMMVNICATIO.

EXcommunicatio. lxxix. in cle. i. de usu. Quicumque communicatum potestates, capitanei, rectores, consules, iudices, consilarii, aut alii quicumque officiales, statuta huiusmodi de cætero facere, scribere, dictare, aut quod solentur usurare, uel quod cum solum repetuntur, non restituantur pleno ac libere, scienter iudicare præsumperint, sententiam excommunicationis incurrant. Eandem etiam sententiam incurfari, nisi statuta huiusmodi hæctenus ædita de libris communiatum ipsarum (si super hoc potestatem habuerint) infra tres menses deleuerint, aut si ipsa statuta, uel consuetudines, officium eorum habentes quoquo modo præsumperint obseruare. Est episcopalis. Alii autem a prædictis seruantes talia statuta, & communitates, non incidunt in hunc canonem, quia solos officiales exprimit. Item scribentes prædicta si non sunt officiales non incidunt secundum Pau. nec scribens sententiam statuto conformem etiam quod sit officialis nisi in sententia statuti tenor poneretur: tunc enim forte ligaretur hac censura.

EXcommunicatio. lxxx. in. c. usurarum, de usu. li. vi. Hac perpetua constitutione sancimus, ut nec collegium, nec alia uniuersitas, uel singularis persona cuiuscunque sit dignitatis, conditionis, aut status, alienigenas, & aliàs non oriundos de terris ipsorum, publice fenestre pecuniam exercentes, aut exercere uolentes, ad hoc domos in terris suis conducere, uel conductas habere, aut aliàs habitare permittunt, sed huiusmodi usurarios manifestos, omnes infra tres menses de terris suis expellant, nunquam tales de cætero admissuri. Nemo illis ad fœnus exercendum domos locet, uel sub alio quocunque titulo concedat. Qui uero contrafecerint, si personæ fuerint ecclesiasticæ, patriarchæ, episcopi, archiepiscopi, suspensionis: minores uerò personæ singulares, excommunicationis, si autem collegium, seu alia uniuersitas, interdicti sententiam ipso facto nouerint incurfuros, quā si per mensem animo sustinuerint indurato, terræ ipsorum quādiu in eis iudicē usurarii commorantur ex tunc ecclesiastico subiaceant interdicto. Cæterum si laici fuerint, per suos ordinarios omni cessante priuilegio, per censuram ecclesiasticam compellantur. Est episcopalis. Not. quatuor casus, in quibus incurritur. Primo, permittere tales conducere domos, &c. ad exercendū usu

ram, alias non. Secundo, non expellere tales, &c. Tertio, loca-
re talibus ad hoc fœnus exercendum, aliâs non. Quarto, alio
quouis titulo concedere domos, uel uendendo, uel impigno-
rando, uel donando, & huiusmodi ad hoc. Item per alienige-
nas non comprehenduntur omnes alibi geniti, secundû Cai.
ibi, sed illi qui neque ipsi, neque patres eorum sunt in illa
terra geniti. Item in primo, & secundo casu intelliguntur cle-
rici habentes aliquod dominium, in tertio uero, & quarto,
de quolibet minore episcopo, ut patet. Infra usura, §. liii. De
iudæis iste canon non intelligit.

EXcommunicatio lxxxi. in. c. ubi periculum, in. vi. de ele.
ubi excommunicantur omnes domini, rectores, officiales
illius ciuitatis, in qua Ro. pōn. electio est celebranda, si non
seruant diligenter, quæ seruanda sunt (maxime prout Cle-
mens. vi. modificauit) & si committant in his, uel circa ea. Et
credo, quod sit attendendus usus, qui longus est, & non re-
prehenditur ab electis pontificibus. Est episcopalis.

EXcommunicatio lxxxii. in. c. ubi periculum. de ele. in. vi.
Contra omnes, qui mittunt scripturam, uel nuntium, uel
secrete loquuntur cardinalibus, uel alicui eorum de existen-
tibus in conclaui pro electione papæ. Qui autem sunt intus
possunt loqui adinuicem secrete. De missione literarum qui-
dam intelligunt secrete tantum: quidam quoquomodo fiat
esse locum huic canoni asserunt. Est episcopalis.

EXcommunicatio lxxxiii. in. c. i. li. vi. de excels. præla. Trans-
gressores constitutionis, quæ religiosis medicantibus pro-
hibet ad habitandum domos, uel loca quæcunque de nouo
recipere, seu hætenus recepta mutare, uel ea trāsferre in alios
usus cuiusuis alienationis, titulo quocunque, excommunica-
tionis sententiæ decernimus subiacere. No. quod non prohi-
betur restauratio destructorum locorum, qui non nouo iu-
re acquiruntur, neque augmentatio loci iam habiti. Item lo-
ca ante hanc constitutionem non possunt dimitti sine excō-
municatione, quæ autem sunt accepta post, bene possunt di-
mitti, quia dicit hætenus recepta. Item not. quod hic per do-
mos non intelliguntur, quæ fratres aliquando accipiunt pro
hospitio, uel ad liuellum, neque de habitantibus in deserto
solitarie. Est episcopalis.

EXcommunicatio lxxxiiii. in. c. mulieres in. vi. de iudi. Con-

EXCOMMVNICATIO.

tra fingentes fraudulenter casum, per quem iudex ad aliquā mulierem pro testimonio mittat, uel uadat personaliter, fictor ergo, uel fraudator, sententiam excommunicationis incurrit ipso facto. No. quod si non sequitur effectus, quod uadat non est locus huic pœnæ. Etiam intelligitur de iudice laico secundum Io. an. mittere, aut ad mulieres pro testimonio in hoc canone superius est concessum: Intelligitur etiam siue iudex sit fictor, siue alius: fictor enim hic excommunicatur, quia si iudex uadat sine malitia, & simpliciter ignorans fictionē non incidit. Arch. flo. in. iii. par. ti. xxv. c. xlv. intelligit quod incidit, siue uadat, siue mittat, dicens quod intentio legis est uitare nephanda, quæ interdum per nuntium melius procurantur, sed quia constitutio est pœnalis, melius est, ut intelligatur tantū si personaliter uadat, cui uidetur consentire Cai. ibi. Est episcopalis.

EXcommunicatio. lxxxv. in. vi. de of. dele. c. Hac constitutio ne decernimus, ut si conseruatores de aliis quam manifestis iniuriis, & uolentis scienter se intromisserint, seu ad alia quæ iudicalem indagacionem (idest inquisitionem) exigunt suam extenderint potestatem, eo ipso per unum annum ab officio sint suspensi, pars uero, quæ hoc fieri procurabit, sententiam excommunicationis incurrat, a qua non possit absolui, nisi ei, quem sic fatigauit indebite, primo, satisfaciatur integraliter de expensis. Est episcopalis præmissa satisfactione. Not. quod ligat tantum partem hoc procurantem, ideo si aliquis, qui non esset pars hoc procuraret non incideret. Item si conseruator daretur ad tutelam, non solum de manifestis, sed etiam de aliis, posset se intromittere, ut communiter fit hodie secundum Pe. de pa. & non habet locum hæc sententia. Item incurritur, quando sequitur effectus pro quo fit satisfaciendum.

EXcommunicatio. lxxxvi. in. c. clericis, ne cle. uel mo. Inhibemus sub interminatione anathematis, ne quis sacerdos officium habeat uicecomitis, aut præpositi secularis. Si quis autem contra hoc uenire præsumpserit, & commonitus emendare noluerit, excommunicationi subiaceat. Et est episcopalis. Communiter intelligitur de omnibus in sacris existentibus, ut dicit Tab. ibi. quauis Cai. tantum de sacerdotibus intelligat. Interdicitur ergo clericis in sacris existentibus, esse

officiales principum secularium, licet non infligant poenam mortis, secundum quod no. Pa. in hoc. c. quando scilicet uult hoc exercere tanquam officialis principis, quia iniuria fit officio sacerdotij, secundum Cai. Possunt tamen tale officium exercere citra mortem, & mutilationem, quando est dignitati annexum, uel habet hoc proprio nomine, puta ratione patrimonij. Si quis autem haberet officium uice comitis, uel propositi secularis (ut quia est potestas alicuius, & huiusmodi,) & efficeretur sacerdos, secundum Cai. uel in sacris secundum alios, non potest hoc officium retinere. Et requiritur monitio, ut sit locus huic poenae. Caueant ergo clerici, & religiosi, qui saepe uolunt officium regum, ducum, marchionum, & aliorum dominorum exercere. Nomine enim principis secularis, ueniunt generaliter omnes domini.

Excommunicatio. lxxxvii. in extrauagantis Sixti. Et si dominici, etc. Auctoritate apostolica tenore praesentium statuimus, & ordinamus, quod de caetero praetextu facultatum quarumcunque concessarum a nobis, uel auctoritate nostra, & quas concedi quomodolibet continget in futurum, etiam cum clausula quod sola signatura sufficiat, etiam in fauorem fidei, & cruciae, nullus confessor quemuis, qui offensae ecclesiasticae libertatis, uiolationis, interdicti a sed. apo. positi, seu heresis, postquam quis fuerit de ea sententialiter condemnatus, delatus, seu publicae diffamatus, conspiracy in personam aut statum Romani pontificis, seu cuiusuis offensae, in obedientiae, aut rebellionis eiusdem pontificis, uel dictae sedis, mutilationis membrorum, uel occisionis cuiuscunque in sacris ordinibus constituti, offensae personalis in episcopum, seu alium praelatum, inuasionis, depredationis, occupationis, aut deuastationis, terrarum Ro. eccle. mediate, uel immediate subiectorum, ac inuasionis romipetarum, seu quorumcunque aliorum ad Ro. cu. uenientium, delationis armorum, & aliorum prohibitorum ad partes infidelium, impositionis nouorum onerum realium, uel personalium ecclesijs, uel ecclesiasticis personis, simoniae super ordinibus, uel beneficijs consequendis in dicta curia, uel extra contractae quomodolibet reus foret, & generaliter in casibus contentis in literis, quae consueuerunt in die coenae domini publicari, praetextu huiusmodi facultatum absoluere, & per quosuis emul-

EXCOMMUNICATIO

sa peregrinationis ultramarinæ, uisitationis liminū apostolorum Petri, & Pauli, in compustella, & castitatis, ac religionis uota, nisi ex speciali licentia, & certa scientia nostra (de qua demum constare censeatur, cum in signatura nostra de super manu nostra scriptū, aut in literis nostris expressum fuerit: Nos ex certa scientia, & de speciali gratia concedere, derogatione præsentis constitutionis illius de uerbo ad uerbum inserto tenore, non autem per clausulas id importantem) uel in articulo mortis constitutum, & tunc in casibus ubi satisfactio fuerit impendenda, facta satisfactione, uel idonea præstita cautione, commutare præsumant. Et si aliqui confessorum contra præsentem constitutionem quemquam absoluerint, aut excepta uota prædicta commutare attentauerint, absolutio, & commutatio huiusmodi nullius sit roboris, uel momenti, & contrafacientes eo ipso excommunicationis sententiam incurrant, a qua nisi in mortis articulo constituti, ab alio, quam a Roma. pon. absolui non possint. Est papalis hic, & ex processu curiæ. Not. quod in articulo quando debet absolui satisfaciatur prius si tenetur, & potest, si non potest, det pignus, si hoc non potest det fideiussorem, si hoc etiam non potest, saltem det iuramentum de satisfactione, quod si non uult, non absoluitur. Hæc est forma canonis huius, caueant autem confessores, ne seipsos laqueent.

Excommunicatio. lxxxviii. in. c. indénitibus, in. vi. de elec. Hi quos ad dirigendas in electionibus moniales deinceps contigerit euocari, ab his prorsus abstineant, per quæ inter eas superfaciendis ipsis electionibus oriri possit discordia uel exorta nutriri, alias eo ipso excommunicationis sententiæ se nouerit subiaccere. Not. quod non uocati ad hoc, etiā quod seninent uel nutrant discordias, non incurrunt. Et licet dicatur in masculino genere, tamen si fœminæ ad hoc uocarentur, & nutrent discordias, etc. inciderent, secundū glo. Est episcopalis.

Excommunicatio. lxxxix. in. c. administratores. xxiii. q. v. Administratores secularium dignitatum, qui ad ecclesiasticam tuitionem, pupillorum, ac uiduarum protectionem, rapatiūque refrenationem constituti proculdubio esse debent, quotiens ab episcopis, & ecclesiasticis uiris conuenti fuerint, eorum querimonias attentius audiant, & secundum quod ne-

cessitas expeterit, absque negligentia examinent, & diligenti studio corrigant, quod si dei timorem præculis non habentes, negligere post secundam, & tertiam monitionem inuenti fuerint, omni nouerint communione usque ad condignam satisfactionem se priuatos. Videtur ergo quod princeps ipso iure sit excommunicatus, qui non facit iustitiam clerico præmissa tamen monitione prædicta. Est episcopalis.

EXcommunicatio. xc. in. c. unico, de rele. do. in. vi. & extrauaganti Io. xxii. Sancta Romana, etc. ubi excommunicantur nouum ordinem, uel religionem inuenientes, uel habitum nouæ religionis assumentes, uiuentes simul, & tria uota uouentes. Nec episcopus potest super hoc licentiam dare, secundum doc. Item nomine religionis, non ueniunt heremitæ commemorantes soli, assumentes quem uoluerint habitum, uel isti disciplini, licet faciant sibi superiores, dum tamen non faciant tria uota solennia. Vide tamen Tab. Ecommunicatio. v. casu. xxxv.

EXcommunicatio. xci. in. c. i. de loca. Contra magistros (idest doctores cuiuscunque facultatis,) & scolares bononienses, qui ante tempus conditionis, conducunt hospitia aliorum magistrorum, uel scolarium sine licentia, uel assensu eorum. Not. quod nomine scolarium non ueniunt existentes in studiis pro scolaribus, ut scriptores, cartarii etc. licet gaudeant priuilegijs scolarium, secundum communioem opinionem. Inquilini dicuntur scolares, tunc ibi habitantes. Et secundum Io. an. hæc pœna tantum tenet Bononiæ, licet qui dam teneant oppositum, tamē consuetudo approbat primam opinionem. Est episcopalis, & lata sententiæ.

EXcommunicatio. xcii. in. c. de scisma. Ordinationes ab octauiano, & guidone heresiarchis factas, & ab ordinatis ab eis irritas esse censemus, adicientes ut qui dignitates ecclesiasticas, seu beneficia, per dictos scismaticos acceperint, careant impetratis. Alienationes quoque quæ per eosdem scismaticos, seu per laicos factæ sunt de rebus ecclesiasticis omni careant firmitate, & ad ecclesias sine omni onere reuertantur. Si quis autem contrarie præsumpserit (dicendo, uel tenendo oppositum) excommunicationi nouerit se subiaceri. Est episcopalis secluso scismate. Not. hic per laicos intelligi non quoscunque, sed fultos scismate, quia de scismaticis est iste canon.

EXCOMMUNICATIO

EXcommunicatio. xciii. in. c. licet, de elect. Contra eum, qui de tertiæ partis cardinalium nominatione confisus, papæ sibi nomen usurpat, & est cōtra eos, qui recipiunt, & in eum, qui a paucioribus quam a duabus partibus cardinalium electus, ad apostolatus officium, nisi maior concordia intercesserit, gerit se pro papa. Est latæ sententiæ, & episcopalis, secluso scismate.

EXcommunicatio. xciiii. in extrauaganti Io. xxii. Sancta Romana, etc. contra perseuerantes in secta fraticellorum, bisochorum, & biginarum, & assumentes dictæ sectæ ritum, & prælatos quoscumque, qui prædictis personis, uel aliis ritum uiuendi, & habitum supradictos præter specialem apostolicæ sedis auctoritatem deinceps conceperint, & est latæ sententiæ, & episcopalis: ex qua intelliguntur tres differentiæ personarum scilicet perseuerantes in dicta secta. Secunda, assumentes habitum, etc. Tertia, concedentes dictum habitum, etc. Item nomine biginarum intelliguntur, uel infideles, de quibus est ca. ad nostrum, in cle. de here. aut suspectæ de fide, ut in. c. de reli. do. non autem ille mulieres, qua demissæ dicuntur, manentes innuptæ in domibus parentum.

EXcommunicatio. xcv. Contra Inquisitores ord. prædi. si procedant contra fratres minores, & e contra, per extrauagantem Pauli. ii. Nunc autem secus est, quia possunt procedere per breue Clemen. vii. quod incipit, Propter labē lutheranam seruato tamen ordine ibidem posito, ut primo, moneantur eorum superiores, ubi dicitur sic. Districtè præcipiendo mandamus, quatenus omnibus, & singulis, etiam carmelitarum, & aliorum ordinum medicantium religiosi, uel nō mendicantibus huiusmodi peste diffamatis, aut alter suspectis, præcipueque tales errores in suis sermonibus, uerbis, seu prædicationibus disseminantibus, per censuram ecclesiasticā appellatione postposita super huiusmodi, ac qualibet alia heresi silentium imponatis, & postquam per uos, uel uicarios uestros, aut uestrum, uel eorundem uicariorum aliquos, siue aliquem, præsidentes monasteriorum, conuētuum, & aliorum locorum ubi heresis huiusmodi, uel errores disseminati forent, aut inibi propinquorum præmoniti fuerint, nisi tales infra mensem a die admonitionis computandum, debita prouisione remedia cum effectu adhibuerint, ac digna peni-

sententia castigauerint, de quibus adinonenti fidē facere teneantur. Alter contra prædictos usque ad sententiam definitiuā, ualent procedere. Hæc est materia excommunicationum. Credo tamen multas alias esse excommunicationes particulares in priuilegiis studiorum, religiosorum, collegiorum ciuitatū & aliorum locorum, quas omnes inuenire esset impossibile. Prudens ergo confessor, quando de nouo uenit in unam diocēsim informet se an ibi sint aliquæ excommunicationes, siue papales, siue sinodales, quæ sint in usu, & sic obseruet. Et quia multiplices sunt, & uariæ difficileque est singulas memorie mandare, ideo prudens confessor cum circa eas dubitat bene canones, & illuc diligenter examinet, & si per seipsum intelligere nequeat, peritos quærat, ne pœnitentem absoluen- do a quibus non potest, in præceptum mittat: quem si censura ligatum inuenerit, si potest, ab ea prius absoluat, si non potest ad superiorem confestim mittat, quia sic ligatus a peccatis nequit absolui.

EXCVSATIO.

- 1 **E**Xcusatio peccati est maximum uitium, secundum Tho. secunda secundæ. q. xiii. a. iii. ad. iii. quia est circumstantia quædā aggrauans omne peccatum, etiam blasphemiam dei, quæ est maximum peccatum. Diciturque maximum quia quodlibet maius facit.
- 2 Nullus sequens heresim excusatur, quia in dubijs, & periculis nemo debet esse facilis ad credendum, & præcipue pertinax secundum Tho. in quoli. iii. q. iiii. ar. ii. quæ pertinacia maxime hereticum constituit cum errore intellectus.
- 3 Oblitus beneficii ex negligentia, uel impotentia recōpensandi beneficium, non excusatur a peccato ingratitudinis, secundum Tho. secundæ. q. cvii. ar. i. ad. ii.
- 4 Qui nihil audiuit de fide excusatur a peccato infidelitatis, nō autem ab alijs peccatis. Intendens autem bonum per se, excusatur a malo, quod sequitur præter intentionem, & raro, non autem quando semper, uel ut in pluribus, & sic Noë excusatur ab ebrietate, etc. Th. iiii. sen. d. xxxiii. in expositiōe literæ, & in. c. inebriauerunt. xv. q. ii. Excusat etiam coactio absoluta. c. non est. xv. q. i. Necessitas etiam, in. c. Discipulos, de cōse. d. v. Pietas quoque. c. cōquestus, de feri. & obedientia. c. dixit dominus. xiii. q. v. Non excusatur quis ab obedientia, allegans

EXECUTOR.

alios meliores se ad hoc esse. xxiii. q. i. c. fina.

- 5 Timor qui est secundum rationem excusat totaliter a peccato, non autem inordinatus, sed diminuit, in quantum est involuntarius. Tho. secunda secundæ. q. cxxv. ar. ul. Thamar, & Iudas fornicans cum ea, a peccato non excusantur, secundum Tho. secunda secundæ. q. cliiii. ar. ii. ad. iii.

EXECUTOR.

Executor est proprie, qui ad effectum rem iudicatam deducit, secundum glo. m. c. super quæstionum, de of. dele. uel qui factum ab alio gestum exequitur, secundum Pa. in. c. non ut, de appel. col. i. Executor etiam larga acceptione dicitur delegatus, secundum glo. in. c. si supra, de offic. dele. in. vi.

- 2 Executores testamentorum possunt esse laici, clerici, & religiosi, non tamen ordinis minorum, secundum Pa. in. c. tua nobis, de testa. primo notabili, & c. ii. de testa. in. vi. Fratribus enim minoribus est interdictum hoc, in Cle. exiui. de uer. sig. Et possunt diuisim, & mixtim deputari. c. Ioannes, de testa. & etiam fœminæ, si est consuetudo, secundum Io. an. in. d. c. ii. de testa. licet quidam teneant contrarium.

Executore uno mortuo, uel absente, alius potest exequi, quando plures sunt, nisi testator aliter in testamento expresse- rit etiam quod præsens esset alter, & nolet exequi, in. d. c. ii. de testa. & non est necesse alterum uocari, sicut in electione, secundum glo. ibidem, intellige quando multum distaret, secus quando parum, tunc enim uocari debet & expectari usque ad præfixum sibi terminum.

- 4 Officium executorum non transit ad heredes, etiam re non integra secundum glo. ibidem, in. d. c. ii. nisi testator hoc expresse- rit, licet quidam dicant quod transit, præcipue re non integra, ut in. c. in causis, de elec. sed primum est uerius. Si uero eligatur sine nominis expressione, & qui non sit propinquus, tunc successor in dignitate, succedit etiam in executione, secundum glo. in. d. c. ii. etc. quoniam requisisti, de offi. de lega secus quando eo propinquus, uel nominantur proprio nomine, quia uidetur electa persona, & non officium, in dicto. c. requisisti.
- 5 Electus in executorem non tenetur acceptare, secundum Pa. in. c. Ioannes, de testa. etiam in legatis ad pias causas, nisi taci

te, uel expresse acceptasset, siue faciendo aliquid quod ad hoc pertinet, siue recipiendo literas scienter, quibus officium sibi deferebatur, tunc enim dicitur tacite acceptare, ar. l. i. ff. de procura. Si praesens fuit quando testator ipsum ad hoc deputauit, & tacuit, non propter hoc dicitur acceptasse. l. Pomponius. ff. de arbi. Secus quando consensit episcopus in legatis ad pias causas potest ipsum compellere ad acceptationem saltem tanquam delegatum, sicut in qualibet alia delegatione. c. pastoralis, de offi. dele. C. qui pro sua iurisd. l. unica.

- 6 Mercus executor non habet actionem contra heredem, secundum Pa. in. d. c. Ioannes, sed potest implorare auxilium iudicis contra detinentes defuncti bona: ar. in. l. hereditas, in fi. ff. de peti. here. nisi in legatis ad pias causas, secundum Bar. l. si quis titio. ff. de leg. ii. Si uero non est purus executor, sed legatarius ut in hoc exemplo. Titius relinquit Antonio centum aureos restituendos Socrati, tunc poterit agere contra detinentem bona tanquam legatarius. Idem cum est particeps ipsius relictus, secundum glo. in. l. Lucius. §. meuius. ff. ad trabel.
- 7 Si executor sit uniuersalis, ut ad distribuendum omnia bona in Christi pauperes, potest uendere bona hereditaria pro executione ultimae uoluntatis, secundum Pa. in. d. c. Ioannes. Secus si sit particularis, nisi testator sibi concesserit, secundum l. alio. ff. de ali. & ciba. leg. & sic hodie solet fieri, quia datur plena, & libera licentia executoribus uendendi de bonis hereditatis pro executione.
- 8 Executor debet seruare tempus ad exequendum quod testator sibi prouidit, secundum Pa. in. c. nos quidem, de testa. in glo. in uer. annum, & sic dicit a die mortis, intelligitur & scientiae, & additae hereditatis ut probat tex. l. statu liberos. §. si quis heredi. ff. de statu li. Si testator non prouidit de tempore, & res legata est in patrimonio testatoris, potest solui sine mora, secundum Pa. in. c. si heredes, de testa. quia dominium illico addita hereditate transit in legatarium, & si non soluatur sine mora, heres condanatur ad praestandum usuram, & omnem utilitatem, ut. l. cum res. ff. de le. i. idem si esset pecunia legata. l. si dominus. §. in pecunia. ff. de leg. i. conceditur autem spacium decem dierum a praeepto iudicis. Vi de ibi, & in. l. si pecunia. ff. de lega. ii.
- 9 Si executor negligat exequi, an deuoluatur ad episcopum.

EXECUTOR.

Dico quòd hodie episcopus per statuta disposuit, ut annus a die mortis adinonendo generaliter quoscūque, & si sic, post annum deuoluatur, intelligendo a die mortis, & scientiæ, & additæ hæreditatis, ut supra. Ric. in. iij. sen. dist. xlv. limitat si habet in promptu bona de quibus possit infra annum legata soluere alias secus.

- 10 Titius reliquit decem aureos dando pauperibus, quos nominabit sempronius, transacto anno non nominatis dictis pauperibus per sempronium, non propter hoc potestas nominandi dictos pauperes ad episcopum deuoluatur, quia qui habet declarare, non est executor, immo multum differt declarator, ab executore, ideo qui non potest esse executor, potest esse declarator. l. executorem. C. de ex. rei iud. Prædicta deuolutio habet locum in legatis ad pias causas indubitata, secundum Pa. in. c. si hæredes, de testa. in aliis autem est diuersitas doc. Vide ibi quomodo Pa. concordat. Tab. uer. Executor. §. x.
- 11 Si testator in testamento prohibeat ne episcopus se intronitatur quo ad compulsionem executoris, non ualeat talis prohibitio, secundum Pa. in. c. tua nobis, de testa. quia sicut non poterat se subtrahere a foro episcopi, sic nec executorem. ut patet in. d. c. tua nobis. Si autem prohibeat quo ad deuolutionem prouiso de alio executore, in casu quòd primus negligat, ualebit, quia ille exequetur, non episcopus, secundum Pa. ubi supra, quòd si non prouidit de alio executore, episcopus in legatis ad pias causas exequetur prohibitione non obstante, non in aliis. in. d. c. tua nobis.
- 12 Si testator reliquit in testamento mille restituenda pro male ablatis, & non inueniuntur tot creditores, qui totam istam summam absorbeant, & prohibuit illam summam in aliud conuerti, tunc quod residuum remanet dabitur hæredi. Si autem non prohibuit, sed simpliciter disposuit, dabitur quod superest pauperibus, secundum Pa. in. d. c. tua nobis. credendum est ipsum tantum debere, quantum reliquit, licet non inueniantur creditores. Idem obseruandum est in cautione, quam faciunt usurarij, ut no. in. c. quanquam, de usu. lib. vi. secundum Pa. in. d. c. tua nobis.
- 13 Executor cui testator reliquit. C. ut dispenset quomodo sibi uidebitur, & placuerit, tenetur illa dispensare pauperibus, nisi aliud

aliud appareat de mente testatoris. Facit. c. cum tibi, de testa. Sic enim arbitrabitur bonus uir, & quia mentem testatoris in meliorem partem interpretari debemus iuxta regulam. c. cum dilecti, de dona. & quia nulla est melior quā ut in Christi pauperes dispensentur, sic fiet: & si aliter fiat per episcopū reuocari poterit.

14 Executor religiosus exemptus, si in exequendo deliquit, ab ordinario puniri potest, in clemen. unica, de testa. quod Ric. in. iij. sen. distin. xlv. ar. v. q. ij. limitat in religiosis, qui habent exemptionem communem, qui tamen possent conueniri ratione contractus, uel delicti, seu rei, ut in. c. j. de priui. in. vj. secus in aliis, qui conueniri non possunt, quia nec puniri.

15 Prælatus, qui dedit licentiam religioso acceptandi executionem, potest eam reuocare, cū religiosus neque uelle, neque nolle habeat, secundum gl. in. d. de. unica, & executio fiet per collegam, uel per episcopum, quādo alius deputatus nō est.

16 Dilatio executionis piæ nocet defuncto, secundum Thoni. ql. vj. q. viij. ar. j. quia ei remedium non adhibetur, dum suffragia differuntur, ex quibus plurimum pauperes, & ecclesia ad orandum pro eo excitarentur, ad faciendum suffragia pro eo. Ex quo patet, quod grauiter tales peccant, & uocantur egen- tium necatores. xxij. q. ij. c. qui oblationes, el. j. & dicit Ioa. de neap. in quol. quod multum tardantes, siue ex auaritia, siue negligentia, mortaliter peccant, quia debent excommunicari, agunt enim & contra iustitiam, non exequentes prout debent, & contra charitatem proximi, potentes eum liberare de pœnis, & non liberantes, cum tamen teneantur. Secus quando ex causa rationabili tardant, uidelicet, ut melius uendant res, & sic copiosiores elemosinas faciāt, uel quando pro modico tempore tardant, quia parum pro nihilo computatur. In his prudens executor bene examinet, ut consideratis temporis dilatione, & conditione personæ, quæ creditur citius uel tardius liberanda, & elemosinæ augmento, faciat quod defuncto expedire uidebitur magis.

EXEMPTIO.

Exempti dicuntur, qui ordinarij iurisdictioni non subsunt, ut expresse dicit glo. in. c. quod translationem, de priui. & hoc de communi exemptione, & per solum papam fit exemptio, secundum glo. in. c. j. de priui. lib. vj. quæ diuersimode

DD

EXEMPTIO.

fieri potest. c. cū capella, de priui. Quomodo autem fiat exēptio, uel ratione loci, uel personæ, & huiusmodi, uide Pa. in c. tuarum, de priui. Alia est exemptio specialis, ut fratrum p̄dicatorum, & multorum aliorum, in quibus ordinarij nullam superioritatem habent, ut patet in priuilegio Sixti IIII. Regimini, &c. ubi dicitur. Et ne prætextu constitutionis. Innoc. iij. prædeces. nostri. Volentes, &c. locorum diocæsani, & alij ordinarij, in personas, & loca fratrum prædictorum contra Grego. prædeces. nostri ordinationem sibi quamcunque iurisdictionem, & superioritatem uendicare præsumant, districtius inhibemus, ne quispiam absque sed. apo. commissione, & autoritate, in personas, domos, & loca dicti ordinis prædicatorum utpote prorsus exempta, aliquam excommunicationis, suspensionis, & interdicti sententiam, specialiter uel generaliter, quomodolibet promulgare, aut in personas, domos, uel loca huiusmodi aliquam præminentiam, superioritatem, & iurisdictionem quomodolibet exercere præsumât, etiam ratione contractus, uel delicti, seu rei de qua contra ipsos ageretur, ubicūque iniatur cōtractus, committatur delictum, & res ipsa consistat. Decernimus quoque ex nunc, quaslibet excommunicationis, suspensionis, & interdicti sententias, & quosunque processus, quasuis pœnas, & sentētias, generales, uel speciales continētes, quos, uel quas promulgari, uel haberi, & omnia quæ contra fratres, domos, uel loca dicti ordinis quomodolibet fieri contigerit, etiam eorum exemptione, utpote notoria nō aliter allegata, nullius roboris, uel momenti esse, & pro infectis haberi debere, &c. Vnde patet quod nec etiam legati habēt superioritatem in his. No. quod si fratres huiusmodi citentur ab ordinario, non tenentur comparere, etiam ad allegandum priuilegium suum, ut dicit Pa. in. c. cum ordinem, de rescrip. quia iam notorie sunt exempti, & dudum tollerati in priuilegio exemptionis. Ideo citati non tenentur comparere etiam ad allegandum eorum priuilegium, & hoc not. quia multi iudices decipiuntur.

3 Si priuilegium non est notorium, & tales priuilegiati non sunt diu tollerati in tali priuilegio, si antequam ordinarius ferat sententiam excommunicationis contra eos, allegāt priuilegium, quod iudici est notum, credit Ric. iij. sen. dist. xvii. q. v. ar. v. hanc sententiam non tenere, ar. in. c. si duobus, in

rex. & in glo. de appel. Securius tamē esset si non potest probare hoc iudici esse notum, comparere, & ostendere priuilegium, quod si non est notum iudici, & petit sibi ostendi, tenentur secundum formam. c. cum personæ, de priu. in. vj. Si autem non petit, secus est, quia non tenebit sententia, si ante illam fuit allegatum priuilegium. Quod si non allegatur priuilegium, nec est notorium, ne quod notum iudici, neque diu tolleratum, tunc tenebit sententia: ar. in. d. c. Si duobus, nisi in dicto priuilegio esset clausura irritans sentētiā latas, quia tunc non teneret, secundum Ric. supra.

- 3 Exempta ecclesia, intelliguntur exempti, & monachi, uel canonici, uel conuersi, & perpetuo oblato, non autem præsbyter, qui parochianorum curam habet, quo ad ea, quæ ad ipsam curam pertinent, nec parochiani.
- 4 Si eximantur canonici alicuius ecclesiæ, non propter hoc clerici sunt exempti, sed bene ecōtra. c. per exemptionem, de priu. lib. vj. nec propter hoc ipsa ecclesia exempta est, ut ibi. Ex hoc habet quod nomine canonicorum, non ueniunt clerici, sed bene econuerso.
- 5 Per monasterium exemptum, intelligitur etiam cimiterium, domus monasterij, orti, prata, area, quæ sunt iuxta monasterium, seu ecclesiam, ar. c. necessarium. xij. q. j. & c. nulla.
- 6 Pendente lite priuilegij super eius ualitudine, uel cōessione, non debet quis priuari, uel interdicti usu possessionis, secundum Pa. in. c. j. Vt lite pen. etiam quod possideat contra ius commune non est turbandus, secundum Ge. in. c. cum personæ, de priu. in lib. vj. dummodo adlit aliqua probatio etiā non sufficiens.
- 7 Exemptus litigans coram ordinario, & non allegans exemptionem, non propter hoc perdit causam, secundum Pa. in. c. j. de sen. & re iu. nec tenet sententia, nec taciturnitas obstat, quia etiam si uoluisset, poterat in eum non consentire, ut in iudicem. c. cum tempore. de arbi.
- 8 Exemptus non potest renuntiare exemptioni, quia tangitur nedum fauor exempti, sed etiam superioris, qui eum exemit, secundum Pa. in. d. c. cum tempore. Intellige de priuilegio iuris communis, quia priuilegio speciali potest quis renuntiare, secundum Alb. in. l. si quis in distribuendo. C. de epi. & cle. maxime quando ipse impetrauit, non autem quando supe-

EXEMPTIO.

rior motu proprio exemit, in quo locum habet prima opinio. Sil. in uer. exemptio. §. x. dicit quod non potest simpliciter, licet in aliquo casu, quia exemptio fit gratia exempti, & exemptoris. Dic ergo, quod quando est solum in præiudiciū exempti, potest, non autem si sit etiam in præiudiciū superioris. Vide Pa. in. c. significasti, de foro competen. & Sil. uer. Absolutio. v. §. ij.

- 9 Exemptus non potest absolui ab excommunicatione, episcopo reseruata in canone, ab episcopo, secundum Io. an. in regula, scienti, & Pa. in. d. c. significasti, quia non est sue iurisdictionis, & sine licentia papæ, non potest se ei submittere, ratione supradicta, nec obstat. c. religioso, de senten. excom. quia ibi loquitur de non exemptis, quos antea non poterat absolvere, propter. c. cum illorum, de senten. excom. Si enim de exemptis intellexisset, dixisset sicut dixit in cle. eo. de sentē. excom. Et hoc uerum, licet Fel. confi. xiiij. & Io. de lig. oppositum teneant sequentes iura antiqua. Isti autem sequuntur noua.
- 10 Exempti, oratoria, uel capellas, in locis non exemptis non possunt ædificare, nec in sic constructis celebrare, uel celebrari facere, sine licentia diocæsani loci, in. c. autoritate, de priui. in. vj. nisi habeant a papa, uel in oratoriis priuatis hoc faciāt, secundum glo. ibi. Vide bene. d. c. autoritate. Cum licentia tamen episcopi, uel eius, qui illius loci curam habet possunt celebrare.
- 11 Si papa dedit priuilegium alicui monasterio, quod nō teneatur soluere decimas quasunque, etiam si in literis eius diceretur, quod tam exempti quā non exempti soluant, nisi de hoc indulto fiat specialis mentio de uerbo ad uerbum, deinde papa concedit legato, ut possit decimas exigere tam ab exemptis, quā a non exemptis, non obstantibus priuilegiis quibuscunque, etiam si talia essent, de quibus specialis mentio fieri deberet de uerbo ad uerbum, quæ uoluit in istis literis pro insertis haberi, & expressis, constat per has literas priuilegium reuocari, quia satis apparet de intentione papæ uolentis reuocare. Aliter dicendo, papæ potestas minueretur, quia cum omnium memoriam habere non possit, omnia reuocare non posset, quod est dicere absurdum, secundum Fed. in confi. xlvj. licet alias contrarium tenuisset, ut dicit Pa. in. c. cum instantia, de censu. Valet etiam hoc pro ultima uolunta-

te cognoscenda testatoris, ut not. Car. in de. j. de sepul. ut si testator dicit, non obstante quocūque alio testamento, etiā si in eo sint uerba derogatoria, talis expressio dicitur specialis, & sufficit ad reuocandum, secundum Car. ubi supra.

E X E Q V I A E.

- 1 **E**Xequiæ mortuorum pompaticæ, potius sunt solatia uiuorum, quam subleuatio mortuorum, secundum Thom. iij. sen. dist. xlv. q. ij. ar. ij. & in. c. animæ. xij. q. ij.
- 2 **A**n statuentes circa exequias mortuorum, ut quod non deferantur nisi tot Cruces, denter tot candelæ, & tanti ponderis, uocentur tantum tot clerici, & huiusmodi, incurrant excommunicationem latam contra statuentes contra libertatem ecclesiasticam, propter ca. fin. de re. eccl. non alie. Respondeo quod uariæ, sunt doct. sententiæ. Cai. in uer. excommunicatio contra offendentes ecclesiasticam libertatem, dicit, quod aliqua sunt, quæ ex sua natura sunt contra ecclesiasticam libertatem, siue quis intendat ire contra libertatem huiusmodi, siue non, ut statuere quod non soluantur decimæ clericis, uel elemosinæ, uel statuere quod soluant gabellas, & huiusmodi, & sic statuere est prohibitum. Aliqua ex se non sunt contra libertatem huiusmodi, sed per accidens, & statuere de huiusmodi non est prohibitum. Et quia sumptuosa sepulchra, multiudo luminarium, crucum, uarietas religionum, & huiusmodi, per se ad pōpam temporalem pertinent, quāuis per accidens, uel ex intentione uideātur esse contra libertatem ecclesiæ, ideo moderari hæc ad publicam potestatem pertinet, nec sunt tales statuentes excommunicati, quamuis ista moderatio clericis sit nociua, subtractiua elemosinarum & diminuitiua cultus diuini. Pa. uero in. d. c. fi. dicit, quod circa concernentia cultum diuinum, & refrigerium animæ defuncti, non ualent statuta laicorum, quia illa proprie annexa sunt iuri spirituali, & ita generaliter intelligitur text. d. c. fi. & specificando ualent de pannis nigris passim non utendis, quæ de mortuis non est multum dolendum, & c. Ant. quoque cōsertus Siculus in suo repertorio, sic dicit. Statutum non pnt facere laici super mortuariis, quia illa annexa, sunt iuri spirituali. Nam de annexis idem est iudicium. c. quanto, de iudi. neque circa contingentia cultum diuinum, uel refrigerium animæ defuncti statutum ualet laicorum. Facit. c. quā pro-

EXEQUIAE.

sperum. xiiij. q. ij. Circa concernentia pompas, & c. ualeat. Ioā. de Imo. in. d. c. fi. idem sentit, & dominus Pe. de monte ibi dicēs quòd non ualeat statutum ciuitatis disponens, quòd circa funus non debeant portari nisi tot luminaria, seu dupleria, uel debeant indui de nigro nisi tot, uel non debeant inuitari nisi tot clerici, hæc ille. Hoc uidetur tenere Pe. de pal. & Tho. iij. sen. dist. xvij. q. iij. ar. iij. ubi dicit, uidetur esse contra ecclesiasticam libertatem, quòd rustici statuerunt, quòd nullus offerat nisi in magnis festis, aut nisi tantum, aut quòd super mortuum non sit nisi talis pannus, uel tot cerei, & huiusmodi, quia libere ecclesiæ est habere liberas oblationes. Hæc ille. In repertorio. d. P. de monte episcopi Brixien. in uerbo statutum, sic refert. An ualeat statutum laicorum, quòd pro exequiis mortuorum non expendatur nisi tantum, dico quòd non, per. d. c. fina. & per hunc tex. magister Ioan. de Tab. fecit Brixie reuocari quoddam statutum simile. Idem tenet Feli. in. c. ecclesia S. Mariæ de consti. & Lud. Romanus. Concludo ergo ex dictis. Primo, statuta laicorum circa illa quæ immediate, & solum dantur pro elemosina, uel in refrigerium animæ defuncti, ut quòd non detur clericis nisi tanta pecunia, uel nisi in magnis festis offeratur, uel nisi tantum, est contra ecclesiasticam libertatem expresse. Secundo, statutum circa ea, quæ tantum ad pompam, uel ad solatium uiuorum sunt, ut quòd fili, tantum de nigro uestiantur, quòd non portentur insignia, & huiusmodi, ex quibus neque ecclesia, neque pauperes aliquid emolumenti recipiunt, ualent, nec est contra ecclesiasticam libertatem, secundum Pa. & alios supra. Tercio, Statutum circa ea, quæ concernunt utrūque, scilicet pompam, & refrigerium animæ defuncti, ut quòd non portentur nisi tot cruces, uocentur tot clerici, induantur tot pauperes, & huiusmodi, nam in his est mundialis pompam, & refrigerium animæ, quia sunt plures elemosinæ ex his, quæ remanent apud clericos sunt plures orationes, ex quibus omnibus anima defuncti iuuatur, non uidetur ualere, tum quia est de annexis iuri spirituali, tum quia indirecte saltem fit contra libertatem ecclesiasticam, secundum Feli. in. d. c. nouerit, & consequenter incurritur excommunicatio, per. d. c. fi. de imu. ecc. in. vj. tū qā plures doc. tenent hoc, & sic ad hanc partē tantū ueriorē, & securiorē declino. Caueāt igitur taliter statuētes.

- 1** Exheredatio importat exclusionem ab hereditate: Insti. de exhære. li. per totum. Et nunc nō habet locum, nisi pater habeat iustam causam, quam debet in testamento scribere. C. de inof. testa. autem. sed hodie. Causæ pro quibus quis potest exhæredari, communiter. xij. ponuntur: autem. ut cū, de appel. cog. §. causas. Prima, si filius manus in parentes intulit, in. c. quinquauallis, in glo. de iur. iur. Secunda, pro gravi iniuria contra eosdem facta. Tertia, si eos criminaliter accusauit, dummodo causa non sit contra principem, uel rempub. Quarta, si cum maleficis conuersationem habet. Quinta, si maleficus efficitur. Sexta, si patrum uitæ insidiatur. Septima, si cum concubina patris, uel eius nouerca carnaliter se immiscuit. Octaua, si pro persona patris, uel debito eius incarcerationi, prout potest, fidē iubere noluerit, & hoc solum de masculis intelligitur. Nona, si prohibuit eos testari. Decima, si contra parentum uoluntatem inter harenarios, & mimos perseuerauerit, cum pater illius professionis non fuerit. Undecima, si filia luxuriosam uitam duxerit, patribus uolentibus eam nuptui dare, & dotare pro posse, nec neglexerint hoc facere usque ad annum. xxv. Duodecima, si patribus furiosis debitam nō exhibuerint curam, quod etiam intelligitur de quolibet succedente ab intestato, & herede instituto. Terciadecima, si parentes & carceribus liberare potens neglexerit. Item potest addi si ultimam uoluntatem noluerit executioni dare, ut in autem. amplius. C. de fideicom. Item si filius est hæreticus, cū pater sit catholicus, in. d. §. causas, & secundum Feli. in. c. Rodolphus, de rescrip. col. iij. in prin. Si tamen pater exhæredauit filium ex iusta causa, & postmodum reconciliauit se cum illo, uidetur talis exheredatio adempta, secundum Bar. in. l. si quis ita. ff. de adi. leg.
- 2** Filiae correctæ denegata alimenta remittuntur, & profitēs aliquam religionem restituitur, secundum Feli. in. c. pastoralis, de rescrip. circa prin. dicit quod in aliis causis similibus &
- 3** grauioribus idem intelligitur secundum Alex. consi. cccxliij. quibus non sint positæ nisi. xiiij. uel. xv. causæ, exheredationis.
- 4** Si filius pœnitentiam agat de iniuriis factis patri, nō propter hoc pater perdit autoritatem exhæredandi filium, secundū Feli. in. d. c. Rodolphus.

EXPENSÆ.

- 5 Si filius sit furiosus, & nepos sani sensus, pater potest filiū exhæredare, dummodo nepotem instituat. ff. de cu. fu. l. pe.
- 6 Potest filius patrē exhæredare in certis casibus, ut dicit auten. cum de ap. co. Primo, si pater filium accusauit de crimine, excepto crimine læsæ maiestatis, si uitæ filij fuerit insidiatus, si uxori, uel cōcubinæ illius se immiscuerit, si testari in quo poterat, prohibuit, si cum esset furiosus, curam eius nō habuit, si de captiuitate saracenorum nō redemit, & si intestatus moriatur, nō succedet pater, sed ecclesia, & bona illius pro captiuorum redemptione dabuntur. Omnes tamen istę causę tolluntur per religionis ingressum.
- 7 In illis casibus in quibus quis potest exhæredari, possunt & eidem alimenta negari supra, Alimentum. §. viij. limita tamē nisi agat pœnitentia. pro quo facit glo. & tex. in. l. fi. C. de epi. & cle. Et in. c. non liceat. xix. q. iij. dicitur quod per religionis ingressum omnis ingratitude purgatur. Si filia fornicetur, & pœniteat, pater non tantum tenetur alere, ut dictum est, sed etiam dotare, secundum Pa. c. ex literarū, de eo qui du. in ma. quam pol. quia causa dotis non minus est fauorabilis, quā alimentorum, ut not. Cy. in. l. non omni. C. de admi. tuto. Et Bar. in auten. complexa C. de ince. & inuti. nup.
- 8 Non licet filios exhæredare pro ecclesia facienda, in. cap. quicunque. xvij. q. iij.
- 9 In tribus casibus frater a fratre potest exhæredari, uidelicet si uitæ alterius fratris fuerit insidiatus, si de crimine inscripserit contra eum. Si eum in bonis notabiliter læsit, & etiam locū habet, si frater ab intestato moriatur, auten. de nup. §. Ingratitudinem, quia frater nō succedet, intellige si frater ignorauit fratris ingritudinē, secus uidetur si sciuit, in. l. fi. C. de reuo. dona. Nec requiritur quod frater alleget causam exheredationis. Similiter uir uxorem, & econtra, possunt exhæredare alterum coniugem, ut in. d. §. causas. Mater uero meretrix, filiam meretricem exhæredare non poterit, secundum Bar. in. l. iij. §. Iulia. ff. de testa.

EXPENSÆ.

- 1 Expensæ debent fieri secundum proportionem rerum, personarum, & temporum, & tunc sunt uirtuosæ aliter ad uitium declinant avaritiæ, secundum Tho. secunda secundæ, q. cxxxv. ar. j. Qui aliquem iniuste uerberauit, tenetur ad oēs

expensas, quas pro curatione facit, & etiam de damno, quod ex hoc patitur. Vide glo. in c. si quis membrorum. xxij. q. fin. & de iur. iur. c. j. & ff. de his qui deie. uel effu. l. ultima.

- 2 In estimandis facultatibus, expensarum ratio ex habenda, ut no. glo. in c. quoniam, de ui. & hone. cleri. ita ut illi fructus æstimandi sunt, qui deductis expensis remanent, ut in l. j. C. de fruc. & li. ex.
- 3 Expensas factas in re aliena, possessor malæ fidei de rigore iuris habere non potest, nisi tantum necessarias, ut quas facit gratia colligendorum fructuum, congregandorum, conseruandorum, & huiusmodi. ff. de peti. hære. l. si à patre. §. fructus. Alias expensas si quas fecit. perdit. l. ex argento. ff. de cōdi. fur. Vtiles uero uoluntarias poterit asportare, si sine læsione status prioris id potest fieri. l. domum. C. de rei uendi. Expensas autem quas fecit conseruando rem, ut pascendo equum, curando animal morbosum, in conscientia poterit habere, secundū Monal. ti. de usura. Item qui fecit aliquod melioramentū, propter quod res utilior est domino, quam prius, ad arbitrium boni uiri in consciētia potest petere expensas, & dominus uerus tenetur satisfacere, quia hoc ad iustitiam pertinet. Si fuit possessor bonæ fidei, poterit omnes expensas, quas facit tollere, si sine læsione rei potest fieri. l. Iulianus, la. iii. ff. de rei uendicatione. Si non possunt tolli, dominus fundi soluet. l. fundo. ff. de rei uendi. Idē erit quando fecit utiliter gerere negotiū proximi. ff. de neg. ge. p. totū.
- 4 Expensæ non ueniunt nomine damnorum, uel interesse, & ideo, qui remittit unum, non remittit aliud: ca. in uestra, de iniur. & dan.
- 5 Expensæ dicuntur necessariae, quando si non fuissent factæ, uel res ex toto perisset, circa quam factæ sunt, uel in deterius deuenisset. Voluntariæ uero, sunt, quæ rem tantum ordinant, sed fructum non augent. l. impensas. ff. de uerbo. signi. & hæc possunt tolli, si sunt separatae, ut pictura in tela, secus si in muro sit facta, quia rei status læderetur.

EXPOSITIO.

- 1 IN expositione legis siue canonicae, siue civilis, siue consuetudinis, serraunda est mens, siue intentio legislatoris. c. intelligentia, de uerbo. sig. quia uerba deseruiunt intentioni, & non econtra, c. is autem. xxii. q. ii. quæ si non est nota ex uer-

E X P O S I T I.

bis, debet sumi ex causa, persona, loco, & tempore, ut in. c. sciendum. xxix. d. Nec quis præceptus esse debet quando uerba clara non sunt ad iudicandum.

- 2 Quando lex est dubia, uel contrariæ opiniones, & dubium est omnino nouum, standum est consuetudini loci, si de ea constat, est enim in hoc casu optima legum. interpres, ut in. c. dilectus, de consue. Si uero non constat de consuetudine, & uerba sunt clara, non debemus recedere à significatione uerborum, nisi absurditatem continerent, ut in. c. fi. de uerb. sig. Si uero non sunt clara, & eorum intellectus est multiplex, benignior sensus est sequendus. c. fi. de translationibus. Quod si non appareat uia benignior, de similibus ad similia procedendum est, ut in. c. translato, de consti. Sed si non est dare simile, & iudex nescit quid faciat, ad principem recurrendum est, quia eius est interpretari, cuius est legem condere, ut in. c. inter alia, de sen. ex. Si autem dubium est in opinionibus doc. iudex nō debet recedere à communi opinione si datur, nisi posset talis opinio communis convinci euidenter, uel probabilibus rationibus. Quod si non est dari communis opinio, tunc iudicet secundum quod uult, dummodo non agat contra conscientiam, propter. c. cum æterni, de re iudi. li. vj. Vide tamen Pa. in. c. primo, circa fi. de consti. per hoc enim habes quando iudex secundum sensum suum iudicare possit. Et quid agendum, ubi opinionum uarietas est.

E X P O S I T I.

- 1 Expositi dicuntur infantes, serui, liberti, & languidi, si sine cura dimittantur, uel alimenta eis à parentibus, patronis, uel dominis negentur: in. c. unico, de infan. expositis, ut solent aliqui relegato pietatis affectu, pueros ante ecclesiæ ianuas relinquere, cum tanto periculo.
- 2 Expositi filij à patre, uel ab alio, patre sciente, & ratū habente, eo ipso à patria potestate liberantur. Idem dic de seruis, & libertis erga dominos, quoniam à potestate dominica liberantur, & de languidis. Si uero eo ignorante, uel inuito hoc fiat, poterit expositum repetere solutis expensis, &c. in. d. c. unico, & c. fi. xxxvij. d.
- 3 Exponentes taliter filios, uel alios prædictos, etiam ex necessitate, ut quia alere non possunt, non excusantur à mortali, quia quantum in ipsis est occidunt, nisi tali non exponerēt,

quòd de morte periculum esse non posset. Potius debent tales ad hospitale mittere. C. de ca. tol. l. unica, uel pro eis mendicare. Colligens taliter expositum, in conscientia si non intendebat donare, potest expensas repetere, ad quas non tenebatur.

ÆSTIMATIO.

- 1 **A**estimatio rei fieri debet tempore contractus. c. cum dilecti, de uendi. & emp. & debet fieri secundum redditus, quos res æstimata affert, & debet tantum ualere, quantum ualeat id, quòd in. xx. annis producit: autem. de non alie. §. quia uero leonis. Si autem sit res, quæ ecclesiæ debetur, in. xxxv. annis computantur: autem. de eccle. ti. §. si annuale. Quod si res infructuosa sit, æstimanda est secundum quod communiter appiatur. Hodie enim communiter hoc locum habet in omnibus rebus, quòd res tantum ualeat, quantum uendi potest. ff. ad trebel. j. §. si hæres. Vide aliquid in uer. Emptio. §. iij. & secundo.
- 2 **A**estimatio rei in duobus casibus facit uenditionem. Primo, cum eo animo sit, ut ipsa præstetur, non autem si fiat ut sciat quantum sit deteriorata. C. de iur. dot. l. si inter uirum, & hoc cognoscitur, quando res æstimata traditur certo tempore finito restituenda. Secundus, casus est, quando res datur æstimata in contractu, de cuius natura est, ut dominiū trāsferatur. ff. de iur. dotum. l. quotiens, ut si mulier rem æstimatam dedit uiro suo, censebitur uir emisit, secus quando natura contractus repugnat uenditioni: in. l. seruos. ff. fami. he. ut cum A. & B. hæredes, faciunt æstimationem de hæreditate, tunc æstimatio, uenditionem non efficit.

FACTVM.

- 1 **F**actum legitime, etiam quòd superueniat casus, quo existente non potuisset fieri, non est retractandum, ut si contracto matrimonio, & perfecto, superueniat affinitas, nõ propter hoc dissoluitur, secundum quòd in. c. discretionē, de eo qui cog. confan. dicitur, sed quando factum, esset tantum inchoatum, & non perfectum. Tunc retractandum esset, ut si sponsalibus superueniat affinitas.
- 2 **F**actum illegitime, dicitur non factum, in. c. ueniens, de pres. non bapti. sicut inutile, & nullum patria sunt. c. inter corporalia, de trans. prela. & plus est factum, quam uerbo tantum con-

FALSARIUS.

sentire. gl.in.c.in causis, de elec.

- 3 Id dicitur debere fieri, si commodè, & honestè fieri potest, & quòd honestè fieri non potest, dicitur non posse. l. nepos proculo. ff. de uerbo. significa. Quamuis homo totum suum posse Deo debeat, de necessitate tamen ab eo non exigitur, ut totum quod possit faciat, quia hoc secundum præsentis uitæ statum ei est impossibile, secundum Th. iiii. sen. d. xv. Non enim legislator totum de facto exigit.

FALSARIUS.

- 1 Falsarius est, qui crimine falsi tenetur, uel qui falsariorum crimen admittit. c. ad falsariorum, de cri. falsi. Et ad hoc, quòd quis possit puniri de crimine falsi, oportet quòd adsint hæc tria, uidelicet mutatio ueritatis, dolus, & iactura, secundum Host. nec in scriptura, quæ fidem non facit, committitur crimen falsi. Vide Pa. in. c. quanto, de iur. iur.
- 2 Falsificantes literas apostolicas, quomodo sunt excommunicati supra, excommunicatio. xii.
- 3 Falsarius dicitur, qui absentium nomina in instrumento ponit, uel furtiue sigillum surripit, secundum Pa. in. d. c. quanto, & c. ea de his, quæ fi. à praela. Et falsitas non solum committitur dicendo falsum, sed etiam tacendo uerum, secundum Bar. in auten. presbyter. C. de sac. san. ecc.
- 4 Aperiens alterius literas, ut legat, debet puniri tanquam falsarius, secundum gl. in. c. cum olim, el. ii. de of. dele. Inno. tenet, quòd talis minus peccat, quàm si falsificasset sigillum apponendo adulterinum, tamen falsarius est. Vide Pa. in dicto. c. cum olim. Concludo tamen, quòd talis aperiens alterius literas non sibi missas, ut legat mortaliter agit. Nisi quando est superior, uel sub rati habitatione facit, uel inaduertenter sine malitia, uel quando non sunt alicuius importantiæ, cum talis sit puniendus tanquam falsarius, uel crimine stelionatus. Dicit tamen Ar. flo. quòd si essent literæ alicuius, manifeste aduersarij eius, & aperiret, dubitans de aliquo graui malo contra se, non peccaret mortaliter: infra, literæ. §. i. Hoc enim non esset contra charitatem: plus enim tenetur quis sibi, quàm alteri.
- 5 Aperiens literas, & ostendens aduersario mittentis, potest puniri ut falsarius: ar. in. l. i. §. is qui. ff. ad. l. cor. de fal. Qui deposita instrumenta ostendit aduersario (ut solèt facere ma-

- li notarij, & procuratores) incidit in crimen, ut ibi, in. d. l. i.
- 6 Aperiens literas papæ non est excommunicatus, cum non reperiatur, quia talis neque uiciat radendo, neque apponendo sigillum adulterinum, de quibus iura alleg. loquuntur, ideo quia sumus in pœnis non debet extensio fieri.
- 7 Aperiens testamentum clausum, punitur pœna falsi, secundum Pa. in. d. c. cum olim, quod est speciale in testamento, licet non ostendat, quod in alijs non est sic, ut in. d. c. olim.
- 8 Comburens, lacerans, uel occultans scripturas publicas, uel priuatas, quæ ad alium spectant, ita quod non amplius appareant, punitur crimine falsi, & falsarius est: Bar. in. l. paulus. ff. de fal. & ultra pœnam, ad restitutionem totius interesse tenetur: in. l. qui tabulas. ff. de fur. quia sufficientem damni causam proximo intulit.
- 9 Falsificans monetam est falsarius, & mortaliter peccat, secundum Io. de imo. in. c. quanto, de iur. iur. & per tex. ibi, & tenetur satisfacere personæ, uel comunicanti, uel populo damnificatis. Idem de eo, qui monetam falsam recipit, & postmodum scienter eam expendit, tenetur restituere, &c. Si uero expendit monetam plumbeam, uel stagneam, debet puniri pœna. l. cor. de fal. quæ est deportationis, & omnium bonorum publicationis, &c. De pœnis falsificantium monetas. uide Pa. in. d. c. quanto, hæc enim non pertinent ad confessorem. At quomodo falsificetur, & quanti ponderis debeat esse, non est præsentis considerationis. Vide tamen Pa. in. d. c. quanto. Tab. ibi. §. vij.
- 10 Radentes, uel tondentes monetas etiam subtiliter, sunt falsarij, & tenentur de damno, secundum Pa. in. d. c. quanto, in glo.
- 11 Falsificans mensuras, uel pondera, ultra mortale peccatum, tenetur restituere damnum. c. ii. de emp. & uen. idem dic de utente falsis scienter, & puniuntur, in. c. ij. de emp. & uen. & l. cornelia. ff. de fal.
- 12 Instrumenta confecta per notarium falsarium, post eius condemnationem commissam in officio tabelionatus, non ualent, secus ante cōdemnationem, etiam quod esset falsus sed non condemnatus, uel condemnatus, sed non in tali officio, secundum Pa. in. c. fraternitatis, de hære. & Bar. in. l. i. ff. ad Li. repe. Quomodo autem instrumentum factum a nota-

F A M A.

rio reputetur falsum, uel ne. Vide Pa. ubi supra, & an per abstractionē uitietur instrumentum, uide gl. in. d. c. fraternitatis, & Pa. ibi, non enim multum facit ad confessorem. Quid debeat facere notarius quando in margine instrumenti oportet aliquid scribere, uide Tab. uer. falsarius. §. xiii. Arch. §. is itaque. xxxv. q. j.

F A M A.

- 1 **F**ama à Bar. sic diffinitur, est communis opinio uoce manifesta, ex suspitione proueniens. Intellige probabili, quia si non esset probabilis, sed certa, aut uisa a populo, non esset fama, sed notorium, & manifestum. Not. quod nisi sit locutio, non est fama, quia dicitur à fando, unde ad famam quatuor requiruntur. Primo, quod sit communis opinio. Secundo, quod sit ex suspitione probabili. Tertio, quod uoce manifestetur. Quarto, sit ab omnibus, uel maiori parte. Ideo dicta paucorum non infamant, secundum Pa. in. c. tua, de spō. quamuis causent rumorem, qui in hoc differt à fama.
- 2 Ad probandam famam duo testes sufficiunt. ff. de testi. l. iii. quamuis admittatur probatio in contrarium, quæ si fuerit clarior, offuscatur effectus primæ. Infamia autem est læsæ dignitatis qualitas, uita, moribusque reprobata per argumentum à contrario.
- 3 Quia fama non est necessaria propter nos, sed propter alios, ideo eam appetere propter se, pertinet ad inanem gloriā, sed propter alios ad charitatem pertinet. Ex S. Th. secunda secundæ. quæst. lxxiiij. ar. ij. ne scandalizentur, & peccandi occasionem sumant.
- 4 Quando quis est inter tales, qui parati sunt, prosequi diffamationem & ex non defensione famæ, debet sequi magnum detrimentum, si non defendit famam suam cum possit bono modo, uidetur mortaliter peccare, & sic uidetur loqui. c. non sunt audiendi. xi. quæst. ij. & c. iubemus, de con. d. i. Si autem sumus inter tales, qui non sunt parati sequi, diffamationem sed tantum reprehendere, sufficiat nobis consciētia nostra. Et sic intellige. c. quod obest homini. xi. qu. iiii. Debet quilibet curare de bona fama, ne alij de eo scandalizētur, aliter peccat, maxime quando sunt tales persone, quibus ex officio spectat prouidere saluti animarum, ut sunt prælati, infra, uindicatio per totum. Vide aliquid in uer. scandalum. §.

v. & vj. Quomodo debeat restitui fama, infra restitutio. §. xli. Quando autem aliquod est certum, uel uisum à populo, nō est de eo fama, sed manifestum, & notorium dicitur, ut si quis publice teneat mensam ad usuram.

FAMILIA.

- 1 **P**aterfamilias tenetur administrare necessaria ad uitam, & ad disciplinam, tam uerbo, quàm exemplo morū: & not. §. necesse. xlvii. d. aliter mortaliter peccat, nisi aliqua circumstantia excuset, ut necessitas, & huiusmodi, & sic intellige. c. duo ista. xxiii. q. iiii. & eo modo tenetur ad disciplinam morum, sicut ad educationem corporalium, & non seruans, est infidelis, ut dicitur. i. Thi. v. Qui curam suorum, & maxime domesticorum non habet, fidem negauit, &c. non solum de filijs intelligitur sed etiam de alijs, & de uxore, & seruis.
- 2 **P**aterfamilias non tenetur de expensis magnis famuli infirmantis, quem salario conduxit, secundum Bar. l. si cum doct. §. sui autem. ff. sō. ma. Si autem esset in extrema necessitate, teneretur ei, non ut famulo, sed ut pauperi ex præcepto charitatis. Quo autem ad salarium non tenetur secundum Io. an. Pa. & communiter doc. in. c. i. de cle. agro. quia casus contingens in persona quæ locauit operas suas, liberat conductorem à præstatione mercedis. l. si uno. §. Item cum quidam. ff. loca. Quod tamen limitat Pa. ubi supra, quando salarium debetur tantum ratione personæ, & non ratione aliorum, ut si iudex cui debetur salarium non tantum pro se, sed etiam ratione familiæ, quam tenet, etiam quod infirmetur debet habere salarium. l. pecunia, in prin. ff. de condi. ob cau. Si autem esset consuetudo ut etiam infirmanti famulo daretur salarium seruanda est, secundum Saly. in. l. licet. C. loca.
- 3 **S**i promissit famulus seruire uno anno, & pro parte fuit infirmus, non tenebitur transacto anno supplere tempus, secundum glo. in. c. si propter de rescri. li. vj. ff. de sta. li. l. cum hæres. §. stichus.
- 4 **T**itius promissit stare per annum cum sorte, & stetit tantum per sex menses, non poterit habere medietatem salarij, si in hyeme stetit, secundum Bar. in. l. diuortio. §. quod in anno. ff. sō. na. sed habebit ad arbitrium boni uiri facta bona computatione, ergo si stetit in æstate tantum, habebit plus medietatis salarij ad arbitrium, &c. argumentum à contrario.

FAMILIA.

- 5 Paterfamilias non ualens uerbo, nec uerbere corrigere famulos, si expulsio, uel necessariorum negatio eis ad correctionem proficeret, debet illis uti: ar. eorum quæ not. in. c. nō omnis. v. q. v. Secus si propter huiusmodi licentius peccaret, non tenetur expellere, sed faciat quid potest, quia excusatur. c. quantum licet. xlvij. d. & c. sequenti. Ad plus enim non tenetur quam sciat, & possit.
- 6 Famulus requisitus per obedientiam superiorum ut reuelet delictum domini sui, non tenetur, si criminaliter proceditur. c. lege iulia, el. ij. iiii. q. iiii. Secus si ciuilitur procedatur, dummodo ex hoc, nullum malum sibi imminet, quia nullus tenetur, cum suo malo bonum temporale proximi procurare. Aliter in denuntiatione hæreticorum, ubi de bono spiritali agitur.
- 7 Si paterfamilias crudelis, facit iurare familiam de ueritate dicenda, non est ei parendum secundum Dur. & illicitum fuit iuramentum. Si uero est māsuetus, & probabiliter creditur, quod non nisi rationabiliter procedet, tunc si potest probare, tenetur dicere ueritatem, si uero non potest probare, non debet reuelare, nisi ei qui potest prodesse, & non obesse, & si alio modo iurauit, iuramentū non tenet, ar. c. quisquis. xxiii. q. iiii. supra, Correctio. §. vii. & viii.
- 8 Si quis conuenit cum aliquo patrefamilias coquere panes, uel lauare pannos, & c. pro tota familia determinata. ut puta pro. xl. personis, aucta familia, uel diminuta, tenetur augere precium, uel diminuer. Si uero numerus erat indeterminatus, ut sunt conuentus fratrum, qui aliquando sunt plures, aliquando pauciores, non augebitur, neque minuetur salarium, licet plures, uel pauciores sint. Facit. c. quanto, de censu. & Pa. ibi. Si tamen nimis grauaretur, per iudicis officium sibi providebitur, sed in conscientia non tenebitur providere tantæ multitudini, & econuerso, neque conuentus tantum soluere, si notabiliter minuatur, quia contrariorum eadem est disciplina.
- 9 Si famulus non conuenit cum domino de salario, & erat consuetus locare operas suas, & dominus conducere famulos salario, dominus soluet usque ad summam salarii, quo alium fuisset conducturus: ar. l. si non sortem. §. libertus. ff. de condi. sed si conductus fuit pro mercede ad domini arbitrium,

bitrium, sic iudicio boni uiri taxabitur, ut not. Ar. in. c. sunt nonnulli. i. q. i.

- 10 Domino nolente famulo debitam mercedem soluere, si famulus occulte surripiat tantum quantum debet habere secundum Ric. in. iiii. sen. d. xv. licet peccet in modo accipiendi, tamen non tenetur ad restitutionem. Ego autem dico, quod quando alio modo commode non potest habere, si secrete sine scandalo, & periculo potest accipere, non peccat, quia non alienum, sed suum accipit, debet tamen si potest agere prout iustitia exigit, si non potest, est excusatus. Ab huiusmodi tamen acceptionibus abstinendum est, propter scandala, quæ solent oriri ex his, & homo non seruat sic semper iustitiæ æqualitatem.

FAMILIARITAS.

- 1 Familiaritas cum mulieribus clericis est prohibita, de co. ha. de. & mu. per totum, & c. interdixit. xxxii. d. tum propter periculum, tum propter scandalum.
- 2 Cum demonibus familiaritatem habere non licet, secundum Tho. secunda secundæ. q. xc. ar. ii. & iii. quia semper decipere conantur, ut dicit idem. i. q. lxxxix. ar. iiii.
- 3 Propter magnam familiaritatem iudex potest recusari, secundum Pa. in. c. insinuante, de of. deleg. Feli. & Host. familiares dicuntur consanguinei colonus ascriptitius, mercenarius, filius in potestate, & breuiter habitantes in domo. d. c. insinuante.

FAVOR.

- 1 Autores hereticorum secundum Pe. de pa. in. iiii. sen. qui aliquando fauent eis facto, mittendo alimoniam, uel huiusmodi. Vel uerbo, ut dicendo, isti sunt boni uiri, iniustum est eos persequi, & c. uel omissione, ut quando hi qui potestate funguntur, omittunt eos capere, inquisitore mandante, uel non fauendo inquisitori, & omnes tales, ipso facto sunt excommunicati, sic ut heretici, quando scilicet ostendunt uitium suum per aliquem actum exteriorem, uel etiam si omittunt facere, quæ tenentur secundum Arch. in. c. quicumque de here. li. vi. Item fautor est, qui ad requisitionem inquisitoris non reuelat, sed celat, & qui habet iuramentum reuelandi, & non reuelat. Item qui eos associant, uisitant, præstāt auxilium ad fugiendum opere, uel uerbo, fundentes preces pro eis ne puniantur, intellige omnia supradicta quando scienter faciunt,

EE

F O E M I N A.

& sunt omnes excommunicati, per. c. ut inquisitionis, de here. li. vi. §. prohibemus supra, Excommunicatio, nona, & decima. Vide Tab. Excommunicatio. v. casu. iiii. §. viii. Fauere etiā criminosis hominibus, sine culpa esse non potest, quum illis audacius peccandi, prestetur occasio.

F O E M I N A.

- 1 **F**œmina ingrediens religionem, potest tonsurari, nec obstat. c. uxoratus, de conuer. cōiu. quia consuetudo eam excusat. Illud. c. non loquitur de tonsura, quæ dicitur clerica, sed de ea, quæ fit usque ad aures capillos incidendo, & hoc prohibetur mulieribus uolentibus in seculo remanere. c. si qua mulier. xxx. d. De ingredientibus uerò religionem, loquitur gl. in de. attendentes, de sta. re. & eas nititur saluare ob consuetudinem, remanentes uero in seculo, si tonsurantur ex superstitione, uel alio malo fine, mortaliter peccant, per. c. quicumque. d. xxx. ubi dicitur anathema sit, secus quando faceret ex necessitate aliqua, uel leuitate, quia. c. quicumque, intelligitur secundum Arch. ibi, quando ex superstitione faciunt, uel alio fine malo, qui sit mortalis.
- 2 **F**œminis prohibetur uti ueste uirili, in. d. c. si qua mulier, & prohibetur non tanquam mortale de se, sed si hoc facit malo fine, qui sit peccatum mortale, ut scilicet licentius uacet libidini, & huiusmodi, tunc mortaliter peccat, & econuerso, si uir ueste muliebri utatur eodem modo. Etiam propter scandalū posset esse mortale, a quo quilibet cauere semp tenetur.
- 3 **F**œminis prohibetur primo prædicare, in. c. mulier d. xxxii. & docere, publice, quāuis monialis in suo capitulo possit exhortationem facere, sedendo. Secundo, audire confessiones, & aliis benedicere, in. c. noua, de pœ. & re. Tertio, tangere uasā sacra, & sacratas palas. c. sacratas, xxiii. d. quāuis Cai. dicat, quòd post primam lotionem possunt tangere, & repetiāre supra, corporale. Quarto, incensum circa altare deferre, de cō. d. i. c. uestimenta. Quinto, accedere ad altare, & ministrare præsbytero, uel intra canzellos stare. c. i. de coh. de. & mu. Sexto, exercere actum alicuius ordinis, in. d. c. noua, iudicis, seu magistratus officium gerere, nisi in casibus de quibus gl. in. §. i. xv. q. iii. Septimo, postulare, uel procurare, nisi in propria causa, uel suorum, in. d. §. primo. Octauo, testificari, uel trahi ad iudicium causa ferendi testimonium contra eius uoluntatem, in

his quæ in iure non exprimentur. Nono, accusare, nisi in certis casibus, de quibus in. d. §. i. & multa alia prohibentur foeminis propter sexus infirmitatem, & faciliem peccandi occasionem, quæ etiam nec detrudi pro aliquo debito, uel incarcerari possunt.

FESTVM SIVE FERIE.

- 1 **F**esta secundum Arch. flo. ii. par. ti. ix. c. vii. dicuntur feriæ, eo scilicet quod præstant uacationem ab his, quæ in foro iudiciali agi consueuerunt.
- 2 Feriarum quædam sunt repentinæ, quædam temporaneæ, quædam solemnes. Temporaneæ pro colligendis fructibus dantur tardius, & citius, secundum diuersas regiones: in. c. conquestus, de feri. & in his non potest esse processus iudicialis, nisi de partium consensu: in. d. c. conquestus, in fi. Repentinæ dicuntur, quia repente inducuntur a solo principe, ut in. l. omnes. C. eo. ti. & hoc, uel propter aliquâ uictoriâ, uel aliud. Solemnes sunt festa instituta ab ecclesia, ut in. d. c. conquestus, unde si princeps, uel ciuitas mandant festari aliquam diem sub certa pœna, possunt pœnam exigere, sed non ad peccatû obligare, quia ad eos non pertinet festa præcipere. Et his solemnibus non fiunt iudicia, etiam de partium consensu, quia in honorem dei facta sunt, secundum Pa. in. c. fi. de feri. quæ autem per arbitratorē fiunt de amicabili compositione, possunt fieri in his feriis. De feri. c. i. Talis enim pacis mediator est, nec seruire opus exercet.
- 3 In his etiam solemnibus feriis, appellatio potest interponi, sed prosecutio non potest fieri secundum Bar. in. l. i. C. eo. ti. possunt etiam fieri omnia, quæ ad pacem pertinent, & pacta, & translationes. Facit. c. i. de feri. Item quando res celeritatem exigit, semper potest fieri. ff. de damno infec. l. i. Item quando pietas suadet, ut quia causa est miserabilium personarum, in d. c. conquestus. Item punitiones, & quæstiones circa latrones semper possunt fieri. l. prouinciarum. C. eo. ti. Idem quando periculum animarum est in mora. c. præcipimus. xii. q. i. Idem dicendum de inquisitionibus hereticæ prauitatis. Item extra iudicialia ubi cessat strepitus iudicii, maxime si periculum animæ imminet. Valent etiam instrumenta facta in talibus feriis, & actus uoluntariæ iurisdictionis, ut emancipare, contractus inire, iusticiam facere, seu scribere, & huiusmodi,

EE 2

FESTVM.

secundum Pa. in. c. fi. de fer. Iudex etiam potest absolvere, & excommunicare, ubi causæ cognitio nō requiritur, in. l. actus C. eo. ti. & quāuis huiusmodi teneant, tamen facientes peccant, si ex avaritia faciunt, uel dimittant diuina, non autem si ex pietate, uel necessitate, quia sic non uiolatur festum.

- 4 Festa introducta in honorem Dei, in quibus abstinēdum est ab operibus seruihibus, ex. d. c. conquestus, & multis aliis. c. colliguntur, & sunt hæc, uidelicet. Omnes dies dominicales, Natiuitatis Christi, Circumcisionis, Epiphaniæ, Resurrectionis, cum duobus diebus sequentibus immediate, Ascensionis, Penthecostes cum duobus sequentibus diebus, Corporis Christi, quatuor. Festa S. Mar. uidelicet Purificationis, Annunciationis, Assumptionis, & Natiuitatis. Natiuitatis Io. Baptistæ, duodecim Apostolorum, quo ad festa principalia, & nō quo ad secundaria, ut est cathedra S. Pet. & Ioan. ante portam latinam, & c. Stephani, & Laurentii martyrum, Omnium Sanctorum, inuentionis Sanctæ Crucis: & hæc ubi obseruari consuetum est.
- 5 In festis S. Michaelis de Menſe Septembris, S. Martini, S. Siluestri, Innocentium, Dedicationis Ecclesiæ, & in quibuscunque aliis possumus nos consuetudini patriæ conformare, quia quāuis prædicta sint præcepta, non uidentur ubique obseruari. Hæc secundum Cai. adde etiam illa festa, quæ episcopus cum clero, & populo duxerit obseruanda, quia in illa diocesi debent obseruari, non autem quando episcopus cum clero ordinat contradicente populo ex rationabili causa, secundum Pa. in. d. c. conquestus, & de conse. d. iii. c. i.
- 6 Festa quæ in iure non præcipiuntur, tamen secundum communem consuetudinem ubique, uel alicubi seruantur, debent sub præcepto seruati, si clarum sit dictam consuetudinem introductam esse non ex deuotione tantum, sed de obligatione præceptoria, quod difficile est scire, & consequenter de mortali iudicare, sicut ex consuetudine potest introduci, ut ea quæ sunt de præcepto non sint de præcepto, ut patet de tribus diebus rogationum, quæ præcipiuntur in dicto. c. conquestus, tamen non seruantur ex consuetudine, & eodem modo de septimana Sancta. Nam consuetudo legem efficit, & obligat etiam in conscientia.
- 7 De festo S. Martini, & inuentionis S. Crucis dicit Tab. quod

sunt de præcepto, propter. c. i. de con. d. iii. & c. crucis ibidem, quæ per consuetudinem non sunt reprobata, sed magis declarata, & huic standum uidetur.

- 8 Circa principium autem, & finem festorum, patriæ consuetudo seruatur. Et licet communiter festum de uespera ad uesperam seruatur, tamen si ars aliqua, ut sutoria, uel barbitonforia consuevit a media nocte in aliam mediam noctem celebrare festa, talis consuetudo secundum Cai. ibi, potest seruari. Concordare uidetur Tab. ibi. §. xv.
- 9 Peccatur in die festo tripliciter, uel omittendo diuina præcepta pro tunc, uel faciendo opus seruale, uel committendo aliquid de prohibitis fieri talibus diebus.
- 10 Circa primum, omittēs missam in die festo de præcepto, & c. mortaliter peccat, si sine rationabili causa facit: & per rationabilem causam intellige omne motuum rationi consentaneum, etiam quod non sit ugens, dummodo non adsit contemptus, & quando est minus sufficiens, peccatur uenialiter. Non enim formaliter agitur contra præceptum, ut si omittatur missa propter seruitium infirmorum, uel pro custodia domus, uel puerorum, & huiusmodi, de quibus infra, uer. missa. §. xxix. xxx. Et quia non solum corpore, sed etiam mente præsentem esse debemus missæ in festo, ideo si quis durante missa occupat se mente ad alia cogitanda, ut de mercantia de uenereis, & huiusmodi aduertenter, & notabiliter, non satisfacit missæ, similiter fabulando cum aliis.
- 11 Dicere officium, uel aliam orationem, uel poenitentiam, ad quæ quis tenetur ex præcepto dum actualiter missa dicitur, non uidetur satisfacere, quia sunt duæ obligationes requirentes mentis attentionem. Nam si uult attendere missæ, non potest officio attendere. Sed posito quod non possit audire, ut quando dicit secreta, an tunc possit quis dicere dictum officium? Cai. uidetur dicere quod potest satisfacere utrique obligationi, & quod non peccat mortaliter, sicut dum pulsatur organum in missa, quis potest dicere aliquod officiū pro illo tempore. Hoc tamen non uidetur simile, quia qui dixit psalmum unum in officio dum pulsatur organum, non tenetur attendere tali pulsationi, sed potest se occupare in aliis, usque ad tempus quo dicendus est alius psalmus, & ideo magis teneo cum summa Sil. in uer. missa, in fine, ubi dicit quod

FESTVM.

audiens missam ad quam de præcepto tenetur, simul eodem tempore non potest dicere horas, &c. quia ibi sunt duæ obligationes, quarum quælibet attentionem, & deuotionem exterioriorem requirit: ar. in. c. ex literis, de proba. cum ibi no. in uer. uices duorum. Audire autem, uel non, aut sit missa propria, uel de mortuis, uel in propria parochia, uel extra, nõ cadit sub præcepto infra, missa. §. xxxix.

- 12 Die festo non tenetur quis cõteri, neque uitatio peccatorum hoc præcepto mandatur, sed solus exterior cultus præcipitur ideo circumstantia festi, non est circumstantia aliorum peccatorum necessaria, secundum Cai. ibi, nisi fierent in contemptum festi. tunc. n. necessario hæc circumstantia confitenda esset.
- 13 Secundo uiolatur per opus seruale corporale, & non mysticum, & dicitur seruale quia ad hoc seruos deputatos habemus. Hæc enim opera impediunt applicationem hominis ad diuinam, & mortale peccatum inducunt talia opera facta in die festo. Horum autem operum quædam sunt ex suo genere seruilia, propria seruis, ut mechanica, &c. arare, suere, &c. quædam libera, ut artium liberalium exercitia, ut sonare, legere, scribere, quædam sunt communia liberis, & seruis, ut itinerare, &c.
- 14 Prima sola opera seruilia prohibentur, reliqua licent, adeo ut etiam opera seruilia, quando transeunt in communia, fiât licita. Transeunt autem propter necessitatem corporis, uel animæ, quandoque proprii, uel alterius, ut seruitia infirmiorum, medicorum, aromatariorum, & huiusmodi, & propter dānum uitandum, ut quia timentur milites, uel tempestas, & huiusmodi, ideo oportet laborare: hoc enim tam seruis, quàm liberis incumbit. Quantum uero ad tertium, quatuor ab ecclesia inueniuntur prohibita, quæ opera seruilia non sunt, uidelicet mercatum, placitum, iudicium ad mortē, uel pœnam, iuramentum, nisi pro pace, uel alia necessitate, ut in. c. omnes, de feri. de secundo, & tertio, supra dictum est, quod non solum prohibentur (nisi urgente necessitate, uel pietate) sed etiam processus, & sententia annullantur, in. d. c. conquestus, ex Cai. ubi supra.
- 15 Quo ad primum, uidelicet mercatum, duo possunt intelligi. Primo, nundinæ, quæ bis, uel semel in anno fiunt secundum diuersitatem terrarum, uel mercata, quæ semel, uel bis in hebdomada fiunt. Secundo, actum mercadi, scilicet emen-

di, uel uendendi. Si primo modo intelligas nundinas, standum est consuetudini, per quam ius abrogatum est, cum prelati hoc sciant, & tolerant. Si pro actu accipias, in multis attendenda est consuetudo, quæ quasi ubique habet, ut ea quæ dietim consumuntur ad minutum, ut panes, carnes herbæ, & huiusmodi, passim uenduntur, & emuntur, & licitum est, nisi episcopus aliquid horum prohibeat, uel reprehendat. Ex Cai. supra.

- 16 Quo autem ad placitum, excusantur iudices rurales iudicantes rusticis secundum quasdam consuetudines suas, ne perdant diurnum laborem eis necessarium ad uictum cum pietatis causa hoc fit. De hoc, supra. §. xiii.
- 17 De iuramento intelligitur iudiciale esse prohibitum, nisi pro pace, ut supra est dictum. §. xiiii. ut pro causa fidei, quæ etiam diebus festis agi potest, & consequenter iuramentum præstari.
- 18 Ad cognoscendum peccatum mortale circa festa dantur quædam regulæ, quæ etiam seruiunt in multis aliis. Prima est. Attendatur an quis habuerit uoluntatem, seu intentionem uiolandi festum, quia tunc proculdubio mortaliter egit. Si non habuit intentionem, nec etiam fuit tam negligens, ut non curauerit saltem implicite de obseruatione festi, non peccat mortaliter, neque in omittendo, neque in committendo, quia non proprie contra præceptum facit. Et ex hac regula multos a mortali excusabis.
- 19 Secunda est, ut quantitatem consideres operis, parum enim pro nihilo reputatur. Ideo laborare parum, ut suere. xx. pontæ, & huiusmodi, non uiolat præceptum festi, & dimittendo aliquid missæ parum, ut est introitus, uel Responsorium, uel simile. Immo dicit Cai. ibi, quod recedentes communicato sacerdote, ante benedictionem, non peccant mortaliter, quia iam doctrina, & sacrificium missæ sunt completa, & non est pars notabilis missæ, quamuis quilibet benedictionem, expectare deberet.
- 20 Tertia regula est, ut considerentur causæ excusantes opera facta in die festo, quæ sunt sex. Primo, si opera sunt secundum se ordinata ad diuinum cultum, ut portare cruces, sonare campanas, si autem non sunt per se ordinata ad diuinum cultum, sed per accidens, ut colere terras, uel ædificare domos eccle-

FESTVM.

fiat, ex hac causa non sunt licita, ut consuetudo Christiano-
rum testatur, nisi hoc fiat licitum propter paupertatem, & ne-
cessitatem alicuius ecclesie, de consensu episcopi, non tamen
hoc consulendum, secundum Cai. ibi. Secundo, quando ex
pietate sunt, ut exercere pro miserabilibus iudicialia, sicut su-
pra dictum est. Alia autem opera pietatis, ut sepelire mortuos, &c.
omni tempore fieri possunt. Quae uero non sunt per se opera pieta-
tis, in tantum sunt licita, inquantum ad pietatem ordinantur, & ne-
cessitas exigit, ut dictum est. Tertio, ex necessitate sui ipsius, uel
proximi, siue animae, siue corporis, siue reip. siue damni uitadi,
de quibus supra, §. xiii. Hi omnes excusantur, si audita missa, &
uitato scandalo, laborant. Quarto, ex coactione, quando co-
guntur a superioribus laborare, aliter eis graue malum, uel da-
num, uel malum imminet propter quod excusantur. Si tamen co-
gerentur ad laborandum in uituperium, & iniuriam festi, uel dei
non excusarentur, quia potius quis mori tenetur, quam iniu-
riam Deo facere. Hoc. n. esset facillimum. Quinto, ex lucro tran-
sitorio, ut in. c. licet, de fe. siue sit pro capiendis piscibus, qui
transeunt, siue pro aliis rebus repente occurrentibus, quae alio
tempore haberi non possent, dummodo pars lucris ecclesie, & Chri-
sti pauperibus detur, ut in. d. c. licet dicitur. Intellige, quando
causa lucris sit, si autem fiat piscatio gratia recreandi, non re-
quiritur licentia. Quod autem de lucris parte fiat elemosina,
est consilium, non praeceptum, ut dicit Tab. ibi. §. xlv.

21 Sexto, ex hoc quod corporale opus, exercitium est actus spi-
ritualis, nec est opus seruale, neque ab ecclesia prohibitum,
unde scribere ad adiscendum, docendum, consulendum, uel
significandum alteri, legere theologia, philosophiam, & alia, quae
non sunt prohibita, concilia facere, electiones, studere, dispu-
tare, & reliqua, quae ita mentis opera sunt, ut non ad exteriorem
materiam perficienda sint, licita sunt in festo fieri. Ex hoc excu-
sa pictores, qui ut adiscant figuras ab aliis tractas pigunt, &
puellas, quae recamaturas faciunt ut adiscant, & qui designant
in carthis, quae postmodum uolunt fabricare, uel fantastican-
tur de fiendis. Demum ex consuetudine generali, uel speciali
populi Christiani in aliqua patria scita, tolerata, & non repre-
hensa a superioribus, ut supra dictum est, excusantur multi, ut co-
qui, tabernarii nautae, &c. quia consuetudo potest facere lici-
tum de illicito, & e contra quo ad tempus, secundum Cai. ibi.

- 22 Quarta regula, Caueas ne iudices opus factum in festo licitum, uel illicitum, ex eo quod fit, uel non fit mercenariæ, quia multa opera possunt fieri in die festo ob aliquam causam de antedictis, quod si ueniale est potest mercenariæ fieri, nec propter hoc redditur seruale, ut diffuse declarat Cai. secunda secundæ. q. cxxii.
- 23 Quinta regula, Licet ad euitandum mortale sufficiat audiri missam, & cauere a seruali opere, tamen qui audit tantum missam in festo, reliquum autem tempus totum exponit in ludis, uenationibus, & huiusmodi, grauiter peccat, secundum Cai. ibi, in summa, quia quantum in se est festa Christiana ridiculo exponit, quod maxime tangit, uiros graues maiores, & dominos.
- 24 Quando transferuntur festa, ut in dominicis quadragesimæ, transferuntur quo ad officium solum, non autem quo ad cessationem ab operibus seruilibus, secundum Ar. flo. quia ecclesia statuit ea obseruanda illa die, qua occurrunt.
- 25 Si episcopus excommunicet omnes laborantes in aliquo festo, excommunicatio debet intelligi in casibus non licitis, & si exprimat neque etiam in casibus licitis, tunc excommunicatio est nulla, quia continet intollerabilem errorem ut supra dictum est, excommunicatio .§. xvi. & est contra ius de feri. c. si. contra quod percipere non potest.
- 26 Tabiena in uer. Charitas .§. xx dicit quod quilibet existens in mortali tenetur in die festo saltem semel conteri de peccatis suis, aliter mortaliter peccat, & existens in gratia, referre se actualiter in Deum ex præcepto. Sil. uero in uer. Dominica .§. vi. tenet contrarium, & rationabilius ut supra hic est determinatum, ideo sic tenendum, ut etiam tenet Cai. ibi.
- 27 Sabbatum non est feriandum, nã uideamur iudeizare, nisi propter aliquod festum tunc occurrens, ut patet in. c. peruenit, de conse. d. iii. contra quod quidam diebus nostris, sub fictione reuelationis factæ a Beata Maria uirgine, efficere uolebant.

F E V D V M.

FEudum, quia est materia pertinet potius ad forum seculare, quam ad confessores, prætermitto. Si quis tamen uouerit de hoc informari uadat ad rubricas de feudis, uideant summistas in suis locis. An religiosus succedat in feudum.

FICTIO. FIDEI TSSOR.

Vide Odofre. in auten. in gressi. C. de fa. san. ecl.

FICTIO.

- 1 Fingere aliquid idest, ostendere dicto, uel facto, quod non est in rei ueritate, est speciale peccatum uirtuti ueritatis oppositum, si ex hac intentione fiat, secundum Tho. iiii. sen. d. iiii. q. iiii. a. ii. ql. ii. ad. i. & potest esse peccatum mortale secundum intentionem fingentis, & nocuum sibi, uel proximo illatum, sicut commendatio dicitur, infra, simulatio. §. i.
- 2 Fictio in sacramentis peccatum mortale est, quia Sacilegiu committitur, cum fiat notabilis iniuria sacramento, ut cum quis fingit confiteri, uel consecrare.
- 3 Fingere ad aliquid significandum maxime utile animæ, non est contra ueritatem, & consequenter nec peccatum, sicut quando Christus finxit se longius ire, & ut sæpe faciunt prædicatores, infra, simulatio. §. i. Non est idem fictio iuris, & præsumptio, quia primum, cum ueritate stare non potest, secundum uero sic. C. de rei ux. ac. l. unica.

FIDEI TSSOR.

- 1 Fideiussor est, qui alienam obligationem in suam fidem recipit, principali tamen manente obligato. Insti. eo. ti. in principio.
- 2 Fidem iubere potest quilibet habens suorum bonorum liberam administrationem, unde mulier non potest pro uiro fidem iubere. ff. ad se. consul. uelle. l. ii. in glo. neque etiam pro altero. l. quamuis. ff. ad uelle. nisi in sex casibus, qui ibi ponuntur. a. Tab. ibi. §. i.
- 3 Clericus nullo modo secundum ueriores opinionem potest pro laico fidem iubere. c. i. e. ti. & xi. q. i. c. te quidem, in tex. & in glo. nisi in casu necessitatis, in quo obligaretur subuenire indigenti c. uidentes. xii. q. i. Pro ecclesia tamē, uel pro alio clerico potest, ut in. c. ii. e. ti. & si fidē iubeat obligatur. c. peruenit, eo. ti. tamen de proprio patrimonio, uel redditibus beneficii, quos fecit suos, non autem in præiudicium ecclesiæ, ut limitat Host.
- 4 Fidem iubere non potest religiosus, in. c. pe. eo. ti. etiam si esset Abbas, nisi hoc fiat de licentia abbatis, & assensu maioris partis capituli, ut ibidem. Non enim habet aliquod propriū, de quo possint disponere.

- 5 Heres fideiussoris obligatur, sicut & fideiussor. l. potest accipi. ff. de fideiussor. Et quia successor prælati, non est eius heres, ideo non tenetur, ar. eorum quæ dicuntur secundum Host. supra quia non in præiudicium ecclesiæ.
- 6 Socrates promisserat præsentare ticium sub pœna C. ducatum, post modum ticius commisit crimen pro quo fuit datus ad mortem, uel bannitus, & ipse fugit: si Socrates fuit in dolo, uel lata culpa respectu malificij postea perpetrati, in conscientia tenebitur dano proximi, secus si non fuit in culpa. Talis casus Bononiæ accidit, & ita fuit conclusum, ut not. Tab. ibi. §. v. Et est casus in. l. sed & si quis rei. ff. si quis cau. in principio.
- 7 Si reus decapitandus fugiat, qui pro eo fideiussit non decapitabitur, si non fuit in dolo, sed pecunialiter punietur, secundum Cy. in. l. ad commentariensem. C. de custo. reo. si autem fuit in dolo, punietur pœna arbitraria: gl. in. c. cum homo. xxiii. q. v. sed si habuerit ex officio custodiam. Eadem pœna punietur, si est in dolo, uel si ex eius nimia negligentia fugit, ut in. d. l. commentariensem.
- 8 In causa criminali in qua pœna corporalis uenit imponenda, nullus potest interponere fideiussorem, secundum Pa. in rub. de fideiussor. & sic intelligitur. c. si clericos, de sen. ex. li. vi. secus quando talis pœna non uenit imponenda. Et est bonus textus in. d. c. cum homo, & in glo.
- 9 Cum plures sunt fideiussores in solidum, si sunt omnes præsentés, & soluendo, & postulent inter eos debitum diuidi ante litem contestatam, possunt hoc beneficio Adriani posito. C. de consti. pecu. l. diui Adriani uti, nisi illi renuntiauerint, secundum Pa. in. c. peruenit, eo. ti. ff. eo. l. si dubitet. §. i. Insti. eo. §. si plures.
- 10 Præsentē debitore principali, & indiscuso, fideiussor non potest conueniri secundum Pa. in. d. c. peruenit, nisi debitor notorie sit non soluendo, uel non possit conueniri: autem. præsentē. C. eo. & nisi renuntiauerit huic beneficio, ut. C. de duo. re. si autem. Hoc ita.
- 11 Creditor tenetur cedere fideiussori actiones suas, quas habet contra eum, pro quo fideiussit, aliter potest ei denegare solutionem debiti. l. modestissimus. ff. de solu. & l. fideiussoribus. ff. eo. ti.

FIDES.

- 12 Debitor tenetur fideiussori de omni dāno , quod ei euenit ex sua culpa propter fideiussionē. de fo. cōp. c. fi. & c. ii. & iii. e. ti. quia officium suum nulli debet esse damnosum. ff. de fur. l. si seruus communis.
- 13 Si fideiussor soluat creditori usuras sine obligatione, & consensu debitoris, & coactione, non poterit repetere a debitorē. Sibi enim imputetur si fecit, quod non debuit facere, secū dum Pa. in. d. c. ii. Si autem etiam fideiussit, uel cum iuramento, uel sine, soluere usura, sciente, & consentiente debitore, in conscientia repetere potest a debitore, siue soluerit coacte siue sponte, nisi soluerit in fraudem, ut scilicet faueret usurario, & imputetur ipsi debitori, qui sic fidem iubere fecit de usuris, quicquid sit in foro ciuili. Debuit enim opponere exceptionem quando cogeatur soluere.
- 14 Si fideiussor usque ad certum terminum promissit pro debitorē, & creditor prolonget terminum debitori absque noua promissione fideiussoris, transacto illo certo termino fideiussor liberatur, secundum Pa. in. c. constitutus, eo. Secus si obligatio absoluta, quia tenebitur etiam prorogato termino debiti: ar. in. c. cum dilecti, de do. & l. celsus. ff. de arbitris.
- 15 Licitum est fideiussori aliquid moderatum accipere a debitorē ultra sortem, ratione periculi, uel laboris, sine nota usurae, quia hic non est mutuum, non autem ratione facti scilicet quia fidem iubet, quia tunc esset res iniqua, & multo minus licet si adsit fraus, ut quando conuenit cum creditore, ne credat sine fideiussore, ut ex hoc fidem iubēdo lucretur, aliquid quod proculdubio dolum innuit.
- 16 Fideiussor in tribus casibus potest agere contra debitorem, ut liberet eum ante solutionem, ut elicit gl. ex tex. d. c. fi. eo. ti. ut si diu in debiti solutione stetit. Si debitor bona sua dissipare incipit, si condēnatus super fideiussione fuit, sique ab initio sic conuentum est.

FIDES.

- 1 Fides quomodo sic necessaria ad salutem, & quid explicite de necessitate sit credendum: supra, credere. §. i. & ii.
- 2 Nullus potest se excusare si non credit, quia nō habet instructorem, quia si faceret quōd in se est, deus qui non deficit in necessarijs mitteret instructorem aliquem, sed quia non facit quod potest, ideo peccat, & sic, si non credit, imputetur sibi

quia posuit obicem peccando, non faciendo quod facere debuit secundum Tho. ad Ro. c. x. lec. iii. col. ii.

- 3 Ad fidem pertinent articuli fidei directe, secundum Tho. secunda secunda. q. xii. a. ii. & omnia, quæ sunt in sacra-scriptura per accidens, tanquam prædictorum declaratiua: ibi. a. vi. ad. i. & omnia, quæ sunt in doctrina ecclesiæ: ibi. q. v. quia ecclesia uniuersalis in his, quæ sunt fidei errare non potest, ut dicit Pa. in. c. a. nobis, de sen. ex. scriptum est enim. Ergo rogaui pro te petre, ne deficiat fides tua, in alijs autem errare potest ecclesia uniuersalis idest concilium, ut est tex. clarus in. d. c. a. nobis, unde dictum Hiero. prælatum, fuit sententiæ concilii, ut patet in. c. tria. xxxvi. q. ii. etc. placuit. Non autem circa mores bonos potest finaliter errare statuendo, & ordinando decreta, secundum Tho. quol. ix. q. ultima. Errare etiam potest in particularibus factis hominum, & iudicijs.
- 4 Aedere symbola fidei contra insurgentes hereses, & determinare dubia in fide, ad Papam pertinet, ut dicit Tho. secunda secunda. q. i. & Ar. flo. iiii. par. ti. viii. quia ipse toti ecclesiæ præest, cuius autoritate congregatur synodus, & eius sententia firmatur, & sine eo congregari non potest: Tho. in opusculo contra impu. reli.
- 5 Errare potest etiam papa, quia potest effici hereticus, sicut Anastasius. d. xix. c. Anastasius. Et de facto errauit Nicolaus, papa, in illa constitutione exijt, de uer. sig. dicēs Christum & Apostolos nihil habuisse in communi, quantum ad dominium, quæ cōstitutio postmodum fuit reuocata per Io. xxii. per extrauagantem, quæ incipit: Quia nonnūquā, etc. tamen papa ut caput ecclesiæ idest utens suorum membrorum auxilio, per consilia, & orationes, & faciendo quod in se est errare non potest, quia sic, sequitur motum spiritus sancti, a quo mouetur, qui spiritus sanctus errare non potest, & consequenter ecclesia quam regit.
- 6 Errans in his, quæ sunt fidei, etiam subtilitatibus cum pertinacia, mortaliter peccat, & est hereticus, & sic intelligit Spec. in ti. de here. et. c. scisma. xxiii. q. i. Si autem errat sine pertinacia, paratus corrigi circa ea, quæ non tenetur explicite credere, non peccat mortaliter, nec est hereticus, & sic intelligit S. Tho. secunda secunda. q. ii. a. vi. ad. ii.
- 7 Fidei confessio cum sit præceptum affirmatiuum, obligat

FILIVS.

pro loco, & tempore, & non semper. Obligat quando propter eius omissionem debitus deo honor, uel utilitas proximis impendenda subtraheretur, ut cum quis interrogatus de fide taceret, & propter hoc crederetur, quod ipse non esset Christianus, uel quod fides non esset uera, uel alii a fide auerterentur, secundum Tho. secunda secunda. q. iii. a. ii. in quo casu tenetur quis confiteri etiam morte imminente.

- 8 Si turbatio infidelium oriatur de confessione fidei manifesta, absque aliqua utilitate fidei, uel fidelium, in tali casu fidem publice confiteri non est laudabile, secus quando aliqua speratur utilitas, uel adest necessitas, iuxta illud Math. xxv. finite illos (scilicet turbari) quia cæci sunt, & duces cæcorum. Facit. c. in mandatis. xliii. d.
- 9 Faciens ex aliquo timore actum significantem distincte infidelitatem, ut imolando idolo, uel portando uestem designatam ad aliquod determinatum signum infidelitatis, & huiusmodi, peccat mortaliter, ut in. c. sicut, sanctius est mori, quam uti idolatryto. Secus quando non determinate signaret infidelitatem, sicut S. Sebastianus ex bono zelo, clamide militari utebatur. Cõcordat Cai. secunda secunda. q. xii. a. i. ad. ii. supra, Apostasia. §. iiii. infra, Infidelitas §. xiii. nullus timor etiam cadens in constantem excusat a confessione fidei modo dicto nam propter dei honorem uitam quilibet tenetur exponere.

FILIVS.

- 1 Filij contra parentes communiter peccant. Primo, per irreuerentiam, quæ si notabilis est, peccatum impietatis, & mortale est. Secundo, per inobedientiam dum contemnunt obedire in his, in quibus parentibus subiiciuntur, ut quo ad domesticam gubernationem, & morum instructionem, & si de re importanti sit, mortaliter peccant. Tertio, omittendo subuenire parëtib; in necessitatis articulo, si possunt, tunc enim mortaliter, & impie agunt. Hæc secundum Cai. ibi, in summa. Peccant quando parentes propter paupertatem, uel huiusmodi, pro parentibus non recognoscunt.
- 2 Filiorum quidam, secundum Pa. in. c. tanta, qui si. sint le sunt legitimi tantum, ut adoptiui, & arrogati, quidam legitimi & naturales, ut nati ex legitimo, uel putato legitimo matrimonio, quidam spirituales & legitimi, qui scilicet suscipiuntur de

Baptismo, uel crismate, quidam sunt naturales tantum, ut nati ex concubina retenta in domo, loco uxoris, & hi secundum leges non dicuntur spurij. Quidam dicuntur spurij, qui scilicet aliter ex damnato concubitu nascuntur.

- 3 Primi scilicet adoptiui filij, si emancipentur a patre legitimo, idest adoptante legitime, in nullo ipsi patri succedunt, sed si non sunt emancipati, succedunt una cum alijs legitimis, & naturalibus ff. de adop. l. si pater, supra Adoptio. §. ii. xi.
- 4 Secundi autem scilicet filij legitimi & naturales parentibus succedunt ab intestato, & ipsi præferuntur, etc. autem. de herede. quæ ab intest. dese.
- 5 Tertij scilicet spirituales, & legitimi, in nihilo parentibus spiritualibus succedunt, cum hoc nullo iure sit cautum, nec sit in usu.
- 6 Quarti scilicet filij naturales tantum, succedunt patri ab intestato in duabus uncis totius hereditatis, idest in sexta parte, ex quibus matri medietas debetur, dummodo non constent filij legitimi, etc. autem. licet patri. C. de na. lib. Si autem filij legitimi existant, quid possit eis relinqui, uide. C. de na. libe. l. matre.
- 7 Quinti scilicet filij spurij nati ex coitu damnato, lege ciuili in nihilo patri succedunt, & secundum leges ciuiles eis deneantur alimenta, non autem de iure canonico, supra. Alim. tutu. §. vi. Not. secundum Azo. quia ratio par est filiorum ad patres, & patrum ad filios, & eadem pietas, quod quando, & in quantum filij naturales parentibus succedunt, ita & in tantum, & totiens parentes naturales filijs debent succedere.
- 8 Spurij potest aliquid relinqui a patre propter alimenta, & dotem, secundum Pa. supra.
- 9 Filij nati ex concubina etiam illustri, succedunt matri pariter cum legitimis. Inst. de succl. cogn. & l. si qua illustris. C. ad orphi. Si uero non sunt nati ex concubina sed uulgo quæsi- ti, & non ex damnato coitu succedunt matri cum alijs legiti- mis, nisi mater sit illustris, ut in. d. l. si qua illustris. Si autem sunt nati ex coitu dānato in nihilo succedunt etiam matri. Autem. ex complexu. C. de incast. nup. & idem dic econuerso quod parentes non succedunt filiis eo casu, quo filij non suc- cedunt parentibus secundum Bart. in. l. si gener. ff. de his qui. ut in d. & Pa. in. d. c. tanta.

FILIVS.

- 10 Parentes non possunt relinquere heredes filio spurios secundū gl.in.c.per uenerabilem, qui fil. sint legi. extranei tamē nō possunt eos instituere, secundum Pa.in.c.cum haberet, de eo qui du.in.ma.quam pol.per adul.quia non prohibentur nisi parentes, ut nō.glo.auten. quibus mo.natu.effi. sui. Omnia namque quæ prohibita non sunt expressse, licent.
- 11 Filius naturalis tantum, siue ex concubina, siue ex alia genitus, si tempore quo fuit genitus, inter parentes poterat esse matrimonium absque omni impedimento, etiam non reuocabili sine dispensatione ecclesiæ, per sequens matrimonium erit legitimus, secundum Pa.in.d.c.tanta, Immo etiam si tempore generationis non potuit esse matrimonium, propter aliquod impedimentum, quod tempore natiuitatis fuerat sublatum, ut in.c.caue.xxviii.q.i Nec requiritur instrumentum dotales, ut uidetur inuere tex.Inst.de nup. §. aliquādo & per.d.c.tanta, & sic praticatur, nec obstat si tempore intermedio cum alia matrimonium contraheret, ut nō. ibi Pa. Et non repellitur ab hereditate, per. c. causam, eo. ti. & est legitimus quo ad omnia secundum glo.in.d.c.tanta. Et succedit etiam in feudum, secundum Pa.in.d.glo.i. non autem sic de legitimatis per rescriptum, ut in.c.per naturales, in.li.feu.ti. si de feu. contro. quod & Pa. placet.
- 12 Si filius naturalis tantum nascatur, & antequam per sequens matrimonium legitimetur, nascatur legitimus, & naturalis, & in hereditate non succedat nisi primus, secundum Io. an. succedet legitimæ natus, quia antequam alius fuisset legitimatus iam erat acquisitum ius legitimæ nato, qui quamuis sit secundus, quo ad natiuitatem, est tamen primus quo ad legitimisationem.
- 13 Si quis ignoranter cum coniugata matrimonium contraxit filii nati erunt legitimi, ut in.c.ex timore, qui fi. sint le. Secus si non interuenit matrimonium, quia in primo casu dabat operam rei licitæ, non autem in secundo, etiam quod postmodum sequatur matrimonium inter eos, quia tempore quo nati sunt, non potuit esse coniugium inter eos.
- 14 Nati ex matrimonio clandestino nullo existente impedimento, post approbationem erunt legitimi. Probatur in.c.ii. de clā. despon. Aliqui tenent, quod etiam sunt legitimi existēte impedimento, post publicationem remoto impedimento, quia

quia cen
vide tunc
expres
Natus de
legitimu
impedur
legitimu
Filius qu
dere ma
pra, adu
17 Si parer
natus si
constit
d.c.per
dum B
contr
18 Si prob
quo Ti
tur illeg
Pa.in.d
mus, de
secus si
rare. Ide
sumitur
præsby.
19 Filius de
deceat, si
cundæ q.
20 Filius fa
ctum in m
pater pro
mater. Ide
etiam si fuit
tre, sed nom
nebut, ut in
uentus, sec
21 Quomodo
non est, de
quod licet

quia tempore intermedio probatum est filios esse legitimos. Vide tamē. c. fi. de clan. despon. §. si quis, quia uidetur ibi tex. expressus. Hoc tenent Io. an. & Butrius, Sil. ibi §. viij.

- 15 Natus de sponsa de futuro nullo existente impedimento, est legitimus, secundum Pa. in. c. per tuas, qui fi. sint le. aliter si sit impedimentum. Intellige post publicationem. Vide Sil. uer. legitimus, in prin. & uer. filius. §. viij.
- 16 Filius qui communiter reputatur legitimus, an teneatur credere matri dicenti illum esse spurium, ut cedat hæreditati? supra, adulterium. §. ix.
- 17 Si parentes nominēt aliquem, & tractent ut filium, etiā quod natus sit extra domum, huiusmodi nominatio, & tractatio, constituit eum in possessionem filiationis, secundum Pa. in. d. c. per tuas, & probant filiationem, immo sola fama, secundum But. in. cap. transmissæ, qui fi. sint le. si nihil probetur in contrarium, sufficit ad probandum filiationem.
- 18 Si probetur matrem Ticij commississe adulterium tempore quo Ticius est generatus, non propter hoc Ticius reputabitur illegitimus, si maritus eius secum habitabat, secundum Pa. in. d. c. per tuas, & c. transmissæ, quia cum possit esse legitimus, debemus favore filij præsumere, quod sit filius mariti, secus si erat absens tanto tempore, quod non potuisset generare. Idem dic de filio concubinæ in domo retentæ, quia præsumitur filius concubinarij, secundum gl. in. c. Michael, de fi. præsb. nisi contrarium sufficienter probetur.
- 19 Filius & filia possunt nubere sine licentia patris, quāuis non deceat, secundum Tho. iij. sen. dist. xxix. ar. iij. & secunda secundæ. q. ciiij. ar. v. supra, dos. §. vj.
- 20 Filius familias uiuente matre emancipatus, acquirit usufructum in maternis bonis pro media parte, si est unus filius, & pater pro alia, post mortem matris. C. de bo. mater. l. si uiua mater. Idem dic de nepotibus, & pro nepotibus. Idem dic etiam si sunt plures filij, quia pro medietate simul cum patre, sed non emancipatorum usufructus apud patrem remanebit, ut in. d. l. si uiua: & hoc non habet locum in bonis aduenticiis, secundum glo. in. d. l. si uiua, sed maternis tantum.
- 21 Quomodo filius possit agere contra patrem, uide Pa. in. c. non est, de spon. & glo. in. c. quæritur. ij. q. vij. concluditur, quod sic ratione peccati, alias non est admittendus.

F O R N I C A T I O .

- 22 Filij tenentur parentes amare , non solum corde , sed etiam signo extrinseco: nec a mortali excusantur , qui nunquam parentibus signum amoris ostēdunt , sed semper dure loquuntur , & uidentur eos odire , quia dicit Hiero. li. de honore parentum: redde amoris uicem . Nam sic agendo contristant parentes , quod est contra charitatem , & pietatem ,
- 23 Si filius de uoluntate patris tacita , uel expressa incipiat studere , cogetur pater etiam nolens subuenire in necessariis ad studium , secundum glo. C. ad mace. l. macedoniani , nisi ingenij obtusitas obstat , secundum Bal. ibi. Secus si expresse cum causa rationabili prohibuisset .
- 24 Berta hodie remansit uidua uiro eius interfecto , altera die accepit maritum , & tempore nouem mensium , uel circa , peperit filium , quæritur cui succedet , uel primo marito , uel secundo , cum æqualiter utriusque esse possit ? ego dicerem cū Iaco. de bel. quod succedet illi , cui magis assimilatur , quia ut in pluribus , filij parentibus assimulantur , & sic per bonas cōiecturas proceditur . Si uero nullo probabili modo in notitiam ueritatis ueniri potest , erit eius , in cuius domo natus est , uel forte posset dici , quod hæreditas utraque æqualiter pertinebit , ad arbitrium principis , cum non appareat cui magis succedere debeat . Bart. autem reprobatur responsionem de assimilatione: dicerem tamen quod ex omnibus coniecturis simul iunctis iudicandum esset . Sil. ibi. §. xvij.

F O R N I C A T I O .

- 1 Fornicatio tripliciter capitur , uno modo pro omni peccato , secundum Thom. secunda secundæ. qō. clj. ar. ij. alio modo spiritualiter pro idolatria. Iere. v. Tu autem fornicata es , &c. Tertio , pro omni illicito coitu. c. meretrices. xxxij. q. iij. Proprie tamen accipitur ut distinguitur contra alias species luxuriæ , & est concubitus naturalis soluti cum soluta omni uinculo , etiam ordinis , & uoti , & est peccatum mortale , quia separat a regno Dei , ut dicitur Gal. 5. Est tamen minus aliis speciebus luxuriæ . Quia minus de inordinato , & innaturali habet .
- 2 Nullus fornicando excusari potest ex ignorantia , cum hoc sit contra ius naturale , cuius ignorantia neminem excusat. j. q. iij. per totum : & totiens quotiens quis ad meretricem accedit , peccat mortaliter . Similiter inducens aliquem ad hoc

mortaliter agit, infra luxuria. §. j. De clerico fornicatio, supra, clericus. §. xij. xij. Quomodo filij ex fornicatione nati legiti-
mentur, per sequens matrimonium, supra, filius. §. xj.

FORVS.

- 1 **F**Orus masculini generis, locus est ubi iudicium exercetur, c. forus, de re. iur. & sic communiter in iure capitur. Quādo uero est generis neutri, ut forum, signat territorium iudicis, ubi habet potestatem in sceleratos. l. pupillus. §. territorium ff. eo. Quandoque, notat locum nundinarum, secundum Pa. in. c. forus. Vnde dicitur forum rerum uenaliū.
- 2 Forum sortitur regulariter quis secundum glo. in. c. j. iij. q. vj. uel per contractum. ff. de iudi. l. hæres, uel propter crimen, in d. c. j. uel quia reus, quia actor debet sequi forum rei. c. nemi- nem. iij. q. vj. uel propter rem. c. sane, de fo. compe. uel propter religionem, ut causa iurispatronatus, & decimarum. c. quan- to, de iudi. uel propter uirum, quia uxor forum uiri sequitur l. pe. ff. de iur. omnium iud. & propter multa alia. Vide. iij. q. vj. & de fo. compe. ibi, sunt multa. c. ad hoc. Vnde uersus. Co- tractus, crimen, reus, & res religiosoque, uir ratio similis, uel prouocat, atque recusat.

FRAVS.

- 1 **F**Raus admodum mendacij peccatum dicit, quæ si sit per- niciosa in damnum proximi notabile, est mortalis: Secus si circa minimum, aut sit iocosa, uel officiosa, uel præter in- tentionem, tunc in his est uenialis. Cum tamen aduertit, te- netur damnum refarcire, & remedium apponere si potest fa- mæ propriæ, ne de eo tanquam de dolofo scandalizentur. Aliter grauius peccaret præbendo scandali materiā proximo.
- 2 Fraus & dolus nemini debent patrocinari, in. cap. ex timore, de rescrip.
- 3 Fraus commissa in legē, ut de persona ad personam, de una re ad aliam, de uno contractu ad alium, & huiusmodi, nō est sine peccato, quia præuaricatur lex. Facit no. in. c. intelligen- tia, de uerbo. significa. & c. quanto de priui.
- 4 Fraus fieri non dicitur scienti, & consentienti. l. nemo. ff. de re. iur. supra dolus. uide aliquid de hac materia. Quia pa- rum differunt. Nam fraus principaliter in factis est, dolus in uerbis.

FRIGIDVS. FRVCTVS. FVGERE.

FRIGIDVS.

F Rigiditas quomodo impediat matrimonium uide infra matrimonium. §. xlvij. xlv. siue sit secundum temporis conditionem, ut in sene, siue secundum materiae complexionem.

FRVCTVS.

1 **F** Ructus in corporalibus, de quo loquuntur canonistae, quidam secundum Bar. in. l. ex diuerso. C. de rei uin. sunt naturales, ut nuces, pira, &c. alij sunt partim naturales, partim industriales, ut lana, segetes, &c. alij dicuntur industriales, ut qui acquiruntur ex negotiatione, uel artificio, alij uero, qui non proueniunt ex re, dicuntur ciuiles, ut est pensio domus uel huiusmodi. l. si naues. ff. de rei ué. Et horum quidam sunt honeste percepti, quidam inhoneste, ut si locauit domum meretrici, uel publico usurario ad talia officia exercenda. l. ancillarum. ff. de pe. hære.

2 Fructus percepti bona fide, ut colligitur ex. c. grauis, de re. spo. siue naturales, siue industriales, siue cum titulo, siue sine titulo, in conscientia debent restitui, si extant. Si autem quis eos consumpsit, tenetur restituere tantum, in quantum locupletior factus est, ut puta: quia in eam rem expedit, in quam opportuisset expendere tantum de suo, uel aliqua emit, ex quibus patrimonium suum, ampliavit, tamen de fructibus industrialibus rei lucrosae diminuet, quantum industria sua existimanda est in dicto negotio exercitata, in utilitatem, seu augmentum dictorum fructuum accipiendorum, quia nemo suis stipendiis militat. Si uero non est factus locupletior, de rebus consumptis non tenetur. l. utrum. ff. de pe. her. De lucro facto ex re non lucrosa, ut ex pecunia, non tenetur nisi de interesse expresso. Et non de possibili.

3 Fructus dicuntur, qui deductis expensis factis colligendorum congregandorum, & conseruandorum fructuum gratia, superflunt, tam in bonae, quam in malae fidei possessoribus. l. si a te. §. fructus. ff. de pe. hære. Quanto temporis possessor bonae fidei possit usucapere dictos fructus. Vide Sil. ibi. §. ij.

FVGERE.

1 **F** Vgere sine peccato potest, qui iuste quaeritur ut capiatur, siue data sit contra eum sententia, siue non, dummodo non interueniat uiolentia contra officiales, qui uellent eum capere, quia ipsi habent iustum bellum contra eum. c. resistit

xi.q.iii.& ex parte fugiētes est iniustum,ideo mortaliter peccaret. Et idem est de auxiliantibus.

- 2 Fugere licet incarcerato iniuste, ut patet. Si uero iuste detinetur, & non propter mortem uel membri abscissionem inferendam, sed propter aliud, puta ad punitionem, non licet fugere. Facit quod no. glo. in. c. ius gentium. dist. i. Si propter mortem, uel abscissionem, potest fugere, siue peccatum sit publicum, siue non, siue sententia sit lata, siue non, secundum Tho. secunda secunda. q. lxxix. ar. iiii. siue tamen alicuius offensa, & siue fractione carceris, uel uinculorum, secundum Henri. de gan. ql. ix. si tamen relinquitur sine uinculis, & clausura potest fugere, etiam quod iudex praecepisset ne fugeret. Idem dicat de auxiliantibus, qui sine uolentia, & scandalo possunt auxiliari.

- 3 Nota tamen quod licet damnatus ad mortem possit fugere, ut dictum est, non tamen ad hoc tenetur, sed potest patienter mori, supra accusatio. §. xv. xvii. xxi. carcer. §. iii. Cai. tamen dicit quod potest carcerem frangere. Carcer. §. iii. iiii. Quomodo episcopus non potest fugere, supra, episcopus. §. iiii. v. Sil. ibi circa si uidetur tenere, quod non possit uincula frangere nec teneatur fugere, quod supra ex rōne Cai. improbatū est. Funeralia, supra. Exequiā per totum.

F V R I O S V S.

F Vriosus non potest profiteri, nec obligare se Deo, uel hominibus, quia haec sanam mentem requirunt, quam ipse non habet, secundum Pa. in. c. sicut tenor, de regu. ii. no. Nec eius testamentum ualet, neque si daret omnia bona pro anima sua. Facit. c. fi. de succe. ab inte. Neque quod facit imputatur sibi ad poenam, uel culpam: ar. in. de. unica. de homi. An autem possit baptizari, communicari ordinari, supra, in locis suis & c. Furiosus nō facere, sed pati iniuriam potest. ff. de iniur. l. illud relatum. xv. q. i. c. illud.

F V R T V M.

- 1 F Vrtum quod secundum Tho. secunda secunda. q. lxxvi. ar. iiii. dicitur occulta acceptio rei alienae inuito domino, ex suo genere peccatum mortale est, quia contra iustitiam, & proximi, bonum fit. Si autem esset pro re modica, uel in primo motu, esset ueniale, nisi furando modicum, haberet uoluntatem furandi multum: quia tunc ex animo damnifican-

- di proximum notabiliter, mortaliter peccaret.
- 2 Si quis rem accipiat ab aliquo domino quàm tamen dominus uult ipsum habere rem illam, sed non occulte, ut parentes erga filios: talis occulte accipiens non peccat mortaliter, quia non fit inuito domino, licet non uellet eum habere illo modo. Talis enim modus accipiendi, ad mortale non trahit.
 - 3 Si quis accipit alienum inuito domino, tamen uidente, & tacente, uel dissimulante, uel pre uerecundia, uel timore, furtum committit, per inde est ac si contradiceret. ff. de fur. l. pe. secus cessante timore, uel uerecundia, quia uidetur consentire: ar. c. error. lxxxij. dist.
 - 4 Si quis rem propriam, alteri tamen pignoratam, occulte surripit inuito domino custodiente, furtum committit, secundum Cai. ibi, debet enim iuris ordinem seruare. Res enim aliena est quo ad custodiam, licet non quo ad dominium.
 - 5 Qui rem suam habere non potest aliter, nisi furtiue accipiat, remoto scandali periculo, sine peccato potest accipere. Non enim tunc ius, sibi dicit, sed ius naturale exequitur, ex quo ius ciuile ei impeditur. Tenebitur postmodum facere, ut is, qui rem suam iniuste detinebat, sciat se non amplius teneri ad restitutionem, si bono modo fieri potest, ne ipse, uel eius hæres, si uellent restituere, damnum incurrerent restituendo, quod contra iustitiam esset.
 - 6 Inuenta accipi possunt cum intentione reddendi, quòd si certus eorum dominus facta diligenti inquisitione inuenitur, illi restituenda sunt, alioquin furtum committitur, secundum Pa. c. ex literis, de fur. Si autem inueniri non potest, reddatur in bonis spiritualibus, secundum Cai. ibi. ex quo in temporalibus reddi non potest. Si autem carent domino, quia habentur pro derelictis, ut lapides preciosi inuenti in litore maris, tunc sunt inuentoris. De thesauris tamen seruanda est iuris dispositio, ubi disponit de hoc, infra, inuenta. §. ii. Qui inuenta non denuntiat, in suspicionem cadit, ut dicit Pa. in. d. c. ex literis.
 - 7 Bona naufragantium inuenta debent restitui, non obstantibus aliquibus legibus in contrarium, quæ si sint, non leges sunt, sed corruptiones, & tyrannides, ut dicit Cai. ibi, nec tales a rapina excusantur, ut patet in. c. excommunicationi, de

rap. & sunt excommunicati: Excommunicatio. lxxviii. infra, inuenta. §. iii. nisi haberentur pro derelictis, tunc essent capiendum, nec alicui fieret iniuria.

- 8 De pœna furum, uide Pa. in. c. fina. eo. Transeo, quia ad confessorum non attinet, sed ad iudicem secularem. Sed de iure canonico, clericus committens furtum debet deponi, & in carcerem detrudi, ad agendam pœnitentiam, ut in. c. cū non ab homine, de iud. & c. tuæ, de pœ.
- 9 Patiens extremam necessitatem, & non ualēs sibi aliter prouidere, si accipit rem alienam, palam, uel occulte, ut subneuiat tali necessitati, non peccat, quia cum tunc omnia sint communia, non alienum, sed suum accipit: & non solum ut subueniat sibi potest accipere in tali casu, sed etiam proximo, cum aliter subuenire non potest, secundum Tho. supra, ar. vii. & Pa. in ca. quoniam, de simo. Si autem non sit extrema talis necessitas, accipiens alienum peccat quidem, sed nō tantum. Nec sequitur ex hoc, quod propter necessitatem possit quis unum peccatum mortale committere.
- 10 Accipiens alienum in extrema necessitate, si uenerit ad pinguiorem fortunam, non tenebitur restituere, quia non alienum proprie accepit, sed quod iure naturæ sibi debebatur, & maxime si res est consumpta: per no. in. c. suggestum, de deci. Consentit Sco. in. iiii. senten. & est communis opinio. Neque etiam tenetur restituere, qui in magna necessitate accipit, in qua alius tenebatur subuenire. Quod si non tenebatur, uel restituere tenebitur, uel ieiunare tribus hebdomadibus. c. si quis, de fur. Intellige tamen nisi is a quo accipit esset in æquali necessitate, a quo auferri non licet, & ablatum restitutione est obnoxium: quia in pari causa, potior debet esse conditio possidentis. l. si ob turpem. §. porro. ff. de condi. ob tur. cau.
- 11 No. secundum Pa. ibi supra, quod paupertas non ita excusat adulterium, uel alia peccata, quæ de se mala sunt, sicut excusat ab acceptione, quia accipere modo prædicto non est furtum, quia alienum non accipitur. Similiter accipere ab usurario, ut restituatur proprio domino, quod ipse facere tenebatur, uel a diuite auaro, ut det pauperi, quod ipse tenebatur facere, non est peccatum, si sine scandalo fiat bono modo, quia tunc geritur negotium usurarii, & diuitis: ar. l. bona

fides. ff. depo. Deberet enim hoc ratum habere secundum rectam rationem.

- 12 Furans Christianos detentos a paganis, ut eos liberet tempore belli, secundum Arch. flo. ij. parte. ti. j. c. xv. §. j. in nullo tenetur, tempore uero treuge, tenetur pagano restituere non hominem, propter periculum animæ, sed extimationem. Idē de aliis male ablati, in. c. noli ar. xxij. q. j. nisi paganus Christianum compulisset ad aliquod mortale, quia tunc est factus penitus liber, Quidam tamen dicunt, quod semper possunt liberari, quia semper iniuste detinentur, sed primum dictum fundat se super treuga, & fide data, quæ etiam hosti est seruanda, ut in dicto cap. noli, secus si non fuisset data fides, & consequenter peccat, & non uidetur teneri ad restitutionem, nisi forte inquātum in treuga est conuentum, quæ uiolari non debuit.
 - 13 Mulier habens uirum prodigum, uel luforem, si abscondit de bonis uiri contra eius prohibitionem, ut provideat tempore necessitatis domui, non committit furtum, nec tenetur in hoc ei obedire, quia esset quasi dare gladium furioso, immo benefacit, negotium enim mariti prudenter agit.
 - 14 Si religiosus, uxor, filius familias, rem aliquam furati sunt, possunt contra uoluntatem superiorum illam restituere, si res extat. C. de fur. l. in ciuilem rem, nisi maius scandalum immineret. Si uero non extat, sed ipsa res, uel precium est uersum in utilitatem domini, etiam si filius se uestiuit decenter, ad quod pater tenebatur, debet de bonis illius tantum restituere, etiam ipso contradicente. Si uero expendit inutiliter in aliquibus, ad quæ superior non tenebatur, ut in uanitatibus, contra eius uoluntatem non potest restituere, sed si de proprio habet restituat, aliter restituendo furtum contra superiorem committeret.
- An fur possit repetere expensas factas in re furata, supra, expensæ. §. iij. Poena furis in legibus taxata, in conscientia soluenda non est. Sat est enim restitutio cum pœnitentia, & dāno, nisi per sententiam sit damnatus.
- 15 Si excommunicantur, qui acceperunt tale quid Ciceronis nisi restituant, & sub poena excommunicationis, qui sciunt reuelent, nunquid Petrus, qui accepit illud sub titulo recompensationis, uel quia erat in necessitate extrema, tenetur re-

stituere, & qui isciunt reuelare. Respondetur, quod si per uerba generalia fiat hec excommunicatio, non tenetur, quia alienum non habet, si autem apponitur etiam sub titulo reparationis, tunc uel petrus timet reuelando cogi ad restituendum, & sic non tenetur, quia sic excommunicatio contineret intolerabilem errorem, si autem non timet, debet reuelare secrete tanquam patri, quia sic non habet errorem intolerabilem: quia in tali casu non intendit nisi scire. De scientibus, uide supra, excommunicatio. §. xxxi. xxxij. & infra inquisitio. §. x. aliqui tamen aliter debent: sed hanc determinationem sequere tu.

16 Consentiens furto, sine cuius consensu furtum non fuisset commissum, non solum mortaliter peccat, sed tenetur ad restitutionem, si alij non restituant. Secus si sine eius consensu furtum commissum fuisset, quia licet mortaliter peccauerit consentiendo, non tamen tenetur restitutioni, secundum Ricar. iiii. sen. d. xv. & sic intelligitur. c. uotum. ii. q. i. qui uero non consensit, tamen habet ratum, & ex hoc non fit restitutio, ultra mortale tenetur restitutioni, quia licet non fuerit furti causa, est tamen causa non restitutionis. Idem dic quando res non fuisset furata, nisi præsumpisset fur talem habere ratum. Si tamen ratum non habet, non credo teneri, sed furi imputetur tantum.

17 Fures suspendendi si eos poenitet, possunt recipere ecclesiastica sacramenta, & humari in loco sacro, quia hoc in iure non prohibetur. Si tamen in aliquo loco specialiter hoc esset prohibitum, de licetia principis potest fieri, supra, duellum. §. vi. De materia furti uide multa in uer. restitutio, per totum. An utens re depositata committat furtum, supra, depositum. §. x. Non licet furari pro facienda elemosina. c. sorte aliquis. xiiii. q. v. nisi in extrema necessitate, ut supra. §. ix.

GABELLA.

1 Gabella, pedagium, guidagium, uestigal, talia, collecta, pensio, census, præstantia, impositio, duana, angaria, & perangaria, exactionem publicam important: aliquando iustam, aliquando non, licet differant inter se. De his distinctæ uide Sil. uer. gabella. i. in princ.

2 Gabella quæ, & uestigal dicitur. i. exactio pro rebus, quæ uehuntur de loco ad locum multipliciter iniqua est, secundum

GABELLA.

Caie. uer. uectigal. Primo, si imponitur a non habētibus potestatem, ut à tyrannis. Secundo, quando plus grauāt minus grauandos, & non seruant æqualitatem proportionis: & hæc apparent quando exigitur pro his, quæ ad usum propriū uehuntur, ideo tales sunt iniquæ, & exigentes uectigalia tam pro his, quæ ad usum proprium, quam pro seminibus deferuntur, & ad fiscum pœna capitis puniri debent. C. de uecti. l. uniuersi, & ad horum solutionem nullus tenetur.

3 Sunt iniqua, quādo non exiguntur pro utilitate publica, sed pro bono proprio principis sunt imposta, & consequenter non obligant ad solutionem, in conscientia.

4 Quarto, sunt iniqua, quando imposta fuerunt pro aliqua necessitate, ut pro muris reparandis, & cessante tali causa adhuc exiguntur, quia princeps uult sic, uel si pro aliquo fiendo, & illud non fit. Sunt enim manifestæ, & uiolentæ rapinæ, nec in conscientia obligant non soluentes.

5 Quinto, si imponantur tam super alijs, quam supra his, quæ uehuntur negotiationis causa, ex. l. omnium. C. de uecti. reputantur iniqua uectigalia ipso iure.

6 Gabellas quæ iustæ sunt ex omni parte, fraudare, ex genere suo mortale est, quia reipu. nocumentum infertur: & nō tantum ex inobedientia, uel ex pœna apposita contra transgressores. Neque defraudātes huiusmodi quando iusta sunt excusantur à peccato, propter pœnam appositam, neque propter hoc, quod eimētes gabellas sciunt, quod multi fraudant, ideo uilius emunt, quia neque iudas excusatur à furto, licet Christus sciret. Et licet fiant multæ fraudes, tamen dicitur: ue autem homini per quem scandalum uenit. Propterea tales tenentur restitutioni, & si nolunt restituere, non absoluantur.

7 Vectigalia, salinaria, pedagia, & huiusmodi, institui non possunt, nisi ab Imperatore, rege, concilio. papa etiam solo, antiqua consuetudine, cuius principij, non extat memoria. c. super quibusdam, de uerbo. sig. à ciuitate etiam habente merū, & mixtum imperium, non recognoscente superiorem aliquem in temporalibus, quia eadem ratio uidetur de istis, & de regibus.

8 Imponentes noua pedagia, uel augentes aliqua sine legitima authoritate, mortaliter peccant peccato rapinæ, & sunt excō-

municati quo ad noua imponentes non autem quo ad augentes. Excommunicatio.xi.

- 9 Exigentes gabellas, seu uestigalia iniusta manifestæ mortaliter peccant, etiam si ex obedientia hoc faciant. Si autem dubium sit an sint iniusta, excusantur exigentes ex obedientia, non autem alij, quia exponunt se periculo, secundum Cai. ubi supra. Quomodo sunt excommunicati, supra, Excommunicatio.xj. contra exigentes iniusta pedagia.
- 10 Gabellæ huiusmodi à clericis, & personis ecclesiasticis de rebus quas non negotiationis causa deferunt, nō possunt exigi. c. quanquam, de cen. li. vj. & contra ex gentes est lata excommunicatio supra, excommunicatio. xi. & communitas est interdicta. uide, ibi. Et dicit Cai. ibi supra, quod tot requiruntur ad hoc quod gabellæ seu uestigalia sint iusta, quod uix ulla iusta sunt, & propter hoc dicitur in. d. c. quanquam, quod dictæ exactiones merito sunt damnatæ quia iniustæ.
- 11 Sunt etiam iniustæ, quando exigunt sub nomine collectarū, ut excusationem habeant, non enim iustum est pro rebus, quæ ad usum uehuntur, collectam accipere. Si tamen cōmunitas aliqua, pro pace, & quiete suorum ciuium, collectā suis ciuibus, uel hominibus, (non autem forensibus) imponit seruata iusticia distributina, potest tolerari. Ex quo ipsi sic uolunt, nulli fit iniuria. Et collectæ à solis subiectis exigi debent: gabellæ autem, & uestigalia ab omnibus transeuntibus per portam, uel passum. Vnde aliquando licet accipere gabellam, & non collectam. Et in impositione collectarum ad hoc quod iustæ sint, & durent, debent adesse causæ supra dictæ, ex parte finis, & usus: & sine illis non sunt iustæ, nec obligant in foro conscientiæ: ex Cai. supra.
- 12 Causa iusta ponendi huiusmodi grauamina sunt publicę necessitates quas, Bar. in le. uniuersis. C. de uestiga. nominat stipendia, pontes, publicas domos, defensiones stratarum publicarum contra prædones, uel piratas in mari, uel fidei, uel patriæ contra infideles, & hæreticos, & similia. Facit. c. si quis romipetas. xxiiii. q. iii. quæ tamen onera debent esse moderata, contra quod communiter hodie fit in Italia, cum fere omnia sine moderamine, aut iniustæ exigantur.
- 13 Qui homines conducunt per uias, locantes operas suas, de suo guidagio possunt mercedem accipere, & exigere, secun-

GENERALIS CLAUSULA.

dum Pa.in.d.c.super quibusdam, non autem qui tenentur ad hoc, ut domini terrarum, qui tenentur territorium securum tenere, & cum non faciunt iniuste impositiones recipiunt.

Licite huiusmodi gabellæ, pedagia, &c. iuste imposita, pos-
14 sunt, & debent solui, si fiat id propter quod sunt posita, se-
 cus si non fiat, secundum Tho. ii. li. de re. prin. Et dicuntur
 immoderata quando soluitur ultra tertiam octauæ partis se-
 cundum Bal. C. de iur. anul. aur. l. ii. & qui huiusmodi iniusta
 non soluunt, non peccant in conscientia.

Fraudantes iustas gabellas peccant, ut dictum est, & licet te-
15 neantur restituere quod fraudarunt, non tamen tenentur sol-
 uere poenā nisi postquā fuerint condemnati, infra, poena. §. i.

Exigentes huiusmodi gabellas, &c. uel exigere facientes, tenen-
16 tur de robarijs, quæ ex eorum incuria fiunt in territorijs suis,
 dum non faciunt quæ facere tenentur. c. dominus. xxiii. q. ii.
 aut tenentur malefactorem exhibere. l. ne quid. ff. de incen-
 rui. naufra.

17 An conducēs gabellas, & huiusmodi, propter guerras super-
 uenientes remissionem mereatur accipere, uide Sil. gabella.
 iii. §. xiii. infra. locatio. §. xvj.

18 Quando gabellæ sunt dubiæ an sint iustæ, sicut communi-
 ter hodie sunt, ut diximus, confessores non debent cogere
 confitentes ad restitutionem, quia exponerent se periculo
 surripiendi a poenitente, quod suum est.

19 Angaria, & peranguria sunt iniustæ compulsiones, siue coa-
 ctiones secundum omnes, siue sint obsequia personalia, siue
 personalia, & realia, ut quis proprijs expensis laboret: de im-
 mu. eccl. c. non munus.

20 Munera dicuntur, quæ necessario subimus, lege, uel imperio.
 l. munus. ff. de uerbo. sig. quæ aliquando labore tantum cor-
 porali. explicantur, aliquando sumptibus proprijs, aliquando
 utroque modo simul. ff. de mu. & hono. l. fi. §. patrimoniorū.
 Aduertere debent, qui collectas, & huiusmodi onera impo-
 nunt, ut pro necessitate faciant, & iustitiæ distributiue ser-
 uetur proportio.

GENERALIS CLAUSULA.

1 Generalis clausula continet omnia, nisi testatoris intentio
 contraria appareat. ff. de poena legata. l. qui penum. Nec ui-
 detur generaliter quis cōcedere, quod specialiter nō est con-

cessurus. C. quæ res pigno. ob. pos. l. in gl. Et generali per speciale derogatur. De rescri. c. pastoralis.

- 2 In generali mandato multa sunt, quæ non intelliguntur, nisi exprimantur. c. i. in gl. de of. lega. Et in generali locutione persona loquens intelligitur excepta. c. petitio, in gl. de iur. iur. uide aliquid in uer. uicarius. §. viij. & ix. Si promitto dare titio aliquid contra uelle omnium hominum non intelligitur contra uelle meum.

G L O R I A.

- 1 **G**Loriam humanam appetere non est ex se malum, sicut neque appetere diuitias, & alia bona, si rationabiliter appetantur, secundum Tho. secunda secundæ. quæst. cxxxii. sed uanam appetere gloriam, peccatum est, ut quando appetitur gloria, & honor, de eo, quod non habetur, uel de eo, de quo non est gloriandum, ut de malo, uel de eo, quod quis à Deo habet, ac si à se haberet, uel quando non refertur ad debitum finem, uel in Deum, aut in proximum, secundum eundem: non tamen semper est mortale, sed tantum, quando charitati repugnat, ut quando quis gloriatur de aliquo mortali peccato, cum præfert opinionem suam, uel aliorum hominum sacræ scripturæ, ut appareat, & huiusmodi cum in illam, ultimum finem ponit, & hoc est quando propter gloriam mundi dimittit id, ad quod tenetur ex præcepto Dei, uel superioris, uel contra tale præceptum facit, sicut cum mulier ne infametur, cōsentit adulterio, ut de Lucretia dicitur: ex Tho. supra. a. iii. & Cai. in summa, ibi. Si uero ordinate, & ad debitum finem gloria appetatur, actus uirtutis erit.

- 2 Vanagloria secundum quod importat appetitum excellentiæ inordinatum, ponitur à Greg. li. xxxi. mor. uitium capitale, cuius filix sunt, Innobedientia, iactantia, hypocrisis, contentio, pertinacia, discordia. Et nouitatum præsumptio. Has declarat Tho. secunda secundæ, supra, in fi. Dicuntur enim hæc uitia, filix inanis gloriæ, quia apta sunt ordinari ad eundem finem, qui est manifestatio propriæ excellentiæ.

G R A T I A.

- 1 **B**annitus propter delictum, cuius bona sunt confiscata, si à domino recipiatur ad gratiā, non propter hoc ad omnia restituitur, secundū Saly. & Cy. in. l. i. §. fi. ff. de quæsti. contra Bar. sed remittitur culpa, & restituuntur fauores, quando

G R A T I A.

- ad plenitudinem gratiæ recipitur, secundum Bal. ibi.
- 2 Habens legitime de bonis alicuius damnati propter eius crimen, & postea restituti per principem ad bona sua, non tene-
tur restituere secundum Ge.in.c.quamuis, de rescr.li.vj. quia
iam huic acquisitum est ius. Si uero per talem restitutionem
non præiudicetur tertio, sed tantum concedenti, omnia sunt
restituenda ei, ar.in. c.cum dilecti, de dona. ex hoc sequitur
quod legitimatus post mortem testatoris, nō præiudicat ue-
nientibus ab intestato, etiam quod non adierint hæreditatē,
quia talis legitimatio est quædam restitutio naturalis, ut in
l. fi. C. de natu. Secus si ante mortem testatoris, quia non
præiudicat, eo quod nullum adhuc ius habeat. l. post emanci-
pationem. ff. de li. lega.
- 3 Scriptura secundum communiter doc. non est de substantia
gratiæ, uel legis, licet uarię sint opiniones, uide Pa in rubrica
de consli. in. fi. Fely. tamē dicit in. c. ex diligenti, de simo. in. gl.
fi. in. fi. quod gratia probatur per scripturam. An autem pos-
sit probari per testes, est longa quæstio: tamen concludit
quod communiter tenetur, de stillo curiæ, nō posse probari
nisi per scripturam, nisi in foro conscientiæ. Vide Tab. uer.
gratia. §. v.
- 4 Gratia non expirat etiam mortuo papa, etiam sine literis, se-
cundum Ioan. an. in prolo. sexti, in nouella.
- 5 Si papa concessit alicui, ut dispenset cum A. non expirat gra-
tia etiam quod ante mortem concedentis nō dispensauerit,
secundum Fede. consi. lxxvij. Similiter dic de eo cum quo
dispensatum est, ut faciat aliquid, si non facit ante mortem
dispensantis, potest facere post. c. si cui, de præben. li. vj.
- 6 Gratia concessa si reuocetur, nō expirat ante certificationem
de reuocatione, nisi quando papa expresse uellet statim non
ualere, secundum Ge. c. j. de concess. præben. li. vj. aliter de con-
cessione ab inferiori, maxime quando alteri præiudicatur, &
committitur sine cognitione causæ.
- 7 Quando alteri est ius acquisitum, non reuocatur gratia. Et
sic intelligitur regula mutare. de re. iur. li. vj.
- 8 Quando data est gratia alicui de immunitate propter multi-
tudinem filiorum, si aliqui moriantur, non reuocatur gratia
secundum Ioan. an. in regula decet, de re. iur. li. vj. in merca.
quia ius erat iam sibi acquisitum.

- 9 Gratia facta cum conditione, quousque aliter ordinauero, durat post mortem concedentis, secundum Gemi. in cap. si gratiose, de rescr. li. vj. non autem si dicat quousque placuerit nobis: infra, uoluntas. §. i. De gratia diuina sine qua opera nostra meritoria esse nequeunt, dicendum est quod quilibet tenetur illam habere, & si non habet imputandum est ei, & non Deo.

G V L A.

- 1 Gula secundum Tho. secunda secundæ. q. cxlvij. importat inordinatum appetitum, uel actum delectationis cibi, & potus, & tunc mortale peccatum est, quando ibi finis ultimus constituitur, iuxta illud Apostoli, quorum Deus uenter est: propter quod non seruatur ieiunium de præcepto, comeduntur carnes diebus prohibitis, &c. uel si quis aliquod prohibitum faciat, uel faciendum de præcepto omittat.
- 2 Secundo, quando quis comedit, uel bibit in graue nocumen- tum corporis, uel animæ scienter, uel probabiliter, secus si ignoranter, uel pro modico detrimento: tunc est ueniale.
- 3 Tertio, si usque ad uomitum, uel ebrietatem comedit, uel bibit aduertenter, secundum quod supradictum est, Ebrie- tas. §. i. mortale est. Agit enim contra naturam.
- 4 Quarto, si hoc fiat propter finem, qui sit peccatum mortale, ut ad luxuriandum, est mortale peccatum, aliter communi- ter est ueniale. Cum non sit cōtra charitatē Dei, uel proximi.
- 5 Gula capitale uitium est, secundum Gre. cuius species sunt. v. in. xxx. li. mor. f. propere, laute, nimis, ardentem, & studiosam, Propere. i. ante tempus, in. c. solent, de con. d. i. Laute, quia ci- bos deliciores quærunt. c. i. d. xli. Nimis. f. comedendo, quo ad quantitatem. Ardentem æstuando immenso desiderio. in d. c. Studiosæ. i. nimis accurate præparando. c. iii. xli. d.
- 6 Filiæ gulæ sunt secundum Gre. xxxi. li. mor. hæ, uidelicet. e- brietas, hebetudo mentis, inepta læticia, multiloquium, scu- rilitas, & immundicia, de quibus uide in locis suis. Dicun- tur enim huiusmodi uitia gulæ filiæ, eo quod ex ea ortum habent. Nam gulæ uitium rationem perturbat, ex quo irra- tionales motus interius, & exterius consequuntur.

H A B I T V S.

Habitum debitum omittere, uel occultare, cum sit contra, uel præter rationem, peccatum est, quod multis modis

contingit. Primo, si mulier ueste uirili utatur, uel econtra, quod prohibetur Deu. xxii. & xxx. cl. c. si qua mulier, ubi dicitur Anathema sit mulier induens uestem uirilem, quæ si faciat superstitiose, uel propter luxuriam, mortale est, si ex uanitate, ut in laruis, & repræsentationibus, secus est. Quod si quis hoc in usu habuerit, nõ debet pati, sed ab episcopo admoneri sub excommunicationis pœna, quod si nõ desistat, debet excommunicari supra. Fœmina. §. ii. sic enim licentior ad peccandum facilius fieret mulier. Clerici utentes habitu laicorum, uel prohibito, peccant, supra, clericus. §. x.

2 Religiosi dimittentes habitum suæ religionis, quomodo sunt excommunicati, supra excommunicatio. liii. Apostasia. §. vi. ex causa tamen rationabili potest quis dimittere, ut dũ uult se balneare, uel honeste recreare, & postmodum assumere. Aliter dimittens, uel occultans dum procedit in publicum, ita ut non cognoscatur religiosus, mortaliter peccat, & incidit in canonem: de. ut periculosa, ne de. uel mo. Et licet inter doct. sit magna diuersitas, tamen quia talis ita occultans habitum, ut à conuersantibus cum illo non reputetur religiosus, uagandi materiam habet, ac si materialiter habitum dimississet, quæ uagandi occasio pro ratione ponitur in canone, ideo talem non euadere sententiam, etiam quod materialiter non deponat crediderim: & ita tenet Caie. uer. excommunicatio. cl. xi. Et Sil. uidetur idem sentire, uer. excommunicatio. ix. §. xxiii. notabili. liii. & in uer. habitus. §. iii. dicit allegans Archie. quod monachus utens habitu clericorum secularium, ut non appareat monachus, uel non cognoscatur, uel propter uerecundiam, uel propter uanitatem, non euadit mortale, nec sententiam supra, excommunicatio. liii. Caneant itaque religiosi ab habitu occultatione.

3 Seculares utentes ueste religiosa, siue masculorum, siue fœminarũ causa ludi, ex leuitate, sine irrisione, & turpitudine, non uidetur mortaliter peccare, quia nullo iure hoc est probabile. Si autem hoc faciant causa uituperii, secundũ gl. in. c. cum decorem, de ui. & ho. cl. cum prohibitum sit uti habitu monachali, uel alio religioso, & hoc faciens grauius punitur, in auten. de san. epi. §. ulti. col. ix. consequenter mortaliter uidentur peccare. Immo etiam quod non fiat hac de causa, si tamẽ fiat cum ludibrio, ut cum deferuntur lascie, uere, uel apparenter,

HASTILVDIVM. HAEREDITAS. 233

reter, ut in masearis, seu laruis, uidetur omnino mortale, quia est magna irrisio Dei in suis sanctis. Similiter cum deferuntur a mimis, & histrionibus uituperosa exercentibus. C. de epi. audien. l. mime. Pa. in. d. c. cum decorem, dicit ludibria esse rerum inhonestarum narrationes. An Christianus assumens habitum infidelium peccet, supra, fides, infra, infidelitas. §. xiii. Seculares non utentes habitu secundum morem patriæ, peccant, uel non secundum eorum statum, infra. Ornatus. §. i. Monachus ad curam ecclesiæ secularis assumptus, ab habitu monachali non absoluitur, nisi ob scandalum uitandum. c. deus, de ui. & ho. cle.

HASTILVDIVM.

Hastiludium quod sit, quando duo milites currunt cum lanceis, unus contra alium, quia ibi communiter non interuenit mors, seu mutilatio, non est ex suo genere mortale peccatum, & similiter quicumque alius ludus militaris, similè habens conditionem. Si tamen uerum est ibi, ut in pluribus, non ad esse periculum personale, propter quod torniamenta damnantur, de tor. c. foelcis, infra, tournamentum, per totum. Et cum hoc mortale non sit, licebit dominis permittere huiusmodi, & aliis cum delectatione inspicere.

HAEREDITAS.

- 1 **H**aereditas est successio in ius uniuersum quod defunctus habuit tempore mortis, secundum Bar. in rubri. de acquirè. here. ff. & ea data, uel uendita transit in patronatus, & omnia iura, secundum Inno. in. c. ex literis, de iur. patro,
- 2 Secundum ius gentium, hæres non succedebat in ius uniuersum defuncti, sed capiebat bona tanquam uacantia, ex hoc sequitur quòd hæres non tenetur in conscientia (quæ sequitur hoc ius) ultra uires hereditatis. C. de iur. deli. l. fi.
- 3 Quando defunctus ab intestato moritur, uel in ualide testatus est, qui & quomodo succedant, uide Sil. Haereditas. §. i. & Tab. ibi. §. ii. iii. & iii. hæc enim ad confessorem non spectat, sed ad causidicos potius.
- 4 Clerico mortuo ab intestato, habenti bona propria, de quibus poterat disponere, succedent in talibus agnati, prout iura disponunt. Si uero non habebat huiusmodi bona, succedet ecclesia, cui tempore mortis seruiebat, uel altare, cui tantum seruiebat, quod altare habebat bona distincta ab eccle-

G G

HAEREDITAS.

sia ipsi deputata: no. in. c. fi. xii. q. ul. nisi sit præsbyter ex seruitute promotus ad sacerdotium, cum consensu dominorum, de cuius bonis si ab intestato decedat, quatuor sunt partes, de quibus una episcopo, una pauperibus, una ecclesie, & una parentibus dabitur, nisi esset talis hereticus, quia tunc succedit ecclesie: ut in. c. i. de suc. ab inte.

- 5 Clerici succedunt laicis eo ordine quo alii, quia iura eos non excipiunt, immo, & religiosi, qui possunt habere proprium in communi, non obstante uicio ingratitudinis commissio in seculo, per. c. fi. xix. q. fi. & fratres prædicatores etiam ex Priuilegio (ut dicit Arch. flo. quamuis sint medicantes) Sixti. iiii. quod incipit Considerantes. Quomodo autem succedant, uel non, in feudo, uel emphiteosi, uide Tab. feudum. §. vi. & ix. & Emphiteosis. §. ii. & iii.
- 6 Ab hæreditate patris excluditur filius, uel alius propter quinque. Primo, si pater fuit hereticus, nam hereticorum bona ipso iure sunt confiscata. c. cum secundum, de heret. li. vi. Secundo, quando pater læsæ maiestatis crimen commisit. C. ad. l. iuli. mai. l. quicquid, intellige hoc crimen, quando commissum est in eum, qui superiorem non cognoscit tantum, secundum Saly. in. d. l. quicquid, & quod talis esset eius subditus, cle. pastoralis, de iudi. Tertio, si pater occidit, uel mutilauit rectorem illius ecclesiæ, in qua feudum habebat, quod deberet ad filios transire. c. in quibusdā, de pœnis, propter quod nec eius filii, usque ad quartam generationem, in collegio clericorum debent admitti, nec ad prælaturam in aliqua religione, ut in. d. c. quibusdā. Episcopus tamen potest dispensare ex quo conditor canonis non sibi reseruauit: ar. in. c. nuper. de sen. ex. Quarto, si filius, uel alius, qui potest succedere, furioso debitam curam non impendit, si tamen in scriptis fuit monitus, ut curam eius haberet: Auten. ut cum de appel. cog. §. causas, sed succedet ille, qui in domo sua propriis sumptibus usque ad mortem procurauit, euacuata institutione eius, qui neglexit. Quinto, si eos quibus succedere debebat in captiuitatem mori per suam negligentiam permisisit, in. d. §. causas, & etiam in casibus, quibus potest exhæredari: supra. Exhæredatio. §. i. Quomodo filii naturales, uel legitimi succedunt, supra, filius, per totum.
- 7 Consuetudo quæ est in aliqua terra, quod mortuo aliquo si-

ne liberis dominus terræ totum quod illius erat accipit, cum sit præscripta, eum excusat, quia hoc pactum ab initio fuisse allegare potest.

- 8 Bona ingredientis religionem ab intestato, ueniunt religioni, siue sit mendicantium, siue non, per. c. in præsentia, de proba. & prædicatores habent priuilegium Sixti, ut supra, & aliud eiusdem, quod incipit Nuper per nostras. Pa. dicit in. d. c. in præsentia, quod quo ad minores non, tamē credo eos etiam priuilegia habere, & secundum Pa. supra, non succedet aliquod monasterium particulare, sed erit in potestate superioris prouidere, sicut sibi uidebitur. Consuetudo tamen in ordine prædicatorum est, ut ille conuentus succedat, cuius frater dicitur esse filius professus, nisi transferatur filiatio per generalem.
- 9 Si ingrediens erat tantum usufructuarius, transibit usufructus in monasterium usque ad mortem ingredientis, & non ultra, secundum Pa. ubi supra.
- 10 In collocatis tali ingredienti ea lege, ut non alienentur, sed in familia remaneant, nihilominus succedet monasterium, ut tenet Io. an. & est ar. in. l. i. ff. de fun. instr. Si autem prohibitum est, ut ad extraneum perueniant, non succedet secundum Pa. supra.
- 11 Hæres institutus solum in certa parte, qui non proprie dicitur hæres, sed legatarius, ut in. l. quotiens. C. de hæredi. insti. secundum Pa. in. c. quia ingredientibus, de test. & Fede. consi. cxxvi. alio non dato hærede, totam hæreditatem adire potest cessante dolo testatorem ducente ad hoc.
- 12 Si A. instituat B. hæredem in certa parte, & dicat, nolo quòd de bonis meis plus possit habere, sed sit contētus, & c. & alius hæres uniuersalis institutus nolit hæreditatem adire, B. non poterit illam adire, ut in. l. quotiens. ff. de hære. insti. §. sed si duo: sed uenient succedentes ab intestato, quia testamentum non reperitur hæredem habere cum non possit quis pro parte decedere intestatus, & pro parte testatus. l. ius nostrum. ff. de re iu.
- 13 Hæres quantum est de iure canonico, & in conscientia, tenetur pro delicto defuncti, quando agitur contra eum pro satisfactione, & hoc sequuntur communiter doc. & sic intelligendæ sunt gl. in. c. ex præsentium, de pig. & c. i. de solu. & usu

HÆREDITAS.

c. tua nos, in quantum, scilicet hæreditas se extēdit, quicquid sit secundum ius ciuile. Pa. uero, in. c. fi. de sepul. dicit hoc uerum, quando defunctum poenituit, sed in cōscientia, siue poenituit, siue non, tenetur.

- 14 Hæres tenetur in conscientia soluere legata relicta, etiam sine debita solemnitate dummodo constet de uoluntate defuncti, secundum Pa. in. c. quia plerique, de immu. ec. l. quia ex sola uoluntate defuncti oritur obligatio naturalis, ut tenent Cismontani doc. & hanc opinionem dicit Alber. in. l. cū quis C. de iur. & fac. igno. esse tenendam.
- 15 Hæres non tenetur satisfacere ultra uires hæreditarias, his quibus defunctus erat obligatus, si fecit inuentarium, si uero non fecit, tenetur in foro contentioso, ut in. l. fi. C. de iur. deliber. non autem in conscientia, secundum Io. an. & Pa. in. d. c. plerique, licet Fede. in. consi. xxi. dicat quod in conscientia etiam teneatur: primum tamen melius, quia æquius.
- 16 Si sunt plures hæredes, quilibet non tenetur in solidum soluere debita, uel legata, sed ordinarie quilibet pro parte, sua hæreditaria tenetur. C. de acti. hære. l. pro hæreditariis. Fallit tamen in. vii. casibus, quos uide in Tab. Hæres. §. vi.
- 17 Si hæres est pupillus, non propter hoc differetur solutio debitorum, uel legatorum, ut in. l. sub prætextu. C. de act. hære. Hoc enim tenere alienum inuito domino esset.
- 18 An hæres rogatus restituere hæreditatem, possit aliquid de ea uendere, & in quibus casibus Tabi. ibi. §. viii. Sil. hæreditas. iiii. §. ii.
- 19 In bonis ingredientis religionem non capacem hæreditatis, succedunt uenientes ab intestato, secundum communem opinionem: ar. autē. bona. C. de bo. præscri. nisi prædicta bona fuerint ei relicta sub conditione, ut si discesserit sine liberis restituantur, quia tunc in pias causas erogari debent. Casus est in. §. sed hoc in præsentī, Auten. de san. epi. in. fi. & hoc sequitur Ang. in quadam disputatione.
- 20 Substitutio facta de aliquo in defectu liberorum, expirat per ingressum religionis, per gl. in. c. in præsentia, de proba. Si talis est priuatus, uel rogatus restituere priuato: intellige postquam tenuit monachatus, secundum gl. in. §. hac præsentī, auten. de sen. epi. Si autem substituitur ecclesia, uel locus religiosus, uel alia pia causa, non expirat substitutio, uel fidei

commiffum: in. d. §. fed & hoc, concor. Pa. in. d. c. in praefentia. Quod fi talis non ingreditur monafterium, fed efficitur clericus, non euaneſcit ſubſtitutio, per gl. in. d. c. in praefentia, niſi efficiatur clericus, ut in eccleſia perpetuo remaneat, uel ut redditus expendantur in pias cauſas, ut in. d. auten. dicitur. Si autē dedicat ſe, & ſua eccleſiae ſeculari, & non fit clericus, non euacuatur ſubſtitutio, in. d. gl.

- 21 Si quis religionem ingreditur in fraudem ſubſtituti, nō euacuatur, ſecundum Pa. in. d. c. in praefentia, & probabitur fraus probando comminationes factas ſubſtituto per hāredē. xx. q. iii. c. fi. ſed ſi non intrauit, ſed monafterium hāredem inſtituit non expirat, ſecundum Arch. in. c. fi. qua. xix. q. fi. & hāc uia communior eſt ſequenda, etiam ſecundum Roſel. uer. legare. §. uigeſimo quarto.
- 22 Si ad illam clauſulam generalem, ſi ſine liberis, addatur ex ſe legitime deſcendentibus, uel ex ſuo corpore natis, per religionis ingreſſum expirat ſubſtitutio, ſecundum Bar. cuius rationes uide in Ar. flo. iii. par. ti. x. c. iiii. §. antepe. licet quidā alii contrarium teneant. Sed ſi fiat ſubſtitutio cum iſta conditione, quōd monafterium non ingrediat, per ingreſſum illius non expirat, ſecundum Pa. in. d. c. in praefentia, quia conditio impediens matrimonium ſpirituale, uel corporale, habetur pro non adiecta. l. cum tale. ff. de condi. & demon. Vnde mulier non tenetur reſtituere relictum ſibi cum onere reſtituendi ſi non nupſerit. l. quotiens. ff. de condi. & demon. & legatum factum ſi non nupſerit tenet, etiam quōd nubat. ff. eo. l. filiae. Et ſi relinquitur puellae. cc. ſi nupſerit. c. uero ſi intret monafterium, habebit nihilominus. cc. ſecundum Alber. in. l. deo nobis. C. de epi. & cle. & Ric. malumbra in. l. quoniā in prioribus. C. de inoff. te. & non facit differentiam utrum ſit filia, uel extranea: non enim peioris eſt conditionis religionem intrando, quā nubendo, immo melioris.
- 23 In quadam ciuitate eſt ſtatutum, quōd exiſtentibus masculis foeminae non ſuccedant, ſed ſolum dotentur de bonis paternis. Petrus habet filium Ioan. & filiam Bertam, ſed antequā dotetur Berta mortuo patre, moritur & Io. relicta filia Antonia tantum, quis ſuccedet? Antonia, uel Berta eius amita? Reſpondet Vgolinus de Fontana, quod ſuccedet Antonia, & nō Berta, quia ex morte Petri ius fuit acquiſitū. Io. filio, cui luc-

HEREMITA.

cedit filia, cum non sint masculi, & Berta dote contentabitur sua tantum: secus si Io. filius esset mortuos ante patrem, relicta filia Antonia. Facit ad hunc casum. l. empta. C. de here. uel ac. uen.

- 24 Hæres tenetur prius debita defuncti quam legata soluere, quia debita sunt anteriores obligationes, si tamen sine dolo uenientibus, legatariis prius soluiisset, si nihil amplius habet de hæreditate, non poterit molestari a creditoribus, sed ipsi creditores habebunt regressum contra legatarios, quia ipsi habent quod illis debebatur, infra, restitutio. §. xxxv.
- 25 Hæres institui potest quilibet non prohibitus a lege, ut in. c. cum apud, de spon.
- 26 Multæ personæ prohibentur institui hæredes. Et primo hereticus, seu paganus. c. si quis episcopo, de here. Secundo, credentes, receptatores, & defensores hereticorum, eo. c. excommunicamus, el. i. Tertio, apostata. Quarto, collegium illicitum. Quinto, deportatus. C. de hære. insti. l. i. Sexto, damnatus ob crimen famosum. Septimo, insecutor cardinalium, de poen. c. felicitis, in. vi. Octauo, excommunicatus tempore institutionis, uel mortis, uel additionis hæreditatis. ff. de hære. insti. l. sed si in conditione. §. solemus. Nono, spurii nati ex damnato coitu, supra, Filius. §. vii. Decimo, incestuosi cum monaca c. si quis sollicitauerit, in gl. xxvii. q. i. Undecimo, committens læsæ maiestatis crimen. c. si quis, de poe. d. i. Duodecimo, Simoniaci secundum aliquos, quia uidentur pares lædentibus maiestatem. Tertiodecimo, qui non possunt habere neque in proprio, neque in communi, ut erant minores, cle. exiui, de uer. sig. §. cupientes. Hæres quomodo tenetur ad uota defuncti implenda, infra uotum. §. xxiii. De generibus, & speciebus substitutionum hæredis, uide Syl. hæreditas. §. iiii.

HEREMITA.

- 1 **H**eremita est qui uere, & pure solitariam uitam eligit, in. c. qui uere. xvi. q. i. in gl. & ad prælaturam potest uocari tantum auctoritate papæ. Pa. in. c. cum monasterium, de elec. Et hi non habent determinatam regulam, uel uitam, secundum gl. i. d. c. qui uere. Nec uita eorū, strictior est uita monachorū.
- 2 Heremitæ qui elegerunt uitam solitariam in spiritu libertatis habent solene uotū castitatis, non autē obediētiae, secundū Tho. secūda secūda. q. clxxxvi. & propriū habere possunt.

- 3 Heremitæ huiusmodi gaudent priuilegio clericali secundum ueriores opinionem, licet aliqui oppositum dicant. Vide supra, excommunicatio. i. §. viii. dummodo alicui regulæ, sint adstricti, ut limitat Arch. uel gaudenti hoc priuilegio.
- 4 Religiosi cum licentia suorum prælatorum possunt eligere uitam heremiticam, idest solitariam, tamen semper sunt religiosi habentes tria uota, nec expedit, quod prælatus talem licentiam tribuat nisi ualde perfectis, qui aliorum regimine non egent, secundum Tho. secunda secundæ. q. clxxxviii. ar. ul. Periculosissimum enim est habitare solitarie.

HERESIS.

1 **H**eresis, crimen infidelitatis est ex tribus constans, scilicet errore in his quæ ad Christianam fidem pertinet, & pertinacia. Aduerte tamen propter ly pertinacia: quoniam quædam sunt credenda, ut iam ab ecclesia determinata (ut quod spiritus sanctus procedat a patre, & a filio) & in huiusmodi non requiritur alia pertinacia, nisi non credere, quia satis uidetur pertinax, qui dictis sacræ scripturæ, uel determinationi ecclesiæ non acquiescit. Aliqua autem sunt ambigua nundum determinata ab ecclesia, nec clara in sacra scriptura, & qui non credit illa, non est hereticus, nisi sit adeo pertinax, quod etiam si ecclesia hoc determinaret, nollet credere. Aduerte secundo, quod licet quis sit tantum mente hereticus, non est excommunicatus, quia ecclesia non iudicat actum mentis nudum, sed si adiungatur aliquis actus exterior, etiam si sibi tantum loquatur incidit. Cai. ibi, concor.

- 2 Si quis autem non crederet etiam quæ sunt determinata per concilia, uel sacram scripturam ex ignorantia, uel simplicitate licet erraret, non tamen esset hæreticus, quia pertinax non est. Requiritur autem quod sit baptizatus, & aliquid fidei teneat, aliter censeretur infidelis, uel apostata, secundum Ar. flor. & omnes huiusmodi sunt excommunicati, supra, excommunicatio nona.
- 3 Suspecti de hæresi, nisi ad arbitrium episcopi se purgauerint, possunt excommunicari. c. ad abolendum, de hære. & si excommunicationem animo indurato sustinuerint, tunc uelut hæretici sunt condemnandi. c. excommunicamus, el. i. de hære. li. vi. tamen prius specialiter fuerint requisiti ad respondendum de fide, & se de tali suspitione purgent. c. cum cõtuma-

HERESIS.

cia, de hære. li. vj. Et si pro contumacia in causa hæresis fuit excommunicatus, & per annum sustinuit, pro hæretico habetur, secundum Pa. in. c. fi. de pœ. in gl. & ut hæreticus punitur d. c. cum contumacia. Si autem pro alia causa fuit excommunicatus, & per annum sustinuit non pro hæretico, uel de hæresi conuicto damnandus est, ut in. d. c. cum contumacia, sed pro suspecto habendus est, ut est tex. in. d. c. fi. nec hæc suspitio est uiolēta, sed tātum probabilis secundum Inno. & poterit sibi purgatio canonica indici, in qua si defecerit, pro conuicto habeatur. in. c. inter, de pur. ca. & d. c. excommunicamus: præsumitur enim male sentire de sacramentis ecclesiæ, secundum Pan. ibi, & de potestate ecclesiæ, quia non curat de excommunicatione. d. c. fi.

- 4 Qui propter metum osculatur sepulcrum maumeti, uel utitur signo iudæorum, uel infidelium, & huiusmodi, & nō credit sic mente, non est hereticus, uel excommunicatus, licet mortaliter peccet, ut supra. apostata. §. iiii. Fides. §. vj. infra, infidelitas. §. i. Occultare autem propriam fidem quando quis non tenetur confiteri, & propter rationabilem causam, non est malum: secus in casu, quo quis tenetur confiteri. Cū hæreticis nullus debet commercium habere, uel eos in propria domo recipere, & magis sunt cauendi hæretici quā alij propter periculum, secus si pro bono animæ illorum periculo cessante, extra de hære. c. sicut ait: Et ibi Pa.
- 5 Hereticorum bona sunt ipso iure confiscata, & statim commissio crimine, hodie perdunt dominium. c. ut inquisitionis, de here. §. prohibemus, in. vi. intellige quando sunt dampnati, ut in. d. c. ad abolendam, sed si ad misericordiam acceptantur debent eis bona dimitti. c. accusatus. §. porro, de her. Et licet filij sint catholici, tamen propter patris delictum hereditate priuantur. c. uergentis, de her. et. c. cum secundum leges, eo. li. vi. nisi filij reuelassent patris delictum, uel ex longa possessione dicta bona præscripissent. c. fi. li. vi. de præscri. uxor tamen dotem suam non perdet, nisi ipsa scienter cum hæretico contraxisset. c. decreuit, eo. li. vi. nec emancipatio post criminis perpetrationem ualet ut excusentur. c. quæcunque, eo. ti. bona tamen ecclesiarum non confiscantur, sed ecclesiis applicantur, de. nolentes eo. & contrafacientes excommunicantur ibi.

- 6 Quamuis de cōfiscatione huiusmodi bonorum multa sint statuta, & ordinationes, tamen hodie fit & fieri debet, ut inquisitor, qui habet prouidere omnibus, quæ ad inquisitionem pertinent, habeat omnia. Nam Io. in extrauaganti iubet omnia diuidi, & dari in adiutorium officij. Ideo neque camera Apostolica, neque Imperialis, neque communitas, nec officiales habebunt aliquid secundum iura noua, neque episcopus, sed solus inquisitor, ex quo ipse habet prouidere de carceribus & alijs. De hoc extat consilium Domini Ludouici Bolignini. Vide hanc. q. bene determinatam a magistro Io. Tab. ibi. §. vi. circa medium.
- 7 Heretici, credentes, receptatores, defensores, fautores, ipsorumque filij usque ad secundam generationem, nullum ecclesiasticum beneficium, uel officium publicum adipisci possunt, ut in. d. c. quacunque, intellige secundum lineam paternam, quo ad secundam generationem in masculis, in feminis quo ad primā. Vide. c. statutum, el. ii. eo. li. vi. Et si clericus ad præces horum pestilentium, dignitates, personatus, uel alia quæcunque ecclesiastica beneficia scienter est adeptus, ipso facto illis est priuatus, & ad similia inhabilis, si ignorāter, tantum de illo est priuatus sic habito, in. d. c. quacunque, de heretico eodem titulo.
- 8 Hereticorum filij declarata sententia de heresi contra parentes eorum, sui iuris efficiuntur. Et intelliguntur effecti a die commissi criminis, & emancipatio facta post, non tenet, in. d. c. quacunque, ut supra. §. v. dictum est. Heretici credentes, & c. appellare non possunt, per. d. c. ut inquisitionis.
- 9 Contra hereticum mortuum, contra quem in uita non fuit processum, potest procedi, & condēnatio fieri, quod est speciale in hoc crimine. c. sane. xxiii. q. ii. Quomodo autem procedatur, uide Tab. ibi. §. xi. Et inquisitor ossa eius poterit exhumari facere, & comburi, si discerni ab alijs possunt. c. ii. de here. li. vi. & hoc infra quinquēnium debet fieri, quod tutius est, & non ultra, ut. C. de apost. l. si quis defunctum uel usque ad uigessimum. secundum alios, & ultra.
- 10 Contra hereticos credentes & huiusmodi, ad testificandum admittuntur etiam excommunicati, participes, & socij criminis. c. in fidei fauorem, eo. ti. li. vi. & officiales excommunicati, cōtra eos suum officium possunt exercere requisiti ab in-

H E R E S I S.

quisitore, uel ab alio, qui possit requirere. c. præsidentes, eo. ti. li. vi. neque eis aliquid relinquendum est in testamentis, nec hæredes instituendi sunt per. c. Si quis episcopus, de her. li. vi. & episcopus, uel clericus oppositum faciens est excommunicatus, in. d. c. si quis episcopus, quod est argumentum detestandi ualde criminis.

- ¹¹ Famuli, serui, liberti, & alii aliqua obligatione hereticis astricti, si tamen sunt manifesti, ut ad probationem processum sum est, ipso facto liberantur, capitulo finali, eodem titulo, etiam a promissione solutionis iuramento firmata, uel pœna, ut not. glo. ibi. Intellige tamen si non acceptatur ad misericordiam.
- ¹² Heretici quomodo puniantur pœna ignis, & secularibus iudicibus relinquuntur, uide. c. excommunicamus, el. i. eo. ti. & quomodo degradantur. Vide Tab. ibi. §. xv. Sunt etiã priuati ecclesiastica sepultura. c. sicut, eo. ti. & qui eos sepulturæ ecclesiasticæ dant ipso iure sunt excommunicati. c. quicunque, eo. ti. lib. vi. intellige prædicta nisi pœniteat eos, quo casu etiam quod forent relapsi, possunt eis dari sacramenta. c. super eo, eo. li. vi.
- ¹² Pro huiusmodi hereticis. Credentibus, etc. nullus tabellio publica instrumenta, uel scripturas facere potest, nec aduocatus in aliqua causa, uel facto potest patrocinium præstare eis, nec litigantibus sub eorum examine, aliter ab officio sunt suspensi, & perpetuo infames. c. si aduersus, de here.
- ¹⁴ De pœne fautorum, receptatorum etc. uide c. excommunicamus, el. i. eo. quomodo admittuntur ad abiurationem. c. ego berengarius, de con. d. ii. & d. c. ad abolendam: post debet absolui, & quomodo. c. cum desideres, de sen. ex. & postea imponatur quod solet iniungi. d. c. ego berengarius. Sine tamẽ huiusmodi impositione ex causa, potest absolui secundum Inno. in. c. a. nobis, el. ii. de sen. ex. Potest etiam inquisitor penitentiam pecuniariam imponere, quia arbitraria est, ut dicit. c. ad abolendam, & Inno. iii. declarauit in quadam extrauaganti, quæ incipit, super extirpatione, quod possunt eas imponere, & expendere in sustentationem officii inquisitionis, etiam clericis, si habent patrimonium proprium, alias non, quia ecclesiarum bona non debet minui. c. ii. de here. Alias etiam pœnas potest imponere, in. d. c. ad abolendam, &

c. excommunicamus, quas si nō perficiat, est damnandus, in d. c. excommunicamus. §. si quis.

- 15 Poena imposita tradito brachio seculari, non potest per inquisitorem mitigari, uel mutari, quia iam post sententiam definit esse iudex, in. c. cum literis, de offi. dele. secus si accepit ad misericordiam. c. ut commissi. §. illorum, eo. li. vi. quia non definit esse iudex & istae poenae arbitrariae sunt.
- 16 Qui non credit sacrae scripturae acceptae ab ecclesia, est hereticus. Nam ex hoc sequitur, quod spiritus sanctus non sit locutus per Prophetas, uel quod falsum dixerit, uel quod ecclesia erret circa ea, quae sunt fidei, quod (ut supra Conciliū. §. iii. diximus,) esse non potest.
- 17 Qui non credit determinatis ab ecclesia circa fidem, uel bonos mores, sed oppositum pertinaciter affirmat, est hereticus, quae pertinacia deprehenditur, quando declarato errore, stat quis pertinax, quando deprehensus a iudice in huiusmodi non uult abiurare, nec resiliire, modo supradicto. Dubitare etiam de huiusmodi cum consensu rationis, est heresis, & mortale peccatum, quia dubius in fide dicitur infidelis. c. dubius, eo. Debet igitur Christianus in credendis firmus esse, nec dubitare.
- 18 Heresis ad uitium superbiae potest reduci, & est magnum peccatum, quia subuertit fundamentum totius boni operis, siue, quo salus esse non potest.
- 19 De inuentoribus heresum uide directorium inquisitorum. Tab. ibi. §. xxvii. usque. liii. Quomodo inquisitores se debet habere erga hereticos, Vide Sil. uer. heresis. ii & de lamiis, ibi. iii. Si hereticus fecit aliquem actum exteriorem uel dixit uerbum hereticum, etiam sibi soli secretae, est excommunicatus, in coena, domini, etc.

HERMOFRODITA.

- 1 Hermofrodita habens utrūque sexum qui magis ad foemineū declinat, non potest esse testis in testamento, sicut nec mulier, secundum glo. in. c. si testes. iii. q. iii. secus si magis ad masculinum uergit. Si est paritas, secundum Gul. censetur ut mulier, & ita non admittenda nisi ut mulier, sed. d. glo. non determinat.
- 2 Si uiriliter sexus magis incalcescit, non tamen debet ordinari, quia est quid monstruosum, ar. in. c. illiteratos. d. xxxvi. si ex-

HISTRIO. HOMICIDIUM.

dinetur caracterem recipit, non autem si est sexus par, uel femineus magis, secundum d. Gul. quo autem ad contrahendum, debet considerari sexus ualidior, quod si sit par, eius electioni stabitur, secundum d. glo. & Bal. in l. quæritur. ff. de sta. ho. & hanc dicit esse Gul. determinationem, quæ etiam rationabilis satis uidetur.

Hypocrisis, supra, fictio, in, simulatio.

HISTRIO.

Histrionum ars consistit in dando delectationem aliis in dictis, uel factis, ideo si debitis circumstantiis exerceatur, non est peccatum, secundum Tho. secunda secundæ. q. clxix. a. iii. Respectu materiæ potest esse peccatum, ut si uersetur circa dicta, uel facta in honesta, uel ponendo diuina, uel scripturam sacram in iocum, uel dicendo, iniuriosa, despectiua, adulatoria, & huiusmodi. Peccatur etiam respectu loci, temporis, negotii personarum, dum horum aliquid non obseruant. Ex fine etiam contingit peccare, dum nimis cupiunt hominibus placere. Et communiter est ueniale, nisi quando interuenit materia ex suo genere mortalis, ut iniuria proximi, contemptus diuinorum, & similia. Et propter hæc annexa, hæc ars dānatur, cum dantibus. c. donare. d. lxxxvi. Istis negatur communio. c. per dilectionem, de con. d. ii. quod tamen non fieret nisi propter mortale.

2 Dantes eis aliquid ut in tali crimine, uel officio dānato perseuerent, mortaliter peccant, secus si dant, quia sunt in extrema miseria, uel ne eos diffament, uel alio pio respectu, & d. c. donare, debet intelligi de illicitis modis. Dicit Gul. quod qui dant huiusmodi histrionibus uel maledicis, ne de ipsis mala euomant, eosque infament, non peccare eos credit.

HOMICIDIUM.

Homicidium idest iniusta hominis occisio, mortale peccatum est, quia contra iustitiam, & proximi charitatem. Aliquando est per se intentum, aliquando per accidens. Occidens autem aliquem innocentem uoluntariæ, mortaliter peccat. Excusantur tamen iudex, & ministri, innocentem occidentes secundum allegata, & probata, quia licet sit innocens in conscientia, non tamen in foro exteriori, & apud homines. Excusantur etiam milites ex obedientia euntes ad bellum, quod reputatur iustum, si ibi aliquos occidunt, etiam

in ueritate innocentes, licet non reputentur, secundum Cai. ibi in summa supra, bellum .§. iiii. Excusatur & carnifex exequens iniustam sententiam, non continentem errorem manifestum propter eandem rationem, officium enim suum exequitur.

- 2 Occidens hominem ex intentione, & non habens publicam auctoritatem, semper mortaliter peccat, siue mereatur mortem, siue non. Eodem modo occidetes non zelo iustitiae sed odio, uel alia mala intentione mortaliter peccant, similiter reus est homicidii, qui se defendendo alium occidit, quando scilicet se defendit ut occidat, uel non est defensione contentus, nisi occidat. Secus si qui occidunt, quia se defendunt, nec intendunt occidere, sed seipsum tueri. Peccant etiam occidentes aliquos etiam si mereantur occidi, non seruato iuris ordine, de his quae sunt de substantia. Ex hoc sequitur quod nunquam liceat seipsum occidere, quia nemo sui iudex est, secundum Cai. ibi supra, ideo hoc mortale censetur.
- 3 Occidens aliquem, & credens ipsum esse in mortali, & consequenter damnari, dummodo non interficiat contra iustitiam, etiam quod se defendendo hoc agat, non peccat, quia non intendit eius damnationem, sed suam defensionem, uel iustitiae executionem. Similiter quis potest defendere proximum in uasum ab aliquo, uel libertatem membrorum priorum, ne scilicet mutiletur, uel turpiter uulneretur, uel pro necessariis ad uitam, & uirtutem, ne perdat res suas, uel suorum, cum moderamine semper, Cai. ibi, & Tho. secunda secundae. q. lxxiii. a. vi. ad. ii. Quando quis non potest res suas aliter defendere, quin defendendo sequatur in uasoris occisio, licite occiditur: plus enim quis tenetur curam rerum suarum habere, quae sunt adminicula uitae suae, uirtutis, & felicitatis, quam alienae uitae, non tamen debet mortem intendere, sed defensionem, nec hoc modo in uasorem occidens sit irregularis: de homicidio. unica, Cai. ubi supra.
- 4 Quando latrones inueniuntur in crimine notorio, ut in uiis, possunt sine aliis testibus, & citatione suspendi a iudice, quia factum notorium est ibi loco accusatoris, & testium, faciens publicam scientiam, & excitans publicam uoluntatem ad publicum actum, secundum Cai. ibi.
- 5 Si quis immoderate se, uel alios, uel res suas, uel huiusmodi

HOMICIDIUM.

defendendo hominem interficit, mortaliter peccat, ut proiiciendo immoderate sagittam, lapidem, uel huiusmodi, relaxando ursum, dando medicinam, tenendo pueros in lecto cum periculo suffocationis, &c. & cum ex aliquo opere indiscreto, & inaduertentia, quamquis debebat attendere, interuenit homicidium. Item homicidæ sunt, qui cum possint, & teneantur prohibere homicidium, negligunt, ut sunt officiales domini, &c.

- 6 Item negligentia medicorum, si eum cuius curam susceperunt mori permittunt ex negligentia in studendo, uel uisitando, & huiusmodi, est mortalis. Item qui non occurrunt alicui patienti extremam necessitatem, si possunt, sine periculo propriæ uitæ, rei sunt mortis illius, ut non pascetes morientes famæ, & huiusmodi: supra, Elemosina. §. ii. & iii. Omnes, enim huiusmodi sunt causa homicidii per accidens. Eodem modo qui non tuetur inuasum cum possit, uel non auisat eum contra quem tractatum est de morte & hæc omnia cum moderamine fieri debent. Et notandum quod si quis prædicta faceret, uel omitteret, licet mors quæ timebatur non interueniret, cum tamen intenderet mortem faciens uel omittens per se, uel per accidens, mortaliter peccauit, per accidens enim fuit quod non sit secuta mors. An liceat unicuique bannitum occidere, supra, bannitus. §. i.
- 7 Siquis inuasus potest fugere, quia fuga esset sibi iniuriosa, & magnum dedecus non uult fugere, sed se tueri, & sic defendendo inuasorem interficit, non peccat mortaliter secundum aliquos, & hoc mihi placet, quia si pro iactura rerum licet defendendo occidere, ut dictum est, multo magis pro honore. Vnde secundum Ar. flo. licitum est mulieri se tuenti ne oprimatur, occidere oprimere uolentem, quando aliter facere non potest, quāquam ad hoc non teneatur, potest enim patienter tolerare, & uoluntate reniti, sicut inuasus potest fugere si uult, non tamen tenetur. Pro uita tamen spiritali alterius, quis tenetur mortis periculū subire, ut si puer peste laborans sine Baptismo esset moriturus, quilibet potens teneretur in hoc casu exponere se morti, ne sine Baptismo decederet, secus de communione, quia sine illa posset saluari. Tenemur enim plus animam proximi diligere, quam

uitam nostram corporalem. Prælati autem quibus animarū cura commissa est, ad plus tenentur, supra, episcopus. §.iii.

- 3 Sunt aliqui casus in quibus promissum est impune occidere, ut nocturnum depopulatorem, uxorem in adulterio deprehensam, & huiusmodi, de quibus dico, quod si lex tantū permittat, tales occidentes pœnam legis euadunt, sed nō culpam mortalem. Si autem lex concedat ut occidantur, tunc non peccat occidens, quia factus est legis minister quilibet, ut communiter facit circa bannitos, dummodo hoc faciant zelo iustitiæ, & ut eius executores, & sic intellige glos. in. c. cum homo. xxiii. q. v.

- 9 Si quis inuaditur ab aliquo occidendus nisi tantam pecunię summam dederit, an teneatur dare. Glo. in princ. d. lxxxiii. dicit esse diuersas opiniones, & ipsa uidetur tenere quod non, nisi esset prælatus, charitas tamen uidetur cogere, quod si habet talis ultra necessitatem uitæ suæ, & suorum quibus tenetur providere, tenetur dare talem pecuniam, & saluare uitā, quia tunc est in extrema necessitate, non ualens aliter euadere mortem. Idem dic de proximo posito in extrema necessitate, quod habens de superfluo, tenetur eum a morte liberare, quando mors est sibi iniusta, & præcipue si habet publicam potestatem, supra, elemosina. §.iii. De irregularitate, quæ ex homicidio oritur, infra, irregularitas. §.ii. usque ad. lxxiii. de homicidio puerorū suffocatorum, infra, irregularitas. §.vi.

H O M O.

- 1 H Omo liber non potest impignorari, nec dari in subsidiū aliarum rerum deficientium. Facit. c. lator, de pig. Imo recipiens eū perdit debitū, ut no. gl. in. c. ex rescripto, de iur. iu.
- 2 Homo liber, nunc ex consuetudine potest dari obses, non solum a Papa & Imperatore, sed etiam ab aliis dominis, & ciuitatibus, quamuis superiorem recognoscant, secundum gl. in. l. ii. C. de patri. q. fi. dis. & præcipue pro pace seruanda, secundum gl. in. c. ut pridem. xxiii. q. viii. non autem pro pecunia, cum non possit in pignus dari, ut supra. Quomodo potest uendi, supra, Emptio. §.xii. Potest etiam uendi, ut filius a patre ob paupertatem uictus. C. de pa. qui fi. dist. l. ii.

H O N O R.

- 1 H Onorari debent principes, parentes, & senes, etiam quod sint uitiosi, uel quia repræsentant uirtutem alterius, uel

H O R A E C A N O N I C A E

quia sunt signum uirtutis, secundum Tho. secunda secundæ q. lxxij. ar. iij. Si autem sunt uirtuosi, duplici honore sunt digni: honor enim uirtuti debetur. Ideo tales non honorans peccat, quando adest tempus: sed magis qui eos spernit, cum scriptum sit, qui uos spernit me spernit. Et quando fit notabilis irreuerentia, uel fit cum Dei contemptu, est mortalis, infra obedientia. §. xij. licet sola uirtus honorari debeat, iuxta Philosophum. iij. Eth. li.

- 2 Diuites honorandi sunt non propter diuitias, sed quia maiorem locum in communitatibus tenent, aliter esset peccatum acceptationis personarum, secundum Tho. ibi supra, si ut diuites honorentur.
- 3 Quomodo appetitus honoris sit peccatum, supra, ambitio, §. j. Et quando licet desiderare, licet etiam oblatum acceptare, quum hoc negare, esset ridiculum ualde, & irrationale.

H O R A E C A N O N I C A E.

- 1 **H**oræ canonicæ sunt. vij. prima, tertia, sexta, nona, uespere, completorium, & matutinæ. c. j. de cele. mis. ad quas non tantum præbyteri, sed & omnes clerici in sacris existentes, tenentur de præcepto, ar. de præby. c. cum secundum Apostolum, & x. dist. c. j. etiam quod non habeant beneficium, ratione ordinis sacri. Concor. doc. Et si non sint in sacris, tamen sunt beneficiati, tenentur. x. dist. c. fi. & Pa. in. d. c. j. intellige dummodo possint fructus percipere beneficii, quia qui de altari non uiuit, altari seruire non tenetur, etiam quod beneficium sit modicum tenentur, secundum Car. in cle. j. de cele. mis. etiam si beneficium sit factum ex patrimonio. Hoc idem Tho. quolib. vj. q. v. & omittentes sine rationabili causa, mortaliter peccant, quia recipiens temporalia, ad spiritualia obligatur.
- 2 Qui autem haberet simplicem præbendam, sine aliqua spiritualitate, quæ etiam potest laico dari, si non sit in sacris, non tenetur propter hoc dicere officium, quia hoc datur ei pro aliis meritis, & non dicitur simpliciter beneficiatus, sicut qui habet redditus ab ecclesia pro officio matriculari, ut magister in Theologia, & huiusmodi. Tales enim non sunt clerici, nec in choro recipiuntur.
- 3 Beneficiati existentes in minoribus, non possunt horas ad quas tenentur dicere per alium, secundum Pa. in. c. j. de ce. mis. quia

quia hoc est onus personale, Idem Io. an. qui in. c. præbyter, de cele. mis. dicit hoc tenere Theologos, quamuis Ladul. oppositum tenuerit. Possunt tamē officiare ecclesiam suam per alium idoneum, iusta causa interueniente. Tenentur etiam ad officium mortuorum, quod ordinarie dicitur in ecclesia, ubi sunt beneficiati, secundum Tho. ql. vj. q. v. ar. ij. & ql. j. q. vij. ar. j. siue sint in sacris, siue non.

4 Religiosi professi, non existentes in sacris, secundum Cai. ibi, non tenentur de iure dicere officium, neque ex professione, neque ex uictu, quia eis debetur ex quo dedicati sunt perpetuo seruitio Dei, forte ex consuetudine tenentur, de qua dicit se nil scire: contrarium tenent communiter alij, ut Pet. de pal. D. Arch. flo. Tab. tamen hoc nullo iure probant, ideo opinio Cai. melior uidetur. De conuersis, dicit Cai. quod non est dubitandum illos non teneri, neque qui sunt de tertio habitu, sed eis ex suis constitutionibus iniunguntur quedam orationes, & non ex præcepto ecclesie, quia ut dicit Magister Vicen. Bandel. in constitutionibus, in. c. de conuersis, recipiuntur ad opera seruilia, & secundum Pa. in. c. non est, de regu. circa prin. sunt famuli monasteriorum. Tutius tamen est ut clerici professi dicant, propter. c. licet, de uoto. Nouitij autem non tenentur, quamuis Pe. de pal. uideatur tenere oppositum, primum tamen tene, quia uerum: nondum enim sunt religiosi, neque uoto astricti.

5 De monialibus dic pariformiter sicut de religiosis professis tantum quia non uidetur teneri nisi ratione consuetudinis. De alijs autem, ut sunt iosuati, heremitæ, & huiusmodi, licet habeant uotum, & non possit redire ad seculum, non credo eos magis teneri, quam clerici religiosi non existentes in sacris, uel conuersi. Possent tamen ex consuetudine, quæ esset inter eos de officio dicendo, ex qua crederent se ex præcepto obligatos, teneri. Tab. tamen ibi. §. viij. uidetur dicere quod tenentur, quando non possunt ad seculum redire. Hæc ratio nihil ualet, aliter & conuersi tenerentur.

6 Clerici autem non beneficiati, nec in sacris, ad aliquod officium ex præcepto non tenentur, & ad hoc satis ualet communis consuetudo. Nam doctores quando loquuntur de clericis in sacris, uel beneficiatis teneri, nil de non beneficiatis, & non existentibus in sacris dicunt, licet Pa. in. d. c. j. uideatur

HH

HORAE CANONICAE.

dicere (secundum quod credit) quod teneantur. Verius tamē est non teneri.

- 7 Pro officio debent dicere. vij. horas canonicas de præcepto, de consuetudine autem quilibet dicat officium secundum ordinem suæ ecclesiæ, uel suæ religionis, ita quod ista consuetudo non obligat ad mortale. Nam si monachus diceret officium secundum curiam, uel diceret nonam ante sextam, uel faceret de sanctis, quando debet fieri de feria, non propter hoc mortaliter peccaret, secundum Cai. ibi, quia non mutat substantialia officij, sed accidentalia tantum, grauitur tamen delinquit quando ex negligentia facit, mutans officium prohibito. Fratres tamen prædicatores, ex suis constitutionibus hñt, quod sint contēti officiis ecclesiarum, ad quas declināt.
- 8 Ad officium B. Ma. quando regulariter dicitur in choro, tenentur omnes ex consuetudine ecclesiæ, quæ consuetudo ad præceptum obligat, sicut ad aliud officium, secus quando non dicitur in choro, licet bonum sit, ut priuate tunc dicatur. Hęc secundum Pa. & Io. de lig. in. c. j. de cele. mis. & cle. j. eod. Pe. de pal. iij. sen. dist. xv. q. v. ar. vj.
- 9 De officio mortuorum quando in die animarum dicitur, tenentur omnes, sicut ad aliud officium: quando autem alias dicitur, tenentur secundum consuetudinem suæ ecclesiæ, uel religionis, secundum Pe. iij. dist. xv. & Tho. ql. vj. supra. In ordine prædicatorum est consuetudo, quod dicitur semel in hebdomoda totum officium mortuorum, nisi sit impedimentum, & omnes ad hoc tenentur, aliis autem diebus dicuntur tantum tres lectiones, & ad hoc non tenentur nisi hebdomodarius, diaconus, subdiaconus, & ille qui notatus est in tabula pro missa defunctorum, & isti non possunt propria auctoritate committere alteri, ut pro eis dicat, sed bene cum licentia prælati, uel cantoris, qui in choro uices prælati gerit, & ratio horum est, quia hoc uidetur esse onus personale. Et huic concordat Arch. flo. Sil. uero uer. hora. §. vj. dicit quod nō uidetur onus personale, ideo possunt committere. Primum tamen uidetur melius: sed in similibus consuetudo multum facit: ideo seruanda quando de ea constat.
- 10 Letanias autem dicere quando fit de feria secundum Sil. ibi, supra non est de præcepto, nec. vij. Psal. pœnitētiales, uel psalterium in die parasceues non existentibus in choro, quia pa

tres nostri noluerunt nos ad præceptum obligare in huiusmodi. Magister tamen Vicen. Bandel. ubi supra, dicit fratres ad letanias teneri, licet post quamcunque horam possint dici: & hoc securius uidetur.

- 11 Papa secundum Pa. in. d. c. j. non potest dispensare, quod qui tenentur dicere officium, non dicant, cum hoc sit de iure diuino. Potest tamen dispensare, quod non dicant hoc, uel illud. Alij dicunt quod potest, dummodo per aliquod aliud re compensent beneficium, uel alio modo laudent Deum, non beneficiati. Et hoc magis placet Syl. & Land. & Io. de lig. in d. cle. contra quos arguit Pa.
- 12 Excommunicatus minori excommunicatione tenetur dicere officium, & cum aliis potest dicere, secundum omnes. Si uero maiori tenetur, debet dicere, sed non in ecclesia, uel cum alio, aut quasi in officio suo, sed per modum orationis, sine dominus uobiscum. c. si quis episcopus dñatus. xj. q. iij. exco munitio enim non liberat eum ab hoc onere, etiam si sit degradatus, & fuit in sacris, uel si non fuit in sacris, tamen beneficiatus, quamdiu tenet beneficium tenetur, quia hoc est onus, & non honor, ar. in. c. legi. xvj. q. j.
- 13 Prælati possunt mutare officium quo ad accidentalia, ut si debeat fieri de feria, fiat de sancto, & huiusmodi: non autem quo ad substantialia, secundum Magistrum Vincentium in cōsti. fratrum præ. dist. j. c. j. quia secundum Arch. flo. præceptum huiusmodi non est determinatum circa modum. Peccant tamē mutantes sine rationabili causa, non tamen secundum eundem Magistrum Vincentium, possunt innouare aliquid ad perpetuo durandum per modum constitutionis, uel consuetudinis generalis circa diuinum officium. Sicut non possunt tollere consuetudines communiter approbatas.
- 14 Non est iniungendum illi qui prætermisit officium, ut illudmet repetat, sed aliquid aliud, ut. 7. Psal. uel psalterium secundum quantitatem officij dimisi, ut congruitas officij quo ad tempus non tollatur, secundum Tho. q. l. iij. ar. xxix. Talis tñ pœnitentia est arbitraria secundum omnes, & præcipue secundum Innoc. & Arch.
- 15 Qui dimisit aliqd in medio, uel in principio officij, nō oportet repetere totum officium, secundum id quod omissum est uel aliquid aliud dicere, secundum Vul. Si autem partem no-

H O R A E C A N O N I C A E.

tabilem dimisit, secundum Arch. re incipiat totum si uult mortale euadere. Et si dixit nonam ante sextam, non est opus replicare, sed sufficit dicere omisam, secundum Pe. de pal. Similiter qui propter aliquod legitimum impedimentum dimisit horas, ut propter infirmitatem, uel praedicationem, non tenetur altera die illud replicare, sicut de ieiunio omisso, propter rationem iam dictam: secus quando eodem die potest satisfacere. Et qui audit legi lectiones, uel antiphonas, & huiusmodi in choro, non oportet quod ipse replicet, sufficit attente audire, nisi exerceat se in choro, qui non potest ita attendere, charitas enim facit, ut quod unus facit, alteri tribuatur: quod est bene notandum.

16 Dimittens officium ex infirmitate multum infesta, uel quando dicendo multum conturbatur, non peccat mortaliter, & in hoc statuitur iudicio medici: secus quando esset modica infirmitas. Pa. in. d. c. j. Nec tenetur illud audire, uel repetere postmodum, secundum Inn. & Pa. c. ex parte. de obser. ie. Similiter non dicens officium, quia sine culpa sua caret libro, uel non uidet, uel huiusmodi, non peccat mortaliter. Debet tamen satisfacere dicendo aliquid aliud loco officij, cum hoc sit ex naturali lege. Praedicatores autem, & lectores, qui propter uitandum magnum scandalum, uel non impediendum magni fructum, non dicunt officium, non peccant mortaliter, nisi forte fuerint negligentes, cum potuissent prius dicere, & noluisent. Similiter ex obliuione excusantur, nec repetere tenentur, transacto tempore congruo, ut dictum est supra.

17 Tempus quo debet dici officium priuate secundum Caie. ibi, est totus dies a uespera praecedentis diei, usque ad mediam noctem diei sequentis, ita tamen quod solas matutinas liceat dicere in uespere diei praecedentis, reliquis autem horas usque ad mediam noctem diei sequentis, Multum tamen tardare ex negligentia, licet non sit mortale, graue, tamen ueniale est, si sine rationabili causa fiat. Possunt tamen praenire horam consuetam dicendo matutinas in sero, ut quietius, & commodius dicant, uel ob aliquam honestam causam, ut consultitur in iure, in. c. praesbyter, de ce. mis. De officio autem quod collegialiter dicitur est sancitum in lege, cle. j. de ce. mis. quod dicatur debitis horis secundum consuetudinem, & ordinationes ecclesiarum. Praetermittere autem tales rubricas etiam ex

negligentia, dummodo communiter seruetur consuetudo, non uidetur mortale, remoto contemptu: dicit tamē Sil. ibi, §. viij. quod praelati ecclesiarum collegiatarum, & cathedralium, mortaliter peccarent, si notabiliter sine rationabili causa horas propriis horis non dici facerent, propter illud uerbū cle. d. sancimus. Hora autem debita non debet accipi puncta liter, alioquin post primam immediate, non posset dici tertia, sed secundum communem consuetudinem, nisi aliquo imminente scandalo.

- 18 Dicere missam ante matutinas secundum Arch. flo. est mortale, quia contra consuetudinem totius ecclesiae, dist. ii. c. his rebus. Si tamen aliquis casus, uel rationabilis causa adesset, ut pro uitando scandalo, & non inuenitur qui celebret, & simile, non credo esse mortale, & ita tenet Sil. uer. missa. i. §. vi. neque etiam mortale est cantare missam collegialiter ante primam, ex simili causa, secundum eundem Sil. ibi.
- 19 Modus uacandi officio, & illud dicendi praecipitur in. c. dolentes, de cel. mis. uidelicet quod studiose, & deuote dicatur diuinum officium, tam diurnum, quam nocturnum, estque praceptum non de officio dicendo, sed de modo, in quo pracepto nihil aliud exigitur, nisi quod quis animo uacandi Deo horas inchoet, & in contrarium iste animus non mutetur dum soluit diuinum officium. Ideo qui in officio aduertit se cogitare hoc uel illud, quae sunt ab officio extranea, sed non aduertit, quod ab officio distrahatur, quamuis uoluntarie illa meditetur, non propter hoc animus habitus a principio uacandi officio, est mutatus in contrarium, quia nunquam habuit iste animus recedendi a uacando Deo in illo officio. Est etiam hoc facile, quia sufficit quod intendat unum de his quatuor, uidelicet, uel ne erret in uerbis dicendo unum pro alio, uel quod attendat ad sensum uerborum applicando affectum ad id quod uerbis significat, uel ad gratiam petitam in oratione, uel officio, ut ad charitatem, uel simile, uel ad Deum, seu Christum, Vnde nunquam mortaliter peccatur in hoc, remanente primo proposito, ut dictum est, secundum Cai. ibi, supra. Quando autem quis actualiter remoueret talem attentionem, ut cum intentione nolendi amplius attendere officio, uel occuparet se in aliquo, quod requirit attentionem, ut numerando pecunias, uel huiusmodi, mortaliter

H O R A E C A N O N I C A E.

peccaret, quia cōtra hoc praeceptum ageret. Secus si tale opus nō requirit attentionem, ut est ambulatio. Talis autem attentio potest esse actualis, uirtualis, & habitualis, habitualis sola non sufficit, secundum Thom. in. iiii. sen. dist. xv. Actualis est ualde difficilis, & non est necessaria secūdem eundem Tho. Virtualis autem est necessaria, & hęc praecepitur in. d. c. dolentes, quando dicitur, quōd dicatur deuote.

- 20 Sufficit ergo, ut cum quis incipit dicere officium, uel quōd ante habeat aliqualem actualem intentionem satisfaciendi, uel dicendi officium, & quōd non diuertat uoluntarie ab illa intentione, nec se occupet in aliquo exercitio, quod multum mentem occupet, & quando sentit mentem ad cogitandum alia conuersam, studeat reuocare, uel saltem non delibet animo posequi talem cogitationem contrariam intentioni primæ, & hoc est facile. Quis enim uult dicere officiū, & non aliquid cogitat actu quid uult facere? profecto nemo, nisi qui fatuus est. Ex dictis S. Tho. & Pe. ubi supra, elicta sunt prae dicta. Ex multis enim ab illis dictis, hęc pauca collegimus.
- 21 Quo ad locum, officium debet dici in ecclesiis collegiatis, regularibus, & cathedralibus, in choro: ut in. d. cle. i. Et praelati, uel illi ad quos pertinet facere hoc obseruari. Si sine causa rationabili non faciunt, mortaliter agūt. d. cle. i. Illi autem qui deputati sunt ad chorum, tam beneficiati, quā religiosi, debent dicere in choro, nisi ex iusta causa dispensentur. xcii. d. c. ult. & quando ex contemptu, uel quādo ecclesia multum, uel notabile damnum incurreret, ex eorum absentia, & non haberent legitimam causam, mortaliter peccarent, per. d. c. fi. ubi dicitur, quōd qui non conuenerit deponatur a clero, qđ non fit, nisi propter mortale. Si autem sine contemptu, & ex causa hoc faciant, mortaliter non peccant, ex qua causa, praelati possunt dispensare in hoc, dummodo in priuato dicant.
- 22 Qui in choro existens, suum uersum submissa uoce dicit, alterum autem audit, secūdu Cai. ibi. non satisfacit, ergo mortaliter peccat, si non replicat. Tab. autem ibi. §. ult. tenet quōd satisfacit. Prima tamē opinio innititur bonæ rationi, quia talis sic dicens non communicat cum aliis in choro, & consequentur totum officium non dicit, ut praecepitur in. d. c. præsbyter, de cele. mis. alij fundāt se super consuetudine, quæ

si extat nescio, immo uidetur oppositum, quod fere omnes alta uoce dicunt, qui possunt. Mihi magis consonat opinio Cai. quia super meliori ratione fundari uidetur, ut præcepto satisfaciatur.

HOSPITALE.

Hospitale constructum absque autoritate episcopi, & deputatum ad hospitalitatem uiuente ædificatore, potest ad humanum usum redire secundum Pa. in. c. ad hæc de reli. do mi. Licet enim cuicunque de domo sua facere hospitale, & si placet trahere ad statum pristinum. Ad hoc facit. c. inter dilectos, de dona. Secus autem est mortuo ædificatore, auctore de ecclesiis ti. §. si quis ædificatione. Intellige nisi aliter ante mortem ordinasset constructor, quod executioni mādari debet, ut in. d. §. si quis. Hospitale sine autoritate pontificis, etiam cum oratorio construi potest, secundum Host. sed nō debet ibi celebrari sine autoritate episcopi: ar. in. c. unicuique, de cō. dist. j. & hoc putat uerius Pa. all. tex. c. inter dilectos, de dona. secundum unam lectionem. Et idem Io. an. post Vincen. & Tācre. An hospitalia ad episcopos pertineant, & quis eorum possit esse rector, quia hoc magis ad forū exterius pertinet, quā animæ, uide Tab. & Sil. ibi, quia copiosius tractāt. Ego autem pertrāseo. Hospitalium rectores si redditus hospitaliū in pios usus non expendunt excusationem non habent. Ad hoc enim deputati sunt.

IACTANTIA.

Iactantiæ peccatum incurritur, quando quis se plus, quā sit ut appareat, uerbis extollit, secundum Tho. secunda secundæ. q. cxij. Est enim species mendacii, ideo iuxta naturam mendacii, mortale, uel ueniale iudicandum est. Similiter quia iactor non solum mentitur, sed se laudat, ideo attendendum est an talis laus sit pernitiōsa, iocosa, uel officiosa. Tertio, est arrogantia, quā similiter oportet considerare, an sit pernitiōsa. Quarto, est lucrum quod quandoque queritur, & tunc cōsiderare oportet an sit proximo nocuum notabiliter. Quinto, est gloria, de qua oportet uidere an in ea constituatur finis. Sexto, est uanitas, quæ communiter uenialis est. Quando ergo iactantia pernitiōsa est notabiliter proximo ex intētiōne, aut de aliqua materia contra Deum, uel proximum, mortalis est: alias uenialis, secundum Cai. ibi. Et secundum Gre.

IDOLATRIA. IEIUNIUM.

ponitur inter species superbiæ. Et si iactantia proprie in dictis constet, tamen quandoque in factis inuenitur, quando scilicet facta uim uerborum habent.

IDOLATRIA.

- 1 **I**dolatria, qua per exteriora signa alteri quam uero Deo diuinus cultus exhibetur, peccatum mortale est, quia creaturam creatori æqualem facit: estque superstitionis species, de qua in loco suo dicitur, cum de superstitione erit sermo. Idolatrare ex metu, etiam quod quis nō libenter, neque infideli animo faciat, mortale est: quia contra honorem Dei, & mendacium perniciosum est.
- 2 Dans alicui hostiam non consecratam pro consecrata, idolatriam committit, non autem adorantes, secundum Tho. q. l. v. q. vi. ar. ij. credunt enim consecratam esse. Idolatria est grauissimum peccatum secundum se, contra præceptum primū primæ tabulæ. Tho. secunda secundæ. q. lxxxiiij. ar. j. sicut in terrena repu. grauissimum esse uidetur, quod honorem regum quis alteri det, quā regi, quia quātum in se est totum reipu. ordinem conturbat, sic grauissimum esse uidetur, quod aliquis diuinum honorem creaturæ attribuat. Potest tamen esse minus graue hæresi, cum idolatra ignoranter peccet, hæreticus scienter fidem corrumpat.

IEIUNIUM.

- 1 **I**eiunium, quantum ad necessitatem. Primo, requirit qualitatem ciborum, scilicet abstinentiam ab esu carnium. In quibusdam ieiuniis ultra hoc, abstinendum est ab ouis, & lactiniis, ut in quadragesima, in aliis autem ieiuniis, mos patriæ seruandus est. Si autem in aliquibus locis etiam consuetum esset in quadragesima uti butyro, ex quo ecclesia scit, & tolerat, excusantur utētes a mortali. Secundo, quantum ad horā conuenientem, dico quod ante nonam, id est meridiem, ieiunantes non debet comedere, secundum Tho. secunda secundæ. q. cxlvij. ar. vij. Pa. in rub. de ieiun. & nona grosso modo cōputatur, nisi aliter obstet consuetudo, quia si cōsuetum esset hora tertia, uel sexta comedere tempore ieiunij, potest seruari, secundum Cai. ibi. Sicut nunc multi religiosi consueuerūt comedere ante meridiem per multum spaciū: & tempore S. Tho. non erat, hora tertia post meridiem, quia dicit, quod hora nona est, quando Christus emisit spiritum, ut patet

secunda secundæ, supra. Tertio, quantum ad commestione, necessaria est una tantum commestio secundum Tho. ubi supra, & sic habet consuetudo. Sumere autem aliquid in fero, uel ultra prandium, ad sustentationem naturæ, est bis comedere, & consequenter frangere ieiunium, secundum Tho. supra. Sumere autem aliquid extra prandium potius ratione medicine, ne uinum noceat, uel ut quis possit dormire, uel propter coleram, uel credentiam, uel huiusmodi, quando non fit in fraudem ieiunij, non frangitur ieiunium, etiam sumendo sine siti ex consuetudine, uidetur tolerabile, quia parum pro nihilo reputatur. Sumere etiam modicum panis propter eandem rationem, non damno, maxime quando sic habet consuetudo: Pa. in. d. rub. In mane autem sumere collationem, quia non est consuetum, non puto licere, nisi ex aliqua causa legitima, ut ratione complexionis, negotij, uel huiusmodi, adeo quod sit per modum medicinæ & non commestionis.

- 2 Secundo, quantum ad dies quibus est ieiunandum, dico quod huiusmodi dies magis noti sunt ex consuetudine, quam ex iure, secundum Caie. ibi, & sunt isti, quadragesima, quatuor tempora, quæ quater in anno ueniunt, uidelicet post pen. cru. lu. ci. sunt tempora quatuor anni, uigiliæ Nati. Domini, Pentecostes, Assumptionis S. Ma. oïum sanctorum, oïum apostolorum, nisi Io. Ia. & Philippi, nati. S. Io. Bap. Laurentij, & non plures, nisi consuetudo stet in contrarium. Ista quæ dicta sunt esse de præcepto, partim sunt de iure, partim sunt de consuetudine, habente uim iuris. Ideo secundum Pe. de pal. in. iiii. d. xv. Ar. flo. & alios doc. frangens dicta ieiunia sine causa rationabili, siue ex negligentia, siue ex gula, etiam remoto contemptu, mortaliter peccat. Vide Tho. secunda secundæ, supra. arti. iii. ex quo idem concluditur. Hanc uiam sequitur etiam Caie. ibi, circa finem, dicens, quod ex comununi interpretatione, uideatur uinculum præcepti obligantis ad mortale transgressores, ex inobedientia, uel contemptu, quando sine causa rationabili, uera, uel extimata, uel authorizata, non habita speciali, aut generali gratia summi pontificis, quia tunc scienter ageretur contra opus præceptum. Et dicit, quod hoc non asserit secundum ius scriptum, sed secundum communem interpretationem. Quæ præcepto æquipollet.

I E I V N I V M.

- 3 Tertio quantum ad obligationem, dico omnes ad hoc generale præceptum teneri, nisi causa rationabilis eos excuset, quæ est uel impotentia, uel necessitas, uel pietas melioris boni. Et reputatur rationabilis, siue sit uera causa, siue extimata, uel authorizata (ut diximus,) ut cum quis dubitat infirmari si ieiunet, etiam quod sit falsum, habetur pro rationabili causa, cum sic existimat, & ratione huius credit se excusari, uel si dubitat, facit cum licentia episcopi, ut possit frangere ieiunium. Ex impotentia, excusa pueros, usque ad xxi. annû completum, senes, ut sexagenarios, & alios qui non possunt. Tempus enim senectus indeterminatum est. Infirmos, & manifeste debiles, ex consilio medicorum habentium Dei timorem, prægnantes, & lactantes, pauperes, qui hora prandij sufficientem cibum, habere non possunt, secus si pnt: tunc tenetur, & ipsi ieiunare, nisi aliud impedimentum existat.
- 4 Necessitas etiam excusat, quoscunque oportet facere aliquod opus necessarium ad salutem corporis, uel animæ, uel ad statum temporalem, uel ad uitandum damnum, uel ad acquirendum aliquid de raro euenientibus, uel oportet laborare quantum potest, cum quibus non stat ieiunium, aliter non potest se, suamque familiam decenter alere, uestire, dotare, tenere filios in studio, &c. Hinc excusantur omnes, qui ex necessitate cuiuscunque debiti operis, nō possunt ieiunare. Lex enim ieiunij, non impedit opera necessaria, nec debita. Et breuiter quicunque non potest officium sibi debitum perficere ieiunando, potest sine mortali soluere ieiunium, ut prædicatores, lectores, aduocati, &c. Etiam uxor, si ob ieiunium non posset debitum uiro reddere, uel exosa ob turpitudinem efficeretur, & similiter uir erga uxorem, non tenetur ieiunare, secundum Caie. ibi.
- 5 Quarto quia ieiunium præcipitur, ut ad maius bonum inductum, propterea excusantur qui incumbentes alicui bono maiori, quàm sit ieiuniū, ut sunt opera misericordiæ corporalia, uel spiritualia, si propter ieiunium oportet hæc dimittere. In illo enim casu maius bonum impediretur, quod ecclesia non intendit. Ex hoc patet, quod quis non potest assumere peregrinationem dimisso ieiunio, quia maius bonū est ieiunium quàm peregrinatio, quæ corporalis exercitatio est. Si tamen talis peregrinatio esset necessaria, uel ex ea ma

xime Dei honor augetur, uel adesset magnus feruor in peregrinatione, quæ omnia maius bonum iudicarentur, & cū hoc non posset ieiunare, liceret dimisso ieiunio peregrinationem assumere. Concor. Cai. ibi, & facit. c. non mediocriter, de con. d. v. Prudens ergo cōfessor ex his iudicare poterit.

- 6 Quia dictum est quòd rationabilis causa excusans, est quando quis existimat sine magno periculo uel infirmitatis, uel alterius nocuenti, non posse ieiunare, uel suadetur à timoratis, & credit sic esse, licet non sit, & nisi hoc crederet nō frangeret ieiunium: & ex hoc non immineret scandalum, nec alteri periculum. Ideo multæ personæ à transgressione huius præcepti, excusantur non ieiunantes. Propter quòd confessor sit prudens, ne tales damnet, sed excusationem illarum accipiat maxime, quando dicunt quòd libenter ieiunarent si possent, & quando ieiunant ter in hebdomoda credentes non plus posse facere, satisfaciunt. Et quando causa est dubia, recurrendum est ad auctoritatem superioris, uidelicet episcopi si adiri potest, uel parochiani, cum episcopus nō potest adiri, qui episcopus non solum poterit dispensare iudicando causam rationabilem, sed etiam cōmutare in aliquod aliud, causa non existente rationabili. Potest etiam idem episcopus mutare uigiliam alicuius festi si in aliquo solemnifesto euenit, ut uigilia Io. Bapt. si in festo corporis Christi ueniat, potest facere quòd in uigilia corporis Christi ieiunetur, & post in uigilia S. Ioan. comedantur carnes. Idem de alijs uigilijs Sanctorum, quia ecclesia non consueuit ieiunare uigilias sanctorum in solemnitatibus, sicut non ieiunat uigiliam Io. Euangelistæ, non est autem sic de uigilijs quatuor temporum. Concor. Pa. & Inno. in. d. rub. & hoc euenit. M. D. XIX. & sic fuit factum per ordinarium.

- An hoc præceptum de ieiunio obliget ad mortale? Dicit Cai. ibi, quòd non inuenit in iure præceptum aliquod, quòd sit antonomasice præceptum obligans ad mortale, licet sit præceptum quod distinguitur contra consilium. Dicit tamen, quòd ex communi interpretatione uidetur unculum præcepti obligantis ad mortale transgressores ex inobedientia, ut supra dictū est. Vñ nō negat transgressores mortalitate peccare etiam remoto contemptu, sed dicit ex iure scripto, se non cognoscere, quòd in fractione ieiunij quis incurrat mortale

I E I V N I V M.

absque contemptu. Et quia communis sententia doc. est, quod est præceptum ad mortale obligans, ideo hoc indubitanter tenendum: cum & hoc habeat uniuersalis ecclesiæ consuetudo, cuius principij non extat memoria.

- 8 Qui non ieiunauit uno die, quo tenebatur, nō tenetur alio die ieiunare, secundum Pa. in. c. i. eo. sicut de horis canonicis dictum est, nisi aliquādo ratione uoti, ut cum uotum est de ieiunio principaliter, & secundo de die, ut si infra mēsem uoui ieiunare, & non ieiuno transacto mense, adhuc teneor, uel si iniungatur à confessore per annum omni sexta feria ieiunium, si non ieiunauit feria sexta, tenetur sabbato ieiunare. Si autem uotum principaliter est de tempore ut ob deuotionem, uel celebritatem, ut de ieiunando in uigilijs b. Mariæ, uel huiusmodi, transacta uigilia, non tenetur, factus est enim impotens ad uotum implendum. Onus enim erat temporis, sicut sunt ieiunia ecclesiæ, infra, uotum. §. xvij.
- 9 Quo ad dispensationem dictum est, quod episcopus dispensare potest ex causa, ut infra dicitur, secundū Caie. ibi, Tab. autem dicit secundum mentem Pa. in. d. rub. post Inno. & S. Tho. iiii. sen. d. xv. q. iii. ar. ii. ql. ii. quod solus papa dispēsat in ieiunijs per ecclesiam inductis, nisi ex causa indebente ieiunare, ex qua potest episcopus dispensare. In ieiunijs autem ex uoto, episcopus potest dispensare, etiam sine causa existente in eo, qui uouit secundū Pa. ubi supra. Et si causa est nota, non indiget dispensatione, sed si non est nota, indiget declaratione, quæ potest fieri per quemcunque habentem iuris noticiam, quia nō est dispensatio. In ieiunijs impositis per pœnitentiam, fit dispensatio, uel per superiorem, uel per æqualem confessorem.
- 10 Qui dispensatur in ieiunio, non propter hoc dispensatur ut comedat cibos prohibitos: ideo comedendo sine rationabili causa, uel alia dispensatione, peccaret mortaliter, quia contra præceptum, uel consuetudinem ageret. Idem dicit Ar. flo. quia duplex est præceptum unum de non comedendo uetita, aliud de ieiunio.
- 11 Ieiunium factum in mortali, & si non ualeat ad uitam æternam, secundum Alber. ualet tamen quo ad satisfactionē mandātis ecclesiæ, uel confessoris, ut nouum peccatum non incurratur quod fieret non ieiunando. Et quia prodest casti-

tati, & relinquit post se effectum bonum.

- 12 Facientes colationem grossam secundum consuetudinē Ro- curiæ, uel tinelli non frangunt ieiunium, quia tales uidentur generaliter dispensari, secundum Caie. ibi, quia papa scit, & tolerat, & quia seruant suam consuetudinem antiquam, quæ consuetudo legem uidetur interpretari, ideo excusantur.
- 13 Comedere carnes feria sexta sine rationabili causa mortale est, contra præceptum in. c. de esu carnium, de con. d. iii. nisi in die natiuitatis Domini, in quo licet, nisi quis habeat ex uo- to, ut regulari obseruantia, ut in. c. fi. de ob. iei. & multo ma- gis si uenerit in sabbato licebit. Vnde prælatus potens dispē- sare cum fratre quod comedat carnes, potest etiam dispensa- re, quod comedat in die Natiuitatis si feria sexta uenerit, uel sabbato, secundum Sil. uer. ieiunium, circa finē, & fundamen- tum huius ponitur à Pa. in. c. fi. eo quia p illud. c. tollitur ius commune, & remanet uotum, & religio, sed in religione ut- puta prædicatorum, potest prælatus dispensare, ergo, &c. Sic etiam Tab. credit. Qui autem uouit non comedere oua fe- ria sexta, tunc non poterit comedere carnes, cum plus sit quàm comedere oua. Quidam tamen dicunt quod oportet ad intentionem uouentis recurrere, & hoc credo melius. Ne- que sabbato comedendæ, sunt carnes ubi est consuetudo, se- cus si non est consuetum, ut in chatalonia.
- 14 Qui frangit ieiunium semel tantum peccat, quando scilicet frangit, non totiens quotiens comedit, quia postquam fre- git, factus est impotens ad seruandum pro illo die, sed qui quotidie in quadagesima frangit, quotidie peccat, quia potest quamlibet diem seruare: sic tenet etiam Caie. ibi, cir- ca, fi. In uotis factis de ieiunio, recurrendum est ad inten- tionem uouentis, sicut in alijs uotis.

I G N O R A N T I A.

- 1 Ignorantiæ peccatum incurritur, cum quis potest, & debet scire aliquid, siue iuris, siue facti, & nō facit quod potest ut sciat, siue hoc negligat, ut liberius sine scrupulo peccet, siue per solam negligentiam hoc fiat, quia negligit id ad quod te- netur, quod si sit de necessarijs ad salutem, mortale est.
- 2 Quilibet mentis compos tenetur scire communia fidei, & iu- ris, quæ communiter à fidelibus Christianis, cōmuniter in- structis à parentibus, & prædicatoribus, & conuersatione

I G N O R A N T I A.

Christiana sciuntur, ut sunt articuli fidei in ecclesia solennizati, ut articulus de Trinitate, de Incarnatione, Passione, & huiusmodi, supra, credere. §. ii. Decem præcepta, præceptum de confessione, communione, ieiunio ecclesie saltem in comuni, quod non est periurandum, furandum, &c. quod quadragesima, uigilie de præcepto sunt ieiunandæ, quamuis nesciat quæ sint illæ: ex. S. Tho. secunda secundæ. quæst. lxxii. ar. ii. concor. Caie. ibi.

- 3 Item quilibet tenetur scire ea, quæ ad officium suum, aut gradum, aut uotum spectant, quoniam his ignoratis nesciret se recte habere in occurrentibus, ut dicit Caie. ibi. Sicut si ignarus officium confessoris assumat, uel huiusmodi.
- 4 Ignorantia affectata dicitur, quando quis non uult scire quæ tenetur scire, sed placet ei nescire, ut liberius peccet, & hæc ignorantia non excusat à quacunque pœna, nec minuit peccatum, quia non minuit uoluntarium, sed auget, ideo aggrauat peccatum, ex intentione uoluntatis ad peccandum: quod constat, quia noluit, ut male ageret, intelligere.
- 5 Ignorantia inuincibilis est, quando quis non potest scire, uel ex grossitie intellectus, uel ex maxima difficultate, uel quia recte consulentem non habet. Et hæc, peccatum non habet, quia nemo peccati in eo quod uitare non potest, nisi uellet officium assumere, contrarium suæ ignorantie.
- 6 Ignorantia crassa, uel supina est, quando homo nescit etiã ea, quæ sunt communiter scita ab omnibus, quando de facili potuit aliquid scire, & non curauit indagare, secundum Pa. in. c. apostolicæ, de sen. ex. mi. & hæc excusat non à toto, sed à tanto. i. non à mortali, si est circa præcepta legis diuinæ,
- 7 uel iuris naturalis. c. si quis oderit. xxiii. quæ. i. & c. qui ea. d. xxxviii. quod intellige, quando negligentia est lata, ut quia est contra contenta, in dictis legibus expresse, & non subtiliter, uel reductiue. No. quod non quolibet tempore ignorans actu peccat, sed quando tempus est acquirendi scientiam, quam non habet, sicut in alijs peccatis omissionis cõtingit. Conclude ex dictis, quod ignorantia secundum Tho. secunda secundæ. q. supra, omnino in uoluntaria, siue sit inuincibilis, siue eorum, quæ quis non tenetur scire, omnino à peccato excusat. Ignorantia autem quæ non tollit uoluntarium, sed minuit, ut est crassa, & supina, minuit peccatum, non ta-

men à mortali excusat. Similiter ignorantia quæ est causa peccati, ut cum quis uolens occidere inimicum, patrem occidit, quem si cognouisset non occidisset, non excusat ab homicidio, sed à patricidij circumstantia. Ignorantia affectata auget peccatum, ut dictum est.

- 8 Dico ergo quòd faciens aliquid ex ignorantia, quod non est contra legem Dei, uel naturæ credens illud nulla lege prohibitum, licet sit prohibitum, si talis ignorantia non sit affectata, nec crassa, quia laborat pro uiribus scire necessaria sibi, ideo libenter audit prædicationes, & disputationes ubi hæc solent declarari, & facit quod communiter faciunt, alij sibi similes: si est religiosus libenter studet, & interrogat, excusatur in foro animæ ab omni culpa, & excommunicatione in conscientia. c. cognoscentes, de consti. non enim plus exigitur, quam possit homo, secundum autem forum exterius aliter iudicabitur, nisi forte ignorantiam probauerit, quia in d. c. cognoscentes, determinatur, quòd uolens ignorantiam suam probare ad euitandam pœnam, audiendus est. Concor. Sil. uer. ignorantia. §. vii.
- 9 Projiciens sagittam ut uolucrum interficiat, & transeuntem hominem interficit, si fecit debitam diligentiam, & posuit signum ne quis transeat, uel clamauit ut aduerterent, si aliquis ibi fuisset, uel erat in tali loco, in quo non erat uerisimile aliquem esse, ut in deserto, & aduertit si quis fuisset, excusatur in foro animæ, quia fecit totum ad quod tenebatur, & hoc homicidium fuit penitus inuoluntarium. Si uero in his fuit negligens, non excusatur, & tunc secundum notabilem negligentiam, uel non notabilem, plus, uel minus iudicabis. Nam quilibet debet aduertere quæ facit, aliter si sit inconsideratus, sibi imputabitur.
- 10 Si ebrius aliquem interficiat, mortaliter peccat, si in potestate eius fuit inebriari, & non, & tamen noluit cauere, tunc omnem sequens ex tali ebrietate illi imputabitur: secus si sine culpa sua factus est ebrius, & non potuit se facere custodiri, ut futurum periculum cauere. Tunc enim quia talis ebrietas illi non imputatur, nec consequitur malum sequens, quod uitare non potest, cum non sit sui compos. Quando autem lex, uel statutum ignorantes puniat uide Pa. in. c. ii. de consti. in glo. fi. Cy. in. l. si quis non dicam. C. de epi. & cle.

ILLEGITIMI. IMAGO.

ILLEGITIMI.

1 Illegitimi filij qui sunt, & quomodo legitimetur supra, filius. §. xi. infra legitimus. §. ii. Ignorantia promotoris, & promoti illegitimi ad ordines, excusat eos. Nam omnes illegitimi, mances, spurij, nothi, prohibentur ordinari. c. innotuit, de electio. filij autem sacerdotum geniti antequam pater ordines sacros susciperet, possunt promoueri ad ordines quoscumque ad dignitates, nisi in illa ecclesia, in qua patres eorum fuerunt prelati, uel canonici, secundum Ray. quod intellige ad easdem dignitates, uel prebendas, quas eorum patres tenuerunt. Ad alias autem etiam in eadem ecclesia poterunt canonicari, & promoueri, & uiuentibus eorum patribus, & in eadem ecclesia in officio suo manentibus. c. ad hoc de fil. presb. supra, beneficium. §. xxi. Quomodo cum eo potest dispensare episcopus, supra beneficium. §. xxiii. usque ad xxxiiii. multa ibi, circa huiusmodi dicuntur.

2 Si quis post contractum matrimonium ordinetur ad sacros ordines uxore inuita, uel ignorante, filii erunt legitimi, secus autem ipsa consentiente, uel sciente, & non reclamante. c. feriatim. d. xxxii. Et ita iuxta distinctionem hanc, opiniones Ray. & Gof. quæ uidentur contrariæ, possunt concordari. Sil. ibi. §. quarto.

I M A G O.

1 Imaginibus coelestibus, siue pure astronomicis uti, ad effectus quosdam subiectos corporibus coelestibus, omni remota superstitione, ut fumigationum, characterum, & huiusmodi, quæ ad coelestes influxus nil faciunt, non est peccatum. Huiusmodi enim characteres, fumigationes, &c. ad secreta daemonum, quorum societas nobis prohibetur, uidentur pertinere, secundum Caie. ibi, in summa.

2 Zuuinglius hereticus, & Foelicianus, dicebāt sanctorum imagines destruendas, nec Christianos eis uti debere, sed dico usum imaginum approbatum fuisse in concilio secundo. Niceno, in Constantinopolitano sub Hierone, in aliis tribus conciliis, Lateranen. Sub Cre. ii. & iii. sub Stephano, & in concilio Francfordien. & fuit damnata hæc heresis Foelicianæ. Nā imagines pinguntur pro ideotis, ut qui literas nesciunt, ibi adiscant quod imitentur, ut de con. d. iii. in. c. prelatum. Quo modo autem adorati debeant, supra, Adoratio. §. vi.

3 Imagines

- 3 Imagines sanctorum nō sunt uiolando, in. d. c. perlatum, sed adorandæ: ibi, in. c. uenerabilis. Et prohibitum est eas in terram prosternere, lapidibus obruere, & huiusmodi. c. si canonicus, de offi. ord. li. vi. Irreuerentiam. n. hoc continet.
- 4 Imago Christi non est pingenda sub forma agni, sed hominis. c. sanctam synodum, de conse. d. iii. quia præsentē ueritate, cessare debent figuræ, quod etiam credit gl. ibi.
- 5 Quomodo imago crucis est adoranda, supra, adoratio. §. vii. quam sculpi in marmore, uel lapide in terra positus, non licet, & uidetur mortale, quia grauissima poena lex contrafacientes punit. C. nemini lice. sig. fal. l. unica. Ideo ualde sunt reprehensibiles, qui in sepulchris in terra positus crucēs sculpunt. Qua autem adoratione sit crux adoranda, supra, Adoratio. §. septimo, similiter quomodo sanctorum imagines sunt uenerandæ, ibi, §. sexto.

IMMUNDITIA.

- 1 Immunditia in effusione seminis contra ius matrimonii uoluntarie, peccatum mortale est, quia Apostolus dicit tales excludi à regno Dei. Immunditia uero in emissionē superflui in uomitu, & similium ex gula procedentium, communiter est ueniale: mortale autem quando propter delectationem quis prouocat se ad uomitum, nulla alia ratione, nisi ut iterum comedat, secundum Tab. Videtur enim contra naturam turpiter agere, & notabiliter gulosus, uel quando exponit se periculo alicuius notabilis mali corporalis, uel spiritualis. Videtur enim tunc ponere ultimum finem in delectatione gulæ.
- 2 Immunditia corporalis, quando quis immunde, & sordide comedit, ut uiuit, peccatum est, quia recte rationi dissonat, sed communiter ueniale, in rebus non sacris, in sacris uero si notabilis est, mortaliter agitur, quia diuina reuerentia offenditur, & sub præcepto prohibetur iure canonico, in. c. relinqui, de custo. eu. supra, corporalia. §. v. Aduertant hic sacerdotes, ut in sacris, & præsertim in his, quæ circa missam sunt, ut immunditiam uittent.

Immunitas supra, emunitas.

Impedimentum, infra, matrimonium.

IMPUBES.

- 1 Impubes dicitur homo usque ad annum. xiiii. completum

IMPIETAS. IMPVDICITIA.

in masculo, in foemina, usque ad. xii. inclusiue. C. quando tu. uel cur. l. ult. & quantum ad determinationem ecclesiae, licet secundum naturalem dispositionem quandoque in tali aetate, non sint apti ad generandum, & sic non dicerentur impuberes, ut in. c. puberes, de despon. impu. quia tamen in hac aetate communiter pubescere incipiunt, ideo ecclesia sic statuit, & tunc possunt contrahere matrimonium, ut in. c. impuberes, & c. continebatur, de despon. impub. non autem ante, nisi proximi essent pubertati, & malitia suppleret aetatem in. c. de illis, el. i. eo.

- 2 Impubes testis esse non potest in maleficiis. ff. de testi. l. in testimonium, quantum ad plenam probationem, sed ad indicium potest examinari, & dictum eius est sufficiens ad indicium, secundum Bar. in. l. talis. C. de his quib. ut indi. no. i. tamen debet torqueri, licet soleat terri, & habena, uel ferula caedi. ff. ad Senatusconsult. Silleia. l. i. §. impubere. Nec possunt impuberes, & furiosi, capitalem committere fraudem, id est poenam pro qua capite sint puniendi. ff. de edili. edic. l. ci. autem. Quamuis in aliquibus ante hoc tempus incipiat pubertas tamen hoc est tempus in iure decretum. Pubes namque proprie lanugo est quae maribus in anno. xiiii. in foeminis xii. circa pudenda nasci consuevit.

Inanis gloria: supra. Gloria.

IMPIETAS.

- 1 Impietas qua parentibus, & consanguineis, & concuiibus debitus cultus subtrahitur, aut iniuria irrogatur, mortale peccatum est ex suo genere, & ualde graue, contra primum praeceptum secundae tabulae, & hoc si fiat animo nocendi, uel inhonorandi talem, ut talis est, nisi quando esset pro re minima, & in primis motibus animi. Si autem non sit animus despiciendi beneficium, patriam, parentes, uel huiusmodi, sed ex alia causa, tunc iudica mortale, uel ueniale secundum materiam circa quam uersatur impietas, & adde praeterito maiorem grauitatem, sicut fit in praeterito ingratitudinis, secundum Cai. ibi. Pariter etiam peccatur contra supradictos in omitendo ea, quae quis exhibere tenetur.

IMPVDICITIA.

- 1 Impudicitia uitium est, quando quis uacat actibus, tactibus osculis, & amplexibus libidinosè, hoc est causa delectatio-

nis sensibilis, quæ ibi sentitur, etiam si nullum opus aliud intendat, & si fiat a non coniugibus, mortale est, secundum Cai. ibi, quia huiusmodi delectatio, ad generationem est ordinata, sicut & cæteri actus ueneri, & propterea nisi fiat propter generationem licitam, peccatum est, ob priuationem proprii finis, quia dicit Apostolus Gal. v. quod impudicitiam agentes, regnum dei non consequenter. Dicit enim quod huiusmodi actus impudici, eiusdem sunt moris, cuius esset coitus consummatus inter illos, ita quod si fiant inter cõsanguineos, ad incestum spectant, & sic de aliis. Et concludit, quod si fiant inter coniuges, erunt ueniales, si inter alios mortales, quia hi actus multo uiciniores sunt actui consummato, quam cogitatio morosa, quæ in sola mente consistit. Si autem fiant huiusmodi ex beniuolentia, ut quando uisitant se inuicem homines secundum morem patriæ, remota omni mala intentione, non sunt peccata. Vnde concludit licitum esse delectari in uisu pulchræ mulieris, non autem in tactu: quia uisus de natura sua non ordinatur ad coitum, sicut tactus. Ex his autem dictis, uidetur ualde periculosa uita hominis, qui dũ se tangit, uel fricando, uel mingendo, & sentit aliqualem delectationem, & placet sibi, mortaliter peccaret. Ego autem sic intelligo, quod quando homo aduertit, & perfecte deliberat delectari in huiusmodi tactibus ueneriis, uel in seipso, uel cũ alio, etiam quod nolit cõsummare actum extra matrimonium, mortaliter peccat, quia delectatio talis ex se mortalis est, nec propter hoc uita hominis est periculosa, quia hoc facere contra naturam est, ideo naturaliter à ratione extraneum esse debet. Concordat Tab. in uerbo osculum, & cogitatio morosa. Sil. uer. delectatio. Sed in hoc uidentur à Cai. discere, quia ipse Cai. non uult esse simile de uisu, sicut de tactu, illi autem uidentur includere tam uisum, quam tactum, & etiam uerba. Dicerem tamen, quod si homo uidendo pulchram mulierem, non solum delectatur de eius pulchritudine, sed etiam deliberat delectari de illa delectatione libidinosa, quæ ordinatur ad actum de se, licet non intendat actum illum, mortaliter peccat. Similiter quando in uerbis turpibus idem intendit, & in uisione rerum pudendarum. Hæc enim omnia excitant motus carnis, & concupiscentiam, ex quibus talis delectatio oritur. Nec credo quolibet delectationem modicam, esse mor-

INCANTATIO.

- talem, propter imperfectionē actus, sicut in aliis peccatis est.
- 2 Si hæc prædicta fiant à coniugibus, uel sponſis de præſenti excuſantur, ſi autem ſint ſponſi de futuro, & credunt eis iſta licere, quia ſic conſuetum eſt, poterunt aliquo modo excuſari. Si autem huiuſmodi tactus fiant cauſa affabilitatis, ſecundum morem patriæ, & ſine mala intentione licebunt, dummodo non fiant in partibus pudendis. Si autem mulier ſciat ſe oſculari ab aliquo malo animo, & poſſet uitare ſine ſcādalo, tenetur hoc facere, ne occaſionem ruinæ ei præbeat, ſi autem non poteſt, non peccat, ſed ei imputetur ſi ſcandalizetur, ſicut phariſæorum ſcandalum. Idem dicit de uiro erga mulierem. Tunc enim nō eſt ſcandalum actiū, ſed paſſiū.
 - 3 Quid ſi mulier nupta ſeiſpſam tangat inhoneſte: dicitur quōd ſi hoc facit, ut præparet ſe ad actum matrimoniū cum uiro ſuo, dummodo nō ſit periculum de pollutione extra actum matrimoniū, nō peccat mortaliter, & idem de uiro, quia hoc ordinatum eſt ad id, quod licet. Si autem faciat tantum ob delectationem, ut quia uirum tunc non habet, & uult delectari ſaltem in tactu, mortaliter agit, peccato moliciæ, quia pro tunc hoc ſibi non licet, quia non ordinatur ad actum matrimoniū, cum uirum non habeat. Cai. autem in uerbo matrimonium dicit, quōd tactus coniugum inter ſe ob delectationem tantum, non ſunt mortales, niſi propter periculum pollutionis extra uas, ſicut de ebrietate. Vt cum quis multum bibit cum periculo inebriandi, &c. Si autem intendunt explicite pollutionem, uel non currant etiam ſi eueniat, ſed eſſent contenti quōd eueniret, etiam quōd non intendant, mortaliter agunt ſecundum Cai. ſupra: exponunt enim ſeiſpſos periculo mortalis culpæ, quam oſtēdunt ſibi non diſplicere, ut debet.

INCANTATIO.

- 1 Incantatio omnis, ex genere ſuo mortale peccatum eſt, nā ibi ſemper eſt dæmonis expreſſa, uel tacita inuocatio, ex aliqua ſuperſtitione adinuenta, ad aliquem dæmonis cultum. Vnde exercens huiuſmodi incantationes, non excuſatur a mortali, niſi ex imperfectione actus, ut quia nō credit ibi interuenire dæmonis inuocationem, ſed bona fide arbitratur dare operam rei licitæ, quæ quidem ignorantia uidetur tantum habere locum in perſonis idiotis, quādiu non ſunt monitæ. Poſt monitionem autem ſi non deſiſtant, non excuſan

tur, quia cessat bona fides. Nec excusantur qui ignoranter fecerunt, qui tamen si sciuiſſent, nihilominus feciſſent. Concor- dat Cai. ibi in ſumma. Quia ignorantia, cauſa peccati ne- quaquam extitit.

- 2 Occulta dæmonis inuocatio ex multis cognoscitur. Primo, ex aliqua conditione uana adiuncta tanquam neceſſaria, ut cum dicitur, quod oportet talia uerba eſſe ſcripta in carta ca- prina, uel manu ſiniſtra, uel a uirgine, & huiuſmodi. Hoc. n. nihil facit ad uerborum uirtutem. Secundo, quando ad eſſe- ctus naturales adhibetur aliqui characteres ſignificatiui, quos dæmones ipſi intelligunt. Tertio, quando ponuntur nomi- na, uel omnino incognita, uel nescitur ad quid pertineant. Quarto, quando eſſectus expectatus ex huiuſmodi excedit uirtutem naturalium agentium, ut noſce cogitationes cor- dis, ſanari ſtatim hominem, uel aliud animal, & huiuſmodi, quo ad medicinalia. Quinto, quando quæritur eſſectus ua- nus ex uerbis ſacris, ut ſi dicendo uerſiculum pſalmi moue- tur annulus, manifeſtum eſt, quod Deus non operatur ad hu- iuſmodi uana, ſed dæmon, qui gaudet honorari uerbis, & re- bus ſacris. Sexto, ex adiunctis quibuſdā uerbis falſis, ut quod Ieſus dixit uxori ſuæ, uel quod habuit ſpaſinum, uel fe- bres, &c. uel quando adiunguntur apocripha, uel incerta. Eſt enim mirabile, quod Chriſtus, qui tantam uirtutē dedit apo- ſtoliſ ad miracula faciendā, hæc ſecreta eis non reuelauerit, quibus uetula, & hi peſſimi homines uidetur dotati. Omnia ergo hæc relinquenda ſunt poenitus, quia ſuperſtitioſa, & ma- la cenſentur. Cai. ibi concordat in ſententia. Inuocatio, per to- tum, Superſtitio, §. iii. Diuination, per totum. Augurium, §. ii. Vide ibi aliquid. Qui autem huiuſmodi ſuperſtitioſa nolunt dimittere ad conſilium confeſſoris, etiam quod ſimpliciter fe- cerint, non abſoluantur.

INCENDIARII.

- 1 Incendarii dicuntur, qui malo animo, autoritate propria incendunt aliena, ut domum, uillam, ſegetes, & huiuſmodi xii. q. ii. cum deuotiſſimam: & mortaliter peccant, non ſolum ex iniuria lata proximo. Sed etiam propter damnum. Si ue- ro præter intentionem, ex negligentia hoc eueniat, erit mor- tale, uel ueniale iuxta negligentiam incendētis, de qua negli- gentia, infra, Negligentia, per totum. Si enim dabat operam

INCESTVS.

- quis rei licitæ, adhibita debita diligentia, ut quia proprium agrum incendebat, & casu euenit, quod uentus portauit ignē ultra quam suspicari potuisset, in culpa non erit. Si uero uoluntarie, uel lata culpa hoc fecit, tenebitur restituere totum damnum. c. si egressus, de iniuri. Si autem culpa leuis, uel leuissima fuit, licet mortaliter non peccauerit, tamen secundum ius tenetur ad restitutionem, dummodo teneatur de leui, & leuissima culpa: quod si sine aliqua eius culpa fuit, ad nihil tenebitur, quia sine culpa, poena non inferitur, aliter iniquum esset.
- 2 Incendarii non solum tenentur de rebus incensis, sed de rebus perditis propter incendium. c. si de iniur. fuerunt enim causa amissionis harum rerum ob incendium.
 - 3 Rapiētes bona illorum qui incendium patiuntur, restitutioni tenentur, nisi haberentur pro derelicto. c. si quis domum, de iniur. contra enim uoluntatem, possessoris rapiunt.
 - 4 Qui iusto metu timet propriam domum incendi, ex domo uicini iam incensa, & eam diruit, non tenetur ad restitutionem secundum leges, quia nec iniuriam illi nec damnum facere uidetur, cum res esset eque peritura. ff. ad. l. acqui. l. si quis fumo. §. quod dicitur. Si autem non fuit iustus metus, ad simplicium damnum tenebitur, secundum Host. debebat enim bene aduertere.
 - 5 Incendarii sunt excommunicandi, & post denuntiationem absolui non possunt, nisi ab apostolica sede, de sen. ex. c. tua. Supra, Excommunicatio. xxiii. De iure uero civili puniuntur poena ignis, uel deportantur, proiciuntur bestiis, uel aliter. ff. de incen. l. qui ædes. Incendarii locorum sacrorum, uel priuilegiatorum, ipso iure sunt excommunicati. uide excommunicatio uigesima tertia.

Incerta, infra, restitutio. §. xx.

INCESTVS.

- 1 Incestus, peccatum mortale est, quod committitur ex commixtione carnali, sine dispensatione, inter affines, & consanguineos, usque ad quartum gradum inclusiue, & tanto grauius, quanto contra naturalem reuerentiam debitam, est. Et ad idem peccatum spectant consensus, cogitatio, tactus, & huiusmodi, erga affines, & consanguineos, etiam si non sit uoluntas consumandi, uel potentia naturalis, ut in impuberibus. Unde bonum est, quod pueri non dormiant cum puel-

lis consanguineis, quia licet non possint consummare actum, possunt tamen mortaliter peccare, se mutuo tangendo, ut dictum est supra, impudicitia. §. i. hoc consilium affert Arc. flo.

- 2 Quomodo incestus impediatur matrimonium, infra, Matrimonium. §. lvii. Est etiam hoc peccatum grauius adulterio, quia magis contra naturam, & leuius uicio contra naturam, & sacrilegio, secundum Tho. secunda secundæ. q. xv. ar. xii. & §. sunt enim. xxxii. q. vii. c. quemadmodum, & c. sequenti. Accedens ad monialē incestum committit, quia sponsa patris nostri est, & adulterium, quia alterius sponsa est, & sacrilegiū c. uirginibus. xxvii. q. i.

INCONSIDERATIO.

- 1 Inconsideratio uoluntaria, quando scilicet quis non uult actu considerare priuatiue, uel uult considerare, sed non quod debet, uidelicet ea, quæ sunt necessario facienda pro salute, uel dicenda, uel appetenda, uel cauenda, est peccati mortale, quia notabilis negligentia circa salutem animæ, uel propriæ, uel alterius est. Si autem contingat facere aliquem actū, quem scit esse prohibitum, & tamen tunc actualiter non considerat ex sola inconsideratione, quod si consideraret, non faceret, ut quia comedit carnes, non aduertens quod sit feria sexta, non peccat mortaliter, quia non uidetur esse in nostra potestate, ut occurrant nobis omnia, quæ scimus, & multo minus peccat, qui quæsiuit, & considerauit, & post factum se deceptum inuenit. Peccatum enim mortale contra intentionem accidere non potest, iuxta mentem Cai. ibi.
- 2 Inconsideratio aliquando etiam dicitur impedimentum rationis à bono iudicio agendorum, propter delectationem ueneream, & tunc est filia luxuriæ. Quando fit mortalis, uide supra, Cæcitas mentis, per totum. Consideratio secundum Tho. secundā secundæ q. liiii. ar. ult. pertinet ad iudiciū, ideo defectus recti iudicii ad uitium inconsiderationis spectat.

INCONSTANTIA.

Inconstantia peccatum est, quod incurritur, cum homo a bono, ac debito proposito recedit, non exequendo illud, quia ab ordine recte rationis deuiat. Et est mortale, quando dimittit necessaria ad salutem, alias ueniale. Et secundum Tho. secunda secundæ. q. cliii. est filia luxuriæ, in quantum præceptum bonum impeditur, propter delectationem uene-

INCONTINENTIA. IVDITIVM.

ream, cum ex impetu concupiscentiæ impeditur ne exequatur, id quod decreuit esse faciendum. Hi. n. & si animo decreuerint carnalia relinquere, ad lachrimulâ fœminæ mollescunt.

INCONTINENTIA.

Incontinentia peccatum est, quod incurrit homo habens rectam intentionem, cum uincitur a passionibus luxuriæ, iræ, aut honoris appetitu. Et inuenitur in personis, quæ non sunt multum bonæ, nec multum malæ, quæ passiones non habent plene domatas. Et tunc mortale peccatum est, cum permittit se aliquis uinci a passione, ita quod in aliquod mortale consentit, alias ueniale, conformiter Cai. ibi, in summa: de qua & Tho. secunda secundæ. q. clvi. Et hæc maxime dominatur colericis, & melancholicis, secundum Tho. ubi supra, ar. i. Post Philosophum in septimo libro Ethico. & ratio S. Tho. ibi affertur.

INDITIVM.

- 1** Inditium plenum, est rei diuiniatio per signa sufficiëntia, per quæ animus in aliquo tanquam uero quiescit, & plus inuestigare non curat: Bal. in. l. ea quidem. C. de accu. Semiplenum uero est præsumptio fortiter mouens animû ad aliquid credendum. ff. de proba. l. cum probatio, quod probatur ad minus duobus testibus, ut dicunt doc. in. l. si. C. fami. her. & Bar. in. l. si. ff. de quæsti. qui testes citabuntur, & iurabunt, aliter non præiudicabunt, ut no. in. l. si quis. ff. de adul.
- 2** Inditium est triplex, scilicet leue, quod est abiiciendum, nisi in causa fidei, uolentum, quod probationem, non requirit, & probabile siue uehement, quod semiplenam probationem facit, & sufficit ad torturam. Vnum tamen indicium regulariter non sufficit secundum Bar. in. l. i. §. occisorum. ff. ad lileia. Tenet tamen processus si non opponatur, non tamen reus damnari potest, etiam per tormenta confessus, & post retificans, ut est tex. cum glo. & ibi Bar. in. l. pen. ff. de quæstioni. se cus quando sponte, & sine tortura confitetur secundum Pe. de Ancha. in cle. i. de homi. Vnum tamen aliquando sufficeret, ut si testis unus integer, & bonæ famæ, de uisu testificaretur super facto, & non super inditio, quia tunc posset poni ad torturam ad inquirendum, secundum Bar. in. d. l. pen. & not. per doc. & glo. in. l. si quis. C. ad. l. iul. maie.
- 3** Non potest dari certa regula, quæ inditia sufficiunt, sed di-

INDIGNATIO.

253

mittendum est iudicis arbitrio, secundum Pa. in. c. cum in contemplatione, de reg. iu. Similiter relinquendum est eius iudicio, quando sufficiat unum, uel plura requirantur, secundum Angel. in. li. de malef. Duo etiam leuia constituunt, unū sufficiens ad torturam, secundum Bar. in. l. fi. ff. de quæsti.

- 4 Inditia non sufficiunt, nisi reo, & aduocato suo detur copia, secundum Bar. in. l. custodias. ff. de pu. iudi. nisi quando iudex procedit ex mero officio, & non ad quærelam: Angel. in. l. si uacantia. C. de bo. uacan. & d. Ant. in. c. qualiter, & quando. el. ii. de accu.
- 5 Inditium sufficiens sola fama, non facit, secundum Bar. in. l. i. §. idem cornelio. ff. de quæsti. nisi coniungantur alia inditia. In ciuilibus tamen iuncta cum uno teste, plenam probationem facit, ut in. c. ueniens, el. i. de testi. Secus in criminalibus. Aliquando etiam ipsa sola, purgationē canonicam inducit.
- 6 Confessio participantis in crimine, non facit indicium contra socium, secundum Bar. in. l. i. §. si seruus. ff. de quæstioni. Similiter nec pater, nec filius, nec alii commensales, ut no. Bar. in. d. §. idem cornelio, quando scilicet nulla alia inditia urgentia præcedunt. Ideo socius de socio non est interrogandus, in. l. fi. C. de accu. nisi in quibusdam criminibus, ut est heresis, assassinatio, & c. Barto. in. l. reperi. ff. de quæstioni. infra, Inquisitio. §. iiii. Vide tamen Pa. in. c. quoniam, de testi. & in. c. i. de confes. quando socii possunt interrogari, quia aliquando faciunt inditium. Vide etiam Sil. ibi. §. v. De inditiis, uide Cai. secunda secundæ. q. lxxix. ar. i. & ii. ubi dicit, quod inditium debet manifestare factum, & personā, & debet manifestari reo, ut sciat in quo articulo sit.

INDIGNATIO.

- 1 Indignatio est filia iræ, ex qua homo afficitur contra aliquem, quia indignum existimat, ut sibi tale quid fecerit, propter quod reputat illum indignum sua conuersatione, & affabilitate, ex quo sequitur, quod non uult illum audire, nec ei loqui, uel uidere, & propter inordinatam passionē est peccatum, & communiter ueniale, nisi per accidens, ut ratione scandali, uel quia non uult loqui ei in casu, quo sub precepto tenetur, secundum Th. secunda secundæ. q. clviii. a. vii. Potest etiam esse sine peccato, quando ex iusto rationis iudicio procedit, secundum illud Gre. indignantur iusti, sed

INDVLGENTIA.

non dedignant. Hoc est non habentes inordinatum affectum. Secus si propter hoc subtraherent aliquid de necessitate impendendum, quia mortalis esset.

INDVLGENTIA.

2 Indulgentia prout importat remissionem pœnæ, secundū Feli. in quodam sermone de indulgentia, est remissio pœnæ temporalis pro peccatis actualibus penitentium, non remissis in absolutione sacramentali, facta a prælato ecclesiæ, ex causa rationabili, pro recompensatione de pœna indebita Christi, & sanctorum, quæ non ualet existēti in peccato mortali, ut dicit S. Tho. iiii. sen. d. xx. ar. v. q. i. Vnde in omnibus indulgentiis dicitur, contritis, & confessis, saltem in forma ecclesiæ. Et quia sunt respectu pœnæ, & non culpæ, licet aliquando in aliqua indulgentia contineatur remissio a pœna, & a culpa, tamen tali tenore nunquam a sede Apostolo emanat, ut dicit Feli. in. d. trac. Et secundum eundem Feli. ubi supra, sufficit quod sit sine peccato mortali, quando accipit indulgentiam, & non quando impetrat, uel quando uadit pro accipienda indulgentia, uel quando facit illud pro quo datur indulgentia ut elemosina, ieiunium, uel huiusmodi. Hoc non placet Cai. ut infra. §. xiiii.

3 Quilibet sacerdos confessor secundum Inno. in. c. quod autem. Zamb. in. de. religiosi. Panor. in. ca. sicut dignū, de homi. col. i. & alios in foro conscientiæ potest dare indulgentiam sibi confitentibus, ideo bonum est, ut sacerdos in impositione penitentiae dispense cum confitente circa residuum pœnæ si maior esset imponenda, ut ibi dicit Pa. Nec obstat. c. accedentes, cum similibus capitulis, quibus prohibetur dare indulgentias, quia aliud est dare indulgentias per literas, aliud in foro conscientiæ in absolutione penitentis per sacerdotem, cui non est restricta potestas in indulgentiis in foro penitentiali, licet sit restricta in foro exteriori per bullas, uel publice concedere indulgentias, ut prælati faciunt, ut dicit Inno. ibi supra. Potest igitur hoc modo sacerdos indulgere dies, & annos prout uult dummodo iuste, & discrete faciat. Idem respondeas ad autoritatem S. Tho. iiii. sen. d. xx. ar. iiii. q. i. Et hoc potest facere sacerdos uel clauium. Syl. in. aer. indulgentia. §. v. dicit, quod sacerdos potest penitentiam debitam minuere peccatori, non applicando merita

per modum indulgentiæ, sed augendo erubesceniam, & cō-
tritionem uirtute clauium, & exhibendo ministerium in sa-
cramento, in quo deus aliquid remittit, & orando pro pec-
catore, & etiam minuendo pœnam canonum. Et ab alio in-
iunctam in casu quo minui, & mutari potest quātum ad ali-
quid particulariter iniunctum, sed non sic, quin uere pecca-
tor teneatur ad illud, aut ad æquiualens si illud meruit, hic,
uel in purgatorio, quod facit indulgentia.

- 3 Papa solus secundum Tho. ubi supra, potest uniuersaliter
per totum mundum indulgentias uniuersales, uel particula-
res dare, secundum quod sibi placet, dummodo det rationa-
biliter, ut infra dicemus. Habet enim plenitudinem potesta-
tis Pontificalis, quasi rex in regno. Ad hoc est. c. quodcūque.
xxiii. q. i. Item legatus in terminis suæ legationis potest face-
re indulgentias perpetuas, sicut & perpetua statuta, per. c. fi.
de offi. lega. in sua prouincia etiam Archiepiscopi. Episcopi
uero, & alii a Papa, possunt facere indulgentias, secundum
quod eis est taxatum, & concessum, secundum Tho. supra.
Quantum autem possunt, est. c. cum ex eo, de pœ. & re. Taxa-
tum est, quod episcopi possunt dare indulgentiam. xl. die-
rum, in dedicatione uero ecclesiæ unum annum. c. cum ex
eo. etc. nostro, de pœ. & re. Feli. in. d. trac. dicit quod legatus
Papæ, etiam non sacerdos, Archiepiscopus, & episcopus sunt
pares in dando indulgentias. Vicarius episcopi non potest
dare, nisi habeat specialem licentiam. Concilium generale,
potest dare indulgentias plenarias, ut dicit Ab. in quodam
sermone, non autem capitulum sede uacante. In his quia
sunt de iure positiuo, decretis stare oportet.
- 4 Non sacerdos, & existens in peccato mortali, dummodo ha-
beat iurisdictionem ecclesiasticā, potest dare indulgentias, se-
cundum Tho. supra, quia potestas faciendi indulgentias, se-
quitur iurisdictionē, quæ non tollitur per peccatū mortale.
Ideo æque ualet indulgētia data a peccatore, sicut a iusto.
- 5 Ad hoc quod indulgentia ualeat. Quatuor communiter re-
quiruntur. Primo, causa rationabilis, ut scilicet detur pro ho-
nore dei, uel utilitate, aut necessitate ecclesiæ. Secūdo, autho-
ritas dantis. Tertio, dispositio recipientis. Et hæc tria in bul-
lis Papæ signantur. Quarto, quod fiat id, pro quo datur in-
dulgētia. Et communiter doc. dicunt, quod non debet dari

IN DVLGENTIA.

sine importanti causa, secundum Feli. in. d. trac. ne thesaurus ecclesiæ uillescat: Facit. c. legimus. xciii. d. Sed quia ista materia est multum difficilis, ideo quædam quæ notauimus ex Cai. in quol. tomo primo. adducam, ut clarior hæc materia de indulgentijs fiat.

6 Quoniam certum est indulgentias succedere loco pœnitentiarum iniunctarum (testante ecclesia) consequens est, ut effectus indulgentiæ sit idem qui futurus erat ex satisfactione pœnitentiæ iniunctæ. Constat autem quod per satisfactionem pœnitentialem iniunctam digne executam, pœna temporalis pro actuali peccato debita apud diuinam clementiam, soluitur, sicut credit uniuersalis ecclesia. Igitur per indulgentiam loco satisfactionis succedente, si ueraciter, ac digne acquisita fuerit, soluetur tantum de pœna temporalis, pro actuali peccato debita apud diuinam iustitiam, quantum apud eandem æquiualeat acquisita indulgentia & hinc sumenda est necessitas Thesauri, pro quo not. quod remissio peccatorum, est effectus passionis Christi ita quod cuiusque remittitur peccatum siue quo ad culpam, siue quo ad pœnam, sit ex uirtute passionis Christi. In remissione reperitur misericordia, & iustitia, misericordia in hoc, quod miseriam peccatoris computat Christus quasi suam, iustitia autem, in quantum meritum passionis Christi communicatur peccatori, quasi ipse peccator pateretur, & sic peccator debitum deo soluit quasi de suo, non per seipsum, sed per Christi communionem acquisito, ut patet in Baptismo, in quo fit plenaria peccatorum remissio, quia plenissime commoritur, & consepelitur Christo. Fiat ergo talis ratio. Ad remissionem peccatorum, siue quo ad culpam, siue quo ad pœnam, per sacramenta habendam, requiritur aliquis thesaurus, ut puta meritum passionis Christi remanentium in diuina acceptatione, ergo a fortiori ad remissionem peccatorum quo ad pœnam tantum, per indulgentiam, exigitur aliquis similis thesaurus. Est igitur ad efficaciam indulgentiarum necessarius aliquis thesaurus, non minus, quam ad efficaciam sacramentorum. Sed posset quis querere, ex quibus constet iste thesaurus, ex quo fiunt indulgentiæ, quæ a prælatis conceduntur.

7 Respondetur, quod ex quo indulgentia pura succedit satisfactioni pœnitentialem, solummodo quo ad uim satisfactiuam,

manifeste sequitur, quod thesaurus indulgentiarum est thesaurus satisfactionum, quæ per opera pœnalia, & meritoria sunt, ideo idem dicitur thesaurus passionum, & meritorum, quatenus satisfactoria sunt, & ex eo quod unus pro alio in temporalibus, & in spiritualibus potest satisfacere, ideo ea quæ sunt reposita in hoc thesauro, satisfactiones sunt, non quæcunque satisfactiones, sed solæ superflue ibi sunt recuditæ. Satisfactiones enim quibus satisfaciētes indiguerunt pro seipsis, iam cesserunt in solutionem pœnarum debitarum pro propriis peccatis, & propterea non possunt pro aliis soluere. Et simile est iudicium pro aliis satisfactionibus, quæ pro quibusdam determinate sunt, oblatae sunt, quia & ipsæ effectum suum sortitæ sunt, & quia satisfactiones in thesauro repositas oportet pro alienis soluendis posse offerri, ideo huiusmodi satisfactiones oportet esse superfluas. At nunc quaeritur quorum sint istæ superflue satisfactiones, quia quidam dicunt nec in Christo, nec in sanctis esse tales superfluas satisfactiones, ut Frânciscus de maio. iiii. sen. d. xix. quia tales satisfactiones fuerunt remuneratæ in Christo, & in Sanctis. Durandus uero dicit, quod Christi fuerunt merita superflua, de Sanctis uero dubitat. iiii. sen. d. xx. quia fuerunt remunerata. Secundo, quia non habebant intentionem satisfaciendi pro alio, quæ requiritur ad hoc, quod meritum alteri applicetur, ut dicunt doc.

Huiusmodi autem opiniones falsas esse reputo, & dico quod thesaurus iste, sit ex superabundantia, meritorum, & passionum Christi, & Sanctorum, & ex hoc thesauro sunt indulgentiæ, & hoc iam ab ecclesia determinatum est, & per rationem, & autoritatem potest probari. Primo, quo ad Christum, quod est caput ecclesiæ, & gratia eius est gratia capitalis, ideo meritum Christi se habet ad membra eius, sicut meritum priuati hominis se habet ad corpus suum. Et propterea sicut quilibet homo meretur non solum animæ, sed etiam corpori suo, ita Christus non solum sibi, sed etiam aliis meruit, & maius quam sibi, quia nobis meruit beatitudinem animæ, quam sibi non meruit, cum a principio conceptionis fuerit beatus. Et hæc merita Christi non fuerunt plene remunerata. Merita autem sanctorum secundum quod sunt satisfactoria pro pœna temporali peccatis actualibus debita,

INDVLGENTIA.

remunerari non possunt in ipso sancto, qui non est debitor alicuius poenae temporalis pro suo actuali peccato. Et quia multi Sancti plus satisfecerunt, quam propria peccata exigerent, oportet dicere, quod satisfactiones suae in quantum excedunt sua debita, non sunt remuneratae in ipsis Sanctis. Et licet huiusmodi merita, sint remunerata in ipsis quo ad praemium essentiali, & accidentale, tamen dicuntur aliquo modo non remunerata, quo ad solutionem poenae, quia prima remuneratio non tollit, uel non minuit uim satisfactiuam. Quod autem Sancti plus satisfecerint: quam demeruerint, patet Iob. vi. ubi dicitur. Utinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas quam patior in statera, quasi arena mari haec grauior appareret. Quod autem Sancti intenderent pati pro aliis patet, Colos. i. ubi dicitur. Adimplebo ea, quae sunt passionum Christi in carne mea, pro corpore eius, quod est ecclesia. Vnde sancti passi sunt secundum dei ordinationem, disponentem sanctos pati pro membris Christi. Est ergo thesaurus iste ex meritis Christi, & sanctorum superfluis, ut dictum est. Neque iste thesaurus post diem iudicii erit uanus, sed ad gloriam Christi, & sanctorum, & ad commendandam liberalitatem saluationis electorum, & quod reprobis, non defuit saluationis remedium. Et quamuis solum meritum Christi esset sufficiens pro poena omnium purganda, tamen ut sancti Christo assimilentur, conueniens est, ut eorum merita ponantur in hoc thesauro indulgentiarum.

Quod autem ad praelatos ecclesiae huius thesauri dispensatio pertineat, petet per determinationem Leonis. x. qui determinauit, quod dispensatio huius thesauri conuenit praelatis ecclesiae, & maxime papae, etiam sine sacramentis, quia bona communia ecclesiae, quae possunt dispensari aliter quam per sacramenta, a praeside ecclesiae communicari possunt. Huiusmodi autem sunt merita Christi, & Sanctorum, in hoc thesauro reposita. Nam Sancti potuissent huiusmodi bona communicare membris ecclesiae si uoluissent absque sacramentis, ergo sunt sine sacramentis communicabilia ex natura sua. Et licet papa non habeat potestatem excellentiae, & consequenter non possit conferre totalem effectum sacramenti sine sacramento, tamen bene potest partialem effectum conferre, cuiusmodi est remissio poenae temporalis pro actua-

li peccato debitæ. Propterea sine sacramentis potest dare indulgentiam.

10 Ad hoc autem quod huiusmodi indulgentiæ ualeant, requiritur causa rationabilis, sine qua non essent ualidæ, sed indiscretæ, & sic eneruarent satisfactionem penitentialem. c. cum ex eo, de pœ. & re. Et si darentur pro causa prophana, ut pro nutriendis meretricibus, nulla essent. Similiter ad efficaciam tantæ indulgentiæ, puta annorum centum, uel mille, exigitur rationabilis causa, non solum indulgentiæ sed etiam tantæ quantitatis, qua non existente indulgentia est inualida. Nam sicut papa non potest ex solo Imperio uoluntatis bona temporalia donare, sed ex causa rationabili, ita neque hec bona spiritualia, quæ cariora sunt temporalibus, aliter esset non dispensator sed delapidator. Ex hoc sequitur, quod tanta causa sit pro tanta indulgentia, & maior pro maiori secundum proportionem, aliter causa non esset rationabilis, & consequenter indulgentia inualida. Non enim esset rationabile, quod iste pro uno ieiunio haberet. C. dies de indulgentia, & alius ut sic haberet mille annos.

11 Et quoniam posset esse dubium an causa expressa in bulla esset rationabilis, & homines semper in ambiguo esse, ideo dico, quod causa indulgentiæ expressæ in bulla, nisi manifestum contineat errorem, semper debet præsumi rationabilis sicut sententia lata a iudice iusta præsumitur, nisi contineat manifestum errorem. Non tamen causa expressa in bulla in ueritate est rationabilis semper, quia papa in istis potest errare, cum non sint de his, quæ pertinent ad sententiam iudicalem fidei, licet ad fidem pertineat, quod indulgentiæ data ualeat, non tamen in particulari, quod hæc ualeat, nisi supposito quod rite sit data. Non tamen discutiendum a nobis est, an causa sit rationabilis, uel ne, nisi error manifestus appareat, & quo ad causam, & quo ad quantitatem indulgentiæ. Et prædicatores nunquam debent assertiuæ prædicare huiusmodi, sed recitatiue, uel opinatiue, ne falsas prædicent, & alios in errorem inducât. Et quando dicitur quod indulgentiæ tantum ualent quantum sonant intelligendum est negatiue, id est non plus ualent, quam sonent, uel intelligitur de discretis quo ad causam, uel intelligitur in foro exteriori, in quo statur præsumptioni iuris, & sic populus in

INDVLGENTIA.

huiusmodi non decipitur ab ecclesia, sed uel a dante, uel aliunde, si falsæ sint.

12 An autem sit benefactum accipere huiusmodi indulgentia? Respondetur quod in pœnitentiali satisfactione digne executâ, ut in ieiunio, quadruplex effectus consideratur. Hoc enim opus primo bonificat operantem, & ad alia bona opera disponit. Secundo, medetur ex eo quod est tale opus, ut ieiunium, quod est medicina contra carnis concupiscentias, & elemosina contra auaritiam. Tertio, ex eo quod ex charitate procedit, meritorium est uitæ æternæ. Quarto, ex eo quod pœnale est, satisfactorium etiam pro pœna temporali, pro peccato debita inuenitur. Indulgentia autem non succedit loco satisfactionis pœnitentialis, nisi quo ad ultimum effectum scilicet satisfactionis. Non enim ex ui indulgentiæ homo fit bonus, nec medicatur, nec meretur, sed tantum soluit pœnam, quam per pœnitentiam soluisset. Et propter hoc doctores consulunt assequentibus indulgentias adimplere nihilominus suas pœnitentias, & meritum longe melius prædicant, quam indulgentias. Vnde dico indulgentias, causam, siue occasionem esse sæpius multorum malorum, maxime quando dantur in tanta abundantia, quia propter istas, homines negligunt bona opera, & pœnitentias facere, & magis ad peccandum fiunt procliu, & multi ieiunarent, & abstinerent a carnibus in quadragesima, sed quia per unum carlinum habent indulgentiam, non abstinent, & sic ex indiscretis indulgentiis, uenit ruina ecclesiæ. Non tamen propter hoc uillipendendæ sunt indulgentiæ, quæ tollunt pœnam, quæ nos impediret ab ingressu patriæ cœlestis. Sed quando indulgentia mixta est cum opere bono, ut puta cū ieiunio, potest esse melior quam satisfactio pœnitentialis, quoniam habet ultra indulgentiam, omnia quatuor officia, quæ opus bonum (ut diximus) efficiunt.

13 Ad hoc quod indulgentia prosit alicui, non sufficit quod sit in gratia, sed aliquid aliud requiritur: pro quo not. quod pœnitentes sunt in duplici differentia, quidam libenter recipiunt pœnitentias a confessoribus, & implent per seipsos, & istis bene dispositis prosunt indulgentiæ. Aliqui autem sunt tepidi, qui licet sint in gratia, rogant tamen sibi dari paruissimam pœnitentiam, & gaudent cum parua datur, & cum il-

lam

lam minimam executi fuerint, non curant aliam facere, & cū possent satisfacere pro pœna peccatorum, negligunt, & istis sic negligentibus, non profunt indulgentiæ, ex quo patet quod quasi omnes remanent decepti. Quod autem istis nō prosint, patet, quia indignus aliena satisfactione pro pœna sibi debita, non consequitur ueraciter fructum indulgentiæ. Distributio enim donorum diuinorum in solis dispositis locum habet, quæ dispositio non inuenitur in indignis: sed quilibet in gratia constitutus negligens satisfacere per seipsum, est indignus, ergo tali non prodest indulgentia, licet sit in gratia. Vnde in antiqua forma bullarum, uel indulgentiarum, dicitur uere pœnitentibus, in quo uerbo intelligitur, quod uis affectus pœnitentialis in pœnitente uigeat secundum ueritatem, & non tantum per exclusionem contrarij, & sic uere pœnitens hoc modo, non potest esse nisi sollicitus ad satisfaciendum per seipsum. Ex quo patet, quod negligentes non consequuntur indulgentiam. Constat etiam per aliud uerbum, cum dicitur de iniunctis sibi pœnitentiis. Nam pœnitentia non iniungitur nisi parato satisfacere, ex quo duo sequuntur ex tali forma uerborum, uidelicet, quod indulgentia non absoluit nisi ab iniunctis pœnitentiis, & tantum paratos ad satisfaciendum. Ex quo sequitur quod quis frustra faceret sibi imponi magnam pœnitentiam, non intendens per se soluere, sed per indulgentias. Intellige tamē præparatum ad satisfaciendum per id quod imponitur, uel per aliud æquiualens, uel maius.

- 14 An autē requiratur, quod opus factum pro indulgentia obtinenda fiat in gratia, sunt opiniones, una Feli. de qua supra. §. i. alia Cai. ubi supra dicentis, quod requiritur gratia in faciente opus, pro quo datur indulgentia, siue sit idem tempus operis & indulgentiæ, ut cum datur indulgentia uisitantibus aliquam ecclesiam, uel tempus sit diuersum, ut cum datur indulgentia semel in uita, & semel in morte accipientibus crucem, & huiusmodi. Et hoc patet ex forma consueta, indulgentiarum, in quibus dicitur omnibus confessis, & uere pœnitentibus, qui uisitauerint, uel manus adiutrices porrexerint &c. ex qua forma constat coexigi ad tale opus gratiam. Vnde opus pro quo datur indulgentia debet esse uiuū, & non solum quādo indulgentia accipitur pro se, sed etiam

K K

INDULGENTIA.

quando accipitur pro alio existente in gratia. Et si dicatur, quod sicut elemosina facta in peccato mortali pro aliquo existente in purgatorio ualet, ita & indulgentia debet ualere, &c. respondetur; quod elemosina tali modo facta, non ualet defuncto per modum satisfactionis, sed per modum supplicationis, iuxta quod scriptum est, abscondite elemosinam in sinu pauperis, & ipsa orat pro uobis, non tamen ualet pro indulgentia acquirenda, quoniam indulgentia habet uim satisfactionis uiuæ, supplicatio autem mortua, soli innititur misericordiae Dei. Quidam uero dicunt, ut Arch. & Tab. ibi, §. iij. quod sufficit esse in gratia quando indulgentia suscipitur, & adducit Tho. in. q. l. ij. ar. ult. qui tamen non dicit hoc. Opinio igitur Cai. uidetur securior.

15 Indulgentia non datur nisi pro peccatis actualibus post baptismum, quia peccatum originale, & alia ante baptismum perpetrata, per baptismum tolluntur quo ad culpam, & quo ad poenam, si in adulto contritio adsit.

16 Indulgentia pro mere temporali dari non debet, nec potest, sine simonia, secundum Tho. ubi supra, sed bene pro temporaliter ordinato ad spirituale, ut pro elemosina data pro edificatione ecclesiae, & huiusmodi: & hoc ex communi consuetudine patet. Pro pure etiam spirituali dari potest, sicut Inno. iij. dedit indulgentiam omnibus orantibus pro Rege Franciae: & id pro quo datur indulgentia debet esse uoluntarium, & non necessarium, ut est remissio iniuriarum, solutio debitorum, & huiusmodi. Et debet esse etiam aliquo modo poenale, ut ieiunium, &c.

17 Per indulgentias quo ad forum Dei, & ecclesiae fit remissio poenae residuae, post contritionem, confessionem, & absolutionem, & satisfactionem qualemcunque, quae prius fuisset facta, siue fuerit iniuncta, siue non, quod quidem residuum poenarum quis deberet pati hic in praesenti uita, uel in purgatorio pro actualibus peccatis, siue sit a confessore posita, siue a lege, siue a iusto Dei iudicio. Aliquando totaliter remittitur, ut cum indulgentia est plenaria, aliquando secundum partem iuxta indulgentiae formam, ut in. d. c. cum ex eo. Hac opinionem sequitur Feli. post Landul. unde secundum Tho. supra, non est de necessitate, quod qui accepit hanc indulgentiam plenariam, faciat poenitentiam taxatam a confessore,

quanquam expediat, & hæc quantum ad forum pœnitentiale habent intelligi: quia per indulgentiam nō remittitur pœna data a prælatis in capitulo, quia forum hoc iudiciale est, magis quàm pœnitentiale. Oportet etiam quòd fiat id, quòd dicit bulla, uel dans indulgentiam: aliter indulgentiam non consequitur. No. ea quæ supra diximus ex Cai. de pœnitentiis iniunctis. Quando autem datur indulgentia tot dierum, uel tot annorum, uarij uariæ intelligunt, & credo paucos ueritatem huius scire. Quidam communiter intelligunt non dies, uel annos purgatorij, quia aliud est forum in uita, aliud post mortem: sed sunt anni, uel dies huius mundi, ut si est indulgentia .x. dierum, tanta pœna remittatur, quanta remitti posset per pœnitentiam communiter factam spatio .x. dierum, secundum taxationem factam a iure, uel a sacerdote, uel a diuina iustitia, alij dicunt quòd ualent sic, ut si quis debeat pœnitere .xl. diebus ieiunando, uel aliquid aliud faciendo, & episcopus det illi .xl. dies de indulgentia, non amplius tenetur ad talem pœnitentiam. Pa. tamen in dicto. c. cum ex eo, dicit, quòd ualent pro pœna purgatorij, & pro pœnitentia iniuncta. Quicquid sit Deo totum committo. Vide tamen Sil. ibi, §. iij. & Tab. §. xij. & Pa. ubi supra.

18 Non requiritur actualis confessio in recipiente indulgentiā, licet dicatur in bulla confessio, & contritis, secundum Pa. in c. omnis utriusque. de pœ. & remis. sed sufficit contritio, cum proposito confitendi tempore debito secundum formā ecclesiæ: quia tales dicuntur confessi iuxta dictam formam, bonum tamen est confiteri. Nam ex ui huius sacramenti, multoties ex attrito fit quis contritus, & magis ad indulgentiā dispositus.

19 Vnus pro alio potest accipere indulgentiam si ambo sint in charitate, & in bulla dicatur, quòd qui facit tale opus pro aliquo habeat indulgentiam, secundum Tho. supra. Potest etiā quis accipere indulgentiam pro mortuis existentibus in purgatorio, si bulla hoc contineat, & accipiens sit in gratia, existente causa rationabili, hoc enim consuevit facere ecclesia. Cōcordat S. Tho. iij. sen. dist. xlv. q. ij. ar. iij. ql. ij. Possunt etiā religiosi ualere indulgentiæ secundum Tho. supra. dist. xx. ar. ult. ql. ij. dummodo faciant ea quæ dicit indulgentia, cum licentia prælati si exigatur, ut dare elemosinam, exire claustrū,

INDVLGENTIA.

& huiusmodi. Nō enim sunt minus adiuuabiles meritis aliorum, quā seculares. Vicini quoque & clerici ecclesiæ uisitandæ ob indulgentiam, licet parum laborent uisitando illam propter indulgentiam habendam, consequuntur tamen tantam, quantam hi qui a centum millibus ueniunt, secundum Tho. supra, quia remissio nō proportionatur labori, sed intentioni dispensantis illa merita. Et qui ueniunt, sed propter multitudinem ingredi non possunt, dummodo faciant alia, quæ dicit bulla, habent indulgentiam concessam. Regula generalis in indulgentiis est, quod tantum ualent quantum sonant, ut dictum est supra, §. xj. ideo seruandus est & attendendus tenor bullæ, ut fiant quæ ibi continentur, & eo modo quo dicitur. Ingresses religionem approbatam: & profectes animo perseverandi in bono, consequuntur plenariam indulgentiam, secundum Tho. secunda secundæ. q. clxxxix. ar. iij. ad. iij. cum seipsos Deo offerant.

- 20 Prælati possunt uti indulgentia alteri facta ex rationabili causa, quanquam non possint sibi ipsis facere, secundum Tho. iij. sen. dist. xx. ar. v. q. l. iij. ubi rationem adducit bonam.
- 21 Si quis exbursauit pecuniam ut habeat indulgentiam mittendo pro subsidio ad terram sanctam, uel alibi, & isto interim reuocatur talis indulgentia, in qua reuocatione non apparet expresse uoluntas papæ contraria, quod non uelit a die bullationis ualere, quod tamen communiter non fit, talis habebit indulgentiam: secus si apparet de uoluntate contraria secundum doct. c. j. de con. præ. lib. vj.
- 22 Indulgentiæ indiscretæ non debent prædicari sub præcepto, & interminatione anathematis, ut in cle. religiosi, de priui. ideo contrafaciens mortaliter peccat, & dicuntur indiscretæ, secundum glo. quando non sunt concessæ, idest non sunt ueræ, uel ualidæ, uel secundum Car. ibi, si sunt concessæ, tamen indiscretæ. Secundum autem Pau. dicuntur indiscretæ, quando excedunt quantitatem, ut quis plus det quā possit, uel quando probari non possunt, ar. de proba. c. quoniam. Videtur tamen tunc tantum mortaliter peccare, quando pronunciant non ueras, uel non ualidas indulgentias. Quomodo absoluentes a pœna, & a culpa sint excommunicati: supra, excommunicatio. xlix. & in dicta cle. religiosi. Si tamen quis a papa haberet posset plenariæ absolvere.

- 23 Si quis habet indultum quod possit absolui plenarie in articulo mortis, articulus mortis intelligitur præsumptus, etiam quod non sit uerus, ut quando communiter præsumitur, quod quis moriturus sit: tunc potest fieri talis absolutio, & si non moriatur tunc, spirat indultum, & remanet absolutus de factis usque ad illam horam. Si autem forma indulti dicat, quod consequatur effectum indulgentiæ in casu quo moriatur, tunc si non moriatur, non consequitur effectum, nec per absolutionem illam spirat indultum, ideo dicat absolvens: absoluo te si hac uice morieris. Idem dic si in forma indulti fiat mentio de uero articulo mortis, quia non consequitur si non moriatur, quia intentio concedentis est reservare usque ad mortem, secundum d. Feli. post Arch. flo.
- 24 Forma huius absolutionis generalis non est sacramentalis, ideo alij uno modo, alij alio modo faciunt. Si est determinata in bulla, facito illam, si non, uide Sil. & Tab. uerbo indulgentia, quia ibi ponunt, quæ tamen mutari possunt per alia uerba. Vide Arch. flo. in tertia parte. titu. x. c. iij. ibi multa circa hoc dicuntur.

I N F A M I A.

- 1 Infamia secundum Pa. in. c. testimonium, de testi. est triplex, uidelicet iuris, quæ dicitur civilis, canonica, & facti. Prima dicitur, quæ irrogatur per sententiam, uel ipso facto in casibus, in quibus iure cauetur dütaxat: ut qui de furto conuictus est per sententiam, uel qui pro lucro pugnat in harena, per tex. & glo. c. porro. iij. q. vij. Omnis infamis secundum leges est infamis secundum canones, per tex. in. c. omnes uero, vj. q. i. & per Innoc. in. c. qualiter & quando, de accusatio. Et propter hanc infamiam quis repellitur a testimonio, quia fides est fundamentum testimonii, in. c. forus, de uerbo. sig. in fi. qua iste iuris dispositione priuatur.
- 2 Infamia iuris incurritur. Primo, si Imperator alicui militi aufert insignia, uel aliquem mittat in exilium. ff. de his qui no. inf. l. quod ait. §. ignominiosa. Secundo, exercendo, & exigendo usuras. c. usurarum. iij. q. vii. Tertio, si quis deprehendatur in adulterio. ff. de rit. nup. l. palam, uel si contrahit cum duabus, uel simul habet duas. ff. de his qui. no. inf. l. quid igitur, & c. nuper a nobis: de biga. Quarto, per lenocinium, uel prostituendo filias, uel neptes. l. athletas. ff. eo. ti. Quinto, pugna-

INFAMIA.

- do cum fera. ff. de postul. l. i. & in. d. l. athletas. Sexto, faciēdo ludibrium sui corporis ioculando, maxime in ludis periculosis, per gl. l. ii. ff. de his qui no. infam. Et qui bis exercet actum alicuius artis, dicitur talis, ut si mulier bis admisit adulterū dicitur adultera secundum Pa. in. c. cum decorem, de ui. & hone. de. Et secundum Arch. in. c. illud, dist. xii. in malis actibus, & delictis, binus actus, sufficit ad probandam consuetudinem, quāvis Inn. in. d. c. cum decorem, uideatur dicere quōd non. Huius quæstionis decisionem ponit Pa. in. c. si. de consue. col. ii. & Bar. in. l. quibus. ff. de leg.
- 3 Ex confessione delicti in iudicio, non redditur quis infamis infamia iuris, sed requiritur sententia, ut not. Pa. in. c. at si clerici, de iudi.
 - 4 Infamia iuris secundum Pa. in. c. heli. de simo. tollit executionem ordinum, exercitium cuiuscunque dignitatis, & honorem quæsitum, & quærendum, ut dicit text. l. infamia. C. de decuri. Et ideo prælatus sententiam nō expectet, sed resignet sponte a principio, & sic euitabit infamiam, quæ infamia priuat dignitatibus, & honoribus citra titulos beneficiales, secundum quōd putat Pa. in. c. quærelam, de iur. iur. & collatio facta infami, ipso iure est nulla, per regulam, infamibus, de regu. iur. lib. vi. & l. ii. C. de digni. Facit. c. inter dilectos, de excess. præla.
 - 5 Condemnatus directe a iudice ordinario de falso commissio in officio testificandi, est infamis, ut in. c. cum dilectus, de or. cog. circa si. secus si directe non fuit actum contra eum, sed ut a testimonio repelleretur: ar. in. d. c. cum dilectus. Sententia tamē arbitri non infamat. ff. de his qui no. infam. l. quid ergo.
 - 6 Solus princeps, a sibi subiectis, potest infamiam tollere, & papa similiter a suis subiectis directe, secundum Pa. in. c. cum te, de sen. & re iu. indirecete autem aliquando episcopus dispensat in casibus sibi a iure permissis, ut super infamia adulterii, cum super adulterio dispensat.
 - 7 Restitutus per imperatorem, non eget alia dispensatione ut promoueat, secundum Pa. in. d. c. cum te, dummodo egerit penitentiam. Idem dic de restituto, per regem non recognoscentem superiorem. Vel si crimen fuit notorium, episcopus dispensare poterit.
 - 8 Infamia canonica per quodcūque peccatum mortale incur-

ritur, ut in. c. infames. vj. q. j. & cum datur perseverantia in crimine, indubitanter repellit ab accusatione, & testimonio: sed sublato crimine, secus est, ut communiter tenetur: gl. in. c. illi qui. vj. q. j. Pa. in. d. c. testimonium.

- 9 Infamia facti incurritur aliquando a crimine, aliquando ex aliquo alio, ut quia fuit incarceratus, uel quia fuit propter crimen a testimonio repulsus, ut in. d. c. testimonium, & aliis multis modis. Vide Tab. ibi. §. ulti. Vel quando apud graues, & bonos uiros ex aliquo facto infamatus est.
- 10 Infamia facti, in criminalibus repellit indubie a testimonio, & in causis grauioribus secundum Bal. nisi quo ad presumptionem: in aliis admitti creditur, plus, & minus, secundum quantitatem infamiae, iuxta tex. c. licet, de proba. Et tollitur hæc infamia quo ad iuris effectum per emendationem, cum tollatur per purgationem, quod minus est, per. c. decretum, xv. q. v. & in. c. cum iuuentute, de præsump.
- 11 Infamiam non faciunt dicta paucorum, & leuium. Et not. quod omnis infamis, siue iuris, siue facti repelli debet a promotione, siue sit dignitas, siue ordo, quia portæ dignitatis infamibus patere non debent, per regulam infamibus, de re. iur. lib. vj. nec tales possunt esse iudices, uel procuratores, per d. regulam, quamuis possint esse arbitri. c. tria. iij. q. vij. Repelluntur ab accusatione. l. qui accusare. ff. de accus. & a postulando. l. j. ff. de postu. Inducit quærelā inofficij testamenti, & c. l. fratres. C. de inoff. testa. Inducit purgationem canonicam, si uidetur iudici. c. ueniens, de accus. Et quamuis collatio facta talibus, ipso iure sit nulla, per. d. regulam, infamibus, tamen quod debeant priuari beneficio non est tex.

I N F E R N V S.

Infernus damnatorum secundum Tho. iij. senten. distin. xlv. probabiliter creditur esse in medio terræ, ideo si quis hoc negaret, non uideretur hæreticus: negare tamen infernū esse, & Christum ad inferos descendisse, hæreticum esset, quia contra sacram scripturam expresse est. Dicitur enim de diuite in Euangelio: Mortuus est diues, & sepultus est in inferno, & c. Et in Simbolo dicitur. Descendit ad inferos, & c. Forte etiam esset hæreticum pertinaciter tenere Christum non descendisse ad limbum patrum, nisi secundum uirtutem, & nō secundum essentiam, propter illud Apostoli ad Eph. iij. Quid

INFIDELITAS.

est quod ascendit nisi quia descendit primum in inferiores partes terre: ideo sicut secundum essentiam uere ascendit, ita anima Christi secundum essentiam descendit, & hoc fide tenendum. Ita tenet Tho. iij. parte. q. liij. ar. iij. Non tamen scio hoc esse adhuc ab ecclesia statutum.

INFIDELITAS.

- 1 Infidelitas opposita fidei, quam theologica uirtus est, secundum Tho. secunda secundæ. q. x. ar. i. dupliciter potest sumi. scilicet pure negative, & contrarie. Primo modo non est peccatum, sed magis habet rationem pœnæ, quia talis ignorantia diuinorum ex peccato primi parentis secuta est: tamē taliter infideles, damnantur propter alia peccata, quæ sine fide emitti non possunt. Si autem sit infidelitas non solum pœnæ negationis, sicut est in pueris, sed priuationis, ut est in multis, qui possent habere fidem si uellent, & negligunt audire, tunc est peccatum. iuxta illud Io. xv. Si non uenissem, & locutus eis non fuisset, peccatum non haberent. scilicet infidelitatis, secundum Aug. ibi. Contrarie enim sumpta, distinguitur in tres generales species. scilicet eorum qui nunquam crediderunt in Christum, ut sunt pagani: eorum qui crediderunt in figura, ut sunt iudæi, & eorum qui crediderunt in ueritate nuda, ut sunt Christiani hæretici. Et quamuis species infidelitatis sint quasi infinitæ, secundum quod sunt diuersorum hæreticorum, non oportet confessorem de huiusmodi sollicitum esse, sed tantum curare medicamen asserre pœnitenti, & ab errore remouere, & in fide illum firmare.
- 2 Incurritur autem hoc peccatum primo, ex intentione, cum scilicet quis in his quæ ad necessitatem fidei spectare nouit, ab ecclesia discentit, deliberate credendo oppositum: & hoc est mortale maximum. Et si talis Christianus est, dicitur hæreticus, & est excommunicatus, supra excommunicatio. ix. Secundo accidit quo ad primos animi motus, ut cum ex aliqua tentatione, uel aliquo occurrenti articulo, quis aliquialiter uidetur uacillare de his, quæ ad fidem pertinent, non tamē deliberate cōsentit: tunc ueniale est peccatum propter imperfectionem actus. Tercio ex parte ignorantie, ut quia scit quidem hoc ad fidem spectare, sed nescit se in hoc errare, uel quia nescit hoc ad fidem spectare, ideo affirmat, & asserit errorem, quem tamen non credit errorem. Tunc si talis in-

tendit stare in his, quæ sunt fidei, non incurrit peccatum mortale, quia non formaliter, sed tantum materialiter errat. In tali errore fuit Cyprianus martyr, ut in. c. præter hoc. xxxii. d. Posset tamen contingere peccatum, ex nimia adhæ- sione, uel pertinacia, uel superbia, & huiusmodi. Consentit Caie. in summa ibi. Ideo à tali pertinacia maxime cauendum est omnibus, quoniam huiusmodi hominem hæreticum constitueret.

- 3 Omnis actio infidelium quæcunque sit relata ad finem suæ infidelitatis, ut si ieiunent gratia seruandi legem suam, pecca- tum est, secundum Tho. ubi supra, & per glo. ad Ro. xiiii. su- per illud. Omne quod non est ex fide peccatum est. Vbi di- cit glo. Omnis infidelium uita est peccatum. Et sequitur: quia omnis infideliter uiuens, uel agens, uehementer pec- cat: ideo est peccatū mortale: aliter uehemens nō diceretur.
- 4 Infidelitas hæreticorum, grauius peccatum est simpliciter lo- quendo, omnibus peccatis ad infidelitatem pertinentibus, secundum Tho. ubi supra, quia promissæ & cognitæ fidei renituntur, & quia plus aliis peccatis nocet, dum fundamen- tum omnium bonorum subuertit.
- 5 An liceat de fide disputare, supra, disputatio. Hæretici qui se- mel fidem receperunt, & postmodum retrocesserunt, sunt ad fidem compellendi, & corporaliter puniendi: ar. xlv. dist. c. de iudæis. Alij autem infideles non: quia credere uolunta- rium est. Sunt tamen compescendi, ne fidem blasphement, uel illi iniuriam faciant, aut eam quoquomodo impedian- t, secundum Tho. supra, & per principes puniendi sunt, per. c. in nonnullis, de iudæis, & per Host. ibi. An pueri infidelium inuitis parentibus sunt baptizandi: supra, baptisimus. §. lxxviii. quoniam doc. sunt opiniones uariæ, concluditur tamen ne- gatiue. Vide ibi.
- 6 Conuersari possunt cum infidelibus secundum Tho. supra, fideles firmi in fide, quando ex eorum conuersatione magis speratur infidelium conuersio, quàm fideliū subuersio. Sim- plices autem sunt prohibendi, ne sine magna necessitate cum eis conuersentur: maxime nimis familiariter, & præci- pue in his, quæ prohibentur, in. c. nullus. xxviii. quæst. i. uide- licet quod non manducant de azimo, non habitent cū eis, non uocent aliquem infidelem in suis infirmitatibus, non ac-

INFIDELITAS.

cipiant ab eis medicinam, non se balneent cum eis, & contrafaciens si clericus est, deponatur, si laicus, excommunicatur. Igitur uidentur mortaliter peccare, si sine necessitate, uel dispensatione papæ faciant. Non enim sine graui peccato tanta pœna infligeretur, infra iudæus. §. secundo.

- 7 In his autem quæ ad cultum suæ infidelitatis spectant, nullo modo communicare licet: ut dare, uel uendere aliquid pro usu sacrificiorum: tunc enim quis esset particeps criminis, & consequenter peccaret mortaliter. Quomodo autem non possunt habere officia publica super fideles, uide in. c. nulla. liiii. dist. & c. constituit. xvii. quæst. iiii.
- 8 Infidelium ritus possunt tolerari: licet ipsi in eis semper peccent: tantum tolerantur ne peiora eueniant, uel aliqua bona impediuntur, quibus remotis tolerandi non essent, secundum Tho. supra: ar. in. d. c. consuluit, de iudæ. unde secundum Pa. in. c. quod super, de uoto: post Inno. non licet christianis expellere eos de regnis suis, & eorum bona auferre, quando non sunt christianis infesti, nec delinquant contra legem naturalem, nec legem datam. Et maxime hoc non licet priuatis christianis secundum Oldra. consi. l. j. principibus uero licet, quando imminet periculum fidei, aliàs non. Vide tamē quæ dicit Tho. in opuscu. ad ducissam Lothoringie.
- 9 Infideles possunt molestari, & priuari dominijs suis, si sint molesti christianis, uel delinquant in legem, ut dictum est, secundum Inno. ut dicit Pa. in. d. c. quod super. Excipere uidetur terram sanctam. Item si non recognoscant dominium ecclesiæ, quia omnis potestas data est Christo, Matth. ult. cuius papa est uicarius, secundum Hosti. uide Tho. secunda secundæ. q. lxvi. ar. viii. ad. ii. Infideles maxime turchæ, quia christianis infesti sunt, & multa bona acceperunt à christianis, possunt priuari, de iudæis autem uide Epistolam Tho. ad ducissam Lothoringiæ, ubi concluditur, quod propter peccatum sunt addicti seruituti, & sic res eorum, domini possunt accipere tanquam suas. Quomodo autem expediat, ibi dicitur. Vide extra de iudæis, & d. liiii. c. nec solum ecclesia.
- 10 Si infideles delinquant in criminibus ecclesiasticis, puniuntur per papam: si in alijs, per imperatorem, in mixtis uero locus erit præuenientis, ut communiter tenetur, licet Inno. uideatur attribuire totam iurisdictionem papæ. No. tamē Pa. in. d.

c. quod super. post Inno. qui dicit, quod omnes infideles, ad ouille Petri, qui est uicarius Christi, pertinent.

- 11 Christianis licitum est in bello iusto uti auxilio infidelium secundum Pa. in. d. c. quod super, & Oldra. consi. lxvii. quia & Machabæi uiri sancti inter fœdus cum Romanis, qui erant gentiles, & fideles iuste adiuuant dominum infidelem in bello iusto. xi. q. iii. c. iulianus, supra, bellum. §. xli.
- 12 Infideles non admittantur in testes contra christianos. c. nō potest. ii. q. vij. & Pa. in. c. i. de hære. infra, iudæus §. xiii. quia si sunt infideles deo, etiam hominibus erunt infideles.
- 13 Infidelium habitū licet aliquando ex causa rationabili christiano assumere, sicut fecit sanctus Sebastianus, dummodo in tali habitu non sit aliquod principaliter institutum, ad discernendum professores alicuius infidelitatis: tunc non liceret, supra, Apostata. §. iiii. Fides. §. ult. quia tunc mentiretur contra suam professionem. An liceat disputare cum infidelibus, supra, disputare. §. i. An ille qui nunquam audiuit de fide possit excusari, supra, fides. §. ii. nam si in naturalibus existente necessitate Deus non deficit, multo minus in his, quæ ad hominis salutem pertinent.

I N F I R M I T A S.

- 1 Infirmitas animæ dicitur quando impeditur anima à propria operatione propter inordinationem partiū ipsius, ut quando irascibilis, & concupiscibilis affectus passionibus, non subduntur rationi, Tho. prima secundæ. q. lxxvii. ar. iiii. & tunc peccatur.
- 2 Peccatum ex tali infirmitate tunc mortale dicitur, quādo est cum deliberato consensu rationis, circa mortalia, uel procedit ad actum peccati mortalis, ut homicidij, uel huiusmodi: secus in subitis motibus, quibus ratio non potest occurrere: Tho. ubi supra, ibi enim non est rationis deliberatio, cuius est ordinare.
- 3 Infirmitas animæ quando totaliter inuoluntaria est excusat à mortali penitus: quia non potest esse peccatum, quod omnino est inuoluntarium: ut si quis bibendo, & uini potentiam non cognoscendo inebrietur, & postmodum percutiat aliquem, excusatur à mortali, quia talis passio fuit inuoluntaria. Si autem infirmitas hæc sit uoluntaria directe, uel indirecte, non excusat. Dicitur uoluntaria directe, quando uolun-

INGRATITVDO.

tas fertur in illud: ut quando quis intendit inebriari. Indirecte, quando uoluntas fertur in causam, ut cum quis nō uult inebriari, uult tamen uinum immoderate bibere, timens tamen, & non curans de ebrietate. Ideo qui ex aliqua passione aliquem interficit, uel fornicatur, quod tamen non intendebat à principio, tamen quia potuit prohibere talem passionem, & debuit, & non fecit, indirecte uoluit id, quod secutum est, uidelicet, homicidium, uel fornicationem Tho. prima secundæ, supra, & de ma. quæst. iii. ar. x. ad. 4.

4 Passio præcedens iudicium rationis, secundum Th. quæstioni. de ma. quæst. iii. ar. xj. aliquantulum peccatum alleuiat, sequens autem aggrauat, sicut in benefaciendo passio præcedens minuit meritum, sequens autem augeat. Signum est enim quod motus uoluntatis est fortior, ideo magis in benefaciendo meretur, & in male agendo peccat. unde passio non est meriti uel peccati maioris causa, sed motus uoluntatis, cuius passio signum dicitur.

5 An famulus infirmus debeat habere salarium, uide supra, familia. §. ij. Infirmi à ieiunio, & multis alijs obligationibus, de consilio medici timorati, excusantur.

INGRATITVDO.

1 Ingratitudo secundum Tho. secunda secundæ. q. cvij. & Archi. flo. secunda parte, ti. iii. c. ix. est uitium, quod committitur, quando beneficiatus non retribuit suo benefactori id quod debet: habetque tres gradus. Primus, quando non retribuit, sed malum pro bono accepto dat. Secundus, quando dissimulat, uel beneficiū uituperat. Tertius, quando non recognoscit beneficium, sed maleficium reputat: & opponitur uirtuti gratitudinis, quæ ad iustitiam pertinet: ideo semper est peccatum; cum uirtuti opponatur. Materialiter autem sumpta, peccatum generale est, quia in omni peccato inuenitur, cum omne peccatum sit contra Deum benefactorem nostrum. Formaliter uero est speciale peccatum, & etiam mortale in omittendo, quæ necessario sunt facienda: non retribuendo, quæ necessario sunt tribuenda, non regratiando, & non recognoscendo in casu in quo hæc sunt necessario facienda. Mortale est etiam si fiant aliqua quæ necessario erant omittenda, uel si ex animo interiori contemnatur beneficiū: hoc enim directe contrariatur charitati debitæ benefactori. Pos-

set tamen hoc esse ueniale ratione actus imperfecti, quia tunc contemptus, non esset perfecte contemptus. Aliàs ingratitude ueniale peccatum est, plus & minus, secundum maiora, & minora beneficia recepta.

- 2 Circumstantia ingritudinis, non est necessario explicanda in confessione, nisi quando aggrauat infinite, licet non mutet speciem, secundum Caie. ibi in summa, ut quando offensa in benefactorem est notabilis.
- 3 Propter ingritudinem peccata dimissa redire dicuntur ad hunc sensum, quia peccatum sequens, maius est ceteris paribus, quam si aliquod nunquam fuisset remissum. Ideo bonum est confiteri circumstantiam ingritudinis, ut peccati grauitas appareat, ut dicit Gul. de pe. d. ii. c. illa peccata, sed non de necessitate secundum Tho. iiii. sen. d. xxii. Benefaciens à beneficio cessare debet, quando ex beneficio quis peior efficitur, secundum Tho. secunda secundæ, supra, & c. omnis. v. q. v. sic enim beneficium mali occasio fieret. Quando propter ingritudinē reuocatur donatio, supra, donatio. §. xiiij.

INHUMANITAS.

Inhumanitas peccatum est durioris cordis, quod misericordiæ uirtutem tollit, nec alteri compatitur, & habet duas pessimas radices, uidelicet superbiam, quia tanti homo se existimat, ut credat se à malo lædi non posse. Quandoque autem auaritiā, cum propter auaritiā renuit quis subuenire in miseria positis. Tho. secunda secundæ. q. cxviii. ar. viij. Est autem peccatum mortale, quando in articulo necessitatis quis potest alteri succurrere, & non uult, ut dictum est, supra, Elemosina. §. ii. & iii. Vnde inhumanus curandus est à superbia, auaritia, & omissione, quæ eum opprimunt.

INIURIA.

- 1 Iniuria proprie, & secundum usum loquendi, est id, quod fit cōtra alicuius honorem. ff. eo. l. i. & fit primo, re, ut cum manus uiolenta infertur. xvii. quæst. iij. c. si quis suadente. Secundo, fit uerbis conuitiando, uel contumeliā dicendo. c. olim, de iniur. Tertio, literis, cum librum, cartam, uel historiam, ad alicuius infamiam pertinentem quis scribit, composit, uel edit, uel malo dolo fieri facit: ut cū permittit scripturam cadere in terram, ut inueniatur. ff. de uerbo. signi. l. late, uel apendit in muro, aut huiusmodi: siue hoc faciat pro-

prio nomine, siue alieno: uel si prædicta fecerit per aliud quam per scripturam, ut per picturam, uel aliud signum uergens in dedecus proximi. v. quæst. i. c. quidā. ff. de iniur. l. item apud labeonem. §. ait prætor, ne quid infamandi causa fiat.

¶ Iniurians animo iniuriandi formaliter, & lædendi proximū notabiliter in fama, sine dubio mortaliter peccat: agit enim contra charitatem: secus pro re parua. Si autem non habet animum iniurandi, tamen uel facto, uel uerbo, uel aliter facit aliquid non aduertens quod debuit aduertere, ut si ioco se posuit cedulam, in qua continebantur infamationes: licet non hoc intenderet, tamen peccauit mortaliter, quia debuit considerare quid ageret, & quod hoc ex se malum erat: sicut de eo, qui occidit inaduertenter quod debebat aduertere. Si autem dixit, uel fecit aliquid, quod de se non importabat nisi paruam infamiam, uel nullam, habens tamen animum satis iniuriandi, mortaliter peccauit, sicut qui parum furatur, animo furandi multum si posset. Plus enim pensatur animus apud Deum, quam actus, quia uoluntas pro facto habetur apud ipsum, de pœ. dist. i. c. omnis, & c. noli. Si autem facit aliquid non aptum de se generare magnam infamiam, & siue animo malo, ut puta, ex ioco, tamen sequitur magna infamia, non propter hoc mortaliter peccat: quia animus malus non fuit, & factum non per se erat malum graue, ex quo uerisimiliter sequi posset grauis infamia.

¶ Imputans aliquem de aliquo crimine, uel dicendo ipsum esse spurium, uel infamem, accusando, uel denunciando, uel testificando secundum iuris formam, siue malo animo, sed ut iustitia locum habeat, nō peccat, cum faciat quod facere debet, nec tenetur de iniuria. ff. eo. l. eum qui. Idem si facit excipiendo. ut repellat à testimonio. c. ex parte, de testi. uel ab ordine, uel beneficio. c. super his, de accu. quia nemo utens iure suo, alteri dicitur facere iniuriam: de elec. c. cum ecclesia. Si autem hæc dicat tantum ad infamandum, quod presumitur, quando non habet iustam causam dicendi, tunc facit iniuriam, & condemnandus est, per. c. ex merito. vj. quæst. i. Si autem habet causam, tamen non mouetur propter hoc, sed ex odio, uel ira, intendens principaliter illius infamiam, & non iustitiam, non euadit peccatum mortale, cum agat cōtra charitatem proximi, & adsit animi malignitas.

- 4 Iniurias remittere, quo ad affectum animi, quilibet tenetur sub præcepto, quia est præceptum Christi dicentis, dimitte, & dimittemini: & sine tali remissione, proximus amari non posset, sicut præcipitur in euangelio. Licet tamen aliquando uindicare iniuriam zelo iustitiæ, & non liuore uindictæ: ut pro emendatione peccatoris, uel ad cohibendum eum, uel pro pace aliorum, uel pro iustitiæ conseruatione, uel pro honore Dei, uel alijs bonis respectibus. Tho. quæst. unica, de uirtu. & secunda secundæ. quæstio. xxv. infra uindicatio, per totum.
- 5 Quæ iniuriæ dicantur enormes: supra, enormis. §. tertio. An liceat pro iniuria repellenda se tueri, & iniuriantem percutere incontinenti? Respondent doctores quod sic. Pan. in c. olim, de resti. spoli. el. i. post Bar. quia si pro rebus potest percutere, à fortiori pro fama. Tamen si percuteret clericum occidendo, uel mutilando, licet non esset excommunicatus, efficeretur tamen irregularis, in cle. si furiosus, de homi. Intellege prædicta cum moderamine, supra, Homicidium §. v. infra, irregularitas. §. xliii. non tamen licet post percussione[m] re-percutere, quia non esset defensio, sed uindicta, quæ reser-uatur iudici, secundum Inno. in. d. c. olim, nisi forte timere-tur geminata percussio, secundum eundem Inno. licet qui-dam oppositum tenuerint.
- 6 Iniuriator tenetur satisfacere iniuriato de damno dato, siue in rebus, siue in fama: hoc enim est de lege naturæ, & ultra hoc, de iniuria tenetur ueniam petere, nisi esset prælatus, qui in corrigendo modum excessisset, uel nisi ex hoc maius ma-lum timeretur tunc: aliter nolens hoc modo satisfacere, nō debet absolui, quia est in mortali, & incontritus: nisi iniu-riatus liberaliter iniuriæ actionem remittat quo ad conscien-tiam, ut dicit Syl. uer. iniuria. §. v.

I N I V S T I T I A.

In iustitia, quia quis opus iniustum committit, ex suo gene-re est peccatum mortale, secundum Tho. secunda secundæ. q. lix. ar. ul. in quacūque materia inueniatur, quia nocumen-tum proximo infert, quod est contra charitatem. Si autem per accidens committatur iniustitia, ut cum non intendit quis proximum offendere, nec scit se quenquam lædere, non est mortale, nisi nocumēti magnitudo, aut negligentia scien-

I N O B E D I E N T I A.

di, reducat actum ad suum genus: ut si quis ex loquacitate aliquem notabiliter infamet, etiam quod talem infamiam non intenderet. Debebat enim advertere quid poterat sequi. Vel si quis proiecit saxum, quo solent transire homines, & interfecit aliquem: quia tenebatur considerare casum. Aliàs est peccatum ueniale, ut pro re parua, uel in primis motibus. Quando autem ignorantia potest excusare, uide supra, ignorantia. §. v. viij. & ix. Sicut omne opus uirtuosum, potest dici actus iustitiæ, ita omne peccatum, actus iniustitiæ, quia contra Deum est, cui secundum iustitiam obedire tenemur.

I N O B E D I E N T I A.

Inobedientia, qua quis suo superiori, in his, in quibus subditur non obedit, si hoc fiat ex intentione non obediendi, est peccatum mortale ex genere suo: quia iniuriam facit superiori contemnens eius præceptum. Nam idem est contemnere præceptum, & nolle ex intentione obedire præcepto. Sic enim patet, quod præcepto non uult subdi. Et quia paria sunt nolle ex intentione obedire, & contemnere, & contemptus, ubique damnabilis censetur: ideo mortale peccatum est. Et hic intellige per præceptum, non tamen illud præceptum formaliter obligans ad mortale, ut cum dicitur in uirtute spiritus sancti, &c. uel præcipiendo mandamus, & huiusmodi, sed omne mandatum quomodocunque obligans subditum ad obediendum, prout præceptum in moralibus distinguitur contra consilium. Intellige etiam inobedientiam formaliter, scilicet ex intentione. Aliter ueniale est, ut pro re minima, uel ratione actus imperfecti. Si autem non obediat non ex intentione non obediendi, sed ex negligentia, uel alia causa, tunc peccatum iudicandum est secundum materiam circa quam est. Nam si circa præcepta Dei, uel præcepta formalia superiorum, peccatur mortaliter, nisi in potentia, uel causa sufficiens excuset, infra, Obedientia. §. xii. præceptum. §. iiii.

Non obedire legis præcepto, quando lex est iusta, acceptata, & non abrogata per contrariam consuetudinem, est peccatum mortale, etiam quod talis lex sit poenalis, continens tantum unum præceptum, ut dicendo, qui percusserit aliquem uulnere, soluat. x. aureos: nisi adsit ignorantia, non crassa, & non affectata, quæ possit excusare, uel nisi probabiliter crederet, quod si adesset legislator, non uellet in tali casu obligare, uel
nisi

INQUIETUDO. INQUISITIO. 265

nisi quando contrafaciens legi, non credit contrafacere intentioni statuentis, etiam quod secundum ueritatem contrafaceret: quod tamen existimat non esse: & hæc determinatio est secundum mentem S. Tho. iiii. sen. d. xv. & secunda secunda. q. cxlvii. ubi loquitur de ieiunio, & Pa. in rub. de obser. ie. Et sicut dictum est de præceptis statutorum, ita dicendum est de præceptis prælatorum, quo ad culpam: quia obligant, siue sint poenalia, siue non: nisi quando lex uel præceptum declararet non obligare ad culpam, sed tantum ad poenam, sicut fit in constitutionibus fratrum prædicatorum. infra lex. §. iiii. Distinctio quam ponit Henr. de gan. in. quo. de præceptis statutorum est inutilis.

INQUIETUDO.

Inquietudo mentis, est filia auaritiæ. Nam ex hoc quod quis ualde, uel ad aliquid afficitur, circa illud mentem occupatam tenet, uel circa negotia secularia ex affectu auaritiæ, uel circa uenerea, uel circa alia secundum diuersum affectum hominum. Et communiter ueniale peccatum est, quando uersatur circa materiam uenialiter malam. Si uero circa materiam malam mortaliter, ut esset fornicatio, uel huiusmodi, & cum animo deliberato, tunc mortale esset peccatum, secundum Cai. in summa, ibi. Si ob metis inquietudinem quis omittat, quæ ad salutem necessaria sunt, ut confessionem, & similia, talis inquietudo, mortalis est.

INQUISITIO.

Inquisitio per quam iudicialiter proceditur ad inquirenda crimina, si sit specialis contra certam personam, ad poenam imponendam, requirit clamorofam infamiam præcedentem, in. c. qualiter, & quando, el secundo, de accu. non autem quando est generalissima, uel generalis super aliqua prouincia, uel loco: de accu. c. sicut olim. Sed si fiat contra specialem personam, aut sit contra prælatum secularem, & tunc non debet fieri, nisi tanta præcedat infamia, ut sine scandalo, uel periculo dissimulari non possit, ut in. d. c. qualiter, & quando, uel sit contra subditum secularem & tunc sufficit præcessio clamorofæ infamiæ, etiam sine scandalo, & periculo, ut in. d. c. qualiter, & quando. Aut sit contra regularem & tunc, aut agitur ad poenitentiam, uel correctionem, & non est necesse seruare huc ordinem, sed de facili procedi potest, ut in. c. repre-

LL

INQUISITIO.

hensibilis, de appel. Aut inquiritur contra prælatus regularem, & debet iste ordo seruari, sed nō ad unguē, sicut non seruatur in prælatis, qui remouentur ab administratione secundum uoluntatem abbatis: ut in.c. cum ad monasterium, de sta. regula. Quædam uero, fit inquisitio non ad pœnam imponendam, sed ex debito officii, ut puta, quod quis non contrahat matrimonium, propter aliquod impedimentum, uel non promoueatur ad prælaturam, uel electus non confirmetur si reperiatur uiciosus, &c. & sic non præexigitur talis infamia, ex quo fit ex debito officii. Ad hoc facit. c. postquam, cū multis similibus, de electio. Et quod dictum est infamiam debere præcedere, limitat Pa. quando fit inquisitio per ordinarium de suo mero officio, tunc non est necesse recipi testes super infamia, sed satis est sibi constare, ut in. d. c. qualiter, & quando, ubi tantum exigitur, ut ad aures superioris peruenerit a uiris prouidis, & honestis. Secus in delegato, uel ordinario procedente ad instantiam partis. Pa. in. c. cum oporteat, de accu. & c. delecti. De quibus possit inquisitio fieri, uide Sil. ibi. primo. q. ii.

- 2 Quilibet prælatus potest, & tenetur contra subditum inquirere, ne subditorum sanguis de manibus eius exquiratur in die iudicii, de offi. ord. c. inrefragabili. Quomodo autem practice procedatur in inquisitione. Vide Tab. ibi. §. i. & ii. & Sil. uer. inquisitio. i. q. v. & Arch. flo. iii. par. ti. ix. c. vii. viii. & ix.
- 3 An inquisitus de aliquo crimine, & cōfessus, possit de omnibus aliis inquiri, supra, Accusatio. §. xxx. quia Cai. tenet contra Pe. de palu.
- 4 Inquisitus, & confessus crimen, non debet interrogari ad hoc quod sit testis, quia cum sit infamis iam, non potest facere sufficiens inditium secundum Bal. supra, indicium. §. vi. sed interrogatur, ut per eius dictum ueritas ab aliis possit inueniri.
- 5 Inquisitus potest recusare iudicem si habet eum suspectū. c. cum speciali, de appel. ut quia ex odio procedit, uel quia ex criminofus, ar. c. iudicet. xiii. q. vii. Potest etiam negare infamiam præcessisse, & consequenter iudicem hoc primo cognoscere oportebit.
- 6 Iudex non debet procedere contra personam singularem inquirendo, sine instantia partis, secundum Pa. in. c. ad nostrā, el. ii. de iureiur. sed libello dato, & seruato ordine iuris, etiam

si factum sit notorium, nec ualet citatio nisi parte petente, nisi sit causa miserabilium personarum, quæ se tueri non possunt, ut limitat Bar. ff. de dā. infe. l. iiii. §. hoc autem iudicium. Semper debet adesse accusator, secundum Tho. secunda secunda. q. lxvii. ar. iiii. & publica infamia, locum accusatoris tenet, secundum Tho. ibi. ad. ii. & euidencia facti. In denuntiatione uero, quia non intenditur peccantis punitio, sed emendatio, & non agitur contra reum, sed pro eo, non est necessarius accusator, ut dicit Tho. ubi supra, infra, iudex. §. iiii. denuntiatione. §. secundo.

- 7 Iudex procedens ex mero officio, recipit iuramentum ab illis, contra quos fienda est inquisitio, non autem quando procedit ad instantiam alterius, ne instruat aduersarium, qui habet probare ea, quæ denuntiauit. Secundo non tenetur recipere probationem super famam, satis est enim, quod cōstet, ut dictum est, secus si procedit ad instantiam partis, de accus. c. cum oporteat. Tertio, non admittit probationes contrarias super bona fama, secus si ad instantiam partis: non enim ita præsumitur contra iudicem, sicut contra partem, ut in. c. nostra, de procu. & in. c. ad audientiam, de præscri. Quarto, non fit litis contestatio, sicut quando proceditur parte petente. c. cum dilectus, de pur. ca. Quinto, possunt recipi testes publicatis attestationibus, quia cessat timor subornationis: secus quando proceditur parte petente. Hæc Pa. in. d. c. qualiter, & quando, el. ii. in gl. i.
- 8 Quid si prælatus mandet sub præcepto, excommunicatione, uel iuramento, ut quicumque scit aliquem, uel aliquos fecisse tale maleficium teneatur hoc manifestare? Respondeo secundum Bar. in. l. in ciuilem. C. de fur. & Pa. in. c. qui cum fure, de fur. Sit prima cōclusio. Si potest manifestare furtum sine manifestatione furis, & sine præiudicio proprio, quando mandatur in communi, in omni euentu tenetur sciens reuelare, aliter peccat. Secunda conclusio, quando notorium est, talem fecisse hoc maleficium, tenetur reuelare. Tertia conclusio, quando non est publicum, tamen potest probare per duos testes, sine ipso, tenetur reuelare, non tamen propriis expensis, nec ei, qui passus est iniuriam, sed iudici, secundum Host. in. c. episcopus. xxxv. q. vi. uel illi, cui iudex præceperit reuelandum. Quarta conclusio. Si hoc non est notorium, nec pos-

INQUISITIO.

sum probare per duos testes, nō teneor, immo non possum reuelare tanquam iudici, per. c. plerunque. ii. q. vii. nec prælatus potest mihi præcipere, ut isto modo reuelam. Facit cle. nō lentes, cum gl. de here. Quinta conclusio. Si omnino credo, quòd prælatus procedet non tanquam iudex, sed ut pater ad emendationem delinquentis, & non ad pœnam, quidam dicunt, quòd tenetur dicere secrete, aliter non dicendo faceret contra charitatem, intellige quādo omnino credit posse prodesse, non tamen incurreret excommunicationem latam nō reuelando. Non enim scit hoc iuridice, ut excommunicatio intendebat, nec præceptum, uel iuramentum transgredetur. Si autem quis habeat in confessione, nullo modo debet dicere per quodcunque præceptum. Si autem alio modo habet in secreto, uel sub iuramento, non sic tenetur celare, sed potest reuelare in quantum iura sinunt, quia sic intelligitur tale iuramentum, supra, excommunicatio. §. xxxi. circa prin. denuntiatio. §. ii.

9 Sed quid si in excommunicatione dicatur, quòd manifestet, etiam si teneret sub titulo recompensationis, supra, excommunicatio. §. xxxii. Furtum. §. xv. Respondet Ang. uer. furtum. §. xli. quòd sententia debet intelligi, quando non est certus, aliter si præciperet, sententia contineret intollerabilem errorem, quia perinde esset, ac si præciperet dare suum proprium quòd non est intelligendum, sed de eo quòd tenet sine certitudine. Si enim ibi exprimit etiam, quòd iuste detineat, tunc talis sententia continet intollerabilem errorem. Si autem in sententia contineatur etiam sub titulo recompensationis, tunc debent uerba ciuilitate intelligi, idest si iniuste detinet, unde iuste talis clausula potest apponi, nec si continet errorem intollerabilem, & sic communiter transeunt doc. & uidentur bene determinare.

10 Si delictum est manifestum, & delinquens occultus, & fulminatur sententia excommunicationis contra eum, qui tale quid fecit, nisi se manifestet, uel restituat, &c. quòd potest fieri, per. c. quidam. v. q. i. tunc delinquens non tenetur se manifestare, nec incurrit sententiam, quando in hoc casu secreto, non habet iudicem nisi Deum. Prælatus autem potest in genere præcipere, in specie autem nullus tenetur, nisi adsint inditia. Aduerte tamen, quod & si non teneatur seipsum pro-

dere, tenetur tamen satisfacere si potest, aliter excommunicatur, secundum Cai. secunda secundæ. q. lxxix. ar. i. & præsertim quando sub disunctione ponitur sicut in. d. c. quidam. Si autem fieret talis excommunicatio per modum statuti, quod semper respectu futuri fit, tunc ligaret occultum delinquentem, ut dicit gl. in de. i. de here. Ex hoc habes, quod quando prælatus præcipit super occultis omnino, non tenetur quis respondere, quia in hoc non est suus iudex, supra, excommunicatio. §. xxxi. Hæc à confessore bene sunt pōderanda ne pro excommunicato habeat, qui non reuelauit, in casu, quo non tenebatur reuelare.

- 11 Religiosi, & si non teneantur sequi apices iuris in iudiciis, sicut & in electionibus, ut patet per suas constitutiones, maxime in ordine prædicatorum, tenentur tamen seruare ea, quæ sunt de essentia iuris, ut quod non procedant sine accusatore, uel infamia, & huiusmodi, ac sine testibus: hæc enim prætermitti non possunt, cum sint de essentia iudicii, sine quibus iudicium esset iniquum. uide Arch. flo. iii. par. ti. ix. c. xv. infra, iudex. §. xxviii.
- 12 Religiosus de crimine uehementer presumptus, & ueritatem nolens recognoscere, potest poni ad quæstiones, idest tormenta, quia quamuis secundum iura ciuilia liber homo ad torturam poni non debeat, sed serui tantummodo, ut. ff. de quæsti. per totum, tamen quia faciēs peccatum est seruus peccati, ut dicitur Io. viii. ideo talis ut seruus, poni potest ad quæstiones, ut. vi. q. i. c. illi. Et potest arrestari, seu detineri, ut dicit Benedictus. xii. in statuto ad minores, nullo tamen modo est a quæstionibus inchoandum, de re. iur. c. cum in contemplatione, quia siue prælatus, siue alius de eius mandato, uim inferens clerico parato corrigi, & obedire uolenti, excommunicatus est, de sen. exc. c. uniuerſitatis, & hoc tenent Host. & Ar. & si statim hoc fieret, nulla præsumptione præcedente, esset appellandi locus, per. c. non solent. ii. q. vi. Quæstiones autem huiusmodi circa clericos, debent esse moderatæ, propter periculum excommunicationis, & propter hoc, quod iudicium pessimum est, quod ex suspitione, uel extorta confessione fit ut in. c. si sacerdotibus. xv. q. vi. ff. de quæst. l. seruus: quia aliqui contemnunt, aliqui potius mentiri uolunt, quàm pati.
- 13 Enormia crimina in religioso dicuntur omnia mortalia, ar.

INQUISITOR.

in. d. c. illi, & pro quolibet tali potest quilibet religiosus arctari ad custodiam, si expedit correctioni, non autem ad poenā, sed pro his quæ exprimuntur in statutis sui ordinis, uel eis æquiparantur arbitrio discretorum. Non est tamen de facili clericus incarcerandus, quia excommunicatus est, qui iniuriose clericum detinet, per. c. nuper, de sen. ex. nec propter incarcerationem quis efficitur infamis, nisi quando iuste carceri mancipatur. supra, infamia, §. ix. Nam de carcere, & cathenis quis quandoque ad dignitatem egreditur, ut de Ioseph legimus Gen. xxxix. c. & de Petro, & Paulo,

INQUISITOR.

- 1 Inquisitor hereticæ prauitatis debet attingere. xl. annum, in cle. dolentes, de here. & constituuntur inquisitores per generales, & prouinciales, ac ministros or. prædicatorum, & minorum, secundum gl. ibi, quibus a sede apostolica est commissum, & mortuo summo pontifice, a quo habent auctoritatem, & a quo dicuntur instituti, non expirat eorum auctoritas. c. ne aliquid, de here. lib. vi. & sunt delegati papæ, & non ordinarii, ut in. c. ut officii, de here. li. vi. Et possunt remoueri per eos, per quos instituuntur, ex priuilegio, & ex rationabili causa, & non libera: ut dicitur in directorio inquisitorum, & in literis papæ, & sunt perpetui, nisi instituantur ad beneplacitum sedis, ut in. c. gratiose, de rescrip. & possunt instituere sibi uicarios, unum uel plures, per. d. gl. & non est necesse dictos uicarios habere. xl. annos, sed sufficit quod habeant. xxx. ut declarat Cle. vii. in breui directo magistro Paulo Buttigella, quod incipit, Cum sicut: & quod uidi, & scripsi.
- 2 Inquisitor non potest se intromittere de incantationibus, sortilegiis, quæstionibus, usurarum, nisi in quantum sapiunt manifeste heresim, ut in. c. accusatus, de here. li. vi. & ibi. gl. Et hæc sunt quæ sapiunt manifeste heresim, uidelicet. Circa aras idolorum emittere nefarias præces, offerre sacrificia, dæmones consulere, & eorum responsa suscipere. xxvi. q. ii. c. hi qui, uel associant sibi propter sortes exercendas hereticos, uel prædicta faciunt cum corpore, uel sanguine Christi, uel in sortibus, ut possint habere responsa puerum rebaptizant, uel his similia, ut ibi dicit gl. Item adorantes aliquam creaturam tanquam Deum, uel exhibentes reuerentiam dæmonibus, uel uocantes eos sanctos, uel inuocantes eos ad aliquod eis

impossibile, ut ad futura contingentia sciendum, uel abuten-
tes aliquo sacramento, & huiusmodi, sapiunt manifeste here-
sim. Et sic intellige. d. gl. & qui diceret usuram non esse pecca-
tum, uel fornicationem, & huiusmodi, de his potest inquisi-
tor uidere: immo sibi mandatur, in cle. unica, de usu. ut con-
tra eos procedat.

- 3 Ad inquisitores nō pertinet cognoscere an aliquid sapiat ma-
nifeste heresim, quia iurisditio est sibi attributa conditione
existente, ut no. gl. in. d. c. accusatus. Si tamē certum est, quod
sapiat heresim, sed dubitatur an sit manifesta, potest recipere
probationes an sit manifesta, & ut intelligit glo. esse manife-
stam, idest notoriam, quod celari nequit ulla tergiuerfatione,
c. ex parte, de uerb. significa.
- 4 Inquisitores non possunt quomodolibet abuti portatione
armorum, nec habere nisi officiales necessarioss in cle. dolen-
tes, de here. nec de crimine heresis procedere contra episco-
pos, nisi in literis eorum fiat mentio specialis, quod possint:
in. c. inquisitores, de here. in. vi. nec procedere prædicatorum
inquisitores, contra fratres minores, nec econtra, aliter sunt
excommunicati per extrauag. Pauli. ii. Excommunicatio. xcv.
Nunc autē possunt procedere modo declarato per Cle. vi. in
dictis literis, Cū sicut. Vbi sic dicitur. Tibi, nec non oibus, &
singulis aliis inquisitoribus dictæ hereticæ prauitatis ex or-
dine fratrum prædicatorum maxime Lombardiæ, per uni-
uersam Italiam constitutis, & deputatis, ac constituendis, &
deputandis, eorumque uicariis in uirtute sanctæ obedientie
& in remissionem peccatorum uestrorum districtè præci-
piendo mandamus, quatenus omnibus, & singulis etiam
carmellitarum, & aliorum ordinū mendicantium religiosi,
uel non mendicantibus, de huiusmodi peste diffamatis, aut
aliter suspectis, præcipueque tales errores in suis sermonibus
uerbis, seu prædicationibus disseminantibus, per censuram
ecclesiasticam appellatione postposita super huiusmodi, ac
qualibet alia heresi silentium imponatis, & postquam per
uos, siue uicarios uestros, aut uestrum, uel eorundem uica-
riorum aliquos, siue aliquem præsentem monasteriorum,
conuentuum, & aliorum locorum ubi heresis huiusmodi
uel errores disseminati forent, aut inhibi propinquorum
præmoniti fuerint, nisi tales infra mensem a die admonitio-

LL 4

INQUISITOR.

- nis computandum, debita prouisione remedia cum effectu adhibuerint, ac digna poenitentia castigauerint, de quibus admonenti fidem facere teneantur, & si praesidentes ipsi talia praedicarent admonitionem praesidentis uicinioris conuentus, uel loci respectiue facere sufficiat, contra huiusmodi exceptos usque ad sententiam diffinitiuam, ad quam ferendam, si fuerit condemnatoria, cum consensu ordinarii procedatis. Contra carnellitas tamen confestim possitis usque ad capturam procedere, dum praedicant populo, uel publice disputant erroneas conclusiones.
- 5 Inquisitor potest inducere silentium quaestuarijs, & etiam alijs praedicatoribus, quando pro negotio fidei congregationem facere contingeret, uel quando afferent impedimentum eidem negotio. c. ut officium, de here. lib. vi. Et pro eodem negotio potest conuocare populum. c. ut commissi, de here. lib. vi. & peritos congregare. d. c. ut commissi.
- 6 Inquisitor sine episcopo, & econtra, potest, procedere contra hereticos in omnibus, usque ad incarcerationem ad poenam tormenta, & sententiam condemnatoriam exclusiue, nisi quando non possent habere copiam adinuicem, infra. viii. dies post requisitionem, de. i. de here. etc. officium, eo. & quomodo officiales debent iurare fidelitatem, ibi, in. d. cle. & plura alia.
- 7 Inquisitor potest procedere simpliciter, & de plano, absque strepitu aduocatorum, & figura iudicii. c. fina. de here. lib. vi. quae uerba quomodo intelligantur habes in clemen. saepe contingit. de uerbo. signi. debet tamen procedere per accusationes, citationes, inditia, testes, & huiusmodi, quae sunt de essentia iudicii. Et quando inquisitos timet in conscientia de periculo testium, deponentium, accusatorum, si eorum nomina publicarentur, tunc non publice, sed secrete coram episcopo, uel eius uicario in absentia illius, & aliquibus alijs personis prouidis, & honestis, iurisque peritis, totum processum super quo deliberandum est manifestet, & de eorum consilio, ad sententiam, uel condemnationem potest procedere, & talibus plena fides adhibeatur, licet eorum nomina non fuerint publicata. Et possunt inquisitores praefatis precipere sub poena excommunicationis latae, ne reuelent nomina praedictorum, non tamen potest episcopo hoc precipere, nec epi-

scopus inquisitori, sed papa præcipit eis, in uirtute obedientie ne reuelent. Cessante tamen periculo, debent nomina publicari, scilicet accusatoris, & testium. Et quando procedit per uiam inquisitionis, excommunicari, particeps, uel socii criminis, admittuntur ad testimonium contra hereticos, receptatores, & huiusmodi, si ex circumstantiis uerum dicere præsumantur. c. in fide, in. vi. eo. Secus quando procederetur per uiam accusationis, uel exceptionis, quia tales non admittuntur, secundum Io. an. ibi. Vnde melius est per inquisitionem procedere si potest.

- 8 Religiosi etiam sacerdotes, qui in seculo officium tabellionatus exercuerunt, possunt etiam exercere in officio inquisitionis, per. c. ut officium, li. vi. eo. Et potest inquisitor accipere duas personas loco unius notarij, quando non adest, ubi supra, qui subscribant se, dicendo: Acceptauit nos pro sufficientibus.
- 9 In facto heresis potest iudex procedere ad inquisitionem, etiam infamia non præcedente, sed sufficit quod habeat unum uel duos testes, uel aliquod inditium bene probatum, quia ex suo mero officio procedit, & imponitur sibi quod procedat per cle. multorum, de here. Et quia semper procedit contra crimina periculosa de aliorum subuersione, ideo non est necesse, quod præcedat infamia. In hoc enim fallit regula secundum doct. & Barba. consi. lxxii. & etiam Feli. in. c. excommunicamus, li. i. ubi ait. Eo ipso quod quis discedit a communi conuersatione fidelium, circa cultum diuinum, potest contra ipsum absque alia infamia inquiri de heresi, ut si circa diuina, ut audire missam, uel alia sacramenta est ualde negligens. Inditium enim est heresis occultæ.
- 10 Quando proceditur in generali inquisitione, & ita quod nec explicite est nominata persona, & sunt aliquæ depositiones de aliqua persona speciali, & crimine speciali, ut communiter in inquisitione heresis fit, necesse est ante sententiam, uel torturam, uel ante omnem inquisitionem specialem, repetere eosdem testes inquirendo specialiter contra talem reum depositum, & de illo crimine speciali, secundum Pa. in. c. ad petitionem, de accu. in primo no. Ang. de are. in trac. suo de maleficijs dicit, quod prudens iudex debet primo recipere testes super delicto, & reo in speciali. Se-

INQUISITOR.

cundo citare reum, & examinare ipsum. Tercio si negat adducere testes coram eo. Sed hoc non est necessarium in inquisitione heresis, ut dictum est, immo consuetudo est in oppositum, ut testes liberius deponant, & est in fauorem fidei hæc consuetudo, ideo seruanda, ne alij retardentur a denuntiatione.

- 11 Statuta locorum, per quæ officium inquisitionis directe, uel indirecte impediretur, uel quomodolibet retardaretur, ipso iure non ualent, & rectores locorum illorum per censuram possunt cogi ut reuocent, uel moderentur, ne impediant dictam inquisitionem. c. statutum, de here. li. vi.
- 12 Inquisitor potest uocare brachiumulare contra hereticos per censuram, in. d. c. ut officium, & statutum de duabus dietis, in. c. nonnulli, de resc. non impedit inquisitionis officium, in. d. c. statutum. Potest etiam secundum Io. an. procedere contra hereticum in sua diocesi repertum, licet alibi commiserit crimen: & contra personas quascunque non solum de sua diocesi, sed etiam alienigenas, & forenses, si ibi delinquant, etiam si essent exempti, ut sunt religiosi: quia iste reatus excludit omnem dignitatem, ut in. d. c. ut officium, & c. ut commissi, eo. lib. vi. ubi habetur, quod etiam possunt procedere contra eos, qui recesserunt de sua prouincia, & potest trahere testes de una diocesi ad aliam, per. d. c. ut officium, infra tamen terminos sue iurisdictionis. Si tamen fratres aliqui essent priuilegiati, ut sunt prædicatores & minores per priuilegium Sixti. iiii. & forte aliqui alij, non posset contra eos procedere, sed ipsi a suis prælatis essent corrigendi.
- 13 Praticam quam tenere debet inquisitor, cum primum ad locum sue inquisitionis uenerit, uel in citando reos, uel recipiendo depositiones, accusationes, formando processus, etc. uide ample in directorio Inquisitionis, & in Summa Tab. ibi. a. §. xx. usque ad. xxvii. inclusive, quæ omnia breuitatis causa prætermitto, quia huiusmodi ad confessorem non spectant.
- 14 Inquisitor ex suo officio potest procedere contra suspectos de heresi, contra credentes, receptatores, defensores, fautores, eorum, impediētes officium suum directe, uel indirecte, uel retardantes, per. d. c. ut officium, & c. excommuniemus, de hereti. & per literas Alexan. ii. & Urbani. iiii. quæ incipiūt, Præ

cunctis, contra blasphemantes, quando sic blasphemando dicunt aliquod hereticum, ut deum partialem, impotentem, & huiusmodi, & si in talibus uolūt perseuerare pertinaciter, sunt seculari curiæ tradendi tanquam impœnitentes. Si autem hoc mente non tenent, sed sæpe prorumpunt in huiusmodi uerba, sunt iudicandi ut uehementer suspecti. De his diffusisse habetur in dicto directorio. Potest enam procedere contra Christianos transeuntes ad iudæos, uel saracenos, contra infideles, qui Baptizati retrocedunt, & contra eorum fautores etc. siue sint Christiani, siue non, ut in c. contra Christianos, de here. li. vi. & per extraua. Nicolai. iiii. quæ incipit, Turbato corde, & Tho. secunda secundæ. q. x. ar. viii.

- 15 Si iudæi, uel infideles delinquant circa contemptum fidei uostræ, uel impediant inquisitionis officium, aut committant aliquid in contumeliam, uel contemptum saluatoris, ut uituperando ecclesias, altaria, paramenta, sacramenta, & huiusmodi, per inquisitorem possunt puniri, secundum Io. de cal. in quodam consilio ad inquisitores, quia ipsi inquisitori commissa est defensio fidei, ut in d. c. ut officium. Præterea si non possent sequeretur quod infideles essent melioris conditionis quàm Christiani, quod dicendum non est. Idem tenet Direc. ii. parte. c. xlvi. & licet ipsi non possint dici heretici, tamen quia peccant in materia inquisitori subiecta, propter hoc contra eos procedere potest inquisitor. De hoc extant literæ cle. iiii. Greg. x. & sic fuit conclusum Bononiæ per doc. Ad hoc Pa. in c. postulasti, de iudæ. Nam iudeus ratione delicti, potest fieri de foro ecclesiæ, in d. c. pastoralis.
- 16 Inquisitor potest compellere testes ad iurandum de ueritate dicenda eidem in causa fidei, & eos pluries examinare, in d. c. ut officium, & potest in fauorem fidei admittere excommunicatos, participes, socios criminis, periuros, infames, criminosos, seruos contra dominos, hereticum contra hereticum, credentes, fautores, receptatores eorum, uxorem, filios, familiares, de here. c. in fidei, li. vi. non autem capitales inimicos, ar. in c. accusatus. §. licet eo. in. vi. & prædictos non admittit pro, sed contra, in d. c. filij, eo. li. vi. ar. in d. c. in fidei, & in gl. quia tales nō admittit, nisi ut in iure exprimitur.
- 17 Inquisitor potest torquere, uel aliter punire testes, quos manifeste deprehendit in causa fidei esse falsos, & eum qui con-

INQUISITOR.

tra in fontem falso, & scienter, medio iuramento imposuit crimen heresis, quia hoc est de iure communi, licet nihil de hoc habeatur in privilegiis inquisitorum, uel in canone de hereticis, hoc tamen fieri potest, ut declarat Pau. de liafa. in de. i. de here. super uer. Aut tormentis exponere etc.

18 Quamuis inquisitor possit aliquem de iuris subtilitate damnare per duos testes non singulares, secundum quod dicitur in Direc. iii. parte. q. lxxi. non tamen debet facere de æquitate, quia in criminalibus probationes debent esse luce clariores. C. de proba. l. ult.

19 Inquisitor secundum declarationem Io an. in de. sæpe contingit, de uer. sig. potest procedere sine libello, sine contestatione litis, tempore feriarum inductarum in fauorem hominum, amputando dilationes, abbreviando lites, repellendo frustratorias exceptiones, trefrenando appellationes, iurgia partium, multitudinem testium, dando simul terminum ad ponendum, & articulandum, primo & secundo, ad producendum omnia acta, & munimenta causæ, interrogando partes ubi suadet æquitas, non citando peremptorie ad sententiam, quam profert stans, uel sedens, & non facta conclusionem. Citare tamen tenetur, & recipere petitionem in scriptis, uel uerbo tenus tunc scribendam in actis, & sic in processu de substantialibus dimitti non debet aliquid, sed summarie id est breuiter fieri. Aliæ autem solemnitates omitti possunt dummodo iura alterius non lædantur contra naturalem æquitatem. Vnde ius commune seruandum est, ad quod omnes tenentur, de consti. c. i. & hoc est procedere summarie, simpliciter, de plano, sine strepitu, etc.

20 Inquisitor cum dioecesano possunt interpretari statuta ædita contra hereticos, ut patet in literis Inno. iii. immo solus inquisitor, ut in literis Alex. iii. quæ incipiunt, Præcunctis. Potest absolvere hereticos ab excommunicatione, ut in. d. c. ut officium, non tamen reperitur quod possit dispensare super irregularitate si incurrissent, quo ad sacros ordines, glo. si. in. c. nos consuetudinem. d. xii. Potest dispensare cum poenitentibus traditis carceri perpetuo, & in aliis poenitentiis iniunctis, ut in. c. ut commissi, de here. li. vi. potest procedere contra tales poenitentiatos si non adimplent, si fugiunt e carcere, tanquam contra impoenitentes, de here. c. excommunicati.

INSENSIB. INSTIRPES. INTENTIO. 271

camus, el. ii. Potest dare pœnitentias pecuniarias, pro sustentatione officii sui, ut patet per direc. & Io. de cal. Potest dare indulgentias plures, ut patet ex priuilegiis Pontifici, & ipse habet plenariam indulgentiam, ut patet ex literis Inno. iiii. & etiam si in dicto officio moritur. Alia quæ potest inquisitor, uide in direc. Hæc enim pauca posui quasi quoddam summarium. Qui plura uoluerit scire, directorium uideat inquisitorum.

INSENSIBILITAS.

Insensibilitas secundum Cai. supra, peccatum est, quod committitur quando sine rationabili causa, quis intantum abhorret, & fugit delectationes sensibiles, quod propter hoc non uult comedere, non uult se uestire ut decet, subtrahit debitum coniugale uxori, & alia necessaria ad propriam uitam, uel debita proximo negligit: & tunc est mortale peccatum, quauis in paucis hoc peccatum reperiatur. Qui uero secundum uirtutem temperantiæ ab huiusmodi abstinent, insensibiles non dicuntur. Tho. secunda secundæ q. cxlii.

INSTIRPES.

Instirpes, uel in capita succedere quod sit, uide autem. de here. ab intest. col. ix. Hæc enim parum confessori profunt.

INTENTIO.

Intentio bona non sufficit ad bonum opus ut cum quis furatur ut det pauperibus, quia intentio bona est, opus autem malum. Tho. ii. sen. d. xxviii. a. v. Sed bona uoluntas sufficit ad bonum opus, quia bona uoluntas habet intentionem, & bonum obiectum, sed tamen uoluntas sine opere, quando adest facultas operandi, non sufficit ad meritum, nec uere est uoluntas, sed ueleitas. Si non adsit facultas, sufficit ad meritum essenziale, quod totum a uoluntate informata charitate est, non autem ad præmium accidentale, secundum Tho. prima secundæ q. xx. a. v. & ii. sen. d. xxx. a. iii. Mala autem uoluntas, & intentio, sufficit ad malum, etiam sine opere.

2 Effectus sequens actum uoluntatis si est intentus, addit ad bonitatem, uel malitiam eius, ut ebrietas sequens potationem uini, si autem non est intentus, nec præcogitatus, si sequitur de necessitate naturæ, aut in pluribus, etiam addit, si autem ut in paucioribus, & per accidens, non addit. Non enim datur iudicium de re aliqua, secundum illud quod est per ac-

INTERDICTVM.

cidens. Tho. prima secundæ. q. xx. a. v. sed secundū illud quod est per se, uel ut in pluribus, quia quasi determinata sunt.

- 3 Tribus modis opera humana possunt cum intentione applicari alteri, uel quando duo sunt in charitate, unus pro alio opera sua: quia sic se habent sicut membra unius corporis, quorum unum pro alio satisfacit, uel quando prælatus etiā non existens in charitate applicat opera bona suorum subditorum existentium in gratia, aliis in gratia existentibus, uel per modum indulgentiæ, ut supra, indulgentia. §. ix.
- 4 Omnis operatio procedens ab intentione humana deliberata, si est ordinata, & facta ab existenti in gratia, est meritoria, alias non est meritoria licet sit bona: ex Tho. prima secundæ. q. xviii. a. viii. ut sunt opera uirtutum moralium, & huiusmodi. Est tamen aliqua operatio, quæ non semper est meritoria, uel demeritoria, ut morale opus factum ab eo, qui sine gratia est, est enim bonum, sed non meritorium.

INTERDICTVM.

- 1 Interdictum est censura ecclesiastica. c. quæretī, de uer. sig. & non debet inferri nisi monitione præmissa. c. reprehensibili de appel. Debet tamen in scriptis fieri cum expressione causæ rationabilis. c. medicinalis, eo. li. vi. Non suspenditur per sequentem appellationem. c. ad hæc, de appel. Causat etiam irregularitatem per celebrationem, sicut excommunicatio. c. is cui, de sen. exc. li. vi. Huius quoque absolutio fit mediante iuramento de parendo, etc. c. uenerabili, de sen. ex. Ligat etiam iniustum, dummodo non sit nullum. xi. q. iii. c. sententia. Impedit insuper electionem actiue, & passiue. c. cum dilectus, de consue. Debet a superioribus etiam obseruari. c. cū ab ecclesiarum, de offi. or. Durante sententia interdicti, nullus potest testari. c. apostolicæ, de exce. Quando superior uult relaxare sententiam interdicti, debet uocare partes, de appel. li. vi. c. Romanæ. §. Debet autem. etiam si uult pronunciare esse nullam. Omnis interdictus, est suspensus, & non econtra, secundum Ioan. de cal. in trac. de interdicto, & cum interdicto extra diuina potest participari, nisi participatio esset simpliciter interdicta. c. episcoporum, de priui. lib. vi. Itē interdictum potest ferri in personam, & locum. c. fi. de sen. exc. li. vi. quod episcopus non incurrit, nisi specificè exprimatur. c. quia periculosum, de sen. excō. lib. vi. & si est generale,

non potest ad cautelam relaxari. c. præfenti, de sen. excō. l. vi. fecus de excommunicatione, & suspensione. c. præterea, el. ii. de appella.

- 3 Episcopus potest interdictum suum suspendere, sicut & tollere, ut dicit Pa. in. c. ad hæc. de appel. & appellatio facta post talem suspensionem tenet, ar. c. præterea, de appel. quamvis Io. de lig. uideatur oppositum tenere, tamen dicimus quod ista suspensio intelligitur remotio interdicti cum conditione, & sic bene potest fieri, sicut & de excommunicatione, c. eos, de sen. ex. li. vi. Item si feratur interdictum ad tempus, ut puta donec satisfecerit, facta satisfactione cessat interdictum sine alia absolutione, quod nō est in excommunicatione secundum Pa. in. c. non est nobis, de spon. & Inno. cum bonæ, de eta. & qual. Est etiam tex. cum glo. in cle. i. de deci.
- 4 Interdictum ecclesiasticum de quo nunc est sermo, est quædam prohibitio quādo in aliqua terra, uel ecclesia, uel personis, interdicatur administratio sacramentorum, uel diuinorum officiorum celebratio, seu executio aliquorum spiritualium, secundum Inno. ita quod interdicere aliquem locum nihil aliud est secundum eundem, quam interdicere homines habitantes ibi, a certis sacramentis ibi accipiendis, & a sepultura, & quod clerici ibi publice celerare, & sacramenta conferre nō possint, in. d. c. non nobis, & quando prohibentur omnia spiritualia, tunc dicitur strictum, quando uero quædam tantum, dicitur largū, de quibus infra dicemus.
- 5 Interdictum est triplex, ut colligitur ex doc. uidelicet, locale, personale, & locale, & personale simul, ut in. c. si sententia, de sen. ex. lib. vj. ut quando interdicatur ciuitas, prouincia, & huiusmodi, dicitur locale. Personale uero quando populus, clerus, collegium, & huiusmodi interdicatur. Aliquando est locale, & personale simul, ut quando & locus, & personæ sunt interdictæ. Et quodlibet istorum est duplex, uidelicet, generale, & particulare, ut distinguit Pis. & bene. Generale quando interdicatur prouincia, tota ciuitas, uel huiusmodi: Particulare uero, quando interdicatur, de multis ecclesiis una, uel pauca, uel aliquæ, c. cum in partibus, de uer. fig. & ibi Pa. Et nota quod generale interdictum, non potest pro debito pecuniario poni, per constitutionem Bonifa. sine speciali licentia Papæ, infra. §. xxvij. Similiter interdictum personale est duplex,

INTERDICTVM.

scilicet generale, quādo interdicitur populus, collegium, uel huiusmodi, & tunc omnes sunt interdicti de populo, uel collegio. c. si sententia, de sen. ex. libr. vj. aliud est particulare, quādo interdicitur persona singularis nominatim, uel per circumlocutionem, quæ tenet uim propriis nominis, de appel. c. præterea, el. ij. uel si in uno delicto plures nominentur, ut dicendo omnes qui tale delictum fecerunt, uel facient: & tales persone interdictæ, siue generaliter, siue particulariter, quocunque uadunt semper sunt interdictæ, quā diu durat interdictum, uel absoluantur, nec possunt audire diuina, etiam secundum moderationem. c. alma, de sen. ex. libr. vj. quia illud. c. loquitur de generali interdicto loci, & qui sunt nominatim interdicti, ut dictum est, sunt uitandi in diuinis, sicut excommunicati, c. episcoporum, de priu. libr. vj. non autem extra diuina, ut dictum est supra. §. ij. ut in mensa, communi locutione, & similibus.

- 6 Quia Papa potest interdicerē simpliciter, & secundum quid, secundum quod sibi placet, ideo in interdicto Papæ consideranda sunt uerba quomodo sonant, si admittit baptismum paruulorū, interdicat adultorū, si admittit pœnitentiā morientium, Interdicat sanorū, potest enim omnia interdicerē præter baptismū paruulorū, & pœnitentiā morientium, & præter illa, sine quibus ista duo nō possent bene fieri, ut est uaticū, & missa semel in hebdomoda, secundū antiqua iura, ut in. d. c. non est nobis, & c. quod inte, de pœ. & re. credo tamen Papam posse omnia nō necessaria, si uult, ex causa interdicerē, quæ sunt de iure positiuo, nō sic autem alij prælati, quia contra ius commune nō possunt, secundum Pa. in c. pastoralis: de app. etiam si esset delegatus a latere, per glo. in. c. fi. de here. l. vi. & Pa. in. d. c. ad hæc, de app. Vnde in interdicto Papæ, eius uerba bene sunt consideranda.
- 7 Ad obseruationem interdicti tenetur quis, quando publice promulgatum est. c. quod dicitis. xvi. d. Et sufficit quod quis sciat uicinos, & maxime metropolitanam ecclesiam seruare, & recepisse sententiam. c. i. de postu. præla. Et omnes religiosi tam exempti, quam non exempti, quando sciunt matricē ecclesiam seruare, tenetur & ipsi seruare, ut dictum est supra,
- 8 Excommunicatio. li. nisi super hoc habeat priuilegium. Per extrauagantem Martini. v. quæ incipit. Insuper ad euitanda, non

da, non tenetur quis seruare interdictum ecclesiasticum a iure, uel ab homine generaliter promulgatum, nisi talis sententia fuerit contra personam, collegium, uniuersitatem, ecclesiam, communitatem, uel locum certum a iudice promulgata, uel denunciata specialiter, & expresse, infra. §. xxxix. Immo dicit Sil. ibi, interdictum. ii. §. i. se non credere interdicti sententiam ligare, in qua non ligaret excommunicatio.

9 Aliquando ad unum interdictum sequitur aliud, aliquando non. Nam clero interdicto, non intelligitur interdictus populus, nec econtra, nisi aliud in sententia exprimatur: & nomine cleri in materia fauorabili ueniunt religiosi, religiosæ, cōuerſi, & conuerſæ: non autem in materia odiosa: ar. in glo. c. iii. de sup. negli. præla. Interdicta ciuitate propter delictu domini, ciues non sunt interdicti, ideo extra ipsam possunt audire diuina. d. c. alma. Si autem populus est interdictus, omnes subeuntes onera, & honores populi, siue sint comites, siue marchiones, uel barones, sunt interdicti, cum de populo censeantur: secus si tales sint sui iuris, uel ex consuetudine, uel ex priuilegio imperiali, ita quod in nullo participat cum corpore uniuersitatis, secundum Io. cal. Interdicto populo, singulæ personæ sunt interdictæ, quæ sunt de populo, in. d. c. si sententia, tam in tex. quàm in gl. cum personis habitantibus suburbia, & continentias circa ciuitatem, uel uillam, de quibus expresse non apparet, quod pertineant ad aliam uniuersitatem. Et quia sicut una persona interdicta alia non intelligitur interdicta, ita & de uniuersitate secundum Io. cal. Et nomine suburbiorum intelligimus burgos ducentes recte ad ciuitates, uel terras, continentia autem sunt domus circa ciuitatem, quæ si taliter distent, quod commodè populus ab his ad ciuitatem ad audiendum diuina accedere non possit, ut per unum miliare, non dicuntur pertinere ad uniuersitatem ciuitatis, aliter sic, secundum Ar. flo. sed melius dicitur, quod hoc relinquitur iudicis arbitrio, secundum gl. in. c. si ciuitas, de sen. excō. lib. vi. qui arbitrabitur tantum debere extendi, quantum ratio exigit, ne. s. censura ecclesiæ uilipendatur.

10 Interdicto clero non uidentur interdicti religiosi, quia hæc est materia odiosa. Et interdicto clero alicuius ecclesiæ, non est interdicta ecclesia, ideo alii clerici licite celebrant in ea: in d. c. si sententia. Verum interdicta ecclesia, erit interdicta ca-

M M

INTERDICTVM.

PELLA, seu cimiterium, quæ se contingunt. c. si ciuitas, de sen. excom. lib. vi. non autem si non sunt contigua, sicut polluta ecclesia, intelligitur cimiterium contiguum pollutum, & nõ e contra: nec uno cimiterio polluto, aliud coherens muro mediante erit pollutum. c. i. de conse. alt. uel ecc. lib. vi. ex quo sequitur quòd interdicta ecclesia, uel cimiterio, alia ecclesia coherens interdicta, uel cimiterium mediante muro alio interdicto coherens, non intelligantur interdicta. De hoc uide Pe. de palu. iiii. sen. d. xviii. supra, cimiterium. §. ii. & .v. Contigua autem secundum Philosophum sunt, quorum ultima sunt simul.

- 11 Interdicta familia alicuius, intelligitur etiam interdictus clericus, qui de eius familia est, secundum Inno. quia in hoc nõ uidentur distingui. Eodem modo interdictis oibus doctoribus ciuitatis, clerici, qui sunt doctores uidentur interdici, nisi aliter appareat de intentione interdicentis. Hoc tamen non placet Sil. qui adducit glo. in. d. c. si sententiam, sed hæc glo. secundum Tab. non dicit hoc.
- 12 Non interdicti, si ueniant ad locum interdictum, non poterunt ibi celebrare, neque audire diuina, quia terra interdicta, omnibus est interdicta.
- 13 Interdicto populo, uniuersitate, collegio, uel communitate alicuius loci, non intelligitur propter hoc locus interdictus, secundum Io. an. in. d. c. si sententia, igitur poterit ibi celebrari exclusis interdictis: quia hoc non est prohibitum. Dicit tamen Io. cal. quòd esset consulendum, ut non celebraretur ibi quia interdicti audirent uoces celebrantium alta uoce, & campanas, & sic uillipenderetur censura ecclesiæ, & hæc moderatio uidetur satis rationalis, propter multa scandala uitanda, quæ oriri possent.
- 14 Quicumque est specialiter interdictus, uel de populo interdicto, taliter quòd dedit causam interdicto, quocumque se transferat semper remanet interdictus, donec tollatur interdictum, in. d. c. alma. §. illis. Si uero non fuit in culpa, & penitus definit esse de populo interdicto, secundum Cal. non est amplius interdictus: quia interdicti causa in eo cessat. Asten. uero dicit, quòd talis indiget absolutione, cum uere fuerit interdictus, & non cessat totaliter causa, cum populus remaneat interdictus, quod fuit causa illius interdicti.

- 15 Existens in uniuerſitate, uel populo non interdicto, ſi efficitur de alia uniuerſitate, uel populo interdicto, efficitur interdictus ſicut alii, quia ſit membrum illius communis, ideo debet eodem iure cenſeri, per. c. i. d. xii. nec obſtat, quod quando lata fuit ſententia non erat de illo populo, quia nouis perſonis ſuperuenientibus non mutatur populus. c. denique. vii. q. i. Si quis perpetuo banniat de aliquo populo interdicto, non eſt amplius interdictus, niſi ſit ſpecialiter interdictus, uel cauſam dederit interdicto. Secus ſi ad tempus banniat ſecundum Io. cal. quia non totaliter ceſſat eſſe de populo interdicto. Eodem modo dic de tali ingreſſo religionē, quia poſt profeſſionem non eſt interdictus. Ante profeſſionem talis non debet ordinari: ſi tamen ordinetur, tenet: arg. in. c. religioſo, de ſenten. excom. lib. vi.
- 16 Abſentes de populo tempore ſententiæ, & non conſentientes, immo contradicentes culpa, propter quam latum eſt interdictum, ſecundum Io. an. in. d. c. ſi ſententia. & Io. cal. inuoluuntur interdicto, quia pœna interdicti puniuntur etiam non peccantes, d. c. non eſt, licet quo ad Deum ſit inſontes.
- 17 Habitantes in populo interdicto, qui tamen non ſunt de illo populo, non cenſentur interdicti, in. d. c. ſi ſententia. Pueri qui doli non ſunt capaces non ſunt interdicti, ſecus ſi ſunt doli capaces, & mulieres ſimiliter ſunt interdictæ, quia & ipſe ſunt de populo, ſicut uiri. Pueri tamen nō capaces doli, quauis nunquam intelligantur interdicti, tamen in terra interdicta non poſſunt diuina audire, quia non eſt eis hoc iure conceſſum, ſicut alii non interdicti audire ibi diuina nō poſſunt.
- 18 Quando interdicatur terra alicuius principis, intelligitur de ea, quæ eſt uel ſimpliciter ſua, uel quo ad dominium iurisdictionale, uel absolute propria: uel de ea, quam tenet ab alio in feudum, uel in emphiteoſim, quia in illis caſibus ſpectat ad eum utile dominium, & de terra, quæ pertinet ad eum ratione dotis uxoris, quia maritus conſtante matrimonio eſt dominus dotis uxoris: & de terra ſibi pignorata, ſi interdicatur terra quam tenet. Secus ſi tantum interdicatur terra ſua, ſecundum Ioan. an. Et ſi talis dominus habet terras in diuerſis prouinciis, uel locis, & eas habet diuiſas, ſunt interdictæ, ſecus quando habet pro indiuiſo, ne innocens puniatur. ar. in. c. ſi. i. q. iiii. ſi uero talis acquirit terram de nouo non erit in-

INTERDICTVM.

terdicta, nisi in sententia dicatur tam de ea, quā habet, quā de ea, quā habiturus est. Verum etiam si uendit, uel perdit terram interdictam, remanet adhuc interdicta, cū hoc onus transeat cum re ipsa. c. pastoralis, de deci. Hæc omnia Io. cal. Similiter dicendum de illa terra, in qua tantum habet usu fructum, quod sit interdicta, quia usufructus in multis casibus est pars domini. l. iiii. ff. de usufruc. & secundum Io. cal. secus est, quando solum habet proprietatem, ne accessorium trahat principale, quod esset contra naturam eius: insti. de re. diui. §. quod si partem.

- 19 Interdicto loco sub appellatione regni, urbis, castri, & huiusmodi, suburbia, & continentia illius loci sunt interdicta, ut supra. §. ix. dictum est, & in. c. si ciuitas. de sen. excom. lib. vi. etiam quod ipsi dicti burgi, & continentia, non essent in aliquo subiecti dicto loco interdicto si proferens interdictum habebat iurisdictionem specialem super dicta suburbia, & continentias. Si autem non habebat etiam intelligi uidentur interdicta, non ab homine, sed a iure, per. c. nuper, de sen. exco. Et ratio est, quia si in illis locis propinquis celebraretur, omnes possent ire, & audire diuina, & sic sententia ecclesiastica uillesceret. huic uidetur assentire Pe. de pal. iiii. sen. d. xviii. ar. i. casu. iiii. ubi bonam adducit rationem.
- 20 Quando aliqua persona singularis simpliciter interdicatur a diuinis, nullum actum exercere potest. Si uero interdicatur ab aliquo actu respiciente diuina, actum expressum exercere non potest, neque omnem alium in eo inclusum, uel quemlibet actum sine quo actus interdictus exerceri non potest, per. c. sollicitudinem, de appel. Vnde interdictus a sacerdotali ministerio, pontificale non potest exercere, quia sine sacerdotali non exercetur. c. ex literis, de exces. praela. sed interdicto pontificali actu, potest quis celebrare sine pontificalibus: & interdictus a sacerdotali actu, potest cantare euāgelium. c. significauit, de corpo. uitia. Et per hanc regulam solues casus multos. Et si sacerdos cui interdicta sunt sacerdotalia, conficiat corpus Christi, sit irregularis. c. i. de cle. exc. mi. infra, Suspensionio. §. decimo.
- 22 Interdictum aliquando emanat a iure, aliquando ab homine. A iure autem emanat primo, contra collegium, uel uniuersitatem ciuitatis, uel loci, cogentis ecclesias, uel ecclesiasticas

personas soluere guidagia, uel pedagia, uel ab eisdem extorquent pro propriis rebus, quas non negotiationis causa ducunt, in. vi. de cen. c. quanquam, qui etiam sunt excommunicati, supra, excommunicatio. xi. Secundo contra uniuersitatem locantem domos usurariis ad exercendum fœnus. uide in. c. i. de usu. lib. vi. & quando contra eos lata est excommunicatio, supra, excommunicatio. lxxx. Tertio, contra uniuersitatē, quæ reprefalias concedit contra personas ecclesiasticas, in. vi. de iniu. & dā. c. si pignoratur: & est lata excommunicatio, supra, excommunicatio. xxxii. Quarto, contra nō seruantes seruanda in electione Ro. ponti. & est lata excommunicatio in vi. de elec. ubi periculum, supra, excommunicatio. lxxxi. Quinto, contra quancunque ciuitatem præter urbem, quæ consentit dando auxilium, consilium, fauorem occidētibus, uel percutientibus cardinalem, uel infra mensem, non punientē huiusmodi enormitatem cum facultas affuerit: & est lata excommunicatio. c. felicitis, de pœ. in. vi. supra, excommunicatio. ii. Sexto, contra ciuitatem, quæ proprium episcopum percusserit iniuriose, uel temere, uel cœperit, uel bannierit, uel consilium, auxilium, & huiusmodi dederit, uel hoc facientes scienter defenfauerit, in de. de pœ. c. si quis suadente. Casus autē. c. clericis, de immu. ecc. lib. vi. per de. quoniam, eo. ti. est reuocatus. Septimo, contra clericos, uel religiosos inducentes aliquē ad uouendum, uel promittendum de sepultura, si in eorum ecclesia, eum postmodum sepeliant, & infra decem dies, ecclesiam in qua debebat sepeliri, non restituant omnia, etiam nō petita: & cadauer si petatur, ipso facto, eorum ecclesiam, & cimiteria sunt interdicta, quousque satisfecerint. c. animarum, de sepul. in. vi. Octauo, contra regnum, uel alium locum, quādo dominus eius impedit ne legatus, uel nuntius papæ possit exequi officium suum in extrauaganti super gentes, de of. leg. lib. vi. & etiam est lata excommunicatio in extrauaganti Io. xi. supra, Excommunicatio. lxxii. No. quod in omnibus supradictis casibus, licet terra, ciuitas, uel ecclesia sit ipso iure interdicta, tamen nullus tenetur seruare tale interdictum ante denuntiationem per iudicem fiendam, & celebrans ante, non incidit in irregularitatem, per constitutionem concilii Constantien. seu declarationem, de qua infra, §. trigesimo nono. No. quod celebrans in prædictis casibus non statim est

MM 3

INTERDICTVM.

irregularis, ut dicit Cal. quia in iure non exprimitur.

22 Specialiter autem quandoque locus interdictitur a iure. Primo, quādo ecclesia est polluta per iniuriosum homicidium, uel iniuriosam sanguinis effusionē, aut humani seminis studiose procuratam, de conse. d. i. c. si motum, & in. vi. de homi. c. unico. Et tunc sic est interdicta, quod ante recōciliationem non debent officia diuina ibi celebrari, per. d. c. si motum. supra, consecratio. §. iiii. v. vi. Cimiterium. §. ii. Secundo, quando propter discordiam patronorum, episcopus claudit hostia ecclesiae, & tollit inde reliquias, & mādat nullum sacrum misterium ibi celebrari, donec redeant ad concordia. de iure patro. c. i. & ii. Si tamen proferret sententiam, non esset a iure, sed ab homine. Tertio, si ecclesia est simoniace consecrata. c. ecclesia. i. q. i. Quarto, si principaliter pro quæstu fuit consecrata. c. si quis basilicam, de conse. d. i. Quinto, si est consecrata sine licentia dioecēsani episcopi. c. præcepto, de conse. d. i. Sexto, si sine reliquiis, uel in loco deserto. c. placuit, de conse. d. i. Septimo, si hereticus tradatur sepulturæ ecclesiasticæ scienter, de here. lib. vi. c. quicumque.

23 Ab homine etiam fertur tam generale, quā speciale. Papa interdicat. c. tanta, de exce. præla. Legatus etiam interdicat. c. nouit, de of. deleg. Similiter delegatus. c. sane. el. ii. de of. dele. quod clarū est, quando in literis ponitur consueta clausula. f. per censuram ecclesiasticam compellendo, & c. querenti, de uerb. sig. etiam si simpliciter sine dicta clausula datus sit, habet hanc potestatem, ubi maxime est in iure expressum. c. de causis, el. ii. de offi. dele. Item per episcopum contra eos qui sunt suæ iurisdictionis: non tamen debet suspēdere, uel interdicere clericos, aut eorum ecclesias perpetuo, uel ad longū tēpus, nisi de conse. cap. c. i. de exce. præla. maxime quando procedit ex officio regulariter, tamen sententia eius regulariter, et de iure est timenda. ii. q. i. c. i. Item electus confirmatus, licet non consecratus, potest: quia hoc est iurisdictionis. c. transmissam, de elec. Item inferior prælatus habens iurisdictionem ordinariam potest in sibi subditos. c. cum inter, de consue. Qui autem, & quando inferiores habeant iurisdictionem ordinariam notantur in. c. cum ab ecclesiarum, de offi. ordi. Item capitulum, sede uacante, potest. c. is qui, de maio. & obe. quia est iurisdictionis, in qua capitulum succedit.

- 24 Mulier, etiam prælata interdicere non potest, quia hoc pertinet ad potestatem clauium. c. noua, de pœ. & re. Et breuiter omnis potestas, quæ potest excommunicare, potest & interdicere, tam locum, quam personam, generaliter, uel quantum ad aliquem actum, diuisim, uel coniunctim, secundum quod uidetur sibi expediens, per. c. cum inter uos, de consue. Quo modo episcopus possit interdicere, Tab. interdictum. ii. §. ii.
- 25 Exempti autem, & priuilegiati, in quantum exempti sunt, & iuxta tenorem suorum priuilegiorum, quæ essent inspicienda ab episcopis, & aliis, non possunt interdici directe, uel indirecte, cum in hoc super eos iurisdictionem non habeant, aliter facientes puniuntur. c. quando, de priui.
- 26 Canonici sine licentia episcopi non possunt ponere interdictum in aliqua ecclesia, uel loco. c. quæ sunt, de his quæ fi. a ma. par. cap.
- 27 Simplex canonicus habens præbendam, cui annexa est ecclesia, ut in. c. extirpandæ, de præben. in qua secundum consuetudinem exercet iurisdictionem specialem, potest illam interdicere. c. super eo, de præben. lib. vi. Idem si iurisdictionem haberet in territorio ex consuetudine. c. nouit, de iudi. Nul- lus tamen sine licentia sedis apostolicæ, pro pecuniario debito, potest aliquem locum interdicere, per extrauagantē Boni. viii. quæ incipit, Prouide, ut supra dictum est. §. v.
- Quando ab homine fertur interdictum ob contumaciam, secundum Io. cal. debet præcedere monitio, & forma tradita in. c. i. de sen. excom. li. vi. & sic intelligitur. d. c. reprehensibilis, de appel. & propter defectum monitionis, aliquando est nullum, aliquando iniustum, ut de excommunicatione supra dictum est, excommunicatio. §. xi. Si autem propter delictum feratur, non est necessaria monitio. c. in loco. v. q. iiii. & sic intelliguntur doctores in. c. ad hoc, de appel. & sub tali forma uerborum profertur, uidelicet. Nos propter talem causam, ecclesiam, uel talem terram ecclesiastico supponimus interdicto. c. cum in partibus, de uerbo. signi. & dicitur ecclesiastico, ad differentiam legalis interdicti. Et quia interdictum, & excommunicatio quo ad formam conueniunt, ideo not. quæ de forma excommunicationis supra dicta sunt, excommunicatio. §. xiii. Potest etiam interdicti sententia ad placitum iudicis proferri, puta interdicendo missam cum cantu, uel horas,

INTERDICTVM.

uel sepulturam, & huiusmodi: & ab ipso excipere, & inuolue-
re quos uult: & quando placet, ut cum talis erit præsens, & c.
c. non est nobis, de spon. & secundum doctores non potest
poni sine rationabili causa. c. medicinalis, de sen. ex li. vi. & c.
quæsiuit, de his quæ fiut a ma. par. ca. ubi Inno. & Host. intel-
ligunt, quod ob culpam personæ particularis, non est feren-
da interdicti sententia, nisi quando est dominus loci, in. d. c.
non est uobis. & c. petistis, de priui. ubi no. Pa. posse ferri pro-
pter delictum domini, capituli, uel alicuius communitatis. Et
dicit Pe. de palu. ubi supra, q. ult. ar. vii. quod si rationabiliter
non feratur, lator incidit in penam. d. c. cum medicinalis, ut
etiam dicit Innoc. in. c. cum ad ecclesiarum, de offi. or. Poena.
d. c. est, quod qui competenti monitione non præmissa, sen-
tentiam promulgat, ingressum ecclesiæ per mensem sibi no-
uerit interdictum, & c. alia nihilominus poena multandum si
expedire, & c.

- 29 Ad hoc, quod interdicti sententia liget, sufficit publica pro-
mulgatio, nec est necesse eam singulorum auribus inculcari
c. quid dicitis. d. xvi. Et sufficit, quod quis sciat Metropolita-
nam Ecclesiam recepisse sententiam, & seruare publice. c. i. de
postu. & ignorantia probabilis excusat, pro quo glo. in cle. i.
eo. non autem crassa. Et dicit Pa. in. c. apostolicæ, de cle. exc.
mi. in. i. no. quod non oportet, quod quis sit multum curio-
sus in sciendo, dummodo non sit nimis desidiosus: arg. in. l.
nec supina. ff. de iur. & fac. igno. Nec etiam oportet omnibus
credere, ut dicit Pe. de palu. supra, uni, uel paucis, q. a, qui cito
credit leuis est corde: nisi ille, uel illi facerēt dubiū probabile.
- 30 Omnes religiosi tam exempti quam non exempti, scientes
matricem ecclesiam suæ ciuitatis, uel terræ, obseruare quod-
cunque interdictum positum autoritate sedis Apostolicæ,
uel ordinariorum, tenentur & ipsi seruare, & non seruantes
excommunicationem ipso facto incurrunt, supra, Excom-
municatio. xxxii. etiam quod sit nullum. Vide ibi de priuile-
gio, quod habent fratres prædicatores congregationis Lom-
bardicæ a Leonæ. x. & quæ sit matrix ecclesia, & quomodo
non tenentur seruare, ipsa non seruante, etiam quod sit ue-
rum interdictum ex priuilegio, secus si non haberent priui-
legium, quia tenerentur seruare, & non seruantes iuris pœ-
nas incurrerent.

- 31 Ad tollendum, uel relaxandum, uel suspendendum interdictum, non est aliqua certa forma uerborum, sed nudo uerbo potest tolli, uel relaxari, ut dicendo reuoco, remoueo, uel absoluo, & similia. Et si est ad tempus, uel sub conditione, ex seipso definit, quod non est sic in excommunicatione, ut not. docto. in. c. fi. de matri. contra. contra inter. eccle. quia interdictum solum habentis auctoritatem intentione relaxatur, & ita quomodocunque suam intentionem exprimat sufficit.
- 32 Quando persona est simpliciter interdicta, & aliqui uolunt satisfacere, debet quo ad eos relaxari interdictum, sicut de excommunicato petente absolui. c. cum contingat, de offi. delega. Secus quando interdictus est tantum locus, uel populus, uel uniuersitas, singularis persona quæ non peccauit, non est absoluenda, nec requiritur satisfactio. c. ii. de cõstitu. sed qui peccauerunt satisfaciant, & absoluantur.
- 33 Quando interdictum rationabiliter est positum per inferiorem iudicem, maior eo, non debet relaxare sine condigna satisfactione, & consensu illius qui tulit. c. cum ab ecclesiarij, de offi. ordi. Nec archiepiscopus potest relaxare interdictum, uel alias sententias latas ab officialibus suffraganeorum, omisis ipsis, qui tulerunt. c. Romana, eo. lib. vi. nisi contraria consuetudo obstet, & nisi ratione appellationis, & tunc si allegatur quod sententia est nulla, non est necesse eum absolui, potest tamen ad cautellam. Si allegatur iniustitia, quæ est notoria, superior debet ipsum sine remissione absolueret. Si uero notorium est sententiam esse iustam, non debet absolueret, sed remandare. In dubio autem superior potest absolueret, uel remandare ad absoluendum ab eo, qui sententiam tulit.
- 34 Si Papa dat licentiam celebrandi in aliqua ecclesia specialiter interdicta, non propter hoc relaxatur interdictum secundum Host. in. c. ut priuilegia, de priui. quia potest suspendere, uel remouere cum conditione ut redeat, uel pro illo casu tantum.
- 35 Episcopus non potest dare licentiam celebrandi in ecclesia interdicta, secundum Host. in. c. ad hæc quoniam, de appel. hoc pertinet ad solum Papam. c. cum & plantare, de priuile. secus a cessatione a diuinis posita ab ipso, uel eo inferiore,

INTERDICTVM.

secundum Inno. in. d. c. ut priuilegia. Item licet possit limitare cessationem a diuinis, non tamen contra dispositionem iuris, ut puta, quod non possit celebrari submissa uoce, &c. quia non habet authoritatem contra dispositionem iuris. Confirmantur prædicta per Ber. in. d. c. ad hæc quoniam. Licet hi propter quos positum est interdictum non seruent illud, alij tamen seruare tenentur, secus quando hi non seruat in quorum fauorem positum est. c. pestis, de priui. Et dicuntur uiolare, quando maiores, uel eorum maior pars uiolat, arg. in. c. si. de procur. Et oportet quod habeant animum per seuerandi, quod ex eorum actibus potest percipi. Item secundum Ioan. cal. proferens interdictum, uel superior eius, papa excepto, si uiolat illud, incurrit pœnas, quia sunt a canone, in. d. c. is qui, & c. i. de consti. Ideo quamuis proferens non seruet, alij tamen seruare tenentur. ar. in. c. canonibus. xvi. q. i. nisi non seruando illud relaxare intendat, & hoc dixit, tunc nec ipse, nec alij tenentur seruare, quia sic esset sublatum. Sed si tantum mente facit sine aliquo exteriori signo, nec ipse, nec alij non seruantes, euadunt pœnas, de re. iu. c. i. Papa tamen sola mente potest reuocare, quia princeps non subijcitur legibus. ff. de legibus. l. princeps. Ignorantes tamen mentem Pontificis non seruando peccarent.

36 Interdictum potest relaxari si est ab homine, ab eo qui tulit, uel a superiore, non ab inferiore, sicut de excommunicatione dictum est. c. quærenti, de uerbo. signi. Si uero sit a iure, & conditor iuris non reseruauerit, episcopus potest relaxare, & non inferior ordinarie, maxime ab interdicto loci. c. nuper, de sen. excommunicatio. Secus si reseruauit, quia ipse solus potest, secundum Arch. uel ad certum tempus posuit.

37 Quando papa reseruauit sibi excommunicationem, quæ est circa interdictum, uidetur sibi reseruasse relaxationem interdicti quia ex eadem radice nascitur, ideo eadẽ lege tollitur. Hoc tamen non placet Ioan. and. quia secundum eum, quando ex duobus unum reseruatur, alterum uidetur concedi, arg. in glo. cle. i. secundum Io. an. in. c. cupientes, de elec. li. vi. §. cæterum, uer. suspensos.

38 Si interdictum esset terminatum ad certum tempus a iure, ab ordinario ante illud tempus non posset tolli, ex quo limitatur. d. c. nuper, quod aliud sit in excommunicatione, faciunt

not. per glo. in c. cupientes. §. cæterum, in uer. suspensos, de elec. lib. vi.

39 Not. quod ea quæ dicta sunt supra, de obseruatione interdicti, intelliguntur prout stat in corpore iuris, sed Martinus quintus per extrauagantem quæ incipit: Insuper ad euitandum, moderatur sic. Non tenetur quis obseruare interdictum ecclesiasticum a iure, uel ab homine generaliter promulgatum, nisi talis sententia fuerit contra personam, collegium, uniuersitatem, ecclesiam, communitatem, uel locum certum, a iudice publicata, uel denunciata specialiter, & expresse, constitutionibus apostolicis, & alijs in contrarium facientibus, non obstantibus quibuscunque, saluo si quem pro sacrilega manu iniectione in clericum, etc. uide Ar. flo. tertia par. ti. xxvi. c. ul. qui eam recitat, & quomodo fuit approbata in concilio. Vide etiam Pa. in cle. ii. de sen. exc. & Feli. in c. Rodolphus, de rescri. Quidam concludunt quod papa per hanc constitutionem non intendit excommunicatos, suspensos, & interdictos in aliquo releuare, nec eis quomodolibet suffragari, & quod quicunque excommunicatus quacunque excommunicatione. ita notorie quod non possit aliqua tergiversatione celari, aut iuris remedio excusari, etiam quod non sit denunciatus in genere, uel in specie, est uitandus, aliter hoc esset fauere excommunicatis, suspensis, & huiusmodi, ut quidam dicunt, supra, excommunicatio. §. 50. Absolutio. §. xxx.

40 Fratres prædicatores habent super hoc multa priuilegia a Bonifacio, Martino, Alexandro, & Sixto, quorum literæ sunt Bononiæ in conuentu, S. Dominici. Et primo, possunt tempore generalis interdicti ubique tam in suis ecclesijs, quam in alienis, clausis ianuis, interdictis, & excommunicatis exclusis, non pulsatis campanis, & submissa uoce, celebrare diuina, recipere ecclesiastica sacramenta, dummodo non dederint causam interdicto, uel id eis non interdicator specialiter, uel ecclesia in qua uolunt celebrare non sit. specialiter interdicta. Secundo possunt recipere pueros suis seruitijs deputatos ad diuina, & suorum negotiorum procuratores, ac eos qui continue operibus eorum insistant, si tamen isti non fuerint causa interdicti, aut specialiter interdicti, uel excommunicati, ex priuilegio Boni. quod incipit, Virtute. Item tempore strictissimi interdicti, quilibet conuentus fratrum præ-

INTERDICTVM.

dicatorum quotidie unam missam celebrare potest cū duobus, uel tribus tantum ministris, expulsis omnibus, qui non sunt de ordine prædicatorum. Cle. meritis uestre, &c. Item quando in locis ubi habitant contigerit poni interdictum, per quod prohibeantur ecclesiastica sacramenta omnia, exceptis Baptismo paruulorum, & morientium poenitentia, nō obstantibus quibuscunque priuilegijs concessis, etc. possunt nihilominus confiteri peccata, & absolui, & temporibus cōfuetis, secūdum morem eorum recipere cōionem, & unctionem extremam, diuina officia celebrare simul ianuis clausis, &c. & exclusis omnibus qui de tali ordine non sunt, nisi in literis Apostolicis impetratis fieret mentio de ordine prædicatorum, & de hac indulgentia specialiter. Honorius. Item omnes sententiæ interdicti, suspensionis, & excommunicatio nis latæ per quoscunque prelatos contra fratres prædicatores, contra priuilegia eorum, sunt ipso iure irritæ. Si autem contra aliquos occasione eorundem fratrum, sunt irritandæ. Alexander. Item a nullo legato nisi a latere, possunt suspendi, uel interdicti, uel excommunicari, nisi in eorum literis de ordine prædicatorum specialis mentio fiat. Cle. ex ingentibus. Item quod prelati eorum, fratres sibi subditos, uel ad eos declinantes, possunt absolvere, ab omni censura ecclesiastica, a iure, uel ab homine generaliter promulgata, etiā si præsumpsissent in locis interdictis celebrare. Bonifa. Item quod in Italia, uiri, & mulieres de poenitentia. s. Domini nuncupati, possunt recipere ecclesiastica sacramenta tempore indicti, nisi dederint causam interdicto. Honorius. Item quod alienare possunt ex causa, & in melius commutare, non obstante quod res fuerit relicta cum conditione, quod non possit alienari. Sixtus quartus.

41 Aduerte tamen quod omnia priuilegia quæ præcesserūt de cretalem alma Bonifa. viii. & sunt illi contraria, sunt reuocata per d. c. alma, circa si. uide ibi glo. Sequētia uero d. c. alma, tenent, & præcedentia non contraria, d. c. alma non reuocantur: & prædicta priuilegia supra, non sunt reuocata, uel quia non præcesserunt, uel quia non sunt contraria, d. c. alma, uel quia ibi non fit specialis mentio de ordine prædicatorum. Et Sixtus. iiii. in priuilegio quod incipit, Regimini motu proprio, & propria scientia confirmat omnia priuilegia præde-

cessorum suorum, inter quæ est priuilegium Alex. iiii. quod incipit, Pro reuerentia, in quo cõceditur prædictis fratribus, quod in uigiliis, & festiuitatibus, s. Dominici, s. Petri martyris, & octo diebus immediate sequentibus, ut tempore generalis interdicti, in suis ecclesiis, & oratoriis, possint diuina officia solenniter celebrare, excommunicatis dūtaxat exclusis. Item priuilegium cruce signatorum Innoc. iiii. non est reuocatum, ideo possunt admitti ad diuina, quamuis Pe. de pa. iiii. sen. xviii. q. viii. a. v. dicat, quod est reuocatum: quia non considerauit, quod d. c. alma, loquitur de actiue celebrantibus, & de nouo est concessum per Cle. vii. per breue directū magistro Paulo Buttigelle. Consuluit tamen Io. cal. in quodam consilio ad fratrem Paulinum Forliuien. quod inquisitor tempore interdicti non conferat crucem non interdictis, ut possint interesse diuinis, quia posset præsumi id fieri in fraudem, & contemptum censuræ ecclesiasticæ: ar. in c. ut priuilegia, de priui. Si tamen principaliter moueatur zelo fidei, possunt crucem recipere, ideo de hoc possunt moneri, quando petunt cruce signari.

42 Interdictos, & excommunicatos, ante receptionem crucis, uolentes recipere crucē, potest inquisitor absoluere, & post dare crucem, ut tenet Tab. interdictum. iii. §. xi. quia in dicto priuilegio datur autoritas absoluendi ab his quas incurserunt, quod est de præterito, quia facit mentionem de quibusdam sententijs quæ præcesserant hoc priuilegium, ergo & crucis acceptionem. Non autem secundum Io. cal. prius recipere, & postea absoluere ab excommunicatione, quia dicitur in priuilegio circa fi. dummodo prius absoluantur, tamē illud uerbum intelligitur de admissione ad diuina, quam absolutio debet præcedere, non de crucis acceptione. dicit tamē Pa. in. c. ex publico, de conuer. coniug. quod non est honestū hoc fieri, si tamen fiat tenet. Nec ad religionem recipiendus, secundum Rai.

43 In generali interdicto loci, standum est moderationi. c. alma, & c. quoniam, de senten. excom. lib. vi. In alijs autē standum est iuribus antiquis. Moderatio autem horum. c. est. Primo, quod singulis diebus possint in ecclesiis, & monasteriis, missæ, & alia celebrari sicut prius, uoce tamen submissa, ianuis clausis, non pulsatis campanis, excommunicatis, &

INTERDICTVM.

interdictis exclusis, & uno istorum prætermisso, esset uiolare interdictum, secundum Host. Io. an. & Io. cal. Et si clericus alio celebrare in loco interdicto faceret unum de prædictis, ut sonare campanam, esset irregularis secundum communem opinionem, quia participat in crimine criminoso. c. nuper, de senten. excom. Secundo, quod in his festiuitatibus, uidelicet, Natalis Domini, Resurrectionis, Pentecostes, Assumptionis beatæ Mariæ: & Corporis Christi, per Marti. v. Omnium sanctorum, pulsatis campanis diuina celebratur, & mortuorum, secundum Pe. de pal. quia hoc uidetur ratio nabile, exclusis excommunicatis tantum, ita tamen quod illi propter quos positum est interdictum non appropinquet altari. i. non faciant offertorium. c. quia in omnibus, de usu. & secundum communem opinionem incipit dies in uesperis uigiliæ, usque ad uesperas festi inclusiue, quamuis aliqui largiorem faciant interpretationem, includentes etiam missam uigiliæ Natiuitatis, Paschatis, & Pentecostes, & completorium festi, quod placet Pet. de palu. quia in beneficijs larga interpretatio debet fieri, & in dictis festis potest aqua soleniter benedici, fieri asperio, panes, fructus benedici, & laicis interdictis ministrari, nuptiæ soleniter benedici, scilicet in festo Assumptionis beatæ Mariæ tantum, benedici uirgines, calices, altaria, paramenta, abbates &c. quia non sunt sacramenta, sed officium. De sepultura uide infra. §. xlvii.

44 Sacramentum baptismi, tam adultorum, quam paruulorum, tempore interdicti conceditur: in. c. quoniam, de senten. excom. lib. vi. & cathecismus, & consequenter totum officium baptismi, quod si honeste extra ecclesiā fieri potest, securius est secundum Ioan. cal. & si fieret in ecclesia specialiter interdicta, non incurreretur irregularitas secundum eundem: quamuis Io. mo. oppositum uideatur tenere. Et ut creditur, & supra dictum est, posset prohibere baptismum adultorum, non autem alius eo inferior: ideo bene considerata sunt uerba papæ, & tenor literarum eius. Baptismus autem paruulorum non posset, quia est sacramentum necessitatis. Itē conceditur confectio crismatis in die sancto Iouis, secundum c. alma, uidelicet ianuis clausis, &c.

45 Conceditur & crismatio tam adultorum, quam puerorum, secundum Pa. in. c. responso, de senten. excom. & d. c. quoniā.

Item pœnitentia tam sanorum, quàm morientium, exceptis excommunicatis propter interdictum, & illis quorum culpa, uel dolo, lata est sententia interdicti, uel si dederunt consilium, auxilium, &c. nisi prius satisfecerint, uel dederint idoneam cautionem, uel si non possunt, iurauerint, quamprimum possunt facere. Intellige prædicta secundum iura noua, quia iura antiqua solum excipiunt pœnitentiam morientium, in d.c. non est, &c. quod in te, &c. responso. Item conceditur uiaticum existentibus in mortis periculo. c. pœnitentes. dist. 50. & potest portari cum lumine, & campanula: sic enim habet generalis consuetudo, & de lumine est. c. sacre, de celebra. mis. & non est prohibitio, etiam in præsentia personarum interdictarum, si casu adsint: quia permissio intelligitur secundum statum personæ cui permittitur, de priui. c. porro, sed infirmi conditio requiritur: nec est prohibitum inspicere hostiam extra piscidem, & adorare tempore interdicti, nisi cum diuina officia actualiter celebrantur. c. i. de senten. excom. circa principium. An autem prægnantibus, & intrantibus mare, uel bellum, possit dari tempore interdicti uiaticum, Io. an. in. d.c. quod in te, dicit quod non debent dari decedentes, unde nisi aliud appareat periculum, est abstinentium. Pa. autem in. d.c. quod in te, dicit considerata esse pericula, & hoc mihi placet, & iuxta illud est dandum, uel nõ dandum uiaticum. Item conceditur ut missæ dicantur singulis diebus clausis ianuis, &c. ut supra dictum est: &c. d.c. alma, intelligitur tantum de interdicto generali loci, & nõ personæ, secundum Archi. flo. iiij. par. ti. xvij. c. iij. in alijs stabitur iuri antiquo. Et hæc est communis sententia doc. Et clerici extranei, uel alibi beneficiati, possunt adire tempore generalis interdicti, in ecclesia non interdicta ad celebrandum, uel concelebrandum, ut uidetur tenere Io. an. & Io. cal. probat multis rationibus.

- 46 Item ordinari clerici, siue laici, si sunt interdicti nõ possunt, quia hoc esset participare in sacramentis, à quorum participatione sunt remoti, nisi in casibus permissis. c. fi. de cleri. excõ. mi. neque conferri possunt ordines in loco interdicto, quia prohibentur ecclesiastica sacramenta ministrari, exceptis certis casibus de quibus iste non est, in. d.c. alma, &c. non est. Pa. tamen dicit in. c. non est nobis, de spon. quod posset attē-

INTERDICTVM.

tari, quod ut non interdicti, in loco interdicto possint ordinari propter necessitatem, quia ex quo conceduntur aliqua, quæ non possunt cōferri nisi per clericos, ergo indirecte permittitur clericorum ordinatio, sicut dicitur de consecratione crismatis. Pe. de pa. iiii. sen. d. xviii. q. viij. ar. v. conclusionē. vj. tenet primum, quia ordines in solenni missa dantur, quæ tunc solenniter dici non potest.

47 Extrema unctio, in. d. c. quod in te, expresse prohibetur etiā clericis, & religiosis non interdictis secundum Ioan. cal. & Io. an. ibi, etiam in illis quatuor festiuitatibus, de quibus supra, in. d. c. alma, & Pa. in. d. c. quod in te, Pe. uero de pa. supra, relinquit hoc dubium insolutum. Sepultura etiam ecclesiastica negatur laicis tempore interdicti, siue locus sit interdictus, siue psona interdicta specialiter, uel generaliter, in. d. c. quod in te, etiam quod egerint poenitentiam: ideo extra ecclesiā, & cimiterium sepelientur. Et si contra iura fuissent sepulti, non sunt exhumandi remoto interdicto, cum res peruenerit ad illum statum à quo incipere potuit. Qui uero fuerint in campis sepulti, & non fuerunt culpabiles, uel apparuerunt in eis signa contritionis, poterunt remoto interdicto exhumari, & in sacro sepeliri, per. c. à nobis, de sen. exc.

48 Clerici & religiosi non interdicti, & qui seruauerunt interdictum, possunt sepeliri in sacro cum officio iuxta moderationem. c. alma, licet Pe. de pa. supra, dicat cum silētio, quod intelligitur, quod submisit dicatur officium, & missa: nisi esset interdictum strictum, quando remouetur extensio. c. alma: & sine campanæ pulsatione, quia hoc est de solennitate exequiarum, quæ prohibetur. In prædictis tamen solennitatibus, quando licet celebrare solenniter, ita & solenniter sepeliri, secundum Fely. & Io. cal. quamuis quidam contrarium dicant. Laicos uero secundum Ioan. an. & Gemi. non sic uidetur posse solenniter sepeliri, quia prohibetur iure antiquo, & in nouo non conceditur, contrarium autem uerius credo quod & Syl. tenet, uerbo interdictum. v. §. iiii. nisi sint specialiter interdicti, uel causam dederint interdicto. consentit Cal. & clerici officiantes secundum Fede. non sunt irregulares tunc. An autem hoc priuilegium concessum clericis de sepultura habeat locum in speciali interdicto, uel tantum in generali, est diuersitas opinionum. Inn. in. c. fi. de exces. præ. dicit

cit quòd intelligitur tantum in generali. Host. ibi tenet quòd etiam in speciali, Ioan. an. tenet de generali tantum, quia. d. c. quòd in te, loquitur de generali in duobus locis, pro alia opⁱ mione est. d. c. ut priuilegia.

- 49 Priuilegiati post. d. c. alma, super admissione ad diuina, & ad receptionem sacramentorum, possunt sepeliri in cimiterio secundum Io. Cal. & idem uidetur, si solum sunt priuilegiati super auditione tantum, per regulam, cui communicamus uiuo, etiam communicamus mortuo, eodem modo si sint solum priuilegiati super participatione sacramentorum secundum eundem Io. Cal. & si sunt poenitentes, potest pro eis orari, & recipi mortuaria, & oblationes, & non solum intellige de ecclesia, sed etiam de cimiterio, per. d. c. ut priuilegia, licet quidam dicant sufficere locum deputatum esse sepulturae, contra quos est. c. nemo, de conse. di. i.
- 50 Sepelientes personam interdictam, uel non interdictam, sed tempore interdicti loci, extra ecclesiam, uel cimiterium, cum officio diuino, clerici sic officiantes, efficiuntur irregulares, non autem si sine officio sepeliant. Commendatio tamē animae iuxta morem secundum Io. cal. potest fieri, quia uidetur annexa absolutioni, quae permittitur. Quomodo sepeliētes sint excommunicati, supra, Excommunicatio. xliiii.
- 51 Confratres religiosorum, qui ex priuilegio admittuntur ad diuina, non possunt in ecclesia interdicta sepeliri, licet alibi possint eligere sepulturam: in. d. c. ut priuilegia.
- 52 Cooperantes sepulture prohibitaē tempore interdicti: ut apertientes, fodientes, portantes crucem, funus associantes pro honore, uel amicitia, clerici diuinum officium facientes, nō prohibentes qui possunt, & debent, omnes secundum Io. cal. sunt excommunicati, quia uidentur omnes participes criminis, ad hoc. c. nuper, de sen. ex supra, excommunicatio. xliiii.
- 53 Conceditur matrimonium tempore interdicti, & inter personas interdictas, secundum Pa. in. d. c. non est, quia & ab excommunicatis, & infidelibus contrahitur. De solemnizatione autem illius dictum est supra. §. liii. quia prohibetur, etiam si alter tantum esset interdictus: sed si uxor esset de populo interdicto, & non dedit causam, & uir sit de populo non interdicto, & extra locū interdictū, tunc ambo poterunt benedici, quia mulier desinit esse de populo interdicto, secundū Io. cal.

NN

INTERDICTVM.

- 54 Conceditur celebratio diuini officij secundum modificationem. d. c. alma, ut supra dictum est, nam secundum iura antiqua, omnia diuina officia erant prohibita, ut patet in. d. c. nō est nobis, & c. responso, & per diuinum officium intelligitur, omne quod est in missali, & breuiario, quæ à clericis interdictis non possunt celebrari, uel in loco interdicto. c. ex rescripto, de iur. iur. Prohibetur etiam auditio, in. d. c. si sententia, quod respicit alias personas proprie non ecclesiasticas, & istis facta est modificatio, per. d. c. alma.
- 55 Quando locus est interdictus, & diuina officia celebrantur uoce submissa singulis diebus, layci, siue interdicti, siue nō, non possunt admitti secundum omnes doc. nisi qui sunt priuilegiati, uel quando sacerdos non haberet clericū adiuuantem, potest admittere alium secularem, cessante fraude secundum Ioan. cal. dummodo non sit interdictus ille, uel interdicto causam non dederit, quia tales excluduntur, & non gaudent priuilegio, familiaribus, & domesticis concessio, in. d. c. licet, §. primo, & c. si.
- 56 Qui non sunt clerici, & se ingerunt diuinis officijs, licet grauius peccent, irregularitatem tamen non incurrunt, quia. c. is qui, & c. si quis episcopus, loquuntur de clerico. Puniuntur tamen in. c. postulasti, de cle. excom. mi. Possunt extra tempus celebrationis, in ecclesia orare, nisi aliud obstat.
- 57 Monachus, & monacha uiolantes interdictum, secundum Io. cal. fiunt ineligibiles, actiue, & passiue, & hoc modo sunt capaces irregularitatis, sed mere secularis secundum eundem uiolans interdictum, postea potest ordinari, quia de clericis tantum ius loquitur. Et laici societatum, ut disciplinatorū, cantantes letanias, & suas orationes in suis locis in loco interdicto, non uidentur esse irregulares, quia non sunt clerici, nec peccant, quia hæc eis non sunt prohibita per interdictum. Item non prohibentur orare in ecclesia, extra tempus celebrationis officiorum diuinorum, secundum Gul. Et si sacerdos credit probabiliter aliquos interdictos esse in ecclesia, eos in generali monere debet, quod exeant secundum eundem, alias non tenetur uitare eos donec maxime publice constet de sententia. Et quamuis sacerdos acceptet scienter interdictum quempiam, alij non tenentur exire, nec peccant sic audiendo diuina, secundum Veruer. Ipse tamen peccat

& incurrit pœnam.c.episcoporum,de priuileg. lib. vi.

- 58 Pœna magna sequitur non seruantes interdictum,nam si sacerdos est, scienter celebrans in loco interdicto, undecunque sit præter casus permisso,efficitur irregularis,& suspensus est secundum Host.& debet puniri grauiter,per.c. postulatistis,de cle.excom.mi.&.d.c.is qui,&.c.episcoporu,nec potest eligi,nec eligere,per.d.c.is qui,nec postulari.c.i.de postu.prael.& dicit Pa.in.c.i.de postu.quod electio facta in loco interdicto,à non interdictis,tenet,uel qui nō uolauerunt interdictum. Nec potest conferre beneficia.c.quia diuersitatē,de conces.præben. & est suspensus ab ingressu ecclesiæ,donec satisfaciatur ad arbitrium iudicis,qui interdicti sententiam tulit, si est ab homine,uel ad arbitrium episcopi, si est à iure,& peccat mortaliter audiendo diuina in ecclesia quacunque,& in hoc plus operatur suspensio quàm irregularitas, secundum Pe.de pal. Item remouendus est ab officio,in.d.c. postulatistis. Si talis sit religiosus nullum habens ordinem, quamuis non fiat irregularis, quia non est expressum in iure,poterit tamen aliter puniri. Hæc secundum Pa.in.c. fi. de excess.prael. Et quia irregularitas procedit ex indebita executione ordinum,secundum Inno. & doc.illi incidunt in irregularitatem non seruando interdictum, qui exercent quippiam deputatum alicui ordini ecclesiastico,& hoc faciunt tanquam clerici. Vnde si subdiaconus dicat epistolam tanquam exercens officium suum,& acolitus faciat officium suum tanquam acolitus,efficiuntur irregulares, ut in.c.ij.de cle. ex mi. non autem si faciant aliquod non deputatum certo ordini, ut cantare responsum,antiphonam,& huiusmodi, nō ut officient ecclesiam,sed ut faceret alius laicus, secundum Inno. Idem de benedicente mensam, quia hoc non est deputatum certo ordini.ar.dist.xliiii.c.fi. Vnde si interdictus cantaret epistolam,ut quilibet laicus potest facere,irregularis non efficeretur,sine apparatu maxime manipuli. Idem si quis absoluat,uel excommunicet,non ut sacerdos,sed ut iudex sine solemnitate,de qua in.c.à nobis,el.ii.de senten.excom.Iurisdictionalia enim tempore interdicti non sunt prohibita: ut citare,excommunicare,proferre sententias,& huiusmodi.
- 59 Audiens diuina secundum doc.& maxime Hostien.ex deuotione,non fit irregularis,licet peccet. Si autem audiat autho-

INTERDICTVM.

rizando, ut quando prælatus facit celebrari coram se, fit irregularis, quia ingerit se diuinis, & uiolat interdictum, in. c. fi. de sen. excom. lib. vj. ideo dicit Pan. quòd prælatus caueat, ne tempore excommunicationis, suspensionis, uel interdicti faciat coram se celebrari, uel intersit celebrationi. Idem dic de eo qui pulsat campanam, &c. ut supra dictum est, quia uidetur autorizare, incidit si est clericus, ut supra, secus si facit ista non ut celebrans principaliter.

- 60 Is cui interdictus est ingressus ecclesiæ, si celebrat in ecclesia, uel cimiterio, secundum Pe. de pal. supra, efficitur irregularis, secus si extra. Sed si esset suspensus absolute à diuinis, ubicunque celebraret esset irregularis. c. i. de sen. excom. lib. vj.
- 61 Celebrans sciēter in loco interdicto, siue coram personis interdictis à iure, uel ab homine, uel publice interdictos, ad diuina officia, uel sacramenta recipiens, uel ad sepulturam, etiā si non sit irregularis, est interdictus ab ingressu ecclesiæ, in d. c. episcoporu. & si in ea se ingerit in officio suo, fit irregularis, per. d. c. is qui. Differentia tamen est inter istos, nam celebrans in loco interdicto, est etiam irregularis. Admittentes uero ad sepulturam ecclesiasticam nominatim interdictos, uel publice excommunicatos, sunt excommunicati, ut dictum est, & etiam qui tempore interdicti sepeliunt defunctos in ecclesijs, uel cimiterijs, in casibus non concessis, sunt excommunicati. c. eos, de sepulturis, supra, Excomuni. xliiij.
- 62 Celebrans, uel faciens aliquod diuinum in ecclesia, uel cimiterio pollutis, non est irregularis, uel suspensus, licet peccet. c. is, qui de senten. excom. lib. vj.
- 63 Clericus interdictus, uel non interdictus, sed in loco interdicto benedicens aquam, secundū Inno. fit irregularis, quia annexa est ordini, nisi seruata moderatione. c. alma. Nec debet sacerdos aspergere seculares aqua benedicta, nisi in festis de quibus in. d. c. alma. Si tamen aspergeret, putat Ioan. cal. non incurrere irregularitatem, quia hoc non est iure cautū, nisi forte hoc faceret in principio missæ, quòd uidetur esse proprium sacerdotis. Intellige sine moderatione. c. alma.
- 64 Per benedictionem mensæ etiam à clerico interdicto, uel tempore interdicti, non incurritur irregularitas, quia nulli ordini est deputata, idem de benedictione itinerantiū, quam solent facere priores, & episcopi, si fiat simpliciter, & nō cum

solemnitate, secundum Ioan. cald. De alijs benedictionibus dictum est supra, Benedictio oliuarum, candelarum, in diebus suis, calicum, paramentorum, secundum Ioan. cal. fieri non potest a clerico interdicto, uel tempore interdicti. Neque secundum eundem introduci potest mulier in ecclesia tempore interdicti post partum, pro purgatione solemniter fienda sine irregularitate, quia hoc officium ordini clericali competit: poterit tamen per se intrare sine officio, ut gratias agat Deo. Potest etiam prædicari tempore interdicti, in. d. c. responso, cum pulsatione campanarum pro hoc, pro hora nona, & aue maria, & pro quacunque causa, excepto diuino officio.

65 Violantes interdictum, quamuis magnam pœnam incurrant, non tamen mortaliter peccant secundum Caie. in summa, uer. interdictum: cum aliquando quis efficiendo irregularis mereatur, & ponit exemplum de participante cū excommunicato, qui licet incurrat pœnam magnam, uidelicet, priuationem à sacramentis: non tamen mortaliter peccat. Not. tamen quòd ubi lata est excommunicatio contra uiolantes interdictum, & uiolari facientes, uiolando mortaliter peccant: idem dicerem de eo, qui contemnit sententiam: uel ratione scandali, quod alijs præbet.

66 Nota etiam quòd hic nomine clericorum ueniūt moniales, licet non sint capaces ordinis. c. postulastis, de sen. ex. ideo & ipsæ dicendo officium, quasi ecclesiam officiando, & faciendo ea, quæ clericis sunt prohibita, tanquam competentia ex aliquo ordine, uiolarent interdictum. Ex pœnis sequētibus irregularitatem, & suspensionem, apparet esse peccatū mortale. Tanta enim pœnarum multiplicatio graue delictum supponit, in clerico præsertim, non tamen omnem irregularitatem mortalem dico.

INTERESSE.

Interesse, uidetur esse ut dicit Bar. l. unica. C. de sen. quæ pro eo quòd inter. profer. existimatio alicuius utilitatis non habita propter alicuius factum iniustum, uel iniustam concessionem, & horum quoddam dicitur lucri cessantis (ut quia non dedisti mihi pecuniam meam cessauit lucrum, quod cū ea faciebam.) Aliud dicitur damni emergentis, ut quia non dedisti mihi pecuniam meam, oportuit me accipere ad usu-

NN 3

I N T E R P R E T A T I O .

ram, ex quo damnum incurri. Quando autem possit in conscientia peti, infra, usura. §. x. & .ij. Quando in contractu peccatur. ff. de act. emp. & uen. l. iulianus. §. primo.

I N T E R P R E T A T I O .

Interpretatio dubiorum in meliorem partem semper est fienda, secundum glo. Ro. xii. quando scilicet necessitas iudicandi occurrit. Qui autem in rebus importantiae determinant in malam partem, aliquid de re rubia, non ratione urgente, mortaliter peccant. Potest tamen quilibet rem suam seruare à quocunque ita caute, ac si esset latro, non tamen iudicando ipsum furem esse. Prælati autem & si non debent de actu mentis iudicare, actus tamen exteriores punire debent, secundum quod apparet de eis exterius, quia sunt iudices. Vide Tho. secunda secundæ. quæst. lx. ar. iiii. Existimare enim malum de proximo sine sufficienti causa, est ipsum contemnere.

- 2 Interpretari legem pertinet ad illum, ad quem pertinet condere generaliter, tamen quantum ad unam causam, potest etiam iudex, ut no. Inno. in. c. cum speciali, de appel. Interpretatio priuilegij, an potuerit dari, ad solum principem spectat, ut infra. §. iij. c. i. de trans. præla.
- 3 Interpretatio legis diuinæ, & canonicæ pertinet ad papam. c. per uenerabilem, qui fil. sint legi. & ciuilibis, in quantum concernit clericos, etiam ad ipsum pertinet, ut in. c. j. de iur. cal. secundum uero quod pertinet ad laicos, ad Imperatorem spectat, l. fi. C. de le. quia eius est interpretari cuius est condere, de re. iur. lib. vj. generaliter ut dictum est supra. §. ij.
- 4 Interpretatio priuilegij, an potuerit princeps dare, ad nullum inferiorem a principe pertinet secundum Pa. in. c. cum uenissent. de iudi. Si uero sit dubium de ualiditate, uel surreptione, potest iudex, inferior secundum communiter doc. Si autem dubium sit super, uel circa uerba solum, & casus est clarus, & decisibilis, de facili etiam potest inferior cognoscere, ad præiudicium partium, ut no. Inn. in. d. c. cum speciali. Facit. c. inter alia, de sen. excom. Si casus est dubius ad principem spectat, si de facili eum potest adiri, ar. in. d. c. inter alia. Quod si non potest sic adiri, per naturalem rationem poterit interpretari, & pro hoc est casus in. l. ex facto. §. i. ff. de uulg. & pup. substi. & quod no. Inn. in. d. c. cum speciali. Aut dubitatur circa intē-

INTESTATVS. INTRVSVS. INTER. 284

tionem principis, & non potest decidi sine magno dubio, & sic solus princeps interpretatur: eodem modo si uerba sunt obscura, uel ambigua, secundum Host. illius est interpretari cuius est condere. Et dicit Specu. in titu. de lega. §. nunc ostendendum, episcopum posse interpretari iurium allegationes, c. significare, de pigno. procedit in arduo negotio. Et legatus potest interpretari mandatum papæ, ut tenet glo. in d. c. j. de postu. & Pa. post Inn. idem dicit, nisi in aliquo arduo, scilicet in causa uertente ante eum, & probat per. c. super literis, de re scrip. ubi iudex interpretatur rescriptum ad suam potestatem certificandam.

- 5 Interpretatio in contractibus fit plena, in testamētis plenior, in beneficiis plenissima. c. cum dilecti, de dona. Interpretatio locutionum debet fieri secundum personas quæ loquuntur, uel quibus quis loquitur. xxvj. d. c. deinde, in glo.

INTESTATVS.

Instatus quis dicitur decedere, uel quia nullum fecit testamentum, uel quia non iure fecit, uel quia factum, posthumi natiuitate est ruptū, uel quia capitis diminutione postea facta testatoris, est factum irritum, uel quia nulli sunt hæredes ex eo testamento: Autē. de hære. ab intesta. in prin. Addi & alij duo modi possunt, scilicet per quærelam expugnato testamento, & per bonorum possessionem cōtratabulas. Azō. in summa. C. de suis & legi. hære.

INTRVSVS.

Intrusus est, qui non canonice, sed uiolenter occupat honores, uel beneficia ecclesiastica: unde est fur, & latro, sicut dicitur in Euāgelio. Qui non intrat per hostium in ouile ouiu, sed ascendit aliunde ille fur est, & latro: & est in mortali, restitutioni omnium quæ inde recipit, obnoxius. c. grauis, de resti. spo. uide Abb. in. c. ad aures, de exces. præla. in. j. no. Large dicitur intrusus omnis, titulum habens uitiosum. stricte uero, omni titulo carens.

INTERROGATIO.

- 1 **I**nrogationes de necessariis tenetur facere confessor, qñ sine illis non potest discernere, necessario discernenda, aut quando putat, uel rationabiliter dubitat, aliquid omitti necessario confitendum si non interrogat, ut si confitens dicat se carnaliter peccasse, & non dicat speciem, debet interrogare

NN 4

in qua specie, quia est de necessitate confitenda: alioquin ut
index abutitur officio, & sic mortaliter peccat. Ad hoc est. c.
omnis, de pœ. & re. & de pœ. dist. vj. c. j. Quando autem con-
fessor credit non esse necessarium interrogare, non peccat nō
interrogando confitentem.

- mauit De
bra impu
ecclesiasti
cantilena
mortale
tui diuin
plicitate,
loqui ca
non uis
nation
plicitate
tiones
fæ fun
potest
meroi
non f
tum,
5 Circa
bitant
intenti
le est,
fuit ca
prece,
6 Circa
uel ab
fam si
confu
absqu
confes
uit in p
do casu
matrim
affinitat
ne. Si r
quoniam
prædic
in mor
Eugen
hoc

mauit Deum, uel sanctos, uel eis maledixit, aut iniuriolè mēbra impudica eorum nominauit, si iudaizauit, aut in cultu ecclesiastico falsum asseruit, si adiunxit cultui diuino aliquas cantilenas in uoce uel organo turpes, uel amatorias, quod mortale est ex suo genere, secundum Cai. quia iniuriam cultui diuino irrogauit, si inuocauit dæmones explicite, uel implicite, uel habuit pactum, uel familiaritatem cum eo: tamen loqui cum eo in dæmoniacis ob ueritatem, uel curiositatē, non uideo propter hoc mortales: si fecit incantationes, diuinationes per superstitiones, in quibus inuocatio dæmonis implicite inuenitur, quia mortalia sunt, &c. His adiūge diuinationes per astra, somnia, auguria, sortes, quando superstitiones sunt: & de tenentibus orationes super se superstitiones, quod potest aduerti ex characteribus diuersis, ex obseruatione numerorum, temporum, & huiusmodi. Si uouit facere malum, non facere bonum, quia non tenent hæc uota, sed fuit peccatum, &c. Si tentauit Deum.

- 5 Circa secundum, si iurauit scienter, & assertiue falsum: uel dubitans, tamen assertiue iurauit: si iurauit promittendo, & nō intendens seruare: uel comminando, uel facere quod mortale est, uel aliud malum: uel sine causa rationabili iurauit, & si fuit causa talium in aliis directa, uel indirecta, inducēdo eos prece, uel precio ad talia.
- 6 Circa tertium, si dies festo uiolauit opera seruilis faciendo, uel alia prohibita ab ecclesia: uel hoc fieri mandauit. Si missam sine rationabili causa diebus festis omisit, & diem festū consumpsit in uanis ludis. Si nō ieiunauit diebus præceptis, absque causa rationabili, aut cibis uetitis usus est. Si non est confessus debito tempore, uel non bene. Si non communicauit in paschate, uel pluries, secundum quod tenebatur, quando casus urgebant. Si non peregit poenitentiam. Si contraxit matrimonium cum personis coiunctis consanguinitate, uel affinitate, usque ad quartum gradum inclusiue, uel clandestine. Si neglexit sacramentum confirmationis pro se, ac suis, quorum curam gerit, & scire necessaria ad salutem, & ire ad prædicationes propter hoc. Si recepit aliquod sacramentum in mortali, uel aliquos actus ordinis, ut cantare Epistolam, Euangelium, uel sacramentum ministravit in mortali, aut ad hoc aliquem induxit. Si excommunicatus ingressit se diuina.

INTERROGATIO.

nis, uel excommunicatis participauit in diuinis extra casus concessos. Si excommunicatus minori suscepit aliquod sacramentum. Si suspensus, aut irregularis, aut interdictus ingessit se sibi prohibitis. Si non dixit officium ad quod tenebatur, & quando tenebatur, & potuit dicere. Si illud dicens ex proposito uagauit mente, pro parte notabili, uel occupauit se, ita ut non posset ad officium attendere. Si non expressit uerba, sed tantum principium & finem uersus fecit sonare: quia non satisfacit. Si mutauit officium pro libito sine necessitate. Si uiolauit ecclesiam, uel cimiterium semine, uel sanguine humano. Si uiolauit immunitatem loci ecclesiastici furando, rapiendo, extrahendo hominem ui, uel ibi prohibita exercuit, ut iudicium seculare, uel parlamentum, uel non seruauit interdictum. Si abusus est sacramentis, aut sacramentalibus, aut eucharistia, oleo sancto, & huiusmodi. Si non seruauit formas sacramentorum. Si fecit iniuriam reliquiis, uel imaginibus sanctorum. Si usurpauit res ecclesiis dicatas. Si percussit, uel uiolentaui personam ecclesiasticam. Si peccatum carnis post ordinem sacrum commisit, uel professionem, uel uotum castitatis. Si a personis ecclesiasticis gabellas, & prohibita exegit, contra libertatem ecclesiae, in multis de his, ultra peccatum excommunicatione ligantur delinquentes.

- 7 Circa quartum, si parentes non honorauit, non eis subuenit in necessitatibus. Si sanguine iunctis debitum honorem, uel subsidium non impendit, aut patriae, uel beneuolis simile non fecit. Si filios, nepotes, & sibi commissos non educauit, instruxit, curauit, nec correxit uerbo, uerbere, ut expediebat, praecipue in mortalibus. Si uxorem, aut uirum male tractauit, famulos male gubernauit, & si ipsi domino debitum secundum posse non fecerunt. Si crudus ad pauperes, negligens ad opera misericordiae, non fecit elemosinam de superfluo, non subuenit existenti in extrema necessitate cum posset. Si impediuit pauperum elemosinas uerba, uel aliter. Si ex contemptu non obediuit, uel non obediuit in his, quae sunt importantie notabilis, uel non obtemperauit principibus, quo ad obseruationem legum, statutorum, & huiusmodi: neque eis debitum honorem exhibuit. Si fuit ingratus contemnendo, dissimulando, non recognoscendo beneficium, uel benefactorem. Si non habuit animum retribuendi. Si oblitus est be-

neficioꝝ, uel uituperauit, uel malum pro bono reddidit, quæ ad ingratitudinis uitium pertinent.

8 Circa quintum, si homicidium fecit, uel procurauit. Si infan-
tem tenuit in lecto cum periculo suffocationis, uel contra
prohibitionē episcopi. Si procurauit abortum foetu formato
anima rationali, uel ante: quia etiam mortale est. Si fecit ali-
quod pro sterilitate, aut dedit alteri aliquid ad hoc procurā-
dum. Si hoc fecit fieri, uel consuluit, uel adiuuit. Similiter in-
terroga de uerberibus, mutilatione, uulnere, uinculis, tormē-
tis, exilio, si contra iustitiam facta sunt. Si uoluntate delibera-
ta aliquid horū sibi, uel alteri euenire desiderauit per se, uel
per alium, propter iram, uel odium, uel alium malum finem.
Si desiderauit alteri malum in corpore, uel in anima notabi-
le, propter odium, in honore, fama, & in rebus notabiliter.
Si gauisus est de malo alicuius, & quali malo. Si fecit, uel fie-
ri fecit uindictam propria autoritate. Si noluit parcere quo
ad offensam. Si subtraxit communia beneficia propter hoc.
Si fouit inimicitias, & de multis peccatis, quæ ex hoc oriun-
tur. Si fecit, uel iuit ad bellum iniustum sciēter, uel dubium,
sine principis mandato, quod posset eum aliquādo excusare.

9 Circa sextum, si peccauit cum persona coniugata, quod est
adulterium: si cum cōsanguinea, uel affine, quod est incestus:
si cum Deo consecrata ordine, uel uoto, quod est sacrilegiū:
si cum uirgine, quod est stuprum: si cum soluta, quod est sum-
plex fornicatio: si contra naturam per se solus, quod est molī-
ties: si cum alia persona, quod est sodomia: si cū bestia, quod
est bestialitas. Quo autem ad modum, est maxime culpabi-
le: si mulier supergrediatur uirum. Alij uero modi sunt tole-
rabiles, dummodo non impediatur generatio, uel effunda-
tur semen extra uas. Ideo de illis modis non sunt sollicitan-
dæ mulieres per interrogationes. De osculis, & tactibus in-
terroga solutos, coniuges uero, quando ex hoc sequeretur
periculum pollutionis extra uas, & c. tūc enim esset mortale, si
hoc intenderent, uel huic periculo se exponerent.

10 Circa septimum, si furatus est, & quantum. Si inuenit aliqd,
quod non haberetur pro derelicto. Si ex naufragio aliena ac-
cepit. Si emendo, uel uendendo commisit fraudem circa rē,
precium, mensuram, pondus, numerum, substantiā, uel qua-
litatem. Si contractus usurarios fecit, uel imposuit nouam ga-

INTERROGATIO.

bellam, uel exegit a personis ecclesiasticis huiusmodi. Si uolenter alienum accepit, aut proprium a quieto possessore. Si iniustum cōtractum fecit alicuius societatis. Si usurpauit bonum commune. Si iniusta fecit cambia, uel in illis fraudauit, uel fraudare uoluit quempiam.

- 11 Circa octauum, Interroga de mēdatiis dictis in iudicio, quo ad iudicem, reum, accusatorem, testes, aduocatos, & procuratores: si extra iudicium mentitus est, detrahendo, contumeliando, rixando, contemnendo, litigando, susurrando, irridēdo, maledicendo. Et nō. quōd non solum mentitur in iudicio, qui falsum dicit, sed etiam qui tacet, quōd tenetur dicere, uel qui loquitur sophistice, & non ad mentem iudicis. Hęc omnia quidem mendacia important iniuriam. Si mentitus est in damnum alterius, animæ, uel corporis, aut rerum, siue scienter, siue officiose, aut iocose, uel simulatorie. Si mētitus est per hypocrisim. Si mendicauit quasi egens, & non erat. Si finxit reliquias, uel miraculam propter quēstum. His annecte de maledictionibus, malis in precationibus animæ, & corporis, & maledicendo diei, tempori, & aliis creaturis, de uerbis turpibus, & male morigeratis, & huiusmodi quæ in multis casibus mortalia censentur.

Circa nonum, & decimum, interroga de cogitationibus circa ea, quæ dicta sunt de furto, auaritia, luxuria, de cogitationibus morosis, & cum deliberato animo, circa ea, quæ dicta sunt de uitio carnis: & si fecit aliqua signa, uel misit Epistolas, & quicquid fecit propter hoc extrema matrimonium, quia mortale est, ut in suis locis dictum est, & dicitur.

- 13 Circa superbiam, si extimauit bonum quod habet ex se habere, & nō a Deo. Si crediderit habere a Deo, sed propriis meritis. Si iactauit se habere quod non habet. Si aliis despectis singulariter desiderauit apparere. Si fuit ambitiosus, quærendo honores, prælaturas, & huiusmodi. Si fuit adulator, præsumptuosus, pertinax, impugnator ueritatis, obstinatus, impœnitens. De aliis uitiiis, quia continentur in .x. præceptis factis dictum est. Interroga discurrendo per singula si forte aliquid fuisset omissum. Item de operibus misericordiæ corporalibus, & spiritualibus, quæ continentur in his uersibus. Visito, potō, cibo, redimo, tego, colligo, condo. Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora, quæ opera, si præmittantur a po-

tente, in articulo extremæ necessitatis, est mortale. Vt supra, in uer. elemosina, satis diximus.

- 14 Poteris & de quinque sensibus interrogare pro meliori memoria considerato statu cuiuslibet personæ, quo ad ætatem, officium, tempus, statum, fortunam, locumque: quia aliter interrogandi sunt senes, aliter pueri, aliter fortunati, aliter tribulati, aliter sani, aliter infirmi, &c. Aliter seculares, aliter clerici, quæ omnia discretionis confessoris relinquuntur. Facta igitur confessione diligenti, dicat confessor pœnitenti, an de omnibus doleat, & si leuiter dolet, ammoneat eum, quātus debet esse dolor de peccato mortali, uidelicet maior super omnes alios dolores intellectuales, & quod saltem doleat, quod non habeat illam contritionem, quam deberet habere, & conetur illum ad uerum dolorē adducere: postea dicat si uult in futurum ab omnibus toto suo posse cauere, & si credit, uel sperat, quod Deus adiuuabit eum, quod non cadet. Si respondeat sic: dicat confessor si est paratus facere pœnitentiā, quo respondente ita: iniungat pœnitentiam discretam, quā credit ipsum facturum, & post absoluat instruendo, quod maiorem meretur pœnitentiam, & quod conetur facere in gratia Dei, ut satisfiat Deo: & quod sit sollicitus p bona opera delere pœnam, quam facturus est in purgatorio, nili hic soluat orationibus, elemosinis, & huiusmodi: & cætera quæ supra dicta sunt, uer. Confessio. Si autem nolit deferere peccata ut concubinam, iniurias relinquere, restituere cū possit, nullo modo est absoluendus, sed iudicio Dei relinquendus.

I N T I M I D I T A S.

I Ntimiditas, quæ opponitur fortitudini, qua homo non timet pericula uitæ, integritatis membrorum, & bonorum temporalium, quando, ubi, & sicut oportet, ex deliberato cōsensu, contra rectam rationem, nocendo sibi notabiliter, uel proximo, siue causetur hæc intimiditas ex paucō amore uitæ, siue ex elatione animi, ut frequentius accidit: peccatum mortale est, ex sancto Thom. secunda secundæ. q. cxxvj. & Cai. in summa ibi, alias ueniale, ut quando ex stoliditate, uel ex imperfectiōne actus, uel in re parua est, & reducitur ad præsumptionem, filiam superbiæ. Aliquando etiam prouenit, ex eo quod quis minus debito uitam propriā amat, ideo sine peccato esse non potest.

I N V E N T A.
I N V E N T A.

- 1 **I**nuenta quæ habentur pro derelicto, quæ nūquam habuerunt dominum, uel si habuerunt, nō amplius extat memoria, uel dominus non curatur de eis, sunt inuentoris: ex quo censentur nullius esse: ut lapilli in littore, uel in terra inuēti: sunt enim occupantis. Si autem habuerūt patronum, uel habuerunt de proximo, ut constat quando inuenitur bursa, uel uestis, & huiusmodi, tunc sunt restituenda inuēto rei domino: per. c. multi. xliij. q. v. aliter esset furtum, secundū Tho. secunda secundæ. q. lxxvj. & ff. de fur. l. falsus. Et hoc est peccatum mortale, nisi pro re parua. Si uero facta diligenti inquisitione dominus rei non inuenitur, possunt dari pauperibus, infra, restitutio. §. xx. & xxxix. uel inuentor potest retinere, si sit pauper, de licentia confessoris, ut ibi dicitur, supra casus, §. nono.
- 2 De thesauro autem cuius dominus nescitur, si inuenitur in proprio fundo est totus inuentoris, si in alieno inuenitur a casu, medietas una erit domini fundi, altera inuentoris, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxvj. ar. v. ad. ij. Si uero non a casu, sed studiose inuenitur, & cum licentia domini, uolentis donare, quia ipse non uult quærere, totus erit inuentoris. Si uero quærat contra, uel præter uoluntatem domini, tunc totus erit domini. Si quis uero sciret in aliquo fundo esse thesaurum, & dolose emeret fundum domino ignorante ibi esse thesaurum, tūc uidetur quod totus thesaurus debeat esse domino, quia inuentor fuit in dolo. C. de thesau. l. unica, si autē a casu, totus erit inuentoris: quia inuenit in fundo proprio, & cessat dolus. Cōsuetudo autem quæ hodie seruatur, quod scilicet thesauri sunt principum, qui inueniuntur, secundum Pe. de pal. in. iij. sen. non ualeat in cōscientia, quia propter metum dominorum seruatur, nec moribus utentium fuit unquā approbata, nisi uiolenter, & est contra ius canonicum, quod disponit inuenta esse pauperum, quando sunt incerta.
- 3 Proiectis in mari tempore tempestatis, pro alleuatiōe nauis, uel aliter, si non amplius a domino quæruntur, sunt capiendum, quia tunc habentur pro derelictis: similiter de amissis per naufragium, & de raptis ex aquarum inundantia: aliter non possunt capi, & si capiantur ne pereant, debent restitui dño. Sic. n. iustitia exigit ut unicuique qd suū est reddatur.

- 4 De terra addita, uel remota propter rapinas fluuiorum, est rubrica, insti. de re. diui. tamen in omnibus communiter standum est consuetudini, quæ est optima legum interpret. Vbi autem cessat consuetudo, standum erit iuris dispositioni, quod ita disponit, quod insula nata in mari, est occupantis. In medio uero fluminis, est communis habentibus prædia iuxta flumen hinc inde. Si non est in medio, est proximioris. Quod si fluuius diuidatur, & cingat agrum, erit ager illius cuius ante erat. Si flumē mutat alueum, primus alueus efficitur eorum, qui prædia iuxta illud habent, secundus uero est publicus. Et si post reuertitur ad primum, secundus erit habentium prædia prope illud, sed ager inundatus, aqua recedente remanet eius cuius erat: hæc est dispositio iuris, quæ satis æqua esse uidetur.

INVENTARIUM.

Inuentarium esse uidetur scriptura, in qua hæreditaria bona, uel etiam alia, apud aliquem inuenta scribuntur: & hæredi facere, est utile. Nam si non fecerit, de omnibus legatis, & debitis tenebitur: si autem fecerit, ultra uires hæreditarias grauari non poterit, dummodo cœperit facere illud infra tres dies a morte testatoris: uel postquam se fuisse institutum hæredem nouit. Scribat enim omnes res defuncti sub testibus, & infra .xl. dies, uel annum sit res sunt remotæ, perficiat. Hæc notantur. ff. de admi. tu. l. tutor, & ibi Bar. Abb. in. c. j. de solu. in. c. plerique, de immu. eccle. in. xviij. col. uer. alia quæstio, & glo. auctē. sed cum testator. C. ad legem falci. quia si filius hæres non conficiat inuentarium, licet teneatur creditoribus ultra uires hereditarias, intelligitur tamen sua legitima reserua: quia de illa satisfacere non tenetur. An autem falcidia possit detrahi, uide Bart. in. l. in ratione. §. quod uulgo. ff. ad legē falci. Hæc ad legis peritos spectant magis, quam ad animarum curatores.

INVIDIA.

Inuidia proprie est, quando aliquis dolet, quod alius prosperetur, non propter aliud, sed propter hoc solum quia ille parum distans, bonum, seu melius habet. Apprehendit. n. inuidus illius bonum, quasi diminutio sit suæ excellentiæ. Ecce est ex suo genere mortale peccatum: quia contra charitatem. Tristatur enim de eo, de quo debet gaudere, secundum Cai.

I N V O C A T I O.

ibi, in summa. Qui autem tristatur de bono alterius, propter aliquam conditionem adiunctam, ut puta propter damnum inde sequens, aut quia caret ipse tali bono, uel quia quod habet, indigne habet, non est inuidus, secundum Tho. secunda secundæ. q. xxxvj. ar. ij. Si autem inuidia sit de re parua, aut in primis motibus, erit peccatum ueniale, secundum Tho. ibi, ar. iij. & est uitium capitale secundum eundem ibi. ar. iij. ex quo oriuntur, odium, susurratio, detractio, exultatio in aduersis proximi, & afflictio in prosperis, secundum Gre. xxxj. mor. li. Est & quedam inuidia fraternæ gratiæ, secundum quod quis tristatur de augmēto gratiæ Dei, seu participatione eius, & ponitur peccatum in spiritum sanctum: quia per hanc inuidiam, homo quodammodo inuidere uidetur spiritui sancto, qui in suis operibus glorificatur, & secundum Tho. ubi supra, ponitur inter grauissima peccata. Licet lætari quandoque de ruina malorum, & dolore de eorum prosperitate, ne bonis nocere queant, ut testatur Grego.

I N V O C A T I O.

I Nuocare dæmones ut ferant nobis auxilium, uel ut ab eis habeamus aliquid, quod a solo Deo expetendum est, ut prædicere futura contingentia, & huiusmodi peccatum mortale est. Tho. ii. sen. d. vii. q. iii. Nullam enim amicitiam cum ipsis, sine mortali habere possumus, cum sint sempiterni hostes dei, & nostri. Hinc est, quod uti locutione, opere, seruitio dæmonis, mortale est: si cum inuocatione, reuerentia, uel pacto tam implicito, quam explicito fiat, & maxime propter malum finem: hoc enim repugnat præcepto diuino. His autem cessantibus, si dæmon sponte occurrat, quandoque licet inquirere sine mortali, si inquiratur non tanquam a socio, sed tanquam ab hoste, uel expulsiue, ut sit in exorcismis, cum arrepticiis, uel impulsuue, ut faciunt sancti, præcipiendo eis in uirtute Dei, quia hoc non est amicitiam facere cum eis, nec habere familiaritatem, sed magis hostem cogere. Si autem huiusmodi quærantur a dæmone tanquam a socio, quum cum eis societas sit pernitiōsa, mortale est, ut diximus. Si autem quis ex leuitate, uel curiositate quærat, nolens tamen ex hoc amicitiam Dei perdere, nec cum dæmone amicitiam facere, excusatur a mortali propter imperfectionem actus: magis autem quando fit hoc propter aliorum utilitatem, uel honorem Dei

Dei licet, ex Tho. secunda secundæ. q. lxxv. ar. iiii. supra, Incantatio. §. ii. Neque dæmoni credendum est, cum mendax sit.

I R A.

- 1 **I**Ra, appetitus uindictæ dicitur, ex passione naturali proueniens, secundum Tho. prima secundæ. q. xlv. & quia uindicta potest iuste appeti, & infligi, ut si pater contra filii delictum irascatur, illumque secundum debitum modum puniat, peccatum non est, maxime mortale. Si autem quis appetat uindictam iniuste secundum se, ut scilicet quis occidatur, etiã quod mortem non meruerit, uel si meruit, appetit illum puniri non a iudice, sed ab homine priuato, non habente auctoritatem occidendi, uel appetit puniri a iudice merentem puniri non pro iustitia, sed ut animo suo malo satisfaciatur, & sic in his casibus mortale est, quia contra charitatem proximi notabiliter, & iustitiam. Item si quis ex uehementia iræ excidat a dilectione Dei, uel proximi, ut quando quis uehementer irascitur contra Deum, uel quando ex ira nimia proximus scandalizatur, uel quando ex ira cadit in odium, ut trabem faciat ex festuca, in his mortale est. Propter tamen imperfectionem actus, uel in primis motibus ante deliberatum consensum, erit ueniale, ut si quis trahat puerum per capillos uel appetat uindictam de parua re. Potest etiam esse mortale ex interiori motu animi, ut quando quis ita accenditur ex furore iræ, ut ratio succumbat, & de hoc aduertit, & non refrenat, uel ex motu exteriori, quando aliquid adiungitur contra Deum, uel proximum, ut blasphemia contra Deum, uel sanctos, aut obprobrium, uel huiusmodi contra proximum, quod sit notabile, etiam mortale est.

- 2 Ex hoc uirio sex filie oriuntur, uidelicet. Rixa, tumor mentis, contumelia, blasphemia, clamor, indignatio, quæ quidē sunt mortalia, uel uenialia peccata, iuxta determinationem factā. Et quia multa peccata ex hoc oriuntur, ideo dicitur uirium capitale. Tres iræ gradus in euangelio ponuntur, scilicet irasci fratri suo interius in animo, dicere racha, quod significat iram per exteriora, & dicere fatue, quod notat iræ effectum.

I R O N I A.

- 1 **I**Ronia est mendacium in uerbis, uel factis consistens, ut si quis minus dicit, quam se existimat. Sicut cum quis asserit de se aliquid uile, quod tamen in se non recognoscit, aut

〇〇

IRREGVLARITAS.

negat aliquod magnum, quod tamen existimat se habere. Et semper est peccatum secundum Augu. li. de uerbis Domini xxii. q. ii. c. cum humilitatis causa. Concor. Tho. secunda secunda. q. cxiii. ar. i. Hoc uitium iactantiæ opponitur, quod aliquando mortale est secundum circumstantiam, ut quando ordinatur ad notabiliter decipiendum, sicut mendacium, uel ratione finis. In pluribus tamen est ueniale peccatū, quia non est multum proximo perniciosum, neque Deum multum inhonorans, nec claritatem tollens.

IRREGVLARITAS.

- x **I** Rregularitas secundum Specu. Est nota, seu impedimentū canonicum, ex facto, siue de facto proueniens, quo quis ad ecclesiasticos ordines promoueri, & iam promotus in eis ministrare prohibetur: ar. de temp. or. c. fi. Vnde in plus est, quam suspensio, quia non solum importat inhabilitatem ad executionem, ut suspensio, sed etiam inhabilitatem ad ordines. Tribus modis in genere contrahitur, uel ex delicto, uel ex defectu corporis, uel ex defectu sacramenti, de quibus loquuntur doct. in. c. nisi cum, de renū. Sed in specie in casibus xxiii. incurritur. Nunquam tamen incurritur, nisi secundum illos modos, qui expressi sunt in iure. c. is qui, de sen. ex. quoniam iuris positiui poena dicitur. Secundum Inno.
- z **2** Primus modus quo incurritur, est per homicidium, uel mutilationem, quando quis actualiter occidit, uel mutilat, uel operatur aliquid, quod sit horum causa, etiam quod sit absque peccato, secundum Tho. secunda secunda. q. lxxiii. ar. vii. ad. iii. & quo ad obseruantiam modernam, est de iure positiuo, secundum Inno. & Host. in. c. omnis. xvii. q. iiii. Et si adsit uoluntas occidendi, uel mutilandi, & fiat opus ad hoc, ut sequatur, non tamen sequitur: non propter hoc talis poena irregularitatis incurritur. Similiter cum quis permittit aliquem occidi, cum possit adiuuare, non incurrit secundum ueram opinionem, quia hæc non sunt in iure expressa: & non incurritur nisi secundum, quod expressum est in. d. c. is qui.
- 3 **3** Ad discernendā melius ueritatē, ponit S. Th. secunda secunde supra. ar. viii. tres regulas, quarū prima est hæc. Dās operā rei licitæ, & adhibens diligentia qua debet, & non excedens, nec habens uoluntatē occidendi, uel mutilandi, non fit irregularis pp sequēs homicidiū. c. dilectus, de ho. uol. & c. ex literis

- 4 Secunda regula. Dans operam rei licitæ, & non adhibens diligentiam, quam debet, uel existens in culpa, etiam leui, non autam leuissima, ut infra. §. vi. & xii, fit irregularis per homicidium sequens, uel mutilationem. c. presbyterum, eo. ti.
- 5 Tertia regula. Dans operam rei illicitæ, quantumcunque adhibeat diligentiam, fit irregularis per sequens homicidium, uel mutilationem. c. Suscepinus, eodem titu. His regulis multos casus solues.
- 6 Infans, qui non est doli capax, & furiosus, qui lucidum non habet interuallum, propter homicidium, uel mutilationem, non sunt irregulares: in cle. furiosus, de homi. Pa. in. c. i de de lic. pue. Facit pro furioso. l. i. C. de fal. mo. Not. quod dans operam rei licitæ, & si non adhibeat totam illam diligentiam quā deberet, si sit in leuissima culpa omissionis, non efficitur irregularis secundum communiter doct. & c. quæsitum, de pœ. & re. infra. §. xii.
- 7 Occidens, uel mutillans, seipsum defendendo, non ualens aliter facere, non est irregularis, nec occidens, uel mutillans dormiendo: cle. unica, de homi. Tho. contrarium tenuit, secunda secundæ. supra, & iiii. sen. d. xxv. q. ii. ar. ii. ad. iii. quia fuit ante istam determinationem, si tamen non fuit in culpa, ut infra. §. sequenti.
- 8 Iudex si etiam iustæ hominem occidat, fit irregularis. c. aliquos. §. i. d. Idem dic de accusatore, testibus, notariis sententiam scribentibus, & legentibus, & de omnibus agentibus in causa mortis, uel mutilationis, uel fauentibus, etiam si contra infidelem hoc faciant, etiam de animantibus, & autorizantibus, secundum Tho. ubi supra. & c. sicut dignum, eo. titulo, & c. clericum. d. quinquagesima Idem de occidentibus casualiter, uel dormiendo, quando culpa, uel negligentia eis imputatur, ut quia sciebant suam consuetudinem surgendi in nocte, & non adhibuerunt remedium, ut debebant, & huiusmodi: secundum Bart. l. pœna. ff. de parici. Secus de ebrio, qui in d. cle. non excipitur, ideo si occidit, uel mutillat, etiam quod non fuerit in culpa ebrietatis, fit irregularis, secundum Car. in. d. cle. unica. Not. quod ista duo, uidelicet occidere, uel mutillare, quo ad irregularitatem æquiperantur, in cle. unica, de homi. Not. secundo, quod iudex, uel doctor, in dubio non debet aliquem iudicare irregularem; ar. de pœn.

IRREGVLARITAS.

d.i.c.hoc autem,&c.is qui,de senten. ex. li. vii. Pœnas enim
9 quantum possumus restringere debemus.

Not.tertio,quod in dubio quilibet debet se reputare irregu-
larem,ut in.c.ad audientiam, de homi. Hæc duo notabilia
immediate præcedentia,ponit Hoff. in. d.c. ad audientiam,
de homi.

10 Not.quarto,quod ad hoc,quod quis incurrat secundum In-
no.in.d.c.ad audientiam, necesse est, quod interueniat, uel
consilium,uel præceptum,uel factum,uel defensio, uel coo-
peratio occidentis, nam sola uoluntas irregularitatem non
inducit.

11 Not.quinto,quod existens causa remota homicidii, ut qui
fecit gladium,quo alius occidit hominem, non est irregula-
ris propter sequens homicidium.c tua,de homi. nisi cum ta-
lis causa remota,animum nocendi habuerit, uel debitam nõ
adhibuerit diligentiam, uel non cogitauit, sicut debebat.c
presbyterum de homi.Huius ratio a cõtrario sensu sumitur:

12 Not.sexto,quod dans operam rei licite si fuit in culpa etiam
leuissima in committendo,tenetur de casu inde secuto, quo
ad irregularitatem,in.c.clerico iacente. s.o,d.si uero fuit in le-
uissima culpa omittendo,non incurrit, per.c. quæsitum, de
pœn. & re. Iura enim plus tollant culpam omissionis,
quam commissionis, Barto.in. l. quod nerua. ff. de po. uel
econtra,supra. §.vi.

13 Not.septimo,secundum Cai.ibi,in summa,quod appellatio-
ne irregularitatis homicidii uoluntarii,uon uenit irregulari-
tas propter occisionem hominum in bello iusto,uel alias iu-
ste factam,quia ubi non est homicidium,nec ibi est irregula-
ritas homicidii:sed quando homo iuste occiditur ibi nõ est
homicidium,quoniam homicidium species est criminis, sed
occisio hominis iusta nõ est crimen,ergo nec homicidium,
ergo nec irregularitas homicidii, siue uoluntarii, siue non:
sed est alia irregularitas,uidelicet causa sanguinis, usque ad
mortem.Ideo quando quis reseruat sibi dispensationem ir-
regularitatis homicidii,non intelligitur reseruare irregulari-
tatem occisionis iustæ,quæ homicidium non est.Vnde si pa-
pa reseruat sibi homicidii uoluntarii irregularitatem, non
oportet propter talem iustam occisionem adire ipsum, ut ab
irregularitate dispense, sed alius poterit hoc.

- 14 Not. octauo, quòd actus propter quem quis efficitur irregularis, siue sit laicus, siue clericus, ex hoc, quòd inducit irregularitatem, non est peccatum mortale, neque ex hoc, quòd reddit clericum inhabilem ad executionem suorum ordinum, sicut nec actus reddens hominem inhabilem ad susceptionem sacramentorum, ut participare cum excommunicato extra diuina, per quod excommunicatio minor incurritur, per quam quis fit inhabilis a susceptione sacramentorum, & tamen non est peccatum mortale, & simile est de censuris suspensionis, & interdicti, secundum Cai. ibi, in summa.
- 15 Si quis mandauit homicidium fieri, uel mutillationem, & antequam fiat effectus reuocet expresse, immo etiam tacite, ut faciendo pacem cum occidendo, non incurrit irregularitatem, secundum Inno. secus si non reuocauit, licet per spaciū temporis non fuerit secutus effectus, infra, mandatum. §. iiii.
- 16 Si quis mandauit aliquem uerberari prohibens tamen ne occideretur, uel mutillaretur, & nihilominus, ille cui mandauit occidit, uel mutillauit, mandator fit irregularis: fuit enim in culpa, quia debebat cogitare hoc posse euenire. c. fi. de homi. li. vi. & Pa. in. d. c. ad audientiam. Secus quando mandauit fieri modeste, & dabat operam rei licitæ, ut pro correctione, quia iuxta regulam supra datam, non incurrit, secundum Pa. & Inno. in. c. ad audientiam. Et quando uerisimile non erat periculum de hoc.
- 17 Si patronus famulo uerberato dixit, non reuertaris domū, nisi audiam aliquid de te contra uerberatē, & c. famulus interficit eum, erit irregularis, quia animauit famulum. Sic enim fuit determinatum, ut dicit Pa. in. c. ex literis, de excess. prælatorum.
- 18 Prælatus habens iurisdictionem temporalem, mandansque officiali suo, ut inquirat super aliquo crimine, & faciat iustitiam, etiam quòd sequatur mutillatio, uel mors, non erit irregularis, in. vi. ne de. uel mo. c. episcopus. Si autem interrogetur de aliquo specialiter qui meretur mortem, quid sit agendum, potest respondere, ut consulat peritos, non autem taliter, ut interrogans intelligat directe, uel indirecte illum debere poena sanguinis puniri, secundum Ray. quia si ex eius responsione reus occideretur, fieret irregularis taliter respondens. Potest ergo dicere, hoc consilium non pertinet ad me,

IRREGVLARITAS.

- uel nobis non licet interficere quenquam, uel huiusmodi. Et si propter talia uerba iudex interficiat reum, non propterea fiet respondens irregularis, quia causam non dedit. Si quis autem in generali quaerit, an propter tale crimen quis mortem mereatur, & tunc non imminet casus de praesenti, potest ueritas clare responderi sine irregularitate. Hanc sententiam tenet Pa. in. d. c. ex literis. Quod si de plectendo de praesenti respondeat, quod meretur mortem, non tamen praetor propter hoc dat mortem, sed propter aliud, ut puta, quia iam disposuerat hoc, uel quia habet legem claram, tunc non sit taliter respondens irregularis, quia mors non est secuta ex sua responsione, secundum Pa. supra.
- 19 Princeps faciens legem, quae postmodum rei traduntur morti, non est irregularis, secundum Arch. in. c. officia. xxiii q. v. neque praedicatores hortantes principes ad faciendum iustitiam in eominuni, etiam quod ex eorum uerbis moueantur ad inquirendum, & puniendum malefactores poena mortis, sunt irregulares, quia non sunt causa alicuius particularis occisionis.
- 20 Clericus habens iurisdictionem in aliquo loco, non debet esse praesens cum iustitia mortis, uel mutilationis exercetur, aliter fit irregularis, quia ex sua praesentia uidetur opem prestare, uel autorizare homicidio, secundum Pa. in. c. si quis uiduam. d. 50. Secus in non habente iurisdictionem: licet grauius peccent, facientes contra. c. sententiam, ne de. uel mo. nisi causam iustam habeant, ut quia associant confortando decapitandum. Non debet ergo clericus interesse homicidio nisi dum hortatur, &c.
- 21 Praelati, uel clerici, qui petunt contra aliquem iustitiam, cui debetur poena sanguinis, uel mutilationis cum protestatione, quod non intendunt poenam sanguinis, non incurrunt irregularitatem, etiam quod sequatur effectus, in. c. praelatis, de homi. lib. vi. uel cum petunt super crimine, pro quo non debetur poena sanguinis, etiam quod sequatur mors. Secus, quando in primo casu petit sine protestatione fit irregularis sequente effectu. Vide bene tex. huius. c. & sta. in eo.
- 22 Per solam ratihabitionem homicidii, uel mutilationis, non incurritur irregularitas, quia nunquam dicitur quis irregularis, nisi ubi iure cauetur, secundum Host. in sum. de homi. g.

qua pœna: sed non est expressum in iure, quod quis per rati-
habitionem solam incurrat irregularitatem, sicut de excom-
municatione. c. si quis, de sen. exc. li. vi. igitur, &c. Et ita tenet
Ang. uer. homicidium. ii. §. vii. Aliqui autem tenent, quod in-
curritur, quia ratihabitio æquiparatur mandato, de re. iu. lib.
vi. ratihabitionem: sed per mandatum incurritur, ergo & per
ratihabitionem. Hæc ratio non concludit, quia ratihabitio
æquiparatur præcepto in culpa, non autem in pœna, quæ est
a iure, sicut est irregularitas. Tene ergo primum, quod etiam
sequitur Arch. in. c. omnes. xvii. q. iiii.

- 23 Prælati incarcerans subditum delinquentem taliter, quod
in paucis diebus moriatur, est irregularis, nisi faciat secundum
ordinem, & modum suæ regulæ: secundum Io. de lig. in de.
ii. de pœ. & re. & Pa. tn. c. cum non ab homine, de iudi. quia
excedit modum. Ad hoc est tex. in. c. ad audientiam, de sentē.
excom. & c. cum uoluntate.
- 24 Inquisitor tradens hereticum iudici seculari, quem scit com-
burendum, & instando apud iudicem, quod comburatur, nō
est irregularis, secundum Host. in. d. c. ad audientiam, de ho-
mi. & Feli. in. d. c. ad abolendam, de here. in fi. quia solū inqui-
sitori prohibetur, quod nō pro se exequatur, quod nō facit.
- 25 Ad intelligendum quomodo quis uerbo consulendo, incur-
rat irregularitatem, pono quasdam regulas, quarum prima
hæc est. Dans consiliū super morte quando imminet casus de
præsenti, & sequitur mors, uel mutilatio, incurrit irregulan-
tatem. c. si quis uiduam. d. 50. & Host. in. d. c. ex literis. Si ue-
ro præsentialiter casus non imminet, & dolose non cōsulit,
non incurrit, ut dictum est supra. §. xviii. & xix.
- 26 Secunda regula: dans consilium dolose, scilicet, ut sequatur
mors mediate, uel immediate, si sequatur effectus, fit irregu-
laris, quia est causa homicidii, per. d. c. si quis uiduam, ut si
quis doceat modum uenenandi Titium, credens quod hoc
modo interficiet Socratem, & sequatur actus, licet causa mor-
tis non sit immediata, quia tamen intendit, incidit in pœ-
nam hanc.
- 27 Tertia regula: dans consilium non dolose causa mortis me-
diata, & est uerisimile quod debeat sequi, est irregularis, quia
hoc debebat cogitare, ideo fuit in causa omissionis, secus si
non erat uerisimile debere sequi, etiam si præsentialiter im-

IRREGVLARITAS.

minebat, quia tunc non tenebatur cogitare, quod non erat uerisimile casurum, ut si consulat debere aggredi bellum, uel simile.

- 28 Quarta regula. Dans consilium etiam non dolosum de causa mortis præsentialiter, & immediate imminens, extra ea, quæ sunt ex causa fidei, est irregularis, secundum Inno. in. d. c. ad audientiam, & Arch. flo. iii. par. ti. xxiii. §. i. & c. pro membris. xxiii. q. iii.
- 29 Quinta regula. Dans consilium Petro, ut occidat Io. & dum uult hoc agere occiditur a Io. est irregularis, secundum Pan. in. d. c. ad audientiam, quia dabat operam rei illicitæ, & Ioan. an. in. c. si. de homi. li. vi. Debit enim illud præcogitare, & quia non præcogitauit, fuit in causa omissionis: ideo incidit.
- 30 Sexta regula. Consulens alicui, ut exponat se periculo, ex quo uerisimiliter potest sequi mors, si sequitur, fit irregularis, secundum Inno. & Host. debebat enim hoc cogitare: secus si non erat uerisimile. Pro fide tamen, Christo, & ecclesia, potest dari tale consilium, ut quis exponat se morti, sicut fecere martyres, secundum eosdem, & xxiii. q. iii. c. pro membris: & Feli. in. c. sicut dignum, de homi. tertia col. circa fi. & pro hac causa excusantur inquisitores tradentes brachio seculari hereticos, quos credunt pro certo morituros, secundum eundem in. c. ad abolendam, de hære. in fi. & instant apud iudicem.
- 31 Suadens alicui ne opem ferat occidendo, quem uolebat adiuuare, si hoc facit mente corrupta, & ille occidatur, est suadens irregularis, secus si hoc facit ne adiuuando ipse occidatur, ut solent facere parentes erga filios, & amicos, secundum Arch. flo. iii. par. ti. xxix. c. ii. §. i. quia mentem corruptam non habuit, neque dabat operam rei illicitæ.
- 32 Consulens uolenti fugere, ut remaneat, sperans componere pacem bono animo, & non timens uerisimiliter de morte, si casu occidatur, consulens non erit irregularis, quia dedit operam rei licitæ, & non fuit in culpa commissionis, nec omissionis: secus si hoc malo animo fecit, uel erat uerisimile de occisione.
- 33 Clamans contra latronem, ex quo clamore latro occiditur, fit irregularis, secundum Pa. in. c. significasti, el. ii. de homi. etiam quod non habuerit animum, ut occideretur, tamen erat uerisimile, quod ex tali clamore caperetur, & occideretur: hoc. n.

debut cogitare. Si uero nō habuit animum ut occideretur, & clamauit, quia latro, uel alius uolebant ipsum occidere, etiam quod uerisimiliter posset suspicari mors eius, non incidit. Licet enim uim ui repellere cum debito moderamine, ut infra. §. xli.

- 34 Associans uolentem facere homicidium, ut defendat eum si opus erit, etiam quod disuadeat homicidium, fit irregularis, si sequitur mors, secundum Host. & facit. c. henricus, de cle. pug. in duel. nam ex eius associatione factus est homicida animosior, & sic cooperatus est morti. Vnde omnes de familia prætoris associantes decapitandum, fiunt irregulares, ut diximus.
- 35 Vocans aliquos ad defensionem sui iuris, uel suarum rerum non intendens mortem, uel quia non uerisimiliter sequitur mors, si ex hoc aliquis moriatur, non erit irregularis, dabat enim operam rei licitæ, sed si intendebat mortem, uel uerisimiliter timebatur de morte, erit irregularis, uel ex eo quod dabat operam rei illicitæ intendens mortem, uel ex eo quod non cogitauit de morte, quæ uerisimiliter poterat sequi. c. de occidendis. xxiii. q. v. & q. iii. c. maximianus.
- 36 Dicens ducentibus latronem, claudite os eius ne clamet, & caute ne auferatur, si latro moriatur erit irregularis, quia consuluit ducentibus, secundum Ar. flo. iii. par. ti. xxix. c. ii. §. i. in fine, & Rosel. uer. irregularitas. i. §. v. quod uerū est, si alias mors eius fuisset impedita, non aliter. Syl. uer. homicidium. iii. q. vii. §. v.
- 37 Reuelans aliquem iudici quærenti eum ad mortem iustam, uel iniustam, etiam quod hoc faciat timore cadente in constantem uirum, est irregularis. quia in. d. de. unica, solum dicitur de occidente inuadentem se quia timor cadens inconstantem non excusat ab irregularitate, quæ non est peccatū, licet excuset quandoque a peccato, ideo etiam si reuelat ut mortem euadat, incurrit. Idem tenet Tab. uer. irregularitas. ii. §. xxii.
- 38 Non reuelans homicidium perpetrandum, non fit irregularis, etiam quod sequatur mors, quia ex hoc nihil operatur ad homicidium, licet peccet non impediendo, cum possit bono modo. Et Pa. & Io. an. in. c. Petrus, de homi. solum in hoc casu loquuntur de homicidio, nō autem de irregulari-

IRREGVLARITAS.

tate, nec in iure exprimitur hoc.

- 39 Reuelans aliquam prodicionem, & non potens aliter facere quin reuelet proditorem, præmissa protestatione, ut supra dictum est. §. xxi. nullam incurrit irregularitatem, quia si pro recuperatione rerum hoc potest fieri, multo magis pro salute patrie, uel corporali, uel spirituali.
- 40 Possunt prælati pro defensione rerum ecclesiæ iusta, uocare brachium seculare, & hortari ad defensionem, non autem ad occasionem, uel mutilationem, cum protestatione, quod non querunt poenam sanguinis, sed tantum liberationem rerum ecclesiasticarum, uel terrarum occupatarum ab infidelibus, & huiusmodi, & licet multi occidantur, non tamen sunt irregulares. c. de occidendis, xxi i. q. v. & q. viii. c. scire, & c. igitur.
- 41 Occidens alium se defendendo cum moderamine, uel defendendo necessaria ad propriam uitam, eadem ratione, non fit irregularis, quando scilicet non potest aliter euadere, & inuaditur, in cle. unica, de homi. Secus si potuit euadere, quia occidendo, uel mutilando incidit. Sed si potuit euadere solum mutilando, & occidit non fit irregularis, secundum Car. in. d. cle. quia quantum ad irregularitatem, homicidium, & mutilatio currunt de pari. Occidens uero pro defensione rerum, uel pro recuperatione, etiam cum moderamine, fit irregularis, secundum Pa. in. c. significasti. el. ii. de homi. etiam pro defensione alterius. An autem hæc liceant sine peccato, supra, homicidium. §. iii. & Cai. secunda secunda. q. lxxiii. a. vii. quia quis plus rerum suarum curam tenetur habere, quam uitæ proximi.
- 42 Si ticius inueniatur cum uxore petri & in uasus a petro defendendo se ticius interficiat Petrum, etiam cum moderamine, secundum Asten. ticius fit irregularis, quia dabat operam rei illicitæ, ideo incidit iuxta supradicta. Alii dicunt quod non quia aliter non poterat euadere, & sic ius disponit, & hanc tene opinionem, nam irregularitas non respicit peccatum, nec meritum, cum & sine peccato possit incurri per occisionem, & occidendo potest quis peccare, & non incurrere.
- 43 Sed si fuga alicui sit uituperosa, & propter hoc inuasus potens fugere non fugit, sed defendendo occidit inuasorem secundum Pc. de ancha. quem sequitur Ar. flo. non euadit

irregularitatem, licet Zin. dicat quod euadit, sed primum est melius, & tutius, licet sic sine peccato possit illū occidere.

- 44 Si Plato insequatur Ciceronem, & Cicero timens de graui malo fugiat, ex qua fuga cadens in puteum, uel flumen moritur. Plato fit irregularis secundum Ar. flo. iii. parte supra: dabat enim operam rei illicitæ, & de hoc debebat aduertere. Si uero insequeretur causa ludi non prohibiti, & sine signis magnæ offensionis, aduertens etiam quæ uerisimiliter poterant accidere, non fit irregularis. Vide Pa. in. c. exhibita, de homi. secus si noxius, etiam indiscretus fuisset ludus.
- 45 Clericus iniuste rixans cum aliquo, si superueniant amici eius, & interficiant rixantem, fit irregularis. c. Petrus, de homi. & secundum Pa. ibi. dabat enim operam rei illicitæ, secus si iuste rixabatur, quia factum aliorum non debet sibi tunc imputari, in. c. significasti, el. ii. co. & limitat etiam Host. in. c. ad audientiam, eo. si non prohibuit quantum potuit, quia tunc uideretur esse in culpa, & intendere homicidium. Secus si illius clerici superuenissent inimici, & aliquem interfecerunt de parte dicti clerici, secundum Pa. in. d. c. Petrus.
- 46 Pater, mater, uel magister uerberantes pueros discrete, pro correctione, aduertentes, quæ prudens aduerteret, uidelicet ne percutiant sortiter super caput, uel cum corrigia habente gladium, uel fibulam ferream magnam, & huiusmodi, si ex tali uerbere puer moritur, non sunt irregulares, quia non dant operam rei illicitæ, nec intendunt mortem, nec sunt in culpa omissionis, uel commissionis. Si uero dabant operam rei illicitæ, & percusserunt non lataliter, sed propter eorum incuriam mortuus est filius, uel alius, sunt irregulares, ar. in. d. c. Petrus. Idem dic si conualuit, & post recidiuauit, & mortuus est, etiam ex imperitia medici, uulnerator fit irregularis, ar. in. d. c. Petrus. Fecit enim aliquid ad mortem, & fuit in culpa, dans operam rei illicitæ, quando uulnerauit. Facit gl. in. d. c. præsbyterum, & Arch. flo. supra.
- 47 Si infirmus moriatur sub manu medici, medicus propter hoc non est irregularis, dummodo hoc officium non sit ei prohibitum, & sit peritus in arte, & exhibuerit omnem diligentiam artis, & informauerit infirmum de his, quæ sunt ei contraria, & huiusmodi: Pa. in. c. tua nos, eo. alias incidit. c. ad aures, de æta. & quali. No. quod clericis etiam in minoribus exi-

IRREGVLARITAS.

stentibus, secundum Pa. in. c. sententiam, ne cle. uel mo. & religiosi, ars chirurgiæ prohibetur, in. d. c. sententiam, et. c. cum magno, ne cle. uel mo. Ideo si exercent illam, quæ adustionē, uel incisio adducit, & sequatur mors, etiam quod ex pietate faciant, & diligenter faciant, efficiuntur irregulares, in. d. c. tua nos, quia eis prohibetur. Quidam addunt, quando probabiliter credunt, mortem ex illo uulnere, uel adustione, secutam.

48 Seruiens infirmo, & dans quæ ei scit prohibita a medico, ex quibus sequitur mors, uel acceleratio mortis, fit irregularis, ut no. in. d. c. tua nos. Secus autem quando dat non prohibita, bono animo, credens prodesse, & nō est uerisimile quod debeat hoc nocere, quia non incidit. Si autem fuit negligēs in hoc, & poterat aduertere, & consulere, an hæc deberent nocere, & non fecit, & est certū, quod propter hoc mortuus est, uel mors accelerata, fit irregularis, quia fuit in culpa omissionis. Si autem non est certum propter hoc de morte, uel acceleratione mortis, non debet (ut ita loquar) scrupulizare, nec credere quod sit propter hoc mortuus, secundum Arch. flo. supra. Quod si custos dimisit infirmum, quia uoluit ludere, uel dormire, uel nugari, & infirmus ex hoc mortuus est, ut quia propter frenesim se interfecit, uel cecidit de lecto, & huiusmodi incidit. Similiter uertens infirmum ex quo anhelitus intercipitur, uel apostema frangitur, & moritur, fiat irregularis. Debebat enim caute aduertere ea, quæ uerisimiliter poterant euenire, & non fecit.

49 Dicens, uel faciens aliquid, ex quo mors acceleratur, ut cum dicit extende caput in cipo, uel signum facit carnifici ut incidat funem, & similia, fit irregularis. d. s. o. c. si quis uiduam, & Archie. flo.

50 Quando autem propter abortum quis fit irregularis, patebit facile per regulas suprapositas, ideo non pono casus singulares, qui in infinitum possunt multiplicari. Aduerte tamē quod non est quis irregularis propter abortum, nisi foetus sit formatus anima rationali, tunc enim uere est homicidiū, & quod dederit operam rei illicitæ, uel non adhibuerit debitam diligentiam, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxviii. a. viii. & quod sit causa immediate, secundum Pa. in. c. de cætero, eo. quando scilicet non quærit homicidium, secundum

Arc. flo. quia tunc etiam de mediata intelligitur, uide Pa. in c. sicut, de homi. ibi multi casus, &c.

- 51 Similiter de pueris suffocatis in lecto, rege te secundum regulas superius datas. Nam qui tenent tales pueros in lecto, offerunt se periculo suffocationis, ideo mortaliter peccant. Si uero hoc faciant cum debitis circumstantijs, & diligentia, ut quia lectus amplius est, & ex una parte puer potest collocari, & ex alia nutrix, quæ consuevit semper stare sicut se ponit in lecto, uel quia hoc facit, quia extra non uult quiescere puer, uel moreretur frigore, sicut quando pauperula indigent pannis, uel ponunt aliquid inter se & puerum, uel aliud bonum modum tenent, & non est prohibitio episcopi, tunc non uidentur mortaliter agere, quia non se exponunt periculo, &c. consuluisti. ii. q. v. non præcipit, sed tantum hortatur parentes, ne infantes teneant in lecto, & sic etiam quod casus occurreret, non essent irregulares, quia neque dant operam rei illicitæ, neque sunt in culpa omissionis, cum prudenter omnia egerint.
- 52 Dans poculum amatorium, ex quo sequitur abortus, licet non intendat, fit irregularis, si fœtus erat formatus, quia dedit operam rei illicitæ, ut no. Pa. in. c. si aliquis, eo. Infiniti casus particulares possent formari, sed per regulas datas facile uidebis, quoniam quis incurrit, & quoniam non. Ideo illas bene munda memorie.
- 53 Pro irregularitate quæ incurritur ex homicidio uel mutilatione in bello notandæ sunt quædam conclusiones, quarum prima est. Clericus existens in quocunque bello, repellens uim uel cum moderamine inculpatae tutelæ, si occidat non fit irregularis, cle. unica, de homi. & c. in gentium. d. i. Secunda conclusio, Clericus existens in bello iusto de licentia Papæ exprimentis quod possit indifferenter pugnare, etiam occidendo non fit irregularis, uidetur enim quod Papa auferat hanc poenam dando licentiam, quod potest, cum sit de iure positiuo, & hoc probatur per d. cle. unicam.
- 54 Tertia conclusio, clericus in bello iusto utens armis, uel prestant auxilium, consilium, uel fauorem incutiendo timorem aduersarijs, si de aduersarijs, quis occidatur fit irregularis. c. si quis uiduam. d. 50. non autem si ex parte sua aliquis occidatur, quia non adiunxit aliquo modo, nisi aliud interueniat, Pa. in. c. petitio. de homi.

IRREGVLARITAS.

- 55 Quarta conclusio, clericus existens in bello iusto, ut pro defensione patriæ, oppressorum, uel contra prædones, cum armis defensionis, hortās bellantes, & intercedēs pro eis orationibus, dūmodo nō occidat, uulneret, uel mutilet, nō fit irregularis, qā nō occidit, nō mutilauit, nec uulnerauit, nec dedit operā rei illicitæ, quia ei prædicta permittūtur: ut no. Pa. in. d. c. petitio. Inn. tamen dicit quod non debent hortari ut pugnent. dum actu pugnant, quia ad mortem uiderentur hortari quod non licet. & si per se pugnent, & occidant, efficiuntur irregulares, quod hoc eis prohibetur, ut in. c. pridē. xxiii. q. vii. si tamen pugnent, & non occidant, uel mutilent, non sunt irregulares, in. d. c. petitio, etiam quod ibi aliqui occidantur, & certum sit quod ipsi non occiderunt.
- 56 Clericus existens in quocunque bello ut pugnet cum armis offensilibus, si aliquē occidat fit irregularis, q̄ dat opera rei illicitæ cū sibi prohibeatur ratione ordinis. c. clerici. xx. q. viii.
- 57 Si in bello iusto tñ quo pugnauit clericus cum armis offensilibus sunt aliqui occisi, & dubitat clericus an ipse occiderit aliquem, & sibi magis uidetur quod sic, censendus est irregularis. c. præsentium, de cle. percu. & in d. c. petitio, aliter nō nisi alii scirent pro certo ipsum occidisse. Si autem dubium manet, tutior pars eligatur, ar. in. d. c. petitio. Si uero in eodē bello cum dictis armis uulnerauit aliquem animo occidendi, qui postmodum ab alio fuit occisus, est irregularis. c. significasti, de homi. Quod si non habebat animum occidendi, & uulnus non erat mortale, & poterat ab aliis discerni, non est irregularis, per. d. c. significasti. c. petitio, & Pa. ibi occidens uero clericus pro defensione rerum suarum, est irregularis. c. suscepimus, de homi. ut supra dictum est. §. xli.
- 58 Clericus uadens ad bellum, etiam iniustum, bono fine, ut causa pacificandi, si ex eius: aduentu inimici terreantur, & occidantur quidam, & alij fiant animosiores, non est irregularis, secundum Pa. & Inno. in. d. c. petitio.
- 59 Clericus mutuans arma offensua etiam in bello iusto, dum actu pugnant, si ex hoc sequitur mors, est irregularis, in. d. c. si quis uiduam, non autem si ante congressum pugnæ iuste: uel si mutuatur tantum Pro defensione sui in bello iusto, secundum Host. uel si mutua eo casu quo potest occidere, ut supra dictum est. c. si. de homi. & nomine armorum intelli-

ge etiam lapides, fustes. ff. de uer. sig. l. armorum scilicet pro machinis, non pro lapidibus, ex quibus fiunt domus, lorice; scuta, arcus, sagittæ, gladij magni, & forte posset dici omne illud, quod communiter est pro usu offendendi, uel defendendi se, & non pro alio usu, & hæc prohibentur infidelibus portari, siue intentione offendendi, siue non, secundum Pa. in. c. ita quoniam, de iudæ. & sa. Aliqui tenent quod incurrit siue bellum sit iustum siue iniustum. Syl. uer. bellum. iii. q. vi. §. v.

- 60 Interficiens aliquem etiam sine uulnere, ut ueneno, uel aliter, est irregularis, si uoluntarie fiat, & non debet promoueri, & si promotus est, in perpetuum deponi. c. sicut dignum, de homi. etiam si sit occultum, siue interficiat Christianum, siue infidelem. d. 50. c. clericum, nec potest ministrare in ordine suo. c. fi. de temp. or. nec excusatur si faciat hoc de præcepto iudicis, etiam iuste. xiii. q. v. c. cum miles.
- 61 Portantes ligna ad comburendum hereticum, si operata sunt ad mortem, sunt irregulares, secundum Ar. flo. iii. parte, supra. Secus si non sunt cooperata, quia iam erat mortuus, uel aliter, & si sit dubium, non debet ministrare sine dispensatione, nec promoueri. c. hi qui. d. 50. c. ad audientiam, de homici.
- 62 Faciens aliquid, ad quod sequitur mors immediate, est irregularis, ut aptantes cipum, manaram, portantes scalam, funem, & huiusmodi, ad hunc finem, in. d. c. si quis uiduam, quia dant causam immediatam ad mortem, secus quando facerent propter aliam causam, & aliquis alius utitur corda, quam portauit pro ligandis lignis, ad suspendendum furem. xxiii. q. v. c. de occidendis, supra. §. xlix.
- 63 Si quis ex impatientia, uel zelo castitatis, amputat sibi membrum, est irregularis. c. si quis partem. d. lv. si tamen membrum sit principale, secundum Car. in de. si furiosus, de homi. Nam membrum dicitur quod habet officium separatum, & distinctum ab aliis, ut oculus. c. si Euangelica. d. lv. digitus autem non est membrum, sed pars: est tex. c. singula. d. lxx. ideo per incisionem digiti non incurritur, bene si manus, uel pes abscindatur, dummodo non fiat causa medicaminis. Ex sola autem sanguinis effusione, etiam multa, non incurritur.
- 64 Qui non mutilat, sed membrum reddit inutile totaliter, uel

IRREGVLARITAS.

hominem totaliter deformatum, quod ad diuina exequenda est inhabilis, an sit irregularis, sunt opiniones contrariæ. Quidam dicunt quod incurrit, quia idem est reddere membrum totaliter inutile, & mutilare, & hanc partem uideatur tenere Pa.in.c.cum illorum, de sen. excom. contrarium autem uidetur tenere idem in. c. i. qui cle. uel mo. uidelicet quod non incurrat, & hanc opinionem tenerem, quia d. cle. unica, mentionem facit de mutilatione tantum, nec debet extendi cum sit pœna, nec est idem abscindere totaliter, & reddere membrum inutile, sed maius est, quia membrum inutile saltem facit ad decorem aliquid. Neque ex deformitate facta, fit irregularis, quia non est expressum in iure. Vide tamen si non placet hoc, Tab. uer. Irregularitas. iii. §. xxvi. Syl. uer. homicidium. iii. q. iii. Ang. uer. homicidium. v. §. v. Rosel. homicidium. iii. §. xix.

65 De irregularitate quæ contrahitur ex indebita celebratione, uel executione ordinum: sunt multi casus breuiter decisi, & primus est iste. Laicus, siue secularis, siue religiosus, sanæ mentis, qui celebrat cum apparatu alicuius ordinis sacri secundum Arch. flo. exequendo actum alicuius ordinis, uidetur quod sit irregularis, quamuis hoc sit rigorosum: & hoc tenet Cal. c. ii. de cle. ex. mi. nec cum tali, ut possit promoueri, alius quam papa potest dispensare, sicut & cum ordinato suspeso. Direc. tamen li. iii. ti. viij. dicit laicos propter hoc irregularitatem non incurrere, sed aliter puniri si contrafaciat per. d. c. ii. & hoc uidetur uerius, quia magis consonum c. j. de de. non or. & d. c. ii. Concordat Rosel. uer. Irregularitas. ii. in princi. & Ange. uer. Irregularitas primo. §. xxxviii. & hoc sequendum est cum scimus in pœnis.

66 Clericus celebrans in ordine quem non habet, sacro tamen, fit irregularis, si hoc agit tanquam utens officio suo: potest tamen non subdiaconus cantare epistolam cum tunicella, siue tamen manipulo, quia hæc est uestis propria subdiaconi, secundum Pe. de palu. in. iii. sen. ut monialis legit euangelium. Si autem cantat cum manipulo, uel porrigit calicem, fit irregularis secundum eandem Pe. supra. De alijs autem ordinibus sacris non est dubium quin incurratur irregularitas. Not. tamen quod ubi non esset consuetudo, quod non subdiaconus cantet epistolam, secus esset, ut quidam dicunt: uerius

rius tamen est quod non incurrat, nisi hoc faciat ut subdiaconus. Idē dic de alijs ordinibus inferioribus, quia qui exercent ut habentes, & non habent, incurrunt, secus si de hoc non cogitant, uel ignoranter faciunt, credentes se esse ordinatorum, & non sunt: uel si iocose exerceant, licet peccent, non tamen efficiuntur irregulares. c. illa. xv. quæst. i. Et cum talibus, ut ad maiores ordines ascendant, solus papa dispensat, secundum Pa. c. quanto, de consue. licet Ber. in. c. ex literis, de cle. non or. mi. dicat, quod etiam episcopus potest. In susceptis uero bene potest episcopus.

67 Si quis celebrat antequam suppleatur in accepto ordine, in quo dimissum est aliquod, quod non est de substantia ordinis, & hoc est clarum, licet peccet administrando in tali ordine, ut in. cap. i. de sac. non reite. non tamen incurrit irregularitatem. Facit quod no. Pa. c. si celebrat, de cle. excom. mino.

68 Ordinatus per saltum, si administrat in ordine superiori, secundum Host. in summa. incurrit irregularitatem, & solus papa dispensat. Arc. in. c. sollicitudo. d. li. j. tenet quod est suspendendus, non tamen fit irregularis, quod uerius est, per. d. c. si celebrat. Si uero administrat in ordine non habito, dic ut supra, uide infra. §. lxxiii.

69 Qui eadem die suscipit aliquem ordiuei minorem, cum aliquo sacro, uel duos sacros, etiam si faciat una die fidei. s. continuando ieiunium sabbati, & c. c. literas, de tempo. or. est irregularis, siue suspensus. Similiter si accipit ordinem furtiue. Potest episcopus cum eo dispensare ut in ordinibus, nō subreptitue susceptis, possit ministrare, dummodo non fuerit ei prohibitum sic ordinari, sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, quia tunc non posset. In ordine autem sic suscepto, uel ad maiores, solus papa potest, secundum Ioan. an. ut uidetur sequi Pa. in. c. i. de eo qui furtiue re. or. Si tamen hic intraret religionē, posset episcopus, uel suus abbas dispensare.

70 Excommunicatus maiori excommunicatione si celebrat in ordine sacro, uel si non excommunicatus celebrat, uel exercet suum officium in loco interdicto à iure, uel ab homine, est irregularis, & solus papa dispensat, in. vj. de sen. ex. c. is qui. Si autem ministrat in minoribus, uel cantat epistolam, non ut utens ordine, sed ut secularis merus, secundum Gul. non incurrit, secus si ut utens officio suo, ut supra dictum est se-

PP

IRREGVLARITAS.

cundum Hosti. Sed Pa.in.c.ii.de cle.excom.mi. uidetur oppo-
situm tenere. Tab. uer. irregularitas. iiii. §. iii. conclusio. vi.

71 Clericus suspēsus strictē, uidelicet quo ad se, & quo ad alios,
ab homine, seu iudice, uel canone celebrans scienter, uel ex
ignorantia crassa, siue sit suspensus simpliciter, siue ad tēpus,
siue ratione criminis, siue defectus, siue ratione infamiae, du-
rante suspensione, fit irregularis, dispensandus per solum pa-
pam: ar. ii. quæst. iii. c. si quis presbyter, & c. medicinalis, de
senten. excom. libro sexto.

72 Clericus suspēsus à canone simpliciter ratione criminis, cele-
brando fit irregularis. per. c. si quis episcopus. ii. q. iii. Si uero
est suspensus ad tempus determinatum, etiam celebrādo fit
irregularis. Si ad tempus indeterminatum, cum conditione
donec satisfaciatur, si ante absolutionem celebret, fit irregula-
ris, quia in hoc factum iudicis est necessarium, ut dicit Cal. in
c. cum bonæ, de æta. & quali. licet quidam contrarium dicāt.
Si autem cum conditione donec peniteat, ut in. c. officij, de
elec. tunc æquum est tenere quōd celebrando interim non
fiat irregularis, quia talis suspensio uidetur esse Dei, ad quam
nihil superaddit canon: ideo dicendum est de ea, sicut de su-
spensione Dei tantum, quam Deus qui nouit, punit.

73 Clericus suspēsus à canone ratione defectus ordinis, ut quia
per saltum promotus est, si ministrat in ordine omisso ante-
quam illum recipiat, est irregularis, non autem ministrando
in ordine quem habet etiam per saltum, ut supra. §. lxviii. per
c. sollicitudo. d. lii. aliqui autem dicunt ut Syl. uer. Irregulari-
tas. §. xi. quōd de rigore iuris est etiam irregularis ministran-
do in ordine quem habuit per saltum, quia talis est suspen-
sus per. d. c. sollicitudo. Propter alios autem defectus, ut quan-
do clericus est bigamus, illegitimus, corpore uitiatus, ordina-
tus ante legitimam ætatem, uel à non suo episcopo, secundū
omnes doc. celebrando non fit irregularis, quia hoc non est
expressum in iure, & licet talis indigeat dispensatione, non ta-
men propter irregularitatem, sed propter alios defectus. dist.
lvj. c. apostolica, in quo non fit mentio de irregularitate. No-
tamen quōd si ordinato ante legitimam ætatem interdicatur
à suo iudice executio illius ordinis, & exequatur, est irregula-
ris, aliās non, secundum Archi. flo. tertia par. titu. xxix.

47 Clericus suspēsus à canone ratione infamiae, celebrādo non

fit irregularis: non enim est iure cautum. Idem si ratione scandali est suspensus. Quomodo autem clericus publicus fornicator sit suspensus, & celebrando fiat irregularis, supra, Clericus. §. xiii. qui clericus quamuis post poenitentiam possit absolui ab episcopo, ut dicit Archi. flo. ab irregularitate tamē quam celebrando contraxit, papa solus dispelat: in. c. uestra, de coha. cle. & muli. & Pa. ibi. c. tua, eo. ti. & quamuis aliqui dicant quod requiritur monitorium, tamen. d. Ant. & Pa. in. d. c. tua, tenent contrarium, & debet restringi solum ad clericos sacerdotes, & fornicarios tantum, & non aliter criminosos, quia. d. c. uestra, loquitur tantum de sacerdote & concubinario, & sic dicit ibi in. d. c. uestra, Pa. quamuis aliqui extendant ad omnem clericum, & omnem reatum publicum, supra, clericus §. xiiij. infra §. lxxxij.

75 Ille qui est irregularis tantum, si celebrat, non incurrit nouam irregularitatem, quia hoc nō est expressum in iure, ideo non debemus poenas augere.

76 Mulier etiam religiosa non potest effici irregularis utens aliquo officio ordinis, per quam irregularitatem quis prohibetur ordinari, quia non est capax ordinis alicuius.

77 Recipiens ordines etiam minores, excommunicatione maiori, fit irregularis, & dispensatur per papam. c. cum illorum, de sen. ex. Secus in excommunicatione minori. Ibi enim distinguitur minime inter ordines maiores, & minores.

78 Recipiens ordines ab episcopo excommunicato, scismatico, hæretico, uel deposito, suspensio, interdito, uel degradato, non recipit executionem, quia ex quo non habet, dare nō potest, & sic dicitur irregularis: ar. i. quæst. i. c. gratia, & si factum est ignoranter, dispensabit episcopus, si scienter, solus papa. in. c. i. de ord. ab epi. qui resi. nisi sic ordinati fuissent per metum cadentem in constantem uirum: quia secundū Gof. & Hostien. tunc non indigent dispensatione, uel episcopus poterit dispensare. Si autē talis episcopus est secretus in prædictis cēsuris, uel toleratus ab ecclesia, potest dare etiā executionem secundum ueriores opinionem, & secundum Inn. in. c. i. de scisma. quia dignitas in tolerato non est præcisa. c. nonne. viij. q. iiii. hodie tamen, ista sunt modificata per concilium constantiē. supra, absolutio. §. xxx. & excommunicatio §. o. & iuxta illam modificationem procede.

IRREGVLARITAS.

79 Recipiens sacros ordines scienter ab episcopo, qui renuntiauit loco, & dignitati, uel ex ignorantia crassa, non recipit executionem ordinis, & sic est irregularis, & à papa solo recipit dispensationem, si ex ignorantia non crassa, episcopus dispensare potest. c. i. de or. ab epi. qui re. Secus autem esset si tantum loco, & non dignitati resignasset: quamuis aliqui aliter dicant, sed ex d. c. i. nisi hoc quòd dictum est, potest elici, quia si renuntiauit loco tantum, adhuc est episcopus, & ordinatus ab eo sine licentia proprii episcopi non est magis irregularis, quàm qui ordinatur à non suo episcopo, quando non est irregularis, ut immediate dicam. Contra hoc tenet Syl. Irregularitas. §. viii. & Ang. uer. irregularitas. i. §. xxxi. Tab. cōtrarium habet, in uer. irregularitas. iiii. §. vj.

80 Recipiens ordines ab episcopo non suo, sine licētia proprii episcopi, non est ipso iure irregularis, sed suspendendus, per c. translationem, de tempori. or. & secundum D. Ant. ibi, & si sic ordinatus antequam suspendatur celebret, non fit irregularis, secundum Host. & Gul. licet grauiter peccet, antequam suus prælatus habeat ratam talem ordinationem, not. in. c. eos, de tempo. or. li. vi. Fallit hoc quando suus episcopus est manifeste suspensus, quia tunc sine eius licentia potest ab alienis uicinis episcopis ordinari, in. d. c. eos. supra. §. lxxiii.

81 Ultramontanus quicumque recipiens quemcunque ordinem sine licentia sui prælati, ab episcopo citramontano, hoc est italico, ipso iure est suspensus, & si celebrat fit irregularis, nec à tali suspensione absolui potest, nisi per papam. c. i. de tēpo. or. lib. vj. secundum communem opinionem, in. d. c. i. Non autem hæc pœna locum habet in italico, ab ultramontano ordinato, ut tenet glo. ibi, nec in existentibus intra montes, si ab italico ordinentur, ut ibi not. Licentiam autem hanc accipiendi ordines ab alieno episcopo, dat uel episcopus, de cuius diocēsi est oriundus, uel in cuius diocēsi habet beneficiū ecclesiasticum, uel domicilium ordinandus, licet nō sit inde oriundus, & episcopo absente, eius uicarius generalis in spiritalibus, uel capitulum sede uacante: non alii episcopi officiales, etiam archidiaconus. c. significasti, de offic. archi. neque alij prælati religiosi, nisi sint per papam priuilegiati, secundū Io. an. uel ex præscripta consuetudine. Et episcopi ad quos ordinandi mittuntur, possunt eos absolvere, & dispensare, sicut

proprius prælatus, quia omnia uidentur concessa, sine quibus ordinatio non potest fieri. c. præterea, de offi. delega. Concordat Syl. uer. irregularitas. §. ix. in fi.

82 Recipiens ordines extra tempora statuta, secundum D. Ant. in c. literas, de tēp. or. est ipso iure suspensus, & ordinans suspendendus est, & hoc uerius, ut per. c. ii. de tempo. or. patet, licet Inno. & Host. credant, quod taliter ordinatus, ab ordine suscepto non sit suspensus, sed suspendendus: ar. in. d. c. literas, sed primū tene. Episcopus tamen potest dispensare in ordine suscepto, ut ministret. c. consultationi, de temp. or. nō autem in suscipiendis alijs ordinibus secundū Rod. quia ibi fit mentio tantū de susceptis. Nec hoc potest episcopus, qui ordinauit, secundū. d. Ant. in. d. c. cōsultationi, sed eius successor, hodie autē recipiens ordines sacros, extra tempora, uel ante ætatem, aut sine literis dimissorijs, est ipso iure suspensus, & celebrādo fit irregularis à solo papa absoluendus, & potest ipso iure beneficijs priuari, per extrauag. Pij secundi, quæ incipit, cum ex sacro, renouatam per regulas cancellariæ Inn. viii. Alexan. vi. quibus standū est, ut in. c. i. & ii. d. xl. ut refert Sil. Irregularitas. §. x. Not. tamen quod iste extrauagantes, nō sunt in practica. ideo & c. uide supra, §. lxxiii. de eo qui ante legitimā ætatem est ordinatus, quia oppositum diximus, uide etiam supra, Aetas. §. i. sic & Tab. scribit, uer. irregularitas. iiii. §. vi. Recipiens beneficium de manu laici est intelligibilis, supra, Beneficium. §. xiii.

83 Apostatæ à fide sunt irregulares, per. c. presbyteros. d. 50. si sunt sacerdotes, qui iusto timore apostatarunt, à solo papa dispensantur, alij autem ab episcopo. Si uero uolūtarie absque timore, à papa tantum dispensantur. d. c. presbyteros. Puniendi sunt tamen ut hæretici, secundum Host. in. c. i. de apost. & Inno.

84 Incurritur etiam irregularitas per reiterationem sacramentorum imprimentium characterem, tam in dante, quàm in recipiente. d. lxxvii. c. j. quia uidentur Christum bis crucifigere, de con. d. iiii. c. qui bis, si hoc faciant scienter. Et hæc cōclusio est Archi. in. d. c. qui bis, quod intelligitur de omnibus imprimentibus characterē, & nisi per papam possunt dispensari. Qui autem hoc faciunt ignorantia probabili, per episcopum possunt dispensari. Quidam uero intelligunt tantum

IRREGVLARITAS.

de baptismo, & hoc uidetur probabilius, quia de alijs nō est expressum, ut in. c. ii. de apo. &. d. c. qui bis. Et licet in. d. c. i. d. lxvij. de alijs fiat mentio, non tamen fit mentio ibi de irregularitate, & hoc tenet Host. & quod reiterantes ignorantia facti, excusantur, non autem ignorantia iuris: & hoc dictum Host. uidetur melius, & probabile ualde, secundum gl. in. di. cap. qui bis, cum pœnæ non debeant ultra quod scriptum est extendi.

8, Irregularitas hanc pœnam fortitur, quia irregularis ad ordines promoueri non potest, nec promotus in eis ministrare, & omnis irregularis est suspensus, & non e contra: & in. xxiii. casibus contrahitur. Primo, per homicidium, ut supra. §. ii. Secundo, per ordines susceptos in excommunicatione, ut supra. §. lxxvii. Tertio, per plures ordines sacros una die receptos, ut supra. §. lxxix. Quarto, per reiterationem sacramentorum, ut supra. §. lxxxiii. Quinto, per apostasiam à fide, supra. §. lxxxiii. Sexto, per infamiam, supra infamia. §. iiii. Septimo, per ordinari ab episcopo, excommunicato, supra. §. lxxviii. Octauo, recipiendo ordines ab eo, qui renuntiavit, & c. ut supra. §. lxxix. Nono, recipiendo ordines extra tempora, supra. §. lxxxii. Decimo, ministrando in ordine non habito, supra. §. lxxvj. Vndecimo, à suspensio, uel interdicto, ingerente se in diuinis, supra. §. lxxij. Duodecimo, propter crimen, supra. §. lxxii. Tertiodecimo, propter bigamiam, supra. Bigamiam. §. iiii. Quartodecimo, propter matrimonium contractum ab eo, qui est in sacris, & habet uotum solemne, siue contrahat cum corrupta, siue cum uirgine. c. nuper à nobis, de biga. & c. super eo, eo. in. gl. & c. fi. eo. & c. quotquot. xxvii. qu. i. Sil. uer. bigamia, in principio. Incurreretur autem per solemnem pœnitentiam, per. c. ex pœnitentibus. d. 50. sed hodie locum non habet secundum Inno. quia curia nō seruat, nec publica pœnitentia irregularitatem inducit. Quintodecimo, per celebrationem in loco interdicto. c. is qui, de sen. ex. li. vj. de quo supra: interdictum. §. lviii. & in hoc solus papa dispensat. Sextodecimo, propter corporis uitium, supra, corpore uitiat. §. ii. Decimoseptimo, propter illegitimationem, supra, illegitimus. §. i. Decimooctauo, per dilationē baptismi in adultis usque ad ægritudinē, per. c. si quis. d. lvij. quia uidetur non uoluntate, sed necessitate baptizari: nec ista ir-

regularitas tollitur per baptismum, secundum gl. ibi, quia idē non operatur contrarios effectus. c. maiores, de baptismo. Quomodo possit hic admitti, Sil. uer. irregularitas. §. xxi. Decimonono, quando religiosus egreditur claustrū ad audiendum philosophicas scientias, si infra duos menses non reuertitur & solus papa dispensat. c. ult. ne de. uel mo. supra, excommunicationis. §. xlvij. Vigesimo, per recursum ad Imperatorem per episcopum, presbyterum, aut diaconum, sub prætenu iniustæ excommunicationis. xxi. quæst. ult. c. penult. & c. si quis. xxiii. q. ult. & à solo papa dispensatur, in. d. c. penul. Ampliatur etiam hæc irregularitas ad omnes, qui sunt sub ecclesiastica regula, sed non ipso iure, ut in prædictis. Vigesimo primo, propter hæresim. c. ueruntamen. i. quæst. i. Vigesimo secundo, propter esse curialem, quia omnes curiales huiusmodi, non possunt promoueri, & quid sit esse curiale, uide Sil. uer. ordo. §. iiii. circa finem. Vigesimo tertio, propter seruitutem. c. legem. d. liij. & c. quicumque. d. liiii.

86 Not. quod differentia est inter excommunicationem, & irregularitatem, quia cum quis absoluitur, prius debet absolui ab excommunicatione, quàm a peccatis, ut supra dictum est, Absolutio. §. v. secus est de irregularitate, quia ea dimissa confessor potest à peccatis absoluere, ideo ad confessores nō pertinet irregularitas, quia secundum se peccatum non est, nec includit sicut excommunicatio, quia etiam merendo quis potest effici irregularis: Pertinet tamen respectu clericorum, qui si sunt irregulares, peccant administrando, & celebrando: ideo est etiam utile confessori scire quomodo quis efficitur irregularis, & quomodo.

87 Irregularitas tribus modis tollitur, baptismo, religionis ingressu, & dispensatione. Primo, per baptismum tollitur omnis irregularitas, contracta ante illum cum peccato, secundū Pa. in. c. gaudemus, de diuor. & infamiae, quæ uenit ex sequela peccati, & homicidii, siue cum peccato fuerit, siue non. Facit. c. si quis uiduam. d. 50. non autem bigamiae, propter defectum sacramenti. c. acutius. d. xxvi. & c. deinde, nec ex defectu natalium: & hæc est communis opinio, supra, baptismus. §. lxxi. licet aliqui tenuerint nullam irregularitatem per baptismum tolli.

88 Aliqua irregularitas, & non omnis, tollitur per religionis in-

gressum, ut no. gl. in. c. ii. de apo. ea uidelicet, quæ non prouenit ex proprio delicto, ut in. c. i. de fi. presby. ita quod talis potest sine alia dispensatione promoueri ad ordines, sed non ad dignitates, siue prelationes, ut in. c. fi. de fi. presb. Pa. uero in. d. c. ii. dicit quod tantum eam tollit, de qua in iure est expressum quod tollat, licet faciliorem dispensationem inducat, quod ualde rationabile uidetur in fauorem religionis.

89 Per dispensationem papæ omnis irregularitas tollitur, cum sit de iure positiuo. ii. q. vij. c. Item Daniel, & sic Inno. in. c. nisi, de renun. tenet, & communiter omnes tenent. Vide supra, dispensatio. §. vij.

90 Forma consueta dispensandi super irregularitate est talis, uel similis. Ego dispenso tecum super irregularitate, uel irregularitatibus, quam, uel quas contraxisti, propter talem, & talem causam: uel si contraxisti, quando est dubium.

91 Episcopus ordinando eum cum quo dispensare potest, ipso facto dispensat, si hoc intendit, licet uerbis non utatur. Idem dic de Archiepiscopo, & plato mittente subditos ad ordines.

92 Cum homicida casuali potest dispensare episcopus in ordinibus minoribus tantum, ut not. in. c. ad audientiam, de homi. in sacris autem solus papa, & cum difficultate dispensat, in. c. continebatur, de homi. Cum homicida uero uoluntario, etiam sine peccato, nunquam dispensatur in ordine, uel officio. c. miror. di. 50. nisi per papam, & difficulter, etiam si sit occultum, ministrare in ordine suo non potest. c. fina. de temp. or. Episcopus tamen cum tali, in beneficio ne egeat potest. c. ii. de cle. pu. in duel. in sumplici. s. beneficio si secundum Host. quia in curato solus papa dispensat, ar. in. c. fi. de cle. pu. in du. & ibi Pa. An papa possit providere, ut sine pœna irregularitatis, clericus per se exercent iurisdictionem, seu iustitiam secularem, uide Ab. in. c. clericis, ne cle. uel mo.

I V D A E V S.

- 1 Iudæizare uidelicet seruando sabbatum, uel alias iudæorum caeremonias, est mortale: quia pertinet ad superstitionem falsi cultus diuini, ut dicit Cai. ibi in summa. Si quis autem seruaret sabbatum, non pro ritu iudæorum, sed alia pia ratione, ut pro reuerentia Virginis Mariæ, non peccaret mortaliter.
- 2 Conuersari cum iudæis, prohibitum est in lege canonica, in multis ca. de iudæis, & xxviii. q. j. c. nullus, & c. omnes, quan-

tum ad assiduam, & familiarem conuersationem, propter periculum subuersionis, & in speciali in decem casibus prohibitum est. Primo, habitare simul. Secundo, ad eorum conuiuia accedere. Tertio, simul balnari. Quarto, uocare eos pro infirmitate. Quinto, ab eis medicinas recipere. Sexto, nutrire eorum infantes in domibus eorum. Septimo, seruire eis, ut famuli. Octauo, esse eorum seruum. Nono, habere eos officia publica inter Christianos. Decimo, comedere azima eorum. Et quoniam in multis apposita est pœna excommunicationis, ut. j. iij. iij. v. & ulti. in. d. c. nullus, & .ij. dicitur sacrilegium. vj. & .vij. committitur prælatis, ut per censuram cōpellant. ix. quoque excommunicatio ferenda indicitur, ut in. c. constituit. xvij. q. iij. ideo cautus debet esse confessor, ne de omnibus his æqualiter iudicet.

- 3 An prædicta possint fieri absque mortali, & consequenter tollerari, est satis ambiguum. Dico tamen quòd illa, quæ quasi continuam conuersationem, & familiaritatem generant, ut cohabitare, & seruire eis domestice in quouis ministerio, uidentur mortalia, quia hæc habent periculum euerfionis annexum, & propter hoc facta est inhibitio, & sic contrafaciens facit contra finem præcepti, & exponit se periculo infidelitatis, quod sine mortali esse nō uidetur. Similiter tollerare eos in officiis publicis mortale uidetur, quia hoc derogat dignitati fidei Christianæ, & ob hoc est prohibitum. Item quia per hoc causaretur nimia familiaritas, & consequenter periculum subuersionis, ut supra. Idem dico per comestionem azimorum. Sic enim Christiani se quasi prophanos exhiberent iudæis diuina profitentibus, & nostra abominantibus, & sic uidentur mortaliter agere. Item quando contemnentes prædicta omnia facerent, quia cōtemptus ubique damnabilis est: sed cessante periculo subuersionis, & iniuria fidei nostræ, & contemptu, non uideo mortale, si ex aliqua causa maxime rationabili fiant. Nunc particularius dicamus de huiusmodi prohibitis, ut clarius intelligantur.

- 4 Comedere cum eis ubi cibos discernunt, nunquam licet, nisi in articulo necessitatis, secundum Vgo. in. d. c. omnes. xxvij. q. i. neque eorum azima debet comedi, quia est cibus discretius, ideo prohibitus, in. d. c. omnes, & clericus contrafaciens debet deponi, & excommunicari, in. d. c. nullus, nisi in extre-

ma necessitate, & tunc comedet non ut azima, sed materialiter ut panis est.

- 5 Mercimonium facere cum eis non prohibetur, nisi forte in poenam. c. post miserabilem, de usu. sed nimia familiaritas prohibetur a qua admonitus nolens abstinere, mortaliter peccat, ut dicit Tab. ibi. §. j. uidetur enim contemnere, & quia contemptus ubique damnabilis est, ideo mortale dicitur.
- 6 Christiani possunt seruire iudæis extra domos eorum, secundum Host. sed Pa. in. c. iudæi, eo. dicit quod nec extra domos assidue possunt seruire, cum textus non faciat mentionem de domo, & ita possit fieri familiaritas extra domum. Dic ergo quod possunt, dummodo non contrahant familiaritatem cum eis, ut colere agros eorum, & huiusmodi.
- 7 Christianus non potest habere iudæum seruientem sibi in domo familiariter. xxviii. q. j. c. sæpe, & d. c. nullus, propter eandem rationem, alias potest habere non familiarem, ut in. c. si iudæos. eo. ut extra domum.
- 8 Nutrix Christiana filium iudæi in domo ipsius iudæi nutrire non potest, secundum Pa. in. c. ad hæc, de iudæ. neque extra secundum eundem Pa. intellige quando etiam extra domum sequeretur familiaritas, secus quando non sequeretur, secundum. D. Car. qui dicit, quod solum prohibetur in domo, per tex. d. c. ad hæc, nec episcopus potest dispensare, quod in domo nutriat secundum Car. & Pa. in. c. ad hæc, quia hæc prohibitio facta est in fauorem fidei: nisi necessitas naturalis urgeret, quæ necessitas legi non subiacet.
- 9 Christiani non possunt uocare medicos iudæos in suis infirmitatibus, neque medicinas ab eis recipere, in. d. cap. nullus, possunt tamen secundum glo. in. d. c. nullus, emere ab eis medicinalia, & per Christianos postea facere præparari: nisi secundum Vgo. propter necessitatem, ut quia non est alius medicus, uel non est ita bonus, uel non est qui ita bene præparet, & dummodo familiaritas quantum possibile est, uideatur.
- 10 Balneari in eodem balneo cum iudæis prohibetur sub pena excommunicationis, sicut cætera superscripta, ideo mortaliter peccare uidentur contrafacientes, & clerici, quibus prohibetur sub pena depositionis secundum quod dicit Tab. ibi. §. vi. quod uidetur durum iuxta supra dicta, dic ergo ut supra. §. iij.

- 11 Si Christianus aliquid leget congregationi iudeorum, uel iudeo, uel pagano etiam post mortem, anathema iudicatur. xxiii. q. ij. c. sane, el. ij. nisi cogente extrema necessitate cuiuspiam. tunc enim ex misericordia liceret.
- 12 Iudæi tam masculi quàm foeminae, non debent procedere in publicum sine signo in habitu, quo a Christianis distinguantur, quod sit patens. c. in nonnullis, de iudæ. Ideo male faciunt domini hoc permittentes.
- 13 Iudæi non possunt nouas erigere synagogas, quia prohibitum est, in. c. consuluit. eo. ti. neque poenitus destructas reedificare, secundum Pa. ibi, possunt tamen antiquas, & ruinosas refarcire, dummodo non perdant formam antiquam. Alij autem infideles, neque erigere, neque antiquas refarcire possunt. Quomodo puniuntur, uide. C. de iudæis. l. hac uictoria.
- 14 Iudæi non possunt præfici alicui officio publico, inter Christianos, nec promoueri ad aliquod ministerium, uel dignitatem. c. cum sit. eo. ti. nec possunt doctorari secundum Bart. in l. fi. C. de iudæ. nec possunt habere aliquod commercium, per quod Christianis grauius aliquod posset ingeri secundum Pa. in. c. ex speciali. Hoc enim iudæis, & paganis prohibitum est, cum Christi sint hostes.
- 15 Iudæis prohibitum est ne in tribus diebus ante pascha, hostia, uel fenestras aperta teneant, uel exeant in publicum. c. nonnullis. eo. ti. etiam ne teneant decimas prædiales ecclesiis, sed soluant. c. terris, extra de deci. Nec testimonium dicant contra Christianum. c. iudæi, de testi. quia ab omnibus actibus legitimis repelluntur. c. alieni. ij. q. vij. nisi in casu hæresis: c. contra Christianos, de hære. lib. vj. ne possint conuenire Christianum apud iudicem iudæum, licet possint eligere arbitrum iudæum in causa ciuili. C. de iudæ. l. iudæi. Sententia tamen per Christianum debet exequi, ut ibi patet.
- 16 Si iudæus emat Christianum in seruum, uel qualitercunque acquirat, statim efficitur liber nullo precio dato. c. mancipia, dist. xxxv. si uero non Christianum emat ad sibi seruiendum, & uelit effici Christianus, similiter efficitur liber, sine precio dato. c. fraternitatem. dist. liij. Si autem talem non Christianum, tantum causa mercimonij habet, & infra tres menses a die emptionis secundum Host. c. fi. de iudæ. uel a die qua petiit fieri Christianus secundum Pa. ibi. c. j. non exposuit uen-

I V D · A E V S.

ditioni, liberatur: secus si exposuit, quia non liberatur nisi datis iudæo. xij. solidis auri. Quomodo intelligantur illi solidi uide ibi Pa. & C. de susce. præpo. & archa. l. quotiescunque.

- 17 Iudæi non possunt usuras exigere, & exactas debent restituere, de usu. c. post miserabilem, & cogi per principes, & si non restituant, expelli ibi in. d. c. post miserabilem. Non tentent aliquid contra fidem Christianam. c. si iudæus. eo. ti. ne circūcidant quemquam non suæ nationis, & est pœna perpetui exilij. C. Christianum, man. l. unica, ne accipiant Christianas in uxores. C. de iudæ. l. ne quis. Non fidem Christianam impugnēt puerſo dogmate sub pœna sanguinis, & pœna ignis feriuntur, si quenquam uolentem effici Christianum, aliquo furore impetunt. C. de iudæ. l. iudæis. Vide aliquid supra, inſi delitas. §. x. bellum. §. xlj.
- 18 Iudæos Christiani non debent cogere ad fidem, in. c. sicut, de iudæ. nec eorum pueros inuitis parentibus baptizare, supra baptisimus. §. lxvij. non offendant eos in persona, nec in rebus, sine iudicio terreni iudicis, in. d. c. sicut. Non impediāt eos in ſuis obſeruantis, dummodo nil faciant in obprobriū nostrę fidei. c. qui ſincera. diſt. xlv. non exigant ab eis coacta, & non consueta ſeruitia, in. d. c. sicut, quod nō inuadant eorum cimiteria, nec exhumant corpora eorum, in. d. c. sicut, nō diebus ſabbatorum trahāt eos ad iudicium. l. die ſabbati. C. eo. ti. Si conuertuntur ad fidem, non ſpolientur bonis iustę acquiſitis, nec eorum ſucceſſores. c. iudæi, el. ij. eo. ti. non prohibeantur conuerti ad fidem, etiam quod ſint ſerui Christianorum, quia ſeruitus eſt approbata. De iure diuino ciuili, & canonico. c. ſi quos. xij. q. ij. ſunt tamen mitius quā alij ſerui tractandi. ar. in. c. tuas, de ma. & obe. Non perdunt agnationem ſuam, unde ſuccedere debent attinentibus ſuis.
- 19 Iudæus antequam baptizetur, debet relinquere omnia acquiſita per uſuram, & alios illicitos mons. c. iudæi, de cō. diſt. iij. licite acquiſita poteſt tenere, in. d. c. sicut, nec debet ſtatim baptizari, ſed aliquo tempore diſferri, ut experiatur eius recta uoluntas, in. d. c. iudæi, niſi neceſſitas urgeat. Eſt enim ſtatutum, ut per. xl. dies experiatur. Vide in. d. c. iudæi, & per. c. ne quod abſit, de cōſe. diſt. iij. ubi erat ſtatutum, quod per. viij. meſes expectaretur. Primo, reſtituat uſuras, ut diximus, de-

inde in fide instruatur, & illius perseverantia experiatur, ne tepescente illo seruire, ad uomitum redeat.

I V D E X.

- 1 **I**udex omnis, uel est ordinarius, uel arbitrarius, uel delegatus, uel subdelegatus, & omnes ad istos reducuntur, ex doctrina S. Tho. secunda secundæ. q. lxvij. ar. j. & de uerbo. sig. c. forus, & quilibet, cui non est prohibitum, potest esse iudex: ar. c. cum apud, de spon. Prohibentur autem surdus, & mutus, perpetuo furiosus, impubes, fœmina, seruus, excommunicatus, consanguineus rei, inimicus actoris, uel alia causa suspectus, & imperitus, seu illiteratus. De his Pa. in. c. scismaticus, de rescrip. Contra tales potest fieri exceptio.
- 2 Solent iudices in his specialiter peccare, uidelicet scienter iniuste iudicantes, uel ex ignorantia, quàm potuerunt uitare studendo, uel consulendo. Secundo, quando iudicant non seruato iuris ordine, maxime in essentialibus necessario, (ut puta) cum sufficientibus testibus, & huiusmodi: etiam quod iuste iudicent. Tertio, quando usurpant officium, iudicantes personam, non sibi subditam, uel de occultis, quæ tantum nouit Deus, uel quæ non possunt probari. Quarto, si remittunt pœnas, non punientes maleficia, ex amicitia, uel auaritia, uel alio modo respectu: unde grauius læditur respu. & ipsi sunt rei omnium malorum, quæ fiunt, propter suam indiscretam pietatem. Quinto, quando differunt administrare ius, precipue petatum, quia etiam non petatum facere tenentur, & inuigilando, rempublicam, malis hominibus purgare, & de omnibus damnis exinde parti ex ortis propter eorum dilationem, uel negationem iustitiæ satisfacere, & in omnibus predictis mortaliter agunt, ut dicit Cai. ibi in summa, quia committunt in iustitiam, quæ ex suo genere mortalis est, quia contra ius diuinum, humanum, & naturale est. Et ex hoc, quasi infinita committunt peccata, secundum causas quas tractat. Peccant etiam si non seruant recta statuta ciuitatum, & leges, maxime quando iurauerunt seruare. Dicamus nunc magis particulariter, ut eorum culpæ magis appareant.
- 3 Iudex non potest ordinarie iudicare sine actio re. c. legimus, de accu. sed bene extraordinarie. Aliquando euidentia facti accusat, ut quando iudex uidet, & in inquisitione infamia tenet locum accusatoris. c. euidentia, de accu. In denuntiatione

non proceditur contra reum, sed pro reo ad correctionem, ideo non requirit accusatorem, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxvj. supra, inquisitio. §. vj. viij. Denuntiatio. §. ij.

4 Iudex in causa civili non potest compellere partes ad compositionem, nec etiam princeps, ordinarie, in. l. j. ff. de no. ope. nun. nisi lis esset nimis longa, & ita perplexa, quod de facili finiri non posset. c. placuit. xc. dist. Nec cum bona consciētia. Potest absolute reducere partes ad compositionem, quando iura partium sunt clara, ut quia conclusum est in causa, & iudex scit pro qua parte debet ferre sententiam, secundum Io. an. nisi quando iura partium sunt ignota, secundum Spec. ut dicit Pa. in. c. fi. de trans. uel ex aliis circumstantiis posset facere, ut quando aduersa pars, quæ ius non habet, est potens, & posset appellare, & sic alteram partem pauperem multum lædere, & tunc præsumitur quod melior est compositio, & sic potest hortari ad compositionem, cum melior sit, quam litis prosecutio.

5 Iudex ex debito officij tenetur purgare prouinciā prauis hominibus. l. congruit. ff. de of. præsi. quod si non facit, tenetur de negligentia. Quomodo debet inquirere delicta, uide Bal. in. l. gallus. ff. de libe. & posthu.

6 Iudex ordinarius, uel delegatus ecclesiasticus, iudicando, pro suo labore de iure canonico nihil potest petere, de ui. & ho. cle. c. cum ab omni, & per Pa. & Io. an. ibi, de delegato, & de ordinario. Est etiam glo. in. c. non licet. xi. q. iij. Et si aliquid receperit præter comestibilia, & potabilia, quæ in paucis diebus consumi possint, tenetur restituere, nec potest liberari ex remissione dantis: ar. in. d. c. statutum, de rescrip. lib. vj. Et si restituat in fraudem, ut inde iterum donentur, non liberatur, secundum glo. in. d. c. statutum. Secus est, quando sine fraude facit, & ille post iudicium factum liberahter donat, saluatur secundum. d. glo. De iure uero civili, ordinarius secularis petit sportulas, nec aliud potest petere. c. offerat. iij. q. iij. quæ sportulæ, idest munera, quæ, uel quanta sint, a lege non est definitum, ut auctē. generaliter. C. de epi. & cle. Delegatus uero etiam a principe, quando causa excedit centum aureos, nō habebit nisi. iij. aureos, duos a principio, & duos in fine: quod si non excedit, nil habebit. Auctē. de iud. c. §. ne autem labor, exceptis comestibilibus, & potabilibus, secundum gl.

in.d.c.cū ab omni, si liberaliter sunt oblata, & in paucis diebus consumptibilia, secundum gl.in.d.c.statutum: omnia autem alia munera iudices omnes accipere prohibentur, quantumcunque parua. ff. de offi. præsi. l. plebiscito, & accepta tenentur restituere, siue receperint, ut iudicem, siue ut causam expediant. c. exigit, de censibus, lib. vi. supra, dominus. §.ulti.

- 7 Alij officiales inferiores, & nuntij, maxime quando non habent redditus deputatos, possunt recipere secundum consuetudinem. Assessor uero salariatus, si aliquid recipit, tenetur restituere: ar. in. d. c. cum ab omni, supra dominus. §. xiiij.
- 8 Si iudex secularis extra domum habet proficisci, & etiam testes, possunt petere expensas, etiam si sit ecclesiasticus delegatus, in. d. c. statutum, & .iiij. q. iij. §. uenturus, quia nemo cogitur militare sumptibus propriis: cum moderamine tamen tali, ne partes enormiter lædantur: ar. x. q. iij. c. illud. Delegatus uero ordinarij ecclesiastici, cum proficiscitur habebit expensas pro uictu, & uicturis equorum, & huiusmodi: nisi sit delegatus ad causarum uniuersitatem, uel ad unam, & malitiose, quia tunc ordinarius prouidebit de proprio: ar. in. c. inter cætera, de of. or. non autem ordinarius ecclesiasticus cum proficiscitur habebit expensas, nisi cum proficiscitur pro consecratione ecclesie, ut in. c. cum sit romana, de simo. uel cum uisitat provinciam suam. c. cum Apostolus, de cen. lib. vj. Si tamen delegatus ecclesiasticus non habet redditus, uel beneficium ecclesiasticum unde uiuat, potest petere id quod posset iudex delegatus principis, ut dicit Pa. in. d. c. cum ab omni.
- 9 Iudex ordinarius, aut delegatus, quando potest petere expensas, non tenetur computare illas quas domi fecisset, secundum Pa. in. d. c. cum ab omni: & hæc opinio est benignior, licet gl. in eodem. c. dicat quod tenetur. Hæc opinio est securior, altera uero magis uera. Consuetudo qua dantur sportulæ ordinario, & delegato, siue præcesserit exactio, siue non, non excusat eos, secundum Pa. in. d. c. cum ab omni, per illum tex. licet Car. in. d. c. statutum, in cle. de elec. dicat quod excusat, quando non præcessit exactio, & quod possunt compelli ad obseruandum laudabilem consuetudinem, allegās. c. ad apostolicam, de simo. Sed illud. c. loquitur in spiritualibus, ubi uideatur se obligare, quia est suus parochianus, concordat Bart. in l. cum de in rem uerso. ff. de usu.

I V D E X.

- 10 Iudex ecclesiasticus ordinarius, non potest pro assessore petere salarium, quia ipse tenetur scire canones, de quibus agitur coram eo: ideo si nescit provideat de suo. Delegatus tamen cum indiget uere assessore, potest petere, cessante omni fraude in. d. c. statutum. §. assessore, quod si fraudulenter petit, ultra mortale, tenetur restituere. Potest tamen petere pro notario dummodo non participet in lucro, in. d. c. statutum.
- 11 Dans aliquid iudici, ut eum corrumpat, non potest repetere illud, secundum Pa. in. d. c. cum ab omni, in gl. j. quia turpitudine ex utroque est. Si dedit, ut iustam det sententiam, qui alias nolebat dare, uel ne det iniustam, uel ut ius suum conseruet, quod licet, quia redimit uexationem suam, secundum Pa. ubi supra. Potest repetere. c. nemo, de simo. quia hic non statum presumptioni, sed ueritati. Si autem dedit, ut simpliciter iudicet, non repetere poterit, nam principalem causam amittit: ff. de condi. ob. cau. l. ij.
- 12 Iudex ecclesiasticus quicumque, qui contra iustitiam in grauiam alterius partis in iudicio quicquam facit, per gratiam, uel sordes, puta per pecuniam, suspensus est per annum ab executione officij, & debet condemnari in quantum læsit partem, & si durante suspensione si ingerit diuinis, fit irregularis, nec potest dispensari, nisi per papam. c. cum etenim, de re. iur. lib. vj. Peccat etiam in hoc, cum contra iustitiam agat, & grauius.
- 13 Habens causam iustam, & dans iudici Pecuniam, ut iudicet pro se, quia aliter non uult iudicare, non peccat, quia redimit suam uexationem, secundum Pa. in. d. c. cum ab omni. Nec est symonia, quia non dat temporale, ut acquirat spirituale: quia iam ius quod redimit habebat. Secus esset si per sententiam denouo acquireret, supra. §. xj. concordat Glo. in. c. uenientes. j. q. j.
- 14 Iudex tenetur ad restitutionem parti læsæ, si ex eius negligentia, dolo, uel lata culpa damnum aliquod incurrat, secundum glo. in. c. quoniam contra, de proba. Ibi Pa. dicit esse uerum in foro animæ, quia ex sua culpa proximum dānificat, Aduocatus. §. xi. Secus est in delegato, qui est obedientia iudicat sicut scit, & informatur ab assessore, dummodo faciat, bona fide, non tenetur ad aliquid, etiam quod iniuste iudicaret sed assessor tenetur. l. ii. ff. quod quisque iur. Dummodo
non

non fuerit negligens, nec in dolo in eligendo assessorem, qui reputabatur sufficiens, & bonus, & ita credidit: alias non excusaretur. Negligentia autem facit iudicem culpabilem, quando causam finire negligit, uel habere notarium, uel aduerte- re quid scribatur, uel de aduocatis, ut tenetur non prouidet, non curat studere pro casibus occurrentibus, & pro his, quæ ad officium suum pertinent. Sed multo plus dolus facit eum culpabilem, & teneri de omni damno. C. de pœ. iudi. l. nouo iure. Si est iudex ecclesiasticus ordinarius, uel delegatus, & talia agat contra conscientiam, & iustitiam, est suspensus per annum ab executione officii per. c. cum etenim, de re iu. lib. vi. ut supra. §. xii.

- 15 Iudex secularis tenetur iudici ecclesiastico præstare brachiū seculare, quando eius subditus resistit de facto contra ius: se- cus si de iure, & ille ad superiorem appellauit. Pa. in. c. i. de of. or. Idem quando uexat exemptum ostendentem suam exem- ptionem, non tenetur iuuare. Et not. secundum Feli. in. c. i. de spon. quod quando iudex ecclesiasticus potest per se exequi, non debet uocare tale auxilium, quia iura dicunt dū loquun- tur de hoc auxilio, si opus fuerit, uel necesse.
- 16 Post latam sententiam definitiuam, iudex non potest illam mutare, nec corrigere, licet si sit de maioribus, possit eam de- clarare, secundum Pa. in. c. i. de postu. in glo. non autem si sit de inferioribus, & arbiter, secundum eundem. Interlocutoriā autem bene potest corrigere, & reuocare, in. c. qualiter, & quā- do, el. i. de accu. Excipiuntur inquisitores, qui sunt priuilegia- ti, in. c. ut commissi, de hære. l. vi. & in gl. infra uer. mutandi, supra Arbiter. §. xix, infra, sententia. §. iii.
- 17 Iudex non condemnans partem aduersam in expensis, si fuit petatum hoc ab altera parte, tenetur de suo restituere. C. de iudi. l. sancimus: quod limitat glo. in. c. fi. de rescrip. Et not. quod iudex iurat iudicare secundum quod sibi uidebitur, idest secundum bonum iudicium, optime legibus informa- tum, & non, ut sibi placet, secundum Pa. in. c. i. de postu. in gl. uerbum enim uidetur, rationis discursum importat.
- 18 Iudex secularis nullam iurisdictionem potest habere in cleri- co, uel persona exempta, neque in ciuilibus, neque in crimi- nalibus. C. de epi. & cle. auth. statumuis. Vnde clerici non pos- sunt in suum iudicem cōsentire, nisi sit persona ecclesiastica,

QQ

I V D E X.

- & de consensu episcopi sui. c. significasti, de foro competēti. Nec exemptus potest renuntiare priuilegio exemptionis, ut dicit Pa. in. d. c. significasti, quia exemptio non fuit indulta in merum fauorem exempti, sed etiam in fauorem superioris, ex quo infert Pa. ibi, quod episcopus non potest absolvere exemptum ab excommunicatione, etiam quod renuntiaret exemptioni, & multo fortius moniales, quia fortiora priuilegia cōmuniter habent, & cautela ualidiori defendendæ sunt.
- 19 Si clericus conueniat laicum coram iudice seculari, & secularis reconueniat clericum, & iudex ferat sententiam in ciuilibus contra clericum, tenebit sententia, quia factus est suus iudex per reconuentionem, de mut. peti. c. i. & ii. & iii. q. viii. c. cuius agendo. Criminaliter autem non potest reconueniri. c. neganda. iii. q. ii. intellige communiter, quia fallit, quando clericus est traditus curiæ seculari, & quando interuenit episcopalis autoritas, gl. autem summaria quæ ponitur. ii. q. i. in principio, ponit duos alios modos, uidelicet in causa feudi, & quando est incorrigibilis. c. nec licuit. xvii. d. Idem dicitur quo ad monachos si interueniat abbatis licentia. uide Pa. de iudi. ibi. c. at si clerici.
- 20 Si clericus, qui communiter pro clerico habetur, capitur a iudice laico propter maleficium, & deprehenditur cum tonsura, & habitu clericali, debet incontinenti restitui curiæ ecclesiasticæ, cum cognitione causæ de clericatu probante aduersario, si uero ante deprehensionem se gerebat pro laico, & sic communiter habebatur, etiam quod tempore deprehensionis fuisset in habitu clericali, non est restituendus, donec de clericatu fidem fecerit, interim processus iudicialis quiescet, in. c. si iudex, de sen. excom. in. vi.
- 21 Inchoato processu cōtra aliquem, si isto interim fiat clericus, nil potest allegare clericatum. ff. de iudi. l. si quis postea, tam in tex. quàm in gl. quantum ad executionem in rebus fiendā quod autem persona capi possit, detineri in carceribus, & de capitari, fieri non potest, cum persona clericalis sit exempta, nisi prius degradetur. Idem dic de omni religioso professo, qui mortuus est mundo. l. deo nobis. C. de epi. & cle. nisi professionem in carceribus faceret, ut not. Io. an. ibidem.
- 22 An delegatus papæ delinquens in sua delegatione possit coram ordinario loci conueniri, uide Pa. in. c. si. de rescrip. & Io.

an. ibi, & Autentica in qua prouincia. C. ubi de cri. agi oportet.

- 23 Laicus, laicum sub papa in re ciuili conuenire nō potest: Pa. in. c. licet ex suscepto, de fo. compe. nisi ex consuetudine. c. si clericus, de fo. compe. uel in terris subiectis ecclesiæ, quo ad iurisdictionem temporalem, ut ibi: uel quando causa spectat ad iudicem ecclesiasticum de iure. c. tua, de or. cog. uel quando uacat imperium, & causa ad Imperatorem spectat, ut in. d. c. licet, uel propter principis negligentiam in ministranda iustitia: in. d. c. licet, uel quando impetratur a persona miserabili, uel oppressa, de fo. compe. c. ex parte. B. uel quando iudex in prouincia non habens superiorem allegatur suspectus, uel non uult iustitiam facere, ut no. in autē. col. ix. ut differē. iudi. au. §. i. & ii. uel in causa reconuentionis. iii. q. viii. c. cuius in agendo, uel causa mortuorum a defunctis relictorum, autē. de ecclesia. ti. §. si autem, col. ix. uel si iudex inuocat auxilium ecclesiæ. xxiii. q. v. c. administratores, uel ratione administrationis assumptæ a laicis, ut not. in. c. iudicatum. d. lxxx. uel si homines laici indebite collectentur. xii. q. ii. c. Ecclesiarum seruos, uel si non sit iudex, uel superior in prouincia, autē. ut disse. iudi. §. Si uero contigerit, col. ix. uel si nascitur ambiguitas, & magna difficultas inter iudices. c. per uenerabilem, qui si. sint leg. uel quando agitur per uiam denuntiationis euangelicæ. c. nouit, de iudi. uel quando causa profana est annexa cum causa principaliter spectante ad ecclesiam, cuius exemplū ponit gl. de dote. in. c. de prudentia de do. inter ui. & uxo. Vide de prædictis Pa. in. d. c. licet, & prædicta sunt uera de iure, sed de plenitudine potestatis, omne ius sub papa uersari potest, quia omnium est iudex, seruans omnia iura humana in suo pectore, & cætera. Est enim uerus Christi uicarius, & omnium pastor.
- 24 Iudex debet esse peritus. c. fiscitatus, de rescrip. ut quærere ab aliis non habeat, quicquid, eum oporteat loqui. c. ex literis, de consan. & af. & si sit illiteratus, habeat tamen peritiam iudicandi, & tunc potest ei causa committi. C. de iurisdictione omnium iudicum. l. certi iuris, Sed iudex maxime ecclesiasticus, esse non potest, nisi peritus saltem mediocriter in iure. c. cum nobis olim, de elect. ex quo infert Pa. in. d. c. fiscitatus, quod contra iudicem delegatū potest excipi, quod non

Q. Q. 2

I V D E X.

possit esse iudex, quia est illiteratus, & non habet iudicandi peritiam. Cum igitur religiosis imperitis, a sede apostolica causa committitur, potest contra eos excipi, quod iudices esse non possunt, nisi quando certa persona daretur. Quoniam & aliqui religiosi in iure periti reperiuntur.

- 25 Quando mandatur iudici, ut simpliciter, & pure iudicet, propter hoc non remouetur ordo iuris, sed tantum pernitiola subtilitas. Ad hoc gl. in cle. sæpe, de uer. sig. in uerbo. simpliciter. Si uero dicatur, ut procedat sine iuris sollemnitate, censetur ammota sollemnitas iuris ciuilibus, & canonici, non autem diuini, & iuris gentium, secundum Pa. in. c. de iudi. Vnde ea remouentur, quæ sunt iuris positiui. Ideo infames possunt esse testes, & personæ reprobatae: requiruntur tamen duo testes, citatio partis, &c.
- 26 Si dicatur quod iudicet sicut uult, secundum Pa. ibi, intelligitur dolus exclusus tantum: ideo ius alteri tollere non potest sine causa, nec contra ius naturale, uel contra æquitatē, quod idem est, in cle. pastoralis, de re iudi. Si uero dicatur, iudicet secundum ueritatem, & equitatem, secundum Pa. in. c. literas, de iur. cal. debet seruare sollemnitates, & rigorositates, iuris positiui. Melius tamen uidetur dicere d. Antoni. quod non tenetur ad rigorosas, propter hoc uerbum æquitatem, per quod uidetur, quod iuris apices non teneatur sequi, non tangentes ueritatem negotii, sed ciuilia iura seruare, relictis sollemnitatibus.
- 27 Si dicatur iudicet ut sibi uidebitur: iudicare debet iudicio intellectus, cui congruit hoc uerbum uidebitur, secundum Pa. in. c. i. de iudi. Idem si dicatur, relinquo arbitrio, uel iudicio, uel prudentiæ tuæ, quia tunc denotatur arbitrium boni uiri, ratione regulati, sicut cum dicitur, sicut uisum fuerit. Similiter cum dicitur, ut placuerit, ut existimauerit, &c. importatur arbitrium prædictum, non nuda uoluntas, in. l. fideicommissa. §. quanquam. ff. de lega. iii. Pa. in. c. i. de consti. Est tex. cum glo. in. c. iii. de cor. uitia.
- 28 Si dicatur sine strepitu, & figura iudicii, tunc omitti possunt omnia, quæ non sunt de iure gentium, uel naturali. Vide in cle. sæpe, de uer. sig. Si dicatur summarie, intelligitur ut breuiter fiat, comprehensa tamen tota negotii substantia, & non omisso aliquo de substantialibus, ideo debet formari libel-

Ius, contestari lis, sententia diffinitiva dari. Sibi dicatur de facto: uel postpositis rimulis, & apicibus iuris, uel de plano, &c. Vide Ar. flo. iii. par. ti. ix. c. xv. Ex dictis elice, quod si quis pactum facit cum suo factore, quod dabit salarium prout sibi uidebitur, dare tenebitur ad arbitrium boni iuri, secundum quod alii factores consueuerunt habere, & non pro sua uoluntate tantum. l. quod si nolit. ff. de edil. edic. §. quia assidu. Secus esset quando addita fuissent aliqua uerba restrictiua nudam uoluntatem signantia: ut si dixit, dabo secundum quod mihi placuerit, nec plus, nec minus, nec uolo, quod possit ali quid allegare, &c. Tunc non tenebitur nisi secundum quod uult, quia scienti, & uolenti, non fit iniuria, nec dolus. Et pre latus quando potest dispensare in austeritatibus, ut sibi uidetur, intelligitur tamen uoluntate ratione regulata, & non nuda. Idem quando compromittitur in arbitros, ut eis uidebitur.

29 Iudex secularis potest iudicare de his, quæ sunt peccata, ut de furtis, usuris, & huiusmodi: Pa. in. c. cum sit generale, de fo. compe. & coram eo potest obici de iuramento, quando non uertitur dubium de eius ualiditate, ut in. c. rex debet. xxiii. q. v. Si uero dubitatur an prædicta sint peccata, uel ne, ad ecclesiam pertinet iudicare: qui filii sint leg. c. per uenerabilem, & cle. unica, de usu. Nisi in crimine heretis, de quo nullo modo se debet intromittere, & nullum aliud excipitur, secundum Pa. nisi in dubio. Quomodo autem iudex ecclesiasticus, habens temporalem iurisdictionem, debet iudicem habere, supra, irregularitas. §. xviii. Quomodo malus iudex peccat iudicando subditos, supra, correctio. §. x.

30 Iudex tenetur compellere aduersarium ad præstandum cautionem de non offendendo actorem, uel suos, quando uerisimiliter timens implorat eius officium: est tex. in. l. denuntiatus. C. de his qui ad ec. consu. & ibi per Cynum: & c. de benedicto. xxxii. q. i. & in. c. literas, in fi. de resti. spol.

31 Iudex non potest totaliter relaxare poenas reorum, quia secundum Tho. secunda secunda. q. vi. ar. vii. impeditur. Primo, ex parte accusatoris, ad quem aliquando pertinet ius, ut reus puniatur, ut ratione iniuriæ illatæ, tunc non potest remittere, quia tenetur ius unicuique reddere. Secundo, ex parte reipublice, ad cuius bonum spectat, ut malefactores puniantur, ideo inferiores iudices, non possunt poenas taxatas

I V D E X.

- a superiore remittere. Superior uero potest, cum uiderit expedire, & cum passus iniuriam, uelit ius suum remittere, & etiā si nolit, & hoc bono communi expediat, potest princeps: nec inferior minuire potest pœnam taxatam in iure, quando est certa, sicut potest princeps, neque augere, sicut nec delegatus procedens ordinarie, ut not. in. c. de causis, de offi. dele. secus si procedat ut extraordinarius. l. quid ergo. ff. de his qui no. infa. & Pa. c. ii. de emp. & uen. Si uero pœna non inuenitur taxata in iure, committitur iudicis arbitrio. c. fi. de transf.
- 32 Si quis accusatus, sponte, & nō metu probationū confitetur, de mente utriusque iuris est, ut pœna dimittatur, uel minuat, nisi aīa, uel ecclesiæ periculū iniminueret secundū Host.
- 33 Augenda est aliquando pœna ad terrorem cæterorum, qui ad culpam proni inueniuntur, quia multis crassantibus opus est exemplo. l. aut facta. ff. de pœ. §. fi. Et hoc secundum Ang. eo modo quo de diminutione dictum est. Sed melius est, dicere posse fieri indistincte, secundum alios.
- 34 Pœnam dimittens in casu non sibi concesso, uel diminuens, secundum Tho. supra, tenetur communitati, uel accusatori, si ad eum pertinebat, ut puniretur, si uero auxit, tenebitur reo, si tamen sine rationabili causa fecit.
- 35 Nullus iudex Christianus confessionem negare debet parato facere debitum suum, & petenti, secundum Pe. de palu. iiii. fen. d. xxii. etiam si timeret, quod aufereretur, quia utilius scandalum nasci permittitur, quam ueritas derelinquatur. c. qui scandalizauerit, de re iud. nisi crederet hoc spe ereptionis fieri, & non ex deuotione, quod potest præsumi, quando non petiuit in carcere, & post petit sub furca, uel ante patibulum. Cū etiā relapsis cōcedatur pœnitētia, & uiaticū, si petant.
- 36 Si iudex nouit aliquem esse in ueritate innocentem, & tamē testes probant, & aduersarius instat, debet illum condemnare, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxvii. ar. ii. & q. lxxiii. ar. iiii. ubi dicit, quod iudex in iudicando debet sequi legitima documenta, per instrumenta, testes, & huiusmodi, magis quam id, quod ipse nouit, tanquam priuata persona. Potest tamen iuari ex priuata cognitione, ut cautius discutiat probatione, & inuestiget earum defectū, quas si non potest iure reprobare, nec modum liberandi innocentem inuenit, debet eum ad superiorem mittere si habet, & possit. Si autē nō uult

uel non potest mittere, & pars inſtet, debet ipſum condēnare, quia talis, & ſi ſecrete ſit innocēs: non tamē in foro extrinſeco, nec iudex illum occidit, ſed teſtes, & iuſtitia, cuius ipſe miniſter eſt: nec tenetur renuntiare officio ſi non uult. Debet tamen facere omnia quę ſcit, & iuridice poteſt, ut ſaluet innocentem. Hanc uiam ſequitur Cai. ibi, ſecunda ſecundę q. lxxvii. ar. ii. & uniuerſaliter doct. quę determinatio ortū habuit ab Amb. ſup beati immaculati, ideo tenēda tāquā uera, & iuſta.

- 37 Carnifex occidens innocentem, quem ſcit iuſte tamen condemnatum, non ualens ſubterfugere ſine inobedientia, non peccat per eandem rationem, quia exequitur iuſtum iudiciū, ſimiliter ſi dubitat de ſententia iniuſta, non peccat, quia ipſius non intereſt diſcutere ſuperioris ſententiā, ſecundū Th. ſecunda ſecundę q. lxxiii. ar. vi. ad. iii. Si uero ſententia contineret intollerabilem errorem, quem ipſe ſciret, ut ſi quis condemnaretur ad mortem, quia coluit, deum, ut ſancti martyres: tūc nullo modo poteſt exequi ſine peccato mortali, & alii miniſtri eodem modo cooperates in mortē innocentis peccant. Magis debemus obedire Deo, qui dicit innocentem occidi non debere, quam principibus.

I V D I C I V M.

- 1 Iudicium factum a iudice ex leui ſuſpitione, de aliquo graui ſecundum Tho. ſecunda ſecundę q. lx. ar. iii. eſt peccatū mortale: ſecus eſt uiolenta ſuſpitione. c. dicit Dominus. xxxii. q. i. & hoc quātum ad exterius iudicium, ad quōd iudex procedit. Temerarium eſt. n. aliquē ex leui ſuſpitione condēnare.
- 2 Iudicium debet fieri ſecundum leges ſcriptas, quia iudicium nihil aliud eſt, quam deſſinitio eius, quōd eſt iuſtum. Fit autē aliquod iuſtum, uel ex iure naturali, uel ex iure poſitiuo. Leges autem ſcribuntur ad utriuſque iuris declarationem. Ideo iudicium ſecundum leges ſcriptas procedere debet, ſecundum Tho. ſupra, ar. v. dummodo talis lex, non deficiat a iuſto naturali, uel poſitiuo: quia ſi lex ſcripta contineret aliquid contra ius naturale, eſſet iniuſta, nec uim obligatiuam haberet, nec uere diceretur lex, ſed legis corruptio, ideo ſecundum eam non eſſe iudicandum.
- 3 Non ſemper iudicandum eſt ſecundum uerba legis, ſed magis ſecundum intentionem conditoris legis, qui ſi ad eſſet in aliquibus caſibus, aliter deſſiniret: & tunc recurrendum eſt

IVDICIVM.

ad æquitatem rationabilem, quia ratio est anima legis. ff. de bonis da. l. cum ratio, & ubi habemus legem, & rationem, potius innitendum est rationi, quam legi, secundum Bar. in proœ. ff. §. ult. alleg. glo. in l. adeo. quod sentit dominus Aug. dicens quod allegare legem, ubi habemus rationem, nihil aliud est, quam mentem confundere: in col. xxxiii. Non tamen semper propter æquitatem debemus recedere a lege scripta, secundum Pa. m. c. fi. de trans. quia iudex non debet esse clementior lege uel uideri: autē. de iudi. §. oportet, col. vi. Si tamen nec ius, nec æquitas sunt scripta, seruet iudex æquitatem, ut in. d. c. fi. sicut etiam in his, quæ relinquuntur in arbitrio iudicis, sequenda est æquitas, ut dicit Inno. in. c. i. de consti. Quod si alterum tantum est scriptum, hoc seruetur: si utrumque seruanda est æquitas, si in specie est scripta. Si autem in genere est scripta, & ius in specie, seruetur ius, quia species derogat generi. Si utrumque æqualiter est scriptum, præferenda est æquitas, ut communiter dicunt doct. & bene.

- 4 Iudicium redditur iniustum quandoque, quia iudex non est competens (puta) non habet auctoritatem super reum, quandoque ratione personę agentis, ut quia est minor, uel excommunicata, & huiusmodi, quæ agere non potest, nisi in certis casibus expressis a iure, quandoque quia agitur de re, quæ sub tali iudice tractari non potest. Multę enim personę sunt quæ uocari in iudicium non possunt. Tab. uer. Iudicium, §. vii. quas iudex debet scire, nec citet, & citando peccet.
- 5 Si pupillus nocetur in iudicium, & nullus eum defendat, iudicium erit nullum, l. contumacia. ff. de re iudi.
- 6 Mulier non potest uocari in iudicium, nisi in casibus in iure expressis, contra eius, scilicet uoluntatem, secus quando uult. c. mulier, de iud. li. vi. Casus autem expressi sunt, in causa criminali. ff. de pub. iud. l. pe. inferendo testimonium in causa criminali, quando potest admitti, infra, testis. §. i. & quando est tutrix filiorum, & non uult actorem constituere: Inst. de cura. §. ult. Non autem mulieres religiosę, etiam si uellēt, possunt uocari personahter in iudicium, ut in. d. c. mulieres. Et si contra præmissa citentur, totum est irritum ipso iure, in. d. c. mulieres. Et pro uera causa, iudex ad eas pro testimonio ire, uel mittere debet, in. d. c. mulieres: & fingens casum, ut iudex uadat ad illas, est excommunicatus, supra, excoicatio. lxxxiii.

7 Multis modis peruertitur iudicium, in. c. quatuor. xi. q. iii. uidelicet timore, cupiditate, odio, & timore. Si iudex nocte procedat ad lris contestationem, cum lumine candellæ, uel sententiæ prolationem, licet non debeat facere, ut in. c. consuluit, de offi. dele. ualet quod agit, dummodo non adsit aliud impedimentum. Multa enim prohibentur fieri, quæ facta tenent, de regu. iu. c. ad Apostolicam. Et licet iudex ordinarius non possit ultima die sui officii iudicare, ut in. l. eū qui. ff. de iur. omni. iu. si tamen iudicat, sententia tenet. l. meminisse, de offi. proconsul. Delegatus bene potest, in. d. c. consuluit. Iudicium quomodo debeat incipi, & finiri, Sil. ibi. quæstione. v.

8 Temerarium iudicium dicitur, quando quis sine sufficienti certitudine iudicat de intentione, seu animo proximi, & est peccatum, quia nemo debet assertiue definire in animo suo quod nescit, præsertim in alterius præiudicium. Et si hoc modo iudicat proximum de mortali, mortaliter peccat, si de ueniali uenialiter, quia sine sufficienti causa despicit proximum, & in suo corde dat illi iniuriosum locum, absque rationabili causa, quod facere non debet. Not. quod aliud est iudicare de facto, aliud de persona. Si quis audiuit uerbum turpe, & iudicat hoc secundum se esse peccatum mortale, non est temerarium iudicium personæ, ideo nec mortale: si autem iudicat dicentem tale uerbum peccasse mortaliter, tunc est iudicium personæ, & temerarium, & peccatum mortale: quia non habet sufficientem rationem ad hoc iudicandū. Potuit enim proferens uerbum illud turpe, proferre, uel ex leuitate, uel ex surreptione animi, etiā sine peccato mortali: ex Cai. ibi, in summa. Temerariū iudiciū est malū, quia sic iudicans officium sibi non competens usurpat, quia non est dignus iudicare alterum, quia est ignorans, & quia hoc prohibetur, Matthæi. c. vii.

I V R A R E.

1 Iurare est Deum in testem uocare, secundum Augu. in quodam ser. de periurio, & est actus latræ quo Deum honoramus, secundum Hiero. super Matthæum, quod quidam canonistæ ita deffiniunt Iuramentum est affirmatio, uel negatio de aliquo licito, probabili, & honesto, facto, uel fiendo, sacræ rei attestatione firmata: quod sit siue ore, siue facto, ut

IV R A R E.

cum t̄aguntur litere, etiam sine uerbo, uel aliquid huiusmodi. Et licet quis iuret per creaturas, principaliter tamen iuratur per Deum, inquantum diuina uirtus in illis est manifestata. Et cum iuratur per fidem, per Sanctos, per Euangelium, intelligitur is cuius ueritas continetur in fide, in Euangelio, & quam sancti tenuerunt, Tho. secunda secundæ. q. lxxxix. a. i. & .iii. sen. d. xxxix. a. i. Et dicitur iuramentum quasi pro iure. fit introductum.

- 2 Iuramentum aliquando fit per execrationem, ut dicendo si non est uerum, deus me non adiuuet: uel simile, uel si non est sic, ueniat mihi, uel filiis meis tale, uel tale malum, uel fit per simplicem attestationem, ut dicendo per Deum sic est, &c. Et est assertorium iuramentum, & promissorium, secundum Tho. supra, Pa. c. si Christus, de iure iur.
- 3 Iuramentum secundum se est iustum, licitum, & honestum, quia introductum est ex fide, qua homines credunt deum esse infallibilem. Ex fine autem introductum est ad iustificandum homines, & finiendum controuersias, ut dicitur Hæbræ. vi. Sed male utenti cedit in malum, cum non ex necessitate, & debita cautella quis iurat, ut pro leui causa, & asuescit, cum periculo periurii, uidetur enim tunc paucam reuerentiam deo habere. Fuit & alia causa promissua scilicet ad uitandam idolatriam. c. considera. xxii. q. i. Est etiam meritum, si cum reuerentia, & utilitate iustæ iuretur, quum per hoc, & sibi ipsi, & proximo subueniatur, nec sine necessitate est iurandum, uel utilitate. c. ita ergo. xxii. q. i. Et quando prohibetur iuramentum, intelligitur extra necessitatem rationabilem, ut in. c. & sicut Christus, de iur. iur. Hæc secundum mentem Ray. a quibus non discordat S. Tho.
- 4 Iurare per creaturas secundum se non licet, secundum Tho. supra, ar. vi. sed per eas in ordine ad deum, inquantum in eis diuina ueritas manifestatur, & sic uocamus deum in testimonium ueritatis, quæ in creaturis relucet. Prohibuit autem dominus iurare per cælum, & terram, &c. Matthei. v. c. ob. hoc, ne eis diuina reuerentia exhiberetur, & propter hoc puniuntur clerici per creaturas iurans. xxii. q. i. c. clericum, &c. c. sequenti.
- 5 Iurans per membra inhonesta Dei, uel Sanctorum, mortaliter peccat, ut pote deum blasphemans, & iniurians. c. si quis

per capillum. xxii. q. i. Si uero per membra honesta, ex modo iurandi non peccat mortaliter, posset tamen peccare ex contemptu, uel irreuerentia, ut cum suum iuramentum importaret blasphemiam, uel ex periurio, supra, blasphemia. §. i.

- 6 De forma iuramenti non oportet esse sollicitum, quoniam quocumque quis iuret, & intendat iurare, est iuramentum, & si false iurat, est periurus, sed curandum est, quod iuramentum committentur ueritas, iudicium discretionis, ne leuiter, & sine necessitate rationabili iuretur, & iustitia, secundum Tho. supra. a. iii. & Hieronymus dicit, quod si ista defuerint, erit periurium.
- 7 Iurans false, dubie, uel cum intentione non seruandi iuramentum, uel iurans uerum, credens tamen esse falsum, peccat mortaliter: quia nomen Dei uane assumit. Iurare uero sine necessitate, uel causa, si adest ueritas, & iustitia, non semper est mortale, secundum Tho. iii. sen. d. xxxix. q. i. ar. ult. q. ii. ad. iii. quia non est directe contra illud præceptum, non assumes nomen, etc. Posset tamen esse peccatum, uel propter asuefactionem, & periculum periurii, uel ex alia causa, quæ posset interuenire.
- 8 Iurans per idola, uel falsos deos, uere peccat quantum ad formam iuramenti, sed non quantum ad assertionem, uel promissionem: & quando quis est paratus iurare per falsos deos, ut paganus, potest sine peccato recipi eius iuramentum, secundum Th. supra, quia potest bene, & male iurare si uult, non potest ad hoc induci sine peccato, quia induceretur ad peccatum. Possumus enim uti peccato alterius, non autem inducere ad malum: sicut de eo, qui accipit ad usuram a parato.
- 9 Iurans facere aliquod malum, quod est mortale, ut furtum, uel simile, peccat mortaliter, siue intendat illud facere, siue non: quia si intendit facere peccat mortaliter, si non intendit facere, false iurat, contra id quod habet in mente, & sic mortaliter peccat. Secus quando iurauit facere aliquod ueniale, uel indifferens secundum se, quia non deest ueritas de necessitate salutis, potest enim facere quod iurauit sine mortali peccato, cum sit res uenialis. Cōcor. Ar. flo. post Ro. sed si iurauit facere tale ueniale, ut dicere mendacium officiosum, non tamen intendebat facere, sed contrarium intendebat facere, dico quod mortaliter peccauit, quia intende-

IVRARE.

bat animo periurare, & non potuit hoc fieri sine contemptu. Conformiter hoc doctrinæ S. Tho. secunda secundæ. q. lxxxix. a. vii. ad. ii.

- 10 Promittens, aliquod bonum possibile sibi, uel quod non est malum, sub iuramento, propter metum, tenetur obseruare, si potest sine interitu propriæ salutis, sed habet remedium. Primo, ut petat absolutionem a iuramento. c. si uero, de iur. iur. Secundo, ut petat creditorem compelli ad relaxandum, uel restituendum. c. i. de iur. iur. Tertio, ut denuntiet iudici ex correctione fraterna. Et si iurasset non denuntiare, illud iuramentum non fuit obligatorium. Si uero non potest obseruare sine peccato mortali, tenetur non obseruare illud, & mortaliter peccauit, quia fuit iuramentum de re mortali, nisi hoc impedimentum euenerit post iuramentum. Hunc casum tractat Sil. uer. iuramentum. l. iii. q. vii. per totum.
- 11 Si quis iurauit comiti suo sic, uidelicet, non dimittam te nisi cœnaueris mecum, uel aliter huiusmodi: si postmodum illum nolentem cœnare secum dimittit, non propter hoc mortaliter peccat, quia non iurauit cum animo immutabili non dimittendi eum, sed intendebat quantum in se erat nolebat dimittere, non autem quando ille nullomodo uoluisset remanere, nec taliter iuras efficitur propter hoc periurus, quia non facit contra intentionem implicitam, attamen talia iuramenta sunt indiscreta, nec carēt aliquo peccato, ideo sunt relinquenda, quāuis satis sint in usu, qui tamē malus est.
- 12 Iurans dare aliquid, uel facere actum uirtuosum, quantumcūque minimum, si non seruat potens, mortaliter peccat, quamuis res sit minima, ut dare quattrinum pauperi, quia non propter rem, sed propter iuramentum peccat, sicut qui uouit dicere aue Maria, & non dicit, ita peccat sicut qui uouit dicere psalterium, quia uterque contra uotum facit. Talis autem iurans taliter, & non seruans, ex multis potest a mortali excusari. Primo si cum conditione promissit, & non interuenit conditio. Secundo, si dat aliquod maius bonum, uel utilius. Tertio, si iurauit dare, uel facere aliquid, quod post non expedit. Quarto, quando non esset de bono, sed de re ueniali, ut si ex uindicta mater iurat filium uerberare. Quinto, quando hoc esset maioris boni impeditiuum. Sexto, si ex lapsa linguæ iurauit, quasi nesciens, in huiusmodi non tenetur

seruare, sed excusari potest.

- 13 Qui iurauit redire ad carcerem iniuriosum, secundum Tab. uer. iurare. §. x. uer. accusatio. §. x. & secundum Pa. c. si uero, de iur. iur. col. v. & Io. an. in addi. ad Spec. eo. ti. in rubr. non tenetur reddere, habet enim remedium iuris, ut relaxetur iuramentum. Cai. secunda secundæ. q. lxxxix. contrarium tenet dicens, quod tenetur secundum conscientiam, quia uelle pati iniustum, est sanctum, & potest obseruari sine interitu, & c. ideo iuramentum obligat. Tu dic, nisi dispensetur, supra uer. accusatio. §. xx. conclusum est, quod non tenetur, secundum Pa. uide. Qui iurauit non fugere de carcere, non potest sine per iurio fugere, etiam quod sit iniuriosus, quia per eandem rationem Cai. ibi, potest obseruari, & c. nisi dispensetur, ut supra. Qui iurauit facere aliquid in certo termino, & tunc non potest, tenebitur alio tempore quando poterit, nisi esset aliquid mali, ne sit fractor iuramenti. Si autem non potest seruare sine magna sui incommoditate, non debet propria auctoritate contrahere, sed petere relaxationem, uel a superiori, uel ab eo cui promissit. Potest enim in tali casu relaxare, quia causa est rationabilis, & ita iuramenti fractor non fiet.
- 14 Iurans facere aliquid boni ad quod non tenetur, ut intrare religionem, non tamen intendens per hoc se obligare ad seruandum, mortaliter peccauit, quia iurauit contra ueritatem mentis, non tamen tenetur adimplere in conscientia, si non intendebat facere illud, secus si intendebat. Aliter esset periurus, Semper enim iurans, & non intendens seruare, mortaliter agit.
- 15 Qui iurauit non mutuare, uel non facere aliquod bonum, ad quod non tenetur de necessitate, & tamen postea mutat, etiam extra casum necessitatis, peccauit iurando, sed non mortaliter, quia sine mortali peccato poterat illud seruare, non seruando tamen non peccat mortaliter, quia hoc iuramentum erat maioris boni impeditiuum, ut supra. §. xii. dictum est. Pa. in. c. si uero, de iur. iur.
- 16 Iurans alicui, quod est in bona fide, & potest præcipere iuramentum, debet iurare secundum intentionem eius cui iuratur, aliter est peccatum mortale. c. ex literis, de spon. et. c. quacunque. xxii. q. v. Si uero ambo sunt in dolo, quia exigens iuramentum non exigit de re licita, quæ bona conscientia pos-

I V R A R E.

fit fieri, & sic iniuste exigit, & iurans etiam in dolo est, quia ostendit uerbis iurare unum, & iurat aliud standum est intentioni iurantis, quia non tenetur iurare secundum intentionem recipientis iuramentum. Si uero iurans est in bona fide, & ille cui praestatur iuramentum in mala, standum est intentioni iurantis. Et sic intelligitur Inno. in.c. ueniens, de iur. iur. & Pa. in.c. cum contingat, eo. ti. iii. notabili, & S. Tho. secunda secundae. q. lxxxix. a. vii. ad. iiii. & iii. sen. d. xxxix. q. i. a. iii. q. l. iii. Si uero ambo sunt in bona fide, intelligendum est secundum intentionem iurantis in foro conscientiae, quia ex intentione obligationem accipit iuramentum. In foro uero contentioso ubi ignoratur intentio, obligatur iurans, secundum quod uerba communiter accipi solent, ut dicit Pa. in. d. c. si uero.

¹⁷ In simplici iuramento multae intelliguntur conditiones, etiam si taceantur. Primo, si superiori placuerit. c. uenientes, de iur. iur. quia, ut dicit ibi Pa. iuramentum subditi non potest fieri in praedictum superioris. Secundo, si res in eodem statu permanferit. c. quemadmodum, eo. ti. ut si iurau accipere sortem in famulum, & c. & infirmetur, non teneor. Tertio si seruetur iuranti promissum. c. peruenit, el. ii. eo. ut si iurau Petro non me seperare ab eo si uoluerit, si non amplius uult, non teneor. Quarto, si res sit honesta, & possibilis, in. d. c. quemadmodum, uel de nouo fiat impossibilis. Quinto, si iuraueris reddere pecuniam, intelligitur si fuerit tibi numerata. l. in dubitati. C. de non nu. pe. Sexto. si iuro tibi dare dotem, intelligitur si nupseris, & secutae fuerint nuptiae. ff. de iur. do. l. stipulationem. Septimo, si iurau stare praecceptis alicuius, intelligitur si sunt moderata, quia si praeciperet immoderatum, ut expellere uxorem, & c. non tenet. c. quinquauallis, de iur. quia iuramentum non extenditur ad uerisimiliter non cogitata. d. c. quemadmodum, Octauo, si facultas subsit. c. quare lami, eo. Nonno, nisi praecceptum superioris interueniat, ut si iurau dare titio decem, & interdica a superiore, non teneor ar. de cen. c. significauit. Decimo, cum eadem qualitate, ut si iuro restituere granum, intelligitur eiusdem bonitatis. l. cum quid. ff. si cer. peta. Undecimo, cum bona fide, ut si iurau ne gotia tua tractare, intelligitur bona fide. c. ex literis, el. ii. de spon. Duodecimo, saluo iure, ut si promitto quod non ero

contrarius tibi, intelligitur salvo iure meo, etc. c. petitio, eo. Tertiodecimo, nisi fuero absolutus ab eo, qui potest, in. d. c. quinquauallis. Quartodecimo, nisi quid turpe interuenerit, uel per alterum steterit. c. de illis, de spon. uel nisi ex mutuo consensu absoluamur. c. ii. de spon. Quintodecimo, re eodē modo manente, ut si iuro obedire Petro prælato, cessante eius prælatura, non teneor, & e contra. xv. q. vi. c. alius. Sextodecimo, nisi in melius commutetur. c. peruenit, el. ii. eo.

18 Speciales condiciones non intelliguntur in iuramento, nisi exprimantur quamuis mente concipiantur. c. fi. xxxii. q. ult. nisi ubi lex exprimit, tacitum haberi pro expræssio in aliquo contractu: in promissorijs iuramentis. c. cum quid. d. 50. Aliiter autem est in assertorijs: ar. in. d. c. fi.

19 Iuramentum, & uotum secundum canonistas currunt de pari, ut dicit Pa. in. c. si uero, eo. ti. ubi dicit, quod ecclesia facit maiorem uim iuramento, quam in uoto, quia est maius periculum deiurandi, eo quod crebrius fiat iuramentum quam uotum Tho. secunda secunda, supra, dicit uotum magis esse obligatorium: quia obligatio uoti est ex fidelitate, iuramenti uero ex reuerentia, ideo uotum ex ratione sua magis est obligatorium.

20 In iuramento assertorio nunquam potest fieri dispensatio, ut quis in aliquo casu falsum iuret, quia talis dispensatio esset directe contra præceptum dei, secundum Tho. secunda secunda, supra, in promissorio autem admittitur dispensatio, quia quod est utile, honestum, & bonum in communi, secundum particularem euentum, non erit utile, honestum, uel bonum, uel nō ita bonum, ideo admittitur dispensatio, secundum Tho. supra. Vnde iuramentum promissorium, quo promittitur aliquid, de quo est dubium an sit licitum, uel illicitum, proficuum, uel nocuum, simpliciter, uel in aliquo casu, potest episcopus dispensare. Si uero manifeste sit licitum, uel honestum, locum non habet dispensatio, nisi forte occurrat aliquid melius ad communem utilitatem faciendum, & hoc ad Papam uidetur pertinere, qui curam totius ecclesiæ habet. Etiam unusquisque potest irritare iuramenta suorum subditorum, in eius præiudicium facta, ut pater filij, & uir uxoris, &c. secundum Tho. ubi supra. Intellige de illis iuramentis, quæ non possunt seruari, sine præiudicio

IVRARE.

superioris, secus in aliis, quæ non sunt in præiudicium superioris, quia non possunt sic irritari.

- 21 Quando iuramentum promissorium est factum alicui pertinens ad ipsius utilitatem, potest ille cui promittitur absolvere a tali iuramento. Iam enim satisfecisse intelligitur, quando fecit secundum quod ille uult, secundum Tho. supra. Si uero, quod est promissum alteri, concernit honorem dei, uel aliorum utilitatem, ut si iuravi tibi, quod intrabo religionem, uel ieiunabo tali die, uel dabo elemosinam, tunc ille cui facta est promissio, non potest absolvere: quia principaliter facta est deo: nisi promittens interposuisset aliquam conditionem, ut dicendo si tibi uidebitur, uel aliter, tunc enim posset ille cui promissit absolvere.
- 22 Iuramentum factum ad honorem dei principaliter, sine causa rationabili, a nullo, citra Deum, potest dispensari, ar. quod not. Io. an. in. c. ij. de spon. quia papa non potest sine causa remittere obligationem deo factam. ij. q. iij. c. si manet ex rationabili autem causa, ut ob scandalum uitandum, uel alia, tam episcopus, quam Papa potest dispensare, ut not. In. in. c. debitores, eo. & etiam interpretari, secundum. d. Anto. in. c. quanto, eo. Si autem concernit tantum maiorem iuramentum, sic possunt inuicem remittere, secundum Io. an. i. c. ii. de spon.
- 23 Socrates iurans soluere titio decem aureos, quos debet ab eodem socrates habere. non potest facere recompensationem, secundum Pa. in. c. ad nostram, el. j. de iur. iur. quia iuramentum est obligatorium in forma specifica, nec sufficit illud adimplere in effectu, ut ibi per tex. patet. Barto. autem in. l. amplius. ff. rem. ra. ha. oppositum sentit, propter rationes ualde efficaces, ob quod dicit Pa. ibi supra, quod ante factum sequenda est prima opinio, quam sequitur Inno. & Io. an. post factum autem secunda, ut scilicet talis non censeatur periurus. Videtur enim impediri quod non soluat, quia titius si bi non soluit.
- 24 Qui iurauit non expellere locatorem, si non soluit pensionem, potest expellere, secundum Pa. in. c. tua nos, de iur. iur. hoc enim intelligitur. Idem de patre, qui iurauit non exheredare filium, intelligitur nisi peccatum ingratitudinis commiserit in eum. ff. de uerb. sig. l. quidam cum filio, supra. §. xvii.

Qui

25 Qui iurauit tenere aliquod secretum, debet intelligi de honesto, non alteri nociuo, secundū Panor. in. c. ego, eo. de mente glo.

26 Actus gestus contra iuramentum, si dependet ex mera uoluntate iurantis tenet, ut si iurauit non uendere librū meum, si uendo, tenet iste actus, secundum Inno. in. c. dilectus, de præben. licet uendendo sit periurus. Si uero actus iurantis non inere dependet à uoluntate iurantis, sed à lege, interdictur in fauorem ipsius iurantis, & non tenet, secundum gl. in. c. licet, eo. ti. li. vj. quia actus sine iuramento ipso iure erat nullus, obstante legis prohibitione. Idem quādo actus prohibetur propter utilitatē publicam, in. c. intellecto. de iur. iur.

27 Qui iurauit dare alteri. C. aureos, quia promissit eidem dare tot sacros frumenti, si frangatur fides iuranti, non tenebitur ad hoc iuramentum, quia iste obligationes se inuicem respiciunt, secundū Pa. in. c. peruenit, el. ii. de iur. iur. & in hoc sensu intelligitur illud, frangenti fidem, fides frangatur eidem. ff. pro socio. l. si conuenerit. Si uero promissiones non respiciāt se inuicem, sed simpliciter sint factæ, secus est, ut si iurasti dare petro equum tuum simpliciter, & ille promissit tibi non propter hoc dare unum bouem, si non dat bouem, nihilominus teneris dare equum: quia iste promissiones, nō sunt conditionales, neque se inuicem respiciunt, & sic intelligitur. c. noli. xxiii. quæst. j.

28 Successores iurantis, non obligatur ex illo iuramento, etiam si iurasset pro se, & suis successoribus, quia licet quis possit corporaliter hæredem obligare, non tamen spiritualiter, nec tenetur filius sequi uoluntatē patris in spiritualibus, ut in. c. i. de despon. impub. ideo hæres ex iuramento defuncti nunquam fit periurus, infra. §. xxxiiij.

29 Qui iurauit non contrahere uenditioni alicui, & inuenit se deceptum ultra dimidium, potest petere absolutionem à iuramento, & post agere contra emptorem, & sic poterit audiri, secundum Pa. in. c. cum causa.

30 Iuramentum factum contra aliud iuramentum, nō obligat, in. c. sicut ex literis, de spon. & Pa. ibi. Actus autem gestus tenet eo. ti. quo dictum est, supra. §. xxvj.

31 Clericus quidam iuit ad studium cum licentia sui episcopi, & pro studio contraxit debita, cum iuramento non receden-

R R

IURAMENTUM.

di, donec satisfecerit : hoc interim, mandat episcopus omnibus clericis, ut infra certam diem ueniant ad eum sub pœna excommunicationis latæ sententię. Non tenetur iste clericus redire ante solutionem, secundum Pa.in.c.uenientes, de iur. iur. quia ex quo cum episcopi licentia fuit in studio, & pro necessitate studij cōtraxit debitum, uidetur consequenter se obligasse cum licentia episcopi, quia uno concesso, cōceduntur omnia sine quibus illud effectum habere non potest, de of. dele. c. præterea : secus autem si iuisset sine licentia, uel fecisset debita non pro causa studij, sed pro alia.

32 Quando quis dicit in ueritate, uel per fidem meam, uel deus scit si mentior, si non adest intentio iurandi, non sunt hæc iuramenta, quia Deus non adducitur testis explicitæ, uel implicitæ. Si autem esset intentio iurandi, uel per ueritatem intelligeret Deum, uel fidem theologica uirtutem, esset iuramentum. Similiter dicendo per crucem, per deum, uel intendens iurare diceret in cōscientia, uel tangeret pectus, uel scripturam, esset iuramentum, nec est necessarium exprimere uerbum. Cōcor. Pan.in.c.si Christus, eo. ti. & per omne scriptum intelligitur euangelium in iuramento, per communem consuetudinem. In iuramentis quæ dantur secundum formam iuris, non sophisticæ iurandum est.

33 Inducens aliquem ad iurandum, quem scit false iuraturum, uel probabiliter dubitat extra iudicium, secundum Tho. iii. sen. d. xxxix. ar. ult. ql. ii. ad. ii. mortaliter agit, secus in iudicio, quia in iudicio iuramentum non tantum exigitur propter iudicem, sed & propter alios, nec potest iudex remittere iuramentum, quod secundum ordinem iuris est exhibendum. Concor. Pa.in.c.clericus, de cohabi. cle. Si tamen aliquis esset dispositus ad false iurandum, & ego exigere iuramentum ab eo causa rationabili, non peccarem mortaliter, quia non induco ad false iurandum, sed ad iurandum. Et quia iste actus potest bene, & male fieri, ideo si false iurat, sibi imputetur, sicut accipiens ad usuram ex rationabili causa, nō prauē agit. Et hoc tenet Sil. uer. iuramentum. ii. §. ix. & Ange. uer. iuramentum. iii. §. xi. & licet Car. in cle. unica, de iur. iur. dicat quod talis uincit homicidam, intelligitur tamen de inducente, uel disponente non paratum ad periurandum, non autē de eo, qui utitur eius iuramento in rationabili causa. Possu-

mus enim uti ob necessitatem peccato alterius, non autem ad hoc inducere.

- 34 Quando aliqua uniuersitas, uel collegium iuramento se obligauit, illis mortuis, successores tale iuramentum non seruantes, non sunt periuri, secundum Tho. secundam secundam. quæ. xcviij. quia obligatio iuramenti est personalis, ideo ex parte iurantis non transgreditur personam: secus ex parte illius cui iuratur, quia si iurasti obedientiam prælato, etiam iurasti successoribus in eodem officio: quod tamen fallit in liberto, ut in. c. longinquitate. xij. quæst. ii. qui nouo patrono infra annum tenetur professionem facere, supra. §. xxviii.
- 35 Si multitudo iurauit absolute, & in omnem euentum facere aliquid, ut seruare festum. S. Bernardi, omnes tenentur de illa multitudine. Si uero non absolute, sed sub aliqua conditione, non tenetur quis, nisi extante conditione, ar. de cōdi. apo. c. uerum. Vnde si alij, uel maior pars non seruat, alij dicuntur absoluti. Quando uero pauci seruant, recurrendum esset ad intentionem iurantium. Quod si de intentione eorum nesciri potest, tutius est non contrauenire. Si uero non est clarum, quod sit iuramentum absolutum, uel conditionatum, tunc uel iuramentum spectat ad commodum tantum iurantium, & sic non seruante maiori, uel media parte, alij non tenentur seruare iuxta benignam interpretationem, si hoc uergit in damnum seruantium, & in lucrum non seruantium. Cum uero seruantes nullum damnum incurrunt, non est tutum contrauenire. Quando uero aliorum concernit commodum, sibi inuicem remittere non possunt, nec alijs non seruantibus non seruare sine licentia, si simpliciter iurauerunt: & si hoc sit dubium, dimittant incertum, & seruando certum teneant, secundum Veruer. & Ar. flo. Et si ista non obseruatio aliquorum, talem reddit casum, quod si a principio adfuisset, non iurassent, non tenentur seruare, & hoc sit pro regula communi, secundum multos doc. quia iuramentum interpretandum est secundum mentem iurantis, non enim ad plus obligat, quam iurans intenderit.
- 36 Socrates qui iurauit seruare statuta placentina, his sublati per communitatem, non tenetur amplius illa seruare, secundum Ioan. an. in. c. i. de his quæ fi. a. ma. per. ca. Si uero iurauit seruare ea, quæ continentur in statutis, nulla facta mentione

DE I V S. I V S P A T R O N A T V S.

de ipsis statutis, secus est, quia etiam remoto statuto tenetur, secundum Pa. in c. dilecto, de præben. si autem sic iurauit dicendo, iuro seruare hoc, & hoc, prout continetur in statutis, tunc sublatis statutis tollitur iuramentum, quod fuit accessorium ad statuta. Idem sentit Car. in cle. i. de reg. iu. Quia materia hæc difficilis est, ut Pa. testatur, ideo uide Tab. uer. Iurare. §. xxxv.

37 Qui iurauit simpliciter seruare statuta suæ ciuitatis, & non cogitauit de edendis, tenetur tantum secundum Pa. de editis, propter periculum periurij: tamen potest dici, quod si intendebat etiam de edendis, tenetur, si uero non intendebat, secus est. Si uero est dubius, uidetur non teneri, quia hoc est stricti iuris secundum Pa. tutius tamen est, quod seruet etiam de nouo edita, uel superiorem adeat.

38 Si quis iurauit simpliciter seruare statuta, & in illis sunt aliqua illicita, non tenetur illa seruare, quia iuramentum de re turpi non obligat, ut supra diximus. Male tamen fecit iurando simpliciter. Multi casus particulares possent adduci, sed ex regulis, & dictis generaliter, multa possunt solui occurrentia. De hac materia, uide etiam infra, periurium, in multis. §. & præcipue. §. iiii. & v.

I V S.

1 QVæ contra ius fiunt, non ualent, per regulam, de re. iu. lib. vi. nisi addatur aliquid legi, ut ualere possit. Quomodo tripliciter possit addi: Tab. ibi. §. vj.

2 Iure suo quis potest uti, etiam cum damno alterius, dum tamen non habeat animum nocendi, ut in. gl. in. c. cum etiam uulterana, de elec. & c. nisi specialis, de autho. & us. pal. Secus autem cum malo animo utitur, uel sine utilitate sua, aut suo rum, sed tantum cum damno proximi. Hoc enim sine peccato esse non potest, cum sit contra charitatem proximi. Et quando aliquis sibi non prodest, & alteri nocet, non est audiendus. l. in fundo. ff. de re uendita. Quid autem sit ius naturale, gentium, diuinum, uel humanum, Tho. secunda secundæ. quæst. lvii. & dis. prima, per totum.

I V S P A T R O N A T V S.

3 I Vspatronatus secundum Pa. & Ioan. an in rubrica, de iure pa. importat honorificum, onerosum, & utile ius alicui cōpetens in ecclesia, pro eo quod, ex diocesi consensu, per

eum constructa, fundata, uel dotata est, uel per eum, a quo habuit. Et dicitur honorificum, quia ipse præsensat rectore, & sine eius præsensatione, institutio alicuius per quemcunque facta, ipso iure nulla est, per. c. decernimus. xvi. quæst. vi. nisi quando patronus fuisset negligens præsensando, tunc elapso termino ualet institutio. Papa tamen sine præsensatione patroni, potest instituere, & legatus de latere, quando patronus esset ecclesiasticus, secus si esset secularis: tunc non posset legatus, secundum glo. in cle. per literas, de præben. Et est casus de iure pa. c. cum dilectus.

- 2 Patronus tenetur defendere ecclesiam, ne eius bona dilapidentur. xvj. q. vij. c. filius. Vnde præsensatus tenetur reddere rationem patrono, si est ecclesiasticus, de administratione, in c. cum & plantare, de priuile. nō tamen ualde stricte, ut not. Pa. in. c. ex literis, eo. ti. sed in genere duntaxat.
- 3 Est etiam utile, quia si patronus ad inopiam ueniret, tenetur ecclesia ex redditibus ultra necessaria remanentibus, alimentare patronum pinguius cæteris pauperibus. c. nobis, in. fi. de iur. pa. & c. quicumque. xvi. quæst. vii.
- 4 Ius patronatus, primo, acquiritur dando fundum pro ædificatione ecclesiæ, in. d. c. nobis. Secundo, eam ædificando de episcopi licentia. c. monasterium. xvi. quæst. vii. Non enim sine episcopi licentia ecclesia fieri potest. c. nemo, de con. dist. j. uel totaliter destructam reædificando, etiam si de eadem materia repararet, de consensu episcopi, quod perinde est, ac si de nouo construeret. c. consuluit, de iudæ. & primus qui ædificauerat, nec fundum, aut dotem dederat, amittit ius, secundum gl. in. c. quoniam, eo. ti. Debet tamen requiri an uelit reædificare ipse, quia alijs præferendus est. Tertio, ex dotione. c. quicumque, eo. ti. & hoc ante consecrationem, quia rei sacræ nulla seruitus imponi potest. ff. de ser. l. seruitus, & l. ii. Inno. & Host. tenent, quod si etiam post consecrationem dotetur, acquiritur ius, quod uerius est: quia sine substantia rerum nō potest ecclesiæ deserui, in. c. si quis obiecerit. i. q. iij. Et si det non nomine dotis, nō dicetur patronus, sed benefactor, nec habebit ius, ut in. c. quantum, eo. ti. & hoc quando fundator nō potest compelli ad dotandum eam, secundū Pa. ibidem. Quod si plures ædificauerunt, uel dotauerunt, uel unus dedit fundum, alter ædificauit, alter dotauit, uel plures, omnes erunt

IV SPATRONATVS.

patroni, secundum gl. d. lxiii. c. in summa. Limita, dummodo sufficientem dotem det unus, uel plures dent, secus si modicam; & insufficientem.

- 5 Ius patronatus transit ad hæredes, etiam extraneos masculos, & foeminas, qui succedunt non per capita, sed per stirpes, Pa. in. c. i. eo. ti. cle. fi. eo. ti. & cle. fi. de concess. præben. ideo filius qui repudiavit hæreditatem paternam, non erit patronus, secundum Fed. consi. iii. sed ad hæredes transibit, si plures sint.
- 6 Ius patronatus non potest diuidi, secundum Pa. in. d. c. i. cum sit ius incorporale, possunt tamē patroni conuenire, ut unus una uice p̄sentet, alias alia, ut in dicta cle. fi. uel unus in una ecclesia, alius in alia, quando plures ecclesias habent, in. d. c. i. quia ista diuisio non prohibetur. Nec ius patronatus magis potest adiudicari uni ex hæredibus, quān alteri, secundum Pa. in. c. quærimoniā, eo. ti. & si daretur illi, qui minus habuit pro rēcompensatione, esset simonia. c. præterea, eod. ti. Transit etiam cum donatione. c. consultationibus, eo. ti. cum licentia tamen episcopi, in. d. ca. præterea, nisi quando donatur ecclesie, uel loco religioso. Tunc namque sine licētia potest donari, in. c. ex insinuatione, eo. ti. Potest etiam dari in feudum cum uniuersitate. c. cum secundum, eo. ti. Transit etiam cum uenditione uniuersalium bonorum, nec est simonia, in. c. ex literis, eo. ti. nisi emeret quis principaliter propter ius patronatus, uel specialiter uenderetur, uel cum intentione posse præsentare emeretur, uel carius propter hoc uenderetur, esset simonia, Pa. in. c. quia clerici, eo. ti. Et si uendens dicat uendo tibi uillam, & ius patronatus, non ualet uenditio, sicut ualet si simpliciter uendit, in cle. pastoralis, de re iudi. quia ius patronatus uendi non potest.
- 7 Habens multa iura in aliquo castro non suo, & uendit omnia iura, quæ ibi habet, non transit per hoc ius patronatus si aliquid ibi habet, quia hæc uniuersalis omnia iura, soluitur in multas singulares, uidelicet hoc, & hoc, inter alia iura est ius patronatus, quod non potest uendi: secus quando castrum, uel hæreditas alienatur, ut supra patet. Si quis tantū uenderet palatium, in quo habet capellam cum multis priuilegijs, & forte multis bonis redditibus, transit ius patronatus ar. in. l. Si mercedem. §. si eum fundum. ff. de act. emp. licet Inno. & Host. in. d. c. ex literis, not. contrarium: primum tamen

est uerius. Impignorari tamen non potest, nec transire cum uniuerſitate impignorata ſecundum ueriores opinionem, quia tunc nec creditor poſſet præſentare cum non poſſit uti re pignorata, neque debitor, qui tranſtulit in creditorem: & ſic eccleſia detrimentum pateretur, quòd eſſe non debet: in c. cum, ſecundum eo.

8 Patronus ſi eſt ſecularis, à tempore uacationis habet ſpatiũ quatuor menſium ad præſentandum, ſi clericus ſex: eſt tex. in. c. unico, eo. ti. li. vi. & poteſt laicus antequam episcopus confirmet uariare, in. c. quod autem, eo. ti. ſi autem patronus eſt eccleſiaſticus, non poteſt uariare poſt præſentationem. c. paſtoralis, eo. ti.

9 Patronus præſentans indignum ſcienter, mortaliter peccat, quia infideliter agit in officio ſibi commiſſo, & ſi eſt clericus priuatur ea uice iure præſentandi, in. c. ſicut, de ſup. negl. præla. non autem ſi eſt laicus, ut elicitur ex ca. cum uos, de offi. or. & hoc tenent Innocen. Hoſtien. & Ber. in. d. c. cum uos, & nemo ſeipſum præſentare poteſt, ſed bene filium, ſi tamen ſit idoneus, ſecundum Pa. in. c. conſuluit, eo. ti. & unum de patronis, ſi plures ſunt, ut. d. gl. in. d. c. conſuluit, & admittitur præſentatus à maiori parte, quando præſentatur, quaſi à collegio, ſecundum Pa. in. c. quoniam, eo. ti. Si autem præſentetur à pluribus, tanquam à ſingularibus, tunc præſentatus à pluribus, etiam non à maiori parte communiter admittitur, ſecundum Pa. ibidem.

10 Quando patroni uolunt præſentare aliquem, debet omnes eſſe ſimul, & uocari, ſiue præſentetur, ut collegium, ſiue ut perſonæ ſingulares, & hæc opinio magis placet Pat. uide tamen ipſum in. d. quoniam. Si duo ſunt patroni, & unus præſentat titulum, alius ſocratem, episcopus poterit confirmare quemcunque eorum uoluerit, ſecundum Ioan. an. in. c. cum autem, eo. ti. & Car. ibi, & Pa. c. eam te, eo. ti. Debet tamẽ in conſcientia meliorem confirmare.

11 Patronus non poteſt aliquid exigere in recognitionem iuriſpatronatus, niſi à principio foundationis fuiſſet ſibi reſeruatum ab episcopo, ſecundum Pa. in. c. præterea, eo. ti. & tale ius ſibi reſeruatum poſſet patronatus uendere, titulo apud eum remanente, quod uidetur uerum, quando pinguem, & abundante dotem dediſſet, non autem ſi tantum neceſſa-

I V S P A T R O N A T V S.

ria pro ministris tribuisset, quia tunc nullum seruitium poterit retinere, sicut not. Pa. c. i. de cen. nisi quando locus religiosus proprijs sumptibus ecclesiam ædificasset. Vide de priuil. c. cum & plantare, & c. sicut, de sup. neg. prala.

12 Clerico non licet ecclesiam de manu laici recipere Pa. in. d. c. præterea, & taliter recipiendo mortaliter peccat, & licet non sit ipso iure suspensus, debet tamen communione priuari: ex quo infert Pa. quod si talis impetrat à papa, non expresso, quod prius habuit à laico, non ualet, supra beneficium. §. xv. irregularitas. §. lxxxii. Facit. c. postulasti, de rescrip.

13 Laicus ædificans capellam in ecclesia, & eam dotans, acquirit ius patronatus simul cum ecclesia, quæ ponit fundum, secundum Pa. in. c. ad audientiam, de eccl. ædifi. Si autem clericus ædificat de bonis ecclesiæ, non ipse, nec parentes eius erunt patroni, sed ecclesia tantum, de cuius bonis ædificata est, secundum eundem. Publicatis omnibus bonis alicuius propter crimen, etiam læsæ maiestatis per secularem iudicem, filius non priuabitur iure patronatus quod pater illius habebat, quia hoc à papa habet, ut no. Archi. in. c. filij. xvj. qu. vii. Intellige quando non est in aliqua uniuersitate seculari. Cui illa enim (ut diximus) ius patronatus transit.

L A I C V S.

1 Laicus non potest esse procurator, seu œconomus, uel generalis administrator omnium bonorum ecclesiasticorum, tam spiritualium, quam temporalium, secundum Pn. in. c. decernimus, de iudi. q. all. glo. in. c. iudicatu. xcix. d. sed bene potest esse œconomus ecclesiæ in temporalibus. c. in noua. xvi. q. vii. cõsentit Gaspar de cal. & Io. an. in. c. unico, de sindaco.

2 Laicus non potest esse procurator cleri ad eligendum, ut no. doc. in. d. c. decernimus, & Io. an. in regula, quod alicui, de re. iur. lib. vj.

3 Laicus non potest esse uicarius episcopi in causis spiritualibus, quæ laico committi non possunt, ut not. in. d. c. noua: nec etiam si esset clericus coniugatus. c. unico, de de. coniu. li. vj. Sed si episcopus habet iurisdictionem temporalem, potest illum facere uicarium suum, in. c. si. ne de. uel mo. lib. vj.

Quomodo laicis sit prohibitum disputare, & prædicare de fide, supra, disputare. §. i. An & quando liceat laico accusare clericum, uide Syl. ibi, uer. laicus. §. ulti. Laicus si sit bonæ famæ

clericum accusare potest, secundum Bar. Brix. ii. q. vii. in principio. Non tamen praelatum suum, nisi suam prosequendo iniuriam, in. c. omnibus. iij. q. vi. in crimine hæresis, simoniæ, & læsæ maiestatis. xv. q. iij. c. sane.

L A R V A E.

VTi larvis secundum se, modo debito, pro loco & tempore, non est peccatum, cum etiam in representationibus litis hoc fiat: esset tamen peccatum mortale, si pro aliquo fine peccati mortalis fieret, ut pro homicidio, uel fornicatione patranda, uel a personis religiosis, maxime cum depositione habitus, uel occultatione, procedendo in publicum. Secus si in eorum claustro pro recreatione fieret. Item credo clericos in hoc grauiter peccare, tum ex aliorum scandalo, tum quia se exponunt peccandi periculo, tum quia hoc non decet graues personas, quales clerici esse debent, & præcipue praelati. Etiam credo bonum esse eis non uti, quia homines maxime eis utendo dissoluuntur, & præcipue fœminis prohibendum esset, ne uagandi eis occasio præstaretur, & consequenter in peccatum ruendi, ad quod pronæ ualde sunt.

L A E N O C I N I V M.

LAenocinium quo quis ad aliena uenerea mediat, allicit, & huiusmodi, est mortale, quia cooperatur ad aliquod mortale, & tanto grauius est, quanto ex hoc plura sequuntur peccata. Ad hoc. l. palam. ff. de ri. nup.

L E G A T V M.

- 1 **L**egatum importat donationem quandam a testatore relictam, præstandam post mortem testatoris, & post aditam hæreditatem ab hærede. Insti. de le. §. j. Hodie legatum, & fideicommissum, idem fere sunt, & quicquid iuris est in uno, est etiam in alio. ff. de leg. j. l. j.
- 2 **Q**ui potest testari, potest etiam legare, & codicillari, quia hæc æquipollent. ff. de iur. codi. l. diui. §. codicillos. Fallit in legatis ad pias causas, ut dicitur infra. §. si. Quomodo autem legatum fieri queat, uide infra.
- 3 **O**mnibus qui possunt esse hæredes, potest legari, & quod sit persona certa, aliter non ualet. l. uulgo. ff. de statu ho. fallit in aliquibus casibus, ut patebit, infra. Fratribus etiam mendicantibus, maxime quatuor ordinum, potest legari: ex privilegiis enim eorum sunt capaces legatorum. Etiam fratribus mino-

LEGATVM.

- ribus per cle. exiui, de uerbo. sig. §. cupientes, dummodo non sit tanta per hæreditatis, ut præsumatur fieri fraudulenter sub forma legati, pro successione hæreditatis, cuius non sunt capaces, ut. d. §. cupientes. Sed cum relinquitur hospitali, uel tali collegio, cum onere dandi quotannis fratribus minoribus tot stania frumenti, uel huiusmodi, tale legatum non ualet secundum Pa. in. c. in præsentia, de proba. quia hoc esset habere quandam proprietatem, & tot possent habere similes annuos redditus, quod non oporteret eos mendicare, quod esset contra eorum regulam. Fratres uero prædicatores, ex privilegio sunt huiusmodi capaces, non autem est eorum constitutionibus, supra hæreditas. §. v.
- 4 Legata pro annuifariis in perpetuum, uel ad longum tempus, an mendicantes possint recipere, uel in iudicio petere, nolo nunc discutere, quia omnes sunt priuilegiati super hoc: propter quod licet non possent de iure communi, possunt ratione priuilegiorum, supra, hæreditas. §. v.
- 5 Quamuis ecclesiæ construendæ donari non possit, ut in. c. abbate. de re iudi. potest tamen legari secundum Pa. in. c. nos quidem, de testa. Ratio diuersitatis est, quia donatio requirit personam, & scientiam. Vnde nūquam quis fit dominus rei donatæ nisi sciat, & consentiat. l. absenti. ff. de dona. Secus in legato. l. cum pater. ff. de le. ii. §. surdo.
- 6 Legatum factum ecclesiæ S. Petri quando plures hoc nomine uocantur, non est nullum, sed dabitur ecclesiæ parochiale, si hoc nomine uocetur, uel pauperiori, quæ sic nominatur. Pa. in. c. iudicante, de testa. Quod si nulla est ecclesia quæ uocetur hoc nomine, dabitur ecclesiæ cathedrali, secundum gl. in. c. nos quidem. Et si legatur ecclesiæ fiendæ, & non dicitur de loco, episcopus & executores prouidebunt de loco ecclesiæ construendæ, nisi aliter constet de mente testatoris, quæ consideranda est, si possibile est.
- 7 Si quis reliquit. C. aureos infra annum dandos Petro, qui ante annum moritur, secundum Pa. in. d. c. nos quidem, si reliquit intuitu animæ, ita quod si Petro non reliquisset, alteri tamen reliquisset, tunc hæres dabit alteri, uel conuertet ad piū usum, de licentia episcopi. Si autem legauit respectu personæ tantum, quæ non stante non reliquisset, non tenebitur amplius hæres, ut in. l. pater. ff. de leg. iii. §. tusculanus. Si autem hoc

uertitur in dubium, tunc fauore religionis præsumendum est ad piam causam reliquisse, & ad alium pium usum esse deputandum, de liceria episcopi. Facit de. quia contingit, de relig. do. & per hanc regulam multos solues casus. ut de legato, facto puellæ cum nupserit, & ante hoc moritur.

8 Legat Petrus ecclesiæ tali x. aureos sub conditione, si ibi sepe liatur, si non sepelitur ex defectu legatis, ut quia moritur excommunicatus, uel aliter. ideo non potest sepeliri, nihilominus legatum soluetur illi ecclesiæ, secundum Bar. in. l. miles, ff. de adul. Conditio enim effecta est impossibilis, ideo non uitiat legatum. l. obtinuit. ff. de condi. & demon. Hæc regula ad multa ualet, uide aliquid supra hæres. §. xiiii.

9 Si Sempronius legat Titio. C. ut redimat Platonem seruum, Titius uult redimere Platonem, sed dominus non uult uendere: habebit legatum Titius, quoniam per ipsum non stetit, quin Plato redimeretur. Idem dic si Plato hoc intermedio moriatur. l. si Titio. ff. de leg. i.

10 Sortes reliquit filiæ suæ nuptæ omni anno pro uestimentis, ut se induat. x. aureos, quæ filia stetit p quatuor annos quod non induit se, nec aureos ab hæredibus legantis accepit: si petat modo aureos præteritorum annorum non habebit, ar. l. quidam prædia. ff. de usuf. u. leg. ipsa enim fuit in culpa, quia non perit dictos aureos.

11 Si legatarius præmoritur leganti, legatum spirat, & apud hæredes remanet. Si autem moritur post, sed antequam hæres adeat hæreditatem, legatum ad hæredes legatarii transit. l. unica. C. de cadu. tollen.

12 Legatum factum episcopo, uel cuicunque habenti administrationem, uel prælationem, præsumitur factum contemplatione ecclesiæ, nisi sit factum a persona coniuncta, usque ad quartum gradum consanguinitatis, uel affinitatis, quo casu erit suum, & succedent propinqui ab intestato. c. quia nos, & c. requisisti, de testa. Vide Pa. ibi. Si uero sit factum personæ ecclesiasticæ, non habenti in ecclesia administrationem, in dubio præsumitur quod sit factum contemplatione personæ, si tamen potest habere proprium, secundum Pa. in. d. c. requisisti. Quod si non potest habere proprium, ut religiosus, præsumitur factum intuitu monasterij, uel ecclesiæ. xviii. q. i. c. unico. Vnde non potest disponere de hoc, nisi sicut de cete-

LEGATVM.

- ris ecclesiæ bonis, & cedet monasterio, uel ecclesiæ.
- 13 Legatum factum filiofamilias per similia uerba, lego filio Petri, uel expressius dicendo, Sempronio filio Petri, secundum Pa. in. c. Raynutius, de testa. non intelligitur factum contemplatione patris, licet pater nominetur: quia nominatio patris fit causa demonstrationis, & iam si fiat mentio de patria potestate. Patria potestas non impedit, & tunc usufructus tantum uidetur acquiri patri. Huic concordat Bart. in. l. cum aliquis. C. de iure delibe.
- 14 Legatum factum omnibus canonicis alicuius ecclesiæ, etiam cum expressione nominum, præsumitur factum contemplatione ecclesiæ, per. l. ciuibus. ff. de reb. dub. Secus si uni, nō habenti administrationem, uel prælationem, ut supra. §. xii. & in d. c. requisisti. Facit. l. nonnunquam. ff. ad trebel.
- 15 Quando legatarius non potest uti legato nisi respectu ecclesiæ intelligitur factum contemplatione ecclesiæ in dubio, ut si legatur clerico accessus per fundum alicuius ad ecclesiam, & ita intelligo glo. in. l. non plures. C. de sac. san. eccl. & quod no. doct. C. eo. ti. l. i.
- 16 Si testator rem leget alienam, quam scit esse alterius. Hæres tenetur eam emere si potest, & dare, uel estimationem soluere, si talis res estimari potest. Insti. de leg. §. non solum. C. de le. l. cum alienam. Si autem testator habebat tantum aliquod ius in re illa, intelligitur tantum ius quod habet relinquere, ff. de le. l. l. serui electione. Si res erat omnino aliena, & est hæredis, præstabit. Si uero hoc fecit ignoranter & reliquit extraneo, non ualet. Si reliquit personæ, coniunctæ, cui tantum dē reliquisset si hoc sciisset, etiam hæres dabit estimationem, in. d. l. cum alienam. Et hæc prædicta sunt uera, secundū ius canonicum, & in conscientia, ut communiter doc. tenent, & ut refert Pa. in. c. filius, de testa. quamuis ipse contrarium teneat, propter tex. dicentem, secundum leges seculi hæredem cogi ad soluendum rem alienam legatam, sed eius ratio nō ualet, quia secundum Inn. tex. loquitur in rebus ecclesiæ, alteri ecclesiæ legatis, in quibus legatum non tenuit. Ideo in omni foro prædicta sunt tenenda uera. Quia fundantur super hanc regulam: quod uoluntas, testatoris seruanda est quādo scitur, aut probabiliter per coniecturas deprehenditur.
- 17 Legata domo, intelligitur etiam legatus ortus ei cohærens.

maxime cum est sub eodem hostio, secundum Pa. in. d. c. Ray-
nutius: nisi aliter de mente testatoris constaret. Item legata
ueste uxori, ornamenta eius preciosa, secundum Ludo. de ro.
uidentur legata: quia sunt eccessoria, nisi talia ornamenta ef-
fent prohibita mulieribus, tunc non dicerentur accessoria: li-
cet alij oppositum teneant dñtes accessoria preciosa non
accedere suo principali. Legato chirographo, legantur actio-
nes, quæ sunt in eo. l. qui chirographum. ff. de leg. iiij. Legato
lecto, uenit eius ornamentum. ff. de leg. iiij. l. librorum. §. fina.
Hæc enim accessoria esse uidentur.

- 18 Si testator rem legatam uēdidit, uel impignorauit, nec post
mutauit uoluntatem, immo noluit aliter disponere, tenebi-
tur hæres rem illam emeret, uel expignorare si potest, & da-
re legatario, uel saltem existimationem in conscientia: Inst.
de leg. §. si rem suam, sicut dictum est, quando rem alienam
legauit, supra. §. xvi.
- 19 Legatum personale quod relinquitur alicui, non transit ad
posterios. ff. de leg. i. §. apud Iulianum. §. si quis, in glo. ibi.
- 20 Quod futurum est, in legato potest relinquit: quia aliquali-
ter est in spe, ut fructus. Etiam iura, credita, seruitutes, dum-
modo testator non exegerit, & debitum creditori potest le-
gari. Inst. de leg. §. ea quoque res. & §. cum autem. §. si quis
debitori.
- 21 Legatum factum creditori a debitore, qui ei tenebatur de ne-
cessitate iuris, in dubio præsumitur factum pro recompensa-
tione, ita quod creditor non poterit habere utrumque. Secus
autem si debitum erat uoluntarium, secundum communiter
doct. in. c. officij, de testa. Est casus in. l. si cum dotem. §. si pa-
ter. ff. de solu. ma.
- 22 Qui ex importunitate facit, ut aliquis relinquat sibi, quod al-
teri reliquerat in testamento, uel aliter mutet testamentum,
licet peccet si ex odio, uel auaritia hoc faciat, non tamē uide-
tur teneri ad restitutionem, quia adhuc nulli erat ius acquisi-
tum. Secus si dolose hoc egit, tenebitur de actione doli, secū-
dum Cipolam in suis cautelis, non autem ad restitutionem,
quia nulli ius erat acquisitum, ut supra.
- 23 Legatum quo legatur uxori propriæ suæ dos, ualet ad hoc,
ut plenior sit actio ex legato, quam ex dote: Insti. de leg. §. sed
si uxori, quia legatum statim debetur, ut dicit ibi glo. dos au-

LEGATVM.

tem si constet in mobilibus, post annum. Valet etiam, quia non habebit probare dotem, si exprimatur quantæ sit quantitatis, alias oporteret probare. C. de fal. ca. adiec. in le. lib. iij.

24 Legatum factum in genere non ualet, sed in specie specialissima. Quod si res legata est in certa, & habetur in patrimonio testatoris, ut bos, uel seruus, electio pertinebit ad legatarium, dum tamen non eligat optimum: si non habetur, eliget hæres: Insti. de le. §. si generaliter, & ff. de triti. le. l. iij. dummodo non eligat rem nil ualentem, ut seruum, uel bouem antiquum, uel huiusmodi: quia debet dare de melioribus. C. communia deleg. l. si. §. j. & maxime si relinquat ad pias causas, ut si relinquat calicem ecclesiæ intelligitur saltem de argenteo, si planetam, de serico. Si autem relinquat fundum indeterminate alteri, uidetur derisorium, quia heres dando digitum terræ liberaretur. l. quod in rerum, de leg. j. §. Si quis autem. Si militer si relinquit domum in genere, uel relinquit domos aliquas, & sic electio erit legatarij, uel non, & sic legatum erit derisorium. l. si domos. ff. de leg. j. Legandum est ergo semper in specie, & non in genere.

25 Si quis legauit. C. aureos, quos dicit habere in tali capsula, & non inueniuntur nisi quinquaginta, legatarius non habebit, nisi quod repertum est: & si plures sunt legatarij, diuident ad ratam. Sic de uino, & oleo, quæ in tali uase reperta fuerint, dabitur quod fuerit repertum. l. si quis testamento. ff. de lega. j. Et si legas erret in nomine, uel demonstratione alicuius, dummodo constet de intentione, non nocet, neque uitiat instit. de leg. §. si quis in nomine, & §. huic demonstratio, neque falsa causa uitiat legatum, ut dicendo lego Titio. x. quia liberauit filium meum e carcere, quamuis hoc non sit uerum: Inst. eo. §. longe. Secus quando conditionaliter legatur, ut ibidem dicitur.

26 Legans Petro omnia mobilia sue, intelliguntur etiam fructus omnes, qui tempore mortis legantis erant a solo separati. l. fructus. ff. de re. uen. non autem credita, quia hæc non sunt mobilia, neque immobilia, sed in tertia specie. ff. de re iudi. l. a diuio Pio: & quia quod nobis debetur non est nostrum. ff. de au. ar. le. l. ij. neque ligna, uel lapides parata pro edificio, & huiusmodi intelliguntur: ar. ff. de le. iij. l. ligni appellatio. Pro re enim immobili iam parata sunt, & disposita.

- 17 Si legantur Sempronio. x. si ipse uoluerit, mortuo Sempronio, nihil exprimente an uoluerit, uel ne, hæres Sempronij nihil habebit de legato. ff. de le. i. l. si ita legatū sit. §. illi si uolet.
- 18 Si legans uni fundum, & alteri usufructum fundi, nisi aliter de eius mente pateat intelligitur legasse unicuique ipsorum dimidium usufructum fundi, secundum Lud. de Ro. l. si alij, ff. de usufruc. lega. Secus est in sententia iudicis. l. puto. ff. fam. l. hircif.
- 29 Si quis legauit Sempronio centum, & si perdidit hæc centum, lego alia centum: propter hoc Sempronius non habebit nisi semel centum. ff. de leg. iij. l. fideicommissum. §. si quis decem, aliter sapius se amisisse posset conqueri.
- 30 Si Ioan. relinquit Petrum usufructuarium talis fundi, usque quo filius dicti Io. erit. xx. annorum, durabit usufructus Petri usque ad illud tempus, etiam quod infra annum filius. Io. moriatur: sed si Petrus moriatur ante. xx. annum expirat usufructus. Si uero relinquatur usufructuarius sub incerta cognitione, uerbi gratia, donec filius meus fuerit effectus sanus, statim quod efficitur sanus, cessat usufructus. Si autem in ipsa infirmitate moriatur, perseverat usufructus usque ad mortem legatarij. l. ambiguitatem. C. de usufruc. Similiter si dicatur usquequo fuerit furiosus, si moriatur in furore durat.
- 31 Si quis Ambrosio relinquat alimenta, habebit pro alimentis, uictum, uestitum, lectum, habitationem, & ea sine quibus uiuere non posset. ff. de ali. & ciba. l. l. legatus: non habebit tamen ea, quæ ad disciplinam pertinent, in. d. l. legatus, supra, alimentum. §. j.
- 32 Si testator dicat relinquo quod uxor mea sit domina omnium bonorum meorum, & usufructuaria: uxor habebit gubernationem domus, & familiæ, uictum, & uestitum. Similiter dicendo relinquo eam dominam, & dominatricem bonorum meorum: intellige quod secundum qualitatem patrimonij honorifice habeat sua necessaria, & sit gubernatrix domus, & ita communis usus, & sapientes interpretantur, ut glo. not. aucten. hoc locum habet. C. si secundo nup. hoc uero dnt, si filij sunt hæredes. Secus si extranei, per. d. glo. & si filij moreretur, mater uiuens proprietaria efficeretur, ut no. Bart. per tex. in. l. sicut in annos. ff. quibus mod. usufru. amit. Et quamuis maritus liberet eam a redditione rationis de administratio-

LEGATVM.

ne, tamen tenebitur de dolo, & lata culpa. l. creditor. §. lucius ff. man. ideo aliqualem reddet rationem, licet non scrupulosam, secundum Bar. in. l. si quis rationes. ff. de libe. leg. Quod si dicat lego usufructum omnium bonorum meorum uxori meae, uel relinquo eam usufructuariam, habebit in solidum usufructum omnium bonorum, & poterit de illis quicquid placuerit facere, etiam quod sint ultra quantitatem alimentorum. ff. de usufruc. lega. l. uxori meae.

33 Filij autem si adsunt habebunt saltem legitimam partem in usufructu, ut not. Odo. fre. in aucten. nouissima. C. de inoffic. testa. non autem extranei, ut in. d. l. uxori meae.

34 Si testator dicat lego uxori meae hoc uel hoc, si caste, & honeste uixerit, & ipsa postmodum transeat ad secunda uota, legatum non perdet, quia nubendo etiam caste, & honeste uiuit. c. nicena. dist. xxxj. Secus autem si testator aliter senserit, uel loquendi usus aliter habuerit, quia communis usus loquendi praefertur proprie significationi, secundum Inn. in. c. olim, de uerb. sig. idem tenet Pa. in. c. ut clericorum, de uir. & honeste. dicens, quod deberet addi, & si in uirginitate manserit. Aliqui tamen dnt etiam si nubat perdit legatum, quia per hoc laeditur fama mariti, & suorum. Oldra. autem dicit standum esse communi intellectui testatoris, qui intendit, quod alteri non nubat: quod quidam putant uerum, quando testator esset simplex, & idiota, quia potest credere in matrimonio non esse castitatem, secus si esset doctus. Credo tamen quod prima opinio quae est Bar. in. l. mulier. ff. ad trebel. §. cum proponeretur, sit uerior, quando ultima uoluntas testatoris ignoratur, quae pro lege seruanda est. c. ulti. xij. q. ij. uide tamen Sil. legatum primo. §. v. Haec uidetur bona decisio.

35 Sempronius legauit habitationem seu usufructum cuiusdam domus uxori suae, in eodem testamento dictam domum legat alteri, propter hoc non admittitur legatum uxoris, quo ad habitationem, secundum tex. in. l. Sempronio. ff. de usu. leg. & ibi Bar. Nam legato generali usufructus, uel habitationis non derogatur per legatum speciale ipsius rei.

36 Cum dicit testator relinquo tale fundum Antonio ad usufructuandum: uel ad gaudimentum, secundum Bar. cepol. relicta est proprietas, per. l. proculus. ff. de usu. Quidam distinguunt, ut ibi dicit Flo. Vide si placet.

Legatum

37 Legatum potest fieri quibuscunque uerbis, quibus exprimi potest uoluntas testatoris C. communia dele. l. ii. & potest fieri pure, & conditionaliter per ly si, & in diem. Quando pure fit, mortuo testatore, legatum cedit legatario, ut dicemus infra. Quando fit conditionaliter, ante conditionis aduentum, non cedit legatario, ut supra dictum est. Quando uero fit in diem, & dies est omnino incerta, tunc legatum est conditionale. l. dies. ff. de condi. & demon. Si uero dies est certus omni certitudine, ut cum relinquitur titio in pascha futuro, uel est certus ad minus in se, licet sit incertus pro subiecto, ut cum relinquitur titio aliquid quando erit. xiii. annorū. Tūc legatum factum tali tempore, uel die, a die mortis testatoris statim cedit legatario, taliter quod si legatarius post mortem testatoris, & ante illum diem decedat legatū debetur eius hæredibus, in l. unica. §. cum igitur. C. de cad. tol. & si legantur fructus nascituri ex tali fundo titio, & ante fructus mortuo testatore, moriatur titius, eius hæredes habebunt fructus nascituros. gl. in l. item quia. ff. de pac. nisi aliud impediatur. Itē quando legatur aliquid Petro quando morietur, licet sit incertum quando morietur, est tamen certum quod morietur: ideo legatum est ad diem certum, unde legatum debetur hæredibus Petri. Si autem sic diceret testator, hæres dato hoc Petro cum morieris, est in diem incertum: quia ignoratur quis prior sit moriturus, an hæres, uel legatarius, ideo si legatarius præmoriatur, legatum non transibit ad suos hæredes, sed remanebit apud hæredem testatoris grauatum. Vide. l. hæres, in prin. ff. de condi. & demon.

38 Item not. quod ly, non semper facit conditionem proprie, ut quando respicit futuri temporis euentum certum omni certitudine: ut dicendo si cras orietur sol. Bar. in l. i. ff. de condi. & demon. uel quando conditio est impossibilis. ff. de condi. in sti. l. i. ut dicendo si uolabit asinus: sed quando euentus est certus, sed incertus est quando sit futurus, ut est mors, sic facit conditionem, secundum Bar. supra Item si aliquando ponitur pro quia, aliquando pro quamuis, uide Bar. supra. Similiter ista dictio cum, aliquando stat copulatiue, & non facit conditionem, aliquando est conditio, ut quando apponitur uerbo præteriti temporis, uel præsentis, & sic non facit conditionem, sed stat causatiue, pro quia, uel aduersatiue, pro

SS

LEGATVM.

quamuis, aliquando aduerbialiter, pro quando: ut cum apponitur uerbo futuri temporis: uide Bar. ubi supra. Hæc a legistis magis tractanda sunt, quàm a confessoribus.

39 Si testator dicat relinquo Bertæ centum, si nupserit Petro, & illa noluerit ei nubere, quia non erat dignus eius nuptiis, propter hoc non priuabitur legato, quia conditio quæ perpetuam uiduitatem inducit, remittitur, sed non quæ temporalem. Idem si legans dicat, quod nubat ad arbitrium sempromii, quod perinde est, ac si non esset hæc conditio adiecta. ff. de condi. & demon. l. filia suæ.

40 Legata non possunt peti nisi addita hæreditate, nisi ad pias causas: sed addita hæreditate transeunt ad legatarios recta uia, cum fructibus, in. c. Raynaldus, de test. & ut not. glo. in. l. in legatis. C. de usur. Fallit hoc, quando res aliena legatur. l. cū aliena. C. de lega. Itē, in legato relicto in genere, in legato alteratiue, in legato facto in diē. ff. de usu. leg. l. Sēpronius, in legato in quo aggrauatur heres ad uedendū rē. l. uxorē. ff. de le. iii.

41 De ordine quo capiuntur legata, dicit tex. in. l. is cui. ff. ut in pos. leg. nullum ordinē obseruamus, sed simul oēs æqualiter tenemur, infra, restitutio. §. xxv. uide aliquid, supra hæres. §. xvi.

42 Legatum redditur caducum, si quod legatur in testamento, habetur pro non scripto, ut si legatarius erat mortuus, quem testator credebatur uiuere, uel quando res legata non est in rerum natura, ut quia periit, & testator credebatur esse, uel quia res legata prohibetur alienari, uel cui nullum est commercium, uel si sit commercium, secundum Azo. cum grandi difficultate tamen est. De his non ualet legatum, nec dabitur eorum existimatio, insti. de lega. §. si talis res, nisi appareat, quod uoluntas testatoris erat, quod existimatio daretur, quādo poterat extimari. ff. de leg. i. l. si quis inquilinos. uide de hoc plenius Tab. legatum primo. §. liiii. Secundo, dicitur caducum in casu caduco, ut quia legatarius moritur ante testatorem, uel efficitur seruus pœnæ, aut quia testamentum in plebe inofficiosum dicitur. l. papinianus. ff. de inof. test. §. meminisse, uel etiam propter graues inimicitias exortas inter legantem, & legatarium, nisi redierint ad amicitiam: quia sic reintegratur legatum, sed propter leuem inimiciā nō rumpitur. ff. de his qui. ut indi. l. si inimicitia. Tertio, quod post mortem testatoris quacunque ratione efficitur caducum, ut

si legatarius spernat, uel conditio sub qua factum est deficiat
l. unica. C. de cadu. tollen.

- 43 Sempronius legauit titio centum aureos sub conditione, ut pontem in tali loco faciat, quem prius dictus titius fecerat: hoc legatum efficitur caducum, per. l. conditionum. ff. de condi. & demon, quia non uidetur obtemperare qui facto facit, in. d. l. in fine. & ita hæres hoc legatum soluere non tenetur: & si fieret excommunicatio contra non soluentes legata, iste non ligaretur. secundum quod no. Lud. de Ro.
- 44 Legatum ad pias causas est, quando relinquitur aliquid pro anima, secundum Bar. in. l. si quis titio ff. de le. ii. uel pro miserabilibus personis, uiduis, pupillis, peregrinis, pauperibus, & huiusmodi, auxilio proprio destitutis, secundum Pe. de per. in tracta. de canonica portione episcopi, all. c. i. lxxxvii. d. uel quando relinquitur ecclesiæ, uel aliis piis locis. c. fi. de test. & nomine piorum locorum, ueniunt hospitalia, monasteria, & quilibet alius locus, in quo senes languidi, pauperes aluntur, & alia pietatis opera exercentur. c. de xenodochiis, de relig. do. Item quæ relinquantur (secundum aliquos) ad custodia ciuitatis, uel aliorum locorum communium, ar. in. c. ii. de im. eccl. & quod relinquitur pro refectione pontium, & uiarum imminente necessitate, similiter murorum, fossarum, & huiusmodi. in. d. c. ii. & c. nō minus, de immu. eccl. & pro ornamentis ecclesiæ, luminaribus, fabrica, libris, & aliis ad Dei cultum spectantibus, siue sint ad temporalem, siue ad perpetuum cultum. c. fi. de test. & pro redimendis captiuis. l. nulli. C. de epi. & cle. Pro puellis maritandis: ar. c. fi. de feri. Pro alimentis egentium. xii. q. ii. c. aurum. Et quod generaliter relinquitur Deo, intelligitur relinqui pro anima. ff. ad. l. fil. i. §. ad municipium. Conclude, quod id dicitur relinqui ad piam causam, quod relinquitur pro honore Dei, uel sanctorum, uel pro salute animæ. quomodo cūque relinquatur, quia pium est, quod fit propter diuinū cultū. Secus quando fieret pro honore mūda no, uel fama perpetua, quia non est piū, licet præsumatur oīa supradicta esse ad causas pias, quādo de opposito nō cōstat.
- 45 Qui legat pauperibus pro male ablatis, uel ecclesiæ, dicitur relinquere ad causam piam, secundum Io. an. in addi. ad Spec. ti. de instru. edic. quia potius consideratur cui relinquitur, quā causa quare relinquatur. l. illud. C. de sac. san. eccle.

LEGATVM.

unde qui relinquit diuiti, etiam quòd relinquat amore Dei, non præsumitur relinquere ad piam causam: ut ibi gl. dicit. Censetur enim non esse pia causa, cum non egeat.

46 Legans. x. aureos, non expressa persona cui legat, nec causa propter quam legat, intelligitur relinquere ad piam causam, secundum Io. an. ubi, supra, ut etiam not. Alberi. in. l. ad instructionem. C. de sa. san. eccl. licet forte non sit, sed pro gloria humana.

47 Relinquens consanguineo pauperi, non expressa causa, non intelligitur relinquere ad piam causam. l. i. C. de sac. san. eccl. & facit quod not. Bar. ibi.

48 Eodem priuilegio gaudent relictæ ad pias causas, & relictæ ecclesiæ, secundum Pa. in. c. relatum, el. i. de testa. quia ecclesia priuilegiatus propter animam, & Dei contemplationem. Facit quod not. Io. an. c. i. de testi. in integ. li. vi.

49 De legatis ad pias causas, secundum Pa. in. c. Raynaldus, de testa. non potest detrahi falcidia, uel trebelianica, ut communiter tenetur, licet quo ad trebelianicam quidam teneant contrarium, prima tamen opinio magis pietati consonat, ideo uidetur sequenda, licet Io. an. Alberi. & multi alii dicant posse detrahi.

50 Legata facta quæcunque sine institutione hæredis, quando quis uult mori intestatus, ualent, secundum Pa. in. c. indicante, de testa. secus quādo noluit mori intestatus, inst. de leg. §. ante hæredis. In dubio autem uidetur noluisse mori intestatus, ut probat tex. d. c. indicante.

51 Ex defectu testamenti non uitiantur legata ad pias causas, secundum Pa. in. d. c. indicante, secundum unam opinionem, ut not. in. l. i. C. de sac. san. eccl. ubi tenet Bart. quòd cum quis relinquit sua dispositioni titii, respectu piæ causæ, ualeat, quāuis non ualeat testamentum: quando hæres ponitur in uoluntate alterius. Aduerte secundum Bar. de saxo fer. in sua mi norica, quòd si testator uoluit testamentum suum ualere iure directo testamenti, & non aliter, si testamentum est nullū, quia hæredem in capacem instituit, hæres ad quem ueniunt bona, non tenetur in conscientia: si autem uoluit, quòd ualeat, & si non iure testamenti, saltem iure codicillorum, & omni alio modo quo posset, tenetur implere legata defuncti. & sic est præsumendum, nisi quando testator prouidit,

uel substituendo alium, uel ordinando quid faciendum. Item secundum Pa. in. c. i. de suc. ab intest. quamuis uoluntas testatoris non fuerit perfecta, quia in publicam formam non fuit redacta, licet suum testamentum scripsisset manu propria, casu adueniente aliquo, uel facere coepit, sed complere non potuit: legata tenent, quia consensus fuit perfectus ratione uoluntatis, licet non ratione operis. Item tenet Bar. in. l. cū quis C. de iur. & fac. igno. quod si testamentum est nullū, uel quia deficit uoluntas defuncti, uel ex præteritione hæredis, ignorando, quod eum habeat, legata non ualent, nisi sint talia, quod etiam si filium se habere sciuisset, nihilominus fecisset: ar. in. c. fi. xvii. q. iiii. Sed quando est irritum ex præteritione, uel exhæredatione nominis, debentur omnia legata, in autē. ex causa. C. de liber. præteri. Quando uero est nullum, quia testes sufficientes, uel solennitas aliqua iuris ciuilis deficit, si constat de uoluntate defuncti, uel per duos testes probari potest, obligatur hæres ad illam implendam naturaliter iure gentium. Sufficit in conscientia defuncti nouisse uoluntatem.

§2 Quamuis hæres renuntiet hæreditati, uel nolit eam adire, nihilominus debentur legata ad pias causas, secundum Pa. in c. relatum, el. i. de testa. quia legata ad pias causas non subiiciuntur tot solennitatibus. Sufficit enim quod de testatoris constet uoluntate, ut dictum est.

§3 Legatum factum ecclesiæ construendæ, uel monasterio, debetur cum fructibus intermedii temporis, secundum Pa. in c. nos quidem. de testa. quia tex. d. c. dicit, quod debentur solui sine diminutione, quia quando dies appositus est in fauorem legatarii, debetur legatum cum fructibus, ut supra est dictum: & l. si ita relictum, §. pegaseus. ff. de le. ii. sic in hoc casu dies ponitur in fauorem ecclesiæ, cui si fuisset constructa, simpliciter legasset, & non in diem.

§4 Legatum factum ad certum usum, si potest de iure, & de facto impleri, non potest conuerti in alium usum. c. nos, de testa. & Pe. de peru. ubi supra. Et si per legatarium non impletur tale legatum, redit ad hæredem. c. cum dilecti, de dona. nisi in legatis ad pias causas, uel interueniat dispensatio eius qui potest. Quod si ille usus potest de iure impleri, sed non de facto, ut propter bella, uel quia deest pecunia, uel aliter, tunc potest fieri commutatio auctoritate superioris, etiam si

LEGATVM.

in testamento sit clausula, quod non possit in alium usum conuerti: quia testatoris uoluntas debet interpretari secundum ius commune, ut res magis ualeat, quam pereat. c. abbate. de uerb. sig. Si autem possit impleri de facto, & non de iure, & tunc, aut hoc est ad aliquem illicitum, uel inhonestum finem, & sic legatum est inutile: ut si legauit mille ad faciendum duellum, quæ prohibentur. c. monomachia. ii. q. iii. & tunc non fiet commutatio: ar. in his quæ not. in gl. in l. i. ff. de cond. insti. Vel fieri non potest, non quia inhonestum sit, sed tantum quia ius prohibet, & tunc fiet conuersio in alium usum licitum, & honestum. Et sic intellige. d. c. nos, in uerbo non potest impleri, scilicet de iure. Illud enim tantum possumus, quod de iure possumus.

55 Commutare huiusmodi legatum quando non adest causa, & potest de iure, & facto impleri, ad solum papam spectat. c. quia contingit, de relig. domi. in cle. sed existente causa, potest etiam episcopis diocæs. nisi testator aliter prouidisset quid faciendum esset de legato, usu non impleto, secundum Bart. in l. liberto. ff. de an. le. & hæc est ueritas, licet quidam aliter dicant. Facit quod no. d. Ant. in c. uerum, de condi. ap. & Bar. in l. i. ff. de ope. pub. Et quando sit talis commutatio ex causa rationabili, uel quia non potest impleri de iure, uel facto, requiritur consensus hæredis grauati, & ecclesiæ, cui sit legatum, secundum Pe. de peru. supra. Et ita loquitur lex, legatum. ff. de usufruc. le. Et pariformiter dic quandoque ex causa legitima commutatio fieri debet.

56 Si dubitatur an causa sit legitima, uel hæres, & ecclesia, non consentiant, aut consentiente ecclesia cui legatur, contradicat hæres, secundum Pe. de peru. supra, episcopus nihilominus poterit commutare solus. C. de nup. l. i. quia fauebit ecclesiæ legatariæ. Iste casus est in l. legatum ciuitati. ff. de usus. le. Fallit hoc in legato pro monasterio construendo, quod sine consensu hæredis, non potest commutari: nisi fuerint negligēs hæres, quia tunc sine eius consensu, episcopus poterit elapso termino, de quo in d. c. nos quidem.

57 Tam iudex sæcularis, quam ecclesiasticus, potest compellere, ut legata soluantur, & ad pias causas, secundum Pa. in d. c. nos, quando sunt facta non certæ personæ, uel si certæ persone, est tamen talis, quæ non potest petere in iudicio, ut

sunt fratres minores. Secus si non ad pias causas sit legatum, & ad certam personam factum, quia tunc solum ad instantiam partis compellet. Et non parte non instante.

58 Quando testator prouidit de executores in legato ad pias causas, episcopus non potest se intromittere, secundum Pa. in c. Si hæredes, de testa. nisi propter negligentiam executionis, eo modo quo supra dictum est, uer. Executor. §. ix. x. xi. In casu autem quo non prouiderit, tunc in legatis pro redemptione captiuorum, & pro alimoniis pauperum, prouidebit episcopus. l. nulli. C. de epi. & cle. in aliis autem hæres: in. d. c. si hæredes. Nisi sit negligens, ut supra, Executor. §. xi. Faciunt ad hoc. c. tua, & d. c. nos quidem, de testa.

59 Legatum factum pro constructione hospitalis pauperum, in quo ponatur rector ad arbitrium ceteri prælati, secundum Lap. ab. in de. contingit. de relig. do. ut refert. Ant. in. d. c. nos quidem, potest hæres de licentia episcopi, commutare in adificationem monasterii religiosorum, etiam contradicente illo prælato: quia qui melius facit, non aliud, sed idem facit. c. peruenit, el. ii. de iureiur. Vide aliquid circa hanc materiam, uer. executor, uer. Hæres, uer. testamentum. Et hoc consuluit lo. an. quod consilium tenet in materia fauorabili tantum, & non odiosa, & præsertim animæ, in qua fit plena interpretatio. c. cum dilecti, de dona.

1 **L**egatus est cui prouincia regenda committitur. c. i. & c. legatos, de of. leg. in. vi. & est ordinarius in prouincia sibi taxata, & eo. ti. c. ii. Nec se esse legatum asserenti creditur, nisi per scriptum probauerit, & de apostolico mandato fidem fecerit lxiii. d. c. lectis, & secundum Pa. in. c. sicut nobis, de sen. ex. Si cardinalis dicat, quod papa commissit sibi aliquid, tendens in præiudicium alterius, uiuæ uocis oraculo, non creditur, nisi aliter probet, & si uult probare se perdidisse literas suæ legationis, non auditur. c. cum in iure, de of. dele. Alias si est honestus, & notus potest ei credi. c. nobilissimus. xcvi. d.

2 Legatorum alii sunt nati, quia ex sua dignitate hoc habent ut Archiepiscopus Cantuarien. de off. le. c. i. Alii sunt de latere ut qui de curia papæ mittuntur, & hodie sunt tantum cardinales, secundum Pa. in. c. i. eo. ti. Alii sunt ex commissione, ut in. c. uolentes, eo. ti. quibus a papa aliquid committitur in aliqua prouincia.

LEGATVS.

- 3 Legati qui dicuntur nati non habent iurisdictionem contra exemptos, in d. c. i. non possunt absolvere pro iniectioe manuum uiolenta in clericum in sua prouincia, nec in aliena, nec subditum, nec extraneum, secundum Pa. in. c. pe. de of. le. Et intellige de iniectioe, a qua episcopus non potest absolvere, secundum eundem Pa. ibi, quia sunt perpetui, nisi quando quis specialiter haberet a papa.
- 4 Legati ex commissione, qui dicuntur legati ratione personæ, a tali iniectioe possunt absolvere subditos existētes in prouincia, & extraneos in sua prouincia delinquentes, & existētes suos uero subditos extra prouinciam suam non possunt absolvere, secundum unam opinionem, sed secundum Ge. in. c. i. eo. ti. lib. vi. possunt. Quidam glosant de licentia iudicis illius loci, quod posset habere ueritatem, quando requireret publicam, & contentiosam iurisdictionem. Suos etiam subditos, & in sua prouincia, qui extra prouinciam iniecerunt manus, secundum meliorem opinionem potest absolvere: licet quidam dicant quod non, ut Hostien. extraneos uero aliunde ueniente, tales legati non possunt absolvere. Et hæc ueriora magis uidentur.
- 5 Legati de latere possunt omnia prædicta secundum communiter doc. in. d. c. pen. & etiam in enormi, secundum Arch. in. c. i. de of. le. in. vi. nisi in præsentia papæ, & quando ante regressum sunt reuocati, secundum Pa. in. d. c. pen. quid autem possint, uide in. c. legatos, de of. le. & glo. in. c. quod translationes de of. le. & in multis aliis. c. ibi, in. vi. sed attendendæ sunt eorum literæ, nam de iure non fit extensio ad alias excommunicationes papales.
- 6 Legatus nō potest delegati processum impedire, nec eius sententiam irritare, in. c. studuisti, eo. ti. nec absolvere excommunicatos a papa, uel eius delegato, in. d. c. studuisti: potest tamen excommunicatum a se, in sua prouincia, absolvere extra suam prouinciam existens, secundum Inno. in foro poenitentiae, si non est reuocatus, non autem in foro contentioso, nisi reuertatur in prouinciam. Not. quod egrediendō animo non reuertendi, expirat eius legatio, ideo etiam sic reuertendo non posset, secus si animo reuertendi egressus fuerat, si reuertatur, potest.
- 7 Legatos impediētes, uel nuntios apostolicos, ne exerceant

sua officia, ipso facto sunt excommunicati, & terræ & regna, & loca eorum sunt interdicta tandiu, quandiu eorum domini in contumacia persistierint. c. supergētes, de officio leg. li. vi. supra, excommunicatio. lxxii.

- 8 Legatus quantuncunque plenam legationem obtineat, ex hoc non habet potestatem conferendi beneficia, nisi ei specialiter sit concessum, uel nisi sit Cardinalis. c. officii, eo. ti. li. vi. & si ecclesia habet patronum laicum, non potest per legatum conferri nisi ei, quem præsentat patronus, etiam si patronus sit clericus, & habeat ius patronatus ratione sui patrimonii. c. cum dilectus de iur. pa. Secus quando ratione ecclesiæ esset patronus. Facit. c. dilectus, de of. leg. & glo. ibi, quia potest quod maius scilicet ipsas ecclesias conferre non requiritur episcopo, in. d. c. dilectus.
- 9 Reseruationes quoruncunque beneficiorum a quocunque legato factæ autoritate suæ legationis, uel ab executoribus per eum deputatis, & decreta, & denuntiationes, & processus finita legatione uigore carent. c. præsentii, eo. ti. li. vi. Potest confirmare legatus de latere, electiones episcoporum, archiepiscoporum, & exemptorum de iure communi. c. si abbatem de elec. li. vi. nisi in contrarium sint eorum priuilegia. Secus in aliis legatis. Non tamen potest, etiam quod sit Cardinalis se intromittere de his, quæ specialiter reseruantur papæ, nisi ei in iure concedantur, uel ex mandato, aut cōsuetudine habeat. c. nisi, de of. leg. Essent tamen semper uidendæ eorum cōmissiones, quas a papa habent specialiter.
- 10 Quomodo eorum constitutiones, & iurisdictio duret, uide in c. nemini, eo. ti. & c. fi. & Io. an. in. c. fi. de offi. archie. & quomodo finitur legatio. c. de causis, de offi. deleg. & in. d. c. legatos. c. notauit, eo. ti. Quomodo delegatus possit delegare, & non, supra delegatus. §. i. vi. vii. Legatio secundum Io. an. finitur quatuor modis, & scilicet temporē, reuocatione, egressione, & morte. Tab. uer. legatus. §. ultimo.

LEGITIMVS.

- 11 Legitimi filij dicuntur, secundum Ray. qui ex legitimo matrimonio nati sunt, etiam si alter coniugum contraxit cum aliquo, quem nesciebat habere uxorem, & hoc facit in facie ecclesiæ, talis ex eis natus reputatur legitimus, secus si clandestine cōtraxissent, uel si scientes ambo impedimentū,

LEGITIMVS.

- publice contraxerunt, de clan. desp. c. cum inhlbitio, supra, uer. filius §. ii. consentit, S. Tho. & Pe. de pal.
- 2 Legitimi efficiuntur filii per sequens matrimonium, supra, uer. filius §. xi. Per specialem indulgentiam papæ, qui quando simpliciter legitimat, fit legitimus quo ad dignitates, & alia, secundum Host. & Pe. de pal. Facit. c. per uenerabilem, eo. ti. Per episcopum etiam quo ad posse recipere ordines minores, & habere beneficium ubicunque sine cura, & quo ad successionem bonorum, & actus legitimos seculares in terris ecclesiæ temporaliter subiectis, & in aliis etiam quantum ad ea per quæ alteri non fieret præiudicium. In terris autem papæ non subiectis temporaliter, non ualet legitimatio eius, quo ad successionem ab intesta. per papam, uel episcopum facta, secundum Inno. & Ber. in. d. c. per uenerabile quia alteri fit præiudicium, nisi ex magna causa, secundum Pa. in. d. c. per uenerabilem, qui fil. sint leg. Per leges etiam seculares, quia legitimatur multis modis, ut si efficitur curialis Imperatoris, patre offerente, uel si pater offerat curiæ ciuitatis. Si pater decedens in testamento non uinet legitimū hæredē Th. iiii. sen. d. xli a. i. q. ii. ad. iii. uide Tab. uer. legitimus, §. i. & Sil. ibidē. q. i. quoniam alii modi sunt per quos legitimatur.
 - 3 Per Imperatorem etiam quis potest legitimari. Not. quod Imperator non potest legitimare sicut papa, incipiendo a radice matrimonii de iure, per. c. tuam, de ordi. cog. nec per rescriptum in spiritualibus. In temporalibus potest in terris sibi imediate, uel immediate subiectis, & alii reges. Sed domini, qui recognoscunt Imperatorem in dominum, de iure nō possunt legitimare, quia legitimatio, & famæ restitutio, & similia reseruati uidentur principi solo. Secus quando non recognoscunt superiorem, quia tunc possunt principes legitimare. In terris autem ecclesiæ non possunt.
 - 4 Legitimatio, uel emancipatio filij, non potest fieri quo ad certum actum, & non quo ad alios secundum communiorē opinionem, quam sequitur Bal. quantum ad legitimationē. in. l. senium, C. qui test. fa. pos. quia libertas est indiuisibilis. l. i. §. i. C. de lati. lib. tol. Secus quando proceditur per uiam dispensationis. Ideo Cepol. in suis cautelis docet cautelā patribus habentibus filios legitimos, & spurios, quos uellent legitimos fieri, sed non succedere pariter cum legitimis, quod

procedant per uiam dispensationis, ut certo modo possint succedere, & hæc dispensatio non est proprie legitimatio, & hoc potest facere qui potest legitimare.

- 5 Ad ueram legitimacionem quatuor requiruntur, secundum Pa.in.d.c.per uenerabilem, uidelicet expressio qualitatis legitimacionis, expressio si fratres habet legitimos, uel naturales aliter non ualet consensus patris, & filii legitimandi, quod uocentur agnati, si pater mortuus est, ut assentiant, nisi quando princeps ex certa scientia uellet legitimare, ipsis non uocatis, tunc uocandi non essent.
- 6 Potest etiam princeps restituere in integrum ex certa scientia, cum præiudicio alterius, ut no.in.l.fi.C. sententiam passis. Quod si pater ante mortem ordinasset, quod filii legitimarentur, non esset opus uocare agnatos, immo ipsis inuitis possunt legitimari, & succederent ipsis agnatis ab intestato morientibus sic legitimati filii.
- 7 Legitimus simpliciter, & quo ad omnia, non intelligitur legitimatus ad ea, quæ sunt in præiudicium tertij, nisi hoc specialiter exprimatur, quia concessiones aliis præiudiciales sunt restringendæ, de offi.dele.c.super eo. Hoc tenet Ant. de bu. est tamen legitimatus quo ad dignitates secundum Host. quod uerius est.
- 8 Legitimati a comite palatino, & ab habentibus autoritatē ab Imperatore, uel Papa legitimandi, non possunt succedere in præiudicium agnatorum, nisi autoritas esset data simpliciter, quod possent legitimare in præiudicium aliorum, sicut potest papa, & Imperator, & sic Pa.in.d.c.per uenerabile, credit quod possent succedere si sic legitimarentur. Vide aliquid supra, uer. filius. §. xiiij. xv. xvi. Legitimus a papa ad dignitates, secundum Gof. in sum. & Hostiē. non est legitimatus ad episcopatum, & maiores dignitates, sed ad inferiores. De legitima portione hæreditatis, siue sit pars debita iure naturæ, siue quæ trebellianica appellatur, siue falcidia, uide Sil. in uer. legitima portio, & C. de inoffi. testa. autem. nouisima, & ad.l.fal. & ad trebel. per totum. Ad forum animæ parum pertinet hoc.

LEPRA.

- 1 Lepa inter morbos contagiosos computatur, ideo leprosi quo ad cohabitationem secundum iura separantur. c. i. de

LEPRA.

coniu.leproso.ne unus alterum inficiat.

- 2 Lepra superueniens soluit sponsalia de futuro, ad instantiā sani.c.literas,de spon.& idem de qualibet alia enormi superueniente infirmitate,quia in generali obligatione de contrahendo,intelligitur,nisi aliquod turpe superueniat, ut in.c.qnemadmodum,de iur.iur.ideo possunt solui hæ promissiones.Superueniens lepra non soluit matrimonium contractum.c.literas,e.ti.et.c.i.neque impedit contrahendum,dummodo leprosus inueniat uolentem contrahere.c.ii.e.ti.
- 3 Lepra absoluit coniugem sanum a redditione debiti, & cohabitatione imminente periculo probabili infectionis,non tamen absoluit a debito seruitij in necessarijs, quia non est sic periculosum,sicut debiti redditio, & filij leproforum,cū sano parente remanere debent,ne inficiantur,secūdum omnes.Vide supra,uer.debitum coniugale.§.iii.
- 4 Leprosi in communi uiuentes, non tenentur soluere decimas de ortis,uel nutrimentis animalium suorum, secundū glo.c.ii. de eccl. ædifi. De alijs autem quæ non excipiuntur ibi,tenentur,secus autem quando non uiuunt in comuni, quia tenentur ut cæteri.
- 5 Possunt etiam habere ecclesiam,& presbiterum, quando tot sunt communiter, quod eam cum cimiterio possint construere,dummodo non fiat iniuria in iure parochiali alijs uetëribus ecclesijs,in.d.c.ii. Quotus leproforū numerus requiratur.uide Abb.in.c.cum dicat,de eccl.ædifi.
- 6 Sacerdos factus leprosus,nō potest in ecclesia fungi officio prælationis,quando est ex hoc scandalum, & abominatio populi:tamen quousque uixerit,necessaria sunt ei ministranda,secundum facultates ecclesiæ,de cle.ægro.c.tua. Celebrare autem non prohibetur in secreto, quando sine scandalo potest fieri,supra,uer.corpore uitiatu.§.ii.&.iii. Rectoribus uero ecclesiarum similibus,dandus est coadiutor,qui animarum curam habeat, cui congrue ab ecclesia de facultatibus pro uideatur,in.c.de rectoribus,de cle.ægro.

LEX.

- 1 Ex in iusta mortale peccatum est,nec meretur lex, uel statutum appellari,sed corruptio legis malignitas, uel ex materia mala, ut cum mandatur fieri malum aliquod præcipue mortale,ut adorare idolum,& huiusmodi, uel ex forma,u t

quando est contra iustitiam distributiuam, aggrauans inæqualiter subditos, uel exstatuente, qui non habet auctoritatem talia statuendi, uel super tales, ut quia sunt exempti, uel tale opus, siue quia non ordinatur ad commune bonum, sed ad suum proprium, Tho. prima secundæ. q. xc. a. ul. Cai. in sum. in uer. lex. & tunc non obligat, ad sui obseruantiam subditos, contra enim rationem est, & consequenter contra deum.

- 2 Præcepta iudicialia, & cærimonialia legis antiqua Moyfi, nō amplius obligant, quia per aduētum Christi euacuata sunt, moralia autem semper obligant, secundum Tho. prima secundæ. q. ciii. a. iii. quia sunt secundū rectæ rōnis dictamē.
- 3 Leges humanæ si sint iustæ, obligant in foro conscientia, secundum Tho. prima secundæ. q. xcvi. a. iiii. Si autem sint iniustæ non obligant in conscientia, nisi ratione scandali, quādo scilicet non obseruando, quis exponeret se periculo magno sui, uel aliorum. Si autem tales leges essent contra uirtutem, uel diuinum cultum, nullo modo essent seruandæ, etiam propter scandalum, quia tale scandalum esset scandalū pharisæorum. Nec semper mortaliter peccat transgrediens legem, sed sicut dictum est, supra, uer. constitutio. §. vii. Tho. supra. a. iiii. & secunda secundæ. q. clxxvi. a. ix.
- 4 Quoniam lex ad mortale obligat ratione præcepti, multis modis cognoscitur, quod sit præceptiua. Primo, quando est de materia necessaria ad salutem, ut sunt præcepta legis diuinæ. Secundo, quando constat de mente præcipientis, intendentis obligare ad mortale. Facit quod no. gl. c. iiii. & c. per uenerabilem, qui fil. sint le & ibi per Pa. Tertio, quando uerbis utitur præceptiuis, ut dicendo præcipio, iubeo, & huiusmodi. c. quod præcipitur. xiii. q. i. uel utitur uerbis imperauit modi, & si materia est multum ponderosa obligat ad mortale, quia est præceptum, si non sit ponderosa est consiliū. c. paratus. xxiii. q. i. Quod autem sit mortale quando materia est ponderosa, est tex. in de. exi ui. de uer. sig. §. item quia præterea. Quarto, quando utitur uerbis inhibitorijs, ut dicendo prohibemus, inhibemus, interdiciamus, & huiusmodi, & sic inducit mortale secundum Pa. in. c. nam concupiscentiam de consti. uel utitur uerbis communibus, dicendo statuo, ordino, & huiusmodi, & sic non obligat ad mortalem culpam.

secundum eundem Pal. in. d. c. nam concupiscentiam. Quinto, quando utitur uerbo, debet, quia ex suo proprio significato importat necessitatem, ut. d. glo. in cle. attendentes, de stat. re. ideo inducit mortale, intellige quando materia est necessaria, alias est de congruo. c. i. de despon. impu. Sexto, si mādatur sub pœna excommunicationis obligat ad mortale, quia nullus nisi propter mortale excommunicatur. c. nullus. xi. q. iii. Hic tamen aduerte, quod Cai. in summa, in uer. præceptum, facit differentiam inter pœnam excommunicationis comminatæ, & latæ sententiæ, & dicit quod transgrediens præceptum factum sub pœna excommunicationis latæ, peccat mortaliter, non autem si dicatur sub pœna excommunicationis simpliciter, sed post monitionem, contrafaciens peccat mortaliter, & tunc potest excommunicari. Vide infra, uer. præceptum. §. vi. uel loquitur per hæc uerba in uirtute sanctæ obedienciæ, uel spiritus sancti, uel sub pœna maledictionis æternæ, uel sub indignatione omnipotentis Dei, & si milibus, & inducit mortale. c. unico, de sta. re. in. vi. septimo, quādo cōsuetudo habet ut p talia uerba quis obligetur ad mortale, ar. in. c. dilectus, de cōsue. & d. cle. exiui. Octauo, qñ mādatur sub pœna suspensionis, depositionis, uel interdicti, secundū Ar. flo. ii. parte, ti. iiii. uel sub pœna mortis, uel mutilationis, aut grauioris pœnæ, quia ista nō inferuntur, nisi pro eo, quod est multū iustitiæ læsiuū. Credo etiā quod eodem modo sit, quādo mādatur sub pœna carceris, uel alicuius alterius, in quo importetur grauis infamia, quia si pp notabile dānū corporis, mortale peccatū incurritur, ut dictū est, multo magis propter periculū infamiæ grauis. Vide Sil. uer. præceptum. §. ulti. & infra, uer. præceptū. §. ult. vii. & vi. Not. tamē distinctionem Cai. uer. præceptum, de præcepto in communi, & anthonomastice dicto, nō enim uidetur quadrare his, quæ a Sil. dicuntur.

¶ Non omnes casus permisi secundū leges imperiales, sunt liciti secundū conscientia. c. lege. d. x. ut occidere adulterū, tenere cōcubinā, & alii casus multi, quos causa breuitatis non pono. Vide Tab. uer. lex. §. xxix.

¶ Constitutione promulgata affirmatiue, uidetur cōcessa omnia, quæ in illa cōtinentur, & ex eis sequētia, nisi inueniatur prohibita, secundū Host. ut si cōcessum est matrimoniu, ergo

omnibus, & semp, nisi ubi prohibetur, ut cle. & c. Si uero promulgata sit negatiue, omnia etiam sequentia negantur, nisi reperiatur concessa.

- 7 Leges ciuiles, sequuntur canonum dispoñem, secundum Pa. in. c. clerici, de iudi. Ideo licet aliter ius ciuile disponat, quam canonicum, in materia ad ecclesiam pertinente, debemus sequi ius canonicum, secundum doc. secus in materia indifferenti, & quia data contrarietate contra canonem, & legem, canon seruatur in foro suo, iuxta glo. in regula possessor, de reg. iu.
- 8 Facientes leges iniquas, & consentientes, mortaliter peccant. Isa. x. Vhe qui condunt leges iniquas. Vt facientes leges contra libertatem eccle. & quod usure soluatur: et non teneatur ad restitutionem de danis inde secutis & sunt excommunicati, supra, ex communicatio. lxxix. & ultra, tenentur de damnis.
- 9 Non omnis actus factus contra legem est ipso iure nullus, ut quando causa prohibitionis non est perpetua. c. i. de matri. contrac. contra inter. ec. Et dicitur non perpetua, sed temporalis, quando est ad certum tempus restricta, ut tractatio sponsae, quia non omni tempore possumus traduci, etc. Secundo, quando prohibitio legis facta est in fauorem alicuius, quia potius est, exhortatio illius, in cuius fauorem facta est ut si statuto caueatur ne mulier possit contractum facere sine praesentia duorum agnatorum, si facit contractum sine praesentia eorum, tenet, nisi statutum expresse annullat actum factum, facit. l. si quis in conscribendo. C. de pac. & c. ad apostolicam, de regu. & ibi Pa. Tertio, quando lex dat certam formam super eo quod alicui conuenit ex sua potestate, sicut si episcopo qui absolvere potest ex sua iurisdictione ab excommunicatione, qui sibi conditor canonis non referuauit, lex mandet, quod non absoluat nisi faciat sic, uel sic, tenet absolutio, etiam quod contrarium faciat. Secus quando lex dat talem potestatem ei, qui alias eam non habebat, cum tali forma, quia forma non seruata, nihil facit, ex Car. in cle. i. de iur. pa. & concor. glo. ibi, & Pau. Quarto, quando lex punit contrafacientes, tenet actus, si expresse non annullat contra factum, secus quando non punit, sed solum prohibet, quia tunc actus non tenet. hoc ponit Car. in cle. i. de rescri. & sic patet declaratio illius regule iuris. f. Quae contra ius sunt debent pro infectis haberi. Vide plenius Sil. uerbo lex. §. xxviii.
- 10 Lex indulgens aliquid, quod potest tedere in alterius praediciu intelligitur saluo iure partis, Pa. in. c. i. de iudi. Quia consuetudo uim legis habeat, & quid requiratur ad hoc quod tollat legem suam, consuetudo. §. v. In fraudem legis nihil est agendum. ff. de legi. l.

LEX.

cōtra legem, quia cum quid prohibetur una uia, intelligitur & alia uia prohiberi. l. vi. de reg. iur. c. cum quid. Propterea in legis fraudem facta, non tenere dicuntur, ex no. Bar. in. l. amplius. ff. rem ra. ha. & de rat. Secus siquid fieret in fraudem hominis, etiam principis. Vide Pa. in. c. dilectus, el. ii. de præben. Facit tex. in. l. si libertus. ff. de iure patr. Legem condere potest generalem papa in omnibus spiritualibus, & ecclesiasticis. c. fi. de consti. Legatus etiam in prouintia sibi commissa. c. fi. de of. le. Concilium prouintiale. c. quid dicitur. xvi. d. & episcopalis sinodes. xviii. d. c. i. Episcopus in sua diocesis. c. si quis, de maio. & obe. Capitulum etiam. c. accessissent, de consti. Vniuersitas magistrorum, & clericorum. c. ex literis, de consti. In temporalibus imperator. C. de le. l. ii. Præfectus prætorio, & quibus imperator hoc mandat, populus Romanus, Senatus Romanus, leges generales cōdere possunt. Omnis ciuitas, uel populus, potest sibi legem statuere. Hæc omnia Insti. de iure naturali. §. i. & ii. & omnium hic dictorum rationes ponit Th. prima secundæ. q. xc. & ii. sen. de. xliiii. in litera. Ordinare enim aliquid ad bonum commune, multitudinis est, uel uices eius gerentis.

¶ Ad hoc quod lex obliget multa requiruntur, & Primo, quod sit iusta, quia si esset iniusta non obligaret, ut supra patet. Secundo, quod sit promulgata, & solenniter ædita, secundum Pa. de postu. præla. c. i. Tertio, quod sit elapsum tempus post quod incipit obligare, uidelicet duorum mensium, quo ad constitutionem generalem, secundum communiter doc. Sic est roboratum iure canonico, in. c. nouerit, de sen. ex. Inferiorum autem lex, ut episcopi, capituli, & c. ligat incontinenti facta promulgatione, secundum Host. nisi abentes, & ignorantes, quibus tempus limitabitur arbitrio iudicis. c. fi. qui matri. ac. pos. nisi ponatur in constitutione tempus determinatum quo liget. Vide Pa. in. c. cognoscentes, de consti. quia bene distinguit. Nunquam tamen ligat ignorantes, quia est absurditas, in. d. c. cognoscentes, & in. c. animarum, li. vi. de consti supra, constitutio. §. v. Quarto, quod sit per inferiores suscepta, & approbata. c. in istis. d. iiii. §. leges, quia si mores utētiū possunt legem firmatam abrogare, possunt etiam facere ne firmetur, & uim obligatiuam habeat. Si uero maior pars accipit, & incipit seruare, minor pars tenetur acceptare: & si ab uno populo accipitur, ab alio autem non, non obli-

gat

gat, non recipientem. Et dicit gl. in. c. quia circa, de consan. & affi. quòd tolerantia, & dissimulatio principis, in actu de iure prohibito, inducit dispensationem, quod d. Ant. intelligit, quando constitutio papæ, à principio non recipitur, papa sciente, & tolerante, quo casu tolerantia excusat à peccato, non autem si à principio recepta fuit à maiori parte, secundum quòd limitat Pa. Ad hoc est. c. leges. d. iiii.

12 Non omnia quæ sunt in decretis sunt modo seruanda, nam multa sunt abrogata per consuetudinem contrariam: multa sunt correctæ in constitutionibus posterioribus, multa intexuit etiam Gratianus ex suo sensu, quæ non tenentur, sed reprobantur. Similiter sunt falsæ, & non tenendæ aliquam gl. decretorum. Item quantum ad ecclesiasticas doctrinas aliquæ sunt reprobatae tanquam falsæ, & hæreticæ. xxiii. q. iiii. c. penul. & d. xv. c. sancta romana, de sum. tri. & fi. ca. c. damnamus. Quædam reprobatur tanquam apochriphe, in. d. c. sancta romana. Quædam sunt approbatae, in. d. c. sancta romana, quæ omnia prædicta non adduco. Qui uult ea in singulari uidere, legat. Sil. uer. lex. quæstione. xii. usque ad. xiiij. parum enim ad confessores spectant.

13 Lex tollitur. Primo, consuetudine contraria, supra, consuetudo. §. ii. Secundo, per non usum, ut colligitur ex Pa. c. Ioannes, de cle. coniu. Si non usus habet in se actum tacitum contra iuris dispositionem, inducit consuetudinem derogantem legi. Tertio, per constitutionem posteriorem contrariam, licet non faciat mentionem de priore, secundum Pa. in. c. cum accessissent, & c. i. de cogn. spir. nisi habeat clausulam derogatoriam ad secundam, quo casu, opus esset facere mentionem de prima, in. c. nonnulli, de rescr. quidam dicunt quòd non oportet facere talem mentionem de prima, quia princeps præsumitur omnia scire, & uelle reuocare primam. Et Ar. flo. dicit simpliciter, quòd posterior constitutio tollit priorem, etiam si de ea non fiat mentio, nisi prior sit rescriptum. c. cæterum, de rescr. uel priuilegium, ut not. gl. in. c. quoniã. d. xxviii. uel nisi sit consuetudo, quia non tollitur per sequentem: nisi fiat mentio de ea. c. licet, de consti. li. xj. Multæ sunt constitutiones imperatoriar, quæ cum sint iniustæ obligare in conscientia non possunt, de quibus Sil. uer. lex. quæstio. x. §. p. primo

T T

LIBELLVS. LITERAE.

LIBELLVS.

Libellus famosus, quo quis cedulam scribit continentē crimen, uel infamiā, aut iniuriam alicuius, & proijcit, uel appendit in publicum, ut quis infametur, ex se peccatum mortale est, quia contra bonum notabile proximi, uidelicet famam: nisi forte ex imperfectione actus. Et pertinet ad detractionem, si est occultum nomen scribentis, ad contumeliam uero si sit manifestum. Per legem autem, contra tales statuta est magna poena. c. si quis famosum. v. q. i. & secundum canones, talis debet flagellari, & excommunicari. v. quæst. i. c. qui in alterius. In foro poenitentiali tenetur talis ad restitutionem famæ, supra, detractio. §. iiii. Restitutio. §. xlii.

LITERAE.

- 1** Literas alterius signatas aperire sine licentia mittentis, uel eius ad quem mittuntur, uel sine auctoritate publica, uel rati habitatione, peccatum mortale est ex genere suo, ad iniustam curiositatem pertinēs, maxime quando, sit animo iniuriandi, uel infamandi, uel damnificandi proximum in rebus, aut in fama notabiliter. Potest etiam esse ueniale, quando non adest mala intentio, nec est periculum de damno notabili corporali, uel spirituali. Si autem ex causa rationabili aperiantur, ut propter prodiciones, uel ut faciunt praelati, & superiores erga subditos, & patres erga filios, & mariti erga uxores, non peccant, quia iure suo utuntur, nisi forte mala intentione hoc facerent, supra, falsarius. §. iiii. Sed si ad cauendum malum fiat, peccatum non est.
- 2** Literæ si sunt generales, ut cum dicitur praesentium latori adhibeas fidem, secundum Pa. in. c. fraternitati. de cle. nō resi. non derogant scribenti, nec lator per hoc potest aliquid intentare in prauiudicium scribentis, quia potius sunt literæ commendatitiæ. Si uero aliquid adderetur, (ut puta) detis quod petit sub periculo meo, uel fide mea, & huiusmodi, secus esset, uel nisi dolose dederit illi literas, quia tunc tenetur. ar. l. quod uenditio. ff. de dolo. Quando uero literæ sunt magis speciales, ut cum dicitur, tali qui de mente mea est informatus, fidem adhibeatis plenam: tunc tenetur scribens, & ille cui scribitur aget contra eum: non tamen debet ei credere in aliquo, quod ei approprietur. Facit. l. si uero remune-

randi. ff. man. De hoc uide Pa. in. d. c. fraternitati, & Bar. in. l. Lucius. ff. de fideiuf.

LITIGIVM.

1 Litigium quo quis se omnibus opponit uerbo, uel motu, quibus se molestum facit, intendens proximum confundere, uel contemptibilem, aut despectum reddere, mortale est, contra charitatem proximi, alias ueniale, contra uirtutem affabilitatis: ex Caie. in summa ibi. Proprie autem in uerbis litigium consistit.

2 Litigare in iudicio, secundum Tho. i. Cor. vi. quatuor modis peccatum est. Primo, ex irrationabili causa, puta ex avaritia, uel odio. Secundo ex modo litigandi, ut non loquendo cum aduersario, & ut inimicus se habendo. Tertio, fraudulenter, & peruerse procedendo, cum cautelis, & alijs, ut fieri solet inter malignos. Quarto, quando ex hoc sequitur scandalum, ut si diues pauperem impotentem nimis arctet, cui donare deberet, uel fortunam pinguiorem expectare. Communiter enim hæc sunt mortalia, contra charitatem proximi. Si autem de re modica sit, sine iniurijs, & scdalo, mortale non erit.

3 Litigans, & sciens causam esse iniustam, quam defendit, in principio, uel in processu, & non desistens, tenetur aduersæ parti de damno: ar. in. c. dominus, de secun. nup. De ordine litis iudicialis, uide si uis Sil. uer. lis. Quomodo autem peccatur per aduocatos in litibus, dictum est supra, uer. Aduocare, circa medium.

[Liuellum, quod idem est, quod emphiteosis: supra Emphiteosis, per totum.

LOCATIO.

1 Locatio importat concessionem factam personæ, uel rei ad usum, conuenta mercede in pecunia numerata: & si aliud daretur non esset locatio, sed contractus innominatus. Conductio uero est personæ, uel rei ad usum acceptio interuentu pecuniariæ mercedis: ita quod conductor est qui soluit pensionem, locator autem qui dat ad usum modo dicto. §. si quis. ff. depo. l. i. Si uero conductio sit respectu operis, est econuerso. Nam qui ponit operas est locator, & qui soluit est conductor. ff. eo. ti. l. Item quæritur. §. i. Et si est conductor rei urbanæ dicitur inquilinus, rusticæ uero colonus.

2 Omnia quæ uendi possunt, possunt etiam locari, exceptis

L O C A T I O.

seruitutibus prædialibus, ut iter, actus, uia, &c. quæ locari nō possunt : glo. & tex. in. l. locare. ff. loca.

- 3 Seruitutes personales, quæ sunt usufructus, bene possunt locari. l. arboribus. ff. de usus. sed non seruitus usus : Insti. de usu. & habita. §. minus.
- 4 Res uenalis locari non potest æstimata periculo conducentis, quo ad perditionem, & deteriorationem, sed uidetur fieri in fraudem usurarum, quia res æstimata intercedit loco pecuniæ. l. si uero. ff. sol. ma. nec est uera locatio, quia locator rem suo periculo tradit : Locari possunt fructus decimarum ad annum censum laicis, secundum Pa. in. c. etiam, de loca. & conduc.
- 5 Prælati potest locare fructus rei ecclesiasticæ ad paruū tempus, quod est infra decennium, secundum gl. in cle. i. de reb. ec. non alie. & si obijciatur quod Paulina determinat tēpus triennij, respondent quidam quod illa non est in usu, uel quod fuit reuocata per Sixtum secundum aliquos : uel quia dicitur ibi præterquā in casibus à iure permissis, & sic quod est secundum ius, erit secundum Paulinam, & quia secundū ius est spatium nouennij, quod dicitur paruū secundum doc. Ideo uidetur quod possit fieri locatio per nouennium, non obstante d. paulina. Si quis, tamen bene consideret uerba paulinæ, clare uidebit quod huiusmodi locatio fieri non potest. Si illa sit acceptata, quod mihi est dubium, an uniuersaliter. Vide supra. excommunicatio. lxii.
- 6 Non licet locare operas suas clerico pro diuinis officiis dicendis, aliās, esset simonia. c. cū in ecclesijs, de simo. pro temporalibus bene licet, potest tamen pacisci cum aliquo, ut moretur in aliqua ecclesia ad celebrandum ibi diuina. Ita tamen, quod intentio non dirigatur ad diuina, sed ad mansionem, quam ibi facit, uel ad laborem, quem ibi sustinet, uel ad damnum quod ob moram patitur, ut in. c. ad quæstiones, de re. permu. Inno. in pe. c. ne præla. ui. su.
- 7 Conductor potest alteri rem conductam locare, secundum Pa. in. c. inter dilectos, de si. instru. & l. nemo. C. loca. nisi aliud esset conuentum. in. d. l. nemo : uel propter hoc alteri fiat præiudicium, ut si personæ inhonestæ, uel insolenti locaretur, uel inuitis socijs, secundum communiorē opinionem.
- 8 Domus propinqua alicui magistro lectori, non potest loca-

ri alteri, ita ut uoces adinuicem confundatur, ut ferrario, uel alteri lectori, & si sic fieret prior alium posset expellere. l. unica. C. de stu. li. ur. ro. & c. pridem. xv. quæst. ii. & secundū Bar. in. l. i. ff. solu. mat. In arbitrio iudicis est iudicare, quis talium sit expellendus, consideratis circumstantiis, & his quæ ad equitatem pertinent.

9 Locari potest res omnibus, qui possunt emere, excepto milite, & curiali, quibus prædia ad colendum locari nō possunt. C. locati. l. milites, & l. curialis: clerico, & monacho, nisi necessitatis causa. ne cle. uel mo. c. i. & c. secundum. Vbi hæc notant Ber. & Host.

10 Locatio potest fieri ad tempus, & in perpetuum. l. j. ff. si ager uecti. & si moritur conductor infra tempus locationis, hæres eius succedit in iure cōductionis, secus in usufructu qui extinguitur cum persona. l. si quis domum. §. usufructuarius. ff. loca.

11 Merces locatori soluenda est secundum Pa. in. c. propter sterilitatem, eo. ti. secundum quod conuentum est, aliter secundum consuetudinem regionis, quod si non apparet de ea, soluetur in fine anni, facit. c. in obscuris, de re. iur. li. vj. Et Pa. in c. peruenit, de arbi. No. differentiam inter soluere annuatim, & omni anno, quia qui tenetur soluere annuatim in principio anni tenetur, qui uero omni anno, in fine anni debet.

12 Locator potest inquilinum ante finem locationis, quattuor ex casibus expellere. Primo, si non soluit per biennium est tamen audiendus si paratus est soluere. l. quæro. ff. loca. si tamen alius casus de sequentibus, non est. Secundo, si domus locata est necessaria locatori pro sua habitatione, ex superueniente casu, cui aliter prouidere nequit, in. l. ædem. C. loca. fiet tunc remissio pensionis. Tertio, si domus reparatione indiget, quia ruinam minatur, quod non faciebat tempore locationis: & etiam in isto casu fiet recompensatio sicut in præcedenti ad ratam temporis, in. d. c. propter sterilitatem, & d. l. ædem: uel locator prouidebit de alia domo æque idonea. l. cum plures. ff. eo. ti. & ea refacta, inquilinus potest petere reponi in ea: per. gl. & tex. l. si duo. ff. uti possi. §. cum inquilinus. Quarto, si conductor peruerse conuersatur in ea, etiam sine læsione rei, ut quia ibi tenet meretrices, & similia; & tunc non fit remissio pensionis secundum Host. uel læ-

LOCATIO.

dit arbores, non colit tempore debito, & huiusmodi : & tunc remittet dominus pensionem, & aget de danno, & interesse, secundum Host. in. d. c. propter sterilitatem, & sic concordat. d. l. ædem, & d. c. propter sterilitatem, quæ uidentur contraria. Alexander imo. confi. cxxvj. addit quintum, quando scilicet iurauit omni anno soluere, & non soluit, & cessat uno anno soluere. l. si quis maior. C. de transac. & hoc communiter secundum docto. in. d. l. tenet in omnibus contractibus iuratis.

13 Inquilinus propter superuenientem probabilem necessitatem, dimittere, potest domum conductam, etiam contra uoluntatem Domini, secundum Pa. in. d. c. propter sterilitatem, & sic in conscientia esset seruandum, licet forte in foro contentioso aliter fieret.

14 Si conductor non potuit uti re locata propter locatoris uoluntatem, locator tenetur conductori ad interesse. l. si de fundo. C. loca. Si per casum fortuitum locatoris, uel rei locatæ, ut quia ex culpa locatoris fundus fuit publicatus, uel domus corruit, pensio remittetur pro rata. l. si quis domum. ff. loca. Si stat per conductorem, ut re locata minus utatur, uel ob eius culpam nihilominus totam soluet pensionem. l. colonus. §. nauem. ff. loca. Si autem casu fortuito hoc aduenit conductori, similiter tenetur, quando locator alteri locando mercedem habuisset : aliàs non. ff. ad. l. rodi. de iact. l. si. §. i. Facit l. sed addes. §. cum quidam. ff. loca.

15 Quando quis locauit operas suas alteri, nec stat per ipsum quin soluat, sed per conductorem : sic talis conductor, etiam si impediatur casu fortuito, soluet mercedem : & est casus in §. cum quidam. ff. loca. l. sed addes, intellige quando talis locator, non habuit cui locando operas acquireret mercedem, quam mercedem habuisset si tali non locasset in conscientia. Si uero stat per locatorem, casu fortuito non impeditum, locator restituet damnum conductori : & non habebit mercedem, si casu fortuito impeditur, remittetur pensio pro rata temporis. l. si uno. ff. loca. §. Item cum quidam, nec tenetur ad interesse. Et si iam inchoato opere, fecisset aliquas expensas, ad se præparandum, & casu fortuito impediatur, repetet expensas propter hoc factas. l. pecuniam. ff. de condi. ob cau. in principio. Fallit in aduocato, qui si moriatur non repetetur salarium ab eius hæredibus. l. i. ff. de ua. & extraor. cog. &

idem de quocunque habente officium publicum. l. arboribus. §. de illo. ff. de usufructu. nisi consuetudo obstat.

16 Si sterilitas ex casu fortuito proueniat, uel uitio rei locatæ, sine culpa coloni, ut quia timet ager siccitatem, uel humiditatem, uel grandinem, uel huiusmodi, & non potest recompensari cum fertilitate anni præcedentis immediate, uel sequentis, durante locatione eadem, secundum Host. in sum. eo. ti. fiet remissio pro rata, & secundum Pa. in. d. c. propter sterilitatem: (ut puta) collegit tantum duas tertias partes de solito, soluet duas tertias de pensa. Si autem sit partarius, diuidens cum domino lucrum, & damnum, non fiet compensatio, ut no. gl. in. d. c. propter sterilitatem, & secundum Io. & Pa. in. d. c. propter sterilitatem. In conscientia annus dicitur sterilis, quando de tribus partibus solitis colligi, non colliguntur nisi duæ, quamuis doc. fuerint uarij in hoc. c. propter sterilitatem. Si uero fructus collecti marcescant, uel per milites, aut aliter pereant, non dicitur sterilitas, nec fit compensatio. l. ex conducto. §. si uis. ff. loca. secus si ante collectionem hoc accadat.

17 Si fertilitas augeatur casu fortuito, ut quia alia molendina sunt destructa, meum plus fortificat, augebitur pensio pro rata, sicut fieret remissio propter sterilitatem: hoc tenet gl. in. l. si merces. ff. eo. d. tit. & Pa. supra, non autem si augeatur, quia fructus plus ualent, aut si per industriam coloni augeantur: sicut nec fieret remissio, propter negligentiam coloni, uel si parum ualerent fructus. l. ex conducto. ff. eo. d. titulo.

18 Titius conuenit cum paulo, ut certo precio molat pro se, & suis hæredibus in perpetuum, in processu temporis multiplicantur hæredes titij quasi in infinitum, nunquid molens hæredes pauli pro eodem precio? Dicit Vgo, quod nō: quia non uidetur paulum de hoc cogitasse, quando se obligauit: & hæc opinio est in conscientia æquior, licet Alberi. in autē. hoc ius. C. de sacr. san. eccle. dicat teneri ad hoc de stricto iure. Pro prima opinione facit. l. si quis in una. ff. de peri. & co. rei uendi.

19 Colonus conducens fundum ad medium, nulla facta mentione de arboribus, nullum fructum de eis habebit, sed locator omnes habebit. l. fructus. ff. de usur. & si colonus arbo-

L O C A T I O:

- res destruiat, tenebitur pro eis: similiter si alius, propter odiū aduersus colonum, cuius odii colonus dedit causam, hoc faciat. l. si merces. §. culpæ. ff. loca. & secundum glo. ibi, tenebitur etiam.
- 20 Agro seminato per colonum, & post uenditō per dominū: colonus partem suam habebit, secundum quod inter eos est conuentum. Si tamen uenditor omnes fructus accepisset, agere poterit colonus contra uenditorem. ff. de leg. i. l. nihil speciale.
- 21 Si conductor aliquid expendit necessario expediens, uel utile in re locata: locator restituet expensas. ff. loca. & con. l. dominus. Si tamen potest tollere expensas sine læsione rei locatæ, tollet, si uult, quia tunc locator non tenetur. §. si inquilinus. d. l. sed addes. Non intelligas tamen de expensis, propefcendis animalibus, uel colendo agro locatis.
- 22 Conductor pro re conducta si pereat, uel deterio retur, ex dolo uel culpa sua, etiam leui tenetur locatori: quia gratia utriusque contrahitur, insti. qui. mo. re. contrahi. obl. §. ult. & hæc est communior opinio, quod non teneatur de leuissima. Idem dic de locante operas suas: Si tamen tale opus requireret diligentissimam curam, ut polire preciosum lapidē, & huiusmodi, teneretur etiam de leuissima. §. qui columnam. l. si merces. ff. loca. supra, custos. §. secundo. Depositum §. secundo
- 23 Locans rem uitiosam pro bona scienter, tenetur conductori de damno: ar. in. d. l. sed addes: & si etiam ignoranter locauit uitiosa pro bonis, tenetur de damno: non enim debebat dare pro bono, quod nesciebat bonum esse, licet crederet, quoniam exposuit proximum periculo: ideo de damno secuto tenebitur: secus si dedit simpliciter sicut erat, dicendo credo esse bonum, tu uide & c. Fecit enim quod potuit, & dolo cessat.
- 24 Si locator ponat res meas in una domo, uel camera alia, sine uoluntate mea, & pereant igne, uel aliter: quod non fuisset, si in primo loco remansissent, tenetur restitutioni. l. item quæritur. ff. eo. ti. Secus quando fecit hoc sine culpa, bona fide, nec etiam tenetur, quando etiam mala fide ponens, ita periissent ibi, sicut hic. ff. ad. l. Ro. de iac. l. si. Et dicenti fuisse dolum, uel culpam, incumbit probare, ubi quis tenetur de dolo, & lata

culpa: sed ubi tenetur de leui, & leuissima, tunc incumbit conductor probare, quod fuit a casu. Sicut intelligi. d. lex. fi.

- 25 Conductor debens soluere pro aliqua re, quæ est eiusdem fori cum domino, tenetur quærere dominum: sed si non est eiusdem fori, satis est quod sit paratus soluere in domo sua, secundum Pa. in. cap. significante, de pigno. Sic intelligi. d. c. propter sterilitatem.

L V D V S.

- 1 **L**vdus ex suo genere multis modis peccatum est. Primo, quando assumuntur turpia uerba, uel facta, quæ si sunt mortalia, peccatum mortale est: aliter ueniale. Secundo, quando proximo nocumentum notabile infert, est mortale peccatum. Tertio, quando gesta sanctorum in derisum, uel contemptum assumuntur, est etiam mortale, propter iniuriam, quæ fit Deo, & sanctis. Præceptum enim domini dicit. Non assumes nomen Dei tui in uanum.
- 2 Ex circumstantiis ludus etiam inuenitur peccatum septemplex. Primo, quando propter ludum non curatur de præceptis diuinis, & hominum, in his quæ pertinent ad salutem animæ de necessitate, tunc mortale est. Secundo, quando talis ludus non est condecens personæ, ut sunt senes, prælati, & graues homines. Tertio, si fieret in loco prohibito, ut in ecclesia: quod mortale esset, si fierent ibi ludi theatrales, uel similes, qui prohibentur in. c. cum decorem, de uita, & ho. cle. & Pa. ibi. Veniale, autem si ex rationabili causa aliqui ludi non prohibiti fierent, ut ludere ad scacos. Vide S. Tho. secunda secundæ. q. 10. clxviii. ar. ij. Quarto, quando diebus festiuis homo abstrahitur a diuinis, quia mortale esset si propter ludum, non audiret missam, ad quam tenetur, & totum diem in huiusmodi consumaret. Quinto, quando prohibiti sunt ludi: ut clericis prohibetur ludus alearum, & quidam alij. c. clerici, el. ij. de uita, & ho. cle. & c. præbyteri. xliiij. dist. Sexto, si fraudulenter ludatur, & si fraus tendat ad damnum notabile, erit mortale, contra iustitiam. Septimo, quando de ludo qui repertus est pro recreationem, fit negotiatio, & principaliter intenditur lucrum. Si autem ludatur modo debito, peccatum non est, sed actus uirtuosus, ad uirtutem eutropeliæ pertinens, secundum Tho. secunda secundæ, supra.
- 3 Licet ludi plures sint clericis prohibiti, ut taxillorum, & alea:

- rum cum taxillus, siue tabularum, ut in d. c. clerici, tamen ludus scacorum secundum Pa. ibi non est prohibitus. Et per Inno. in c. lator, de homi. Concor. Arch. in c. episcopus. xxxv. dist. in principio, licet quidam teneant contrarium, & male.
- 4 Clericus publice aleator secundum Pa. in d. c. clerici. ipso facto repellitur a promotione, non tamen priuatur beneficio obtento, nisi præcesserit monitio, secundum glo. in d. c. clerici, in uer. aleas. & licet glo. uideatur tenere, quod ludendo sic semper clericus mortaliter peccet, auctē. de san. epi. §. interdicti mus, tamen non est uerum, quia hoc non prohibuit eis papa, nec Imperator, præcipue potest: intellige, quin ex recreatione possint ludere, & si prohibeatur in d. c. clerici, non tamen est præceptum obligans ad mortale, ut supra dictum est in uer. clericus. §. x. Vide Sil. uerbo ludus. §. iij. q. iiii. q. hoc idē tenet.
- 5 Acquisitum per ludum secundum Tho. secunda secunda. q. xxxij. ar. vij. & iij. sen. dist. xv. q. ij. ar. iij. est obnoxium restitutioni, quando est acquisitum ab eo, qui alienare non poterat, uel quando lusor alium nolentem ludere traxit ad ludum minis, uel alio modo, ex cupiditate lucri, uel si fraudulenter lucratus est, uel lucratus est ex ludo prohibito per leges, uel statuta prohibitoria, quæ non sunt abrogata, & in hoc casu de lucro lusor elemosinam faciet, in alijs perditori restituet, sicut tenetur.
- 6 Lucrans per ludum prohibitum per legem, in qua non mandatur fieri restitutio, sicut prohibetur ludus torneamentorum, non tenetur ad restitutionem ex præcepto, peccat tamē faciendo contra legem: de consilio autem debet dare pauperibus, quia est turpe lucrum, & hæc est communis opinio doc. Et Io. an. & Ioan. Cal. in d. c. clerici, dicunt tutum esse hoc dari pauperibus, & non necessariū, ideo aduerte confessor, quod si quis nolet tale lucrum dare pauperibus, cum de præcepto non teneatur, non est neganda ei absolutio. Sed in casibus in quibus ius præcipit fieri restitutionem, nunquid tenetur de necessitate? Respondet Alexan. Lom. in ti. de usuris, quod sunt abrogatæ huiusmodi leges per contrarium usum, quia repetenti perdita in ludo, in foro civili, & iudiciali, non datur actio, nec sententia restitutionis fiendæ, ut clare patet: & idem tenet Sco. in iij. sen. dist. xvj. ideo non uidetur peccare mortaliter, non restituendo huiusmodi lucrum, ubi modo

dicto lex est abrogata. Si autem lex esset in uiridi obseruantia secus esset.

- 7 Si hodie lusi cum Titio, & fraudulentè lucratus est mihi x. cras ludam cum eodem sine fraude ad ludum licitum, & lucrabor ei. x. ipse Titius non potest recompensare. x. quæ fraudulentè lucratus est, cum. x. quæ ego sine fraude uici, sed tenetur mihi restituere iuxta ea quæ supra diximus. Si autem hoc fieret in eodem ludo, eodem tempore, quia illud dicitur lucrum, quòd in fine ludi reportatur, secus esset.
- 8 Sempronius filius familias lusit cum Petro potenti perdere, & lucratus est. x. ad scacos, post modum ludit cum eo ad cartas & perdit. x. non potest Petrus facere recompensationem, sed tenetur restituere. x. quia filius familias ludendo potest patri acquirere, sed non potest acquisita distrahere sine licentia patris. Idem dic si sit idem ludus spè, sed nò numero, quia in diuerso tempore sit. Et hoc est uerum de iuris subtilitate. De æquitate tamen conscientiæ, dicit Sil. uer. ludus. qñ. xvij. quod credit posse fieri. ar. eius quod no. Pa. n. c. filius, de test. & in. c. ex parte, de censibus. prima tamen opinio mihi uidetur uerior, & tenenda. Idem dic de seruo, religio so, uxore, &c. quando non possunt alienare.
- 9 Quando in ludo quis perdidit, potest repetere in casu quo alius tenetur restituere eidem, uel certæ personæ, secundum Pa. in. d. c. clerici.
- 10 Mutuanti pecuniam ludenti, non competit repetitio secundum Pa. supra, ne ualet transactio facta in ludo, secundum communiter doct. in. d. c. clerici, ut dicit Pa. quia ibi non potest esse lis, immo est euidentis calumpnia, ergo non ualet transactio. l. summa. ff. de condi. inde.
- 11 Inspicere ludos, secundum Tho. secunda secundæ, supra, secundum se nò est peccatum, sed propter prohibitionem his, scilicet quibus prohibitum est. Vel ratione periculi cadendi in aliquod mortale, tunc esset mortale, scienter, uel dubitanter se exponere, ut cum in ludis repræsentantur turpia, & lasciuia: uel dimittendo diuina necessaria de præcepto, tunc est mortale: uel ex uisione, quis aduertenter alium ad mortale induceret, ut cum ad ipsum corrigere pertinet, & uidendo uidetur fauere, uel quando complacent ludi, qui sunt mortales, non solum quo ad actum, sed etiam quo ad deformita-

LVXVRIA.

tem: ut dictum est supra, Curiositas. §. ij. Vide Arch. flo. secun-
da parte, ti. ij. c. vij. §. xj. Sil. uer. Ludus. q. viij.

- 2 Non licet secularibus, in ludis etiam licitis, ut quando faciunt
laruas, & huiusmodi, uti habitu, religiosorum, & grauer pec-
cant, sicut grauer puniri debent: auct. de san. epi. §. fin. ar. C.
de epi. & de l. minime, & maxime si utuntur in theatralibus,
uel in turpibus publice. Religiosi autem possunt uti in secre-
to in suis recreationibus, ut si frater minor induat habitum
monachalem, & huiusmodi, & etiam habitu seculari, ut in di-
ctis repræsentationibus fieri solet, in suis monasteriis.

LVXVRIA.

- 1 **L**uxuria prout uenereorum superfluitatem dicit, ponitur
unum de septem, uitiis capitalibus, secundum Tho. secun-
da secundæ. q. cliij. ar. iij. & Gre. xxxj. li. mor. Et si superfluitas
huiusmodi contingat secundum quacunque speciem, sic sem-
per est mortale peccatum: ut fornicatio, adulterium, stuprum, &c.
ut de quolibet supra, & infra, in suis locis patet, & patebit, se-
cundum autem circumstantias tantum, si contingat, commu-
niter est ueniale, ut superfluitas, quæ inter coniuges reperit-
ur: licet aliquando possint esse mortales, uel ratione pericu-
li, uel scandali.
- 2 Actus ueneris in matrimonio si fiat debito modo, & tem-
pore, non est peccatum, secundum Tho. supra, ar. ij. quando
autem fit ex concupiscentia, dummodo non excedatur limes
matrimonij, erit ueniale. Tho. de ueritate. q. xxv. ar. v. ad. vij.
hæc affirmat.
- 3 Luxuriæ filia, secundum Tho. supra, ar. ulti. & Gre. ubi supra,
sunt hæc, scilicet cæcitas mentis, inconsideratio, præcipitatio,
inconstantia, amor sui, odium Dei, affectus præsentis seculi,
desperatio futuri, & etiam stultitia, quæ peccatum est. Hæc
enim peccata a luxuria originantur.
- 4 Species luxuriæ secundum Tho. supra. q. cliij. sunt, fornicatio
simplex, adulterium, incoestus, stuprum, raptus, & uitiū
contra naturam. Simplex fornicatio est, quando solutus cum
soluta miscetur. Adulterium quando alter, uel ambo sunt ma-
trimonio coniuncti. Incoestus inter consanguineos, uel affi-
nes committitur, usque ad quartum gradum inclusiue. Stu-
prum quando fit cum ea, quæ est in patris potestate, que si
uolenter corrumpatur, dicitur raptus. Contra naturam dici

tur, quando taliter fit, quod non potest sequi generatio. Sacrilegium autem reducitur, uel ad adulterium, uel ad aliam speciem, secundum diuersum modum quo exercetur. infra, rapina. §. iiii.

- 5 Vitium contra naturam, licet sit una species luxurie, secundum Tho. supra. ar. xj. multis tamen modis exercetur: uel quando procuratur pollutio causa delectationis sine aliquo concubitu, & dicitur immundities, uel pollutio: uel fit per concubitum ad rem non eiusdem speciei, & dicitur bestialitas, de qua, supra, uer. bestialitas, uel per concubitum ad rem eiusdem speciei, sed non secundum debitum sexum, ut cum masculus cum masculo, uel femina cum femina coit, quod peccatum dicitur sodomia: uel non seruantur debita instrumenta, ut si uir cum femina non seruet locum debitum, sed ad alium accedat, & scelus hoc, nomen proprium non habet, uel accedit ad locum naturalem debitum, sed modo indebito, ut si mulier supergrediatur uirum, uel huiusmodi, nec hoc habet nomen proprium. Omnia predicta semper sunt mortalia, excepto ultimo quod etiam erit mortale si taliter fiat, quod non possit sequi generatio, uel sit periculum de effusione seminis extra uas. Et quicumque propter effrenatam concupiscentiam exponit se huic periculo aduertenter, mortaliter peccat. Et nota. quod quando unus seminat, alio non seminante, intendens uitare generationem, uel uoluntarie extra seminat, est peccatum contra naturam. De huiusmodi oportet confiteri specificiter, & de cogitationibus, ac actibus, qui in eadem specie sunt, cum ad eundem finem ordinentur. De cogitationibus, tactibus, osculis, uide in locis suis, supra, & infra. Nota. etiam secundum Tho. supra, quod si uir cognoscat uxorem suam extra uas debitum non dicitur sodomia, sed species innominata, ut supra diximus. Sit igitur diligens confessor, dum circa hoc peccatum interrogat, ut tangat species, non autem ad actus, & modos singulares descendat.

MAGISTER.

- 1 Magistri communiter peccant in tribus. Primo, circa doctrinam, docendo noxia animæ, siue contra fidem, siue contra bonos mores, directe, uel indirecte: ut si magnificent opiniones contrarias, & parvipendant eam, quæ ad fidem

MAGISTER.

- pertinet. Secundo, docendo falsa pro ueris ex industria, & sic nocumentum inferunt bono intellectus: ideo mortaliter peccant. Secus si non faciunt ex proposito, nisi ex hoc sequeretur magnum damnum proximo, ex incuria, uel temeritate doctoris. Tertio, quando negligunt studere, ut bene doceant. Quarto, quando non uolunt docere aliquod pulchrum punctum ex inuidia. Quinto, quando alios damnificant doctores, uel iniurias irrogant, ab eis deuiando auditores, in damnum etiam auditorum: ideo mortale est, & contra charitatem ex doctrina Cai. in summa, uer. Magistrorum peccata.
- 2 Circa mores etiam peccant, si non corrigunt corrigendos, uel in correctione excedunt si fouent, uel inuitant ad turpia, uel ludos. Graue enim est peccatum hoc, propter adolescentes, qui male imbuuntur. Quo autem ad lucrum peccant, exigendo ultra debitum, uel a quibus non debent, Cai. supra.
 - 3 Qualis debet esse magister, uide. c. j. de mag. & secundum Pa. ibi, debet habere. v. qualitates. Primo, peritiam docendi. Secundo, facundiam dicendi. Tertio, subtilitatem interpretandi. Quarto, copiam differendi. Quinto, approbatus ab habente potestatem.
 - 4 Religiosus de licentia sui superioris potest assumi ad magistrum, per. c. doctos, & c. moderamine. xvi. q. j. Quomodo magister debeat, & possit aliquid petere pro licentia docendi, uel a scholaribus, uide multa capitula de magi. Et quomodo simonia committatur dando aliquid, uel recipiendo pro huiusmodi: infra simonia. Circa principium. Non est simonia quando exigitur secundum consuetudinem, non ut precium. Spiritualis rei. Tho. secunda secunda. q. 100. ar. ii. ad. iii.
 - 4 Magister sententiarum in multis errauit, & primo in hoc quod dicit, quod charitas qua diligimus Deum, & proximum, non est habitus creatus. j. sen. dist. xvi. Quod termini numerales, ut trinus, unus, & huiusmodi, non dicunt positionem sed priuationem. j. sen. dist. xxiii. Quod similitudo, & æqualitas in diuinis nihil ponunt. j. sen. dist. xxxj. Quod premium in angelis præcessit meritum. ij. sen. dist. v. Quod nihil de cibis trahit in ueritatem humanæ naturæ. ij. sen. dist. xxx. Quod semel est de substantia patris: eadem dist. Quod anima humana separata a corpore, est persona. ij. sen. dist. v. Quod Christus in triduo suæ mortis fuit homo. ij. sen. dist. xx. Quod sacra-

M A L E D I C T I O : 336

menta ueteris legis nullomodo iustificabant, etiam ex charitate facta. iiii. sen. dist. j. Quod baptizati baptismo. Io. non ponentes in eo spē, non rebaptizabantur. iiii. sen. dist. ij. Quod Deus potuit communicare creaturæ potentiam creatiuam: iiii. sen. dist. v. Quod hæretici præcisi, suspensi, scismatici, & degradati, consecrare nō possunt. iiii. sen. dist. xiii. Quod maritus alicuius sponsæ, per consensum de præsentī, quam tamē non cognouit, bigamus uocatur, & ad sacros ordines promoueri non potest. iiii. sen. dist. xxvii. Quod cognoscens fororem sponsæ legitimæ, postremo non potest uxori debitū reddere. iiii. sen. dist. xxxiii. De huiusmodi erroribus uide in propriis locis quid declaret Tho. Hæc loca in quibus magister errauit, collegit Arch. flo. i. parte. ti. v. c. viii.

M A L E D I C T I O.

Maledictio, qua quis impræcatur alicui cum desiderio aliquod malum, (ut puta) mortem, infamiam, infirmitatē, & huiusmodi: & non sub ratione boni honesti, aut utilis, ut pro eius correctione, uel utilitate reipub. sed non curādo de huiusmodi, ex suo genere mortale est, si deliberato animo fiat, & aduertenter, quia opponitur charitati proximorum, quos amare, & desiderare eis bonum, tenemur. Si autē creaturæ irrationabiles simpliciter absque alia relatione maledicantur, uerbum est ociosum, sed ut relatæ ad Deum, uel ut bona hominis, sic peccatum mortale est: perinde ac si huiusmodi, uel Deo malediceretur. Si uero maledicantur relatæ ad aliquod malum, sicut Iob maledixit diei suæ, sic non est peccatum. Cum autem huiusmodi maledictiones fiant uerbo, sed non animo nocendi, uel parui nocumenti, uel ex animi surreptiōe, peccatum ueniale est, ex imperfectione actus: nisi in illo paruo tempore, & in illa subita passione iræ, esset determinatus consensus: quia tunc non euaderetur mortale, secundum Cai. in summa. eo. ti. quamuis trāsacta ira nolet tale malum. Conformiter S. Tho. secunda secundæ. q. lxxix. ar. iii. De maledictione qua quis male dicit de proximo cum denigrādo famam, supra detractio, per totum. Maledicere, secundum se minus peccatum est detractio, susurratio, & contumelia: quia malum pœnæ minus est malo culpæ. Thom. ibi supra, ar. ulci.

MALEFI. MALITIA. MANDATVM.
MALEFICIVM.

- 1 **M**aleficium quo quis nocet per dæmonum inuocationē, impediendo usum matrimonii, fascino pueros, & huiusmodi, mortale est dupliciter: tum quia nocuentū proximo infert. tum quia dæmon ibi inuocatur, quod sine mortali fieri non potest, supra, Inuocatio, per totum. Et ad maleficium reducitur cinnis incantatio, &c.
- 2 Non licet maleficium alio maleficio soluere, licet faciens tale maleficium semper sit paratus ad hoc peccatum, sicut usurarius ad mutuandum sub usura, quia inuocatio dæmonū, uel exercere maleficium, nunquam licet: sicut mutuare ex se licitum est, ut gratis mutuare. Ideo hoc peccato uti nullo casu possumus ad nostram utilitatem, sicut mutuatione usurarii. Soluere autem maleficium sine maleficio, qui scit, potest: (puta) soluendo ligaturam, in qua erat maleficium, & huiusmodi. Vide aliquid infra, matrimonium. §. xlix. Consentit Cai. ibi, in summa. Quomodo autem possint maleficia solui, uide Sil. uer. maleficium. q. vii.

MALITIA.

Malitia, qua quis ex sola intentione mali, eligit malum, & non ex passione, peccatū est grauius ceteris, ex eo, quod eligit malum, & peccat ex habitu uitioso, & malitia est principium peccandi: secundum Tho. questionem de ma. q. iii. prima secundæ. q. lxxviii. ar. i. Et hoc peccatum maxima difficultate emendatur. Potest etiam esse ueniale, ex imperfectione actus, ut quando quis malitiose mentitur de re parua. Ad hoc autē quod quis ex malitia delinquat, oportet quod malitia peccandi sit principium, ut dicit Tho. questionibus de mal. q. iii. ar. xii. ad. v.

MANDATVM.

- 1 **M**andatum nominat impositionem adimpletionis uoluntatis alicuius factam alicui, nullo dato, uel promisso precio, ad utilitatem mandantis. Si uero sit ad utilitatem illius cui mandatur, dicitur persuasio, ut not. Bar. in. l. non solum. ff. de iniur. §. si mandato. Mandatarius dicitur cui mandatur.
- 2 Si mandatarius faciat contra formam mandati, uel præter, uel citra, non ualet gestum per ipsum, secundum communiter doc. Vide tex. cum glo. in. c. si cui. de elec. in. vj. & Pa. in. c. si. de

- fi. de resti. spo. qm̄ quando ad actum datur certa forma, paria sunt agere contra, citra, & præter formam.
- 3 Si duo mandantur, etiam sub certa forma, licet non possint simul impleri, debet tñ fieri quod pōt, & ualebit gestū. facit quod no. doc. in. c. constituimus, de rescr. uide Pa. in. d. c. fi.
 - 4 Mandans aliquod delictū fieri, quod post longum tps perpetratur, si non reuocauit expresse, uel tacite, tenetur, secundum Innoc. in. c. ad audientiam, de homi. supra, Irregularitas. §. xv. Concor. Bar. cum glo. l. iij. §. fi. ff. de adimen. le.
 - 5 Mandans tenetur mādatorio, de omni damno secuto ex casu fortuito, sine eius culpa, quod mandans cogitare potuisset, & quod pp executionem mādati, quod sine mercede, sed gratis implere uoluit, euenit, secundū Pa. in. c. sicut, de iur. & Inn. ibi. Secus si exequitur causa pietatis, uel parentellæ, uel mercedis, uel ex debito. c. si dñs. ij. q. iij. xij. q. ij. c. non inferenda. De eo aut quod cōtigit in excogitabile uerisimiliter, nō tenetur.
 - 6 Mandatū per mortē mādatoris expirat, reintegra, secundum doc. i. c. grātū, & c. relatū, de of. del. alias nō. l. mādātū. C. mād.
 - 7 Si mandatum fiat posterius, nō derogat priuilegio. nisi de eo faciat mentionem. c. graue, de of. or. Si mandatum sit gñale, non prohibet nisi illicita. c. super quibusdam, de uer. sig. Si sit spāle, derogat gñali, et si de eo non faciat mētionem. c. pasto-ralis, de rescr. secundum Ber. nisi qñ gñale in effectu est spāle, c. ex parte, de of. dele. uel in priuilegiis. c. cum ordinem, de rescr. uel qñ res non est integra uel in legatis. ff. de sup. le. l. iij. Quo aut res dicatur integra, uide doc. in. d. l. mandatum.
 - 8 Mandatum rei turpis nullum est. ff. manda. l. iij. mandansque delictum fieri quō teneatur, & includatur sub dispōne iuris, uel statuti punientis eum, qui tale delictum fecit, uide Pa. in. c. mulieres, de senten. excom.

MANIFESTVM.

Manifestum, quod est idem quod notoriū, est proprie id, quod probatione nō indiget, secundū gl. c. olim, de uer. sig. Vt qñ euidentia facti manifestat, uel cōstat per confessio-nem, uel legitimam probationem. Alio mō id dicitur manife-stum, quod sufficienter probari pōt, & de facili per multos te-stes. l. hæredes. C. de testa. tertio mō manifestū dicitur, quod patet oibus, uel aliquibus, & in re dubia, uel in penalibus, ca-pere oportet primo mō, in. c. fi. de uerb. sig. infra, Notoriū. §. j.

MARTYRIVM. MATRIMONIVM.

Etiam secundum Pa.in.c.olim,de uerb.sig. Dū de manifesto loquimur,materia subiecta considerāda est,& loquēdi usus.

MARTYRIVM.

Martyrium sustinere,& ad hoc subeundum paratum esse, qñ opus est,pp Christum,& salutem aiarum, est in pcepto,Tho.ql.iiiij.q.xij.ar.ij.alias est de perfectione.s.se offerre. Aliqñ malum est se offerre,ne detur occasio alicui male agēdi.Cum aut offertur,debet patienter tolerari. Et quodcūque bonum humanum relatum in Deum, martyrij causa esse potest,ex Tho.secunda secundæ.q.cxxiiij.ar.ult.

MATRIMONIVM.

Matrimonium est coniunctio uiri,& mulieris, indiuiduā uitæ consuetudinem retinens,inter legitimas personas,iiiij.sen.dist.xxvij.secundum Magist.Tho.& Pe.de pa.Ex hoc sequitur,quod neque unus uir plures possit habere uxores, neque uxor plures uiros, quia loquitur in singulari, neque unq,nisi ex diuina dispensatione licuit, quia est cōtra legem nature,in qua solus Deus dispēsat,in.c.gaudemus,de diuor: Item intelligitur definitio,de matrimonio consummato inter fideles,quia hoc nunq pōt separari. Quin sit matrimonium, licet quo ad cohabitationem,quæat.

- 2 In contractu matrimonij contingit multis modis peccare,ut si contrahatur contra impedimenta, uel non debito mō,uel contra intentionem sacramenti,uel mala intentione, aut ex indignitate personæ,& de oībus his oportet cōfessorem esse bñ instructum,ut sciat quæ impediunt contrahendū,& quæ dirimunt contractum,& huiusmodi.
- 3 Impedimenta matrimonij quædam impediūt contrahendū,& dirimunt contractum,quædam impediunt contrahendū, sed contractum non dirimunt,De primis impedimētis,sunt hi uersus pro memoria,a summistis recitati.Error,conditio,uotum,cognatio,crimē,Cultus disparitas,uis,ordo,ligamē,honestas,Si sis affinis,si forte coire nequibis.He sociāda ue tant connubia,facta retractāt.Hæc dīr impedire, quia si matrimonium de facto contrahatur,non tenet secundum legē,& dirimunt matrimoniū,non uerum,sed taliter de facto cōtractum.Nam si superuenirent uero matrimonio, non dirimerent,quia uerum matrimonium non separatur.
- 4 Primum impedimentum,est error circa substantiā personæ,

ut si intendo contrahere cū Hyppolita, & contraho cū Antonia, uel intendo cōtrahere cum primogenita, & supponitur altera, tunc matrimonium nullum est. Si aut error esset circa qualitatem, ut quia credebam pulchram, diuitem, uel hmoi, & non est sic, nihilominus tenet matrimonium. c. tua, de spō. & Pa. in. c. ij. de cōiu. seruo. & Tho. iij. sen. dist. xxx. ar. j. Primū, non est matrimonium, quia nō consentit in personā. Not. in. c. tua, de spō. Secundū, sic qā cōsentit in psonā, nō in qualitātē.

- 5 Secundum impedimentum, est conditio. s. seruilis, ut si quis cōtrahat cum serua, q̄ credebat liberam, cum ipse sit liber, matrimonium non tenet. Idem de libera, si ignoranter contrahat cum seruo, quod si sciret nō contraheret, quia seruus nō pōt tradere ptatē corporis sui alteri, secundum Tho. iij. sen. dist. xxxvj. & in. d. c. ij. & ibi Pa. Si aut seruus contrahat cū serua, q̄ liberam credit, uel serua cum seruo, quem liberū putat, tenet matrimonium, quia non deterioratur cōditio ex parte contrahentis, ideo a fortiori tenet q̄n melioratur conditio, ut si seruus contrahat cum libera, quam credebat seruam, uel econuerso ex parte contrahentis, in. d. c. ij.

- 6 Seruus pōt cōtrahere, ēt ignorante, & contradicente dño, qā matrimonium cōtrahere, est de iure naturali, seruitus aut de iure positiuo, secundū Tho. iij. sen. supra, & determinationē ecclesiæ, in. c. j. de coniu. seruo. licet secundum pelsimas leges ciuiles non possit, ut dicit Pa. in. c. proposuisti, secundo no. eo. ti. Et si contrahat dño ignorante, uel contradicente, nō tenetur reddere debitū, sed potius obedire dño, tñ possēt accidere casus in particulari, quod teneretur, ēt nolente dño, ut pp pericuū castitatis, uel q̄n paruum, uel nullum dānum ex hoc dño sequeretur. Bñ ergo sunt considerandę particulares circūstantię. Vide Pa. in. d. c. j. de coniu. seruo. Si aut de bñplacito dñi contraxit, tenetur reddere debitum, ēt dño contradicente, secundum Tho. in. iij. sen. supra, quia concedente dño matrimonium, concessit & oia, quæ sequuntur ad ipsum, & consequenter non pōt dñs talem seruū uendere, taliter, ut uxor priuatur debito, secundum Tho. iij. sen. dist. xxv. & Pa. in. d. c. j. Nec uir pōt seipsum taliter uedere, ut uxor priuatur debito, quod si illa non consentiente seipsum maritus uēderit, nullum pōt gñari præiudiciū matrimonio, cū seruitus superueniens non dirimat matrimonium contractum, & sic

M A T R I M O N I U M.

poterit uxor petere debitum, & ille tenebitur ad omnia, quæ matrimonium requirit, secundum Tho. iij. sen. supra, ar. iij. uxor uero nullo modo, potest sic se seruam facere.

- 7 Si quis accepit ignoranter seruam, & postq̃ cognouit seruitutem eius accedit ad illam affectu maritali, nō pōt eam in cōscientia dimittere: nisi secundum legē, ut tenet Tho. supra & Pa. cum Inn. & Io. an. in. c. ij. de coniu. ser. Si aut̃ cognouit eā, non tanq̃ uxorem, sed ob aliam cām, ut pp̃ delectationē, &c. secundum ius canonicum non pōt eam dimittere. c. Inquisitioni, de sen. ex. & d. c. ij. in cōscia aut̃ non est eius uxor, nisi de nouo simul consentiant, nec debet reddere ei debitū: etiā ecclesia p̃cipiente, quia fornicaretur, secundum Tho. supra, & ecclesia si hoc p̃cipiat, facit quia non iudicat nisi de his, quæ foris apparent, & quia latet, quo affectu talis accesserit ad eā, iō ecclesia pōt hoc p̃cipere, sed ipse, non tenetur debitum reddere, & hæc est snia bonorum doc. Nec pōt eam propria auctoritate relinquere, q̃n contraxit in facie ecclesie, secundum Ric. in. iij. q̃n reperit eam seruam. Quidam tñ, ut Host. dñt, quod pōt, q̃n seruitus est notoria. Melius tñ uidetur, ut per ecclesiam dissoluatur, cum in facie ecclesiæ sit facta.
- 8 Tertium impedimentū est uotum, non quodcunque, sed solēne religionis approbatæ, siue fuerit professio exp̃sse, siue tacite facta, quia impedit ne quis possit contrahere matrimoniu, & si cōtrahat, est nullum. c. unico, de not. in. vj. quia per tale uotū, hō amisit proprii corporis ptatem. Secus de uoto simplici, quod impedit contrahendū, sed non dirimit cōtractum, in. d. c. unico. Idē dic de ordine sacro, in. d. c. unico, qui impedit, & dirimit eodē mō, & taliter contrahens ipso facto est excōicatus, in. de. eos, de cōsan. & af. supra, Excōicatio. 45. secus in ordinibus minoribus contrahentes, quia tenet, nec sunt excōicati. Votum aut̃ simplex hoc mō non dirimit, licet impediāt, ut infra dicemus. §. liij.
- 9 Quartū impedimentum, est cognatio, quæ est, triplex. s. naturalis, spūalis, & legalis, naturalis de qua infra dicitur §. 21. tollit matrimoniu, & impedit usque ad quartū gradū inclusiue, inter consanguineos, & consanguineas, & affines. Spūalis aut̃ cognatio contrahitur in sacramēto baptismi, & cōfirmationis, tollitque matrimonium secūdū tres tñ lineas, uidelicet. Inter tenentē ad baptismum, uel crisma, & baptizatū, aut cō-

firmatum, ita quod inter parentē spūalem, & filium, uel filiā spūalem, non pōt esse matrimonium, & pariter inter baptizātē, aut confirmantem, & baptizatos, uel cōfirmatos, secundū Cai. ibi in summa. Idē dic de uxore tenentis ad baptismum, si eā cognouit per consumationē matrimonii. Secunda linea est inter compatrē, & cōmatrem. Tertia, inter fratres, & sorores spūales. i. inter filios tenētis, & tenutos, siue sint legitimi siue non, dūmō sint naturales, non aut si sint adoptiui, ut. 6. quod aut. xxx. q. iii. & hoc impedimētum est ex statuto ecclesiæ, in. c. i. de cognat. spi. & si pcedit, impedit matrimonium, & dirimit contractū, non aut si sequatur. Alia aut sacramenta tale effectum non efficiunt, quia per alia sacramenta non fit aliqua regnatio, secundum Tho. iiii. sen. supra. Cum aut cognatio spūalis sequitur, si ex articulo necessitatis hoc sit, ut cū pater filium in articulo necessitatis baptizat, uel ex ignorantia, adhibita debita diligentia, et extra casum necessitatis, nō impedit, quin quis reddere debitū, & petere possit. Si aut aliter fiat, impedit petitionem debiti, non aut redditionem altero exigente, qui non fuit in culpa, secundū Tho. supra, & Pa. in. c. ii. eo. ti. licet quidā alii huic determinationi non assentiant.

io Itē nō. quod si quis post cōsumatum matrimoniū cū uxore, baptizat, uel leuat aliquē, uel aliū, tunc eius uxor contrahit spūalē cognationē cū eis dē, et quod fornicarie an matrimonium cognouisset illā, non aut si nūdum cognouit, quia nūdum effecti sunt una caro, secundū Pa. in. c. Martinus. eod. ti. Circa hoc quidā dubitant de cognita fornicarie, sed sta in dicta determinatione, quæ est. s. Tho. & aliorum magnorum doct. & ratio militat eadem, quia una caro facti sunt per carnalem copulam, etiam fornicarie.

ii Itē nō. qñ plures tenent eundē, non contrahitur inter eos talis cognatio, iō si uir aliquis & eius uxor tenēt simul aliquē, (licet sit indecens) tñ inter eos nō contrahitur aliqua spūalis cognitio, secundū Tho. in. iiii. sen. Itē qñ pater contrahit cū aliquo baptizato, uel chrismato, legitimo, uel nō legitimo. Filii eius naturales, cōtrahunt cū eodē, & dñr cōfratres. c. fi. eo. ti. Non aut si filius cōtrahit, oportet patrē contrahere cū eodē. c. illud. xxx. q. iii. nec transit ab uno filio ad aliū, iō quis si filius baptizatus cōtrahat cū leuante, & eius filiis, non tñ ipse leuans, nec filii eius contrahunt cū aliis fratribus leuati, siue

Pater baptizans in articulo necessitatis

MATRIMONIUM.

baptizati, in. d. c. i. Itē non baptizatus, ut iudæus, si baptizet, uel aliter cōueniat, non cōtrahit cognationē spūalē, quia nō est capax alicuius spūalitatis. Et si alicubi esset cōsuetudo cōtra dictā, debet seruari, si non seruādo aliqd scandalū oriretur. c. i. eo. ti. Et quod dictū est de baptismo, intelligitur et de cōfirmatione, & quod dicitur de leuante, intelligitur et de baptizante, & confirman te, & quod dicitur de uiro, intelligitur de uxore, & econuerso, tā p matrimoniū cognita q̄ p aliam copulam, quia facti sunt una caro, ut supra dictum est. §. x. Quod autem dictum est de consuetudine contraria ualeat, quia secundum Pa. in. d. c. j. uidetur habere uim statuti.

- 12 Itē non est prohibitū, patrē spūalem contrahere cū sorore filia spūalis. c. fi. xxx. q. iiii. Itē qui non tangit, fingens se esse patrīnū, non est patrīnus. Si uero tāgat, & non rñdeat, intēdēs facere qd alii faciunt, fit patrīnus, quia uerba non sunt de essentia. Itē secundū Pa. in. c. fi. eo. ti. nō requiritur quod quis intēdat contrahere, sed sufficit quod tangat, uel teneat linteū, neque p procuratorē pōt contrahi, secundū Pa. in. c. ueniēs. eo. ti. & lo. an. in reg. pōt quis, de reg. iu. li. vi. Procurator aut qui tenet noīe alterius, si intendit contrahere, cōtrahit, si aut nō intēdit, licet tangat non cōtrahit, secūdū ueriorē openionē. Fed. confi. xv. & non est simile de baptizante, uel leuāte noīe suo: quia etiam sine intentione, ut dictum est, contrahunt.
- 13 Religiosi, canonici regulares, monachi, abbates, nō debēt baptizare, uel tenere ad baptismū, uel cōfirmationē. c. placuit, xvi. q. i. & c. non licet, de cō. dist. iiii. Neque p reiterationē baptismi, cōtrahitur spūalis cognatio, quia non recipitur nouū esse spirituale, sicut in prima baptismatione.
- 14 Qñ q̄s baptizatur in domo ob necessitatē, cōtrahitur tūc, nō aut postea qñ portatur ad ecclesiā, & fiunt solēnitates, neque lauātes chrisma cōtrahūt, quia tūc non recipit esse spirituale.
- 15 Titius uir rosæ, tenet Socratē ad baptismum, ex quo rosa fit mater spūalis Socratis. Titius moritur, & rosa accipit aliū uirū, ex quo gñat Bertā, nunquid Socrates poterit accipere Bertā? quidā dñt quod sic, q̄a non est exp̄sse prohibitū. Ge. in. c. j. eo. ti. tenet quod non, & melius, quia hic est filius spūalis, & illa filia naturalis. Vt autē melius intelligantur casus prohibiti, ponuntur quinque domunculæ hic inferius.

<p>I</p> <p>Inter baptizatum, vel baptizantem, & leuantes, vel baptizantes, aut confirmantes.</p>	<p>II</p> <p>Inter leuantes, et parentes leuati.</p>	<p>III</p> <p>Inter baptizatum, & filios leuantis etiam illegitimos.</p>
<p>IIII</p> <p>Inter leuatum, et uxorem leuanti: prius cognitam, vel aliam cognitam ab eo, et for.</p>	<p>V</p> <p>Inter uxorem prius cognitam leuantis, & parentes leuatis</p>	

Quoniam hoc edictum de cognatione spirituali prohibitorium, est ab ecclesia, consequenter persone quæ non excluduntur, admittuntur, nisi aliud existat impedimentum nec egreditur personas hic expressas, ut in c. i. eo. ti. lib. v.

16 Cognatio legalis, quæ scilicet secundum leges humanas, quæ ab adoptione ortum habet, & hæc est impedit matrimonium contrahendum, & dirimit contractum, & rationem adducit Tho. iiii. sen. dist. xlii. q. ii. ar. ii. & Pa. in c. i. eo. ti. in gl. & c. ita diligere. xxx. q. iii. & habet tres lineas, secundum Tho. supra, ar. iii. quæ hic inferius ponuntur.

17 Prima est inter adoptantem, & adoptatum, & filios, ac nepotes adoptati, & sic deinceps descendendo. Secunda inter adoptatum, & filios naturales adoptantis, ac legitimos. Tertia est inter uxorem adoptantis: & adoptatum, & inter adoptantem & uxorem adoptati: & hæc tertia linea sicut et prima est perpetua, secunda autem non, quia soluta adoptione, possunt contrahere, quia non durat nisi quædiu manet in potestate adoptatis. Vnde mortuo patre, vel filio emancipato, possunt inter eos contrahi matrimonium, sed inter patrem naturalem, & matrem adoptatam, & inter patrem adoptantem, & matrem naturalem adoptati non contrahitur matrimonium, secundum Tho. supra: ar. iii. ad i. & in d. c. ita diligenter.

18 Filius adoptiuus potest secundum Inn. & Host. in canonico, de cog. leg. contrahere cum filia illegitima adoptantis, quia illegi-

Casus prohibiti in cognatione legali.
 timus nō est in patria ptāte, Insti. de nup. §. pe. Pa. in. c. unico,
 eo. ti. in fi. & ibidē in gl. contrariū tenet, cui Tho. consentire
 uidetur, secundum Thab. non aut secundum Sil. & sic prima
 opinio melior est, quā etiam sequitur Arch. flo. iii. parte, tit. i.
 c. xiii. & Pisa. Io. de pla. & alii.

19 Vir & mulier ab eodē adoptati, pnt simul contrahere qā nō
 repitur prohibitū, qā si duo filij spūales pnt contrahere, mul-
 to magis filij adoptiui, ut innuit Tho. & sequitur Arch. flo. licet
 aliq contradicant. Et filius naturalis, & filia adoptata, pnt si-
 mul contrahere si unus eorū emancipetur. c. p adoptionem,
 xxx. q. ii. non aut in prima, uel tertia specie, qā cognatio est
 perpetua, et soluta adoptione. Insti. de nup. §. ergo. Horū aut
 oīum impedimenti causa est facilitas carnalis copulæ pp co-
 habitationem talium personarum.

I	II	III
Inter adoptan- tes, siue sint ma- sculi, siue femi- e: adoptatos, ac eorū filios, et ne.	Inter adopta- tos, & filios legitimos, ac naturales ado- ptantis.	Inter uxo ^r ē ado- ptā. et adopta- tū, et inter ado- ptantem, et uxo- rem adoptati.

20 Cognatio aut naturalis est duplex, uidelicet consanguinita-
 tis, & affinitatis. Consanguinitas secundum Tho. in. iii. sent.
 distin. xl. q. j. ar. j. est uinculum personarum ab eodem stipite
 descenditum. Et est quasi sanguinis unitas.

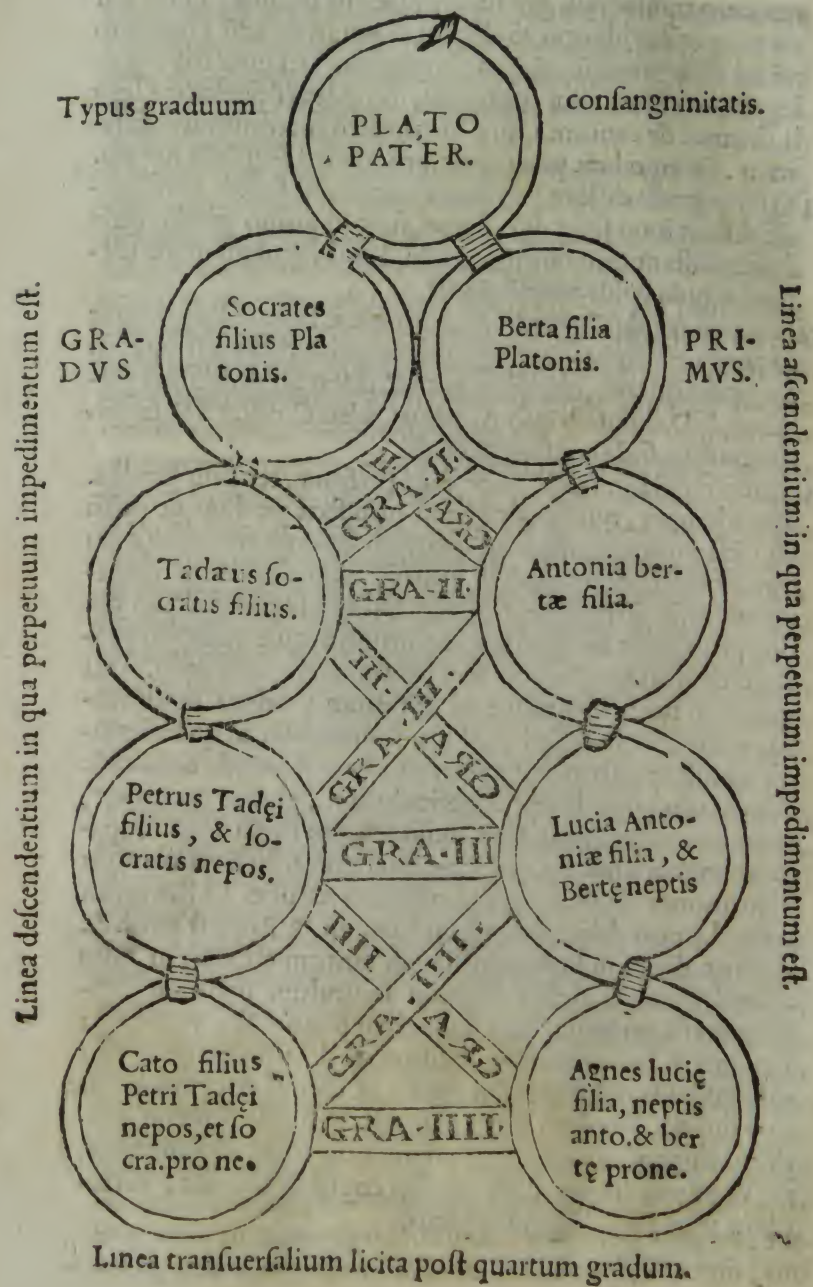
21 Tres lineæ in gradibus consanguinitatis assignantur. Prima
 descēdentiū, ut pater, filius, nepos, &c. Secūda est ascēdentiū,
 ut filius, pater, auus, &c. Tertia est transuersaliū, ut fratres, &
 descendentes ab eis, inter se in diuersis gradibus coniuncti.
 Vna persona sola nō facit gradum propinquitatis, quia nul-
 lus est sibi ipsi propinquus, sed alteri. Ideo oportet plures es-
 se personas ad faciendum gradum.

22 In linea ascēdentiū, & descēdentiū, cōputantur gradus secun-
 dū quod una psona propagatur diuersimode ab alia. ut B. fi-
 lius distat ab A. patre uno gradu, & C. qui est ambabus, in se-
 cundo gradu, & sic deinceps ascēdendo, & descēdendo. In li-

nea uero transuersali, gradus cōsiderātur secūndū quōd plu-
res propagātur ab uno, iō debent cōputari secūndū cōparatio-
nē ad unū principiū, ex quo propagatur. Sed quia cōputatio
legalis, nō cōformatur canonicā, iō relicta cōputatione lega-
li, dicemus de canonica, quæ in cōtractu matrimoniij cōside-
ratur. Sit ergo hæc priā regula, pro maiori sequētiū notitia.

- 23 Quoto gradu distant personæ à communi stipite, toto gra-
du distant inter se, ut duo fratres, sunt in primo gradu, quia
à patre distant uno tantum gradu. Hanc regulam mōda me-
moriæ, quia ualde necessaria est.
- 24 Secunda regula, Quando duæ personæ inæqualiter distant
à communi stipite, quoto gradu remotior distat à stipite, to-
to gradu distant inter se, ut puta C. distat ab A. duobus gra-
dibus, & D. distat ab ipso A. tribus, ideo C. distat à D. in ter-
tio gradu. c. fi. de consangu. & affi.
- 25 Tertia regula, in linea quot sunt personæ, tot sunt gradus.
una adempta, quia una persona non facit gradum, ut dictū
est: ideo numera usque ad quartum gradum inclusiue, quia
huiusmodi consanguinitas impedit contrahendum matri-
monium, & dirimit contractum. Vnde ad transeundum gra-
dus prohibitos sex personæ requiruntur, quæ quintum gra-
dum constituunt, in quo licet contrahere, & non infra. Anti-
quitus in noua lege usque ad septimum gradum matrimo-
nia erant prohibita, sed post modum ecclesia ad quartū gra-
dū inclusiue restrinxit, ut patet in. c. non debet, de consan. &
af. quia ultra inutile erat, & periculosum, gradus prohibere,
cuius rationē assignat Tho. in. iiiii. sen. ubi supra. ar. iiiii. & pa-
pa potest circa hoc ita ordinare, quia non solū sacramentum
matrimonij est, sed etiam in officium naturæ. Et ista prohi-
bitio. d. c. non debet, secundum Ioan. an. & Pa. post Host. in.
d. c. non debet, in linea transuersali tantum est, cum in linea
ascendentium & descendantium secundum ueriores opi-
nionem sit perpetua, quia si uiuerent semper illa reuerentia
remaneret. Inter parentes, & filios, ut. d. Ar. flo. nunquā fuit
dispensatum, nec dispensari potest, ut dicunt doc. quia est de
iure diuino. Fundato super naturali. In quibus autem gra-
dibus dispensari possit satis est dictum supra, dispensatio. §.
ix. Vt autem clarius dicti gradus cognosci ualeant, exem-
plum ponitur, & figura sequens.

MATRIMONIUM.

Per ea quę dicta sūt de gradib. cōsanguinitatis, facile possūt cognosci gradus affinitatis. Not. quòd affinitas sic definitur.

26 Affinitas est proximitas personarum, ex carnali copula pro-
ueniens, omni carens parentela, ut declarat Th. iiii. sent. dist.
iiii. q. i. ar. i. ql. i. quę non deficit, etiam deficiente causa eius,
uidelicet copula carnali, secundum Tho. supra. & c. fraterni-
tatis. xxxv. quęst. x. & ex omni actu carnali, quo fit mixtio se-
minum maris, & fœminę, siue fornicarie, siue matrimoniali-
ter fiat, talis affinitas causatur, secundum Tho. supra, nō aut
ex cōcubitu, per quę generatio sequi nō potest. Vnde si uir-
etiā intret claustra pudoris fœminę, & nō seminet, nō causa-
tur affinitas: quia nō fit mixtio seminū. c. extraordinariam.
xxxv. q. iii. ex quo sequitur, quòd si nō intret uir claustra, ta-
men seminet intus, & fiat mixtio seminum, causatur affini-
tas. Sed si uir intret claustra, & seminet, mulier uero non se-
minet, causabitur affinitas, quia secundum philosophum, po-
test sequi generatio ex sanguine mulieris, sine eius semine.
Vide Pa. in. c. fraternitati, de eo qui co. consangu. uxor. suę.

27 Affinitas sic contrahitur, quia omnes cōsanguinei uxoris, ef-
ficiuntur affines marito, & omnes consanguinei uiri, efficiun-
tur affines uxori, in eodem gradu, quo erant consanguinita-
te iuncti: ut si sempronius, & berta sint cōiuges, frater sem-
pronij, qui est in primo gradu consanguinitatis. Cum Sem-
pronio est in primo gradu affinitatis cū Berta, & Petrus fra-
ter berte est affinis sempronij in primo gradu, & sic de singu-
lis. Cum aut sint multa genera affinitatis, tantū prohibetur
primū genus nunc, in quo uera stat affinitas: ut in. c. nō de-
bet, d. cōsan. & aff. Secus olim ut in. c. cōtradiciamus. xxxv. q. 4.

28 Si affinitas præcedat, impedit contrahendū, & contractū diri-
mit: nō autē si sequatur, & eodē modo impedit, sicut consan-
guinitas, propter eandem rationem: uidelicet necessitatem
cohabitandi simul, secundum Th. supra, & in. c. i. & ii. de con-
san. & affi. Sicut enim est quidam amicitie uinculum inter
consanguineos, & ita inter affines.

29 Secundum Dei legē, ut patet Leui. xviii. inter quasdam perso-
nas fieri matrimonium erat prohibitum: unde uersus. Na-
ta, soror, fratris, priuignata utriusque. Et patru coniuux, ma-
ter, priuigna nouerca. Vxorisque soror, priuignata utrius-
que. Atque soror patris, coniungi lege uetantur. De qui-
bus, supra. Dispensatio. §. ix. Aliud exemplum non pono

MATRIMONIUM.

quoniā gradus affinitatis, possunt patere per exemplū supra-
dictū de consanguinitate, cum sit eodem modo mutata cō-
sanguinitate in affinitatem.

30 Quintū impedimentū quod impedit cōtrahendū, & dirimit
cōtractū, est crimē duplex, uidelicet homicidij, & adulterij, nō
cuiuscūque, sed in his quatuor casibus, ut infra. Primus casus
est, qn̄ alter coniugū procurat alterū occidit, p̄ tertiā personā:
tūc alter coniugū remanēs, nō pōt accipere illā tertiā personā
imperpetuū. c. laudabilē, de cōuer. infid. & requirūtur tria. Pri-
mū quod ambo machinētur in mortē alterius coniugū, uide-
licet, alter coniugū, & illa tertiā p̄sona. Secundū, quod cū tali
machinatione sequatur effectualiter mors. Tertiū, quod hoc
fiat, ut possit cū illa tertiā p̄sona cōtrahere: quod si machina-
tio adesset, & mors sequeretur, & nō hac intētiōe machinatū
eēt, secūdū quod fere oēs limitāt, nō impediret, sed Cai. in sū-
ma ibi. Dicit quod hęc nō est bona limitatio, q̄a cū spectet ad
ius positiuū, & iura nō apponāt hāc limitationē, ut patet in-
tueti, nec aliq̄s alius canō allegetur ad hoc, nō apparet securi-
tas appositionis huius limitationis. Vnde uult ipse Cai. quod
siue cū fiat tali intētiōe, ut inter eos fiat coniugū, siue nō, in-
terueniētibus alijs cōditionibus impediāt, quoniā in. d. c. sup
hoc, eo. & in. c. laudabilem, de conuer. infid. talis nō fit limita-
tio, ideo securū nō est sic limitare. Et hęc determinatio Cai.
satis rationabilis est, quia in iure positiuo sumus.

31 Secūdus casus est ex homicidio mixto adulterio. Qñ. f. alter
coniugū adulteratur, & p̄ se, uel p̄ aliū occidit alterū cōiugē,
tūc inter cōiugē remanentē, & personā cū qua cōmisisit adul-
teriū, nō pōt eē matrimoniū ut in. d. c. sup hoc, de eo q̄ du. in
ma. q̄ pol. p̄ adul. & c. si qs uiuētē. xxxj. q. j. & intellige secūdū
doct. si fiat intentione, ut fiat inter eos matrimonium, aliter
non impedit: quod non placet Caiet. ut supra immediate,
diximus. Quia siue adsit intentio, siue non, impedit.

32 Tertius casus est ex adulterio mixto promissioni, cū fide da-
ta, ut cū Berta uxor Petri, dicit Antonio, quod post mortē pe-
tri accipiet ipsum in uirū, & dat fidē, permittitque se carnali-
ter cognosci ab Antonio, siue. n. promissio hęc pracedat, siue
sequatur adulterium, nunquā inter hos adulteros potest esse
matrimonium: etiam mortuo Petro. c. si quis uxore, de eo
qui du. in ma. quam pol. per adul. & c. relatum. xxxi. quæst. j.

- 33 Quartus casus est ex adulterio mixto cōtractui alterius matrimonij: ut si Petrutius habēs uxore, cōtrahat de facto cum alia, & cognoscat illā, siue adulteriū præcedat talē cōtractū, siue sequatur, inter petrutium, & adulterā, cū qua de facto contraxit, itate primo matrimonio, nunq̄ poterit esse matrimonium. c. significauit, de eo q̄ du. in ma. quā pol. p̄ adul. c. literarū. c. si quis. Intellige p̄dicta, si mulier illa adultera sciebat, petrutium esse uxoratu qm̄ cōtraxit cū eo, & adulterauit, uel si nesciuit quādo cōtraxit, sciuit tamē anteq̄ adulterauit, uel postquā scuit, tñ postea cū eo se miscuit. Si uero nesciuit petrutium esse uxoratu, nisi post mortē uxoris eius proprię, potest, si uult cōtrahere cū petrutio, qm̄ ipsa mulier nō cōmiserat adulteriū formaliter, q̄a putabat petrutium esse suū uerū maritū. Requiritur ergo primo, quod contrahāt de facto p̄ uerba de p̄senti. Secūdo, quod interueniat adulteriū. Tertio, quod uterque sciat, quod hēt aliū, uel aliā. Ex q̄bus seq̄tur quod si petrutius mortua prima uxore uera, cōtrahat de nouo cū tertia, nō obstāt cōtractu facto p̄ uerba de p̄nti cū secūda altera stabit cū tertia. Etia si post mortē primę cognoscat secūda, ipsa secūda ignorāte adhuc, p̄. c. ueniēs. de eo q̄ du. in ma. quā pol. p̄ adul. Quod si petr. post mortē primę, cognoscat secūda ignorantē adhuc, affectu maritali, & postea cōtrahat p̄ uerba de p̄senti cū tertia, anteq̄ secūda sciat impedimentū, quod erat, tertia erit uxor petru. & nō secūda, quia cū secūda nō est matrimonium, nisi de nouo cōsentiat. Cuius signū est, quod cognito impedimēto quod erat ante: nō obstāt copula habita, & affectu maritali, facta tñ p̄ ignorantia, q̄a credebat illū esse uirum suū, & non erat, potest se ab illo separare. Hęc uer or opinio, quā sit ualde dubia. Vide Tab. impedimētū. vii. §. ij.
- 34 Quidā ponūt quintū casū sic. Si mulier occiderit uxore alterius, ut ipsum habeat in uirū, uel ecōuerso, uir occiderit maritum alicuius, ut eam habeat uxorem: inter homicidā, & relictum, uel relictam, nō potest esse matrimonium: & adducunt. d. c. si quis uiuētē. Sed quia canō ille loquitur de homicidio, mixto cū adulterio, ideo standū est in casibus illis solū, q̄ in iure sunt, de quibus iste nō est. Placet hoc Cai. ibi in summa: secus quando interueniret adulteriū, ut supradictū est satis.
- 35 Impedimēta alia quorūdam criminum, ponit Tho. iiii. fen. dist. xxxv. in expositione literæ: ut est incastus. c. si quis ui-

MATRIMONIUM.

- duam : uxoricidiū. c. admonere. xxxiii. quæst. ii. Raptus aliene sponsæ. c. statutum. xxvii. q. ii. Leuatio proprii filij de fonte, insidiando matrimonio. c. de eo. xxx. q. i. interfectio sacerdotis. c. qui presbyterum, de pœ. & re. Pœnitētia, solēnis. xxxiii. q. ii. c. de his : Acceptio monialis in uxore. c. hæc uero. xxvij. q. i. Hæresis, secundū Tho. iiii. sen. d. xxxviii. Hæc prædicta nō dirimunt contractū, sed impediunt contrahendū, quia contrahendo peccatur, si fiat sine licētia episcopi, uel potētis dare : & dicit Ar. sio. quod mortaliter agitur. Cōsuetudo tamen, quæ est optima legis interpres, est seruāda. Si consuetū est petere licentiā, nō petēdo peccatur, si nō est consuetū, nō credo esse peccatum, contrahere in his casibus nisi aliud interueniat.
- 36 Sextum impedimentū est disparitas cultus, nā inter baptizatum & non baptizatū, nō potest esse matrimoniū, cum sine baptismo nullū possit recipi sacramentū : secus qñ sunt baptizati, licet sint hæretici, excommunicati, uel apostatæ, tenēt matrimoniū contractū inter eos. licet male faciāt sic cōtrahēdo. c. caue. viij. q. i. Ibi est prohibitio. potest tamē pro aliquo magno casu in hoc dispēsure : quādo ex hoc speraret conuersionem alterius coniugū, secundum quendā Io. Ant. in. c. fin. de cōdi. apo. licet Car. teneat quod nō possit. Sed quia hæc prohibitio, est ex statuto ecclesiæ, ideo uidetur quod possit, ubi nō imminet periculū subuersionis alterius ad infidelitatē, & si papa dispensaret esset quidē matrimoniū, ut est in naturæ officiū, non aut ut sacramentū, quia sine baptismo in altero coniugum non esset sacramentum, & hoc intendit, cardinalis,
- 37 quia papa nō potest super sacramētis, &c. Infideles possūt contrahere in omnibus gradibus nō prohibitis diuina lege, & si cōuertātur in illis remanere, secū. Th. iiii. sen. d. xxxix. a. ii.
- 38 Si alter coniugū infidelium nolit cōuerti, nec est spes cōuersionis, nec qui uult conuerti potest secū habitare sine iniuria creatoris, uel sine mortali, uel non uult secum habitare, etiā requisitus, potest nubere libere, & uouere castitatē, & ordinari, & postquam cōtraxit cum alia, est solutū primū matrimonium. Sed ante si uult conuerti, uel est spes de conuersione, uel uult secum habitare sine iniuria creatoris, nō potest cum alia contrahere, secundum Thom. supra. art. iiii. & v. Ex hoc patet quod Panorm. in. c. gaudemus, de diuor. in glo. in uer. compellentur, maledixit, dicendo matrimonium esse solu-

tum antequam contrahat, sed soluitur dum contrahit in fide, quia hoc est maius uinculum.

39. Si coniuges infideles conuertantur, si erant coniuncti in gradibus lege naturæ, uel Dei prohibente, debent separari: si autem lege tantum humana, possent cum illis remanere. Si uero plures quis habuerit uxores, quod est contra legem naturæ, & conuertantur omnes, remanebit cum prima. Quod si prima non uult conuerti, accipiet quam uoluerit de alijs conuersis: etiam si dedisset libellum repudij alicui, quæ erat sua uxor, quia repudium est contra legem naturæ, secundum Thom. supra.
40. Si minus coniugum conuertatur, alter non, filij qui rationis usum non habent, debent dari conuerso. Si uero habent rationis usum possunt sequi quem uolunt. d. c. gaudeamus, & c. literis, de conuer. infid. Nullus enim ad fidem inuitus compellitur, quia credere uoluntarium est.
41. Septimum impedimentum est uis, idest uiolentia, siue sit absoluta, ut coactio, siue uiolentia, quæ est per metum cadentem in constantem uirum, ut metus stupri, status, uerborum, necis, & aliorum, quæ etiam homo constans timeret. Hæc enim uis impedit matrimonium, & dirimit contractum. Nam talis non consentit in matrimonium perpetuo, sed tantum pro tunc. Et quia ecclesia uult matrimonia esse libera, ideo non tenet, secundum Thom. iiii. senten. d. xix. ar. ii. & iii. q. i. & Pa. in. c. cum locum, de spon. Si tamē postea tacite consentiat, rectificatur matrimonium, dummodo consensus alterius perseueret, aliter non tenet: etiam si confirmauit iuramento, uel permisit se cognosci carnaliter, si de nouo non consentiat, quia primus consensus non ualuit: etiam si uoluntarie consensit, tamen propter metum tunc consensit, non tenet, quia hoc non fuit pure uoluntarium, sed mixtum cum uiolentia, & sic ex statuto ecclesiæ non ualeat. Quod bene notari debet: propter multa matrimonia facta tali metu, & nunquā postea rectificata.
42. Octauum impedimentum est ordo, scilicet sacer, habentes enim aliquem ordinem sacrum, non possunt contrahere, & si contrahunt, non tenet: sed sunt excommunicati in cle. eos, de confan. & aff. quod autem impediatur, est. c. unicum, de uoto. li. vj. supra, in tertio impedimento. §. viii.

MATRIMONIUM.

- 43 Nonum impedimentum est, quando. si una persona est alligata alteri in matrimonio per uerba de presenti, non potest cum alia persona contrahere, & si contrahit, matrimonium nullum est: etiam quod non consumasset cum prima. c. licet, de spon. duo. Si autem ante consumationem alter coniugum religionem ingrediatur, & profiteatur, post professionem remanens in seculo potest nubere cui uult libere. Si autem esset tantum per sponsalia quis alligatus, secus esset. Infra sponsalia. §. vii. licet enim non posset contrahere, si tamen contraheret teneret, quamuis mortaliter ageret.
- 44 Credens maritum suum esse uiuum, cum tamen sit mortuus, & contrahens cum aliquo, & credens non posse contrahere, non est matrimonium, quia non est consensus in matrimonium, cum non posse esse credat: secus si contraheret credens posse contrahere: consentit enim in matrimonium, quod credit posse esse, & de facto potest, cum uterque sit solutus, & nullum adsit impedimentum, secundum Veruer. & Ar. flo.
- 45 Dubitans de morte coniugis, non sufficit expectare per quinquennium, sed debet expectare certitudinem mortis. c. dominus, de secun. nup. c. in presentia, de spon. & certum dicitur, quod per uoluntas presumptiones habetur. Ut quia in acie fuit & alijs redeuntibus ipse non uenit. uel quia per amicorum literas constat, uel huiusmodi. Et si contraxit, & est dubitans, debet reddere debitum, sed non exigere: & si postmodum sciat pro certo primum uiuere, dimittat secundum, & reuertatur ad primum, in. d. c. dominus, quod si steterit cum secundo, reputabitur adultera. c. cum per bellicam. xxxiii. q. ii. & primus tenetur eam recipere. per. d. c. cum per bellicam, nisi cognito primo uiuere, permisisset se cognosci a secundo: De huiusmodi certitudine iudex iudicabit consideratis circumstantiis, utrum sit certum, uel non, secundum Panorm. in d. c. in presentia, qui post longam disputationem sic concludere uidetur.
- 46 Decimum impedimentum, est publicæ honestatis iustitia, que oritur ex sponsalibus, & ex matrimonio non consumato, secundum Tho. iii. sen. d. xli. quæst. j. ar. i. quol. iiii. Quod autem impediatur, habet ex statuto ecclesiæ. c. coptinebatur, de spon. impu. & c. iuuenis, de spons. & impedit usque ad quartum gradum, sicut affinitas, & consanguinitas: siue sint pura, & certa,

certa, siue sint nulla ex causa consanguinitatis, affinitatis, frigiditatis, religionis, uel alia causa, dummodo non sint nulla ex defectu, consensus, utputa facta ab infante, uel furioso, secundum quod fuit determinatum post S. Th. in.c. unico, de spon. li. vi. Iustitia igitur publicæ honestatis, uetat illos inter quos sunt, uel fuerunt sponsalia pura, & certa, posse cum consanguineis alterius partis usque ad quartum gradum contrahere. Vnde titius mortua sua sponsa, uel etiam uiuente, non potest contrahere cum aliqua consanguinea suæ sponse, usque ad quartum gradum, neque sponsa, cum consanguineis titii similiter. Secus quando non essent uera sponsalia, ex defectu consensus, ut dictum est, uel conditionata conditione suspendente actum, de quibus infra, uel incerta, ut si promissit ducere filiam Io. qui Io. plures habent filias. Vide hæc in d.c. unico, & in. d.c. iuuenis. et. c. sponsa. de sponf. Et idem dic, inimo magis, de matrimonio non consumato secundum Pa. in. d.c. sponsa, & d.c. iuuenis. Et hoc impedimentum impedit contrahendum, & dirimit contractum, sicut de aliis impedimentis supra diximus.

- 47 Vndecimum impedimentum impediens contrahendum, & dirimens contractum est in potentia coeundi, quando. scilicet est perpetua, siue procedat ab intrinseco, ut ex maleficio. c. quod sedem, eo. ti. & est hoc, ex statuto ecclesiæ, secundum Th. iiii. sen. d. xxxiiii. Iudicare autem an sit perpetuum, uel non, ad ecclesiam spectabit, quæ statuit spacium triennii, infra quod, nisi alter coniugum factus sit habilis ad coeundum, data opera ad hoc fideliter, ut consumaret, ab ipsa ecclesia separatur matrimonium ex statuto ecclesiæ, fundato in ratione naturali. Nam per matrimonium datur potestas utrique in corpus alterius, quod non posset dari existente perpetuo impedimento, quod quomodocunque proueniat, siue ex nimia caliditate, siue frigidityte, siue maleficio, siue arctatione, siue alia causa, impedit, & dirimit. Secus autem quando non est perpetuum, licet per plures annos steterint non ualentes, & fuerit separatum per ecclesiam matrimonium, & postmodum reperiatur potens reintegrabitur primum matrimonium, & dirimetur secundum, ut Th. supra affirmat. Vide Pa. in. c. laudabilem, & c. fraternitatis, eo. ti.

- 48 Quando contrahentes sciunt tale impedimentum, & tamen

XX

MATRIMONIUM.

contrahunt, tenet matrimonium: quoniam alium finem que-
runt ex hoc contractu, & ius non prohibet, secundum Tho.
supra, ad. iiii. hæc est uerior opinio, quam sequitur Th. Pe. de
pa. & Ar. flo. licet Pa. in. c. consultationi, eo. ti. Inno. & Host. di-
cant quod non est uerum matrimoniū si scienter contrahūt.
Vnde quatuor requiruntur ad hoc quod impediat. Primum,
quod precedat tale impedimētum, quia si sequitur matrimo-
nium ratum, non potest dirimere. Secundum quod sit tan-
tum impedimentum, quod nullo modo possit coire. Tertiū
quod sit perpetuū. Quartū quod sit ignorātia maxime facti.

49 Impedimentum maleficii, quod nisi maleficio, uel arte dæ-
monis potest solui, debet reputari perpetuum, quia nunquā
licet illud soluere, supra maleficio, §. ii. & secundum Tho.
iiii. sen. di. xxxiiii. a. iiii. ad. iiii. Differentia est tamen inter frigi-
dos, & maleficiatos, quia frigidis post separationem mati-
monii, non datur licentia nubendi alteri, quia frigidus uni,
est frigidus alteri, maleficiato autem datur licentia nubendi
cui uelit, quia licet non possit cum una, poterit cum alia, se-
cundū Tho. supra. a. iiii. & ex experiētia sæpius probatū fuit.

50 Qui contraxit cum uirgine, & non potest aperire claustra
pudoris, licet possit cum corrupta misceri, nō reputatur hoc
perpetuum impedimentum, quia tunc per artem possunt ape-
riri claustra pudoris, uel aliquo instrumento, uel alio modo
licito, nec hoc esset peccatum, quia non fit ob delectationem
sed ad medicamentum, secundum Tho. supra. ad. iiii.

51 Similiter taliter sit arcta, quod non possit fieri apta, nisi per
incisionem, idem iudicium est sicut de frigiditate in uiro, ita
quod non potest contrahere, & si contrahat, & post fiat apta
per incisionem tantū, oportet quod de nouo contrahat,
quia primus consensus non ualuit. Item quod castratus non
possit contrahere patet, per. d. c. quod sedem, infra. §. liii.
Et qui erigit uirgam, non tamen potest seminare, nō potest
contrahere secundū quod tenet Pa. in. d. c. quod sedem. Alii
autem tenet, quod sic, & uerius, quia, & si non potest semina-
re, potest tamen mulierē prouocare, tamē cōmuniter tenetur
quod non potest contrahere, quia mulier potest dicere, uo-
lo fieri mater, ut dicit Sil. matrimonium. viii. q. xvi. §. ii. Tab.
impedimētū. xii. §. vi. tenet qđ pōt cōtrahere, & hæc opinio ma-
gis uidetur cōsonare dictis S. Th. facit. gl. i. c. quod sedē eo. ti.

- 52 Si alter coniugum sciens impedimentum, contrahat altero ignorante, & comperto impedimento, alter qui erat ignorans, uelit secum habitare tanquam soror, uel frater, tenetur alter qui sciuit habitare secum: ar. c. i. de eo qui du. in matri. Si tamē talis contrahat cum alia, uel alio, ubi non sit impedimentum tenet matrimonium: primam tamen debet tenere, & alere, ut sororem. cōsentit Ray. & Pe. de pal. Sed quid cōpellit ad hoc ipse cōtractus, ut uidetur uelle Tho. iiii. sen. d. xxxiiii. q. i. ar. ii. Pōset etiam ex aliqua iusta causa, alter separationem petere.
- 53 Quod dictū est de castrato, intellige quando taliter est tron-
catus, quod seminare non potest, secundum quosdam. xxxii. q. vii. c. his qui, si uero seminare potest, sed inualide, potest contrahere, & hoc sequitur Pe. de pal. Alii autē dicerent, quod dummodo possit uirgam erigere, & prouocare mulierē, pos-
set contrahere, ut supra dictum. Vide Sil. uer. matrimonium viii. §. vii. q. xvi. Sequuntur alia impedimenta, quæ impediunt ne possit contrahi matrimonium, si tamen contrahatur, tenet. Et dicitur non posse contrahi, quia de iure non potest, & absque peccato fieri.
- 54 Primum impedimentū est interdictū ecclesię, ut si episcopus uel curatus inhibeat aliquibus ne cōtrahāt matrimoniū, pro-
pter aliquā causam rationabilē: ut puta donec clare cōstat de aliquo impedimēto, uel huiusmodi. Quādo ergo contra talē prohibitionē contrahunt, peccant mortaliter, non tamen ma-
trimonium est inualidum: de matri. contrac. contra interdi. p. totum, nisi esset statutum papæ, qui solus potest facere perso-
nas illegitimas ad contrahendum, & tunc matrimonium contractum contra tale statutum papæ nullum esset, quod cognoscitur, quando causa est perpetua: secundum Pa. in. c. ad dissoluendum.
Interdicta sunt etiam matrimonia clandestina, ut infra spon-
salia. §. ii. & infra §. lxi.
- 55 Secundum impedimentum est uotum simplex. Nā qui uouit castitatem simpliciter, si contrahat mortaliter peccat, uiolans fidem deo datam: tamen tenet matrimoniū, nec illud potest sine mortali cōsummare: pōt. n. adhuc uotū implere per ingres-
sum religionis: sed postquam consumauit, non potest petere debitū sine peccato, reddere tamē pōt, & tenetur exigēti, ut si moriatur eius uxor, aliā accipere nō pōt secūdū Tho. iiii. sen.

MATRIMONIUM.

d. xxxviii. q. i. Potest. tamen super predictis dispensari, & melius erit, propter periculum. Item intellige quod tenetur reddere petenti expresse, uel interpretatiue, per signa, uel quādo credit mulierem uelle, sed propter uerecundiam non petere. Nam propter hoc, non debet se onerosum exhibere in matrimonio, ut uxor semper habeat expresse potere, & episcopus potest dispensare, ut communiter moderni tenent: in. c. rursum, qui cleri. uel uouentes.

56 Tertium impedimentum sunt sponsalia. Quando enim quis alteri dedit fidem, non potest cum alia, uel alio contrahere, quia peccaret frangendo fidem, nisi ex rationabili causa occurrente. Si tamen contrahit, matrimonium tenet, nisi post sponsalia, sponsam cognouisset maritali affectu. Desponsalibus suo loco dicitur. Quartum impedimentum est quando quis est alteri iunctus cathacismo, quia tenuit eum ante baptismum ad cathacismum. c. per cathacismum, de cog. spi. in. vi.

57 Quintum impedimentum est incæstus cum consanguineis uxoris, tūc mortua uxore, punitur ab ecclesia, ut nullam aliam possit accipere. c. i. de eo qui cog. consan. Similiter dic de uxore, quæ permittit se cognosci a consanguineis mariti, secundum Th. & Ar. flo. Non autem uniuersaliter intelligitur de omni incestu, ut credit Sum. Ang. non enim reperitur in iure, ut dicit Archie.

58 Sextum impedimentum est uxoricidium. xxxiii. quæst. ii. c. admonere, non autem si uxor uirum interficiat, nisi faciat, intentionem habendi adulterum, ut supra dictum est in impedimento criminis, non enim hoc reperitur scriptum. Intellige tamen iuxta superius dicta. §. xxx. in quinto impedimento.

Septimum impedimentum est raptus aliæne sponsæ: in. c. statutum. xxvii. q. ii.

59 Octauum impedimentum est leuatio proprii filii de fonte baptismi, uel de crismate, insidiando matrimonio, ut possit uxorem priuare debito coniugii. c. de eo. xxx. q. i. supra. §. xi.

Nonum impedimentū est sacerdotis occisio: de pœ. & re. c. presbyterum, quando. f. conuictus est de hoc in iudicio, secundum Pa. ibi secundum unam expositionem.

Decimū impedimentū est crimē, propter quod quis fecit solē nē pœnitentiā. xxxiii. q. iii. c. de his. Hoc nō est amplius in usu.

60 Vndecimum impedimentum est, si quis monialem accepit in uxorem. c. hi uero. xxvii. q. i. Hæc impedimenta sunt, uel ex statuto ecclesiæ, uel iure naturæ, ad quod fidelitas spectat, & contrafacere, maxime contra tres primos casus, uidelicet contra prohibitionem ecclesiæ, cui tenemur obedire, uel contra sponsalitia, quia fides seruanda est contra uotum, quia deo fit promissio, est mortale. Si quis tamen contraheret post uotum simplex, cum intentione non consumandi matrimoniū, sed ingrediendi religionem, autem consumationem, non peccaret mortaliter, quia non agit contra uotum, tenetur tamen postmodum ingredi religionem, secundum Cai. sum. ibi matrimonium. In reliquis autem casibus, non iudices mortale si quis contrahat, quando desit contemptus, nec est consuetum petere licentiam, quia episcopi scientes, & nihil dicentes uidentur consentire. Tutius tamen est petere dispensationem, uel per se, uel per alium, & episcopus potest dispensare in omnibus, preterquam in uoto, & sponsalitia, quia ista duo aliunde habent robur, quam ex iure positio, secundum Cai. ubi supra.

61 Debent etiam matrimonia publice fieri, premisis bannis, ut si quis scit aliquid impedimentum &c. dicat, ubi tamen est consuetudo, & omittendo incurritur peccatum, secus ubi nō est talis consuetudo, sed clandestine contrahens, sine sufficientibus testibus, mortaliter peccat: tum ratione scandali, tum ratione periculi, quæ possunt oriri, ut quotidie experimur. Posset autem per accidēs aliquando contrahi secrete, sine peccato, ut quando contracto matrimonio in facie ecclesiæ, reperitur impedimentum dirimens, quod erat secretum, & de nouo oportet contrahere, sufficit habita dispensatione occulte contrahere. Posset & alius casus occurrere excusans matrimonium clandestinum, statim tamen publicandum, & non esset mortale. c. si. de cla. despon. &c. aliter. xxx. q. v. Vide etiam Cai. in. iii. parte, supra S. Tho. circa finem de hoc.

62 Licet spōsalia, & matrimonium omni tempore fieri possint, cum non sit prohibitum, & petitio, uel redditio debiti: tamē certis temporibus prohibetur traductio nouæ sponsæ, & nuptiarum celebratio, & huius rationem assignat Th. in. iii. sen. xxxii. a. ul. Interdicuntur. n. ab aduentu usque ad epiphaniam, & septuagesima usque ad octa. paschæ, & a tribus

XX iii

et a feria quarta cinerum usque ad octa paschæ

MATRIMONIUM.

- diebus ante ascensionem, usque ad octau. pentecostes. c. non oportet. xxxiii. q. iiii. & tribus. c. sequētibz, de mat. contrac. contra in inter. per totum, & c. capellanus, de feriis. Quando autem incipiant dicti dies, & obseruatio, an in uesperis, uel post, & quando finiantur, an intelligatur oct. epiphaniæ inclusive, uel oct. pentecostes, quæ est dies trinitatis, standum est consuetudini, secundum Ar. flo. infra nuptiæ, per totum.
- 63 An consummare matrimonium his diebus sit peccatum mortale, quidam dicunt quod sic, quia principalis causa prohibitionis uidetur esse consummatio, secundum Tho. supra, & d. c. capellanus, prohibere uidetur copulam, ut d. gl. ibi, & Ray. dicit, quod tria prohibentur, traductio, consummatio, & sollemnitas nuptiarum. Tab. in uer. impedimentum. xiii. §. i. tenet quod causa principalis est consummatio, ideo sine peccato fieri non potest. Cai. autem in summa, uer. matrimonialis usus, capite septimo tenet oppositum.
- 64 Dicit enim quod consummare illo tempore, quo sunt prohibita traductio, & nuptiæ, est quidem peccatum, quia fit contra finem præcepti, sed non mortale, si fiat sine sollemnitate, & traductione uxoris in domum, quia hoc non inuenitur alicubi prohibitum, nec cadit sub prohibitione ecclesiæ, ut prohibitum, sed ut finis prohibiti. Aliud est enim quod præcipitur, aliud quod est finis præcepti, sicut finis præcepti ieiunii, est eleuatio mentis, si tamen quis ieiunat, & non eleuat mentem, non est transgressor præcepti, & hæc opinio mihi magis quadrat, & pro uera illam teneo.
- 65 Peccat etiam mortaliter, & peccato sacrilegii, contrahens per uerba de presenti, et non intendens animo contrahere, quia mentitur perniciose in sacramento, & est fictus, teneturque parti læsæ: & tale matrimonium non tenet, cum non sit uerus consensus. Sacrilegium etiam committit, contrahens cum aliqua conditione, contra tria bona matrimonii, uidelicet, contra fidem, prolem, & sacramentum. c. ul. de condi. apo. ut si deducatur in pactum sterilitas, totalis separatio, uel non redditio debiti, & in his casibus, ultra peccatum, matrimonium non tenet, in. d. c. ult.
- 66 Peccant etiam mortaliter, contrahendo matrimonium ad malum finem, ut cum quis accipit uxorem, ut ea abutatur liberius, uel ut furetur. Qui uero contrahit, non propter prin-

principalem finem primo, ut propter prolem generandam, uel propter uitandam fornicationem, sed uel propter delectationem, uel diuitias, uel parentellam, & huiusmodi. Licet ordo præposteretur, non tamen mortale peccatum incurrit: quia non interuenit abusus sacramenti, nec hoc sacramentum ordinatur ad finem extraneum, sed remanet ordinatum ad suum finem, qui est mutua potestas corporum coniugum ita sentit Cai. supra. Peccatum autem interuenit, quoniam, debitus ordo non seruatur.

67 Peccat etiam mortaliter existens excommunicatus, uel in peccato mortali, sine contritione contrahens, quia cum sit indignus iniuriam facit tali sacramento. Et intellige etiam de minori excommunicatione, quia separat a participatione passiuæ sacramentorum: ideo antequam contrahat, faciat se absolui, & confiteatur deuote, ut hoc sacramentum digne cum Dei gratia recipiat, aliter sacrilegi peccatum committit.

68 Quantum autem ad usum matrimonii, multipliciter peccare contingit. Primo, quando quis tantum propter delectationem utitur actu coniugii, uenialiter agit. Secundo, quando seruat uas, sed non debitum modum, ut si mulier uirum supergrediatur, uel aliter, & tunc est mortale, quando impeditur, quod non possit sequi generatio, supra, luxuria. §. v. Quod si non impeditur generatio, & fiat ex rationabili causa, ut ne comprimat proles in uentre, & huiusmodi, erit sine peccato. Tercio, mulier peccat petendo debitum, tempore menses, non tamen mortaliter, neque etiam reddendo, secundum Cai. supra, quia nulli facit iniuriam, qui iure suo utitur. Quarto, uti actu coniugii cum periculo abortus, uel notabilis nocu- menti sui, uel alterius, cum quis aduertit, & non curat, mortaliter agit: quia est contra charitatem proximi.

69 Negare debitum coniugi petenti expresse, uel interpretatiue, sine rationabili causa, est mortale, quia contra iustitiam. Rationabilis causa est, quando non potest sine periculo uite, uel graui infirmitatis: ideo si lepra sit infectiua alterius, uel alia infirmitas non tenetur sanus alteri reddere debitum cum periculo. Secus quando non esset periculum, supra, Debitum. §. iii. Similiter quando petens, commisit adulterium: quia ius petendi amisit: ideo exactus non tenetur reddere, supra, Debitum. §. iii. & .xvi. Diuortium. §. vii.

70 An sit mortale reddere debitum ante benedictionem, supra. Debitum. §. xii. & de tactibus, qui fiunt inter coniuges, supra.

XX 4

MATRIMONIUM.

Debitum §. xii. & multa habes ibi ad hoc. Et Cai. in commentarijs tertiæ partis S. Tho. circa finem.

- 71 De benedictione sponfarum consuetudo debet attendi. Secundæ nuptiæ, quæ secundæ sunt ex parte amborum coniugum, non debent benedici: si autem sunt secundæ ex parte uiri tantum, & non uxoris, ut cum uirgo accipit, uiduum debent benedici, sed si secundæ ex parte uxoris, & non uiri, cum uidua accipit iuuenem non uiduum, non benedicuntur, secundum Tho. iiii. sen. d. xlii. q. ul. a. ii. In. c. uir autem, de secun. nup. non fit differentia inter uirum, & uxorem, sed dicitur quod siue uir, siue mulier transeant, ad bigamiam non debent benedici, ne iteretur benedictio. Quia uero consuetudo in multis locis, aliter habet ideo Tho. attulit rationem talis consuetudinis, quæ quasi ubique seruatur, & si non esset consuetudo, credo quod stare deberet illi. c. tanquam determinationi ecclesiæ, & sacerdos iterans benedictionem, quando non debet grauiter peccat, & punitur, in. c. i. de secundis nup. nisi obstat consuetudo, secundum Pa. ibi, & Io. an. & sponsa, quæ non est uirgo, non debet benedici. c. seriatim. xxxii. d. & etiam debent benedici post consumationem, secundum Tab. Impedimentum. xiiii. si hoc habeat consuetudo.
- 72 Non licet uiro ob adulterium uxoris, eam totaliter dimittere, & aliam accipere, secundum communiter doc. Cai. autem super Mat. xix. tenet quod potest, ex tex. Euangelij, ubi dicit Christus. Quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem, & aliam duxerit (scilicet in uxorem) meatur. Ibi enim mota quæstione, dicit sic sonare sensum planum scripturæ, sed quoniam non audio me opponere contra torrentem doctorum, & iudiciorum ecclesiasticorum, ideo dixi textum nihil disponere de dimittente fornicariam. Intellego igitur ex hac Domini Iesu Christi lege, licitum esse Christiano, dimittere uxorem ob fornicationem carnalem ipsius uxoris, & posse aliam ducere uxorem, salua semper ecclesiæ diffinitione, quæ hactenus non apparet. Nam decretales pontificiæ, de hac materia, non sunt definitiuæ fidei, sed iudiciales facti. Profitentur autem ipsi Pontifices, ut patet in. c. quanto de diuor. & c. licet, de spō. duo. in his iudicijs aliquando errasse matrimoniorum, nec ex his intelligas uxores posse dimittere uiros fornicantes, quoniam Christus non con-

cescit hoc, nec est par ratio, sicut nec in ueteri lege, uxor poterat repudiare uirum, sicut econuerso. Nec ego sum primus qui hanc Euangelij textum intellexi, quoniam B. Amb. sic intelligens, idem dicit, & docuit, primæ. Cor. vii. hæc Cai. quasi de uerbo ad uerbum, sed oppositum est uerum, ut tenent doc. in. iiii. sen. d. xxxv. ibi dicit Tho. quod nihil adueniens supra matrimonium, potest ipsum dissoluere. Et super primam. Cor. vii. idem tenet, exponens illud. Precipio non ego sed dominus, uxorem a uiro non discedere. Et Tho. soluit illud dictum Matthæi. xix. quod Cai. accipit pro argumento, & dicit quod talis obiectio procedit ex falso intellectu. Itē quia Cai. allegat dictum Amb. sed miror quod Ambo. pro se adducat, cum magister ibi dicat, quod hæc uerba, non sunt Amb. sed a falsarijs in libris Amb. creduntur posita. Ideo Paulus postquam dixit aut uero reconcilietur, de uiro intulit. Et uir uxorem, non dimittat scilicet totaliter. Potest tamen dimittere quo ad thorum, ex causa, ut supra diuortium. §. ii. hanc sequere ueritatem.

- 73 Septem casus sunt, in quibus uir mulierem adulteram non potest dimittere. Primus, si ipse uir etiam fornicatus est. c. si significasti, de diuor. etiam post separationem reintegrabitur, etiā si occulte, quia non deficit ius, sed probatio, secundū Tho. supra. a. vi. ad. v. Secundus, si uir uxorem prostituit, in. d. c. si significasti, in glo. uel si non prohibuit cum posset, quia uidetur, idem quod consentire: non autem si dedit occasionem indirecte, ut non bene prouidendo, & huiusmodi. c. ex literis, de diuor. Tertius, quando mulier nupsit credens probabiliter uirum suum mortuum, tunc non reputatur, adultera. Quartus, si cognita fuit ab aliquo, latenter intrante lectum sub specie uiri. Quintus, si fuit ui oppressa absolute. c. proposito. xxxii. q. v. Sextus, si post adulterium sponte reconciliatus, eam carnaliter cognouit, uel eam publice adulterantem, tenet in consortium maritale. xxii. q. i. c. ii. & iii. Septimus, est in. c. gaudemus, de diuor. Si matrimonio in infidelitate contracto ex parte utriusque, uir dederit uxori libelum repudij & uxor alteri nupserit, tunc si uterque conuertatur, tenetur eandem uir accipere. Alij addunt. Octauum, ut etiam ponit Tho. i. cor. vii. quando uir dedit occasionem mulieri adulterandi, non reddendo ei debitum, contra eius uoluntatem, ut

MATRIMONIUM.

in.c.secundum uerba.xxxiii.q.v.Alij dicunt non propter hoc excusari,quin maritus possit eam dimittere. ar. ibi in gl.Vi-
de supra,diuortium.§.iiii.

74 Dimittēs uxorem adulteram liuore uindictæ,uel propter lu-
crum,peccat,secundum Tho.iiii.sen.d.xxxv.a.vi.non autem
si ad propulsandam propriam infamiam,ne uideatur crimi-
nis particeps,uel ad correctionem uitii uxoris, uel ad euitā-
dum prolis incertitudinem.Quomodo autem debeat pro-
cedi in accusatione circa adulterium, quando quæritur sepa-
ratio:uide Tho.ubi supra.a.iii.ad.v. & in.c.tux, de procur.
Quomodo, etiam propter aliud crimen possit fieri diuor-
tium,supra,Diuortium.§.viii.

75 Si mulierem adulteram peniteat de adulterio, uel est spes
correctionis,nō tenetur,uir ex præcepto eam dimittere, quia
pœna corrigens non requiritur,ubi est emendatio.Si autem
illam non pœniteat,tenetur dimittere ex præcepto, ne eius
peccato consentire uideatur, dum correctionem debitā non
apponit, secundum Tho. ubi supra.a.ii.Si tamen crimen sit
occultum, nec probari possit,non debet eam dimittere, se-
cundum Pe.de pa.in.iiii.sen. & quando plus cohibetur reti-
nendo,quam eam relinquendo,ut si timeat quod sic se pro-
stituet, uel quando maritus timet sibi de incontinentia. In
his casibus,secundum Pe.de palu.supra, non debet eam dese-
rere.Quod si non dimittendo,immineret scandalum, debet
notificare causam quare hoc facit si potest qđ si,nō pōt nō cu-
ret.Et si aliqua autoritas sanctorū uideatur contraria,debet
intelligi extra prædictos casus.Si autem inuenit eam in corri-
gibilem,possit eam includere,quod melius esset quam dese-
rere.Mulier autem non sic tenetur uirum deferere,quia non
tenetur corrigere uirum, nec scandalum de hoc nascitur, &
melius est illi coh̄itare, quia pro tunc uitatur fornicatio quā
cum aliis faceret,nam quanto magis accedit ad uxorem, tan-
to minus ad alias fœminas uadit.Si tamen nolet eam cogno-
scere, nisi contra naturam, uel timeret,quod eam traheret
ad peccatum, debet eum deferere si potest, ut mali immi-
nentis occasionem, fugiat.

79 Quam primum constat uiro de adulterio uxoris potest,
illam dimittere quo ad thorum proprio arbitrio, nec te-
netur reddere debitum exigenti, quia præiudicaret, sibi:

secundum Thom. supra art. iii. & fieret irregularis idest, bigamus, nisi per ecclesiam compelleretur, & tunc taliter redens, nullum sibi preiudicium facit. Quo autem ad thorum, & cohabitationem, non potest dimittere, nisi ecclesiæ iudicio, & si dimiserit, potest cogi ad habitandum cum ea, nisi statim possit adulterium probare secundum Host. infra octo dies. xxxiii. q. ii. c. ecclesiastica. Ideo diuortium, non nisi iudicio ecclesiæ potest fieri, secundum Th. nisi fornicatio sit carnalis, & notoria. Quod si sic est potest. c. de illis, de diuor. Secus de fornicatione spirituali, & notoria. c. porro, eo. ti. secundum uero Pa. ibi, quando est notorium, est par ratio in utroque, glo. in. c. fi. de conuer. coniu. Quando aliquid dicatur notorium, supra manifestum, per totum, & Notorium. §. i.

77. Si alter coniugum adulterauit secrete, si petat debitum, non coacte, sed humiliter, non propter hoc mortaliter peccat, licet fornicando ius petendi perdidit. f. quasi sibi debitum, non autem quin possit petere quasi rogando, & non cogendo nec tenetur reuelare uxori hoc quia cum hoc sit introductum fauore coniugis non peccantis, si sciret hoc, & redderet, preiudicaret sibi, non autem si ignoranter reddat. Sic tenet Tab. Matrimonium. iiii. §. vi.

78. Vir & uxor in causa diuortii ad paria iudicari possunt, licet maior causa sit in uno, quam in alio, sufficiens tamen ad diuortium in utroque, secundum Th. supra. a. iiii. reliqua quæ ad diuortium pertinent, supra. Diuortium per totum. Si ecclesia alteri coniugum scienti impedimentum precipiat cohabitare cum altero, obediunt quo ad cohabitationem, & necessario rum administrationem, non autem quo ad debiti redditionem, secundum Vgo. quia absque peccato reddere non potest.

*diuortium
unde*

MEDICVS.

1. Medici multis modis peccant. Primo quando ignorant infirmitatem, & tamen uel ex temeritate, uel ne reputentur ignorantes, uel propter lucrum, aut huiusmodi assumunt infirmum medicare, exponentes eum periculo mortis, uel notabilis nocuenti, & hoc est mortale, quia contra charitatem proximi. Vel si possunt scire, tamen nolunt studere, aut peritos consulere. Secundo peccant mortaliter

M E D I C V S.

quando cognita infirmitate negligunt studere, aut de remedijs, uel uisitare, uel propinare debitas medecinas si possunt uel quando fecerunt unam medicinam, & aduertunt non esse conuenientem, non mutant, ne credantur ignorantes. Si etiam exhibuerunt medicinam dubiam pro certa, uel nō, secundum artem, sed secundum suam stultam phantasiam uolunt medicare, uel experimenta facere, & huiusmodi, quibus infirmus exponitur periculo graui: mortale est. Tertio, quando consulunt propter sanitatē corporis, aliquod, quod est mortale, ut fornicationem, pollutionem, incantationem, uel huiusmodi, mortale est hoc, quia cōtra honorem, & praeceptum dei, & etiam est prohibitum, in. c. cum infirmitas, de pœni. & re. Quarto, quando infirmus est in casu periculoso, & infirmitas grauis est, etiam quod non sit in casu mortis, si medicus non admoneat, & inducat ad cōfessionem quantum potest, ut praecepitur in. d. c. cū infirmitas, etiam cōtraria consuetudine medicorum non obstante, quia non est consuetudo, sed corruptella contra bonos mores, ideo non ualeat secundum Host. in. d. c. cum infirmitas. Cai. tamen ibi in summa dicit, quod si hæc constitutio non est approbata consensu medicorum utentium, & superiores: hoc scientes tolerāt, & medici non seruant, non ex contemptu, sed ex negligentia, uel respectu humano, uel quia hoc contrariatur suæ arti promittenti semper bonam spem, non peccant mortaliter. Sed sufficit quod dicant illis qui in domo habitant, quibus infirmi cura magis incumbere uidetur de salute animæ, ut ipsi auissent infirmum, qui auisatus si noluerit confiteri, nō propter hoc debet relinqui, ne forte desperatus moriatur. Hoc enim uidetur esse contra charitatē, qua tenemur & malis, & iniustis benefacere, & hæc mihi uidetur bona determinatio, & satis modesta. Quinto, mortaliter peccant, si non nuntient, secundum Ar. flo. & Io. de nea. quol. xi. quādo probabiliter credunt, quod nuntiatio mortis infirmo, erit multum utilis animæ infirmi, ut quia confitebitur, & disponet de testamento, & huiusmodi, ex quo multa bona proueniēt quia tunc agunt contra charitatē proximi. Secus quando nō credunt hæc debere sequi, tunc non tenētur. Sexto, si non medetur pauperibus infirmis, non ualentibus soluere, & ipsi possunt, mortaliter agunt. Quia hic est extremus casus, in

quo quilibet potens tenetur ex praecepto subuenire. Secus quando est diues, & non uult soluere, nisi quando medicus esset a comunitate salariatus: quia tunc omnibus gratis seruire tenetur, tam pauperibus, quam diuitibus infirmis.

- 2 Si autem diues sit infirmus, & non uult soluere, non propter hoc medicus debet eum permittere mori sine medicamina, sed debet ministrare remedia, & postmodum repetere ab eo, uel eius heredibus salarium, uel expensas pro eo factas, & ipse, uel heredes tenentur mercedem soluere medico, qui fecit, quod ille, uel ibi tenebantur facere, quamuis contra uoluntatem auarum ipsius egerit. ff. de neg. ge. l. Pomponius. Vide in. l. Stichus. ff. de pec. leg.
- 3 Septimo peccant, quando nimis excessiuum salarium petunt contra iustitiam, uel quando faciunt fieri expensas nimis excessiuas, & superfluas, maxime pauperibus: ut uel ipsi plus lucrentur, uel aromatarii: uel quando cito possent sanare, sed in longum trahunt, quia quandiu pendet fructificat, & in multis aliis mortaliter delinquant, quæ poterit prudens confessor aduertere, quando sunt notabiliter contra iustitiam, uel contra charitatem, uel contra bonos mores.
- 4 Clericis in sacris existentibus, uel in minoribus beneficiis, & religiosis, non licet uti arte medicandi: nisi gratis, & ubi periculum non iminet. c. multa, ne cle. uel mo. Cirugiam uero, quæ incisione, uel adustione uel sanguinis effusione indiget, exerce eis, non licet. c. sententiam, uel cle. uel mo. & c. tuas, de homi. lbi. n. interdicitur, supra. Irregularitas. §. xlvii. Posset. n. clericus in medicando irregularitatem contrahere quam non contrahere secularis medicus, quia non dat operam rei illicitæ sicut clericus, cui hoc prohibetur, ideo sibi opus illicitum est, non layco.
- 5 Medicus intrans monasterium, in quod prohibitum est sub pœna excommunicationis late sententiæ cupiam excepto medico intrare, etiam quod non sit doctoratus, dummodo medicet, & hac de causa intrauerit, non est excommunicatus, secundum Bar. in. l. sciendum. ff. de edil. edic. & ita casui huic occurrenti respondit. An liceat uocare medicum iudæum: supra, iudæus. §. ix.
- 6 Licet infirmi, & seruitores non teneatur obedire medico, cū non sit eorum prelatus, nec possit præcipere, tamen si nō stāt

MENDACIVM.

consiliis medici, sed scienter, uel improbabili ignorantia, uel inordinato appetitu sumunt aliquid, propter quod notabile malum, uel mortem incurrant, mortaliter agunt contra charitatem, qua corpus proprium debent diligere. ar. c. si non licet. xxii. q. v. Idem dic de seruientibus, quia exponunt infirmum graui periculo, & sic si sequeretur mors, essent irregulares, quia ex eorum culpa secuta est. Secus quando ex inuincibili ignorantia faciunt, credentes prodesse infirmo. An medici, uel cirurgici debeant promoueri ad ordines. Sil. uer. medicus. §. ult.

MENDACIVM.

- 1 **M**endacium quod importat falsam uocis significationē, semper est peccatum, si est cum intentione fallendi, quia est contra uirtutem iustitiæ. Sed aliquando dicens mendacium intendit bonum proximi, & dicitur officiosum, & est ueniale, aliquando intendit solatium, & dicitur iocosum, & est etiam ueniale, aliquando intendit nocumentum spirituale, uel corporale, quod si sit notabile, uel ratione persone, uel ratione rei, est mortale, si autem sit de parua re, uel sit secundum primos motus animi, uel sine animo multum nocēdi, cōmuniter est ueniale. Similiter quādo est ex loquacitate, uel sine mala intentione, nisi ex hoc aliquod graue damnum sequeretur, quod quis debuisset aduertere: tunc. n. mortale esset. Et dico mendacium esse perniciosum, quando est contra sacram scripturam, uel contra scientias, quæ sunt bona intellectus.
- 2 Mendacium prædicatoris de his, quæ pertinent ad officium prædicationis, & mendacium iudicis in quantum iudex, & eorum quæ in iudicio dicuntur secundum formam iudicii, siue sit iudicium tēporale, siue spirituale, ut iudicium sacramenti confessionis, mortale est: si formaliter mentiatur quis, supra, accusatio. §. xxii. infra, confessio. §. v. Vide. s. Th. secunda secundæ. q. cx. a. iii. & ul. Ar. flo. ii. parte, ti. x. c. i. §. iii. Si quis negaret se christianum esset timore mortis, an mortaliter peccaret, supra, uer. fides. §. 7. Dicit enim Apostolus, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.
- 3 Si persona grauis diceret mendacium, etiam officiosum, ratione scandali, posset esset mortale: & ratione iuramenti: supra, iuramentum. §. 7. uel ratione uoti, ut si uouisset non di-

MERCANTIA. MERETRIX. MILES. 352
cere aliquod mendacium, & diceret, mortaliter peccaret.

MERCANTIA

Mercantiam exercere simpliciter propter lucrum, tanquā eius finē, non licet: quia finis talis mercatoris est inhonestus. Si autem lucrum ordinetur ad bonum reipublicæ, uel ad sustentationem propriæ familiæ, uel ad alium, finem honestum: erit licita: infra, negotiatio. §. i. dummodo non fiant fraudes, uel aliquod iniustum interueniat: ut mendacia, iuramenta falsa, & huiusmodi. Tunc enim ratione adiuncti non esset licita, & propter hoc mercatores culpantur.

MERETRIX.

1 Meretrix est illa, quæ uenalem turpitudinem suam facit. xxxii. q. iiii. c. meretrices, & prohibitum est ad eas accedere de iure diuino, in. d. c. meretrices, & eorum peccatum semper est mortale, quia contra legem naturalem, & diuinam, siue hoc faciant pro mercede, siue non. Quæ si accipiant pecuniam per fraudem, uel ab his qui alienare non possunt, tenentur restituere, sicut de lusore, aliter non nisi de cōsilio, tanquam turpe lucrum, supra, ludus. §. vi.

2 Dum meretrices ad penitentiam reuertuntur, uolentes de criminibus confiteri propriis, secundum Cai. ibi, in summa, & in commentariis tertiæ partis, debet sufficere confessori, ut sciat peccata sua in generali carnalia, ut quod per tot annos stetit prostituta omnibus uolentibus, & c. tam religiosis quā sæcularibus, tam consanguineis quam aliter, & non oportet confessorem sollicitare eam de singulis peccatorum speciebus, quia hoc esset se, & illam precipitare in tentationem siue utilitate, sed sat est hæc confusæ dici. Potest enim prudēs cōfessor existimare specierum, & actuum multitudinem, & numerum, turpitudinemque.

3 Meretricis oblationes recipi ecclesia prohibet, solum in criminis detestationem. Meretricem ducens in uxorem, ut eam a malo retrahat, meretur. xxxii. q. i. c. non est culpandus.

MILES.

1 Militum peccata ponuntur Luc. iii. c. uidelicet concussio. calumnia, nō contentari, propriis stipendiis. Concussio pauperum est, quando ui, uel metu, extorquent bona pauperum, uel in persona lædunt. Calumniari dicuntur, quan-

MINOR. MINARI.

do diuitibus falso imponit crimē factionis, uel rebellionis, & hostilitatis. Non contētatur proprijs stipendijs, quādo uolunt expēsas, & hospitia sine solutione, quę omnia sunt mortalia, quia contra iustitiam, nisi in re parua.

- 2 Implicantur etiam peccato luxurię ut Philosophus dicit, sed magis hoc ex experientia patet, & peccato blasphemię, uide supra aliquid, uer. Bellum, per totum.
- 3 Militię ars est licita, si debito modo fiat. c. militare. xxiii. q. i. & maxime si seruant regulam datam a Io. Bap. Luc. c. iii. Non debent se exercere in his, in quibus est periculum mortis, uel grauis mali, &c.

MINOR.

- 1 Minor dicitur, qui. xxv. annum non compleuit. l. i. ff. de minor. & potest petere restitutionem in integrum, non solū in lēione, quę de patrimonio demit, sed etiam cessantis lucri ad quadriennium postquam. xxv. annum compleuit, de his solum in quibus lēsus est infra. xxv. annum, dum in minoribus esset, glo. de resti. in inte. c. ii.
- 2 Minor si intrat religionem. secundum Pa. in. c. in præsentia de proba. potest omnia bona sua alienare, quia mori fingitur. l. deo nobis. C. de epi. & cle. non autem non ingrediendo, etiam ad causas pias sine autoritate curatoris, nec etiam contrahere. Quod si ecclesiastico renuntiavit beneficio, minime restituitur, quia in spiritualibus ut maior admittitur, agit, & cōuenitur. l. ait ptor. ff. de minor. & in glo. in prin.

MINARI.

- 1 Minari aliquando est mortale, ut quando quis alteri minatur graue malum, & iniustum: uel non ratione iustitię, uel correctionis, sed liuore uindictę, non currans an iustum sit, uel iniustum, quia iniustum ex suo genere mortale est, nisi sit quid minimum & ulcisci iniurias liuore uindictę etiā similiter est peccatum. Si autem fiat comminatio ad terrendum tantum, & non animo exequendi, est mendacium, & iuxta regulas mendacij iudicandum erit mortale, uel ueniale.
- 2 Quod si iurentur minę cum intentione non exequendi, cōmittitur periurium, quia mendacium iuratur. Si autem iuratur minę iniustę, siue cum animo exequendi, siue non, mortaliter agitur, quia malum iuratur, a quo recedere est necessarium. Si autem iurantur minę iustę, cum animo exequendi si

di; si ante punitionem facta est aliqua mutatio, per quam minae mereantur dimitti, ut quia correctus est cui minabatur, uel huiusmodi, uel iudicatur melius esse non punire, propter aliquod melius bonum, iuste remittitur comminatio sine uitio periurij, supra, iuramentum. §. xii.

M I S S A.

Missa in qua offertur sacrificium mediatoris à solo sacerdote rite consecrato potest dici, de sum. tri. c. i. §. una, & bene disposito, supra, communicare. §. i. Et dicitur secundum Vgo. de sancto uic. quasi transmissa à populo ad Deum, per ministrum sacerdotem.

2 Missa dici potest incipiendo in aurora, usque ad horam nonam, secundum Tho. iii. par. q. lxxxiii. inchoatam: propter tamen aliquam necessitatem, potest aliquantulum anticipari, & tardari, maxime in sabbato sancto, propter ordinationes, & in hoc maxime consuetudo ecclesie modernae attendenda est, & contrafacere est mortale, quia sit contra generalem consuetudinem ecclesie, quae seruari debet, secundum quod in diuersis locis diuersa est. Qui tamen ante auroram celebraret, credens esse auroram, uel haberet super hoc priuilegium, ut episcopi, secundum glo. in. c. fi. pe. priu. li. vj. & fratres praedicatorum olim congregationis Lombardiae, cum licentia suorum praelatorum, non peccaret mortaliter: uel in nocte Natiuitatis Domini, ut in. c. nocte, de con. di. i. in qua nocte una tantum dici potest. c. eo soluiſti, de cele. mil. & Tho. supra. iii. par. arti. ii. Pe. de pa. in. iiii. sen. Communicari omni hora diei, dummodo quis sit ieiunus à media nocte, non inuenitur prohibitum, licet in mane sit hora congruentior. Neque bis in die, nisi cum quis celebrat.

3 Dicere missam antequam quis matutinas dixerit, secundum Veruer. mortale est, quia contra generalem, & approbatam ecclesie consuetudinem fit. c. in his. xi. d. posset tamen dici sine mortali, propter scandalum uitandum, uel alia, ex rationali causa. Ante primam autem potest dici, quia haec non est consuetudo, ut prima dicatur ante missam, immo in aliquibus, ecclesijs ante primam dicuntur missae, & quia aliquod statutum de hoc non est: ideo consuetudini standum uidetur, quae contraria huic non apparet.

4 In ecclesia ordinarie celebrare, licet in alijs autem locis cum

Y Y

- licentia. In mari autem, uel in fluuio, nunquam, etiā ob necessitatem licet, ubi probabiliter timetur, de sanguinis effusione, secundum Arc. flo. Sub diuo propter necessitatem licet celebrare, potiusquam missam perdere: quia eo casu papa dat licentiam. c. concedimus, de con. d. i. Et quicumque celebrat, uel celebrare facit diuina, præterquam in casibus in iure permissis, ei ipso facto est interdictus ecclesiæ ingressus. c. episcoporum, de priuil. in. vj. Idem si in locis à iure, uel ab homine iudice prohibitis, eodem. c. Quomodo fratres prædicatores, super hoc habent priuilegium: supra Altare. §. iiii.
- 5 In missa priuata, sufficit habere unum, qui respondeat, & ministret, ar. in. c. proposuit, de fi. presby. & Pa. in. c. quisque, de uit. & honest. cler. non tamen debet esse mulier, quia ministrare non potest, nec incensum circa altare deferre. c. sacratas. d. xxiii. & c. uestimenta, de con. d. i. In missa uero solenni, plures debent adesse, per. c. hoc quoque, de con. d. i. & Th. iii. par. quæst. lxxxiii. ar. v. ad ult. Et ubi ius dicit plures debere interesse, nunc per contrariam consuetudinem secundū Pe. de pa. abrogatum est.
- 6 Celebrans debet habere calciamenta, amictum, albam, cingulum, manipulum, stolam, casulam, quæ omnia exceptis calciamentis debent esse benedicta secundum communiorē opinionem. Debet etiam habere ignem. c. fi. de cel. mis. calicem cum patena, de quo supra, calix. §. j. cum altari lapideo, supra, altare. §. j. cum corporali, & tobalijs, seu mapis, quæ ad minus debent esse duæ, secundum Ar. flo. & Pe. de pa. Rosel. dicit, quod sufficit habere unam longam, quæ possit plicari, & corporale, & debet, esse de lino simplici, uel canabe, supra, corporale. §. i. cum missali, hostia azima, uino & aqua de qua minus debet poni quàm de uino, ut in. c. pernitiosus, de cele. mis. supra, Eucharistia. §. xi. sine prædictis celebrans, secundū communiter doct. ut dicit Ar. flo. peccat mortaliter, quando scienter facit: & potius debet non celebrare, etiam si sit dies festus. Si tamen celebrat sine prædictis, non efficitur irregularis, ut dicit Ricar. iiii. sen. d. xiii. cum non sit cautum in iure. Sine calciamentis celebrare sine contemptu, & ex eo, quod non habentur, non uidetur mortale, cum non reperiatur. Bote ubi consuetum est, possunt esse loco calciamentorum. Quomodo prædicta debent munda esse supra, corporale. §. v.

Sine missali celebrare, uidetur mortale, quia celebrans exponit se periculo errandi in canone. Consentit Ar. flo. & Angel. uer. missa. §. xxxvij.

- 7 Celebrans capite cooperto sine rationabili causa, grauiter peccat, propter. c. nullus episcopus, de con. d. i. ubi præsumptuose contrafacientes priuantur communione, quod nō fieret, sine graui peccato. Et quando legitur euangelium, omnes debent erecti stare, capite discooperto. per. c. autoritate apostolica, de con. d. i. Ange. in uer. missa. §. viii. tenet quod mortaliter peccant propter illud uerbum præsumptuose capite cooperto celebrantes sine rationabili causa, quod satis recte dictum uidetur.
- 8 Omittens aliquod notabiliter de his quæ dicenda sunt, ut euangelium, epistolam, canones, & huiusmodi, mortaliter peccat, secundum communiter doc. si scienter hoc faciat, & maximæ si aliquod uerbum de consecratione aduertēter dimittit, quod si inaduertenter dimisit, & postmodum aduertit, cum locum in quo debebat dicere pertransiuit, & sine nota replicare non potest: ut si post dictam collectam, recolit de gloria in excelsis, non debet replicare, nisi essent uerba consecrationis necessaria, sine quibus consecratio nequaquam fieret.
- 9 Si sacerdos post inceptam missam desistat, sine rationabili causa, mortaliter peccat, aliàs non, per. d. c. nullus, de con. d. i. & c. nihil. vii. quæst. i. Concordat Sil. uer. missa. i. §. iiii.
- 10 Post sumptionem sacramenti, sacerdos debet os, calicem, & digitos uino abluere, nisi sit aliam missam celebraturus. c. ex parte, de cele. mis. & Th. supra. ar. vii. ad. x.
- 11 Si sacerdos inchoata missa deficiat, ita ut non possit comple-
re, ante consecrationem, non oportet per alium suppleri, secundum Tho. supra. ar. ul. ad. i. potest tamen suppleri, & est securus, si sacerdos est ieiunus. Si defecit post inceptionem canonis, ante consecrationem, & scitur ubi dimisit, ibi incipitur: quod si ignoratur, incipitur à principio canonis: quod si defecit postquam incepit consecrare hostiam, & non finiuit formam consecrationis, incipitur ibi. Qui pridie, & dicat totam formam super eandem materiam idest hostiam, uel aliam accipiat prima remota, siue sit ieiunus, siue non, quando non adest sacerdos ieiunus, quia præceptū de perfe-

YY

M I S S A.

ctione sacramenti, maius est quàm de ieiunio. Si defecit post consecrationem hostiæ, & ante consecrationem sanguinis, alius incipiet ubi dimissit, super eandem hostiam, quod melius est, quòd si defecit dum consecrabat uinum, & nō compleuit consecrationem, potest accipere alium calicem præparatum, & facere sicut dictū est de hostia, si uero deficiat post consecrationem corporis, & sanguinis completam, incipiat ubi dimissit si scitur, sed si nescitur, incipiat ibi. Hæc quotiens, &c. Si defecit post sumptionem corporis, calice non sumpto, accipiat aliam hostiam, & alium calicem præparatū seruatō priori calice cum reliquijs, & incipiat ibi. Te igitur, &c. Et post assumptionem sacramenti, antequam perfusionem sumat, recipiat quod seruatum est. Si autem deficiat, post sumptionem totius, non est necesse suppleri per alium ex Tho. supra, & .iiii. sen. d. viii. q. ii. ar. iii. ql. ii. & in. c. nihil. vii. q. i. Hæc a sacerdotibus bene aduertenda sunt, ut ueniente casu non erretur.

- 12 Existens sanus, & temerarie non perficiens inceptam missam, est excommunicatus minori excommunicatione, per dictum. c. nihil, & secundum Aristot. ibi intelligitur tantum de minori, quia in. d. c. nullus episcopus, de cō. d. i. ponitur in isto casu pœna minoris excommunicationis, non autem si de ecclesia fugeret, propter periculum mortis, ut si uideretur ecclesia ruere, uel huiusmodi.
- 13 Si sacerdos post consecrationem recordatur se non esse ieiunum, uel esse in mortali, de quo non est confessus, uel esse excommunicatum: debet nihilominus complere sacramentum mediante contritione. Si autem hoc ante consecrationem accadat, inceptam missam deferat, si sine scādalo potest, secundum Tho. supra, (licet Pe. de pal. dicat, quòd non debet deferere propter peccatum non confessum, quia sufficit in hoc casu contritio,) maxime quando est excommunicatus, uel non ieiunus, (quanquam Bona. dicat quòd tunc etiā potest prosequi: etiam si meminit se esse irregularem) nec in hoc in excommunicatione celebrando efficitur irregularis, quia non adest præsumptio, ar. in. c. cleri. & c. latores, de cle. ex mi. Multa enim fieri permittuntur ad uitanda scandala.
- 14 Si musca, uel aliquid nō uenenosum, nec læsiuum, aut prouocatiuum uomitus, post consecrationem reperiatur in cali

ee, debet capi, & diligenter lauari, post comburi, & ablutio simul cum cineribus in sacrarium poni. Si uero sit uenenum, uel (ut dictum est) læsiuum, nullo modo debet sumi, neque dari, ne calix uitæ uertatur in mortem, sed debet seruari in aliquo uasculo, cum reliquijs, & ne sacramentum remaneat imperfectum, iterum ponatur uinum in calice, & incipiatur à consecratione sanguinis. Tamen si corpus iam sumpsisset, aliam accipiat hostiam, consecretque eam, & totum perficiat sacramentum. Thom. supra, ad. iii.

- 15 Si sacerdos post consecrationem hostiæ, aduertit quòd non posuit uinum in calice, uel aquam, debet statim apponere, & consecrare. Si uero post consecrationem, calicis aduertit, quòd non apposuit aquam, procedat, quia appositio aquæ, non est de necessitate sacramenti: nullo modo debet aqua in sanguine apponere, quia sequeretur aliqua corruptio circa sacramentum. Si uero percipit quòd in calice non fuit positum uinum, sed lisciuum, uel huiusmodi, & iam dixit uerba consecrationis sanguinis, non tamen sumpsit effuso illo liquore, uinum & aquam ponat, & consecret, ut dictum est. Si autem hoc percipit post sumptionem, debet accipere aliam hostiam, & uinum, ut supra: & consecrare omnia, & sumere, non obstante quòd aquam sumpserit, ut scrutetur debitus ordo perfectionis sacramenti, secundum Tho. supra ad. iiii. licet aliter dicant quidam, hæc tamen opinio S. Thom. probabiliter est.
- 16 Si aduertit quando sumit calicem, quòd est aqua, antequam diglutiatur, debet expuere in calicem, & extracta particula hostiæ de aqua, aquam reponat in sacrario, & accipiendo aliam hostiam & uinum, iterum consecret ut dictum est, particula uero sumatur postmodum, si non timetur de uomitu: alias ponatur cum reliquijs, licet quidam dicant quòd debet comburi, & cineres in sacrario reponi, quod uidetur esse in mane sacrilegium: ideo melius est, quòd dicit Thom. ibi, supra, quòd ponatur cum reliquijs, pro maiori reuerentia.
- 17 Si ante consecrationem aduertit non esse hostiam, ut quia a uento est rapta, uel quia non est triticea, uel quia est marcida, &c. tunc ea reiecta aliam accipiat, & sequatur ubi dimisserat, secundum Tho. & Arch. flo. secundum autem Pe. de pa. & Ric. reincipiat à canone. Quod si aliam bonam habere nō

- potest, totum deferat, quia non posset sic perficere sacramentum. Nam sacramenti perfectio necessaria est.
- 18 Si percipit defectum hostiæ post sumptionem sanguinis, secundum Ar. flo. & mentem S. Tho. rursus ponat nouum panem, & uinum, & iterum consecret, incipiendo à te igitur: uel secundum alios, a Qui pridie: si tamen hoc percipit ante datam benedictionem, quia si post perciperet, non esset perficere, sed iterare secundum Arc. flo. Si uero non posset aliam hostiā habere nihilominus sumat sanguinem, ne calix remaneat inassumptus, secundum Rosel. uer. Eucharistia. §. 3.
- 61 Si post assumptionem hostiæ, & ante assumptionem calicis, percipit hostiam non fuisse conuenientem, secundum communiter doct. non obstante, quod non sit ieiunus, accipiat aliam hostiā debitam, & incipiat ibi, Dominus Iesus qui pridie quā, &c. usque ad simili modo, &c. & postea alijs omisissis sumat ea, & inde prosequatur ubi dimissit, ut etiā. d. Ang. uer. missa. §. xv. & hæc opinio melior est, ut sacramentū si tpefectū.
- 20 Si sacerdos post consecrationem, non recolit se dixisse uerba consecrationis, uel alia necessaria ad hoc sacramentum, secundum Tho. supra, ar. ul. ad. v. propter hoc non debet mente conturbari, quia multa dicuntur, quorum memoria non remanet, & præsertim si est consuetus dicere bene considerate. Si uero certificetur se omisississe aliquod de necessarijs, ut sunt formæ, resumat a forma consecrationis, & sequatur cætera ut dictum est, in defectu materiæ, ne mutetur ordo sacrificii. Sed propter alia dimissa non necessaria, nō credo esse reassumendum, ne mutetur ordo sacrificii, sed esse prosequendum missam secundum ordinem.
- 21 Si hostia consecrata caderet in calicem aliquo casu, ob quod sacerdos non posset debito ordine perficere, & procedere, non propter hoc, debet iterare cum alia hostia, sed prosequi cum illamet, quia hoc non est de necessitate sacramenti, sed in significatione: ex S. Tho. supra ad. vi. Ideo prosequatur usque in finem celebrationem.
- 22 Si sanguis per negligentiam, uel aliam causam effundatur, uel euomat, uel hostiæ consecratæ mercescant, uel aliter pereant ex causa sacerdotis, quid sit agendum: uide de con. d. i. c. ex decreto, & c. si per negligentiam. d. ii. & S. Thom. supra, ad ult. Hi autem ex quorum negligentia hæc accidunt,

mortaliter peccant, quoniam in re tam excellentissima, diligentissimam curam habere tenentur. Quod si animal, quod comedit hostiam consecratam, potest capi, immediate exenteretur, & accepta hostia, reponatur in honesto loco, donec naturaliter consumatur, & nullo modo comburatur, quia esset in mane sacrilegium, nec proijciatur in piscinam: animal autem comburatur, cuius cineres ponantur in piscinam, quia quandiu sunt ibi species panis, est ibi uerum Christi corpus, cui summa reuerentia debet exhiberi. Et si aliquis esset ieiunus, & uellet illud sumere, esset laudandus, ut dicit Pe. de palu.

23 Si assumpto sanguine, remaneat particula hostiæ in fundo calicis, apponatur digitus, & trahatur ad labium calicis, & sic sumatur, uel apponatur uinum, & simul cum eo sumatur, primum tamen est melius. Si autem adhæreat palato, resumatur uinum, & cum eo diglutiatur, uel cum digito remoueatur: primum tamen est honestius. Fractio, & figura, non etiam nocent consecrationi: propter tamen scandalum plebis, debet esse hostia non fracta, & rotunda.

24 Si uinum congeletur in calice ante consecrationem, debet liquefieri si potest, & sic consecrari, ut sit actu potabile, si autem congelatum consecratur, erit consecratum: quia non differt ab alio non congelato specie, sed tantum qualitate.

25 Missam celebrare licet tantum semel in die regulariter, pluries tamen aliquando, secundum Tho. iii. par. q. lxxxiii. ar. ii. ut in natiuitate domini dicuntur tres missæ, quarum una tantum ante aurorā dici potest. Post autem simul omnes tres possunt dici, de cele. mis. c. soluisti. Aliquando licet plures celebrare propter necessitatem, de cele. mis. c. i. & ii. & secundū Tho. supra, ad. v. non tamen pro auaritia, uel adulatione, sed uel pro communicando infirmum, quando aliter fieri non potest, uel quando occurrit subito sepeliendus, qui secundū consuetudinem, non est sine missa sepeliendus, tunc potest dicere sacerdos unam missam pro uiuis, aliteram pro defunctis, quando aliter commodè fieri non potest (hoc tamen hodie amplius non seruatur,) uel quando in die festo peregrini adsunt, uolentes audire missam, & aliter fieri non potest, uel propter benedictionem nuptiarum, ubi consuetum est sine missa non benedicere, uel quando quis habet duas ecclesias commendatas, uel unam commendatam, & aliam

Y Y 4

M I S S A .

intitulatam, & propter paupertatem non potest habere uicarium, uel aliter supplere: quia quilibet populus uult missam in sua ecclesiâ: ut in. c. i. xxi. quæst. i. & c. dudum, de elec. uel quando eodem die occurrunt duæ missæ dicendæ, ut una de festo, alia de feria, & non adest alius sacerdos potens supplere, uel quâdo aliqua magna persona, ut episcopus, comes, & huiusmodi, qui solent missam quottidie audire, adestent. Idem dicendum de alijs, etiam non magnis, quando in die festo ueniunt, & tenentur audire missam, & aliter fieri non potest. In dictis ergo casibus, potest sacerdos bis celebrare, & non plus: & quod sit ieiunus. i. quod non acceperit ablutionem, neque purificationem solitam recipi.

- 26 Si quis communicauit in aliqua die, & superueniat periculû de perditione hostiæ consecratæ, si sit ieiunus potest illam sumere: ar. in. c. tribus de con. dist. ii. reliquias autem potest sacerdos etiam post ablutionem sumere, quia non possunt faciliter seruari, & ex eo, quod in una celebratione incontinenti hoc fit, etiam post ablutionem immediate reputatur ieiunus, per ea quæ not. in. c. olim, el. i. de resti. spolia. in glo. Item quia præceptum de ieiunio est propter reuerentiam sacramenti, sed recipiendo reliquias, ne perdantur, est maior reuerentia, quam sic relinquere, igitur est licitum. Nô autem sic de eo, quod non celebrando communicat, quia post ablutionem, non potest reliquias sumere, & qui semel celebravit, licet post ablutionem, possit reliquias sumere, (ut diximus,) non tamen iterum celebrare, uel aliam hostiâ consecratam sumere, quia ritus ecclesiæ solueretur.
- 27 Non quilibet sacerdos omni die tenetur celebrare, per. c. quotidie, de con. d. ii. qui tamen curam animarum gerunt, tenentur saltem in festis de præcepto celebrare, uel celebrari facere ut satisfaciant populo: ar. c. i. de celebratio. missa. An autem non legitime impeditus, nunquam celebrans, maxime in solēnitatibus, in quibus consueuerunt deuoti communicare, mortaliter peccet, supra, uer. communio. §. xiii. Vide Tho. iii. par. q. lxxii. ar. ul. & xiii. sen. d. xiii. q. iii. ar. ii. q. l. i.
- 28 Si quis instituitur in aliquo beneficio, ut quottidie celebret, non tenetur sic institutus ad quotidie celebrandum, secundum Pa. in. c. significatum, de preb. & c. cōsulisti, de cel. mis. sed debet intelligi, quod celebret quanto frequentius potest;

salua sua honestate, & debita deuotione sacramenti. Similiter dic si institueretur ad dicendum peculiarem missam, ut de mortuis, uel aliter, & hoc quotidie, hoc non obstante, potest, & debet celebrare de feria, quando occurrit, per. c. quidam, de cel. mis. Secus quando instituitur, ut quotidie celebret in tali capella, quia tenetur, uel ipse celebrare, uel supplere per alium. Si potest, aliter obligationi, & promissioni, non (ut debet) satisfacit.

- 29 Quilibet tenetur omni festo de præcepto audire missam si potest, nisi magna necessitas eum excuset. c. missas, de con. dist. j. & c. omnes fideles. Et hoc de præcepto ecclesie: nisi tales essent excommunicati, interdicti, uel legitime impediti. Alijs autem diebus non tenentur, non obstante. c. solet, de co. dist. j. & c. si. de priu. in. vj. quia non obligant ad præceptum, sed hortantur ex honestate.
- 30 Legitima impedimenta, sunt in particulari, ut elicitur ab Arc. flo. & alijs doc. custodia infirmorum, qui sine periculo notabili relinqui non possunt, ipsa infirmitas, ob quam infirmus sine periculo exire non possunt, custodia puerorum, qui sine periculo relinqui non possunt, arduum negotium, quod esset relinquendum propter auditionem missæ, officiales, castelani, seruitores dominorum, & seruitrices. Domini & consiliarij, qui urgentibus causis tempore missæ sunt occupati, puellæ nobiles, quando pro habentur a parentibus, quos etiam rationabilis causa in hoc excusat, ut si propter honestatem, uel consuetudinem, uel periculum hoc faciant. Viduæ etiam si per aliquot dies secundum laudabilem consuetudinem in domo clausæ maneant, secus quando hoc fieret per menses. Coniugata quæ sine uirorum scandalo ire non possunt, uel turbatione familiæ, si non præparent prandium, & huiusmodi. Debent tamen domini, & patroni, seruis, & ancillis suis, dare tempus eundi ad missam quantum possunt. Itinerantes si commode non possunt audire, ut quia societas noluit expectare, uel naus uoluit recedere, & huiusmodi: & solus eundo erat in periculo, uel propter latrones, uel propter expensas, quas a socijs habebat, uel huiusmodi. Mulieres etiam pauper culæ, non habentes unum decenter uestiantur, & quæ exiites ad missam sic deriderentur & breuiter, quoties quis missam dimittit, propter aliquod, quod rationabile iudicatur, se

M I S S A.

cundum rectum iudicium, remoto contemptu, excusatur a mortali. Ut sunt custodes portarum, rerū, domus, & huiusmodi, qui libenter irent, ad missam, nisi prædicta obstarent. Reliqui autem omnes usum rationis habentes, tenentur si sciunt, uel commode scire potuerunt hoc præceptum secundum Pe. de pal. In huiusmodi discretus confessor audito poenitente iudicabit.

- 31 Tota missa a principio usque ad benedictionem, debet audiri, in. d. c. missas, & quia modicum pro nihilo reputatur. c. reuera, de con. dist. ij. ideo qui modicum dimitteret, ut introitū, uel huiusmodi, uel quia occupatur quis in misteris missæ, non agit contra præceptum: secus si dimittit partem notabilem, secundum Arch. flo. ut esset Euāgelium, uel tertia pars missæ, & huiusmodi. Neque necesse est auribus propriis audire uerba, licet sit benefactum, sed sufficit præsentem ibi esse, & uacare pro illo tempore his quæ dicuntur, quia sic intendit ecclesia: & quod non se occupet in aliis pro tunc. Nec necesse est, quod audiatur in propria parochia, uel alia ecclesia, sed ubicunque audiatur satisficit. Similiter satisficit siue quis audiat missam, quæ deberet de eo, de quo fit officium dici, ut est ar. in. c. quidam laicorum, de cele. mis. & ibi Pa. siue audiat aliam, licet quidam teneant oppositum, & male, quia. d. c. missas, & c. quidam, non loquuntur de necessitate de propria missa, sed de cōgruitate. Et Pa. etiam ibi in. d. c. quidam, & Arch. flo. dicit quod non tenetur, & si forte contra prædicta esset aliquod ius per contrariam consuetudinem abrogatum est.
- 32 Missa de sancto aliquo, ita prodest defunctis, ac si de mortuis diceretur, quo ad sacrificium, quo autem ad orationes, magis prodest ea, quæ pro defunctis est: tamē huic defectui facit satis maior deuotio, uel affectio eius, qui missam de sancto celebrat, secundum Tho. iij. sen. dist. xlv. q. ij. ar. iij. ql. j. ad v. Vnde non est bene factum relinquere missas ordinarias quando debent dici, pro missis mortuorum.
- 33 Si sacerdos est celebraturus pro aliquo, uel aliquibus, dummodo non fecerit promissionem alicui de merito totius illius missæ, & superueniat alius, uel plures, rogantes celebrari pro animabus suorum defunctorum, potest omnes acceptare, & ualet pro omnibus secundum deuotionem offerentiū.

Nam offerentes elemosinam, & rogantes offerri, dicuntur offerre & ipsi sacrificium, & in hoc sensu potest intelligi. c. non mediocriter, de cōse. dist. v. Debet ergo sacerdos esse cautus, ut nulli promittat specialiter, sed dicat rogabo pro eo, &c. Hoc secundum mentem Sil. uer. missa primo, circa fi. Idem uidetur sentire sum. Ang. uer. missa. §. liij. quo ad meritū speciale. Quomodo missa concubinarij non possit audiri, supra clericus. §. xij.

- 34 Missa boni sacerdotis orantis etiam in persona ecclesie, ut eius instrumentum, plus ualet quam mali ad impetrandum gratiam, quanto enim melius est instrumentum, tanto opus melius efficitur. Quo autem ad sacramentum æqualis est, licet aliqui dicant contrarium. Primum tamen est secundum Tho. iij. sen. dist. xij. q. j. ar. j. quol. v. & ratio quæ hic adducitur est optima.
- 35 Si sacerdos tribus sigillatim promisit celebrare unā missam, & postea non celebrat nisi unam pro illis tribus, secundum Pet. de pal. non satisfacit: potest tamen secundum eū, & Arch. flo. multis modis excusari. Et primo propter impossibilitatē celebrandi, ut quia oportet ipsum celebrare secundum intentionem prælati. Secundo propter cōsuetudinem, & maxime si talis scit consuetudinem. Tertio si in aliis suffragiis satisfacit, uel si haberet tantum affectum ad quemlibet trium, sicut ad unum tenetur habere, uel sequendo superiorem opinionem. Et si promisit celebrare in uno loco, uel de spiritu sancto, uel aliter, & non facit, infideliter agit, & non satisfacit.
- 36 Sacerdotes, qui sunt de aliquo collegio, debent celebrare secundum intentionem præsidentis, qui est dispensator onerum, & commodorum, & potest dare licentiam alicui ut celebret pro aliquo amico suo, ex rationabili causa.
- 37 Qui celebrat, ut Deus aliquem perdat, mortaliter peccat, ar. in. c. quicumque. xxvj. q. v. nec nocet illi hoc sacramentum, cū de natura eius sit prodesse, ut est, ar. j. q. j. c. si autē Deus. Posset tamen excusari a mortali, si talis esset inimicus reipub. uel talis, cui tale malum iuste posset imprecari, & non faceret liuoræ uindictæ, sed pro iustitia, uel communi bono seruādo.
- 38 Missa non debet dici nisi pro his, qui sunt membra Christi, ut pro uiuis, & mortuis in charitate existentibus. c. uisum, de cōse. dist. j. & Tho. iij. parte. q. lxxix. ar. vj. ad. i. aliis autem

MISERABILIS PERSO. MODERAMEN.

non prodesset. Pro his qui sunt in gloria celebratur, ad honorem, & gloriam eorum, uel pro solatio uiuorum.

39 Audiens missam de præcepto, nõ potest simul dicere aliquã aliam orationẽ, ut officium, ad quod tenetur sub præcepto, quia cum sint duæ obligationes, duo tempora distincta requirunt, supra, festum. §. xj.

40 Religiosis præcipitur in cle. religiosi, de priui. ne dicant uerba infamatoria, uel falsa, & ne laicos a frequentia ecclesiarum suorum prælatorum, uel accessu retrahant, sub interminatione anathematis. Missam celebrantes, omissionis tot peccata habere possunt, quot sunt requisita ad eius celebrationem, quæ uolentem celebrare scire oportet, ne omittendo peccet.

MISERABILIS PERSONA.

Miserabilis personæ sunt, quæ per se non possunt causam promouere. c. j. de postu. & sunt secundum Pa. in. c. licet, de cen. cæci, pauperes, pupilli, uiduæ, & morbo laborantes, qui possunt ab ecclesia auxilium implorare, quando nimis in collectis grauantur. in. c. significantibus, de offi. deleg. & ibi Pa. Excusantur autem hi a muneribus personalibus secundum eundem Pa. in. d. c. licet, non autem, a realibus ordinariis, nisi principes uelint ea remittere. C. de uaca. mu. & de mune. patri. quasi per totum. Pro miserabili persona, constitutus in sacris potest aduocare, etiam in foro seculari, Abb. in. c. i. de postulata. Facit quod not. in. c. ex tenore, de foro compe.

MODERAMEN.

Moderamen inculpatæ tutelæ est, quãdo id fit, quo omisso iniuria repelli non potest, nõ enim imputatur alicui quod facit, si aliter se defendere non poterat, & iniuriam repellere. l. scientiam. §. quod cum aliter. ff. ad leg. aquil. quod cõsiderabitur ad arbitrium boni uiri, pensatis circumstantiis, scilicet modum, qui est circa qualitatem armorum, Non. n. debet resistere cum armis, si sine armis inuaditur, uel si uenit cum pugno, nõ debet baculo reperi, unde potest talibus uti, quæ sufficiant ad repellendum, & non plus. Considerandum est etiam moderamen in cursu temporis, ut quando inuaditur persona, antequam quis percutiatur, potest incontinenti inuadentem percutere, ut euadat percussione, & iniuriam, & magis dicitur repellere iniuriam quã inferre, & intelligitur gl. in. l. ex plagis. §. tabernarius. ff. ad legem aquil.

& Bar. ibi. Si autem iniuria iam est facta, non est licitum percutere etiam incontinenti, quia non est defensio, sed uindicta, quæ non est permessa singulis, sed iudici, nisi timeretur geminata percussio, secundum Inn. in. c. olim, de resti. spol. Si uero uiolentia rebus infertur, debet repelli incontinenti, licet iam sit facta iniuria, quia hæc non est uindicta, sed defensio. Item cõsideranda est causa, ut scilicet fiat ad defensionẽ, & non ad ultionem: & hæc defensio manualis, quia naturalis est, per aliquam legem, uel iudicem, tolli non potest. Secus de ea, quæ est de lege positiua aliquialiter, ut sic, uel sic appellare.

MOLLITIES.

Mollities quæ est idem quòd peccatum pollutionis contra naturam uoluntarie, siue fiat sine instrumento, siue cum instrumento proprio, uel alieno, mortalis est, sicut & ipsa pollutio, de qua infra, pollutio, per totum. Est & mollities alia opposita perseuerantiæ, quo homo adeo est deditus delectationibus, ut non solum a contristantibus, uerum etiã a tollentibus delectationem abducatur, ut uiam uirtutis deferat, & quia contra rationem, ideo peccatum est.

MONACHVS.

1. **M**onachi differunt a conuersis, & oblati, secundum Pa. in. c. non est, de regu. quia conuersi sunt, qui offerunt se, & sua, mutando habitum, & profitendo, laici tamen sunt, quia non promouentur ad ordines. Oblati uero sunt, qui se, & sua offerunt monasterio, habitu non mutato. Et secundum glo. in. c. ut lex. xxvii. q. i. isti conuersi, & oblati, magis astringuntur monasterio, quàm monachi: quia etiam causa arctioris religionis, non possunt ad alia monasteria transire, quamuis a superiore licentiam petant, quia efficiuntur quasi serui monasterii. Monachi uero hodie sunt proprie, qui habitum mutant, profitentur, & ad ordines promouentur. xvi. q. i. in multis capitulis.

2. Monachorum nomine, in materia odiosa, non ueniunt alii religiosi, ut patet in cle. i. de sta. mo. ubi textus, postquam excommunicauit monachos, subiungit, aut canonicos regulares, quòd frustra fuisse appositum, si nomine monachorũ uenirent omnes religiosi. Pa. uero in. c. ex parte, de postu. dicit quòd constitutio emanans respectu religionis, licet loqua

MONACHVS.

tur de monachis, ad omnes tamen religiosos extenditur, nisi possit diuersitatis ratio assignari. & hoc in omni materia. Primum, tamen uidetur melius, quia ibi non apparet specialis ratio differentiae, & tamen nomine monachorum non includuntur canonici regulares, &c.

- 3 Licet ordo monachorum sit arctioris obseruantiae quam canonicorum regularium, ut dicit Tho. secunda secunda. q. c. lxxix. ar. viij. ad. ij. tamen si monachi essent laici, liceret eis transire ad ordinem canonicorum talium, & non econtra. c. mandamus. xix. q. iij. Si autem monachi sint ministeriis obsequentes, non licet transire ad dictos canonicos, bene tamen econuerso, petita prius superioris licentia. c. statuimus. xix. q. iij. & d. c. mandamus. Quomodo regulariter possint transire infra. Religio. §. xiiij.
- 4 Monachus non potest fieri canonicus ecclesiae secularis. c. in noua. xvi. q. vij. extra de elec. c. cum causam. Idem dic de religioso, per allegata.
- 5 Monachus, uel religiosus, non possunt promoueri ad aliquod beneficium, uel dignitatem ecclesiae secularis, nisi sit episcopalis, secundum Pa. in. c. quod Dei, de sta. mo. neque ad canonicatum, uel ad aliud simplex beneficium in ecclesia collegiata. c. super eo, de regu. nec in hoc episcopus potest dispensare, secundum Car. In ecclesia autem non collegiata, secundum Pa. potest eligi, ut sit praepositus, non autem, secundum Host. nisi dispensatione. Si autem ecclesia sit cum cura, potest religiosus de iure communi promoueri, ut communiter tenetur, secundum Host. Io. an. & Cal. ab episcopo sine dispensatione, & hoc sequitur Feli. in consilio. cxxxj. Domini tamen de rota, tenent quod requiratur dispensatio: uide nihilominus tex. cum glo. in. c. parochia. xvi. q. j. & tex. in. d. c. quod Dei, qui dicit quod monachi possunt promoueri, ex quo uidetur quod non indigeant dispensatione.
- 6 Monachus non potest habere curam animarum, in ecclesia ubi monachi collegialiter habitant, secundum Pa. in. c. j. de capel. mo. sed debet episcopus capellanum instituere, qui populum de consilio monachorum regat.
- 7 Monacho non licet locum habere in diuersis monasteriis. c. si. de reli. domi. nisi unum monasterium sit sub alio, nec potest praefici in diuersis monasteriis, nec pluribus ecclesiis cu-

ram animarum habentibus, nisi unum ex alio pendeat: li. vj. de præben. c. cum singula, ubi ponitur poena committētibz monacho prædicta, & alias administrationes consuetas non eiusdem monasterij, &c.

- 8 Monachus, uel religiosus deputatus alicui ecclesie, tenetur ad substantialia suæ regulæ, ut ad tria uota ad deferendum habitum, etiam si sit episcopus, nec debet portare rochetum. c. clerici, de uit. & ho. cle. & tenetur abstinere ab esu carnum, sicut ante, nisi dispensetur, secundum Gof. allegātem. c. quisquis. dist. xlj. Ab aliis autem quæ officium suum impediunt, absoluitur: non autem ab his, quæ non impediunt, immo magis iuuant, non absoluitur, & sic intelligitur. c. monachū, xx. q. j. & c. nemo. xvj. q. j. quando uero, & quomodo eximatur ab obedientia abbatis, uide. c. unicum. xix. q. i. & c. parochia. xvj. q. j. & c. sane. c. uisus. xvj. q. ij. Vide Tab. uer. monachus. §. v.
- 9 Si talis dispensatione indigeat, ad illum recurret, sub cuius iurisdictione ecclesia sua subiecta est, siue sit abbas, siue episcopus, uel papa, quāquam si sit exempta, & ipse secum poterit dispensare, sicut alij prælati exemptorum: ut dicunt quidam rationabiliter, & eligere sibi confessorem.
- 10 Monachis multa prohibentur, in de. ne in agro dominico, de sta. mo. & in. c. ad monasterium, de sta. mo. & c. in singulari: uide ibi, si opus est, & sunt decem, uidelicet deferre habitum secundum formam, omni mense confiteri, & eucharistiam suscipere, exponatur regula ab aliquo, & c. non uti camisiis, seruare silentium certis horis, & locis, facere capitula triennia, & interdicitur aucupatio, & uenatio, non ire ad curias mandatur, non tenere arma, non comedere carnes: infra religio. §. xij. Thom. ql. ix. ar. iij. Multa alia prohibentur eis in sua regula, & ordinationibus suis, quæ uidendæ essent.
- 11 Monachus comedens carnes nō peccat mortaliter, nisi propter præceptum, uel contemptum, licet dicatur in canone, quod incarceretur, quia intelligitur de monacho cōtumaci, uel inobedienti, infra. Religio. §. xij. Vide S. Tho. secunda secundæ. q. clxxxvj. ar. ix. ubi rationem horum scribit.
- 12 Ex contractu monachi, cui commissæ est administratio, tenetur Abbas, & monasterium, in quantum se extendit administratio, secundum Inn. aliter non: nec ipse monachus tene-

M O N A S T E R I V M.

tur, quia nihil habet: tamen omnis actio per monachum acquiritur, etiam si sit fugitiuus, ad monasterium pertinet. ff. de acqui. pos. l. j. quia quicquid acquirit monachus monasterio acquirit, sibi autem nihil, cum proprium habere nequeat.

13 Abbas, nec monasterium, tenentur pro furto rei depositatæ alicui monacho, nisi Abbas fuisset in causa, ut quia uidit, & potuit facile prohibere, ut noluit. ut credit Inno. Dicit tamen Host. quod licet Abbas uideat res auferri, & non prohibeat, licet peccet, non tamen credit ipsum, uel monasterium teneri, ex quo fuerunt penes personam monachi: c. j. de depo. & hoc credo uerius, nisi fuisset talis persona, quæ hoc prohibere debuisset.

14 Monasterium non tenetur pro delicto monachi, uel abbatis, nisi pro quanto uersum est in eius utilitatem, secundum Inn. & Host.

15 Si monacho relinquatur aliquid conuertendū in usum pauperum, quod licitum est: de testa. c. ii. lib. vi. uel pro usu uestimentorum, uel librorum, uel huiusmodi, ualet, abbate consentiente, aliter non, & si relinquatur ut administret, prout sibi placet, tanquam res propria, non poterit habere, etiam de licentia, papæ per. d. c. ad monasterium, quod si Abbas nollet consentire ad suscipiendum dictam administrationem, relictum non ualet, & remanebit apud grauatum. l. unica. C. de cadu. tol. Abbas autem poterit auferre talem usufructum, in quo tenuit legatum, a monacho, per. c. ii. de stat. mo. Cautela autem eius, qui uult quod monachus habeat usufructum esset, si sic diceret: lego tibi, usufructū talis rei, donec & quousque molestabitur, per suum abbatem, quo casu nolo amplius, quod habeat, secundum Pau. de cast. ff. ad treb. §. tres heredes. l. lucius. Quomodo bona ingredientium religionem pertineant ad monasterium infra, Religio. §. xvii. xxi. & xxii. Quid sciendum de bonis relictis illis religiosis, qui nihil habere possunt. Vide autē. ingressi. C. de sac. fan. ec.

M O N A S T E R I V M.

Monasterium non potest noua consuetudine grauari seruitio, uel onere, nisi a patrono in principio, de episcopi consensu sint imposita. non tamen in dote necessaria, sed in aliis a dote. c. scientes de censu.

2 Monasteria

MONETA. MONOPOLIUM. MORA. 381

- 2 Monasteria frequentans monialium si sit clericus, sine causa manifesta, & rationabili, post admonitionem deponitur, & secularis excommunicatur. c. monasteria, de ui. & ho. cle. Monasteria in quibus sunt masculi, & foeminae, quae dicuntur duplicata, licita non sunt, ut no. in. c. diffiniuimus, & c. in decima xxviii. quaest. ii.

MONETA. supra, falsarius, per totum.

MONOPOLIUM. est singularis negotiatio in ciuitate, & damnatur. C. de monopolis. l. unica. Vnde non licet mercatoribus concordare inter se, ut omnes uno precio uendant, & non minori aliquis uendere possit: neque licet, ut unus solus sit uenditor, uel emptor, & contrarium facientes peccant mortaliter, propter poenam exili, & expoliationis omnium bonorum appositam. Insuper quia hoc est contra iustitiam, & bonum rei. Iccirco tales essent penitus exterminandi, e ciuitatibus.

- M**ORA.
1 Moram incurrit quis, quando non facit quod facere tenetur, ut eo tempore, ut not. in. c. ult. de loca. Et quando dies apposita, est obligationi, non requiritur monitio, ut quis constitutur in mora, in. d. c. ult. quia dies pro homine interpellat. Si dies non sit apposita, requiritur monitio, secundum Pa. in. c. licet heli. de symo. & de accu. c. ii. quamuis gl. in. d. c. licet heli, dicat quod in pecuniariis admonitio est de honestate non de necessitate, infra. §. ii. obligatio. §. v.
2 Morosus tenetur ad restitutionem damni emergentis ex tali mora ipsi creditori, & lucri cessantis. Et not. quod non dicitur esse in mora, qui potest se tueri legitima exceptione, per regulam, non est in mora: de reg. iur. libro sexto. Ignorantia autem quando quis tenetur, & impossibilitas, excusant a morositate, per. l. quod te. ff. de re. cre. & quando non fuit monitus, secundum Ludo. de Ro.
3 Mora purgatur ex celeri solutione, ante factam requisitionem; ut no. in. d. c. ult. No. quod mora, & culpa æquiparantur, nisi in hoc, quod mora est purgabilis. l. seruum. ff. de uer. ob.
4 Mora sua unicuique semper est nocua. propterea si quis est

ZZ

MORTVVS.

in mora restituendi aliquid, & casu etiam fortuito pereat, nocet moroso, nisi clarum sit, quòd eodem modo apud dominum periisset, per. l. fi. §. i. ff. ad. l. rod. de iac. Si autem dubiū est, non liberatur debitor, quia interpretatio fit cōtra eum. l. cum res. ff. de leg. i. §. fi.

- 5 Si debitor fuit in mora soluēdi, & postea creditor i mora reci piēdi, uel ecōtra, ulti. mora nocet. l. debitor ff. de usur. & fru. Mora semel commissa purgari non potest, quando dies præ-
6 figitur a lege, uel canone, pœnam imponente, ut dicit Io. an. in regula: mora in. vi. de re. iur. quia pœna semel commissa, non purgatur, & sic intellige iura dicentia moram non purgari: de elec. c. in cūctis, nisi in eodem canone caueatur, quòd mora possit purgari, & pœna uitari, & ita iura contraria, quæ uidentur uelle, quòd purgari possit, ut in. c. i. d. xviii. & d. 100. quoniam, & de sup. neg. præla. c. literas, intelliguntur.

MORTVVS.

- 1 **M**ortuum spoliare, peccatum est contra legis prohibitionem. l. iii. ff. de sepul. uio. quia spoliatores mortuorum la tronibus comparantur. iiii. li. Ethicorum.
- 2 Mori pro salute proximi, quando adest articulus necessita-
tis, quilibet tenetur esse paratus, quia ad hoc cogit charitas, supra. Episcopus. §. iii. & iiii.
- 3 Non est peccatum petere a moriente, ut post mortem ueniat & de suo, statu informet, secundum Tho. quol. iii. q. ix. ar. ii. secundum tamen diuinum iudicium. Effet tamen peccatum si hoc procederet ex dubitatione fidei, uel ex alia iniusta cau sa. Magis enim scripturis sacris, quæ mortuis credere tene-
mur, ut ex euangelio Luc. c. xvi. colligitur.
- 4 Exponere se mortis periculo pro salute personæ, per quam ecclesia, uel resp. sustentatur, laudabile est, secundum Tho. se-
cunda secundæ. q. xxxii. ar. vi. Et nullus est a morte eripiēdus, contra iura, secundum Th. secunda secundæ, quæst. decima, ar. xii. ad. ii.
- 5 Mors illata etiam pro criminibus, aufert totam pœnam pec-
cati, uel partem, secundum quantitatem culpæ, & patientiæ, & contritionis, si patienter tolleretur, non autem sic de mor-
te naturali, per quam non purgatur quis a peccatis actuali-
bus, secundum Tho. secunda secundæ. q. clxiii. ar. i. ad. vi. li-

cet quidam oppositum teneant, & male: quia in naturalibus, neque meremur, neque demeremur, ut sic. Scotus autem in quarto sen. d. xxi. dicit, quod si uoluntarie acceptetur, est sufficiens pœna pro uenialibus.

- 6 Isti dicuntur esse in articulo mortis, uidelicet laborans febre continua, obsessus ubi machinæ raciuntur, obsessus ab hostibus uolentibus eum occidere, nauigaturus per loca periculosa, iturus per loca insidiosa, ætate confectus, uel breuiter status cuiuslibet, arbitrio boni uiri pensatis debitis circumstantiis, iudicantis talem esse in mortis articulo: & hæc est generalis regula, qua possit quis iudicari esse in articulo mortis, ut possit absolui, &c.

MORTVARIA.
Ortuaria, supra exequiæ per totum.

MVLIER.
Vlier, supra, foemina, per totum.

MVRMVRATIO.

MVrmuratio est quædam querella cum impatientia, in his quæ homo debet patienter ferre, ut dicit quædam glo. super illud Sap. i. custodite uos a murmuratione: & committitur aliquando contra Deum, quando displicet alicui, quod non det prosperitatem, uel mittat tribulationem, uel quod non regat mundum modo nostro. Est etiam contra homines, quando scilicet, quis conqueritur de re iusta, uel iniusta, sed non debito modo, uel non apud eum, cuius interest providere, & licet communiter sit peccatum ueniale, est tamen quandoque mortale, ut si ex ipsa fiat contra aliquod præceptum, uel propter scandalum, uel huiusmodi. De pœna murmurantium, uide. c. alienus. d. xc. Hoc uitium coincidit cum detractione, quamuis murmurationis nomine, minus significetur, ut dicit Cai.

MVTILARE.

MVtilare se, uel alium est illicitum, secundum Tho. secundæ secundæ. q. lxxv. ar. i. & peccatum, ex se mortale, quia notabile nocumentum infertur sibi, uel proximo, quod est contra charitatem: nisi fiat propter sanitatem totius corporis, secundum artem medicinæ, uel per publicam potestatem, propter bonum commune. Mutilare autem est membrum inutili-

ZZ 2

M V T V V M. N A V F R A G I V M.

le reddere, uel troncicare, supra, corpore uitatus. §. i. Quomodo inducatur propter hoc irregularitas, supra, irregularitas. §. ii. & .v. Et corpore uitatus. §. ii.

M V T V V M.

- 1 **M** Vtuum est, quòd de meo fit tuum. ff. si certum peti. l. ii. & consistit in his, quæ mesurantur, & ponderantur in d. l. ii. Ex hoc sequitur, quòd si res mutuata pereat, etiam casu fortuito, periculum manet apud eum, quòd mutuo accepit. l. incendium. C. si cer. pe. Res enim si pereat, perit illi cuius est. Secus quando consignatur pecunia in bursa, tunc non est mutuum, sed depositum. ff. si cer. pe. l. si ab initio.
- 2 Habens pecuniam sibi pro aliquo tempore inutilem, mortaliter peccat si non mutuatur indigenti petenti, secundum Sco. in. iiii. quia facit contra præceptum naturæ, & Christi, Luc. vi. Intellige tamen primo, quòd sit tutus de rehabendo tempore opportuno. Secundo, in indigentia citra necessitatem, uel decentiam. Si autem esset extrema necessitas, debet commodare, etiam quòd non esset tutus de rehabendo. Si enim tenetur tunc subuenire, multo magis mutuare, supra. Elemosina. §. iii. Vide, infra, usura, quando non licet per totum.

N A V F R A G I V M.

- 1 **R** Apientes res de naufragio, siue in mari, siue in littore, siue in aqua, mortaliter peccant, quia contra iustitiam agunt, & proximum notabiliter offendunt in bonis, & tenentur restituere. l. Si quis ex naufragio. ff. de incen. rui. & nauf. nec aliqua consuetudo potest excusare, quin sit furtum. ff. de acqui. re. do. l. qua ratione, in fine. Et si talis sit prælatus, uel clericus, debet deponi. c. dilecti, el. i. de accu. si laicus, debet excommunicari, si non restituat: uel est excommunicatus, de rapt. c. excommunicationi, supra excommunicatio septuagesima octaua, intellige de spoliatis eos, qui ex iusta causa nauigant, secus de piratis, & hostibus fidei, qui nomini Christiano inimicantur. C. de fur. in auten. nauigia.
- 2 Rapiens de naufragio rem statim perituram, ut Zucharam, uel huiusmodi, quæ sine illo non fuisset salua, si sine quocunque uitæ periculo hoc facit, tenetur restituere, quoniam, ad hoc agendum charitas fraterna illum urgebat: debet tamen habere laboris sui præmium. Si uero cœpit cum qualicun-

NECROMANT. NEGLIGEN. NEG. 383

que uitæ periculo, & patronus aliter non erat habiturus, quia periisset non tenetur restituere, quia cum tali periculo non tenebatur suffragari domino. Si autem patronus alia uia uerisimiliter erat rehabiturus, licet mortis periculo se exposuerit, restituet, & laboris sui mercedem accipiet, ad arbitrium boni uiri. In illo enim casu non habebantur pro derelicto. Si autem fieret statutum, ut rapientes de naufragio tantum lucrarentur, teneret: quia fit in fauorem naufragantium, & rapientes tunc deberent habere mercedem taxatam. Si quis autem prædicta iactata in mari, uel sponte, uel per naufragiū inueniat a casu, tenetur restituere, nili haberentur pro derelicto, secundum glo. in. c. cum dilecti de accu.

NECROMANTIA.

Necromantia quæ importat diuinationem per dæmonem representantes mortuorum personas, mortale peccatum est, quia ibi est dæmonum inuocatio, & societas, quæ sine mortali esse non potest, supra, incantatio. §. primo, infra, superstitio. §. iii.

NEGLIGENTIA.

Negligentia in opere exteriori, uel interiori, potest esse mortale peccatum, uel quia negligitur opus necessarium ad salutem, ut confessio, uel huiusmodi, uel contennitur opus bonum, & sic uoluntas cadit a charitate, quia contemptus ubique damnabilis est: alias communiter est ueniale. Arch. flo. in secunda parte titu. nono. c. iii. in fi. uidetur uelle, quod negligentia, quæ est ex consuetudine sit mortalis, ut puta habens consuetudinem non dicendi officium horis debitis, quæ non sunt de præcepto. Hoc tamen uerum esse non teneo, quia licet consuetudo aggrauet, non tamen quod est ex se ueniale, facit mortale. Posset tamen hoc dictum esse uerum, accipiendo consuetudinem, pro contemptu. Et si ita accipit idem Arch. uerum dicit.

NEGOTIATIO.

Negotiatio, quæ alio nomine mercantia dicitur, multis modis, est peccatum. Primo ex malo fine, uel propter auaritiam, uel alio fine, qui si sit mortalis, etiam ipsa erit mortalis. Secundo ex persona, ut si a clerico, uel religioso, exerceatur, supra, Clericus. §. x. & xvi. Tertio, si fiat diebus fe-

NEGOTIATIO.

stis, exceptis nundinis: supra, feriæ, uel festum. §. xv. Est enim opus seruile, quod interdicitur die festo. Quarto, ex loco inhonesto. c. in omnibus. d. lxxi. Neque in ecclesia debet quis negotiari. xvi. q. viii. c. & hoc diximus, alioquin mortale est. De immu. eccl. c. domum decet, in. vi. nisi magna necessitas excuset, uel honor Dei, aut subuentio cultus Dei, ut debent facere uendentes candellas in ecclesia, qui non debent principaliter lucrum intendere, sed secundo aliter non possunt. Quinto, si dolose exerceatur cum mendaciis, & periuriis. Sexto, si est reipu. damnosa, ut faciunt monopoliones, uel si lucrum quærat immoderatum. Septimo, si negotietur cum habente malam conscientiam scienter: tenetur enim tunc, quam citius potest soluere talem societatem. Si uero non potest, protestetur, quod de illicitis lucris, non uult se intromittere: ar. d. lxxxiii. c. error, & in prædictis modis, non est necessaria substitutio, sed tantum de consilio, nisi ubi interuenit iniustitia in uenditione, uel emptione, uel quando quis fuit causa, quod premium nimis cresceret, emendo totum, ut carius uenderet, secundum Rodo. tunc tenetur læsis, quia ipse dedit causam damni dati iniustæ. Concor. Sil. in summa, uer. negotium, quæst. i.

- 2 Licitum est assurere merces, ut si saluæ ueniant assurens certum quid lucretur, ut quinque pro cetenario, si autem pereant, totam mercem soluat, secundum Ar. flo. nec obstat. c. nauiganti, de usu. quia hic non est aliquod mutuum, ut no. Io. cal. sed hoc fit tantum ratione periculi. Idem potest fieri assurendo pecunias quas quis portat, uel quas mutuat quis alteri, quod reuocabit. Idem dic in saluo conductu personæ, hoc potest fieri cum lucro, dummodo seruetur promissum. Vsuræ. §. viii. nec est lucrum illicitum, neque turpæ, cum ad aliquem bonum finem ordinetur.
- 3 De lucro quod fit, quando aliqui exponunt se fortunæ, dicentes quid uis ponere, quod cras pluet, uel talis, infra mensem morietur, & de aliis in quibus tantum est uanitas: dico non esse licitum lucrum, quia non ordinatur ad utilitatem proximi, sicut prædicta assurectio, sed tantum est hic uanitas, ideo illicitum: non tamen tenetur quis ad restitutionem ex hoc, sicut de turpi lucro, quod de consilio, debet dari paupe-

NEMESIS. NOMINATIM. NOTAR. 384

ribus. An autem liceat affecurare mercatori illum, qui ponit pecunias in societate, quod pecunia sua erit salua, & quod lucrabitur quinque pro centenario, uel huiusmodi, infra, Vsuræ. §. viii. Sil. uer. Negotium. q. iiii.

NEMESIS.

Nemesis, idest tristitia, quam hō habet de alieno bono temporali, quia talis indignus est hoc habere, ut puta est malus homo, & est diues, uel bene fortunatus: quando se extendit ad arguendam Dei prouidentiam, tanquam iniuste distribuentem bona temporalia, est peccatum mortale, uel si homo propter talem tristitiam, ita afficitur, ut uelit malos imitari homines, mortale est. Tristari autem de huiusmodi aliquo, semper tamen cum Dei reuerentia, non uidetur peccatum, sed licitum, sicut de aliquo monstro tristari, supra, inuidia, per totum, & præsertim, si propter aliquem bonum finem fiat.

NOMINATIM.

Nominatim dicitur, quando alicuius proprium nomen exprimitur, uel quando ita circumstantiæ indiuiduales exprimuntur, ut dubium non sit, de quo dicatur, ut si quis taci to nomine proprio, dicat filium primo genitum petri de petro, &c. uel petrum cum suis fautoribus, de quibus fautoribus, constat notorie, uel cum dicitur talem uillam, cum hominibus illius, omnes de quibus constat notorie esse de tali uilla, dicuntur nominatim. Vide Inno. in. c. lateranensi, de præben. & Pa. ibi, qui nititur concordare glo. in. c. constitutione, de sen. ex. in vi. & in pœnis requiruntur circumlocutiones ualde strictæ, non autem sic in fauorabilibus, in quibus larga fit interpretatio.

NOTARIVS.

Notariorum peccata sunt, si non seruant iuramenta per eos facta, si falsa conficiunt instrumenta in toto, uel in parte, si reprobant acta licita, si occultant, uel lacerant instrumenta prothocolla. Hos de mortali in prædictis excusare nescio, nisi secundum quod ignorantia, uel deceptio eorum, posset aliquomodo eos excusare, uel quando errant in aliquo modico sine malitia, nec sunt magne importantiæ, infra Tabellio. per totum. Concor. Cai. in summa.

NOTORIUM. NOUITIVS.
N O T O R I V M.

- 1 **N**otorium aliquādo dicitur iuris, ut cum quis iuridice est condēnatus, uel confessus in iudicio, uel legitime cōiunctus. c. uestra, de coha. cle. Aliquādo dicitur facti, ut cum populus est testis, & nō est locus disimulādi. c. tua, de coha. cle. nec requiritur quod oēs de uilla sciant, sed sufficit quod sint. x. graues, & honestæ personæ, quia. x. homines faciunt populum. x. quēst. iii. cap. unio, secundum glo. Ray. Aliquando dicitur notorium facti permanentis, ut quando quis publice tenet concubinam in domo. Aliquando dicitur notorium facti transeuntis, ut quia occidit hominem publice. Aliquando dicitur notorium facti præsumpti, ut cum quis tenetur communiter pro filio talis uiri, uel affine, & huiusmodi.
- 2 Notorium iuris, quandoque exigit contra negantem, probationem. c. sicut de sen. & re iu. In notorio. facti non requiritur ordo iuris, qui alias esset obseruandus. c. ad nostram, el. ii. de iur. iur. Facti uero euidētia non indiget accusatione. c. euidētia, de accu.
- 3 Licet duo testes non sufficiant ad causandum notorium, requiruntur tamen, & sufficiunt ad probandum, secundum Pa. in. d. c. uestra, de cohabi. cle. In notorio iuris præsumpto secundum Pa. in. d. c. uestra, iuris ordo seruandus est. In notorio autem facti, non requiritur nisi scientia, & citatio. Immo si constat, quōd nulla defensio possit competere, citatio non est necessaria, & sic intelligitur. c. olim de re iudi. & c. uenerabilem, de elec.

NOUITIVS.

- 1 **N**ouitius quilibet potest esse, qui est rationis capax, & pubes, & qui potest esse religiosus. c. per totum. xx. q. i. & c. cum sumus, de regu. nec potest quis esse nouitius propriæ, nisi post. xiiii. annum in masculo, & xii. in fœmina, in. c. ad nostram, & c. significatum, de regu. quia ante illud tempus, non potest experiri quod sit castitas, nec malitia, ætatem potest supplere, in. d. c. ad nostram. Quod si ante hoc tempus ipso consentiente offeratur a parentibus, secundum Dir. li. ii. non poterit exire ante legitimam ætatem, ad similitudinē carna

lis matrimonii. c. de illis, de spon. impu. & si propria auctoritate intrat impubes, a parentibus, uel tutoribus ante annum, & diem poterit extrahi. c. puella. xxi. q. ii. non autem si ipsi consenserunt tacite, uel expresse. c. addistis. xx. q. ii. Si autem in annis pubertatis fuerit ingressus extrahi non poterit, secundum gl. in. d. c. puella.

- 2 Novitiis datur unus annus probationis regulariter. c. ad apostolicam, de regula. Potest tamen ante hoc tempus profiteri interveniente consensu novitii, & monasterii, & tenet professio, si cet male faciat praelati, si sine magna discretionem, & causa hoc faciat, in. d. c. ad apostolicam, & quia aliquibus uidetur prohiberi, ne ad professionem recipiant, ante. xviii. annu, in. c. quia in insulis, de reg. ideo quia hoc est multu claru, quae sint insule rigide melius crediderim statum fore laudabili consuetudini. Licet Pe. de pal. illa decretale in insulis esse reuocatam dicat, ut Ar. flo. in iii. par. ti. xvi. c. iii. §. i. adducit, quod tamen clarum non est. Mendicantes non possunt recipere quenquam ad professionem ante annum complectum probationis, de regu. li. vi. c. non solum, & c. constitutionem. Moniales autem ordinis praedicatorum non arctantur ad hoc, tum quia non sunt mendicantes, tum quia. c. loquitur in masculino genere uidelicet fratres tum quia, ut dicit Tab. ibi. §. iii. habent privilegium Cle. iii. in bulla, quae incipit ex tenore, ut possint ante annum profiteri dummodo sint puberes, & non sint in insulis. In idem concurret Sil. uer. Religio. iii. §. iii.
- 3 Professio facta in quacunque religione, ante annum pubertatis, non ualet, in. d. c. ad nostram, facta autem in ordine mendicatum post annum pubertatis, & ante annum probationis, non obligat illi religioni in particulari professum, sed in communi, in. d. c. non solum, & recipientes sic mortaliter peccant, & puniuntur pena grauioris culpe, & amplius non possunt aliquem ad professionem recipere, per. d. c. non solum. Si tamen durante tali suspensione alium reciperent, non efficerentur irregulares, secundum Gemi. in. d. c. non solum, quia receptio ad professionem non est actus attributus certo ordini, ut possit inducere irregularitatem.
- 4 Abbatibus etiam prohibetur receptio ad professionem ante annum probationis tamen si profiteantur, tenet professio

NOVITIUS.

ar. quia. c. in insullis, quamuis prohibeat, non tamen dicitur quod talis non sit astrictus, sicut dicitur in dicto capitulo non solum.

- ¶ Clemens. iiii. in bulla quæ incipit, ex tenore, determinauit, ut supra diximus, quod moniales prædicatorum, possunt profiteri ante annum probationis, & post annum pubertatis, in insullis autem post annum. xvii. Furiosi autem, & amentes, & qui non sunt doli capaces, durante tali impedimento profiteri non possunt, & annus probationis in femina debet incipere post cõpleum, annũ. xii. in masculo post. xiiii. In furioso autem, uel eo, qui nõ est capax doli, post cessationem talis impedimento. Illo enim tempore non potest experiri religionem.
- ¶ Nouitius semper põt exire sine aliqua pēna. in. c. postulasti de regu. nisi sit professus tacite, uel expresse. c. statuimus de regu.
- ¶ Nouitius efficitur professus tacitus, secũdum Pa. in. c. uidua, de regu. si sponte se ingerit, & scienter, actibus qui tantum professis conueniunt de iure, uel consuetudine, & scit hoc tantum illis conuenire, & quod per triduum in eodem proposito perseveret, stando cum habitu professorum distincte in forma, & scisura, uel colore. Secundo, secundum Inno. & d. Ant. deferendo habitum professorum, sciens quod talis habitus solum conuenit professis, & quod ex tali delatione de iure, uel consuetudine inducitur professio tacita, & quod habitus sit distinctus, & quod sponte faciat, & quod detur ei ab eo, qui potest eum incorporare religioni, aut ipso consentiente accipiat, secundum Pa. in. d. c. uidua, cum perseverantia tridui. Tertio modo per delationem habitus, qui non distinguitur ab habitu nouitiõrũ, nisi benedictione scientibus & cõsentientibus illis, quorũ interest incorporare. Vide tamen Cle. eos, de regu. & Pa. in. c. ex pte. Quõ autẽ inducatur professio tacita, quãdo quis intrat cũ animo mutandi uitã, infra, uotum. §. xviii. an ad seculum redire queat.
- ¶ Professio tacita facta ante, uel infra, annum probationis, nõ obligat sic professum illi religioni, sicut si fuisset expressa, p d. c. constitutionẽ, sed obligat in cõmuni. Illam tamẽ religionem obligat ipsi tacite professio, ita, 'ut non possit ab ea expelli, si nõ esset religiosus iste, si nulla ei religio teneretur, &

posset contrahere matrimoniū, cuius contrariū dicit tex. in c. unico, de uoto, li. vi. Si tñ habuit animū obligādi se religioni. Nā si non intendebat se obligare, uotum, non fuit.

- 9 In ordine medicantiū professus expresse infra annū, si nō intendebat se obligare nisi illi religioni, quā professus est, non tenetur neque illi, neque aliis, sed libere potest redire ad seculum. Si aut intēdebat saltē in cōmuni se obligare religioni, nō poterit ad seculū redire, tñ si contrahat, tenebit matrimonium. Si uero tacite profiteatur in ordine dicto, obligatur religioni, & si cōtrahat, nō tenet matrimoniū, qā tacita professio nō prohibetur, sicut expressa, in. d. c. nō solū, & c. cōstitutionē, in religione medicantiū, & hęc est ratio diuersitatis.

- 10 Deferens habitum professoris, ubi habitus distinctus est, cū protestatione, quōd ob hoc nō intendit profiteri, quia iste actus potest fieri, & animo profitendi, & animo probandi, talis protestatio iuuat: secundum Io. an. ut alleg. Ge. in c. j. de regu. & Pa. c. ex parte, de regu. Vbi autem habitus non est distinctus, non est necessaria talis protestatio, Pa. in. c. postulasti, de regu. nisi quando portaret ultra annum.

Socrates uouet intrare religionē, & habet animum per se uerā, non tamē uouet perseverare. Si ingrediatur, & exeat, quia non sibi placet ex aliqua causa, satisfacit. Similiter si uouit, ut experiretur, non potest exire usque ad probationem, aliter idem esset, ac si non uenisset, quia qui non stetit, non uenisse dicitur, & si inuenit religionem sibi gratam, habentē ea, quæ quærebat per probationem, & refutat illam, ex sola libertate, non satisfacit, sed mortaliter peccat, quia ex uoto intelligitur se obligasse ad probandum bona fide, & nō fiste, ideo si probando omnia grata inueniat, tenetur profiteri, & perpetuo remanere. Qui uero uouit religiosum esse, tenetur non solū intrare, sed etiam profiteri, quia nisi per professionem, non potest esse religiosus, nisi aliter in intentione haberet, ad quā in foro animæ, est recurrendum. Concordat Tho. & Cai. secunda secundæ, q. ult. a. iiii. Et si uouit intrare, & exire, peccat, quia de re mala promittit, nec uotum, huiusmodi tenet.

- 11 Abbas sine consilio capituli sui non potest aliquem ad professionem recipere, secundum Pa. in. c. ad apostolicam, de regu. quia hoc est aliquod præcipuum, quod fieri non debet si-

NOUITIVS.

ne consilio capituli, ut dicitur in regula monachorum, nisi aliter habeat consuetudo, quæ primo est inspicienda, ut dicitur in c. fi. de regu. lib. vj. Episcopus autem potest recipere ad professionem, & erit uere religiosus, licet non intret monasterium, secundum Inno. alle. c. si uir. xxvij. q. ij. secus de aliis prælatis inferioribus. Oppositum uidetur tenere Pa. Vide tamen Ge. in. d. c. constitutionem, & conclude quod episcopus, siue alius habens auctoritatem incorporandi, recipiat aliquæ ad professionem, nomine alicuius monasterij sibi subiecti, alicuius approbatæ religionis, cum consensu maioris partis illius monasterij, tenet professio, & est uere religiosus, & sic habet intelligi Ge. Secus autem si aliter fiat, nisi consuetudo secundum regulam, uel ordinationes per sedem apostolicam obtentæ approbatæ, quæ in hmōi, & in aliis seruari debet.

- 12 Annus probationis debet esse continuus secundum Pa. in. c. ad apostolicam, de regul. quia interruptio temporis minuit de austeritate regulæ. Ideo nouitius, per interpollationem non posset austeritatem regulæ experiri, si tamen per annum continuum expertus fuisset, & exiens postea reuerteretur, non esset necesse de nouo illum probare.
- 13 Nouitius debet deferre habitum illius religionis, quam uult profiteri, & in monasterio, secundum Tancre. cum quo tenet gl. in. c. super eo, de regu. & ita habet consuetudo: & delatio habitus extra monasterium nunquam tacitâ induceret professionem, in. d. de eos.
- 14 Nouitius quando uult profiteri, non est necesse quod seruet certam formam uerborum, quam quædam religiones habent, secundum Pa. in. c. porrectum, de regu. nec aliqua scriptura est necessaria, quia professio in deum dirigitur. Potest etiam fieri per procuratorem, cum quilibet actus per procuratorem possit fieri, nisi excipiat. l. i. §. usus. ff. de procu. Cum ergo iste actus non excipiat, potest fieri. Facit regula, potest quis. in. vi. de re. iu.
- 15 Qui uult intrare religionem aliquam, etiam minorum, non tenetur renuntiare seculo, nisi quando uult profiteri, per dictum. c. non solum, licet in regula fratrum minorum, dicitur præcipiendo, quod dicant uolentibus intrare religionem eorum, quod uendant omnia bona sua, & ea studeant pau-

peribus errogare, quia hæc uerba debent intelligi post annū probationis, & ante professionem, ne sint hæc uerba, contra ria uerbis. d. c. non solum. Ideo illa uerba sunt magis exhortatoria quam præceptiua.

- 16 Volens ingredi religionem aliquam, si in ipso ingressu: uel ante, eidem donet omnia bona sua, si non profiteatur tacite, uel expresse, rehabet omnia, secundum Pa. in. c. quod a te, de cle. coniug. quia tunc in dubio uidetur donasse causa mortis, qua cessante, non profitendo reuocatur. Idem si professio non teneat, licet crederetur tenere, secundum Bar. C. de sacro san. eccle. autem. ingressi, sicut relinquens omnia bona titio, credens esse filium suum, reperto quod non sit filius, auferuntur ab eo, & ueniunt succedentes ab intestato, in. l. si pater. C. de hære. insti. Si uero non donauit omnia, sed aliqua, non rehabet, quia uidetur donasse causa ingressus, & sic debet intelligi Pa. & Host. in. d. c. statuimus, qui uidentur dicere oppositum. Est. c. constitutionem, & c. beneficium, de regu. in. vi. Si uero sciebat professionē nō tenere, non rehabet, quo ad iuris præsumptionem in dubio, præsumitur enim tunc absolute donasse, sed in conscientia, quando potest sciri quod solum donauit causa ingressus, & non propter aliud, recuperabit, quia semper uidetur donasse causa mortis, & hoc est satis æquum ut rehabeat.
- 17 Bona nouitii non professi tacite, uel expresse, morientis, donata simpliciter monasterio, remanebunt ibi post mortem eius. Si uero expresse non contulit, uel ante mortem expresse collata reuocauit, succedent proximiores ab intestato, secundum Pa. in capitulo præsentia, de probatio. & sic intelligendi sunt Cyn. & alii doct. in dicta autē ingressi, & d. Ant. in. d. capitulo præsentia, de proba. & Bar. in autē. si qua mulier. C. de sacro san. eccle.
- 18 Nouitij non tenentur ad præcepta religionis, plusquam alij seculares, nec possunt puniri pœna perpetui carceris etiam quod delinquendo incurrerent si essent professi, secundum Geni. in. d. c. non solum, quia sic non essent liberi posse reuer ti ad seculum, nec possunt eligi in prælatū. c. nullus, de elec. lib. vi. nec ordinari, etiam ad primam tonsuram. c. in monasterij. xix. q. iii. neque beneficium eorum si habent, infra an-

N V P T I A E.

num probationis uacat, nisi constet ipsum habere animam mutandi uitam, nec eo inuito potest alteri conferri, sed per alium seruiet beneficio. c. beneficium, de regu. lib. vi. de fructibus beneficii debita portio assignabitur seruienti beneficio, reliqua seruabuntur in utilitatem ecclesie, secundum glo. in. d. c. beneficium, & per. c. quia saepe, de elec. li. vi. Et si est canonicus nouitius, ad electionem episcopi non debet uocari per. d. c. beneficium, & Io. an. ibi. Secus in electione, quae pertinet, non iure collegij, sed iure singulari, ut in iure patronatus. Nouitij gaudent priuilegio clericali, ita quod eos percutiens est excommunicatus supra, excommunicatio. i. Est. c. religiose, de priui. li. vi. Idem de conuersis approbatae religionis.

¶ Nouitij intrantes religionem approbatam animo mutandi uitam, perseuerandi, & seruendi deo plenariam omnium peccatorum remissionem, si sunt bene contriti consequuntur, secundum Tho. secunda secunda. q. ul. a. iii. ad. iii. quia si quis elemosinis potest statim satisfacere, multo magis, qui se totaliter offert deo per religionis ingressum, & inuitis patrum dicitur, quod intrantes religionem, consequuntur eandem gratiam, quam & baptizati: ut allegat Tho. ibi supra. Immo tenet diuus Bernar. in quodam ser. quod quilibet religiosus, quotiens de praeteritis est bene contritus, existens in gratia, & est contentus de sua professione, & paratus si non fecisset, quod faceret, & actu se totum deo offert, semper plenariam consequitur indulgentiam, quia deus pensat uoluntatem plusquam opus, ideo dum profitentur, & sunt in mortali, si postmodum eos poeniteat, & actualiter confirmant uotum suum modo dicto, consequuntur etiam indulgentiam propter eandem rationem. De hoc Tab. dubitat, & ad negatiuam magis uidetur declinare partem.

N V P T I A E.

Nuptiae, supra, matrimonium. §. lxii. His autem quae ibi dicta sunt adde, quod nuptiae tria important, scilicet sponsoꝝ benedictionem, sponsae translationem in domum sponsoꝝ, & conuiuium, & haec tria dicuntur prohibita temporibus ibi supra dictis. Et quia poenae

non sunt extendendæ , ideo illis temporibus possunt matrimonia contrahi , pro uerba de præsentī , & sponsalia , & qui credunt euadere peccatum facientes benedictionem in sabbato ante aduentum , uel septuagesimam , & in sequenti Dominica facientes alia duo scilicet traductionem , & conuiuium , non euadunt transgressionem legis : magis enim hæc duo prohibentur , quam primum , quod est quoddam spirituale . Et scienter contra hoc statutum facientes , peccant mortaliter , quia cum publice hæc fiant , non uidentur fieri sine contemptu . Consummare autem matrimonium his temporibus non est mortale , ut supra dixi . Matrimonium .s. sexagesimotertio sed tantum illa tria prohibentur . Vide supra , matrimonium .s. sexagesimoquarto Concor . Cai . in summa ibi .

OBEDIENTIA.

- 1 **O**bedire deo in omnibus quæ mandat , etiam quod uideatur esse contra legem naturalem , & conformare uoluntatem propriam diuinæ , in his quæ uult nos uelle , in quantum nobis innotescunt , est de necessitate salutis , secundum Th. secunda secundæ . q. ciii. a. iiii. quamuis homo nō teneatur semp uelle quod deus uult , quia non uult ea nos uelle .
- 2 Inferiores tenentur obedire suis superioribus , secundum quod sunt superiores , & quia circa actus interiores uoluntatis , & intellectus directe , & circa naturam corporis , homo non habet superiorem nisi deum , ideo in his nulli homini tenetur , quando non actus interior colligatur exteriori , tenetur obedire , ut si præcipitur dici deuote officium præcipitur consequenter attentio , quæ est actus interior , & huiusmodi . Similiter licet homo non possit præcipere subdito , quod contrahat matrimonium , uel non contrahat , tamen quando aliquis promissit uiuere caste adimendo sibi , quod erat naturale , potest cogi per superioris præceptum & tenetur obedire , & sic de aliis secundum Th. ubi supra . Ita etiā circa comestionem , & matrimonium ecclesia ordinat : & tenemur obedire , licet non possit prohibere hæc absolute .
- 3 Religiosi prælatis suis tenentur obedire in omnibus , quæ ad regulare conuersationem pertinent , in his quæ sunt in eorū

OBEDIENTIA.

regula, aut ordinationibus explicite, in aliis aut licitis non tenentur de necessitate, sed tantum de perfectione, in quibusdam autem neque tenentur, neque debent, ut in his que sunt contra Dei precepta, uel contra regulam, in quibus prelatus dispensare non potest, ex s. Tho. secunda secundę, supra, quol. i. ar. xv. &. quol. x. ar. x. Etiam secundum Arch. flo. iii. par. titul. xvi. c. i. §. vi. & i.

4 Si mandat prelatus contra dei preceptum sibi reuelari crimine occultum, non seruato ordine fraternę correctionis, ut supra, accusatio §. vii. Inquisitio §. viii. uel preter preceptum, ut dicere mendacium, uel uerbum ociosum. c. dominus. ii. q. iii. non ei obediendum est. Secundo si precipiat contra ordinationes ecclesię, ut quis celebret pro hereticis. c. si quis episcopus. ii. q. iii. Tertio, si contra ordinationes sue ecclesię, uel contra regulam, aut constitutiones precipiat sine rationabili causa, quia tunc non potest dispensare, non debet subditus obedire. Si autem est dubium obediat, ar. in. c. quod culpatur. xxiii. q. i. & iudicium superiori relinquat. Quarto licet prelatus non possit auferre necessaria corporis, ut cibum, & uestimenta, & huiusmodi, potest tamen determinare de tempore, qualitate, & quantitate horum, in quibus subditus tenetur obedire. Quinto, si precipiat ea, ad quę sua potestas non se extendit, uel fieri faciat maiores austeritates quam sua regula mandat, nisi hoc ei imponatur per modum penitentię, uel punitionis delicti, ut non Vgo in. c. plens. xxiii. q. iii. non tenetur obedire, laudabile tamen est, ut obediat, per ar. in. c. quid ergo. ii. q. iii. Sexto si precipiat aliquod habens speciem mali, ut si se nudet coram aliis, & huiusmodi, quia uidetur inhonestum, non tenetur obedire, secundum gl. in. c. non est. ii. q. iii. Septimo si aliquod uanum precipiat, ut leuare festucam: uel huiusmodi, sine aliqua utilitate, non tenetur etiam. c. admonere. xxxiii. quęst. secunda.

5 Ad prelaturam tamen potest subditus cogi, etiam quod non habeat sufficientem scientiam, secundum Pe. de pa. iii. sen. d. xix. q. i. & non peccat obediens. Secus si sponte hoc faceret, sicut de confessoribus a prelato expositis. Octauo si precipiat aliquid ubi est mortis periculum, ut esset pestilenti seruire, non tenetur obedire, quia in his quę ad naturam corporis pertinent, omnes sumus pares. Potest autem cogere ad ordines

ordines suscipiendos , & confessiones audiendas subitum , dummodo non addunt legitimum impedimentum , infra , ordo . § . xiii . Hæc enim ad regularem conuersationem pertinent .

- 6 Si papa qui superiorem non habet , mandaret aliquod iniustum continens , uel sapiens hæresim , uel continens peccatū , uel ex quo præsumeretur uehementer ecclesiam debere turbari , uel aliqua mala futura , non esset ei obediendum , etiam si sub pœna excommunicationis præciperet , secundum Pa . in . c . inquisitioni , de sen . excom . & . c . si quando , de rescrip . Si uero mandat seculari non sibi subiecto ratione ecclesiæ , causæ , uel personæ , circa temporalia , ut quod det bona sua alteri , cui non tenetur , non tenetur ei obedire , quia in hoc non est ei subditus , secus si circa spiritualia , secundum eundem Pa . ubi supra , neque religiosi uitam arctiorem præcipere potest : in regula , quod omnes tangit , in . vj . Et si mandat , ut alicui notorie indigno assignetur certum beneficium , in quo non potest dispensare , non est ei parendum : secus quando potest dispensare , & constat expresse de eius intentione , secundum Ioannem andr . in . c . adeo , de rescrip . & . c . significauit , de offi . ordi .
- 7 Si episcopus mandet alicui clerico , quod res suas det alteri , sine causa rationabili , non tenetur dare : argum . in cap . cum apostolus , de censibus , si autem mandet , ut libros suos acquisitos , tamen de bonis ecclesiæ accomodet alteri clerico literis idoneo , cum ipse non sit idoneus ad literas , tenetur accomodare , quia hæc est rationabilis causa , uidelicet ecclesiæ utilitas : argumen . in cap . quia super . vii . quæstio . i . aliter non tenetur . c . requisisti , de test . & cap . cum dilectus , de iure patrona . § . nos igitur , neque tenetur obedire , si mandet , ut renuntiet beneficio , ut alteri conferat , in . d . cap . quia super . Intellige causa iusta non existente , etiam secundum Ray .
- 8 Episcopo imponente clerico quicquam pro negotiis ecclesiæ , tenetur obedire , nec ualet si excuset se pro cura rei familiaris , quia bonum commune præfertur particulari , nec ualet si dicat , quod sunt alij meliores : & . c . quia in talibus oportet seruare talem ordinem secundum Ray .
- 9 Laici non tenentur obedire prælati spiritualibus , nisi in his

A A A

O B L A T I O.

tantum, quæ promisserunt in baptismo, quia in alijs non sunt eis superiores. Sed dominis temporalibus, qui uere sunt eorum domini, tenentur obedire in temporalibus, prout iustitia requirit, secundum Tho. secunda secundæ. q. ciii. ar. ul. non autem contra iustitiam, nisi forte ad euitandū magnum scandalum, uel magnum periculum. Consentit Gul. quia in huiusmodi illis non subijciuntur.

io Si episcopus mandet sacerdoti, ut excommunicet titium, quem sacerdos, scit esse innocentē: si scit ita notorie, quod possit probare, debet, ante episcopum probare eius innocentiam, & si probauerit, non debet eum excommunicare, licet possit solum denunciare: Si uero non possit probare, & res dubia sit tenetur obedire, secundum Tho. in quol. ut alle. Pisa. & per. c. quid culpatur. xxiii. q. i. Obedientia enim ipsū a peccato seruat dum dubius est uel probare non potest.

ii Filius tenetur obedire parentibus, quo ad dispositionem domus, & morum disciplinam, quia in eis est subditus, Thom. quol. ii. ar. ix. quando autem sit mortale peccatum supra, inobedientia. §. ii. fatis dictum est.

1 In omni obedientia sunt intelligendæ aliquæ conditiones, ut dicit gl. in cap. ii. de uoto: uidelicet. Si adest possibilitas. c. quærellam, & c. breui, de iur. iur. Secundo quod sit rationabilis causa, secundum quod not. Pan. in. c. magne, de uoto & Arch. in. c. utinam. lxxvj. d. & inobediens non potest præscribere, quia semper est in mala fide. c. fi. de regu. & c. sic nobis, in gl. Quando autem inobediens mortaliter peccet: supra, inobedientia, uide ample.

Obedientia etiam potest esse circa ea quæ libenter uolumus, si in ea propter præceptum principaliter ferimur, Tho. secunda secundæ. q. ciiij. ar. ij. ad. iij.

O B L A T I O.

1 Oblatio est id quod offertur a Christiano, ecclesiæ de re donabili, iuste acquisita: c. quia in omnibus, de usu. & c. ex transmissa, de deci. & monachus, seu alius religiosus, potest recipere oblationes, uel ut pauperes, uel ut ministri altaris, uel ut parochiani. c. oblationes. x. quæst. i. Vide S. Tho. secunda secundæ. quæst. lxxxvi. ar. ii. & Pa. in. c. pastoralis, de his quæ fi. a. præla.

- 2 Oblationes factæ in parochia, seu altari, cedunt ecclesiæ parochiali, siue sint factæ imagini, siue capellæ, sunt rectoris, & non presbyteri capellæ, secundum Pan. & Ant in. d. c. pastoralis, etiam si imago cui sunt factæ, sit depicta in muro, infra, limites parochiæ: & facit gl. in. l. statuta. ff. de usufruc. Quod quidam limitant, si fiant intuitu parochiæ. Idem si fiant celebranti in ecclesia alicuius, quia sunt similiter rectoris: nisi esset episcopus celebrans, quia tunc communi iure sunt eius. c. super eo, de paro. nisi consuetudo obtet, quæ est sequenda. De collatis autem, & oblatis religiosi, in ecclesijs eorundem non possunt prælati aliarum ecclesiarum aliquid sibi uendicare, secundum Pa. in. c. nimis iniqua, de excels. præla. quia uidetur res illa eis collata intuitu ecclesiæ, & non nomine oblationis, & expressius hoc tenet in. c. i. de sta. mo. & est textus expressus in. d. c. i. & quo ad fratres prædicatores est prohibitio, cle. iij. in priuilegio, quod incipit: nimis iniqua. Vnde ex hoc priuilegio, dicti fratres possunt facere offertorium in suis ecclesijs in missa. Sicut concludit etiam Tab. uer. oblatio. §. i. in fi.
- 3 Parochiani ad offerendum oblationem possunt compelli, secundum Pa. in rub. de paro. & S. Tho. secunda secundæ. qu. lxxxvi. ar. i. Primo, quando tenentur dare ratione census, quæ annuatim soluunt. Secundo, ex obligatione testamentaria. c. quanto, de cen. Tertio, quando sacerdos indiget, & ipsi abundant. Ad hoc est. c. si episcopus, de off. or. li. vi. Quarto, quando hoc habet consuetudo. c. ad apostolicam, de simo. Et in his duobus ultimis casibus, oblatio quo ad quantitatem remanet uoluntaria, secundum Tho. supra. Idem dic de primitiis, secundum eundem, ibi, ar. iiii.
- 4 De qualibet re possessa licite, potest fieri oblatio, nisi uergat in detrimentum alterius, secundum Tho. supra. ar. iiii. & hoc reprehendit Christus Mat. xv. dicens, Vos autem dicitis munus quodcumque ex me est, tibi proderit, &c. Vel propter scandalum. Vnde aliquæ personæ prohibentur offerre oblationes, quas numerat gl. in. c. oblationes. so. d. & intelligi debet, quando eorum crimina sunt manifesta, noluntque corrigi. Et idem dicendum est, de hæreticis, excommunicatis, & iudæis in. d. c. quanto, de censu.
- Si cōsuetudo habet, quod oblationes quæ sunt in domini.

O B L A T V S. O B L I G A T I O.

ca sint rectoris, & quæ fiunt in festo sancti alicuius sint sacristæ, & talis sanctus ueniat in dominica: oblationes erunt rectoris, quia maior est dominica quam festum illius sancti, & hoc, secundum quod concludit Bar. per. l. proconsul. ff. de of. proconsu. Sacerdos potest recipere oblatum pro missis dicendis quas poenitenti iniunxit, ut faceret celebrari, nisi sit scandalum, à quo cauere debet. Vide. c. ab omni, deui. & ho. cle.

O B L A T V S.

Oblatus quis sit, supra monachus. §. i.

O B L I G A T I O.

- 1 Obligatio iuris, uinculum importat, quo necessario quis altringitur ad aliquid dandum, uel faciendum: insti. de oblig. in pri. adde uel patiendum, & sine consensu, est nulla ff. de pac. l. i. Intellige uoluntario, & cum animo obligandi: facit gl. in c. iii. de uoto.
- 2 Triplex potest esse obligatio, uidelicet, naturalis, quæ continet naturale uinculum consensu contracta inter eos, qui rationis capaces sunt tantum: ligans solum in foro conscientiæ, & ad agendum in contentioso foro inefficax. Alia civilis tantum dicitur, non obligans in foro conscientiæ, nisi secundum quod quis à superiori cogitur, secundum Inno. in c. quia plerique, de immu. eccl. tertia dicitur naturalis & civilis simul, ut cum quis civiliter, & cum solennitate se obligat ad aliquod, quod naturalis æquitas suadet: ut soluere agrum, quem in ueritate tenetur soluere: & hæc in utroque foro obligat. De his insti. de oblig. per totum. Iustitia enim ad hoc etiam cogit.
- 3 In obligatione generali, non ueniunt ea, quæ quis specialiter non obligasset, ut si titius obligauit omnia bona, non intendebat obligare pannos, lectum, & alia, sine quibus uiuere non poterat, secundum Bar. in l. i. C. quæ res pig. ob pos. Contra enim æquitatem esse uidetur.
- 4 Obligatio, cui appositus est terminus ad sollicitandum implementum obligationis: adueniente termino non dissoluitur, quia iam contractus est factus: ut si contractis sponsalibus, promissi ducere sponsam infra mensem, elapso mense non dissoluitur hic contractus. Si uero terminus positus sit ad finiendum, uel limitandum contractum, adueniente termino soluitur obligatio illius, per quem non stetit quin imple

retur contractus initium, ut si promisi tibi, tali die facere uen-
ditionem de domo, & per te stetit, elapso illo die nō amplius
teneor, secundum Pa. & Gof. in. c. sicut ex literis, de sponsa.

- 5 Si dies apposita sit obligationi, & actor, & reus sunt eiusdem
fori, tenetur reus sine interpollatione offerre, & ire ad domū
actoris, secundum Pa. in. c. licet hely, de simo. quia dies inter-
pellat pro homine. c. potuit, de loca. quod si nō sunt eiusdē
fori, sufficit quod reus dicat in domo sua, paratus sum sol-
uere, si sit qui recipiat: iuxta not. in. l. item illa. ff. de constitu-
pec. & quod ibi not. Bar. pro limitatione. d. c. potuit. Intelli-
ge tamen, nisi aliter sit in pacto specialiter. Si autem dies
non est apposita, requiritur monitio, in. l. si ex legati causa.
ff. de uerbo. obli. supra, Mora. §. j.

- 6 Quando turpitudine est ex parte recipientis obligationem,
obligatio non tenet, secundum Pa. in. c. debitores, de iureiu-
ran. ex quo patet, quod obligatio de soluendis usuris, non
stringit, nisi interueniat iuramentum, secundum Pa. in. di. c.
debitores, quia iuramentum fit Deo, qui non turpiter acci-
pit, nec qui sic iurauit, peccauit. Simplex autem promissio,
nulla fuit, propter turpitudinem hominis recipientis. Vide
Thom. secunda secundæ. qu. lxxxviii. ar. iii. ad. iii. Is pro quo
quis negotia utiliter gerit eidem obligatur. ar. in. l. cum pecu-
niam. ff. de neg. ge. & Pa. c. ii. de preca.

OBSTINATIO.

Obstinatio importat inhærentiam pertinaciter alicui pecca-
to, ut cum quis intendit pertinaciter perseuerare in pecca-
to, sicut quando non uult remittere iniuriam, uel uult tene-
re concubinam, uel ita habituatus est in peccato, quod est fa-
ctum sibi quasi naturale, & quasi nunquam inest ei aliquis
motus ad bonum, & ad resurgendum à peccato, & tales pa-
rum distant à statu damnatorum: quamuis possint conuer-
ti, secundū Caie. ibi, in summa. Vide Thom. uer. q. xxiii. ar. xi.

OCIVM.

Ocium secundum Greg. est quod caret intentione piæ uti-
litatis, aut iustæ necessitatis, & propter hoc, non omne
uerbum, uel factum iocosum, ociosum est, nec consequen-
ter peccatum: immo in talibus contingit esse uirtutem, quæ
eutropelia dicitur. Et quamuis uerbum ociosum sit commu-
niter ueniale, tamē potest esse mortale, si dicatur in contem-

ODIVM. OFFICIUM.

ptum dei, uel proximi, uel propter aliquem finem, qui sit peccatum mortale, ut ad incitandum aliquem ad luxuriam, & huiusmodi.

ODIVM.

1. Odium secundum Tho. secunda secundæ. q. xxxiii. ar. v. & vj. non est uitium capitale, sed formaliter oritur ex inuidia, dispositiue autem ex ira. Si sit contra Deum est grauissimum peccatum, secundum Tho. ibi. ar. i. cum nihil sit in deo quantum est ex se odibile, cū sit simplex bonitas. Si sit contra proximum ex suo genere mortale peccatum est, quia directe contra charitatem est: licet ex imperfectione actus, quandoque sit ueniale, sicut alia peccata.
2. Qui odit non proximum, sed eius prauos mores, uel inimitiam, quam tenet contra charitatem, nō proprie odit proximum, & consequenter non peccat, quoniam & deus odit impios, & eorum impietates. Et qui odit bonum proximi, etiam ad bonum finem, utputa ad correctionem, non peccat: quia hoc est magis amare proximum quam odire. Et qui uellet proximum puniri iustitia mediāte, secundum eius demerita, non liuore uindictæ, sed magis zelo iustitiæ, & ut alij timeāt, nō peccat: qā hic est affectus iustitiæ uindicatiue.
3. Quomodo non debet quis propter odium subtrahere communia beneficia: supra, charitas. §. i. Sunt tamen hortandi homines, ut ab inimicis non subtrahant consueta beneficia, colloquia, & huiusmodi: etiam extra articulum necessitatis, ut omnis spiritus odij, de mente eradicetur, & inimicus ad bonum prouocetur, exemplo Christi qui iudeis illum persequentibus, p̄dicationis, & curationis beneficia, nō subtraxit.

OFFICIUM.

Officium seculare uendere, licet dominis, dummodo uendāt personis, de quibus possit præsūmī, quōd sint utiles ad talia officia exequenda, & quōd nō uendantur tanto precio, quōd recuperari non possint sine grauamine uiuorum subiectorum. Attamen quamuis possint hoc modo licite uendi, nihilominus non expedit, quia illi, qui ad huiusmodi officia essent magis idonei, quandoque sunt pauperes, & non possunt emere, uel si sunt diuites, non ambiunt officia, nec aspirant ad illa pp̄ lucrum, unde magis uidetur expediens, ut boni homines eligantur, & etiam inuiti compellantur se-

cūndum S. Tho. ad ducissam barbantia. Est etiam hoc perniciosum satis reipub. secundum Caie. ibi in summa, quia cōmuniter indigni habent officia, ubi sunt uenalia. Tollitur etiam ratio studiorum, & bonarum uirtutum, ex eo quod non nisi pecunia hñr officia: non uirtus, sed pecunia honoratur, uēditur plerūque actus iustitiæ, & multa alia mala sequuntur: ut testatur experientia, per q̄ uidemus reipub. ruinā. Et quia actiones humanæ iudicandæ sunt secundum quod in pluribus inuenitur, ideo huiusmodi uenalitates, ut abhominabiles exterminandæ sunt, ex quo concludo, quod licet speculatiuæ sint licitæ, secundū tamen quod nūc sunt in usu, non sunt exercendæ, supra, Dominus. §. x. An officialis possit aliquid recipere, supra, Dominus. §. xiii.

OLEVM.

Oleum sanctum, quod crisma dicitur, conficitur per episcopum in die cœnæ, & non alio die. c. omni tempore, de con. dist. iiii. Fit ex oleo, & balsamo, cum quo benedicuntur fons baptismalis, calix, patena, ecclesia, altare, episcopi in manibus, in capite quando cōsecratur, puer baptizatus in fronte, & uertice omnes fideles quando crismantur, & est omni anno consecrandum, & innouandum. c. si quis de alio, de cons. d. iiii. Grauer quoque punitur sacerdos utens in baptismo de alio, quā de hoc nouo: per. d. c. si quis de alio. Est & oleum cathecumiconum cōfectum per episcopū, quo inunguntur baptizati inter scapulas, & in pectore, & manus sacerdotis cum ordinatur, principes, & reges in brachio, & humero, ecclesia, & altare ante crismationem. Tertiū oleum est sanctum, quo unguuntur infirmi in mortis articulo, infra, unctio, per totum, & in. c. unico, de sac. unct. De secundo, & tertio oleo, non inuenitur prohibitum, quin alijs diebus possit confici, sicut de primo, ut in. d. c. omni tempore, & c. quoniam, de sen. ex. in. vj. Oleum non sacratum additum sacramento totum erit sacratum, sicut dictum est de aqua, supra, aqua. §. ii.

OPINIO.

- Opinio est illicita. Primo quando quis eam sequitur non quia magis rationabilis, sed quia est opiniō suæ sectæ, quam uult tueri, tunc talis opinio illicite tenetur, quia non

AAA 4

OPINIO.

uoluntate, sed ratione opinio amplectenda est. Secundo quando talis opinio licet uideatur rationabilior, tamen repugnat dictis sacrae scripturae, quia sacra scriptura est regula morum, & fidei: ideo omnis opinio examinanda est secundum illam. Et propter hoc damnantur opiniones haereticorum, repugnantes sacrae scripturae, uel determinationi ecclesiae, uel ei, quo communis ecclesia utitur. Vnde a mortali excusari non possunt sequentes huiusmodi opiniones scienter, & pertinaciter: hoc enim ad haeresim pertinet. Si uero non apparet has esse contra bonos mores, neque contra determinationem ecclesiae, neque contra sacram scripturam, & sequitur aliquis tales opiniones credens benefacere, & sine pertinacia, non peccat, etiam quod tales opiniones essent falsae, immo haereticae, sed non manifestae. Vnde nunc multa sunt haeretica condemnata, quae ante sine peccato poterant teneri, secundum Tho. i. quaest. xxii. ar. ul. quia manifestus error non erat. Vnde & si abbas Ioachim tenuit contra fidem, in. c. damnamus, de sum. tri. non fuit haereticus, quia talis articulus nondum erat damnatus.

- 2 In credendis, uti pro regula opinione est illicitum, nisi opinionem superiori regulae sanctae ecclesiae, & apostolicae sedis, quae in his, quae sunt firmiter credenda errare non potest, cum a spiritu sancto regatur quis supponat. In operandis uero, ubi sunt opiniones, semper tutior pars est eligenda, ne quis exponat se periculo ambiguitatis, & consequenter peccandi, quod illicitum est, ut in contractibus, ubi plures sunt doctorum opiniones: quia faciens opus aliquod, quod dubitat esse mortale, mortaliter peccat: quia taliter operans, potius uult uoluntatem propriam adimplere, quam a tali opere, etiam si sit mortale abstinere, & sic mortaliter agit, non curans perdere Dei amicitiam pro tali opere. Et praedicta intellige de opinione, quae est cum formidine alterius partis. Nam qui sequitur unam opinionem, & non tenet pro dubia, sed pro certa, & sic operatur, non se exponit dubio, sed pro certo tenet: ideo non peccat, sicut qui sequitur opinionem aliquam, & formidat de opposito. Item licet aliquando una opinio sit melior altera, tamen non tenetur quis semper meliorem sequi, quia non tenetur facere quod melius est, sed quod bonum est. Ideo quando dicitur, quod tenetur am-

plecti tutiorem, intelligitur, quando est cum formidine alterius partis, sed quando firmat se in una opinione alicuius doctoris, quam ueram credit, licet credat aliam opinionem esse meliorem, non propter hoc exponit se mortali, quia non sequitur aliquod, de quo dubitet esse falsum, licet credat minus bonum.

- 3 Opinio quæ meliori rationi innititur sequenda est, secundū Pa. in. c. capellanus, de feri. & doctor referens plures opiniones, uidetur sequi ultimam quando aliam non firmat, secundum Host. in. c. j. de priu. lib. vj.
- 4 Opinio sequens æquitatem scriptam, præfertur sequenti rigorem iuris scripti. c. unico, de re. permu. in. vj. fallit in odiū iudæorum, contra quos, rigor præfertur æquitati. c. secundo de iudæ.
- 5 Opinio quæ soluit, potius sequenda est, quàm ea quæ ligat: regula, odia, lib. vj. & opinio habens pro se legem, uel antiq̃ consuetudinem, debet præferri non habenti. c. literas, de resti. spo. c. cum expediat, de elec. lib. vj. & l. minime. ff. de legi. An papæ opinio præualeat opinioni concilij, supra, conciliū. §. ij. & iij. In dubijs doctrina ecclesiæ Romanæ, quæ principaliter est in papa, est regula fidei, & ad ipsum pertinet huiusmodi dubia determinare: ex S. Tho. secunda secunda. q. ij. ar. iij. De potentia. q. x. ar. iij.

O R A T I O.

- 1 **O**rans ex intentione formaliter, & non attendens orationi, peccat, quia irreuerenter Deo loquitur in oratione. Si autem orat materialiter, uel se exercendo in cantu, uel ut ocium fugiat, & non attendat, non irreuerenter agit, & consequenter non peccat, secundum Cai. ibi, in summa.
- 2 Oratio est necessaria, ut reuerentiam Deo exhibeamus, cui debitores sumus, & ut impetremus quod Deus disposuit per sanctorum orationes implendum, secundum Tho. prima secunda. q. lxxxij. ar. ij. & solus Deus est orandus principaliter, ad implendum quæ petimus, sancti autem orādi sunt, ad impetrandum, secundum Tho. ubi supra. ar. iij. Dicere autem sanctos non esse hoc modo orandos, & non posse pro nobis orare, fuit hæresis Vigilanti, & nouiter a lutheranis suscitata. Ideo dico quod sunt orandi, quia sicut Deus agit hæc inferiora per secundas causas, ut ordo naturæ seruetur, ita

O R D O.

nos exaudit per sanctos, tanquam per causas medias. Secundo ut sancti honoretur. Tertio, si uiui pro inuicem possunt orare, multo magis sancti possunt pro nobis orare. Quarto, quia sic habet usus ecclesie, quae orationes ad sanctos diuigit: & secundi Mac. xv. dicitur, quod Iudas machabeus uidit Oniam, & Hieremiam, qui erant mortui, orare pro populo iudeorum.

- 3 Qui non orat pro se, & proximo etiam inimico in casu quo credit per orationem posse se, uel alium de aliquo graui malo eripere, peccat mortaliter, sicut negando elemosinam in articulo necessitatis. Agit enim contra praeceptum Christi dicentis, orate pro persequentibus, &c.
- 4 Oratio communis quae fit a ministris ecclesiae in persona populi, secundum Tho. supra. ar. xij. debet esse uocalis, ita ut possit innotescere toti populo, pro quo profertur, ideo irrationaliter agit sacerdos celebrans ita submisit, ut uix a seruitore audiat. & qui stant in choro taliter dicentes officium, ut ipsi tantum seipsos percipiant: ut supra, uer. Horae, in fi. dictum est. Et peius agunt qui tantum mouent labia, & neque seipsos audiunt, quos credo non satisfacere officio. Oratio autem singularis sufficit quod sit mentalis: & debet esse cum intentione, ut dictum est supra, Horae. §. ix. Peccator orans ex bono naturae desiderio, ex pura Dei misericordia exauditur, dummodo petat necessaria ad salutem suam, pie, & perseueranter, Tho. secunda secunda, supra.

O R D O.

- 1 Ordines conferrens indigno, secundum Tho. iij. sen. dist. xxiii. q. iij. mortaliter peccat, similiter prelati, & alij qui faciunt promoueri: quia infideliter dona Dei dispensant, & ecclesiae detrimentum faciunt, & honori diuino. Idem de consulentibus, promouentibus, & putantibus tales, quando scilicet faciunt, uel non adhibent curam scire eos dignos, quia cooperantur ad malum. c. uotum. ij. q. i. nec sufficit secundum Alber. Magnum, non scire eos esse malos, sed oportet, quod sciant eos esse bonos, per illum modum, quo est possibile scire.
- 2 Ordines superiores nullus debet recipere, nisi habeat inferiores, ex ordinatione ecclesiae, licet antiquitus hoc aliquando non seruaretur, secundum Tho. supra. Qui ordines sunt. vii.

videlicet hostiarius, lectoratus, acolitus, exorcistatus, subdiaconatus, diaconatus, & sacerdotii, quorum tres ultimi sacri dicuntur, secundum Tho. supra, tales ad castitatem tenentur, supra, uer. matrimonium. §. viii.

- 3 Prima tonsura non est ordo proprie, ideo iura inter ordines non posuerunt. c. seriatim. dist. xxxii. sed est deputatio, seu dispositio ad Dei cultum. Et quia ordo proprie non est, ideo characterem non imprimit.
- 4 Qui ordinatur debet necessario tangere, quæ porriguntur tangenda ab ordinante, secundum Pe. de pa. in. iiii. sen. & Arch. flo. iii. parte. ti. xvi. c. xiiii. qui recitatis opinionibus, uidetur declinare cum Pe. de pa. Alber. & S. Tho. supra. q. i. ar. i. ql. v. dicunt sufficere porrectionem, unde in concilio sub Euge. iiii. cum traditur materia ordinis, nunquam fit mentio de tactu ipsius, sed solû de actu tenente se, ex parte ministri, idest porrectione, datione, traditione, & assignatione, ut dicit Cai. ibi in summa. Securius tamen est tangere, nisi non tetigit, non est aliter, supplendum propter hoc. Idem uidetur, quod sola eleuatio manuum sufficiat, & non necessarius contactus secûdû Arch. flo. supra, licet securius sit tangere. Sufficit etiam tangere rem porrectionem, una manu, uel digito.
- 5 Character imprimitur in traditione instrumenti pertinetis ad actum illum, qui est principalior in illo ordine, secundû Pe. de pa. & Tho. supra, ut in sacerdotis ordinatione, in datione calicis, sub determinata forma uerborum, quantum ad actû, qui est consecrare corpus, & sanguinem Christi: quantum uero ad potestatem absoluendi, in impositione manuum, dicendo, Accipite spiritum, &c. In diacono, in datione libri euangeliorum. In subdiacono, in traditione calicis, & patenę uacue, secundum Tho. & Pe. supra. In acolito, in datione urcoli uacui, secundum Tho. & Arch. flo. supra. In lectore, in traditione prophetiarû. In hostiario, in traditione clauium. In exorcista, in receptione libri exorcismorum, secundum Thom. supra.
- 6 Omnes ordines minores, & prima tonsura, possunt dari eidem personæ eodem die, ubi est consuetudo: licet Inn. & Host. in c. de eo, de temp. or. contrariû dicant, gl. tamen ibi dicit, quod omnes ordines minores simul eidem dari possunt. Sed dic, quod consuetudo est seruanda, quæ habet, & est in pratica,

O R D O.

quòd simul eodem die, eidem personæ conferuntur cū prima tonsura. Ideo intellige Inno. & Host. ubi non est consuetum, & facere esset scandalum. Ordines minores, cum aliquo sacro, eodem die, eidem dari non debent, sine licentia papæ, secundum Inn. & Host. in. c. dilectus, de temp. or.

- 7 Prima tonsura omni tempore potest conferri, secundū Host. & d. Ant. in. c. consultationi, de temp. or. ordines uero minores, potest quilibet episcopus dare in dominicis diebus, secundum Host. in. d. c. de eo, dummodo non uideatur tenere generalem ordinationem, & similiter Abbas, secundum d. Ant. in. d. c. de eo, immo etiam in aliis festis, secundum Host. Alii autem ordines dari debent ab episcopis tantum in sex temporibus anni, uidelicet in sabbatis quatuor temporum, sabbato ante dominicam de passione, & sabbato sancto, de tempo. or. per totum: & per S. Tho. iiii. sen. dist. xxv. in expositione literæ. Hoc tamen potest, non est, de substantia ordinis. c. sane, de temp. or. De pœna autem recipientium ordines extra dicta tempora, supra, Irregularitas. §. lxxxii. Si extra hæc tempora, & post prandium darentur tenerent quidem, licet peccatum, & pœna incurrerentur: secundum Vgo. in. c. ordinationes. dist. lxxv. Hæc de essentia ordinis non sunt.
- 8 In ordinatione si aliquid omittatur quod sit, uel dubitetur esse de substantia, totum debet iterari, quia non dicitur iterari, quòd dubitatur esse factum. c. solennitates, de cō. dist. i. si autem est clarum, quòd non est de substantia, non debet iterari, sed statuto tempore caute suppleri. c. præsbyter, de sa. nō ite. & concor. Inn. ibi. c. i. Et suppleatur ab eodem qui ordinauerat si possibile est, secundum Innoc.
- 9 De substantia nō est tempus ordinationum, in. d. c. sane, nec ætas. c. diaconus. dist. lxxvii. nec unctio. c. i. de sac. un. nec impositio manus episcopi, scilicet tactu corporali. c. fi. de sac. nō ite. nec quòd recipiatur a proprio episcopo ordo, uel quòd non recipiat simul. c. quòd translationem, de tem. or. uel sit ie iunus ordinās, uel ordinatus, ut communiter tenetur: & hæc certa sunt non esse de substantia. Alia quædam sunt dubia, ut est: missa, de qua communiter uidetur, quòd non sit de substantia, ut no. doc. in. c. quòd sic, de elec. De minoribus certum est, quòd non est de substantia, ut manifestat consuetudo, quæ legis interpret est.

- 10 Quando omiffum est aliquid, debet suppleri per eum, qui ordinauit si fieri potest, uel per alium si non potest, seruata forma pastoralis. Omnia quoque, quæ sunt in pastoralis intelliguntur esse de substantia, nisi oppositum, in iure pateat. Debet autem sic suppleri, ut suppleatur tempore ordinationis, secundum Host. & patiens defectum, ueniat quasi ministras episcopo, & non sit intentio episcopi reiterare, sed supplere: & fiat sine scandalo quantum est possibile. Et non exequatur officium usque quo sit suppletum. c. i. de sa. non itera. & ibi glo. & secundum Theo. illa dicuntur de substantia, in quibus imprimatur caracter, de quo supra dictum. §. v.
- 11 Ordo episcopatus, quo ad potestatem eius, suscipitur in impositione manuum episcoporum super caput eius, ar. in. c. episcopus, iuncta gl. dist. xxiii. secundum ueriores opinionem.
- 12 Si episcopus facit actus, & alius dicit uerba, uel econtra, in sacris ordinibus, nihil facit, quia sacramenta sunt unitatis, quæ diuidi non possunt. c. quia passus, de cō. dist. ii. in minoribus tamen fallit. in. c. accolitus. xxiii. dist.
- 13 Qui coacte, & contra suam uoluntatem ordinatur, non est ordinatus, quia non intendit facere quod facit ecclesia: sicut nec reciperet baptismum. c. maiores, de baptis. Si autem ordinetur contra uoluntatem suam, non absolute, sed conditionate, quia nolet, tamen quia mādatur ei sub aliqua poena est contentus: recipit ordinem, quia intendit ordinari, magis quā talem inobedientiam incurrere: & potest quis ad hoc cogi per superioris præceptum, & ad episcopatum, & ad curā animarum, secundum Pe. de pa. & tenetur obedire, nisi ad sit legitimum impedimentum: supra, obedientia. §. v. Et sine necessitate cogens inuitos ad ordines, est puniendum. cap. ii. lxxiii. distinct.
- 14 Ordinatus metu cadente in constantem uirum, non tenetur continere, secundum Gul. si non uult quia continentia non debet esse nisi uoluntaria. c. ante triennium. dist. xxxi. alias sic c. prælatum, de his quæ ui. me. ue. ca. & præcipue si consensit uoluntate in suscipiendo ordines sacros, quia uoluntas cogi non potuit. Si talis non habebat uxorem quando fuit ordinatus, tenetur continere. c. de iudæis. dist. xlv. quod si habebat quando ordinatus fuit, & ipsa uelit continere, ipse etiam tenetur continere propter ordinem sacrum, quem recepit. Si

O R D O

uero ipsa nolit cōtinere, tenetur reddere debitum, quia hoc facere non potuit in uxoris praiudicium, nec in conscientia coactio excusat, quia & si corpus cogebatur, poterat tamen non intendere ordines suscipere, & ita ad castitatem non obligari. In foro autem exteriori, non poterit cogi, si protestatus fuit nolle ordinari, uel de coactione omnino inuoluntaria constet.

- 15 Regulares non debent ordinari contra uoluntatem suorum praelatorum. c. ad aureos. de temp. or. Quos possit episcopus ordinare uide. cap. nullus, de temp. or. lib. vi. & in cap. praecedenti.
- 16 Ordinans non sibi subditos, est suspensus a colatione omnium ordinum per annum. c. eos, de temp. or. in. vi. Si tamen ordinatus erat clericus. Ordinati sic nō sunt irregulares, sed sunt suspendendi, per. d. c. translationem, & si celebrant antequam suspēdantur, non efficiuntur irregulares, secundum Host. licet grauius peccent antequam eorum episcopi ratā habeant talem ordinationem. ut no. in. d. c. eos, nisi quando eorum episcopi sunt suspensi manifeste, propter aliorum ordinationes, tunc eorum subditi, sine horum licentia, possunt a uicinis episcopis ordinari: in. d. c. eos, & c. i. de tēp. or. lib. vi. De ultramontanis ordinatis ab italico episcopo, & econtra, supra. Irregularitas. §. lxxxj. satis dictum.
- 17 Ordinans ad ordines sacros ante legitimam aetatem, est suspendendus a colatione ordinum, & sic ordinatus ab executione ipsius ordinis, usque ad aetatem legitimam, secundum d. Ant. in. c. uel non est, de temp. or. ar. de. generalem, de aet. & qua. or. & peccat si ante legitimam aetatem exequatur, non tamen fit irregularis nisi prius suspendatur, sicut de iure debet suspendi: supra, irregularitas. §. lxxxij. aet. §. j.
- 18 Episcopus qui renuntiavit loco tantum, si rogetur a proprio episcopo, potest ordines conferre, si autem renūtiavit loco, & dignitati, potest tantum minores conferre: supra. Irregularitas. §. lxxix.
- 19 Non possunt ordinari ad sacros ordines, nisi usum rationis habentes, secundum Tho. iij. sen. dist. xxv. ar. j. ql. ij. bene tamen ad ordines minores. De aetate autem requisita ordinandis: supra aet. §. j. Bigami prohibentur, supra. Bigamus. §. iiii. Solemniter poenitentes. c. ex poenitentibus. dist. 50. Neophiti

dist. xlviii. c. quoniam, obligati curiæ. dist. 51. c. j. De seruis, & corpore uitiatis, uide in suis titulis. De illegitime natis, in uer. Illegitimus. §. j. cum quibus dispensetur, supra beneficiu, §. xxvii. usque. xxxiii. peregrini ignoti, non sunt ordinandi, in. c. nullus, de æta. & quali. or. lib. vj. Hermosfrodite, supra eo. ti. §. j. infames, supra, infamia. §. vij. Irregulares, suspensi, exco- municati, uide in suis titulis. Interrogandi sunt ergo ordinā- tes, si huiusmodi scienrer admitterunt: si seruauerunt quæ sunt in suis pontificalibus, si non contulerunt gratis. Ordina- ti uero, si in peccato mortali receperunt, an ante debitam ætatem, sine licentia sui superioris, quia in omnibus morta- le uidetur &c.

- 20 Ordinum collationem non potest denegare episcopus exi- stenti in dignitate, & beneficio, alio non existente impedimē to. c. ex tuarum tenore, de temp. or. sicut potest secularibus, & regularibus, quibus non tenetur. c. ad aures, de temp. or. immo sine licentia sui prælati tales non possunt promoueri ad ordines, & sic loquitur. d. c. ad aures.

ORGANVM.

Organorum usus in ecclesia est licitus, licet Romana eccle- sia coram pontifice eis non utatur, non tamen licet inter diuina, in eis canere, uel pulsare seculares cantus, uel plausus, aut turpes, & amatorias cantilenas, & est mortale, secundum Cai. ibi, in summa. Est enim cōtrarium diuino officio, cuius est excitare deuotionem, & tales cantus excitant ad turpia, uel uana. Similiter qui tales conducunt sonatores, & consen- tiunt eis in hoc. Possent hi aliquo modo excusari, quādo cre- derent non esse prohibitum cum in aliis ecclesiis sic fieret. Sed a sono turpium, nulla ignorantia excusat, quia statim continet contrarietatem ad solemnitatem Christi, secundum Cai. ibi, in summa, supra, cantus. §. iij.

ORNATVS.

- 1 Ornatus exterior mulierum, ac uirorum, solet multiplici- ter esse peccatum. Primo, ex fine malo, qui si sit mortalis, & ornatus erit mortalis: ut si fiat ad prouocandum aliquam personam, non coniugem, ad lasciuiam, si sit uenialis, ut pro aliqua uanagloria, erit & uenialis. Secundo, quando ponitur in hoc tanta sollicitudo, ut prætermittantur necessaria ad sa- lutem, ut missa, tunc est mortale. Tertio si sit contra legem

ORNATVS.

obligatiuam ad mortale, quæ potest cognosci, secundū Cai. ibi. in summa, ex pœna, ut si esset sub pœna excommunicatiōis, & ita seruaretur, esset mortale. Si uero legis leuis est pœna, & deficit contemptus, non erit mortale: sicut si adesset contemptus. Si uero sit contra consuetudinem, quæ non transierit in legem, communiter est ueniale, quod si consuetudo transierit in legem, sine pœna, & desit contemptus, est ueniale. Quarto, ex qualitate, ut quādo habitus est indecēs, uel minus honestus, ut quando ostendunt pectus, & huiusmodi, si desit mala intentio, non uidetur mortale, posset tamen esse ita inhonestus, quod ex eo personæ scandalizarentur, & esset mortale, quia daretur aliis materia scādali. Quinto, ex fūco, quod communiter ueniale est nisi aliud adiungatur. Potest etiam fieri fūcatio sine peccato, ut cum celatur turpitudine, ex aliquo accidente proueniens, uel ex aliqua rationabili causa. Sexto, ex nimia preciositate ornatus in annulis, torquibus, & huiusmodi, ultra cōditionem personarum: nam quod est nimis preciosum ciui, non erit comiti, & hoc communiter est ueniale. Septimo, ex scandalo, ut cum quis ornat se, ut ab alio inhoneste appetatur, mortale est: quia dat occasionem peccandi, cum mala intentione. Si non habet malam intētionem, neque propter hoc ornat se, uel hoc facit, ut proprio marito placeat, uel propter alium respectū, qui non est peccatum mortale, non mortaliter agit, etiam quod multi peccent eam personam appetendo, & ipsa sciat se appeti, hoc enim est scandalum tantum passiuum in ea, secundum Cai. ibi, in summa. Non enim rei illicitæ dat operā.

- 2 Portare capillos mortuorum, & huiusmodi, dummodo desit superstitio, & mala intentio, etiam quod sit ibi uanitas, non est mortale peccatum.
- 3 Aliqui dicunt quod licet mulier non intendat ruinam alicuius ex suo ornatu, tamen cum aduertit quod aliqui prouocantur ex hoc, non debet se illis offerre, & quotiens se offert mortaliter peccat, quod est ualde durum, ideo uidetur melius dicendum, quod si ex parte mulieris non est intentio ad prouocandum, nec sibi placet quod prouocentur ad peccatum, licet placeat ei quod laudetur, ut pulchra, si uana superfluitate, & fūco ornet se, non propterea mortaliter peccat, quia alij peccant ipsam amādo turpiter, nō enim dat occasionem, sed

sed illi accipiunt, secundum Cai. supra. Sicut qui credit multos sibi desiderare mortem cum uident ipsum, propter hoc nunquid non potest exire domum, & ad alia negotia? sicut & Christus, sciebat multos debere scandalizari de uerbis sacramenti eucharistia, & tamen hoc non obstāte, protulit uerba. Neque propter prodigalitem est mortale, nisi secundum quod prodigalitas ipsa mortalis est. Vide Cai. secunda secunda. q. clxix. & infra. Scandalum. §. iiii.

O S C U L U M .

1 Osculum tripliciter potest considerari, secundum se solum, & sic non est peccatum: unde inuicem osculamur ex amicitia, & consuetudine sine peccato. Secundo, potest fieri propter delectationem sensituiam, ordinatam ad aliquem actum peccati mortalis, & tunc est mortale, ex intentione osculantis extra matrimonium. Tertio, potest fieri ex delectatione sensituiam tantum, non ultra progrediendo, & sic etiam mortale est, quia actus ueneris est ex se. Huiusmodi autem oscula extra matrimonium facta ob delectationem, & non ex beniuolentia, uel consuetudine, mortalia sunt, secundum Cai. ibi in summa, supra impudicitia. §. i. quidam tamen aliter sentiunt, & male, & c.

2 Mulier aduertens se osculari a consanguineo secundum morem patriæ, sed tamen libidinose, non peccat, etiam quod non renuat, sed tantum ille, qui malam habet intentionem, immo male ageret negando publice signum amicitia, secundum Tho. secunda secunda. q. xv. ar. iiii. Intellige prædicta si principaliter fiant propter delectationem, quia talis delectatio, est infra latitudinem ueneris mortaliū.

P A C T U M .

P Actum est duplex, scilicet uestitum, & nudum. Vestitur autem sex modis, re, uerbis, literis, consensu, cohærentia, & interuentu rei, ut cum dicitur dabo tibi equum meum, si dederis decem, si interuenit datio decem, teneris mihi dare equum. Insti. de uerb. sig. Nudum uero dicitur, quando non aliquo prædictorum uestitur, sed est in meris, purisque confinibus conventionis, ut si promisi tibi dare centum sine aliqua præcedente interrogatione, uel scriptura, uel huiusmodi, & consentis, quod si non consentis, non erit pactum, sed pollicitatio, de qua. ff. de pac. l. iuris gentium. §. igitur. Similiter dicitur

B B B

PACTVM.

- nudum, quando non continet causam, quia traditio rei sine causa, nullius est efficaciae. l. nūquam nuda. ff. de acqui. re. do. quia tamen quāque fallit, uide Pa. in. c. si cautio, de fide insti. u.
- 2 Ex pacto nudo, & sola promissione, ex iure canonico, & in conscientia, quis obligatur, quando uidelicet exprimitur causa, secundum Pa. in. c. prudentis, de dona. & c. si cautio, de fi. instru. ut dicendo, promitto tibi decem, quia dedisti mihi equum, uel huiusmodi. Si uero sit nudum, taliter quod nulla exprimitur causa, non obligat, etiam in conscientia, quia praesumitur per errorem promisisse. Tamen si quis dicat promitto tibi donare centum, quia praesumitur quod hoc faciat ex liberalitate, non est sine causa, & sic obligatur, uel si promittitur loco pio aliquid, quia praesumitur, quod se obligauerit fauore pie causae, nec praesumitur error. c. si. de suc. ab intest. uel si habuit animum se obligandi, quando nude pacti sciebatur, secundum Tho. iiii. sen. d. xxxviii. & facit. c. literarū, de uoto. Alias si non habuit animum obligandi, non tenetur sub mortali, nisi subesset causa, quae alias obligaret: ut si promissit dare panem existenti in extrema necessitate, quia tenetur dare, etiam quod non habuerit animum obligandi se, etiam non tenetur si adueniat aliqua conditio rationabilis, quam si cogitasset a principio, talem promissionem non fecisset: secundum Tho. secunda secundae. q. xi. Vide etiam ipsum circa dicta supra, secunda secundae. q. lxxxviii. ar. iii. lte quando est promissio de re parua, non obligat ad mortale.
 - 3 Pactum uestitū non omne obligat, secundum Pa. in. c. pactio- nes, de pac. quia ubi iuramentum non obligat, neque pactū: fortius est enim iuramentum, quod fit Deo, quam pactum factum homini, quoniam homine quocūque maior est Deus.
 - 4 Pactum dolo initum, non ualet. c. cum uniuersorum, de re. permu. quo ad dolosum. Similiter si sit alteri captiosum. ff. de rescin. uen. l. si id, quod pure, in fi. Item si sit factum ob nimiam reuerentiam alicuius personae, non obligat. l. i. ff. qua. re. ac. non da. Item si sit iuramento firmatum, & contineat turpitudinem. ff. de pac. l. si unus. §. pacta, quae turpem causam: & quod contra ius est, turpe dicitur. c. faciat homo. xii. q. ii. si tamen haec turpitudine sit, uel ex parte utriusque. si iurantis, & recipientis, uel ex parte iurantis tantum, non tenet, ut in regula, quod non est obligatorium, in. vi. Si uero solum turpitu-

dinem ex parte recipientis sic tenet. c. debitores, de iureiur. Item si sit pactum in conventionibus innominatis, non obligat, si ille cum quo contraxit, non implet ex parte sua contractum. l. ex placito. C. de rerum permu. & l. naturalis. §. i. ff. de præuer.

- 5 Pacta initia per fratres mendicantes cum rectoribus ecclesiarum parochialium, super iuribus parochialibus, puta iure funerandi, & huiusmodi, si sint facta per priores, uel guardianos cum consensu suorum conuentuum, uel locorum tenet, licet non interuenerit licentia sui generalis, uel principalis, seu sedis apostolicæ, dummodo sint honesta. c. ex eo, de pac. in. vi.
- 6 Pacta iuramento firmata, continentia turpitudinem, scilicet, quod est peccatum, uel contra ius ex parte recipientis tantum, obligant. c. debitores, de iureiur. supra. §. iiii.
- 7 Pactum de non cedendo bonis tenet, nisi sit notoria paupertas, secundum Pa. in. d. c. pactiones, tunc enim uideretur se obligare ad carceres, quod non potest: quia nemo est dominus membrorum suorum.
- 8 Pactum filiae dum traditur nuptui, quod contenta dote ad patrimonialia bona non habebit recursum, si firmetur iuramento, tenet, alias non. c. quauis, de pac. li. vi. supra, Dos. §. ii. Tenet etiam si faciat postquam tradita est nuptui, secundum Io. mo. quia est ratio eadem. concor. Gemi.
- 9 Pactum quod est contra substantiam contractus, etiam quod non contineat turpitudinem, uitiat ipsum actum, siue sit per uiam modi, siue per uiam conditionis, siue resolutive, siue suspensue, siue etiam in matrimonio quod est ualde fauorabile, secundum Pa. in. c. fi. de condi. ap. quia remota substantia alicuius actus, remouetur & ipse: quia sine substantia nihil potest subsistere, ad hoc c. tua, de spō. & cognoscitur aliquod esse de substantia alicuius, quando sine eo illud stare non potest.
- 10 De pactis poenalibus appositis contractibus, uide Sil. uer. pa. circa fi. & infra. Poena. §. v. vi. & vii. Quomodo pacta obscura debeant interpretari, Tab. uer. pactum. §. xi.

PALLAE.

Pallæ altaris. i. tobaliæ, siue mapæ, super quibus extenditur corporale, quot esse debeant, & quales: supra, missa. §. vi.

PALLIVM.

DE pallio quod est speciale ornamentum archiepiscoporum.

P A P A .

uide in.c.nisi, eo. ti. & Pa. in. c. antiqua, de priui. & c. quoniam
100. d. Ad confessores hæc materia parum pertinet.

P A P A .

- 1 **P**apa debet eligi a duabus partibus cardinalium, aliter si se pro papa ingerit, est excommunicatus: supra excommunicatio. xciii. Similiter recipientes talem. c. licet, de elec.
- 2 Electio papæ facta per simoniam, secundum statutum Iulii secundi in consilio Lateranen. sessione. v. ipso facto est nulla, ex quo patet, quod papa potest statuere circa electionem sequentis papæ, nec sede uacante, possunt mutare cardinales, & est summus inter omnes: quia habet plenitudinem potestatis, alii parte sollicitudinis, per. c. de cætero. ii. quæst. vi. & per S. Tho. in li. contra errores Græ. c. lxxv. Et licet Leo papa iudicio imperatoris se supposuerit, hoc tamen fecit sponte, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxvii. ar. i. ad. ii.
- 3 Papa quo ad forum ciuile, ubi non habet iurisdictionem temporalem, non potest tollere legem, secundum Io. an. nisi in his, in quibus est periculum animæ, cum potestates sint distinctæ. c. causam, cl. ii. qui fil. sint leg. In quibus autem animarum periculum est, quo ad utrūque forum potest, de sen. excom. li. vi. c. decernimus, & c. nouit, de iudi. & c. si. de resc. ri.
- 4 Princeps ita ex suo contractu obligatur, quod sine culpa priuare non potest eum, quem instituit in aliquo castro, uel baronia, uel huiusmodi, nec successores: etiam quod habeat plenitudinem potestatis. d. c. nouit.
- 5 Papa habet iurisdictionis suæ autoritatē a Christo, mediante electione ecclesiæ, uel habentis uicem ecclesiæ, & omnis alia potestas in ecclesia, ab ista, & sub ista est, quantum ad institutionem, seu collationem, ita quod papa ea potest uti in sui adiutorium, etiam quod sit secularis, secundum Herue. ut recitat Ar. flo. iii. par. ti. xxiii.
- 6 Ad papam potest fieri appellatio ab omni principe, etiā temporali, & non recognoscente superiorem in temporalibus: in c. licet, de for. compe. quando alter non potest haberi, & res est alicuius momenti.
- 7 Omnis potestas iurat fidelitatem papæ, & obedientiam, recognoscens ab eo omne quod habet. c. tibi domino. lxxiii. d. Et si aliquādo aliquis imperator donauit ecclesiæ, ut de Constantino dicitur, non fuit donatio, sed restitutio.

- 8 Papa potest renunciare papatui, etiam si iurasset non renunciare, cum adest causa rationabilis, sicut fecit papa Ciriacus, & multi alii, ut dicit Ar. flo. iii. par. ti. xxiii. & de renū. li. vi. c. i.
- 9 Papa iudicem non habet in terra, nisi desinat esse caput, aut se sponte subiiciat, unde a nullo potest deponi, nisi seipsum suo facto deponat, licet concilium possit declarare, quod sit depositus. ii. q. vii. c. nos. ix. q. iii. c. nemo iudicabit. Autoritas enim papæ, uniuersalis ecclesiæ, & generalis concilii, est eadē, secundum Tho. secunda secundæ. q. ii. ar. x.
- 10 Si papa sit hereticus clare, & nolit se emendare, ipso facto mortuus est, & depositus, pro alio a utem crimine, etiam notorio, non potest deponi: secundum Aug. de ancho. de pote. pa. & Pe. de pal. de pote. pa. Cai. de autoritate pa. & concilii. c. xxvi. & xxvii. quia licet sit caput languidum, est tamen caput. Et licet Pa. dicat oppositum, tamen ei non est credendum, tum quia hæc materia est theologalis, & magis ad theologos spectat, quam ad canonistas, tum quia ipse Pa. semper fuit conciliis, magis quam authoritati papæ, ut dicit Sil. uer. papa. q. iii. Si autem papa malis moribus ecclesiam destrueret, uel patrimonium ecclesiæ totum daret parentibus, resistendum esset illi, per honestam reprehensionem, sine tamen depositione eius, & contra eius uoluntatem, conuocari posset concilium, ut per illud, papa moneretur, & resistendo in malis, remedium apponeretur: non tamen hæc multitudo sic congregata sine authoritate papæ, haberet authoritatem concilii, secundum eundem Pe. de pal. supra.
- 11 Papa posset liberare omnes animas purgatorii, etiam quod plures essent, si quis pro eis faceret quod iuberet, peccaret tamen indiscrete concedendo, & in hoc sensu dicunt doc. quod non potest spoliare purgatorium, secundum quod dicit Sil. in uer. papa. q. iii. §. vi. & indulgentia. q. vii. & probat ratione, adducens etiam Ar. flo.
- 12 Papa potest tollere, & mutare statuta concilii generalis, nisi essent statuta declarantia aliquid esse de iure diuino, ut sunt articuli fidei, declarati per concilia, & hoc ex causa. c. non debet, de confan. & Tho. contra impug. reli. Christia. nec obstat c. contra. xxv. q. i. quia modo predicto capitur. Intellige etiam dum modo non decoleretur status ecclesiæ per talem mutationem, ut intelligit Pa. in. d. c. non debet, & quod ad sit causa

PARAPHERNV. PARENTES.

& sic intelligitur. c. proposuit, de concess. præben. tamen etiam quod sine causa dispenset papa in omnibus his, quæ sunt de iure positivo, tenet, licet peccet, secundum Tho. supra dispensatio. §. vii. & xiii. Et ut. d. Sil. uer. papa quæstione. xv. sic facere permittendus non esset.

- 13 Papa ex rationabili causa, posset absolvere laicum ab obligatione præstita alteri, & etiam collectare, & pro necessitate unius primæ accipere ab alia, ar. in. c. per principalem. x. q. iii. & Tho. in secunda epistola ad Cor. c. xi. non autem sine rationabili causa, ut auferre librum meum, & alteri dare secundum placitum suum, quo ad temporalia, secundum Pa. in. c. ii. de uoto, & Inno. in. c. Inquisitioni, de sen. & re iudi. Vide aliqua, ad hoc propositum, supra concilium, & uer. Dispensatio.

PARAPHERNV.

- 1 Paraphernum est id, quod mulier habet præter dotem, undecunque ueniat, secundum gl. C. de pact. conuen. in rub. In quibusdam tamen locis habet consuetudo, quod, & dos, & omnia mobilia sint communia, & sunt privilegiata, sicut bona dotalia quo ad hoc, ut pro eis tacite sint hypothecata omnia bona uiri, sicut pro dote, secundum gl. in. c. ex literis, quod pignoribus. uide tamē distinctionē Pa. ibi i. d. c. ex literis. nisi specialē hypothecā mulier pro his a uiro exegerit.
- 2 Maritus inuita uxore, non debet habere fructus paraphernalium naturales, quando non est translatum dominium eorū in ipsum, nec debet se intromittere de illis. C. de pac. conuē. l. hac lege, & nūquam præsumitur maritus habere dominium eorum, nisi expresse appareat, uel probetur, secundum glo. in l. fi. C. de pac. conuen. Et si maritus, dicta bona male administrat, tenetur de dolo, lata culpa, & leui, ut no. in. d. l. fi. Cunque maritus uolente uxore habet fructus, quicquid superest non consumptum, ad uxorem pertinebit: per no. in. d. l. fi. & l. ubi adhuc. C. de iur. dot. & hoc consuluit Bar. secundū Bal.
- 3 Statutum loquens de dote, extenditur ad paraphernalia, secundum Alberi. in. l. de quibus. ff. de legi. col. xxiii. Qua actio ne repetantur. Vide Sil. ibi. q. v. Paraphernum dicitur a para, quod est iuxta, & ferni, dos. Quasi iuxta dotem.

PARENTES.

- 1 Parentum nomine, ueniunt pater, mater, auus, auia, & superiores. ff. de uerbo. sig. l. appellatione. Quomodo tenentur

PATRIA POTESTAS. PECCATVM. 368

alere filios, & e contra, supra, Alimenta, §. secundo.

- 2 Pater obligatur ex filii contractu, quando res uersa est in patris utilitatem, ut quia mutuo accepit, ut se uestiret decenter, etiam sine licentia patris. ff. de in rem uerso. l. iii. §. labeo: quod si non est uersum in utilitatem patris, neque de eius mandato fecit, & pater rem apud se non habet, non tenetur. ff. in re uerso. l. quod si seruus. §. Sed si sic accepit. Neque in hoc casu dominus pro seruo tenetur. Si tamen haberet peculium filii, uel serui, deducto prius peculio, quod pater habet in illo, & dominus in peculio serui, tenentur. l. sed si dāni. §. peculiu ff. de peculio, supra. Dominus. §. v. & vi. An parentes testificari pro facto filii quæant, uide doc. & Abba. in. c. uiderur, qui matri. accu. pos. & in c. super eo, el. ii. de testi.

PATRIA POTESTAS.

Patria potestas soluitur. Primo, quando transit in potestatem alterius, ut in l. si arrogator. ff. de adop. ut si fiat quis religiofus. Secundo, si profiteatur post pubertatem in religione approbata, ut no. gl. in. c. i. xx. q. ii. Ante autem pubertatem nolente patre, non potest profiteri, nec matre in uita, potest pater offerre filium religioni ante dictam ætatem, secundum Pa. in c. ii. de regul. quia de iure diuino, & naturali, tenetur filius parentibus obedire. Tertio, per emancipationem, supra emācipatio. §. i. Quarto, per sacrum ordinē. c. frequens. d. liiii. Quinto, per dignitatem episcopalem. c. si seruus. el. ii. d. liiii.

PECCATVM.

- 1 Peccatum actuale duplex est, quoniam aliud est mortale, eo quod mortem spiritualem inferat animæ, auferendo gratiam Dei, ex qua uiuit anima, iuxta illud apostoli: uiuo ego, tim non ego, uiuit in me Christus: & peccans mortaliter, sem fier uel expresse, uel interpretatiue, refutat Deum pro ultimo ane. Aliud est ueniale, quia non perfecte attingit rationem peccati, nec est contra charitatem, sed præter, nec contra præcepta Dei, sed præter. Est & aliud peccatum non actuale, sed dicitur originale, quod est priuatio originalis iustitiæ, collata primo hoī, ut erat caput generis humani, ex S. Tho. ii. sen. d. xxxv. & pluribus aliis locis, quos breuitatis gratia omitto.
- 2 Peccata quædam sunt spiritualia, quorum finis est spiritualis delectatio, ut superbia, alia carnalia, quorum finis est delectatio corporalis, ut gula, & hmōi. De his Apostolis. i. Cor. 7. ait,

BBB 4

PECCATVM.

emundemus nos ab omni inquinamento carnis, & spiritus. Spiritualia sunt quinque, carnalia duo, uidelicet gula, & luxuria, cetera spiritualia sunt, secundum Gre. xiii. mor. li.

3 Peccatum omne in quantum habet rationem culpæ, est uoluntarium, quia uoluntas est propria, & per se causa peccati: Tho. prima secundæ. q. lxxiii. ar. vi. in cor. & quod nullomodo est uoluntum, nunquam est peccatum: secundum sententiā Aug. li. retrac. & c. quod autē. xv. q. i.

4 Actus interior uoluntatis, & exterior alicuius potentiæ, quādo sunt coniuncti ad unum malum finem, nō sunt duo peccata, sed unum, sed multiplicatio actuum uoluntatis, peccata multiplicat, saltem quantum ad numerum, ut si uadens ad occidendum hominem diuertat uoluntatem ad alia, & post iterum deliberet occidere, semper multiplicat peccata, nec est unum peccatum numero, licet sit unum specie. Sunt enim hic plures actus deformes ipsius uoluntatis numero distincti, licet non sit nisi unus actus exterior, sine quo etiam uoluntas peccasset: Tho. ii. sen. d. xlii. q. i. ar. i. sic tenet Tab. in uer. peccatum. §. octauo.

5 Quando plures sunt actus exteriores, sed unus actus uoluntatis, non sunt plura peccata, sed unum habens tamen plures deformitates, ut si quis furetur, ut luxurietur, uel propter gulam, omnes enim isti actus ordinantur ad unum finem, a quo habens actus unitatem specificam, unitatem autem numeralem ab actu uoluntatis uno, & continuato, Tho. ii. sen. d. xlii. q. i. ar. i. per totum. A uoluntate enim peccatum est, sine qua peccatum esse non posset.

6 Peccato transeunte per contritionem, remanet reatus poenæ, qui est obligatio ad poenam. Tho. supra ar. ii. Qui si quidem reatus, est quodammodo medium inter culpam, & poenam.

7 Nulla creatura per naturam suam impeccabilis est, nisi per gratiam a superiori natura adiuuetur: quia ex quo libera est, recte agere, & non agere, ordinare, & non ordinare se in deū potest, secundum Tho. iii. contra gen. c. cix.

8 Homo post lapsum Adæ, quamuis sit in gratia Dei, non potest diu stare sine peccato ueniali, secus de mortali. Si autem sit extra gratiam, non potest diu uinere sine mortali, nisi per gratiam releuetur a mortali, secundum Tho. prima secundæ, quæst. cix. ar. viii. quia peccatum, quod non per poenitentiam

purgatur suo pondere ad aliud trahit, ut Græ. d.

- 9 Peccata non sunt omnia æqualia, Secundum Tho. prima secundæ. q. lxxiii. a. ii. sed unum est grauius altero, secundum quod maiori uirtuti opponitur, uel maior deordinatio in uno inuenitur quam in alio, uel secundum maiorem uoluntatem ad peccandum.
- 10 Peccatum originale minus habet de culpa in nobis, quam quodcunque peccatum ueniale, quia minus uoluntarium, Tho. iii. par. q. i. a. iiii. in. c. ideo minor pœna debetur ei, licet respectu naturæ sit grauius, ibidem Tho.
- 11 Peccatum quod ex genere suo est ueniale, aliquando fit mortale ex intentione, ut uerbum occiosum dictum cum intentione adulterandi, & quod est mortale ex genere suo, potest esse ueniale ex imperfectione actus, ut furari unum quattrinum: Tho. primæ secundæ. q. lxxxviii. a. iiii. & a. ult.
- 12 Peccatum ueniale disponit ad mortale, quia ex frequentia peccandi, fit inclinatio ad peccandum mortaliter: alio modo remouendo ordinem, qui si seruaretur conseruaret hominē a mortali, nunquam tamen id quod ueniale est, idem potest fieri mortale, neque ex multis uenialibus aggregatis, potest fieri unum mortale, secundum Tho. supra, nam mortalium pœna æterna est, uenialium uero temporalis. Dicuntur tamen ab Augu. occidere, quia ad mortale disponunt si negligantur
- 13 Peccata quæ sunt contra præcepta legis diuinæ, naturalis, uel humanæ, sunt mortalia, nisi ex imperfectione actus, uel respectu rei paruæ, secundū Tho. secunda secundæ. q. xxxv. Peccata autem quæ sunt contra mandata, cōsilia, uel monitiones dictarum legum, communiter sunt uenialia, nisi ibi ponatur ultimus finis, uel habeatur intentio ad aliquod mortale, uel interueniat contemptus, uel non curretur de salute proximi, uel nisi contrarium dicat etiam erronea conscientia. Peccatum ueniale, & si charitatis habitum non remoueat, & consequenter in anima maculam non efficiat, actum tamen charitatis retardat, ideo nitorem impedit, qui ex actibus uirtutum est, Tho. prima secundæ. q. xcvi. a. i.

P E C V L I V M.

- 1 P Eculium prout nominat pecuniam, quam habet existens in aliena potestate, ut filius familias, uel seruus, diuiditur:

PECVLIVM.

quoniam aliud est castrense, aliud quasi castrense, aliud profectitium, aliud aduentitium. Castrense est, quod filius familias acquirit in castris idest in bello, & de illo potest dispo-
nere, ut dicemus. Quasi castrense est, quod acquirit filius ad-
uocando, & in omni officio publico. Profectitiū, uero, quod
obuenit occasione patris, gl. in. l. cum oportet. C. de bo. quæ
libe. in po. consti. & hoc acquiritur patri, quo ad proprietatē
& usufructum. Vt infra dicetur Aliud aduentitiū, quod fi-
lio aduenit aliunde quam intuitu patris, ut ex donatione,
bona fortuna, industria, uel huiusmodi, & proprietas acqui-
ritur filio, usufructus patri, infra. §. xiii.

Quicquid donatur filio familias degenti in militia, uel ibi ac-
quirit, quod non esset acquisiturus nisi ibi fuisset, est pecu-
lium castrense, secus si sine militia erat acquisiturus. ff. de ca-
str. pecu. l. castrense.

3 Acquisitum per aduocatos, & assessores, etiam non ex salario
publico, sed clientulis, erit quasi castrense, secundum Bar. &
gl. in. l. fori. C. de aduo. di. iu. Idem secundum Bar. in. l. si mu-
lier. ff. de castr. pecu. de relictis aduocato pro emendis libris,
uel equo, causa eūdi ad officia, & huiusmodi. Idem dicit per
eādem rationem Bar. de medicis, magistris artium, notariis,
& similibus, quorum salarium quod habent a priuatis, erit
quasi pro castrensi. Facit pro hoc Ange. de are. Inst., per quas
causas nō. ac. §. igitur De notariis distinguit Sil. uer. pecu-
lium, idest. §. x. quia si sunt commune, quod acquirunt non
est quasi castrense. Si uero sunt communis, uel dominorum
uel officialium, qui debent ex publico habere salarium, sic
ut infra. §. ix. Idem omnibus habētibus aliquam administra-
tionem, & dignitatem ex publico, & occasione huius aliquid
lucratur, etiam ex priuatis salariis. Secus de officio procura-
tionis, carpentarii, & huiusmodi, quæ non sunt officia publi-
ca, licet salarium sit quandoque publicum, quia non habent
illud ex causa publica. Ingenierii reputantur inter officia pu-
blica, Saly. in. l. fi. C. de inof. te. Publicum ergo officium, lu-
crum quasi castrense esse facit.

4 Si aliquid donatur militi, uel aduocato, uel habenti officiū
publicū, quod notorie ad officiū eorum pertineat, ut si do-
nētur arma militi, & huiusmodi, sine dubio tale munus erit
castrense, uel quasi, a quocūque donetur. Si autē tale donum

nō est aptum officio: nō est castrense, nisi quādo donans ex militia, uel alio officio motus est, uel quādo tale donum, datum est pro emendis aptis ad talia officia publica. Quæ autē possunt esse apta ad hmōi, nō erunt castrensia, nisi specialiter, & nominatim fiat mētio, quod hęc donātur pro hoc officio secus si simpliciter, & sine tali exprēssione donentur, secundum Bar. in tract. de duob. fra. ff. de castr. pecu. l. miles præcipua. l. castrense. l. forte.

- 5 Donatum filiofamilias, nō militi, nec existēti in officio publico, cū expēssione uerborū, quod sit castrensē, uel quasi, propter hoc nō erit castrensē, secundū Bar. in d. trac. operabitur tamen, ut patri nō acquiratur usufructus, quod pōt facere donans. C. de bo. quæ lib. autē. excipitur. Et sic licet exprēssum uirtetur, non tamen tacitum. ff. qui. mo. pig. uel hyp. sol. l. i.
- 6 Si pater det filio existēti in studio libros, exprimens se uelle donare, quos nomine eius emit, si filius tēpore donationis erat iam doctor, uel aduocatus, acquirūtur ei in quasi castrensē. C. de castr. pec. l. i. nec poterit sic donatum reuocari, quasi donatio sit incōtinēti ualida. l. si filius. C. fami. her. Vnde nō cōmunicabūtur, in d. l. i. Si uero tātum scolaris erat, si studiū suum compleuerat, ante mortem patris, efficiuntur ei quasi castrensē, quia incipit quasi militare. l. siue emancipatis. C. de dona. Nec uenirent in collationem. Secus si ante mortē patris non compleuit, quia qualitas personæ non patitur, cum non habeat aliquam de dignitatibus, quæ ponuntur in. l. si. C. de inof. test. & quia scolares non gaudent priuilegio sicut magistri, & doc. C. de stu. libe. l. i. in si. fallit tamen hoc si dictos libros filius non est adeptus, nisi post emancipationem: quia tunc erunt sui, & idem dic de quocunque donato a patre filio post emancipationem, uel si donata ante emancipationem, post tamen de uoluntate patris possedit, nec poterit pater reuocare. l. sine emancipatis. C. de dona. quando uero dubium est, an pater donauerit ad coniecturas est recurrentura, secundum Bar. in addi. ad d. tract.
- 7 Naturæ remiges, patroni, siue alii officiales in nauibus, in mari, uel in aliis fluminibus, si ex causa publica officium suum exerceant, lucrum computabitur pro castrensi, in. l. i. ff. de bo. pos. ex test. mi. secus si pro causa propria nauigent,

PECULIUM.

- ut pro mercantia, uel si sunt pyratae, uel pro iniusto bello, etiam quod haberent salarium ex publico, quia iniustum bellum non est bonum publicum, ideo quod sic lucrantur non computabitur pro castrensi.
- 8 Filius familias potest testari: & ad libitum disponere de peculio castrensi, uel quasi, quia illud acquirit sibi quo ad dominium, & usufructum, nec illud communicabit cum fratribus, post mortem patris. l. cū antiquis. ff. de inoffi. testa.
 - 9 Peculium quasi castrense, est quod acquiritur a uiris differentissimis, causarum patronis, iuris doctisimis, notariis, & agentibus in rebus, magistris studiorum, liberalium artium, medicis, & omnibus, qui omnino salaria, uel stipendia recipiunt publica, in. d. l. antiquis, unum solum notarii communis uel officialium, qui de publico salarium habent, acquirunt in quasi castrensi, non autem alii communes, ut supra dictum est. §. iii.
 - 10 Si pater dat filio existenti in studio pecuniam pro causa necessaria, post mortem patris non computabitur in sortem ei, tempore diuisionis cum fratribus, si nihil erat apud patrem quod esset filii. l. quæ pater. ff. fami. her. Secus si aliquid filii castrense, uel quasi, erat apud patrem, quia tunc in dubio præsumitur, quod patet administratorio nomine egerit, & sic ei imputabitur in partem. Faciunt not. in. l. fi. C. de dot. promiss.
 - 11 Si filius familias pecuniam datam a patre pro emendis libris consumpsit cum meretricibus, uel ludendo, uel huiusmodi, potest mortem patris computabitur ei in suam partem, secundum Bar. in auten. quod locum. C. de col. Idem de donato a patre filio pro emancipatione, quod erit computandum ei tempore diuisionis, secundum Bar. l. i. C. de coll.
 - 12 Si filius incœperit de mandato patris uiuente patre studere patre mortuo, si uoluerit complere studium, uel doctorari, faciet de suo, nisi pater aliter ordinauerit, secundum Bar. in. d. tract. quia hic est nouus actus. C. de leg. i. l. si seruus obligatus. §. sed si, nec fratres eius tenentur.
 - 13 Peculium aduentitium, est quod acquiritur ex industria, uel euentu, uel fortuna, uel aliunde, ex donatione facta non intuitu patris, nisi fieret ab Imperatore, uel Imperatrice, quia tunc quasi castrense iudicatur. C. de bo. que lib. l. cum multa.

Idem de donato a rege, quia statutum loquens de Imperatore generaliter, intelligitur de rege etiam secundum Inno. in. c. super quibusdam, de uer. sig. Et in isto aduentitio filius familias acquirit dominium, siue proprietatem, & post mortem patris, non tenetur illud cōicare cum fratribus, sed erit specialiter suum. C. de colla. l. si. Pater autem donec uixerit habet usufructum, nisi remiserit, uel nisi detur cum pacto, quod pater non habeat usufructum, & quibusdam aliis casibus, de quibus: Insti. per quas ca. no. ac. §. sancitum, in glo. & Bal. in. l. contra. ff. re. amo.

- 14 Donatum ab extraneo, uel relictum filio familias cōtemplatione patris, erit profectitium, secundū Bar. in. d. tract. si cōtemplatione filii, erit aduentitium. ff. de acqui. hære. l. additio. Si uero non apparet cuius cōtemplatione sit datum, deprehenditur ex futuro euentu, quia si relinquitur ut habeat post mortem patris, præsumitur quod sit relictum cōtemplatione filii, si uero ut habeat tantum uiuente patre, præsumitur cōtemplatione patris esse factum. Similiter ex opere potest cōprehendi, no. in. l. socium qui. §. si. ff. pro socio.
- 15 Si pater donat filio præcedentibus meritis filii, erit hoc aduentitium, ut tenet glo. in autē. unde si pares. C. de inoffi. test. si autē donat non propter merita, sed ut filio, erit simplex donatio, quæ nõ ualebit nisi morte patris confirmetur.
- 16 Si filius familias post mortem uxoris uigore statuti lucretur dotem, uel partem dotis, erit hoc lucrum aduentitium: si ipse filius ex labore suo sustinebat onus matrimonii, si autem pater sustinebat onus, erit profectitium, si partim sustinebat pater, partim filius, erit partim profectitium: & partim aduentitium pro rata oneris, secundum Bar. supra, & l. sed & si quis. §. i. ff. de stipu. seruo.
- 17 Preciosa ue stimenta, & ornamenta, ut torques, perlæ, & huiusmodi, a patre facta nurui, imputabuntur in partem filii, non secundum quod ualebant quando fuerunt empta, sed quantum ualent nunc, quia tales res non præsumuntur donatæ, sed accommodatæ. ff. cōmo. l. si ut certo. nisi magnitudo diuitiarum faceret præsumptionem, ut in. l. filius. ff. de dona. hæc secundum Bal. in. l. si patruus. C. cōia utriusque. Vestes uero lugubres datæ mulieri, & quæ sunt consumptæ, & quæ sunt parua æstimationis, efficiuntur suæ. Sic namque

PECVLIVM.

rationabiliter iura disponunt.

- 18 Lucrum quod facit unus fratrum cum pecunia hæreditatis, secundum Bar.in.d.l.si patruus, si nomine cõmuni fecit, diuisionem faciet cum aliis fratribus, si autẽ nomine proprio fecit mercantiam, nõ diuidet cum aliis lucrum. l. titium & meuium. §. alterũ. ff. de admi. tu. nisi esset tutor, uel curator aliorum, tunc enim primam pecuniam lucrata diuidet, aliud autem lucrũ de pecunia iterata nomine proprio, non diuidet cum aliis. Idem dic de eo, qui negotiatur de pecunia minoris, uel ecclesie, ut in. l. si proponis. C. de re. uendi. Quod si ignoratur cuius nomine fecerit, si solitum negotium continuauit cum alio fratre mortuo superstitibus filiis præmortui fratris, in communi indiuisam substantiam possidentibus, tunc communi nomine fecisse uidentur, ar. in. l. nam & si seruus. ff. de neg. gest. Secus præsumitur si insolitam exercuit negociationem, nisi ex libro rationum aliud appareat.
- 19 Si pater dat filio fundum, ut ex eo alat se, si ex fructibus lucratur, uel ex negotiatione: uel collendo agrum: erit lucrum aduentitium. l. cum oportet. C. de bo. quæ li. Intellige quando filius coloret ipse fundum propriis manibus, & de parte sua lucraretur, secundũ Bar. in. d. l. cum oportet.
- 20 Si pater in periculo filii aduentitio fecit expensas necessarias uel ad perpetuam utilitatem, computabuntur in diuisione cum aliis fratribus, secundum Bar. in. d. trac. nisi pater fecisset animo non repetendi, quod tunc cognoscitur, quando expensæ sunt ita paruæ, quod non excedunt quantitatem fructum, quia tuuc præsumitur donare, & sic non ueniunt cõmunicandæ cũ aliis fratribus. Secus si excedunt, & tunc erunt cõmunicandæ. Si uero dicti sumptus nõ fuerunt necessarii, nec ad perpetuam utilitatem, sed tantũ ad utilitatem fructuum, non sunt cõmunicandæ, quia onera & expensæ ad eundem patrem pertinent. ff. de impen. l. neque stipendium. Idẽ dic de eo, quod expedit in datiis, & collectis, quia ipse pater habet fructum. l. si pendentes. §. sed & si quid. ff. de usufruc.
- 21 Si pater ductus naturali pietate, pro delicto filii se obligauerit, post mortem patris omnes fratres debet pro parte sua sustinere, secundum Bal. in. d. l. si patruus, & l. liber captus. ff. de capti. Secus si ex necessitate hoc fecit, ut puta dictante hoc decreto, quia de parte sua soluet. l. igitur. ff. de lib. causa, &

quod no.doc.de eo qui condénationes soluere cogitur.

- 22 Si pater intulit damnum in bonis aduentitis filii in fructibus, de quibus ipse pater non habebat usufructum, tenetur fratres emendare de communi, secundum Bal. supra, & in. d. l. cum oportet, non autem si habebat usufructum, uel latio est parua, etiam quod non haberet usufructum, secus si perpetua, uel intolerabilis sit in. d. l. cum oportet. §. sed cum tacitas.
- 23 Si post mortem patris, unus fratrum contrahat debitum pro communi utilitate, erit soluendum de communi: secundum Spe. ti. de iudi. Similiter de societate dic. Secus si non pro communi utilitate. Similiter si dos sit uersa in communem utilitatem, de communi soluetur, aliter non. Idem de condénatione soluta per unum de communi soluetur, quando maleficio pro communi utilitate est factum, scientibus, & acceptantibus secundum eundem Spec. secus si ignorauerunt, uel non consenserunt.
- 24 Si unus fratrum uult militare, uel filiam maritare, uel filium tenere in studio, de suo faciet, nisi aliter sit conuentum inter eos. l. si socius pro filia. ff. pro soc. & Bal. in. d. l. patruus.
- 25 De peculio quod ex societate acquiritur, sciendum quod tres sunt societates. Prima, est omnium bonorum, quando socii ita conueniunt, ut omnia bona que habent, & habituri sunt quomodocumque (iuste tamen.) sint communia. Secunda est quæstus, & lucri, quando scilicet conueniunt, ut omne lucrum proueniens ex opera, & solerita sit commune: non autem ex donatione, legato, hereditate, uel huiusmodi. Tertia, dicitur societas certæ rei, quando scilicet conueniunt, ut stent ad unum panem, & unum uinum, uel faciunt certam negotiationem, in qua aliquando unus ponit pecuniam, alius laborem hæc colleguntur ex Bar. & Bal. in. d. l. si patruus, & in tracta. Bar. de duobus fratribus.
- 26 Quando sit contracta societas inter aliquos, potest aduerti secundum Bal. ubi supra, quando simul stant, & quauis non negotientur, omnia tamen salaria, dotes, in communi conferunt, ex his presumitur intentio, etiam si unus negotietur, & alter non, sed quæcumque sibi eueniunt ponunt in communi, nam lucri participatio societatis est contractio, et si unus esset aduocatus, uel alter lucraretur, & alter haberet curam domus, & ponunt in domo: uidetur contracta societas. Et licet unus plus lucraretur quam alius, tamen in generali societate om-

PECUNIA.

- uia æque sunt diuidenda. l. si socius pro filia. ff. pro socio.
- 27 Si mulier in domo exercet aliquam artem non communem cum aliis personis, ut quia est cirugica, uel huiusmodi, nec propter hoc dimittit opera communia domus, lucrū quod de tali arte facit, erit proprium, nec diuidet cum aliis, nisi ponat illud in communi, tunc enim intelligitur contracta societas. Idem dic de filiabus a lterius fratris, Bal. in. l. si uxorem. C. de cōdi. inser. tam in leg.
- 28 Si unus fratrum dotauit filiam fratris patre sciente, & patiente, & nō tenebatur eam dotare, poterit repetere dotem, quia utiliter eius oēgotiū egit, nec uidetur donare, quia solus nō facit, sicut quando extraneus, alterius filiam dotat. l. ex morte. C. de pac. conuen.
- 29 Si frater spurius, uiuente patre contrahat societatem omniū bonorum cum legitimo fratre, post mortem patris spurius, habebit partem hereditatis iure societatis, secundum Bal. in. l. i. C. pro soc. de hac materia, infra, societas, circa prin. in uer. usura, uide aliquid. Hæc est bona cautela quando quis uult quod spurius, cum legitimo in hæreditate succedat.

PECUNIA.

- ¶ Pecuniæ nomina, ueniunt largo uocabulo, omnia quæ possunt esse in patrimonio, quorum aliquis potest esse dominus. c. totum. i. q. iii. & omne quod pecunia potest mēsurari, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxviii. a. ii. Proprie uero dicitur pecunia denarius, Car. in cle. exiui. §. porro, de uerbo. sig. ideo cum prohibetur pecunia, intelligitur de moneta, cuiusunque generis sit tantum.
- ¶ Solutio debiti in quantitate, uel numero existentis, debet fieri secundum pecuniæ ualorem currentem tempore contractus, siue pecunia sit reprobata in totum siue alterata in partem in perpetuum, respectu cursus, secundum Pa. in. c. quanto, de iure iur. & c. olim, de cen. & hæc est communis opinio doc. Et hoc tam in moneta minuta quam grossa, secundum d. Ant. & Pa. in. d. cap. quanto. Si uero non est alterata in perpetuum, sed ad tempus, secus est secundum Pa. supra, ar. ul. l. præcia. ff. ad leg. fal. Et dicitur pecunia diminuta, uel alterata in perpetuum, quando princeps non uult quod expendatur nisi pro tanto, cum prius pro maiori, uel minori præcio expendetur. Diminuta uero

ta uero ad tempus dicitur, quando hodie florenus ualeat. lxxx. cras ualebit. lxxxi. & sic de die in diem crescit, & decrescit. Dicitur uero reprobata, uel quia falsa, uel quia a principe bannita.

- 3 Solutio fienda ratione condemnationis iudicis, debet fieri de pecunia currente tempore condemnationis, si ratione statui condemnationis, debet solui de moneta currenti, secundum Spec. & uerius, quia poena de minori debet solui. c. odia de re. iur. li. vi. Solutio autem, quam fieri mandauit princeps, fiet de moneta currente tempore quo mandauit, si princeps sciebat ualorem eius, secundum d. Anto. in. d. c. quanto. ar. in d. c. olim. Solutio uero respectu legati fiet secundum ualorem monetae currentis tempore conditi legati, secundum Pa. in. d. c. quanto. Idem dic de antiquis pensionibus, secundum Io. and. in. c. pe. de censu.

- 4 Petrus mutuauit paulo, uel deposuit. C. aureos restituendos in auro tantum, paulus non potest restituere in alia materia, neque in alia forma inuito ipso petro, & augmentum, uel diminutum ad ipsum petrum pertinet. Si autem mutuauit. C. libras in auro, uel argento, satis est quod restituat. C. libras in quacunque moneta. Si autem simpliciter fuit factum mutuum in auro, uel argento, non potest restituere in alia forma, uel materia. quando petrus ex hoc pateretur damnum. Si autem non patitur damnum, potest restituere aurum pro auro, & argentum pro argento, etiam mutata forma, & ipse petrus tenetur acceptare, nisi aliter loci consuetudo haberet, secundum Pan. in. d. c. quanto, & Bar. in. l. paulus. ff. de solu. De falsificationibus, & radentibus monetam: supra, moneta, per totum, falsarius, per totum. Solitus ex pecunia lucrari, contra morosum debitorem agere potest, ut soluat, quod uerisimiliter fuisset lucratus ex mutuata pecunia. Abb. in. c. per uestras, de dona. inter uir. & uxo. col. ii.

P E D A G I V M.

Pedagium, & pensio, supra, Gabella, per totum, & infra, Vectigal, per totum, An sit mortale peccatum fraudare huiusmodi, multi tenent quod non, sed si inueniantur, poenam soluant, quam tenentur soluere, postquam fuerint condemnati: tamen quia ex natura sua tenetur solui, quod solui debet secundum iustitiam, non soluere huiusmodi gabellas.

C C C

P O E N A.

ad furtum pertinet : ideo à mortali tales non soluentes excusare nescio, sicut tenet Cai. in uerbo, uectigal : de quo supra, Gabella. §.vj. Quis possit pedagia imponere, uide Abb. in.c.innouamus, de censi. & de uerb. signi. c. super quibusdā.

P O E N A.

- 1 P O Enam quam quis incurrit transgrediendo aliquod statutum, ut uidelicet tantum soluat qui contrafecerit, nō tenetur etiam in foro pœnitēciali, nisi postquam fuerit de hoc sententiatū, etiam quōd lex dicat, quōd ipso facto incurrat, quia adhuc requiritur sententia declaratiua, secundum Ray. Concordat Tho. secunda secunda. q. lxxiii. ar. iii. Ar. xii. q. ii. c. fraternitas, in glo. Quidam limitant hoc quantum ad pœnas requirentes actum hominis necessario ad executionem, secus autem in pœnis trahētibz post se executionem, ut est excommunicatio, & huiusmodi. Cai. in summa ibi, dicit hoc fallere in duobus. scilicet in censuris, & pœnis testamentarijs. Vnde & excommunicatus, & suspensus, interdictus, & irregularis est, quisquis contra latam à canone de huiusmodi sententiam facit, absque alia declaratione iudicis. Et uidua non caste uiuens, si fuit relicta domina, & usufructuaria donec caste uixerit, tenetur de cōsumptis postquam non caste uixit, etiam si à nullo iudice humano ad hoc compellatur, & hoc est, quia casu eueniente definit succedere in tali usufructu, marito sic disponente. Idem dic quando relinquitur usufructuaria, donec ad secundas nuptias transferit, perdit usufructum etiam si secrete nubat, & ratio est sola testatoris uoluntas, secundum Cai. ibi, quia uentum est ad casum in quo testator, bona sua ad eam transire noluit.
- 2 Appellatione pœnæ secundum canonistas, non uenit pœna pecuniaria, sed tantum corporis afflictiua, secundum Pa. in. c. inter alia, de immuni. eccle. large tamen aliquando ueniunt aliæ pœnæ, quarum aliquæ sunt spirituales, uidelicet increpatio. c. peruenit. d. lxxxiiiij. Censura excommunicationis, interdicti, suspensionis. c. quærenti, de uerbo. signifi. Infamiæ, & depositionis : de qua in. c. si episcopus. dist. v. Aliæ corporales, uidelicet, abstinentiæ, uerberationis, seruitutis, publicationis omnium bonorum, exilij. Aliæ pecuniariæ : aliæ sanguinis, ut mortis, uel detroncationis.
- 3 Iudex ecclesiasticus, potest imponere pœnam pecuniariam,

secundum Pan. in.c.licet, de pœnis : uide licet multando, si illa magis timetur, quia pœna certa non est à iure statuta pro arcenda contumacia, ideo potest imponere, ut sibi uideatur. in.c.de causis, de of. dele. diffiniendo autem potest etiam imponere, quando subest statutum, uel consuetudo, ut ultra pœnam iuris, imponatur pecuniaria, quia potest iudex adiuuare canonem nouam pœnam apponendo, ut in ca.ii. de cōsti. li.vj. dummodo. Hoc non procedat à uirio cupiditatis. Si uero tale statutum, uel consuetudo non extant, prælatus extra iudicium pecuniam pro delicto exigere non potest, sicut faciebant illi diaconi, de quibus in.c.licet, d.100. Si autem iudicialiter procedat, & certa pœna non est apposita, potest imponere pecuniarium: et si est posita cum causæ cognitione, potest illam pronuntiando temperare, non autem postquā pronuntiauit: ut in .§. notandum. ii. q.iii. nisi quando super tali crimine potest dispensare, ut in.c.at si clerici, de iudi.

- 4 Quando iudex ecclesiasticus exigit pœnā dictam in casu licito, ut ex statuto positam, secundum Host. potest sibi retinere, tamen ut euitet suspensionem cupiditatis, quando imponit non ex statuto, sed ex officio suo, debet deputare in pias causas. Multa enim fieri possunt, quæ tamen fieri nō expediunt.
- 5 Pœna apposita in contractibus, licite potest exigi à seruante fidem, contra non seruantem, dummodo non fiat in fraudē usurarum, secundum Pa. & Inno. in.c.suam, de pœ. nisi quando contractus est contra ius (licet sit præter ius.) & nullus. c. dilecti, de arbi. Et hoc etiam in foro pœnitentiali, etiam si interesse excedat.
- 6 Qui promissit sub certa pœna soluere, & non soluit nisi partem, si obligatio fuit diuidua, soluere tenetur tantum partē pœnæ, si autem fuit indiuidua, tenetur soluere totam pœnā, secundum Pa. in. d.c. suā. Et dicitur obligatio diuidua, quando solutio partis, affert tantam commoditatem respectu partis, quantam solutio totius, respectu totius, ut si promissi tibi scribere duos libros, & tantum unum scripsi. Indiuidua uero, quando tantum utilitatem non affert, ut si promissi scribere unum librum, & tantum medietatem scripsi.
- 7 Pœna apposita in contractu, etiam altero reclamante, dummodo contractus locum habeat, incurritur à non seruante, secundum Pa. in.c. raynaldus, de testa. ubi infert unum nota

P O E N I T E N T I A.

quod pœna apposita ex conuentione, committitur ex sola contradictione facti, quanquam contradictio non habuerit iuris effectum.

§ Si lex plures pœnas apponat alternatiue. i. sub disiunctione, uidelicet puniatur tali, uel tali pœna, secundum Pa. in. c. inter cæteras, de rescri. optio eligendi pœnam datur iudici: si uerba legis ad iudicem dirigantur: ad hoc est. l. si fugitiui. C. de serui. fugi. Si uero dirigantur ad reum, optio ad reum pertinet, ut in. l. quicumque. C. de serui. fug. Si uero uerba impersonaliter proferantur, est dubitatio: tamē Ab. ubi supra, tenet propter glo. ibi allegatas, & propter. c. quoniam, ut lite contest. quod optio datur iudici, & non reo, qui reus semper mitiorem pœnam eligeret, & sic quasi frustraretur alternatiuæ legis clausula. Consuetudo tamen deberet seruari, si esset, quod semper una pœna soluatur.

§ Semel punitus in iudicio pro aliquo crimine, non debet amplius pro eodem puniri, quia ut dicitur Nahum. ii. c. deus non iudicat bis in id ipsum. Et nemo debet duplici contritione conteri, ut in. c. at si clerici, de iudi. quamuis in eodem iudicio, aliquando multiplex imponatur pœna, quæ tamen omnes pœnæ, pro una sufficienti, computantur. Quādo lex imponit aliquam pœnam facienti aliquod malum, nisi tale malum perficiatur, licet attentetur, pœna non uenit imponenda, secundum Pa. c. i. de eo qui mit. in pos. licet alia imponatur pœna iudicis arbitrio. Similiter dic de pœna per statutum posita. Secus autem de pœna, quæ per iudicis decretum uenit imponenda, quia delinquens punitur ac si opus perfecisset. Ex quo ad actum propinquum peruenit, ut in. l. si quis non dicam. C. de epi. & cle.

P O E N I T E N T I A.

i Pœnitentia de qua Th. in. iiii. sen. d. xiiii. & xvi. agit, est uirtus moralis pertinens ad iustitiam, puniens peccatū, quod dolet commississe. Est & sacramentum, continens contritionem, confessionem, & satisfactionem, de quibus supra, confessio, per totum, & contritio, per totum. an etiā nolens acceptare aliquam pœnitentiam perficiendam in hoc mundo, possit absolui, supra. Confessio. §. xxix. & quomodo si acceptauit teneatur perficere, licet Tab. in uer. pœnitentia, dicat hunc non esse absoluendum. §. ii. & quomodo si acceptat, &

non perficiat, non tenetur iterare confessionem, supra, confessio. §. x.

- 2 Pœnitentia quædam erat solennis, sed quia non est amplius in usu, ideo de ipsa non loquemur. Alia est publica tantum, & hæc etiam à simplici sacerdote potest imponi, etiam clerico, dummodo non sit solennis, & nō debet imponi nisi pro graui, & publico peccato: nec confessor imponens talē pœnitentiam publicam, dicitur reuelare peccatum, nec confessionem, quia nescitur pro quo peccato dederit talem pœnitentiam, secundum Tho. iiii. sen. dist. xiii. Alia est uirtualis, quando quis dolet de quo dolendum, & quantum est dolendum. Alia est quā confessor imponit in confessione, de qua supra, confessio. §. xxix. Alia est secundum canones, ut scilicet pro quilibet mortali imponatur septennis. c. hoc ipsum. xxxiii. quæst. ii. sed quia hodie omnes pœnitentiæ sunt arbitrariæ, consideratis personarum circumstantijs, ut in. c. temeraria. xxvi. q. ii. & c. mensuram, de pœnitentia. d. j. ideo dimittamus quomodo intelligantur, & de pœnitentia data à confessore dicamus.
- 3 Perficiens pœnitentiam datam à confessore in peccato mortali, licet nō satisfaciat deo, satisfacit tamen ecclesiæ: ita quod non tenetur amplius reconferri de illis peccatis, rite confessis, pro quibus data est pœnitentia, neque tenetur eandē pœnitentiam reiterare: sed potest cum alia, Deo satisfacere: supra, confessio sacramentalis. §. x. Infra, satisfactio. §. v.
- 4 In ultimo uitæ, secundum Tho. in. iiii. sen. d. xx. quilibet peccator pōt pœnitentiam peragere, quia manet in eo usus liberi arbitrij, quo mediante, Dei auxilio potest ad gratiam se quilibet disponere, quanquam talis pœnitentia sit ualde dubia, secundum Augu. per. c. quem pœnitet, de pœ. d. vij. Ideo qui à dubio uult liberari, dum sanus, & mentis compos est, pœnitentiam agat.

PERCVSSIO.

- 1 Percutere aliquem, id est uerberibus affligere contra iustitiam, peccatum mortale ex suo genere est, quia & ei nocuum inferitur, & iniuria. Si tamen percussio leuis sit, & parua iniuria, propter imperfectionem actus erit uenialis culpa. Quod si percussio fiat secundum iustitiam, ab eo qui auctoritatem corrigendi habet, ut a prælato, patre, iudice, uel

CCC 3

PEREGRINVS.

huiusmodi : peccatum non est, nisi in corrigendo modū excederent, uel animo iniuriandi, & non ex charitate facerent, non tamen possunt mutilare, uel occidere, nisi sint domini alicuius perfectæ communitatis, ut sunt principes ciuitatū, & huiusmodi, non autem princeps unius tantum familiæ, uel collegij : ex S. Tho. secunda secundæ. quæst. lxxv. ar. ii.

2 Clerici in minoribus causa correctionis possunt uerberari, etiam pro leuibus culpis, non autem in sacris existentes, nisi pro maioribus criminibus debent uerberari. c. cum beatus, xlv. di. & c. disciplina.

3 Regulares uerberantur a prælatis, iuxta tenorem suarum constitutionum, etiam pro leuioribus, citra tamen sanguinem. c. reprehensibilis, de app. in fi. Intellige effusionem enormem, secundum Gul. ar. in. c. archiepiscopatum, de rap. In huiusmodi, autem correctionibus debet attendi consuetudo quæ est optima legum interpret, quia quandoque consuevit fieri percussio per prælatum, quandoque per alium de mandato ipsius, & coram. Vide Thab. uer. excommunicatio. v. casu. Primo. §. vij.

4 Episcopo non licet aliquem proprijs manibus uerberare. ca. non liceat. lxxxvj. d. Alijs autem prælatis sic. d. xlv. §. Salomō.

5 Religiosi non debet uerberari per laicos, nisi quando sunt incorrigibiles, uel aliter reprimi non possunt, sed per alios regulares, uel seculares clericos. Quomodo autem, & pro quo crimine fiat degradatio, uide Butri. in. c. & si, de iudi. Sil. uer. degradatio. §. iiii.

PEREGRINVS.

1 Peregrini propriæ, qui uadunt ad uisitandum alienas ecclesias, uel sanctorum corpora, sunt sub protectione ecclesiæ. c. innouamus, de treu. & pa. & qui eos expoliant rebus suis sunt excommunicandi. c. si quis romipetas. xxiii. q. iii. Nunc autem per processum curiæ, sunt excommunicati, qui peregrinantes Romam, & Hierusalem expoliant : supra excommunicatio. iiii.

2 Res peregrinorum sunt suorum hæredum, & debent eis restitui quando moriuntur, si commode possunt inueniri, aliter qui capiunt animo non restituendi, mortaliter agunt. Si autem non possunt inueniri, uel non commode possunt hæredibus restitui, quia sunt in longinquis partibus, uel esse

opus magna xpenſa, & huiusmodi : debent pauperibus er-
rogari, non obſtante ſtatuto, uel conſuetudine in contra-
rium, ſecundum Hoſt. Contra enim diuinam legem conſue-
tudo non tenet, nec contra bonos mores.

3 Quomodo peregrini poſſunt admitti ad ordines, & ad alia,
ſi habent literas testimoniales ſui epiſcopi, cuius ſigillum ſit
notum : uide. c. cum ſecundum, de preben. & c. ſopite, de cen.
Si probant ſe amiſſiſſe literas, & earum tenorem admittuntur.
c. cum olim, de priui.

4 Peregrini, & uiatores ubicunque ſe inuenerit in paſchate, poſ-
ſunt abſolui, ex declaratione Eugenij. iiii. ſupra. Abſolutio. §.
xvi. Et ſi reſceſſerunt cum licentia ſui parochiani, uel epiſco-
pi, intelliguntur etiam habere licentiam conſtendi, & acci-
piendi communionem, ſi in paſchate ſe alibi inuenerint, ni-
ſi expreſſe reſeruauerit ſibi aliquos caſus. Ex quo enim dat
licentiam, & non reſeruat, uidetur concedere. Accedentes e-
tiam ad papam ex iuſta cauſa, ſiue in fauorem ſuum, ſiue al-
terius ſecundum Pan. in. c. meminimus, de app. poſt Inno.
ſunt ſub apoſtolica protectione, ut interim contra eos non
procedatur. Vide Sil. ibi. quaſt. ii.

PERFIDIA.

Perfidia qua homo nō attendit promiſſum, peccatum eſt,
quia contra uirtutem fidei : & ſi iocoſa, uel officioſa, ue-
nialis eſt, ſi autem pernicioſa, quia uidelicet nocet proximo
quo ad animam, uel quo ad corpus, uel quo ad bona alia no-
tabiliter, eſt mortalis. Si autem pro re parua, uel in primis
motibus, uel ſine intentione uiolādi fidem, uel nocēdi pro-
ximo, ſed ex obliuione, uel ignorantia, uel confidentia, uel
huiusmodi : uenialis erit, quia tunc formaliter non erit pro-
fidia, iuxta regulas mendacij. Ex his declarationem multo-
rum quæ poſſunt accidere non ſeruantibus fidem elicere po-
tes, Concor. Caie. uer. perfidia.

PERICVLVM.

Exponens ſe periculo mortaliter peccandi, ut faciens rem,
de qua dubium eſt, an ſit licita, uel non, mortaliter pec-
cat : quia ſic potius uult transgreſſionem diuini præcepti,
quam abſtinere a tali opere. Similiter peccat mortaliter ua-
dens ad locum, ſiue cum ſocietate, ſiue non, ubi eſt pericu-
lum peccandi mortaliter; & timet peccare, uel propter aſpet-

PERIVRIVM.

Etum, uel persuasiones, uel commoditates, uel huiusmodi. Non enim hoc ex suo genere mortale est, quia nunquam homo cogitur ad peccatum mortale, sed ex conditione personæ, quæ scit se fragilem, & dubitat cadere: eo maxime si per experientiam nouit se pro talibus cecidisse, quia scriptum est, si oculus tuus scandalizat te, &c. Si uero constantem se credit, & necessitas illuc eundi urget, non peccat mortaliter: secus autem non urgente necessitate, secundum Caie. ibi. Exponere autem se corporali periculo, ad uitandum animæ periculum, & propter Dei honorem, laudabile est.

PERIVRIVM.

- 1 **P**eriurium quod proprie est falsum iuramentum, mortale peccatum est, quia Deo fit iniuria, & contra illud præceptum Leui. xix. Non periurabis in nomine meo. Ad discernendum autem quando est mortale, attende quando est formale periurium, ut cum quis aduertit se falsum iurare, & uult iurare. Sic enim semper est mortale. Si autem non intendit iurare falsum, & tamen iurat, dicitur periurium materiale. Quando autem homo prudens, & sciens periurat, semper mortaliter agit. Si uero periurat ex lapsu linguæ, aut inadvertenter, uel ignoranter, non erit mortale, quia actus non est perfectus, sed tantum periurium materialiter. Si tamen iste actus rediret in naturam suæ formæ, ut cum quis non intendit falsum iurare, tamen iurat falsum, non curans adhibere curam ne falsum iuret, tunc esset mortale: quia conuincitur potius uelle periurare, quam discutere ne falsum iuret, secundum Caie. ibi. Parum enim de periurio uidetur curare, de quo multum curandum est.
- 2 Omne periurium, siue in affirmādo, siue in negādo, in quacunque materia fiat, uel quibuscunque uerbis, & quacunque coactione, metu, ioco, leuitate, consuetudine, utilitate, uel excusatione fiat, peccatum mortale est, quia contra Dei præceptum: nisi ex imperfectione actus, ut dictum est supra immediate.
- 3 Omne periurium promissorium de præsentī, dum promittitur aliquod bonum, uel malum, sine animo seruādi, aut animo obligandi se, aut animo non iurandi, semper est mortale, quia deest præsens ueritas. Si quis autem iurauit animo

uero facere aliquod malum, quod est mortale, ut occidere hominem, incurrit periurium, quia iuramentum applicatur ad materiam, quam oportet falsificare, & sic est mortale peccatum: etiam quia firmatur uoluntas ad aliquod mortale. Si uero tale malum est ueniale, tunc iurans animo faciendi peccat tantum uenialiter, ut si iuret non mutuare sorti extra casum extremæ necessitatis. De futuro autem tempore iuramentum promissorium, si non adimpletur, incurritur periurium quando est obligatiuum, & est mortale, nisi quando materia non est capax uinculi obligatorij, ut quando est de malo, siue ueniali, siue mortali, uel de omissione alicuius sui per erogationis boni, uel de actu indifferenti ad bonum, uel malum, ut si iurauit ire ad campum, uel leuare festucam ubi nullum reperitur bonum utile, uel honestum: in his non tenetur quis seruare iuramentum, sed sine mortali potest contrauenire, quia non sunt materia obligatoria, & ita non est simpliciter periurus, sicut si esset materia obligatoria.

4 Item ex aliquo euentu non tenetur seruare, ut si iurauit rex facere gratiam quamcunque, & petatur aliquod malum, ut fecit Herodias, non tenetur seruare: uel si euentus esset impeditiuus maioris boni, ut si iurauit contrahere cum berta, & postmodum uolo religionem intrare, non teneor seruare iuramentum. Item ex modo iurandi, ut si quis iuret non sedere in prima sede, uel huiusmodi, ad honorandum alterum: & tamen precibus coactus sedet, non est periurus, quia intelligendum est quantum ad ipsum nolebat sedere: & in multis similibus. Sic Petrus dixit, non lauabis mihi pedes in æternum. Item quando quis iurauit ui, uel metu cadente in constantem uirum. Tutius tamen est in his iuramentis factis metu, a superiori relaxationem habere. Item ex relaxatione facta, uel ab eo cui facta est promissio, uel a superiori, non tenetur sub peccato mortali seruare, & contraueniendo non fit periurus.

5 Periurium comminatorium de pñti, ut cum quis iurat animo mendaci, semper est mortale in quacunque materia fiat, quia fit Deo iniuria, & deest præsens ueritas, ut supra dictum est. Si fiat animo ueraci super re, quæ de se mortalis sit, ut qui iurauit diffamare, uel furari, &c. mortale est: & nō tenetur im-

PERMISSIO. PERMUTATIO.

plere, immo adimplendo mortaliter peccaret. Si uero iurauit punire, & hoc est secundum iustitiam, & ex punitione maius bonum oritur, debet seruari: secus si non oritur, sed maius malum, uel quando is cui comminatus est ueniam petit, & corrigitur, in his autem discretione opus est, & recti iudicii consideratione, quid magis expediat. An peccet mortaliter exigens iuramentum ab aliquo quem scit false iuraturum, supra, iuramentum. §. xxxij. & alia quæ ad hanc materiam spectant, uide ibi iuramentum, per totum. An sit peccatum mortale sine necessitate iurare, supra, uer. iuramentum. §. vij.

PERMISSIO.

Permissio peccatorum sine rationabili causa, peccatum est. Rationabilis autem causa est, uel uiratio maioris mali, sicut lex, lupanaria permittit: uel inductio maioris boni, unde prælati, uel patres permittentes aliqua mala propter tenendam pacem, & huiusmodi, non peccant. Si autem facerent propter aliquod commodum proprium, ut quia lucrantur aliquod munus, uel fauorem, & huiusmodi, grauiter peccarent. Quando autem sit mortale, uel ueniale, in casibus particularibus matura consideratione indiget. Vide Thom. iij. sen. di. xxxij. q. ij. ar. ij. & secunda secunda, q. xcii. ar. iij. & Pa. in c. ut clericorum, de ui. & ho. cle. uer. prælati, infra, prælati. §. ii. & v.

PERMUTATIO.

Permutatio rei cum re, siue sit eiusdem speciei, siue non, multipliciter est iniusta. Primo, si non seruatur æqualitas, ut si do tibi unum equum bonum, & tu das mihi unum debilem. Secundo, si interuenit fraus, ex una uel ambabus partibus, tunc ultra peccatum mortale, tenetur defraudator de damno defraudati, etiam si fuit scienter defraudatus (licet non proprie possit dici defraudatus) sed propter necessitate permisit se defraudari. Iustitia enim in huiusmodi, contractibus seruari debet. Tertio, si permutantur spiritualia quali precio extimata aliquo, de quo uide infra, uer. simonia. §. ij. Quarto, quando huiusmodi permutatio prohibita est lege, uel statuto, sicut permutatio seruorum fugitiuorum. C. ad. l. fal. de pla. l. in fuga. & beneficiorum ecclesiasticorum, quæ non commutantur communiter, sine autoritate superiorum, supra, uer. beneficium. §. lxxij. usque ad. lxxvij. Ibi enim sufficienter de tali permutatione dictum est. De hac materia tractans Fede. Seneñ.

ponit quasdam conclusiones, quas recitat Arch. flo. iij. parte. ti. xv. circa finem. Vide ibi si expedit, & placet. Has etiam Sil. uer. permutatio. §. xij. diffusæ recitat, quas non pono breuitatis gratia.

PERTINAX.

Pertinax dicitur qui in propria sententia perseverat plusquam oportet, secundum Isido. lib. vj. ethymo. Et si quis sit pertinax circa materiam non perniciosam, neque sibi, neque alteri, non est peccatum mortale, nisi forte ratione scandali. Si autem sit perniciofa, ut cum quis est pertinax in his quæ sunt fidei, uel in aliis, ex quo actualiter sequitur damnum notabile sibi, uel aliis, in anima, uel in corpore, uel in rebus, mortale est, si autem in solo intellectu sistit pertinacia, dummodo recte credat, diligat, & operetur secundum communem ecclesiæ traditionem, non uideo peccatum mortale, nisi ex superbia, quæ esset mortalis, procederet: nam ex inani gloria oritur, secundum Tho. secunda secundæ. q. cxxxvij. Arist. uero in. vij. ethy. li. pertinacem appellat ichiponomenê. idest fortem sententiæ.

PIETAS.

Pietas, parentum, non potest tenere filios quin eis inuitis ingrediantur religionem, dummodo parentes habeant unde uiuere possint, & sustentari sine illis, uel quando ipsi traherent filios ad peccatum: & sic ministrando parentibus, abstraherentur a diuino cultu. Secus quando non abstraherentur a Dei cultu propter hoc, & aliter non possent sustentari, quia tunc non possunt eos deserere, secundum Tho. secunda secundæ. q. cj. ar. ulti. Si quis autem iam est professus religionem, non potest exire, ut ministret parentibus constitutis in necessitate non extrema, quia iam mortuus est mundo potest tamen, immo tenetur quantum potest salua sui prælati obedientia, & suæ religionis statu, studium adhibere, ut parentibus subueniatur. Intellige omnia extra extremam necessitatem: quia in extrema necessitate, non solum propter parentes, sed etiam propter alios tenetur exire, quia hoc est de iure naturæ, contra quod, uotum non potuit obligare. Subuenire enim proximo in extrema necessitate, diuini iuris est, contra quod hominis præceptum non tenet.

P I G N V S.

P I G N V S.

- 1 **P**ignus ab hypotheca differt, quia pignus est rei mobilis transeuntis in creditorem, hypotheca uero rei immobilis non transeuntis in creditorem. Insti. de actio. ob. §. inter pignus, sed quantum ad actionem non differunt.
- 2 Hæc sunt quæ pignori possunt, uidelicet res tam præsentis quam futuræ, secundum Host. ut fructus pendentes, partus ancillarum, fœtus pecorum, & huiusmodi. ff. eo. l. & qui nondum. Item res corporales, & incorporales, ut cautiones, & nomina debitorum. ff. eod. l. cum conuenit. Item usufructus. ff. eo. l. si is. Item seruitutes rusticanae, ubi supra. Quædam pignori non possunt, ut res ecclesiæ, uidelicet res sacrae, uasa, & ornamenta ecclesiæ. C. de sac. san. eccle. l. sancimus: nisi ecclesia superflua habeat, & necessitas urgeat, & aliunde prouideri non possit ex rebus mobilibus. x. q. ij. c. hoc ius. & xij. q. ij. c. aurum. Item liberi homines obligari non possunt, secundum doc. & qui hominem liberum in pignus accipit creditum perdit, & aliam tantundem quantitatem tenetur soluere: in aucten. ut nulli iudi. §. quia uero: tenet tamen in redemptio ab hostibus. C. de cap. & postli. re. l. si. tamen propter necessitatem famis, pater potest obligare filium, & non econtra. C. de patri. qui fil. dist. per totum. Magis enim filius obligatur patri, quam pater filio.
- 3 Pignus accipere est illicitum tribus modis. Primo, si accipitur ad lucrum, quod non computetur in sortem, quia hoc est contra naturalem iustitiam. Secundo, si accipiatur in pignus, quod impignori non potest, ut res ecclesiæ, & quæ dicta sunt. Tertio, si apponantur pacta prohibita a iure, ut si fiat pactum, quod si debitor certo die non soluat, pignus trāseat in feudum. ff. de solu. l. calopodius, & nō ualeat hoc pactum, quia sit fraus legi, ualeat autem pactum, quod amissio pignoris quocunque casu liberet debitorem. C. de pig. ac. l. quæ fortuitis. Item si debitor obligatur ad non redimendum pignus absolute, uel usque ad certum tempus sibi præfixum: ar. in. c. præcarium, de præca. Item si creditor obligatur ad nō uendendum pignus post legitimā interpellationem debitoris. Prædicta igitur inquantum uergunt in damnum creditoris, uel debitoris, sunt contra iustitiam, & intantum peccata, inquantum proximum damnificant, & iustitiam lædunt, & secundum

quantitatem læsionis, pensanda sunt graua, quia propter læsionem peccata dicuntur, & sunt.

- 4 Si creditor bona fide uendat pignus minus quàm sit creditum, residuum a debitore repetet: si plus, quod superest dabit debitori. l. fi. C. de iur. dot. Sic enim iustitiæ seruari uidetur æquitas.
- 5 Pignus per creditorem receptum: potest alteri pignori, ut est tex. in l. j. C. si pignus pig. da. sit. & ultra tres uices, ut tenet Ang. in d. l. j. contra spe. & bene, potest impignori, & dum alteri impignoratur, non debet impignorare quis pro maiori quantitate, quàm receperit, aliter contra iustitiam facit.
- 6 Creditor tenetur fructus pignoris computare in sortem, nō solum quos recepit, sed etia quos potuit percipere, si ex sua negligentia non percepit, & quod superest restituere debitori, secundum gl. in c. cum contra. eo. ti. & Pa. ibi & Io. an. in c. i. & ij. de usu. licet contrarium senserit Host. quo ad percipiēdos. Verius tamen uidetur, quod dicit Cal. uidelicet, quod si satisfactum est sorti, tenetur etiam de percipiendis, quia est possessor malæ fidei, in non restituendo rem. Si uero non est satisfactum, non tenetur, nisi sit in dolo, uel lata culpa: & sic limita, & Concor. l. j. & ij. C. de pig. ac. & doc.

PIGRITIA.

Pigritia qua homo redditur tardus ad exequendū ea, quæ debet, uel metu laboris, uel difficultatis, peccatum est rationi repugnans: aliquando mortale, quando, scilicet est circa materiam necessariam iuxta notata supra, negligentia, per totum. Concor. Cai. in summa, uer. pigritia. Si uero non sit de necessariis ad salutem animæ uel corporis ueniale erit, nisi aliquid aliud adiungatur, ut præceptum, uel contemptus, & huiusmodi.

PIRATA.

Piratæ, idest latrūculi marini (& non fluuiales) sunt omnes excommunicati, ex processu curæ, supra, excommunicatio. xlii. & omnes sunt in dānationis statu, quia contra iustitiam tale opus exercent, eorum etiam receptores, auxiliares, consiliatores, & fautores sunt excommunicati, secundum Io. an. in cap. excommunicationem, de rap.

PISCATIO. PLACERE. POLLVTIO.
PISCATIO.

Piscatio, uenatio, aucupium, omnibus ex se sunt licita: redduntur autem illicita in maioribus solemnitatibus, ut est dies paschæ: & huiusmodi: in aliis autem minoribus, & in dominicis sunt licita, si sit causa ugens, ut indigentia, uel quia alio tempore pisces, uel animalia haberi non possunt, quia non comparent, & cum licentia saltem pauperum, & quod pars una detur pauperibus. c. licet, de feriis. Hæc intellige quando principaliter sit causa lucris, si autem fiat causa recreationis, prædicta non requiruntur, sed absolute licet.

- 2 Piscari in fluminibus publicis, & perpetuis, omnibus licet, nec potest recte prohiberi, secundum Io. de pla. Insti. de reru diu. §. flumina. Similiter applicare naues ad portum, & eas ad saxa, uel arbores ligare, quæ in ripa existunt, licet & si proprietas talium sit aliquorum singularium, quorum sunt prædia, usus tamen communis est. Et si dominus fundi, & nauata concurrunt, præfertur dominus nauatæ, alias præfertur, qui primo occupat, nisi aliquis eorum prætenderet publicam utilitatem, & alius priuatam, quia tunc præfertur, quia prætendit publicam: secundum Butri. uide aliquid, infra, uenatio, per totum.

PLACERE.

Placere hominibus tunc mortale peccatum est, cum propter hoc Dei præcepta, uel hominum quis transgreditur, & magis uult Deo displicere quam homini, secundum illud Apostoli: Si hominibus placere, seruus Christi non essem De hoc Arch. flo. i. parte. ti. x. c. ij. & Tho. secunda secundæ. q. cxv. ar. j. supra, adulatio. §. ij. Et secundum finem, media, & circumstantias iudica de mortali, uel ueniali.

POLLVTIO.

- 1 **P**ollutio quæ solitariæ semine humanum effunditur extra uas debitum, siue in somno, siue in uigilia accadat, si non est uoluntaria, peccatum non est, si autem sit uoluntaria, est peccatum mortale, quia contra naturam: & dicitur molities. Est autem uoluntaria, quando est procurata, uel uenienti ex se consentire: & quoniam quis potest, & debet prohibere, & non prohibet, dicitur indirecte uolita. Si autem non potest prohibere, quia natura facit opus suum, non tenetur. Et

si potuit impedire tollendo occasiones, & tamen non tenebatur tollere, ut quia dabat operam rei licitæ, equitando, uel dormiendo, uel audiendo confessionem: & huiusmodi, non est in culpa, etiam quod non impedierit. Quando autem non habet rationabilem causam commorandi in cogitationibus turpibus, uel non dat operam rei licitæ, secus est, quia non potest licitæ a peccato excusari, secundum Cai. in summa. ibi & quol. j.

- 2 Pollutio quæ fuit peccatum mortale, impedit sumptionem communionis, & quia in peccato mortali non est sumenda, & quia usque ad. xxiii. horas, natura hominis sic remanet deordinata, secundum Tho. iij. parte. q. lxxx. ar. vij. & iij. sen. dist. ix. ar. iij. si tamen quis post talem pollutionem, quæ fuit mortalis, confessus, & contritus, celebret ante. xxiii. horas, ex deuotione, etiam cessante magna necessitate, non peccat mortaliter, nec est aliquod præceptum ecclesiæ hoc prohibens, & iura antiqua, ut. c. qui nocturno. dist. vi. non amplius obligant, sed est de consilio quod expectet per. xxiii. horas: quod patet per Tho. iij. sen. dist. xvi. in expositione literæ.
- 3 Pollutio quæ inuoluntarie accidit, si complaceat in ipso actu, uel post, propter delectationem, etiam quod causa illius non sit mortalis, est peccatum mortale ex ipsa complacentia. Si autem complaceat propter naturæ alleuationem, & exonerationem, non est mortalis, secundum Tho. iij. sen. supra, & Pe. de pal. Similiter appetens pollutionem propter eandem causam, non peccat mortaliter, nisi ex tali appetitu fieret sufficiens causa uoluntaria ipsius pollutionis, secundum quādam opinionem, quam recitat Pet. de pal. ibi, & hoc rationabile est, quia appetere quod non est mortale, non est peccatum mortale, & quia pollutio, quæ fit a natura sine causa præcedente uoluntaria non est mortalis, ideo nec eius appetitus, supra, communicatio. §. v. Eodem modo si fiat in uigilia iudicandum est, sicut in somnis.

P O P V L V S.

Populus ex. x. uiris fieri potest, unde ad hoc quod aliquis dicatur populum scandalizare, sufficit quod. x. uiri graues, & honesti de populo scandalizentur: licet in populo sint mille uiri, secundum Io. in summa confes. Quod. x. uiri faciant populum est. c. unio. x. q. iij. in gl. congregationem autem fa-

POSTVLA. PRAEBEN. PRAECARIUM.
ciunt duo. c. j. de elec. & tres collegium. ff. de uerb. sig. l. ne ra-
tius. Ius autem collegij, potest in uno seruari, omnibus aliis
mortuis, uel priuatis, secundum gl. in. c. j. de postu. prael. licet
non remaneat collegium, quia uocis significatum deficit.

POSTVLTIO.

De postulatione praelatorum, quia magis ad iudices, quā
ad confessores spectat, remitto studentes ad ius canoni-
cum: extra de postu. & ad ea quę supra dicta sunt, de electio-
ne, supra, electio, per totum, & quomodo peccant postulan-
tes indignos, sicut eligentes. Satis ibi dictum est. Nam nec cri-
minosi nec nō professi, tacite, uel expresse, nec epilentici, nec
mutilati, nec bigami, nec qui de iure non possunt eligi, sunt
postulandi. Vide Sil. uer. postulatio. q. ii. §. j.

PRAEBENDA.

Praebenda proprie consistit in perceptione fructuum: ca-
nonica uero in iure eius, qui receptus est in canonicum,
ad quod ius postea pertinet, Praebenda, stallus in choro, &
locus in capitulo, siue uox, ut in. c. relatum, de preben. de cō-
sti. c. cum M. Et quamuis prebenda sit quoddam temporale,
quia tamen est annexam spirituali, ideo uendi non potest
sine simonia. i. q. ii. c. si quis obiecerit, nec promissio de pra-
benda uacatura ualet, secundum Inn. d. c. relatum.

In receptione canonicorum, & collatione prebendarum, ab-
sentes canonici sunt uocandi, si commode fieri potest, nisi
consuetudo obstet in contrarium: alias quod in eorum ab-
sentia fieret, deberet irritari eis instantibus: de preben. c. cum
in ecclesiis, lib. vj. Quid sit dignitas, & qui habere possunt,
uide aliquid, supra beneficii, dignitas. §. j.

PRAECARIUM.

Precarium secundum Pa. c. j. ij. & ii. eod. titu. dicitur, quod
precibus petentibus conceditur, tādū durans, quamdiu
is, qui concessit patitur, & est contractus gratuitus, differens
tamen a donatione, & commodato: quia donatio regulari-
ter non reuocatur, & in commodato debet esse usus certus,
& tempus saltem tacite determinatum, quod si unum isto-
rum deficiat, erit precarium, nec commodatum potest reuo-
cari ante usum ad placitum. c. j. de commo. sicut precarium,
c. si. eo. Nō tamen liceret reuocare sine causa, & cum magno
damno proximi, quia obstatet sibi exceptio doli: cum non
possit

possit negari quin sit beniuola actio, & ideo non debet aduersari in beneficio concesso.

- 2 Soluitur precarium uoluntate eius qui concessit. ff. eo. l. i. & morte eius, cui concessum est. c. fi. eo. quia concessio personalis extinguitur cum persona: in regula priuilegium, de reg. iur. lib. vi. Item alienatio rei concessæ precario nomine soluitur. Si his cui est alienata a primo domino uelit reuocare, in. d. c. fi. Item finito tempore ad quod res fuerat concessa. ff. eo. l. cū precarium. Non autem soluitur morte concedentis, secundū Pa. in. c. precarium, eo. nam ubi actus ualiditatis pendet ex uoluntate alterius, non reuocatur per illius mortem. Præsumitur enim quis perseuerare in ea uoluntate, qua moritur. c. maiores, de bap. Secus est, quando aliquid conceditur usque ad placitum suum, quia per mortem spirat: in capitulo si gratiose, de rescrip. lib. vi.
- 3 Non potest præscribi res precario nomine habita, uel sicut precaria regulariter, secundum gl. in. c. clerici. xvi. q. iii. nisi ex magna longinquitate temporis, dominus obliuiscatur possessionis, taliter quod nesciat ubi sit sita, & possidens esset in bona fide. De precaria fœminini generis, & precarie, Pa. c. i. eo.

P R A E C E P T V M.

- 1 **P** Ræceptum aliud affirmatiuum obligans semper, sed non ad semper, sed tantum quādo accidit casus: ut dare elemosinam pauperi occurrenti in extrema necessitate. Aliud est negatiuum, obligans semper, & ad semper, idest pro omni tempore, ut illud, Non mechaberis. Nullum enim tempus est, in quo hoc liceat. Pa. in. c. nouit, de iudi. & doc. in. iii. senten. d. xxxvii. & S. Tho. secunda secundæ. q. xcix.
- 2 Præcepta legis diuinæ, quædam erant cerimonialia protestantia diuinam uirtutem, & figurabant quæ futura erant in nouo testamento, ut præceptum de immolatione agni, & qui nunc seruaret talia præcepta, peccaret mortaliter, quia hoc esset protestari Christum nasciturum, quod est contra fidem nostram. Quædam sunt iudicialia, quæ sunt determinationes iustitiæ inter homines obseruandæ, quæ licet iam cessarint, si quis ea seruaret tanquam ex illa lege habita, mortaliter peccaret, quia esset hoc iudæizare: nō tamen ex se mortifera sunt & absolute seruare illa non est ex se mortale, supra lex. §. ii.

Quædam autem sunt mortalia, quæ sunt secundum rationis

DDD

P R A E C E P T V M.

dictamen, & legis naturalis, & hæc durant, & seruari debent, quia lex naturalis semper manet.

3 Præcepta decalogi sunt. x. tria pertinentia ad Deum, & vii. ad proximum, secundum gl. Aug. super Exo. & declarat Thom. prima secundæ. q. 100. ar. v.

4 Quomodo autem, uel quando præceptum obliget ad mortale, & uerba legis, difficile est scire, propter uarietatem doctorum. Quædam enim præcipiuntur ut consilia, quorum transgressio mortale non inducit, quædam autem ut necessaria, & hæc communiter mortale inducunt. Commune autem est utriusque generis præceptorum, quod transgressio tam ex contemptu, quam ex per se impeditio finis, mortale peccatum inducit. Ratio primi, quia contemptus præcepti, siue præcipientis, iniuriam infert ex propria ratione. Secundi autem est, ex eo quod finis præceptorum communium, est dispositio ad uirtutem necessariam ad salutem animæ. Ad hoc omnia præcepta ordinantur, iuxta illud primæ ad Thi. i. Finis præcepti est charitas. Vnde si quis non uult ieiunare non solum, quia contemnit præceptum, sed quia non uult domare carnem, ad quod est institutum ieiuniū, peccat mortaliter. Consentit Cai. in summa, uer. præceptum.

5 Peccatum etiam transgressionis diuinorum, & naturalium præceptorum, cognoscitur esse mortale ex materia. Nam quando materia est necessaria ad salutem animæ, transgressio est mortalis, quia contra uitam animæ: ut est illud, non furtum facies, & huiusmodi. Si autem materia est tantum necessaria ad sanitatem, ut non dicere ociosa, & huiusmodi: horum transgressio non est mortalis, quia non occidit animam, sed ægræ reddit. In iure autem humano, difficile est hoc cognoscere, quia aliquando ex re parua fiunt præcepta ad mortale obligantia, ideo ex materia sciri minime possunt.

6 Ex appositione pœnæ quandoque potest sciri, ut si sit talis, quod cum ea uitam animæ stare non possit, inducit mortale peccatum, ut est pœna excommunicationis latæ sententiæ. Si autem pœna stet cum salutem animæ, ut pœna suspensionis, interdicti, irregularitatis, pecuniæ, & huiusmodi: transgressio non inducit mortale, secundum Cai. ibi, in summa: qui dicit quod transgrediens præceptum sub pœna excommunicationis commatæ, non peccat mortaliter, sicut clericus nu-

trians comam, & barbam, quia antequam excommunicetur, debet prius moneri, & tunc si monitioni non paruerit, dignus, est excommunicari. Sil. in uer. præceptum, §. tertio, dicit, quod si excommunicatio lata continet intollerabilem errorem non ligat transgressorem ad mortalem, quia nullus nisi pro mortali potest excommunicari capitulo nullus. xi. quæst. tertia, quando autem imponitur poena excommunicationis comminatorie, idest non latae sententiæ, sed ferendæ, obligat ad mortale, quia licet Archi. flor. secunda part. titu. quarto, capitulo secundo, dicat hoc non esse clarum, tamen ut refert Ioannes de Neapo. quidam hoc tenet, & bene, quia tales contrafacientes meruerunt excommunicari, & sic mortaliter peccauerunt. Similiter si imponitur poena suspensionis depositionis, uel interdicti, secundum eundem Archi. floren. & si imponitur poena maledictionis æternæ, uel indignationis omnipotentis Dei, capitulo unico, de sta. reg. in sexto. Similiter quo ad poenas corporales, ut si imponitur poena mortis, uel mutilationis, ut faciunt leges, & statuta, quæ debent feruari, secundum Thomam prima secundæ, quæst. nonagesima sexta, ar. quarto, quia tales poenæ non inferuntur communiter nisi pro eo, quod est multum læsuum iustitiæ. Similiter si imponitur poena grauioris culpæ, ut fit in religionibus, idemque de præceptis factis ab homine, & licet ista opinio uideatur rigida, tamen est securior. Vide tamen supra lex. §. quarto.

- 7 Ex uerbis aliquando cognoscitur, quod sit præceptum, quando præcipiens utitur uerbis, quibus præcipientes, & intendentes obligare ad mortale solent uti: unde respiciendum est ad diuersos mores diuersarum ecclesiarum, & religionum. Nā in ordine fratrum prædicatorum, mos præcipiendi est, dum illi cui præcipitur mandatur facere ueniam, & post prælatus dicit, præcipio tibi in uirtute spiritus sancti, & sanctæ obedientiæ: & hoc habetur pro præcepto obligatorio, quia sic cōsuetum est intelligi huiusmodi uerba pro præcepto antho-
nomasice, secundum Cai. ibi in summa. Nota quod in lege aliquando ponitur multiplex uerbū, ut uolo, rogo, mado, comitto, iubeo, in his non est clarū, quod p ista uerba quis ad mortale obligetur, nisi aliud constaret de uoluntate præcipientis, uel præciperet de materia necessaria. Aliqui dicunt quod ista

DDD 2

PRAECIPITATIO.

uerba praecipimus, iubemus, mandamus praecipiendo, uel per uirtutem obedientiae, & huiusmodi, est praecceptum, etiam in materia non necessaria, nisi aliter constet de intentione mandantis, ut Sil. dicit, uer. praecceptum §. ii. ar. in. c. quod praecipitur. xiii. q. i. Si autem sunt uerba inhibitoria, ut interdicimus prohibemus, & c. etiam sunt obligatoria, si sunt praecceptiua, secundum Pa. in. c. nam concupiscentiam, de consli. Si autem fiat per uerba communia, ut statuo, decerno, & huiusmodi: non esset praecceptum, siue dicantur in singulari, siue in plurali, neque per uerbum debet, quando materia est consultiua. Attendendus est semper pro regula generali, consuetus modus praecipendi, per quaecunque uerba fiat. ar. in. c. dilectus, de consue. & est tex. in. cle. exiui.

- 8 Ex intentione praecipientis, transgressio mandati est mortalis, si ipse intendat hoc, & eius intentio sciatur, quod est difficile scire. Intentio legis in communi bene scitur, quia est facere homines uirtuosos. Intentio autem legis ecclesiastica, est non iniicere laqueos animabus, sed promouere ad unionem cum Christo, & ecclesia: unde praeccepta legis obligantia ad mortale, strictae sunt interpretanda, & non ita late, ut multiplicatis praecceptis illaqueentur animae: ideo sit tibi pro generali regula, quod transgrediens quodcunque praecceptum iuris positiui, sine contentu, & refutatione finis, sed uel ex pura ignorantia, uel ex apparenti sibi excusatione, & non adest animus faciendi contra praecceptum obligatiuum ad mortale, nunquam mortaliter peccat, quia non est intentio ecclesiae bonas illaqueare animas, & consequenter nec incurrit excommunicationem, licet forte ad cautelam esset absoluendus secundum mentem Cai. in summa, ibi, supra lex. §. iiii. Hinc sequitur quod praelati debent esse ualde prudentes, dum praecipiunt, ut non per calorem irae, odii, uel huiusmodi praecipiant, sed quieto animo, & pro re importanti praeccepta sua quando opus est faciant.

PRAECIPITATIO.

Praecipitatio, peccatum est, quando quis non consideratis considerandis, sed per impetum uoluntatis, uel passionis, fertur ad agendum, ad instar illius, qui se corporaliter de alto praecipitat: quod ad imprudentiam pertinet, mortaleque peccatum est, quando est multum pernitiosa secundum ma-

teriā necessariā, alias ueniale. De hoc uitio, Th. secūda secūda, q. liii. ar. iii. Iudica de hoc, sicut de uitio prudētiæ opposito.

PRAECIVM.

Praecium rerum uenaliū, non consistit in indiuisibili, ita ut qui non soluit illud punctaliter contra iustitiam agat, sed habet latitudinem quandam, ita quod addendo, uel minuendo aliquid minimum, non tollitur iustitiæ æqualitas, secundum Tho. secunda secunda. q. lxxvii. supra emere. §. ii.

PRAEDICARE.

- 1 **P**raedicare nullus debet, nisi officium praelationis habeat, uel ex autoritate habentis praelationem. Vnde ad Ro. x. c. dicitur quomodo praedicabunt nisi mittantur? quantæcunque ergo scientiæ, & sanctitatis sit, praedicare non debet, nisi a Deo missus, secundum Tho. quol. xii. quod probare debet, sicut Moyses aliquo miraculo probauit, aliter contrafaciens, mortaliter uidetur peccare, cum possit excommunicari, de he re. c. excommunicamus, el. i. idem tenet Panor. in. c. sicut, de heret. Idem concludit D. Tho. iii. par. q. lxxi. ar. fi.
- 2 Videntur etiam mortaliter peccare praedicatores, si in peccato mortali incontriti praedicent, contra illud Psal. Peccatori dixit Deus, quare autem tu enarras iustitias meas, &c. Sic. n. iniuriam facit praedicationis officio, a Christo instituto, & maxime, quando quis sic indigne praedicat, abutens praedicatione tanquam declamatione, secundum Cai. ibi supra. Si autem sit indignus uellet nihilominus esse dignus, & mundus ad praedicandum, licet ex humana fragilitate sit indignus non uidetur mortaliter peccare, secundum Cai. supra, quia praedicare non est actus alicuius sacramenti, supra, correctio. §. x.
- 3 Praedicator, dicens mendacium, siue contra doctrinam fidei, siue bonorum morum, siue de gestis sanctorum, aut miraculis, uel prophetiis, siue de quibuscunque aliis, quæ ad instruendum, docendum, persuadendum, monendumque auditorem, tanquam uerbum Dei pertinent, mortaliter peccat, quia quantum in se est, euacuat uniuersam ecclesiæ autoritatem, & Christi fidem per officium praedicationis originatam. Si dubium pro certo asserat, per eandem rationem mortaliter peccat. Quod si praedicando dicat aliqua impertinentia ad praedicationem, ut iocosa, non peccat mortaliter mentiando, nisi ratione scandali, supra, mendacium. §. iii.

PRÆDICARE.

- 4 Peccant prædicantes quæstiones speculatiuas, leges ciuiles, poetas latinos, uel uulgares, philosophos, Romanorū gesta, & similia, non utilia: quia hoc uidetur esse officii prædicationis abusus, cum dicat Christus, prædicare euangelium. Ideo si multum in hoc excedunt, grauissime peccant secundum Cai. supra, adulterantes uerbum Christi. Credo tamen quando hoc faciunt non principali intentione, sed ad maiore declarationem eorum, quæ habent prædicare, quòd non peccent, maxime mortaliter, quia totum dicitur euangelium, quod ad declarationem euangelii assumitur, sicut & doctores assumunt dicta philosophorum, & Augu. & Hiero. aliquando allegauere dicta poetarum, & alii. c. turbat. d. xxxvii. non ad pompam, sed ad utilitatem, sed de his intellige quòd peccant, qui per totam prædicationem in huiusmodi uersantur, ut appareant, & ad fructum animarum non attendunt, quod est contra intentionem officii prædicationis.
- 5 Prædicator habens inordinatum affectum siue ad temporale lucrum, siue ad humanam laudem, adeo quòd hæc sunt ultimus finis eius, uel pecuniam tanquam prædicationis partiū quærit, quod ad simoniam pertinet, mortaliter peccat: alias uenialiter. Et hoc possunt aduertere, quando magis gaudent de magna pecunia, & de gratia populi, quam de fructu animarum, quem tamen principaliter debent intèdere. Cum autem student placere hominibus, ut ex plurium concursu maiorem fructum faciant, non credo eos peccare, quia finis est honestus. Aduerte quod contra prædicantes falsa miracula, est lata excommunicatio, & an talis censura teneat, supra, excommunicatio. lxxvi.
- 6 Peccant etiā mortaliter, si in sermonibus suis detrahant prælati ecclesiarū, intellige secūdu gl. si nominatim, aut per circumlocutionē, quæ uicem habeat proprii nominis. Idem si laicos ab ecclesiarū suarū frequentia retrahant, quia hoc eis inhi betur in uirtute obedientiæ, & sub pœna grauis culpe, in cle. religiosi, de priui. & intelligit de prædicatoribus religiosis.
- 7 Hi sunt qui possunt prædicare, ut colligitur ex Car. in. c. dudū de sepul. uidelicet papa, & cui ipse commisserit. Episcopus etiā in aliena diocesi, nisi prohibeatur. Archi. cui Archiepiscopus in sua diocesi cōmisit, & diaconus ex cōmissione. oēs prælati ecclesiastici si sunt diaconi, quantum ad suos subditos, aliis.

autē non, nisi de superioris auctoritate. Sacerdos curatus secundum Pa. in. c. inter cetera, de of. or. Fratres praedicatores, & consequenter alii mendicantes, per. d. c. dudū, ubi dicitur. Auctoritate apostolica statuimus, & ordinamus, ut praedicatorum, & minorum ordinis fratres, in ecclesiis, & locis eorū, ac in plateis cōibus, libere ualeant clero, & populo praedicare ac proponere uerbum Dei, hora illa dūtaxat excepta, in qua locorum praelati (si. n. uellent totum mane, uel totum diē occupare nō possunt.) Episcopi, uel habentes iurisdictionē quasi episcopālē, cum administratione in re cōi, idē de uicario episcopi, si uult ipse praedicare ut uicarius tantū (quia aliter non pōt fratres impedire) praedicare uoluerit uel corā se facere solēniter praedicari (secus si clā corā paucis, ut in camera, & non in publico) in qua praedicare cessabunt: prāterquā si aliud de praelatorum ipsorum uoluntate processerit, ac licentia speciali (non. n. sufficit prāsumpta, uel tacita uoluntas, sed requiritur licētia specialis.) In studiis autē generalibus, ubi sermones ad clerū ex more fieri solēt diebus illis, quibus praedicari solēniter cōsueuit, ad funera etiā mortuorū, & in festis specialibus, siue peculiaribus eorundem fratrum, possunt idem fratres, et liceat eis libere praedicare: nisi forte illa hora, qua solet ad clerum in prādictis locis Dei uerbum proponi. Episcopus uel superior clerum ad se generaliter conuocare, aut ex aliqua ratione, uel causa urgente, clerum ipsū duceret cōgregandū. In ecclesiis, aut parochialibus, fratres illi nullatenus audeant, uel debeant praedicare, uel proponere uerbū Dei: nisi fratres prādicti a parochialibus sacerdotibus inuitati fuerint, uel uocati, & de ipsorum beneplacito, & ascēsu, seu petita licētia fuerit, & obtenta, nisi episcopus, uel superior, p eosdē fratres praedicari mādauerit. Ista de. extēditur modo ad oēs mēdicantes, & forte ad alios iuxta eorū priuilegia. Declarationē huius. c. uide in Tab. uer. praedicare, in multis. §. i. ii. iii.

- 3 Possunt dicti praedicatores, praedicare tempore interdicti, & etiam in ecclesia interdicta, in. c. responso, de sen. ex. quia ibi simpliciter conceditur sine limitatione, nisi papa specialiter interdiceret praedicationem, non autem alii praelati, in. d. c. responso, quia cum sint exempti, episcopi, uel alii praelati super eos in hoc potestatem non habent, sed communi iure eis permittitur. d. c. responso.

PRAELATVS.

- 9 Seculares & mulieres licet possint hortari, sedendo, ut abbatiſſa, & priores ſocietatum, non tamen prædicare formaliter, etiam cum licentia epiſcopi, maxime mulier, quia officium hoc uirile eſt, ſecundum Pa. in. c. noua, de pœni. & remiſ.
- 10 Quando aliquis eſt ualde ignorans de neceſſariis ad credendum, uel operandum, & habet commoditatem eundi ad prædicationem, ubi huiusmodi declarantur, uidetur mortaliter peccare ſi non uadit, quia ſalutem animæ negligere uidetur. Si autem ultra hoc contemnit, manifeſte mortaliter peccat. Chriſtus prædicauit annis tribus, & quaſi menſibus tribus, & uixit annis. xxxiii. & menſibus tribus, ſecundum Tho. iii. par. q. xxxix. ar. iii.

PRAELATVS.

- 1 **P**raelatus dicitur communiter quiſquis habet curam animarum. c. tua, de cle. agro. proprie uero, nomine prælati ueniunt maiorem habentes prærogatiuam, ſine iuriſdictione, ut plebanus, decanus, archipreſbyter, & conſimiles, de for. comp. c. romana, in. vi. propriiſſime autem habentes iuriſdictionem. c. ii. de iudi. iuncta gl. & in. c. dudum, de ſepul. §. in eccleſiis, qui prælatus a collegio eligitur, & per electionem iuriſdictionem accipit in collegio, ſecundum Inno. in. c. cum ab eccleſiarum, de offi. or. Requiritur ergo primo electio, & confirmatio per ſuperiorem, uel quod præferatur ipſi collegio per ſuperiorem habentem poteſtatem. c. nihil, de elec. Secundo, quod uniuerſitas, uel collegium, quod ipſum elegit, ſit clericorum, uel religioſorum, quia alias non poſſet dare iuriſdictionem in perſonas eccleſiaſticas, ſecundum Inno. Tertio, quod iſte electus ſit clericus, quia aliter iuriſdictio ſpiritualis in eum non caderet, ut in. c. cum cauſam, de præſcrip. Quarto quod habeat iuriſdictionem ordinariam in foro contentioſo excommunicandi. Vnde priores mendicantium, & aliorum ordinum, ſunt hoc modo proprie prælati, & poſſunt eſſe conſeruatores, ſupra, conſeruator. §. ii.
- 2 Negligẽtia prælati in omiſſione neceſſariorũ ad eius officiũ, ut in uiſitatione, correctione, & hmoi, eſt peccatũ, ſecundũ gl. in c. ea quæ. de of. archi. & tenetur nõ ſolũ de dolo, & lata culpa, ſed etiã de leui culpa, de dāno eccleſiarũ, & fortius aiarum ſecundũ Hoſt. in. d. c. ea quæ. De aliis prælatorũ peccatis, uide uer. epiſ. per totũ, permiſſio, negligentia, correctio. §. x. & xi.

- 3 Prælati non tenentur ueniam a subdito petere, etiam quod excesserit in eius correctione, ne eius autoritas eneruetur. d.lxxxvi.c.quoniam.& secundum August.in regula.
- 4 Prælati obligant ecclesiam pro alienis debitis, ipso facto est suspensus ab administratione spiritualium, & temporalium:eodem modo si alienat pro alienis debitis,non autem si pro propriis,& si sic suspensus celebrat, non efficitur irregularis,secundum Pa.in.c.ii.de sol.quia non est suspensus ab ordine,sed ab administratione, quamuis Host. oppositum teneat & male.Potest tamen mutuare,& facere elemosinam pauperibus, quando abundat, secundum Pa.ibidem, quia bona ecclesia superflua, sunt pauperum, ideo si eis dentur non est malum.
- 5 Prælati non tenentur omnibus placere, immo non potest, & quanto iustior, tanto minus potest, secundum Pa.in.c. qualiter & quando,el.ii.de accu.Quomodo potest eligere si bi confessorē, supra, absolutio §.xiii.uide de hoc in uer.alienare. §.iii.An hæreditatem possit repudiare seu legatum, supra, alienatio. §.xvii.

P R A E S C R I P T I O .

- 1 **P**ræscriptio, & usucaptio importat acquisitionē dominii per continuam possessionem temporis a lege definiti, auctoritate legum uim capiens, poenam negligentibus inferēs, & finem litibus imponens.ff.de usuca.l.iii. Nec est cōtra ius naturale immo rationi consonum, quia negligentes punit, & terminat lites.Cum autem est legitima, idest cum bona fide,& tanto tēpore, ut iura canonica approbant, ius parit in foro cōscientiæ:ita quod sine peccato retineatur, etiā si postea sciatur fuisse alienum, quia ratione legū rationabilium, factus est dominus rerū legitime præscriptarū, secundū Cai. ibi in summa.Differt tamē præscriptio ab usucaptione, quia usucaptio est rei mobilis, quæ in triēnio completur.c.quas actiones.xvi.q.iii.præscriptio uero,est rei immobilis,& non ita cito completur,sed ad eius complementum, maius temporis spatium requiritur,ut in sequenti. §.dicitur.
- 2 Præscriptio una longi tēporis est, uidelicet annorum.x.inter præsentē. i.in eadem ciuitate existentes secundū Accur.ut no.gl.in.l.cum in longi.C.de præsc.lō.tē.Alia.xx. annorum, inter abentes.Alia est longissimi tēporis, uidelicet.xxx. uel

PRAESCRIPTIO.

xl. annorū. xvi. q. iii. §. potest. Intellige contra laicos, quia contra ecclesiam, laicus non præscribit.

- 3 Ad præscriptionem secundum iura canonica quatuor requiruntur. Primo, possessio rei præscribendæ, continua sine interruptione usquæ ad finem præscriptionis. c. illud, eo. & in regula, sine possessione, de reg. iur. & quod teneat eam nomine suo, & non alieno, ut colonus, nec præcario, & huiusmodi, qui non proprio nomine possident. c. cum uenissent, de rest. spo. Secundo, requiritur bona fides præscribentis. i. quod credat esset rem suam, licet erret in facto. l. bonæ fidei. ff. de uer. sig. limita in præscriptione ubi requiritur aliquis actus positivus. Pa. in. c. si. de præscri. Tertio, requiritur titulus iustus. c. si diligenti, de præscri. cum limitationibus, quas ponit Pa. in. c. de quarta, eo. uel si titulus saltem præsumptus, secundum Ar. flo. & secundum Veruer. Tunc namque quis secunda cōscientia dicitur habere iustum titulum, quando nihil probabilitatis innotescit ei de contrario, & dicitur iustus titulus secundum eundem Veruer. omnis actus, per quem solet dōm nium acquiri, ut iure hæreditario, uel ex emptione, uel donatione, & huiusmodi. Quarto, quod sit talis res, quæ possit præscribi, non enim omnia præscriptionem patiuntur, de quibus uide Sil. uer. præscriptio secūdo. §. ii. quasi usque in finem, sicut peccatū, eccle. loca, religiosa, & alia plura.
- 4 Si quis dubitat, licet nesciat habere iustum titulum, est possessor bonæ fidei, usquequo sciat se iniuste possidere: tunc, enim cessat bona fides. Vnde cum tali dubitatione potest præscribere, maxime si a principio non habuit tale dubium: debet tamen diligenter inquirere, & cum inuenerit rem esse alienam, statim restituere, §. l. in. c. si. eo. & est tex. in. c. si uirgo. xxxii. q. ii. ibi enim dicitur bonæ fidei possessorem esset quandiu alienum possidere quis ignorat.
- 5 Si quis a principio præscriptionis fuit malæ fidei possessor, postmodum effectus in bona fide perseverat, non præscribet, nisi incipiendo a tempore quo incæpit habere bonam fidem, secundum Pa. & Holt. in. d. c. si. contra Inno. & Bar. in. d. c. si. quia oportet quod præscribens in nulla parte temporis habuerit cōscientia rei alienæ. Facit. d. c. si uirgo, & hoc tene.
- 6 Qui completa præscriptione, incipit habere malam fidem. i. scire rem præscriptam non fuisse suam, non propterea tene-

tur restituere, lege sic disponente, secundum Th. quol. xii. a. xxv. quia lex potest aliquem pro peccato, & negligentia punire in re sua, & alteri tradere. Ad hoc est lex lucius. ff. de euic. & c. quid dicā. xiii. q. iiii. secus ante cōpletam, infra, Restitutio. §. xxiii. Licet aliqui his cōtradican, hoc tamē uerum est, ut tenet gl. in c. uigilanti, eo. Vin. Tācre. Gof. Io. de rip. & Pa. in. d. c. uigilanti. & ita tene. Dicitur possessor bonæ fidei, cum quis credit tradentē rem, esse dominū rei, uel habere dominium distrahendi, licet erret in facto. ff. de uer. sig. l. bonæ fidei: quæ semper præsumitur, nisi probetur in contrarium.

- 7 Possessio naturaliter interrumpitur, per maris, uel fluminis inundationē, uel occupationē fundi, per uiolentā deiectionē, si res a possessore furioso sublata est. l. naturaliter. ff. de usuc. uel si quomodocunque amissa est, uel possessor habuit animū deferendi rem. ff. de fer. ur. præ. l. si ædes.
- 8 Præscriptio ciuilitur interrumpitur octo modis, de quibus agitur, non in conscientia, sed in exteriori foro. Vide Tab. uer. eodem. §. xvi.
- 9 Quicumque potest proprio nomine possidere, potest præscribere, non autem qui alieno nomine possidet. c. si diligenti, eo. Et præcarie possidentes, non possunt præscribere per quodcunque tempus possederint. c. clerici. xvi. q. iii. Item coloni, in. d. c. clerici, & sequenti. Item usufructuarius. §. fructuarius. Inst. per quas perso. no. ac. Item nec creditor præscribit pignus. l. nec creditores. C. de pig. ac. quia tales prædicti alieno nomine possidēt. Vnde si post centum annos posses probare aliquod tuo nomine possessum præscriptio non curret.
- 10 In multis etiam casibus non currit præscriptio, etiam quod non interrumpatur. Primo, tempore prælati, qui male alienauit rem ecclesiæ. c. si sacerdos. xvi. q. iii. Secundo, tempore uacationis ecclesiæ. c. i. & c. de quarta, eo. Tertio, si prælatus eius est hereticus quia tūc quasi uacuare intelligitur, & procurator uel œconomus a prælato constitutus, agere nō potest. in cle. procuratorem, de procu. Quarto, tempore scismatis, eo. c. cum eum nobis. c. quia diligentia, de elec. Quinto, tēpore excoicationis ipsius prælati, uel suspēionis. c. quia diuersitatē, de præben. Sexto, cōtra eū qui est in etate pupillari. C. in qui. cau. res in integ nō ē ne. l. si. Itē qñ qs est in ptate patris. C. de bo. quę li. l. quęcūque. Itē nō currit tpe matrimonii

P R A E S V M P T I O .

contra uxorem, quæ agere nō potest, quo ad dotem repetē-
dam &c. C. de iur. do. l. in rebus. Item quando quis iusta cau-
sa impeditus agere non pōt. c. ex ratione, de appel. & est ge-
neralis regula, quia talis nō est in culpa negligētiæ, propter
quam admittitur præscriptio.

- ¶ Non currit præscriptio cōtra eum, qui diu aliquid sine causa
soluit. C. de agri. & censi. l. litibus imponentes, &c. c. peruenit,
de censi. Nec incipit currere præscriptio crediti nisi finito ter-
minū, ut si Petrus tenetur Antonio hinc ad annos decē sol-
uere. C. ducatos, non incipit currere præscriptio nisi finito
decēnio, qui erat solutionis terminus. C. de præsc. xxx. uel. xl.
ann. l. cum nouissimi. §. illud.

P R A E S V M P T I O .

- ¶ Præsumptio est duplex, una secundū canonistas, quæ secū-
dum Gof. est alicuius facti dubii, plena, quādoque semi-
plena probatio. At quia hæc ad forum exterius pertinet, iuri-
stis relinquamus. Vide Tab. ibi in principio. Alia est secundū
theologos, pertinens ad forum animæ, quæ secundū Th. se-
cunda secundæ. q. xxi. a. i. uidetur importare quādam immo-
derantiam spei, & est uitium, quo quis actu interiori, uel ex-
teriori aggreditur opus excedens suam facultatē, quasi non ex-
cedat, & quia hoc contra rationem, & uirtutem magnanimi-
tatis est, ideo peccatum: ut si ignorans, præsumat mederi cor-
pora, docere, prædicare, & huiusmodi: & uniuersaliter facere,
quod nescit. Vel si utitur potestate, uel iurisdictione, quas nō
habet, sicut si acolitus præsumat legere epistolā cum mani-
pulo, uel Euangelium, & non iudex iudicare, uel secularis iu-
dex iudicare clericos, & huiusmodi, uel si indignus præsu-
mat facere, quæ ad dignos pertinent, ut cōmunicare in pec-
cato mortali, uel arguere alios cum sciat se aliis peiorem,
uel conuersari cum mulieribus, & huiusmodi. Quando igi-
tur talis præsumptio, iniuriam, uel dānum infert alteri nota-
bile, tunc mortale peccatum est, sicut si confessor ignorans
præsumat audire confessiones, & medicus curare corpora,
cum nesciat, uel si quis præsumptuose se periculo exponit
peccandi mortaliter, confidens nimis in seipso, uidetur mor-
taliter peccare, quia si alios exponere periculo mortis corpo-
ralis, & spiritualis, est mortale: multo magis seipsum.

- ¶ Item quādo quis sperat a deo aliquid consequi, quod non

est possibile secundum diuinā legem, ut ueniā peccatorum sine contritione, uel uitam beatā propriis meritis, quia hoc derogat diuinę ordinationi, & est contra spiritum sanctum, cuius auxiliū uidetur spernere, ideo mortale est, qđ quidem peccatū ex inani gloria, scđm Gre. & superbia, ortū habet.

PRAEVARICATIO.

Praeuaricatio est peccatum, quo quis a debito officio diuertit, ad oppositum fouendum, ut actor ad fouendū reum, uel e contrario: quod est cōtra rōnem rectam, & si fiat in iusto iudicio, aut alias in praeiudiciū diuini, uel cōis boni, aut proximi, mortale est ex suo genere, quia cōtra iustitiam. Remota autem iniuria, & dāno, consideranda est ratio declinationis, quia posset esse talis, quod constitueret mortale, ut si quis propter lasciuiam, uel huiusmodi praeuaricator existat, alias erit ueniaie, secundū Cai. ibi in summa, & bene.

PRIMI MOTVS.

Primi motus sensualitatis, qui naturales dicuntur, nec sequuntur imaginationem, carent peccato, quia nō sunt in potestate uoluntatis, ne ueniant. Primi autē motus, qui non ex imperio rōnis procedunt, tamē uoluntas poterat impedire, possunt esse peccata, sed quia ratio super his nō habet plenum dominium, ideo nō habet plenā rationē peccati, quod sit mortale, sed est ueniaie: si tamē ratio huic motui consentiret iure turpi, & mortali, mortale esset. Quo peccatū in sensualitate possit esse, uide s. Th. ii. sen. d. xxiii. q. i. a. i. & ii.

PRIVILEGIUM.

- 1** Privilegium dicitur quasi lex priuata, secundū Th. secūda secūda. q. xcvi. a. i. ad. i. secundū canones uero priuilegiū est quādo aliquid contra iura cōceditur. c. priuilegia. d. iii. Si uero aliqd cōceditur prāter ius cōe, qđ sit sine alterius preiudicio, dicitur beneficiū, ut no. Pa. de uerbo. sig. c. olim.
- 2** Quoddam priuilegium dicitur reale, ut quod ecclesiā, dignitati, ciuitati, uel loco, uel personis, ratione loci, uel alicui rei conceditur. c. cum olim, eo. & tale perpetuum est, cum adhæreat rei, nisi forte perimatur res. xxv. q. ii. c. i. uel nisi reuocetur ex causa. c. recolentes, de sta. mo. §. i. Aliud est singulariter personale, ut quod alicui, uel aliquibus personis conceditur, certis, & propriis nominibus expressis. c. uolētes, de offi. lega. & tale non egreditur personam, cui conceditur, nisi

PRIVILEGIUM.

hoc exprimat. c. constitutus, de concess. præben. Et si conceditur ratione dignitatis, non utitur eo si aliam adipiscatur dignitatem. c. bone. §. si. de postu. præl. Aliud est communiter personale, quod conceditur personis, non expræf. sis propriis nominibus, sicut de privilegio minorum. xxv. annorum, in. l. i. ff. de mino. Aliud est singulariter personale & communiter corporale, ut quod alicui collegio, uel universitati conceditur sic, quod quilibet de illa universitate eo possit uti. c. contingit, de senten. excō. ut sunt privilegia prædicatoribus, & minoribus concessa. Item aliud est communiter corporale, ut id quo solum communitas se iuvare potest, & nō singularis persona, ut in. c. qui manu mittitur. xxii. q. ii. & talia dicuntur corporalia privilegia, quia cum collegio extinguuntur.

- 3 Quicumque potest facere constitutionem, potest privilegium concedere respectu suæ constitutionis, uel rei ad se pertinentis secundum Host. & omnes. Vnde Imperator potest concedere privilegia in temporalibus, non autem in spiritualibus, quia de his nil potest statuere. xcvi. d. c. bene quidem. Papa uero in spiritualibus semper potest, in temporalibus autem in terris suæ iurisdictionis, in aliis autem etiam, nisi si in præiudicium iniuste dominorum, quia secundum Toh. ii. sen. d. xliiii. in litera papa tenet apicem potestatis spiritualis, & temporalis.
- 4 Privilegium quod est contra ius, debet stricte interpretari, ut minus deroget iuri communi quam possit. c. cum dilectus de consue. Vnde si cum illegitimo dispensetur, quod possit promoueri ad ordines, intelligitur tamen de minoribus ordinibus, secundum Pa. in. c. si quisquæ, de coha. de. & mu. supra, clericus. §. iiii. Immo si non exprimitur causa quare concedit, aut nō sit ex certa scientia, uel motu proprio, nō præsumitur de uolūtate principis. l. i. C. de peti. bo. immo per importunitatem obtētum, per. l. i. C. de fundis limi. tro. Aliqui uolunt quod simul ponatur ex certa scientia, & motu proprio, ut Bal. in. c. licet causam, de proba. Idem dic de rescripto, quod ius tertii tollit, & de privilegiis ad beneficia, ut in. vi. de præben. c. quamuis, nisi consuetudo aliter interpretetur, ut no. in. c. quod dilectio, de consang. & aff. nisi uerbis aliud exprimat, quia a propria significatione uerborum

recedere non debemus, nisi de mēte aliter constet, in. c. olim & c. in his, de uer. si. Si tamen priuilegium enormiter lædit ecclesiā, uel alium, non ualet, nisi fiat spiritualis mentio de enormi læsione, secundum Pa. in. c. cum ad hæc, de cle. non resi. quia in dubio non præsumitur principē concedere aliquid cum graui dispēdio alterius. l. quotiēs. C. de præ. imper. of. unde priuilegiū immunitatis ab oneribus personalibus concessum alicui a principe, non liberat eum ab aliis oneribus, quæ potest leuiter, & breuiter expedire. Casus est in. l. de curio. C. de decu. infra rescriptum. §. xi.

- 5 Priuilegium largo modo sumptum, pro omni præter ius cōcesso, largissime interpretandum est, in præiudiciū concedentis, in præiudiciū uero aliorum, si est, debet stricte interpretari c. quia circa, de priui. in glo. ult. & per Inno. in. ca. olim, de uer. sig. non tamē ita stricte, ut nihil operetur quia semper priuilegium debet aliquid operari. c. si papa, de priui. in. vi. & seruetur proprietates uerborum, quia quando sunt ibi uerba lata uniuersalia, & præcisa, est late interpretandum ut no. Ant. de bu. in. c. olim, de uer. sig. quamuis materia sit odiosa, non excluditur lata interpretatio quæ ex proprietate uerborum nascitur, ut etiā innuit Ab. in. d. c. olim, ubi dicit quod priuilegium debet latissime interpretari, ubi uerba hæc patiuntur. Et quando priuilegium, uel gratia concessa personæ loquitur simpliciter, debet intelligi secundum conditionem personæ. c. placuit, & c. si uiuæ. xvi. q. i. Et quando constat de mente legis, uel priuilegii, debet seruari, secundum Pa. in. c. quanto, de priuil. in glo. fi. In dubio recurrendum est ad uerba: de re. in. li. vi. regula fi. Quando autem uerba sunt ambigua, eius est interpretari cuius est condere, secundum Host. & interim negotium suspenditur. c. inter alia, de sen. ex. Frustra, etiam priuilegium daretur, si de iure cōmuni fieri posset: Pa. in rubri. de conse. eccle.

- 6 Multis modis priuilegium perditur. Primo, unico actu contrario directe facto ab eo, qui habet potestatem renuntiandi, priuilegio. capi. cum accessissent, de consti. Intellige quando priuilegium est concessum personæ priuatæ, ad non faciendum, non autem si sit

P R I V I L E G I V M.

concessum communi, uel ecclesiæ, ut no. glo. in. d. c. accessissent. Secundo, per spatium annorum decem perditur, si ille cui datum est ad aliquid faciendum, eo non utitur, quod limitat Pa. in. d. c. cum accessissent, quando non confertur ecclesiæ, alias secus. Tertio, per secundum priuilegium mentionem faciens de priori, uel si primum erat generale, & secundum speciale, etiam quod non faciat mentionem de primo, perditur. c. ueniens, de rescrip. ibi diffuse Pa. Quarto, per propriam renunciationem. Ultimo, per reuocationem concedentis. Non est tamen decens quod reuocetur, secundum Host. sine causa. Alios autem modos perdendi, uide in. c. suggestum, de decimis.

7 Quando priuilegium est notorium, sicut nunc est priuilegiū prædicatorū, & minorum, nō tenentur priuilegiati cōparere si citentur, & sentētia lata cōtra eos est nulla, secundū Pa. in. c. cum ordinē, de rescr. in gl. fi. post Io. cal. Secus si nō sit notorium, & ubi nō cōstat notorie de priuilegio, citatus debet cōparere, & allegare priuilegiū, alias sentētia lata cōtra eos teneret. Et dicit idem Pa. quod in hoc multi iudices simplices decipiuntur. Requisitus uero a locorum ordinario, in loco congruo, & securo, corā aliquibus iuris prudentibus, & omni suspitione carentibus, deputatis per ordinarios ad hoc, tenetur priuilegiatus exhibere integraliter priuilegium, & clausulam, de qua controuersia, est transcriptam. c. cum persone, de priui. lib. vi. Intellige quando non est notorium, ut dictū est. §. superiori.

8 Domini terrarum superiorē recognoscentes, nō possunt aliquibus concedere priuilegia super talis nō soluēdis, nisi tantundem detrahant de solutione sibi fienda a cōi, aliter iniustitiam cōmittunt, grauantes cōitatem propter aliquos particulares. Si tamē adesset aliqua rōnabilis causa, propter quā aliqui deberēt priuilegiari, credo qđ nō peccarēt, qā causa rationabilis tollit iniustitiā. Si autē Impator, Papa, uel princeps nō recognoscēs superiorē hoc fecerit, debet seruari, & qui se grauati senserint ad superiorē recurrāt. Tales. n. qui nō recognoscunt superiorem, possunt exercere ea quæ sunt Imperatoris. c. per uenerabilem, qui filii sint legi. non tamen possunt facere sine rationabili causa, aliter peccant, contra naturæ legem facientes, & iustitiam.

9 Quilibet

- 9 Quilibet potest renuntiare priuilegio suo, secundum Pa. c. si de terra, eo. ti. nisi sit in præiudiciū superioris, uel tertij, ideo exemptus non potest renuntiare exemptioni sine licentia pa. c. cum tempore, de arbi.
- 10 De essentia priuilegij non est bulla, secundum Inno. & alios doc. in. c. constitutus, de rescri. tamen sine illa probari nō potest, nisi per testes, uel alias probationes posset probari. c. olim, el. ij. eo. & si moriatur papa antequā bulla extrahatur, ualet, si fuit uere ante concessa, quia bulla (ut diximus) nō est de eius essentia.
- 11 Priuilegium concessum patri ratione dignitatis innatæ, transit in filios, secundum Pa. in. c. licet, de censu. si sit concessum ratione officij, uel professionis, transit in filios legitimos uiuente patre, si uero ob necessitatem sit concessum non transit, ut si cæcus propter infirmitatem sit exemptus, non tamē eius filij, quia uidetur in eis ratio concessionis cessare.
- 12 Priuilegium concessum Titio, ualet etiam eius socio, quando aliter esset inutile priuilegiato, secundum Pa. in. c. quā sit, de iudi. Facit. c. licet, de priuile. in. vi.
- 13 Priuilegium alteri concessum, non potest diminui, etiam per legatum à latere, secundū Pa. in. c. nisi specialis, de offi. lega.
- 14 Priuilegium quod solum continet ius commune, aliquid prodest, secundum Host. quia magis solet timeri quod specialiter prohibetur, quā quod generaliter. c. quanquam. d. xxiii. uel quia magis sciuntur priuilegia quā iura, uel quia cum ius male seruetur, per priuilegium innouatur. c. ii. de treuga & pac.
- 15 Exemplaria priuilegiorum sic autenticantur secundum Pa. in. c. si instrumenta, de fide instru. Si iudex diligenter inspicat, & tunc plures notarij subscribant, quod iudex sic fecit, & inuenit integra, &c. Vnus etiam notarius sufficit autoritate iudicis. Quo autem deprehendatur falsitas priuilegij, & bullæ, supra, bulla, per totum, & Sil. uer. tabellio. §. x. Vide Archie. ii. par. ti. j. c. xviii. & in. c. quā graui, de cri. fal.
- 16 Si papa concedat priuilegium alicui collegio, uel monasterio, cum tali clausula, quod non intelligatur reuocatum per quodcunque breue, uel aliud, nisi de hoc fiat specialis mentio de uerbo ad uerbū, etiam si in literis contineretur, quod tam exempti, quā non exempti teneantur ad aliquod fa-

E E E

PROBATIO.

ciendum. Postmodum papa dat bullam legato cum plenissima auctoritate, uidelicet, quod tam exempti, quam non exempti ei pareant, non obstantibus quibuscunque, &c. etiam si de ipsis deberet fieri mentio de uerbo ad uerbum, quæ uoluit in illis haberi pro expressis, intelligitur per ista uerba generalia plenissima, derogatum esse primo breui secundum Federici. consilii. xlv. quamuis in alio consilio tenuerit contrarium. Est tex. bonus in cle. dudum, circa si. de sepul. Aliter oporteret dicere potestatem papæ diminui, cum non possit habere omnium memoriam. Satis enim est quod de uoluntate eius apparet. Consideranda sunt ergo semper uerba primi, & secundi priuilegii, & secundum clausulas maiorem, uel minorem uim habentes, iudicare, secundum Pa. in. c. cum constantia, de cen. Idem dic de secundis testamentis derogantibus primis, quod sufficit expressio uoluntatis uolentis reuocare, etiam quod non fiat mentio de uerbo ad uerbum secundum Pau. quia nemo potest sibi imponere legem, à qua non possit recedere: in. l. si quis. ff. de testa. Vide supra aliquid, constitutio, per totum: lex. §. xiii. quando huiusmodi incipiant ualere, & obligare. Not. quod in. c. nisi specialis, de offi. dele. no. iii. dicit Pan. quod legatus etiam de latere, non potest minuire priuilegium alteri concessum. Et facit glo. in. c. illorum, de præben. uer. auctoritate propria. De priuilegijs fratrum prædicatorum, infra, in uer. suspensio, uide aliquid. §. xxiii.

PROBATIO.

i **P** Robare communiter incumbit asserenti, per. c. si. vi. quæst. v. & ff. de proba. l. ii. Probatio in genere triplex. Prima, euidensissima, per instrumenta, priuilegia, & huiusmodi. c. pia, de exce. li. vj. Secunda, euidens per testes, uel facti euidentiã. c. tua, de coha. cle. & mul. Tertia, minus euidens, per coniecturas. c. asserite, de præsump. In specie autem plures sunt, quæ his uersibus continentur. Aspectus, sculptum, testis, notoria, scriptum, Iurans, confessus, præsumptio, fama probabunt. Hic nouem probationum species manifestantur.

2 Scriptura librorum antiquorum reseruatorum in custodia publica, & fideli, fidem facit, secundum Pan. in. c. cum causam, de proba. & per. c. ad audientiam, de rescri. ut si reperiantur in camera cardinalis, uel episcopi, & non sint in graue p-

iudicium tertij, secundum Pa. ibi: secus si sunt in præiudiciũ tale, contra, c. inter dilectos. de fide instr. Idem dicas de scriptura antiqua in lapide scripta. Instrumento autem producto de archiuo publico, creditur, secundum gl. in. di. ca. cum causam. Pro hoc facit. d. c. ad audientiam.

- 3 Monumentorum scripturę non probant proprietatem. C. de relig. & sum. fu. l. monumentorum, adiuuant tamen probationem, secundum glo. ibi, non tamen plene probant.
- 4 Singulares testes nihil probant. c. licet, de proba. diuersę uero probationes, quę tendunt ad unum, sunt sufficientes ad iudicis animum inducendum ad plenam credulitatem. Inducunt etiam plenam probationem, siue sint unius generis, siue diuersi, ut unus testis cum infamia, iuxta no. in. c. i. de ap. pel. Idem dic de alijs præsumptionibus, & adminiculis cum uno teste de uisu, & pluribus de crudelitate probant, secus quando tendunt ad diuersa.
- 5 Apodisia, siue chirographum scriptum inter præsentis corā testibus, cum subscriptione partium, & testium, etiā sine die, & anno, fidem facit, secundum Pan. c. ii. de fide instr. aliter non. Quid autem requiratur ad scripturam autenticam, & publicam, uide Tab. ibi. §. iii.
- 6 Libri rationum asicuius boni mercatoris secundum Pa. in. d. c. ii. faciunt bonam præsumptionem, & cum alijs adminiculis probant contra tertium, probant tamen pro scribente in his, quę dependent à sua uoluntate. In huiusmodi autem credo, quod sit respiciendum ad consuetudinem, & statuta diuersorum locorum. Multum enim faciunt consuetudines locorum, & statuta.
- 7 In criminibus non proceditur per uerisimiles præsumptiones, sed debent esse luce clariores ad condemnationem. l. sciant cuncti. C. de proba. sed solum per uolentas: nisi in crimine simonię. c. sicut, de simo. & in crimine hæresis, de hære. c. cum contumacia, in. vj. & C. de hære. l. i. Equiuoca, ut datio annuli, quę plura potest significare, non probant unum determinate.

PROCVRATOR.

- 1 Procuratorum peccata, uide supra, Aduocati, quia quasi eodem modo delinquant. Procuratorum quidam sunt ad iudicia, quidam ad negotia, & quia hoc ad exterius fo-

P R O D I T I O.

- rum pertinet, uide si uis iura, de procu. quō instituatur, quales esse debeāt, & ad quas causas, & actiones admitti queant.
- 2 Procurator est idoneus ad contrahendum matrimonium pro alio, si habeat speciale mandatum: alias non, etiam si haberet cum clausula, ut posset omnia alia &c. & cum expressione unius quod requirit speciale mandatum, secundū glo. in. c. fi. de procu. uer. speciale, in. vi. infra, uicarius. §. ix. Similiter non aliter tractat causam matrimonialem: & talis non substituit: nisi de hoc speciale habet mandatum, & si fuerit uetitus, uel reuocatus, etiam si iurasset non reuocare, si contrahat post, non tenet contractus, etiam quod ignoret reuocationem: hoc enim est speciale in matrimonio carnali. c. fi. eo. in. vj. Secus in spirituali matrimonio, ad prælatum, scilicet eligendum.
 - 3 Non omnes casus per procuratores explicari possunt, ut pœnitentia. c. quem pœnitet, de pœ. d. i. Responso adulti quando baptizatur. c. pro paruulis, de conse. dist. iij. & susceptio cuiuslibet sacramenti, & omnis actus expresse exceptus a iure. Alij aut explicari possunt, in. vj. de re. iu. c. potest quis. Excipiuntur aliq casus, in. c. qui ad agendū, iuncta gl. in. vj. de procu.
 - 4 Si procurator uadens pro facto domini spoliatur a latronibus, uel huiusmodi: non tenebitur dominus ipsum de hoc damno releuare, quia hæc sunt extrinseca a mandato, & imputanda a casui fortuito, sed solum expensas quas fecit eundo, redeundo, & stando pro causa, etiam si a principio nihil dictum esset de expensis, & etiam quantumcunque assumpserit uoluntarie mandatum, restituet. Si autem principaliter staret pro propriis negotijs, non posset petere, nisi quantum expendit pro causa.
 - 5 Administrator ecclesiæ, licet non sit dominus, ut in. cap. ii. de dona. potest tamen instituere procuratorē. c. petitio, de procu. intellige de procuratore large. i. sindaco, & actore, ut limitat Pa. in. c. edoceri, de resc. Et est quasi idem iudicium de aduocato, & procuratore, ut Tab. dicit, uer. procurator. §. vij.

P R O D I T I O.

- 1 Proditio quæ est deceptio contra fidem datam, peccatum est, cum filia auaritiæ esse dicatur, supra, auaritia. §. iij. Et tanto grauius, quanto maior iactura sequens fuerit.
- 2 Dās operam occulte, ut castrum quod Plato iniuste detinet

reuertatur ad titium uerum dominum, principaliter zelo iustitiæ, non peccat, quia quilibet debet proximum inuare, & in persona, & in rebus, & hoc quando credit, quod uerus dominus, aliter non poterit habere, & quod ex hoc non sequetur mors, neque scandalum, quod raro euenit: ideo hoc non est alicui consulendum, neque prædicandum. Si uero ex odio, uel alio malo fine fieret, peccatum esset, & mortale: ar. c. fertur. i. q. i. non tamen teneretur restituere, quia rem alienam non tulit, licet in modo auferendi deliquerit.

- 3 Non licet alicui priuatæ personæ, proditorie occidere ueneno, uel huiusmodi, hostem capitalem alicuius domini, uel ciuitatis, neque ad hoc priuatum inducere, licet quis possit peccato priuati, parati ad hoc, uti, ut dicit Ar. flo. secunda par. ti. i. c. xxii. §. viij. & infra tyrannus. §. i. Videtur tamen Archie. ibi non firmare pedem, cum dicat sic à peritis audiuisse. Ego autem dico quempiam peccato alterius parati, uti nō posse, quando talis actus non nisi cum peccato fieri potest, sicut est maleficium, quod semper cum peccato fit, secus de mutuo, quod sine usura fieri potest. Cōcor. Caie. uer. maleficiū.

PRODIGALITAS.

Prodigalitas uitium est, quo quis superflue, & sine necessitate erogat bona sua contra uirtutem liberalitatis. Si autem sit pura, & non alteri peccato admixta, peccatum ueniale est, quia non est contra charitatem, sed præter, secundum Caie. ibi in summa. Si autem impietati, uel adulterio, uel alteri mortali peccato fuerit iuncta, erit mortalis, sicut si pater prodige expendēs bona, filios in miseria relinquit. Hoc enim ad impietatem uergit, & propterea mortalis efficitur prodigalitas: & sic de alijs iudicabis, quando mortali agitur appetitu, secus si ueniali.

PROFESSIO.

- 1 **P**rofessio expressa, de necessitate quinque requirit. Primo, quod profitens compleuerit annum. xiii. in masculo, & xii. in foemina. c. i. de regu. li. vj. aliter fit in infulis, supra, nouitius. §. ii. & viii. Secundo, quod professio fiat ei, qui potest religioni incorporare, uel de eius licentia, uel nomine, quia sic posset habere ratum: aliter non posset ratum habere. Tertio, quod fiat religioni approbatæ. c. unico, de uoto, in. vi. Quarto, quod prælati requirant consilium capituli.

EEE 3

PROSONETA. PRVDEN. PVRG. CANO.

li. Quinto, quod fiat de tribus uotis. Si enim deduceret in pactum, quod non intenderet de uno aliquo uoto se obligare, licet de alijs, non esset professus: secus si non deducit in pactum, & promittat seruare seruanda, &c. quia intelligitur de omnibus, supra, nouitius §.v.

- 2 Masculus siue femina profitentes in manibus alicuius religiosi, religionem, efficiuntur religiosi, licet non ingrediantur monasterium, sed in domo sua remaneant, secundum Pa.in.c.insinuante, qui de uel uo. etiam quod non recipiant habitum, dummodo sint expresse professi, ex quibus colligitur, quod habitus non est de substantia religionis. Ad hoc facit. c. porrectum, de regu. & Inno. in. d. c. insinuante.

PROSONETA.

Prosoneta, qui mediator existit inter negociatores, quando utitur fraude, & mendacijs inter eos (ut facere solent) non solum mortaliter peccat, sed etiam restituere tenetur, si quid sibi applicat ultra suam mercedem, ut cum dicit uenditori, quod non inueniuntur nisi decem, & emptori, quod non potest habere nisi pro undecim, & illud unum tenet pro se, uel quando accipit ab uno aliquid muneris, & defraudat alterum, infra usura. §. xxxix. & xl. uide aliquid.

PRVDENTIA.

Prudencia carnis, qua aliquas habet pro ultimo fine uitae suae bona corporis, secundum Tho. secunda secundae. q. lv. ar. i. & ii. manifeste mortale peccatum est, quia propter hoc Dei inimicus constituitur: Ro. viii. prudentia carnis inimica est Deo: Et quia sic Deum pro ultimo fine, quis habere non potest, cum non possint duo ultimi fines esse. Si uero non habeat carnis delectationem pro ultimo fine, sed affectum aliqualem inordinatum, qui tamen non auertit a Deo, erit ueniale. Quia praeter charitatem, non contra est.

PVRGATIO CANONICA.

- 1 **P**urgatio multis modis dicitur: quandoque pro purgatione spiritali capitur, sicut dicimus per poenitentiam, & baptismum, peccata purgari. c. cum omne, de conse. dist. ii. quandoque dicitur uulgaris, quae fit ferro cadenti, aqua bullienti, uel duello: de quibus si quis euaserit, dicitur purgatus. Sed haec prohibetur sub poena mortalis peccati. in. c. memnam. ii. q. v. & de purgatione. cap. per totum: quia hoc

est tentare Deum. Alia dicitur canonica, à iure canonico statuta, quando quis de crimine sibi obiecto uult se immunem ostendere, & hæc fit quandoque per iuramentum infamati coram iudice suo, & iuramento testium compurgantium, qui tot esse debent, quot enormitas criminis requirit, & bonæ opinionis, & de quibus sit uerisimile, quod non periurent: de pur. cano. per tolum, & ii. q. v. fere per totum.

- 2 Quando quis apud suum iudicem infamatus est, & infamia publica laborat, & apud graues, & bonos uiros, & non est orta ab inimicis, tunc iudex debet præfigere terminum, ut si quis uult accusare, compareat, qui si compareat, audiatur canonice, si non compareat, & infamia crebrescit, procedat iudex ad inquisitionem, & si nullus appareat etiam denuntiator, nec conuincitur, tunc compellat eum iudex ad purgationem canonicam, secundum not. Io. glo. in. c. presbyter. ii. q. v. supra, inquisitio: uide aliquid, per totum.
- 3 Suspicio uerisimilis sufficit ad inducendam dictam purgationem, quamuis non sit quis infamatus, sed ut temeraria suspicio repellatur. c. si quis, eo. Violenta autem suspicio sufficit ad sententiam. c. dixit. xxiii. q. i. & Inno. & Host. in. d. c. si quis. Aliqui dicunt quod talis infamia etiam uerisimilis, non sufficit, si non est infamis, nec semiconuictus, nec accusatus: secundum Ray. in sum. confes. quia hoc nullo iure cauetur, & quia sic prælatis aperiretur uia ad uindictam, & hæc opinio uidetur rationabilior.
- 4 Accusatus, & iudicatus, si in dicta sibi purgatione deficiat, debet puniri ac si fuisset cōuictus. c. de hoc. de simo. Quod si per modum inquisitionis, uel denuntiationis agatur, pœna erit arbitraria, secundum Gof. Host. & Pa. in. c. accedens, de accu. Idem dic, si propter infamiam tantum, est processum extraordinarie, punietur, ut est casus in. c. significasti, de adul. & cum iudex ex præsumptione procedit, debet multum temperare sententiam, ut no. in. c. asserite, de præsump. Quando uero crimen est notorium, uel apparet accusator, non debet reus ad purgationem recipi, etiam si se offert. cap. ii. cod. ti. & c. cum dilectis.
- 5 De forma iuramenti se purgantem, uide in. c. si quis uiduam. d. 50. & c. quotiens, eo. ti. De numero autem compurgatorum, & quales esse debeant, in. d. c. presbyter. c. inter sollicitudines, eo.

PURGATORIUM:

Purgatorium negare mortale peccatum est, quia contra diuinam iustitiam, & erroneum, & à fide alienum est, secundum Tho. iiii. sen. d. xxi. quæst. i. ar. i. q. i. secundum Græcorum, quem recognoscentes in cōcilio Florentino ab iurarunt. Potest etiam per sacram scripturam recte intellectam probari. Nam dicitur primæ Cor. iii. Si quis superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnū, stipulam, uniuscuiusque opus manifestū erit: dies enim declarabit, qui in igne reuelabitur, & uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus arserit detrimentum patietur, ipse autem saluus erit quasi per ignem. Ex hoc patet, quod de igne inferni non potest intelligi, quia per illum nullus saluatur, sed de igne purgatorij, sicut exponunt Tho. ibi. Ambro. Augu. & alij. Item patet per illud Mat. v. Iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris: amen dico tibi, non exies donec reddas uniuersum quadrantem. Per hunc carcerem Ambrosius, exponit purgatorium. Item per illud Math. xii. Qui dixerit uerbum in spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in alio. Ergo in alio seculo potest fieri remissio: nō in inferno, quia ibi nulla est redemptio, neque in paradiso, quia ibi nec culpa nec pœna purganda est, ergo in purgatorio: & sic intelligit Gre. Item. Mac. xii. sancta, & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis soluantur: quod nō potest intelligi de existentibus in paradiso, neque in inferno, ergo de existentibus in purgatorio. Et licet hic liber apud hebræos non sit canonicus, secundū Hiero. in prologo galeato, est tamen apud Christianos authenticus, ut ibi dicit Hiero. & Aug. xviii. li. de ci. Dei, & secundum canonem concilij Carthaginens. Augu. in li. de cura pro mortuis, approbat suffragia pro mortuis. Idē Amb. de obitu Theodosij, & Dama. dicit hunc usum orandi pro mortuis, ex ritu apostolorum emanasse, quod etiam Diony. affirmat. Ecce quantum errant hi moderni hæretici, conantes purgatorium remouere. De pœnis, & loco purgatorij, non est præsentis speculationis, quia ad cōscientiam non pertinent, sed tantum credere ipsum esse, ad peccatorū purgationē debemus, ut tenet ecclesia Christi. An papa liberare possit oēs animas à purgatorio, supra papa. §. xj.

PVRGATIO.

Purgatio mulierum post partum nō est necessaria, nec peccant mulieres intrātes ecclesiam ad referendū gratias Deo ante illud tempus. Si tamen ex deuotione uolunt abstinere aliquādiu ab ingressu, non sunt reprobandæ, nisi facerēt seruantes ritum iudaicum, uel ex superstitione: extra eo. c. uno. Hoc enim mortale peccatum esset, & Christianæ fidei contrarium. Ante purificationem non est mortale uiro cognoscere propriam uxorem, ex consilio tamen deberet abstinere secundum Ray. & Veruer. dist. v. c. ad eius, & xxxj. qō. vij. c. non solum.

PVSILLANIMITAS.

Pvsillanimitas uitium est magnanimitati oppositum, quo homo ex paruitate animi, se retrahit a magnis operibus, & honoribus, suam facultatem non excedentibus, ac si excederent: ex S. Tho. secunda secundæ. q. cxxxij. Est etiam hoc uitium aliquando mortale, quando ea a quibus se retrahit, sunt simpliciter de necessitate salutis, ut cum quis non uult confiteri tempore debito, timens iterum relabi, uel non uult acceptare prælationem impositam ex præcepto, timore deficiendi, & huiusmodi. Si uero retrahatur ab aliis non necessariis, sed utilibus sibi, uel proximo, maxime in spiritualibus, est ueniale, & tanto grauius, quanto res salutis animæ expediens magis est, & honori diuino, quem quilibet quærere tenetur.

QVAESTVARI II.

- 1 **Q**uæstuarij dicuntur, qui per diuersas diocæses discurrent pro elemosinis, nomine uel hospitalium, uel monasteriorum, ut sunt, qui pro S. Antonio quærunt, qui communiter dicuntur zaratani. Hi non debent admitti, nisi ueras literas Apostolicas, uel diocæsanorum ostendant, quarum forma ponitur in. c. cum ex eo, de pœ. & re. & debent prius per episcopum examinari antequam acceptentur, ut in cle. abusibus, de pœ. & re. nec permittantur prædicare, nisi secundum, quod in literis suis continetur, in. d. c. cum ex eo.
- 2 Quod si in literis eorum continetur quod charitatiue recipiantur, & fideles ad eorum exhortationem conuocent, non propter hoc rectores ecclesiarum, aut clerici, tenentur hoc facere si nolunt, quia in extrau. cie. iij. est reuocatio huiusmodi.

R A N C O R. R A P I N A.

de literarum quantum ad conuocationem, & tales quæstuarij non debent habitum falsæ religionis portare, aut indulgentias, uel alia falsa proponere. Vt in. d. de. abusionibus, & in. d. c. cum ex eo, habetur. At si publice delinquant, ab ordinariis possunt puniri, licet sint exempti. c. tuarum, de priui. nisi aliquod aliud habeant in suis priuilegiis, quod seruari debet, secundum gl. in. d. c. tuarum, ut est in priuilegiis prædicatorum, & minorum, supra, exemptus. §. j.

R A N C O R.

Rancor secundum quod importat displicentiam contra aliquem, propter quod desiderat, uel quærit malum alteri, nascitur ex accidia. Aliquando est filia iræ, & mortalis, si malum sit importantis, supra, odium. §. j. Quomodo quis tenetur dimittere signa rancoris, supra, charitas, §. j. Etiam propter scandalum debet facere.

R A P I N A.

- 1** **R**apina per quam quis uiolenter, & contra iustitiam accipit rem alienam, mortale peccatum est, tum quia iniuriam proximo infert, tum quia damnum, siue fiat a bellantibus, siue a latronibus, siue ab habentibus potestatem publicam: dummodo contra iustitiam, & uiolenter rapiant, restitutionique sunt obnoxij. Si autem rapiant in bello iusto, uel autoritate publica, secundum iustitiam, licet uim inferant, non dicuntur proprie raptores, nisi excedat limites commissionis, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxj. ar. viij. supra, bellum. §. xj. & xij.
- 2** Si probauiero furtum contra aliquem, uel rapinam, stabitur iuramento meo de quantitate rei raptæ, secundum Pa. in. c. super eo, de his quæ ui. me. ue. & Inn. ibi. Et potest probari furtum, & rapina, per socios familiares, & huiusmodi, ut etiam tenet Sil. uer. rapina. §. ulti.
- 3** De pœna raptorum quomodo excommunicantur ab episcopo. c. j. de rap. quomodo denegatur pœnitentia nisi restituant, & quamuis eos pœniteat, & non restituant, negatur sepultura. c. super eo, eo. ti. & c. literis; etiam si faciant quod possunt, & hoc sit ad aliorum terrorem.
- 4** Raptor etiam dicitur, qui uirginem, uel sanctimonialem, uel uiduam, etiam largo modo ui opprimit, & sine dubio mortaliter contra legem Dei agens, etiam per leges grauiter puni

RATIOCINIVM. RATIHABITIO. 386

tur.c.de raptoribus. xxxvj. qō. j. nec rapta potest cum raptore contrahere, de iure civili, ut dicetur infra. §. v. C. de rapt. uirgi. uel uid. l. unica, supra, luxuria. §. iij.

- 5 Aliquando persona rapitur propter alium finem, uel ut uendatur, uel ob aliud, & tunc ultra iniuriam sibi factam, iudicandum est peccatum secundum finem, pro quo raptor rapit. Et quod dictum est quod rapta non potest contrahere cum raptore, intellige de iure civili, de iure canonico, quandoque potest, ut quando præcessit tractatus de nuptiis, secundum Pa. in. c. cum causa, de rapt. Vide in. c. accedens, de rap. quia rapta si uult potest cum raptore contrahere.

RATIOCINIVM.

Ratiociniis obnoxij, an possint promoueri ad ordines, uide. c. propterea. distin. v. ff. de mu. & ho. l. rescripto, & Inn. in. c. unico, de obliga. ad ratio. C. de de. & epi. le. quisquis emeritis. Hæc ad aliud forum pertinent.

RATIHABITIO.

- 1 **R**atihabitio qua quis cōsentit in illud, quod nomine suo gestum est, multas requirit condiciones, ad hoc quod retro trahatur ex fictione iuris. Et primo si debeo habere aliquod ratum, oportet quod sit factum nomine meo, idest ad mei contemplationem secundum gl. in. c. cum quis, de sentē. ex com. lib. vj. uidelicet, licet sin contentus Petrum occidisse Io. quem non interfecit nomine meo, non dicitur ratihabitio. Secundo oportet quod habeam factum: tāquam factum nomine meo. Possum enim esse contentus de homicidio facto nomine meo, sed nollem factum fuisse nomine meo: & tunc non dicitur ratihabitio, secundum Ia. de Are. Aduertendum tamen est, quod in maleficiis, non solum expressa ratihabitio sufficit, sed etiam tacita: ut puta, quia nō statim reuocat, quod scit nomine suo factum, uel non contradicit. Tunc præsumitur ratihabitio. c. notum. ij. qō. j. secus autem in non maleficiis.

- 2 Tertio requiritur quod extrema sint habilia ad illum actum perpetrandum, scilicet tempus in quo factum gestum est, & tempus ratihabitionis: exemplum extremi ad quod. Titius interfecit Socratem nomine Platonis, non habentis rationis usum, Plato non potest postmodum hoc factum habere ratum, quia illo tempore quo gestum est, non poterat hoc in

RATI HABITIO.

parare. Exemplum extremi a quo. Cicero debebat infra decē dies aliquod agere, sed cum non posset amicus eius Sempromius, elapsis his decem diebus fecit illud, non potest Cicero factum tale habere ratum, quia post illum terminum non potuisset Cicero illud facere, cum iste terminus esset de substantia facti.

- 3 Quarto secundum Inn. in. c. prudentia, de offi. deleg. requiritur, quod illud factum ualeat, quia quod nihil est, ratum haberi non potest, ut si quis non habens potestatem, sententiā ferat nomine iudicis, iudex non potest ratam habere, quia nulla est, cum sine aliqua autoritate, & commissione, eam tulerit.
- 4 Quinto quod sit de his, quæ possunt mādari fieri per alium nomine meo, per mandatum expræssum. Nam quædam per alium explicari possunt, ut furtum, homicidium, & huiusmodi, & in his currit rati habitio, quædam explicari non possunt per alium, ut adulterium, & corporis delectationes, & in his non habet locum rati habitio. c. sciant cuncti, de elect. lib. vi. Si tamen quis perpetraret adulterium nomine alicuius, non principaliter propter delectationem, sed in uituperium mulieris, uel alterius, & ille ratum haberet, crediderim quod curreret rati habitio, quia hoc mādari potuit, & fieri eo fine, quo mandatum est.
- 5 Sexto quod lex solum requirat delictum simpliciter, quia si requireret maleficium, & per prius machinationem, seu tractatum, nō sufficeret rati habitio, unde licet mulier post mortem uiri habeat ratum homicidium, quia tamen non est machinata prius, non impedit matrimonium cum occisore, secundum Gemi. c. cum quis, de sen. excom. li. vi. quod tamen faceret, si præcessisset machinatio. Quando autem lex requirit solum factum, currit rati habitio, secus si cum facto aliud.
- 6 Quia rati habitio mandato comparatur, quo ad Deum, ideo ita mortaliter agit ratum habēs delictum, ac si fieri mandasset. Si autem tantum mente ratum habet quis percussione clericum, per quam incurritur excommunicatio, nō tamen ostēdit hāc rati habitio per aliqua signa exteriora, licet mortaliter peccet, quia consentit in id quod mortale est, non tamen excommunicationem incurrit, quia ecclesia de occultis nō iudicat. c. sicut nobis, de simo.

Renuntiatio ecclesiæ, supra consecratio, per totum.

Recompensatio, supra, Compensatio, per totum.

R E C V S A T I O.

Recusari potest pluribus ex causis iudex delegatus, secundum Pa. in. c. accedens, ut lit. non cont. & primo, si aduersarij est consanguineus, si commensalis illius, si ex eius patria, uel districtu oriundus, si nō est accessus ad iudicem, nisi per terras inimicorum, si cum aduersario loquitur in aure, & familiariter, si litigabat ex aliqua causa cum eo, si est imperitus, & habet affectorem suspectum, secundum Pa. supra, & in c. de iudi.

R E L I G I O.

- 1 **R**eligiosi propriissime dicuntur promittentes tria uota profitendo, licet omnes Christiani, & clerici, & omnes recte uiuētes, possint largo modo dici religiosi: de diuor. c. gaudemus, & de consti. c. ecclesia, & c. ex multa, de uoto.
- 2 Regulæ approbatæ religionum sunt quatuor, Basilij, Benedicti, Augusti, & Francisci, sub quibus omnes religiosi militant, exceptis Carthusiensibus, qui suas ordinationes pro regula habent. Istæ regulæ nisi per papam mutari possunt. c. omnis, de re. iur. Secus de constitutionibus, & ordinationibus eorū, quæ quottidie in capitulis fratrum mutantur secundum temporum uarietatem.
- 3 Quamuis religio sit status perfectionis, religiosi tamen non tenentur perfecti esse, sed solum tendere saltem uirtualiter ad perfectionem, uel non contemnere illam. De hoc uide S. Thom. secunda secundæ. q. clxxxiiij. ar. ij. aliter in malo statu esse uidentur. Habere aliqua bona in communi, nō derogat perfectioni religionis, quia & Christus, & Apostoli habebat in communi, & hoc negare est hæreticum, secundum quod determinauit Io. xxij. in extraua. quæ incipit. Quia uir reprobis, & Io. xij. c. dicitur de Apostolis, quod habebant loculos, & præcipue Iudas. Tho. secunda secundæ. q. clxxxvii. ar. vij.
- 4 In materia odiosa contra regulares, uel religiosos, nō ueniūt illi de tertio habitu, Iesuīte, Hospitalarij, Hierosolimitani, uel huiusmodi, quia non sunt propriae religiosi, licet quendam modum beneuiuendi teneant, etiam a papa approbatum, secundum Pa. in rub. de regu. sed solum comprehendit illos, qui tria uota substantialia promisserunt, in aliqua religione

R E L I G I O.

alicuius approbatæ regulæ, secundum Ioan. an. in gl. cle. j. de deci. Si autem adderetur, quicumque religiosi, tunc etiam intelligitur de omnibus prædictis, quia ita suo superiori promittunt obedientiam, quod non possunt retrocedere, nec matrimonium contrahere. In materia uero fauorabili, bene ueniunt omnes supradicti, secundum eundem Pa. & quomodo etiam gaudeant priuilegio clericali, supra, Excommunicatio, prima. Vide ibi.

- 5 Quilibet potest religiosus effici, dummodo sit debite ætatis, de qua supra, Nouitius. §. j. Secundo, quod non sit seruus, quia sine licentia domini non potest ingredi. Tertio, quod non sit obnoxius debitis. Si tamen debet pecuniam alteri, & non potest soluere ante ingressum religionis, cedere potest bonis creditori, & sufficit. Non enim pro pecunia obligatur persona hominis liberi. & sic potest ingredi. Inde satisfaciet monasterium, si quid lucrabitur, uel ex successione eius, uel donatione ingressi, uel aliter. Quod si ad rationem communis sit obligatus, non recipiatur. c. legen. dist. iiii. Si uero priuatorum, honestum est, ut prius de rationibus se expediat, licet non sit necessarium, secundum gl. Ray. Quarto, nisi sit indignitate episcopali, & supra, quia tunc requiritur licentia papa. c. licet, de regu. Et si habet aliqua beneficia ante professionem, non debent alteri conferri. c. beneficium, de regu. li. vj. sed debet pars fructuum assignari alicui, qui seruiat beneficio, in. d. c. beneficium, reliqui erit monasterii, ne illi sit onerosus. xvj. q. vj. c. de lapsis. Quinto, quod non consumauerit matrimonium, uel post sponsalia rem habuerit, quia tunc ingredi non potest, sicut ante consumationem, etiam si iurasset eam ducere. c. peruenit, el. ij. de iur. iur. supra, impedimentum. §. xlix. Sexto, quod non coacte, sed uoluntarie intret, aliter ingressus non tenet. ar. in. c. j. de regu. in aliquibus autem religionibus, ultra prædicta requiritur sanitas corporis, quod sit legitime natus, animo promptus, literatus, uel ad honestos labores aptus. Si quis tamen cum aliquo istorum immediate dictorum impedimentorum reciperetur, ut plurimum teneret receptio, quia non uidentur talia impedimenta, quæ possint impedire uitam regularem, nec quod alteri iniustitiam, uel iniuriam inferant, ideo tantum bonum impedire non debent, nisi aliud addatur.

- 6 Intrans religionem ut fiat prior, uel triumphet, etiam quòd ista non assequatur, est tamen religioni obligatus, secundum Pa.in.c.ut clerici, de regu. Similiter dic de eo, qui dolose ductus est ad religionem.c.ex parte, de conuer.coniug. quia dolus proprie non dicitur, cum quis ad bonum inducitur, ut est religio.
- 7 Professus metu mortis illato ab homine, non obligatur per tale uotum, nisi postmodum retificet.c.porrectum, de regu. Si autem metus sit naturalis, uel casualis, ut euadat de aliquo periculo, & huiusmodi tenetur religioni, si deliberato animo hoc fecit secundum ueriores opinionem, in.d.c. porrectum, quia Deus quandoque tales immittit timores, ut quis ad ipsum conuertatur. Blanditiis tractus ad religionem, & professus, tenetur ibi stare, quia non coactus intrauit, sed bona illius non uenient monasterio allicienti cap. constituit, xx. quæstio. iij.
- 8 Si religiosus profitendo intendit se ad tria uota obligare, licet cum hoc intendat aliquod malum facere, ut furari uel aliud, & ut melius hæc faciat profitetur: tenetur religioni. Obligatio enim ad uota, est de essentia, & non impletio secundum Pe. de pal. iij. sen. dist. xxvj. Si autem in professione exprimat aliquid quod non est contrarium essentiae religionis, ut quòd uult comedere carnes, uel huiusmodi, tenet professio. Si uero non intendit caste uiuere, uel huiusmodi, non est professus, quia intentio hæc repugnat essentiae religionis. Idem dic si exprimat uoce dum proficitur superscripta, & tunc cogi per ecclesiam non poterit, sicut si non exprimeret.
- 9 Ingressus, & professus in aliqua religione, in qua tantum seruabantur essentialia, & ipse non plus intendebat seruare, quam tunc ibi seruaretur, si postmodum reformetur, non tenebitur in conscientia seruare nisi ea, quæ intellexit seruare a principio, secundum Pa.in.c. super eo, de regu. quia uotum debet esse uoluntarium.c. licet, de regu. Secus autem in foro exteriori, & sic intellige Angelicam, uel religiosam. §. xxxij. Et reformato monasterio, necesse habebit adire aliud, uel de nouo profiteri secundum reformationem.
- 10 Si praelatus cum maiori parte capituli, ordinet aliquid obseruandum supra regulam arctans, illi qui non consenserunt, non tenentur seruare secundum gl. c. gesta. di. lxxiij. & secū-

RELIGIO.

dum Tho. secunda secundæ. q. ciiij. ar. iiii. quia promissum obedientiam secundum regulam, & constitutiones, & non supra. Si uero statuerunt aliquod ad reformationem regulæ antiquæ, uel aliqua conferentia ad pleniorē obseruantiam illius, sic tenentur, secundum Inn. in. d. c. super eo, & Io. an. in c. unico, de regu. lib. vi. in gl. & ista uidetur conuenientior, & æquior decisio.

- 11 Religiosus transgrediendo regulam, & sua statuta, non peccat semper mortaliter, sed solum quando transgreditur, uel ex contemptu, uel quia ex se, & non ex regula sunt præcepta, uel quia sunt præcepta a prælato, uel ab ipsa regula, uel ab ordinationibus: tunc transgrediens mortaliter peccat, alias non, quia non uouit seruare regulam, sed uiuere secundum regulam, uel seruare uitam regularem, nõ autem omnia, quæ sunt in regula. Vnde fratres prædicatores cautius profitetur, promittendo obedientiam, secundum regulam, &c.
- 12 Comedere carnes, secundum regulam S. Benedicti non est mortale, nisi propter contemptum, uel præceptum, licet comedens (scilicet contumaciter) & contra præceptum, uel ex contemptu debeat incarcerari, supra, monachus. §. xi.
- 13 Frangere silentium, & transgredi alia, quæ sunt in constitutionibus fratrum prædicatorum, non sunt peccata ex ui constitutionum, nisi ubi præceptum est, uel excommunicatio lata, quia hæ constitutiones ita sunt factæ, ut non obligent ad culpam, quæ proprie est culpa, sed tantum ad poenam, quam poenam quis non tenetur facere ubi requiritur actus hominis, nisi postquam prælatus sententiauit, & post sententiam non perficiens, etiam non peccat ex hoc, quia hæ constitutio de non incurrere culpam, est generalis. Potest tamē propter aliud, ut propter negligentiam, uel contemptum, incurrere peccatum ueniale, uel mortale.
- 14 Non debet religiosus de una religione ad aliam transire, nisi ob magnam necessitatem, uel utilitatem, ut est ex zelo perfectioris religionis, uel quia ea in qua est, relaxari incipit, uel propter infirmitatem, quia non potest ita arcte uiuere. Petere tamen debet a superiore licentiam, uel dispensationem, ut in hoc tertio casu, secundum Tho. secunda secundæ. q. ult. ar. viij. Vide etiam Pa. in. c. sanæ. c. non est. c. licet, de regu. Sed quia hodie sunt data multa priuilegia, bonum est, ut uolentes transire

transire ad aliam religionem, habeant licentiam a papa, ne inuoluantur in excommunicatione Martini. v. quæ incipit, uia ambitiose, & Sixti. iiii. quæ incipit regimini. Vnde Inno. iiii. dedit priuilegiū fratribus prædicatoribus, & Benedictus. xii. quod non possunt transire ad monachos, uel Cisterciens. & hoc priuilegium incipit, Regularem uitam. Excipiuntur Carthusien. in bulla Martini. v. Et talis inhibitiō est sub pœna excommunicationis latæ sententiæ.

- 15 Religiosus eiectus, uel fugitiuus, qui non potest reconciliari secundum formam. c. fi. de regularibus, potest transire ad laxiorem, quando non inuenit in prouincia monasteriū uolens illum recipere, petita licentia sui superioris si potest habere, aliter uiuat regulariter prout potest secundum Ray. Fecit enim quod potuit, ideo in conscientia poterit esse securus cum ultra possibile non teneatur.
- 16 Præsidentes monasteriorum, tenentur fugitiuos religiosos querere, & reducere ad monasterium per inuocationem superiorum, & per excommunicationem. c. fi. de regu. intellige quando speratur correctio, uel minus malum. Et si aliter nō potest corrigi, incarceretur. c. a nobis, de apost. Ex hoc elicit Pa. in. c. ad monasterium, de sta. regu. quod non possunt tales expelli, nisi forte secundum statuta approbata ab ecclesia. Et fugitiuus est, qui moratur extra monasterium, & cælat se suo prælato, & qui recedit a monasterio cum intentione non redeundi. Et qui non est sub obedientia prælati, nō solum est fugitiuus, sed apostata: secus si aliud monasterium ingreditur. Eiectus uero dicitur, qui a suo superiore fuit eiectus a monasterio, culpa sua forte exigente. Hæc secundum Pa. in. d. c. fina. de regu.
- 17 De bonis religiosi intrantis, eiecti, fugitiui, uel morientis ante professionem, quid fieri debeat: uide Tab. §. xxvii. xxviii. ibi, quia si est oblati, uel conuersus, qui se, & sua obtulit, non potest repetere, quia est quasi seruus monasterii. Si uero ante tempus professionis moritur, dic ut supra, nouitius. §. xvii. Si recedit post professionem, quam credidit tenere, & non tenebat, rehabet sua, siue donauerit expresse monasterio, siue non, quia uidetur donasse causa in mortis mundanæ, quæ fit per professionem, quæ non est secuta. Facit. l. si pater. C. de hæredi. insti. Quod si credebatur, quod non tene-

FFF

RELIGIO.

ret professio, tamen expresse donauit, non rehabebit bona, quia uidetur in omnem casum donasse. l. cuius per errorem. ff. de re. iur. Si professio tenuit, & eiectus est propter culpam suam, & de monasterio primo translatus ad aliud ad poenitentiam agendam, secundum monasterium habebit usufructum bonorum suorum, & post eius mortem redibunt ad primum monasterium. c. de lapsis. xvi. q. vi. Si fuit alias eiectus a toto monasterio, monasterium nihil eorum, quæ acquisiuit post eiectionem habebit. Quod si solus abbas eiectus sit monasterium non debet puniri. Si fugit, & non mutauit statum, uolentemque redire abbas cum maiori parte capituli noluit recipere, uel fuit negligens ad ipsum reuocandum, bona tunc cedent episcopo, uel alteri monasterio, si aliquod ingressus est. Si autem solus abbas, uel minor pars capituli hoc fecit, uel noluit ipse redire, acquiritur tunc primo monasterio suo. Si uero exiens quomodocunque statum mutat, & promouetur, ad ecclesiam secularem illicite transiens, acquisita intuitu ecclesiæ transeunt illi ecclesiæ. c. cum in officiis, de testa. Si intuitu personæ acquirit, cedunt monasterio, quia remansit sui monasterii, cum non fuerit legitime, promotus ad secularem ecclesiam: secus si legitime; quia nullam communionem habet cum monasterio. c. ne pro cuiuslibet. xvi. q. i. Si autem dubium sit an intuitu personæ, uel ecclesiæ acquisierit, recurrendum est ad coniecturas, ut si a propinquo, uel ab extraneo habuit. in. c. requisisti, de testa. & in dubio pro ecclesia præsumitur. Si uero aliud monasterium minus legitime intrauit, reuocatur cum omnibus acquisitis. c. Ioannes, de regu. Si legitime secus, quia post ingressum bona acquisita cedunt secundo monasterio. Hæc secundum Pa. in. c. fi. de regu. Et bona patrimonialia acquisita in primo monasterio, ut idē Pa. in. c. quod a te, de de. coniug. post Car. dicit transeunt cum persona, & hoc sequitur Host. non autem bona acquisita in primo monasterio ex industria, transeunt eodem modo cum persona ad secundum monasterium. Acquisiuit enim suo monasterio.

18 Religiosi mendicantes, qui ad non mendicantes transeunt, etiam autoritate papæ, non habent uocem in capitulo, nec possunt habere prælaturā, uel quæcunque officia, nec quodcunque regimen animarum exercere, in de. ut professores,

de regul. Huius autem ratio forte fuit, ut difficilior hic transitus fieret.

- 19 Habetis uotum intrandi arctam religionem, & intrans laxiorem, est a uoto absolutus. c. qui post, li. vi. de regul. debet tamen pœnitere de uoto non completo, ut ibidem. Religio a patria potestate liberat, de regul. c. cum simus, & c. i. xvi. q. ii.
- 20 Si pater profiteatur in aliqua religione, habebit medietatem usufructus bonorum peculii aduenticii filiorum, secundum Bar. in auten. Idem est. C. de bo. quæ libe. licet quidam aliter opinentur, hoc tamen magis æquum est.
- 21 Bona ingredientis religionem sunt monasterii, in quo proficitur, nisi ante professionem aliter disponat. c. ingrediētibus, xix. q. iii. quando scilicet monasterium potest habere in comuni, uel ex regula, uel priuilegio. Transeunt etiam feuda, & emphiteosis, secundum Alber. in auten. qui ingressi. C. de sac. sanct. eccle. reseruat tamen legitima descendentibus, & ascendentibus, qui æque succedunt. c. fi. xix. q. iii. Ususfructum autem non amittit, secundum Inno. in. c. in præsentia, de proba.
- 22 Religiosi succedunt in bonis parentum, nec parētes possunt eos exheredare propter ingratitudinem commissam in factu. lo. c. fin. xix. q. iii. fallit in minoribus, qui de iure non succedunt, in de. exiui.
- 23 Titius uolens ingredi monasterium, condidit testamentum, relinquens Lucretium extraneum hæredem, postmodum incontinenti ingressus monasterium, omnia bona sua contulit eidem monasterio, nulla facta mentione de testamento: non reuocat propter hoc testamentum, sed collatio bonorum præsumitur facta pro tempore uitæ suæ tantum, nec uidetur incontinenti mutare animum, ar. l. non ad ea. ff. de condi. & demon. nec illa bona erunt monasterii, secundum. d. Antonium in. d. c. in præsentia, de proba. Secus si hoc fecit temporis interuallo, quia præsumitur mutasse animum fauore religionis, & sic rumpitur testamentum. Vide tamen Pa. in. d. c. in præsentia, an monasterium possit petere portionē quam tenet testamentum, & c. dicitur, quod petet si potest in comuni bona habere, secundum But. & hoc æquius est.
- 24 Filius familias intrans monasterium, potest disponere de peculio Castrensi, uel quasi. l. pen. C. qui testamen. facere possunt de profectio non potest, neque de aduentitiis quo ad

RELIGIO.

usufructum in uita patris, ante ingressum acquisitis, licet possit disponere de directo dominio, & utili, ut post mortem patris transeant ad alium, secundum d. Anton. in d. c. in presentia, licet Pa. ibi, uideatur tenere contrarium, quia quod est laicis aduentitium, est clericis quasi castrense, ideo priuabitur in uita usufructu illorum bonorum Libri etiam dati a patre transibunt cum eo, quia sunt quasi bonum castrense, secundum Pa. in d. c. in presentia, in libris, scilicet datis doctori, uel magistro, secundum Bartolū in l. filia. C. famil. her. Quomodo religiosus possit reuocare testamentum, uel non, uide Pa. in d. c. in presentia, & doct. in auten. si qua mulier. C. de sac. san. eccl. & quomodo possit testari post ingressum, uide Pa. ibi. & Cy. in d. auten. si qua mulier. uide Sil. uer. religio sexta, quæst. tertia.

25 Religiosus factus episcopus, non potest testari secundum Tho. secunda secundæ. q. clxxxv. ar. fi. quia tamen habet dispensationem bonorum ecclesiæ, ex dispensatione papæ, potest, sed non de proprio, cum non habeat. Eodem modo, & religiosus autoritate alicuius dare uolentis, ut forte Magister ordinis. Religio tollit omne crimen ingratitudinis. c. ii. de apost. Quomodo in professione religiosus consequitur plenariam indulgentiam, supra, Indulgentia. §. decimonono. Offert enim se Deo, quod plus est, quam cuiuscunque muneris oblatio.

26 Multa prohibentur specialiter religiosis, in cle. religiosi, de priuileg. in uirtute sanctæ obedientiæ, & sub interminatione maledictionis æternæ, uidelicet, ne in sermonibus suis ecclesiarum prælati detrahant, scilicet descendendo ad specialia, ne retrahant aliquos ab accessu ecclesiarum suarum, scilicet eis detrahendo illicite, supra, prædicare. §. vi. Ne pronuntient indulgentias indiscretas, ne quando adsunt conficientibus testamenta, a restitutionibus debitis, aut legatis matricibus ecclesiis fiendis, retrahant testatores. Possunt tamen secundū Pe. de palu. procurare pro se, magis quam pro aliis, modo tamen licito, quia nulli auferunt ius, nec legata, uel debita, uel male ablata incerta, sibi, aut aliis singularibus sui ordinis fratribus, uel conuentibus, in aliorum præiudicium fieri, seu procurent erogari, nec in casibus sedi apostolicæ, aut locorum ordinariis reservatis quæquam absolvere, aut personas

RELIGIOSVS LOCVS. RELIQUIAE. 391

ecclesiastica præsertim coram iudicibus delegatis a nobis, suam contra eos iustitiam persequentes uexare indebite, aut ad loca plura, & præsertim multum remota conuenire præsumant, & multa alia ibi prohibentur. Vide illam cle. & supra, excommunicatio quadragesimanona, & multas alias censuras quæ sunt contra religiosos, quas in titulo excommunicationum diffuse reposuimus.

27 Item considerata sunt peccata religiosorum circa obedientiam, de qua, supra, obedientia, per totum: circa castitatem, & paupertatem. Et nota secundum Sco. quod religiosus utens re propria auctoritate, quod fit quando celatur prælato, uel tenetur contra eius uoluntatem expresse, in quantitate, uel qualitate, est proprietarius, & mortaliter agit.

28 Nullus religiosus quantumcunque malus, si uult corrigi, debet expelli, sed sequestrandus est in carcerem, uel alio modo, secundum ordinationes suæ religionis, secundum Tho. quol. xii. Hoc enim cedit magis ad eius correctionem, & magis scandala hoc modo uitantur.

RELIGIOSVS LOCVS.

Religiosus locus dicitur, domus, monasterium, templum, hospitale, & quæcunque alia loca auctoritate papæ, uel episcopi, ad pios usus ædificata. c. de synodochiis, de relig. domi. Secus quando sine tali auctoritate a principio sunt ædificata, uel ex post facto. c. nemo, de conse. dist. i. quod est contra leges, quæ uolunt, quod ubicunque aliquis tumultatur, locus ille fiat religiosus, quod uerum non est, per tex. capitulo fi. de sepul. Vide ibi Pa. quæ loca religiosa, ad humanos usus redire non possunt, per capitulo ad hæc, de relig. do. & c. nulli. xii. quæst. ii. Et quando dubium est, an sit constructus auctoritate episcopi, recurrendum est ad coniecturas, secundum Lud. de Ro. Si habet circumstantias loci prophani, est prophanus, quamuis celebrationi, & orationi esset deputatus. Sil. uer. loca. quæst. iii.

RELIQUIAE.

Reliquiæ, & corpora sanctorum, non debent exponi uenalia, quod fit, dum uel accipitur præcium uere, & tunc est simonia, capitulo qui studet. i. quæst. i. non enim sacra, & religiosa sunt in dominio alicuius, uel quando passim causa

FFF 3

RENUNTIATIO.

quæstus, ut habeantur large oblationes, ostenduntur: hoc est enim quædam larga uenditio, secundum Pa. c. secundo eodẽ titulo. Secus si hoc principaliter fiat ex deuotione. Nam præcipitur prælatis, ne permittant accedentes deuotionis causa decipi figmentis: ibi in eodem. c. ii.

- 2 Non licet aliquem pro sancto uenerari, neque ad eum publice preces emittere, & huiusmodi, etiam si miracula fecisset, sine licentia papæ. c. ex eo, de reliq. & ue. san. secus in secreto, quia licet: supra, colere, uel canonizatio. §. i. Et si furtiue sanctorum reliquiæ subtrahantur, ut etiam honorabilius rependantur, sacrilegium est. c. quisquis. xvii. q. iiii.
- 3 Non possunt transferri sine autoritate papæ, uel episcopi, uel synodi. c. corpora, de conse. d. i. intellige quando sunt data sepulturæ perpetuæ. Secus si essent depositata, uel adesset aliqua necessitas. Quomodo non possunt concidi: supra, excommunicatio. lviii.

Non est illicitum reliquias sanctas portare super se cum reuerentia, & sine aliqua superstitione, secundum Tho. secunda secundæ. q. xvi. sicut, & euangelium, licet quidam contrarium teneant, & male, quia hoc non est prohibitum, quia. c. corpora, de cõ. d. i. loquitur non de reliquiis, sed de corporibus, quorum proprie sunt sepulchra.

RENUNTIATIO.

- 1 **R**enuntiatio officii pastoralis ex his causis fieri potest, quæ ponuntur in capitulo nisi cum pridem, de renun. uidelicet ex conscientia criminis, officium pastorale impediens, ex debilitate, uel infirmitate, uel senectute, ex quibus impotens redditur: ex defectu scientiæ, quando saltem non est cõpotens, propter malitiam plebis, quando ex ouibus conuertuntur in lupos, propter graue scandalum, quod aliter sedari non potest, propter irregularitatem ipsius pastoris: non tamen propter omnem debet ei dari licentia. Ex his renuntiatio debet peti, & concedi, ut de meliori prouideatur.
- 2 Renuntiatio in beneficiis, pure, & absolute debet fieri. c. ex parte, el. i. de of. deleg. ita quod renuntians alicui beneficio, uel rei spirituali, uel resignans aliquod spirituale, aliquo dato, uel promisso, simoniam committit secundum Gof. & alios, quod si hoc tantum mente intendit, sine actu exteriori, mentalis simonia est, quæ non punit ecclesia, sed Deus cordium inspector.

- 3 Renuntians beneficio, ut detur alteri, siue nepoti, siue non, siue aliquo pacto, sed sola intentione, non committit simoniam, quia renuntiare, ut detur alteri, ideo simonia est, quia prohibitum iure positiuo, non autem prohibitum ex se, ideo non debet deduci in pactum, ut alteri detur. c. quam pio. i. q. i. Si tamen quis haberet uoluntatem deducendi hoc in pactum, mortaliter peccaret, mentali simonia. Similiter est simonia in datione, sicut in cessione, supra, beneficium. §. xvi. Renuntians liti super beneficio ecclesiastico, uel spirituali, aliquo temporali dato, simoniam committit, secundum Pa. in c. cū pridem, de pac. Dicit tamen Inno. & Host. in. c. non sine, de arbi. quod ualeat compositio autoritate superioris, & pro bono pacis, si detur aliquod temporale ei, de quo non est certum in iure, uel de iure sibi competenti, ut cedat liti, uel renuntiet iuri, si quod habet. Secus si fiat autoritate tantum partiū, quia simonia est, supra, beneficiū. §. lxxii. usque. lxxvii.
- 4 Sciens se habere ius certum in aliquo beneficio ecclesiastico habenti etiam annexam potestatem clauium, potest dare pecuniam alteri, ut desistat a lite, uel ut non moueat super tali beneficio litem, secundum Pa. in. d. c. cum pridem. Secus si nō est certus, sed dubitat, nec excusat autoritas papæ, quia uidetur data pecunia pro illa autoritate spirituali. Facit. d. c. ex parte. In aliis autem beneficiis, bene excusaret autoritas papæ, cum talis simonia solum sit de iure positiuo, secundum gl. in. d. c. cum pridem, posset tamē iudex pro bono pacis, inter partes componere, ut habens ius, det aliquid non habenti, secundum Pa. in. c. super eo, de transac. infra, Simonia. §. xxv.
- 5 Quid de eo, qui renuntiat beneficio tenui, ut habeat pingue? supra, beneficium. §. lxxv. Episcopus qui per simoniam intrauit, in mortis articulo secundum Hostien. renuntiet in manu episcopi si potest, aliter simplicis sacerdotis, sub conditione, si papæ placuerit, uel ei ad quem pertinet collatio, & quam primum conualuerit, ad illum se transferat, eique obediat, nec moram faciat, nec fructus sibi appropriet, sed custodiat eos, tantū uitæ necessaria stricte sumēs. c. pasce. d. lxxxvi. si uult diaboli laqueum uitare.
- 6 Papa potest libere resignare, præsertim si se insufficientem ad regimen uniuersalis ecclesiæ reperit. c. quoniam, li. vi. eo. titu. quanquam pauci reperiantur, qui hoc faciant.

REPRESALIAE.

- 7 Eum qui misit nuntium, ut renuntiet, potest poenitere quam diu res est integra. c. lecta, eo. Secus si non est integra. c. in causis, de elec. Si uero nuntius fuerit ignorans de reuocatione, & renuntiauerit, tenebit cessio facta antequam ueniat ad eum reuocatio poenitentis, ut in de. cum illusio, eo. ti. Qui uero licentiam cedendi impetrauit, cogendus est cedere. c. quidam, eo. titu. Concor. Host.
- 8 Filia renuntias hereditati paternae, & promittens amplius non petere, nihilominus legitimam, uel eius supplementum petere poterit, non obstante etiam iuramento, nisi expresse de ipsa dixerit. l. si quando. C. de inoffi. te. §. generaliter, & ita intellige. Imo.
- 9 Clericus renuntiare non potest foro suo, sine consensu episcopi, cui praedudicaret. c. significasti, de fo. compe. neque illi priuilegio. c. si quis suadente. xvii. q. iiii. quamuis possit remittere actionem iniuriae, quo ad propriam personam. c. si quis iniuriam. xxiii. q. iiii. Qualiter renuntiatio fieri debeat, Sil. ibi. q. vi. An exemptus possit exemptioni suae renuntiare, supra, exemptio. §. viii. Renuntiatio fit illegitima, & ratione personae quae renuntiare non potest, & ratione rei non renuntiabilis. Vide Tab. uer. renuntiatio. §. uli.

REPRESALIAE.

Represaliae sunt quoddam genus belli, ut cum datur potestas spoliato, ut sibi satisfaciat contra gentem de ciuitate spoliantium. Ad hoc autem, quod sint licitae multa requiruntur. Primo, quod ciuitas requiratur ut emendet, uel satisfaciat pro suis, qui tenentur, siue pro debito, siue pro rapina, siue pro iniuria. Secundo, quod constet de negligentia ciuium, uel domini, de iustitia administranda. Tertio, iudex prius det sententiam super negligentia, & iustitiae defectu, ita quod nullus dominus, uel ciuitas reperitur, qui faciant iustitiam, & qui concedant authoritatem faciendi represalias. Quarto, quod non excedant damnum, uel debitum. Quinto, quod non extendantur ad clericos, uel personas ecclesiasticas, aliter essent excommunicati, supra, excommunicatio. xxxii. nec contra scolares, bidellos, & alios pro studio euntes, uel necessaria deferentes, ubi sunt priuilegiati, nec contra euntes ad nundinas, uel peregrinantes, nauigantes illuc uientorum delatos, nec contra eos, qui in ius uocari non possunt, de de. pe-

reg. per totum. C. de nau. l. i. nec contra ambasciatores. ff. de legi. l. si. nec contra officiales, qui expresse contradixerunt tali iniustitiæ, uel qui nec consenserunt, nec contradixerunt, quia uel erant absentes, uel ignorantes, uel non sunt uocati ad cōsiliū, nec contra mulieres. C. de offi. di. iud. in autē. ibi, Sexto, quod repræfaliæ non fiant in personis, quia est iniquū, quod alius pro alio in persona grauetur, etiam contraria stante consuetudine, quia est contra leges. C. de ac. & obl. l. ob es alienum, Extra hos casus non licent repræfaliæ & tam facientes quam concedentes, ultra mortale, prædam, & dānum restituere tenentur. Nec repræfaliæ pro modico, & ita de facili debet concedi, neque quando ad superiorem haberi potest recursus, aliter iniustæ censerentur.

R E S C R I P T V M.

- 1 **R**escriptum, literæ, priuilegia, & gratiæ, quæ omni secundum Pa. in rub. eo. ti. dicuntur præscripta, possunt impetrari ab omnibus, nisi ab hereticis, & excommunicatis, nisi faciant mentionem de excommunicatione. c. iii. de resc. in vi. & c. ab excommunicato, eo. ti. alias quilibet potest impetrare. l. uniuersis. C. de præci. impe. offe. Quod hereticus prohibeatur impetrare, est. l. ii. C. de summa tri. & fide catho.
- 2 Rescriptum impetratum tacita ueritate, aut suggesta falsitate, uel etiam quocūque alio tacito, uel expresso, quod si tacitum, uel expressum non fuisset, papa non ita de facili concessisset, est subreptitium. c. super literis, eo. ti. Vide ibi literalem casum, hæc expresse narrantem.
- 3 Host. ponit. xxviii. casus, quibus potest præsumi, quod si exprimerentur, non impetraretur gratia, & sunt hi, uidelicet, lex priuata idest priuilegium, quod altera pars contraria habet. c. ueniens, de resc. Secundis, si dispensatio sit facta super hoc. c. ex tua, de fil. presby. Tertius, si præces sit peccatum resc. c. ex multiplici, de deci. uel secutum. c. quia ex eo, de pac. li. vi. uel aliud prius rescriptum fuit impetratum, & ostensum. c. ii. & iii. eo. ti. Quartus, si sententia fuit lata super hoc, super quo impetratur rescriptum, ar. c. inter dilectos, de fi. instru. Quintus, siue sit factum statutum super hoc. c. cum accessissent. Sextus, Gazæ, nobilitas. c. sedes, eo. ti. Septimus, appellatio sit super hoc facta, uel ex parte sua, uel aduersarii c. bone, de confir. Octauus, causa scilicet excommunicationis,

R E S C R I P T V M.

quæ si plures sunt, omnes debent exprimi. c. x. parte, de offi. or. Nonus, hominis meta idest terminus appellationis. c. sæpe, de appel. Decimus, Processus causæ, qui debet exprimi. c. inter monasterium, de re iud. Undecimus, Titulus beneficiis, quem tacuit, licet esset minimum. c. postulasti, eo. ti. Duodecimus, Series facti, quam rescriptum debet continere. c. dilectus filius, eo. tit. Tertius decimus, Professio, an sit clericus, uel laicus. c. cum ordines, eo. ti. Quartus decimus, Paupertas, an sit diues, uel indignitate constitutus. c. ad aures, eo. ti. Quintus decimus, facti possessio, & nō de iure possidet alius. c. literas, de concess. præben. Sextus decimus, Lis pendens. c. dilectus, ne lit. pen. Decimus septimus, grauamem de quo Host. in. c. mandatum, eo. ti. Decimus octauus, Gratia idest si iam receptus est in aliqua ecclesia, in. d. c. mādatum. Decimus nonus, Venditio rescripti sibi concessi pro pensione, quam rexit. c. ad audientiam, eo. ti. Vigessimus, Pater qui ministravit in ecclesia, quam filius impetrauit. c. ii. de fil. præbiter. Vigessimus primus, Exceptio posita in iudicio. c. in nostra, de procu. Vigessimus secundus, Cuius, quia de ciuitate, & diocesi est fienda mentio. c. significante, eo. ti. Vigessimus tertius, Clausula, de qua in. c. cum dilecta, eo. ti. Vigessimus quartus, Firma fides, idest sacramentum, de quo, in. c. constitutus, eo. ti. Vigessimus quintus, Fides interposita, ar. in. c. ex literis, de consi. Vigessimus sextus, Anathema, quod taceri non debet. c. fi. de procu. de prædictis mentio fieri debet, alias non ualet. Et dicit Pa. in. c. constitutus, eo. ti. quod surreptio uitiat rescriptum ipso facto, etiam si consistat in tacendo factum alienum, quod impetrans probabiliter ignorat. Versus quosdam de his, ponit Tab. ibi. §. iiii.

- 4 Si Papa motu proprio concedit gratiam, uel dispensat, tacito aliquo, uel non existente, quod non concessisset, licet rescriptum non sit surreptitium, quia motu proprio fit, non tamen confirmat gratiam contra intentionem concedentis, secundum Pa. in. c. quia circa, de consangu. quia motus proprius, nihil operatur ultra casus in iure expressos, secundum Io. an. in. c. si motu proprio, de præben. in. vi. & glo. in cle. si Romanus, de præben.
- 6 Rescripta non se extendunt ad res, uel personas in eis non comprehensas, quia personalia sunt, & stricte intelligenda

c. significauit, eo. ti.

- 7 Rescriptum non uitiatur ex defectu literæ, uel syllabæ, sed per falsam latinitatem. c. ex parte, de fi. instr. in tex. & in glo. supra, bulla per totum.
- 8 Rescriptum primum tollitur per secundum faciens mentionem de primo, quod si in secundo non fit mentio de primo tunc contra secundum ualet auxilium exceptionis. c. ex literis, de of. dele. & sic anuladum est secundum, ut dicit Pa. post Inno. in. c. ceterum, eo. ti. & si primum fuit impetratum de communi consensu, secundum de hoc debet mentionem facere, aliter non tenet, nisi primum fuisset surreptitium. d. c. ex parte. Et si non admittitur exceptio, potest appellatio interponi.
- 9 In literis citationis inferi debet rescriptum, secundum Gof. propter duo, ut citatus sciat authoritatem citantis, aliter non tenetur comparere, secundo ut deliberare possit.
- 10 Per speciale priuilegium, uel rescriptum sequens, quando per generale est acquisitum ius in re, in quaelibet specie contenta sub genere, non derogatur generari, nisi de eo fiat mentio, secus si non est sic acquisitum, ius, secundum Pa. in. c. i. in glo. i. eo. ti. licet circa hoc contrariæ citentur opiniones, hæc tamen uerior uidetur.
- 11 Qui uult impetrare rescriptum pro secundo beneficio, debet de primo beneficio, & de eius qualitate, dignitate, redditibus, mentionem habere. c. ad aures, eo. ti. de statuto contrario. c. constitutus, eo. & de uicaria. c. postulasti, eo. ti. Vide de hoc Pa. in. c. pastoralis, & c. super literis, eo. ti. Et dicit Pa. in. c. ex parte de capel. mo. quod quando rescriptum emanat contra ius, præsumitur aut falsum, aut per nimiam occupationem emanasse, nisi in rescripto fiat mentio de contrario iure. Vide aliquid supra priuilegium. §. iiii. & Pa. in. c. nonnulli, de rescrip. & glo. in. c. i. de consti. li. vi.

R E S I D E N T I A .

- 1 Residere in ecclesia, est in ea seruire beneficio, & eius curam habere personaliter. cap. cum quærentem, de cle. non re. Et non residere, si personaliter non residet, uel beneficio non deseruit, secundum Gof.

R E S T I T V T I O .

- 2 Quilibet clericus tenetur residere si est beneficiatus, siue beneficium sit magnum, siue paruum. c. nonnulli, de cle. non re. & interesse matutinis, & uesperis, aliter si sit in corrigibilis deponitur. c. si. d. xxxvi. Nec per alium potest residere de iure, quando ipse potest personaliter, de consuetudine autem, quæ ex rationabili causa potest: uel ex dispensatione, quæ ex rationabili causa datur, & qui secus facit, non est tutus in conscientia, nisi per modicum temporis per alium residueat. Posset tamen ad tempus se absentare ex rationabili causa, & cum licentia sui superioris. c. relatum, de cle. non re. supra, beneficium. §. lxxviii.
- 3 Clericus non residens in suo beneficio, nec implens in eo officia sua, tenetur restituere perceptos fructus si male consumit, & non est in necessitate constitutus, intellige si habet bona quæ non sint ecclesiæ. Secus si ut pauper recipit, uel non male consumit, nisi condēnetur. c. quia nonnulli, de cle. non re. Vide supra, Beneficium. §. lxxviii. & lxxix.
- 4 Causæ legitimæ, non residendi quæ sint, & cætera, uide supra, beneficium. §. lx. usque ad lxxiii. quas ponit Sil. uer. residentia. q. vii. & sunt quatuor, uidelicet absentia pro negotio ecclesiæ, seruire papæ, legato, uel episcopo, studium Theologiæ, & infirmitas, uide ibi. & uer. beneficium, supra.

R E S T I T V T I O .

- 1 Restitutio quædam est in integrum, qua prior status totaliter innouatur, de qua est rubrica in decretali, & de hac non est differendum a nobis. Alia est per quam satisfit pro re ablata, uel dāno, uel interesse, uel iniuria, uel infamia, in qua restitutione attenditur æqualitas iustitiæ secundum re compensationem rei ad rem, quod pertinet ad iustitiam commutatiuam, & est necessaria, quia sicut accipere alienum est mortale, ita tenere inuito domino. At quia doc. impleuere carthas de hac materia, ideo breuius quam potero me expediam. Et quia Cai. in summa pulchro ordine hanc materiam perstrinxit, ideo conabor mentem eius breuiter sequi. Pro memoria igitur sint hi duo uersus.

Quis, cui, quod, quantū, uel ubi, quo tempore quoue.
Ordine siue modo, te rogo mente notes.

De hac materia uide Tho. secunda secundæ. quæst. lxxii.
& Sco. iiii. d. xv. Ric. Pe. de pal. & Arch. flo. Dicamus ergo

ordinate de huiusmodi restitutione.

- 2 Not. quod dum fit mentio de restitutione rei alienæ acceptæ, intelligitur de acceptione iniusta, & non iusta, ut est acceptio ex mutuo, uel deposito, & huiusmodi. Iniusta autem dicitur, quando est ex rapina, furto, usura, uel huiusmodi, uel si inferatur iniuste damnum in fama, membris, rebus, & cæteris de quibus intelligitur restitutio, quæ secundum iustitiæ ordinem omnino est fienda.
- 3 Quis ergo tenet ut restituere. Dic, quicūque fuit causa iniustæ acceptionis, ita quod si multi fuerunt causa, omnes tenentur, unde nouem modi causandi iniustam acceptionem reperiuntur, sine eo, qui accepit. Primus est, qui per se exequitur iniustam acceptionem, siue faciat hoc motu proprio, siue alieno, siue proprio lucro, siue pro alieno, ut minister usurarii pro domino, & uulnerans aliquem iniustæ, ex domini sui mandato, hi tenentur restituere, & satisfacere, nec obstat, quod si ipse non fecisset, ab alio fuisset factum. Cai. in summa ibi, dicit. quod talis minister usurarii, tenetur secundum ueritatem iustitiæ, restituere, magis tamen usurarius. Dicit tamē, quod ex eo, quod non exercet hoc ad propriam, sed aliorum utilitatem, uidetur ex quadā humanitate excusari, non autē secundum ueritatem, licet Pe. de pa. & Veruer. dicāt, quod excusantur, & non tenentur, si sine illis ministris, etiā usurarius hoc fecisset. Sed primum uidetur melius, infra usura, §. xl. iō opinio Cai. amplexari debet magis, q̃a uerior.
- 4 Secundis, est iubens actionem iniustam. Est enim principalis causa mouens, ideo restituere tenetur, quādo. s. ex sua iussione secuta est actio, uel ratū habuit factum suo nomine, maxime quādo ex hoc difficilius potest reuocari.
- 5 Tertius, est consulens efficaciter, ita quod ex cōsilio tali moueatur quis ad perpetrādum actionem iniustam, & effectualiter sequatur, tenetur ad restitutionem, secus si non sequitur effectus, licet mortaliter peccauerit.
- 6 Quartus, est consentiens taliter, quod sine tali consensu nō sequeretur effectus. Tunc. n. dicitur esse cum causa, ideo tenetur. Secus si non sequitur ex tali consensu, sed sine eo fuisset secutus, non tenetur, licet mortaliter peccauerit consentiendo ei, quod erat mortale, si factum fuisset.
- 7 Quintus. est laudator, ut quādo ex laudatione, & adulatione,

sa R E S T I T V T I O

tanquam ex cau r , uel cum causa sequitur effectus , tenetur adulator restituere : secus si ex hoc non sequitur, quanquam mortaliter peccauerit, quia quod erat mortale laudauit , & quantū in se fuit, cām dāni attulit, & operā rei illicitę dabat. Sextus, est receptator talium. Est enim causa malefici, præbēdo eis securitatem, & custodiam prædæ, ex quibus fures animosius, & securius, furantur, ideo restituere tenetur. Si autē reciperet tales non ad furandum, sed quia sunt amici, uel peregrini, uel alia de causa, non teneretur de furto, quia nō fuit in dolo, neque ad hoc eos recepit.

Septimus, est mediator, uel associando, uel aliter participando in crimine quocunque , & in causa iniustæ acceptionis, sine qua nō facta fuisset: & tenetur restituere. Sufficiens enim furti causa extitit, ideo satisfacere debet.

Octauus, est mutari idest qui pōt, & debet loqui manifestādo, consulendo, mandando, reprehendendo, & huiusmodi, & non facit, talis tenetur restituere, quia est causa indirecte, secus si potuit, sed non tenebatur loqui, quia non incumbebat ei ex officio talem arguere, uel prohibere , & huiusmodi, ideo non tenebitur.

Nonus, non obstans idest nō impediens actionem in iustā quam pōt, & debet impedire, sicut dōmini temporales, quibus ex officio incumbit tueri iustitiam, si non faciunt, restituere tenentur, secus quādo nō possunt, uel non incumbit. Ut multi nobiles quibus non incumbit iustitiam defendere.

Decimus non manifestans in uasorem malæ actionis , ante uel post, quando potest, & tenetur manifestare , tunc enim non manifestans est causa indirecte, ideo restituere tenetur sicut testis in iudicio uocatus, & omnis cui incumbit ex officio manifestare, dāna, ut sunt custodes agrorum, uinearum, & huiusmodi. Et nō. quod in his tribus casibus , in quibus dictum est, quod illi tantum tenentur, qui possunt : & debet intelligitur non solum de his, quibus ex officio incumbit generaliter, sed in articulo necessitatis intelligitur de omnibus: qui in illo casu possunt sine suo damno, & periculo arguere, obstare, manifestare, uel alias impedire : quando aliter non potest illi iniustæ actioni obuiari: aliter non facies tenetur restitutioni, quia est causa indirecte huius actionis.

Item nō. quod quilibet supradictorū, quando secuta est dā-

nificatio, tenetur restituere totum, quia fuit causa, uel cum causa totius effectus dānificationis. Si uero alii socii restituerent pro parte sua, uel ille, qui rapuit, tunc nō teneretur, qui causam damni dedit, uel si teneretur, hoc esset tantū pro parte sua. Sufficit. n. qđ satisfiat dānificatio. Et sic patet generalis regula, quod qui causam dāni dedit, damnum tenetur resarcire. C. ad. l. iuliam, de ui. pub. l. si quis a se fundum.

14 Alia regula, Quicūque habet rem alienam, tenetur eam restituere illi, cuius est, aliter infert damnum ipsi ex carentia rei suæ, siue habeat bona fide, siue non, quia res sua non est. Quod si habuit rem alterius bona fide, ut quia emit equum a titio credens esset titii, qui tamen non erat, quem equum nō amplius habet, sed tantum præcium eius, uel lucrum tenetur restituere id, quod factus est locupletior ex tali re, & non plus, inuento uero domino. Vnde si mihi fuit donatus annullus a Socrate, qui illum furatus fuerat, & ego uendidi teneor restituere præcium, quia eo factus sum locupletior, si autem eundem donauī bona fide, in nullo teneor, quia in nullo locupletior factus sum. Et si inuitatus ad capam de re furata, & bona fide comedi, nec propter hoc minorem expensam feci in domo mea, ad nihil teneor, quia non solum locupletior factus propter hoc si uero minus expendi, de illo minori teneor restituere repperito uero domino, uel ad tantam summam ei satisfacere, quia ex usu rei alienæ, in eo factus sum locupletior.

15 Qui autem rem alienam mala fide emit luci cupiditate, tenetur restituere rem illam si habet, uel æquiualens si non habet, & lucrum, quod ex ea acquisiuit, nec potest præcium, quod exposuit repetere, & si pereat, uel ab eo furtiue auferatur, propter hoc a restitutione non liberatur, quia ipse furtum commisit contractando rem alienam inuito domino, & fur semper est in mora, ideo quocunque casu ueniente non liberatur a restitutione. Si autē rem, quā scit esse alienam emit, non gratia luci, sed gerens fideliter negotiū domini, ne res pereat pōt a spoliato repetere quicquid pro ea expendit, & expensas necessarias, quas in illa fecit, & ipse tenetur reddere rem domino cū utilitate, si qua est, quod si dñs nō inuenitur dabit pauperibus id qđ supra præcium, & expensas remanebit. Si uero emit bona

RESTITUTIO.

fide, & post reperit esse alterius, restituere tenetur etiam non rehabito prætio quod exposuit ab eo cuius res est, habet tamē actionem contra uenditorem rei alienæ.

16 Secundo dicendum est cui fienda est restitutio, & in primis sic distingue. Aut restitutio fienda est ex sola re aliena, quæ apud aliquem reperitur, & sic communiter restitui debet ei, cui debetur, qui dicitur dominus rei, siue sit uerus dominus siue dispensator, ut sunt prælati ecclesiastici. Fallit tamē in aliquibus casibus, ut quando prælatus ecclesiæ bona dilapidat & si restituam ei, quod teneor, uerisimiliter etiam hoc dilapidabit, experientia teste. Tunc. n. ei reddendum est, sed ecclesiæ, quæ est uera domina. Conuertendum, est enim id quod restituendum est in utilitatem ecclesiæ, habito si fieri potest superioris consensu. Idem sentias quotienscūque dominus rei, cui debet fieri restitutio, nescitur, uel ita remotus est, uel in tali loco, quod ad ipsum non potest esse accessus aliquo modo, uel sine magno periculo, aut scandalo tūc debet restitui Christo omnium domino dando pauperibus. Ratio horum omnium, naturalis lex esse uidetur.

17 Aut restitutio fienda est ex iniusta acceptione, tūc enim uel ista acceptio iniusta ex datione prohibita prouenit, ut cum ordinans recipit pecuniam, quam leges prohibent recipi, uel iudex pro falsa sententia, & huiusmodi, & tunc in his casibus fienda est restitutio, sed non illi, qui contra prohibitionem dedit, sed ecclesiæ, uel huiusmodi, in quorum iniuriam pecunia data est, aut Christo omnium hæredi. Si uero ex sola acceptione iniusta oritur obligatio restitutionis, tunc debet restitui damnificato, ita quod concurrant ista duo simul uidelicet damnum, & iniusta acceptio, & damnum sequatur ex iniusta acceptione, unde si furetur quis depositum mercatori, licet damnum sit duorum scilicet mercatoris, & domini pignoris, quia tamen damnum mercatoris sequitur ex iniusta acceptione, non autem damnum domini pignoris, ideo pignus restituendum est mercatori, & non domino, cui tenetur mercator de pignore reddendo, cum ad ipsum pertineat custodire. In foro aut cōscientiæ potest restitui pignus ipsi domino, qñ depositario ex hoc non iminet, dñū quod, uidelicet iterū restituēdi, & qđ fiat sine scādalo & sine alterius iniuria, & maxime quādo depositarius est suspectus, quod

quod nō restituet ipsi domino, uel cum magna difficultate, aut dispendio restituet, aut quando tale quid, fuit à fure, uel usurario acceptum, seruato tamen modo dicto, maxime ne fur, uel alius iterum cogatur restituere. Qui autem rem furatam furatur, sufficit quod restituat illi à quo accepit, potest etiam uero domino restituere, si furi non imminet periculum iterum restituendi, seruato modo prædicto, secundum Veruer. & præcipue si credit quod res restituta furi nunquā ad dominum reuertetur proprium.

- 18 Si persona cui fenda esset restitutio est mortua, dabitur hæredibus, qui ueniunt ex testamento, uel aliter: quod si ignoratur, facta debita inquisitione, & non inuenta, dabitur Christo. Si sit distans, & faciliter, & fideliter ad eam mitti possit, cum res est magni ualoris, debet ad ipsum dominum mitti proprijs expensis, & cum proprio damno, quia ipse detinens semper fuit in mora, & in causa iniqua, quod dominus re sua non potuerit uti. Si autem non potest transmitti, & res est parui ualoris, potest dari eius propinquis si habet dominus rei, uel alicui cœnobio pauperi arbitrio boni uiri, cum pacto, quod ueniente domino rei restituatur, si tamen res est talis, quæ seruari possit. Si autem esset usurarius, qui usuras extorsisset ab aliquibus, qui postea recesserunt longe abeuntes secundum Pa. in. c. cum tu, de usu. tunc res debent mitti expensis illorum, qui de loco recesserunt, secus si usurarius se absentauit, quia expensis usurarij mittentur. Nota, quod nō semper res debet restitui illi, cuius est, uel à quo quis accepit, uidelicet quādo est ei damnosa, ut si quis deposuit apud me ense, & in furiam uersus repetit, non debeo restituere, quia sic esset ei damnosa. Idem credo posse dici, quando quis bona sua prodige, uel cum meretricibus expendit, in Christi iniuriam, & famæ propriæ, & si restituerem quod apud me habeo de suo, similiter faceret, sed potest seruari pro filijs, uel hæredibus eius, uel pro ipsius prodigi necessitate, quia tunc eius negotium geritur, & secundum rectam rationem de hoc contentari deberet.

- 19 Ex supradictis patet cui restituendum sit, quando prohibetur dare, uel datio, sicut in omnibus spiritualibus prohibetur dare aliquod temporale pro spirituali, tunc est restituendum illi, in cuius iniuriam datum est, ut diximus. Si uero ac

GGG

R E S T I T U T I O.

ceptio & non datio prohibetur ut in usura, furto, & simili-
bus, tunc fit restitutio illi, à quo acceptum est modo dicto.
Si autem prohibetur causa tantum, dicitur turpe lucrum, ut
quod accipitur ex meretrizio, uel alio actu illicito, quia leges
non prohibent dare, nec accipere, sed tantum causam pro qua
datur, ideo secundum Tho. Ray. Inno. & alios, non tenetur
quis restituere de necessitate, nisi in huiusmodi interuenerit
aliqua fraus, deceptio, uel illicita extorsio, uel si accipit ab eo,
qui alienare non potest, ut à filiofamilias, uel religioso, & hu-
iusmodi. Consulendum tamen est ei si non eget, ut det pau-
peribus, quod turpiter acquisiuit, in remissionem suorum pec-
catorum, & hoc tene, dicant quicquid uelint quidam. Et cau-
sa dicitur prohibita, quando exercens tale opus peccat, maxi-
me mortaliter, ut faciendo, quæ ad luxuriam pertinent, uel
ad artem magicam, & huiusmodi prohibita à lege. Similiter
de acquisitis per ludum, quod est peccatum mortale. Secus
quando lex mandat restitutionem fieri, uel ludum prohibet,
ut supra, ludus. §. v. & .vj. si lex non est abrogata per contra-
riam consuetudinem, secus si esset abrogata.

20 Bona incerta, siue ex usura, siue alio modo habita, restitutio-
ni obnoxia sunt, secundum regulas datas, quando non pos-
sunt thueniri domini, facta diligenti inquisitione dabuntur
pauperibus per illum, qui habet talia bona, uel secundum con-
fessoris consilium, quia iste casus non est reseruatus episco-
po, nec potest sibi de iure retinere secundum doc. supra, ca-
sus. §. ix. nisi quæstio ad iudicium deduceretur, ut cum quis
publice deprædatus est ciuitatem, & ignoratur à quo accepit,
tunc de consilio episcopi, uel domini ciuitatis, fiat restitutio.
Male ergo faciunt episcopi reseruantes huiusmodi, maxime
quando sunt in conscientia: quod si datis huiusmodi incer-
tis, pauperibus, appareant domini talium bonorum, non am-
plius tenetur quis restituere, quia impleuit legem, faciendo
quod potuit. De inuentis, quomodo & cui debeant dari, su-
pra, inuentum. §. i. & .ii. Casus infinitos emergentes his regu-
lis, solues, si bene aduertas.

21 Tertio quid reddendum? Dico reddendum esse res, & dam-
na. Nam si res aliena existat, regulariter ipsa est restituenda,
nisi aliquo casu occurrente, ut cum esset periculum alicui
scandali, uel alicuius alterius rei, tunc ad arbitrium boni uiri

reddatur æquiualeus. Similiter æquiualeus reddatur quādo res non extat, uel deteriorata est. Damna uero uitæ, mēbro- rum, sanitatis, libertatis, honoris, famæ, iurium, fructuum, damni emergentis, lucris cessantis, & huiusmodi restituenda sunt in aliquibus bonis, loco ipsorum damnorum, meliori modo, quo fieri potest ad arbitrium boni hominis, & sic in occurrentibus uarijs casibus opus est magna prudentia in confessorē, & maiore conscientia. Ex hoc multos casus potes soluere, ut quando mulier habet filium spurium, & maritus credit suum, ex quo eum pascit, & relinquit hæredem, quod non faceret, si non esse suum sciret, in quo casu si immineret periculum mulieri de uita, uel fama, uel de aliquo maiori malo, quā sit hoc bonum temporale, nō tenetur hoc marito reuelare, supra, adulterium. §. vi.

22 Qui uirginem, eam seducendo deflorauit, promittens eam ducere in uxorem, si mulier non est inferioris conditionis, tenetur illā ducere, nisi in aliam postmodum accepisset, quo casu tenetur eam dotare. Si autem apparuerunt signa deceptionis, quia uidelicet uir erat ualde melioris conditionis, propter quod non erat uerisimile, quod eam ducere uellet, sed tantum uiolare, uel alia signa, per quæ ipsa potuit aduertere de dolo, non tenetur eam ducere, neque dotare, nisi uiolenter eam corrupisset, in foro conscientia, secundum Tho. iiii. sen. d. xxviii. arti. ii. & Veruer. aliter non est tutus in conscientia. Quod si pater puellæ non uult eam sibi tradere, uel ipsa non uult illi nubere, dotabit illam nihilominus, & secundum leges alijs pœnis plectetur. Insti. de pub. iudi. §. ii. & §. si autem, & Archi. flo. ij. par. ti. ii. c. ij. §. iii.

23 Quarto, circa quantitatem restitutionis considerandum est, an quantitas rei, uel damni sit certa, uel incerta, si primū tantundem restitui debet, quantum ablatum fuit, ut si centum aureos accepi, & centum teneor restituere, ut iustitiæ seruetur æqualitas. Si secundum, quia. s. incertum est quantum debeatur restitui, ut communiter est in damnificatione, in iniurijs, lucris cessantibus, & huiusmodi, tunc tantum restituatur, quantum bonus, & prudens homo iudicabit, consideratis circumstantijs singularibus rei, temporis, loci, & personæ, & huiusmodi. Vnde qui furatus est mercatori centum ducatos, quibus lucrabatur uictum, &c. non sufficit restituere cē-

G G G 3

R E S T I T U T I O .

tum, sed restituet cum hoc lucrum cessans, & damnum emergens, quia non solum non potuit lucrari, sed necesse fuit fundum uendere, in quo multum damnificatus est, & huiusmodi: ideo magna prudentia opus est in his iudicijs, & confessor non sic sicco pede pertransire debet.

- 24 Ex hoc, casus talis oritur, an. f. possessor bonæ fidei teneatur antequam currat præscriptio restituere rem cum fructibus perceptis tempore, quo fuit in bona fide? Ad hoc relictis quorundam opinionibus, dico hanc esse ueritatem, quod possessor bonæ fidei, si antequam currat præscriptio, aduertit rem quam possidet non esse suam, secundum Tho. secunda secundæ. qu. lxii. ar. iii. & iiii. & in tex. c. grauius, de rest. spo. in conscientia tenetur restituere rem integraliter, & damna plenarie refarcire, & fructus perceptos tempore bonæ fidei, deductis expensis factis gratia colligendorum, & quærendorum fructuum, & conseruandorum. Si autem ex sua negligentia non collegit fructus, quos si fuisset sollicitus collegisset, non tenetur restituere, cum fuerit in bona fide, secus si fuisset in mala fide. Et si aliqui dicant, quod non tenetur de fructibus cum fuerit possessor bonæ fidei, hoc tamen intelligitur in foro contentioso, & non animæ. Idem dic de eo, qui non soluit legatum per multos annos ex ignorantia, uel quia legatarius non petijt, nihilominus restituet fructus perceptos, à tempore aditæ hæreditatis, supra, legatum. §. liij. fructus §. ii. & iiii. sup. præscriptio, ibi uide aliqua ad propositum.
- 25 Quinto, de loco ubi restitutio fieri debet: & dico quod si restitutio est necessaria fieri propter rem alienam, quam quis habet, ut in possessore bonæ fidei (de quo diximus) restitutio fieri debet si res aliena habetur, in loco ubi habetur, quia si in alio fieri loco deberet, ille qui non est in culpa damnum reportaret. Si autem restitutio est necessaria fieri ex iniusta actione, uel propter furtum, uel usuram, restitutum est ubi actio iniusta fuit perpetrata, ut sic res in pristinum statum restituatur, in quo inuenta est, tam res accepta, quam domini possessio, si tamen locus restitutioni cōgruit. Non enim congruit, ut latro, qui aliquem spoliavit in nemo re, uadat illuc ad restituendum, ideo quando locus non congruit, restituatur ubi est dominus rei, seu ibi, quo dominus rem erat translaturus propriam. Et breuiter taliter restituatur.

tur, quòd dominus rei seruetur indemnus, sed grauetur occupator, qui semper fuit in mora.

26 Sexto circa tempus restitutionis, uidetur quòd statim restituere teneatur, quia licet præceptum de restitutione uideatur affirmatiuum, obligans non ad semper, tamen includit negatiuum. scilicet non tenere alienum, quod obligat etiam ad semper pro omni temporis differentia. Ideo tenetur quis statim restituere. Non tamen illud uerbum statim; est ita indiuisibile, quòd oportet surgere media nocte, & ire ad restituendum, sed debet intelligi, quòd statim quis debet esse paratus in animo, & dispositus, ad restituendum quàm citius commode poterit. Quantum uero ad executionem, tempore congruo redere, seruatis debitis circumstantijs loci, temporis, & huiusmodi debet. Vnde multa possunt excusare à restitutione fienda statim, & primo, uoluntas domini rei, dantis dilationem, quia tunc non tenet amplius rem inuito domino, & hoc dico etiam quòd posset sine damno suo restituere. Secundo, excusat rationalis ignorantia, siue iuris, siue facti. Tertio, excusat impotentia, quia tunc uoluntarie nõ detinet alienum, immo paratus est in animo restituere quando aderit possibilitas, & non tenetur ad plus. Et dominus rei rationaliter de hoc deberet contentari.

27 Quando autem quis dicatur uere impotens, ita ut excusetur à restitutione statim fienda, aduertendum est uarias esse doctorum opiniones, quas referre longum esset, sed hanc credo esse ueram, quam etiam sequitur Ar. flo. & de mente S. Tho. & aliorum sane intelligentium, pro qua sint hæc conclusiones. Prima, conclusio, Existens in extrema necessitate, & non habens nisi necessaria uitæ suæ, & suorum, non tenetur statim restituere, cuius ratione ponit Sco. iiii. d. xv. quia in extrema necessitate omnia sunt communia, nisi dominus rei sit in eodem articulo, quia tunc restituenda est res ei, quia est semper dominus. Tab. in. §. iiii. ibi dicit, quòd quòd ambo sunt in extrema necessitate, qui habet alienum non tenetur restituere, quia tunc omnia sunt communia, & potior est conditio possidentis, sed primum uidetur melius, quia ubi currunt de pari, potior debet esse conditio domini. No. quòd qui in extrema necessitate accepit aliquod ab alio non existente in tali articulo, & illud consumpsit, nunquam tenetur restituere.

GGG 3

R E S T I T U T I O .

re, etiam si ad pinguiorem fortunam uenerit, quia non alienum in tali casu, sed commune accepit. Secus autem si accepit antequam ad talem articulum extremæ necessitatis uenerit.

- 28 Secunda conclusio. Qui restituendo non posset uiuere secundum decentiam sui status, etiam quod dominus rei, qui non est in tali, uel maiori necessitate, nolit dilationem dare non tenetur statim restituere, quoniam in hoc casu deberet, rationabiliter dare dilationem secundum iustitiam, ideo debitor non iniuste detinet alienum, & consequenter non peccat mortaliter, si tamen sit paratus restituere quando poterit, & ut possit, debet cauere ne faciat nisi expensas necessarias in uictu, uestitu, & huiusmodi, aliter non posset rationabiliter excusari, quin alienum restitueret.
- 29 Tertia conclusio, quando restitutio est in damnum corporis, uel animæ domini si statim fiat, non debet fieri, nec creditor debet hoc rationabiliter uelle quia malum proprium uellet.
- 30 Quarta conclusio. Si restitutio statim facta reducet in damnum contra bonum commune, non debet fieri, quia bonum commune præponitur particulari.
- 31 Quinta conclusio. Si restitutio probabiliter est in damnum alicuius, uel famæ, uel uitæ, uel animæ, uel si ex hoc imminet periculum de aliquo peccato mortali, ut furti, uel fornicationis, & huiusmodi, non debet fieri, nisi cessante tali periculo, quia hæc maiora sunt damna, quam non statim restituere rem alienam.
- 32 Sexta conclusio. Si restitutio statim redundat in paruum commodum creditoris, & in magnum damnum debitoris, ita quod oporteat eum uendere instrumenta artis suæ, qua uiuit, uel aliud magnum damnum, in quo casu creditor rationabiliter deberet dare dilationem, non tenetur. Si autem creditor esset in simili casu, tunc statim debet se incommodare, & restituere, quia nemo ut se commodet, debet alium incommodare, & in his casibus censetur impotens. Cai. autē ibi, in summa dicit sic. Quomodo quis dicatur uere impotens ad statim restituendum, non solum constitutus in extrema necessitate, sed etiam constitutus in tali articulo, quod magnum damnum propriorum bonorum incurreret, ex præsentī statim restitutione, quod quidem damnum uitaret, ex dilatio-

ne non damnosa illi, cui fienda est restitutio. Nam impotēs etiam dicuntur, qui uix potest. Vix autem posse, est posse cum magno sui damno, & hoc intellige, quando quis ex sola re aliena restituere tenetur, & non ex propria acceptione iniusta: quia tunc imputantur sibi, quia seipsum in tali damno, & periculo posuit. Equum tamen esset, etiam in hoc dilationem facere, ad euitandum tantum damnum.

34 Notanter etiam dixi damnum magnum propriorum, quia si magnum damnum esset, quia debet restituere, & consequenter carere illis, uel carere magno lucro, quod ex eis proueniebat, non excusatur à statim restitutione, quia nō est damnum in proprijs, sed in non posse uti alienis. Notanter etiam dixi ex dilatione non dānosa illi. scilicet creditori, quia si esset damnosa, oporteret uel statim reddere, uel illum seruare indemnem. Dicitur etiam uere impotens pro tunc, quando nō potest sine famæ suæ detrimento restituere, ut quia non uult peccatum suum detegere, sed expectat personam idoneam, &c. Not. etiam secundum Caie. ibi, quod confessores nō debent istos poenitentes absolvere, antequam cum effectus restituant, si in alia confessione absoluti neglexerunt restituere, & licet dicant, pater restituam, dicatur, quod uadant ex quo sunt bene dispositi, & facta restitutione absoluentur. Sic enim eorum salus procurator. Si autem debitor non potest habere dilationem à creditore, qui non est in necessitate & ipse debitor potest restituere tunc sine magna incommoditate, tamen non uult tunc restituere, paratus tamen restituere alia uice, quia credit se non teneri pro tunc, uel non bene posse, ne recedat desperatus potest absolui si det cautionem, infra, certum tempus, uel saltē promittat restituere. Sic enim etiam agitur negotium creditoris, quia melius est aliquando habere quam nunquam. Quod si potest, & ipse in conscientia scit se posse, & non uult, nullo modo est absoluentus, quia contritus non est. Et si non satisfacit sicut sacerdos imponit declarando ipsum teneri, mortaliter peccat, nec sufficit dicere relinquam in testamento, cum potest per seipsum satisfacere, nisi quando creditor dilationem daret, uel ut melius creditori satisfaceret, de quo rationabiliter debet esse contentus, quia hoc in eius bonum cedit.

35 Septimo quantum ad restitutionis ordinem pertinet sciens.

GGG 4

RESTITUTIO.

dūm est, quod quando quis omnibus potest restituere, nō habet aliquē ordinem seruare, sed statim omnibus restituat. Si uero, non potest omnibus satisfacere, prius certa q̄ incerta restituere debet, quia incerta absque dāno alicuius singularis personæ omitti possunt, non autem certa. Vnde ualde errant componentēs cum prælatis ecclesiæ pro incertis, nisi pro certis prius satisfecerint, uel in totum, uel in partem, secundum quod possunt. Si tamen aliquod incertum in sua specie, de quo certum est quod nunquam fuit certorum creditorum, ut puta Calix, uel huiusmodi, si primo hoc redderetur Christo, uel pauperibus, non fieret iniuria creditoribus, quia debitor non tenetur de re aliena creditori satisfacere. Ideo huiusmodi incerta prius restitui possunt sine peccato.

36 Inter bona certa, aliena prius restituenda sunt quæ in propriâ specie extant, ut res depositatæ, & per actionem iniustâ raptæ, uel aliter alteri pertinentes, quia hæc bona, non sunt bona restituētis, cum dominiū illorum nunq̄ fuerit in illū translātū, ideo res ipse ante omnia dominis restituendæ sunt. Idē dic de rebus emptis, uel possessis si extant in propria specie, & nō sunt solutæ, restituendæ sunt ei, cuius erāt, quia adhuc restāt ei obligatæ, licet dominiū fuerit translātū, ideo cōputanda sunt tanq̄ bona nō restituentis. Deinde facta dicta restitutione, seruandæ sunt statuta municipalia, si qua sunt circa restitutiones, & non sunt iniqua, quod si nullū est, seruandum est ius ciuile, & si circa illud sint opiniones uariæ, securior sequenda est. Confessor ergo sit cautus, & si nescit, interrogare debet de statutis, consulere peritos de legibus, quæ si essent contra ius naturale, ut quod est certum deberi Antonio, detur Petro, non essent seruandæ.

37 Usurarius nō habens tot bona, ut possit satisfacere debitis licite contractis (ut exemptione possessionis, ex maritatione filiarū, uel huiusmodi) & usuris : debet secundū legem naturalem prius restituere integre debita licite contracta, si tamē adsint duæ conditiones. Prima, quod res usurariæ nō extent in propria specie, ut sunt pignora per usuram acquisita. Nam quia huiusmodi res alienæ sunt, debent prius restitui, dominis reddētibus quod prius mutuo acceperāt super illis pignoribus, & post restituere debita licitorū contractuum. Hoc patet ex supradictis conclusionibus. Altera conditio est, nisi ex

huiusmodi contractibus licitis fit factus pauperior ad restituendum priores usuras, ut contingit in promissione dotis, uel aliis similibus. Nam huiusmodi contractus superuenientes usurariis debitis, non debent impedire restitutionem usurarum, quæ impediretur, cum id quod debet dari pro usuris, daretur pro huiusmodi debitis contractis. Secus autem ex aliis contractibus, ex quibus non fit pauperior, sed magis ad restituendum usuras potens, ut si soluat emptam possessionem, non fit pauperior, quia remanet fundus, quo poterit usuras reddere. Vide aliquid infra. V. ura. §. xxxix.

- 38 Qñ aut id quod ablatum fuit, non est restituibile, secundum Tho. supra, per æquiualens possibile recõpensetur. Quod si æquiuales non reperiuntur, ut in abscissione mēbrorū, honore, & huiusmodi, fiat restitutio qualis est possibilis ad arbitrium boni hoīs, secundum Tho. iij. sen. dist. xv. q. j. ar. v. ql. ij. ad. ij.
- 39 De incertis dictum est supra. uer. casus. §. ix. quomodo ad cõsilium confessoris debent restitui, qui si uiderit debitorem esse in magna miseria, uel paupertate, poterit dispensare, ut sibi retineat, tanquam uni de pauperibus Christi, si tamen hoc expedit. Si autem crederet quod propter istam remissionem liberius iterum furaretur, non expedit ut illi hanc misericordiam faciat, quia hoc esset mali occasionem præbere, & ista intellige, quando sunt tantum in foro pœnitentiæ, secundum Pa. in. c. cum sit, de iudæ. Arch. etiam in. c. ij. de testa. in vj. tenet restitutionem incertorum posse fieri per eum, qui tenetur restituere, uel per alium, de quo ipse prouidit, & allegat. c. cum tu. de usu. & c. tua, de test. & multa alia. Ad. d. c. cū sit, respondet, quod loquitur de iudæo, qui erat suspectus de restitutione, maxime quæ erat fienda inter Christianos. In foro autem exteriori procederet opinio Hostien. uidelicet quod esset casus episcopalis, ut etiam dicit. Pa. Concor. Tho. & Sco. dicentes quod det simpliciter pauperibus.
- 40 Occulta ita caute restituenda sunt, per se, uel alium fidelem, ne persona criminosa detegatur, quia fama cum sit bonum spirituale, præponderat bonis corporalibus, sed usuræ publicæ restituendæ sunt secundum legem, iuxta. c. qñ, de usuris. Non enim sic perditur fama, sed magis recuperatur.
- 41 Ad singularia nunc magis descendendo dicamus: primo, de restitutione famæ, quam necesse est restitui, cum maius bo-

R E S T I T V T I O .

num sit quam diuitiæ. Si quis autem, aliquem iuste infama-
uit secundum ordinem iuris, non tenetur famam restituere,
quia nihil iniustum fecit. Si autem iniuste, & false diffama-
uit, debet restituere dicendo se falsum dixisse, nec obstat
quod se infamabit, uel habebit uerecundiam, quia cum dā-
no alterius nemo debet sibi famam acquirere. Si autem uerū
dixit, tamen non debebat dicere (ut si peccatum occultum re-
uelauit) debet hoc modo restituere, dicendo se iniuste diffā-
masse talem, & quod male fecit talia dicen do. caueat tamen
ne mentiatur, quia non sunt facienda mala, ut eueniant bo-
na. Et si non potest famam restituere, debet aliter recompe-
sare, secundum Tho. iiii. sen. dist. xv. & c. si res. xiiij. q. vj. debet
etiam satisfacere damnum secutum ex tali infamatione, ut
quando aliquis propter infamiam priuatus est aliquod offi-
cio sibi lucroso, uel non potuit amplius habere solitas ele-
mosinas, & huiusmodi, ad boni hominis arbitrium satisfiet.
Eodem modo dic de libellis famosis, cantilenis, &c. Et fiat re-
stitutio ubi facta est infamatio, publice, uel secrete, secundū
quod præcessit infamatio. Fallit tamē hoc quod dictum est.
Primo, quando ex tali restitutione, persona magis infamare-
tur, ut quia homines non amplius recordantur de tali infā-
mia, uel non credent uolenti restituere, sed magis scandali-
zabuntur. Et debet esse cautus in modo dicendi, ut tali mo-
do dicat, quod magis scandalizentur homines. Secundo qñ
restitutio famæ non potest fieri sine periculo maiori mali, q̃
sit bonum famæ secuturum. Tertio quando dixit illi, qui po-
terat prodesse, ut superiori, uel alteri, uel dixit secundum or-
dinem iuris, uel correctionis fraternæ, quæ præcipit, ut dica-
tur ecclesiæ, quando aliter non speratur correctio. Quarto
si talia dicta non sunt de se infamatoria, ut sunt uenialia, uel
possunt in utrāque partem interpretari. Quinto si non affir-
matue, sed dubitatie dixit. Sexto si dixit se audiuisse tantū.
Septimo si alia uia publicatum est. In prædictis non tenetur
quis ad restitutionem famæ. Quia bono modo non potest
hoc agere.

41 Qui in iudicio infamauit aliquem secundum ordinem iuris,
animo tamen malo, ut ex odio, si ueritatem dixit ad restitu-
tionem non tenetur, licet mortaliter peccauerit. Secus si fal-
sum dixit. Si uero positus ad torturam infamauit aliquem di-

cendo falsum, mortaliter peccauit, quia propter pœnam in-
titur in iudicio, quod est mortale, non tamen tenetur ad re-
stitutionem famæ secundum quosdam, quia hoc non facit
sufficientem probationem, nec propter hoc ille contra quem
dixit ob tormenta reputatur deterius (si tamen hoc sit uerū)
cum constet homines ob tormenta multa falsa dicere. Secus
autem esset si post torturam retificaret falsum, quia etiam ul-
tra peccatum, teneretur ad restitutionem, & multo plus tene-
tur, si sine tortura falsum dixit. Melius, infra, dicitur. §. xliij.

43 Si Socrates accusat, uel denuntiat Platonem iudici de furto
uere perpetrato, & Plato interrogatus a iudice neget, & cō-
sequenter Socrates mendax appareat, ex quo apud astantes
infamatur, & reputatur homo mendax perniciosus, Plato te-
netur confitendo ueritatem, restituere famam Socrati accusa-
tori, secundum Cai. ibi, in summa. Secus si propter hoc non
sequitur infamia. Si uero infamauit dicendo uerum secundū
ordinem iuris, (ut dictum est) nō tenetur restituere, licet (ut
dictum est) peccet, si ex malo animo facit, quem Deus ui-
dens punit.

44 Si quis de seipso propter tormēta falsum dixit, & consequē-
ter se infamauit secundum ordinem iuris, mortaliter pecca-
uit, & tenetur restituere, sibi famam reuocando, nec excusat
eum timor tormentorum, uel mortis, sicut non excusarent
a negatione ueritatis necessarię ad salutem. Ideo quia nō mi-
nus tenetur detinere, & tueri famam sui a se læsam, quā pro-
ximi, propterea non excusatur secundum Cai. ibi, in summa:
licet Tab. ibi. §. ix. circa fi. oppositum dicere uideatur, cuius di-
ctum non teneo, quia lex Dei dicit magis hominem mori,
quam peccato consentire, supra, detractio. §. iij. supra. §. xlij.
uidetur aliter dictum secundum aliorum opinionem, sed
hoc uerum est.

45 Vxor, filij, serui, & personæ, qui comedunt, & uestiuntur de
bonis dominorum, nihil habentium nisi aliena, secundum
Cai. ibi supra, tenentur restituere, ut infra, usura. §. xxxix. nisi
quando sunt personæ utiliter gerentes negotium creditorū,
ut puta dantes operam quod dominus restituat, uel bonificā-
tes tantum operibus suis bona domini, ut sit habilior ad re-
stituendum, uel in extrema necessitate, in qua omnia sunt
communia. Sed nunquid tales extra casus extremos morta-

R E S T I T U T I O.

liter peccant utendo sic re aliena. Respondeo quòd ista personæ, quia quasi coacte utuntur rebus alienis, possunt excusari a mortali præsertim uxor, filij, & hi, qui in aliena sunt potestatem, cum animo restituendi quando poterunt, & de hoc creditor deberet rationabiliter cõtentari, quoniam si ipse in tali reperiretur casu, uellet sibi sic fieri, ideo tales non uidentur uti re aliena inuito domino secundum ordinẽ rationis. Si autem talis persona est sui iuris, tenetur potius mendicare quàm alienum accipere, nisi ex hoc maius malum immineret, ut diximus supra.

46 Mendicantes cum fictione paupertatis, uel infirmitatis, uel sanctitatis, hac intentione ut elemosinas habeant, & lucrentur: quia fraudulenter fingunt, & sunt in dolo, tenentur restituere, non illis qui elemosinas dederunt, sed aliis pauperibus, uel talibus personis, quibus qui fecerunt elemosinam dedissent. Iam enim est acquisitum ius Christo pauperi, qui mercedem facienti elemosinam tribuit, nisi tales fingentes, & ipsi sint pauperes. Si uero non finxerunt propter lucrum, sed ob uanam gloriam, non tenentur restituere, sed tantum deuotioni dantis elemosinam satisfacere. Vide si placet Inno. in c. plerique, de immu. eccle.

47 Sempronius debens Titio centum aureos, & nolens soluere, dat hos uxori, uel alteri in deposito, hoc pacto, quòd si unquam emanauerit comminatoria contra ipsum Sempronium, & contra habentes de suo, quòd intendit, ut illi. C. aurei sint donati. Si postmodum emanet excommunicatio, habens. C. aureos tenetur reuelare secundum Io. de pla. quia talis donatio cum fuerit facta in fraudem creditoris, non tenet.

48 Antonius existens Venetiis, scribit Petro existenti Placetiæ, quòd Venetiis multum ualet frumentum. Petrus credens his literis, mittit frumentum Venetias, & reperiens literas esse falsas, multum damnificatur. In hoc casu tenetur Antonius de damno, quia fuit in culpa malitiose falsum scribendo Petro, dedit enim sufficiẽtem causam damnis. Si autem huiusmodi literæ non fuissent directæ ipsi Petro, sed alteri, & Petrus eas aperiendo legisset, & credens eis fuisset dānificatus, licet Antonius mortaliter peccasset, non tamen teneretur restituere damnum, sed imputetur ipsi Petro, qui temere credi-

dit. Nō. n. Anto. dedit efficacē causam dāni iniusti, ipsi Petro.

49 Socrates soluit Ciceroni summam pecuniæ, credens esse uerum creditorem, tenetur Cicero, qui non est uere creditor, restituere pecuniam Socrati, quia hoc ignorans fecit, si autem sciebat non esse creditorem, non tenetur restituere, quia ex quo scienter fecit, uidetur donasse, & sic non tenet alienum, quia ex præsumpta donatione factum est suum.

50 Circa impediētes dat regulam s. Tho. secunda secundæ. q. lxxij. ar. ij. quod impediens aliquem a consecutione cuiuscunque boni licite, ad nihil tenetur, quia non agit contra iustitiam: Impediens uero iniuste a consecutione de facto eum, qui iam erat consecutus, tenetur ad æquale. Si uero prope erat ut assequeretur, ut quia erat uerisimile ipsum assecuturum, tenetur ad arbitrium boni hominis, secundum quod ius magis, & minus quasi acquisitum illi uidebatur.

51 Impediens aliquem ne præbendam consequatur intendens honorem Dei, uel utilitatem ecclesiæ, ut detur digniori, non tenetur ad aliquid, quia iniustum non fecit, impediens uero iniuste, intendens nocumentum impediti propter odium, uel huiusmodi, si impedit ne detur digno antequam firmatum sit, quod ei detur, ad arbitrium boni uiri recompensare tenebitur, & non ad æquale, quia multipliciter poterat impediri. Si uero iam firmatum erat, & propter indebitam causam procurat quod reuocetur, idem est ac si habitam auferret, ideo tenetur ad æquale, secundum tamen suam facultatem, secundum Tho. supra, & Sil. ibi. iij. §. xij.

52 Paulus reliquit Titio in suo testamento. C. ducatos, Socrates precibus procurator hoc legatum relinqui filio suo, uel alteri, & minus digno, Paulus testator de facto mutat legatum, libere tamen: Socrates in nullo tenetur Titio, quia ei adhuc nullum ius fuerat acquisitum. Si uero sit religiosus, qui hoc modo legatum impedit respectu matricis ecclesiæ, cum hoc sit prohibitum in de. religiosi, de priui. mortaliter peccat quia contrafacit prohibitioni ecclesiæ, non tamē tenetur restituere, ut dicit Sil. ubi supra, §. xij. quia hoc non mandatur, nisi hoc faceret consulendo saluti testatoris, quia sic non peccaret, secus si ex odio, uel consulens sibi, uel monasterio, uel alteri, quia tunc peccat, licet restituere non teneatur, quia hoc nullum ius mandat.

R E S T I T U T I O .

- 53 Impediens aliquem ab officio suo, quod iuste exequitur, ut rusticum ab operæ, piscatorem a piscatione, & huiusmodi, nisi hoc rationabiliter faciat, tenetur satisfacere ad arbitrium boni hominis. Idem de impredientibus fructus agrorum cum bestiis, uel aliis modis indebitis damnificando, ut sit in uenatione, et similibus, uel aliter contra iustitiam, uel non soluētes tempore debito cum possint, uel aliter indebite damnificantes, ad æstimationem boni uiri restituent. Impedientes creditorem ne possit exigere a debitore modo debito quomodocunque, ut liberando illum de carcere, uel alio modo iniusto, tenentur creditori de toto debito, secundum Ioā. de Pla. quia tales sufficientem causam præbuerunt damni. Vnde conclude, quod damnū alteri iniuste inferentes, & maxime data opera, & dolose, tenentur (si damnum est certum) ad totum. Si incertum, ad arbitrium boni hominis. De monopolionibus, supra. eo. ti.
- 54 Si res aliena pereat in manu illius, qui est in mora, uel ex cōtractu, uel ex delicto, non tenetur de damno si res æqualiter apud dominum erat peritura, si autem non erat peritura, uel antequam periret potuisset dominus eam uēdere, uel aliam habere utilitatem, tenetur de damno. Vnde si nauta merces alicuius, quas conuenerat ponere in meliori nauī, posuit in deteriori, & ambę perierunt per sumersionem, licet peccauerit non seruando pactum, non tamen restitutioni est obnoxius, quia propter hoc in nullo est damnificatus. Ita enim æque perissent in meliori. Secus est de eo, qui non restituit equum domino, & mortuus est, quia licet apud dominum fuisset etiam mortuus, potuisset tamen ante mortem illum uendere, uel aliam habere utilitatem. Conformiter Sil. ibi, resti. vij. q. v.
- 55 Cedens bonis suis cum non possit soluere propter inopiā, si uenerit ad pinguiorem fortunam tenetur soluere, quia per cessionem in conscientia non omnino liberatur, sed hoc ualet ne possit incarcerari, uel conueniri. Si uero fuit usurarius, qui cessit bonis, secundum gl. in. c. cum tu, de usuris, tenebitur ad restitutionem in integrum, nec habebitur respectus ne egeat, secundum etiam Gemi. in. c. q̄q̄, de usu. in. vj. & hoc in odium usurariorum. Not. quosdam regulas uniuersales pro restitutione.

- 56 Prima regula, quando restitutio non potest fieri secundum damnum datum, ut in corporis lésione, uirginitatis ablatione, & huiusmodi, resarciatur damnum, uel per reparationem pecuniæ, uel honoris, ad arbitrium boni uiri, licet per bona temporalia, male queant recompensari bona spiritualia.
- 57 Secunda est, quando res male ablata non potest restitui fiat restitutio in æquiualens (ut dictum est) si est possibile. Vel in aliud iuxta posse.
- 58 Tertia regula, confessor semper habeat oculum mentis ad duas radices restitutionis, uidelicet ad acceptionem, & ad rē, uel enim accepit alienum, uel rem alienam, aut eius fructū habet, aut ex utroque tenetur. Vnde quando acceptio est iniusta, siue sit contra uoluntatem domini, ut in furto, siue secundum uoluntatem, sed dolose extortam, ut sunt extorsiones meretricum blanditiis factæ, uel attractiones ad ludum. Huiusmodi enim constituunt dationem quasi inuoluntariam. In his autem & similibus, tenetur quis restituere, quia non fuit mere libera datio. Eodem modo quando datio est libera, sed lege prohibita, ut in simonia, & sic recipiens per usuram, uel propter timorem, uel uexationem indebitam, uel huiusmodi, quia huiusmodi dationes aliquo modo sunt coactæ, debent restitui, supra, ludus. §. v. meretrix. §. j.
- 59 Alia radix est, quando acceptio terminatur ad iniustum. Si enim non terminatur ad iniustum, quamuis homo mortaliter peccet (ut meretrix) non tamen tenetur restituere, sicut qui reuocat legatum factum alicui, uel impedit ex odio ne fiat, non tenetur restituere, quia nulli iniustitiam fecit, cum nulli esset acquisitum ius, licet peccauerit. Terminatur autē ad iniustum, cum fraudulenter accipitur alienum. De inuentis dictum est supra, inuenta, per totum, nec amplius repetendum est.
- 60 Qui rem propriam depositatam apud aliquem furtiue accipit, si depositarius ex hoc grauatur in aliquo, debet restituere, cum depositarius teneatur depositum restituere, uel se inculpabilem ostendere, & si non uult restituere, saltem reuellet, ut depositarius ex hoc amplius grauari non possit, tali tamen modo, ne maius malum ex tali reuelatione oriri possit. Si uero rem suam ab alio iniuste detentam furetur, pec-

R I X A. S A C E R D O S.

cat quidem exponens se periculo alicuius scandali, non tamen tenetur restituere, quia non grauat illum. Ratio autem peccati (ultra eam, quam diximus) est, quia agit contra iustitiam publicam, ius sibi ministrans, cum possit secundum ordinem iustitiæ rem suam rehabere. Si autem non potest secundum iuris ordinem rehabere, ut quia est pauper, uel non potest probare, & huiusmodi, & non est periculum de scandalo, non peccat, quia alienum non accipit. Debet tamen esse certus de debito, & quod non plus capiat, quia si esset dubius non posset hanc compensationem facere, secundum Arch. flo. ij. parte. titu. xv. & Thom. secunda secundæ. q. lxxvj. Caueat quisque ne conscientiam nimis latam sibi faciat, cum amor proprius sæpe iudicium peruertat. Quomodo autem possit sacerdos satisfacere, uel non, pluribus, cum una missa, supra missa. §. xxxij. Et Tab. ibi, circa si. multi alij possunt oriri casus, quos prædictis regulis facile quis soluere poterit. De dānificantibus proximum per animalia, & mutilantibus, per capturam leporum, & huiusmodi, & uenatoribus, uide Sil. ibi, l. ij. §. ij. iij. & iij.

R I X A.

Rixa filia iræ importat contradictionem in factis, quando ex ira aliqui seinuicem percutiunt, nō ex autoritate publica, sed ex uolūtate inordinata: & ex suo genere peccatum mortale est, in eo, qui iniuste alterum aggreditur, quia nocumtum proximo contra charitatem infert. In eo autem qui se defendit, animo repellendi illatam iniuriam, cum debita moderatione, peccatum non est: secus si cum animo uindictæ, uel odij, uel excedit in moderamine, quia tūc peccatum mortale, uel ueniale est, secundum quantitatem odij, uel excessus. Primi enim motus communiter ueniales sunt, & imperfecti actus, ut sæpe diximus. De hoc Tho. secunda secundæ. q. l. ar. j. supra, uer. primi motus.

S A C E R D O S.

- 1 **S**acerdotis nomine in materia fauorabili, non tantum præbyteri ueniunt, sed etiam diaconi, & subdiaconi, ar. c. j. xv. q. v. sed in materia odiosa, ueniunt tantum præbyteri. ar. c. li quisque. de coha. cle. & mul. Vbi Pa. hoc not.
- 2 Sacerdos parochialis potest ministrare sacramenta peregrinis, & hospitibus confluentibus ad suam ecclesiam, secundum Pa. c. j.

SACRAMENTA.

405

Pa.c.i.de cele.misf.& morientes sine electione sepulturæ, ibidem sepeliuntur,& si alibi elegerint,debetur ei quarta funeralis. Quomodo debet uisitare infirmos,& multa alia facere, uide Pa.in.d.c.i.de cele.misf.& stare ieiunus usque ad horam celebrandi congruam.

- 3 Quicquid sacerdos ligat,& soluit in terra iuste, & clauē non errante,ligatur per approbationem in coelis. xi.quæst. iii. capitulo tunc uera.
- 4 Sacerdos existens in peccato mortali exequendo officium suum mortaliter agit.xv.quæst.vi.c.ult.& d.lxviii.c.i. & ut dicit Sil.uer.sacerdos. §.vi.
- 5 Sacerdos,ubi pœnitens de aliquo est dubius, non debet illud asserere esse mortale,nisi sit certus,ne imponat ei laqueū, nec tenetur de singulis determinare antedictis, utrum sint mortalia,uel uenialia,quando non sunt clara, ut.d.Arch.flo. de his autem quæ sunt clara, secundum opinionem doctorum,debet determinare. Quomodo autem debet celebrare supra.Missa,per totum.
- 6 Quando sacerdos uult sumere eucharistiam, ut quia infirmus,uel a celebratione impeditus, stola circa collum, sicut quando celebrat, debet habere.c.ecclesiastica.d.xxiii.hoc tamen intelligitur,quando celebrat pro se, ut dicit Sil. ibi. §.iiii.quia extra celebrationem hoc nō obseruatur. Vnde multi (si hoc esset uerum) essent excommunicati, communicantes sine tali stola. Attendenda est consuetudo. Fratres enim prædicatores,sine stola in die cœnæ communionē recipiūt.

SACRAMENTA.

- 1 Sacramenta sunt septem,uidelicet baptismus,ordo, confirmatio,pœnitentia,communio,matrimonium,& extrema unctio.Tria prima imprimunt caracterem, ideo non debent iterari,etiam si mortuus homo resurgeret, quia caracter indelebilis est: alia quatuor possunt iterari. De his Tho.iii. sen.d.ii.q.i.& c.licite.xxxii.q.vii.& .i.q.i.c. quod quidam.
- 2 Sacramenta non debent conferri peccatoribus publicis.c. illud.d.xcv.sed propter peccata occulta, non sunt neganda in publico,supra,communio. §.xiii.
- 3 Recipiens quodcunque sacramentum in mortali, etiam occulto,mortaliter peccat.c.multi.d.xl. Sed non dicitur esse in mortali,qui contritus est. Aliqui dicunt,quod in sacramento

HHH

SACRILEGIUM.

pœnitentiæ, & extremæ unctionis, sufficit attritio, ut dicit Sil. ibi. §. secundo, sed ad sacramentum extremæ unctionis adiungit forte, quasi dubitet.

- 4 Sacramentum baptismi, confirmationis, communionis, pœnitentiæ, & extremæ unctionis, secundum Iuristas, ut refert Pe. de pa. iiii. sen. d. ix. sunt necessaria, idest sub præcepto, loco, & tempore: ita quod potens ea recipere, & nolens mortaliter peccat. Sed Cai. uer. confirmatio, dicit, quod confirmatio non est necessaria, supra confirmatio. §. i. neque extrema unctio, neque dimittens peccat mortaliter, nisi ex cōtemptu: infra. Vnctio. §. i. Pœnitentia uero est tātum ei necessaria, qui mortaliter peccauit. Neque uaticum est sacramentum necessitatis, supra. Communio. §. iiii. Vti sacramento ad alium finē, quā sit institutū, non semper est mortale, ut patet in matrim.

SACRILEGIUM.

- 1 Sacrilgium importat irreuerentiam rerum sacrarum, seu iniuriam, & ex genere suo mortale est, & continet tres species cum suis circumstantiis, necessariis ad confessionem, sicut aliæ circumstantiæ mutant species. Vel enim fit iniuria personæ sacræ, ut cum percutitur clericus, uel aliter fit ei uolentia contra iuris statutum, uel contra uotum personale ut puta castitatis, & sic habemus unam speciem: uel fit iniuria loco sacro, ut cum extrahitur quis, qui illuc fugerat, ut esset tutus, aut furto res de sacro tollitur, aut sanguine, uel humano semine uoluntarie polluitur, & est alia species. Vel fit iniuria rebus sacris, seu Deo dicatis, ut sacramentis, uasis, reliquiis, sanctorum imaginibus, & huiusmodi ad Dei cultum, & sanctorum reuerentiam pertinentibus, & aliis rebus mobilibus, uel immobilibus Deo dicatis, & ad usum ministrorum Dei mancipatis, & hæc est alia species. Ad sciendum autem quando committatur sacrilegium in omnibus supradictis speciebus, intueri ad quid persona, locus, & res sit sanctificata, & considera si contra illud ad quod sanctificata est, actum sit, erit sacrilegium, & non aliter. Vnde imponens grauamē agris ecclesiæ est sacrilegus, si seculari autoritate hoc facit, quia quo ad hoc sanctificatus est, non autem si in eo faciat furtū, uel adulterium, quia non ab hoc exemptus est, eo quod est ecclesiæ. Si quis blasphemat in loco sacro non est sacrilegus, sicut si furetur, sanguinem, uel semē humanum fundat, quia

quo ad hæc est sanctificatus. Similiter si sacerdos, uel religio-
sus fornicetur, non autem si furetur est sacrilegus, quia ad
hoc est sanctificatus, non ut non furetur, sed ut caste uiuat.
Et iste tres species sacrilegii, de necessitate sunt confitendæ,
quia non sufficit dicere commissi sacrilegium, uel furtum,
sed tale, uel in loco sacro, & huiusmodi, quia istæ species sunt
ab aliis distinctæ speciebus peccatorum. De hoc Tho. secun-
da secundæ. q. xcix. ar. i. ii. & iii.

- 2 Ludentes, mercantes, corrizantes in loco sacro, non commit-
tunt sacrilegiū sicut effundentes semen, & huiusmodi, quia
ista sub præcepto non prohibentur, sicut illa. Posset tamen
tantus esse excessus in huiusmodi, quod peccatum sacrilegii
constitueret, ut etiam dicit Sil. ibi. §. v.
- 3 De multiplici pœna sacrilegorū, uide. C. de epi. & cle. & xvii.
q. iiii. per totum. Aliquando maiori excommunicatione ple-
ctuntur, aliquando minori, aliquando aliis pœnis, quæ ad
confessorem non pertinent, sed ad iudices alios.

Sagittarii, supra. Ars. §. vi.

SARRACENI.

Sarraceni qui infideles sunt, quo ad prohibitionem, quasi
in omnibus Iudæis comparantur, ita ut sicut Christianis
multa prohibentur circa Iudæos (ut supra Iudæi.) ita circa
Sarracenos: tamen non prohibetur Christianis comedere,
& bibere, uel habitare cum Sarracenis, sicut cum Iudæis. c. ad
mensam. xi. q. iii. & c. quia Iudæi. xxviii. q. i. nisi ipsi iudæiza-
rent Sarraceni, secundum quosdam, quia sic adesset causa pro-
hibitionis. Non sunt permittendi, ut aliquā faciant inuocatio-
nē Mahumeti publice inter Christianos, quia cōtra cle. unicā,
de Iudæis. Neque ad illos Christiani possunt arma deferre,
supra excōicatio. xiiii. multa alia de eis, supra Iudæi. §. xi. & xiii.

SATISFACTIO.

- 1 Satisfactio quæ est tertia pars sacramenti pœnitentiæ, im-
portat medicinam quandam, curantem præterita peccata,
& a futuris præseruantem quæ quamuis Deo equiualens esse
non possit, potest tamen sufficiens fieri, ex Dei gratia, de qua
Tho. iiii. sen. d. xv. q. i. ar. i. q. l. i. Et est secundum Gre. Præterita
mala plangere, & plangenda non amplius committere.
- 2 Regulariter hæc pœnitentia sacramentalis, est a sacerdote in
confessione sacramentali imponēda, ut pœnitentiæ sacramētū

HHH 2

SATISFACTIO.

habeat omnes partes suas materiales, tamē in tribus casibus omitti potest. Primo, quando constat pœnitentem integre satisfecisse: tunc non debet amplius ligari, quia coram Deo non amplius obligatur. Secundo, quando pœnitens est impotens, ut pote in extremis, tunc sufficit indicare ei pœnitentiam soluendam quando poterit, & sic illum absolvere. Aduarique potest suffragiis ecclesiæ, ut in. c. ab infirmis. xxvi. q. vii. Tertio, quando pœnitens nullam uult acceptare pœnitentiam, etiam minimam offerēs se satisfacturum in purgatorio, est etiam absoluendus, sicut, supra. Confessio. §. xxix.

- 3 Pro satisfactione tria possunt imponi, uel oratio, uel elemosina, uel ieiunium, per quod intellige omnes corporales exercitationes propter Deum, ut peregrinatio, disciplina, & huiusmodi. Elemosina tamen uidetur esse magis satisfactoria, iuxta illud Daniel. Peccata tua elemosinis redime. Sit ergo sacerdos discretus, ut pœnitentiam imponat commensuratam tribus, uidelicet, peccatori, peccato, & fini. Nam peccatori infirmo parua sufficit pœnitentia, similiter, & illi, qui parum deuotionis habet, quia si magna ei daretur, forte non persolueret. Debet etiam peccato conuenire, ut secundum peccati cōditiones, pœnitētia applicetur, sicut luxurioso ieiunium, avaro elemosina, & sic de singulis, ut contraria contrariis curentur. Debet, & fini cōuenire, idest saluti animæ, ut per pœnitentiam excidantur peccatorum occasiones, ut ne quis ad talem lucrum uadat, uel ludat, quando hæc sunt peccati causa.!
- 4 Non refert an imponat pœnitentiam ante absolutionem, uel post. Dummodo, confessor uideat in pœnitente animi præparationem. Melius tamen uidetur, ut ante imponat, & eum interroget, an sit contentus eam acceptare, & facere. Caueat autem ne sectetur eos, qui unum pater noster imponunt tunc soluendum statim pro pœnitētia, at illam in gratia perficiat, & post aliam magnam pœnitentiam non sacramentalem imponunt. Hoc enim pœnitētibus nocuum est, quoniam cum hæc pœnitentia non sit sacramentalis, non tantum est satisfactoria, sicut si esset sacramentalis. Nec oportet timere, quia etiam quod non fiat in gratia, non est necesse reiterare cōfessionem, quia si non satisfit Deo, fit tamen satis ecclesiæ, supra cōfessio. §. x. Detur ergo tūc pœnitētia, & hortetur cōfessor pœnitētē, ut quādo soluit pœnitentiā, de peccatis conteratur.

- 5 Vt autē fructuosa sit satisfactio, debet regulariter fieri in gratia Dei, & tota, & ubi, & quando, & sicut imposita est a confessore, & acceptata, secundum Cai. in fine.iii. partis S. Tho. & qui hanc omitteret, non propter hoc mortaliter ageret, nisi ex contemptu, quia nō omitteretur aliquod necessarium ad salutem, cum hæc sit solutio pœnæ tēporalis, quæ si hic non solvatur, solvetur in purgatorio, secundum Cai. ibi. Et si fiat sine charitate, ualet in foro ecclesiæ, sicut dicens officium in mortali, non tamen tunc ualet ad expiationem pœnæ debitæ, coram Deo pro peccatis, ualebit tamen quo ad hoc, quando peccator ad cor redibit, quia pars est sacramentalis, & hoc uerum est, de ea, quæ relinquit post se effectum, remanentem in totum, uel in partem adueniente charitate, ut dicit S. Tho. sicut confessio informis, & baptismus incipiunt postea ualere, secundum Cai. ibi, & Sco. Tab. uero ibi. §. ult. dicit hoc esse contra S. Tho. iiii. sen. d. xv. q. i. ar. iii. Sed Sil. ibi, circa finem determinat, quod hæc diuersitas opinionum est tantum in uerbis, quoniam illi, qui dicunt pœnitentiam hæc debere iterari intelligunt uel iniunctam, uel æquiualentem, uel hic, uel in purgatorio. Vide Sil. ibi, & Ar. flo. iii. par. ti. xiiii. c. ult. Si uero pœnitens non impleuit totam, uel tempore, aut loco deputatis quod fuerat iniunctum, impleat postea, quoniam in satisfactione principale est opus, non autem circumstantia tēporis, uel loci. Hæc determinatio multos consolari potest.
- 6 Posset etiam quis sacramentalem pœnitentiam per alium uoluntariæ acceptantem, & implentem satisfacere, cum consensu confessoris qui imposuit, uel alterius, ut mutatio sententię quo ad personam satisfactricem, si fiat a iudice. In articulo autem mortis hoc fieri posset sine tali licentia, sub ratihabitione, secundum Cai. ibi. Prædicta intellige, quod unus pro alio potest satisfacere in quantum pœnitentia ordinatur ad solutionem debiti, non autem in quantum medicina est pro peccato uitando. Et qui pro alio soluit, debet esse in gratia, secundum Tab. ibi. §. v. quia per charitatē actus unius efficitur alterius, nec exigitur, quod ille pro quo ab alio satisficit sit impotens, quia siue possit, siue non, ualet satisfactio, quantum ad debiti solutionem, ut dictum est, non tamen benefactum est alteri imponere, quando quis per se potest, uel non appareat in eo aliqua impossibilitas ad soluendū datam pœnitentiam.

HHH 3

SCANDALVM.

- 7 Qui imponit alteri satisfactionem pro se, si moritur non statim a pœna debita liberatur, sed completa satisfactione, ideo caueat hoies, ne quæ per se explere possunt, committat filiis, uel amicis, quia luent pœnâ antequam sit satisfactû, ut patet.
- 8 Flagella a Deo missa, & aliæ tribulationes, quæ homo patienter acceptat, ad purgationem peccatorum sunt satisfactoria secundum Tho. ubi supra, ar. iiii. ql. ii. Ideo calamitates æquanimiter tolerari debet. cõsentit Gre. de Lazaro medico loquens.

SCANDALVM.

- 1 Scandalum quod importat dictum, uel factum minus rectum, occasionem spiritualis ruinæ præbēs, secundum Tho. secunda secundæ. q. xliii. ar. i. opponitur charitati proximi, ideo peccatum est, dupliciterque committitur, per se, idest ex intentione, ut alter ruat in peccatum, & sic est speciale peccatû trahens speciem ex fine, ut si intendit trahere aliquem ad furti, uel adulteriũ consensum, uel alterius culpæ, ut cõsentiens hic proprie peccat peccato scandali, quia intendit recte alterius animæ nocumentum, cuius oppositum directe intendit fraterna correctio. Qui autem prouocat, uel inducit aliquem ad huiusmodi peccata, non propter hunc finem, uidelicet ut ruat in peccatum, sed ut impleatur uoluntas propria, uel alterius, non peccat speciali peccato scandali, sed peccatum hoc pertinet ad speciem peccati, ad quod prouocat. Scandalizare autem per accidens dupliciter contingit. Vno modo faciendo malum coram aliis, qui inde sumunt occasionem peccandi, & hoc peccatum non est in specie scandali, quia hæc circumstantia, & si aggrauet hoc peccatum, non tamē mutat speciem, sed remanet in specie illius peccati, quod agit, ut puta blasphemix, uel alterius. Alio modo faciendo actum non malum secundum se, sed habentem mali speciem, ex quo alii ad peccatum inducuntur, & hoc ad scandalum pertinet, per se, si intendit ruinam, reductiue autem, si non illam intendit, & si habet intentionem quis trahendi alium ad mortale, erit mortale, etiã quod factû illud esset ueniale, uel nullum ex se, si intendit ad ueniale, erit & scandalum ueniale. Consentit his Cai. secunda secundæ, quæstione. xliii. ar. i. ad. i. ii. iii. dubium. Neque in summa ab hac sententia uariare uidetur, immo confirmare.
- 2 Si quis committit aliquid, quod ex se malum nō est, sed ha-

bet speciem mali, & est periculum alterius ruinæ consideratis conditionibus personarum, locorum, & temporum, ac causarum, & audit a fide dignis aliquos ignorantes, & infirmos ex hoc disponi ad ruinam mortalis culpæ, si non abstinet a tali facto, si potest commode, donec tales informentur de operis bonitate, mortaliter peccat, non curans de ruina pusillorum. Si uero periculum est de ueniali, uenialiter agit. Secus si nescit aliquem scandalizari, uel si informati de opere non malo, perseuerent in ruina, quia tunc ex parte tantum illorum scandalum est.

- 3 Ex dictis uidetur sequi, ut dicit Archi. flo. & Sil. ibi §. i. quæst. ii. quod mulier se amari credens turpiter ab aliquo, non curans de eius ruina, si sine causa offerat se aspectibus eius, licet non intendat eius ruinam, mortaliter peccat, secus si non credit, uel aliter commode facere non potest, sed tenere contra, uidetur Cai. supra, ornatus. §. iii.
- 4 Passiuum scandalum est quando præter operantis intentionem, & conditionem operis, aliquis male dispositus ex tali opere ad peccandum disponitur, sicut pharisæi murmurabāt contra Christum ex eo, quod curabat infirmos. Et hoc scandalum non est peccatum in faciente opus tale, sed in eo, qui ex hoc peccandi occasionem accipit. Vnde dicit Cai. ibi in summa, quod non monstrat circumstantiam aggrauantem, sed peccantis infirmitatem. Si enim firmus esset, non scandalizaretur ex tali opere bono ex se.
- 5 Propter uitandum scandalum aliquando dimittenda est ueritas doctrinæ, scilicet tacendo, & iustitiæ non exercendo, sed non debet dimitti ueritas uitæ, ut scilicet quis dimittat facere ea, quæ necessaria sunt ad salutem, uel faciat quod est peccatum, propter uitandum scandalum, ut punire innocentem, uel fidem, aut ueritatem negare, & in hoc sensu intelligitur illa regula iuris, in sexto de reg. iur. ubi dicitur. Vtilius scandalum nasci permittitur, quæ ueritas relinquatur. Conformiter s. Thom. supra ar. septimo. Non tamen aliud quod malum etiam minimum, ut peccatum ueniale, ad uitandum scandalum, est faciendum, quia non sunt facienda mala, ut ueniant bona, sicut concludit Tho. supra ad quintum.
- 6 Bona temporalia communia, siue ecclesiæ, siue reipu. non

SCIENTIA.

sunt dimittenda propter scandalum, sicut necessaria ad salutem, secundum Tho. supra, ar. ul. bona uera propria, quorum nos sumus domini, propter scandalum ortum ex ignorantia, uel infirmitate, sunt dimittenda, uel dando, uel non petendo, aut aliter, scandalum sedando aliqua monitione, ut dicit Augu. de sermone domini. Si autem scandalum ex malitia oriretur, ut erat scandalum phariseorum, secus esset, quia sic dimittendo bona propria, daretur occasio malis retinendi aliena, & rapiendi, ut dicit Grego. in mora. nec faciles esse debemus ad credendum alios scandalizari de bono opere, ut dicit Ray. neque a cibo totaliter debemus abstinere, licet a tali cibo, propter scandalum, quia dicit Apostolus. i. Cor. viii. Nō manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem. Sic de bono faciēdo, iuxta hanc regulam dicito, ad quod scilicet quis non tenetur de necessitate salutis. Secus autem est de opere necessario, ut est facere elemosinam in extrema necessitate.

SCIENTIA.

- 1 **S**cientia quæ requiritur in teste, non est illa, de qua dicit philosophus, quod est rem per causam cognoscere, sed est cognitio sensualis alicuius rei particularis. ff. de testimo. l. testium fides.
- 2 Personæ ecclesiasticæ debent uacare scientiæ sacræ scripturæ c. ii. d. xxxviii. & iuris canonici possunt & philosophiæ naturalis, & morali intendere. c. turbat. d. xxxvii. & aliis scientiis, ut possint ad scientiam pietatis habere aditū, uel ad impugnandum hereticos, uel alio bono fine, dummodo necessaria nō omittantur. Possunt etiam audire leges, & physicam, nisi sint religiosi, uel habētes personatum in ecclesia, uel dignitatem, uel curam, supra, excommunicatio. xlviij.
Quomodo omnes Christiani tenentur scire necessaria ad fidem, supra, Credere. §. ii.
- 3 Parentes uidentur mortaliter peccare, negligentes docere filios signum crucis, pater noster, credo, præcepta. x. & articulos fidei necesarios: quia dicit Apostolus, qui suorum, & maxime domesticorum curam nō habet, fidem negauit. Similiter qui non adiscunt prædicta cum possunt: secus quando non habent instructorem, licet de necessariis, nullus possit se excusare, supra, credere. §. iii.

- 4 Quilibet tenetur scire ea, quæ sibi competunt, uel ratione officii, uel status, uel alio uero, ut iudex quæ pertinent ad iudicandi officium, & si ex ignorantia errat, non excusatur, supra, iudex, §. xxiii. Pa. in. c. qualiter, de elec. §. cū in cunctis.
- 5 Prælati si non habet competentem literaturam, remoueri potest a beneficio. c. quamuis, de ara. & quali. or. & bonum esset sic facere, quia cunctorum malorum ignorantia mater est.

S C I S M A.

- 1 Scisma secundum Tho. secunda secundæ. q. xxxix. ar. i. importat proprie separationem ab unitate ecclesiæ ex intentione, & quia est contra unitatem ecclesiæ catholicæ, & consequenter contra charitatem, quæ unionem hanc facit, ideo mortale peccatum est: quod incurritur primo, quando quis ex intentione non se habet, ut pars unius ecclesiæ, sed ipse uult se habere in operibus suis. scilicet in credendo, sperando, & alia faciendo, tanquam sit quoddam seorsum totū: ita quod non sit alterius. i. uniuersalis ecclesiæ pars. Sumus enim omnes membra unius corporis Christi mystici, quod uocatur ecclesia catholica. Vel ex intentione se subtrahit ab unitate corporis in ordine ad unum caput, non recognoscens Ro. pon. uicarium Christi indubitatum in terris, ut caput uice Christi istius corporis. Et si prædicta peccata solum committat, quia non uult recognoscere unitatem ecclesiæ, uel capituli, quamuis credat illam, & Pon. Ro. esse uerum Christi uicarium, est pure scismaticus. Si autem non solum intendit scindere unitatem ecclesiæ, aut unum caput non recognoscere, sed etiam ultra hoc, non credit esse unam Christianorum ecclesiam catholicam, aut unam non esse secundum unum caput in terris Christi uicarium, tunc non tantum est scismaticus, sed etiam hæreticus, contra illum articulum. Et unam sanctam ecclesiam: uel si non tenet unitatem capituli, communiter tenetur quod sit hæreticus.
- 2 Secundo incurritur quando quis uolens perficere propriam uoluntatem, causat scissionem ecclesiæ, quauis hoc non intendat, sicut qui congregat concilium contempto capite, quasi credens ecclesiam catholicam in ipso esse, ab ecclesia se separat, ut quando sunt plures papæ, & unus qui scit se non esse uere electum, & tamen se pro papa gerit, & consequenter scisma in ecclesia facit, & est excoicatus, supra, excoicatio. xciii.

S C R V P V L O S V S.

non tamen est hæreticus. Si uero plures contendunt de papatu, & quilibet credit unitatem ecclesie, & illam apud se esse, nec impugnant Ro. ecclesiam, sed ignorant quis sit uerus papa ignorantia facti, & non possunt ita de facili certificari, parati tamen sequi uerum papam, quando fuerit declaratus: tales non sunt scismatici, nec mortaliter peccant, neque adherentes. Secus quando constat unum canonice electum, alium uero non, tunc ipse cum sequentibus est excommunicatus, de elect. c. licet. Ignorantia autem iuris non excusaret, nisi esset tale, quod per se, uel per alium sciri non posset. Quid ergo facient alii? Dico quod quando est dubium quis sit uerus papa, quilibet reputet se quasi unum de membris ecclesie, & habere unum caput in celo, qui est Christus, & uicarios Christi dubios pro dubiis teneat, nulli ut certo adhaereat, quia exponeret se periculo errandi, & temere ageret, dubio pontifici inhærere tamquam certo. Deinde consulat peritos, & consiliarios, a quibus si firmum habuerit consilium, illud sequatur. Si uero consilium adhuc sit in ambiguo, non se determinet ad hunc, uel illum, donec ueritas fuerit manifesta. Consentit Cai. in summa ibi, & ita tenendum esse arbitror.

- 3 Licet simpliciter hæresis secundum Tho. supra, ar. ij. sit maius peccatum quam scisma, tamen aliquando maius est scisma, uel propter maiorem contemptum, uel propter maius periculum.
- 4 De poena scismaticorum conueniens est, secundum Th. supra, ar. ul. quod excommunicentur, sicut uoluerunt se a comunione membrorum ecclesie separare, quandoque etiam per depositionem puniuntur. d. xxij. c. in nomine domini, & c. ij. de scismati. Recipientes ordines a scismaticis scienter, uel ex crassa ignorantia, solus papa dispensat, secundum quod no. Pa. in. c. fi. eo. ti. Si uero ex probabili ignorantia, episcopus potest dispensare, ar. c. j. & c. ij. de or. ab epi. qui re. non tamen ab eo qui cum ordinauit quamuis postea redierit ad unitatem, ut no. gl. in. d. c. fi. Etiam aliis modis puniuntur ar. c. quod autem. xxij. q. vij. & c. nec licuit. xvij. d. Pecunialiter etiam puniri possunt: ar. xxij. q. vij. c. quid ait. Sunt etiam, excommunicati, per. c. licet, de ele.

S C R V P V L O S V S.

- 1 **S**crupulosus est, qui scrupulis hoc est commotionibus agitur. Et quidam dicitur scrupulosus in recognoscendis peccatis preteritis, & in uitandis futuris timoratus, & talis cõter

ad bonum finem cōducitur. Quidam uero scrupulosus, est in recognoscendis pręteritis peccatis, sed in cauendis futuris negligens est, & huic æterna damnatio propinqua est: quia ad maiora facinora paulatim deflunt.

- 2 Causa huiusmodi scrupulositatis aliquā est diabolica suggestio, aliquando debilitas cerebri, aliquando melancholica complexio, aliquando debilitas ex nimis uigiliis, & abstinentiis, aliquando societas talium personarū, ut no. Ar. flo. in. i. parte ti. iij. c. x. Ex scrupulositate nascitur pusillanimitas, scđm Ber. & perturbatio, æ desperatio, quæ interimit spiritū hominis.
- 3 Remediū secundū Cai. ibi in summa, contra scrupulosos est diuina grātia assisťens, & custodiēs, quæ propriis, & alienis orationibus, ieiuniis, & elemosinis, a deo deuote quærenda est. Remedium autē humanū est consulere peritos, & bonos, & acquiescere, uitare principia scrupulorū. i. cogitationes de rebus scrupulosis, quia hæ sunt causa naturalis scrupulorū. particulare autē remedium est, uitare tot reconfeisiones peccatorum pręteritorum semel bene confessorum, nisi esset quis dubius an sit de eo confessus, uel ne.
- 4 Quando autē occurrit alicui scrupulus, uel de peccato cōfesso, uel aliquo alio, uideat per seipsum si habet tantam cognitionem, ut sciat discernere ueram conscientiam ab erronea, & tunc dimittat erroneā: quod si non potest, consulat, peritos, & stet quietus ad consiliū sapientis, quia nō potest errare si format sic conscientiam, & dimittat scrupulum, quod si non relinquit, tūc uel est superbus, uel stultus, & hoc credo melius remedium. Si est fatuus, non potest peccare sequens scrupulum, peccat ergo, quia superbus, & non uult alieno cedere consilio. Vide aliquid, supra cōsciētia. §. j. Aliud optimū remediū est sollicite cauere et a uenialibus peccatis quā pōt.

S C V R I L I T A S .

Scurilitas qua quis alios ad risum inhoneste prouocat, gestibus, uel uerbis, ex defectu ratiōis prouenit, ideo peccatum est honestæ urbanitati oppositū, quod gulæ filia ponitur, ut supra gula. §. vj. & ex suo genere nō est mortale, quia nec cōtra bonū dei, nec proximi. Si quis autē hmōi uerba diceret, uel gestus faceret ad prouocandum alium ad aliquod mortale, uel seipsum, uel quia sibi placet luxuria, uel uindicta, aut huiusmodi, esset mortale, secus autē quando tantū placet

SECRETVM. SEDITIO.

inhonesta locutio, ut sic lætanter transeant: tunc sunt uenialia, periculosa tamen, quia sicut dicit apostolus, corrumpunt bonos mores colloquia praua. Tamē apostolus scurilitatē, Eph. 5. inter mortalia non nominat.

SECRETVM.

- 1 **S**ecretum quod non est acceptum sub secreto, si cedit in nocumētū alicuius iniustum, nō est peccatum reuelare illud modo debito quantum fieri potest, sine scandalo, exemplo Cusi. ii. Regum. xvii. c. ar. in. c. ostendit. xxiii. q. v. Si aut tale secretum sit acceptū sub sigillo secreti, uel cōfessionis, extra tamen sacramentum confessionis, uel sub iuramento de non reuelando: si sine urgenti, & rationabili causa quis reuellet illud, mortaliter peccat, quia cōtra ius naturale agit, secundum Ar. flo. Secus si facit ex urgēti, & rōnabili causa, ut quia iminet notabile nocumētū corporale, uel spirituale reip. uel personæ particulari, quia iuramentū præstitū contra bonos mores, non est obligatorium: neque in hoc casu seruandus est ordo fraternæ correctionis, secundū Tho. secunda secundæ. q. lxxxix. nisi esset certus de emendatione. Si aut esset secretū dictum in confessione etiam facta cū seculari tempore necessitatis, ēt quod non sit uerum sacramentum, nullo modo potest reuelari per quodcunque præceptum, uel ad uitandum quodcunque malum, sicut si esset sacerdos: uideatur enim sacramento facere iniuriam.
- 2 Si princeps machinatur cōtra ciuitatē, uel ciuitas contra principē iuste, nullus ēt iuratus tenetur hoc reuelare, si aut iniuste, reuelare tenetur, ut impediatur iniustū malum, supra accusatio. §. vi. & vii. Io. de nea. idem scribit in quol.

SEDTIO.

Seditio est tumultus ad pugnā unius partis alicuius multitudinis contra aliam partē, & opponitur unitati tēporali, sicut scisma spirituali, & quia est cōtra pacē unitæ multitudinis, ut puta scindens regnū, ciuitatem, exercitum, uel huiusmodi, ideo mortale peccatum est ex suo genere, cū opponatur iustitiæ, & cōi bono, & tanto grauius est, quanto maius est bonū quod impugnatur. Pars aut quæ resistit iuste, seditiosa, & non gaudet tali malo, nō dicitur seditiosa, quia laudabiliter tuetur cōe bonum. Similiter qui multitudinem a potestate tyrānica ordinate liberant, nisi ex hoc maius de-

trimentum multitudini immineat. Vide Tho. secunda secundæ. q. xlii. ar. ii. & Caie. ibi. ad. ii.

SENTENTIA.

- 1 **S**ententia secundum iuristas. ff. de sen. & re iu. l. i. extra eo. c. ij. est iudicialis diffinitio, quæ controuersijs finem imponit pronuntiatione competentis iudicis, cōdemnationē, uel absolutionē continens. Ex quo sequitur, quod excommunicatio, siue interdictum, non sint proprie sententia, secundum Ge. in. c. animarum, de cōsti. lib. vj. unde in statutis ubi fit mentio de sententia, non ueniret excommunicatio. Est tamen sententia interlocutoria, cū omnis uox iudicis ad causam faciens, possit dici sentētia. Facit gl. ij. q. vj. §. diffinitiuā, & ideo per uiam iudicalem, feriata die fieri non potest: & secundum Ge. est proprie pœna. Tho. aut prima secundæ. q. xcvi. a. j. dicit quod est applicatio iuris ad particulare factū.
- 2 Est & sententia interlocutoria, quæ est iudicialis declaratio super aliquo summarie, ius tribuens inter partes, quæ sine solēnitatē fertur, & sine solēnitatē scripturæ, eo. ti. lib. vj. c. fi. & est semiplena sententia, quæ fertur inter principiū causæ, & finem, & non super principali, sed super incidētibz quæstionibus, de appel. c. significantibus. Et quodlibet pceptum factum per iudicē, uel eius nunciū, dicitur sententia interlocutoria, secundum gl. in autē. de hære. & fal. §. illud.
- 3 Diffinitiuā sententia est, per quā principalis quæstio diffinitur. c. ij. de sen. & re iu. cui per eundē iudicem non potest aliquid addi, uel minui, mutari, detrahi, aut renocari postquā lata est. ff. de arb. l. qualem, in sex casibus potest ordinarius retractare. Primo, quando est nulla, uel annullanda propter errorē facti. xxxv. q. ix. §. j. Secundo, propter inopiam, in multa est retractanda. C. de mo. mul. l. fi. Tertio, in fructibus, expensis, & aliis, in quibus eadem die potest suppleri, & nō minui. l. paulus. ff. de sen. & re iu. Quarto, si absens condemnatus ueniat, adhuc iudice pro tribunali sedēte, extra eo. c. bertoldus. Quinto propter utilitatē publicam. ff. de decr. ab or. fa. l. quod semel. Sexto, ubi est periculum animæ, & de errore fidei. c. inter cæteras, de sen. & re iud. de consue. c. fi. Princeps uero semper quando uoluerit potest mutare, & c. c. ex literis, de resti. in integ. supra, iudex. §. xvj.
- 4 Sententia diffinitiuā, si est lata contra ordinem substantialē

SEPVLTURA.

iudiciorū, ut est citatio indutię si petantur, litis contestatio, & testium receptio, nulla est ipso iure. c. uxor. xvij. q. iij. contra uero ordinem, qui non est de substantia, tenet. c. biduū, ij. q. vj. Secus de sententia interlocutoria, quia tenet, quamquam aliter faciens, peccet.

- ¶ Sententia diffinitiva debet dari sedendo, alias est nulla. c. & si sententia §. si. eo. ti. lib. vj. Secundo partibus præsentibus, uel contumacibus. Tertio, recitari in scriptis ab eo, qui fert, nisi sit episcopus, uel persona illustris, eo. ti. c. & si sententia. Quarto, in loco publico, & honesto §. spatiū. iij. q. iij. Quinto, de die, & non in tenebris, nec diebus feriatis maxime solēnibus. Multa alia forent dicenda, sed relinquo, quia magis ad forum contentiosum pertinent. De peccatis quæ comittunt iudices, supra iudex. §. ij. & per totum. Aduertens sententiam declarauam pro eo datam fuisse iniustam, secundum Pa. in. c. j. de concess. præb. tenetur in cōscientia restituere totum quicquid habuit.

SEPVLTURA.

- ¶ Sepultura. i. locus deputatus auctoritate episcopi ad sepeliendum aliquem, siue aliquis sit ibi sepultus, siue nō, dicitur locus religiosus, secus si non auctoritate episcopi, licet sit ibi aliquis sepultus, secundum canones: ut no. Inn. in. c. abolendæ, de sepul. Facit. c. ad hæc, de reli. do. licet secundum leges dicatur religiosus. Locus deputandus sepulturæ, potest uendi, & quomodo, infra, simonia. §. ij. & xxxiiij.
- ¶ An ciues statuentes quicquam circa sepulturas, & funeralia, sint excommunicati, supra, excommunicatio. xxxj. exequiæ, per totum, funeralia, per totum.
- ¶ Ius sepulturæ generaliter competit ecclesiis parochialibus, & etiam illis quibus a iure, uel priuilegio concessum est, nō autem aliis, secundum Inn. & secundum eundem in. c. abolendæ, de sep. debet esse apud ecclesiam cōsecratā. No. quod monachi habentes liberā sepulturam a sede apostolica, si patiscuntur de non recipiendis aliquibus, uel certis parochianis, compelluntur pactum seruare, nec poterunt illos sepelire, licet elegerit apud eos sepeliri, cum per pactū priuilegio renuntiauerint: & hoc per eandem rationem uidetur tenere in aliis religiosis.
- ¶ Si quis se obligat, uel iurat non mutare electam sepulturā

in aliquo loco, uel eligere, non ualet. c. plerique, de sepul. & in. vj. c. j. eo. Habentes ex priuilegio papæ liberam sepulturā, & ius funerandi, ut habent fratres prædicatores per cle. dudum, de sepul. possunt alienā intrare parochiam, ac per se facere cōsuetā alia & accipere funus, etiam obstante contradictione curati, uel episcopi, uel statuto, quòd intrantes alienā parochiam sint excommunicati, neque tenentur funus recipere de manibus curati, ut not. Oldr. consil. xxiij. & Ge. in. c. animarum, de consti. lib. vj. & Car. in. d. cle. dudum, quia cui conceditur principale, conceditur & accessorium. Hodie est Mare magnum. Sixti. iij.

- 5 In concilio tamē Lateranē. sessione undecima, dicitur, quòd fratres non possunt intrare parochiam cū cruce ad leuandū mortuū, nisi prius auissent parochialem curatum. Secus si aliter habet consuetudo approbata, & obseruata, & quòd decedentes cum habitu, possunt eligere sepulturam.
- 6 Omnis fidelis, qui est in legitima ætate. i. pubes, quamuis sit in potestate patris, potest sibi eligere sepulturam, etiam sine consensu patris, in. vj. c. licet, de sepul. Secus de impuberibus, & amentibus, & his qui nō sunt in suo sensu, & religiosi professis, nisi quando extra monasterium moriuntur, ad quòd cōmode non possunt deferri, in. vj. de sepul. c. religiosi, & ratio est, quia nō habent neque uelle, neque nolle. Prælati autem, & Abbates, secundum Rosel. possunt, quia in eis non currit talis ratio. Intellige tamen secundum Sil. de illis prælatis, qui superiorem non habent in tali ordine, nisi episcopum, uel papam, ut esset Magister ordinis prædicatorū, uel generalis minorum, & huiusmodi. Nouitii autē possunt eligere, quia nundum sunt obligati. Si tamē non eligant, de consuetudine sepeliuntur in monasterio. Et famuli in ordine prædicatorum si aliter non eligunt sepulturam, in ecclesiis eorum sepeliuntur, ex priuilegio Gre. xj.
- 7 Serui impuberes, non possunt eligere, sed dominus pro eis eligit: secus si sunt puberes, & sanæ mētis. Ita no. Io. in. c. de uxore, eo. tit. Sunt enim sui iuris quo ad hoc.
- 8 Pater pro filio impubere pōt eligere sepulturam, ubi est consuetudo, in. d. c. licet, & Ge. idem credit ibidem de matre, sicut de patre. Quod si consuetudo sit in contrarium, sepelientur filii in sepulchro maiorum, uel in ecclesia paro-

SEPVLTURA.

chiali secundum consuetudinem, & intellige de legitimis, non pro spuriiis uel naturalibus tantū, quia isti nō ueniunt nomine filiorum, in de. i. de bap. sed pro adoptiuis, & arrogatis bene potest, pro adulto uero seu pubere non potest, quia. d. c. licet, solum pro impubere electionem sepulturæ cōcedit, ideo ad alios extendi non potest.

9 Auus pro nepote impubere non potest eligere, quia appellatione filiorum, nō ueniunt nepotes in materia odiosa, multo minus frater, uel alius collateralis, potest pro alio eligere, sed isti sepelientur apud maiores suos, sicut & alii, si non eligunt, sepulturam, secundum quod lex, uel consuetudo habet.

10 Filii illegitimi naturales tantum, sepelientur cum patre, nisi pater fuisset in dignitate. l. ex facto. ff. ad trebel. si sunt spurii, non quia nec filii sunt nominandi, aucten. ex complexu. C. de ince. & inuti. nup. nec etiam si a principe legitimentur, nisi hoc faciat pater uiuente, & petente, sed tales in sepulchro matris sepelientur. ff. ad muni. l. eius, nisi sit foemina illustris. Adoptiui uero, & arrogati, si moriuntur uiuente patre adoptante, uel arrogante, in eius sepulchro sepelientur, secus si mortuo, quia tunc cum patre naturali: quod notatur in cap. unico, de cogn. legali.

11 Morientes non electa sepultura, non sepelientur in parochia sed in sepulcro maiorum suorum, in. c. i. de sepul. in. vi. & in isto casu, maiores dicuntur pater, & auus, in. c. ebron. xiii. q. ii. iuncto. c. i. eo. ti. Et licet auus, & proauus essent alibi, non sepelientur cum eis, sed ubi pater & auus. Sed si pater in uno auus & alii maiores in alio, non sepelietur cum patre, sed cum aliis maioribus, secundum Ioan. an. in. c. fraternitatem, de sepul. licet quidam cōtrarium teneant, hoc tamen uerius. Si autem non apparet ubi sit sepulchrum maiorum, sepelietur ubi accipit ecclesiastica sacramenta, & audit diuina, in. d. c. i. Si uero in una diuina audit, in alia recipit sacramēta, uel est duarum ecclesiarum parochianus, tunc locus est prauentioni: sed obuentiones quartæ diuidentur. Si autem non est prauentio, sed contendunt, diocēsanus concordabit. Vide c. cum quis, in. vi. de sepul.

12 Peregrini, & aduenæ, sepelientur in parochia in qua moriuntur, quando non scitur sepulchrum maiorum: uel si scitur, & cōmode

mode non possunt illuc deferri, secundum Inn. & Host. in. c. eo. ti. debent in ecclesia cathedrali sepeliri, uel in utraque habent ius funerandi secundum alios, uerius tamen est, quod sit locus prauentioni. Idem dicendum de damnatis ad mortem, quando sepeliri permittuntur: tamen in huiusmodi magis standum esset consuetudini: si extat, ut dicit Sil. uer. sepultura. q. viii. circa fi.

13 Vxor si iam a uiro est traducta domum uiui, sepelietur in sepulchro mariti, iam enim eius domicilium consecuta est. Idem si est cognita ab eo, quia facta est una caro cum ipso, alias non: in. d. c. ebron. Si autem esset propter adulterium separata, non sepelietur cum eo, quia non est amplius de domo uiui, nisi reconciliata postmodum fuerit. Si uero mortuo marito de domo eius recessit, secundum ueriores opinionem cum uiro sepelietur, secundum Arc. & Ioan. in. c. is qui. §. mulier, eo. ti. li. vj. cū uiro. f. ultimo. Licet enim se ad aliud domicilium transtulerit, retinet tamen domicilium mariti, ideo ubi maritus actualiter, & legitime est sepultus, sepelietur, si commode potest illuc deferri: in. c. religiosi, de sepul. Secus si non legitime fuit sepultus, ut quia excommunicatus, uel interdictus erat, tunc ibi non sepelietur cum eo.

14 Si uxor ante maritum moriatur, dubium est ubi debeat sepeliri, an. f. in sepulchro maiorum uiui, an uxoris, sed standum est consuetudini, secundum Pan in. d. c. de uxore, eo. ti. in. vi. qua cessante, potest dici quod debet sepeliri in sepulchro quod maritus pro se pręparauit, quia ex intentione animi maritus est ibi sepultus, quod si non habet maritus sepulchrum particulare, sed uult in sepulchro suorum maiorum sepeliri, ibi & uxor sepelietur, quod si uoluntas uiui nescitur, ut quia est absens, sepelietur in sepulchro maiorum ipsius uxoris, non autem sic de uiro dicendum est, quod debeat sequi uxorem, si ipsa electa sibi sepultura pręmoriatur, & post maritus non electa moriatur secundum Pa. in. d. cap. de uxore, quia indecens uidetur quod uir mulieris dispositionem sequatur, & hoc uerius dicitur, licet Pan. uideatur in hoc dubitare.

15 Si ecclesia in qua debet quis sepeliri sit interdicta, uel cimiterium, sepelietur in parochia sua, quæ si & ipsa sit interdicta, sepelietur in ecclesia cathedrali, & si adhuc hæc est interdi-

SEPULTURA.

Etiam, in propinquiori monasterio, uel ubi debet soluere decimas sepelietur, secundum Ar. in. c. i. eod. ti. & Ioan. an in nouella ibidem.

- ¶ Multi ecclesiastica sepultura priuantur, Primo, excommunicati maiori excommunicatione, in cle. i. de sepul. etiam quod sit iniusta, ut no. in. c. literas, de resti. spo. non autem pro minori excommunicatione, etiam quod sit notoria, secundum Inno. in. c. facris, de sepul.
- 17 Secundo, manifesti usurarij, in. d. cle. i. Tercio, qui in torniamenntis moriuntur. c. i. eo. ti. non autem de currentibus ad brauium, quia deficit ratio. d. c. primi, supra, duellum. §. vi.
- 18 Quarto, raptores manifesti morientes sine contritione & restitutione. c. ii. de rap. qui tamen si conterantur, & non restituant ex impotentia, licet eis concedatur sepultura, non tamen possunt esse clerici presentes, secundum communiorē opinionem, secundum etiam Pa. in. c. super eo, de rap. secus si eos poeniteat, & restituāt, supra, Rapina. §. iii. Quinto, blasphematores Dei, & sanctorum, poenitentiam sibi iniunctam contemnentes. c. i. de male. Sexto, non communicantes, & non confitentes semel in anno. c. omnis, de poe. & re. nisi in morte contritionis signa ostēderint: & oportet quod sit notorium, quod non sint confessi. Septimo, morientes in mortali notorie. c. cum graui. xiii. q. ii. Octauo, nominatim interdicti, in. d. cle. i. contra tales sepelientes est lata excommunicatio, supra, excommunicatio. xliiii. Nono, hi quibus interdictus est ingressus ecclesie. c. is qui, in. vi. de sen. ex. Decimo, qui sacerdotem tutorem filijs suis relinquit. lxxxviii. d. c. denique, contrarium tamen tenet gl. Undecimo, iudaei pagani, & hæretici, cum eorum fautoribus. c. sane. xxiii. q. ii. de con. d. i. c. ecclesiam. Duodecimo, corpora exenterata, uel concisa, de quibus supra excommunicatio. lviii. Omnes se ex desperatione occidentes, quia in mortali manifeste moriuntur. Secus si ex furore, uel infania, uel instinctu spiritus sancti, ut Sanfon se occidunt, uel quando ostenderent ante mortem signa contritionis. Monachus etiam moriens proprietarius. c. super quodam, de sta. mo. supradicti exceptis morientibus in torniamenntis si ostendunt aliquod signum contritionis, ad quod probandum sufficit unus testis, possunt in sacro habituari, nec ualet opposita consuetudo. c. fures, de furtis, &

quod unus testis sufficiat, est. c. qui recedunt. xxvj. q. vi. quia testimonium illius in præiudicium tertij, non est. Sicut ad probationem consecrationis alicuius ecclesiæ, uel quod aliquis sit baptizatus. c. paruulis, de conse. d. iiii.

- 19 Si de facto talium corpora sint in sacro sepulta, & possunt ab alijs discerni, exhumanda sunt, aliàs non. c. sacris, eo. ti. reconciliandusque locus est. c. consuluiti, de consec. eccle. uel al. Si fratres exempti de facto sepelierint huiusmodi corpora, quæ de iure non possunt sepeliri in sacro, episcopus loci non potest hæc corpora facere exhumari, ut credit Pan. in. c. sacris, eo. ti. quia perinde est, ac si non essent in diocesi sua: posset tamen antequam sepeliantur, obuiare, ne corpora ducantur ad sepulchrum, dum non sunt in loco exempto.
- 20 Qui se ad uillam transfert causa colendorum agrorum, uel solatii, & ibi moritur, & non ellegit alicubi sepulturam, non sepelietur in uilla, in qua non habet domicilium, sed uel in sua parochia, uel potius apud maiores suos, si sine periculo possit, & commode illuc deferri, in. d. c. is qui, eo. li. vj. secundum quod supra dictum est.
- 21 Mortua matre si puer extrahatur mortuus, non debet cum matre sepeliri, sed extra cimiterium, quia non est baptizatus: secus si non extractus, sed in uentre mortuus, quia est pars uentris. c. si qua, de con. d. iiii. si uero esset uiuus, mater deberet scindi, & puer extrahi, & baptizari: non tamen matre uiuente adhuc, potest fieri scissio, sine mortali, quando per talem scissionem esset periculum de morte matris. Etiam pro salute animæ pueri, propter quam mortale fieri non licet.
- 22 Sepelientes mortuos in casu non concessio, tenentur restituere corpus si petatur, & omnia quæ occasione eius receperunt. c. fraternitatis, de sepul. Similiter rapiens funus eius, qui sepulchrum alibi elegerat, in. c. fraternitatem, & c. ex parte, eo. ti. & ultra hoc, secundum Old. ccxxiii. consi. perdit ius petendi quartam. Pe. de pe. quantum ad quartam, contrarium tenet: primum tamen est uerius, si quid tale fiat à prælato, quia solus prælatus potest præiudicare ecclesiæ in acquirendo. xvj. quæst. vj. §. si. concor. Sil. ibi. q. xi. Et qui dicitur, cadauer sibi deberi, probare debet, secundum Pa. in. c. ex parte. eo. ti.
- 23 Sepultura non potest impediri prætextu cuiuscunque debiti, uel obligationis. l. cum sit iniustum. C. de sepul. uio. nec de-

SEPULTURA.

bet inferri molestia infra spatium. x. dierum ab obitu. C. eo. & l. eadem. Et spoliantes mortuos, quo ad illa, quæ ex intentione tumultantium remanserunt, grauissime puniuntur. C. de sepult. uio. l. iiii. offenduntur enim amici ipsius defuncti, quod non licet.

- 24 Qui habet capellam sibi concessam à religiosis, seu prælatis, in qua fecit sepulchrum pro se, & suis de domo : eo inuito, uel suis inuitis, priuari non potest, nec alij ibi in eius sepulchro sepeliri. Talis enim capella reputatur tanquam hospitium, in. c. ebrō. xiii. q. i. & de iure est, quod dominus non potest habitare in fundo, in quo quis habet usufructum. ff. de usu. & habita. lega. l. si hæres. §. si. Si autem omnes de tali domo essent extincti, posset aliis concedi, quia mortuo usufructuario usus reddit ad proprietarium libe. l. pe. C. de usufru. No. tamen quod propter ius aliquod, quod quis habet in ecclesia, non potest eam magno beneficio priuare. c. accessissent, de consti. Ab. in. gl. ii. cir. si.
- 25 Mandans corpus suum non sepeliri, sed iactari canibus, uel in flumine, exaudiri nō debet. xxi. d. §. nunc autē, in glo. no.
- 26 Leprosi secundum Pan. in. d. c. sacris, cum aliis sepeliri nō debent. Illis enim permittitur habere ecclesiam cum cimiterio, quod non permetteretur, si cum alijs sepeliri possent, in iniuriam ecclesiæ parochialis, licet Pe. de anc. & Sil. teneant oppositum, quia ratio prohibitionis cessat in morte leproforum, prima tamen opinio uidetur melior, licet etiam, secunda bonis innitatur fundamentis. Tab. cum Pa. tenet ibi, circa finē.
- 27 Pro defuncti sepultura, quando defunctus est alius ab uxore, hæredes facient expensas. l. si quis. ff. de re. & sum. fu. Si est uxor habens dotem, & alia bona, quæ remanserunt apud maritum, ipse maritus faciet. Si uero tantum dos remanet uiro, & alia bona, alijs quilibet pro rata faciet expensas. l. uir, & alij. Si uero etiam dotem restituit, facient hæredes uxoris. l. cellus. ff. de re. & sum. fu. Si uero nec dotem, nec alia bona habuit, uir faciet. ff. de re. & sum. fu. l. i. Pater respectu filij, & dominus respectu serui facient. l. si quis. ff. eo. ti. Vide Sil. uer. sepultura, quæstione. xiiii.

SERVVS.

- 1 S Eruus non potest ordinari nisi prius manu mittatur. c. i. ii. & ii. dist. liiii. & huius ratio est utilitas, atque clericalis di-

gnitas. c. admittuntur. d. liiii. Et infra annum a scientia domini sui potest reuocari, secundum Ray. & postquam reuocatus fuerit, non potest dominus iniungere manus in eum sine excommunicatione, secundum Inno. nec licebit tali seruo si fuerit in sacris, contrahere matrimonium, alijs autem priuilegijs clericalibus non gaudebit. c. Ioan. de cle. coniu. Quod si domino sciente, & non contradicente ordinetur, eo ipso fit liber ad quoscunque ordines sit promotus. c. si seruus sciente. liij. d. & secundum Gof. & In. Si autem domino nesciente, & præsente, & ordinante, redigetur in pristinam seruitutem quo ad minores. c. nulli. xlv. Si uero ad sacros, tunc dabit uicarium, uel precium. Aliter reuocabitur in seruitutem: in minoribus autem absolute reuocabitur. c. nulli. d. liiii.

- 2 Quomodo seruus potest contrahere, supra matrimonium, in. ii. impedimento. §. vi.
- 3 Tempore persecutionis, licet Cristiano subire seruitutem infidelium, cum pacto non deserendi ritum Christianorum, secundum In. in. c. nisi cum pridē, de renū. Quo partus sequatur uentrē liberum uel seruum. Vide Sil. uer. seruus, qu. liii.

S I M O N I A.

- 1 Simonia, secundum Tho. secunda secundæ. q. c. ar. i. est studiosa uoluntas emendi, uel uendendi aliquod spirituale, uel spirituali annexū. Oportet ergo ad hoc quod peccatū sit mortale, quod sit uolūtas studiosa. i. deliberata, sola enim deliberatione potest committi, etiā actu exteriori nō secuto, non tamē ab ecclesiæ iudicio punitur, quæ de occultis nō iudicat. Itē nomine emptionis, uel uēditionis, intelligitur omnis contractus nō gratuitus, ut trāsactionis, renūtiationis, & huiusmodi. Itē spirituale dicitur tripliciter, uel esēcialiter, ut dona gratuita, & uirtutes. Secūdo, casualiter, ut sacramēta. Tertio, effectualiter, ut p̄dicare, orare, & huiusmodi. Annexū autē spirituali dicitur, uel dependēs ex spiritualibus, ut habere beneficiū, uel ad spirituale ordinatū, ut ius patronatus, quod ordinatur ad p̄sentandū clericos ad beneficia, & uasa sacra, uel uentes benedicte, quæ ordinantur ad usum sacramentorū. Itē nomine p̄cij cōtinetur omne qd pecunia extimari potest, ut muñera, preces, laudatio, & huiusmodi. Sint ergo hæ regulæ.
- 2 Prima regula. Res pure spiritualis, nullo modo potest emi, uel uendi. Secunda, Res composita ex spirituali, & corporali,

SIMONIA.

non potest emi, uel uendi, ex parte illa qua est spiritualis, etiā quod spiritualitas ibi sit minima. Tertia, si aliqua res composita ex spirituali, & corporali est, potest uendi, uel emi, ex ea parte qua corporalis est, non tamen pluris precij ex eo quod spiritualitatem habet annexam: ut calix consecratus non potest plus uendi, quam si non esset consecratus, & huiusmodi, alioquin simonia incurritur. Quarta, nulla res composita ex spirituali, & corporali, sic ut in ea principale sit spirituale, potest absolute emi, uel uendi, aliter intelligitur uendi spirituale, quod principale est: ideo non licet sacerdoti uendere missam, nec prædicatori pacisci de precio prædicationis, & huiusmodi. Secus quando principale in ea est corporale, tunc potest absolute, uendi, & emi, nisi iure positio prohibeatur, tunc enim propter iuris prohibitionem esset simonia. Quinta est. Stipendium sustentationis exercentium, spiritualia, licet uelle, & accipere, & in articulo necessitatis de eo pacisci liceret, sed quia prohibentur huiusmodi pactiones, ideo non sunt faciendæ. Debent ergo prius ista spiritualia gratis populo exhiberi, & postmodum ad seruandas consuetudines bonas, pro sustentatione ministrorum autoritate superioris cogi, siue pro missis, siue pro officiis, siue pro consecratione ecclesiarum, aut benedictione uirginum, & huiusmodi. Sexta est. Quamuis locare operas in exercitationibus quæ principaliter sunt spirituales, ut dicere missas, & huiusmodi per se non liceat, potest tamen licere per accidens, idest propter aliquod adiunctum, ut quia non locat operas ad celebrandum sed locat libertatē suam, quia dum obligat se ad hoc faciendum, aliud facere non potest, & sic potest locare, & ita habet consuetudo ecclesiæ. Multi enim sacerdotes locant operas suas ad officiandum per mensem, uel annum, & huiusmodi, ut uidemus.

- 3 Septima regula. Locare operas in his, quæ principaliter sunt corporalia, ut est officium sacristæ, & huiusmodi, non habet scrupulum, quia possunt fieri pacta de certo stipendio, & hæc intellige, ex parte operarii, qui potest locare operas suas, & ille cuius est dare officium, & conducere sub precio. Prælati tamen non potest huiusmodi officia sub certo precio locare, prohibitum est enim ne prælati committant uices suas sub anno censu. c. ii. ne præ. sub an. ce. cum uic. supra, loca-

tio. §. vi. ex doctrina Caie. in summa, ibi, uer. simonia.

4 Sciendum quòd tria requiruntur ad extrinsecam emptionē, uel uenditionem, in qua consistit simonia. Primum est intentio, ut quis intendat emere, uel uendere. Secundū est conuentio de precio explicita, uel implicita inter contrahentes, alioquin si non conuenirent partes, non sequeretur uenditio, nec emptio. Tertium est executio, dando precium, & accipiendo. Non enim est consummata emptio, nisi detur precium, nec uenditio, nisi detur res quæ uenditur. Ideo ad simoniam, quæ ab ecclesia punitur, exigitur ex parte uenditoris uenditio consummata rei spiritualis, ex parte emptoris conuentio explicita, uel implicita, de precio, & traditione precij. Et nota quòd traditio precij, est plus quàm conuentio, ideo quamuis non fiat alia conuentio explicita, & tradatur precium, est conuentio ibi implicita. Et si tradatur precium, & sit conuentio, & non sequatur datio rei spiritualis, uel si detur res spiritualis cum pacto, & non detur precium, non est simonia, quæ punitur ab ecclesia, quia poenæ sunt restringendæ ad actus consummatos. No. etiam, quòd si detur precium, non sub ratione precij, sed uel pro sustentatione, uel secundum consuetudinem, uel ex reuerentia, uel pro oblatione, uel alio quouis modo, non facit conuentionem implicitam, nec simoniam, sed quæ dantur ratione precij, ut munus à manu, à lingua, ut laus, adulatio, preces, & huiusmodi, ab obsequio, siue sit honestum, siue turpe obsequium, efficiunt. Quod si obsequia huiusmodi fierent, etiam quòd essent inhonesta, non tamen per modum precij fiant, sed propter aliud, non constituunt simoniam: ex doctrina Caie. in summa, ibi uer. simonia.

5 Est etiam simonia mentalis, quæ à Deo tantum punitur, ut quando quis intendit pro spiritualibus temporalia habere, uel pro temporalibus spiritualia, ita quòd lypro, dicat precium, uel rationē precij. Si autem non intendit hoc pro precio dare, uel accipere, sed tanquam elemosinam, uel donum, uel aliter, non est simonia mentalis. Et hoc quandoque est solum in mente sine actu exteriori, ut quia uellet emere rem spiritualem, sed non habet precium, uel non occurrit qui uendat, uel huiusmodi, aliquando fit cum actu exteriori, ut quando quis dat munus pro spirituali, intendens propter

S I M O N I A.

hoc habere rem spiritualement, sed hæc intentio non apparet. Quandoque aliqui conueniunt paciscendo, & non completur simonia exterior, quia actualiter nō datur res spiritualis, uel precium, uel propter pœnitentiam sequentem, uel impedimentum, uel aliud. hæc simonia inter mentales collocatur, licet actus sit exterior, sed quia non punitur ab ecclesia, & est mortale peccatum, siue sit mentalis, siue actualis exterior, & grauius cæteris peccatis, quæ committuntur circa contractus: quia homo se habet irreuerenter ad res sacras. Ex Cai. ubi supra.

- 6 Papa licet possit incurrere peccatum simoniæ emēdo, uel uendendo res spirituales, quia hoc est cōtra ius diuinum, non tamen potest committere simoniā, quæ punitur ab ecclesia, sicut non potest effici excommunicatus, cum sit supra ius positum. Similiter qui emit à papa ordinem, uel beneficiū, pœnā iuris nō incurrit, licet simoniā cōmittat, secundū Pe. de pal. in iiii. sen. ideo qui habuit beneficiū de sciētia papæ cū simonia, licet mortaliter peccauerit, nō tamē tenetur resignare, sed sufficit quod pœniteat de peccato, secundū eundē Pe. Quæ autē sunt simoniaca tantū, quia prohibita ab ecclesia, si papa facit, uel aliq. cū eo, uel de eius sciētia tractat, neque peccat, neque simoniā incurrit, q. ex se peccata nō sūt, & in hoc casu uidetur papa dispēsare, cū cōtra eius uoluntatē nō fiat, nec reclamet.
- 7 Si aliquis amicus accipientis beneficiū, dat aliquid ministrantis cōsiliario, ipso ministrante rem spiritualement, & accipiente ignoratibus, ministras & accipiens nō sunt simoniaci, sed amicus, & consiliarius. i. q. i. c. statuimus, secus si sciunt, & non contradicunt: quia dicuntur uoluntatem interponere, & quantumcunque sit occultum, simonia est, & tenetur renuntiare, sed si amicus meus dat pecuniam, ut ego promouear, me etiam inscio, licet non sim simoniacus, tamen renuntiare teneor. c. simoniace, eo. ti. quia simoniace sum promotus. Cōcor. Ber. Host. & Ric. iiii. senten.
- 8 Si quis obtinuerit ordinem, uel beneficium, alio dante pecuniam non ordinatori, non est simonia, etiam si sine pecunia non erat obtenturus secundū In. in. c. tanta, eo. ar. i. q. vi. §. si. Si autem ipse ordinatus pecuniam dedit, etiam si sine pecunia obtenturus erat ordinem, simonia est. artic. i. quæst. iii. §. si. & quæst. vi. cap. primo,

- 9 Intendens obtinere aliquod spirituale, si dat aliquid ministro ut ingressum habeat tantum, non est simoniacus, sed si dat ut pro eo loquatur, persuadendo, rogando, uel consulendo, simoniam incurrit, si pro re spirituali facit. j. q. j. c. quicunque, nec dictam pecuniam mediator potest retinere, secundum Arch. flo. sed restituere tenetur non ei qui male dedit, sed illi in cuius iniuriam data est.
- 10 Qui laudat, uel preces porrigit pro aliquo prelato, ut propter hoc inclinetur ad dandum aliquod spirituale sibi, uel alteri, simoniam committit: dat enim hoc tanquam precium rei spiritualis, quæ non potest emi, neque uendi iuxta primam regulam supradictam.
- 11 Qui preces porrectas pro indigno audit, & propter hoc dat beneficium, factum simoniacum committit, quia preces nomine precij computantur, ut supra dictum est: secus si porrigantur pro digno, quia subest causa debita. Possêt tamen esse simoniâ, si non ad dignitatem, sed ad preces respiceretur. An autem rogare pro se, ut habeat quis beneficium, uel rem spiritualement, sit licitum, supra, beneficium. §. xxxix.
- 12 Quando fiunt preces armatæ, ut quando rogatur pro aliquo potente, & adiunguntur minæ committitur simonia si propter hoc res spiritualis, (ut beneficium) detur.
- 13 Rogans pro aliquo etiam digno intendens se obligare in aliquo collatori beneficii, uel se exonerare de aliqua obligatione, quam habet ad petentem beneficium, committit simoniam, quia & obligatio talis, & exoneratio, tenet locum precij. Idem dic de precibus carnalibus, quando quis rogat pro consanguineo, uel amico suo, intendens tantum amicitiam, & non dignitatem personæ, & propter hoc collatur dat beneficium, simonia est. Videntur enim hæc succedere loco precij. j. q. j. c. ordinationes. Pro aliis autem sacramentis, & rebus spiritualibus, aliis a beneficiis, uel ordine, nõ uidetur sic prohibitum, excepto religioso, qui non habet uelle, nec nolle. c. non dicatur. xij. q. j. Quando autem non constat de intentione, an scilicet quis intendat se per preces exonerare ab aliqua obligatione, uel se alteri obligare, uel an tantum propter amicitiam faciat, recurrendum est ad inditia exteriora, quia si cõsanguineus erat pro quo rogabat, intelligitur quod preces sint iniustæ, & propter parentellam, uel si amicus propter

S I M O N I A.

amicitiam, nisi constet de dignitate personæ, & hæc quo ad forum contentiosum, quia in foro animæ standum, est uerbis consentientis, & eius intentioni, & præsumptioni. Et nota quod laus nisi sit ex intentione ad causandum fauorem humanum appreciablem, non facit secundum Deum simoniā, neque preces, nisi porrigens illas intendat se obligare principaliter pro spiritali consequendo, uel se exonerare ex aliqua obligatione, uel seruitio, quo ei tenetur, & hoc principaliter intendat.

- 14 Quātum ad munus ab obsequio. Ad hoc quod sit simonia, requiritur quod sit seruitium corporale, siue licitum, siue illicitum, & quod fiat pro habendo beneficio, uel ordine, aut alio spiritali, & quod fiat principaliter propter illud, & sic simonia committitur, & etiam conferens propter hoc simoniam committit, si est res spiritalis quæ confertur. j. q. ii. c. Saluator. Tho. secunda secundæ. q. 100. ar. v. ad. j. & ita in foro contentioso iudicatur, & etiam in foro animæ, si principaliter propter hoc fiat. Secus, est quando obsequium est pure spirituale, ut est celebratio missæ, officij, quādo est beneficio impositum indubitanter potest conferri beneficium etiam ex pacto, quod ille promittat tale obsequium spirituale. c. significatum, de præben. Et si alicui beneficio esset annexum, quod habes illud teneatur prædicare, uel legere, potest illud conferri cum pacto, & obligatione, quod legat, uel doceat, secundum Host. nec ecclesia reputat hoc simoniacum. Tamen in conscientia si principaliter intenderet tale obsequium pro re spiritali, esset simonia. Similiter recipere aliquem in canonicum cum hoc pacto ut doceat, est simonia secundum eundem Host. intelligo quando hoc onus non erat annexum: & non solum dantes, & paciscentes sunt simoniaci, sed etiā consentientes, & mediatores. de elec. c. per inquisitionem. c. ij. de confes.
- 15 Si prælatus facit pactum de dādo beneficio, & postmodum ductus pœnitentia intentionem illam malam reuocauit, uel illo pacto oblitus, confert pure, non est simoniacus, neque recipiens si eodem modo se habet, secundum Ric.
- 16 Recipiens seruum sub annuo salario, donec ei prouideat de beneficio competentem, non est illicitum secundum Host. etiā quod recepto beneficio expiret salarium, quod promissum

fuerat sub conditione, & seruitium nō est causa principalis, sed impulsiva. Secus si perpetuo, uel pure obligasset se seruitio, quia seruitium uideretur principalis causa collationis beneficii. Vide Pa.in.c.non satis.c.quoniam, &c.ueniens, eo. Dummodo non propter seruitium principaliter, sed propter meritum ad hoc inducatur.

- 17 Rei non spiritali potest apponi conditio, & pactum spirituale, ut qui habet fundum potest alteri dare cum pacto, ut ibi ædificetur ecclesia, & ibi tot missæ celebrentur, & potest dare aurum, ut ex eo fiat calis, & huiusmodi sine simonia. Pa.tamen in.d.c.significatum docet bonā cautellam, ut prius onus celebrandi applicetur rebus, & postmodum dētur res, quia tunc res transeunt cum suis oneribus. Similiter potest quis constituere capellam, uel præbendam in aliqua ecclesia, & reseruare sibi ius patronatus, uel ad tempus, uel perpetuo, cum licētia episcopi, supra, ius patronatus. §. iij. usque ad. xij. prædicta sunt, secundum. c. olim in causam, de restitu. spol. c. quanto, de cens. c. ex insinuatione. eo. ti.
- 18 Conferens beneficium, si cum eo, cui confert facit pactum, ut retineat aliquam partem ex redditibus beneficii, simonia incurrit, secundum Pa.in.c.j. ut eccle. bene. Episcopus tamen ex iusta causa, et necessaria, potest statuere, ut certi temporis redditus beneficii uacantis deputentur ad certum usum laudabilem. Facit. c. fi. de uerbo. sig. & pro solutione suorum debitorum nomine ecclesiæ contractorum, non autem nomine priuato, ut gl. dicit in. c. j. de solu. s. Tho. secunda secunde, supra. ar. iij. ad. iij. dicit quod si episcopus antequam cōferat beneficium ob aliquam causam ordinet, ut aliquid subtrahatur de fructibus beneficii conferendi, ad expendendum in pios usus, non est simonia, si uero post collationem requirit aliquid de fructibus sibi exhiberi, idem est ac si munus exigeret, & sic non careret uitio simoniæ. Pa. uero in. c. non satis, eo. ponit cautellam dicens. Dummodo non precedat pactio, ut inducatur quis ad renuntiandum beneficio. Sed si papa ex officio suo induceret aliquem, ut Cardinalem ad renuntiandum, & post beneficio imponeret certam pētionem annuatim soluendam illi, qui renuntiavit ex causa iusta, & hoc sine simonia transiret, & melius esset quam dare illis ecclesiæ in commenda, quæ ut uidemus hoc modo destruuntur.

S I M O N I A.

- 19 Pro missa nunquam licet aliquid accipere tanquam precium eius, cum sit res mere spiritualis, sed bene elemosinaliter, & ut stipendium sustentationis, secundum illud. j. ad Cor. ix. Quis militat suis stipendiis unquam? Si tamen sacerdos tenetur celebrare, ut quia habet ecclesiam, uel beneficium, est simonia, si aliquid exigit. j. q. iij. c. uendentes. Secus quando non tenetur, & est indigens. Si autem tenetur, uel non indiget, tamen recipit quod offertur non est simoniacus, dummodo non exigit. Idem dic de dantibus aliquid pro oratione fienda pro eis, non tanquam precium orationis, sed ut eos prouocent ad orandum, uel pro elemosina, non est simonia. Idem dic de praedicantibus, & exercentibus actus spirituales iuxta regulas suprapositas. Qui tamen praedicaret tantum, ut fauorem, uel gratiam populi, uel aliquod temporale haberet, esset saltem mentaliter simoniacus. Si tamen finis eius principalis non est collecta pecunia, tanquam precium praedicationis, sed salus animarum, uel sustentatio pauperum, uel opus pium, secus est Tho. supra in. iij. sen.
20. Vadens ad horas principaliter propter quotidianas distributiones, simoniacus est mentaliter, non autem exterius, quia non deducit in pactum. Secus si non principaliter uadit propter lucrum, sed ad Deum laudandum, etiam quod sine distributione non iret. Io. an. de de. non re. c. unico, lib. vj. & c. tua nos, de simonia, & Host. in. c. olim, de uerb. fig.
21. Iudex uendens iustitiam, si est spiritualis iudex, uel a spirituali habeat, simoniam committit, secundum Arch. flo. Secus si non est spiritualis, licet grauiter peccet. Idem de teste dicendum uidetur. Vide Tho. secunda secundae. q. 100. ar. iij. & iij. sen. dist. xxv. q. iij. ar. ij. ql. ij.
22. Episcopus cum consecrat, uel uisitat, potest recipere procurationem non ratione uisitationis, uel laboris, sed quia iure permittitur, de censi. c. cum Apostolus. Et intellige moderatam. Et non recipit ratione sacramenti, nec ratione laboris. c. uenerabili, de censi. Tho. iij. sen. dist. xv. q. iij. ar. ij. quol. ij. ad. vj. Si tamen ecclesia esset pauperula, suis expensis uisitabit, & consecrabit. c. cauendum. x. q. iij. At quia hoc iure permissum est, potest in pactum deduci, & in. c. olim, el primo, de restit. spolia. & Pa. ibi, & dicit Pa. in. c. i. de eo qui mit. in pos. quod quamuis spiritualia non possint precio extimari, interesse ex

eis proueniens, bene potest extimari, & super eo tanquam super temporali procedi, ut dicit gl. in c. coram, de offi. deleg.

- 23 Offerens bona sua ecclesiæ, ut efficiatur canonicus, & ex illis bonis postmodum instituatur sibi præbenda, est simoniacus. Textus est in c. tua nos. eo. Secus si pure & liberaliter donasset. Et post humiliter peteret in canonicum admitti, & retinere prædicta in præbendam, consentientibus pure clericis. Tunc enim liceret. Sic enim pro spirituali nullum datur temporale, nec fit pactum.

- 24 Si statuto cauetur, quod nouiter receptus in canonicum, uel monachum, certum quid soluat, si aliquis recipiatur, & soluat, etiam sine exactione, simonia est, secundum Pa. in c. dilectus. el. ij. eo. ti. quod limitant aliqui, quando talis solutio cedit in utilitatem priuatam, uel canonicorum, secus si pro fabrica, uel aliis ad diuinum cultum pertinentibus, secundum Host. ar. de consti. c. cum omnes, & c. ex parte, quia laudabilis cōsuetudo seruari debet. c. ad apostolicam, eo. tit. Pa. tamē in c. iacobus. eo. dicit quod si statutum imponit tale onus recipiendo, uel recepto, etiam pro his, quæ ad Dei cultum pertinent, non ualet esse sine simonia. Facit. d. c. ex multis, cum aliis. Secus si statutum imponit onus præbendæ in fauorem diuini cultus, in c. significatum, de præb. & c. unico, ut eccl. bene. & hæc opinio uerior uidetur, licet alia non sit damnanda. Ideo Pa. uidetur sequendus magis.

- 25 Antequam acquiratur ius in episcopatu, præbenda, uel quacunque dignitate, prouisione, aut collatione, est simonia redimere pecunia aduersarii obstacula. Sic enim per pecuniam parat sibi uiam ad rem spiritualement obtinendam, secundum Tho. secunda secunda, supra, ar. ij. Secus autem in re temporali. Sed postquam est sibi acquisitum ius, & est in possessione, licet dare pecuniam pro redimenda uexatione contra eum, qui iniuste uexat, secundum Tho. ubi supra, si uero iuste uexatur, non licet. Consentit Pa. in c. dilectus, el. primo. eo. ti. Si autem habet ius, sed non est in possessione, non potest dare siue iuste, siue iniuste sit expulsus. Nam ad hoc quod possit redimere uexationem huiusmodi, requiritur. Primo, quod sit acquisitum ius. Secundo, quod sit certus de acquisitione. Tertio, quod sit in possessione. Hos modos ponunt Paf. & Ang. & c. cum pridem, de pac. & ibi. Pa. Vide. c.

S I M O N I A.

Matthæus. eo. ti. & ibi Pa. Similiter dic de electo, & non confirmato, quod non potest dare pecuniam, ut confirmetur: in dicto capitu. Matthæus, nec contradicenti, ut desistat, a contradictione.

26 Si episcopus recipiat pecuniam ne aliquem simoniace confirmet, & propter hoc non confirmat, uel non promouet, simoniacus est episcopus recipiens, non autem dans, secundum Pa. in. c. cum in ecclesiæ, eo. ti.

27 Si capitulum daret aliquid alicui impediendi ne electio fiat simpliciter, ut desistat a tali impedimento, si notorie constat ius nullum in electione habere non est simoniacum sicut si impediret ne iste, uel ille eligeretur, secundum Rod. sicut nec ille cuius electionem impediret dare posset.

28 Non licet litiganti renūciare liti super beneficio, cum pacto habendi aliquod temporale, etiam si illud recipiat nomine expensarum: quia renūciare iuri spirituali pro temporali, simonia est, in. d. c. pridem, de pac. & quia renuntiatio iuris spiritualis, debet esse libera, per. d. c. ex parte. Iudex tamen posset providere, ut una pars daret alteri, & cederet liti, ex officio suo, & pro bono pacis pro expensis factis, ut not. glo. in d. c. ex parte, de officio deleg. supra. Renuntiatio. §. iij. & .iiij. & .v. supra. §. xxv.

29 Sacerdoti nolenti sine pecunia baptizare, non debet dari ullo modo, sed quilibet tunc potest baptizare. Potest tamē emere elementum, quando aliter non posset haberi, quod si baptizandus nō potest habere baptismum sine precio, & est adultus, non debet dare, sed potius mori sine baptismo. Sufficit tunc propositum baptizandi, secundum Tho. iij. sen. dist. v. q. ij. ar. ii. Concor. Pa. in. c. cum in ecclesiæ, eo. Pro puero autē baptizando, quando est articulus mortis, & sine pecunia nō uult baptizare, quidam dicunt quod potest donari pecunia, non pro precio, & nō sinere mori sine baptismo, sed melius est non dare, & emere aquam, si aliter non potest haberi, & per se baptizare, uel per alium qui sciat, sed si non sit aliquis, qui sciat, nisi sacerdos, & uult pecuniam, putat Pa. in. d. c. cū ecclesiæ, posse dari, non pro precio, sed dono, ne infans sine baptismo moriatur, & licet recipiens peccet, non tamen dās in hoc casu. non autem sic in aliis sacramentis, quæ possunt differri, & non sunt talis necessitatis secundum Arch. florē. &

Cai. secunda secundæ. q. 100. ar. ij. ad. j. Redimit enim infantis uexationem iustam, supra, baptismus. §. lvj.

30 Non licet infideli dare pecuniam ut ueniat ad fidem, quādo nō ueniret nisi data pecunia, quia baptismus ei parum prodesset: secus quando habet uoluntatem ueniendi ad fidem, sed timet paupertatem, secundum Pa. in. d. c. cum ecclesie, pro aliis autem sacramentis non licet, nisi pro sustentatione ministrorum, uel donatione, ut supra, neque pro absolutione, uel licentia confitendi alicui, tanquam precium. Idem de interdicto, excommunicatione, & huiusmodi, nisi soluatur pro pœna, secundum Thom. secunda secundæ, supra, ar. ij. culpæ præcedentis, pro qua fuit excommunicatus.

31 Pro matrimonio in quantum est in officium nature, ratione dotis, licet dare, & accipere pecuniam, non autem ut est sacramentum, secundum Tho. supra, ad. vj. neque pro benedictione nuptiarum, cum prohibeatur in iure, ar. in. c. cum in ecclesia, eo. ti. dicit tamen Arch. flo. quod si sacerdos non uult dare licentiam alteri sacerdoti ut benedicat nuptias, nisi soluat pecuniam tantam, quātam existimat portionem oblationis, quæ sibi conuenit, non committit simoniam, secus si intendit uendere licentiam, uel plus exigit quā existimet oblationem futuram, præsumitur enim tunc quod sit uenditio, & consequenter simonia.

32 Pro ordine, si episcopus, uel ministri aliquid exigant, simoniam committunt. De episcopo, est. c. ij. pio. j. q. ij. Immo si recipiat pecuniam ut ordinet non simoniace, simoniam committit, ut supra. §. xxvj. & j. q. j. c. nullus. Ministri ut archidiaconus, qui examinat, & ille qui uocat promouendos, uel qui respondet in scrutinio, uel qui legit Euangelium, secundum Gos. si exigant pro tali ministerio pecuniam, sunt simoniaci. De notario qui scribit ordinandos, dic secundum communiter doc. & Pa. in. c. j. eo. ti. quod si est salariatus de publico, nihil potest accipere sine simonia: si non est salariatus, aliquid potest accipere secundum quantitatem laboris, non considerata qualitate ordinum, ut scilicet plus exigit pro sacerdote, quā pro diacono, & plus pro diacono quā pro accolito, & huiusmodi. Sic enim patet quod non pro labore, sed pro ordine exigit, tunc est simonia: ar. in. c. præclare. x. q. ij. supra, episcopus. §. xxj. Idem dic esse simoniam, exigere aliquid pro

S I M O N I A.

figillo, nisi expensas cæræ, & sigillationis, & clericorū ad hoc deputatorum, intellige pro re spiritali, uel ecclesiastica iurisdictione. In his tamen satis ualet stilus Romanæ curiæ, in qua taxata sunt omnia beneficia, qui si seruetur, ut a papa ordinatus est, non potest incurri simonia, quæ ab ipso punitur.

- 33 Promittens nihil petere ab ordinatore, uel p̄sentatore, usque ad tot annos, ex quo ordinator tenetur sibi assignare portionem post ordinationem, quæ consideratis fructibus temporale quoddam est, simoniam committit, secundum Pa. in c. per tuas, el. iij. eo. tit. quia pro spiritali remittit temporale:
- 34 Vasa sacra, uestes benedictæ, sepultura, capella, ecclesia, & huiusmodi, secundum Tho. iij. sen. dist. xxv. possunt uendi, nõ ratione consecrationis, uel benedictionis, uel spiritualitatis, sed materialiter ut res sunt, uidelicet pro auro, uel pro panno, uel pro terra, uel marmore, & huiusmodi: nec ratione spiritualitatis plus debent uendi, quàm materia eorum ualeat, sicut si ante consecrationem, uel benedictionem uenderentur. supra §. ij. sic enim nõ datur nisi temporale pro tēporali.
- 35 Si clerici nolunt corpus sepelire, nisi fiat pactum, & cautio de redemptione eorum quæ ueniunt cum funere, est simonia, per. c. quæsta. xij. q. ij. Si autem faciunt pactum de redimendo lectum, uel alia temporalia, dummodo nõ negetur sepultura, uel non immisceatur ius sepulturæ est licitum, & post sepulturam, possunt compelli a clerico facere hæredes, quod promissum est, per. d. c. ad apostolicam, eod. ti. quia hæc sunt temporalia solum.
- 36 Si in una ecclesia plura essent cimiteria, & parochianus plus uellet sepeliendo in uno quàm in alio, esset simonia, uel si taxetur pro quanta pecunia quis ponatur in tali cimiterio, secundum Host. Intellige quando hoc cedit in utilitatem priuatam: secus si pro utilitate ecclesiæ, ut pro fabrica, & huiusmodi. Vide. c. audiuius, & c. sicut, eo. ti.
- 37 In permutatione beneficiorum, dignitatum, uel præbendarum, quæ sit pro aliquo terreno commodo utriusque, uel aliterius, est simonia, secundum Tho. iij. sen. dist. xxv. q. iij. Secus si pro aliquo spiritali, ut quia potest hic cōmodius uacare diuinis, quàm alibi, dummodo fiat auctoritate diocæsani, quomodo autem fiat, & possit addi pecunia, supra, beneficium

neficiū. §. lxxj. usque. lxxvj. De simonia in renuntiatione, supra, renuntiatio. §. ij. beneficium. §. lxxij. usque. lxxvj.

38 Per nullam consuetudinem introduci potest, ut pro temporali detur spirituale, quia ius naturale, & diuinum præiudicat consuetudini, secundum Tho. secunda secunda, supra, ar. ii. seruandæ tamen sunt piæ consuetudines, ut detur pro stipendio, uel elemosina, ut supra dictum est: quoniam qui altari seruit, de altari uiuere debet.

39 Ius præcipiendi decimas, uel fructus, uel oblationes ecclesiæ, cum sit quoddam spirituale, uendi non potest sine simonia, quamuis uendi possint fructus, quia corporales sunt, secundum Pa. in. c. ne præla. ui. su. Intellige a beneficiato quamdiu ipse uiuit, non a prælato, qui habet ius conferendi, ar. in. c. unico, ut eccle. benef. §. fi. Dicit etiam Pa. in. c. fi. ne præla. ui. su. quod obuentiones ecclesiæ laico possunt locari, dummodo ponat clericum loco sui pro colligendo, ne præsumptuose ad altare accedat ubi fiunt oblationes, ar. in. c. i. & ii. ne cle. uel mo. & ad modicum tempus possunt uendi. c. fi. ne præl. ui. su. No. quod quando locatio fructuum, uel ecclesiæ est facta ultra tempus locantis nomine ecclesiæ, & utiliter successor tenetur ad illam, de solu. c. i. Si autem facta est nomine illius cuius est ecclesia, & non intendebat eam obligare, non tenetur successor, sed si conductor, uel emptor aliquid iam soluit secundum Hostien. successor tenetur habere ratum, si solutio in ecclesiæ utilitatem uersa est. Et licet rector quandoque possit ecclesiam ultra tempus uitæ suæ locare, non tamen canonici præbendam suam, ut dicit Sil. uer. simonia. q. xiiii. §. primo circa finem.

40 Qui uillam uendit, & ius patronatus, quod in ea habet, est simoniacus secundum Pa. in. c. quærellam, eo. tit. quia copulatiua facit uenire copulatum principaliter, & non accessorie, non autem si dicat uendo uillam cum iure patronatus, & sic intelligitur dictum Ioan. an. in. c. i. de iure pallii, in sexto. In conscientia autem recurrendum esset ad intentionem uidentis, si intendebat uendere ius patronatus, cuius signum fuit, si plus uendidit propter hoc, est simonia.

41 Patronus autem accipiens aliquid quod precio existimari possit, pro præsentando, est simoniacus, secundum Pa. in. c. ueniens, el. i. de restitu. spolia.

K K K

SIMONIA.

- 42 Si duo conueniant simul cum pacto obligatorio, ut Plato dicat missam pro Socrate, & Socrates dicat missam pro Platone, uel Plato dicat Socrati, baptiza me, & obligor me ad baptizandum te, est simonia, secus si cessat in talibus pacto obligatoria. c. tua nobis, eo. ti. Cessante autem pacto potest spirituale, in aliud spirituale commutari, secundum Pa. in. c. sculpturæ, de uoto, dummodo omnia gratis fiant.
- 43 Dans pecuniam ne quis ordinetur, uel ecclesia non consecratur, est simoniacus. c. nemo, eo. ti. Idem dic de corruptente iudicem, uel testem in causa spirituali, in. d. c. tua nos. Pa. ibi, secus in causa temporalis. Similiter remittere debitum certum pro re spirituali, est simonia, secundum Pa. in. c. ueniens, el. i. de testi. Remittere enim idem est, quod donare, ut in glo. d. c. ueniens: uel est dare quoniam debitum liquidum est, secundum Pa. ibidem.
- 44 Accipere aliquid pro inuestitura ecclesiarum, simonia est: tex. in. c. cum tantum, eo. titu. Soluere annatam in curia Romana, seu taxam bullarum, non est simonia, quia talia non soluuntur pro spiritualibus, sed pro sustentatione curiæ, & officialium, & hæc sunt ordinata de uoluntate papæ. Secus in curiis episcoporum, & aliorum prælatorum habentium unde uiuant, secundum decentiam sui status, quia tales taxæ sunt simoniacæ, ut pro absolutionibus, dispensationibus, & huiusmodi. c. ex multis. i. q. iii. secus si prædicta accipiunt, quia non habent uictus decetiam, quia uidentur dari elemosinaliter pro sustentatione.
- 45 Recipientes pecuniam, ut electioni, seu promotioni ad aliquam dignitatem, uel prælaturam consentiant, simoniam incurrunt, Pa. in. c. de hoc. eo. ti. & tenentur restituere illi ecclesiæ, de qua agebatur, ut in. d. c. de hoc. Idem dic si recipiant, ut non eligant, uel electioni non consentiant, uel ne electionem impediunt, ut supra dictum est. §. xxvii. Hæc. n. spūalia sunt.
- 46 Si canonicus dicat aliis, ut complacent sibi de tali, & postmodum complacent illis de alio recipiendo, est simonia, per c. quān pio. i. q. ii. Idem si dicam, non cōsentiam, nisi de alio mihi consentias. Idem si promouendus in rectorem alicuius ecclesiæ, paciscantur soluere collatori maiorem pensionem, secundum Pa. in. c. cū clerici, de pac. Similiter si propria auctoritate obliget se ad pensionē, & nō tenet collatio secundum Pa. ibid. quāuis Io. an. cōtrariū teneat. f. quod tenet talis collatio.

- 47 Potest clericus pacisci de uigilando aliquem defunctum, quia uendit laborem, non autem pacisci de dicendo psalterium, quia esset simonia, secundum Host. quia est res spiritualis. Et si maior crux non portetur nisi pro maiori precio, est signum simoniæ. c. audiuius, eod. tit. Similiter cū taxatur pro quanta pecunia quis ponatur in tali sepulchro, in quo sunt plures, secundum Hostien. supra. §. xxxvi. uendere emolumenta oblationum presbyter potest, secundum Gul. ut supra. §. xxxix.
- 48 Dare aliquid ex pacto pro aliqua benedictione, uel uirginum uellamine, secundum Pe. de pal. in. iiii. sen. & per. c. sicut el. iiii. de simo. est simonia.
- 49 Sanctitatem simulans, ut promoueatur, non est simoniatus, secundum Tho. secunda secundæ, supra. §. v. ad. iiii. quia non dat aliquid, sed magis surripit humanam laudem. Peccat tamen mortaliter ex inordinato appetitu, & debet poenitere de hoc. c. mandatum, eo. Secus de eo, qui per adulationem obtinet, secundum Ar. flo. ii. par. ti. i. c. iiii. §. iiii. non tamen tenetur renuntiare, nisi fecisset pactum, licet aliqui contrarium teneant, quia hoc uidetur munus ab obsequio.
- 50 Pro ingressu monasterii, secundum Thom. secunda secundæ, supra, non licet aliquid exigere, uel recipere quasi præcium. cap. non satis, etiam prætextu consuetudinis, siue simonia. c. quoniam, eo. ti. tamen si monasterium sit tenue, ita quod non sufficiat ad tot personas nutriendas, gratis exhibendus est ingressus, & aliquid accipere pro uictu personæ, quæ recipitur, non est illicitum, non tamen licet aliquid ex pacto recipere pro ingressu. c. quam pio. ii. q. i. Vnde secundum Pa. in. d. c. non satis, per uiam pactionis, uel conditionis, nil debet exigi, sed per uiam protestationis simplicis. Nam quando fit aliqua conuentio, qua significatur quod spirituale datur pro temporali, simoniam ecclesia iudicat, etiam quod desit intentio. Quando ergo aliqua persona recipienda est, dicatur illi. Nos libenter recipimus te, sed si uis uenire nobiscum, porta tecum tantum, uel tantum, unde uiuere ualeas. Et facilius possunt recipi illæ, quæ plus portant. Et quando dicunt quod nihil debet recipi, etiam prætextu paupertatis, debet intelligi, quasi præcium ingressus, qui est res spiritualis, uel ex pacto, quod iudicat ecclesia simoniacum. C. u. secunda.

S I M O N I A.

secundæ, supra, dicit, quod quando taxatus est numerus monialium, quæ possunt absque penuria sustentari, ita quod si plures reciperentur monasterium grauaretur, licite potest statui, quod supra talem numerum nulla recipiatur nisi quæ releuamen grauedinis quod sequeretur afferret, puta, mille aureos, quoniam hoc non est pro ingressu, sed pro sustentatione exigere.

- 51 Poena omnis simoniaci in recipiēdo ordinem est, quod ipso iure est suspectus, secundum Pa. & Inno. in c. tanta, eo. titu. & quo ad se, & quo ad alios, ita quod non potest diuina celebrare, nec alii possunt sibi participare, & nō quo ad ordinem tantum suspectum, sed etiam quo ad alios ordines licite suspectos, & consequenter est remotus ab administratione temporalium beneficiorum suorum, secundum gl. in c. reperiuntur. i. q. i. neque cum eo dispensari potest, nisi per papam. c. gratia. i. q. i. siue sit occultus, siue manifestus, nec prodest renuntiare beneficio, secundum Pa. in c. tanta, & c. per tuas, el. ii. eo. post Inno. Si autem alius dedit pecuniam ipso ignorante, & post non consentiente, neque ratum habente, episcopus dispensabit, secundum Pa. in c. de simoniace, eo. & est tantū ab isto ordine sic suscepto simoniace suspensus, ideo alios ordines potest exequi, ut beneficia retinere, ad maiores tamen ordines promoueri non potest, nisi in hoc ordine sic suscepto dispensetur, quia alias uideretur per saltum promotus. 52. d. c. i. & per totum, de cle. per sal. pro. Qui autem simoniace ordinauit, ipso facto est suspensus perpetuo ab ordinibus, secundum Pa. in d. c. per tuas, tex. est iuncta glo. in c. si quis a simoniaciis. Facit tex. in d. c. per tuas, & §. uerum. xxxiii. d.
- 52 Simoniacus in beneficio si est occultus, est suspensus quo ad se tantū, secundum Pa. in d. c. per tuas, & quo ad alios suspendendus, ar. i. q. iii. c. i. & si renuntiat beneficio sic acquisito, potest uti ordine suo post peractam poenitentiam, secundum Pa. in d. c. tanta, & c. per tuas, & ar. in c. inquisitionis, de accu. Si uero manifestus est, uel per sententiam, uel confessionem in iure factam, uel per facti euentiam, quæ nulla tergiversatione possit celari, tunc est suspensus etiam quo ad alios ipso iure. d. xxxiii. §. uerum. Ideo etiam quod renuntiet beneficio, indiget dispensatione, sicut quilibet notorius criminofus, in c. fi. ad temp. or. dispensare autem potest in hoc episcopus,

dummodo non ille sit, cum quo commisit simoniam, ut not. i. q. v. c. presentium. Intellige si simonia fuit commissa ipso sciente, quia si ipse ignorauit, quod parentes, uel amici eius fecerunt, secus esset, quia tunc tantum in beneficio sic esset suspensus. Vt supra dictum est, secundum Pa. ubi supra. Et talis si sponte renunciat per episcopum dispensari poterit, ut habeat beneficium, etiam curatum in alia ecclesia, etiam cum executione ordinum: sed ad illud beneficium in quo fuit commissa simonia non potest, nisi per papam dispensari, secundum Pa. in. d. c. de simoniace, eo. ti. Idem dicit esse iudicium de mediatoribus, quo ad suspensionem, & dispensationem, per regulam, accessorium, de re. iu. li. vi. Si uero expectat sententiam condonatoriam, tunc non potest episcopus dispensare, ut habeat beneficium in illa, nec in alia ecclesia quodcumque.

- 53 Episcopus potest dispensare cum simoniacis circa officia mortuorum, benedictiones nubentium, sepulturas, crisma, benedictiones uasorum, & in similibus, post peractam poenitentiam, secundum Host. quia haec non prohibentur, ar. in. c. nuper, de sen. ex. Nec obstat. c. erga. i. q. i. quia loquitur de simoniacis in dignitate. Not. quod iste poenae non ligant simoniacos mentales, ut dicit Sil. ibi. q. xix. §. iiii. & nomine mentalis simoniae, quo ad censuras, uenit non solum, quae in interiori actu consistit, sed etiam quae est sine pactione, & quae cum pacto est, sed non consummata, secundum Cai. ibi, circa finem.
- 54 Ordinatus ab episcopo, quem audiuit simoniacum esse, potest in suscepto ordine ministrare non tamen alios ordines recipere, nisi deponat conscientiam. c. per tuas, eo. & non debet quis facile credere, quod in alterius uergit infamiam, ut dicit Pa. in. d. c. per tuas.
- 55 Secunda poena simoniaci est infamia, & depositio, quas incurrit si iudicialiter de hoc constiterit, ut in. c. inquisitionis, de accusa. & c. sane. v. q. iiii.
- 56 Tertia est excommunicatio, de qua uide, supra, excommunicatio. lix. lx. quia ibi satis clare est dictum quomodo simoniaci in ordine, & beneficio, & in receptione ad religionem sunt excommunicati, ideo non replico. Videant ibi canones, quia melius scire uolunt.
- 55 De non reuelantibus simoniam factam in curia an sint excommunicati, dic quod non, quia leges ille per non usum sunt abrogatae, supra, excommunicatio. lix.

SIMVLATIO.

- 58 In simonia mentali, siue sit de iure diuino, siue positiuo, non cadit aliqua restitutio, secundum Tho. supra, & Pa. in. c. si. eo. & Io. an. ibi indistincte tenent, quamuis aliqui dicant, quod in ea quæ est de iure diuino teneatur quis ad restitutionem sed non probant efficaci ratione. Sed cum debet fieri restitutio, cui sit fienda, supra, restitutio. §. xvii. Vide ibi diffuse quod diximus.
- 59 Datum pro habendo ordine ad titulum alicui ecclesiæ, uel beneficii, dabitur illi ecclesiæ, uel beneficio. Si autem non ad titulum, dabitur ecclesiæ cathedrali. In aliis detur ecclesiæ, in cuius iniuriam commissa est simonia: ita tamen, ut qui dedit simoniace, commodum non reportet, quod si omnes de ecclesia deliquerint, debent criminosi expelli, & pecunia dari ecclesiæ, quod si non expellatur, detur fisco Papæ, qui in pias causas distribuat, secundum Host. nam turpia lucra a fisco extorquentur. l. fiscus. ff. de iur. fis. Si uero data est monasterio, dic iuxta capitulo ueniens, eo. & capitulo quoniam, & secundum Pa. in capitulo de hoc, eo. uide & Sil. ibi circa finem.
- 60 Ex prædictis habet, quod nullus tenetur ad resignationem beneficii simoniace accepti, quando pactio nulla præcessit, licet in mente hoc intenderet quis, ideo seruitores prælatorum, & obsequentes eis in obsequiis, etiam turpibus, dummodo non fecerint pactum, licet pro huiusmodi obsequiis intenderent consequi beneficium, non tenentur resignare, & sic ex dictis, casus infinitos solues. Si quis det pecuniam papæ pro beneficio, non tenetur renuntiare beneficio, licet sit simonia, quia in hoc uideatur papa dispensare, secundum ueriores opinionem. Sil. ibi circa finem.

SIMVLATIO.

- Simulatio mendacium est, quo quis factis, uel signis exterioribus, aliud quam in mente habeat ostendit, ideo semper peccatum est, ueniale quidem, quando iocosum, uel officiosum est: mortale autem quando perniciosum, sicut de mendacio dictum est. Nihil enim refert mentiri uerbo, uel facto, cum utrunque ueritati opponatur. Simulatio autem secundum quàm, aliquid fingitur ad aliquid

significandum, sicut Christus finxit se longius ire, peccatum non est, quia mendacium non est, sed ueritatis figura, Tho. secunda secundæ, quæstione tertia, articulo secundo, ad primum.

- 2 Simulare ad occultandum peccatum proprium, quando illud confiteri non est necesse, peccatum non est, sed laudabile, ne alii scandalizentur, supra, fictio. §. iii.
- 3 Portans habitum religiosi, uel clerici, & non ut religiosus, uel clericus non est simulator, uel hypocrita, nisi assumat illum habitum ad se ostendendum iustum, quia de hypocrita dicitur: Omnia faciunt, ut appareant hominibus.

Simulatio, secundum Tho. supra, ar. iii. opponitur directe ueritati, indirecte autem omni uirtuti.

SOCIETAS.

- 1 Societas plurium personarum in mercantia, uel artificis, aut in animalibus, multis modis fit, ut dicitur, & redditur illicita duplici uia. Prima, si capitale unius stet sub lucro, & non sub damno: hoc enim iniquum est. Ut si titius ponat. C. duca. si perdantur, uult quod omnino sibi restituantur. Secunda, est si lucrum, aut damnum non respondeat proportionabiliter sociis, unicuique pro rata sua: tunc enim esset iniquitas ibi, quia inæqualitates esset iustitiæ. ad hoc facit glo. in. c. plerique. xiiii. quæst. iii. ff. pro soc. l. si non fuerint.
- 2 Aduertendum est, quod in huiusmodi societatibus, dum unus ponit pecuniam, & alius industriam, & laborem, seu operam, de natura huiusmodi societatis est, quod ponens pecuniam substat duplici periculo, scilicet perditionis pecuniæ, & usus negotii. Ponens uero operas substat tantum uni, scilicet periculo perditionis operarum, & industriæ, & quia hoc est de natura huius contractus, licet periculum non sit æquale, tamen est licitus contractus. Concor. Cai. uer. societas.
- 3 Aduerte etiam, quod euentus societatis tribus modis contingere potest, quia quandoque in fine inuenitur tantum capitale sine lucro, quandoque damnum capitalis in toto, uel in parte, quandoque capitale cum lucro. Si est damnum capitalis, quocumque sit, totum qui posuit sustinebit, quia est semper dñs

KKK 4

SOCIETAS.

pecuniæ. Si capitale in totum, uel in partem remansit, erit domini, & qui posuit operam perdet. Si autem ultra capitale est lucrum, capitale integrum restituetur domino, & lucrū æquis diuidetur portionibus, si tamen capitale, & industria æquiualet: quod uir prudens, & praticus in huiusmodi cōsideratis omnibus arbitrabitur.

- 4 De animalium uero societatibus, credo standum esse consuetudini locorum ubi tractantur, nec certam regulam dari posse. Sequenda est igitur consuetudo, nisi de manifesta iniustitia in ipsis societatibus constaret, quando scilicet una pars ualde, & clare grauaretur plusquam alia, pro regula ergo potest esse æqualitas iustitiæ ad arbitrium proborum hominū in huiusmodi negotiis praticorum. Scribi autem casuum multiplicitas nequaquam potest. Vide tamen infra, §. decimo nono usque in finem.
- 5 Si pro communi regula, quod in societatibus in quibus non est usura, nec iniustitia, non est peccatum. Usura esse non potest, quoniam id, quod ponitur stat periculo ponentis, quia tunc ibi non est mutuum: non est etiam iniustitia, quando una pars non plus grauatur quam altera, arbitrio bonorum hominum, & in hac arte prudentium.
- 6 Societas in qua quis ponit pecuniam, alter operam, uel uterque ponit operam, & pecuniam æqualiter, uel unus ponit pecuniam, & operam, alter operam tantum, uel unus pecuniam, & operam, alter tantum pecuniam, est licita, dummodo primo, talis negotiatio, uel ars, non sit aliqua lege prohibita. Secundo, quod periculum pecuniæ stet penes deponentem. Tercio, quod seruetur æquitas proportionabiliter, ita quod qui plus posuit de pecunia, uel labore, plus lucretur. Deponens pecuniam apud mercatorem cum intentione, uel pacto, ut saluo capitali aliquid lucretur, est usurarius, quia hic est mutuum. c. usura. xiiii. q. iii. & Ric. in. iiii. sen. d. xv. Nec excusat periculum cui substat pecunia, quia lucrum non speratur ratione periculi mutui: ex quo non licet lucrum percipere, etiam si periculum interueniat, ut patet expresse in. c. nauiganti, de usu. Nec excusat, quod depositarius multum lucretur, quia lucrum est propter industriam eius. Si autem primo fiat contractus, quod periculum pecuniæ stet apud deponentem, postmodum depositarius affecret deponentem de capitalis

salute, recipiendo tria, uel duo pro centenatio, uel defalcando de lucro, ut puta sic. Ista pecunia uerisimiliter lucrabitur octo pro centenatio, sed quia uolo te assecurare de capitali conuenio tecum dare tantum quinque pro centenatio. Hic contractus est licitus, quia etiam qui non socius est, potuisset hoc modo illum assecurare, ergo nec minus potest dum est socius, dummodo intentio sit, quod hoc fiat propter assecurationem. Possunt etiam conuenire sic, quod assecuratus tantum soluet, & lucrum totum diuidatur. Concordat Sil. uer. societas. §. ij.

- 7 Licitum est ponenti operam facere pactum, quod nolit operas suas perdere, etiam quod capitale perderetur, sed uult tantum pro opera sua, etiam quod nullum inde sequeretur lucrum, quia tunc non est socius, sed suarum operarum locatur. Intellige si opus suum tantum meretur, & quod damnum, si quod sequitur, non sequatur ex dolo, uel culpa eius, aliter non iuste reciperet pro opere quod est promissum.
- 8 Non licet dare pecuniam in societate cum pacto, & instrumento de capite saluo, licet hoc non intendatur, sed solum hoc fit pro securitate deponentis, ut scilicet mercator timens perdere capitale magis faciat debitum suum negotiando, quia sic mentiendo mortaliter peccat, quia est mendacium pernitiosum in sui infamiam. xxij. q. ij. c. j. & tenetur intentionem suam manifestare propter periculum, quia potest uoluntatem in futurum mutare, & sic repetere capitale, potest etiam mori ab intestato, & heredes eius possent petere, & sic sequeretur damnum proximi, & infamia sui. Et quia hoc pernitiosum est, & famæ, & animæ, ideo fieri non debet.
- 9 Non licet dare mercatori certam quantitatem pecuniæ, cum pacto quod una pars sit salua, & cum periculo alterius partis, quia ratione partis saluæ esset mutuum, & consequenter usura, uel saltem inhonesta societas, quia mercator posset perdere operam, & illam partem capitalis, & sic non esset æqualitas in isto contractu, contra quod supra dictum est. §. ij. propterea licitum non censetur.
- 10 Contractus in quo fit pactum, quod periculum pecuniæ sit commune, est licitus, si pecunia fiat communis, ita quod in fine si capitale superest in totum, uel in partem diuida-

SOCIETAS.

tur, & in hoc sensu debet intelligi glo. xiiij. quæst. iij. in. c. plerique. Quæ dicit hunc contractum esse licitum, & Pa. in. c. per uestras, de dona. inter uir. & uxo. & alii doct. & si nō ponatur ista clausula, quōd in fine capitale diuidatur, nihilominus intelligitur, ut contractus sit licitus.

- 11 Si duo ponant pecuniam, & operam, sed alter pecuniam in duplo, recipiet hic maiorem utilitatem ex lucro, secundum quōd maiorem posuit pecuniam proportionabiliter, nisi industria alterius præponderet pecuniæ istius. Tunc enim maior labor, seu industria, æquabit maiorem pecuniam. ff. de reg. iur. l. secundum naturam, & ff. pro soc. l. si non fuerint. Et hoc arbitrabitur iudex, etiam si in pactis non sit expressum. l. si societatem. ff. pro soc.
- 12 Lucra, & damna obuientia contemplatione societatis, sunt diuidenda inter socios, non autem uenientia contemplatione personæ, licet societas fuerit occasio. l. cum duobus. §. quidam sagariam. ff. pro socio, & ibi Bart. Nam si alter sociorum uadens ad nundinas, ut negotietur pro societate, & in uia ab inimico occidatur, uel uulneretur, ratione inimiciæ personalis, quod non euenisset, nisi illuc accessisset negotiando pro societate, damnum erit proprium, & non commune. Sic & de lucro, ut si inuenit lapidem pretiosum, erit proprium sibi, & non commune. Licet non inuenisset, nisi illuc iuisset. Ad hoc facit. l. socium. ff. pro soc.
- 13 Ponens operas debet habere expensas, quas facit ratione societatis, secundum Iac. de are. l. j. C. pro soc. quia lucrum intelligitur deductis expensis. C. de codicil. l. illud. Intellige exceptis his, quas domi fecisset, ut limitat Bald. in. l. mutius. ff. pro socio, uel nisi consuetudo aliter habeat, secundum Ange. quæ debet seruari, nisi contineat apertam iniquitatem, quia actum uidetur quōd est consuetū. ff. de edil. edic. l. quod si nolit.
- 14 Si contraxi cum titio societatem usque ad decennium, & ante perditur capitale, finita est societas, & non tenetur qui posuit capitale, secundum glo. in. d. l. si non fuerint. Si autem non totum periit, sed pars, & parum restat, alter non tenetur ponere operam, quæ magna est, pro tam parua quantitate capitalis, secundum æquitatem, & secundum Baldum in. l. prima. C. pro socio. & hoc æquum est. l. ita au-

tem. ff. de administ. tuto.

- 15 Si do pecuniam meam sempronio, cum pacto quod reddat, uel lucretur mihi sicut reddet, uel lucrabitur pecunia, quam dedi titio mercatori, & tamē Sempronius non exercet eam in negotiationem, contractus est illicitus, & non possum aliquid, ultra capitale accipere, secundum Innoc. de usu. c. fina. & Ioan. andr. Pecunia enim ex se non est lucrosa. c. eiiciens. lxxxviii. d. tamen si eram daturus hanc pecuniam mercatori, & dedi titio, ut seruirem, & non ut semper eam habeat, & non eram obligatus ex præcepto mutuare, possum petere meum interellē, hoc est lucrum, quod cessat, recipiendo tamen pericula, & expensas in me ipso, secundum Hostien. & ratio est, quia non teneor seruire tibi cum damno meo.
- 16 Socrates dat Platoni M. ducatos Romæ, cum pacto quod recipiat Lugduni quingenta si perierint. Si salui erunt M C. hic casus non est licitus, secundum Hostien. & per prædicta quia uult partem capitalis saluam esse, & si Plato mercator expendat in mercantiam uult lucrum de re non sua: unde contractus usurarius est, quia partem capitalis uult saluam.
- 17 Si do tibi pecuniam pro mercantia subiiciendo me periculo capitalis si per fortunam pereat, possum tecum conuenire de certa quantitate lucri, dummodo sit competens, siue lucrum sit siue nō, siue sit magnum, siue paruum, quia ego uideor uendere lucrum futurum ex mea pecunia, & tua opera, & tu uideris emere, sicut aliquando emuntur fructus futuri ex agro, secundum Girne.odo.
- 18 Recipiens Mediolani pecuniam portandam Londres, & ibi restituendam pro certo precio, siue recipiat in se periculum, siue non, non committit usuram, secundum Innoc. in c. fin. de usu. quia operarum, siue custodiæ locatio est, uel asscuratio. Secus si ad negotiandum detur.
- 19 De socidis animalium sit pro generali regula, quod capitale non stet in toto, uel in parte periculo accipientis, quantum ad casum fortuitum, nisi interuenierit contractus asscurationis, sic non poterit usura interuenire, & quod ad arbitrium boni uiri altera pars non nimis grauetur, omnibus

SOCIETAS.

circumstantiis consideratis : & sic non poterit esse iniustitia, eritque licitus contractus.

- 20 Cum animalia dantur ad custodiam, ita quod dominus cōducit rusticum ad custodiam pro mercede, uel rusticus cōducit animalia, ut habeat lac, & fructum: contractus erit licitus, dummodo merces sit moderata, ad arbitrium boni hominis. Et cum sint isti contractus quædam locatio, seruāda sunt quæ supra, de locatione sunt dicta, etiam quo ad pericula. de depo. c. si. aliter non essent recte facti.
- 21 Plato dat alicui, etiam monasterio oues quasdam cum pacto, quod pro qualibet annuatim reddantur sibi duo, uel tres solidi, usque dum uixerit, etiam quod dictæ oues moriantur, cum tamen posset pro eis duplum reddi: & post mortem tradentis, omnes sint monasterii, uel illius cui sunt traditæ, contractus est licitus, & tenetur accipiens soluere, etiam quod omnes moriantur nisi a principio contractus, fuissent infectæ, & accipiens non aduertisset, secundum Ioā. de lig. & si uenerit mortalitas ouium, monasterium restitutionem repetere non poterit.
- 22 Si do Petro animalia æstimata in omni euentu, tunc censentur uendita, quia & si æstimatio non semper faciat uenditionem, facit tamen in isto casu, secundum Bartho. in l. si ut certo. ff. commod. & precium interim dilatum, habetur ut mutuum, ut est in uenditione ad tempus, contractus erit licitus si totum damnum, & lucrum sit accipientis, secundum Veruer. & dans non poterit habere nisi precium æstimationis, quia omne accedens forti, esset usura. c. consuluit, & c. in ciuitate, de usu. nisi accipiens esset in mora soluendi, propter quod dans acciperet aliquid pro interesse, uel damno, quod posset in conscientia, & de iure canonico, in c. conuestus, de usu. Si autem do æstimata, non ut soluat Petrus, si casu fortuito pereant, sed si ex eius culpa, est contractus licitus, & est societas, & possum habere partem fructus: quia hic non est uenditio, nec mutuum. Sed uidetur contractus quidam innominatus, non continens aliquod iniustum.
- 23 Non uidetur posse fieri pactum, quod periculum animalis inæstimati, dati in socidam, stet nisi apud dantem, quia altera pars plus grauaretur, excepto. Si dans in alio plus

grauaretur, ut quia accipiens non uult teneri de interitu illius ex culpa sua, nisi pro parte, quia grauatus in uno est releuandus in alio. l. secundum naturam. ff. de re. iur. nec quod prædictum animal in fine societatis sit præcipuum ponentis, secundum Ange. Pacta autem de foetu, uel pensione animalis debent fieri iuxta æquam consuetudinem, arbitrio boni hominis. Similiter in pactis de tempore, consuetudo debet seruari. Nam aliqua animalia in uno anno compler, ut porci, aliqua in annis quatuor, uel quinque. Et si nescitur consuetudo stabitur arbitrio boni hominis in huiusmodi practici: quod si non est factum pactum aliquod, seruabitur æqua consuetudo, quia actum uidetur, quod consuetum est. l. quod si nolit. ff. de edil. edic.

- 24 Dans uacam, & uitulum nutriēdos Io. usque ad annum, in fine anni uendendos, cum pacto, quod dans accipiat sui capitale, & stet periculo fortunæ, Io. tamen nihil satisfaciatur si minus uendantur in fine anni, quàm ualebant quando dati sunt, & lucrum si fuerit æquis portionibus diuidatur, non peccat, & contractus est licitus, secundum Arch. flor. quia uterque se fortunæ exponit hic de capitali, ille de lucro, & non magis uidetur una pars grauari, quàm alia. Idem tenet Sil. uer. societas. ij. q. vij.
- 25 Petrus dat Antonio par bouum pro honesta pensione annuali, retinens in se periculum fortuitum bouum: ista est locatio licita, secus quando periculum staret apud accipientem, quia tunc una pars esset secura: altera uero sub periculo, & sic contractus esset illicitus, propter salutem capitalis.
- 26 Petrus dat Laurentio duas uacas ad arandum, cum pacto quod de primis eorum fructibus, Petrus accipiat medietatē precii earum, deinde sint communes danti, & accipienti cū fructibus, cum hoc etiam pacto ut Laurentius det Petro omni anno sextarium frumenti. Hæc est magis locatio, quàm societas, & est licita: quia Petrus locat unam uacam quæ sua est, & quia arat, & fructificat, ideo habet sextarium frumenti, & partem fructus. Multis modis possunt huiusmodi contractus uariari, sed si attendantur, quæ dicta sunt supra in regulis, omnia soluentur facilliter.
- 27 Si quis emat ab aliquo uacam, uel oues, quas in ueritate

S O C I E T A S .

non habet: & eidem uenditori emens dat in sociam sub certa pensione, si emens sciuit quod non habebat, usura esse uidetur, quia mutuuum est. Si uero bona fide emit, non peccat, quandiu durat bona fides. Cum primum autem constiterit de ueritate, contractus debet rescindi, quia tunc cessat bona fides. In his igitur societatibus, siue contractibus, aduertatur quod non interueniat usura ex mutuo explicito, uel implicito, neque iniustitia ex aggrauatione unius partis, magis quam alterius, & tunc plana fient omnia, si etiam consuetudo locorum, & arbitrium bonorum uirorum seruentur.

28 Societas aliquorum secularium, qui non sunt religiosi, ut disciplinatorum, & huiusmodi, & quorundam aliorum, qui non sunt proprie religiosi, quia non profitentur tria uota, ut Iosuatorum, Azurinarum, & quorundam aliorum sunt licitae, si ex iusta causa fiant, possuntque facere statutum ex honesta causa, ut scilicet omnes ingredienti tantum soluant, secundum Pet. de peru. in tracta. de cano. portio. arg. in c. non exemplo. xvi. quaest. ii. & debet intelligi, si potest soluere, aliter esset iniquum statutum, & debet fieri per uerba affirmatiua, & non negatiua. c. ad apostolicam, de simo. Possunt etiam percipere oblationes quas ipsi ex suis pecuniis faciunt, ut eis utantur circa altare, quia haec non uidentur oblata ecclesiae, uel altari. Similiter si quid offerantur societati eorum, & non altari, ut legata quae sunt societatibus.

29 Alii autem religiosi, qui proprie non sunt religiosi, quia non faciunt tria uota solenniter, si contrahunt matrimonium tenet, etiam si iurassent non contrahere, quia hoc non est de impedimentis dirimentibus contractum matrimonium, licet illicitè contrahant si iurauerunt non contrahere, supra, matrimonium. §. iii. Possunt tenere pecunias datas intuitu propriae personae ex ui suarum constitutionum, quia uotum paupertatis non habent, nisi particulariter se obligauerint, uel eorum consuetudo aliter habeat, ut quia alii ponunt in communi, & huiusmodi. Tunc enim infideliter agerent non ponendo in communi, cum alii ponant.

S O D O M I A.

Sodomia, supra, luxuria, §. v. grauissimum est peccatū quomodocunque fiat, quia contra naturam. Vitium sodomiticum nō est omnis actus luxuriæ contra naturam, sed tantū actus luxuriæ qui est inter ea, quæ sunt eiusdem speciei, & eiusdem sexus, ideo accedens ad brutum animal, non dicitur sodomitice peccare, sed bestialiter, & accedens ad mulierem, etiam non seruato naturali uase, non dicitur sodomita, sed inostruose peccat, sed tunc sodomita dicitur cum sit concubitus non ad debitum sexum, ut si masculus cum masculo, uel mulier cum muliere, secundum. Tho. secunda secundæ. q. cliiii. a. xi. in. c. Sexus enim foemineus non est debitus pro concubitu foeminæ sed masculus, & econtra.

S O L I C I T V D O.

Sollicitudo circa temporalia, quando in ipsis ponitur finis ultimus, est peccatum mortale, quia extra Deum finis statuitur, uel quando temporalibus tantum apponitur studium quod quis a spiritualibus necessariis ad salutem retrahitur, uel ita est anxius, quod de deo diffidit, quod nō provideat ei in necessariis. Ideo dicitur. Matth. xiii. c. Sollicitudo seculi suffocat uerbum. Aliquando ueniale est, ut cum quis nimis timet deficere sibi necessaria, ideo anxie sollicitus est, non tamen desperat de prouidentia dei, nec necessaria ad salutem relinquit propter hoc, ut missam, confessionem, communionem, &c. Th. secunda secundæ. q. lv. ar. vi. & vii. Quid autem sit, uide Tho. secunda secundæ. q. xlvii. a. ix. ad. iii.

S O L V T I O.

Solutio debita, semper fieri debet secundum monetam, tempore contractus debiti currebat, quæ si non inuenitur, uel quocunque alio modo est perpetuo alterata, soluenda est æstimatio, uide in. c. olim, de cen. & c. quanto, de iure iur. & sic communiter tenent legistæ, in. l. paulus, & l. in minorum. ff. de sol. Multa quæ pertinent ad ius ciuile circa hanc materiam ponit Sil. uer. solutio, per totum, sed præcipue. q. ii. Quomodo autem fienda est solutio, & cui, & quando, supra, restitutio per totum.

SOMNIVM. SORS.

S O M N I V M.

Somniorum obseruatio potest esse peccatū, ut cum quis temerarie iudicat somnia prouenire ex aliqua causa, de qua non est certus, uel significare aliquem euentum incertum, & hoc ueniale est, quia temerarium iudicium, de singulari, nullius damni est, secundo, est mortale, quando quis propter somnia committit, uel omittit aliquid, quod est de necessitate salutis, uel contra salutem. Si autem talia non sint de necessitate salutis, licet sint expedientia, & utilia salutem, talis obseruatio erit uenialis, nisi caderet in crimen superstitionis, in qua misceretur diabolica illusio, & tacita dæmonum societas, dum paulatim homo tantum utitur somniis, ut eis pro regulis suarum actionum utatur, aut incidat in alia scelera: ut supra. Astrologia, per totum, infra, superstitio. §. iij. supra, Diuinitio, per totum. Non est igitur de somniis curandum, cum pluribus ex causis uenire soleant, nec de eis timendum.

S O R S.

Sors dicitur cum aliquid sit ab homine, ut considerato eius euentu aliquid occultum innotescat: Thom. in opusc. de fortibus, & secunda secundæ, quæst. xcv. artic. ultimo, quæ triplex est, scilicet diuisoria, consultoria, & diuinatoria, secundum Cai. ibi in summa. Prima est circa bona temporalia, dignitates, & pœnas, sicut milites super Christi uestem miserunt sortem, & Saul sorte electus est, & sors cecidit super Ionam, ut puniretur. Ad hoc, quod hæc sit licita, requiritur quod prudenter fiat. Secundo, sine periculo communis boni, uel iustitiæ, quod fieret si sorte eligerentur homines indifferenter ad regimen ciuitatis, uel animarum: quoniam sors super indignos cadere posset, secus electis prius quibusdam idoneis, & inde de uno eorum detur sors pro pace seruanda. Quando ergo homines non possunt concordari, ut in diuisione rerum, hoc modo seruato, licet uti sortibus. Concord. Cai. ibi in summa.

Secunda sors consultoria est, quando expectatur iudicium a deo, quasi deum consulendo quid faciendum sit ex euentu sortium, & hæc ad hoc quod sit licita. Primo, requiritur articulus necessitatis, ita quod aliter uia humana fieri non

non possit, aliter esset tentare Deum, quod non licet. Secundo, quod cum reuerentia fiat. Tertio, quod pro negotio spirituali exerceatur, & non terreno, secundum Augu. Quarto, ne fiat pro electionibus spiritualibus, ubi si iure prohibetur. Vbi autem non prohibentur, & ex multis prius electis idoneis, super uno illorum consultitur Deus, seruatis omnibus prius dictis, exemplo Apostolorum, non uidetur mortale peccatum.

- 3 Tertio, sors diuinatoria est, quæ innititur societati demonum explicite, uel implicite, & hæc damnata, & mortalis est, quia contra religionem. Vti ergo sortibus ex suo genere non est mortale, sed ex admixta irreligiositate, uel irreuerentia, uel iniustitia, uel imprudentia. Neque omnis irreuerentia mortalis est, ut quando ex euangelio secularia negotia consuluntur remota omni superstitione, & demonum inuocatione. Immo posset fieri tali fide, & reuerentia, ac necessitate occurrente, quod nullum esset peccatum. Electiones autem fieri hoc modo prohibentur, in. c. fi. de sorti. ex doctrina Cai. ibi, in summa. Secus in secularibus dignitatibus, Tho. secunda secundæ de, supra.

S O R T I L E G I V M.

- 1 Sortilegium, diuinatorium, & consultorium sortem comprehendit, cum ad demonum recurritur auxilium explicite, uel implicite, ut accidit inquirentibus furta, uel alia occulta quæ tantum a natura intellectuali sciri possunt, aut fieri. Nam ex eo, quod a Deo non quærentur, nec a natura, nec a fortuna, coguntur uelint, nolint, secundum Cai. ibi, in summa fateri, quod ad dæmonem recurrunt. Implicite quidem, dum ad sortes ad hunc finem institutas recurrunt, explicite autem cum incantationibus, uel alijs diuinationibus hæc faciunt: & ita sentit Cai. ibi, in summa, circa fi. Et quamuis doc. multa dicant, materiam tamen hanc quo ad propositum, paucis perstrinximus. De usu tamen sortium uide latius Tho. secunda secundæ. q. xcvi. ar. viii. quando liceat.
- 2 Sortilegi multis pœnis alijs ultra peccatum, secundum leges plectuntur, ut patet. C. de male. & math. l. nemo, & l. culpa, & secundum canones imponitur pœnitentia. xl. dierum, quando sortilegium est occultum. c. i. de sor. si notorium, fiunt infames. c. quisquis. ii. q. viii. & c. testimonium, de test. cum his

L L L

SPECTACVLVM.

qui ad eos recurrunt, & si clericus est, deponi debet. c. non oportet. xxvj. quæst. v. Si serui uerberibus subiiciuntur. Efficiuntur tales irregulares, quando est notorium, in qua irregularitate episcopus potest dispensare, secundum Ber. in c. ii. eo. ti. omnes tales irregulares efficiuntur, si notorium sit. Et sic liberi, sunt detrudendi. c. contra idolorum. xxvj. q. v.

- 3 De breuibus quæ portantur, uel orationibus super se, dic quod si in eis sunt bona uerba scripta, ut uerba sacre scripturæ, uel orationes sanctorum, & quod hoc fiat ex deuotione ad uerbum Dei, uel sanctorum, sine aliqua superstitione, ut puta quod non obseruetur, an sint scripta in papiro, uel per gameno, uel ieiuno stomacho, uel non, uel posita à uirgine, uel in mane, quod non sint ibi characteres, & uerba non intelligibilia, nec aliqua falsa, ut quod Christus habuit febres, uel quod Christus dixit uxori suæ, & huiusmodi, uel apocripha, est licitum. Secus si fiant cum talibus obseruantis, quia sic sapiunt superstitionem. Item quando dicitur in illis, quicun que portauerit super se hanc orationem, uel scripturam, uel qui dixerit ter, uel septies, uel huiusmodi, non poterit periclitari morte subita, in aqua, uel igne, & similia, qua omnia falsa sunt, & reprobanda, nec portanda: peccantque similia scribentes, docentes portari, & portantes, quando super hoc sunt moniti: tunc à peccato non possunt excusari, infra, superstitione. §. iiii. Si autem quis portaret aliquam rem super se, ad aliquem effectum, quem talis res potest naturaliter efficere, non esset malum, ut lapidem aliquem contra malum caducum, uel huiusmodi. Quando autem nullam naturalem uirtutem habent ad talem effectum, & non portantur pro reuerentia Dei, uel sanctorum, manifesta est superstitione, ut ex S. Tho. secunda secundæ. q. xcvi. ar. iiii. elicitur. Ex his quæ diximus, facile quis dependere poterit, quando ea, quæ super se portantur superstitione sint, uel non.

SPECTACVLVM.

Spectacula facientes, uel fieri mandantes, in quibus impudica, crudelia, & irreligiosa notabiliter sunt admixta, sine dubio mortaliter peccant, & similiter aspicientes talia cum delectatione de huiusmodi, quia delectari de eo quod mortale est, peccatum mortale dicitur. Si uero talia occurrunt alicui, non tamen placent, nec uellet illa fieri, tamen ex quo

occurrunt aspiciunt ex curiositate, nisi ex hoc oriatur scandalum, uel periculum, quod animus eius inclinetur ad complacentiam, uel aliquod simile desiderandum, non uideo mortale: sed erit ueniale, supra, curiositas. §. ij. Ludus. §. xi. Bonum tamen est, & securius, ab huiusmodi recedere.

S P O N S A L I A .

- 1 Sponsalia nominant futurarum nuptiarum promissionem secundum Thom. iiii. sen. dist. xxvii. quæst. ii. ar. i. & in. ca. nostrates. xxx. quæst. v. & à spondeo dicuntur sponsalia, nec faciunt matrimonium secundum Tho. ibi. Post autem matrimonium per uerba de presenti contractum, non dicuntur sponsi, sed maritus, & uxor, etiam ante copulam, quia animorum solus consensus matrimonium facit. c. sufficiat. xxvii. q. ii. Vnde appellatione, maritata non ueniunt sponsi, nisi in materia fauorabili. xxvii. quæst. i. in principio. Ideo quando statutum dicit, quod mulier maritata non admittatur ad successionem patris cum fratribus, berta desponsata per uerba de futuro, non excludetur, quia agitur de materia odiosa, consentit Pan. in. c. ex publico, de conuer. coniug.
- 2 Non solum matrimonium, sed et sponsalia de futuro, publice debent contrahi, secundum dispositionem. c. cum inhibito, de clan. despon. secundum Pan. ibi, quia sponsalia in multis casibus transeunt in matrimonium ipso facto, in c. is qui, de spon. Nec est necesse seruare huius. c. solennitatem, ubi non est consuetudo, quod fiant tales denuntiationes, sed sufficit publice contrahere, ut non dicatur clandestinus contractus, secundum Panorm. ibi, & glo. in uer. clandestinis.
- 3 Sponsalia possunt contrahi absolute, & conditionaliter. Absolute multipliciter contrahuntur. Primo, simplici promissione, ut dicendo accipiam te in meam uxorem, & econtra. Secundo, per fidei lationem, uel iuramentum. c. inter uirum, de spon. Tertio, quando ambo impuberes, uel alter eorum, maiores tamen septem annorum, & non propinqui pubertati contrahunt per uerba de presenti, tunc iuris interpretatione sunt sponsalia de futuro. c. unico, de spō. li. vj. Quarto, per annuli subarrationem. c. si qs desponsauerit. xxvij. q. ii. Quinto, dādo arrā de qua supra. Arra. §. ij. De arra, & annulo iudicabitur secundum uerba acta, quæ præcesserunt,

L L L 2

S P O N S A L I A.

- quia si fuerunt de futuro, erunt sponsalia, si de praesenti, erit matrimonium: si nulla fuerunt iuxta consuetudinem iudicabitur. De his modis, uide Tho. supra, & Archi. flo. iii. par. ti. i. c. xviii. §. i. Si uero praecesserunt uerba unius tantum, & datio annuli, uel acceptatio arrae, iudicabitur pro matrimonio: quia in hoc denotatur consensus alterius expressus, & tunc uel matrimonium, uel sponsalia secundum quod uerba praecesserunt, ut no gl. in c. pen. de spon. sed in dubio pro matrimonio iudicabitur, quia est fauorabile. c. literis, de praesump. Sed si titius accipiat manum bertae dicendo, do tibi fidem, quod te accipiam, & illa nihil respondeat, uel non ostendat se acceptare, non sunt sponsalia, quia non debet claudicare, qui tamen promissit debet seruare fidem, secundum Ar. flo. supra.
- 4 Tempus requisitum ad contrahendum sponsalia est septennium, secundum Tho. ubi supra, a iure rationabiliter institutum, quia tunc homo uti ratione incipit. c. unico, in. vi. de despon. impube. Si autem nudum complessent septennium, & haberent liberi arbitrij usum uidetur quod teneant sponsalia, secundum Tho. ibi, quia adest ratio, uidelicet discretio. Quia tamen ecclesia determinauit tempus completi septennij, ideo tutius est, quod septennium sit completum, ut dicit Pan. in. c. literas, de despon. impube. sed quia legis intentio uerbis legis prauiudicat, ideo opinio S. Tho. est uera, consentit gl. in. c. sponsa, de despon. & tex. in. c. iuuenis, eo. ti. & Pan. etiam ibidem. Si autem ambo, uel alter sint minores septennio, & ipsi, uel parentes eorum contrahant, non ualent, qui uero maior est septennio debet expectare alterum qui erat minor ne frangat fidem, quia ex parte ipsius tenent. Et si puber cum impubere contrahat sponsalia, impuber cum peruenerit ad aetatem debitam, potest contradicere, puber autem nunquam, etiam ante aetatem debitam nullus potest contradicere, secundum Pan. in. c. de illis, de despon. impu.
- 5 Quilibet ualens contrahere matrimonium, potest sponsalia contrahere, & per se, & per nuntium, per procuratorem, per patrem, & matrem, & per quemlibet: dummodo consentiant, uel rectificent hi, quorum nomine contrahitur: non tamen econtra, quilibet ualens contrahere sponsalia, potest matrimonium contrahere, ut dictum est de impuberibus: supra, §. quarto.

- 6 Parentibus contrahentibus pro filiis ipsis filiis presentibus, & non contradicentibus, lex pro matrimonio iudicat, in dicto. c. unico, quamuis secundum ueritatem non sit, nisi ipsorum adsit consensus: sed quia ecclesia non potest uidere consensum, iudicat quod foris est. Non est autem simile de alijs contrahentibus, qui non sunt, parentes, nisi expresse consenserint. Pa. in. c. i. de mat. contrac. contra. inter eccle. Idem esse de fratre affirmat Tab. uer. sponsalia. §. v. sed non probat. Sil. nihil dicit, ibi. q. ii. in fi.
- 7 Qui sponsalia contraxit, tenetur sub peccato mortali contrahere matrimoniū, quia tenetur soluere promissum, sed Th. supra, nisi legitimum interueniat impedimentum: In foro tamen contentioso non compelluntur, quia matrimonia coacta malum exitum habere consueuerunt, nisi interuenisset iuramentum, ut quidam asserunt, sed neque propter hoc cogendi sunt, propter dictam rationem. Consentit Pan. in. d. c. ex literis, el. ii. de spon. & c. requisit. Si autem contrahere cū secunda, per uerba de presenti, non tenetur amplius contrahere cum prima, mortaliter tamen peccauit, & propter fractionem promissionis imponitur penitentia, in. c. sicut, de spon. Quod si cum secunda tantum sponsalia contraxit, etiā iurata, contrahet tamen matrimonium cum prima, in. d. c. sicut. Quomodo autem ex sponsalibus oriatur impedimentū publicæ honestatis, etiā quod sint nulla, non ratione consensus, ut in. d. c. unico, de despon. impuber. in. vj. Vide supra, matrimonium. §. xvi. & de spon. c. unico, li. vi.
- 8 Si petrus promittat accipere unam de filiabus sempronij, & ipse promittat dare unam de suis indeterminate, etiam cū iuramento, nō sunt hæc sponsalia. nec contractum est aliquod impedimentum, nisi una earum consensisset. in. c. unico, de spon. li. vi. petrus tamē qui sic promissit tenetur facere quod potest, & si unam proponat liberatur, quod si una superstite alijs morientibus tenetur superstitem dare, & si una earum in illum consensit, non potest aliās accipere. Quod si nulla consensit, nulla potest cogi, etiam a patre.
- 9 Antonius promissit desponsare bertam per uerba de futuro, non propter hoc sunt sponsalia, nisi sic esset consuetudo, uel per desponsationem intelligeret matrimonium contrahere, uel tunc intenderet contrahere sponsalia. Tenetur tamen

S P O N S A L I A .

contrahere sponsalia, ne sit fractor fidei datae.

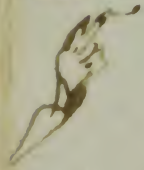
10 Poenae appositae in contractibus sponsalium communiter non tenent, si ratione poenae, sunt positae, secundum Tho. supra. c. gēma, de spon. Matrimonia enim libera esse debēt, in. d. c. requisivit. Secus si ratione dotis poena fuit apposita: qā tenent.

11 Titius habens filiam impuberem promittit dare Sempronio iuueni. xviii. annorum, qui in quarto gradu attinet dictae filiae, & utraque pars firmat promissionem cum iuramento, & poena pecuniaria apposita, tenetur quelibet pars facere, quod potest in conscientia, ut matrimonium locum habeat, uide licet quærere dispensationem, & si haberi potest, tenentur contrahere, ne sint fractores iuramenti, quia omne iuramentum, quod non uergit in detrimentum salutis aeternae est seruandum. c. cum contingat, de iure iur. c. non licet, eo. ti. li. vj. c. quamuis, de pact. in. vj. si tamen intendebant se obligare. Est & c. ex literis, el. ii. de despon. ex quo uidetur, quod etiam cogi debent ad obseruandum, & ibi Pan. Et licet non promiserint accipere dispensationem, tamen ex eo quod iurauerunt contrahere, & contrahere non poterāt sine dispensatione, propter impedimentum quod non ignorabant, ideo interpretandum est, quod etiam iurauerint accipere dispensationem, quia hoc est accessorium. Si autem nesciebant requiri dispensationem, & si sciissent non se obligassent, non tenentur, quia iuramentum non ad plus obligat, quam sit iurantis intentio. Et quamuis iura dicant matrimonia debere esse libera, ut supra diximus, hoc intelligitur quod quando fiunt sine iuramento, ecclesia non cogit, ut dicit Pan. in. d. c. ex literis, secus cum iuramento, quod papa seruari iubet, in. d. c. ex literis, nec obstat. d. c. requisivit, ubi dicitur monendi sunt, non cogendi, quia dicit gl. ibi prius monēda, & post cogēda propter iuramentum suum, ideo ad hoc seruandū cogendi sunt, nisi legitimū interueniat impedimentū, ut esset periculum uxoricidij, adulterij, belli, & huiusmodi, ad arbitrium sapientis. Quidā tamen dicunt, quod in foro contentioso nō possunt cogi, tamen in conscientia tenentur, & ad poenā etiā tenentur, secundū Pa. in. d. c. ex literis, secundum. i. gl. si. non faciunt quod possunt, ut dispensationem habeāt a superiori. Sponsalia per religiones ingressum, secundum Th. supra, ar. iii. ad. i. intellige & professionē, in qua quis spiritualiter mun-

do moritur, etiam quod quis iurasset contrahere soluuntur, & licet quidā dicant, quod prius debet cōtrahere, & post ingredi, ut seruet iuramentum, tamen est necessarium, ut dicit gl. in. c. cōmissum, de spō. & Pa. & In. exponētes. d. c. cōmissum, quod uidetur esse cōtra hoc, etiā si fuit matrimoniū per uerba de præsenti soluitur. c. uerum, de cōuer. cōiug. c. ex publico, eo. Item soluūtur sponsalia per sacrum ordinem superuenientē, quia maius uinculū alterius rationis est: quod uinculū si pcederet, solueret matrimoniū contractū de facto p uerba de præsenti, supra, matrimoniū. §. xlii. Item per uotum simplex si pcedat, non aut si sequatur, quoniā hęc duo scilicet uotum simplex, ex sponsalia etiā iurata, sunt, æqualis ponderis. Ideo quodcūque horū pcedat, impedit reliquū, supra, matrimoniū. §. lv. Itē soluūtur quādo alter statuto tēpore nō compareret ad perficiendū matrimoniū, secun. Th. supra, ad. ii. nec peccat contrahēdo cū altero, uel altera, si ex parte eius nō stetit quin matrimoniū locū haberet, & libere sine aliqua licētia pōt cōtrahere, qā tex. dicit libere. c. de illis autē. de spō. Quod si alter ad lōginquas partes pendētibz spōsalijs se trāsfert, & nō est spes de proximo redditu, alter nubere pōt libere, nec tenetur expectare per bienniū, in. d. c. de illis. Itē si ante matrimoniū contractū alteri superueniat grauis infirmitas, quę eū multū debilitet, ut paralisis, uel multū deformet, ut cecitas, & huiusmodi, uel cōtra bonū prolis, ut lepra, quę prole solet inficere, sicut morbus gallicus, & huiusmodi. Hęc enim dirimunt sponsalia. c. literas, de cōiu. lepro. ne. f. alter alteri displiceat, & malū exitū tale matrimoniū habeat, secundū Tho. supra. Itē si affinitas superueniat, ut quia alter consanguineā alterius isto interim cognouit, ad quod probandū sola fama sufficit. c. super eo. de cōsan. & affi. Secus si superueniat impedimentū publicæ honestatis, quia nō dirimit spōsalia, cū nō sit quid maius, cum sequatur. Itē si se mutuo absoluūt, secundum Th. supra, ad. v. & in. c. præterea, de spōn. etiā si sint iurata. Concor. Pa. in. d. c. præterea, & hęc est cōmuniō opinio. Item per fornicationē sequentem, tunc qui non est in culpa, potest solutionem petere, quia ex hoc sunt inuicem suspecti de seruanda fide in futurum, secundum Thom. supra, ad. vj. etiam si iurasset ducere, in. c. quemadmodum, de iure iur. nisi uiolenter ei hoc accidisset: quia cessat ratio repudiandi.

SPONSALIA.

uide.

Eodem modo sic inuenit hæreticam, uel cognoscit non esse uirginem, sicut credebatur, & huiusmodi, cuius ratio esse potest, quia si hoc sciisset non promississet, ideo implicite uidetur cum hac conditione promississe, sicut qui nouit ire ad sanctum Iacobum, credens non distare nisi per quadraginta miliaria, & postmodum reperit distare per quingenta, uel mille miliaria, quod si sciisset nullo modo uouisset, tale uotum non tenet: si in hoc simili casu. Item si contrahat cum alia per uerba de presenti, uel per uerba de futuro cum copula, hi contractus fortiores sunt, quia faciunt matrimonium, ideo dirimunt sponsalia, in. c. i. de spon. duorum: & Pa. in. c. ueniens, el. ii. de spon. Poenitentia autem fractori fidei imponi debet, in. c. sicut, de spon. quod quidem iustum esse uidetur.

13 Item quando impubes contraxit sponsalia post septennium, cum uenit ad pubertatem petit absolui à sponsalibus, & dari licentiam alteri nubendi, similiter si ante septennium contraxit, licet non fuerint uera sponsalia, tamen secundum Tho. supra, ad. viii. debet potest licentiam, ne ueniens ad ætatem legitimam uideatur approbare. Si maiores septennio contrahunt sponsalia, neuter ante pubertatem resilire potest, & ille qui prius ad pubertatem uenit alterum expectare non tenetur secundum Pa. in. c. de illis, & c. sequenti, de spon. Et si tempore contractus alter erat pubes, alter impubes, hic factus pubes, potest resilire, nisi carnalis copula interuenerit, non autem ille qui tempore contractus erat pubes, secundum Pan. ibidem. Not. quod petens in ætate nubili liberationem, causam aliquam allegare non tenentur, cum ius sic concedat, quia in illa ætate non erant potentes obligare se ad consentiendum inseparabiliter. Not. etiam secundum Tho. quod huiusmodi absolutio in dictis, semper debet fieri, præterquam in casu, quando quis religionem intrat, uel quando quis aliam, uel alium accipit per uerba de presenti, uel secundum aliquos quando fuit appositus terminus, post terminum liber est, in cap. sicut ex literis, de spon. Potest addi & alius modus, quo sponsalia possunt separari, quando inter sponsos orta est uehemens inimicitia, propter rationem capituli secundi de spon. Item si fama habet: quod inter eos est canonicum impedimentum, & de fama doceatur, tunc debet impediri ne contrahant, in. c. cum in tua, eo.

Item quando post factum accessit magna spōsi seuitia, in.c. ueniens, qui cle. uel uo. & propter conditionem non honestam appositam, in.c. de illis, de condi. ap. Pro his quæ dicta sunt, Arch. flo. not. duas regulas. Prima, quotiescunque contrahuntur duo uincula æqualis potentia, impossibilia, primum præiudicat secundo. Secunda, quotiens contrahuntur duo uincula disparis potentia, impossibilia, fortius repellit minus forte: ut sponsalia etiam iurata, & uotum solemne, secundum repellit primum.

- 14 Sponsorum peccata in modo triplici inueniuntur. Primo in ipso contractu, si fiste contrahant, non intentione contrahendi, uel fidem seruandi, & est mortale, quia pernitiosum multum: uel si clandestine contrahant, & uidetur mortale, sicut de contractu matrimonij, licet minus, propter pericula quæ communiter sequuntur, & prohibitionem, aut quia apponitur poena, quasi poena conuentionalis contra prohibitionem iuris, in.c. gemma, de spon. & si desit contemptus secundum Cai. ibi, est ueniale, & poena nulla est. Secundo, in dissolutione sponsalium, quando sine causa dissoluuntur sufficienter, quia est peccatum perfidia, & mortale, quia proximo pernitiosum. Tertio, in usu quando uacant actibus impudicis, ut supra dictum est. Impudicitia, §. ix. Oscula tamen, amplexus, & huiusmodi, ex beniuolentia, non sunt peccata, si uero delectationis causa fiant affectu maritali iam inchoate, absque impudicitia, tantum uenialia sunt. Huiusmodi enim oscula, inchoationem ueneræ uoluptatis important, sicut & sponsa inchoatiue est sponsi. Caueant tamen a consumatione antequam contrahant, quia mortale esset.

STATVTVM.

Statutum, supra, constitutio, §. vij. in uer. lex, per totum, exequi, §. j. An statuere supra mortuariis sit contra libertatem ecclesiæ, Exequia, §. j. Quomodo sunt excommunicati, Excommunicatio. xxxj.

STRIGIAE.

Strigiae, seu lamiae, dicuntur personæ quædam, quæ in nocte maxime exercent se in maleficiis. Hæ aliquando credunt se portari ad ludos quosdam, & deluduntur in somniis. c. episcopi. xxvi. q. v. aliquando realiter portantur, ut expertum est: aliquando per se uadunt, nec hoc est contra dētium. c. episco

STVPRVM. SVFFRAGIA.

pi. Nā illa secta, de qua loquitur. d. c. episcopi, est alia ab hac, quā modo dicitur secta strigiarum, licet in aliquibus cum illa conueniat, in aliquibus disconueniat. Nec est uerum quod mutantur in gattas, uel alia animalia (ut dicitur) quamuis uirtute dēmonis hoc possit uideri per artem prestigij, uel circūponendo figuram, & hæc sæpe fiunt. Hæc secta non est proprie hæretica, & expresse, sed præsumptiue, quoniam diabolo, quem inimicum Dei credit, diuinum honorem exhibet, abnegat fidem, & baptismum, contemnit sacramenta, & crucem, homines percutit morte, & ægritudine per fascinationem, & per actiua naturalia edocta a diabolo, & per uirtutē ipsius dēmonis assistentis, & cooperantis propria uirtute, ut in refutatione portarum, & multorum aliorum. Si quis autē bene inspiciat illud. c. episcopi, intelliget, quod inquisitores non agunt cōtra illud, dum officium contra has exequuntur.

STVPRVM.

S Tuprum per quod mulier uirgo extra matrimonium defloratur, mortale peccatum est, constituens propriam speciem, ex eo quod aufertur uirginale signaculum paternæ custodiæ commissum. Si autem alio modo perdat uirginitatē, ut per uoluntariam pollutionem ex se, nō erit stuprum, sed mollietates. In masculino autem adhuc uirgine, coeunte cum matre, uel alia, non erit stuprum, quia non ita sub custodia patris est quo ad hoc, nec fit minus nubilus amissa uirginitate, sicut foemina, Tho. secunda secundę. q. ciiij. ar. vj. Ad quid teneatur qui stuprauit uirginem, supra, restitutio. §. xxij.

SVFFRAGIA.

S Vffragia pro mortuis fieri incœperūt ab Apostolis: Tho. iij. sen. dist. xlv. q. ij. ar. j. q. l. ij. & Aug. li. de cura pro mortuis habenda. & Damasc. in ser. de suffrag. mortuorum, & Dionys. c. ult. de cæ. Ierar. Ideo credendum est suffragia uiuorum defunctis posse prodesse, & credo quod qui pertinaciter nō crederet, esset hæreticus, quia uidetur repugnare scripturæ Mac. lib. ij. c. xii. qui liber est in canone ecclesię, ut patet per Aug. li. xvij. de ci. Dei, & per concilium Carthagineñ. licet apud iudeos non sit canonicus, ut dicit Hiero. in prologo galeato: & pro hac hæresi, fuerunt Græci condemnati in Concilio Florētino, supra, purgatorium, per totum, indulgentia. §. xix.

Non est igitur negandum suffragia pro mortuis fieri esse utile.

- 2 Qui in suo testamento ordinauit aliqua bona fieri pro anima sua, post mortem primum talium bonorum, seu suffragiorum consequitur etiam antequam fiat ab executoribus, quantum est ex operæ operante principalis agentis, siue testatoris, sed quantum ad efficaciam suffragiorum, quæ est ex opere operato, uel ex opere operante exequentis, non consequitur, fructum antequam fiant, & hoc modo tarditas executorum, nocet defunctis, quo ad pœnam purgatorij, quæ est temporalis, secundum Tho. supra, ad quartum. Non possunt tamen defuncti defraudari quo ad æternam retributionem, nisi per propriam culpam, supra, executor. §. xvj. & ibi quomodo grauiter peccant tales defraudantes, tanquam egentium necatores.
- 3 Suffragia facta pro mortuis, non tantum profunt illis, sed etiam facientibus, in quantum procedunt ex radice charitatis, qua faciens suffragium meretur uitam æternam sibi. Quomodo unus pro alio satisfacere potest, supra, indulgentia. §. xix.
- 4 Suffragia a peccatore facta profunt mortuis, quantum ad ipsum opus operatum, idest quantum ad efficaciam, quam habent ex se, & quantum operans operatur in persona ecclesiæ, uel ut alterius instrumentum: & inter suffragia pro mortuis, magis proficit missa. c. nihil, de conse. dist. ij. & Tho. iij. sen. supra, & Pe. de palu. Secundo elemosina. Tertio, oratio. Quarto, ieiunium. c. animæ defunctorum. xij. q. ij. Quomodo elemosina sit magis satisfactoria, supra, elemosina. §. xiii.
- 5 Qui multos recipit ad participationem suorum bonorum, licet mereatur, quia ex charitate hoc facit, tamen quo ad expiationem pœnæ, sunt sibi minus utilia sua bona, de rigore iustitiæ, sed forte Deus ex sua misericordia facit, quod etiam pro se satisfaciant, hoc autem incertum est.
- 6 Dicere missam de mortuis, uel de aliquo sancto pro mortuis, non multum refert, sed bene deuotio rogantis, & offerentis, ideo consulerem eis, qui uolunt facere dici missas, ut dicerent sacerdoti: pater dicatis illam, ad quam maiorem habetis deuotionem, uel talem, ad quam ego habeo deuotionem, & ualet quo ad liberationem a pœna, ei tantum, pro quo fit,

S V B D I A C O . S V B S A N . S V B S T I . S V P E R .
secundum Pe. de pal. supra, missa. §. xxxii.

S V B D I A C O N V S .

S V b diaconus, supra, Ordo. §. ij. Etas. §. i.

S V B S A N N A T I O .

S V b sannatio, supra, derisio, per totum.

S V B S T I T V T I O .

S V bstitutio, & successio, quia ad ius civile magis pertinet,
dimittantur. Vide si uis Sil. uerbo hæreditas. Tab. uer. sub-
stitutio, & successio.

S V P E R B I A .

- 1 S Vperbia secundum quod nominat inordinatum appeti-
tum propriæ excellentiæ, peccatū speciale est, de quo Tho.
secunda secundæ. q. clxii. ar. i. & ii. & quia superbus extollit se
supra id quod est prefixum secundum Dei regulam, ideo ex
suo genere peccatum mortale est: ueniale autem ex imperfe-
ctione actus, & est grauissimum, quia superbus diuinæ regu-
læ subiici non uult. Contingit autem peccare in hoc quatuor
modis distinctis specie. Primo, cum quis bonum a semetip-
so habere existimat, & non a Deo. Secundo, cum existimat a
Deo datum, sed ex propriis mentis. Tertio, cum se iactat ha-
bere quod non habet. Quarto, cum despectis cæteris appe-
tit uideri habere, quod habet. Quando talis appetitus est se-
cundum rationem deliberatam, mortale est in omnibus spe-
ciebus: secus quando secundum primos motus, ut quando
homo laudat se, non tamen propter hoc uult non subiici di-
uinæ regulæ. Non enim est hic actus perfectus circa appetitū
inordinatum propriæ excellentiæ.
- 2 Cum quis ita Deo ingratum se exhibet, ac si non accepisset
omnia a Deo, est in prima specie superbiæ. Cum quis con-
queritur de Deo, quod non exaudiat eum, uel det aliqua bo-
na, est in secunda specie. Cum quis existimat se sanctum, li-
beralem, & huiusmodi, & non est, in tertia specie reperitur.
Cum quis negligit operari, appetere spiritualia, & pro pecca-
tis propriis satisfacere, est in quarta specie. Contra uero pro-
ximum peccatur, si quis proximo crudelis existit, incompati-
ens, intollerans, iniuriens, impatiens, egreferens se despici,
indignans, & huiusmodi. Hæc enim sunt signa, quod homo
plus de seipso sentit, quam de aliis, quia existimat se non de-
bere particeps esse pœnarum ipsorum. Et hoc quidem pecca-

tum, multum uitam spiritualement impedit, multumque periculofum, est quia difficiliter eradicatur, cum fit spirituale peccatum. Est etiam peccatum generale, cum influentiam quādam in omnia habeat peccata: & ita caput omnium uitiorū recte dicitur.

S V P E R S T I T I O .

- 1 S Vperstitio, quādam protestatio infidelitatis est, qua circa diuinum cultum erratur, religioni opposita, secundum Tho. secunda secundæ. q. xcii. ar. i. quia cultum diuinum exhibet, uel ei cui non debetur, uel non eo modo quo debet, cuius species quatuor sunt scilicet diuinatio, idolatria, (de quibus supra, in suis locis dictum est) indebitus ueri Dei cultus, & uana obseruatio, & de his duabus speciebus ultimis, nunc dicendum est.
- 2 Superstitio qua exhibet quis Deo indebitum cultum, dupliciter fit, aut pernitiōse, aut superflue. Pernitiōse est, si contra fidei ueritatem fiat, ut si quis Deum coleret sicut iudæi, uel alii infideles, ritum eorum seruando, contra ecclesiæ sanctæ ritum, ut seruando sabbatum, uel si falsas reliquias pro reliquiis sanctorum adorandas proponeret, uel offerret imagines Crucifixo, ad incitandum alios lucri gratia. Hic enim cultus falsus est, quia significat quod non est, ideo mortale peccatum. Offeritur enim notabilis irreuerentia Deo ex natura talis operis, & si non ex intentione offerentium. Superflue autem committitur cultus Dei indebitus, quando non seruatur rubricæ, & ritus ecclesiarum, & si desit contemptus, & scandalum, ueniale peccatum est, ut quando debet fieri missa cū uno accolito ponuntur duo, uel non debet dici gloria, & dicitur. Si tamen adesset contemptus, uel scandalum, esset mortale, ratione horum, non ex se. Non enim est contra Dei reuerentiam, sed præter, fieri dicitur.
- 3 Superstitio uanæ obseruationis, primo per artem notoriam est, quando fiunt certa ieiunia, certæ orationes secundū instituta illius artis, ad acquirendum scientiam per infusionē. & hæc est peccatum mortale, propter innitum cum dæmone societatem, de cuius institutione hæc seruantur, & inutiliter, quia dæmonum non est scientiam animabus nostris infundere. Ex doctrina Cai. ibi, in summa. Secunda superstitio est per præfagia futurorum bonorum, uel malorum, ex his quæ

SUPERSTITIO.

accidunt, ut si ex casu alicuius eūdo domum, accipiat aliquis aliquod malum futurum, & huiusmodi, & communiter hæc uana, sunt uenialia peccata, quia non ut instituta religionis gentilium utuntur homines, sed quia sic habent ex antiquis suis, & quia, ut in pluribus uidetur eis sic accidere. Et quando huiusmodi accidunt huiusmodi, possunt homines præcauere a malo, quod uerentur accidere. Huiusmodi uana reputatur dum non adest sinistra intetio. Tertia superstitio obseruationum est, quæ usu herbarum, lapidum, lignorum, animalium, carminū, imaginum, rituum, ad faciendum aliquod, utputa adstringendum sanguinem, uel huiusmodi, de qua supra. Incantatio. §. ii. Quarta, superstitio obseruationum est in uerbis, aut rebus sacris portandis, dicendis, adiunctis aliquibus conditionibus non malis: quarum ratio nescitur: ut qui utitur ad spasimū annulo facto ex primo marcello cruci oblato in die ueneris sancti, & similia. Hic enim interuenit superstitio quantum apparet. Si tamen quis hoc faciat ex mera deuotione: secundum Cai. supra: & non expectet effectum nisi a Deo: credens a Deo hoc alicui inspiratum: non est dānabile: sed potest tolerari. Ego tamen credo: quod licet talis non sit de mortali damnandus: est tamen prohibendus: ne talia amplius faciat: tanquam superstitiosa: & habentia mali: uel superstitiosi speciem.

- 4 Ad cognoscendum igitur quando hæc, & similia sint superstitiosa, uidendum est, secundum Tho. secunda secundæ, supra, & contra gen. lib. iij. c. cliij. an tales effectus, qui intenduntur, possint naturaliter produci a talibus rebus, tanquam a causis naturalibus, & si sic, non erunt superstitiosa, nec illicita, quia licet uti naturalibus causis ad naturales effectus, si non, clarum est, quod non adhibentur tanquam causæ, ideo adhibentur, ut signa, non ut signa diuina, quia non sunt sacramenta, neque sacramentalia, ergo tantum ut signa uana, & uacua, & sic pertinent ad pacta signationum cum dæmonibus innita, sicque superstitiosa sunt. Corpora naturalia ex suis formis naturaliter agunt, non autem artificialia, ideo non possunt naturalem uirtutem habere ad agendum, neque ex impressione uirtutum cœlestium, inquantum sunt artificialia sortiuntur uirtutē aliquam. Ex quo patet, quod qui facit annulum sub tali constellatione, ut ualeat ad malū ca-

ducū, uel huiusmodi, uel imprimit imaginem in lapide sub tali signo, nil naturale recipit, ut aliquid efficere ualeat, ergo in aliquod spirituale est reducendum hoc, non in Deum, uel angelos bonos, quia ad huiusmodi auxilium hoc modo nō pręstant, ergo ad dęmones, & sic apparet huiusmodi superstitiosa esse. Vide supra. Diuinatio per totum. Incantatio, per totum. Ars. §. ij. & ita tene ut sis securus.

S V S P E N S I O.

- 1 **S**uspensio, censuram ecclesiasticam nominat, & est in habilitas ad executionem ordinum, officiorum, uel iurisdictionis, ex aliquo impedimento proueniens, ex institutione ecclesię habens robur, & est magis pœna quàm culpa, gl. in. c. ad reprimendam, de of. ordi. in Cle. de pœnis, cupientes. Et quamuis non sit culpa, tamen communiter propter peccatū incurritur, nec est necesse quod sit peccatū mortale semper, sicut de maiori excommunicatione, sed etiam pro ueniali potest incurri sicut excommunicatio minor, ut probat Cai. in summa, ibi. Et licet suspensio tangat clericos communiter, quandoque tamen et laici suspenduntur ab aliquo actū, ut aduocari ab actū aduocandi, & similiter quandoque alij.
- 2 **S**uspensio una minor dicitur, qua quis dicitur suspēsus quo ad se, & incurritur primo per quodcunque mortale peccatū, in quo quis existens antequam pœniteat, est suspensus a participatione omnium sacramentorum. c. quęsitum, de cohab. cle. & si exercet executionem alicuius ordinis solēniter, id est quasi utens officio suo, mortaliter peccat: quia officium suū indigne facit, & ministrum ecclesię indigne se exhibet, & totiens quotiens facit, etiam tangendo uasa sacra, & alia, quasi officio suo utens, nisi in casu necessitatis, in quo etiam laico liceret hoc, ut leuare corpus Christi de luto, uel baptizare in articulo necessitatis, & huiusmodi, & a talibus quādiu sustinentur ab ecclesia, recipere sacramenta a subditis in necessitate, licet, extra uero necessitatem, recipere non est tutum, neque inducere tales ad executionem sui ordinis, secundum Tho. iij. sen. dist. xxiiij. q. j. ar. iij. ql. v. ad. iij. & ad. iij. secundū tamen Pe. de pa. non peccat, quia est licitum: nec talis inducens peccat, qui utitur iure suo. Secundo, efficitur quis suspēsus quo ad se, per minorem excommunicationem, quia etiā ipsa separata a participatione, ut supra dictum est, Excomuni-

S V S P E N S I O.

- catio. §. v. tamen suspensus, his duobus modis supradictis, si celebrat non efficitur irregularis. c. si celebrat, de cle. exc. mi. nec talis ab aliis subditis debet uitari, etiam quod eius peccatum sciant. c. nostra, de coha. cle. & muli.
- 3 Secunda suspensio est, qua quis suspensus est quo ad alios, & non quo ad se, & hec proprie non potest dici suspensio. Hanc ligantur clerici peregrini, qui non possunt celebrare publice, nisi prius fecerint fidem de eorum ordinatione, in. c. j. de cle. pereg. Possunt tamen secrete celebrare. c. iij. de cle. pereg. & si publice celebrant, non propter hoc fiunt irregulares, secundum Pa. in. d. c. si celebrat.
 - 4 Tertia dicitur maior suspensio, & appellatione suspensionis in genere, de hac intelligitur, ar. in. c. si quem, de sent. excom. De hac data est diffinitio in principio, & est censura ecclesiastica sicut interdictum. c. quarenti, de uerb. sig. Quando quis est suspensus ab ordine tantum, non potest ea quae sunt ordinis, potest tamen ea, quae sunt iurisdictionis, & econtra, si est suspensus a iurisdictione, & non ab ordine. Si autem ab utroque, neutrum potest. Nam suspensio, secundum Pa. in. c. Apostolica, de excep. operatur ad limites suspensionis. Concor. Tho. iij. sen. dist. xvij. q. ij. ar. ij. q. l. iij. & Pa. in. d. c. Apostolicæ, de excep. Suspensus ab officio, & beneficio, non potest agere nomine proprio, tamquam beneficiatus pro iuribus ipsius beneficii, & suspensus a beneficio, non debet habere redditus beneficii, modicam tamen sustentationem habere poterit, si non habet unde aliter uiuat, secundum Pa. in. d. c. Apostolicæ, sed cum nulliter, uel iniuste est suspensus, debet recuperare fructus, secus quando est iusta secundum Feli. in. d. c. Apostolicæ. Neque propter suspensionem, quis beneficium amittit, nisi lex hoc exprimat. Et nulla suspensio causat irregularitatem, si suspensus celebrat, nisi sit a diuinis suspensus, secundum Feli. supra, non enim in iure expressum inuenitur.
 - 5 Suspensus a beneficio, potest eligere: secundum Pa. ibi supra: quia ius eligendi annectitur ordini: seu officio, a quibus non est suspensus. Eligi autem in ecclesia: in qua est suspensus non potest. Alia quae pertinent ad officium poterit exercere: siue spiritualia: siue temporalia, quia ab eo non est suspensus.
 - 6 Suspensus ab officio tantum, non potest eligere: nec eligi: nec alia

alia quæ spectant ad ordines. Potest autem ea quæ pertinent ad beneficia, ut prosequi iura beneficii, nisi taliter sit suspensus ab officio, ut trahatur ad beneficium, ut in glo. Cle. cupientes, de pœ. §. uero nouam.

- 7 Suspectus minori suspensione, quæ infligitur propter participationem cum excommunicato, non priuatur facultate exercendi iurisdictionalia, & eligendi, sed solum participatione partium suarum sacramentorum, & propter hunc effectum, non potest eligi. Est tex. in c. si celebrat, de cle. excom. mii.
- 8 Cui interdictus est ecclesiæ ingressus, non potest exercere ordinem in ipsa ecclesiâ, in qua si celebrat, efficitur irregularis. c. is cui, li. vi. de sen. ex. non autem si extra ecclesiam celebrat, nec propter hunc interdictum priuatur facultate exercendi iurisdictionalia, & eligendi. c. sacro, de sen. ex. & de rescri. c. ab excommunicato. Non enim ultra suos limites cum sit pœna, extendi debet, ut supra dictum est.
- 9 Episcopus suspensus a pontificalibus, solum est suspensus ab illis, quæ dependent ab ordine pontificali, & non ab aliis secundum Io. an. in c. i. de sen. excō. lib. sexto, quia sunt separata iurisdictionalia, ab his quæ sunt ordinis episcopalis. c. aqua, de cons. eccle. & al.
- 10 Suspectus a sententia canonis, uel hominis tenetur abstinere ab officio, etiam post contritionem, & confessionem, quo usque ab officiis suis, relaxata fuerit sententia, alias a diuinis, uel officio, uel celebratione suspensus, & huiusmodi, si contrafaciat mortaliter peccat, & efficitur irregularis secundum Inno. in c. æterni, de re. iur. lib. vi. si extra ecclesiam dicat horas secundum eundem Inno. ubi supra, officiando populum, sicut in exercitu, fit irregularis, secus si officiando dicat cum uno, uel duobus, & alii tenentur uitare eum, cum dicit officium officiando, uel celebrat secundum Veruer.
- 11 Suspectus ab officio absolute, & non per dictionem tantum, ab homine, uel a iure, propter crimen graue, intelligitur etiam suspensus a beneficio. c. eos, & c. qui sacerdotum. lxxxi. d. secus si propter infamiam, uel contumaciam, uel crimen leue, secundum Gaspar de cald. in d. cle. cupientes. sed si suspensus a beneficio solum, non est suspensus ab officio, quia officium non est accessorium ad beneficium, sed e cōuerso. Si est suspensus ab utroque per copulam, & est clarum. Si per

M M M

S V S P E N S I O .

disiunctiuam, uel, uidelicet ab officio, uel beneficio, sententia propter incertitudinem non tenet, secundum Gof. Inno. uero dicit simpliciter, quod suspensus ab officio solum, non debet percipere fructus beneficii, per. c. pastoralis, de app.

- 12 Cum minora interdiciuntur, intelliguntur inter dicta maiora, unde suspensus a subdiaconatu, est suspensus ab aliis ordinibus superioribus, sed non e contra. c. significauit, de corpo. ui. hac enim se habent ad consequentiam. c. cum illorum, de sen. excom. qui enim non potest cantare epistolam, nec euangelium, sed non e contra.
- 13 Suspensus ab officio non simpliciter, sed secundum quid, non fit irregularis, si in alio officio agat ab eo a quo est suspensus, ut si a collatione ordinum suspensus est, & omnia alia præter ordinem agat, nullam incurrit poenam, secundum Pe. supra.
- 14 Suspensus ab officio, & consequenter a beneficio, quod est propter officium, tunc perinde est, ac si esset suspensus ab utroque, & in utroque casu si se ingerat diuinis, est irregularis, secundum Pe. de palu. iiii. sen. dist. xviii. quæst. iii. & c. i. de sen. & re iudi. lib. vi.
- 15 Suspensus ab officio prædicationis, licet prædicando, & celebrando peccet, non tamen efficitur irregularis secundum Cal. in. d. de. cupientes, secus si esset suspensus ab aliquo officio annexo alicui ordini. Suspensus uero a canone propter defectum corporalem, ob quem quis promoueri prohibetur (ut supra corpore uitiati) si talis promoueat, & celebret, mortaliter quidem peccat, non tamen irregularis fit, secundum Pa. in. d. c. si celebrat.
- 16 Suspensiones multæ sunt in iure, quas enarrare longum esset, adducam tamen loca in quibus habentur, ut qui uoluerint inuenire ualeant. Prima, habetur in. c. ult. xviii. d. Secunda in. c. nullus. d. lv. Tertia in. c. i. & ii. d. lxxiii. Quarta, in. c. nullus. d. xxxii. & c. si scitatis. xv. q. viii. Quinta, in. c. fi. d. 50. Sexta, in. c. nihil, de elec. Septima, de elec. c. quisquis. Octaua, de ordinatis diuersimode, supra, ordo. §. xvi. in uer, irregularitas. §. viii. Nona, de uer. sig. c. olim. Decima, de de. pug. in duel. c. i. Undecima, de elec. c. prouida. Duodecima, de excels. præla. c. tanta. Tertiadecima, de sen. ex. c. sacro. Quartadecima, in. c. medicinalis, de sen. excō. in. vi. Quintadecima, de elec. in. vi. c. quia sæpe, & de. statutum, de elec. Sextadecima, de of. dele. in sexto. c. hac constitutione. Decunaseptima, de re. ecc. non alie.

in sexto.c.consultissimo.Decimaoctaua,de sen. & re iudi.in sexto.c.cum aeterni.Decimanona,de of.ord.in sexto.c.præsen-
ti. Vigesima,de cen.in sexto.c.exegit. Vigesima prima,de usu.
c.quanquam,&c. usurarum in.vi. Vigesima secunda,de pri-
ui.li.sexto.c.episcoporum,de sen.ex.c.is cui,in. vi. Vigesima-
tertia,in.vi.de elec.c.statuimus.c.compromissarius.Vigesima
quarta,de elec.c.cupientes. Vigesima quinta,de elec.in.vi.c. si
compromissarius. Vigesima sexta,de sen.ex.in.vi.c.solet. Vige-
sima septima,de re.iur.in.vi.c.non solum.c. constitutionem.
Vigima octaua,in cle.quoniam,de vi.& ho.cle.Vigimanona,
in cle.i.de re.eccle.non alie. Trigesima,in cle.religiosi,de
deci. Trigesima prima,in cle.cupientes,de pœ. Trigesima se-
cunda,in cle.i.de sta.mona. Trigesima tertia,in cle. cum sit,
de magistris. Trigesima quarta,in cle. multorum,de hære.
Trigesima quinta,in cle.religiosi,de priuil. Trigesima sexta,de
usur.c.quia in omnibus. Trigesima septima,per Clem. quin-
tum in priuilegio,Prouidentia. Trigima octaua,per Clem.
quartum in priuilegio,Paupertati. Trigimanona,de simo.
c.tanta.De his autem in diuersis locis dictum est,ut in uer. si-
monia.6.52.Clericus.Religiosus.Ideo superfluum uidetur re-
plicare,quæ in aliis locis dicta fuere.

- 17 Suspendio etiam potest fieri ab homine,nam qui potest co-
gere per censuram ecclesiasticam,potest suspendere,excom-
municare,& interdicare,quia hæc tria ueniunt nomine cen-
suræ.c.quærenti,de uerb.sig. & qui potest excommunicare,
potest etiam suspendere,& e contra,qui potest excommuni-
cari,potest suspendi,& interdici,& debet fieri in scriptis
monitione præmissa. Sicut excommunicatio,ut patet in ca-
pitulo primo,de senten. excommu. in sexto. Ista enim tria
sunt paria secundum Pa. in capitulo reprehensibilis,de app.
Limitat tamen Pa.secundum unum dictum Innocen. in ca-
pitulo primo de excus. præla. quod suspendio requirit moni-
tionem,quando infertur propter contumaciam,non autem
si feratur in pœnam delicti commissi,quia tunc frustra fieret
monitio,cum oportet eum luere pœnam commissi delicti.
Sæpe nanque propter delictum fertur suspendio,ut in capi-
tulo tam literis,de test. non autem sic de excommunica-
tione, quæ nunquam fertur pro delicto, sed pro contu-
macia,quia quam cito quis uult satisfacere debet relaxa-

S V S P E N S I O .

ri. c. nemo. xi. q. iii. & c. illud, & pro corroboracione huius dicti, potest adduci. c. romana, de sen. ex. in. vi. §. sed nec in specie, ubi solum prohibetur excommunicatione fieri sine monitione, quasi secus censeatur de suspensione, & interdicto, in aliis autem eodem modo fertur, quo & excommunicatio, scilicet in scriptis continentibus causam, cum traditione copiae si petatur, in. d. c. i. de sen. ex. in. vi. & non fiat sub conditione, quia non ligat nisi ueniente conditione.

- 18 Nullus episcopus, uel superior incurrit sententias suspensionis, uel interdicti impositas a iure, uel iudice, nisi de eis fiat specialis, & expressa mentio, i. vi. de sen. ex. c. quia periculosum.
- 19 Suspendio non tollitur per sequentem appellationem, licet suspendatur per praecedentem, sicut de excommunicatione, secundum Pa. in. c. pastoralis, & c. ad haec, de appel. supra. Excommunicatio, circa, si. In temporalibus autem secus esset si appellatio esset legitima, secundum limitationem. Pa. & l. non tantum. ff. de appel. Vt si quis ab ingressu talis domus suspendatur, uel a perceptione fructuum, quia ista temporalia sunt.
- 20 Regula generalis est, quod quando aliquis est suspensus a iudice, uel a iure, ab aliquo actu spirituali alicuius ordinis, scilicet sacri, siue principaliter, siue per consequentiam, si exequatur illi actu sit irregularis, alias si facit contra aliquam suspensionem non sit irregularis, sed aliter punitur. c. i. de sen. & re iudi. in. vi.
- 21 Quando in sententia suspensionis a iure, uel ab homine dicitur, donec satisfecerit, uel poenituerit, adueniente conditione, ipso facto est absolutus, & non indiget alia relaxatione; sicut excommunicatio, & interdictum, & in hoc ab ipsis differt. Pa. in. c. cum tu, de usu. in. c. nobis, de spon. tam in tex. quam in glos.
- 22 Suspendus simpliciter a iure, potest ab episcopo absolui, nisi canonis coditor sibi reseruet. c. nuper, de sen. ex. & nisi sit inflicta, propter peccatum, a quo non potest dispensare episcopus, secundum Pa. in. c. quorundam, de solu. quia poena propter delictum posita, intelligitur perpetua. Si autem propter contumaciam esset posita, posset absolvere. Si uero est ab homine, absoluet qui eam tulit, uel superior, ut de excommunicatione dicitur. xxiii. q. i. c. si Petrus, & absolutio fiet solo uerbo, ut dicendo reuoco, uel remoueo, uel absoluo a tali sententia, quia non habet propriam formam.

23 Clerici, uel regulares suspensi propter exhibitionē sacramentorum hæreticis, aut propter receptionem elemosinarum, uel oblationum ab eis, uel propter traditionem dictorum hæreticorum ecclesiasticæ sepulturæ, sunt priuati officio ab eorū ordinariis. c. excommunicamus, de hæreti. non possunt tales restitui a suspensore. Similiter suspensus a collatione beneficiorum per concilium, post primam, & secundam monitionem, inuento culpabili in conferendo beneficia indignis, de præben. c. graue. Similiter dic de degradato, ut in. c. ex tuæ, de cle. non reli. hæc papæ communiter referuntur.

24 Omnes sententiæ suspensionis latæ per quoscunque prælatos contra fratres prædicatores, & contra eorum priuilegia, sunt ipso facto irritæ, Alex. in priuilegio, Meritis uestre, & etiam contra alios, occasione ipsorum fratrum. Alex. in priuilegio Nimis iniqua. Magister ordinis, priores, & eorum uicarij, in locis, & conuentibus sibi subiectis, fratribus sibi subditis, & ad eos undique declinantibus interdum eius ordinis, possunt absoluerē a suspensione excoicatione, & pœna interdicti, quas incurriscent in ipso ordine, uel ante eius ingressum, ac etiā laicos uolētes ingredi, nisi adeo excessus esset enormis, ut merito esset consulenda sedes apostolica. Bonifa. Alex. in priuilegio uirtute. Sed in cōcilio lateran. sub Leone. x. sessione xi. dicitur quod uolentes profiteri ordinē medicatū ubi agitur de interesse tertij, non possint absolui, nisi præuia satisfactio. Item prædicti prælati possunt a suis confessoribus obtinere dispensationem, ab irregularitate, quam contraxissent proferendo sententiæ suspensionis, uel interdicti, sine scriptis ex in cautella, cle. in priuilegio. exigentibus. Sunt tamen inspicienda priuilegia aliorum ordinum circa huiusmodi, si habent, & ipsi. Nam fere omnes ordines in priuilegiis, & gratiis communicant, præcipue mendicantes, ut patet de prædicatorum ordine, qui priuilegiis omnium aliorū ordinū gaudet.

S V S P I T I O.

Suspicio quandoque oritur ex eo, quod quis est in simili peccato, propter quod facilius alios tales credit, quandoque ex malo affectu ad proximum, quandoque ex experientia, unde senes communiter sunt suspiciosi. Et quia suspicio quandam ambiguitatem importat, ideo quamdiu quis ambiguus est in huiusmodi, siue ex leuibus signis, siue ex graui-

M M M 3

SVSVRRATIO. TABELLIO.

bus suspicetur malum de proximo, nunquam tamē est mortale, quia non diffinitiuam determinationem infert. Et licet sit temeraria suspitio, & contemptus aliquis proximi, non tamen complete contēnit, nec prorumpit in temerariam sententiam, quia tunc esset mortale, supra, iudicium. §. viii. Est tamen ueniale mala suspicari de proximo, maxime ex leuibus signis, immo quando uidentur mala, bona credi debent, uel bona saltem intentione facta. de hac materia uide Thom. secunda secundæ. q. lx. a. iiii. supra, iudicium. §. i. & ul. concor. Cai. in sum. ibi.

SVSVRRATIO.

SVsurratio qua quis obloquendo amicitiam inter aliquos tollit, ex suo genere mortale peccatum est, quia tendit ad nocumentum proximi, non qualecūque sed graue, uidelicet tollere amicitiam, quod est bonum melius honore, & fama, ideo grauius est detractio, & contumelia: ex S. Tho. secunda secundæ. q. lxxiii. Est autē ueniale ex imperfectione actus, uel quia non adest intentio auferendi amicitiam, uel de re minima, uel quia iocose dicit. Not. tamen, quod licet quis nō intenderet tollere amicitiam, si tamen incaute obloquitur talia, quæ ex natura sua sufficiunt tollere amicitiam, & de facto tollunt, non excuso talem a mortali, quia tunc actus redit in naturam suæ speciei, ut de detractio, supra dictum est. Tenebatur enim aduertere quid poterat sequi, sicut qui proiicit lapidem, debet aduertere ne aliquem percutiat. Si tamen quis referet aliquod non ad auferendum amicitiam, sed ad uitandum maius malum, non credo peccare, ut si quis dicat titio, caue a Socrate, quia uult occidere te, quia malū non intendit, sed bonum, cum aliter providere non potest huic malo, dummodo nō sit maius malum, quod sequitur, quā quod uitare intendit, secundum Sil. ibi.

TABELLIO.

TAbellio, notarius, publica persona, scriniarius, quod idem sonant, sunt a principibus, regibus, papa, ciuitatibus, habentibus iura principum, & a quibusdam aliis secundum Inno. in capitulo cum P. de fide instru. & possunt conficere instrumenta in loco, seu territorio constituentium, & non extra, secundum Pa. in. d. c. cum P. confecta tamen instrumenta in loco constituentis, si extra ostendantur, ualent, secundum

communioem opinionem, ut no. Pa. in. d. c. cum P. Idem tenet Sil. uer. Tabellio. q. iiii.

- 2 Duæ honestæ personæ suppleant uicem tabellionis, quando non potest commodè tabellio haberi, ut in capitulo quoniam contra, de probatio.
- 3 Religiosi qui in seculo fuerunt tabelliones, & officium tabellionatus exercuerunt, possunt idem officium exercere in causa fidei tantum, ut de hære. c. ut officium, in sexto. §. ad scribendum, in aliis autem non, ut no. Io. an. in. d. c. ut officium. Dicit tamen Gul. in Spe. quod uetera instrumenta poterit complere, non tamen noua assumere. Quomodo autem hoc officium prohibeatur clericis, supra, clericus. §. x.
- 4 Clericus in sacris constitutus, non potest per principem secularem effici tabellio, quia hoc officium clericis ex illis in sacris penitus interdicitur, & si ante erat tabellio, non potest illud exercere officium in causis secularibus, secundum Pa. in. c. sicut, ne cle. uel mo. in causis uero ecclesiasticis non potest etiam exercere, si sit institutus a principe seculari, ut uidetur sentire Host. & Inno. in. d. c. sicut, nisi hoc faceret coram papa uel eius curia, ut limitat Pa. ibidem, quia papa admittendo uidetur habitare. Si uero sit institutus a papa, uel episcopo, quo ad suam diocesim potest licite, quia propter ordines, uel beneficium, non debet ecclesiasticum officium interdici: ar. in. c. tua, de deci. el. ii. Pa. limitat in. d. c. sicut, extra curiam, quando non habet competens beneficium, aliter non, cum indistincte prohibeatur in. d. c. sicut, quia hoc est quoddam genus negotiationis, quæ clericis prohibetur. c. i. ne cle. uel mo. Si autem sit in sacris, sed non beneficiatus, potest hoc officium exercere, etiam in causis temporalibus, secundum Pa. immo non potest ei præcisè prohiberi, sed tantum causatiue. s. per subtractionem beneficii, ut dicit Io. an. Concludit tamen Pa. quod hoc officium exercere potest, si non habet beneficium, quia tunc potest exercere licitam negotiationem, in. d. c. i. Si uero clerici non sint in sacris, sed in minoribus, hoc licet exercere officium, secundum Io. an. in. d. c. sicut: quod. d. Ant. limitat, nisi sint beneficiati, quam limitationem approbat tandem Pa. in. d. c. sicut, nisi quis esset insufficienter beneficiatus, quia sic non dicitur beneficiatus, ar. c. ii. de trans. præl. Et idem Host. tenere uidetur, Sil. ibi. Idem affirmat. q. iiii. §. iiii.

TACTVS. TALIA. TEMERITAS.

5 Tabellio tenetur scire, quæ pertinent ad artem suam, aliter si errat imputabitur ei ad peccatum, & ad restitutionem parti læsæ tenebitur, ut not. Pa. in. c. i. de si. instru. Debet esse de legitimo matrimonio procreatus, ut dicit Aug. de Ancho. in li. de potestate papæ. Debet esse liber, & debet iurare, ut dicit Pa. in d. c. sicut, quod fideliter exequetur officium suum, quod de his quæ uidebit, & audiet, si fuerit requisitus sine diminutione ueritatis, & sine commixtione falsitatis conficiet instrumentum, & iniuncta sibi secreta cælabit, & quod super contractu usurario, uel in fraudem usurarum, non conficiet instrumentum scienter, & quod tenebit prothocola de omnibus instrumentis, quæ conficiet. Vnde requisitus tenetur tria exemplaria facere, & actori dare unum, alterum reo, & tertium retinere pro prothocolo, & quod erit ei fidelis, a quo constituitur, & si sciuerit damnum eius tractari per se, uel per alium reuelabit, & quod faciet instrumenta bona fide, remoto odio amore, &c. & quando rogabitur conficiet instrumenta. Ideo quando contra huiusmodi faciunt, sunt periuri, & mortaliter peccant. De peccatis eorum, supra, Notarius. De salario tabellionis, Sil. ibi, quæst. vi. & quando ad restitutionem teneatur Sil. ibi, quæst. octaua.

TACTVS.

T Actus, supra, Impudicitia per totum, & in uerbo per totum, & uer. cogitatio. §. ii.

TALIA.

T Alia, supra, Gabella, & uer. Pedagium.

TEMERITAS.

T Emeritas est audacia in malum. C. de sacro sanct. ecclesiis. l. iubemus, & no. Car. de sum. tri. cle. primo. Vnde ea temere dicuntur fieri, quæ ratione non regulantur, sed uel impetu uoluntatis, uel passionis, uel ex contentu regulæ dirigentis sunt. Propterea uidetur provenire ex ea radice, quæ refugit subesse regulæ alienæ, & si de materia pernitiosa non sit, uenialis erit, sed si est de pernitiosa, mortalis, quia contra Dei uel proximi dilectionem est, & procedit ex defectu consilii, ad imprudentians spectans, Thom. secunda secundæ, quæstio. liii. ar. secundo. Temeritas autem sub præcipitatione continetur, quamuis præcipitatio magis respiciat uoluntatis uel passionis impetum.

TENTATIO.

- 1 **T**entare, secundum Tho. secunda secundæ. q. xcviij. est capere experimentum de re aliqua, ut aliquid sciatur, ideo si mala intentione hoc fiat, erit peccatum mortale, uel ueniale, iuxta qualitatem finis, ut si tentat ad præcipitandum in aliquod malum graue, corporale, uel spirituale, erit mortale, quia materia pernitiosa est ualde.
- 2 Tentare deum. i. explorare dei potentiam, scientiam uel uoluntatem, mortale est, ex suo genere, quia diuinæ excellentiæ irreuerentia exhibetur dubitando de ea, & hoc quando quis hoc intendit absque rationabili causa. Si enim quis humiliter, & ex rationabili causa quæreret a deo, (ut fecere Apostoli quærentes signa), quia non adest dubitatio, sed adest necessitas, non esset peccatum: nec contra religionem, sed bene uelle scire uoluntatem dei, & eius posse, & scire, si ne rationabili causa, absque irreuerentia non est, ut si quis possit scire præcepta dei ex scriptura, uel a docente, & uult per reuelationem scire, & huiusmodi: Veniale autem est ex imperfectione actus, uel quando non adest intentio tentandi deum, sed ex simplicitate, & inconsideratione fit. Tentare etiam dicitur deus homines, sicut tentauit Habraam, non propter ignorantiam, nec ad malum, sed ad bonum semper finem.

TESTAMENTVM.

- 1 **T**estamentum est uoluntatis nostræ iuxta sententiā de eo, quod quis uult post mortē fieri, cum hæredis institutio ne, secundum Pa. in rub. de testa. Ex hoc patet, quod qui filiū sine causa exhæredat, eius uoluntas seruari non debet, quia non est iuxta sententiā. c. si quis. xiiij. q. ij. Vel si mandet corpus suum canibus iactari, quia est contra pietatem. l. conditiones. ff. de consti. insti. & tunc seruari non debet. Item si præmittatur hæres, non ualet, Instit. de lega §. ante hæredis. Differt autem a codicillo, & donatione. Non etiam est curandum de uerbis testatoris, dummodo constet de eius ultima uoluntate. C. eod. tit. l. fina. Nec comprehendit donationem causa mortis, quæ est quasi quædā ultima uolūtas.
- 2 Omnes qui non prohibentur, possunt testari, quia edictum de testamentis est prohibitorium, secundum Pa. in rubri. eodem tit. Prohibentur, autem amentes, furiosi, & non ha-

TESTAMENTVM.

bentes lucida interualla. c. fina. de test. Surdus, & mutus a nativitate. C. qui testamen. fac. non po. l. discretus. Non ualens articulate loqui, neque scriptis exprimere nomen hæredis. l. iubemus. C. eodem tit. Impubes, secundum Pa. in. c. raynuius, de testa. Filius familias, nisi de castrensi, uel quasi, in. c. licet, de sepul. in. vj. Prodigus cui a iudice interdicta est bonorum administratio. l. is cui. ff. eodem tit. sed testamentum factum ualebit, ibi. Damnatus ad mortem naturalem, uel civilem, ut sunt deportati, etiam si de manu iudicum fugiunt. l. qui ultimo supplicio. ff. eodem titu. Idem de damnato ad perpetuos carceres. ff. de pub. iudi. l. ij. secus si ad inferiorem poenam esset damnatus, ut troncationem manus, & huiusmodi. Usurarius manifestus, nisi prius præstet cautionem iuxta formam. c. quanquam, de usu. lib. vj. De excommunicato licet quidam dicant, quod non potest, communior tamen opinio est quod potest, Pa. in. c. ad probandum, de re. iud. Seruus. xij. quæst. ij. c. illud. Professus, tria uota substantialia, per. c. ij. de testa. & c. nō dicatis. xij. q. ij. supra, religio. §. xxiiij. Hæreticus, quia omnia bona eius, ipso iure sunt confiscata. c. cum secundum leges, de hære. in. vj. Dubius an possit testari, uel ne. l. de statu. ff. eodem titu. Obsides christiani infidelibus dati, & non qui ab una ciuitate alteri dantur, ut in. l. obsides. ff. eodem titu. Damnatus ob crimen famosum, seu libellum in alterius iniuriam. l. is cui. ff. eod. titu. §. si quis ob causam. Infames autem ob aliam causam non prohibentur, ut communiter tenetur & secundum Bar. ibidem. Reus criminis læsæ Maiestatis. vj. quæst. j. §. uerum. Captus apud hostes Romani imperii. l. eius. ff. eod. titu. Priuatus utroque lumine nunc potest testari, dummodo seruet quatuor, quæ ponuntur in. l. hac consultiissima. C. qui testamen. face. po. quæ ponit Ange. de are. in Insti. qui. non est per. fa. testa. §. cæcus. Qui Cardinales infecutus fuerit, percusserit, cœperit, uel in hoc associauerit, fieri mandauerit, consilium dederit, auxilium, fauorem, aut ratum habuerit, hic neque testari, neque ex aliorum testamento lucrari quicquam poterit, neque ex successione. c. foelicis, de pœ. in. vi. De his prædictis, quidam nec etiam possunt disponere ad pias causas, secundum communiter docto. ut primi, quarti, quinti, decimi, undecimi, duodecimi, sextidecimi, & decimi.

septimi. Bald. in. l. prima. C. de sacro sanct. eccle. & no. in. d. c. licet, de sepul. in. vj.

- 3 Testari quempiam prohibens, ab eius hæreditate repellendus est. C. si quis al. te. prohi. l. secunda. Hic est unus de sex casibus, in quibus quis exhæredari potest, supra, Exhæredatio.
- 4 Testamentorum quoddam dicitur nuncupatium, & sine scriptis, in quo manifestatur nomen testatoris, hæredis, & alia quæ in eo continentur, coram testibus, sine testium subscriptione, & aliis solennitatibus, de quibus. C. de testam. l. hac consultissima. Vnde quis potest testari, dummodo uocet legitimos testes, coram quibus nominet hæredem, & suam explicet uoluntatem, etiam quod non habeat notariū qui scribat. Inst. de test. §. fina.
- 5 Aliud dicitur testamentum in scriptis, quod potest quis facere, quādo non uult quod aliquis sciat suam dispositionē, de quo. C. de testa. l. iubemus. l. hac consultissima, ubi ponuntur multa requisita. Vide si placet ne erres. No. quod Alexan. de Imo. in. l. stipulationum. ff. de uerb. oblig. dicit, quod quis potest relinquere dicendo sic coram notario, & testibus. Volo quod heres meus faciat in omnibus, & per omnia, prout continetur in quadam mea cedula scripta manu mea, quæ est apud talem religiosum, & ualebit. Sed aduertat, quod littera sua bene cognoscatur, quia si esset dubia esset periculosum. Sed non ualeret dicendo instituo hæredem illum, cuius nomen est in quada cedula mea apud talem, secundum Bar. in. l. si ita scripsero. ff. de condi. & demon.
- 6 In testamento sine scriptis, necessarii sunt ad hoc quod ualeat septem testes legitimi, & rogati. l. hæredes palam. ff. de testa. §. pen. fallit tamen aliquando in testamento cæci, in quo octo requiruntur. In testamento facto in rure, ubi tot inueniri nō possunt, sufficiunt quinque. In testamento facto inter liberos, duo sufficiunt, secundum Bald. in. d. l. hac consultissima. In testamento facto corā imperatore, porrectis precibus ut audiat, sufficit unus, & pōt notarius computari pro uno, de proba. c. quoniam, & in. d. l. hac cōsultissima, sed cautius est, quod sint septem, præter eum. In testamento militis in exercitu, duo sufficiunt. l. milites. C. de mili. testa.
- 7 Testamentum factum coram duobus testibus, & sacerdote

TESTAMENTVM.

parochiali, ualeat, secundum Pa. in. c. cum omnes, eodem tit. tam in foro ciuili, quam canonico: tam ad non pias causas, quam ad pias. Ad pias autē causas etiam coram duobus ualeat, secundum Pa. ibidem, in aliis autem non, si desit parochialis sacerdos, uel alii duo testes, loco sacerdotis, secundū eundem Pa. supra. Et si causa pia tractetur coram iudice seculari, terminari debet secundum canones, & non secundū leges ciuiles, ubicunque terminetur, secundum communiter doct. Et si statuto caueatur quod testamentum non ualeat, nisi positum in memorialibus, uel registratum, tale statutum non ualeat, quo ad pias causas, secundum Innoc. & d. Ant. similiter non ualeat si statuatur, quod mulier non possit testari sine uoluntate suorum cōsanguineorum, ut not. Pa. in. c. relatum, el primo, eodem tit. Quomodo ualeant legata, etiam absque institutione hæredis, & sine sollemnitatibus supra, legatum. §. 50. & 51. Sufficit enim sollemnitas iuris gentium, uel diuini.

8 Nullus a iure reprobatus pro teste, potest esse testis in testamento, infra. Testis. §. j. Mulier non potest esse testis in testamento. ff. de testa. l. qui testamento. §. mulier, sed in testamento facto inter liberos, in testamento militis, & ad pias causas, potest esse testis secundum Ang. de Are. Instit. de testa. §. testes, & gl. ordinariā, in. l. fi. C. de codi. Sed quia hodie quasi in omnibus apponitur clausula, quod si nō ualeat iure testamenti ualeat iure codicillorū, quod si mulier adhibeatur in testē, ualebit. Neque hermafroditus, in quo præualēt muliebria. ff. de sta. ho. l. quæritur. Neque cui interdictū est hoc, uel per statutum, uel per iudicē, uel cui generaliter prohibetur esse testis in aliis negotiis, secundum Ang. neque qui reputabatur seruus, & omnis qui habet in potestate hæredem, ut pater, & auus, & huiusmodi. Instit. de testibus. §. testes. Qui non est capax testamenti, ut spurius testatoris, hæreticus, damnatus ad metallum, & similes, neque damnati de crimine famoso, uel passi muliebria. ff. de testi. l. ob crimen, neque legatarius, nisi quo ad quæstionem uertentem inter hæredem, & extraneum §. legatarius, insti. de testa. sed bene filius legatarii potest esse testis. Neque fideicommissarius generalis, quia est iuris successor, ut in. l. j. ff. ad treb. Idem de executore ultimarum uoluntatum, quando aliquid ei relin-

quitur in testamento. Si tamen instituatur monasterium, religiosi illius monasterii possunt esse testes secundum Ang. insti. de testa. §. sed neque, & c. insuper, de testa. Similiter illi de aliqua uniuersitate possunt esse testes, quando non resultat aliqua commoditas, uel utilitas alicui in singulari, licet in uniuersali, secus si resultat in particulari, quia essent testes in re sua, quod fieri non debet. l. omnibus. C. de testi. ff. de re. diui. l. in tantum.

- 9 Si relinquatur aliquid tabellioni in testamento nuncupatio, tabellio potest illud sibi ascribere sine aliqua poena secundum Spec. in titu de instru. edic. Secus in testamento in scriptis, quod ipse dictat, & scribit Barto. in. l. j. ff. ad leg. cor. de fal. Idem dic de testibus, in. l. dictantibus. C. de testa.
- 10 Testamentum nuncupatiuum ex quatuor redditur nullū. Primo, quando testator non est habilis ad testandum. Secundo, si nullum heredem instituit, uel non capacem. Tertio, si præterit iam natum, quem instituere, uel exhæredare debuit. Quarto, si non sit legitimus numerus testium, & rogatorum. Ex his infert Bar. per cle. exiui, de uerb. signi. in tract. minoricarum, quod si fratres minores essent instituti hæredes sine cohærede, uel sine substitutione, testamentum nullum esset, quia non sunt capaces successionum: si tamē hoc sit uerū, quod neque etiam ex priuilegio possint succedere.
- 11 Testamentum potest irritari, & rumpi ex causis septem. Primo quando non est præuissum de posthumo, qui condito testamento natus est. Is si præmoriatur testatoris testamentum nō rumpitur quo ad effectum, idem dic de quasi posthumis, ut est arrogatus, ut ille, qui tēpore testamenti non erat sumus, sed tempore mortis sic. Alios modos uide, insti. qui. mo. te. infr. Hæc ad confessorem parum faciunt, sed magis ad exterius forum spectant. An legata facta in testamento, quod nullum est, uel irritandum, teneant, supra, legatum. §. l. j.
- 12 Vltimum testamentum semper ualet. xij. q. ij. c. ultima uoluntas, etiam si de primo mentionem non faciat, nisi in testamento inter liberos facto. C. de testa. l. aut hoc inter liberos & quando testator sibi legem posuisset, dicendo si fecero aliud testamentum non ualeat, nisi fecero de hoc mentionem, & c. Tunc nisi mentionem faciat de alio, nō ualet. ff.

TESTAMENTVM.

de leg. iij. l. si quis. Item quando secundū est sub conditione de presenti, uel pręterito, ut dicendo instituo Petrū haredē si Antonius est prętor, tunc conditione existente uera, rūpitur primū, si non minime rumpitur primū. Si cōditio sit de futuro, & sit possibilis, etiam quōd non adueniat rumpitur. Si sit impossibilis habetur pro non ad iecta, & sic rumpitur primum. l. cum in secundo testamento. ff. de iniust. rup. testamen.

- 13 Qui uult primum testamentum cassare, & nō facere secundum, non potest, nisi post decēnium a primo condito, & coram tribus testibus dixerit, nolo primum ualere testamentum. l. sancimus. C. eo.
- 14 Non est dare remedium quin testamentū factum etiam cū iuramento de alio non faciendo, uel quocunque fiat, possit rumpi, & reuocari, faciendo expressam mentionē de clausula derogatoria si qua erat, sub quibuscūque uerbis, etiam si de ipsis deberet fieri mentio de uerbo ad uerbum, quia uoluntas hominis usque ad mortē est ambulatoria, & hęc est cōis sententia doc. presertim Ang. de are. Insti. qui. mo. testa. infr. Dicat Cy. in. d. l. sancimus, quicquid uelit.
- 15 Si in testamento apponatur talis clausula. s. si non ualeat iure testamenti, ualeat iure codicillorū saltem, uel iure cuiuscunque uoluntatis ultimę, & c. Si testamentum patiatur defectum, uel iuris repugnantiam in his, quę sunt de substantia eius, nihil facit hęc clausula, nisi sit inter liberos, secundum cōmunem opinionem. Si uero patiatur tantum defectum solennitatis debitę, ualebit iure codicillorum, dummodo solēnitas sufficiens codicillo sit apposita, scilicet sint quinque testes, etiam non rogati, & sic legata in eo debentur. inst. de codicil. in principio, supra, legatum. §. l. j. Quomodo differt codicillus a testamento, quia non pertinet ad cōfessorem, Vide Tab. si uis, ibi. §. xij. Multa alia dimittuntur, quę ad conscientiam non faciunt.
- 16 Si institutio haredis uoluntati alterius cōmittatur, ut dicendo instituo haredem, quem titius uoluerit, non ualeat, sed oportet, ut proprio ore, uel propria scriptura exprimatur, in d. l. hac consultissima. Immo lo. an. in add. post Spe. eo. tit. tenuit, quōd si quis instituatur hares ad interrogationem alterius, dicentis, uis talem instituere haredem non ualeat. Te

net tamē in.c.cum tibi, eo. ti quōd de æquitate canonica ualet. Si committatur in uoluntate an uelit esse hæres uel ne, ualet, secundum Holt. & Inn. in. d. c. cum tibi, non autem si cōmittatur uoluntati alterius ab hærede. l. si quis. ff. de hæ. insti. Si autem dicat, cōmitto omnia bona mea arbitrio, uel dispositioni titii, ualet, & tenetur titius in pias causas distribuere, quia non potest dispensando dispensare nisi secundum uoluntatem testatoris, contra quam agere posset, si in prophanis dispensaret. Pa. in. d. c. cum tibi, supra, executor. §. xiiij. Consentit Bar. in. l. j. C. de sac. fan. eccl.

7 Non implens uoluntatem defuncti testatoris, si est hæres extraneus, perdit totam hæreditatem. c. si hæres, de testa. Si uero est filius, & hæreditas est diuisibilis, perdit eam, reseruata tantum legitima. C. de fideicō. autem hoc amplius, sed si est indiuisibilis, ut ducatus, regnum, & huiusmodi, totum amittit. c. licet, de uoto. Intellige si non implet, uoluntatem in dispositis in testamento, quæ ipso iure habent authoritatem, ut sunt legata, substitutiones, & huiusmodi. In aliis autem non seruando, non incurrit hanc pœnam, nisi testator apposuerit pœnam, ut dicendo si non fecerit sic, uel sic, uolo ut des centum titio. Tunc soluet pœnam, nisi quod præceptum fuit, sit impossibile, uel turpe, uel contra legem. institui. de lega. §. pœnæ quoque. Illo enim in casu non tenetur.

18 Addita hæreditate sine mora debet solui legata, si res legata est in patrimonio, quia dominium eius transit in legatariū illico addita hæreditate. l. cum res. ff. de lega. i. & potest cogi hæres non expectato anni lapsu ad soluendum, & si non impleuerit hæres tempore debito, episcopus debet interdiceret, & sequestrare omnem hæreditatem, ut sic satisfaciat in directe uoluntati defuncti, maxime ad pias causas, & si ultra sex menses neglexerit soluere, a tempore insinuationis testamenti, cogetur soluere postea cum omni emolumento, & interesse, in pœnam negligentiae, & si negat soluere hæc legata ad pias causas, & perseverat in negatione usque ad sententiam, condemnatur ut soluat duplum. Est text. insti. de actio. §. item mixta. Si uero a tempore monitionis sibi factæ per iudicem differat soluere ultra annū quęcūque relicta, priuatur tota hæreditate, & peruenit ad substitutos

TESTIS.

Pa.in.c.fi hæredes, de testa in glo.j. quòd quidem bene aduertere deberent hæredes cuncti.

19 Si dispositioni alterius tacite committatur hæredis institutio, ualet, ut dicendo instituo hæredem sempronium, si Plato Romam ierit. l. ille institutiones. ff. de hære. insti. Idem de lega. ij. l. non aut si expresse, (ut dictum est supra) committatur, ualet.

20 Institutio psonæ incertæ, ut dicendo instituo hæredes meos pauperes Christi, uel pauperes Christi eligendos per Antonium, uel talem, quod melius est, ualet, secundum glo. in. d. c. cum tibi, neque sic ius institutionis committitur uoluntati alterius, sed electio personæ tantum, ideo non est contra id quod supra dictum est, si electio hæredis committatur dispositioni alterius non ualet, &c. quia hic instituuntur hæredes a testatore, electio autem alteri committitur.

21 Hæredis institutio potest fieri sub conditione, dummodo non instituatur ad tempus certum, ut usque ad annos tres, uel huiusmodi. Potest tamen fieri ad tempus incertum, ut donec uixerit, uel postquam fuerit in ætate. xx. uel. x. annorum. ff. de hæred. insti. l. in tempus. Fallit hoc in milite, qui potest instituere etiam usque ad certum tempus. l. milites ita. ff. de mili. test. Aduerte quòd institutus hæres usque ad certum diem, alio hærede non dato, semper erit hæres. Idem si instituatur ad diem incertum. l. hæreditas ex die. ff. de hære. insti. Bald. & Saly. in. l. extraneum. C. de hære. consti. quia nemo potest pro parte decedere testatus, & pro parte intestatus. l. ius nostrum. ff. de reg. iur.

22 Si quis instituat aliquem cum his conditionibus, uidelicet. Si decesseris sine liberis, si non nupseris, si non intraueris religionem, omnes habentur pro non adiectis. c. in præsentia, de proba. & ibi Pa. Multa circa, hanc materiam forent scribenda, quæ magis ad causidicos, quàm ad sacerdotes pertinent, ideo dimitto. De testamentario executore, supra, Executor, per totum. Qui possint testamentorum institui executores, & de eorum officio, Sil. testamentum. §. ij. Vide ibi, ad plenum si placet.

TESTIS.

1 Testes esse non possunt qui prohibentur, de quibus in glo. de testi. c. j. qui communiter testificari non possunt, nisi

nisi forte in certis casibus, & hi sunt qui his uersibus continentur. *Conditio, sexus, ætas, discretio, fama. Et fortuna, fides, in testibus ita requirunt, &c. Seruus. c. forus, de uerbor. signifi. c. foemina. c. muliere. in. xxxiii. q. v. Impuberes. iiii. q. iii. c. i. Mentecapti. iii. q. vij. §. iij. Infames, de testi. cog. c. præterea. Pauperes. iij. q. iij. c. si testes, Infideles contra fidelem. ij. q. iij. c. si hæreticus. Inimici. c. testes. iiii. q. iij. Ignoti, Aucten. de testi. §. sancimus, col. vij. Executores, uel procuratores negotiorum in ipsa causa, in. c. Romana, lib. vi. cod. tit. Hi ordinarie non admittuntur, licet in aliquibus casibus possint admitti, secundum quod iura uolunt, quod ad sacerdotes non spectat, plures alij repelluntur, ut dicit Sil. ibi. §. viij. usque ad. xv.*

- 1 Nullus admittitur ad testificandum in propria causa, neque principaliter, neque secundo. *C. eo. ti. l. omnibus, tamē personæ de collegio, possunt ferre testimonium pro causa uniuerſitatis. c. in super, eo. ti. & legatarij, & fideicommissarij pro testamento, non pro legatis sibi relictis, supra, Testamentum §. viij. & prælatus potest testificari in causa ecclesiæ, dummodo per se causam illam non promoueat, quia etiam potest esse iudex, in. c. si quis. ii. q. iij. c. si quis. ii. q. iij.*
- 2 In causa communi duorum, neuter potest esse testis, quia utriusque est. *ar. ff. de ri. nup. l. illud, neque socius criminis, & particeps. c. ueniens, e. ti. nisi in crimine læsæ maiestatis, & hæresis. Admittuntur tamen ad denuntiationem, uel præsumptionem. c. significasti, de adul.*
- 3 Consanguinei omnes per rectam lineam ascendendo, non possunt esse testes pro se uel contra se, uel econtra. *iii. q. iij. c. si item in criminalibus. Idem de matre, tamen creditur matri, & patri, pro filio quo ad ætatem, & natiuitatē. c. per tuas, qui si. sint legi. & ubi agitur de impedimento consanguinitatis. c. quotiens, eod. ti. Si agatur an matrimonium sit contractum, uel non, mater est suspecta si uir est superior diuitiis, uel genere. c. super eo. el. ii. cod. ti. quando enim matrimonium est contractum, non separatur, nisi per legitimos testes. dic. c. super eo.*
- 4 Pater & filius, & duo fratres, in eodem testamento possunt esse testes. *iii. q. iij. in. §. in criminali, uer. Item pater. l. tē duo. Sunt & quædam personæ quæ cogi non possunt testificari*

N N N

TESTIS.

contra certas personas.iii.q.v.per totum, ut contra socrum, generum, priuignum, sobrinum, sobrinam, notum sobrinam, patronum, patronam, eiusque liberos. Item de domo actoris, uel accusatoris testes non debent produci, & alia personarum, ut ibi ponitur.iiiij.quaest.iii.c.si testes, neque uiles personarum contra clericum in causa criminali.c. in primis. ii. quaest. i. & singulares personarum non probant per se, sine praesumptionibus, & alijs aminiculis.c. bong, el. i. de elec. Nec per tres singulares testes, etiam cum infamia quis debet condemnari c. in literis. eo. ti.

6 Si sit paries habens tantum unum foramen, & sint tres respuccientes per illud foramen, unus post alium, mulierem adulterantem cum uiro, isti testes possunt facere probationem, licet non simul uiderint, quia non praesumitur pluralitas actuum, ut tenent Bal. & Cy. in. l. hac consultissima. C. de testa. Et testes manentes absconditi post cortinam, non uidentes sed audientes probant, in. c. praeterea, de testi. & ibi glo. & no. Pa. in. c. ex literis, de consue. In testamento autem non ualeret audire tantum uocem, & non uidere, ut est tex. in. l. non special. C. de testa.

7 De numero testium praecipit lex diuina, Deut. xix. dicens. Non stabit unus testis contra alium, sed in ore duorum, uel trium, stabit omne uerbum. In testamento, & codicilis quot requirantur dictum est supra, testamentum. §. vi. In donatione causa mortis requiruntur. v. C. de dona. cau. mor. l. fin. supra, donatio. Similiter in legatis, ubi supra. Quot autem requirantur. in purgatione canonica, uide ibi de Purga. cano. Aliquando unus testis sufficit, ut in papa, c. a nobis, de testi. de cardinali, de consuetudine curiae de actis, & dictis coram eo statur eius testimonio, secundum Host. in. c. constitutis, el. ij. de appel. Item in illis in quibus nullum est praedictum, uel ubi agitur ad peccatum impediendum, facit. c. super eo, el. ii. eo. ti. ii. q. i. c. multi. Item ualeat unus de consensu partium. Item quando testator mandat dari dicto alicuius informati de sua intentione, not. Pa. in. c. in nomine domini, eo. tit. Item quod quis sit confessus. c. testimonium, eo. tit. Et unus bonus testis omni exceptione maior. i. non notatus in aliquo, facit inditium sufficiens ad torturam, Pa. in cap. primo de deposi. not. ult. & capitulo primo de confe. no. i. Ad con-

uincendum cardinalem. Vide Pa. ibi. c. licet, eo. & cap. præ-
sul. secunda quæst. ij.

- 8 Testes singulares regulariter non probant, secundum Pa. in
cap. bonæ. el. j. de elec. & singulares dicuntur, quando depo-
nunt super diuersis factis, ita quòd quilibet est singularis in
facto suo respectu obiecti, sed quando obiectum de quo
deponunt fuit præsentatum sensibus testium eodem tempo-
re, tunc sunt contestes, & non singulares, quia tunc uiden-
tur deponere de facto eodem. Concor. tex. cum dilecti, de
elec. & c. tam literis, de testi. Si autem actus habet continui-
tatem, probant testes singulares, ut quòd quis talem agrum
possederit. Ioan. an. in. c. qualiter, & quando, el. ii. de accu.
- 9 Testes debent iurare dicere ueritatem quam nouerunt. c.
hortamur. iii. quæst. ix. nec falsum interponere, uel de suo
aliquid addere. c. pura. iii. quæst. ix. nec sine iuramento testi
creditur. cap. fraternitatis. c. tuis, de nup. ubi dicit Pan. quòd
neque episcopo, ut testi, creditur sine iuramento. Potest ta-
men à parte remitti iuramentum. Papa tamen excipitur à iu-
ramento. Et debent testes sigillatim in secreto examinari, &
tenentur præsentè parte iurare. c. in nomine domini, eod. ti.
nisi pars aduersa sit contumax, ibidem. Ante litis contesta-
tionem, non debent ordinarie recipi, tamen fallit in multis,
c. quoniam, ut li. non conte. Possunt tamen recipi antequam
sciatur persona delinquens, nec se ingerere, quia sic essent su-
specti. l. uxori. §. i. ff. de fal. Debent iurare tactis facis euange-
liis, nisi episcopus, uel sacerdos. C. de epi. & cle. auten. sed iu-
dex, quia isti iurant super pectus, de iu. calum. c. fi. Debet ex-
primere locum, tempus, & modum rei, super iuratis. C. de te-
stibus, eo. ti. & quòd super iuratis tantum testificetur, & non
super alijs, quia non ualeret, ar. C. de testi. eo. titu.
- 10 Testis falsus talionis pœna punitur, secundum Bal. in. l. i. ff.
ad. l. cor. de sic. nec eum excusat metus. v. quæst. v. c. authori-
tatis, & dicitur falsus, quando iuratus, & examinatus loqui-
tur falsum. c. ne quis arbitretur. xxii. quæst. ii. & damnum dās
alteri dicendo falsum, satisfacere in conscientia tenetur. c. fi
quis in atrio. xvii. quæst. iiii. Mortaliterque peccat in iudicio
mentiens, de his, quæ ad iudicium pertinent, tum quia in-
iuriam facit iudici, tum quia partem offendit. Est enim men-
dacium pernitiosum, supra, mendacium. §. v. Negare etiam

T I M O R.

testimoniū in articulo necessitatis est mortale, quia est præceptum Del affirmatiuum, estque in damnum proximi, & boni communis. Et si exigitur à iudice secundum formam iuris, tenetur respondere etiam ad mentem eius, ut iudex est, non de omnibus, sed de manifestis, & de quibus præcessit infamia, uel semiplena probatio, & huiusmodi, & nolendo respondere mortaliter ageret, tanquam suo superiori inobediens in materia necessaria, & importanti. Si autem testis requiratur uel à non suo iudice, uel non secundum iuris formam respondere non tenetur, quia in hoc non est eius superior, nisi ex fraterna charitate cogatur, ut quia sic potest liberare aliquem à morte iniusta, uel alio graui malo iniuste sibi infligendo. Sic enim mortaliter peccaret contra proximi charitatem. Quod si eius testimonium non requiritur, tamen ut euitet malum proximi, debet facere quod potest, denuntiando bono modo ueritatem ei, qui prodesse potest, etiam quod sit religiosus, nisi in causa sanguinis, ubi de irregularitate periculum esset, supra, accusatio. §. vj. denuntiatio. §. ij. secretum, per totum. Quomodo secreta possunt, uel non possunt reuelari. Vide supra, secretum, per totum.

¶ Accipiens pecuniam pro ferendo uero testimonio mortaliter peccat, secundum Ar. flo. quia facit expresse contra iura, hoc rationabiliter prohibentia, & est turpe lucrum. xiiii. q. v. c. non sane, & tenetur restituere danti, si per hoc uoluit sibi iustitiam ministrari, in. d. c. non sane, sed si dedit ad corrumpendum, esset restituenda illi in cuius iniuriam data est, uel pauperibus, & multo plus mortale, si accepit pro falsitate dicenda, uel tacenda ueritate. Potest tamen testis petere expensas, ut no. gl. in. c. statutum, de rescri. li. vj. & lucrum cessans operum suorum. c. uenturis. iiii. q. iii. quia proprijs expensis non tenetur ad hoc nisi in extrema necessitate.

T I M O R.

Timor peccatum est, quando ex timore homo fugit non fugienda. Tunc enim appetitus hominis est inordinatus: & quandoque mortale est, uidelicet si propter timorem mortis, uel pœnæ, uel amissionis bonorum temporalium, uel fame, & huiusmodi, quis fugit facere aliquid, ad quod tenetur, uel lege naturali, uel diuina, uel facit quod fieri prohibetur per easdem leges, ut qui adorat propter timorem idolum, uel

non confitetur se Christianū, uel non corrigit corrigendum, & huiusmodi. Debemus enim Deū timere, & uitā animæ magis seruare, q̄ quodcūque aliud. Quādo aut̄ quis de duobus malis propter timorē fugit maius malū, nō peccat, quia hoc est secundū ordinem rationis, ideo iste timor à peccato excusat. Quomodo autē excusat timor cadens in constantē uirū, in his quę sunt de iure positiuo, supra, coactio. §. ii. de hac materia, Th. secūda secūde. q. cxxv. Quę sint illa mala, quę iuste incutiūt timorē cadentē in constantē uirū. Sil. uer. metus. q. ii.

T Y R A N N V S.

TYrannus secundum Gre. in li. moral. est qui in repu. non iuridice principatur, quod dupliciter fieri potest, uel quia & si sit uerus dominus, non tamen rempu. regit debito modo, sed ad propriam utilitatem, imponendo ei grauamina, ut sit hodie quasi ubique, uel quia usurpauit sibi dominium ui armorum, uel alijs uijs iniquis, & talis proprie dicitur tyrannus, & à quolibet de populo licite potest occidi, quando non est recursus ad superiorem, à quo possit iustitia fieri secundum Tho. ii. sen. d. ul. quæst. ii. ar. ii. ad ul. ubi defendit dictum Tulij lib. de offi. Huius enim ratio potest esse, quia talis tyrannus habet bellum iniustum contra omnes de populo, & hi contra eum habent iustum bellum, ideo licet, nisi ex hoc maior populi sequeretur turbatio, uel maius damnum. Et si sic occidatur, non occiditur priuata potestate, sed publica. Alias non liceret, secundum Tho. de reg. prin. c. vj. De tyranno autem primo modo dicto, non sic licet, ideo fuit reprobata propositio in concilio Constantien. dicens quemlibet tyrannum, à quolibet posse occidi. Supra, bannitus. §. i. in uer. seditio, per totum. Licet tyrannus mortaliter peccet faciendo opus iustitiæ, quod sibi non competit, cum non habeat uerum dominium, tamen illi, qui rogant, & petūt ab eo opus iustitiæ, quam alio modo habere non possunt, excusantur, quia non suadent ei peccare mortaliter, sed maius malum uitare. Est enim maius malum dominari tyrannice sine iustitia, quā sit dominari, & iustitiam tenere, quamuis utrunque sit peccatum in ipso, sicut minus malū est fornicari, quā adulterare. Ideo si quis adulteranti suadeat fornicari potius non peccat, ut dicit Cai. ibi. sic in proposito. Et quod hoc sit licitum, probat usus omniū degentium sub tyranno.

N N N 3

TORNEAMENTVM. TORTVRA.

Ita concludit Caie. ibi in summa, & bene. Deus autem tyrannos regnare permittit, in damnum, & punitionem malorū.
Tho. ii. sen. d. xliiii.

TORNEAMENTVM.

1 Torneamenta quæ fiunt, ut homines vires suas experiantur, uel causa addiscendi armorum usum, si non essent prohibita ab ecclesia, nec inesset periculum uitæ corporis, uel animæ, essent licita, sed quia prohibentur. cap. i. eod. ti. & sæpe proueniunt mortes, & pericula animæ & corporis, ideo mortaliter peccant facientes, sicut supra dictum fuit de duello, & hastiludio, unde & ibi morientes, etiam quod eos poeniteat, ecclesiastica carent sepultura, ut ibi canon uult.

2 Pugnans in torneamento est reus homicidii, & irregularis, si ibi aliquis occiditur, etiam à casu, quia cum det operam rei illicitæ, quicquid accidit, sibi imputatur, de homi. c. si. & si uulnus ibi accipiat, & extra moriatur, & sit certum quod ex illo uulnere mortuus est, non poterit in sacro sepeliri. Secus si est dubium, quia poenæ sunt restringendæ. Similiter si non causa pugnandi accessit, sed alia, & ibi mortuus est, etiam à casu, uel uulneratus. Quod si animo pugnandi quis accessit, non tamen pugnavit, & ibi aliquis fuit occisus, non poterit secundum Gof. promoueri ad ordines, quia ad rem condemnatam accessit. Episcopus tamen cum tali dispensare poterit, sicut de existentibus in bello iniusto, sed non occidentibus, ut dicit Sil. uer. homicidium. iii. §. vj.

TORTVRA.

1 Torturam inferens alicui sine inditijs sufficientibus, uel semiplena probationem præcedente, uel personis quas de iure torquere non potest, mortaliter peccat, quia proximo damnum, iniuriamque infert, & contra iustitiam facit.

2 Torqueri non debent impuberes, minores. xliiii. annorum, licet cædi possint. l. cum filleianum. C. ad fill. Milites, mulieres prægnantes non debent torqueri, etiam indirecte, ut dando falsa ad cruciandum eos, siti, & huiusmodi. Item quando aliter quàm per torturam potest ueritas exigi, non debet quis torqueri, neque nouiter, sine nouis inditijs debet quis torqueri, quamuis sufficiant uariationes ad nouiter torquendum, secundum Inno. in c. quoniam, de proba. & Bar. in l. de minore. ff. de quæstio.

- 3 Ferula, & flagella non dicuntur tormenta, uel torturæ. ff. ad ad sena. con. filie. l. i. §. impuberi, & sine sufficientibus inditiis uel semiplena probatione quis torqueri non debet.
- 4 Qui publicam habet auctoritatem, iudicabit qualia inditia sufficient. C. de quæstioni. l. milites. Caueat tamen ut secundum rationem arbitretur, ut dicit Tho. super Iob. c. x. ne animæ propriæ præiudicium faciat iniuste arbitrando.
- 5 Confessio facta ex tortura sine inditijs, uel semiplena probatione, non ualet. ff. de quæstio. l. i. neque per inditia sequentia confirmatur. Bal. in l. fin. C. de accusa. Not. secundum Ang. in lib. de maleficijs, quod quando quis non est tortus sufficienter secundum indicia habita, potest tortura repeti, & dicit de consuetudine hoc esse arbitrarium. Dat præceptum Paris in suo trac. de Syndicatu, quod iudex protestetur, quod uult supersedere in tortura, & eam repetere quotiens oportuerit. Debent interuenire aliqui dies quietis. viii. uel. x. & torquere pro eisdem inditijs ultra tres uices, uidetur esse immoderatum, & malefactum, secundum Bart. in l. fi. C. de quæstioni. Nec peccat iudex secundum allegata, & probata inqrens.

TRANSACTIO.

Transactio à quo fieri potest? Dic ab eo, qui potest donare, supra, donatio. §. iii. Quomodo possit fieri in criminalibus, uel spiritualibus, præmitto de hac materia, quæ potius ad litigantes, quam ad confessores pertinet. Si tamē uis de ea scire, uide Sil. & Tab. ibi, & C. de transac. per totum.

TUTELLA.

- 1 Tutella est triplex, una legitima, quæ datur à lege, quando pater, filio non dedit in testamento. Alia testamentaria, quæ datur à patre in testamento. Alia datiuæ, quæ datur a iudice. Inst. qui. mo. tu. fi. & de curatoribus.
- 2 Clerici & ipsi possunt suscipere legitimam tutelam, non tamen cogi possunt ad accipiendum, testamentariam uero, aut datiuam, non possunt recipere. Episcopi, clerici, & religiosi, tenentur cum licentia suorum superiorum miserabiliū personarum tutelam recipere. c. monaci. xvj. quæst. i. & sic concordat. c. generaliter. xvj. quæst. i. & c. i. & fi. lxxxviii. dis. capit. peruenit. lxxxvi. d. & c. Cyprianus. xxi. quæst. iii. Aliqui dicunt & male, episcopum non posse recipere tutelam legitimam, ut dicit Sil. ibi. quæst. iii.

NNN 4

V A G A T I O.

- 3 Ad tutores pertinet pupillos à criminibus intactos seruare, & eorum res ab iniuria, ut in. c. i. xii. quæst. i. & eorum pecuniam, uel bona mobilia, quæ ad nihilum ualent, eis seruata, conuertere in prædia, ex quibus percipiant aliquem fructum. Nam secundum Bar. in. l. tutor. §. i. ff. de admi. tu. Si pecuniâ pupilli tutor non ponit in prædijs, tenetur pupillo de fructibus, quos percipere poterat, deductis expensis, & periculum, si tamē potuit emere, uel alio bono modo lucrari, aliàs non tenetur. Idem dic ubi est statutum, ut omnia bona mobilia pupilli uendantur, ut de pecunia pupillus acquirat lucrum, si non facit tutor cum potest, tenetur ad interesse. Et quia illicita est usura, debet de illis negotiari, secundum Io. de ana. in. c. quia in omnibus, de usu. Et bona est cautella, ut faciat cum consilio parentum, quia sic præsumitur quod absit dolus, & culpa à tutore, ar. l. etiam. C. si tu. uel cur. inter. Et sic si per negligentiam passus est acquisita deperire, uel non acquisiuit pupillo cum posset, tenetur de suo proprio satisfacere. l. non est ignotum. C. de admi. tut. Idem in prælato, glo. sing. in. c. placuit. xvj. quæst. iii.
- 4 Tutor tenetur facere inuentarium de rebus pupilli, nisi ex iusta causa, & necessaria impediatur. l. tutor qui repertorium. ff. de admi. tu. nisi iudex remiserit, quod potest, uel aliter habeat consuetudo, secundum Bar. in. d. l. tutor, & tenetur facere quàm primum potest, aliter uidetur in dolo. l. hæc conditio. ff. de condi. & dæmon. si tamen administrauit, aliter nō. Si tamen facit, prius ea quæ dilationem non recipiunt, uel quæ necessario præcedunt inuentarium, ut est perscrutatio substantiæ hæreditariæ, uel ea quæ nullo modo possunt obesse pupillo, sed bene prodesse: non præsumitur in dolo, secundū Bar. supra. Modus aut faciendi inuentariū habetur. C. de admi. tut. l. tutores, & de quibus debet fieri in d. l. tutores.
- 5 Mater filii tutelam perdit, uel si incontinenter uiuat, uel si ad secundas nuptias transeat, secundum Pan. in. c. uxoratus, de conuer. coniu. de quo est gl. quam sequitur Bal. in Auten. matri, & auia. C. quando muli. tu. of. fun. po.

V A G A T I O.

VAgatio mētis ex proposito in oratione, peccatū est, & tollit fructū orationis, secundū Th. secūda secūda. q. lxxxiii. a. xiii. & est filia accidia. Quando aut peccatur uagando in of-

VANAGL. VASA SACRA. VECTIGAL. VENA. 449
ficio, supra, horæ. §. xj. cōtra quod dicit Au. Psalmis, & hymnis
cū oratis Dēū, hoc uersetur in corde, quod profertur in ore.

VANAGLORIA.

V Anagloria, supra, gloria mundana, per totum.

VASA SACRA.

Vasa sacra, munda seruari debent, & solum a sacris homi-
nibus tractari, de custo. heu. c. ij. & facta inutilia, uel con-
sumpta uetustate, debent comburi, & eorum cineres in loco
honesto, ne conculcentur reponi. c. altaris, de conse. dist. j. &
c. in sancta. de re do. c. ad hæc. Quomodo, & quādo est mor-
tale peccatum, tenere immunda huiusmodi, supra, corpora-
le. §. v. A quo possunt consecrari, supra consecratio. §. xj. & q̄
graue delinquent ministri in huiusmodi negligentes.

VECTIGAL.

Vectigal, supra, Gabella, per totum.

VENATIO.

1 **V**enatio triplex, una hominum oppræsiua quæ semper
prohibetur, dist. vj. c. non est. §. is itaque, in fi. Alia are-
naria cum bestia dentata, quæ similiter prohibetur. c. qui ue-
natoribus, dist. lxxvj. Alia est quæ exercetur in campis, & syl-
uis capiēdo animalia, quæ nullius particularis personæ sunt,
& hæc licita est secundum se, quia naturaliter dominium ani-
malium est huiusmodi datum. Contingit tamen per accidēs
esse peccatum multis modis. Primo, quando uenatio fit cum
dāno proximi, uel in persona, uel in rebus, ut quia uenator
exponit se periculo occidendi, uel uulnerandi proximum ex
in cautela, uel destruit segetes, semina, uineas, uel huiusmo-
di, & tunc iudica mortale, uel ueniale, secundum qualitatem
actus, uel periculi, cui se exponit, & ultra peccatum, tenetur
de damno per eum illato, uel eius occasione. Secūdo, si sunt
personæ cui uenatio est prohibita, ut clerici, ca. in omnibus,
de cle. ue. si se in hoc exerceant. Et constitutis in sacris, pœna
suspensionis imponenda statuitur, ibidem. c. episcopum.

2 Aliqui intelligunt, quod non interdicitur nisi uenatio clamo-
sa, si autem non fit cum clamoribus, licet etiam monachis, &
aliis, & tendere retia, & laqueos silenter. An autem tales mor-
taliter delinquant faciēdo contra canonem, teneo quod nō,
quando non faciunt in contemptum, nec in scādalum, quia
non est præceptum anthonomafice, nec de materia necessa-

VENDITIO. VERBERATIO.

ria. Si tamen essent moniti, & nolent desistere, non excusare eos a mortali, quia uiderentur contemnere. Episcopis autem omnino prohibitum est. c. j. dist. xxxij. Pa. tamē in. c. j. de cle. ue. dicit, quod aliquando etiam licet episcopo, sed raro, non causa uoluptatis, sed necessitatis, ut si faciat ad exercitium, uel appetitum prouocandum, & huiusmodi. Et sine scandalo: licet Pis. dicat omnia prohibitum.

- 3 Tertio, est peccatum mortale quando diebus festiuis sit, taliter quod omittuntur diuina necessaria ad salutem, ut missa, & alia, ad quæ quis tenetur ex præcepto, uel si impediunt alios, ne possint audire. In aliis, autem diuinis communiter est ueniale, uel nullum: quia ad hæc non tenemur. Quarto, est nimio affectu, qui tantus posset esse, quod peccatum constitueret mortale. Nam ex nimia uenatione contingit, quod minorem homines habent curam de familia, de repu. uel aliis, ad quæ tenentur. Quinto, quando domini priuant alios ne possint uenari, quod est contra naturalem legem, hoc enim tyrannicum est, secundum Cai. in summa, ibi, contra bonum commune, contra libertatem, & utilitatem, & tatum est propter proprium bonum delectationis. Ideo non excuso a mortali tales, maxime quando apponunt pœnam notabilem aliis uenantibus, nisi ad antiquo, cuius principij non est recordatio, uenationes sint domino reseruatae, & tunc etiam pœna debet moderari. Non enim, propter unam uenationē æquum est, ut quis occidatur, uel mutiletur, neque tales leges, uel statuta, uidentur tolerabilia, & iusta.

VENDITIO.

V Enditio, supra, emptio, & Negotiatio, & Monopolium, per totum.

VERBERATIO.

V Erberantes scolares causa correctionis, & parentes filios clericos, etiam in sacris, licite faciunt, nec incidunt in canonem, si moderate faciant, supra, Excommunicatio, prima. Non enim hoc fit suadente diabolo, sed iustitia. Verberatus, ex eo quod non potest soluere, si ueniat ad pinguiorem fortunam, non tenetur amplius soluere, secundum Bal. in. l. si. ff. in ius uo. quia luitio corporalis, cedit loco solutionis, glo. in. c. sicut indignum, de homi. Secus est si est impotens, & differatur solutio, quia tenebitur quando uenerit

ad pinguiorem fortunam. c. oduardus, de sol. & ibi. Pa. Si autem est impotens, & cedit bonis, & non luit poenam, tenebitur. ut dicit gl. in regula, peccatum, in. vj. licet aliqui cōtrariū teneant, primum tamen melius, supra. Restitutio. §. lv.

V E S T I S.

Vestis, supra Ornatus, per totum. Consecratio. §. xij. Benedictio. §. iij. Abbas. §. viij.

V I C A R I V S.

- 1 **V**icarius est qui alterius uices gerit, siue in officio contentioso, siue non, extra de eodem, per totum. Et in direc. li. iij. ti. viij. C. de of. eius qui ui. al. ge. per totum.
- 2 Vicariorum quidam sunt perpetui, & non ad tempus, ut qui ecclesiarum parochialium curam habent, & episcopi auctoritate constituuntur. c. ad hæc, de of. uic. & tales aham uicariā habere non possunt. c. prouideas. eo. ti. nec sine causa possunt amoueri. d. c. ad hæc. & debent habere. xxv. annos, & promoueri ad sacerdotium, in cle. quæ de ecclesiis. eo. ti. alias ipso facto sunt priuati, & tales constituuntur solum in ecclesia parochiali, non rurali, secundum gl. in cle. unica. eod. tit. & non possunt constituere uicarium alium perpetuum, sed bene temporalem, ut dicit Car. ibi. Potest tamen instituere perpetuum uicarium auctoritate episcopi rector ecclesiæ, secundum Arch. flo.
- 3 Quidam sunt uicarij temporales, sicut mercenarij, in adiutorium curæ, animarum assumpti quādo scilicet rector per uia delegationis committit illi auctoritatem audiendi cōfessiones, quia hoc potest, etiam non habenti curam animarum, nisi sit ei prohibitum, ut peregrino, & ignoto, de cle. peregrini. per totum, quia cōmittere istis ad episcopum spectat. c. tuq. de cle. peregr. Idem si committatur religioso, cui a sua regula, uel suo prælato prohibetur.
- 4 Alij sunt uicarij deputati super aliqua diocæsi, uel prouincia, uel loco, de quibus est. c. pe. eo. ti. & c. addicimus. xvi. q. j. qui dicuntur iurisdictionales, tantum habentes auctoritatē, quāta eis conceditur. c. accepimus, de priui.
- 5 Alij sunt uicarij, generales, qui ad omnia incumbētia prælato constituuntur, non solum respectu curiæ, sed etiam respectu omnium incumbētiarum, & possunt cognoscere causas totius diocæsi. inquirere, corrigere excessus, & huiusmodi, nō

VICARIIVS.

tamen beneficia conferre. c. cum generali, in. vj. eo. tit. habent ordinariam iurisdictionem, & possunt excommunicare, sed quia in Italia, Vicarius, & officialis raro differunt, inspicienda est eorum commissio, quæ, & quanta sit, & iuxta illius tenorem iudicare.

- 6 Alij dicuntur vicarij foranei, uel quia foris diocæs. constituebantur, uel ex eo quod teneant forum, uel quod deforis ueniant, & est officialis episcopi, nõ habens ordinariam iurisdictionem, sed delegatam, non faciens concistorium cum episcopo, sicut vicarius generalis, & nõ potest ea, quæ prohibentur illi, in. c. licet. eo. ti. in. vj. nisi hæc specialiter committatur, ideo commissio ei facta debet inspicere. Et nõ. quod merus secularis, uel clericus uxoratus, non potest esse vicarius episcopi, secundum Pa. in. c. ij. de de. coniug. Et dicit Pa. in. c. pastoralis, de rescrip. quod quidam est perpetuus, quidam temporalis.
- 7 Prædicti vicarij temporales, regulariter vicarium facere non possunt. c. clericos. eo. ti. etiam si habeant iurisdictionem ordinariam, quia non habent eam iure suo, intellige nisi habeant specialem mandatum substituendi, uel nisi sit consuetudo: quia instituens vicarium, & sciens consuetudinem uidetur consentire in illam, uel quando non potest totum per se facere, quia intentio instituentis est, quod faciat solum quod potest, & si sit archipræsbyter vicarius episcopi in spiritalibus, potest alium substituere, de of. archipræsby. c. ministerium, sed dictus vicarius, non potest totum committere, in casu quo non potest omnia per se, sed partem. Hostien. dicit quod ad modicum tempus, & ex magna causa: & non nimis frequenter, poterit alium relinquere loco sui, sicut fit tota die, ar. ff. de of. eius cui man. est. l. j. §. j. & c. peruenit, de appel. el. ij. quando autem habet speciale mādātum, potest, quia nõ propria autoritate hoc facit. Io. an. in. c. j. de of. ui. lib. vj.
- 8 Vicarius tantam auctoritatem habet, quātam uult dare eius institutor, & si hoc patet, standum est illi, quod si non patet, & est vicarius in aliqua causa particulari, tunc de illa, & de his sine quibus non potest eam perficere, se impedit, & nõ plus. Si uero est generalis commissio, etiam dicendo, ut possit omnia quæ ipse posset, non exprimendo aliquid, quod requiratur speciale mādātum, etiam si dicat, si requireret spe-

ciale mandatum, secuta clausula generali dicendo, & omnia alia quæ per nos possumus, etiam si exigent speciale mandatum. Tunc quamuis habeat ordinariam potestatem, tamē non poterit ea, quæ requirunt speciale mādatum, ar. in. c. qui ad agendum, de procu. lib. vj. Si uero exprimat aliquid, quod requirit speciale mandatum secuta generali clausula, uidelicet & omnia alia, quæ nos possemus, etiam quod requirerent speciale mandatum, tūc poterit omnia, quæ posset instituens ordinaria potestate, gl. fi. in. c. ij. de of. uic. li. vj. Alias per generales clausulas, quæ uerisimiliter non esset concessurus, non ueniunt. c. fi. in. vj. de of. uica. tamen in tex. quam in glo. & c. ij. ibi.

- 9 Item si nominaret aliquod speciale, & cum clausula generali, & c. non tamen intelligitur concessum id quod uerisimiliter non esset in particulari cōcessurus, ut quia est magnæ importantiæ, ut si constituo Titium procuratorem ad omnes causas, non tamen ad contrahendum matrimonium, nisi de hoc fiat specialis mentio, nam clausula generalis, quæ sequitur specialia expressa includit similia, non longe maiora, ut dicitur in. d. c. fin. immo etiā si specificaret de matrimonio contrahendo, & non specificaret de persona, nō ualeret. Hæc autem ut habetur in. d. c. ij. & c. fi. sunt quæ requirunt speciale mandatum, scilicet inquirere, corrigere, deponere, subditorum excessus punire, conferre beneficia, dare literas comēdatitias ad ordines. Et si episcopus suo subdito eligendi sibi idoneum confessorem licentiam dederit, non propter hoc a reseruatīs absolui poterit. c. fi. episcopus, de pœ. & re. libro. vj. quia in concessione generali, illa non ueniunt, quæ quis uerisimiliter non esset concessurus in specie, ut supra dictum est, & ibi in text. Genus enim continet species non actu, sed potentia.
- 10 Mortuo prælato habente uicarium, ipse uicarius, (uel si alio nomine uocetur) si fuit electus a toto conuentu, uel a collegio patrum, uel si habet auctoritatem a lege, quia ista durat, perseverat, & ipse, secundum Pa. in. c. j. ne se. ua. ali. immo. secus est, si factus est, a priore, episcopo, abbate, uel alio prælato, quia non durat eo moriēte. Cessat etiam uicarij potestas, episcopo excommunicato: Pa. in. c. j. de of. leg. intellige secundum quosdam re integra, quia idem iudicium est, sicut de

VINDICATIO. VINVM. VIRGINITAS.
delegato, secundum Pa. in. c. licet, de of. delegat. Secus autem
quando res non est integra, secundum Io. an. in. d. c. j. de offi.
uic. No. etiam secundum Pa. in. c. uolente, de offi. deleg. posi-
to uno uicario, reliquus non remouetur, licet contrarium te-
nuerit. Io. Cal.

VINDICATIO.

Vindicatio una est, quæ per iudicem, uel superiorem exer-
cetur, secundum quod iura disponunt diuina, uel huma-
na, & si fiat, secundum rectam intentionem, est actus bonus
a uirtute procedens. Altera, quæ sit, seu appetitur a persona
priuata, & quantum ad actum uindicandi illicitum, est priua-
ta personæ, nisi propter defensionem cum moderamine, ut
supra, homicidium. §. iij. Est enim actio habentis potestatem
super eum, qui punitur. Quantum autem ad appetitum nō
est peccatum appetere uindictam, idest iustam punitionem
malorum, hoc est enim appetere iustitiam, dummodo non
appetatur ex odio, uel gratia satiandi animum, uel alio malo
fine: sed uel propter correctionem delinquentis: uel ut alij ti-
meant: uel propter bonum pacis, & huiusmodi: aliter uindi-
cantes se: uel ultionem appetentes: & non prædicto modo:
mortaliter peccant: nisi ex imperfectione actus, uel in re par-
ua. Potest etiam quis quærere ultionem de propria iniuria:
quando redundat in uituperium Dei: sicut fecit Siluerius Pa-
pa: qui excommunicauit eos, qui eum exulem fecerant fieri:
xxiii. q. iiii. c. Guilisarius: uel quando uergit in detrimentum
animarum: uel in scandalum: quia non est contra charitatē:
alias patienter ferre laudabile est. c. tu bonus tolera. xxvii. q.
i. Mali ad exercitium bonorum a Deo permittuntur: ideo
patienter tolerandi sunt.

VINVM.

Vinum non bibentes ordinari ad sacerdotium non pos-
sunt. Ex eo enim quod uinum abhorrent: possent uome-
re sacramentum: ar. in. c. si quis per. de conse. dist. i.

VIRGINITAS.

1 Virginitatem seruare non solum est licitum: sed laudabi-
le: non quia sit præceptum: sed cōsiliū: iuxta illud Apo-
stoli. De uirginibus præceptum domini non habeo, consi-
lium autem do. Et quia posset quis obicere præceptum Dei,
scilicet crescite, & multiplicamini: & c. dicitur quod sufficit

hoc ab aliquibus adimpleri, & non est necesse ab omnibus. Immo expedit aliquos cælibem uitam ducere, ut uacent cōtemplationi. Quinimmo cæteris paribus, uirginitas præfertur coniugio, secundum Tho. secunda secundæ. q. cli. ar. iiii. Præceptum enim illud, multitudini, non singulis datum est.

- 2 Virginitas non perditur, si uirgo dormiens uioletur, dummodo quando iuit dormitum, hac intentione nō iuerit: nec si ui opprimatur, dummodo non consentiat in talem delectationem, licet sentiat eam: neque dum patitur seminis fluxum, dummodo renitatur quantum potest, etiam quod corporalem habeat delectationem. Nā uirginitas principaliter consistit in deliberata uoluntate non experiendi ueneream delectationem, quæ sentitur in emissionem seminis.

VIRGINVM CONSECRATIO.

- 1 Virginum consecratio solum ad episcopum pertinet, cui ecclesiæ cura committitur, & in tali consecratione confertur gratia, secundū Tho. iiii. sen. dist. xxxviii. q. j. nisi sit obex: non ex ui sacramenti, quia sacramentum non est, sed ex opere operantis.
- 2 Mulieres uirgines mente, sed corpore corruptæ, quia uiolenter, siue dormientes, siue aliter fuere corruptæ, non debent consecrari, quamuis uirginitatem non perdiderint formaliter, quia ecclesia tantum de exterioribus iudicat, & ad hoc est, c. ille. xxxij. q. v. Quæ autem corpore incorruptæ sunt, licet mente sint corruptæ, & etiam actualiter in somno, uel uigilia corruptionem passæ fuerint, quia tamen corporis habent integritatem consecrari possunt, sunt enim in statu uirginū secundum ecclesiæ iudicium, quæ de apparentibus iudicat.
- 3 Quidam uero propter uitandum scandalum, quando sacrædæ sunt corporaliter corruptæ, consecrant eas mutantes uerba uirginitatis in uerba castitatis, quod fieri non debet, quia propter uitandum scandalum, non debent sacramenta, uel sacramentalia uitari: possunt tamen benedici, dicendo illas orationes, & faciendo illas cæremonias, quæ non sunt de substantia consecrationis, mutato nomine uirginitatis in nomen continentia, uel castitatis, cōsecrari autem nullo modo possunt: quia talis fictio sacramentalibus est iniuriosa.
- 4 Possunt uelari in die Epiphaniæ, in Natalibus Apostolorum, per totam hebdomadā resurrectionis, omni die dominico

VISITATIO.

no. in. §. uelamen. xx. q. j. in articulo mortis omni die. c. deuotus. xx. q. j. Secundum aliquos in solemnibus festiuitatibus possunt uelari, nec ante. xxv. annum. c. placuit. xx. q. j. Viduis autem potest dari uelum, sed non cum illa solemnitate, quia semiplena continentia in illis est.

VISITATIO.

- 1 **V**isitare possunt omnes habentes ordinariam iurisdictionem, ut episcopi, archiepiscopi, archidiaconi, decanus, abbates, & prelati religionum, legati apostolicæ sedis, quibus committitur uel a papa, uel ab ordinariis, ut in. c. romana, de cen. lib. vj. de offi. or. c. conquerente, de offi. archid. c. mandamus, de statu mo. c. pe. & si. c. inter cætera, de offi. ordi.
- 2 De ordine quem uisitor debet tenere, in. d. c. romana, constat: quomodo debet proponere uerbum Dei, deinde inquirere de uita, & conuersatione ministrantium in ecclesiis, & de aliis quæ spectant ad officium, in. d. c. romana. Religiosi sua sequatur instituta, & consuetudines, ut in. d. c. romana.
- 3 Visitor a locis uisitatis, & non ab aliis, potest accipere procurationem pro uictu illius diei, siue in uictualibus, siue in pecunia, & quod tantum unam procurationem recipiat una die, etiã quod plures ecclesias uisitet, & si aliter accipiat istis non concurrentibus, tenetur infra mensem restituere in duplum ecclesiæ, a qua accepit, alioquin patriarchæ, episcopi, archiepiscopi, sunt ipso facto interdicti ab ingressu ecclesiæ, inferiores uero his sunt suspensi ab officio, & beneficio, donec in duplum restituant, nec ualet remissio, uel dantium liberalitas, seu gratia, eos liberare, nisi restituant. c. exigit. c. foelcis, de cen. in. vj. legati tamen ultra hoc, possunt accipere expensas quas fecerunt in equis, & uestibus, & huiusmodi, dum uadunt ad uisitandum, & etiam nuntij apostolici, secundum Pa. in. c. procurationem, de cen. a munere autem quod prohibetur accipi, excipit Host. esculentum, & poculentum, & xenia, quæ sunt munera quæ hospitibus dantur, quæ non extenduntur ad munerum qualitatem. ff. de of. proconsul. l. solët, quod limitat Io. mo. si sunt ibi aliqua comedenda, si autem sunt partanda, ut capones, confectiones, & huiusmodi, periculum est. Si ibi circa si. Neque officiales uisitoris aliquid recipere ratione uisitationis debent.

4 Archiepiscopus,

- 4 Archiepiscopus, & episcopus, possunt uisitare monasteria excepta, nisi super hoc habeant priuilegium. c. sopite, de rescrip. Possunt, & uisitare hospitalia, si sunt loca religiosa, ut qui constructa sunt, & instituta autoritate episcopi. Si autem clarum est, quod non sunt religiosa, & qui instituit est uiuens, non poterunt uisitare sine licentia instituentis. Si uero mortuus est, & uoluit remanere hospitale, poterunt uisitare. c. ut iuxta, de of. or. Tunc enim habet formam, & statum loci pii.

VNCTIO.

- 1 VNctio extrema, quod est sacramentum, non est de necessitate salutis, si quis tamen non accipit, quia continet mortaliter peccat, non minus quem continens quodcumque aliud ecclesie mandatum, ut dicit Cai. ibi in summa, quia contemptus ubique damnabilis.
- 2 Hoc sacramentum fuit a Christo institutum, sicut, & alia omnia, secundum Tho. iiii. sen. d. xxiii. q. i. promulgatum autem ab Apostolis, cuius materia est oleum oliuæ ab episcopo consecratum. Forma autem est hæc. Per istam unctionem, & suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi dominus quicquid deliquisti per uisum: In nomine patris, & filii, & spiritus sancti: & sic de cæteris sensibus, secundum Tho. supra, uide. c. nunquid, de conse. d. v. At ly in nomine patris, & c. non uidetur esse de substantia formæ secundum Tho.
- 3 Datur hoc sacramentum in robur spirituale, contra debilitatem relictam ex actuali peccato, uel originali, etiam confert gratiam, nisi sit obex, secundum Tho. supra. Et licet fiant multe unctiones, ultima tamen est, quæ operatur in uirtute præcedentium: in qua infunditur gratia, non autem character imprimitur, quia per ipsum sacramentum non deputatur homo ad aliquod agendum, uel ad recipiendum directe pertinens ad cultum Dei, sed solum ad spirituales sanitatem consequendam.
- 4 A solo sacerdote, etiam in mortis articulo, datur extrema unctio, uno clerico præsentem, uel saltem in necessitate uno seculari respondente. c. quæsiuit, de uerb. sig.
- 5 Si autem necessitas adesset, qui non est proprius sacerdos potest iniungere sub rati habitatione, quia necessitas non habet legem, de re. iudi. capitulo quod non est, immo etiam si esset suspensus ab ingressu ecclesie secundum Archi. flor. faciendo

○○○

V N C T I O .

portari per alium de ecclesia: non autem si esset suspensus ab officio præcise. Non tamen religiosus, sine licentia, sub pœna excommunicationis, de priuil. cle. religiosi, supra, excomunicatio. xlix. quam licentiam potest dare proprius sacerdos, etiam quod sit excommunicatus, sicut excomunicatus, & suspensus a iurisdictione, dant licentiam audiendi confessiones.

- 6 Hoc sacramentum non debet dari nisi adultis, & infirmis, ac in mortis articulo constitutis, ex ipsa infirmitate, secundum Pe. de palu. ideo non datur occidendis, uel euntibus ad bellum & huiusmodi, quia talis mors non imminet ex defectu naturæ, sed euentu fortunæ. His autem qui præ senio deficiunt sine actuali infirmitate datur, & etiam freneticis, & amentibus si sana mente petierunt, alias non, & maxime quando crederetur, quod irreuerentiam exhiberent huic sacramento: etiam quod petierint, uel petant.
- 7 Debet etiam dari illis, qui ex infirmitate usum iam rationis amisserunt, quamuis non actualiter petierint, dummodo sint tales persone de quibus constat, quod bene uixerunt, et quod si haberent tunc usum rationis peterent, ut creditur: quia & si non petierunt explicite, petierunt tamen implicite, secundum Pe. de palu. & Archi. flor. & sic habet usus ecclesiæ. Et quando S. Tho. dicit quod non debet dari nisi habentibus actualem deuotionem. iiii. sen. d. xxiii. q. ii. ar. ii. ql. iii. debet intelligi, qui non habent, nec habuerunt. Debet etiam dari adultis baptizatis, licet nunquam peccauerint, secundum Pe. de palu. & Ar. flo. quia remanet pugna contra hostem, nec est mendacium in forma, quia remansit debilitas mentis, ex prioribus delictis. Debet etiam dari illi de quo dubitatur an sit mortuus, sub conditione, scilicet si es uiuus. Sed si moriatur ante completionem, non est ultra procedendum. Et debet simul ungere sacerdos, & uerba proferre, secundum eundem Pe. de palu. in quarto senten.
- 8 Partes quinque sensuum debent iniungi, secundum Tho. supra, quia sunt peccandi radices, uidelicet, oculi, aures, nares, labia, manus, pedes etiam, & quibusdam renes, non autem communiter, propter reuerentiam. Si uero quis aliquo membro careret, pars propinquior illi membro, ungatur, & sufficit.
- 9 Hoc sacramentum potest iterari sine iniuria, quia non habet effectum perpetuum, etiam in eadem infirmitate, ut si infir-

mus sit in periculo mortis, & ungatur, & postmodum releuetur, & deinde post aliquot dies iterum sit in articulo mortis potest iterum ungi, & maxime quando infirmitas est diuturna, ut esset paralisis, uel febris ethica.

VNIO.

Vnio beneficiorum, & ecclesiarum potest fieri, quia papa potest unire unam ecclesiam inferiorem alteri cuicunque cum causa, & sine causa, & sine consensu canonicorum, secundum Pa. in. c. unire, de excess. praela. Eodem modo episcopus circa ecclesias sibi subiectas in sua diocesi, non tamen sine causa, & canonicorum consensu. c. pastoralis, in fin. de dona. Alii autem inferiores nequaquam possunt, nisi praescripserint. Quo autem, & quibus modis fiat, non pertinet ad confessores, unde tñ. c. quia monasterium, de reli. do. c. quod translationem, de offi. lega. Quinque enim modis tales uniones fieri solent.

VOLVNTAS.

¹ Voluntas hominis durat etiam post mortem concedentis, secundum leges canonicas, in capitulo si. de praeca. Ideo quando conceditur aliquid alicui absolute, sine alia limitatio ne, durat etiam post mortem concedentis, capitulo maiores, de baptis. ut si abbas instituit priorem, durat etiam ipso mortuo quando ab abbate cum collegio, quod non moritur, fuit institutus, secus si concessisset usque ad beneplacitum suum, quia beneplacitum expirat per mortem concedentis, capitulo si gratiosae, de rescri. lib. v. Secus si dixit ad beneplacitum sedis, quae nunquam moritur, etiam quod papa moriatur. d. c. si gratiose. Idem quando dicitur donec uoluero, uel aliter ordinauero, uel reuocauero, uel cum aliquo termino concernente actum, quia per mortem expirat ille actus, & illud beneplacitum, per id. c. si gratiose, ubi fit determinatio eorum, quae prius erant dubia circa hoc, & huic standum est nunc, oppositum uidetur tenere Gemi. in. d. c. si gratiose, ibi, pone quod papa, & c. cum Ioan. and. & quibusdam aliis, & bonas uidetur adducere rationes. Vide si placet, prima tamen opinio melior censetur.

² Voluntas humana tenetur conformari diuinae quo ad causam formalem, uolendo ea quae Deus uult, eodem modo, scilicet ex charitate, quo ad causam finalem, uolendo ad eundem finem, sicut Deus, quo ad causam efficientem, uolendo ea

○○○ 2

V O T V M .

quæ Deus uult nos uelle, siue uoluntate antecedenti, siue cō-
sequenti, quando nobis innotescit : quo ad causam materia-
lem, uolendo ea, quæ Deus uult, non uoluntate naturali, sed
uoluntate deliberata, quando cognoscimus Deum sic uelle,
licet displiceat nostræ uoluntati, ut nostra est, aliter non con-
formans uoluntatem suam diuinæ, mortaliter peccat, quia re-
cedit a recta regula humanorum actuum, quæ est uoluntas
diuina, ut dicit Herueus, primo sent. dist. xlviii. & Tho. uer. q.
xxiii. & i. sent. dist. ii. quæst. ult.

V O T V M .

- V**otum, secundum Thomam secunda secundæ. q. lxxxviii.
Var. primo est deliberata, & spontanea permissio Deo facta
de his quæ sunt Dei. Ideo uota, quæ sunt sine deliberatione,
uel sine cognitione discursiua, uel non uoluntaria, uel de re-
bus malis, uel non bonis, non sunt uere uota, ut dicemus.
Notan. quòd iudicare de uotis, primo occurrit uidere quan-
tum ad materiam, quando teneant, & quando non teneant.
Nam si fiat uotum de aliquo illicito, ut facere fornicationē,
uel facere contra consilium Christi, ut non seruare castita-
tem, & huiusmodi, uel de aliquo, quod est indifferens ad bo-
num, uel malum, ut non lauare manus, pectinare caput, hæc
non sunt uota ualida, quia sunt de materia, quæ Deo non
placet, propterea dictum est, quòd est de his, quæ Dei sunt.
Ideo similia faciens uota peccat, non tamen semper mortali-
ter, quia si uouet quod est mortale, ut furari, mortale est. Se-
cundo, si uouet contra consilia, ita paratus animo, quòd etiā
occurrente necessitatis articulo non intendit facere contra ta-
le uotum, mortaliter peccat. Tertio, etiam mortaliter agit, si
uouet huiusmodi uota stulta, ut non lauare faciem, uel pecti-
nare caput, & huiusmodi, cognoscens quid facit, & quòd hoc
Deo displicet, & tamen uult se ad hoc obligare. Huiusmodi
enim uota essent blasphemix peccatum. Si tamē crederet hoc
parum displicere Deo, sicut sunt uenialia, esset, & hoc ueniale
peccatum, quia charitatem non excluderet.
- 2** Quantum autem ad primū modum, non solum peccat mor-
taliter uouēs, quod ex se malum est, sed etiam quòd bonum
est, sed uestitum malo fine, ut mutuare propter inanem glo-
riam, uel auaritiam. Peccat enim uouendo, & peccat adim-
plendo. Similiter peccat uouendo Deo aliquod licitum of-

ferre, si poterit aliquod illicitum consequi, ut adulterium: hoc enim est facere Deum auctorem criminis. Similiter si ille, qui obtinuit aliquod illicitum, ut alterius bona, uoueat Deo, ut puta. x. aureos, quasi referens ei gratias pro obreta re illicita, hoc mortale est, & blasphemia, concordat Cai ibi in summa. Videtur. n. facere Deum mediatorem, & fautorem peccati.

- 3 Si quis autem rem illicitam exercens, uoueat quod si aliquid eueniat, uel non, tali illicito pendente, ut cum fur est in furto, uouet unum aureum, si non capiatur, & huiusmodi, tale uotum tenet conditione eueniente, quamuis actus furti sit res illicita, uotum tamen non cadit super furtum, sed super non capi, quod non est illicitum. Si uero quis ad euitandum aliquod, quod tenetur euitare, obliget se uoto si hoc euenierit, ut dicendo si blasphemauero, uoueo me ieiunaturum in pane, & aqua, huiusmodi, eueniente casu, tenet uotum, consentit Cai. uer. Votum.
- 4 Circa uota operum, quæ sunt indifferentia ad bonum, & malum moraliter, intelligendum est tali opere remanente in sua indifferentia, quia sic non tenet uotum. Si autem talia opera dirigerentur in aliquem bonum finem, tunc teneret uotum, ut cum quis uouet non ire ad talem ecclesiam ad audiendum missam, ut euitet aliquod periculum, uel non comedere tale cibum, ut se in sanitate conseruet, & huiusmodi, tale uotum tenet, quia rationabile est, quod si cessat causa propter quam factum est uotum, non tenet amplius, ut si ablatum est periculum in casibus prædictis, quia materia facta est indifferens ad bonum, uel malum.
- 5 Secundo considerare possumus uotum ex parte uouentis an teneat, nam quandoque quis simulate uouet coram hominibus, & in ueritate non uouet, & uotum nullum est in conscientia, ut cum quis fingit se profiteri in aliqua religione tria uota, tamen quia decipit ecclesiam, debet compelli ad seruandum, quod ore Deo promissit. Dolus enim nulli debet patrocinari. Peccauit tamen mortaliter sic fingendo, quia Deo iniuriam fecit, & fuit causa sequentis scandali, dans efficacem operam ad tale scandalum.
- 6 Aliquando quis fallaciter uouet, quia intendit uouere, sed non seruare promissum, & huiusmodi uere sunt uota, & ita adimpleri debent, ac si cum intentione implendi facta fuissent, &

○○○ 3

VOTVM.

ita mortaliter peccatur non implendo, sicut peccatum est admittendo. Concor. Cai. secunda secundæ. q. lxxxviii. ar. i. ad iiii. dubium, in corpore responsionis, & in summa, uer. uotū. Aliquando quis imperfecte uouet, quia actus uouendi non est per rationem, uel uoluntatem deliberatus, sed per modum primi motus, cui uoluntas non assentit, & tunc tale uotum non tenet ratione actus imperfecti. Quandoque homo uouet, & deliberate, sed non plena discussione rationis, ut communiter fit in timoribus, in infirmitatibus, & in rebus repentinis, uel ex animi leuitate, uel ex pronitate ad uouendum, ut mulieribus consuetum est. Et licet ista uota non fiant ex longo rationis discursu, & meditatione, tamen est actus deliberatus, qui in paruo tempore fit, sicut deliberatio fornicandi, & huiusmodi, constituit peccatum mortale, licet non sit facta cum tali examine. Quamuis ergo huiusmodi uota sint minus plena, & facilius dispensentur, tamen tenent. Aliquando uouens non est perfectæ ætatis, sicut proficens ante. xiiii. annum, & tunc non tenet. c. is qui, de regu. in. vi. quia auctoritas ecclesiæ irritat uota huiusmodi solennia, supra, professio. §. i. nouitii. §. iiii. In aliis autem uotis non est respectus ad ætatem. xiiii. uel. vii. annorum, sed ad liberum usum rationis, nā quodocunque homo est doli capax, potest se ad uotū obligare. Conformiter Cai. supra, uer. uotum, circa medium.

- 7 Tercio aduertendum est an uouens sit liber, uel subiectus, nam uota subiectarum personarum, ut filii familias, uxoris serui, religiosi, & huiusmodi, sunt conditionalia, & sic intelliguntur, si superiori meo placuerit, & non sunt inualida, nec absolute obligant, sed si placuerit, uel non displicuerit superiori. Nam si uoueat de his, quæ sibi prohibita sunt a superiori, tenetur requirere uoluntatem superioris, explicando uotum, & si ei placet, tenetur adimplere, si nō placet irritum est uotum, & nō tenetur aliter implere, ut si religiosus uouit ire ad sanctum Iacobum, quia hoc est sibi prohibitum fieri sine licentia, debet licentiam petere modo supradicto. Si autē peteret licentiam proficiendi tale opus non specificando quod uouerit, negante superiore nō est irritatum tale uotum, ideo tenetur iterum petere licentiam, donec negetur in specie tale opus promissum, quia ad hoc quod irritetur, requiritur uoluntas superioris uolentis irritare, quod uelle non potest, ni-

si sciatur esse opus uotinum, ut dicit Cai. ibi supra.

- 8 Quando uero fit uotum de non prohibitis, ut si religiosus uoueat dicere quotidie psalmos poenitentiales, intelligitur si praelato non displicuerit, ideo tenetur illos dicere quousque praelatus hoc sciens reprobet hanc obligationem, quam debet reprobare, si est sibi praeiudicialis. Si uero tales subditi uoueant aliquod, in quo non subiiciuntur alicui nisi Deo, talia uota sunt ualida absolute, ut si famulus uoueat dare elemosinam de suo salario, & miles ieiunare uigiliam S. Barbarae, & huiusmodi, quia in hoc actu non subiiciuntur nisi Deo: ideo possunt uouere, & uota tenent. Cai. Concor.
- 9 Religiosi qui totaliter sunt in potestate suorum praelatorum per uotum solene, & non habet aliquod tempus, in quo non possint a praelatis occupari, nullum absolutum de bono super erogationis facere possunt neque de his, quae continentur in regula, in quibus a praelato potest dispensari, ut non comedere carnes, & similia, quia in omnibus hominum uotis, potest dispensare praelatus, irritare, & oppositum precipere. Possunt religiosi uouere seruare praecepta Dei, non peccare sic, uel sic, & firma sunt talia uota, & tenentur adimplere. Similiter de transitu ad arctiorem religionem, & mutatione status melioris, & similibus: quia in hominum non habent superiorem nisi Deum, secundum mentem Cai. secunda secunda q. lxxxviii. ar. viii. & ibi Th. licet quidam dicant omne uotum religiosi ipso iure esse irritum, adducentes. c. noluit. xxxiii. q. v. & c. monacho. xx. q. iiii. in gl. Sed. d. c. monacho, contra eos est, ut patet intuitu, quia dicit, quod monacho non licet sine consensu abbatis uouere, & si uouerit uotum frangendum erit, ergo non est ipso iure irritum, sed irritandum. Tene ergo secundum, quod supra determinatum est. Consentit Sil. uer. Votum. iiii. §. xliii.
- 10 Quarto de impedimentis quandoque occurrentibus dicendum est, quae quandoque tollunt obligationem impletionis uoti. Nam omne adueniens quod impediret uotum si adesset, quando quis uouet, impedit executionem uoti iam facti, ut si adueniat impossibilitas, aut illicitas, aut impedimentum melioris boni, aut indifferentia, quia quodlibet horum impediuiisset uotum fiendum: sicut qui uouit facere capellam, factus pauper non tenetur, si uouit ieiunare in. vi. feriis, factus infirmus, non tenetur, quia impossibile, uel difficile. Vouit uisitare sepulchrum, factus religiosus non tenetur, quia esset impedimentum melioris boni.

○○○ 4

Vouit quis non ire ad talem domum, ubi erat mala mulier, mortua, illa non amplius tenetur, quia indifferens factum est uotum. Aduerte tamen quando uotum factum est impossibile pro una parte, & pro alia non, ut si quis habens uotum castitatis contrahat matrimonium, non tenetur seruare castitatem, quia hac parte est factum impossibile, tenetur tamen ex parte sua seruare quantum potest, ut non petat, sed tantum reddat, quia hoc potest, & cum uoluntate seruandi quando poterit. Ideo mortuo marito, uel uxore, tenetur seruare uotum, & castae uiuere. Similiter in aliis similibus dicendum esset.

- 11 Ex parte intentionis aliquando oritur impedimentum, quia uotum in tantum obligat, in quantum fuit intentio uouentis se obligare, ideo requirenda est intentio uouentis, si fuit absoluta, uel conditionata, & si ad semper, uel pro aliquo tempore, licet forte uerbis non exprefferit. Si intendebat statim adimplere, uel post aliqua tempora. At cauendum est errorem quorundam dicentium, uotum non ualere si aduenit aliqua conditio uoto, quam sic praecogitasset, non uouisset. Hoc. n. falsum est, & ualde irrationabile. Quot. n. uiri sunt, qui si sciuiissent quando acceperunt uxores, ea quae postmodum, sibi acciderunt non contraxissent: & tamen hoc non obstante, dicimus matrimonium tenere, & non possunt eas dimittere, idem de multis professis dicentibus si cogitasset talia, professionem non fecissent, & tamen durat professio, sic est de uoto, quod fuit deliberate promissum: debuit enim prius uouens, haec cogitare, secundum Cai. supra, & si non cogitauit sibi imputetur.
- 12 Aliquando uotum non obligat, quia est irritatum, uel dispensatum, uel commutatum, & haec oportet confessorum non ignorare. Irritare uotum non pertinet ad ecclesiasticam potestatem uniuersaliter, sed ad potestatem dominatiuam directam, ideo sufficit subditis sola uoluntas domini irritatis, id est nolentis uotum ualere, nec alia indiget dispensatione, ut si maritus dicat uxori, nolo quod facias tale quod nouisti, tunc uotum statim non tenet, immo si dedit licentiam implendi, & postmodum reuocat, non tenetur uxor adimplere, licet ipse peccet reuocando, quod semel concessit, ut dicitur Numeri. xxx. c. adiuncta Aug. gl. iuxta Cai. doctrinam. Votum. n. annullatum non reuertitur, nisi de nouo uoueat quis.

- 13 Ad dispensandum in uoto duo exiguntur. scilicet ecclesiæ autoritas, & causa rationalis ita quod etiam papa, si sine rationali causa pro libito dispensat, non est audiendus, quia non habet potestatem nisi in ædificationem ecclesiæ, & non est dominus, sed dispensator. Rationalis causa dicitur, honor dei, utilitas ecclesiæ, & breuiter maius bonum, quam executio uoti, quod quidem maius bonum oritur, uel si executio uoti est illicita, uel inutilis, uel maioris boni impeditiua. Et quia dispensatio tollit uotum quantum ad materiam, & quantum ad uinculum, ideo diligenti consideratione utendum est, ut dicit Cai. ibi supra, uer. uotum.
- 14 Quantum ad uoti commutationem in qua commutatur materia, & remanet obligatio uinculi, licet regulariter autoritas ecclesiæ exigatur, tamen si euidenter constet in melius, & gratius deo commutari, potest quis propria autoritate proprium uotum commutare, ut dicit Cai. ibi, expresse: ut habens uotum peregrinationis, potest in uotum religionis propria autoritate commutare, & de huiusmodi, quia deo plenius satisfacit, cui facta fuerat promissio, dando quod melius, & magis acceptum est. Requiritur etiam, ut illud in quod mutatur uotum, saltem sit æquale, ut si mutes uotum sancti Iacobi, in peregrinationem sanctæ Mariæ de Loreto, quæ propinquior est, non esset æquale, neque quo ad laborem, neque quo ad expensas, quæ omnia considerari debent. Requiritur etiam causa, ut rationaliter fiat talis commutatio, uel propter difficultatem, uel maius bonum. Potest etiam commutans gratiose facere, quando sola materia uoti commutatur, sed securius, est ut semper in melius bonum mutetur quantumcunque paruum, ut ibi. Cai. & hoc rationaliter dicitur: quia dei negotium agitur, in commutatione uoti.
- 15 Quantum autem ad peccatum, dico quod uiolare uotum, quod uerum est uotum, mortaliter peccatur, utpote perfidia contraria fidei, & promissioni diuinæ, & quando est de bono ad quod non tenebatur, est speciale peccatum, si uero erat uotum de re, ad quam tenebatur, ut de confitendo semel in anno, uel huiusmodi, est circumstantia mutans speciem, secundum Cai. ibi, ideo necessario confitenda, & est in specie irreligiosæ perfidiæ. Tab. ibi, uotū. i. §. ij. dicit quod

VOTVM.

non, quia hoc non est proprie uotum, ut dicit Tho. iij. sen. d. xxxviii. q. i. a. j. ql. ii. circa fi. contra istum est Ar. flo. iij. parte ti. xi. c. ii. §. ii. ideo hoc dictum Cai. melius uidetur. Sed quoniam multi casus occurrunt, ideo ad particularia magis descendamus, ut hæc materia magis intelligatur.

- 16 Si quis uouit aliquid absolute, & sine conditione temporis tenetur statim, cum potest adimplere commode, quia scriptum est, si quid uouisti deo, non moreris reddere: Vt si uouit intrare religionem, non potest expectare tres, uel quatuor annos. Recurrendum tamen est ad eius intentionem, an scilicet intenderet exequi statim, uel expectare, & huiusmodi, aliter non debet differre. Pa. in capitu. non est, eodem titu.
- 17 Qui uouit certo die facere aliquod opus, tenetur illo die facere, aliter peccat fractione uoti, & debet poenitentiam agere de peccato, & uotum quam citius poterit adimplere, nisi quando uotum cadit supra illud tempus, ut si quis habebat uotum ieiunandi in uigilia sancti Dominici, in honorem eius, si non ieiunauit, non tenetur amplius transacta uigilia, quia hoc uotum fuit onus temporis, sed sola poenitentia satisfaciatur. Si uero uouit ieiunare tribus diebus infra mensem, si non ieiunauit, tenetur de peccato poenitere, & ultra hoc ieiunare tribus diebus quam primum poterit, quia hoc uotum non est onus illius temporis, sed tempus appositum est, ut mensura impletionis uoti. Concor. Cai. ibi. Qui uero uouit omni anno, quartadecima die utputa Augusti, propter aliquam gratiam consecutam a Deo, ieiunare tali die, si talis dies ueniat in dominica, si hoc fecit pro exultatione ut sit promptior illo die ad spiritualia, debet die dominica ieiunare, si pro afflictione corporis, uel pro satisfactioe pro peccatis uouit, ieiunet in sabbata, ut se conformet ecclesie, si de nullo horum cogitauit, uel tantum de exultatione, similiter ieiunet dominica die. Si de utroque cogitauit, conformet se ecclesie, secundum Ioan. de neap. in quol.
- 18 Qui uouit religionem intrare, & hanc principaliter elegit, debet facere totum conatum quod potest in eam intrandi, quod si illa eum recipere non uult, aliam querere tenetur, quod si nullam inuenit eum recipere uolentem, a uoto poenitus est absolutus, quia in uoto intelligitur si inuenero,

qui me recipiant, & potest licite nubere, ut dicit Cai. secunda secundæ, quæst. lxxxviii. artic. iiii. ad. ii. Si autem uouisset non solum intrare religionem, sed etiam seruare castitatem, tunc etiam quod non posset recipi, teneretur ad continentiam: & si contrahat, & consumat, peccat faciens contra uotum, & debet exactus debitum reddere, tenetur nihilominus seruare castitatem, eo modo quo potest, ut patet in supradictis, & uer. Matrimonium. §. lv. & per s. Tho. secunda secundæ, supra, quod si credidisset quando uouit, quod hoc monasterium, uel hæc religio non recepisset eum, non se obligasset huic uoto, non tenetur aliam quærere religionem, nec seruare castitatem, sed potest nubere, quia non uouit omnino statum mutare, ideo ad illius intentionem recurrendum est: & quando dubius est, tutior pars eligatur. Si uero uouit tantum hanc religionem, uel hoc monasterium intrare non tenetur aliam, uel aliud monasterium quærere, Tho. ibi supra, ar. iiii. ad. ii. nec caste uiuere, nisi intendit mutare statum, ut dictum est.

- 19 Si quis ex sua culpa impotens factus est ad seruandum uotum, debet seruare quantum potest, & de peccato poenitere, ut qui habens uotum uirginitatis fornicatus est, poeniteat, & de cætero caste uiuat, quia uirginaliter uiuere non potest, & sic de cæteris: ut supra dictum est.
- 20 Potens implere uotum, & ex negligentia multum differens aduertenter, a mortali non excusatur, cum statim, (ut supra, diximus) teneatur implere, secus si tardat ex obliuione, uel expectat commoditatem, ut melius perficiat, & non est periculum uerisimile de impossibilitate superueniente, ut impleatur, uel non credit teneri, tunc quia eum non mordet conscientia. Si autem perdit propositum implendi, mortaliter peccat, etiam si postmodum impleat, quia semper debet in nobis perseverare uoluntas saltem habitualis, adimplendi ea, ad quæ tenemur. Sed si poeniteat eum uouisse, dummodo adimpleat uotum, non peccat mortaliter, quia uouere non erat de necessariis ad salutem.
- 21 Qui uouit offerre unum testonum, & aliqui testoni ualent plus, aliqui minus, potest offerre quem uult, secus si in mente habuit offerre illum, qui plus ualebat, licet uerbis non

VOTVM.

expresſerit. Idem in aliis, quia mens uouentis potius inſpi-
cienda eſt, quam uerba.

- 21 Qui habet duo uota impoſſibilia, ut ingredi religionē,
& ducere pauperem in uxorem, ſeruet quod maius eſt, ſi
ſunt æqualia, uel dubia ſeruet primum, uel quod conueni-
entius eſt, uel arbitrio boni uiri ſe committat, de alio faciat
ad iudicium ſuperioris. Tho. iiii. ſen. d. xxxvii. ar. iiii.
- 23 Qui uouit ſeruare aliquam regulam, non tenetur ſeruare
omnia quæ ſunt in ea, ſed eo modo quo tenetur profeſſo-
res illius regulæ, ut ſupra, religio. §. xj.
- 24 Filius etiam hæres patris, non tenetur ad uota patris, quæ
ſunt perſonalia, ut peregrinari, ieiuare, & huiusmodi, niſi
impoſita a patre poſuiſſet implere. c. licet, eodem tit. Vota
autem realia, ut fundare capellam, dare tot pro elemoſina,
& ſimilia, tenetur ſi uult eſſe hæres, & hæreditas hoc patia-
tur, quia ſi plus importarent uota, quam hæreditas, non te-
neretur. Si autem ſit uotum perſonale, & reale, utrunque ex-
preſſum, ut ire Romam, & offerre unum aureum, tenetur ad
id quod reale eſt. ſ. offerre per ſe, uel per alium, non autem
ire, uel alium mittere. Si autem illud reale non eſt expreſ-
ſum, ſed acceſſorium, non tenetur ad illud, quia remoto
principali uoto remouetur acceſſorium: quia ſi non tenetur
ire ad ſanctum Iacobum pro patre, nec etiam mittere ex-
penſas, quas pater feciſſet. Concordat Petr. de palu. Vide
pro hoc. d. c. licet, & c. tua nos, de uſu. & c. j. de ſorti.
- 25 Qui uouit ieiuare in feſto alicuius ſancti, ſi ueniat in do-
minica ſufficit in ſabbato ieiuare conformando ſe eccle-
ſiæ, quæ nõ conſueuit in feſtis ieiuare, niſi habuerit in in-
tentione ieiuare, etiam quod ueniat in Dominica, uel
distingue, ut ſupra. §. xvij. Idem ſi uoueat ieiuare totum
menſem, Dominici dies non intelliguntur, niſi hoc intel-
lexerit.
- 26 Qui uouit ieiuare omni ſexta feria, & cum hoc uigiliam
alicuius ſancti, ſi uigilia dicta in ſexta feria uenerit, pro
utroque ſatis fit. Ita enim conſueuit eccleſia, ut ſi uigilia ſan-
cti Tho. apoſtoli, uel Matthei in aliquo die quatuor tem-
porum uenerit, ieiuando uigiliam pro utroque ſatisfit: ni-
ſi aliter in intentione tunc habuerit, ad quam recurren-
dum eſſet.

- 27 Qui uouit omni die ieiunare , peccat mortaliter tantum illa uice prima qua frangit ieiunium quodlibet, non qualibet uice, qua comedit. Si autem habet uotum nunquam comedendi carnes, omni uice, quæ comedit frangit uotum, & peccat mortaliter, etiam quod centum uicibus comederet, secundum quosdam distinguentes inter præceptum affirmatiuum, & negatiuum, secundum Dur. in. iij. quod placet Arch. flor. ij. par. ti. vj. c. ii §. ix. supra, Ieiunium. §. xiiij.
- 28 Qui profiteretur in religione approbata, est absolutus ab omnibus uotis factis in seculo, secundum Tho. in. iij. senten. & Pa. in. c. scripturæ : nec requiritur alia irritatio, uel absolutio, secundum Pe. de pa. iij. senten. dist. xxxviii. quæst. iij. ar. j. conclusione. vj.
- 29 De dispensatione uotorum, & præcipue solenni, supra, Dispensatio, an papa possit, & quæ episcopus, potest. Papa in omni uoto, præter illud, per quod quis deo consecratur, potest dispensare, secundum Sil. uer. uotum. iij. q. iij. §. iij. cui quatuor uota referuantur. Vide ibi.

V S V C A P T I O

- 1 **V** S ucaptio, est dominii acquisitio per continuationem possessionis, tempore lege definito, cum titulo. l. ii. ff. eo. ti. Tempus uero trium annorum est. xxvi. q. iij. c. in summa, & ut rerum dominia sint certa, & litibus imponatur finis, inuenta est. Insti. cod. titu. §. i. & locum habet in conscientia, eo modo quo dictum est supra de præscriptione. §. i. Vide ibi, quia illi usucaptio conformis in multis est.
- 2 Ad usucaptionem requiritur primo, bona fides in toto tempore, ut de præscriptione supra, dictum est, nec iuris excusat ignorantia, uidelicet ut sit bonæ fidei. l. nunquam. ff. eo. dem tit. Secundo, quod sit de re mobili, quia de re immobili est præscriptio, ut ibi dictum est. Tertio, quod res tradatur, uel quasi, aliter possessio non haberetur sine traditione, uel quasi, uel alio modo possideatur per triennium. C. de pact. l. tradi. Quarto, Titulus uerus, non putatur, uel falsus. ff. pro leg. l. ii. & iij. Quid sit uerus titulus, supra præscriptio. §. iij.
- 3 **U** s ucapari non possunt quæ prohibentur, ut res furtiuæ, & ui possessæ. No. glo. in. d. c. in summa : & res sacra, & religiosa, liber homo, & decima, de præscript. c. causam : seruus fugi-

V S V R A .

rius, uia publica, aquæductus. ff. eod. titu. l. usucaptionem, & quæ alienari prohibentur regulariter. ff. de fun. dot. l. fundo. ff. de uerb. sig. l. alienationis.

- 4 Qui potest licite possidere, potest usucapere, ideo seruus nō potest usucapere, neque furiosus, dum est in furore. ff. eod. tit. l. iii. supra, præscriptio. §. ix.
- 5 Tituli dominium transferentes sunt decem, de quibus ad longum agit Sil. uer. usucaptio, circa finem. s. pro soluto, pro emptore, pro transacto, pro hærede, pro donato, pro derelicto, pro legato, pro dote, pro suo, pro iudicato, uide ibi ad longum, quia alterius negotii sunt.

V S V R A .

- V Sura, secundum Tho. secunda secundæ. q. lxxviii. est lucrum ex mutuo pacto debitum, uel exactum, & est pecuniam mortale, quia contra iustitiam, & charitatem. Videtur enim bis pecuniā, uel pecunię usum uendere, qui nō est præter pecuniā, & ledit proximum, ideo contra charitatem est. Et nō. quod nomine lucri uenit omne quod pecunia estimari potest, ut moneta, obsequiū, obligatio, ut supra, de simonia diximus. Primo, ergo dicēdū occurrit de usura exteriori.
- 2 Usura exterior committitur, cum quis intēdit lucrari ex mutuo, pacto interueniente explicito uel implicito, ut dicit Cai. ibi, in summa. Et intellige lucrari, quod suum non est, quia si intenderet rehabere suum, non esset usura. Vnde ex his patet, quod mutuans Ioanni, ut eius amicitiam habeat, uel conseruet, non committit usuram, quia amicitia non est pecunia appreciabilis, & sic de similibus. Item mutuans Petro, ut habeat ab eo quod dare tenetur, quia forte aliter habere non potest, non committit usuram. Similiter si mutuet, quis Petro cum pacto ut non trahat eum ad iudicem, uel quod cesset a uexatione, quæ omnia iniuste patiebatur, usura non est, quia redimit uexationem suam, & sic in huiusmodi: & non solum pro se, sed etiam pro suis amicis, quia hoc non est contra iustitiam, ideo usura esse non potest, nec quid illicitum.
- 3 Non est usura deducere in pactum, ut ultra sortem satisfiat, mutuanti de damno, & interesse, quod patiat, ex eo quod seruit amico mutuando, quia non tenetur cum suo damno mutuare, nisi in extrema necessitate: nec quærit lucrum

alienum, sed suum. Potest etiam mutuans se seruare inde-
nem a lucro cessante, ut. s. ultra sortem habeat quod uerifi-
militer ex sua pecunia, quam paratam habebat, ad nego-
tandum lucratus fuisset, consideratis periculis, ad arbitrium
boni uiri. Secus autem esset, quando pecuniam aliam habet,
quam tamen non exercet in mercantia, uel si illam non
proposuerat exponere. Similiter si uellet totum lucrum,
quod sperabat, uel poterat euenire, quia lucrum in poten-
tia, non est lucrum actu. Multa enim, possunt euenire im-
pedimenta, quæ computari, & extimari debent.

- 4 Sunt multi casus, in quibus non licet, mutuare. Et primo, si
Petrus mutuatur Socrati cum pacto, ut Socrates remutuet ip-
si Petro, non licet, quia, hæc obligatio civilis, est appre-
ciabilis pecunia, licet ex morali debito teneatur remutuare,
adueniente necessitate, si potest. Secundo, si alicui mu-
tuatur cum pacto, ut ueniat ad furnum tuum ad coquendum,
uel huiusmodi, est usura, propter talem obligationem, quæ
est pecunia appreciabilis. Item si mutuatur alicui, ut conce-
dat officium prætoris tibi, uel huiusmodi, non licet. Not.
tamen quod tales usurarii non tenentur ad restitutionem lu-
cri facti, uel ex furno, uel uenditione rei propriæ iustæ fa-
cta, uel ex officio, uel huiusmodi, sed tenentur ultra pœnitē-
tiam relaxare talem obligationem illi, cui, dederant mutuo.
Lucrum autem, quod fecerunt ex suis laboribus, uel indu-
striis, iustum est, ideo tenere possunt, tenentur etiam ad re-
compensationem huiusmodi obligationis, ad arbitrium
boni uiri. Consentit Cai. in summa, ibi in prædictis casibus,
& hoc etiam suadet ratio.
- 5 Siquis mutuatur communitati cum pacto, quod non soluat
onera iusta, quousque suam restituerint pecuniam, usura
est, & tenetur restituere communitati totum, quod soluisset
de iustis oneribus. Secus autem si indebite solueret huius-
modi onera, quia hoc esset redimere suam uexationem iux-
ta superius dicta, nec ultra sortem alienum haberet.
- 6 Si Socrates habens campum sterilem, uel quædam iura de-
sperata, mutuatur Petro, cum pacto, quod Petrus emat talia
iura, uel campum talem, usura est, propter obligationem,
quam tenetur relaxare, & de damno illato pro tali emptio-
ne facere satis debet.

- 7 Mutuās alicui super pignore, cum pacto, quòd habeat duo, uel tria pro centenatio, ratione custodiae pignoris, usura est, quoniam lucrum principaliter uult ex mutuo: potest tamen se seruare indemnem ex pignore, ut tantū habeat quantum circa rem pignoratam bona fide expendit, ut si facit expensas animali pignorado, & nihil cum eo lucratur, uel perdit tempus excutiendo uestes, ne a tineis ledantur, & huiusmodi, potest petere, & debet satisfieri ei ab eo, qui pignus depolitaui. Sicut enim ex pignore, quis non debet fieri locupletior, ita nec pauperior, quia esset hoc seruare alteri cum damno proprio.
- 8 Mutuans Antonio centum aureos, cum pacto, quòd Antonius affecuret mutuante, quòd habebit centum aureos, & ultra hoc tot pro centenatio usura est, quoniam ultra sortem uult obligationem talem. Cum hoc tamen stat, ut qui dat nauiganti mille ad negotiandum, potest accipere ab eo, uel ab alio affecurationem, quòd rehabet mille, & quinque pro centenatio, uel huiusmodi, supra, negotiatio. §. ij. non tamen dum mutuatur debet talem obligationem petere, c. nauiganti, de usura. Aliud, est enim lucrum ex mutuo petere, & aliud ex negotiatione pecuniæ.
- 9 Qui accomodat, uel locat pecuniam alteri, ut ille utatur ad ostentationem, ut faciunt banquieri, uel ut ponat in brodio pro aliqua medicina, uel dum dat aurum pro argento, uel e contra, non est usura, quia ibi non est mutuum, ideo licitum est accipere aliquid moderatū. Pecunia enim licet formaliter non possit uendi, potest tamen materialiter, & uendi, & locari, supra, cambium. §. ii. Et quòd non sit mutuum, patet. Si enim hoc modo locetur, & pereat, perit locanti, & non locatori, nisi locator sit in culpa, quia non est translātū dominiū talis pecuniæ, in ipsum locatorem, sicut fit in mutuo.
- 10 Quando debitor fuit in mora, & non soluit tempore debito: si creditor ultra sortem accipiat poenā positam, & suum interesse lucri cessantis, & damni emergentis, non est usura, quia nec contra iustitiam. Intellige tamen, quando moratur contra uoluntatem creditoris, secus si creditor terminum prolongasset, uel esset contentus de tali mora: tunc si quid ultra sortem acciperet, esset usura. Ex his dictis casibus, alios multos, his similes poterit quis soluere. In prædictis

prædictis autem casibus, est mutuum explicite, & facile est uidere.

- 11 Ex mutuo autem implicito, consurgit multipliciter usura secundum uarios contractus: & primo, in uenditione, & emptione, ut si quis uendit rem aliquam plus, ratione dilationis temporis tantum, quam si tunc uenderet recipiendo pecuniam, uel uilius emit, quia solutionem anticipat: Hic est usura, quia ex mutuo implicito ultra sortem aliquid accipit. Si tamen uenditor erat rem suam seruaturus, quā tunc uendit in aliud tempus, quo uerisimiliter erat plus ualitura, potest plus uendere quam ualeat tunc, consideratis periculis, laboribus, & expensis ad arbitrium boni hominis. Similiter si emit rem ante tempus minori precio non ratione anticipationis, sed ratione periculorum, quibus se exponit, quia potest tunc minus ualere, sicut & plus: dummodo non diminuatur de eo, quod uerisimiliter poterit ualere plus, uel minus: non est usura. Exponit enim se fortunæ, supra, emptio. §. viii. Not. quod uendentes plus, uel pluris, ad terminum, ultra precium rigidum, non excusantur ex eo, quod dicunt uelle se seruare indemnes, quia seruiunt communitati, quia si aliquando lucrantur, & aliquando perdunt, sciant quod hoc modo transit mercantia, & habeant patientiam, compensantes lucrum cum damno: nec excusantur, quia illo tempore intermedio carent pecunijs, ex quibus tantum possent lucrari, quia etiam possent perdere, si haberent. Hoc enim esset aperire uiam usuris. Nec excusantur ex eo, quod oportet eos facere expensas, cum multi non soluant tempore debito, quia si aliqui non soluunt, aliqui tamen sunt soluentes, ideo non debent pati pro non soluentibus, quod fieret in talibus contractibus, & esset iniquum.

- 12 Si quis uendit frumentum nunc, pro precio nunc corrente, soluendū in Calen. Maij, cum pacto, quod si isto tempore intermedio plus ualebit, plus soluet, non tamen minus soluet, si minus ualebit, usura est, in. c. nauiganti, de usu. & contractus ualde iniquus reputatur.

- 13 Qui tenetur hinc ad annum soluere centum, & quia soluit nunc, ratione anticipationis, non dat, nisi. xc. usuram committit. Est enim mutuum implicite: secus si facit ra-

p p p

tione interesse, quod patitur ex hoc.

- 14 Qui emit minus iusto agrum, cum pacto retrouendendi, & interim locat uenditori dictum agrum ad rationem. v. uel. vii. pro centum usura est, quia non est uera uenditio, sed in tuum palliatum, quod patet ex eo, quod emit longe minori precio, quam ualeat. Si uero emit uere, etiam cum pacto retrouenditionis, quotienscunque dederit dictam summam pecuniæ, quam emens exbursauit, & hoc in termino decem annorum, & non citius: etiam quod minus soluat, quam si emeret sine hoc onere de retrouendendo, quia sic minus ualet, dummodo det iustum precium considerato hoc grauamine, & cum pacto, ut locet eum ipsi uenditori, cum fictu solito, quem fundus potest portare, uel ad tot pro centenariio secundum consuetudinem, habendo respectum non ad pecuniam, sed ad fundum, contractus est licitus, & ratio potest assignari, quia ibi est uera uenditio, uera locatio, & fictum de fundo capit locans, in foro conscientia, licet in foro contentioso, iste contractus esset suspectus, secundum Ioan. an. in. c. ad nostram, de emp. & uen. & sic tenet Sil. V. usura. ii. q. xv.
- 15 Vendens possessionem non habenti totam pecuniam, uel nihil, cum pacto, quod usque quo dederit pecuniam soluat v. pro centum secundum consuetudinem, habendo respectum ad suum interesse, quod patitur ex mora soluendi, non est usura. Posset etiam uendere fundum, & seruare sibi fructus, donec soluerit precium, uel dare illi fructus, pro tanto extimatos secundum quosdam, sed non est uerum, per. c. in ciuitate, de usu.
- 16 Si quis super agro, uel domo, constituit censum annuum, ad rationem tot pro centum secundum morem patriæ, cum pacto, quod uenditor possit se francare, non est usura: contractus enim iste determinatus est quod sit licitus, per sedem apostolicam pluries, & ita tenet Caie. ibi, supra, & quotidie practicatur.
- 7 Dans pecuniam artifice, uel alteri, cum pacto, quod capitale sibi sit saluum, & quod habeat tantum lucri absolute, etiã quod sit uerisimile, & quasi certum, quod talis artifex plus lucrabitur ex illa pecunia, usura est, quia dans pecuniam stat lucro, & non danno.

- 18 Emens agrum, uel domum, qui in ueritate non extant, sed emit ac si essent, & locat cum annuo censu, usura est, quia lucrum est ex mutuo, & ficto contractu: quando scilicet emptor scit, secus si essent in bona fide. De usura quæ fit in cambijs, supra, Cambium. §. vij. viij. ix.
- 19 Titius indigens. C. aureis, petit sempronium, ut ei mutuet: sempronius, dicit quod dabit tot pannos, ualentes. C. aureos, cum pacto, quod reuendat dictos pannos, dicto sempronio, pro. xc. duc. quos tunc de præsentis dat ipsi titio, restituet autem ducatos, Centum, quod est precium panni hinc ad. v. uel. vi. menses: usura palliata est, per multos contractus, quia ibi est obligatio, ut reuendat sibi pro. xc. concordat, Caie. ibi. Idem dicit si per interpositam personam fiat, sicut communiter fit, ut magis pallietur.
- 20 Io. habens pecuniam quam credit, uel scit debere banniri, uel diminui de precio, mutuatur illam Antonio, qui antequam banniat, est illam expensurus, licet postmodum Io. plus recipiat, quam tunc ualeat, non committit usuram, quia non mutuauit, ut plus haberet, sed ut damnum suum uitaret, sine damno proximi. Secus si mutuatur cum spe plus recipiendi, uel quando Antonius, non esset eam tunc expensurus, quia damnum proximo inferret, ita tenet Alexan. Lombar. in quol. Intellige quando non sperat plus recipere, sed tantum se seruare indemnem. Hunc casum ponit Angelica, uerbo, Usura. §. lxxvi. & Sil. ibi, usura. i. q. xv.
- 21 Ex mutuo, ultra sortem, nihil communiter recipi potest, nec sperari, dicente Christo, mutuum date nihil inde sperantes. In aliquibus tamen casibus licet, ut quando datur mere gratis, sine pacto, uel ex beneuolentia. Non enim mutuando factus est, quis peioris conditionis quam antea esset, ideo si ante poterat recipere aliquid gratis, multo magis post hoc beneficium. Similiter ratione interesse, ut supra dictum est. Vnde ponuntur quidam uersus, pro memoria.
- Feuda, fideiussor, pro dote, stipendia, cleri
Venditio, fructus, cui uelles iure nocere,
Vendens sub dubio, precium post tempora soluens.
Poenam nec fraudem lex commissaria gratis,
Dans socijs pompa plus sorte modi datur illis

PPP 2

Declaratio horum uersuum.

- 23** Feuda, quando ecclesia accipit in pignus suum feudum. c. ii. de feu. Quando fideiussor soluit pro eo cui fidem dedit, & patitur interesse. Tertio, quando gener sustinet onera matrimonij. c. salubriter, de usur. Et requiruntur tria, scilicet sustinere onera, non excedere suum interesse, & quod non fuerit appositus terminus à principio, quia si fuit appositus, tempore intermedio, non potest facere fructus pignoris suos. Nam sicut potuit accipere eam sine dote, ita & expectare per annum, & plus: secus si non appositus est terminus, quia tunc fructus pignoris potest facere suos, & non computare in sortem, maxime si sic conuentum fuerit. Item hæredes mariti qui tenentur restituere dotem infra annum, uel duos, isto interim debent alere relictam, quando non habet unde aliter uiuat, donec restituant dotem, & statutum factum, quod soluant tot pro centenariis, pro alimentis est pium, & honestum, secundum Panorm. in. c. salubriter, de usu. ipsa autem relictæ, fructus pignoris aliter non faciet suos, sed computabit in sortem, similiter & hæredes mariti possidentes pignus dotis, quia non sustinent onera matrimonij, non facient fructus suos.
- 24** Quarto, clericus qui accipit in pignus possessionem suæ ecclesiæ, de usu. cap. i. & ij. quia forte aliter quod suum erat non poterat retrahere.
- 25** Quinto, quando uenduntur fructus ad tempus. c. in ciuitate, de usu. Et quando liceat accipere plus dictum est, & quando est usura, ratione expectationis. Sexto, quando datur ad usuram hostibus, quibus iuste possemus accipere quæ possident, & quando quis uult suum rehabere, ut supra dictum est. §. ii.
- 26** Septimo quando uendens uellet seruare usque ad aliquod tempus, in quo uerisimile est quod res esset plus ualitura, quam tunc, ut supra. §. xi. de usu. c. fina.
- 27** Octauo, quando quis est in mora solutionis, sicut diximus, de fideiussoribus. c. peruenit. c. conquestus, de usur. Nono, quando accipit ratione pœnæ, ut supra, & in uer. pœna. §. quinto. Quomodo iuste possit exigi, de arbitr. cap. dilecti.

- 28 Decimo, quando fit contractus de retrouenditione, ut supra. §. xiiii. quia licet accipere fructus, quando est uera uenditio. c. illo nos, de pign.
- Vndecimo, quando gratis datur, ut supra. §. xxi. xxviii. di. cap. de eulogijs. Duodecimo, quando datur pecunia ad ostentationem, & eadem restituenda, ut supra. §. ix. in prædictis casibus licet aliquid accipere ultra sortem, ut diffuse supra diximus in dictis locis.
- 29 Socrates indigens pecunia accipit mutuo à titio. C. scuta, cum pacto, quòd ista. C. scuta, quæ habet penes sempronium mercatorem, non est usura, dummodo titius paratus esset ponere illa. C. scuta, apud mercatorem, cum iusto contractu, & substat periculis deductis expensis, &c. quia hoc est seruare se indemnem à cessante lucro, nisi socrates in tali constitutus esset necessitate, quòd titius teneretur gratis mutuare, supra, societas. §. xv. De contractibus qui fiunt in societatibus, quando sunt usurarij, uel non, supra, societas, per totum. uide ibi à. §. i. usque ad. xxviii.
- 30 Habens agrum, domum, equum, uel rem aliam in pignus, ex qua potest fructum percipere, & de facto percipit, non computando in sortem, sed pro se retinendo, committit usuram, nisi esset talis res, quæ mutuari solet sine precio, ut liber, uel tale pignus uere esset accipientis, & non dantis, sed iniuste detinebat, tunc accipiens potest fructus percipere, tanquam de re propria, uel quando crederet dominum pignoris esse contentum, quòd pignore uteretur, uel quando tantum ualere expensæ circa pignus factæ, quantum utilitas, ut si datur equus in pignus, & huiusmodi, cui oportet facere expensas: possum uti eo ad proportionem expensarum, nisi patronus solueret expensas, tunc enim lucrum usus debet integre restitui patrono.
- 31 Emens rem pignoratam, soluto capitali, tenetur eam restituere, cum fructibus, secundum Ricar. in. iiii. senten. dist. xv. quia res sua non est, & sic alienum teneret, quòd non licet.
- 32 Accipiens agrum, domum, uel aliud in pignus, pro aliquo debito, etiam quòd plus ualeat, q̄ sit debitum, cum pacto, quòd si infra annū non soluerit debitum, pignoratio trāseat in uenditionem, est licitum in pœnam negligentie soluentis,

PPP 3

dummodo non fiat pactum hoc in fraudem, ut quia credit, quòd tunc erit impotens ad soluendum. Isto autem interim non recipiat fructum, quem non computet in sortem, quia sic esset usura, & consequenter uenditio nulla. c. uulnerato. i. quæst. i.

An mercatores plus uendentes ad tempus, quam ad constantos, non tamen excedentes precium rigidum, usuram committant, supra, emptio. §. octauo, ubi hæc quæstio determinatur.

- 33 Franciscus emit à Laurentio iura exigendi. C. scuta à quodam debitore, minori precio quàm sit centum scuta, utputa. xc. non ratione præuentionis solutionis precij, sed ratione laboris, uel periculi, cui se exponit, est licitus talis contractus: secus si minus daret ratione præuentionis. Litigia autem secundum iura ciuilia. C. de mand. l. per diuersas, minori precio uendi non possunt, & hoc statutum est pro comuni bono: ideo qui sic emit. C. scuta per. §. o. non poterit habere nisi. §. o. quæ principali creditori data sunt. Item qui debet hinc ad annum soluere. C. aureos, & creditor petit, & contentatur nunc de. xc. reliquum autem dimittit, non est usurarius, secundum Io. de ripa. nec obstant. c. in ciuitate, & c. nauiganti, de usu. quia hoc tempus sibi concessum ad solutionem, quia est sibi commodum, est uendibile, & sic uidetur suam commoditatē, & interesse uedere. Et sic teneo.
- 34 Committitur & usura mentalis sine pacto, quando quis mutat cum spe habendi aliquid pecunia appreciabile, supra sortem, quia dicitur in Euangelio, Mutuum date, nihil inde sperantes, & si uenit lucrum ultra sortem, tenetur restituere, nisi sperauit aliquid dari, non ex mutuo, sed ex gratitudine. Tunc enim non peccat, nec restitutioni est obnoxius. Quod si amborum intentio. s. dantis, & accipientis sit bona, non cadit peccatum, nec restitutio, si aliquid detur gratis, si uero utriusque intentio tendit ad mutuum, accipiens plus peccat, & tenetur restituere. Si uero dantis est mala solum, accipientis uero mutuo bona, & dat aliquid gratis, illi qui dedit mutuo tenetur restituere, quia mentem contaminatam habuit, nisi sit certus, quòd gratis dederit. Si autem mutuantis intentio fuit pia, & credit datum esse gratis, non peccat accipere, nec tenetur restituere, donec ei inno-

rescat, quod non gratis dedit, patet per ea quæ supra dicta sunt.

- 35 Si quis libentius mutuatur ei quem gratum nouit, quam illi, qui non ita gratus, uel ingratus est, non propter hoc usuræ uitio inuoluitur, quia sequitur quod naturale est. scilicet prius benemeritis benefacere.
- 36 Est communitas habens statutum, quod quicumque habens filiam unius anni, dederit. lxx. aureos communitati, si dicta filia maritanda, usque ad. xxv. annos uixerit, habebit aureos quingenta, si uero ante dictum tempus moriatur puella, ducati remaneant communitati, hic contractus est usurarius, quia in mutuis ueris, uel interpretatis, spe lucri principaliter factis, à foenore non excusat periculum, uel dubium. d. c. nauiganti, nec obstat, quod quando capitale, & lucrum stant periculo mutuantis, ut dicit Ric. in. iiii. senten. licite recipitur ultra sortem, quia illud uerum est, si periculum sit ex natura rei, non autem si ex lapsu temporis, ut in proposito. sil. usura. ii. quæst. xxxvij. Thab. uero usura. xv. §. ult. oppositum tenere uidetur, primum tamen melius.
- 37 Sortes, & plato conueniunt in hoc contractu, quod plato dat sorti centum cum pacto, ad. x. annos restituantur centum & quinquaginta, & si infra hoc tempus alter eorum moriatur, sit extinctus contractus, ita quod sortes liberatur à restitutione. Si uero ambo superuixerint, plato habeat aliquid ultra sortem, secundum Alex. lomb. contractus iste usurarius est, quia ex mutuo ultra sortem exigitur obligatio, licet sub periculo. dict. cap. nauiganti, periculum enim non excusat, ubi causa temporis non proprii, aliquid plus accipitur. Sic etiam tenet Syl. uer. usura. ii. §. xxxvj. Tab. uero uer. usura. xv. §. x. uidetur ad oppositum declinare, ut in præcedenti. §. dixi, & cum Syl. teneo.
- 38 Accipere ad usuram, quando quis indiget, ab eo qui paratus est dare, peccatum non est, quia iste actus mutuandi de se malus non est, sed bonus, si bono modo fiat, ideo licet indigenti uti opere alieno, quod ex se malum non est. Etiam quod quis non indigeat, non propter hoc mortaliter peccat: licet non sit benefactum. Inducere autem alium ad hoc, qui paratus non est, mortale peccatum semper est, sicut inducere ad fornicationem, si per se. i. ex intentione iudicatur. Non

enim qui inducit aliquem ad mutuandum inducit ad usuram, licet nolit sine usura mutuare. Vellet enim mutuum sine usura, sed quia non potest habere sine usura, consentit, & uult pati hoc malum usurae, ne maius malum incurrat, unde non consentit in usuram, sed in mutuum. Idem dic de mediatoribus, qui non debent inducere ad usuram, neque quærere egentes, quibus usurarius accommodet, quia sic essent ministri iniquitatis, & usurarii, & participarent in crimine, & uinculo restitutionis. Possunt tamen inducere eos ad mutuandum indigentibus, quia hoc sine peccato fieri potest, cum sit opus pietatis, & de consilio.

- 39 Participantes cum usurario utendo re aliena, quæ in seipsa apud usurarium, ut uti ueste, uel equo pignoris, peccant, sicut participantes in re furata, contractantes rem alienam inuito domino, & ultra peccatum: tenentur ad satisfactionem. Si autem participant in rebus usurarii, quæ alienæ non sunt in seipsis, & ex hoc usurarius fit impotens ad restituendum, inique agunt, non possunt aliquos contractus cum ipso usurario facere, nec dona, aut dotem accipere, quia hoc esset in iacturam proximi. Nam si usurarius cras reuerteretur ad poenitentiam, non posset restituere, ex eo quod distraxit bona, & sic pauperibus non posset satisfieri. Esset tamen licitum ab eo emere, uel ei uendere, quia ex hoc non fit pauperior, nec impotentior ad restituendum, & consequenter, quando non fit impotens ad restituendum, potest quis cum usurario negotiari, recipere bona, dotem, & huiusmodi, quia in usura transfertur dominium, ut communiter tenent doct. licet Thom. secunda secundæ. quæst. lxxviii. ar. iij. in calce corporis, & Caie. ibi, & in quol. i. quæst. de usura, oppositum tenere uideantur. Et secundum hanc regulam solues multos casus, ut quum quæritur an uxor, filii, & familia usurarii possint uiuere de rebus usurarii, dic quod non, quando non habet nisi bona usuraria, nisi essent in extrema necessitate, uel agerent utiliter negotium creditorum, suadendo usurario restitutionem, uel corporaliter operando ad bonificationem bonorum pignorum, uel aliorum bonorum, ut potentior fiat ad restituendum, supra. Restitutio. §. lxxiii. & xlv.
- 40 Famuli usurariorum, qui de mandato eorum dant, & reci-

piunt ad usuram, quòd si ipsi non facerent nihilominus dominus faceret, si ad manus eorum de usura nihil uenit, non tenentur restituere, secundum Pet. de palu. Secus si sunt principales, sine quibus non fieret, tunc tenentur, quia dant sufficientem causam. Idem dic de eo, qui sine mandato domini foeneratur, tenetur ad restitutionem, etiam quòd nihil ad manus eius perueniat: oppositum uidetur tenere Cai. supra, restitutio. §. iij. & secundum eum determinauimus tenendum esse.

- 41 Notarij conficientes instrumenta usurarum taliter, quòd nò uideantur usurae, sunt periuri, & infames, & tenentur restituere, quia dederunt sufficientem causam. Si uero fecerunt instrumentum clarum, licet sint periuri, non tamen tenentur restituere, quia qui sunt grauati, possunt per tale instrumentum se iuuare. Eodem modo dic de testibus, & aliis concurrentibus, qui non dederunt causam sufficientem, non tenentur ad restitutionem.
- 42 Si communitas aliqua, uel collegiū, dat ad usuram, qui sunt principales, & sine quibus hoc non fieret, tenentur restituere in solidum: quia sufficientem prestant causam, alij autem qui tantum consentiunt, uel non contradicunt, cum possent, peccant, & tenentur ad tantum, quantum ad illos peruenit emolumenti, quia isti habent malam uoluntatem tantum. Intellege hic, & in aliis casibus supradictis, quòd tenentur restituere in solidum, si tamen quilibet pro parte sua soluat, non debet quilibet soluere totum, sed in casu, quo alij non soluant. Idem dic de dante causam, & participante, quòd tenentur restituere, quando principalis non satisfacit.
- 43 Non licet etiam pauperibus, & fratribus mendicantibus, extra extremam necessitatem elemosinas maxime notabiles, recipere ab usurario, qui non habet nisi bona certa restituenda, secus autem si haberet cum his alia bona etiam usuraria, sed incerta. Prædicatores autem, uel confessores, qui inducunt in publico, uel in priuato usurarios ad restitutionem, possunt recipere, cum illorum negotium agant, quibus restituendum est. c. cum uoluntate, de senten. excommunicata. Oblationes autem recipi prohibentur, ne ecclesia, fauere uideatur istis, secundum Pa. & Inn. in. c. cum uoluntate.
- 44 Aduocati procuratores, iudices defendentes usurarios scien

ter, ne soluant usuras eis, a quibus abstulerunt, uel adiuuan-
tes ad hoc quod exigantur, non solum mortaliter agunt, sed
restitutioni sunt obnoxii, secundum Host. & Inno. in. c. Mi-
chael, de usu. causa enim, sunt quod usura non restituatur.

45 An aliquis possit tollere ab usurario, ut restituatur ei, a quo
usurarius exigit usurarie, uel satisfaciat sibi, cui usurarius est
debitor, supra, furtum §. v.

46 Eodem modo domini temporales tenentur restituere, si cō-
ponunt cum usurariis, & accipiunt pecunias, uel bona resti-
tutioni obnoxia, ut impune dent ad usuram. Similiter quan-
do requiruntur, ut faciant usuras restitui, & nolunt, quia tūc
sunt in culpa, & prębent causam quod pauperes non habeāt:
quod eis debetur. Propterea de damno illato eis tenentur.

47 De monte pietatis iam multi doctores multa scripserunt,
sed nunc, quia a sede apostolica determinatum est: in Conci-
lio Lateranen. standum est tali determinationi, quę quadrat
supra dictis. In Cōcilio sub Leone. X. sic dicitur. Declaramus,
& diffinimus montes pietatis per respublicas institutos, &
authoritate sedis Apostolicę hactenus approbatos, & con-
firmatos, in quibus pro eorum expensis, & indemnitate ali-
quid moderatum: ad solas ministrorum expensas, & aliarum
rerum, ad illorum conseruationem pertinentium, pro illorū
indemnitate dūtaxat, ultra sortem, absque lucro eorundem
montium recipere, neque speciem mali pręferre, neque pec-
candi incentiuum pręstare, neque ullo pacto improbari,
quinimmo meritorium esse, ac laudari, & probari debere ta-
le mutuum minime usurarium putare, licereque illorum pie-
tatem, & misericordiam populis prędicare, etiam cum indul-
gentiis, multo tamen perfectius, multoque sanctius fore, si
omnino tales montes gratuiti in partem, uel aliunde, &c. Et
contra hanc determinationem prędicare, est lata excommu-
nicatio, supra, excommunicatio. lxxiiij.

48 Approbantur ergo montes, non autem capitula facta pro
talibus montibus, quę sacris canonibus contraria sunt, ut
ex literis approbationis potest patere. Licet forte aliqua exē-
plaria impressa contineant, quod approbantur montes, cum
capitulis. Si sic, sunt diminuta. Sed debet etiam apponi, non
sacris canonibus contraria, ut stat in suo originali. Sicut di-
cit Cai. in quol. de monte pietatis uiua uoce sic esse in origi-

nalibus, & uidisse copiam bullæ Mantuanæ, calamo scriptâ sic stare. se affirmat. Ideo caute circa hoc ambulandum est.

49 De pagis, & scriptis, respectu locorum Genuæ, uel aliorum banchorum, an licite, & sine usura possint emi, hic quæritur. Exempli gratia.

50 Petrus habet scriptum, quod hinc ad annum recipere potest. C. aureos super tali bancho, & quia nunc indiget pecunia pro suis negotiis uendit, Antonio tale ius posse, scilicet recipere dictos. C. aureos pro. xc. dico quod non est usura, quia non interuenit mutuum, sed est emptio. Possiet tamen esse iniustitia, si non emeret iusto precio. Non enim tantum ualet pecunia futura, quantum præsens, quoniam præsens potest expendi, non autem futura, maxime, quia posset aliquod interuenire periculum. Ita dicendum est de Genouensibus pagis. Item est Ioan. qui hinc ad annos quatuor debet recipere in locis Genuæ mille duca. Qui nunc sunt acerbi, idest non maturi, uendit Bertholamæo pro. 900. soluendis nunc: hic contractus est licitus, tamen ratione periculorum, tum ratione acerbitatis, quia pecunia acerba non tantum ualet quantum matura, tum quia Calixtus papa, & Sixtus quartus, concesserunt, quod non fecissent, si fuisset usura, tum quia sic habet consuetudo scita ab ecclesia, & tolerata. Et quamuis multas quæstiones faciant doctores, tamen hæc est ultima determinatio, quod tales contractus sunt liciti. Si quis autem mentem haberet corruptam circa hoc, esset illicitum, non ratione contractus in se, sed aliunde. Quod autem non uendatur pecunia, seu paga, clarum est, quia non tenetur Ioan. assignare pecuniam, uel pagam Bertholamæo, sed tantum ius, uel chirographum. Similiter quod non sit mutuum patet, nihil enim remanet restituendum, & omne periculum apud ementem remanet. Iustum tamen præcium in huiusmodi relinquatur arbitrio boni uiri, in his negotiis pratici, uel secundum communem cursum, secundum quod inueniuntur quandoque pauci ementes quandoque multi. Nec plura de pagis huiusmodi dicenda arbitror nunc.

51 De montibus Genuensibus iam diu factis a communitate, de quibus papa, & totus mundus scit, & tolerat, & sunt a communitate, facti suppono: quod sint liciti, ex eo quod ecclesia non reprobauit, per tot tempora.

- 52 De montibus factis in ciuitatibus ponitur casus. Communitas Placentiæ, habet annuales redditus prædiorum, uel gabellarum, uel huiusmodi, & indiget pecuniis, propter quod cogit ciues ad præstandum communitati, cum hoc quod habeant. v. pro centenario, constituens eis annum redditum ex ueris redditibus communitatis. Ad hunc contractum dico, quod communitas potest pro utilitate publica, & ut minus grauentur ciues, & sic etiam ciues dantes pecunias possunt habere annum censum. Hæc enim est emptio, & non mutuum, quia dantes pecuniam, non possunt reuocare quando uolunt, neque periculum pecuniæ est penes eos, qui dant, sed penes communitatem recipientem, periculum uero census, est penes ciues dantes pecuniam, & dominium possessionis similiter. Si autem communitas tales redditus in ueritate non haberet, sed ficeret, & in aere, tunc casus esset dubius, non autem si extant. Et hoc signum, quod talis contractus est licitus, quia ecclesia scit, & non prohibet, & personæ seculares, & religiosæ, habent super tales montes suos redditus, & uenduntur, & emuntur huiusmodi census, quod non fieret a personis doctis, & timoratis si non essent liciti. Multi, aliis casus, & in infinitum uariantur, tum propter uarias doctorum opiniones, tum quia particularia, sunt quasi infinita. Diximus tamen rationes generales, propter quas facile poterit quis contractus licitos, ab illicitis discernere, & ubi nostra non sufficiunt, uade ad maiora uolumina. Hæc autem nostræ imbecillitati sufficiant.
- 53 Usurarius publicus dicitur notorius, qui de iure conuictus est, & condemnatus, uel notorius notorietate facti, quia paratam tenet mensam, uel omnibus mutuat, uel si per alia argumenta conuincatur, tunc debet contra eum fieri sententia, & sic dicitur manifestus, uel si coram sacerdote, & aliis testibus, confessus est se usurarium, & mandauit restitui usuras, & resignauit libros: & tales sunt infames, nec ad altaris communionem admittuntur. c. quia in omnibus. De usur. neque ad oblationem, & ecclesiastica carent sepultura, & sepelientes sunt excommunicati, nec debet interesse quis, eorum testamentis, & eorum testamentis, & codicillis sunt nulla cap. quanquam, de usu. Et in capi. usurarum, de usur. lib. sexto, præcipitur omnibus dominiis, & uniuerstatibus terrarum,

ne permittant alienigenas in terris suis conducere domos ad exercendum fœnus, uel conductas habere, & quod nemo eis domos licet, aliter contrafacientes puniuntur, graui pœna. Hoc tamen de iudæis usurariis non intelligitur, sed de Christianis, secundum communiter doct. aliter incurrit collegium, uel uniuersitas, interdictum episcopi, & superiores suspensionem, inferiores uero ecclesiastici, sententiam excommunicationis ipso facto, si non expulerint de terris suis, infra tres menses, uel si eis domos ad exercendum fœnus locauerint, aut sub quocunque alio titulo concesserint, etiam uenditionis, secundum lo. an. quam excommunicationem, si per mensem animo indurato sustinuerint, terræ eorum quoadiu in ipsis morantur, ipso facto subiaceant interdicto. Alij laici debent per excommunicationem ad hoc idem compelli, non obstante, & c. supra, excommunicatio. lxxx.

- 54 Domini temporales, & communitates iudæis concedentes ut fœnerent, & locantes eis domos, & facientes conuentiones cum eis super usuris exercendis, & soluendis, per eos, qui mutuo accipiunt, mortaliter peccant, & sunt excommunicati, & tenentur ad restitutionem usurarum, si ipsi iudæi non soluerint, quia statuentes, uel præsumentes iudicare, quod usuræ non soluantur sunt excommunicati, cle. j. de usuris, licet quidam oppositum cōsuluerint, ut Barba. & Pau. de cast. consil. ccc. lxxvj. Pet. de ancha. consil. ccxxx. contra quos est. do. Alexand. Vincentius, & multi doct. & ratio, & c. post miserabilem, de usu. ubi præcipitur dominis, ut compellant iudæos usuras restituere, ergo a fortiori non exigere. Ita, & hoc Sil. tenet. Usura ult. circa fi. Ex dictis etiam patet: quod non licet locare alicui domos: ut ibi exerceantur usure, sicut nec dare gladium furioso. Multæ aliæ pœnæ debentur usurariis publicis, de quibus uide summas grades. Sil. uer. usura, ult. ubi ponit multas pœnas usurariis debitas, & Tab. ibi, usura. j. §. v.

V S V F R V C T V S.

- 1 V Sufructus, qui nominat ius utendi re aliena, salua rei substantia, secundum glo. in l. j. ff. de usu. & ha. non potest proprie sistere in rebus, quæ solo usu consumuntur, quia utendo non salua esset res, ut est uestis, triticum, & huiusmodi.

V S V F R V C T V S.

- 2 Vfus est tantum pro se: ut si concedo tibi usum equi mei, nō propter hoc poteris dare alteri, usufructus autem alteri communicari potest, Insti. de usu. & ha. Item usurarius habet tantum usum rei, non autem fructus, ut qui usum pecoris habet, non propter hoc lanam, & lac habebit, secus de usufructuario.
- 3 Vusufructuarius tenetur præstare cautionem, quod utetur rebus, quæ usu non consumuntur. salva rerum substantia, sicut facit bonus uir & quod finito usufructu restituet proprietario quod superest, de his autem quæ consumuntur usu, præstabit cautionem, quod ea exhibebit in ea qualitate, uel præstabit æstimationem illorum bonorum. c. ulti. de pigno. De his uero quæ non consumuntur usu, sed ueterascunt, ut ueges, finito usu, promittet restituere si supererunt, secundum Pa. in. d. c. fin. Si autem cautionem non præstat, quia nō petitur, uel nescit se obligatum ad hoc, & est in bona fide, licite facit fructus suos, non autem quando est in mala fide, nolens cautionem præstare, quæ petitur, & scit se teneri, unde sic perceptos fructus tenetur restituere, secundum Pa. c. conflet. de pig. & sic intelligenda est glo. in. l. si cuius. ff. de usufruct. & hanc cautionem testator remittere potest in rebus, quæ usu consumuntur: non autem in aliis: quia daretur materia delinquendi. ff. de usufruc. l. si usufructus. §. Plane: & Pa. in. d. c. conflet.
- 4 Vusufructuarius non tenetur ad expensas magnas: & collectas: & refectiones: quæ quasi æquivalent perceptioni fructuum: secundum glo. in. l. qui concubina. ff. de leg. iij. ad paruas autem collectas, expensas: & c. tenetur secundum Ludo. de ro. in. nouel. Si autem esset legatarius usufructuarius omnium rerum generaliter, tunc aut tenetur soluere prædicta, aut renuntiare. l. hætenus. ff. eo. tit.
- 5 Vusufructuarius omnium bonorum tenetur soluere es alienum, de bonis temporis, secundum Host. non autem si est relictus usufructuarius aliquarum rerum. l. si. ff. de usufruct. leg. & secundum Pau. de ca. consil. ccc. lxxxv. sic fiet quia propriarius uēdet de bonis pro solutione eris alieni: & sic usufructuarius participabit in solutione, quia minus recipiet de fructibus.
- 6 Si plures sunt usufructuarij, & unus moriatur accrescet alte-

ri, & non reuertitur ad proprietarium, sed solum quando omnes deficient. ff. de usufruct. accre. per totum, instit. eodem. §. j.

- 7 Si relinquatur Petro usufructus, donec filius erit in anno pubertatis, & antequam ad illud tempus perueniat moriatur filius, Petrus nihilominus usufructuarius erit, usque ad illud tempus, si uero tempus non sit certum, ut si dicatur donec nupserit filia mea & moriatur antequam nubat, erit usufructuarius usque dum uiuat ipse usufructuarius, quia fuit possibile quod nunquam in uita eius nupserit. l. ambiguitatem. C. eo. ti.
- 8 Usufructuarius tenetur reficere de grege, de uineis, de arboribus si pereunt, sicut bonus paterfamilias, quando uniuersaliter legatur usufructus, non autem si legatur in animalibus, nisi ex causa sua pereant. ff. eo. l. uetus, instit. de re. diui. §. sed & si gregis.
- 9 Si filius, qui est in potestate patris, sit relictus usufructuarius, & moriatur, pater non amittit usufructum, secundum Bar. in. l. literis. C. de usu. quia uidetur factum hoc esse contemplatione patris, si uero præmoriatur pater, non amittet filius, quia tunc uidetur factum contemplatione filij secundum eundem.

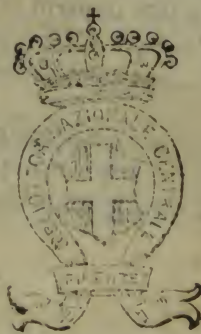
V X O R.

- 1 Vxoris nomine in fauorabilibus uenit mulier, quæ contrahit per uerba de præfenti, licet non consumauerit, in odiosis uero tantum illa, quæ consumauit. l. non sine. C. de bon. quæ lib. & not. Pa. in. c. tertio loco, de præsump.
- 2 Vxorem uir potest uerberare ex magna causa, & leui uerberatione, causa correctionis, secundum Pa. in. c. quemadmodum, de iur. iur. & secundum limitationem Host. & Gof. ibi, aliter faciens grauiter debet puniri. C. de repu. aucten. sed nouo iure. Nō enim habet uxorem in potestatem ordinariam, sicut pater filium. l. si uxor. C. de condi. infer. nec potest eam ligare. cap. placuit, cum glos. xxxij. quæstio. ij. nisi sit uxor clerici.
- 3 Vxorem adulteram uir occidere non potest, sine peccato mortali, licet lex quandoque non puniat, ut si eam uir inueniat actum in adulterio. l. graccus. C. de adul. c. inter hæc. xxxij.

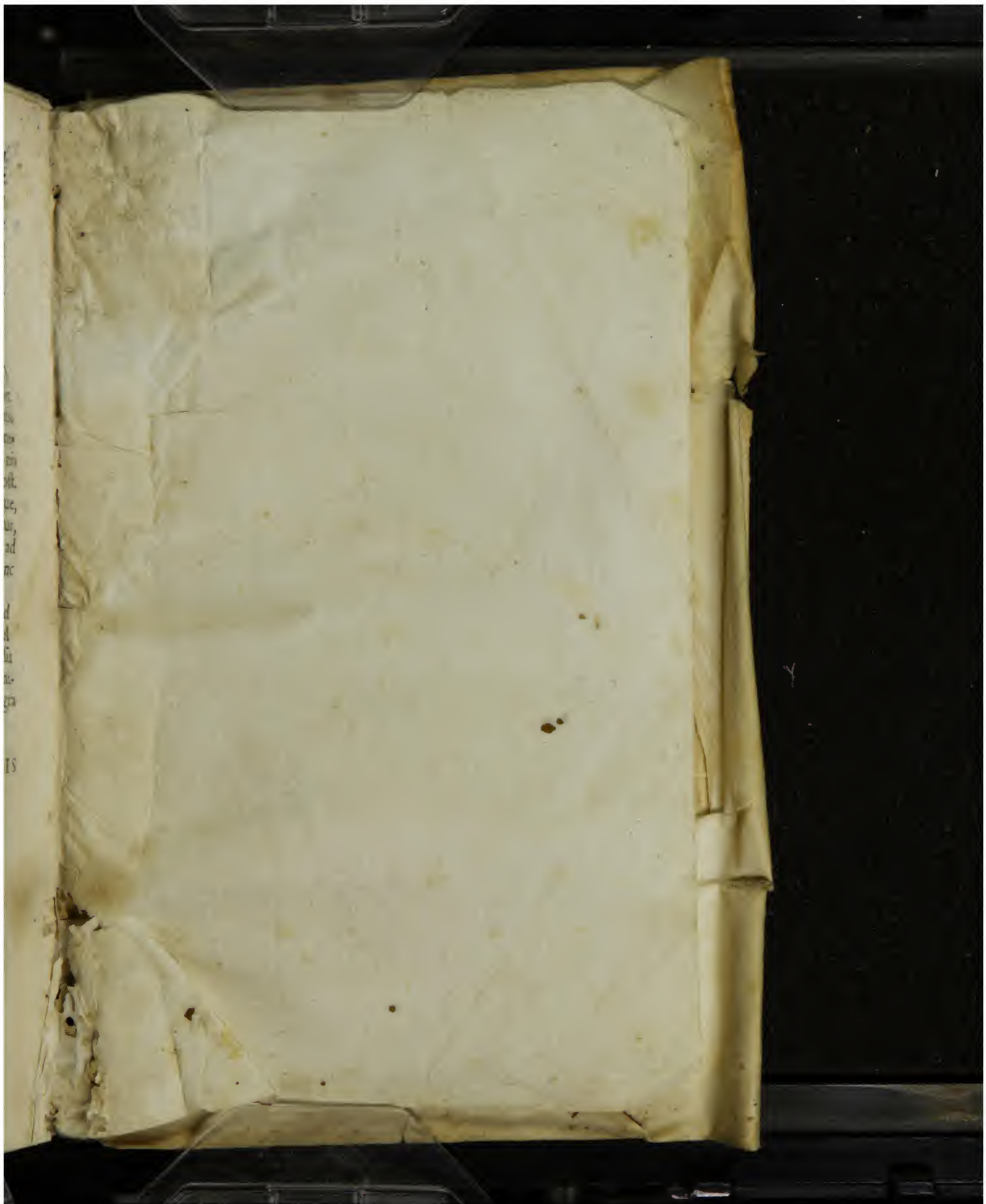
V X O R.

- q.ij. Permittit hoc lex humana sine punitione: nō aut̃ diuina.
- 4 Vxor secundum Pa.in.c.ex literis, de pigno. uiuēte uiro, pōt qñque agere ad restitutionem dotis, si uir accusatur propter malefium: maxime cum peruenitur ad distractionem bonorum, & ubi matrimonium uenit separandum quo ad thorum.c.j. de dote post di.mi.
- 5 Vxor habens uirum prodigiū pōt abscondere de bonis eius, & non obedire ei in hoc, quia agit negotium eius si sit in bona fide. Idem quando est lusor, & huiusmodi. Prudenter enim agit mariti bona conseruans.
- 6 Vxor (ut colligitur ex not.in.c.si quis necessitate.xxxiiij.q.ij.) tenetur sequi uirum, si uir transfert domicilium, nisi fecisset pactum, de non transeundo, nisi post pactum aliqua necessitas aduenerit, quę impediret maritum ibi manere, tunc tenetur sequi eum, nec obstat.ar.c.unaqueque.xiiij.q.ij.si uero nō transfertur domicilium, non tenetur sequi, secundum Host. neque si est uagabundus, secundum gl.in.d.c.unaqueque, nisi sciens eum uagabundum contraxerit, quia tūc tenetur, nisi ex causa inhonesta esset uagabundus, uel si uellet eam ad peccatum trahere, uel esset imminens uitę periculum, tunc non tenetur sequi, ut sentit gl.in.d.c.si quis.
- 7 Quid si uxor esset infirma infirmitate perpetua, taliter quod nūq̃ posset reddere debitum marito, sine periculo uitę, uel grauis infirmitatis: ita uxoris sicut mariti: dico quod secundū Tho.Cai.debent ambo seruare continentiam, non committere adinuicem, exponendo seipsos periculo mortis, uel grauis infirmitatis, supra, debitum, §.iiij.

AVREAE ARMILLAE REVERENDI PATRIS
fratris Bartholamæi Fumi Villauren. Placentini,
Predicatorię familię professoris, hereticęque
prauitatis Inquisitoris terminus.

004991557

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Ald.2.2.10